શેઠ સાહબની દુઆ

બનાવી જાય છે "ઉલ્લુનો પઠ્ઠો" યાર મને!
રૂપાળા લોકથી અલ્લાહ તું બચાવ મને!

બતાવી દ્વાર કહે છે તે "ચાલ્યા જાવ" મને,
એ "દેશી મેમ"થી અલ્લાહ તુ બચાવ મને!

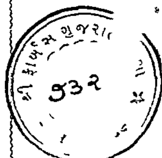
વધુ દુઆ છે એ તારી જનાબમા અલ્લાહ!
"બધાને **ખીચડી** દેજે અને **પુલાવ** મને!"

દયાથી તારી છે આશા તો ઑનરેબલની,
પણ ખાનસા'બ ફક્ત હાલ તુ બનાવ મને!

અનાજ પાણી તો તારી દુઆથી છે કિંતુ,
તુ ઘાસલેટ અને ખાંડ બસ અપાવ મને!

ફજેત કરતો ફરે છે જહાનમા મુજને,
એ '**શેખચલ્લી**'નુ મોઢુ નહિ બતાવ મને!

—"**શેખચલ્લી**"

મારવા

સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૨

તંત્રી "રહબરી" સદરી.

અનુક્રમણિકા.

વાર્ષિક લવાજમ—હિન્દ અને રાજ્ય રૂ. ૪, બર્મા રૂ. ૫, પરદેશ શી. ૯

છૂટક નકલ પાંચ આના

"કારવાં" દર અંગ્રેજી મહીનાની તારીખ ૧૫મીએ પ્રગટ થઈને તેજ દીવસે પોસ્ટ કરવામાં આવે છે રેપર ઉપર ગ્રાહક નંબર હમેશા લખવામાં આવે છે પત્રવ્યવહાર વેળા તે લખવા ચુકશો નહીં અંક નહીં મળ્યાની ફરિયાદ હિંદના ગ્રાહકોએ તા. ૨૫મી સુધીમાં કરવી

પુસ્તક ચોથુ • અંક ૧લો

ખુદાના ફઝલો કરમથી અને તેના હમદર્દોના વસીલાથી 'કારવાં' આ કટોકટીના સમયમાં ત્રણ વર્ષ પૂર્ણ કરી ચોથા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે યૂરોપના લડાઈનો જન્મ થયો તે સાથેજ 'કારવાં'નો જન્મ પણ થયો યુદ્ધની કટોકટીએ જગતને મોંઘવારીના સાતાનમાં ઘેરી લીધુ જીવનની બધીય જરૂરીયાતો ઘણીય મોંઘી બનતી ચાલી અને કેટલીક તો છેકજ અપ્રાપ્તજ રહી છે, એવા કાળમાં 'કારવાં'ની ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરવાની અમારી અભિલાષા મનની મનમાંજ રહી ગઈ છે

મહા મુસીબતે 'કારવાં'નું જીવન અમે ટકાવી રાખ્યુ છે આ ભપકાબંધ બહાનું તો પાનરેજ શાથી? 'અમે આમ કરીશુ' અને અમે તેમ કરીશુ'ના ફડાકાતો જેક અમે મારીજ નથી છતાય સામાજીક, ધાર્મિક, ઇતિહાસિક, કે રાષ્ટ્રીય સેવાના અમારા ઘણા કોડ અધુરાજ રહી ગયા છે અને તે માટે કોઈના ભાગ્યને દોષ દેવા કરતા હીટલરને માથેજ એ દોષનો ટોપલોય બેધારક રોપી નખાય! એણે યુરોપનો મહાયજ્ઞ આરંભ્યોય ન હોત તો આપણે દુઃખી પણ થયા ન હોત

પણ હવે શુ? ગયા વખતના રોદડા રડવા એ કાયરોનુ કામ છે ભાવિ માટે મક્કમ પગલા ભરતા પહેલા વર્તમાન સુધારવો એજ અમારી પહેલી ફરજ છે ત્રણ વરસનુ વય પૂર્ણ થયા પછી પણ 'કારવાં' વાર્ષિક નુકસાનની ખોટ ખમીને આગળ ધપી રહ્યુ છે હિંદ બહાર 'કારવાં' હવે જઇ શકે એમ નથીજ ફક્ત હિંદમાજ અને તેપણ મુસ્લિમ સમાજમા એક માસિકના વાચક કેટલા? 'કારવાં' કામનુ હોય અને તેની હસ્તીની વાચકોને જરૂર જણાતી હોય, તો 'કારવાં'ના સાહિત્ય રસિક હમદર્દો ગ્રાહકો, અને વાચકોય ફક્ત ૧૦૦ ગ્રાહકો વધારીને 'કારવાં'ની ખોટનો ખાડો પુરી શકે છે ઉત્તેજનના અભાવેજ ઘણા મુસ્લિમ માસિકો આ અગાઉ મરી ગયા છે 'કારવાં'ને એ રીતે મરવુ નથી, મરવા દેવુ નથી, તેથીજ અમારા ને તમારા ફરજ ભાનની યાદ તાજી કરીએ છીએ ખુદા અમને અને તમને નેક તોફીક અતા કરે! આમીન

—તંત્રી

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સલ્લ૰નું ફરમાન (હદીસ)
મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહેબ

(૨૧૧) રસૂલુલ્લાહ (સલ૰)એ ફરમાવ્યુ કે કોઇ પણ સોના–ચાંદીનો માલિક જે તેની ઝકાત નહિ આપતો હશે તો કયામતને દિવસે તેને અગ્નિમા ગાળી પતરૂ બનાવવામા આવશે ફરી તે જહન્નમની અગ્નિમા ધીકાવવામા આવશે ને તેનો ડામ તેની પાસળી, કપાળ અને પીઠ પર દેવામા આવશે જ્યારે તે પતરા ઠંડા પડી જશે તો ફરી ધીકાવી ડામ દેવાશે આ અઝાબ તે દિવસે થશે કે જેનો અંદાજો પચાસ હઝાર વર્ષનો છે તે એટલા સુધી કે બંદાઓનો ફેસલો થઇ જશે ફરી તેને તેનો માર્ગ દેખાડાશે કા તો જન્નત તરફ કા તો દોઝખ તરફ (મુસ્લિમ શરીફ)

× × × ×

(૨૧૨) રસૂલુલ્લાહ (સલ૰)એ ફરમાવ્યુ કે જેને ખુદાએ માલ આપ્યો અને તેણે તેની ઝકાત નહિ આપી તો કયામતના દિવસે તેનો માલ ગંજો સાપ બનાવી દેવામા આવશે જેની બન્ને આંખો પર બે ચિન્હ હશે અને તે તેના ગળાનો તોક બનશે, પછી તેના બન્ને જડબા પકડીને કહેશે "હુ તારો માલ છુ હુ જ તારો ખજાનો છુ" પછી આપે આ આયત પઢી, વલા યહ્–સબ નલ્લઝીના યબખલૂના (બુખારી)

× × × ×

(૨૧૩) રસૂલુલ્લાહ (સલ૰)એ ફરમાવ્યુ કે બાંધીને ન રાખ, નહિ તો ખુદા પણ બંધ કરશે અલ્લાહના માર્ગમા યથાશક્તિ આપતો રહે બાંધીશ નહિ, નહીં તો ખુદા પણ બાંધી રાખશે અને ગણીને માલને ન રાખ નહીં તો ખુદા પણ તને ગણીને આપશે (સહીહૈન)

આવાજકી નિષાકે લેખનો ! લોકો કહે છે કે કાગળની હોડીથી દરિયો ન તરાય, પણ પેપરવાળાઓને તો કાગળની હોડીઓથીજ દરિયો તરવો પડે છે લાકડા કે લોખંડની હોડીઓ કરતા એ કાગળની હોડી વધુ કારગત નીવડે છે અને જુવોને તેથીજ તો સરકાર પણ એ કાગળની તકલાદી હોડીઓ હંકારવા ઉપર પણ જુદી જુદી જાતના પ્રતિબંધો મૂકી દીધા છે અને તેથીજ તો કેટલાક હોડકાધારી નાવિકોએ જાણી જોઈને પોતાની નાવડીઓ પોતાના હાથે ડુબાડી દીધી છે ! તો કેટલીક નાવડીઓ કાગળની અછતને લીધે ઉંધી વળી છે કાગળની અછતે પેપર જગતમા લગભગ દુકાળ ઉભો કર્યો છે બીજાની વાત શા માટે કરીએ? 'કારવા' પણ કાગળની મોંઘવારી અને અછતને કારણે હજુ "ટગમગ પગ ટકતો નથી" જેવી દશામા છે એક તરફ આફ્રિકાની દિશા લગભગ બંધ થઇ ગઇ છે અને બરમાની દિશા તો સાવ બંધ થઈ ગઇ છે જેથી 'કારવા'ની આર્થિક આગેકૂચને બદલે આર્થિક પીછેહઠ થઇ રહી છે અહીં રોદણા રડવા કે છાજીયા કૂટવા માટે હુ આ લખતો નથી, પણ જે ખરૂ છે તેજ કહી રહ્યો છુ હીટલરની લડાઇ રૂપિ હોળીમા આખુ જગત હોમાઇ રહ્યુ છે, ત્યા બીચારૂ 'કારવા' શી રીતે બચી શકે? સૌને રોજનાય સાંસા હોય, ત્યા વાચવાની કોને પડી હોય? છતાય બહેનાઓની છત વધતી જાય છે અને વાચનાની ભૂખ ઉઘડતી જાય છે ત્યા સુધી અમેતો ગેપીચંદ કરીનેય "કારવા"નુ ગાડુ ગબડાવ્યે જઇએ છીએ સાહિત્ય રસિક મિત્રો અને 'કારવા'ની હસ્તીથી ગુજરાતની કંઇ પણ સાહિત્ય સેવા થઇ રહી છે એવુ માનનાર લાગણીવાળા વાચકો 'કારવા'ની પ્રગતિમા પોતાનો ફાળો નોંધાવશે એ આશા અસ્થાને નથીજ

❂

પ્રિય વાચકો, ફક્ત તમે ગામ બાજુ ને રિઆસત તરફે સીમ ભણી એવા આ ટગ-ઑફ-વૉરના જમાનામા તો શુ લખવુ તેજ સમજ પડતી નથી? સરકાર પક્ષે લખીએ તો દેશદ્રોહી ઠરીએ છીએ સરકારથી વિરૂદ્ધ કલમ ઉપાડીએ તો હિંદ સંરક્ષણ ધારો અજગરની જેમ મો ફાડીને ઉભો છે, ત્યારે હવે લખવુ શુ? ઘાસતેલની હાડમારી ખાંડની અછત અને અનાજની મોંઘવારી પર તો ઘણુ ઘણુ લખાઇ ગયુ ! હવે તો બીડીના ભાગ્યાતુટ્યા ભાવ, કટોલા કે કારેલા, વેંગણા કે બટાકા શાકભાજી કે ગાજર મૂળા પર તંત્રીની નોંધો લખવાનો જમાનો આવી ગયો છે પણ તે પર લખેય શુ ભાગ્યે પાકે? ભાજીઆ કે બકાલો પર તેની સીધી અસર થતી નથી એ બોલો કંઈ પેટ વાંચીને ભેટાતી શાક ખાતાની વૃત્તિને પપાળ વાના નથી! ટેડી લીનલીથગો ફળફળાદિ, ને

શાકભાજી ખૂબ ખાઓની વાતો કરે છે ફળના વહેપારીઓ તથા શાક-ભાજીના કાછીયા-બકાલોને ઉત્તેજન આપવા નહિ, પણ વિટામીન્સનુ તત્વ પ્રજાના દેહમા વધે એ માટેની એમની ચળવળ છે અરે! પણ જ્યા લોકોના ગજવામાથી વિટામીન્સનુ તત્વ ઘટી ગયુ છે, શાકભાજી ખરીદવાના ફાંફાં પડી ગયા છે, ત્યા શુ થાય? લુખ્ખી ભાખરીના વાધા દેશમા ઠેરઠેર જણાય છે, ત્યા વિટામીન ખાતર શાક ખાવાનુ ક્યાથી પાલવે? આ ખેતી પ્રધાન દેશ ભૂખે પ્રધાન થઇ ગયો છે કે શુ? રયો હુ તો વાતો કરતોજ રહી ગયો, ને સીકંદરાબાદના નેશનલ ફ્રંટના શોધકોએ તો હદ કરી છે કે "રોજનુ એક એ બે ગણુ બચાવવાથી જાપાનને દૂર ને દૂર રાખી શકાશે?" આ શોધ બદલ હિંદ જેટલી મગરૂબી ન કરે એટલી ઓછી છે!

હવે હીટલરની દેટ જોઇએ ફ્રૉનબૉક ગજા પ્રમાણે કૉકેસસ અને સ્ટાલીનગ્રેડ તરફ દોડી રહ્યો છે પણ સામે ટીમોશેકો હજુ તૂટી પડ્યો નથી ગમે તેમ કરીને પણ પીછેહઠોની નામોશી વહોરીને પણ રશીયન લશ્કરને બચાવી રશિયાનુ નાક જાળવી રહ્યો છે જર્મન કેઝરની ધાર કરતા રશિયાનુ નાક મજબૂત નીકળ્યુ છે ખૂબીની વાત એ છે કે એને સરદી-સળેખમ પણ થતુ નથી જર્મનો બાપડા દોડી દોડીને સ્ટેલીનગ્રેડના પાધરમા આવી ને થાકી ગયા છે અને રેઝેવ તરફ રશિયન સરદાર જારન ઝુકોવે શુકામ્યુ છે બરાબર લાગભેર સોમટી મારી રશિયાનોએ મધ્યનો મોરચો ગરમ કરી દક્ષિણના જર્મન ધાડાને થોભાવ્યા છે જેથી હીટલર પુન વિચાર કરતો થઇ ગયો છે જર્મન પ્રજાને અપીલ કરી લડાઇની વેદી પર વધુ માનવ બકરા ઘેટાની ભેટ ધરવા બરાડા પાડી રહ્યો છે જગતની નવીન રચનાની પુન બાંગ પોકારી છે જગતની સસ્કૃતિને મસાણ કે કબ્રસ્તાનના રૂપમા ફેરવવાની દ્રષ્ટિથી વેતરણ કરી રહ્યો છે મેઘ ગર્જના પછી માવઠું તૂટી પડે તેમ એ મ સ થયા મિસરને મોરચે નવા ઍાલર ડ ઍાનીંગ ફેરી પડે છે તે જગત જોઇ રહ્યુ છે હવે રૉમેલની નિફીટ ઉખડતા ઉખડતા બચી ગઇ છે! આમ બધાય પોતપોતાના રાજદ્વારિ પેતરા ભરી રહ્યા છે ત્યારે આપણે તો તબુરો હાથમા લઇને ગાવાનુજ બાકી રહ્યુ ને કે,

"સબ કરતે અપની અપની,
કાયા માયા કોઇકી રે નહિ,
સબ કરતે અપની અપની"

કૉંગ્રેસની ભેંસો માથા મારીને સરકારી ડબાઓમા ઘુસી ગયા, પછી લોકો લીગ તરફ ભળતા હતા, પણ લીગે હવામા તલવાર વીંઝી હતા સને સાનો ઠરાવ કર્યો પછી આની હીંદુ મહાસભા તો તેણે પણ રાબેતા મુજબ છાણમા તલવાર મારી છે વર્તમાન પરિસ્થિતિ પર છાજીયા લીધા, સરકાર ઉપર ટીકા કરી, અને સાથે સાથે ટીકા કરવી સ્હેલ છે નિભાવવી મુશ્કેલ એ પણ સાબીત કર્યુ હિંદની આઝાદીની તાકીદે જાહેરાત કરવાની માગણીએ મૂકી નાખી, પણ આઝાદીની તલવાર મે ઘણે વરસ થયા મ્યાનમા પડી કટાઇ ગઈ હોઈ એકદમ ખેચવા જતા મ્યાન તૂટી જવાનોય સભવ ખરોને! ગૃહખાતા અને રક્ષણખાતા દફતરો હિંદીઓને સોપવાનીય માગણી કરી, પણ એ દફતરોની ઉપરના વિલાયતની મુદ્રા અને લાલ પટ્ટીઓનુ શુ? અને કારોબારીના સપૂર્ણ હિંદી કરણનીય વાતો વધારી, પણ

એ બધા બાકરણને પૃથક્કરણ એમેરીના નથી કરણ આગળ ગોગળી જાય છે તેનું શું? બિચારા લોરેનને હડી જેવા નાગ્જારી કેમ ડીન જયકર સપ્રુનેય કોઇ સાંભળતું નથી ત્યાં બીજાનું તો શું ગજું? સર નૂનની પાચ ભાગની યોજના અને તેની ઉપર ટાઢું પાણી રેડતું સર જગદીશનું નિવેદન એ જેટલા માથ એટલા મતનું પ્રદર્શન કરે છે કે ઢીલી પપુડી સરકારના ઢોલ તાસાના સૂર કોઇ સમજતું નથી! અને માવલીયાજી તે કહે છે કે ગાંધીજીનો અહિંસાનો આદેશ નકામો કાં ભુલતા જાય છે? ગાંધીજીની સાથે અહિંસા પણ નજરકેદ થઈ છે અને આગેવાનોને અભાવે 'ધણી વિનાના ઢોર સુના' જેવી પરિસ્થિતિ પ્રવર્તી રહી દેશમાં ભાંગફોડ થાય ત્યાં શી નવાઇ? લોકોની ધમાલને પોલીસની કમાલથી દેશનું વાતાવરણ શાંત થવાને બદલે ડહોળાઇ રહ્યું છે હવે તો રૂઝવેલ્ટ, સ્ટેલીન કે ચાંગ જેવા વચ્ચે પડે તો ઉકળાટ શાંત થાય એવી આશા રખાય છે હાલ તો બાહ્ય સંરક્ષણને બદલે આંતરિક રક્ષણમાં દેશની મીનીસ્ટ્રીને ચોનિસ ગુંથાઈ ગઇ છે જોઇએ છીએ એ ઉંટડો હવે કઇ બાજુએ કરવટ લે છે?

કોણ કહે છે કે દેડકાના બોલવાથી આભ ફાટતું નથી? જુવો ધરતીના પડમાં પડ્યા પડ્યા કે મોરી યા ગટરમાં સુતા સુતા દાદુર મહાશયો છડી પોકારે છે ત્યારેજ આભ ફાટે છે ને વરસાદ તૂટી પડે છે! સર-રામસ્વામી આયર અને સર-રામસ્વામી મૂદલીયારના નિવેદનોને બીજા રાષ્ટ્રવાદી પત્રો ભલે મેડકનું નિવેદન સમજતા હોય પણ એ નિવેદનોમાં આભ તોડવાની શક્તિ છે! ફૈયની નીવેદન તથા આંબેડકરની દલીલબાજી અને સર નૂનની નવીનતાભરી વાણીને ભલે બીજા લોકો દેડકાની પાંચશેરીનો ગણગણાટ સમજતા હોય પણ અમે તો એ ક્રમ માનીએ છીએ કે એ દેડકા આભ તોડ્યા વિના પાછા પડવાના નથીજ! પછી આભ કદાચ કાચ જેવું બરડ ન હોય ને રબર જેવું સ્થિતિ સ્થાપક હોય તો તેમાં એ બિચારા દેડકાઓનો શું દોષ? વળી કેટલાક તો એમ કહે કે બિનાડીના કહેવાથી શિકું તૂટી પડતા નથી પણ માસ્તર સંગ્રેસ તો કહે છે કે કોંગ્રેસના કહેવાથીજ વિજળીના તાર ટેલીફોન રેલના પાટા વગેરે તૂટી ગયા છે! અલબત્ત આથી કોંગ્રેસને બિનાડી સાથે સરખાવી છે, પણ કોંગ્રેસની મહાસમિતિનો ઠરાવ એ કોથળામાંથી નીકળેલી બિલાડી જેવો સરકારી દૃષ્ટિએ સાબીત થયો છે!! અને તેથીજ તો પછી એ બિલાડીને કોથળામાં ઘાલવાનો પ્રયત્નો સરકાર કરી રહી છે! અને તેથી બિચારા ઉંદરો એકદમ ગેલમાં આવી ગયા છે! ભારત મંત્રી એમેરી તો છાપરા પર ચઢીને કહે છે કે વાયસરોયની વડી કારોબારીના અગીયારે અગીયાર હિંદી આસામીઓની મ્હોર છાપ પછીજ જો તમે દમન કહો છો તે અમે શરૂ કર્યું છે જેટલે કે હિંદી આગેવાનોના કહેવાથીજ અમે કોંગ્રેસની બિલાડીને પુનઃ કોથળામાં ઘાલી છે હિંદી આગેવાનોને એ વિષે પુછાય છે, તો તેઓ જવાબ આપવાને બદલે આંખ મિચોની ખેલ ખેલી રહ્યા છે!

આ વેળા કારવાની મણ સરસની કાર્ટૂન ફાર્દિનું સરવાયુ ગાદવાની અમે જુદી રીત અખત્યાર કરી હતી અમે ઘણાય વાચકોને મેઢા મોઢ પૂછ્યું હતું તેનું તારણ એ આવ્યું

છે કે લેખક સમુદાય અને વાહેરી વાચક વર્ગ અને તેમાય ખાસ સાહિત્ય રસિક યુવાનો 'કારવા'મા 'આવાઝની દુનિયા' 'પેટ' મેહફિન, તેમજ ઈતર સાહિત્ય પ્રવૃત્તિના લેખો તેમજ નવલિકા અને કાવ્ય પ્રદેશનેજ 'કારવા'નુ મૂખ્ય અંગ સમજી તેને વિસ્તૃત કરવાની સલાહ આપે છે, ત્યારે ગ્રામ્ય વાચકોનો ધર્મ-પ્રેમી મોટો સમુહ 'ફતાવ', 'કુર્આન-હદીસના મોજો, 'અઝમાઉન કુરન' જેવા ધર્મિક લેખો સિવાય બીજુ વાચવાનુ ભાગ્યેજ પસંદ કરે છે આમ 'કારવા'નો વાચકવૃંદ બે વિભાગમા વહેચાઈ ગયો હોઈ બન્નેય વિભાગોને સંગીન સ્વરૂપ આપી ચોથા વરસમા એનો વચનની દૃષ્ટિએ સંગીન વિકાસ કરી 'કારવા'ને જે પદ્ધતિએ ચાલે છે તેજ રીતે આગળ ધપાવવાનો અમે નિશ્ચય કર્યો છે ખુદા અમને કાગળોની મોંઘવારી સામે ટકવાની હિંમત, અને તમને ગ્રાહક બનવાની તૌફિક અતા કરે એટલે બસ

> **—: એક સૂચના .—**
>
> અનેકવાર સૂચવાયા છતા, અને આટ આટલા ચોની પ્રકટો પ્રગટ થયા છતા, કેટલાક લેખકો ને કવિઓ અનુવાદ હોય તો અનુવાદ, કે સૂચિત હોય તો સૂચિત લખતા શરમાય છે તેમ ન થવુ જોઈએ
>
> —તંત્રી

દારૂલ ઉલુમ મદ્રેસા અશરફીઆ અરબીઆ રાંદેરનુ વાર્ષિક ઇમતેહાન

તા ૧લી શાબાન ૧૩૬૧ હિ મુતાબિક તા ૧૫મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૨થી તા ૭ સાબાન ૧૩૬૧ હિ મુતાબિક તા ૧૭મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૨ સુધી મજકુર મદ્રસાનુ વાર્ષિક ઇમતેહાન થયુ અરબીની ઉચી કલાસોનુ ઇમતેહાન મીમકડવાના મૌલાના અહમદ બુઝુર્ગ સાહેબે તથા મૌલાના મોહમદ ઇદરીસ સાહેબ મુદર્રિસ જામેઆ ડાભેલ અને મૌલાના સૈયદ રસુલવાલ સાહેબ મુદર્રિસ મતલ ઉલુમ સુરતએ લીધુ હતુ બીજી અરબી અને ફારસી, તેમજ ઉર્દૂ કીતાબોનુ મૌલાના અબ્દુર્રહીમ માદીક સાહેબ રાંદેરી, અને મૌલાના હફેઝ અબ્દુર્રહીમ ઇમામ બાગી મસ્જીદ રાંદેરએ લીધુ હફેઝ થનાર છોકરાઓનુ ઇમતેહાન જનાબ હાફેઝ સાલેહ સાહેબ રાંદેરી તથા હાફેઝ એયુબ યાકુબ બાવા સાહેબ અને હાફેઝ અલી આરેફ અલાર સાહેબ રાંદેરીએ લીધુ હતુ તથા નાઝેરા પઢનારા છોકરાઓનુ ઇમતેહાન કારી મકબુલ અહમદ મરહુમ મુદર્રિસ મદ્રેસા અન્જુમને ઇસ્લામ રાંદેર. અને હફેઝ કાસમઅલી મુદર્રિસ મદ્રેસા કિનારા રાંદેરએ લીધુ હતુ અરબી તથા ફારસી પઢનારા કુલ સાઠ (૬૦) તુલબાઓએ ઇમતેહાન આપ્યુ હતુ અને ઉર્દૂમા પઢનારા કુલ (૩) તુલબાઓએ ઇમતેહાન આપ્યુ હતુ, જેમાથી ચાલુ સાલમા ખુદાના ફઝલથી ત્રણ છોકરા હાફિઝ થયા છ નાઝેરા પઢનારી કલાસોમા રાંદેરના છોકરા છોકરીઓ મળી કુલ ૨૮૫એ ઇમતેહાન આપ્યુ જેમાથી ચાલુ વર્ષમા ૨૧ છોકરાઓએ કુરઆન શરીફ ખત્મ કર્યુ અને દરેકને પા (૦૧) શીપારો મોઢે કરાવવામા આવ્યો છે ખુદાપાકના ફઝલથી ઇમતેહાનનુ પરિણામ ઘણુ સારૂ ઉતર્યું છે મજકુર મદ્રેસાની બોર્ડિંગમા ચાલુ વર્ષમા ગુજરાતના પચાસ બોર્ડરો હતા જેમનો તમામ ખર્ચ મદ્રેસા ફંડમાથી કરવામા આવ્યો હતો. મૌલાના અહમદ આરેફ અલાર સાહબની દેખરેખ નીચે આ મદ્રેસો સારી પ્રગતિ કરી રહ્યો છે

— પંક્તિ —

"છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો ?"

મક્રિયા-ખાર સાર, વગેરે ગઝલ-વતે

-[૧]-

વિસરી ન શક્યો મુજને વિસરનારની વાતો
યાદ આવી ઘણી વાર નગુરી નારની વાતો
પ્રત્યક્ષ સુરા જામ-સુરાહી છે પરંતુ
રોકે છે મને સતની સુણનારની વાતો
કરમની કસુ કેમ છે પુષ્પ સુકોમળ
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો
વિશ્વાસ છે પ્રણયમાં હું સફળ છું કે અફળ છું
દિન જયની કરે છે તો જિગર હારની વાતો
કર ફેંસલો સત્વર હવે ઉઠ ઉઠીને સહારક
નાટકની પરિત્યાગને સહાગની વાતો
છે પારકી આવેશમાં ગુનગુન તું જતી કર
ઉપવન તણા અહારને વિહાગની વાતો
સંસાર મહીં માત્ર હું વસવાને વસું છું,
વસ્તુતઃ નથી ગમતી મને સંસારની વાતો
સૂતેલ વ્યથાઓને જગાડે છે હૃદયની,
કરતા કોઈ દર્પણ લઈ શણગારની વાતો
સૌંદર્ય નિહાળીને 'કલીમ' આંખ કરે છે,
સંકેતને સંકેતમાં સત્કારની વાતો

-'કલીમ' વાકિફી] [સોનગઢ

[કત્અ]

છે સાર વિનાની સહુ સંસારની વાતો
મુજને નથી ગમતી કોઈ વેપારની વાતો
નુકસાન થયું છે ઘણું દુન્યાના નફામાં
આગળ કરે ખોટના વેપારની વાતો

-[૨]-

છે થોડી ઘણી યાદ મને પ્યારની વાતો,
સુણો તો સુણાવું હું જીવન સારની વાતો
હું કેમ ભૂલું રૂપના અણસારની વાતો
સરકારની વાતો છે એ સરકારની વાતો
દિન છોડ એની આંખના પડકારની વાતો
એ વાત તો છે વીજના ચમકારની વાતો
વિસરાવી રહી છે એ કળીએ કળી દિનની,
રૂખસારની વાતો છે કે ગુલઝારની વાતો ?
એક આંખમાં ગંગા અને એક આંખમાં જમના
હસનાર શું સમજે કોઈ રડનારની વાતો
છે સેંકડો વાતો તણા કરનાર જગે પણ
ભાગ્યેજ ખરી હોય છે બેચારની વાતો
વાતો નથી સમજાતી જે આલમ થકી 'ઘાયલ'
સમજાવે છે એ તીરના ચડકારની વાતો

- ઘાયલ'] [પાનોલ

-[૩]-

નૂતન છે બધી આજના સંસારની વાતો
વિસરાય ગઇ ભૂત તણી ક્યારની વાતો
યુગ એનો વર્તમાન થયા આજ છે એવા,
સંભળાય છે સંસારમાં સરકારની વાતો.
ઉપદેશકો-ઉદ્દેશ એ અર્પે છે બધાને,
આવોને પધારો કરો કનદારની વાતો
મેળાપ મહાદેવનો મિયાંથી મળે તો,
આઝાદ પછી થાશો છે સરકારની વાતો
દેશ! મહીં ફસાય પડયા આજ જુવાનો!
ગજવામાં નથી પાઇને છે પ્યારની વાતો
સ્વરાજ મળે છે જુઓ ગાંધીની દુકાને!
છે દિલના ભરથાર ને સરદારની વાતો
એ "નૂર" કદી ભેદ નથી ભેદી શકાતો!
છે બે ભરી કેટલી દિલદારની વાતો?
-'નૂર'] [ધોરાજી

-[૪]-

નવિક તું તજી દે હવે મઝધારની વાતો
તારે છે નિરાધારને, આધારની વાતો
હું દર્શનાભિલાષી, નથી જાણતો બીજું,
જાણું છું તો બેચાર દસ્ત પ્યારની વાતો
દિગ્મૂઢ કરે છે મને કુદરતની કળાઓ
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો
આ પ્રેમના ઉન્માદ તણો અંત નથી શું?
ઘરબારને ક્યાં લાગે છે દુરબારની વાતો
પ્રત્યેક કથન તુજને થશે પ્રાણ સ્વયંભૂ,
સમજાવ્યાં તું બોધ નહીં મારની વાતો,
તું હૃદયની મેદનીમાં પધારીને પધારો,
દિન કેમ અરે! કરું છે ઉપરની વાતો
"ઇંજન" હું નિભાવણમાં નિરંતર છું સંતર
હા ચારની છે માર ને તકરારની વાતો?
-'ઇંજન'] [પાટણ

-[૫]-

ફરી થઇ પુષ્પો તણી શૃંગારની વાતો
માંડી તહીં કળીઓએ કિરણધારની વાતો!
વાયુની કથા સાંભળી વન ઝંપી ગયા જ્યાં,
સરિતાએ રચી સિંધુ તણા હારની વાતો
ગાયે છે નિશાએ ફરી નિત ગાન મિનારા,
ક્રમજોગે કરી જ્યારથી કાસારની વાતો
ગુનગુનને ખબર હોય શી, ઉપવનને નથી જ્યાં,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો?
ધરતીનું હૃદય ખૂંદી, કરી દીર્ઘ સફર મેં,
જાગી ન જરા જીવન વણઝારની વાતો
માનવનો હૃદય-નાદ નિશ્વાસ સર્યો જ્યાં,
રસહીન બની કોકિલ-ટહુકારની વાતો
અફસોસ અરે આદમ! તેં આજ ઉથાપી,
રમને જે ગમી આદમદે મુખ્તારની વાતો
મધરાત વિષે આવી કરી જાગ હસીને,
તુજ મનને કહી નૂતન શિણગારની વાતો
"હિમ્મત"ની એ અનુમાન મતાને તું હરી ગઇ,
શું મોત! તનેયે ગમી 'મઝધાર'ની વાતો?
-'હિમ્મત'] [ભાવનગર

-[૬]-

જીવનમાં તો પૂછી ન એ બીમારની વાતો,
પાર આવે છે કેવી હવે મરનારની વાતો?
છે એવી રીતે દિલના ઉદ્ગારની વાતે,
છે જાણે કે 'પેટ્રોલ' વિના 'કાર'ની વાતો
એવી તો નથી ગઇ હવે તકરારની વાતો,
તે પારની વાતો છે કે આપારની વાતો
નિર્દયના પુરુષમાં છે તો અંતરમાં દયા છે,
કરની તો ખરી, પણ ભીડી છે સંસારની વાતો
બેદાર ઘણા રૂપમાં માનવ છે દાનવ,
જેની છે ફક્ત પેટને વેપારની વાતો
નમ સ ને જુઓ સજાવે છે નેપથ્ય દેશ,

સમજી ગયો સમજે છે એ પીનાર'ની વાતો
જો પુષ્પ છે નજીક તો અણીદાર છે ન્યારા
છે ભેદ ભરી કેટની ગુન-ખારની વાતો
હા દેરતીતો એમની કાયમ છે પરંતુ
કરતા હતા પહેલા તે નથી પ્યારની વાતો
સુપરહેજે 'અમીન' એની તબીઅતમા છે ગરમી,
ના પૂછ મને હલ એ 'સરકાર'ની વાતો
—'અમીન આઝાદ']   [સુરત

—[૭]—

આવે છે ફરી યાદ તે દિલદારની વાતો
તે પ્યારની વાતો અને તકરારની વાતો!
સો વાતની એક વાત ના તમને કહી દઉં,
જો છે કોઈ સરકારના સરકારની વાતો!
સમજીને! સમજાય તે સમજીને કરું શું?
ઇકરારના પરદા મહીં ઇકરારની વાતો!
સમજશું એ ઝાકળ અને ગુનગુનના રૂદનથી
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુનખારની વાતો!
દર્શન હું સનમના કરું મન મંદિરે નિત નિત
મૂકો તમે કાશી અને હરદ્વારની વાતો!
પરલોકની વાતો અને આ લોકમા "વાઇઝ!"
સંસારમા બેસી કરો સંસારની વાતો!
ગેહફિલમા ફક્ત હું જ ભલા જામને તરસું?
સાકી! હવે થઈ જાય છે હદબારની વાતો!
પૂછો ન દશા નરગિસી આંખોના ઇશારે,
બીમારને કહેવાય ના બીમારની વાતો!
કંઈ વચન-વિરહ ગુનગુનો ગુન, જામ-સૂરાની,
"મકસુદ"ની ગઝલમા છે ગઝલકારની વાતો?
—'મકસુદ'-ધોરાજવી]   [નાગપુર

—[૮]—

નયનોથી દિલમા આવી કરો પ્યારની વાતો
બેસી કિનારે રાત્રે હો મઝધારની વાતો!
દિલમા દબાવી દર્દ કરું યાદ તે ઘડી
ઇકરાર તુજ નયનમા ને ઇનકારની વાતો
હસતું જગત અભાગી ઉપર ને હું જગત પર,
જાણે સિતારૂં તેજ શું અંધકારની વાતો
ગુનગુન થયો તસદ્દુક થના એનો ગઝલ,
છે ભેદ ભરી કેટની ગુનખારની વાતો
પી, પી ને જાણી લે તું ખુદાના તમામ ભેદ,
ખોઈને ખુદને ભૂલી જા સંસારની વાતો
"જ્યોતિ" જીવનની ઓલવી હું તેજ પામ્યો,
નાદાન શું જાણે ભલા ગમખારની વાતો?
'જ્યોતિ']   [પેટલાદ

—[૯]—

કર યાદ કફસમા ન તું ચમકારની વાતો,
એક સ્વપ્ન છે ગુલઝાર ને ગુલઝારની વાતો
છે જેની તમામે જ હકીકતના નિશાનાર
વાહ! ખૂબ કરો છો તમે 'સાગર'ની વાતો
પુષ્પોમહીં કંટક છે કે કંટકમહીં પુષ્પો
સમજાવશો કોઈ મને ગુલખારની વાતો?
આમીને કફસગાય નથી ચેન અમોને,
ચર્ચાય છે જ્યાં ત્યાં જુઓ ગુલઝારની વાતો
સાંભળ્યું નથી જેણે કદી પ્રેમનું સંગીત,
શું જાણે હૃદય તારના ઝણકારની વાતો
આંખોની મૂંગી વાત છે દુનિયાથી નિરાળી,
સમજાય છે શું આપને એ ચરની વાતો?
પીનારની જુદી મોજ છે પાનારની જુદી મોજ,
પાનાર શું જાણે 'હુઝી' પીનારની વાતો
—'હુઝી']   [રાંદેર

—[૧૦]—

ભેદી છે બધી ભેદના ભરનારની વાતો,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો!
ગુંજી રહી છે જ્યાં બધે અંગારની વાતો
ના યાદ કરી શું કરું હું બહારની વાતો!
હું તો ખુશી છું તારી ખુશાલીમા પરંતુ
થા યાદ ભલે ઉરને મુજ હારની વાતો!

જખ્મોથી જિગર ચૂર થયુ હોય હવે તો,
તુ છોડ ખુદા ખાતરે તકરારની વાતો
ગુચવાઇ ગયો એવો જિવન-જાળ મહીં કે,
ભૂલી હુ ગયો દિલ અને દિલદારની વાતો !
અંધકાર મહીં કોઇ ઝરૂક હુ નથી જોતો,
છે દૂર, હજી દૂર, દિલ ! ઉધ્ધારની વાતો
ખામોશ રહી, જગતને હુ પામી ગયો છુ,
મુજથી ન કરે કોઇ અહંકારની વાતો
ખુદ દર્દ દવા થઇ જશે મુજ દર્દનુ છેવટ,
ના છેડ, મસીહા હવે ઉપચારની વાતો
'અશરાફ' નઝર નાખ જરા દિન પરે, તુજને–
સમાઇ જશે સાર ને સૌ સારની વાતો
–'અશરાફ']   [વહાલુ

–[૧૧]–

પૂછો ન કોઇ અશ્રુ તણી ધારની વાતો,
એમા છે અરે ! કેટલા પ્રકારની વાતો
એ જાણે છે મારી અને હુ યારની વાતો,
વિસ્તારમા છે પ્રેમના વિસ્તારની વાતો
જીવનનુ પરિણામ તો ચર્ચાય છે શાને,
શુ નેત્ર પ્રકારો છે પ્રણય સારની વાતો ?
એમાંથી કઈ શોધ ને જીવનમા જડી લે,
'છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો"
જાણે છે નિઃશંક પાપ અને પુન્ય ને તેઓ,
તુ સત નથી જાણતો મયખારની વાતો
રંગ-જાળમા હુ તો ફસાઉં છુ નહીતર,
ક્યા લેશ ગમે છે મને સંસારની વાતો ?
મેહફિલ મહીં આફત ! કરૂ કેમ કરીને,
ભૂલી હુ ગયો જુલ્મ તણી ક્યારની વાતો
કઇ પ્યારની વાતો તુ મૂખે નામ નથી તો,
શુ સમજી એ'ા તે બધી પ્યારની વાતો ?
'મિસ્કિન" પુન ક્યા છેડે ? છેડેન હવે,
તજ નયન તણા બાણના પ્રહારની વાતો
–'મિસ્કિન']   [પોરજી

–[૧૨]–

હા ! સભળો, કઇ આપના ગમખારની વાતો,
તરસે છે કહેવા, એતો દિલે ઝારની વાતો
શી રીતે ભૂલાવી દઉં સૈયાદ હુ એને,
યાદ આવે કફસમા મને ગુલઝારની વાતો
સૌ દર્શઅભિલાષીની જીભે છે એ કથની,
મૂસા જ નથી કરતા એ દીદારની વાતો
મેહફિલમા બચાવો જરા બિસ્મીલને બચાવો,
આપના નયનો કરે તલવારની વાતો !
છે સુખની ઘડી એને ખુશાલીમા વિતાવો,
કઇ ઠીક નથી વસ્લમા તકરારની વાતો
પીવડાવી છે સાકીએ અજબ હોશની મય,
છે જ્ઞાન ભર્યા કેટલી મયખારની વાતો !
હુ જગતમા ગરકાવ થઇ ભૂલુ છુ તોયે,
એકાંતમા યાદ આવે છે દિલદારની વાતો
હુ સાભળુ છુ 'નૂર' સદા ધ્યાન દઇને,
દીવાનો કોઇ જ્યારે કરે યારની વાતો
–'નૂર']   [ભરૂચ

–[૧૩]–

તજ વ્યર્થ બધી વાતોને કર વા'રની વાતો,
કા કત્લની કાતિલ તુ કરે ક્યારની વાતો ?
તુ જાણે છે શુ વિરહમા બળનારની વાતો
દીપકથી જરા પૂછ પ્રણય-ખારની વાતો !
જોઇને ઘડીભર હુ વિમાસણમા પડુ છુ;
છે અટપટી કેવી જુઓ સંસારની વાતો ?
ઉચ નીચનો ઉપવનમા નથી ભેદ જણાતો,
'છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો?"
શ્રાવણની ઘટાઓ જો ચડી આવી છે વ્યોમે,
સાકી તુ હવે પા, તજ ઇન્કારની વાતો
હુ પ્રેમનો રોગી છુ પિછાનો છો તબીબો,
જાઓ ને તજો આપના ઉપચારની વાતો"
પુરાની બધી વીતી છે ગફલત મહીં 'મુઝતર',
છે સ્વપ્ના સમી યાદ એ બહારની વાતો
–'મુઝતર']   [ધોરાજી

-[૧૪]-

જ્યા રૂપને ગમતી નથી કંઈ પ્યારની વાતો,
ત્યા પ્રેમને રૂચે છે એ તકરારની વાતો
હુ જામ મહીં ભળુ છુ ગત કાળનુ જીવન,
સમજે છે તુ કયા શેખજી મયખારની વાતો!
ઉધીર રડાવે છે ઉકેલ એનો મને આજે,
છે ભેદભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો?
નિ:શપ્રાણ સમુ ઉર, અને તીરોના પ્રહારો,
છે દર્દથી ભરપુર તડપનારની વાતો
મેરી ગઈ ઉપવનના કલેજાને ખિઝા પણ,
ગુનગુન તું કરે છે અરે! ગુનઝારની વાતો?
દિલ મારૂ પરત આપવા તે કૂર કરે છે,
ઈકરારની વાતો પછી ઈન્કારની વાતો
દુર્લક્ષ્ય "નવાઝ" એના પ્રતિવેધ થકી બન,
વિસ્મિત ન કરી દે તને સસારની વાતો
-'નવાઝ'] [ધોરાજી

-[૧૫]-

અનતથી છે રૂપની તકરારની વાતો,
છે પ્રેમ પ્રત્યે એટને તુચ્છકારની વાતો
મુજ પ્રેમ તણી એટની ચકચાર થઇ છે,
ચર્ચાય છે ચોકોર એ ચમ્ચારની વાતો
હુ મારી પ્રતિજ્ઞામા ફળીભૂત થયો છુ,
લાગે છે મને આશ ભરી યારની વાતો
ઉપવન મહીં ગુનગુન તુ રહે છે તો કહી દે,
"છે ભેદ ભરી કટલી ગુન-ખારની વાતો?"
તુ શુદ્ર બતાવે છે સદા ખોધમા બોધક,
ને કેમ ગમે છે તને સસારની વાતો?
અજ્ઞાતનો અજ્ઞાન છે નાદાનનો નાદાન,
તો વર્ણવુ હુ કેમ પછી! પ્યારની વાતો
એક શબ્દ ન ઉચ્ચર જે ઉત્તર મહીં 'સાઇલ',
બસ દિલમા ધરી રાખજે દિલદારની વાતો
-'સાઇલ'] [ધોરાજી

-[૧૬]-

શુ જાણે કોઇ ખાકના આબાની વાતો?
મરનાર ફકત જાણે છે મરનારની વાતો!
ફરહાદ ન શીરીં ન તો લયલા છે ન મજનૂ,
બાકી છે હજી પ્યાર! અને પ્યારની વાતો!
આખોના ઇશારામા છુપી વાત છે દિલની
'ટક'-'ટક' નથી એમા કે મળે તારની વાતો!
ઈર્ષા જો નથી કઇ નથી કકાસ જગતમા,
ઇર્ષાનુ છુપુ મૂળ છે તકરારની વાતો!
'યૂસુફ' ને છુપાવીને નયનમાજ ન રાખો,
દિલમાયે સુનાવી કહો દિલદારની વાતો!
'યૂસુફ'] [સુરત

-[૧૭]-

સુખ શાતિમા સમાઈ છે, અશ્રુ તણી ધારે,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો?
ફૂલો તણા યૌવન પરે ભ્રમરો કરે ભ્રમણ,
રસ આપવાની ઘોષણા ગુલ-હારની વાતો
મીઠા છતા કડવા દિસે તુજ વેણ એ છતા,
છે સ્પષ્ટ, છતા થાય છે સત્કારની વાતો
'શાદ'] [જેતપુર

-[૧૮]-

છે ગઝ ભરી જેટલી દિલ-દારની વાતો?
"શુ ભેદ ભરી એટલી ગુલ-ખારની વાતો?"
ગર પ્રેમ રહો યાએ જતા સૂયે મદીના,
અનહદ! કહીને કહુ ગુલ-ઝારની વાતો
આદમથી થઈ ભુલ પછી ગારૂ ગજી શુ?
ચોપટ પરે છે આજ ખટકનારની વાતો
બદ છુ કે ભલે સદ છુ પણ આકા તમારો છુ,
ઘોનાને સહુ પાપો છે મુજ પ્યારની વાતો
છે દર્દ ભરી યાચના 'અનવર' તણી 'શાહા!'
કર માફ ખતા એ છે ગુનહગારની વાતો
-'અનવર'] [ધોરાજી

-[૧૯]-

સાચી કદી પડની નથી દિલ્દારની વાતો,
એ વાતો છે રૂટર સમા કો તારની વાતો!
શા માટે સદા હુશ્નો દમ શેખ ભરો છો?
તમને નહીં ગોભે વગર આધારની વાતો!
સર થાય છે મેદાન હવે તોપના બળથી,
રેહવા દો બધી ખીસામા ત'વાની વાતો
એ પૅલીગી માશૂકની દુન્યથી નિરળી
ફકિરના પરદામા છે ઇન્કારની વાતો,
હોળી ને દિવાળી છે હવે હિંદમા સરખી,
ત્યા નિત નવી સભળાય છે તકરારની વાતો!
માશૂકની ચપનમા અજબ છે એ કરામત,
જેને પડી તે ભૂલી ગયો પ્યારની વાતો!
દિન દસકામા "આસી" ગયુ પણ ક્યુ ના મળ્યુ,
છે સાર વગરની બધી મસરની વાતો

–'આસી'] [સુરત

-[૨૦]-

પ્યાલો તણી ઉનફતમા કા આઝાદી ગુમાવો?
ભૂલી શુ ગયા ગુલગુનો, ગુલઝારની વાતો?
ખરી તુ ભલે હોય પણ મખલૂકમા અશરફ,
ગવલાએ કહી તુજને એ અશઆરની વાતો
'ઇમામ' હો તુજ કાવ્યમા ગીતતા કપાથી?
સભળાય નહી દેશમા તકરારની વાતો!

– ઇમામ] [સખેડા

-[૨૧]-

ભજે ગ જ્વાનો અરે વાનાનની વાતો?
પાણી છે નાદ્, નથી કમારની વાતો!
એમતરે પૅનીર કરે ભૂટ સ્વરૂપને,
દાઢે છે હસી મેજ્ડી ગીરનારની વાતો
આબ્રૂગો કાજે ગદા જ્યા પડી રિસાની,
એ ધર રિપે ગુણ રની ભગરની વાતો!
એક નાક રિઝાવે છે તો એક પાય રિઝાવે,
છે ભેદભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો?
'શિતાબ' હવે કયાથી આ મહેફિલને હસાવે,
જ્યા એને હસાવે નહિ "રફતાર"ની વાતો

–શિતાબ] [ભાવનગર

-[૨૨]-

એકાંત, આપ, ચાંદની ને પ્યારની વાતો,
સસાર ભુલાવે છે એ સસારની વાતો
ઘુઘટ ફગાવી દઇ ને આવો પાસમા,
તડપાવી દે છે દૂરથી અણસારની વાતો
મુજ પાસમા આવીને ખસી દૂર ગયા કયા?
બાકી ય કહેવી કઇ હજી ઇસરારની વાતો
મસ્તીથી, અદાથી, હસીને ના ના કહેવુ,
છે ભેદ ભરી કેટલી ઇન્કારની વાતો?
છે શાના ઉપર નાઝ ને અદાઝ આટલો?
હુ છુ અને મુજ પાસ તો સિગારની વાતો
હારી ગયા, દિલ ખોઈ દીધુ, એમા થયુ શુ?
વાતો છે બધી જીત અને હારની વાતો
આવી રસિકતા તુમા કયાથી? અરે, "પ્યાવર!"
આ ધેન! મિટાવીને કર ન્યાની વાતો

–'પ્યાવર'] [વડોદરા

-[૨૩]-

સમજ્યો નહિ આપીને હૃદય, પ્યારની વાતો,
શુ પ્રીત છે ને પ્રીત તણા સારની વાતો?
ર, આગ જને એક સ! મારા જિગરમા,
જાણુ ન છતા હુ કદી ઉપચારની વાતો
ની વાર કરે સાકી! ન તલસાવ વધારે,
ના પ્યાલા ધરે કેમ તુ મયખારની વાતો?
જાણે ન ભ્રમર દિલ તન મમજ્તરો કયાથી?
છે ભેદ ભરી કટની ગુલ-ખારની વાતો?
કો' અન્તને કો' કાન જરો વિશ્વ-પોથી,
બાકી રહી જનાર છે બે-ચારની વાતો

એ હાથ હતા ખાલી તે જાણુ લઇ ખાલી,
સંસાર મહીં રે શી બસ સંસારની વાતો
શા ચેનથી "ચમકાર" વિતાવે હવે જીવન ?
ભૂલી નથી ભૂલાતી એ "રફતાર"ની વાતો
-'ચમકાર'] [ભાવનગર

-[૨૮]-

ભૂલી જે ગયો આજ છે કિરતારની વાતો,
શાને હુ કથુ કો'દી એ સંસારની વાતો ?
ગનકાતી વસંતે બધે આનંદ છવાયો,
આ પાનખરે આદરી ગુલઝારની વાતો
ઓ ચંદ્ર ! તને દેખી તિમિર ભાગે સુદૂરે,
શા કાજ તુ સુણવા ધસે અંધકારની વાતો ?
ઘુઘવતા સમંદરે મહીં ઝુકાવે, ખલાસી,
મૂઝાઈ કરે કેમ તુ મઝધારની વાતો ?
દિલ પાથરે છે એક, અવર નિત્ય ડસે છે,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ ખારની વાતો ?
દિલ મારૂ સદા ભડકે બળે છે, હે પ્રવાસી !
એ પાસ તુ શાને કરે અંગારની વાતો ?
નિર્લીન થયો દ્વાર કને, કનાત બનીને,
પીધુ ન કંઇ, ના સુણી પાનારની વાતો
-'બેફામ' હ્રદયને જે વિનોદે ભરી દેતી,
ગમગીન કરે આજ એ "રફતાર"ની વાતો
-'બેફામ'] [ભાવનગર

-[૨૫]-

છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો ?
દિલદારની વાતોને પ્રણય સારની વાતો !
આશાને અભિલાષ મહીં રાત વિતાવી,
પ્રિયા ! ન કરી આજ અભિસારની વાતો
કો અલ્પ જીવે પણ મરે સિદ્ધાંતને કાજે,
દે પાઠ પતંગ દીપને તુંયારની વાતો
તૂફાન, પ્રલય, આંધીને ભૂકંપ રચીને,
પ્રભુ ક વિચારે જગ-સંહારની વાતો
યુદ્ધો વડે વિનાશ જગતનો થયો ભારે,
થાશે હવે માનવ જીવનોદ્ધારની વાતો ?
વિષ સંગ્રહે, જીવનને મનુજ વેડફી નાખે,
સૂઝે ન કદી આહ નિરાધારની વાતો
તુ ગૌર્ય, અડગતા હવે મુસ્લિમ ! દે બતાવી,
તાજી કરી એ તુર્ક ને તાતારની વાતો
'નિશાત' વતીન બધુનો કાં શોક વિસારે ?
પ્રેમાળ ને પ્રેરક હતી 'રફતાર'ની વાતો
-'નિશાત'] [ભાવનગર

-[૨૬]-

સમજુ છુ ફકત પળમાં હવે પ્યારની વાતો,
નિરસ હતી કેવી બધી સંસારની વાતો
મજનૂને જઇ પૂછો હતી કેવી મઝાની ?
મસ્તી ભરી જ ઘરના ઝણકારની વાતો !
દિલ મારૂ ફરી જ્યારથી ચોગઇ ગયુ છે,
બેદિલ બની ભળી ગયો દિલદારની વાતો
દિલબર તણી વાતોની જગે હોય ન વાતો,
શુકનાર કરી જાય છે તલવારની વાતો
આંખોથી વહ્યાંને ફરી ગંગ-જમન હુ,
સંકેતમાં ખોતુ છુ બધી યારની વાતો
છે એક હકીકતમાં દીસે સૌની હકીકત,
નિદ્રામાં ન સમજીશ તુ બેદારની વાતો
પયગામ પવન તેને કહી દેજે ફરીથી,
કો'દી જો ગલીમાં તૂ કરી યારની વાતો
આતૂર છે સુણવાને હજી પ્યારથી પ્રેમી,
સુણ શિશ નમાવી હજી તલવારની વાતો
મન્સૂર નથી તો પછી ચુપ કર હવે "રશીદ"
હુશિયાર ! ખબરદાર ! ન, વદ દારની વાતો
-'રશીદ'] [પોરબંદર

-[૨૭]-

પહેલા તો કરે ગુસ્સો પછી પ્યારની વાતો,
સમજાવી ગઈ મુજને તો દિલદારની વાતો

એક શરત રહે, એકતો પકડે પછી દામન,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો ?
ઇતિહાસ તો વાચ્યા ઘણા લડવૈયા તણાએ,
ને રોજ ભરી સાભળી તલવારની વાતો
મે જોયુ 'તુ ખજરલઇ ગુસ્સામા ગયા ક્યા !
કોઇ તો કહો કાતીને ખુ ખારની વાતો ?
જાવો અને ત્યા એવુ નવુ શૌર્ય બતાવો,
ના કહેશો મને આની કોઈ, હારની વાતો
સસારના ઝગડા પરે પૂળો મુકો, મઝાક,
મુશ્કિલ અગર હોએ કરો સહકારની વાતો
–'મઝાક'] [ડભોઇ

–[૨૮]–

ગ'દી ન તમે પૂછજો અગયારની વાતો,
અગયારને કહેતા નથી દિલદારની વાતો
સમજુ છુ બધુએ નહિ સમજાઉ કોઇને,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો
હુ મારી કહાણી જો કહુ છુ તો હસે છે,
જાણે એ સુણે છે કોઇ મયખારની વાતો ?
પત્થરનુ હૃદય હોય તે મગળશે બધીએ,
એવી છે અતી ક્રૂર ગીતમગારની વાતો
'આઝાદ' જીવન ખાક કરી દે છે દિલાસા,
ધિક્કારની વાતો છે બની પ્યારની વાતો
–'આઝાદ'] [ભાદરણ

–[૨૯]–

બધા તો છે, જગે આપના બિમારની વાતો,
રહેવા દો મસ્ત હા, હવે ઉપચારની વાતો
વાણી પણ મધુર કેટલી મીઠાશ ભરી છે,
છે પ્યાર ભરી કેટલી મુજ પ્યારની વાતો !
આગ્રા તો ઘણો દૂરથી આવીને લખ્યા,
મુખ ફેરવી બેઠા શુ કહુ યારની વાતો ?
તો દૂર જતુ તો, જુદી છે મ્હારી એ શિકાયત,
છોડોને મિલનગામા તકરારની વાતો
કેવુ તુ 'હુણીબ' કોઇ ગઝલ મ્હારી સુણીને
આ કોણ બીઝમા છે કરે જ્હાની વાતો ?
–'મસ્ત હુણીબ'] [સુરત

–[૩૦]–

મશહૂર છે તે નર્ગિસે બીમારની વાતો,
જોઈશુ હવે એના ચમત્કારની વાતો
શુ ખાક તે ભુલનગાના મિલનસારની વાતો,
છે આજ કરે યાદ દિલ-ઝારની વાતો
તો કથની મ્હારા ગમની સુણી કોઇ કહે છે,
આ પ્યારની મેહફિલ છે કરો પ્યારની વાતો
શુ જાણે કોઇ વાત એ ગુલ-ખારની ભાઇ,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુલ-ખારની વાતો ?
હા શાને ચઢાવો છો હવે ફૂલ કબ્ર પર ?
ધિક્કારના કરનાર ! શી આ પ્યારની વાતો ?
ઉઠયા છે ભરી મેહફિલે અશઆર તે કહેવા,
સો, સાભળી લો, 'તાજ' ગઝલકારની વાતો !
–'તાજ'] [ગઢેચ

–[૩૧]–

ઉપકારના બદલા મહી અપકારની વાતો,
ઉલટી છે આ સસારમા વહેવારની વાતો
દુ ખ દઇને પછીના કરો ઉપચારની વાતો,
રે'વાદો આપ સર્વ પરોપકારની વાતો
સમજી ગયો છુ આખના અણુસારની વાતો,
શુ ખૂબ ! એ ઇન્કારમા ઇકરારની વાતો
મારા જીવનની આશા બધી ધૂળ થઈ ગઇ,
કોને કરૂ જઇને હવે હુ પ્યારની વાતો ?
લાખો વિનતિઓ છતા આવી ગયુ મરણ
મોતે ન સાભળી કદિ બિમારની વાતો
શુ ગાડપણમા આપ બકે જાવ છો જનાબ ?
હા બધ કરો, બસ થઇ, હદપારની વાતો
આવી ન 'શાહુ' ને કદી પર હાથથી મઝ,
સાકી જો પાય તો હુ કરૂ પ્યારની વાતો
–'શાહુ'] [ચીખલી

–[૩૨]–

શુ જાણે તુ એ દિલ અને દિલદારની વાતો ?
પ્યારી છે મને પ્રાણથી એ પ્યારની વાતો.

છો, મારી વ્યથા પર હસો, હસનાર જગતમાં,
દિલ મારૂં રડે છે સુણી હમારની વાતો
એ ભેદ ભરી આપની વાતોને હું સમજું,
ઇન્કાર મહીં ગુપ્ત છે ઇકરારની વાતો
ગુનગુનના વસંત ગીતમાં હું એજ સુણું છું,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુન-પ્યારની વાતો?
તે પાર જવું છે તો તું એ ખાક ધરી જા,
આ પાર ફરે કેમ? તું તે પારની વાતો
જીવનમાં અનેક જાતનું સૂચન એ કરે છે,
'શૌકીન' હું સુણું તેથી કહું હાની વાતો
—'શૌકીન'] [જેતપુર

–[૩૩]–

આઘાતની વાતો છે તિરસ્કારની વાતો,
દિલદારની વાતો અરે! દિલદારની વાતો
ઇર્ષાની, અદાવતની અને ખારની વાતો,
સંસારની વાતો છે દુરાચારની વાતો
ગુન-મુખથી સરે હાય! હવે ખારની વાતો
દિલદારની વાતો થઇ આઝારની વાતો!
સહચર અને શત્રુ મહીં સહકારની વાતો,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુન-પ્યારની વાતો
ચાલી ગયા એક રોગ લગાડીને હૃદયમાં,
કરતા નથી તે કંઇ હવે ઉપચારની વાતો
જાણીને કોઇ વાર ખબર પણ નથી લેતા,
સાંભળતા નથી આહ! તે બીમારની વાતો
મળતી નહિ પીડીતને કંઇ દાદ જગતમાં,
કરતું નથી કો' રંકના ઉદ્ધારની વાતો
જો તમે ન ગણકારે મુજ આધાર બનીને,
સાંભળશે ફરી કોણ નિરાધારની વાતો?
'ઉત્કૃત'ની ગઝલ પ્રેમના ગમોથી ભરી છે,
વાણી મહીં એની છે છુપી પ્યારની વાતો
—'ઉત્કૃત'] [બરબોધન

–[૩૪]–

સરદારો રહે નિત જતા સમજે નહિ પ્રાણી,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુન-પ્યારની વાતો?
જિવન તણો સાગર તો છે અગાધને ઊંડો,
અમર રહે જગમાં સદા તરનારની વાતો
મુજને તો હસી આવે છે તુજ હાલ નિહાળી
આદી તું કફસના, કરે ગુલઝારની વાતો?
છે પ્રેરણા અનોખી, અનેરી મુજ કવનમાં,
ગન્જૂરને ડરાવે નહિ દારની વાતો!
—મુંશી ઇરમાઇલ] [રાંદેર

–[૩૫]–

ગુનગુનને ગુન કહે છે, નિત ઉદ્ધારની વાતો,
ગુન ભોગીઓ સાંભળજો એ છે સારની વાતો,
સંભળાવું છું હે ગુનગુનો ગુલઝારની વાતો,
'છે ભેદ ભરી કેટલી ગુન-પ્યારની વાતો'

✕

ગુલઝારમાં સતાવને સૈયાદ તાકતો,
આવી ફસાય ગુનગુનો કરતો એ રાખતો
ફન્દા લગાવી પારધી ગુનગુનને ઝાપતો
શું સમજે એ તુજ નયનોના પલકારની વાતો

✕

ગુલઝારના પ્રેમીને દઉં યાદ ચેતજો,
નહીં સાંભળે કોઈ પછી ફરીયાદ ચેતજો,
ઓ ગુનગુને ચમનમાં છે સૈયાદ ચેતજો,
લલનાનીને વશ કરવા કરે પ્યારની વાતો

✕

રંગ, રૂપ જોઇ ગુનગુનો ગુન રોજ ત્યાં ભમે,
નિત મૌજમાં ગુન સાથે ચી ખેલવું ગમે
ગુનગુન ન ગુને ગુનને, ગુન નિજ નયનમાં રમે,
જ્યાં ત્યાં કરે છે ગુન તણા ઉપકારની વાતો

✕

શ્રોતાઓ શાયરોની ગઝલ જાય સાંભળી,
સંગીતના શોખીનો ગઝલ-ગાય સાંભળી,
સાહિત્યના રસીકો, ખુશી થાય સાંભળી,
'સત્તારશાહ નિઝામી' ગઝલકારની વાતો
–ભકત 'સત્તાર'] [રાજપીપળા

–[૩૬]–

નિજ સ્વાર્થની ખાતર છે ફકત પ્યારની વાતો,
ખાલી છે અરે! જૂઠ આ સમાજની વાતો
જવા દો એ 'ના, હા' અને તકરારની વાતો,
સંભળાવો પ્રણય દિલો કંઈ પ્યારની વાતો
અપકારથી એ એમનો ઉપકાર ખુરો છે,
ઉપકાર કરી જે કરે ઉપકારની વાતો
ગર ખુદ છે દુરાચારી અમલહીન પ્રમાદી,
તો વાતો છે વાતો ફકત હુશિયારની વાતો
હું કોને બતાવું ને જઇ કોને સુણાવું,
મુજ પ્રેમના દાગો ને એ દેનારની વાતો
હું કોઇના દર્શનની તમન્નામાં મરૂં છું,
જાના દો ગરીકી બધી ઉપચારની વાતો
ભેદી છે, અનેક ઢંગે ન ભેદાય શકી જે
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુન-ખારની વાતો
દુ:ખ દર્દ વ્યથા જુલ્મનો જાલીમ તે પડીશી,
શું જાણે એ 'મઝલૂમ'ને લાચારની વાતો?
–'મઝલૂમ'] [જેતપુર

–[૩૭]–

ચર્ચે છે ઉભય સૌન્દર્યોદ્ધારની વાતો,
છે ભેદ ભરી કેટલી ગુન-ખારની વાતો
મુખ ભાવથી વાતો છે કદિ મૌનથી વાતો,
ને થાય કદિ નયનો થકી પ્યારની વાતો
કંઇ કાળના પંથ થકી દંકાઇ છે કિંતુ
ભાસે છે હજુ આજને અત્યારની વાતો
આશાનો બાગ જ્યાં ફૂલ્યો ફૂલ્યો નથી હજુ,
નભ વીજમાં ચાલી રહી સહારની વાતો
જીવતા કદર કરી ન કદિ કાર્ય કેરી પણ,
ચર્ચે છે માનવી પછી મરનારની વાતો
આલમને મૂલ્ય જીતના છે હારના નહિ,
સાંભળે સહેજ તું યદિ હારની વાતો
કથવી કથા કહો જઇ કોને વ્યથા તણી,
"સાગર" ન કોઇ સાંભળે રડનારની વાતો
–'સાગર'] [જેતપુર

કલમ કોર્ટે ચઢી!

ઘાસડીની ગાંઠ છૂટી જતા ઇજ્જતના વેરાએલા ચીભડાને પુન એકઠા કરવા મિયાં 'આસિમે' પણ ખરી કાયનાળાની જેમ 'કારવાં'ના તંત્રી વગેરે પર નાગપુર ખાતે કેસ કર્યો હોઇ, કીર્તિના તરેલા કોટલાને પુન સમારવા કટિબદ્ધ થયા છે કલમ-વીરો, કોર્ટમાં બૂટના તળીયા ઘસે, એ પણ ગુર્જર સાહિત્યના સદ્ભાગ્યની નિશાની છેને?

'કારવાં' એજન્ટસ:–

(૧) મેસર્સ લિમ્બાડા એન્ડ કું
પો. બોક્ષ ૭૯૩૯,
જોહાનમબર્ગ.

(૨) મેસર્સ તન્ના ન્યુસપેપર એજન્સી
નાનકવાડા,
કરાંચી

(૩) ઓસમાનીયા ટ્રેડીંગ કું
ન્યુસ પેપર એજન્ટસ,
રાણાવાવ.

પોઠ

એક આધળો ભિખારી એક મારવાડીની દુકાને પગેએો અને ભીખ માગી મારવાડીએ પૈસો ન આપવો પડે તેટના પૂરતુ પૂછ્યુ કે તુ કહે છે કે તુ આધળો છે પણ હુ તે માની શક્તો નથી આધળાએ દીન અહિત ખુલાસો કર્યો કે સાહેબ પાઈ-પૈસા સારુ મારે જૂઠુ બોલવાની શી જરૂર? જુઓ, પૈનો ગધેડો ઉભો છે તેને આપ જોઈ શકો છોને?

મારવાડીએ કહ્યુ હા'

આધળાએ કહ્યુ હુ તેને જોઈ શકતો નથી કહો હવે હુ આધળો છુ કે નહિ?"

○ • •

'આમિમને ન્યાય આપવા સારુ જનાબ શાયદાએ કરેલો 'જરૂરી ખુલાસો પણ કઈક આવોજ છે પહેલા તો ભાઈ શાયદા અનુવાદ એ ચોરી કહેવાય કે નહિ નો પ્રશ્ન પૂછીને જાતે અજાણી 'આસિમના એ કહેવાતા કાવ્યોને અનુવાદ તરીકે કબૂલ કરી જાય છે પછી આગળ વધીને 'સૂચિત શબ્દ છપાયો નથી" એ પણ સ્વીકારી લે છે અને બસ અમરૂ પણ એમજ કહેવુ છે અમે શુ અત્યાર લગી બીજી ભાષામાં કાંઈ બીજુ કહી ગયા હતા?

હવે રહી 'આમિમના ચોર અને અપરાધી (અનમત્ત સાહિત્ય ચોરની) હોવાની વાત તો એ સબધી અમે જનાબ શાયદા' સાહેબને સવિનય પૂછીએ છીએ કે જો તેઓ ઉર્દૂમાથી સાગોપાગ અનુવાદ કરી લીધેલા અને જેના નીચે સૂચિત કે ઉપર અનુવાદક લખવાને બદલે રચનાર લખેલા, કાવ્યને ચોરી અને એવુ કરનારને ચોર નથી લેખતા તો પછી તેઓ કોને સાહિત્ય ચોર લેખે છે, અને શાનુ નામ સાહિત્ય ચોરી ઠેરવે છે? તેની ચોખવટ કરશે? પનાયો માન આખ બચાવી ચુપકીથી હડપ કરનારને દુન્યા આખી ચોર કહે છે બાકી 'શાયદા' તેને ચોર ન કહેતા હોય તો શુ કહે છે તે મતલબ જણાવે શુ તેઓ પેલા આધળાની પેઠે 'જુઓ પેલો ' કહીને પછી 'હુ જોઈ શકતો નથી' એમ કહેવા માગે છે?

જો એમજ હોય તો એમનો ખુલાસો સ્વાત્માનો ખુલાસો નથી મિત્રભાવની નાજુક લાગણીને ખાતર તેનો સમન્વય કરવામા તેઓ પીછેહઠ કરી રહ્યા છે અને તેમ કરીને તેઓ એક (સાહિત્યના) પાપીની બૂરી રમી ત્યાગ કરી રહ્યા છે એ જોઈને અમને શરમ ઉપજે છે

• • •

ખરી વાત તો એ છે કે 'માતાને પ્રણામ'ની ચોરીના સાંધનો રજુ કરનાર "બે ઘડીમોજ"જ છે જે વસ્તુ 'આસિમ'ના નામે છાપી તેજ વસ્તુ 'આરઝુ'ના નામે છાપનાર તંત્રીને અમે પૂછવાની રજા લઇએ છીએ કે તે વસ્તુનો મૂળ માલીક કોણ છે? જો જવાબમા તે કાવ્ય 'આરઝુ'નુ કહેશો તો પછી 'આસિમ'ને ગઝલ ચોર કહ્યા વિના બીજુ શુ કહેશો? હા! ભાઇ 'શયદા' તે કાવ્ય 'આસિમ' રચિત માની 'આરઝુ'ને ચોર ગણતા હોય તો તે બીજી વાત છે! પણ તે વાત તેમણે ખુલાસામા લખી નથી એટલે બાઈ 'આસિમ' કેમ છેને?

° ° °

તા ૧લી એપ્રેલ થી ઘડીઆળના ટાઇમમા જે ફેરફાર થયો છે તેના જુના અને નવા ટાઇમના નામો તો ભારે વિમાસણ હતી પરંતુ મુંબઇના "ગુજરાતી" સાપ્તાહિકે દેઇ બનીને એમના ખાસ નામો પાડી આપ્યા છે એટલે એ મુંઝવણ ઓછી થઈ છે તા ૬-૯-૪૨ના અંકમા જુના સ્ટા ટાઇમને **કર્ઝનીઓ ટાઇમ** લેખી નવા સ્ટે ટાને **આખલા ટાઇમ**નુ નામ આપતા તે લખે છે કે "આ નવો સમય આખલા પ્રિય ના॰ નાહમશેયના રાજ્યકાળમા દાખલ થયો છે, તેથી કેટલાક તેને મસ્તકમા આખલા ટાઇમ પણ કહે છે"

આખલા ટાઇમ? કેટલુ સુંદર નામ છે કોણ કહે છે "ગુજરાતી'મા બળ નથી, શબ્દો નથી અમે આ નામ શોધવા બદલ ગુજરાતીના તંત્રીને ધન્યવાદ આપીએ છીએ

° ° °

ગુજરાતીનો "મૈનિક" લખે છે કે "લોકોને અનાજના ફાંફા છે ત્યા સાહિત્યના પુસ્તકો ખરીદવાની વાતજ શી કરવી? એને બદલે સાહિત્ય સંસ્થાઓએ માનવતાની સેવા કરનારી સંસ્થાઓમા પલટાઈ જવુ જોઇએ"

એ વળી માનવતાની સેવા કરવાની સંસ્થાઓ કઈ હશે? શુ સાહિત્યદ્વારા માનવતાની સેવા નથી થતી એમ? શુ સાહિત્યને માત્ર દિલ બહેલાવવાનુ સાધનજ હજી લગી લેખી રહ્યા છો? ને 'મૈનિક'ની એવીજ માન્યતા હોય તો તેમણે કલમ છોડીને કોદાળી પકડી જોઇએ અને ગુજરાતી પત્રની ઑફીસ હિંદી મોલ્જરોને રહેવા માટે ધર્માદા આપવી જોઇએ પણ આ તો "વાતોના વડા" છે મૈનિક અને "વડા" બનાવે? લા હૌલ વલા

નવું આકર્ષણ

જેની રીતીના કટાક્ષો તમને કયાય જોવા નહિ મળે તેવી માર્મીક અને રમુજી રીતીની મી. શેખચલ્લીની ગઝલો 'કારવાં'મા આ અંકથી ચાલુ થાય છે ઘણા વાચકો અને ગ્રાહકોની ભલામણથી અમે તે શરૂ કરીએ છીએ

—તંત્રી

° ° °

"કવિઓ કેમ લખે છે?" એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કવિતા માસિકમા (ઑગસ્ટ અંકમા) મુરબ્બી મક્ષર શ્રી બ. ક. ઠાકોરે આપ્યો છે તેમાથી નીચે મુજબનો મુખ્ય ફકરો રજુ કરુ છુ.

"કવિ પોતે આદરેલા એ કાર્યમા પ્રવર્તે છે એ મર્જન પ્રવૃત્તિ ચાલે છે દરમિયાન કવિનુ

બુદ્ધિ તત્ર કે ચિત્તત્ર (વિચાર, લાગણી આવેશ રૂચિ) કવિની પ્રેરણા (Intinct તત્કાળ ધી હાજરા હજૂર શક્તિ) અને કવિની દ્રષ્ટિ (પ્રત્યક્ષની ઉંડા અને ઘટાખરૂ અનાન મરમગે અને વનરો, (લાગુ અ ગ્રેજમા)એ ત્રણે પ્રવૃત્તિઓ સાથે સાથે જામે છે બુદ્ધિપૂર્વક નહીં એવુ પ્રેરણોત્ય અને દ્રષ્ટિવન્ત વનુ ઓધુ એ ઘડાતા ઘાટમા ભળે છે અને તેને વ તો ઓઠા ફેરી નાખે છે અને કવિના મન્દનને માટે આટલુ વર્ણન પણ અપર્યાપ્ત છે."

આ કાઠીઆવાડી પઘડી જેટના લાભા વળદાર વાકયમાની કાનકુ અને કાચતોડ ભાષામા આપ શુ સમજ્યા? આને તે સસ્કૃત ઇન્લીશ મધુર મીઘડી કહેવી મા સરહદી પાઘડી 'દગાન ર તડા" સમજવી? । કોના કોને સમજાવવા આ ભાષા લખી હશે? એમણે તે આ કવિઓ કેમ (કવિતાઓ) લખે છે તેનો જવાબ આપ્યો છે યા એમના જેવા કવિ કેમ લખે છે તે લખવુ બતાવ્યુ છે? ભલે ગમે તે પ્રકારનુ હોય પણ એને ન વજુજારો સમજી શકે છે ન હડમન ઓઝા મદ્મ મહુવાપ કારાવાળાગે આવા સહદ્રોને "સહિત્યના ગલાસીઆ' કહેતા તે વ્યાજબીજ છે કેમકે ગલાસીઆઓને બીજા ગરીબ ભાઇઓની પરવાન હોતી નથી તેઓ તો પોતાના ગલાસમાજ મસ્ત રહે છે

• • •

જેઠ માસના 'પ્રસ્થાન' માસિકમા પ્રબ્રરામ રાવળ નામના કવિએ 'પથરામરણીના' શિર્ષક હેઠળ એક 'ગઝલ' લખી છે જેમાથી પહેલી બે પક્તિ રજુ કરૂ છુ

"તું પધારે જ મની ચાદર ભી રહુ
તરલાના તોરણે પથમા બિછાવુ
હુકમ આપુ વાયુને ના ચિત્ર બની
પર્વ આવના ન ફરી ફરી"

આ તે ગઝલ છે કે ગઝબ! બિચારી ગઝલે એમનુ શુ બગાડયુ હતુ કે તેઓ મરજી મારવુ છોડી ગઝલી પાછળ લાગ્યા છે! આવી ગઝલ પર ટીકા લખવામા પણ અમને એભ લાગે છે છીટ! વધુ સિતમ તો એવા પત્રોના તથી દાતીયા તત્રીઓ કરી રહ્યા છે જે એવી કુસકાને લાપસીમા ખપાવી રહ્યા છે જો એમની એ નગર રહી તો પછી અમાન અહ્કચ્છની નિચેની પક્તિ પણ ગઝલમા લેખાશે.

"ઓતેર મેતેર તેતેર ઘુમેતે
પતેતેર છે તેર ની તેતિર કેતેર"

'વાગન્તર'

—०—

ફતાવા

અમારા ફતાવા વિભાગના સંપાદક જનાબ મૌલાના અહમદ અલી કે સહમ બહાર ગામ ગયા હોવાથી આ અંકે ફતાવા પ્રગટ કરી શક્યા નથી —તત્રી

ઉર્દૂ ગિરાનો ચમકતો તારલો

એમ. અસ્લમ

પરિચયકાર એફ. મુહમ્મદી

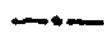
સાકી !

આ નામ કોનાથી અજાણ્યું છે ? મદભર્યાં કાતિલ નયનો ચમકાવતી, ઓષ્ઠો પર મૃદુલ હાસ્ય સહિત એક હાથમાં સુરાહી અને બીજા હસ્તના નાજુક આંગળીઓમાં જામ લઇ લચક મચક કરતી આવે, એ સાકી જોઇને નિરખતા પહેલીજ નજરે આપણા મ્હોંમાંથી નીકળી પડે, "હોઠો પે તબસ્સુમ હૈ, આંખોમેં મસ્તીહાય"

ત્યારે સમજવું કે એ સાકી છે. સાકી મદિરા પાય છે. મદિરા ભૂલવે છે ગમ, ભાન, ને આપે છે મસ્તી-આનંદ.

એવાજ, હિંદના એક સાકીએ કેટલું જાણે ટનાય હૃદયોમાં પોતાનું સ્થાન જમાવ્યું છે. આ સાકી તે હિંદનું મશહૂર પત્ર "સાકી" ... મારો આ સાકી છતાંય ભરેલો જામ ... આપણી પાસે હાજર થાય છે એ જામમાં ... મસ્તી કે આનંદ નથી હોતા એ જામ ... ગમ દૂર કરી મદહોશ નથી કરતો. એ ... પણ એ આપણને ઘણું ઘણું આપે ... એ જામમાં અનેરી લજ્જત હોય છે ... આ 'સાકી'ના મયખાના તણા ... છે શાહિદ અહમદ દહેલવી ... અને જામ પણ અનેરા છે-આ ... તો પય છે માસ્તાનો જામ

એવા એ સાકીએ એમ. અસ્લમ જેવો ... તારો ઉર્દૂ ગિરાને ચરણે ધર્યો છે.

હિંદના નવરત્ન સમા લાહોરથી એમ ... સ્વર્ગસ્થ ... સરકાર મુકામે આવી વસ્યા હતા. આ કુળના દીપક એમ. અસ્લમનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૯૩માં થયો. નાનપણમાં અંગ્રેજી શિક્ષણ મેળવી લાહોરની ગવર્નમેન્ટ કૉલેજના પગથીઆ ચઢ્યા. ત્યાં શિક્ષણ પુરૂં કરી પંજાબ એગ્રીકલ્ચરલ કૉલેજમાં દાખલ થયા. એ પછી તેમણે પંજાબના નહેર ખાતામાં નોકરી સ્વીકારી, પરંતુ તબીયત બગડવાના કારણે ૭ વર્ષ નોકરી કરીને ત્યાંથી છુટા થયા. અહીંથી એમણે સાહિત્ય જગતમાં પગલાં માંડ્યાં.

શરૂઆતમાં એમણે 'સાકી'માં નવલિકાઓ લખવી શરૂ કરી. જીવનની હકીકતોને નગ્ન સત્યમાં રજુ કરતી એમની નવલિકાઓ લોકોમાં ખૂબ પ્રિય થઇ પડી. દરેક નવલિકા ત્રણ-ચાર પત્રોમાં પ્રગટ થવા લાગી. પાંચ વર્ષમાં તો એમણે ઉર્દૂ સાહિત્યના નવલિકા તણા ક્ષેત્રમાં ધૂમ મચાવી દીધી અને ઉર્દૂ સાહિત્યમાં એમની નવલિકાઓએ અનેરૂં સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લીધું.

એમની નવલિકાઓ વાંચવાથી માલમ પડે છે કે એમણે જીવનની દરેક બાબતનો ખૂબ ઊંડાણમાં ઉતરી અભ્યાસ કર્યો છે. ઉંચા ઉંચા ભૂગર્ભમાંથી નીકળતો બારુદ ... જેમની ... ચાલી ... દાબી દે છે એવા જીવનની મેનકાને ... પોતાની ... નીચોવી નાખતા સમાજના નીચલા ... આજની ... રડતું હૃદય ... સદીઓ સુધી કરવાના ... સુધી મુક્ત ... ન રહે. પરંતુ ... આવેલા પુરાણા ગીત-રિવાજો તો ...

શકાય, વગેરે અંધ માન્યતાઓના પ્રવાહમા તણાતા મુસ્લિમોને ઉગારવા અસ્લમ સાહેબે પોતાની કલમ ઉપાડી હતી કહેવાતો સભ્ય સમાજ એમની કલમનો શિકાર થયો છે રાજદ્વારી બાબતોમા પણ અસ્લમ સાહેબનો અભ્યાસ કાંઇ જેવો તેવો નથી એમની બંડ ખોર કલમે લખાયના પુસ્તકો 'મિરઝાજી' અને "મઝામીને અસ્લમ" એ એક વખત ઉત્તર હિંદમા હાહાકાર મચાવ્યો હતો

° ° °

પોતાની નવલિકાઓમા અસ્લમ સાહેબ ઘણીવાર આપણને દૂર, દૂર ગામડાઓ સુધી ખેંચી જાય છે સાધારણમા સાધારણ બનાવને પણ ઘણીજ રસિક શૈલીમા વર્ણવવાની કળા એમણે હસ્તગત કરી છે લાગણીઓથી ભરપુર વાર્તાઓને તેઓ તદન સાદી પરંતુ રસમય શૈલીમા રજુ કરી શકે છે, એ એમની વાર્તાઓની વિશિષ્ટતા છે વાચનાર વાર્તાઓના પ્રવાહમા એવો તણાઇ જાય છે કે પોતે વર્ણન કરેલ ભૂમિમાજ વિચરી રહ્યો છે એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી

અસ્લમ સાહેબ ફકત નવલિકાકારજ નથી નવલકથાકાર તરીકેની ખ્યાતિ પણ એમને વરી ચુકી છે એમની નવલકથા 'નફરમાની આસમાની' એ પરદો ઉંચકી મનુષ્યના વેશમા ફરતા સફેદ શયતાનોને ઉઘાડા પાડી દીધા છે "રકામદ" વાચતી વખતે આપણને શ્રી ર વ દેસાઇની 'પૂર્ણિમા' યાદ આવી જાય છે આ પુસ્તકમા સમાજનો શિકાર થઇ પડેલ યુવતિઓ ઉપર ઠીક પ્રકાશ પાડવામા આવ્યો છે

રમુજી લેખો લખવામા પણ એમની કલમ પોતાનું પાણી બતાવી આપે છે, એમ એમની કૃતિઓ "મિરઝાજી" તથા "મઝામીને અસ્લમ" પોતેજ કહી આપે છે

° ° °

"સાકિયે હસ્તી" એ એમની અદ્ભુત કૃતિ છે જીવન શું છે? શા માટે છે? ધર્મ શું છે? એક તરફ પ્રેમ દેવના પોતાનું કામ કર્યે જાય છે બીજી બાજુ ધર્મની દીવાલ આડે આવે છે એક બાજુ આશા અભિલાષાઓનું ખૂન થાય છે બીજી તરફ પવિત્ર પ્રેમની વેદી પર જીવનું બલીદાન અપાઇ જાય છે આ બધી બાબતો રજુ કરતું અસ્લમ સાહેબનું આ પુસ્તક અદ્ભુત છે

'તફસીરે હયાત" એ પણ એમની અનોખી કૃતિ છે આ એમની ચાળીસ નવલિકાઓનો સંગ્રહ છે આપણા જીવનમા બનતા નિત્યના બનાવોને અસ્લમ સાહેબે ઘણીજ સુંદર રીતે રજુ કર્યા છે 'રાધાણી કહી" એ આ પુસ્તકનું નાક છે, એમ કહીએ તો ચાલશે આ નવલિકામા તેઓ ગામડાની એક યુવતિ અને એક અંધ પુજારીના પ્રેમ પ્રસંગો મઝ ગાક શૈલિમા વર્ણવી ગયા છે

એમની નવલિકાઓનો બીજો સંગ્રહ 'કારઝારે હયાત' છે આ મુલાયમ નવલિકાઓ પણ વાચનારાના હૃદય પર ખૂબ ઉંડી અસર કરી જાય છે

એમના પુસ્તકો 'મિરઝાજી'ના બંને ભાગોએ તો ઉર્દૂ આલમમા ખરેખર ધૂમ મચાવી દીધી છે એમાં' સાહેબના કલ્પના-કાકા છે 'મીરઝાજી,'એ એમ અસ્લમ સાહેબનું ખાસ પાત્ર છે મિરઝા શફી, મીરઝા બન્દુકચી મીરઝા લોકો પાસે, કુર્નીમ

બકરા, પુરે તીસ, પેહલા શિકાર, યારે અય્યામ, મ્યુનીસીપલ ઇલેક્શન વગેરે પેટ પકડીને હસા વનાગ સ્કેચો છે દરેક નવલિકામા મિરઝાજી કોઇને કોઇ વિચિત્ર ધૂનમા રચ્યા કરે છે કોઇને નિંગરની ધૂન લાગે છે કોઈ મિરઝાજી બાપદાદાના વખાણ કરવાનો રોગી હોય છે કોઇ વહેમ તણા રોગનો શિકાર હોય છે કોઇ આજ દિનપર્યંત ચાલતા આવેના પુરાના રિવાજો પાછળ મરે છે મતલબ કે દરેક મિરઝા એકને એક ધૂનમા મસ્ત હોય છે "મિરઝાજી" પુસ્તકનુ અવલોકન કરતા દિલ્હીના પત્ર 'સાકી'એ લખ્યુ હતુ

"જે માણસને 'મિરઝાજી' વાચતા છતા હસવુ આવતુ નથી, તે પોતે પણ મિરઝાજીથી કાઇ ઉતરે એવો તો નથીજ"

એક દિવસે રાવી નદીના તીરે ચક્કર લગાવતા એમ અસ્લમ સાહેબના હાથમા એક કાગળ આવ્યો આ કાગળના અક્ષરે અક્ષરમા મુહબ્બતની દાસ્તાનો છુપાઇ હતી એ વાચતા અસ્લમ સાહેબના હૃદય પર ઉડી છાપ પડી એ છાપનુ પરિણામ તે એમનુ પુસ્તક "આરોઝે ઝમાના"

એ સિવાય અસ્લમ સાહેબની કૃતિઓ "નરગિસ", 'બડી બી', "નગમએ હયાત", "નમસ્તે અસલામુ" વગેરે પોતપોતાને સ્થાને અમર છે

° ° °

એમ અસ્લમ સાહેબને શિકારનો પણ શોખ છે ઘણીવાર તેઓ રાવી નદીના કિનારે, લીલાછમ ખેતરોમા કે જગલોમા ખાધે બદુક ભેરાવી પોતાના મિત્રો સમે ચક્કર લગાવ્યા કરે ? આ શિકાર એવી વસ્તુ છે, જેણે અસ્લમ સાહેબને ગ્રામ્ય જીવનના ઉડાણમા ઉતારી દીધા છે ઉત્તર હિન્દના ગામડાઓમા સારા-નરસા પ્રસગોએ પળાતામા આવતા રીત રિવાજોનુ વર્ણન અસ્લમ સાહેબ અદ્ભૂત રીતે કરી શકે છે એમની નવલિકા 'નચ્ચે બેસમર કળી વિહોણુ ઝાડ' ઉપરની વાતના ઉદાહરણ રૂપે છે

શોખ પણ કઇ અજબ વસ્તુ છે! બાકી 'સાથે જીવે સાથે મરે,' એવા હસના જોડલાને અસ્લમ સાહેબ વિખુટુ પાડતુ શી રીતે જોઇ શકતા હશે?

"અસ્લમ સાહેબ શિકારના શોખીન છે," એ વાતજ તમને વિચિત્ર નથી લાગતી?

—o—

આ મહાન વાર્તાકારના હૃદયમા લખવાનો શોખ ક્યારે જન્મે છે એ જાણવુ છે?

એ પણ જરા વિચિત્ર છે

કોઈ નવયૌવનના કાળા વાળ સમી અધારી રાત્રી હોય, ગગનમા તારલીયા આખ મિચોલી રમી રહ્યા હોય, અને દૂર, દૂરથી રેકર્ડનો અવાજ કોઇ સુરીલો સૂર આવતો હોય

> પ્રીતમ કોઇ ગીત સુના,
> સાવનકી ભરી બરસાતો મે
> ભા નાજે ઈશ્ક ઉમગો પર,
> ગોહ રસ ટી પ્રેમકી બાતો મે
> ... ઉઠે મીઠા મીઠા સા,
> દિલ કસકે કાલી રાતો મે
> પ્રીતમ કોઈ

ત્યારે અસ્લમ સાહેબની કલમ કાઇ નવીજ સૃષ્ટિ રચી રહી હેય ગાન આગળ વધે,

> બરખા હો, પ્રેમકી બાતે હો,
> ઈસ રીત કે દિન ફિર આ જાયે
> ફિર દુખિયારોકી હાર ન હો,
> ઓર જીત કે દિન ફિર આ જાયે
> પ્રીતમ કોઈ

અને પ્રેરણા દેવી અસનમ સાહેબની વ્હારે ધાય આમ અસનમ સાહેબની ઘણી ખરી નઝમો રેકર્ડઝ સાંભળ્યા પછીજ લખાયની છે ખાસ કરીને મશહૂર રેડિયો સ્ટાર અખ્તરીબાઇ ફૈઝાબાદીએ અસનમ સાહેબની આનીજ રીતે લખવામાં ખુબ મદદ કરી છે

—•—

અસનમ સાહેબની સાહિત્ય સેવાઓ માટે મુંબઇના કેળવણી ખાતાએ એમને ઇનામ આપ્યુ હતુ, આજે પણ એમની સેવાઓ ચાલુજ છે એમની નઝલિકાઓના ભાષાન્તરો અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ અને બીજી પરદેશી ભાષાઓમાં થયા છે, એજ આપણને બતાવી આપે છે કે હિંદના ગણ્યાગાંઠ્યા સારા નઝલિકાકારોમા એમનુ સ્થાન ક્યાં હોવુ જોઇએ?

ટુંકમાં, એમ અસનમ એક ચમકતો તારો છે જે ઉર્દૂ ગગનમંડળમા ચમકી રહ્યો છે

આ તારો વધુ ને વધુ ચમકે એમ અમે ઇચ્છીશુ

સ્વીકાર–સમાલોચના

મુહમ્મદી દર્પણ–પ્રકાશક 'બઝમે ઇક બાલ, કઠોર કિંમત બાર આના

આ પુસ્તક વિખ્યાત વકતા મૌલાના અહમદ–સઇદ ની ઉર્દૂ સાહિત્ય જગતમાં બેહદ મકબૂલ થએલી "તકરીરે સીરત"નુ સરળ ગુજરાતી ભાષાતર છે

ઇસ્લામી અકીદાઓ, પયગમ્બરી ચરિત્રો, ઇસ્લામના મૂળભૂત સિધ્ધાંતોને વિવિધ સ્વરૂપે, અને લાક્ષણિક શૈલિમા વર્ણન કરી આજના ધર્મ વિરોધી વાતાવરણથી થતી શંકાઓ અને સંશયોનુ પારદર્શક સચોટ અને હૃદયંગમ રીતે ખંડન કરવામા આવ્યુ છે

પ્રત્યેક મુસ્લિમ ઘર આ અતિ ઉપયોગી અને ઇસ્લામી ગૌરવનુ જ્ઞાન કરાવતા પુસ્તકથી ખાલી ન જ રહેવુ જોઇએ

સમસ્ત ગુજરાતની એક માત્ર મુસ્લિમ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહકો બની ગુજરાત અને દેશ પરદેશના ઇસ્લામીઓએ સંસ્થાની આર્થિક સ્થિતિ સદ્ધર બનાવવી જોઇએ

જ્યારે બીજી ગ્રંથમાળાઓ પોતાના પ્રકાશનો મોકુફ રાખે છે, ત્યારે બઝમના સંચાલકો કાગળની દુકાળ અને મોંઘવારીનો સામનો કરીને પણ સેવા બજાવી રહ્યા છે તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે સંપાદક

કઠોર મદ્રસએ અન્જુમને ઇસ્લામનો રિપોર્ટ અને હિસાબ.

૫૪ વર્ષથી ચાલતી બ્હોરા–કઠોરની આ નક્કર તા'લીમી સંસ્થાનો તા ૧–૮–૪૧થી તા ૩૧–૭–૪૨ સુધીનો વરસ એકનો હિસાબ કિતાબનો રિપોર્ટ અવલોકન માટે અમને મળ્યો છે કઠોરની આ સંસ્થાનો આછો પરિચય ફોટા સહિત અમે અમારા અગાઉના અંકમા કરાવી ગયા છે કઠોરની આ સંસ્થામાં આદર્શ અને અમનનુ આવકારદાયક અને પ્રશંસાપાત્ર સંગઠન જોવામા આવે છે, ટુંકમા મુસ્લિમ–ગુજરાતની આ આદર્શ અને સુંદર તા'લીમી સંસ્થા ઇમદાદની પુરેપુરી મુસ્તહક છે કૌમના ઉદાર દિલ શ્રીમંતોએ કૌમની આ સંગીન શિક્ષણ–સંસ્થાને સંપૂર્ણ મદદ કરવી ઘટે છે —સંપાદક

દીદારે રસૂલ (સ.અ.વ.સ.)

સ પા દ ક | રિફાઈ-"સાબેરી"

અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા સૈયદેના વ નબીયેના મોહમદીન કુલ્લીમા ઝકરહુ ઝઝાકેરૂના વ કુલ્લીમા ગફલા અ ઝીકરેહિત ગાફેલૂન

દરૂદ શરીફનો વિષય શરૂ કરવા પહેલા દરૂદ શરીફ પઢનારને શુ શુ દીનો-દુન્યવી ફાયદાઓ મળે છે તે ટુકમા લખુ છુ ખુદાપાક આપ (સ અ વ સ.)ના દરેકે દરેક ઉમ્મતીને એની રગબત અતા કરે આમીન

બધા સાહેબોને મુજ નાચીઝ ખાકસારની નમતાપૂર્વક અરજ છે કે પ્રથમ તેઓ પોતાના દિલથી દુન્યવી રોકાણ વગેરેનો ખ્યાલ રાખી કમતીમા કમતી જેટલુ પઢી શકાય તેટલુજ ગણત્રીનુ પઢવુ નક્કી કરે, પછી ભલેને પાચ પંદર વખત પણ કેમ ન હોય, તેની કોઈ શીકર નહી પણ દરરોજ પઢવુ એજ ખાસ જરૂરી છે પ્રથમ ઉમગમાને ઉમગમા વધારે ગણત્રીનુ નક્કી કરી ધીમે ધીમે છોડી દેવુ તેના કરતા તો શરૂઆતથીજ થોડી ગણત્રીનું કાયમ કરી હમેશા પઢતા રહેવુ બેહતર અને અફઝલ છે એ મુજબ કરવાથી ઇ અ ખુદ બખુદ ધીમે ધીમે દિલની મહબ્બત વધતી જઈ ગણત્રીમા પણ વધારો થતો રહેશે

જે માણસ હુઝૂર (સ અ વ સ.) ઉપર દરૂદ શરીફ મોકલે (પઢે) છે તેને નીચે લખેલ ઇનાઅત (બખ્શિશ)થી મુશર્રફ કરવામા આવે છે

(૧) ખુદાપાકની રહમત (૨) નબી (સ અ વ સ)ની શફાઅત (૩) ફરિશ્તાઓનો ઇમામ (૪) મુનાફેકોની મુખાલેફત (૫) ગુનાહોની મગફેરત (૬) દીનો-દુન્યવી બધી હાજતો પૂરી થવી (૭) જહન્નમથી નજાત (છુટકારો) (૮) જન્નતમા દાખલ થવુ (૯) દરૂદ શરીફ પઢનારાઓને સલામ અને રેહમતે ઇલાહી નસીબ થવી (૧૦) દુઆનુ કબૂલ થવુ (૧૧) હુઝૂર (સ અ વ સ)નુ દરૂદ શરીફ પઢનારાઓના ઇમાન માટે ગવાહી આપવી (૧૨) નબીએ કરીમ (સ અ વ સ)ની બાતેની તેમજ જાહેરી નઝદીકી હાસિલ થવી (૧૩) કયામતને દહાડે સૌથી પહેલા હુઝૂર (સ અ વ સ) ની ખિદમતથી મુશર્રફ થવુ (૧૪) બધી મોહિમ્માત (મુશ્કેલીઓ)મા હુઝૂર (સ અ વ સ) નું કાફી થવુ (એટલે મુશ્કેલીઓ આસાન થવામા ઝામિન થવુ) (૧૫) ગરીબો અને મોહતાજો માટે સદકા અને ખેરાત તરીકે દરૂદ શરીફનુ કાયમ થવુ (એટલે દરૂદ શરીફ પઢશો તો સદકો આપ્યા અને ખેરાત કરવા બરોબર થશે) (૧૬) દરેક રજો બલાનુ દૂર થવુ (૧૭) બધી જાહેરી અને બાતેની બીમારીઓથી શિફાયાબ (સાજા) થવુ (૧૮) ખુદાપાકની મહબ્બત અને રઝા હાસિલ થવી (૧૯) નબીએ કરીમ (સ અ વ સ)

ની મહબ્બતમા વધારો થવો (૨૦) કયામતની હોલ (બીક)થી નજાત મેળવવી (૨૧) મકરાને મૌત (મરણ વખતની સખ્તીઓ)નુ આસાન થવુ (૨૨) તગદસ્તી અને ફાકકસીનુ દૂર થવુ (૨૩) પુનસરાત પર પુંકળ નૂર હોવુ (૨૪) હુઝૂર (સ અ વ સ) રૂબરૂ દરૂદ શરીફ પઢનારાઓના નામો અર્ઝ થવા (ફરિશ્તાઓએ ઝાહેર કરવા) (૨૫) કયામતને દહાડે હુઝૂર (સ અ વ સ) સાથે મુલાકાત હાસિલ થવી (૨૬) હુઝૂર (સ અ વ સ)ના જમાલ બાકમાલથી જાગ્રત હાલતમા તેમજ સ્વપ્નમા મુશર્રફ થવુ (૨૭) મલાએકાની મહબ્બત અને દુઆ નસીબ થવી (૨૮) સલામના જવાબથી મુશર્રફ થવુ જેમકે કહેવામા આવે છે કે — "વ અલૈહિસ્સલામ વ રહમતુલ્લાહે વ બરકાતોહુ" (૨૯) નેકીના પલ્લાનુ ભારે થવુ અને ગુનાહોથી નજાત મેળવવી (૩૦) કયામતની પિયાસથી અમનમા રહેવુ (૩૧) જન્નતમા હૂરોનુ કસરતથી હોવુ (મળવુ) (૩૨) જન્નતમા બુલંદ દરજા હાસિલ થવા (૩૩) દુન્યાના રંજ અને રોઝગારની તંગીથી નજાત હાસિલ થવી (૩૪) ભૂલી ગએલી ચીજનુ યાદ આવી જવુ (૩૫) મરણ વખતે કલમએ શહાદતનુ યાદ રહેવુ (૩૬) મરણ પહેલા જન્નતની ખુશ ખબરી હાસિલ થવી (૩૭) દરૂદ શરીફ પઢનારાએથી થએલ ગુન્હાને તેઓ તૌબા કરશે, એ ઉમ્મીદમા ત્રણ દિવસ સુધી "કીરામન કાતેબીન"નુ તે ગુન્હાને ન લખવુ (લખવા થોભી જવુ) એટલે જો ત્રણ દિવસમા ગુન્હાથી તૌબા કરવામા આવે તો તે ગુન્હાને લખતા નથી (૩૮) અલ્લાહ તઆલાના ગુસ્સાથી અમાનમા આવી જવુ (૩૯) અર્શ

ઇલાહીને નીચે સાયો મેળવવો (૪૦) દરરોજ એકસો વખત દરૂદ શરીફ પઢવુ, આખી રાત અને આખો દિવસ ઇબાદત કરવા બરોબર છે (૪૧) દરૂદ શરીફની બરકતોનું પઢનારાઓની ઔલાદમા ઉતરવુ (૪૨) અલ્લાહ તઆલાની નઝદીકી હાસિલ થવી (૪૩) દિલના ઝંગ (મેલ)નુ દૂર થવુ (૪૪) ઘરમા દાખલ થતી વખતે સલામ કરી દરૂદ શરીફ પઢવુ તે ઘરની મોહતાજીને દૂર કરે છે (૪૫) હુઝૂર (સ અ વ સ) ઉપર જફા કરવાથી બચી જવાશે (૪૬) દરૂદ શરીફ પઢનારાઓની મહબ્બત રબ્બ લાહ તઆલા તમામ આસમાન અને જમીનવાળાઓના દિલમા નાખે છે અને તેઓ બધા પઢનારાઓને દિલથી ચાહે છે (૪૭) દરૂદ શરીફ પઢનારાઓના દરેક કામમા, માલમા, ઉમ્રમા, ઇમાનમા અને ખાનદાનોમા બરકત થવી (૪૮) કમતીમા કમતી વાત બગીબાર વખત દરૂદ શરીફ પઢનારને એટલો સવાબ મળશે કે ખુદાપાક સિવાય કોઇ જાણતુ નથી (કેટલા વખત પઢવાનો સવાબ ફક્ત શાઓ જાણે છે)

દરૂદ શરીફ પઢવાથી મળતો ફાયદો ટુંકમા ઉપર લખ્યા છે એ બાબત લખાણ વીગત આગળ આવશે દરૂદ શરીફ કયા કયા વખતે પઢવુ અફઝલ અને જરૂરી છે તે પણ ટુંકમા લખુ છુ એનુ પણ વીગતવાર વર્ણન આગળ આવશે —

(૧) વઝૂ કરવા પહેલા અને કરી રહ્યા પછી (૨) તયમ્મુમ કર્યા પછી (૩) જનાબતનુ ગુસલ કર્યા પછી (૪) હૈઝ અને નિફાસનુ ગુસલ કર્યા પછી (૫) નમાઝમા (૬) નમાઝ પછી (૭) અકામત વખતે (૮) સવાર

પછી (૯) મગરેબ પછી (૧૦) અત્તહયાતમા (૧૧) કુનૂતમા (૧૨) તહજ્જુદને માટે ઉઠતી વખતે (૧૩) તહજ્જુદ પછી (૧૪) મસ્જિદમા દાખલ થતી વખત (૧૫) મસ્જિદમથી નીકળતી વખત (૧૬) મસ્જિદને જોઇને (૧૭) મસ્જિદ પાસેથી પસાર થતી (થતી) વખત (૧૮) અઝાનનો જવાબ આપ્યા પછી (૧૯) જુમ્આની રાત્રે અને દહાડે (૨૦) શની, રવી, મંગળ અને બુધવારે (૨૧) જુમ્આના ખુત્બામા (૨૨) ઇદૈનના ખુત્બામા (૨૩) થોડી થોડી વારે પિયાસ લાગતી હોય ત્યારે (૨૪) સૂર્ય અને ચંદ્ર ગ્રહણ વખત (૨૫) ઇદૈનની તકબીરોમા (૨૬) જનાઝામા (૨૭) જનાઝાની નમાઝમા (૨૮) મૈયતને કબરમા ઉતારતી વખત (૨૯) રજબ, શઅબાન અને રમઝાન શરીફમા, આ ત્રણ મહીનામા કસરતથી પઢવાથી બેહદ સવાબ મળે છે (૩૦) કઅબા શરીફને જુએ ત્યારે (૩૧) સફા-મર્વા પર (૩૨) હજના વખત લબ્બેક કહ્યા પછી (૩૩) હજ્જ અસ્વદને બોસો દેતી વખત (૩૪) મુલ્તઝમની પાસે (કઅબા શરીફમા જ્યા હાજતમંદોની દુઆ કબૂલ કરવામા આવે છે તે જગ્યા જે રૂકને યમાની પાસે છે) (૩૫) અરફાને દહાડે બપોર પછી (૩૬) મસ્જિદે હનીફમા (૩૭) મદીના મુનવ્વરાને જુએ ત્યારે (૩૮) નબીએ કરીમ (સ અ વ સ)ના રોઝા મુબારકને જુએ ત્યારે (૩૯) તે જગ્યા કે જ્યા હુઝૂર (સ અ વ સ) ગયા હોય અથવા બેઠા હોય તે જગ્યા જુએ ત્યારે (૪૦) કોઇ વસ્તુ વેચતી અગર ખરીદતી વખત (૪૧) કિતાબ લખતી વખત (૪૨) વસીય્યત કરતી વખત (૪૩) નિકાહના ખુત્બામા (૪૪) સુબ્હના વખત (૪૫) સાંજના વખત (૪૬) સુવાનો ઇરાદો કરે ત્યારે (૪૭) સફર જવા ઇરાદો કરે ત્યારે (૪૮) સફર જતી વખત અને મુસાફરીમા હોય ત્યારે (૪૯) સવારી પર સવાર થતી વખત (૫૦) ઉંઘ ઉડી જાય ત્યારે (૫૧) બજારમા દાખલ થતી વખત (૫૨) દઅવતમા જતી વખત (૫૩) મકાનમા દાખલ થતી વખત (૫૪) ખુત્બામા બિસ્મિલ્લા હિર્રહમા નિર્રહીમ પછી (૫૫) મુસીબત અને સખ્તીના વખત (૫૬) મોહતાજી અને તંગદસ્તી વખત (૫૭) ડુબી જતી વખત (૫૮) વબા, તાઉન અને એવી બીજી ચેપી બીમારીના વખત (૫૯) દરેક દુઆની શરૂઆત, વચ્ચમા અને છેવટે (૬૦) જ્યારે કાનમા અવાઝ થાય ત્યારે (૬૧) જ્યારે હાથ પગ સુન મારી જાય ત્યારે (૬૨) છીંક આવે ત્યારે (૬૩) જ્યારે કોઇ ચીજ ભૂલી જાય ત્યારે એટલે દરૂદ શરીફ પઢવાથી ભૂલેલી ચીજ યાદ આવી જાય છે (૬૪) જ્યારે ગધેડો ભૂંકે ત્યારે (૬૫) જ્યારે કુતરા ભસે કે રડે ત્યારે (૬૬) ગુનાહથી તૌબા કરતી વખત (૬૭) જ્યારે કોઇ હાજત પેશ આવે ત્યારે (૬૮) જ્યારે કોઇના ઉપર કંઇ તોહમત લગાડવામા આવે અને તે તમોને બુરી માલૂમ પડે ત્યારે (૬૯) દોસ્તો સાથે મળતી વખત (૭૦) કોઇ મજલિસમાથી થોડા માણસો જવા લાગે ત્યારે (૭૧) મજલિસ ખતમ (પૂર્ણ) થાય ત્યારે (૭૨) જે મજલિસમા અલ્લાહપાકના ઝિક્ર માટે ભેગા થયા હોયે ત્યા (૭૩) વાત શરૂ કરતી વખત (૭૪) ઇલ્મ પઢવા-પઢાવતી વખત (૭૫) વાઅઝ કરતી વખત (૭૬) ફત્વા દેતી વખત (૭૭) હુકમ કરતી વખત (૭૮) ફૂલ સુંઘતી વખત (૭૯) ખુશબૂ સુંઘતી તેમજ લગાડતી

વખત (૮૦) નવુ કપડુ પહેરતી વખત (૮૧) હુઝૂર (સ૰અ૰વ૰સ૰)નુ મુબારક નામ સાભળે ત્યારે (૮૨) હુઝૂર (સ અ વ સ)નુ મુબારક નામ લખે ત્યારે લખવુ અને પઢવુ (૮૩) દરેક હલાલ કામ કરવા પહેલા (૮૪) રાત્રે ઉઘમાથી આખ ખૂલી જાય અને ઉઘ ન આવે ત્યારે પઢતા રહેવાથી ઉઘ આવી જાય છે (૮૫) મુસલમાન સાથે મુલાકાત કરતી વખત (એ મુજબ કરવાથી બન્નેના ગુન્હા માફ થઈ જાય છે)

દરૂદ શરીફ એવી નેઅમત છે કે એને સગ્રહ કરવા માટે લાબી ઉમરની જરૂર છે એને માટે ઘણી કિતાબો છે મારાથી બન્યા તેટલા મે સગ્રહ કર્યાં છે ખુદાપાક હિંમત આપે તો એ બાબતની કિતાબોમાથી મેળવી શકો છો ખુદાપાક દરેક ઉમ્મતીને એ નેઅમત માટે રગબત આપે ઉર્દૂ અરબી નહી જાણ નાર સાહેબો માટે ખાસ કરી આ કોશિશ કરી છે ખુદાપાક એને કબૂલ કરે

દરૂદ શરીફ તથા એ બાબતની વિગતવાર હદીસો વગેરે માટે "કારવા"ના હવે પછીના અકો જોતા રહેવા વિનતી છે

[અપૂર્ણ]

જ્યારે હિંદમાં મુસ્લિમો આવ્યા

[હિન્દના હિન્દુ–મુસ્લિમોના એક હજાર વર્ષના એકત્ર નિવાસ છતા એ બને જાતિઓ બહુ ગાઢ સમાગમમા આવી શકી નથી એમના વચ્ચે બિરાદરીની ઘણી કડીઓ મુસ્લિમોના આગમન પછી જોડાઇ કેટલીકની અસર સ્થાયી રહી અને કેટલીક ભાગી પણ ગઈ એ બને જાતિઓના વિદ્વાન કે સસ્કારી પુરૂષોને બનેની સસ્કૃતિ જીવનસર ી અને આત્મનિરીક્ષણ કરવા થોડીક સુદર તકો મળી પણ કાળના પ્રવાહને અગે, કાળના સસ્કારને અગે એ બહુ ખીલી શકી નહિ આજે એ પ્રવાહ બદલાઇ રહ્યો છે જગતના નવા વિચારો અને સસ્કારની અસર હિન્દુ–મુસ્લિમ જાતિઓ ઉપર થઈ રહી છે જુના પુર્વ ગ્રહો, હઠાગ્રહ ઓછા થતા જાય છે છતા હજી એ નવી દ્રષ્ટિની ભૂમિકાનો આરભજ થઈ રહ્યા છે હિદુ–મુસ્લિમ જાતિઓના પમે એવા થોડા વિદ્વાન લોકો આધુનિક દ્રષ્ટિએ સાચા ઇતિહાસિક બળો અને સસ્કાર બળોને તાવીને એમાથી નવનીત ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે એવા લખનારાઓમા અધ્યાપક જદુનાથ સરકાર પણ એક છે અલીગઢ ને બનારસના ઈતિહાસ-મડળો પણ હવે એ દિશામા આગળ વધવા માડયા છે, એમનો આશય હિન્દુ–મુસ્લિમ વિદ્વાનો અને સામગ્રીઓના એકત્ર સહકારથી હિંદનો હિંદી ઇતિહાસ તૈયાર કરવાનો છે જદુનાથ સરકાર પ્રતિભાવાન હિદુ વિદ્વાન હોવા છતા જુના સસ્કારોની અસર હજી એમની મનોભૂમિમાથી છેક ભુસાઇ ગયા નથી અને હિંદ હજી ઈબ્ને ખલ્દૂન કે બકલની કક્ષાનો કોઈ ઈતિહાસકાર ઉત્પન્ન કરી શકયુ નથી, ત્યા સુધી નિરીક્ષણની માનસિક ઊણપો આપણને સહી લેવીજ પડશે એમાથી ધીમે ધીમે નક્કર હકીકતો અને વાસ્તવિકતા બહાર આવતા જશે અને જુના સસ્કારો કે પુર્વગ્રહો ભાગતા જશે, તેમ તેમ હિંદની હિંદુ–મુસ્લિમ ઇતિહાસ દ્રષ્ટિ નિર્મળ બનતી જશે હિંદના રાજકીય ભાવિનુ ગમે તે થાય, છતા ઇતિહાસલેખનનુ ભાવિ તો ઉજ્જવળ છે, એમ લાગ્યા વિના રહેતુ નથી હિંદુ–મુસ્લિમ ઇતિહાસકારોને નવી દ્રષ્ટિ સાપડતી જાય છે એ એક શુભ ચિહ્ન છે અનેક રીતે આ પ્રવાહ પોતાનુ કાર્ય કરી રહ્યો છે શ્રી જદુનાથના આ વ્યાખ્યાનોમા પણ નવી દ્રષ્ટિ સાથે જુના માનસિક સસ્કારો અથડાતા જણાઈ આવશે, પરતુ, આધુનિક યુગની બદલાતી અસર આટલે સુધી વિકસી છે અને તે ભવિષ્યમા વધુ વિકસશે, એવુ આશ્વાસન લઇને મુસ્લિમ દ્રષ્ટિ ધરાવતા વાચકોએ આટલુ સહી લેવાનુ દુરદર્શીતાભર્યુ થઇ પડશે]

એક રાજતંત્ર :

મોગલ રાજ્યે હિદને આપેલો વારસો કયો? મોગલ સામ્રાજ્ય જ્યારે ઘણામા ઘણું વિસ્તર્યું હતુ, ત્યારે તેણે અશોક અને સમુદ્રગુપ્તના કરતા પણ આપણા દેશનો વધારે બહુ મો ભાગ રોકાયો હતો આ હિદુ સામ્રાજ્યના એકરસ થયા વિનાના સ્વતત્ર પ્રાતોના ઢીલા બધનથી જોડાયેલા વિસ્તારો હતા અને તેમની પ્રજાઓમા રાજકિય ઐકય કે રાષ્ટ્રિયતાની સમજ તેમણે ઉત્પન્ન કરી નહોતી દરેક પ્રાત પોતાનો જુદો

જીવન-વ્યવહાર ચલાવતો પોતાની પ્રાચીન પરિચિત રાજ્યપદ્ધતિ (જો કે મધ્યસ્થ સરકારના પ્રતિનિધિની સત્તા નીચે) ચાલુ રાખતો અને પોતાની સ્થાનિક ભાષા વાપરતો, તેથી ઉલટું, અકબરના રાજ્યાભિષેકથી મુહમ્મદ શાહના મરણ સુધીના, મોગલ સત્તાના બસો વર્ષોએ (૧૫૫૬–૧૭૪૮) ઉત્તર હિંદ અને દક્ષિણના પણ ઘણા ભાગને, દરબારી ભાષાની એકતા, રાજવહીવટનું તંત્ર, નાણા વ્યવસ્થા, હિંદુ ધર્મગુરુઓ તથા ગામડાના લોકો સિવાય બાકીના વર્ગોને સર્વ સામાન્ય ભાષા આપ્યાં હતાં. મોગલ બાદશાહોના સીધા કાબુ હેઠળ નહિ તેવા પ્રદેશોમાં પણ પાડોશી હિંદુ રાજાઓએ મોગલાઇના રાજવહીવટનું તંત્ર, સરકારી લખાણોની પરિભાષા દરબારી અદબ અને આર્થિક વ્યવસ્થા—એ બધાની નકલ કરી હતી.

મોગલ સલતનતના બીસેબીસ સુબાઓ (પ્રાંતો) ઉપર બરાબર સરખા વહીવટી તંત્રથી, સામાન્ય પદ્ધતિથી અને એકજ જાતના હોદ્દાઓ વડે રાજ્ય ચલાવવામાં આવતું હતું. બધા સરકારી લખાણોમાં, ફરમાનોમાં, સનદોમાં, ગીરોના ઇનામી લેખોમાં, પરવાનાઓમાં, બરાતોઓ અને પાવતીઓમાં માત્ર એકની એક ફારસી ભાષાનો ઉપયોગ થતો હતો. માત્ર ટંકશાળોના ગામના નામના કે ફેરવાળા પરંતુ સરખી જાતના, શુદ્ધિવાળા અને સરખા નામવાળા નાણા—સિક્કાઓ સાથેનું અર્થતંત્ર આખી સલતનતમાં એકજ ધોરણ ઉપર ચાલતું હતું.

અમલદારો અને સૈનિકોને એક પ્રાંતમાંથી બીજા પ્રાંતમાં વારંવાર બદલવામાં આવતા હતા. આ પ્રમાણે એક પ્રાંતના વતનીને બીજા પ્રાંતમાં ઘર જેવું લાગી જતું. વેપારીઓ અને મુસાફરો એક શહેરથી બીજે શહેર એક પ્રાંતથી બીજે પ્રાંત સરળતાથી ફરતા અને આ વિશાળ દેશની રાજકીય એકતા અનુભવતા, તેમ છતાં આ રાજકીય એકતામાંથી રાષ્ટ્રિયતા જન્મી શકી નહિ, કારણ કે, લોકોને સુંદર સંગઠન હતી નહિ પોતાના દેશના રાજતંત્રમાં હિસ્સો હતો નહિ, તેઓ નાગરિક હતા નહિ, પરંતુ માત્ર એક સાર્વભૌમના સમાન કરવેરાનો બોજ સહેતા પ્રજાજન હતા.

ઇતિહાસ સાહિત્ય.

મુસ્લિમોની હિંદને બીજી ભેટ તે ઐતિહાસિક સાહિત્ય છે. હિંદુઓમાં કાળક્રમગણનની બુદ્ધિનો વિકાસ થયો ન હતો. એનું કારણ કદાચ એમ હશે કે એમની નજર અમરતા ઉપર ચોંટી રહેતી અને આ મિથ્યા જગત અને માયાના આવરણ પ્રત્યે તેમને તિરસ્કાર રહેતો. મુસ્લિમ સમય પહેલાના કાળમાં હિંદુઓએ સાચો ઇતિહાસ-ગ્રંથ રચ્યા નથી અને સંસ્કૃતમાં માત્ર ચારજ રાજકીય જીવનચરિતો સચવાઇ રહ્યાં છે અને એ ચારોમાં હકીકતો તો અલંકારો, શૈલીના મરોડ અને આડીઅવળી ઉક્તિઓના ઢગલામાં દટાયલી છે. એમાં તારીખો તો છેજ નહિ. હિંદુઓ ફારસી શીખ્યા અને ફારસી નમુના પ્રમાણે એ ભાષામાં પોતાના સમયના ઇતિહાસો અને નોંધવહીઓ લખતા થયા ત્યારે પણ તેમના ગ્રન્થોમાં તારીખોનો તો અભાવજ રહ્યો હતો.

તેમની બધી નોંધોમાં કાળાનુક્રમનું ચોકસું હોય છે અને એમના કાગળોમાં હંમેશા તારીખો અને મહિના લખેલા હોય છે. મુસ્લિ

મોના ઐતિહાસિક સાહિત્યમા ગમે તે ખામીઓ હશે, પરંતુ તેઓ તારીખોની સમૃદ્ધિ તેમા ભારવાને ચુકતા નથી. આ પ્રમાણે આપણા ઐતિહાસિક અભ્યાસનો પાયો દૃઢ બને છે એકજ મનનો ઉપયોગ-પયગમ્બરની હિજરતથી શરૂ થતો અને ચાદ્ર વર્ષ પ્રમાણે ગણતો-મુસ્લિમોને ઘણો કામ લાગો થયો હતો, કારણ કે તેનાથી મુસ્લિમ અમલ તળેની આખી દુનિયા તારીખોના સરખા ધોરણની અસર નીચે આવી હતી.

એશિયાઈ સંપર્ક :

બૌદ્ધધર્મની પડતી પછી હિંદ અને તેની બહારના એશિયાના દેશો વચ્ચેનો સંપર્ક તુટી ગયો હતો. તે મોગલ સલતનતમા અને તેના પુર્વગામી પઠાણ સમયમા પણ ફરી પાછો ચાલુ થયો હતો. અફઘાન સરહદના ઘાટો મારફતે બુખારા અને સમરકંદ, બલખ અને ખુરાસન, ખ્વારિઝમ અને ઈરાનમાથી હિંદુસ્તાનમા જનસખ્યા અને વેપારનો પ્રવાહ શાંત રીતે વહ્યા કર્યો હતો, કારણ કે, મોગલ સામ્રાજ્યના અત સુધી અફઘાનિસ્તાન દિલ્હીના સુલ્તાનના તાબામા હતુ. ઓનનઘાટમા થઈને દક્ષિણ અફઘાનિસ્તાનના કંદહાર અને ત્યાંથી ઈરાન જતાં રસ્તે જહાંગીરના રાજ્યમા સત્તરમા સૈકાની શરૂઆતમા દરવર્ષે માલથી ભરેલા ચૌદ હજાર ઉંટ પસાર થતા હતા. આપણા પશ્ચિમ કિનારાના બંદરો-ઠઠ્ઠા, ભરૂચ, સુરત, ચૌટારાજપુર, ગોવા, (પોર્ટુગીઝોએ છીનવી પડેલા) અને કારવાર-અરબસ્તાન ઈરાન, તુર્કી, મિસર, બારબરી, હબસિસ્તાન, અને ઝંગબાર એ દેશોમાથી હિંદુસ્તાનમા દરિયા માર્ગે આવવાના દરવાજા હતા.

વાણિજ્ય

પુર્વ કિનારાનુ બંદર મછલીપટ્ટણ ઈ. સ. ૧૬૮૭ સુધી ગોળકોંડાના સુલતાનોને અને ત્યાર પછી મોગલોને તાબે હતુ. આરબો એમના પિતરાઈ યહુદીઓની માફક જન્મસિદ્ધ વ્યાપારીઓ છે અને એમને દરિયો ખેડવાનું ફાવે છે. Perplus of the Erythrean Sea નામના પુસ્તક પરથી જણાય છે કે, ઈ. પૂ. સનના પહેલા સૈકામા હિંદના પશ્ચિમ કિનારાનો વેપાર તેમના એકહથ્થુ કાબુમા હતો અને હવે પશ્ચિમ એશિયા, મધ્ય એશિયા અને મલાયાના કેટલાક ભાગોમા તેમના ધર્મ અને પવિત્ર ભાષા ફેલાવો પામ્યાથી એશિયા અને આફ્રિકાના દરિયાઈ વેપારમાં તેમને મોટામા મોટી અનુકુળતા પ્રાપ્ત થઈ હતી.

જે મુસ્લિમોએ શરૂ કર્યુ તે અંગ્રેજોએ પુરૂ કર્યુ. આજે હિંદના એકમાર્ગી પાણીનો ભંગ થયો છે અને તે અત્યારે બહારની સમસ્ત દુનિયાના આર્થિક, સાસ્કૃતિક અને રાજકિય પ્રવાહોમા પુર જોશથી તણાયે જાય છે.

મહેસૂલી પદ્ધતિ

પડેલા હિંદમાના મુસ્લિમોને સામાન્ય ભાષા, સામાન્ય પ્રણાલિકાઓ, સામાન્ય ધર્મ અને જિતાયેલી અને પરદેશી પ્રજાની વચ્ચમા સામાન્ય રાજકીય દરજ્જાનો લાભ હતો. ન્યાતોના ભેદનો અભાવ અને ઈસ્લામનો પ્રજાસત્તાક જુસ્સો-એ એનાથી વિજેતા જાતિમા બંધુતા ભાવ પ્રસર્યો હતો, આથી અઢારમી સદીઓમા પાયમાલી થઈ તે પહેલાના સમયમાં મુસ્લિમ હિંદની રાજસત્તા પરદેશી હુમલાની સામે વારવાર અદ્વિતીય એકસંપી બતાવતી મુસ્લિમ

સત્તાધીશોના બળનું બીજું એક કારણ એ હતું કે, તેમણે ડહાપણથી ગામડાના વહીવટનું તંત્ર યથાસ્થિત રહેવા દીધું હતું અને હિંદુ સમયની મહેસૂલી પદ્ધતિમાં ફેરફાર કર્યો નહોતો અને મહેસૂલી ખાતાઓમાં હિંદુ અમલદારો એકલાનેજ નોકરીમાં રાખ્યા હતા એનું પરિણામ એ આવ્યું કે રાજધાનીના રાજ્યતંત્રમાં થતા ખટાશથી કરોડો ગામડીયાના જીવન ક્ષોભ પામતા નહિ અને તેમના નવા માલિકોથી અસંતુષ્ટ થવાનું અને તેમની સામે થવાનું તેમને કારણ મળતું નહિ

મુસ્લિમોનું હિંદીત્વ

હિંદમાં ચઢાઈ કરીને આવેલી મુસ્લિમ જાતિઓના લાંબા વસવાટને લીધે તેમનું પરદેશી સ્વરૂપ ધીમે ધીમે નષ્ટ થતું ગયું અને આખરે સત્તરમી સદીની પછી તો બુખારા, ઇરાન અને અરબસ્તાનથી આવનારા નવા માણસોને પોતાના સમાજમાં સહેલાઇથી મેળવવાનું કામ હિંદના મુસ્લિમોને ઘણુંજ મુશ્કેલ થઇ પડયું હિંદુસ્તાનની આબોહવાથી તેમના શરીરના બાંધામાં અને રંગમાં પડેલો ફેરફાર આનાથી તદ્દન જુદો હતો હિંદી મુસ્લિમોએ ઘણા હિંદી મતવ્યો ખોરાકની વાનીઓ અને હિંદી ભાષા નામે હિંદુસ્તાની (ઝમાને હિંદી કે જેનું વ્યાકરણ કેવળ સંસ્કૃત છે, જો કે તેનો શબ્દકોશ હિંદી ઉપરાંત ફારસી અને અરબી શબ્દોથી ભરેલો છે) એ તત્વોને અપનાવ્યા હતા

આ પ્રમાણે સૈકાઓ વ્યતીત થતા હિંદી મુસ્લિમો બહારના એશિયા પ્રદેશમાંના તેમના ભાઇઓથી લગભગ પૂર્ણ રીતે જુદા પડી ગયા હતા પાછળથી હિંદમાં આવતા મુસ્લિમ આગંતુકો દેશની પ્રજામાં ભળી જતા હતા ખરા, પરંતુ તે તો બે કે ત્રણ પેઢીઓ પસાર થયા પછી એટલા વખતમાં તો તેઓ સ્પષ્ટ રીતે હિંદી ખાસિયતો મેળવી લેતા અને પોતાની પરદેશી વિશિષ્ટતાઓનો ત્યાગ કરી દેતા

વિશાળ સંખ્યાવાળા હિંદુઓની વચ્ચે અને શુદ્ધ હિંદી વાતાવરણ નીચે આ દેશની પ્રજામાં કેટલીક રીતે તેઓ સમરસ થઇ ગયા હતા હિંદી મુસ્લિમોની મોટી સંખ્યા સ્થાનિક સ્ત્રીઓને પરણતી અને હિંદુધર્મમાંથી (અથવા વિકૃત બૌધ ધર્મમાંથી) વટલાયેલા નિશાળ સંખ્યાના મનુષ્યોને પોતાની અંદર દાખલ કરતી તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે તેમણે પોતાની રક્તશુધ્ધિ અને પૃથક જાતિ વિશિષ્ટતા ગુમાવી દીધી તેમોએ હિન્દુઓ રિવાજો, મતવ્યો અને જિન્દગીની રસમો પણ અપનાવ્યા, મધ્ય કાળના હિંદના ધર્મો, સૂફીવાદ ઉર્દૂ ભાષા અને હિન્દી શાસનકળા એ બધા જાણનાર અને જીતાયેલી પ્રજાની સહિયારી માલિકીના હતા અને વર્ણ વ્યવસ્થાની કાળમીંઢ પથ્થર દીવાલોને અનુકુળ થાય તેટલી હદ રીતે તેઓ એક બીજામાં ભળવાના વલણવાળા હતા હિન્દુઓની કેટલીક કોમો મુસ્લિમ પીરોને પુજતી અને મશહુર મુસ્લિમ ઓલિયાને તે શિવાજી જેવા હિન્દુ જીવનદરના હિમાયતીઓ પણ સન્માનતા બંગાળના નિરક્ષર મુસ્લિમ ખેડુતો અને જ્યાં ખબરદાર અને સુધારક મુલ્લાની ગેરહાજરી હોય તેવા બીજા પ્રાંતોના મુસ્લિમ ખેડુતો પણ હિન્દુ ધાર્મિક ઉત્સવોમાં અને લોકપ્રિય માગ દેવોની પુજામાં ભાગ લેતા હતા જેમ અત્યારે બિહારની હલકી (?) કોમના હિન્દુઓ મુસ્લિમોના જેટલાજ ઉત્સાહથી મહોર્રમના વરઘોડાઓમાં ભાગ લે છે ૧૮

રાષ્ટ્રિય સભા :

જો કે, જુના ધર્મ પુસ્તકો અને દ્રઢ સિદ્ધાંતો બન્ને કોમોને જુદી રાખતા, તો પણ આ પ્રમાણે હિંદના એકજ સૂર્યના છત્ર નીચે તેમનુ સમાન ભાગ્ય અને જીંદગીના સમાન સુખ દુખો તેમને એક બીજાની વધારે ને વધારે નજીક હડસેલતા અને ચાલુ વર્તતી સ્હેલી ક્રિયાઓમા કોઇ ધર્મ સુધારક સુલતાન કે બાદશાહ 'જેહાદ' ઉઠાવે તેટલા ટુંકા સમય-નોજ વિક્ષેપ અવારનવાર શરૂ થઈ પાછો શાંત પડી જતો

મુસ્લિમ અમલે હિંદુઓનો કુદરતી વિકાસ પણ રૂંધ્યો હતો વિજયના પહેલા હલ્લા વખતે આપણા બધા આશ્રમો અને સમૃધ્ધ મંદિરો ઉપર આક્રમણ થયા હતા આ પ્રમાણે હિન્દુ ધર્મના વિદ્યાધામોનો નાશ થયો હતો સંસ્કૃત વિદ્વાનો અને ગ્રંથકર્તાઓના પોષણનુ કામ કરનારો કોઇ સબળ હિન્દુ રાજા જીવતો રહ્યો નહોતો પરિણામે મધ્યકાળના હિન્દુમા સંસ્કૃત વિદ્યા લગભગ લોપ થઇ ગઇ હતી તેમાથી જે થોડુંક બચ્યુ હતુ, તે તો તદ્દન નિરસ હતુ અને તેમા માત્ર ન્યાયવાદની નાજુક દલીલબાજી, કર્મકાંડોની ઝીણી વિગતો, ધર્મશાસ્ત્રો ઈ ની નવી આવૃતિઓ અને ટીકાઓની ટીકાઓ અને તેના પાછા વિવરણજ હતા આ પ્રમાણે ઈ સ ૧૨૦૦ થી ૧૫૫૦ સુધીમા ઉત્તર હિંદ બુધ્ધિ પ્રદેશમા વેરાન બની ગયુ હતુ માત્ર અકબરના અમલમા હિંદીમા તુલસીદાસ અને બંગાળીમા વૈષ્ણવ લેખકોને લીધે હિંદુ સાહિત્યનો પુનરૂદ્ધાર થયો, પરંતુ, તે દેશી ભાષામાજ થયો હતો. તેજ બાદશાહે મોચ્ચા અર્થની રાષ્ટ્રિય સભા સ્થાપી હતી અને તેના અમલમા હિંદી બુધ્ધિનો ઘણો ઉત્કર્ષ થયો હતો

[ગુ વ સોસાયટીએ છપાવેલા શ્રી જદુનાથના વ્યાખ્યાનોમાથી - ઇસ્માઇની માથી]

સૌંદર્ય......ના......સન્માર્ગે

રજુ કરનાર "ગાફિલ"

(સર્વ હક્ક લેખકને સ્વાધીન છે)

૪૭૧

રસિકતાદ્વારા પ્રફુલ્લ દ્રષ્ટિ સાંપડે છે, એ ખરૂ છે પણ અમર્યાદીત રસજીવનની અભિલાષા માનવજીવનને અવળે માર્ગે દોરતી જાય છે રસિકતા જ્યારે વિલાસમા ફેરવાઈ જાય છે, ત્યારે તત્કાળ ન પારખી શકાય એવી મલિનતા જીવનમા પ્રવેશે છે માટે વિલાસના વમળમા અટવાઇ જતા, આજના યુવકોએ અટકવુ જોઇએ

૪૭૨

જો આપણુને સુઘડ, સસ્કારી ને રને હાગ ઉપરાત આપણી આવકને લક્ષમા રાખી ખર્ચ કરનાર પતિ મળે, તો સ્વર્ગનીયે આપણુને દરકાર ન રહે આ લોકમાજ સ્વર્ગીય સુખ શાતિ આપણુને મળી રહે

૪૭૩

ખુશામતીઓના માર્ગ મોકળા કરવામા, આગ્રહપૂર્વક અન્ય પાસે પોતાની માન્યતાઓ સ્વીકારનારાઓ ઠીક ઠીક મદદરૂપ પૂરવાર થાય છે જ્યા પોતાની મા યતાઓ પરાણે સાચી ઠરાવવાના પ્રયત્નો થય છે, ત્યા ખુશામતીઆઓ સારી રીતે ફાવે છે

૪૭૪

ખુશામતીઆઓ જ્યારે પોતાનુ ધાર્યું કામ કરાવવાના વિષય ઉપર આવે છે, ત્યારે સામાવાળાને પ્રસશાના થોડાક પુષ્પો વડે વધાવી લ્યે છે, અને એ રીતે તેઓ પોતાનુ ધાર્યું સહજ કરાવી શકે છે

૪૭૫

શિક્ષણ કરતા સસ્કારની વિશેષ આવશ્યકતા છે શિક્ષણ આપવાજ પોતાના કર્તવ્યની સમાપ્તિ થઇ જાય છે એમ જો મા-બાપો માનતા હોય તો તે ભૂલ ભરેલુ છે સસ્કાર વિનાના M A થયેલા બાળકો પણ વ્યવહારિક જ્ઞાનના અભાવે જીવન જગમા જીત મેળવી શકતા નથી એ પ્રત્યક્ષ નિહાળેલી બીના છે માટે બાળકોને શિક્ષણ કરતા સસ્કારની વધારે જરૂર છે એ નિર્વિવાદ સત્ય છે

૪૭૬

મ્હોટા કુટુબના બે માણસો જ્યારે વાતચીતમા રોકાયેલા હોય, ત્યારે ત્રીજા માણસે (આપણે જો ત્યા હાજર હોઈએ તો આપણે પણ) ત્યાથી ખસી જવુ એ એક પ્રકારનો વિવેક છે ને તે દર્શાવવામા કોઇએ પછાત રહેવુ જોઇએ નહિ

૪૭૭

પોતાને જે વિના ન ચાલે તે મેળવવામા થોડોક પ્રપચ રચવામાયે લોકો પાપ માનતા નથી, પણ એ ભોળપણ છે પ્રપચથી એકજ પાસો ફેકનાર વખતના વહેવા સાથે પ્રપચથી ઘેરાઇ જાય છે, અને પછી તો તે મહાપ્રપચી બના મથે છે પ્રપચ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી સફળતાથી સતોષ માનનારાઓ પોતાનેજ ઠગે છે એમ કહીએ તો ચાલે

૪૭૮

શહેરોની સાદાઇ પણ ફેશનથી ભરપૂર હોય છે કૃત્રિમતાના વાતાવરણમા સતત રહેતા જનોની નિરભિમાની વૃત્તિમા પણ આડબર ભય કરતા છુપ એની હોય છે એ યાદ રાખજો

૪૭૯

જીવન નૌકાના બન્ને સુકાનીઓને હૃદયમેળના અભાવે જ્યારે જીવન ભારરૂપ લાગતુ હોય, કે જીવન પર કટાક્ષ આવતો હોય,

ત્યારે તેમણે જીવનનો નાશ ઇચ્છવો જોઇએ નહિ, પણ છુટાછેડા કરી લેવા જોઇએ આપઘાત કરવો એ નૈતિક નબળાઇ હોવા ઉપરાંત મર્દાનગીથી પણ વિરૂધ્ધ છે આપઘાત કરતા છુટાછેડાનો માર્ગ સર્વશ્રેષ્ઠ છે

૪૮૦

કેટલાક પુરૂષો પોતાની જીવનસહચરી, અર્થાત સ્વપત્નિની લાગણીઓ સમજવામા સદંતર નિષ્ફળ નીવડે છે પણ અન્યને આશ્વાસન આપવામા એકકા હોય છે

૪૮૧

સ્રીના જીવન સર્વસ્વનો પોતાની દેહભૂખની અગ્નિ જ્વાળાઓમા હોમી દેતા અજનો પુરૂષ વર્ગ જરાયે અચકાતો નથી

૪૮૨

પરસ્પર વિરોધ સ્વભાવના એવા સખ્યાબધ સ્રી અને પુરૂષો, લગ્ન સાકળમા જકડાયા પછી લોક મર્યાદા જાળવવાની ખાતર પણ એ લગ્નરૂપી બધનમા બધાએલા રહીને જીવનજળ સૂકવી નાખે છે જે સન્જોગોમા પરસ્પર બન્નેનો મેળ મળવાની સદંતર આશા ન હોય, એવા ચોક્કસ સન્જોગોમા અયોગ્ય લોકલજ્જા રાખવી, એ ઘાતક છે યોગ્ય મર્યાદા રાખવી એ મનુષ્ય ધર્મ છે પણ અયોગ્ય લજ્જા રાખીને, સામટા બે માણસોના જીવનનો ભોગ આપવો, એ પાપ છે

૪૮૩

દાપત્ય જીવનના ઉદ્દેશો સિધ્ધ થાય, એ અત્યત આવશ્યક છે લગ્નની મહત્તા, અને લગ્ન પછીની જવાબદારીઓ અમાપ હોય છે, એ સમજ્યા પછીજ, પરણવા કે પરણાવવાના પ્રયત્નો થવા જોઇએ

૪૮૪

પ્રત્યેક સન્જોગોમા પતિની સપૂર્ણ કાળજી રાખનાર, જ્યારે પોતે મરણ પથારીએ હોય છે, ત્યારે પતિને તે પોતાની ચિતા ન કરવા માટેજ વિનવે છે

૪૮૫

કલ્પના પણ થથી જાય, એવા ભ્રામક ખ્યાલો સાથે પરણનાર સખ્યાબધ યુગ્મો, પાછળથી માનસિક વેદનાઓમા વલોવાતા નજરે પડે છે લગ્નનો હેતુ માત્ર મોજ-શોખજ છે, એ માન્યતાના આધારે પરિણિત જીવનની શરૂઆત કરનાર યુગ્મોની વૃત્તિઓના ઓટનો આરભ થતા વધુ વાર લાગતી નથી આવી રીતે પોતાની જવાબદારીઓનુ જેમને ભાન ન હોય, તેવા પરણનારાઓના જીવન ટુક વખતમાજ ભાર રૂપ બને છે એ કલ્પનાના દિવસો ગણીને ઉતાવળે પરણનારાઓએ ભૂલવુ જોઇતુ નથી

૪૮૬

આજે જેને પ્રેમની ઉપમા અપાય છે, તે પ્રેમ નર્યા ઝેર જેવી વસ્તુ છે આ પ્રેમ રૂપી ઝેર સ્રી અને પુરુષ બન્નેને હણી નાખે છે પ્રેમનો ભોગ પ્રથમ સ્રી થાય છે અને પછી પુરૂષનો વારો આવે છે બન્નેમાથી કોઈ બચી શકતુ નથી

૪૮૭

પરણ્યા પછીના દાપત્ય જીવનના, કલ્પના દ્વારા બાવી લીધેલા કેટલાક ખ્યાલો, પાછળથી બદલવા પડે છે પરણ્યા પછીનો સઘળો સમય, આનદ અને ઉન્માદમાજ વ્યતિત થવો જોઇએ, એમ કેટલાક લોકો માને છે અને જો એમ ન થાય, તો તેના માટે ફક્ત સ્રીજ જવાબદાર છે, એવી માન્યતાઓ પણ અનેકની

હોય છે, પણ એ સદંતર ભૂલભરેલી માન્યતા છે કારણ કે પરસ્પરની સરખી જવાબદારીનુ ભાન બન્નેને હેવુ જોઇએ. લગ્ન પછી સર્વ દ્રષ્ટિએ માત્ર સ્ત્રીજ જવાબદાર હોય, તો લગ્ન પહેલા કુંવારા રહેનારાઓ કે લગ્ન ન કરનારાઓ, પોતે એકના હોવા છતા કેમ સ્વસ્થ સુખી નથી હોતા ? એ એક વિચારવા યોગ્ય પ્રશ્ન છે

૪૮૮

જ્ઞાનમાજ સર્વ પ્રકારના સુખનો સમાવેશ થઇ જતો નથી કેટલીક વખતે કેટલીક બાબ તોના અજ્ઞાનમાજ સુખ રહેલુ હોય છે અન્યની ખાનગી બાબતોમા પ્રવેશવાનો પ્રયત્ન કરનારને જાણવાનુ ઘણુયે મળે છે, છતા સુખના બદલે દુ ખ થાય છે

૪૮૯

લગ્ન પછીના એક બે વર્ષ પ્રેમની ભરતી જેવા હોય છે, પછી એ ભરતી ઓટમા ફેરવાઇ જાય છે કુદરતના અટલ નીયમાનુસાર પ્રેમ ભાવનામા આવતો એ ઓટ કોઇને ગમતો નથી પણ એ અનીવાર્ય છે

૪૯૦

પુરૂષનો સ્ત્રી પ્રત્યેનો પ્રેમ, અને પ્રેમ સબધીનો સર્વ વ્યવહાર ખરી રીતે તો શરીર ભૂખને સતોષવા માટેજ હોય છે વિશુધ્ધ પ્રેમમા દેહભૂખ કે વાસનાઓને સ્થાન હોતુ નથી, પણ એવા નિર્મળ પ્રેમની આજે કોને પડી છે ? સ્ત્રીનુ સૌંદર્ય સુકાઇ જતા પુરૂષને તેના પ્રત્યે આકર્ષણ રહેતુ નથી, એ એનો પુરાવો છે સ્ત્રી સૌંદર્ય–દીપક જેવી હોય, ત્યા સુધી પુરૂષ પતંગીયાની પેઠે તેમા બળી મરવા તત્પર હોય છે, અને પછી ? ... સ્ત્રીના સુડોળતાનો અંત આવતાજ પુરૂષ દૂર ખસી જાય છે સાચો પ્રેમ હોય તો આવુ ન બને અને એટના માટે પ્રેમને જો તેના સાચા સ્વરૂપમા સમજવાની શક્તિ ન હોય તો પુરૂષોએ જીવનમા પ્રેમને બહુ ગભીર્ય ન આપવુ જોઇએ

૪૯૧

પરસ્પરના દૈહિક આકર્ષણદ્વારા જન્મતી વિકાર વૃત્તિને, પ્રેમની ઉપમા આપવી એ નરી મૂર્ખતા છે નિર્મળ નેહનામા દૈહિક સુખ પ્રાપ્તિના સ્વપ્નને યે સ્થાન હોતુ નથી આજે સર્વત્ર ચાલી રહેલા શરીર-ભૂખના વ્યાપારને પ્રેમ સાથે કશોજ સબધ નથી

પ્યાલા મિલન

મૂળ લેખક ખલીલ જિબરાન
અનુવાદક દુર્ગા શાહ

વરકન્યા બાદશાહી હાથી રાજવંશી નૌકામાથી ઉતર્યા રગબેરગી બત્તીઓ દૂર દૂર અલૌકિક પ્રકાશ વિખેરી રહી હતી આનદ મસ્ત સાજનિયાઓ ડોલી રહ્યા હતા ટીખળી નવજવાનો મદમસ્ત સગીત આલાપી રહ્યા હતા ગજગામીની નવયૌવનાઓ હૃદયસ્પર્શી ગીત લલકારી રહી હતી

વરઘોડો વરરાજાના નિવાસસ્થાને આવી પહોચ્યો વરરાજાનુ આલીશાન મકાન અમૂલ્ય ઝગમગિત વસ્તુઓ વડે શણગારવામા આવ્યુ હતુ અત્તરની સુવાસ વાતાવરણને મસ્ત બનાવી રહી હતી વરકન્યા માટે ખાસ યોજવામા આવેલા ઉંચા આસન ઉપર તેઓએ જગ્યા લીધી મહેમાનો રેશમી સોફા અને મખમલ જડિત ખુરસીઓ પર બિરાજમાન થયા જોત જોતામા રાજવશી ઓરડો મહેમાનોથી ઉભરાવવા લાગ્યો

હજુરીઆઓ મનહર પચરગી સુરાહીમા મદિરા લઈ હાજર થયા મેહમાનો શરાબની પ્યાલીમા ડૂબવા લાગ્યા પ્યાલીના રણકાર અને હર્ષનાદથી વાતાવરણ ગુજી રહ્યુ

વળી સગીતકારે બીનના તાર ઝણઝણાવી મેહમાનોને મસ્ત બનાવી મૂક્યા બીનના સૂરિલા અવાજથી તેમના હૃદયમા હર્ષની એક મીઠી લહેર દોડી ગઈ તબલાની થાપ અને સાભળનારની વાહ ! વાહ ! અનેરી બહાર દેખાડી રહી હતી

અને પછી આવી નાચનારીઓ ! તેમણે પોતાના કળામય નૃત્યથી મેહફિલને વધુ મસ્ત બનાવી મૂકી તેમના લચકદાર શરીર એવી રીતે વળ ખાઈ રહ્યા હતા કે જાણે સવારના ઠડા પવનમા ઝાડની કુમળી ડાળીઓ ઝુમી રહી ન હોય ! તેમનો શ્વેતવર્ણી બારીક પોશાક પવનની લહેરોમા એવી રીતે ઉડી રહ્યો હતો કે જાણે ચાદના રૂપેરી કિરણોમા સફેદ વાદળીઓ રમી રહી ન હોય ! મેહમાનોની આખો તેમને ધૂરકી રહી હતી ગરદનો ઝૂકી ગઈ હતી યુવાનોનો આત્મા તેમનામા લીન થઈ રહ્યો હતો ! વૃદ્ધ તેમના યૌવનનુ રસપાન કરી રહ્યા હતા !

પ્યાલીઓનો રણકાર વધવા લગ્યા મેહમાનોની અભિલાષા મદિરામા ડૂબવા લગી ! શોરબકોર વધી ગયો રસિકતા ઉદાર બની ગઈ ! મગજ વિચારોથી આઝાદ થઈ ગયા ! નસોમા લોહીની ગતિ વધી ગઈ હૃદયની વ્યાકૂળતા હદ ઓળગવા લાગી આખુ ઘર તાર તૂટેલ વિણા માફક ઝણઝણી ઉઠ્યુ ! જાણે તે કોઈ દીવાનાના હાથમા આવી ગયુ ન હોય ! અને તે જોરજોરથી ગજ મારી તેમાથી સગીત ઉત્પન્ન કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો ન હોય !

આ તરફ એક યુવાન બેઠો છે તે પોતાની પ્રિયતમાના પ્રેમમા મસ્ત છે પેલી તરફ એક તરુણ પ્રેમ અને સૌંદર્યનો રાગ આલાપી રહ્યો છે ! એક તરફ એક વૃદ્ધ જામ ઉપર જામ પીધીને એક એવી ગઝલ ગાતો કહી રહ્યો છ

કે તેની મદભરી જવાનીના મસ્ત દિવસો તેના સ્મૃતિ પટ નાચવા લાગે! પડખાના ભાગમા એક સ્ત્રી એક નવજવાન તરફ જોઇ આખો નચાવી રહી છે, જે તેને પ્રેમની નજરે ઘૂરકી રહ્યો છે! પેલા ખુણામા એક આધેડ વયની સ્ત્રી બેઠી છે તે ગજગામીની કુમારીકાઓમાથી પોતાની પુત્રવધુ પસદ કરી રહી છે પેલી બારી પાસે એક સૌભાગ્યવતી બેઠી છે તે પોતાના ધણીના નશાનો લાભ લઇ, પ્રિયતમ સાથે પ્રેમચેષ્ટા કરી રહી છે ખરુ જોતા બધ જ મદિરા અને સગીતના દરિયામા ડુબકી ખાઇ રહ્યા હતા તેમને ક્ષણભગુર દુનિયાનુ ભાન નો'તુ તેઓ મસ્ત વાતાવરણમા લીન થઇ ગયા હતા"

બધા પોતપોતાની ધૂનમા ડેલી રહ્યા હતા, જ્યારે સુદર કન્યા પોતાની હરણ જેવી મોટી મોટી આખોએ એ દ્રશ્ય એક નિરાશ કેદીની ઉદાસીનતાએ નિહાળી રહી હતી તેની દ્રષ્ટિ ઘડી ઘડી મદમસ્ત મેહમાનોથી અલગ દૂર ખૂણામા બેઠેલા વીશેક વરસના એક નવજવાન પર પડતી હતી તેના ઉદાસ ચહેરા ઉપરથી એમ લાગતુ હતુ કે એક નિર્દોષ પખી પોતાના ટોળાથી વિખુટુ પડી પારધીના હસ્તે ચઢી ગયુ છે તેણે છાતી ઉપર હાથ મૂકી પોતાના વ્યાકૂળ હ્રદયને એટલી જોરથી દાબી રાખ્યુ કે જાણે તે ઉછળીને બહાર નીકળી આવતું ન હોય! તેને ઓરડાનું વાતાવરણ કોઇક અગમ્ય વસ્તુથી ભરપૂર લાગતું હતું તેનુ પ્રાણ પખેરુ આત્મ પિંજર તોડી ગતની તિમિરતામા ઉડ્ડયન કરી રહ્યું હોય એમ લાગતુ હતુ

રાત ા બાર વાગી ચૂક્યા વાતાવરણ વધુને વધુ મોહક બનતુ ગયુ મેહમાનો શરાબના નશામા લથડિયા ખાવા લાગ્યા તેમની જીભ તોતડાવા લાગી ઘુવડ જેવા સુદર (?) વદનવાળા વરરાજા પોતાની જગ્યાએથી ઊઠી મેહમાનોમા ફરવા લાગ્યા નશામા એમનુ ભાન ઠેકાણે નો'તુ

કન્યાએ ઇશારો કરી એક છોકરીને બોલાવી છોકરી પાસે આવી બેસી ગઇ કન્યા છોકરીને કોઈક ભેદની વાત કહેવા માગતી હોય તેમ આજુબાજુ એક તિવ્ર દ્રષ્ટિ નાખી જોઇ લીધુ કે કોઇ તેમની તરફ જોઇ રહ્યુ તો નથી તેણે ધ્રુજતા અવાજમા છોકરીના-કાનમા કહ્યુ

"અય સખી! હુ તને આપણી તે મહબ્બતની કસમ આપુ છુ જે આપણા હ્રદયમા કિશોર વયથી પ્રેમનો અમૃત ઝરો વહેવડાવી રહી છે હુ તને તે વસ્તુની કસમ આપુ છુ, જે તને દુનિયામા સૌથી વધારે વહાલી છે હુ તને તારા દિલની છુપી વાતોની કસમ અપુ છુ હુ તને તે પ્રેમની કસમ આપુ છુ, જેના અમારો એક થઇ સ્નેહ સ્મિ ઉત્પન્ન કરી રહ્યો છે હુ તને તારા હ્રદયની શાતિ અને માગ દર્દપી વ્યાકૂળતાની કસમ દઇ આજીજી કરુ છુ કે અત્યારે ને અત્યારે તુ સલીમને જઇને કહે કે તે મેહમાનોની આખમા ધૂળ નાખી બગીચામા જઇ ચીનના ઝાડ નીચે મારી રાહ જુએ અય સોસન! તેના કાનાવાલા કર જા! એટલા બધા કાલાવાલા કર કે તે છુપાઇને બગીચામા જવા રાજી થઇ જાય તેને અમારા ગત જીવનની યાદ અપાવ મારો નિસ્વાર્થ પ્રેમ તેના આગળ જાહેર કરી કહે કે તે રડી રડી આધળી થઇ જાય છે તે રાતના અધકારમા લીન થઇ જાય તે પહેલા પોતાનું હ્રદય તારા

આગળ હાનવવા માગે છે કહે કે તે અભાગીની નર્કની આગમા બળવા પહેલા તારી આખેનુ નૂર મેળવવા માગે છે અને કહે કે તે ગુનાહગાર છે, અને ચાહે છે કે તારી સામે પોતાનો ગુનોહ કબુલ કરે અને માફી માગે જલ્દી કર મારી બ્હેન ! મારા વતી તેના આગળ હૈયાફાટ રુદન કર પેના વરૂઓથી બીવાની કશી જરૂર નથી તેઓ નશામા ચૂર છે તેમના આખ કાન પોતાનુ અસ્તિત્વ ગુમાવી બેઠા છે ”

સોસન કન્યા પાસેથી ઉઠી સલીમ પાસે જઈ બેઠી તે સલીમના કાનમા મહોબ્બતનો મીઠો ઝરો વહેવડાવવા લાગી સલીમ ગરદન ઝુકાવી સોસનની વાતો સાભળતો રહ્યો સોસનની વાત પુરી થતા સલીમે તેના તરફ એક ઉદાસ દ્રષ્ટિ ફેંકી ધીમે અવાજે કહ્યુ

‘ સારૂ હુ ચીનના ઝાડ નીચે તેની રાહ જોઇશ ’

સલીમ પોતાની જગ્યાએથી ઉઠી બગીચા તરફ ચાલ્યો ગયો ચાર-પાચ મિનિટ પછી કન્યા પણ લપાતી છુપાતી અધકારમા લીન થઇ ગઇ તે ફરી ફરી નિર્દોષ મૃગલીની પેઠે પાછળ ફરી જોતી હતી કે જે વરૂઓના ટોળામાથી સદ્‌ભાગ્યે નાશી છુટી ન હોય! જોત જોતમા તે ચીનના ઝાડ નીચે આવી પહોચી સલીમને પાસેજ ઉભેલો જોઇ, તે તેના ગળામા વીંટળાઇ પડી તેની આખમાથી ગગા જમુના વહેવા માડી દર્દભર્યા શબ્દો એક પછી એક તેના ધ્રૂજતા હોઠોમાથી સરવા લાગ્યા

‘ સાભળ! મારા હ્રદયની શાન્તિ સાભળ! ધ્યાનપૂર્વક સાભળ! હુ મારી અજ્ઞાનતા અને ઉતાવળને લીધે તમારી સાથે આખો પણ મેળવી શકતી નથી શરમથી મારી ગરદન ઝુકી ગઇ છે અય સલીમ! પશ્ચાતાપે મારા હ્રદયને બેકાર બનાવી મૂક્યુ છે હુ હજીપણ તમનેજ ચાહુ છુ મે તમારા સિવાય કોઇને પ્યાર કર્યો નથી અને જીવન પર્યંત કરીશ પણ નહિ લોકોએ મને કહ્યુ કે તમે મને ભૂલી ગયા છો તમે મને તરછોડી દીધી છે, અને બીજી કોઈ સાથે વહેવાર પણ બાંધ્યો છે લોકોએ તે ઓની રતીથી પતી સુધીની વાતો મારા કાનમા રેડી, મારા હ્રદયને નિરાશ બનાવી મૂક્યુ તે લોકોએ મારા હ્રદયને કોમળ ન રહેવા દીધુ પોતાની ખોટી વાતોથી મને આકુળ વ્યાકુળ બનાવી મૂકી તે ડાકણ સ્ત્રીની વાતોએ મારા પ્રેમનુ સત્યાનાશ વાળી નાખ્યુ હુ એક પરાયા માણસને મારો ધણી બનાવવા રાજી થઇ પરતુ અય સલીમ! મારો ધણી તમારા સિવાય બીજો કોઇ નથી અને હવે મારી આખો પરથી પરદો ઉઠી ગયો હુ તમારી પાસે આવી છુ કે તમારી સોડમા લપાઇ જાઉ દુનિયાની કોઇ પણ શક્તિ મને હવે તે માણસ પાસે લઇ જઇ શકતી નથી જેના હાથમા મને બળજોરીથી સોપવામા આવી છે હુ તે માણસને કે જેને મે અમસ્તોજ મારો ધણી બનાવ્યો છે તે કૂતોને જે ધર્મ ગુરૂએ મને આપ્યા છે, તે ધાર્મિક દાવાઓ કે જેણે મને બધનમા જકડી લીધા છે તેમજ બીજી દરેક વસ્તુને શરાબીઓથી ભરેલા ઓરડામા છોડી આવી છુ કે હુ તમારી સાથે દૂર દૂર કોઇ બીજીજ દુનિયામા નિકળી જાઉ, આપણે દુનિયાના બીજે છેડે ચાલ્યા જઇએ નાગ લોકની વસ્તીમા ચાલ્યા

જઇએ મૃત્યુ શરણે ચાલ્યા જઇએ સલીમ આવો, જલ્દી કરો, રાતના અંધકારમાં આ મકાન છોડી જઇએ વહાણ ઉપર સવાર થઈ કોઇ ગુમનામ દેશમાં ચાલ્યા જઇએ આવો, સવાર થતા પહેલા શત્રુના ફૌલાદી પંજામાંથી નાશી છુટીએ જુઓ! જુઓ! આ મારી સોનાની બંગડીઓ! આ હાર! આ રહી અમુલ્ય વીંટીઓ! આ રહ્યા અનમોલ ઝવેરાત! આ બધી વસ્તુઓ અમારા ઉજ્જવળ ભવિષ્ય માટે પૂરતા છે અમે માલદાર જેવું જીવન વિતાડીશું ?"

"તમે બોલતા કેમ નથી સલીમ! મારી સામે જોતા કેમ નથી! મને ચૂમતા કેમ નથી! શું તમે મારૂં હૈયાફાટ રૂદન, મારા નિસાસા નથી સાંભળતા? શું તમને શ્રધ્ધા નથી કે હું વરરાજા અને મારા માબાપને છોડી લગ્ન પોશાકમાંજ તમારી સાથે જવા આવી છું જોનો! જોનો! આ પળ હીરાની રજકણ કરતા વધારે કિંમતી છે અને બાદશાહોના તાજ કરતા વધારે મૂલ્યવાન!"

કન્યાના દર્દભર્યા શબ્દોમાં એક ગીત હતુ જે જીવનના તૂફાન કરતા વધારે તૂફાની મોતની ફરિયાદ કરતા વધારે દર્દમય, અને સમુદ્રની ઉંડાઇ કરતા વધારે ઉંડુ આ ગીત તેના હૃદયમાં આશા-નિરાશા, સુખ-દુ:ખ અને ખુશી-ગમીની મિશ્રિત લાગણી ઉત્પન્ન કરી રહ્યું હતુ

યુવાન તેની વાતો સાંભળી રહ્યો હતો, તેના હૃદયમાં પ્રેમ અને સભ્યતા વચ્ચે દારૂણ યુધ્ધ જામ્યુ હતું તે પ્રેમ જે અશક્યને શક્ય બનાવી શકે છે, અંધકારને પ્રકાશમાં ફેરવી શકે છે તે સભ્યતા, જે મનુષ્ય હૃદયમાં પ્રવેશ કરી તેને પોતાની દુષ્ટ ઇચ્છા અને ઇરાદામાં નિષ્ફળ કરે છે તે પ્રેમ, જે કુદરતે હૃદયમાં ઉત્પન્ન કર્યો તે સભ્યતા, જેનો બુદ્ધિ સાથે સંબંધ છે

કેટલોક વખત સલીમ ચુપચાપ તે અંધકારમય વૃત્તની છબી બની રહ્યો જેમાં ચડતી, પડતી વચ્ચે અથડાયા કરતી તેની ઇચ્છા ઉપર તેની સભ્યતા છાઇ ગઇ તેણે કન્યા સામે જોયું તે ધ્રૂજી ઉઠી છતા વ્યાકૂળ હૃદયે આતૂરતાથી જવાબની રાહ જોઇ રહી સલીમનો ચહેરો લાલ ચોળ થઇ ગયો શબ્દો આપમેળે તેના હોઠ ઉપર આવી નાચવા લાગ્યા

"ઓ સ્ત્રી જા તારા ધણીના છાયડામાં જા કુદરતનો એજ ઇન્સાફ છે જાગરણે સ્વપ્ન સૃષ્ટિનું સત્યાનાશવાળી નાખ્યુ દુશ્મનો તને જોઇ લે તે પહેલા તારી ઉલ્લાસમય દુનિયામાં ચાલી જા, નહિ તો લોકોને કહેવાની તક મળી જશે કે કન્યાએ મિલન-રાત્રીએ પોતાના ધણીને દગો દીધો, જેવી રીતે ગત જીવનમાં તેના પ્રિયતમે બેવફાઈ કીધી હતી"

કન્યા આ સાંભળી થરથર ધ્રૂજવા લાગી

"જીવનના છેલ્લા શ્વાસ લગી હું તે મકાનમાં જવાની નથી, જ્યાંથી હંમેશ માટે નિકળી આવી છું તે મકાન અને તેમાંની બધી વસ્તુને એક કેદી કેદખાનાને છોડી દે છે, એવી રીતે છોડી આવી છું મને હવે એક પળ પણ તમારાથી છુટી ન કરો અને એ પણ ન કહો કે હું દગાબાજ બેવફા છું કારણ કે તે પ્રેમ જેણે મારા આત્માને તમારા આત્મામાં લીન કરી દીધો છે, પેલા ધર્મગુરૂના હાથ

કરતા અનેક ઘણો વધારે સશક્ત છે જેણે મારૂં શરીર વરતાજને સોંપી દીધું છે આવો! મને મારા હથ તમારી ગરદનમા વીંટાળવા દો જેને દુનિયાની કોઈ પણ તાકત છોડાવી શકતી નથી આવો અમે એવી રીતે મળી જઈએ કે મોત પણ અમને એક બીજાથી જુદા કરી શકે નહિ”

યુવાને ઝટકો મારી પોતાની ગરદનમા વીંટળાએલા કન્યાના હાથ દૂર કર્યા

'દૂર થા એ નાદાન છોકરી! મે તને કમારનીએ તરછોડી દીધી છે હું તને ધિક્કારું છુ, અને બીજી સ્ત્રીના પ્રેમથી મારૂં હૃદય પણ મે આબાદ કર્યું છે લોકો જૂઠું બોલતા નથી હું તને બિલકુલ ભૂલી ગયો છુ હું તને ધિક્કારૂં છુ હું તારૂં મોઢું પણ જોવા માગતો નથી જા દૂર થઈ જા મને મારા રસ્તે જવા દે તું તારા ધણી પાસે જા અને તેની વફાદાર પત્નિ બન”

કન્યા થરથરવા લાગી 'નહિ! નહિ!! હું તમારી વાતનો ભરોંસો કરી શકતી નથી તમે મને પ્રેમ કરતા હતા મે તમારી આંખોમા પ્રેમની ગંગા વહેતી જોઈ છે જ્યારે પણ હું તમારા શરીરને અડકું છું ત્યારે મને એમ લાગે છે કે હું પ્રેમને અડકી રહી છુ તમે મને પ્રેમ કરો છો કરો છો અને કરો છોજ જેવી રીતે હું તમને પ્યાર કરૂં છું તમારા વગર હું આ જગ્યા છોડવાની નથી હું તમારી પાસે એટના માટેજ આવી છુ કે આપણે દૂર દેશાવર નીકળી જઈએ આટે આગળ વધો, નહિ તો ઉઠાવો હાથ અને વહાવો મારૂં ખૂન ”

યુવાને વધારે ઉંચા અવાજમાં કહ્યુ “ઓ નાદાન છોકરી! મારો પીછો છોડ નહિતર હું શોરબકોર કરી મેહમાનોને અહીંઆ ભેગા કરીશ જોયો તારા લગ્નની ખુશી મનાવવા માન જૂથ છે લોકો આવશે તો શું થશે તેની તને ખબર પણ છે? તેઓ તારી નિર્લજ ચેષ્ટા જોઈ લેશે તને ભૂંડુ ભલું કહેશે અરે! જરા વિચાર તો કર તે સ્ત્રી પણ અહીંઆ તાકી આવેજ હશે અને તે તારી હાર અને પોતાની જીત ઉપર મલકાતી હશે'

યુવાને કન્યાના હાથ પકડી લીધા રખે પાછા તે તેની ગરદનમા વીંટળાઈ જાય કન્યાના ચેહરાનો રંગ બદલાવા લાગ્યો તેની આંખો લાલચોળ થઈ ગઈ, તેનો પ્રેમ તફાન અને આંધીમા બદલાઈ ગયો તેની ગાડથી વાતાવરણ ગુંજી ઉઠ્યુ

'મારા મત્યુ પછી તમારી પ્રેમ ગંગામા સ્નાન કરવાવાળી તે કોણ આવી? મારા હૃદય સિવાય કયું હૃદય તમારા ચુંબનોથી ઝૂમી રહે છે'

હજી ઉપરોક્ત શબ્દો પુરા થયા ન થયા તે પહેલા તેણે પોતાના કપડામા છુપાવેલું પાણીદાર ખંજર કાઢી વિજળીની ઝડપથી સહીમની છાતીમા ભોંકી દીધું તે ધબ દઈ જમીન ઉપર પડયો કન્યા હાથમા લોહી નિતરતુ ખંજર લઈ તેની પાસેજ ઉભી હતી સલીમે પોતાની ફિક્કી આંખો ઉઘાડી જેના ઉપર મૃત્યુનિદ્રા છવાઈ રહી હતી ધીમે ધીમે એક પછી એક શબ્દો તેના હોઠ ઉપર નાચવા લાગ્યા

“આશિકી! દૂર ઉભી ન રહે આવ, હવે મારી બિલકુલ નજદીક આવ અય મારી સપના! આવ મારી પાસે આવ મને ઝેરી

જાઇશ નહિ જીવન, મોત કરતા વધારે કમજોર છે અને મોત, પ્રેમ કરતા વધારે કમજોર. સાભળ તારા સજનિયાએનું અટ્ટહાસ્ય! સાભળ પ્યારી! પ્યાલીઓનો રણકાર! લયલા! તે આ અટ્ટહાસ્ય અને રણકારથી મારો પીછો છોડાવ્યો હતો, હુ તે હાથનુ ચુબન લઉ, જેણે મને બધનમુક્ત કર્યો તુ મારા હોઠોને ચુમ કે જેણે જાહુ બોલવામા કચાશ રાખી નથી, અને મારા હૃદયની વાત હૃદયમાજ છુપાવી રાખી મારી આખોને, જે ખુલ્લીમા તર છે, તારી કોમળ આગળીઓ વડે બધ કર અને મારો આત્મા જ્યારે પરલોકની ખોળીયને લાગી દે ત્યારે તારા ખજરને મારી સોડમા મૂકી દેજે અને લોકોને કહેજે કે આ માણસે ચાહ્યો અને નિરાશાને લીધે આત્મહત્યા કરી છે પ્રાણેશ્વરી! હુ તારોજ હતો હુ તારા સિવાય કોઇને પણ પ્યાર કરતો ન હતો મારી સભ્યતા અને વિવેકે ઉચિત નો'તુ ધાર્યુ કે દુનિયાની સોહાગણી ગને તારી સાથે નાશી જાઉ ઓ મારી લયલા! લોકો મારી લાશ પાસે આવે તે પહેલા મને ચૂમ ચૂમ મને ઓ મારા લૈલા!"

તેણે પોતાના વ્યાકુળ હૃદય ઉપર હાથ મૂક્યો તેની આખો ફાટી ગઇ તેનો આત્મા ઉડી ગયો

કન્યાએ ગરદન ઉચી કરી મકાન તરફ એક તિરસ્કાર યુક્ત દ્રષ્ટિ ફેકી શોરબકોર કરવા માડ્યો

"અહીંઆ આવો અમારા સાજનિયાઓ, અહીંઆ આવો, અને જુઓ આ રહ્યો વર રાજા! અને આ રહી કન્યા! જલદી કરો હુ તમને વરરાજાની મુબારકબાદ રૈયા બતાઉ"

કન્યાની બૂમ મકાનના ખૂણાખૂણામા ગુજી ઉઠી મદમસ્ત મેહમાનોના કાનના પડદા ધ્રુજી ઉઠ્યા તેમનો આત્મા થરથરી ગયો તેઓ બે ઘડી થભી ગયા રખે તેમના કાન તેમને ધોકો દઇ રહ્યા હોય! બીજીજ પળે તેઓ બગીચા તરફ દોડવા લાગ્યા તેમના કાન અને આખ એક ધારૂ કામ કર્યે જતા હતા એકાએક તેમની નજર કન્યા અને સ્લીમની લાશ ઉપર પડી આ દ્રશ્ય જોઇ તેઓ હિંમતાઇ ગયા, અને ઉલટા પગે પાછા ખસવા લાગ્યા પાસે જવાની કોઇની હિંમત ચાલતી ન હતી લાશની છાતીમાથી લોહીની ધારા વહી રહી હતી કન્યાના હાથમા પાણીદાર ખજર ઝળકી રહ્યુ હતુ. તેઓ અનિમેષ નયને ફાટ્યુ દ્રશ્ય જોઇ રહ્યા

કન્યાએ તેમના તરફ એક તિરસ્કાર યુક્ત દ્રષ્ટિ ફેકી તેનો ચહેરો અસહ્ય વેદના છતા ઝળકી રહ્યો હતો તેણે ગર્જના પાડી કહ્યુ,—"આગળ આવો બીકણો! મોતના વિચારે લગારે ગભરાશો નહિ મારા પાણીદાર ખજરથી ધ્રુજો નહિ આ પવિત્ર હથિયાર તમારા અપવિત્ર શરીર અને અધકારમય હૃદયને અડકી પોતાની પવિત્રતા ગુમાવશે નહિ. પેલા યુવાનને જુઓ જેણે વરરાજાનો પોશાક પહેર્યો છે, તે મારો પ્રિયતમ છે ને એને કેટલા માટેજ મારી નાખ્યો કે તે મારો પ્રિયતમ છે! તે વરરાજ છે! અને હુ તેની નવવધુ! અમે માર્ગ ખોળતા હતા, પરતુ અમને નિષ્ફળતાજ મળી કારણકે તમારી અજ્ઞાનતા અને બધનોએ અમારો જીવન માર્ગ સકુચિત બનાવી મૂક્યો

આવે માય કાગળીઓ! અને જુઓ કે તમને અમારા ચેહરાથી આ નાહની સૂરત નજર આવે સાભજો કે અમારા દિલની ફરિયાદ તમારા દિલમા પહોચે કયા છે તે શકયુ! જેણે મારા પ્રિયતમ વિરુદ્ધ ગાગ કાન ભભેર્યા હતા મને સમજાણી હતી અને કહ્યુ હતુ કે તેણે મો તરછોડી દીધી છે મને બિલ્કુલ ભૂલી ગયો છે! જ્યારે ધર્મગુરૂએ આશિર્વાદ આપવા પોતાનો હાથ ગાગ, અને તમે લોકો જેને મારો ધણી માની બેઠા છો, તેના માથા ઉપર લબાવ્યો હશે ત્યારે તેણે એમજ ધાર્યુ હશે કે વિજય તેનોજ છે! પરતુ કયા છે તે નર્કની નાગણ! હુ તેને ધન્યવાદ આપુ છુ કે તેણે તમને બધાને મારા પ્રિયતમના લગ્નની ખુશ ની ઉજવવા કવી અનોખી રીતે એકઠ કર્યા છે મારા પ્રિયતમના લગ્ન! તે માણમના લગ્ન નહિ, જેને મે મારો ધણી બનાવ્યો!"

"તમે મારૂ કહેવુ સમજતા નથી પરતુ તમે તમારી ઔલાદને કહેશો કે એક સ્ત્રીએ પોતાની લગ્ન-રાત્રીએ પોતાના પ્રિયતમને કતલ કરી નાખ્યો તમે મારી વાતો કરશો અને પોતાના પાપી અત કરણથી મારા ઉપર શ્રાપનો વરસાદ વરસાવશો પરતુ તમારા પૌત્ર મને અભિનદન આપશે અને કહેશે કે—

"ઓ આલદાર ડાકુ! તે પ્રપચથી, દૌલતથી, મતલબ કે દરેક ખરાબ રસ્તે મને તારી મેહર ાર બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો દેખીતી રીતે તેમા તુ સફળ પણ થયો! કદાચ તને એમ લાગતુ હશે કે આખરે ખુશ્ખુલ હાથ આવ્યુ ખરૂ તુ તે કોમની બરબાદી ઉપર નજર નાખ, જે અધકારમા પ્રકાશ ખેળી રહી છે, જે પત્થરમાથી પાણીગ ઝરો ફૂટવાની રાહ જોઈ રહી છે, અને રણમા ફુલ ઉગાડવાની ઇચ્છા સેવી રહી છે! તે વસતને જો, જે પોતાને અભણતાની ગર્તામા ઢોવી રહી છે, જેમ એક આધળો માણસ પોતાનો હાથ બીજા આધળા માણસના હાથમા આપે તમે તે હિમતના પુતળા છો, જેઓ હાર અને ચુડીઓ માટે ગરદન કાપતા ફરે છે હુ તમને માફ કરૂ છુ કારણ કે સુખી આત્મા આ દુનિયાને છોડી જતા પહેલા દરેકના ગુનાહ માફ કરે છે"

કન્યાએ ખજર ઉચુ કર્યુ અને હસતે મોઢે પોતાની છાતીમા ભોકી દીધુ

(સમાપ્ત)

ઇબ્ને માજિદ

(એક મહાન મુસ્લિમ વહાણવટી અને
વાસ્કો ડી ગામાનો માર્ગદર્શક)

અનુવાદક સાલેહ બદીલી.

કહેવાય છે કે વાસ્કો ડી ગામાનું વહાણ આફ્રિકાના પૂર્વ કિનારા ઉપર ઝન્જિબારની પાસે માલન્દીમા પહોચી ગયા પછી એને હિન્દુસ્તાનના કિનારા સુધી પહોચવાને માટે માર્ગની શોધ થઈ, ત્યારે એને એક મુસલમાન વહાણવટી મળી ગયો તેનાજ માર્ગદર્શનથી વાસ્કો ડી ગામા તથા એના સાથીઓ સુખરૂપ હિન્દુસ્તાનના પશ્ચિમ કિનારા સુધી પહોચી ગયા અને એમના વહાણે મલબારની બ દરગાહ કાલી ટમા લગર નાખ્યા

આ મુસલમાન વહાણવટીનું વર્ણન પ્રથમવાર એક પોર્ટુગીઝ વહાણવટીએ પોતાના પુસ્તકમા કર્યુ છે, જે વાસ્કો ડી ગામાનો પ્રવાસ-સાથી હતો એ પછી સોળમી સદી ઇસ્વીના પોર્ટુગીઝ ઇતિહાસકારો દામીયો દી ગોઝ, (Damiao De Goes) કાસ્ટનહેડ, (Castanheda) અને બારોસે (Barros) વિશેષ સવિસ્તર વર્ણન કર્યુ છે એમણે એનુ નામ "માનેમો કાનાકા" (Malemo Cana qua) બતાવ્યું છે પરંતુ ખરી રીતે એ નામ નથી પરંતુ એક સામાન્ય લકબ છે, જે એ સમયે તમામ વહાણવટીઓ વિષે પ્રચલિત હતું

'માલેમો' મૂળ અરબી શબ્દ 'મુઅલ્લિમ'નુ અપભ્રંશ છે વહાણવટાના રૂઢી પ્રયોગમા નૌકા નિષ્ણાતને મુઅલ્લિમ કહેવામા આવે છે 'કાનાકા' સંસ્કૃત ભાષાનો શબ્દ છે, જે તામિલ ભાષા મારફતે વહાણવટાની પરિભાષામાં દાખલ થયો એનો ભાવાર્થ છે 'જ્યોતિષી' આ રીતે 'માનેમો કાનાકા' વહાણવટાના રૂઢી પ્રયોગમા તેને કહેવા લાગ્યા જે ગ્રહવિદ્યા વડે વહાણવટુ કરતો હોય

અરબી ભાષાની એક ઐતિહાસિક કૃતિ "અલબર્કુ લ યમાની ફી ફત્હુન ઉસ્માની" ઉપરથી જણાય છે કે, આ મુઅલ્લિમનુ નામ અહમદ બિન માજિદ છે આ પુસ્તક સુલ્તાન સલીમ બિન સુલેમાન (હિ સ ૯૭૪–૯૮૨) ને માટે મિસરના ગવર્નર સનાનપાશા (હિ સ ૯૭૫–૯૮૦)ના સમયમા લખાયુ છે એના લેખક અલ્લામહ કુત્બુદ્દીન મુહમ્મદ બિન અહમદ નહરવાલી છે ગુજરાતનુ શહેર નહરવાલા (અણહિલવાડ) એમનુ વતન હતુ મક્કા મુઅઝ્ઝમહમા રહેતા હતા ગુજરાતના સુલ્તાનોએ આ સ્થળે જે મદ્રેસા સ્થાપ્યો હતો, તેના મુદર્રિસ અને વ્યવસ્થાપક હતા હિ સ ૯૮૮મા એમની વફાત થઇ

ઉપરોક્ત વિદ્વાને હિ સ ૯૦૦ના બનાવોમા વાસ્કો ડી ગામાના પ્રવાસ અને માજિદના માર્ગ બતાવવાનુ વર્ણન આ રીતે કર્યું છે

'દસમી સદી હિજરીના આરભમા જે મહાન બનાવો બન્યા, તેમા ફિરંગી કોમો માથી એક પોર્ટુગીઝ કોમનુ હિન્દુસ્તાનના દર્યામા પહોચવુ છે એમનામાથી એક ગિરોહ સબ્તિસ્તાના ઝમાકથી સમુદ્રમા સવાર થતો હતો અને ખહરે ઝુલ્માત (એટલાન્ટિક)માથી થઇને

તે ક્રુમરના પહાડો પાસે આવી જતા હતા, જે કિનારાથી પાસે એક ખાડીગાહ છે જેની એક તરફ પહાડ અને બીજી તરફ એટલાન્ટિક છે અહિંયા મોજા ઘણા ભારે હતા એમના વહાણો અહિં થોભી શકતા ન હતા અને ભાગી જતા હતા એમાંથી કોઇ બચતુ ન હતું તેઓ આવીજ રીતે કરતા ગયા, અને આ રસ્તે તબાહ થતા રહ્યા એમાંથી કાંઇ હિન્દી મહાસાગરમાં બચીને પહોંચી શકતુ ન હતુ છેવટે એમનુ એક વહાણ હિંદુસ્તાન સુધી પહોંચી ગયું તો તેઓ બરાબર હિન્દી દર્યાની હાલત માલૂમ કરતા રહ્યા એટલે સુધી કે વહાણવટીઓમાંથી એક નિષ્ણાત શખ્સે જેનું નામ અહમદ બિન માજિદ હતુ—એમને માર્ગ બતાવ્યો

આ ફિરંગીઓ (યૂરોપીઅનો)ના અફસરે, જેને એમનન્ટી (એડમીરલ—અમીરૂલ બહર) કહેતા હતા—એને પોતાની સાથે રાખ્યો, અને નિશામાં એની સાથે ઘણી છૂટથી વાતો કરી, ત્યારે એણે નિશાની હાલતમાં રસ્તો બતાવી દીધો એણે કહ્યુ કે અહિંથી કિનારાની પાસે જાવ નહિ, બલ્કે સમુદ્રમાં ઉંડા ઉતરતા જાવ અને પછી પાછા ફરો, ત્યારે સમુદ્રના મોજા તમને નડશે નહિ જ્યારે તેમણે આ વાત જાણી લીધી ત્યારે એ ભાનમાં આવવા લાગ્યો એ પછી પોર્ટુગીઝોના ઘણા વહાણો હિન્દી મહાસાગરમાં એક પછી એક આવવા લાગ્યા અને એમણે ગોવામાં પોતાનુ દર્યાઇ થાણુ બનાવ્યુ

ઇબ્ને માજિદ અરબનો પ્રખ્યાત વહાણવટી, વહાણવટાની કળાનો મહાન વિદ્વાન અને આ કળાની અનેક કિતાબોનો લેખક છે એને અરબો 'અસદુલ બહર' (સમુદ્ર-સિંહ)ના નકશથી ઉદ્દેરી છે હાજી ખલીફાના કથન મુજબ, આ સમયે પણ અરબોની નૌકાઓ જ્યારે કિનારાથી રવાના થાય છે, ત્યારે રવાનગી પહેલા એના નામથી ફાતિહા પઢવામાં આવે છે

ઇબ્ને માજિદનું નામ અને વંશાવળી ખૂદ તેની કૃતિઓમાં આવી રીતે લખેલી છે "શહાબુદ્દીન અહમદ બિન માજિદ બિન મુહમ્મદ બિન ઉમર બિન ફઝલ બિન દવીક બિન યુસુફ બિન હસન બિન હુસૈન બિન અબી મુઅલ્લક સઅદી ઇબ્ને અબી રકાઇબ નજદી" એના પૂર્વજો નજદના રહેવાસી હતા બાપ, દાદા, પરદાદા બધાય મશહૂર વહાણવટીઓ હતા ખાસ કરીને માજિદ બિન મુહમ્મદને રાતા સમુદ્રના વહાણવટામાં બેહદ ફખ્ર પ્રાપ્ત હતો અરબના વહાણવટીઓ એને "રબ્બાનુલ બર્રેન" કહેતા હતા એણે "હિજાઝિયહ" નામે એક પદ્ય લખ્યુ છે જેમાં હજાર શેર છે અને તેમાં સમુદ્ર-વિદ્યાના સિદ્ધાંત અને દર્યાઇ માર્ગોના કદરો વર્ણવ્યા છે

ઇબ્ને માજિદનો જન્મ અમાનના બંદર જલ્ફારમાં થયો હતો જન્મ તારીખનુ ખરી રીતે ઠેકાણુ મળતુ નથી પણ ખૂદ ઇબ્ને માજિદના બયાન ઉપરથી જણાય છે કે એણે "કિતાબુલ-ફવાઇદ" પોતાની વયના પચાસ વર્ષ પુરા થયા પછી હિ સ ૮૯૫ માં લખી છે આ હિસાબે હિ સ ૮૪૫ માં અથવા એના થોડા સમય પહેલા એનો જન્મ થયો હોવો જોઇએ મૃત્યુ એનુ પંચાવન વર્ષની વયે હિ સ ૯૦૧ માં અથવા એ પછી થયુ છે

ઇબ્ને માજિદે વહાણવટા વિષે સત્તર આગર પુસ્તકો ગદ્ય અને પદ્યમાં લખ્યા છે જેની તફસીલ નીચે મુજબ છે

અલ ફવાઇદ ફી ઉસૂલુલ બહર વલ ફવાઇદ એમાં વહાણવટાનો ઇતિહાસ અને

તેના સિદ્ધાંત વર્ણવ્યા છે આ પુસ્તકના બાર પ્રકરણો છે જેમા હોકાયંત્રની સોઇ, ચંદ્રની અઠ્ઠાવીસ મંઝિલોની તફસીલ અને વાયુની બત્રીસ દિશાઓનુ વર્ણન કર્યું છે આ ચર્ચા પછી હિન્દી મહાસાગર, ઇરાની અખાત, રાતા સમુદ્ર અને પશ્ચિમ ચીનના દર્યાઇ માર્ગો બતાવ્યા છે પશ્ચિમ હિન્દના કિનારાના સ્થળો અને દસ મોટા મોટા ટાપુઓ કુમર (માડાગાસ્કર) સુમાત્રા, જાવા, અનગોર (ફાર્મોસા) સિલોન, ઝન્જિબાર બહરૈન, ઇબ્ને કાવાન, (ઇરાની અખાતમા આવેલુ છે) અને સોકોત્રાની મોસમી હવાઓનુ પણ વર્ણન છે વાયુની દિશાઓ ક્યા સી પચાગ ઉપરથી કૈરવી છે રાતા સમુદ્રમા કિનારની પાસે પાણીની અંદર જ્યા જ્યા પહાડો આવેલા છે, તેની જગ્યાઓ બતાવી છે આ કિતાબ હિ સ ૮૯૫ માં લખાઇ છે એની હિ સ ૮૯૮ મા લખાયેલી લેખકના હાથની પ્રત પેરીસની નેશનલ લાયબ્રેરીમા સભાળપૂર્વક રાખેલી છે

હદિયતુલ ઇખ્તિસાર ફી ઉસૂલ ઇલ્મુલ બહ્હાર આ પુસ્તક પદ્યમા છે એમા પ્રસ્તાવના સિવાય અગ્યાર પ્રકરણ છે પહેલા પ્રકરણમા તે ચિન્હોનુ વર્ણન છે, જે દર્યાઇ સફરમા કિનારો પાસે આવ્યા પછી માલૂમ પડે છે બીજા પ્રકરણમા દર્યાઇ હવાઓની દિશાઓ વર્ણવી છે ત્રીજા પ્રકરણમા અરબી કિબ્તી, રૂમી અને ફારસી પચાગનુ બયાન છે ચોથા પ્રકરણમા વહાણવટા સાથે સબધ ધરાવતા ગ્રહોના સ્થળ, હવાઓના ચાલવા અને રોકવાની મોસમ અને તેમની તારીખો ફારસી પચાગ પ્રમાણે દર્શાવી છે પાચમા પ્રકરણમા અરબસ્તાનના કિનારાથી મલાબાના ટાપુઓ અને હબશના કિનારા સુધીના દર્યાઇ માર્ગોનુ વર્ણન છે છઠ્ઠા પ્રકરણમા તે માર્ગોનુ વર્ણન છે, જે હિન્દુસ્તાનના પશ્ચિમ કિનારા સુધી અને ત્યાથી પૂર્વ તરફ કિનારે કિનારે તે દેશો સુધી જાય છે જે ઝર્યરબાર પ્રદેશમા આવેલા છે સાતમા પ્રકરણમા તે રસ્તાઓ બતાવેલા છે જે અરબસ્તાનના કિનારાથી કુમર બેટ, હબશના દર્યાઇ ટાપુઓ અને પૂર્વના ટાપુઓ એટલે સુમાત્રા, સિલોન અને દીબતુન મહલ સુધી જાય છે આઠમા પ્રકરણમા અરબસ્તાનના કિનારાથી હિન્દુસ્તાનના પશ્ચિમ કિનારા સુધીના માર્ગોનો અતર બતાવ્યો છે નવમા પ્રકરણમા પ્રખ્યાત બદરગાહોના સ્થળ અને સમુદ્રની ઉડાઇ વિષે ચર્ચા કરી છે દસમા પ્રકરણમાં વહાણવટાના કાયદા બયાન કર્યા છે અને સાથેજ તે બદરે મુકીતની મૌસમોનુ વર્ણન છે, જે હબશથી શરૂ થઇને પશ્ચિમ હિન્દ અને ચીન સુધી પ્રસરેલ છે અગ્યારમા પ્રકરણમા વહાણવટાની તે વાતો વર્ણવી છે જે ગ્રહો સાથે સબધ ધરાવે છે આ પુસ્તક હિ સ. ૮૬૬ મા લખાયુ છે

કસીદતુલ મુકય્યહ એમા જિદ્દહથી દક્ષિણ અરબસ્તાનની રાસ ફર્તક સુધી, ત્યાથી હિન્દુસ્તાનના પશ્ચિમ કિનારા પર કાલીકટ, દાગલ, કન્કન (કોકન), અને ગુજરાત સુધી, પછી અહિંથી દક્ષિણ અરબસ્તાનના કિનારા અને ત્યાથી ઇરાની અખાતમા હરમુઝ સુધીના દર્યાઇ માર્ગોનુ વર્ણન છે

એ સિવાય ઇબ્ને માજિદની કૃતિઓમા ચઉ. આ જુઓ અને કસોદા બીજા પણ છે એમાથી કેટલાકમા તે ગ્રહોનુ વર્ણન છે, જેના ઉદય અને અસ્ત અથવા ભ્રમણની બિના ઉપર વહાણવટામા માર્ગદર્શન થાય છે કેટલાકમાં

ચંદ્રની ગતિનું વર્ણન છે. કેટલાકમાં દર્યાઇ માર્ગોનો ખુલાસો છે કેટલાકમાં સમુદ્રોની લંબાઇ પહોળાઇ અને ઉંડાઇ વિષે ચર્ચા કરી છે આ પદ્યોના નામ નીચે મુજબ છે

(૧) અલ્‌જૈઝહ બર્ઇલ અરબ ફી ખલીજ ફારસ (૨) મુખમ્મિસહ ફી ઇલ્મુન બહર (૩) અન બાગીહ ફી કયાસુસ સહલ વલ રામહ (૪) અજમસહ ફી ઇલ્મુન બહર (૫) અલ ઝહીબહ ફી ઇલ્મુન બહહાર (૬) અરસબીઅહ ફી ઝિક સમઆ ઉલુમ મિન ઉલૂમુન બહરાર (૭) દર્જાતુન દરાઇબ ફી કૈરીયતુલ ઇસ્તદલાન અલા તર્કુસ સદર ફિલ બહર (૮) અલફાઇ કહ ફી કિયાસ ઝફદઅ (૯) કબલતુન ઇસ્લામ ફી જમીઉદ્દુન્યા (૧૦) કનઝુલ મઆમિલહ (૧૧) ઇન્તિખાતુન બર્ઇલ હિન્દ વ બર્ઇલ અરબ (૧૨) મયમીયહ અલબહલ અલમકા સિનહ અલા સિતહ ઓજહ (૧૩) અલહદિયહ ફી ઇલ્મુલ બહર

ફ્રેન્ચ વિદ્વાન ગેબરીઅલ ફેરન્ડે (Gabriel Ferrand) ઇબ્ને માજિદની આ બધીય કૃતિઓને વણ દળ ાર ભાગોમાં એકત્ર પણ ગ્રેન્કોમારી વડે પેરીસમાં છપાવીને પ્રગટ કરી છે એમાં 'એક બીજા' અરબ વહાણવટી સુલેમાન બિન અહમદ અલ-મહરીની પણ પાંચ કૃતિઓ શામિલ કરેલી છે

પૂર્વના તુર્કી અમીરૂલ બહર (એડમીરલ) સીદી અલી કૈદાને તુર્કી ભાષામાં એક વિદ્વતા પૂર્ણ પુસ્તક વહાણવટાની વિદ્યા વિષે લખ્યું છે, જેનું નામ 'મુહીત' છે ઇબ્ને માજિદની 'અન ફવાઇદ' અને 'અન હાદિયહ'માંથી મ્હોટે ભાગે અવતરણ કરેલ છે પ્રસ્તાવનામાં આ બન્ને કિતાબોનો હવાલો પણ આપેલો છે

આ લેખના આધાર (૧) ખૈરદીન ઝરકાવી કૃત, અલ-અઅલામ ભાગ ૧ લો (૨) જુરજી ઝૈદાન કૃત તારીખ આદાબ અલ લુગતુન અરબીયહ ભાગ ત્રીજો પાનું ૨૨૪ (૩) અનવાસ સરકેસ, મુઅજ્જિમુન મતબુઆત (ઇબ્ને માજિદ) (૪) મુહમ્મદ કિરામ અલી કૃત મુજિહનલ અલ મજમેઉલ ઇલ્મી અલ અરબી ભાગ ૧લો પાનું ૨૮૫ (૫) ફેહરિસ્ત દારૂલ કુતુબ અલ-અરબીયહ ભાગ છઠ્ઠો

(તારીખના તંત્રી હકીમ સૈયદ શમ્સુ'લ્લાહ કાદરીના લેખ ઉપરથી)

ઉર્દૂ સાહિત્યમાં નવયુગની વાણીના પ્રથમ ગાયક અને મુસદ્દસના મશહૂર શિલ્પી

કવિ હાલી

[૧૮૩૭-૧૯૧૪]

લેખક
ધીરેન્દ્ર મુખોપાધ્યાય

અનુવાદક
મણિલાલ અલગારી

ઉર્દૂ સાહિત્યમા કવિ હાલીનુ નામ અમર છે, પરતુ આપણે તેમના વિશે ખાસ કાઇ જાણતા નથી આજના સાપ્રદાયિક અ ટસ વખતે તેમની કથા ખાસ કરીને સ્મરણીય છે કારણ કે તેઓ રાષ્ટ્રીયતાના કવિ હતા–"અખડ ભારત"ના સેવક હતા

મારૂ એમ માનવુ છે કે ભારતની વિધ-વિધ ભાષા અને સપ્રદાયોની વચ્ચે ભાવોની આપલે સાપ્રદાયિક મિલનમા મદદકર્તા છે આજે આપણે પરસ્પર ક્રમેય મળી શકતા નથી તેનુ પ્રધાન કારણ આપણો આતરિક અપરિચય અને પરસ્પર પ્રતિની શ્રદ્ધાહીનતા

તો પણ એકવાર આપણી વચ્ચે વિચારોની આપલે નિરકુશપણે ચાલતી આજે આપણો મળવા હળવાનો બાહ્ય સુયોગ વધ્યો છે પરતુ અતરમા આપણે ઉત્તરોત્તર વિચ્છિન્ન થઇ જઇએ છીએ

સેકા કરતા વધારે વર્ષો પહેલા ઈ સ ૧૮૩૭ મા એક જૂનવાણી મુસ્લિમ પરિવારમા કવિ હાલીનો જન્મ થયો હતો બાળપણથીજ તેઓ સનાતન પદ્ધતિની દેશી કેળવણી પામ્યા હતા પછી મોટા થયા ત્યારે અગ્રેજીનો અભ્યાસ કર્યો અને આધુનિક ભાવ જગતની સાથે પરિચિત થયા આજીવિકા અર્થે પહેલવહેલા થોડો વખત દિલ્હીમા "યગ અરબી વિદ્યાલય"મા નોકરી કરી એ વખતેજ એમની કવિતાની કીર્તિ સમાજમા પ્રસરી ગઇ અને નિઝામ બહાદુર પાસેથી તેમને માસિક રૂા ૭૫)ની શિષ્યવૃત્તિ (સ્કૉલરશીપ) મળી પાછળથી એ વધીને ૧૦૦ રૂા થઇ હતી છવીસ વરસની વયે એમના જે કાવ્યો પ્રગટ થયા હતા તેમા 'ગાલિબ' અને 'શાઇફતા'નો પ્રભાવ નજરે પડે છે ઉર્દૂ ભાષામા તેમણે અનેક સુદર ગઝલો રચી છે "દીવાન" એ એમનો પ્રથમ કવિતાગ્રથ એમા આપણને પ્રેમવિલાસી અને રૂપમુગ્ધ કવિનો પરિચય મળે છે 'શેર ઓ શાયરી' નામના ગદ્ય ગ્રથથી તેઓ કવિતાના સમાલોચક તરીકે વિખ્યાત થયા છે "બરખા ઋતુ"એ એમનુ ઋતુલીલાનુ કાવ્ય છે તેમાંનો કેટલોક ભાગ ટોમસનની "સીઝન્સ" અને કાલિદાસના ઋતુ સહારને અનુરૂપ છે "નિશાતે ઉમ્મીદ" આશાનુ જયગાન છે 'હુબ્બે વતન'મા પ્રવાસીની હૃદયવેદના અને કવિનો દેશાનુરાગ સુદર રીતે વ્યક્ત થયો છે સ્વદેશને અનુલક્ષીને તેઓ કહે છે –

"સ્વર્ગ મળે તો પણ તારી એક મૂઠી ખાકનો વિનિમય નથી કરવા ચાહતો"

ભારતનેજ તેઓ પોતાનુ વતન માનતા અને ઘણી કવિતાઓમા એનેજ વદના કરી છે ભારતના આદિમ અધિવાસીઓની દેશ-પ્રીતિએ તેમની કલ્પનાને ઊર્ધ્વગામી કરી હતી આર્યોને હાથે અનાર્યો પરાજિત થયા હતા પરતુ દેશની માટી છોડી નહોતી સેકડો કષ્ટો વેઠવા છતા પણ તેઓ દેશની માટીને વળગી રહ્યા હતા

ચંદ્રની ગતિનું વર્ણન છે કેટલાકમા દર્યાઇ માર્ગોનો ખુલાસો છે કેટલાકમા સમુદ્રોની લબાઇ પહોળાઇ અને ઉંડાઇ વિષે ચર્ચા કરી છે આ પથોના નામ નીચે મુજબ છે

(૧) અલ્‌ગૈઝહ બહ્‌લ અરબ ફી ખલીજ ફારસ (૨) મુખત્મિસહ ફી ઇલ્મુન બહર (૩) અલ બલીગહ ફી કયાસુસ મહલ વત રામહ (૪) અજ્જમસહ ફી ઇલ્મુલ બહર (૫) અલ ઝહીબહ ફી ઇલ્મુન બહહાર (૬) અરસબીઅહ ફી ઝિક્ર સમત્આ ત્લૂમ મિન ઉજૂમુન બહરાર (૭) દર્જાતુન ઉઝ્રા ફી ફૈસીયતુલ ઇસ્તદલાલ અવા તર્તુસ સફર ફિલ બહર (૮) અલફાઇકહ ફી કિયાસ ઝરઅ, (૯) કબલતુન ઇસ્લામ ફી જમીઉદ્‌દુન્યા (૧૦) કનહુત મઆમિલહ (૧૧) ઇન્તિખાતુન બર્રેલ હિન્દ વ બર્રેલ અરબ (૧૨) મયમીયહ અલબહૂલ અલમકા સિનહ અવા સિતહ ઔઝહ (૧૩) અલહદિયહ ફી ઇલ્મુલ બહર

ફ્રેન્ચ વિદ્વાન ગેબરીઅલ ફેરન્ડે (Gabrial Ferrand) ઇબ્ને માજિદની આ બધીય કૃતિઓને ત્રણ દળદાર ભાગોમા એકત્ર પછી ઝેન્કોગ્રાફી વડે પેરીસમા છપાવીને પ્રગટ કરી છે એમા 'એક બીજા' અરબ વહાણવટી સુલેમાન બિન અહમદ અલ-મહરીની પણ પાંચ કૃતિઓ શામિલ કરેલી છે

પૂર્વના તુર્કી અમીરૂલ બહર (એડમીરલ) સીદી અલી રૈઇસે તુર્કી ભાષામા એક વિદ્વતા પૂર્ણ પુસ્તક વહાણવટાની વિદ્યા વિષે લખ્યુ છે, જેનું નામ "મુહીત" છે ઇબ્ને માજિદની 'અલ ફવાઇદ' અને 'અલ હાદિયહ'માથી મોટે ભાગે અવતરણ કરેલુ છે પ્રસ્તાવનામા આ બન્ને કિતાબોનો હવાલો પણ આપેલો છે

આ લેખના આધાર (૧) ખૈરૂદ્દીન ઝરકાલી કૃત, અલ-અઅલામ ભાગ ૧લો (૨) જુરજી ઝૈદાન કૃત તારીખ આદાબ અલ લુગતુલ અરબીયહ ભાગ ત્રીજો પાનુ ૨૨૪ (૩) અન્નબાસ સરકૈસ, મુઅજિમુલ મતબૂઆત (ઇબ્ને માજિદ) (૪) મુહમ્મદ કિરામ અલી કૃત મુજિમલ અલ મસ્રૈહ ઇલ્મી અલ અરબી ભાગ ૧લો પાનુ ૨૮૫ (૫) ફેહરિસ્ત દારૂલ કુતુબ અલ-અરબીયહ ભાગ છઠ્ઠો

* (તારીખના તન્ત્રી હકીમ સૈયદ શમ્સુલ્લાહ કાદરીના લેખ ઉપરથી) -

[illegible] પ્રથમ ગાયક

અને સુસહૃદસના મશહૂર શિલ્પી

કવિ હાલી

[૧૮૩૭-૧૯૧૪]

લેખક

ધીરેન્દ્ર મુખોપાધ્યાય

અનુવાદક

મણિલાલ અલગારી

ઉર્દૂ સાહિત્યમા કવિ હાલીનુ નામ અમર છે, પરતુ આપણે તેમના વિશે ખાસ કાઇ જાણતા નથી આજના સામ્પ્રદાયિક અટસ વખતે તેમની કથા ખાસ કરીને સ્મરણીય છે કારણ કે તેઓ રાષ્ટ્રીયતાના કવિ હતા–"અખડ ભારત"ના સેવક હતા

મારુ એમ માનવુ છે કે ભારતની વિધ વિધ ભાષા અને સપ્રદાયોની વચ્ચે ભાવોની આપલે સામ્પ્રદાયિક મિલનમા મદદકર્તા છે આજે આપણે પરસ્પર કમેય મળી શકતા નથી તેનું પ્રધાન કારણ આપણો આતરિક અપરિચય અને પરસ્પર પ્રતિની શ્રદ્ધાહીનતા

તો પણ એકવાર આપણી વચ્ચે વિચારોની આપલે નિરકુશપણે ચાલતી આજે આપણો મળવા હળવાનો બાહ્ય સુયોગ વધ્યો છે પરતુ અતરમા આપણે ઉત્તરોત્તર વિછિન્ન થઇ જઇએ છીએ

સૈકા કરતા વધારે વર્ષો પહેલા ઈ સ ૧૮૩૭ મા એક જૂનવાણી મુસ્લિમ પરિવારમા કવિ હાલીનો જન્મ થયો હતો બાળપણથીજ તેઓ સનાતન પદ્ધતિની દેશી કેળવણી પામ્યા હતા પછી મોટા થયા ત્યારે અગ્રેજીનો અભ્યાસ કર્યો અને આધુનિક ભાવ જગતની સાથે પરિચિત થયા આજીવિકા અર્થે પહેલવહેલા થોડા વખત દિલ્હીમા "પગ અરબી વિદ્યાલય"મા શિક્ષકગીરી કરી એ વખતેજ એમની કવિ તરીકેની કીર્તિ સમાજમા પ્રસરી ગઇ અને નિઝામ બહાદુર પાસેથી તેમને માસિક રૂ ૭૫)ની શિષ્યવૃત્તિ (સ્કૉલરશીપ) મળી પાછળથી એ વધીને ૧૦૦ રૂ થઇ હતી છત્રીશ વરસની વયે એમના જે કાવ્યો પ્રગટ થયા હતા તેમા 'ગાલિબ" અને 'શાઇફતાર"નો પ્રભાવ નજરે પડે છે ઉર્દૂ ભાષામા તેમણે અનેક સુદર ગઝલો રચી છે "દીવાન" એ એમનો પ્રથમ કવિતાગ્રથ એમા આપણને પ્રેમવિલાસી અને રૂપમુગ્ધ કવિનો પરિચય મળે છે 'શેર બા શાઇરી" નામના ગદ્ય ગ્રથથી તેઓ કવિતાના સમાલોચક તરીકે વિખ્યાત થયા છે "બરખા ઋતુ"એ એમનુ ઋતુલીલાનુ કાવ્ય છે તેમાનો કેટલોક ભાગ ટોમસનની "સીઝન્સ" અને કાલિદાસના ઋતુ સહારને અનુરૂપ છે "નિશાતે ઉમ્મીદ" આશાનુ જયગાન છે "હુબ્બે વતન"મા પ્રવાસીની હૃદયવેદના અને કવિનો દેશાનુરાગ સુદર રીતે વ્યક્ત થયો છે સ્વદેશને અનુલક્ષીને તેઓ કહે છે –

"સ્વર્ગ મળે તો પણ તારી એક મૂઠી ખાકનો વિનિમય નથી કરવા ચાહતો"

ભારતનેજ તેઓ પોતાનુ વતન માનતા અને ઘણી કવિતાઓમા એનેજ વદના કરી છે ભારતના આદિમ અધિવાસીઓની દેશપ્રીતિએ તેમની કલ્પનાને ઊર્ધ્વગામી કરી હતી આર્યોને હાથે અનાર્યો પરાજિત થયા હતા પરતુ દેશની માટી છોડી નહોતી સેકડો સકટો વેઠવા છતા પણ તેઓ દેશની માટીને વળગી રહ્યા હતા

'હિંદુ, મુસલમાન, બ્રહ્મ, બૌદ્ધ જે હોય તેને તું પારકા ન ગણીશ એ બધા સ્વદેશના સંતાનો છે સ્નેહ દ્રષ્ટિથી બધા તરફ જુઓ તેઓ નયનના મણિ છે સ્વદેશનું મંગલ ઇચ્છતો હો તો સૌને પોતાના ગણજે"

નિસ્તેજ અને ઊંઘતા રાષ્ટ્રને કવિ કહે છે—

"આળસ છોડી સૌ જાગૃત થાઓ નિદ્રા અને અપમાનમાં તમે બહુ દિવસો ગુમાવ્યા હવે સૌને જગાડો ને સન્માનપૂર્વક તેમને જીવતા શીખવો"

ભારતના કુસંપ અને ગૃહવિચ્છેદ એની અધોગતિના પ્રધાન કારણો છે આ શોચનીય હીનતાથી કવિ વ્યથા અનુભવે છે તેઓ કહે છે—

'જગતમાં ક્યાંય આવું રાષ્ટ્ર શોધ્યું નહિ જડે—જ્યાં ભાઈ ભાઈની સાથે ઝઘડે છે અને શત્રુ બની સામે ઊભા રહે છે પોતાનો હોવા છતાં પારકાની પેઠે તકરાર કરે છે જેઓના પ્રાણમાં પ્રેમ નથી તેઓને માટે શાનું એય સ્કર છે"

આત્મકલહ એ રાષ્ટ્રના અધઃપતનનો પથ છે, એ વાત તેમણે વારંવાર દેશવાસીઓને સમજાવી છે આપણામાંના કેટલાક એ સમજ્યા છે—કેટલાક હજી નથી સમજ્યા

"મુસદ્દસ" રચનામાં એમણે પોતાના અસાધારણ કૌશલ્યનો પરિચય આપ્યો છે 'મદ્દ વ જજરે ઇસ્લામ" અગર ઇસ્લામનું ઉત્થાન-પતન નામના ગ્રંથમાં ઇસ્લામની વર્તમાન અવનતિ માટે તેમણે દુઃખ પ્રગટ કર્યું છે અને ભૂતકાળના ગૌરવનો પુનરુદ્ધાર કરવાનું સ્વપ્ન જગાડ્યું છે એમના જીવનના અંતિમ વર્ષોના કાવ્યોમાં ઇસ્લામની વાતનું જ પ્રાધાન્ય છે પણ એમાં સંકુચિતતા કે બેનીતિનું સમર્થન નથી

ઉર્દૂ સાહિત્યમાં તેમનું સ્થાન અસાધારણ છે તેમની ગઝલો અને મુસદ્દસો ઉર્દૂ શાયરીની પરમ સંપદ છે પ્રકૃતિપ્રીતિ અને માનવપ્રેમ તેમના કાવ્યોમાં ઠેર ઠેર ઝળકી રહ્યો છે ઉર્દૂ સાહિત્યમાં તેમણેજ નવયુગની પહેલી પ્રથમ સજાવી છે ગતાનુગતિક રૂઢ રીતિમાંથી ઉર્દૂ કવિતાને તેઓજ મુક્તિ આપતા ગયા છે ત્યાર પછીના ઇકબાલ વગેરે કવિઓના તેઓ પથપ્રદર્શક છે રાષ્ટ્રીયતાના ઉદ્બોધક તરીકે પણ તેઓ સ્મરણીય છે

સ્વાધીનતા સામ્રાજ્ય તરફ બધા ધર્મના રાજમાર્ગે બહાર પડવા તેમણે આહ્વાન કર્યું હતું તેમના અવસાન પછી આજે ૨૭ વર્ષે પણ આપણે એ આહ્વાનનો જવાબ આપી શક્યા નથી

રાષ્ટ્રીય પ્રગતિના જેઓ અભિલાષી છે તેઓનું કર્તવ્ય છે કે રાષ્ટ્રના ભાવનાયોગની સાથે રાષ્ટ્રના લોકોનો પરિચય કરાવવો પ્રજા વચ્ચે સંપ્રદાયો વચ્ચે, જો આ ભાવગત મિલન મેળ સાધી શકીએ તો મેળ ઐક્યની તીવ્રતા કદાચ શમે બંગાળી લેખકોની આ વિષયમાં જવાબદારી છે સમગ્ર ભારતીય ભાષા બંગાળી ભાષામાં વહેવડાવવાનું તેઓનું કર્તવ્ય છે બંગાળી મુસ્લિમ લેખકો જો અરબી ફારસી અને ઉર્દૂ ભાષાના ઉન્નત ભાવોને સર્વસાધારણ અને ઉપયુક્ત બનાવી બંગાળી ભાષા મારફતે આમ જનતામાં પ્રચાર કરે તો તેઓ પોતાના રાષ્ટ્રનું તેમજ અન્ય રાષ્ટ્રનું પણ યથાર્થ કલ્યાણ સાધશે *

* બંગાળી પરથી

તેલુગૂ ભાષાની ટૂંકી વાર્તા

ગોદાવરી

મૂળ લેખક
શ્રી ચિન્તાદીક્ષીતુલૂ ગારૂ.

અનુવાદક
જનાબ ગુલામ હુસૈન મુસ્તુફા સાહેબ

સંધ્યાનો સમય હતો સૂર્ય, સૌભાગ્યવતીની જેમ મૂખ ઉપર હળદર-કુમકુમ ચોપડી ગોદાવરી નદીના પવિત્ર નીરમાં સ્નાન કરવા ઉતરી રહ્યો હતો પંખીગણો પોતાના માળા તરફ પાછા ફરી રહ્યા હતા, પશુઓ પણ ઘરના માર્ગે પળ્યા હતા પરસેવો નીતારતા મજૂરો પણ, શહેરના શોરબકોરમાથી પોતાના ગામ ભણી આરામ માટે આવી રહ્યા હતા, નાગરિકોના જૂથના જૂથ, નિજ કનબોમા માછીઓ જેમ ભેગા થતા હતા તેઓમાથીજ એક જુ, ગોદાવરી નદીના કાઠાની સહેલ માટે નીકળી પડયો

ઘણી દૂર સુધી શહેરની હવા વાતી રહી એક સ્થળે કોઇ પ્રતિષ્ઠીત પુરુષ, ઉચ્ચ કૂળની એક સન્નારીને ભલામણ કરી રહ્યો હતો કે, ડૉરીની જગાએ બેગાન કેમીકનુ 'પનાયન' ઉત્તમ હોય છે બીજી કોરે બે શગરો, હિંદમાથી દર અઠવાડિયે મોટા પ્રમાણમા ઘસડાઈ જતા સોના ઉપર વાતચીત કરી રહ્યા હતા અને એક જ પાસે કોઇ ફૅશનેબલ પોતાના જાપાની રેશમનો પાયજામો અને 'પૉલો કૉલર'ના શર્ટ ઉપર ગેખાઇ જાગી, સાથીદારોના પોષાકની મજાક ઉડાવી રહ્યો હતો

થોડેક દૂર ગયા પછી શહેરનો વાયરો બંધ પડયો અને એક નવીન પ્રકારની સોડમ આવવા લાગી, જેમા ગામડાની ખુશ્બુ હતી મનને ગલગલિયા ઉપજાવે એવી એ હવા, ગોદાવરીની સપાટી ઉપરથી વૃક્ષોના પાંદડાઓ સાથે ગેલ કરતી હતી, વૃક્ષોના લીલાછમ પર્ણો, સંધ્યાના સોનેરી તડકામા રંગાયા હતા, એની કુદરતી ચિત્તાકર્ષક રંગત, શહેરની મોટરોથી ઉડતી ધૂળથી પવિત્ર હતી કાઠાની બંને બાજુએ આઝાદીથી વધેલી વનરાજીમા ત્રણ બાળાઓ ફરી રહી હતી એવુ દ્રશ્યમાન થતુ હતુ કે, એમના અંતરમા લજ્જાને સ્થાનજ નહિ હતુ એમના પગોમા દેશી ચંપલ હતી શહેરની નાજુક નારીઓ જેવા 'મખમલી સ્લીપર' નહિ ચંપલ પગની રક્ષા માટે હતી તેથી તેમના પગોની શોભા તો નહિ વધી શકે, પરંતુ એમના ચરણોએ એ ચંપલની શોભા વધારી મૂકી હતી ગરીબોના જેવા ચિથરેહાલ એમના વસ્ત્રો હતા, પણ જાપાની નહિ મારી આંખો શહેરની સન્નારીઓના સુશોભિત પોષાકો જોવા ટેવાયલી છે, પરંતુ આ બાલિકાઓના ખાદીના જીર્ણ વસ્ત્રોમા સચુ સૌંદર્ય દ્રશ્યમાન થતુ હતુ માગી-ભીખેલી અને પોતાના ઘરની વસ્તુઓમા એટલો તફાવત હોય છે શહેરની સન્નારીઓની જેમ એમના ચહેરાની કુદરતી ખૂબસૂરતીએ, કોઇ શ્રેષ્ઠ પ્રકારની સુંદર દાબડીમા બંધ પડેલા પાવડરની પનાહ-ઓથ નથી લીધી, એમના શણગારમા જાપાન કે ઇંગ્લંડના નમૂના

હતા, હું એમને ગામાયણનો અર્થ કેવી રીતે સમજાવીશ? મારા માટે એ અસભવિત હતુ એટલે મગ ની એ ફાડ કર્યા વિના હું ત્યાથી ચાલી નીકળ્યો

સ ધ્યાનો તે સમય, ગોદાવરી ની તેજ પગ દંડી, ગામ પ્રતિ જનારા તે સ્ત્રી-પુરૂષો ના ટોળા, નિત્યક્રમાનુસાર મારી અ ખો પુન તે વનરાજી ઉપર પથરાઇ ગઇ, પરંતુ મારી સગી આખો સ્પષ્ટ જોઈ રહી હતી કે વનરાજી મારી સ્થિતી ઉ ર અટ્ટહાસ્ય કરી રહી હતી આ વનરાજી વચ્ચે વનદેવી જેવી ફરતી પેલી કિશોરીને એક વાર જોઇ લેવાની તમન્નાએ મારી દ્રષ્ટિ નદી તીરની શોધમા પડી તે એક ઉચા વૃક્ષની નજે બેસીને સુકા લાકડા ભાગી નીચે ફેંકી રહી હતી પેલો કિશોર પણ બળદોને લઇને આ વૃક્ષના નીચે અાવીને ઉભો રહ્યો અને ઉપરથી પડતા ગીતના વીણીને ટોકરીમા સાચી રહ્યો હતો એટલામા બાવા ઉપરથી કૂદકો મ રી નીચે આવી ડાળ ઉપર કૂદકા મારતા પખી-ઓને તમે જોયા હશે ચડ સથે વી ાપ્તિને ઉપર ચરતી વેલીઓ ઉપર તમે વિચાર કર્યો હશે ઝાડના ઉપરથી ખરી પડતા પુષ્પ ઉપર લક્ષ ગયુ હશે, બસ, અહિ પણ એજ વાત હતી

આનનાજ એ ન ાનોએ કિશોરના હ યની ગી વાત કહી કિશોરે થોડીક વાર ટગર-મગર જોયા કર્યું, કરીને બાધેલુ ધોતીયુ, શરીર ઉપર જૂનાં એના ઝુ ફા પગના ક ત, એકાદો પરનુ સ્મિત અને સ્થિર નયનો આ બધા લક્ષણો એની ખાનગી વાતને જાહેર કરી રહ્યા હતા કિશોરે હાથ દઇને એના માથે ટોકરી ચ ાવી બન્ને જણ મીઠ સ્વરે લલકાતા જઇ રહ્યા હતા વૃક્ષોના પુષ્પો એકેક કરીને એમના ઉપર વરસી પ યા નદીના ઓડે ઉગેલા ગ ન ગોટ ના બે ફૂલ તોડીને કિશોરે એ ની વેણીમા મુકી દીધા પખીગણો કલ્લોલ કરી પોતાનો આનંદ જાહેર કરી રહ્યા હતા, સૂરજના લાલા લા ા કિરણોએ નદી કાઠા ગોરી ગેરુ રગી દીધા સ ધ્યાની દીપ્તિ ા એમ ની મૂ ખમુદ્રા પ્રકાશી ઉઠી ગોદાવરીએ સુ ભિત્રા એમને આશીર્વાદ આપ્યા જ્યારે તેઓ મારી નિકટ આવી ન ય ત્યારે મે એમને મન ભરીને નીરખી લીધા અને તેમનાથી જવાની રજા માગી કિશોરે ચ ાતા ચાલતા કહ્યુ – પડિતજી! કહિ અમને ભૂલશો નહિ' નીચી ડોક કરી કિશો ી બોલી, અને ગાઢ! અમારા ગામમા પ ા ક્યારે આવશો?'

મને તે એમ લાગ્યુ કે કિશોરીએ િત દેહ અને તેના પ્રત્યેક અવયવો દ્વારા મારી મજાક ઉડાવી જ્યારે તેઓ ઘણી દૂર નીકળી ગયા અને આ ખો આગળ, સ ધ્યાના આગેરા અ ધકાર સિવાય સર્વ અલોપ થયુ ત્યારે મ ગોદાવરી તરફનો માર્ગ લીધો પરંતુ મને સ્પષ્ટ દેખાઇ રહ્યુ હતુ કે મારા ઉપર ગોદાવરી પણ હસી રહી હતી

* વગડ બાજુ

સાક્ષરોના અભિપ્રાયોમાંથી -

મુંબઇ. (૪)

ગીરગામ પોસ્ટ તા ૨૦-૯-૩૬

તમારો પત્ર અને પુસ્તક મળ્યા આજથી ચાળીસ વર્ષ પર મે Persian Prosody with Figures of Speech નામનુ એક નાનુ પુસ્તક લખેલુ, એજ ધારી ઉપર તમારૂ પુસ્તક લખાયલુ છે તે અગ્રેજીમા છે તમારૂ ગુજરાતીમા છે એટલો ફેર અને ગુજરાતીમા આવા પુસ્તકની અતિ ઘણી જરૂર હતી ગુજરાતના બે અગ્રગણ્ય સાક્ષરોએ ફારસી પીગળશાસ્ત્ર વિષે મને પૂછેલુ એમને હુ રા રણછોડભાઇ ઉદયરામના પીંગળશાસ્ત્ર તથા મારા ન્હાનકડા પુસ્તક સિવાય બીજુ કાંઇ બતાવી શક્યો નહિ મતલબ કે ફારસી પીગળશાસ્ત્ર સબધે જાણવાની ગુજરાતીઓને ઉત્કંઠા છે, પણ તે પૂરી પાડવા માટે લાયક પુસ્તક ન હતુ, તે ખોટ તમારા પુસ્તકે પૂરી પાડી છે તે પુસ્તકમા ગુજરાતી પીંગળ શાસ્ત્ર જોડે મળતાપણુ કે તફાવત બતાવવાની કંઇ જરૂર ન હતી તમે ઉંડા ઉતરી એ બને ભાષાઓનુ પિગળ શાસ્ત્ર પરસ્પર કયા મળતુ આવે છે અને કયા કયા તેમા ફેર હોય છે એ બહુ સારી રીતે બતાવી આપી તમારા પ્રયાસની કીમત ને ઉપયોગીતા વધારી છે

આપણા હાલના ગુજરાતી સાહિત્યમા તો તમારો પ્રયાસ ઘણો ઉત્તમ છે એની જોડીનુ બીજુ પુસ્તક મારી જાણમા નથી

(દી. બ.) કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી
(એમ એ એલ એલ બી)

અમદાવાદ તા ૨૦-૯-૩૬

તમે મોકલેના શાયરીના બે પુસ્તકનુ બુક પોસ્ટ મોકલ્યુ છે તે મળ્યુ છે ફારસી અરબી પિંગળ ગુજરાતીમા ઉતારવાના આ તમારા પ્રયત્ન છે તે જોઇ હુ ઘણો ખુશ થયો, તમારા એ પ્રયત્નને સપૂર્ણ સફળતા ઇચ્છુ છુ

(દી. બ.) કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ
(બી એ)

સાક્ષરોના અભિપ્રાયોમાંથી -

આ ચોપડી ઘણી આવકારપાત્ર છે અરબી પર્શિયન ૭૬ રચનાના રણછોડભાઇ ઉદયરામ અને દી બ કૃષ્ણલાલ ઝવેરીના પુસ્તકો દુષ્પ્રાપ્ય છે, અને રણછોડભાઇનુ પુસ્તક શિખાઉ માટે સરળ પણ નથી અરબી પર્શિયન ૭૬ રચનાની ભાઇ 'ઝાર'ની પુસ્તિકા એ વિષયની ઉત્તમ પ્રવેશિકા છે ગુજરાતી પરિભાષા વાપરી, આપણા છદો સથે સરખામણી કરી યાદ રહે તેવા નમૂના આપી લેખકે વિષયને સરળ બનાવ્યો છે અરબી પર્શિયન પદ્ય રચના સબધી કેટલાક ખોટા ખ્યાલો પ્રવર્તે છે તે આ પુસ્તિકાથી દૂર થશે એવી આશા રહે છે

વિષ્ણુપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી.
M A
Professor of English & Gujarati
M T. B College, Surat

૪ ૧૦-૩૬
કોલેજ, સુરત

તમારૂ પુસ્તક હુ ઉતાવળે વાચી ગયો છુ અરબી અને ગુજરાતી પિંગળની સમજ તમે બહુ સરળતાથી આપી છે પુસ્તક પદ્યરચનાના અભ્યાસીને ઘણુ ઉપયોગી થઈ પડે તેવુ લખાયુ છે પણ એ પુસ્તકનો સૌથી ઉપયોગી ભાગ બીજો "પ્રાસ"ને લગતો છે આજ સુધી કોઇ ગુજરાતી પુસ્તકમા યમક યા પ્રાસાનુપ્રાસને લગતી આવી વિસ્તારથી સપુર્ણ સમજણ આપેલ મે વાચી નથી એ માટે હુ તમને મુબારકબાદી આપુ છુ, અને ઇચ્છુ છુ કે તમને આ તમારા પ્રયાસમા સપુર્ણ ફતેહ મળે

મદ્રાસ, લી॰ શુભેચ્છક
૧૬-૧૦-૩૬ (કવિ શ્રી) અરદેશર ફરામજી
ખબરદારના ખરા હાકિમ

Registered No. B. 4327

માહે રમઝાનુલ મુબારક સને ૧૩૬૧ હિજરીનુ સેહરી અને ઇફતારી માટે

ટાઇમ ટેબલ

ચાંદ દેખાઈ અથવા એક દીનના પાબંદ માણસની ગવાહી મળેથી રોઝા રાખવા ફરજ છે
જો વાદળાને વગેરેને લીધે ચાંદ જોવામા ન આવે તો એક માણસની ગવાહીથી રમઝાનનો ચાંદ સાબીત થશે નહિ તે માણસ ગમે તેટલો મોઅતબર હોય તો પણ સાબિત થશે નહિ બલ્કે જ્યારે બે મોઅતબર અને પરહેઝગાર મરદ અથવા એક દીનદાર મર્દ અને બે દીનદાર ઓરતો ચાંદ જોવાની ગવાહી આપે ત્યાર ચાંદ સાબિત થશે, જો એકલી ઓરતો ચાંદની ગવાહી આપે તો ચાંદ સાબિત થશે નહિ

વાર	ઈસ્લામી તારીખ	ઈસ્વી તારીખ	સેહરીનુ વખત	સુબેહ સાદિક	આફતાબ તુલુઅ	આફતાબ ગુરૂબ
			મુંબઇ ટાઇમ	મુંબઇ ટાઇમ	મુંબઈ ટાઇમ	મુંબઈ ટાઇમ
	રમઝાન	સપ્ટેમ્બર	કલાક–મી	કલાક–મી	કલાક–મી	કલાક–મી
ઇતવાર	૧	૧૩	૪–૧૩	૪–૧૮	૫–૪૮	૬–૮
પીર	૨	૧૪	૪–૧૩	૪–૧૮	૫–૪૮	૬–૭
મંગળ	૩	૧૫	૪–૧૩	૪–૧૮	૫–૪૮	૬–૬
બુધ	૪	૧૬	૪–૧૪	૪–૧૯	૫–૪૯	૬–૫
જુમેરાત	૫	૧૭	૪–૧૪	૪–૧૯	૫ ૪૯	૬–૩
જુમ્મા	૬	૧૮	૪–૧૪	૪–૧૯	૫–૪૯	૬–૨
સનીચર	૭	૧૯	૪–૧૪	૪–૧૯	૫–૪૯	૬–૧
ઇતવાર	૮	૨૦	૪–૧૫	૪–૨૦	૫–૫૦	૬–૦
પીર	૯	૨૧	૪–૧૫	૪–૨૦	૫–૫૦	૫–૫૯
મંગળ	૧૦	૨૨	૪–૧૫	૪–૨૦	૫–૫૦	૫–૫૮
બુધ	૧૧	૨૩	૪–૧૫	૪–૨૦	૫–૫૦	૫–૫૭
જુમેરાત	૧૨	૨૪	૪–૧૫	૪–૨૦	૫–૫૦	૫–૫૬
જુમ્મા	૧૩	૨૫	૪–૧૫	૪–૨૦	૫–૫૦	૫–૫૫
સનીચર	૧૪	૨૬	૪–૧૬	૪–૨૧	૫–૫૧	૫–૫૪
ઇતવાર	૧૫	૨૭	૪–૧૬	૪–૨૧	૫–૫૧	૫–૫૩
પીર	૧૬	૨૮	૪–૧૬	૪–૨૧	૫–૫૧	૫–૫૨
મંગળ	૧૭	૨૯	૪–૧૬	૪–૨૧	૫–૫૧	૫–૫૨
બુધ	૧૮	૩૦	૪–૧૬	૪–૨૧	૫–૫૧	૫–૫૧
જુમેરાત	૧૯	ઓક્ટો. ૧	૪–૧૭	૪–૨૨	૫–૫૨	૫–૫૧
જુમ્મા	૨૦	૨	૪–૧૭	૪–૨૨	૫–૫૨	૫–૫૦
સનીચર	૨૧	૩	૪–૧૭	૪–૨૨	૫–૫૨	૫–૫૦
ઇતવાર	૨૨	૪	૪–૧૮	૪–૨૩	૫–૫૩	૫–૪૯
પીર	૨૩	૫	૪–૧૮	૪–૨૩	૫–૫૩	૫–૪૮
મંગળ	૨૪	૬	૪–૧૮	૪–૨૩	૫–૫૩	૫–૪૭
બુધ	૨૫	૭	૪–૧૮	૪–૨૩	૫–૫૩	૫–૪૬
જુમેરાત	૨૬	૮	૪–૧૮	૪–૨૩	૫–૫૩	૫–૪૫
જુમ્મા	૨૭	૯	૪–૧૯	૪–૨૪	૫–૫૪	૫–૪૪
સનીચર	૨૮	૧૦	૪–૧૯	૪–૨૪	૫–૫૪	૫–૪૩
ઇતવાર	૨૯	૧૧	૪–૨૦	૪–૨૫	૫–૫૫	૫–૪૨

ઉપલા લખેલા ટાઇમથી સેહરી કરવામા તાખીર (ઢીલ) કરશો તો રોઝા રાખનારનો રોઝો થશે નહિ, કારણ કે ઉલમાઓના કહેવાથી છેવટનો ટાઇમ લખ્યો છે.

Printed by Maganlal Mangaldas Patel at The 'Gangotri' Printing Press
Kanpith Khand Bazar, Surat
Published by Azam Ahmed Esmail 'Vahshi for Vahshi Sahitya Karyalaya

ઢોળ્યા નથી કરતો

પડીને પ્રેમમાં હું આખરી ચોળ્યા નથી કરતો
[illegible]ડીને અભિમાનું [illegible] હું બોળ્યા નથી કરતો
'પનાં [illegible] મળશે' ને નહિ [illegible] નથી કરતો
[illegible] મને તોળ્યા [illegible] કરતો'
[illegible] નથી કરતો
[illegible]ને નહિ માથા [illegible] કરતો
[illegible] પ્રેમ-સાગરમાં,
[illegible] ને હું [illegible] નથી કરતો
[illegible]
[illegible] પ્રેમને [illegible] નથી કરતો
કલંદરની [illegible]
[illegible] નથી કરતો'
[illegible], ગેખચક્ષી [illegible] ગેખચક્ષી
[illegible] નથી કરતો'

—'ગેખચક્ષી

રવિ

માહે રમઝાનુલ મુબારક સને ૧૩૬૧ હિજરીનુ સેહરી અને ઇફતારી માટે

ટાઇમ ટેબલ

ચાંદ દેખાઈ અથવા એક દીનના પાબંદ માણસની ગવાહી મળેથી રોઝો રાખવો ફરજ છે
જો વાદળાને લઇ ઈદનો ચાંદ જોવામાં ન આવે તો એક માણસની ગવાહીથી નવ્વાનનો ચાંદ સાબીત થશે નહિ તે માણસ ગમે તેટલો મોઅતબર હોય તો પણ સાબિત થશે નહિ બલકે જ્યારે બે માતેબર અને પરહેઝગાર મરદ અથવા એક દીનદાર મર્દ અને બે દીનદાર ઓવરતો ચાંદ જોવાની ગવાહી આપે ત્યાર ચાંદ સાબિત થશે જો એકલી એવરતો ચાંદની ગવાહી આપે તો ચાંદ સાબિત થશે નહિ

વાર	ઇસ્લામી તારીખ	ઇસ્વી તારીખ	સહરીનુ વખત	સુબેહ સાદિક	આફતાબ તુલુઅ	આફતાબ ગુરૂબ
			મુંબઇ ટાઇમ	મુંબઇ ટાઇમ	મુંબઇ ટાઇમ	મુંબઇ ટાઇમ
	રમઝાન	સપ્ટેમ્બર	કલાક-મી	કલાક-મી	કલાક-મી	કલાક-મી
ઇતવાર	૧	૧૩	૪-૧૩	૪-૧૮	૫-૪૮	૬-૮
પીર	૨	૧૪	૪-૧૩	૪-૧૮	૫-૪૮	૬-૭
મંગલ	૩	૧૫	૪-૧૩	૪-૧૮	૫-૪૮	૬-૬
બુધ	૪	૧૬	૪-૧૪	૪-૧૯	૫-૪૯	૬-૫
જુમેરાત	૫	૧૭	૪-૧૪	૪-૧૯	૫ ૪૯	૬-૩
જુમ્મા	૬	૧૮	૪-૧૪	૪-૧૯	૫-૪૯	૬-૨
સનીચર	૭	૧૯	૪-૧૪	૪-૧૯	૫ ૪૯	૬-૧
ઇતવાર	૮	૨૦	૪-૧૫	૪ ૨૦	૫-૫૦	૬-૦
પીર	૯	૨૧	૪-૧૫	૪-૨૦	૫-૫૦	૫-૫૯
મંગલ	૧૦	૨૨	૪-૧૫	૪-૨૦	૫-૫૦	૫-૫૮
બુધ	૧૧	૨૩	૪-૧૫	૪-૨૦	૫-૫૦	૫-૫૭
જુમેરાત	૧૨	૨૪	૪-૧૫	૪ ૨૦	૫-૫૦	૫-૫૬
જુમ્મા	૧૩	૨૫	૪ ૧૫	૪-૨૦	૫-૫૦	૫-૫૫
સનીચર	૧૪	૨૬	૪-૧૬	૪-૨૧	૫-૫૧	૫-૫૪
ઇતવાર	૧૫	૨૭	૪-૧૬	૪-૨૧	૫-૫૧	૫-૫૩
પીર	૧૬	૨૮	૪-૧૬	૪-૨૧	૫-૫૧	૫-૫૨
મંગલ	૧૭	૨૯	૪-૧૬	૪-૨૧	૫-૫૧	૫-૫૨
બુધ	૧૮	૩૦	૪-૧૬	૪-૨૧	૫-૫૧	૫-૫૧
જુમેરાત	૧૯	ઓક્ટો ૧	૪-૧૭	૪-૨૨	૫-૫૨	૫-૫૧
જુમ્મા	૨૦	૨	૪-૧૭	૪-૨૨	૫-૫૨	૫-૫૦
સનીચર	૨૧	૩	૪-૧૭	૪-૨૨	૫-૫૨	૫-૫૦
ઇતવાર	૨૨	૪	૪-૧૮	૪-૨૩	૫-૫૩	૫-૪૯
પીર	૨૩	૫	૪-૧૮	૪-૨૩	૫-૫૩	૫-૪૮
મંગલ	૨૪	૬	૪-૧૮	૪-૨૩	૫-૫૩	૫-૪૭
બુધ	૨૫	૭	૪-૧૮	૪-૨૩	૫-૫૩	૫-૪૬
જુમેરાત	૨૬	૮	૪-૧૮	૪-૨૩	૫-૫૩	૫-૪૫
જુમ્મા	૨૭	૯	૪-૧૯	૪-૨૪	૫-૫૪	૫-૪૪
સનીચર	૨૮	૧૦	૪-૧૯	૪-૨૪	૫-૫૪	૫-૪૩
ઇતવાર	૨૯	૧૧	૪-૨૦	૪-૨૫	૫-૫૫	૫-૪૨

ઉપલા લખેલા ટાઇમથી સેહરી કરવામા તાખીર (ઢીલ) કરશો તો રોઝા રાખનારનો રોઝો થશે નહિ, કારણ કે ઉલમાઓના કહેવાથી છેવટનો ટાઇમ લખ્યો છે.

Printed by Maganlal Mangaldas Patel, at The 'Gangotri' Printing Press.
Kanpith, Khand Bazar, Surat

Publ[illegible] for Vaishi Sahitya Karyalaya

ઢોળ્યા નથી કરતો

પડીને પ્રેમમાં હું આંખડી ચોળ્યા નથી કરતો
ગણીને આશિકોનું નામ હું બોળ્યા નથી કરતો
'[illegible] શું કહેશે?' તે કહિ [illegible] નથી કરતો
ધડાના [illegible] મને તોળ્યા નથી કરતો'
[illegible]
[illegible] નહિ માથા [illegible] નથી કરતો
[illegible], ડૂબી [illegible] પ્રેમ-સાગરમાં,
[illegible] મહામાન ને હું [illegible] નથી કરતો'
જિગરના [illegible], હું દિલની [illegible]
[illegible] નથી કરતો
કલંદર [illegible]
[illegible] નથી કરતો'
[illegible], શેખચલ્લી [illegible] શેખચલ્લી છું,
[illegible] નથી કરતો'

—'શેખચલ્લી'

રવી

ઑક્ટોબર

૧૯૪૨

તંત્રી

'ચહુરી' સદેરી.

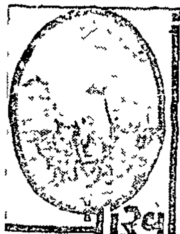
અનુક્રમણિકા.

વાર્ષિક લવાજમ - હિન્દ અને સીલોન રૂા. ૪, બર્મા રૂા. ૫ પરદેશ શી. ૮

છૂટક નકલ પાંચ આના

'કારવાં' દર અંગ્રેજી મહીનાની તારીખ પંદરમીએ પ્રગટ થઇને તેજ દીવસે પોસ્ટ કરવામાં આવે છે રેપર ઉપર ગ્રાહક નંબર હમેશા લખવામાં આવે છે પત્રવ્યવહાર વેળા તે લખવા ચુકશો નહીં અંક નહીં મળવાની ફરિયાદ હિંદના ગ્રાહકોએ તા. ૨૫મી સુધીમાં કરવી

પુસ્તક ચોથું ✱ અંક રજો

બે સૉનેટ

ઈદ-મસ્જિદને

[વસંત તિલકા]

નિઃશબ્દ ઓ ઈદિ-મસીદ ! સદા અટૂલી,
આવે વરી નગરની, સહુ મસ્જિદોથી
બાંગી તણા મધુર કંઠ થકી ગુંજે ના,
હમેશ પાંચ સમયે અહીંયાં અઝાનો
જુમ્મા—દિને નહિ કદી રમઝાન—ગાને,
ત્યાંહીં પડી શરણું કોઈ તણી દુઆઓ
ત્યાં રાશની ઝળહળે હર મસ્જિદે, ને,
તારે અહીં ડૂબી જવું ઘન અંધકારે

સોહે શશી નમણરે જય ઈદિ કેરો,
ઉત્સાહના પૂર બઢે તન મ્લાન હિયે
ના મસ્જિદે નગરની કદી જે નિહાળી,
જામે અખંડ જન-મેદની હાર તારે
ઈદો તણી અહીં પઢાય નમાઝ હવે,
એ ગૌરવે હરખજે નિત ભાગ્યશાળી !

"કિસ્મત"

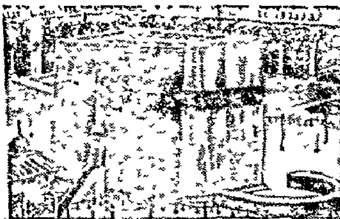
ઈદ-શશીને

[વસંત તિલકા]

રંગે નવા, ઈદિ-શશી ! તવ તાનશું શું
આજે તનુ ગગનપે ઝળકે બને ગો
ન્યાળી અનેક વદનો મલકે અમેય,
આનંદથી, હૃદયમાં સ્મૃતિ જાગતી ત્યાં
રંગી તણી સુંદર આજ ચમન જોઓ,
એ સર્વને "ઈદ મુબારક" પાઠવાને
કો' ઇચ્છતા ધનિક રંક બનાય આહીં,
રાચે મીઠી ઈદ તણી ફરી કલ્પનાઓ

ઘેલા અરે, હૃદય આમ બધાં બને કાં ?
કાં શોક છે લગીર ના રમઝાન કેરો
આજે થતા વિલીન ક્યાંક પ્રવાહ કાજે-
જેમાં જતા દિન ડૂબી નિત પાક થાતા ?
માસો અનેક, રમઝાન ફરી પામવાને,
છે કાપવા વિસરીએ સહુ આજ કાં એ ?

"બેક્રામ"

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અલ્લાહ તઆલાનુ ફરમાન (કુર્આન)

મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહબ

(૨૧૪) ખુદાપાક જો પોતાની રહમત (વરસાદ ઇત્યાદી) લોકો પર ખોલી દે તો તેને કોઈ રોકનાર નથી, અને જો બંધ કરી દે તો તેના સિવાય કોઇ તેને ખોલનાર નથી, અને તેજ જોરાવર હિકમતવાળો છે (કુર્આન)

* * * *

(૨૧૫) હે મોમેનો ! ખુદાથી ડરતા રહો, અને સીધી વાત કહ્યા કરો તો તે તમારા સર્વ કામ દુરસ્ત કરી દેશે અને તમારા પાપો માફ કરી દેશે અને જે કોઇ અલ્લાહ તથા તેના રસૂલના ફરમાન પ્રમાણે ચાલશે તો તેણે મહાન સફળતા મેળવી (કુર્આન)

* * * *

(૨૧૬) તુ કહી દે કે ફેસલા (કિયામત)ના દિવસે કાફિરોને તેમનુ ઇમાન લાવવુ કંઈ પણ કામ નહિ લાગે અને ન તેમને મોહલત મળશે (કુર્આન)

* * * *

(૨૧૭) જે લોકો ખુદાને તથા તેના રસૂલને સતાવે છે તેઓના ઉપર ખુદાપાક દુન્યા અને આખેરતમા લાનત કરે છે અને તેમના માટે તેણે હલકાઈ કરનાર અઝાબ તૈયાર રાખ્યો છે (કુર્આન)

* * * *

(૨૧૮) તુ કહી દે આપણો પરવરદિગાર આપણને સઉને એકઠા કરશે ફરી આપણી વચ્ચે ન્યાયપૂર્વક ફેસલો કરશે. અને તેજ ખરો ચુકાદો આપનાર (અને) સઘળુ જાણનાર છે (કુર્આન)

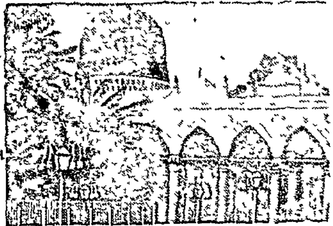

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલે પાક સલ૦નું ફરમાન (હદીસ)

મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહેબ

(૨૧૪) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યું કે ખુદાની રહમત સિવાય તમારામાંથી કોઈને તેનો અમલ જન્નતમા દાખલ કરશે નહિ અને જહન્નમથી તેને બચાવશે નહિ. અને ન મારો અમલ કોઈને જન્નતમા લઈ જશે અને દોઝખથી બચાવશે (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૧૫) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યું કે કોઈ બંદો કોઈ બંદાની એબ છુપાવશે તો કિયામતના દિવસે અલ્લાહ જરૂર તેની એબ છુપાવશે (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૧૬) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યું કે જે બંદો એવો હોય કે તેના ગુસ્સાથી પાડોશી અમનમા ન હોય તે જન્નતમા દાખલ થશે નહિ (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૧૭) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યું કે બે દિવસ, બકર ઈદના દિવસમા અને રમઝાનની ઈદના દિવસમા રોઝો રાખવો દુરસ્ત નથી (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૧૮) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યું કે જે લોકોમા તેઓની બાયડી હાકેમ હોય તેઓનું ભલુ થશે નહિ. (બુખારી)

" કુલ્લો નફસીન ઝાએકતુલ મૌત '
(કુર્આન શ૦)

" કુલ્લો નફસીન ઝાએકતુલ મૌત '
(હદીસ શ૦)

સ્મરણાંજલિ !

" મા ! મા !! મા !!! "

પણ મા હોય તો જવાબ આપેને ?

' બેટા આવ્યો ? સારો તો છે ? " આમ હુ જ્યારે નોકરીએથી ઘરે જતો ત્યારે માતા કહેતી, એના એ વ્હાલ ભર્યા શબ્દો મને છેકજ નાનો બાળક બનાવી દેતા આજે ' બેટા આવ્યો ? " એમ વ્હાલ સોયા શબ્દોની નવાજનાર માતા નથી

પતઝ ખાની પડયો છે બાળકોના બધા બાદશાં મરમા વ્હાલ સોયા શબ્દો વડે બાળકોના ટોળાને ફલાવનાર દાદીમા વહુઓને કામ સુચવનાર સાસ, આશરા ગરીબોને ભરેલી મુઠ્ઠીથી મનોવનાર, અને કોઇને પણ પોતાના આ ગોથી પાછો ન કાઢનાર અનેક ગરીબોની 'કોઇમા, અને મારી મા ખરેખર જન્નત નશીન થઈ છે !

તા ૪-૧૦-૪૨નો દિવસ મારે કમનસીબ ઉગ્યો પોસ્ટમેન પત્ર આપી ગયો, તેમા ભાઇએ લખ્યુ હતુ તા ૨-૧૦-૪૨ ની રાત્રે ' અમ્મા સાહેબ ગુજરી ગયા છે ને તા ૩-૧૦-૪૨ રોજ સવારે દફનાવ્યા છે " હુ કમનસીબ મરતી માનુ મુખ પણ જોઈ ન શકયો, ને તેની કબ્ર પર મુઠ્ઠી માટી નાખવાથી પણ અભાગ્ય રહ્યો !

" શુ મા મરી ગઈ ? " હૃદય નિરુત્તર રહ્યુ અને આખોએ જવાબ આપી દીધો જગત પર કતલ કત્લેઆમ કરનાર અને અનેકની ઠેકડી ઉડાવનાર પથ્થરીયા જિગર પીગળ્યુ ને ઉમરમા કોઇ વેળા ભાગ્યેજ રોનાર ' બેકાર ' નાના બાળકની પેઠે રડી પડયો

દિલ માનતુ નથી " શુ મા મરી ગઇ હશે ? " આટલી મોટી ઉમરે મા જતા મને જણાયુ કે મારૂ કોઇ નથી હુ ખરેખર યતીમ છુ !

ખુદા કોઇની માને ન મારે !

" મા ! મા ! ' ઓ, મા !!! હુ તારો અમ્નો એક દીકરો કબ્ર પર ફુલ ચઢાવવા આવ્યો છુ તુ જવાબ કેમ નથી આપતી ? શુ આ ફિકરથી તુ પણ રિસાઈ છો ! જગત પર હસનાર ઢોંગી દીકરાના પાપ તુ નહિ માફ કરે ? જવાબ નહિ આપે ? "

" મારી મા કબ્રમાથી પણ મને જવાબ ન આપે એ કેમ બને ? "

" મા ! મા ! તુ જીવતી છો મરી નથી ગઈ, એમ મારૂ દિલ કહે છે દેહ કફનચીન થયો, રૂહ જન્નતનશીન થઈ બને પણ માતા તારી મમતા તો જીવતીજ છે ને ! "

માતાની મમતા અમર રહેવા નિર્માઇ છે, છતા "હે અમ્મા ! તુ જન્નત નશીન થઈ ? હે ... એ ! ઇન્ના લિલ્લાહે વ ઇન્ના ઇલયહે રાજેઉન. '

—" બેકાર "

અલ્લાહ કી દુનિયાંકે હીરલે

ચિત્રકાર — 'મેરી'

૨ આ તારાની દુઆ કે શિખ્નો ! 'સોનીના સો ને લુવારનો એક !" એ કહેવતની ચલિના નિવેદનથી સાચી પડી છે. આપણા સેંકડો આગેવાનોના નિવેદનોને એ નિવેદન ટપી ગયુ છે. ચર્ચીલે સિગ્રેટ પીધા વગર એ નિવેદન કેમ કર્યું હશે ! અને તેથીજ જરા ગરમ હતુ ને ? જયકર સપ્રુ કે સર ચીમનલાલ સેતલવડ જેવા ઠંડા માટલા પણ જરા દાઝયા, તો બીજાની શી વાત કરવી ? સમાધાન કરનારા અનેક આસામીઓ અંતે દોડી દોડીને થાકી ગયા છે કારણ સરકાર આ વખતે વધુ ક્રમ બની છે કોઇ પણ ઉપાયે કૉંગ્રેસની ચળવળને દાબી દેવાનો સરકારે નિરધાર કર્યો છે ભરવાડ વિનાના ઘેટા જેવી કૉંગ્રેસના અનુયાયિઓની હાલત છે આગેવાનો જેલમા જતા પાછના-ઓને કંઇ ગમ પડતી નથી તોફાનો હજુ થયાજ કરે છે સરકાર સત્તાના જોરે તોફાની તત્વોને દબાવવા ચાહે છે તો સ્પ્રીંગના દડાની જેમ કયાંય પાછો ઉછાળો આવે છે ! મતલબ કે દેશમા હજુ શાંતિ સ્થપાઇ નથી હાલ તો મડાગાંઠનો ઉકેલ આવે એમ જણાતુ નથી જેથી હાલ તો આપણે દુઆ માગીનેજ બેસી રહેવુ ઠીક છે કે,

"કરમ કર મેરે હાલ પર અય કરીમ !"

o ●

૫ બીજા મોરચાની વાત ફરીજ ચર્ચાઇ ચર્ચાઇને ઘસાઇ ગઇ છતાં બીજો મોરચો ઉભો ન થયો તે ન થયો ! અને લાગતા વળગતાઓએ કહી દીધુ કે કોણે કહ્યુ હતુ કે ચાલુ વરસમા બીજો મોરચો ઉભો થશે ? મોરચો એ કંઇ વગનનો માંડવો નથી કે એકજ દિવસમા ઉભો કરી શકાય ? છતા હકીકત છે કે અતેય ભારેલા અગ્નિની જેમ ટીમોનીકો વૉલ્ગાના નારમા કુબકી મારીને આવ્યા પછી વધુ જોર પર આવ્યો છે ત્રીસ-ત્રીસ દિવસની ધમપછાડ પછી પણ ટીમોનીકોના લશ્કરે સ્ટેલીનગ્રેડના પાધરમા ફૉનબોકને ફાવવા દીધા નથી બબ્બે અઠવાડિયા સુધી તો હથીયારબંધ બાથંબાથની ધરખમ લડાઇ થઇ છતાં હજુ હીટલરનો ગજ ખાવો નથી ! ઉલટુ ટીમોશી કાએ વાયવ્યમાંથી વેતરવા માંડયુ છે જો આ એકાદ અઠવાડીયામા હીટલરના સૈનિકો કંઇ મેળવે તો ઠીક નહિતર પુનઃ અન્ડ પડતા હીટલરની બેસ ડે નના પાણીનાજ બેસી જવા સર્જાયા છે ! બહુ દોડીને કોઇ થાકી જાય તેમ બધેય મોરચે જર્મન ધાક ચાલી ગઇ છે ગીબ્રાલ્ટરને મોરચે રોમેલને પણ ટાઢીઓ તાવ ચડી ગયો છે પણ બહુ મસાલેદુ આપણા આંગણુ સરકાર આક્રમણ કરે તો પણ પસ્તાય ને ? અમે તો હજુય કહીએ છીએ કે હાવ બનતા કરતા તરનાર બનવામા મઝા છે !

૮ ●

તો ટંકશાળમાં સોના મહોરોના સીક્કા છાપીને બહાર પાડતા, રાત દિવસ ટંકશાળ ચલાવીએ અને મિનિટે મિનિટે એક એક સોના મહોર બહાર પડે તો એ કરજ પુરૂં થતા ૩ લાખ વર્ષ વીતે !" આ બધા આંકડા વાંચ્યા પછી અફસોસ થાય છે કે આપણે ભણીને ગધેડે ચડ્યા છે જો ભણ્યા ન હોત તો આવા આંકડા ગણવા કે છાપાંય વાંચવા ન આવડતું હોત તો કેટલા સુખી હોત ? આજે ભણેલામાંથી સેંકડે ૭૫ ટકા માણસોને તો 'લડાઈનું શું પરિણામ આવશે ?' 'આપણું શું થશે ?' એ ચિંતાના લીધે ઉંઘ આવતી નથી ત્યારે લડાઈ કયાં ચાલે છે ? જગતમાં શું થાય છે ? યુધ્ધનો શું ખર્ચ થાય છે ? એવું કશુંજ ન જાણનાર માણસ આખો દિવસ નચીંત બની ફાવે ત્યારે આરામથી ઉંઘી શકે છે આજે યુરોપના ભણેલાઓએ જગતને એવું ભડકાવી માર્યું છે કે શાંતિ-પ્રેમીઓ તો હવે અભણ રહેવામાંજ સલામતી સમજે છે !

૦

સિલોન સંરક્ષણથી માંડીને નિભાવ સુધીની બાબતોમાં ઘણું ખરૂં હિંદનું ઓશીંગણ છે, છતાં "હું તારી આંખમાં આંગળી ઘાલું ને તું મારા મોંમાં આંગળી ઘાલ" જેવી નીતિ દર્શાવી રહ્યું છે હિંદી મજુરોને સિલોનમાંથી દેશવટો દેવાનો ધારો તો પસાર થઇ ગયો છે એ ઉપરાંત હજુય હિંદ વિરોધી ધારા તો થતાજ જાય છે એક તરફથી તો આમ સિલોન હિંદની સાથે વહેવાર રાખે છે અને બીજી બાજુથી હિંદના ચોખા ઉપર આધાર રાખે છે હિંદમાંથી ચોખા લેવા માટે સિલોનના વડા પ્રધાન બેરન જયતિલક હિંદમાં આવી પહોંચ્યા છે અને હંમેશા સિલોન પર ચારે હાથ રાખનાર હિંદી સરકારે "ઘરના છોકરા ઘંટી ચાટે છે" તેની પરવા કર્યા વગર એ ઉપાધ્યાયને આટો દેવાનું નક્કી કર્યું છે હિંદમાં ચોખાની અછતનો પોકાર ઉઠ્યો છે, તે છતાં આ કવેળાની સખાવત કરવામાં આવી કે સિલોન ચોખા આપવાનું વચન હિંદી સરકારે દઇ દીધું છે હિંદી સરકાર પોતાનાને અળખામણા ગણી, પારકાને વહાલા ગણવાની નીતિ ક્યાં છોડશે ?

૦

ધનવાન અને વિદ્વાનની સરજત જુની સમસ્યા ઉકેલવી મુશ્કેલ છે હાલની બે બાજુ જેવો એ પ્રશ્ન છે ધનવાન પોતે સુખી હોય બીજાને દુખી કરવાની શક્તિ ધરાવે છે ત્યારે વિદ્વાન પોતે દુખી હોઇ બીજાને સુખી કરવાના સ્વપ્ના સેવી શકે છે બજારમાં પૈસા લઇને જઇએ તો જવાબ મળે છે બેંકમાંય પૈસા જમા કરાવી શકાય છે મનીઓર્ડર કરવામાંય પૈસા આપવા પડે છે આમ બધેજ પૈસાની જરૂર પડે છે પોસ્ટવાળા મનીઓર્ડરને બદલે અક્કલનો ઓર્ડર સ્વિકારતા નથી ! કોઇની પણ દુકાને તમે અક્કલ આપીને શેર આટો ય લાવી શકતા નથી ! બેંકના કાઉન્ટર પર જઇને તમે ગમે તેટલી અક્કલ ઠાલવો, પણ બેંકવાળા હરગીજ તમારા સેવીંગ ખાતામાં અક્કલ જમા કરવાના નથી ! મતલબ કે બધેય વ્યવહારમાં પૈસા ચાલી શકે છે, અક્કલ ચાલતી નથી એટલે કે ધનવાનનું ગાડું ને ચોરે, બજારમાં કે બેંકમાં, પોસ્ટમાં કે હોટલમાં બધેય ચાલે

છે, ત્યારે એવી જગ્યાએ એકલા કોરા વિદ્વાનનો કોઇ ભાવ પૂછતુ નથી અલબત્ત એવા મુલ્કો કે જ્યાં ધનની જરૂર પડતી નથી અથવા ધનને કોઇ પૂછતુ નથી એવા મુલ્કોમા અક્કલનુ ચલણ હોય છે, એવા મુલકોમા વિદ્વાન જીવી શકે છે

ધરતી પર ભલે ધનવાનનું રાજ હોય પણ ગગનમા વિદ્વાન રાજ ચલાવી શકે છે। પૃથ્વી પર ધનવાનનુ રાજ હોય તો ગગન પર વિદ્વાન રાજ ચલાવી શકે મતલબ કે જ્યાં ધન નથી જતુ ત્યા અક્કલ જઇ શકે છે સામાન્ય રીતે જોતા ધરતી પર અક્કલ કરતા ધન ઉપયોગી વસ્તુ દેખાય છે, પણ બારીક નજરે જોશો તો સમજાશે કે ધન ભેગુ કરવા માટે અને તેને જાળવી રાખવા માટે અક્કલની જરૂર પડે છે મતલબ કે અક્કલ વડે ધન મળી શકે છે, પણ ધન વડે અક્કલ વેચાતી મળતી નથી ધનવાનની મોટર જ્યા અટકે છે ત્યા વિદ્વાનનુ ગાડુ ધમધમાટ આગળ વધી શકે છે ઉદાહરણ તરીકે ધનવાન ધરનેટની ફાનસ સમાન છે એ ફાનસમા જ્યા સુધી ઘાસલેટ હોય ત્યા સુધીજ એ પ્રકાશ આપી શકે છે, પછી નહિજ પણ વિદ્વાન તો આગીયા જેવો છે, અંધકારમા પણ એ મદદ સ્વયંપ્રકાશ આપ્યાજ કરે છે જ્યાય ધનવાન અને વિદ્વાનની વધુ કસોટી કરવી હોય તો એમને પહેરેલે લુગડેજ કોઇ અજાણ્યા પ્રદેશમા નાખી દો ત્યા જેની કીમત વધુ અંકાય તે ખરો।

માણુ જ્યારી ઝખનાઓ હાય, હાય;

રૂપની તારી જફાઓ હાય, હાય;
પ્રેમની મારી વફાઓ હાય હાય!
જોઇ તમને મારૂ દિલ બોલી ઉઠે;
આ શુનાની આ સદાઓ હાય, હાય.
ચૈન મુજને ક્યાય પણ મળતુ નથી;
પ્રેમમા પણ વેદનાઓ હાય હાય
આપના આધાર પર ઝોકી હતી
માણુ પ્યારી ઝખનાઓ હાય, હાય,
કાળથીએ દૂર થઇ ગ' બદદુઆ
મોઇ નાખી મુજ દુઆઓ હાય હાય,
આ સમય એ ઐખ કા તીગા કરે
આ હવા, કાળી ઘટાઓ હાય હાય,
રૂધમા પણ મારૂ દિલ દેખે વફા,
હાય, દિલની ધેલછાઓ હાય, હાય,
પ્રેમમા "શૌકીન" સફળ અંતે ન થઇ,
મુજ દુઆઓ કે દવાઓ હાય, હાય,

'શૌકીન'] [જેતપૂર

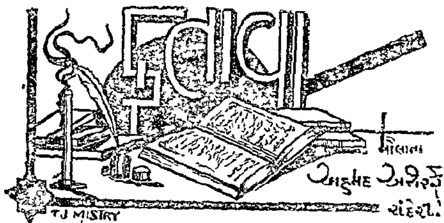

ભુલ સુધારો

ઑગષ્ટ ૧૯૪૨ પૃષ્ઠ ૭૦૯ પહેલી કોલમમા નંબર ૧૧ ચાર હકીમુલ્ઉફુલ છપાયુ છે તેને બદલે ચાર હકીમુર્ઉફુલ વાંચવુ

સવાલ રમઝાન શરીફનો ચાંદ નજરે પડે ત્યારે "સૂરહ,ફતહ" ને જાણનાર પઢવાથી આખા વરસ સુધી રોઝી મળતી રહેશે જે જગ્યાએથી ચાંદ જુએ ત્યાજ એ સૂરહ પઢી કે ઘેર અથવા મસ્જિદમા જઇ પઢી શકાય કે કેમ ? કારણ મોઢે આવતી નથી

જવાબ-જે જગ્યાએ ચાંદ જોવામા આવે ત્યાજ તેજ વેળા પઢવુ વધારે બેહતર અને અફઝલ છે અને તેમ ન બની શકે તો મસ્જિદમા અથવા ઘરમા પઢી લે ઇન્શા અલ્લાહ ફાયદાથી ખાલી નથી

સવાલ-અમુક સૂરતો ઘરમા પઢી મુર્દાઓને બખ્શે તો શુ પઢનારને પણ એનો સવાબ મળશે કે ?

જવાબ-તિલાવત કરનારને પણ સવાબ મળશે

સવાલ-એક માણસ ઓરતને ફારગતી આપે ફારગતી પછી બચ્ચુ થાય તો તે વારેસ થશે ?

જવાબ-તે બચ્ચુ અગર ફારગતી આપનાર મર્દથી છે તો ઝરૂર વારેસ થશે

સવાલ-ધન દોલતનુ સુખ મેળવવા "સૂરહ વાકેઅહ" પઢે અને મુર્દાને પણ એના પઢવાનો સવાબ બખ્શે તો શુ બને મતલબો પાર પડે ?

જવાબ-અલ્લાહપાકનો ખઝાનો ઘણો ભરપૂર છે ઇન્શા અલ્લાહ બને હેતુઓ પાર પડશે નિય્યત ખાલિસ રાખવી અને ખુદાપાકની રહમતથી નાઉમ્મેદ ન રહેવુ

સવાલ-અમારી સસ્થા અત્રે ફિત્રા વસૂલ કરી હકદારોને પહોંચાડી આપે છે, આ ફિત્રા ઇદના કેટલા દિવસ અગાઉ વસૂલ થઇ શકે છે ? મજકુર ફિત્રા જેના ઉપર લાઝીમ છે તેઓ ઇદની નમાઝ પહેલા આપી દીએ પણ હકદારને અમારી સસ્થા ઇદની નમાઝ બાદ મજકુર ફિત્રા આપી શકે કે કેમ ? અગર આપી શકે તો કેટલા વખત સુધી આપી શકે ?

જવાબ-સસ્થામા ફિત્રાઓ જમા કરી પાછળથી પણ હકદારોને આપી શકો છો ફિત્રો ઇદુલફિત્ર પહેલા પણ આપવો દુરસ્ત છે તેમજ આપવો રહી ગયો હોય તો ઇદ પછી પણ યાદ આવેથી આપવો જોઇએ મતલબ કે આગળ પાછળ પણ અદા થઇ જશે એને અદા કરવા માટે અફઝલ અને બેહતર ટાઇમ રમઝાનના દિવસે ફજરની નમાઝ બાદ અને ઇદની નમાઝ પહેલા છે

સવાલ-એક શખ્સ તરાવીહ પઢતા નથી કે તરાવીહ બાદ વિતરની જમાઅત થાય છે તે વખતે તે જમાઅતમા શરીક થતો નથી, અને તે તહજ્જુદમા મજકુર વિતર પઢવી

અફઝલ છે એમ માને છે અને છેલ્લી બે રકાઅત નફિલ પઢે છે પણ વિતર વખતે જમાઅતમા શરીક ન થતા સફમા બેઠો રહે છે તેનો ખુલાસો સમજાવશો

જવાબ—જે માણસને પાછલી રાતે ઉઠવા વિષે પોતાના ઉપર પૂરેપૂરો ભરોસો હોય તો તહજ્જુદની નમાઝ પછી વિતરની ત્રણ રકાઅતો પઢે પણ જે માણસને પાછલી રાતે ઉઠવાની આદત ન હોય અથવા પોતાના નફસ પર ઉઠવા વિષે પુરો યકીન ન હોય તો જમાઅત સાથેજ આગલી રાતે પઢી લેવી જોઇએ કારણ કે વિતરની નમાઝ વાજિબ છે અને કદાચ પાછલી રાતે ઉઠી ન શકાશે તો કઝા થઇ જવાનો સંભવ છે અને જો તહજ્જુદ સાથે પઢવાનો ઇરાદો હોય તો ફરી તે વેળા સફમા બેસી રહેવુ ન જોઇએ ત્યાથી ચાલ્યો જાય કે તેની જગ્યામા બીજો માણસ ઉભો રહી નમાઝ પઢી શકે

સવાલ—અત્રે એક મસ્જિદમા કુર્આને શરીફનો ખતમ તરાવીહમા થાય છે પણ હાફિઝની પાછળ લુકમો આપનાર કોઇ નથી તો, અગર પઢવામા હાફિઝ કંઇ ભૂલી જાય તો કોઇ ઉજર છે કે કેમ ? અથવા આવી રીતે નમાઝ પઢવી કે નહિ ?

જવાબ—વધારે જરૂરી અને બેહતર તો એ છે કે તરાવીહ પઢાવનાર પાછળ એક બીજો સાંભળનાર હાફિઝ હોવો જોઇએ પણ જ્યારે સાંભળનાર મળી શકતો ન હોય અથવા તે વસ્તીમા બીજો કોઇ હાફિઝ ન હોય તો કંઇ વાંધો નથી પણ પઢાવનાર હાફિઝ ખૂબ સારી રીતે યાદ કરે છતા તેને કંઇ ભૂલ પડે અથવા શક પડે તો સલામ બાદ કુર્આને શરીફમા જોઇ લે અને ભૂલ થઇ હોય તો તેને બાકીની તરાવીહમા સુધારી લે

સવાલ—અત્યાર સુધી અહીંયા બજારમા સરકારે બાંધેલા ભાવ પ્રમાણે ઘઉં મળતા હતા હમણા થોડા દિવસ થયા વ્યાજબી ભાવે વેચાણ કરનાર વેપારીઓને ત્યા ઘઉં ખલાસ થયા છે એટલે હવે કેટલાક લોકો ઘઉંનો ભાવ પોતાની મરજી મુજબ બતલાવે છે સાંભળવામા આવ્યુ છે કે કેટલાક પાંચ રૂપીઆ બતલાવે છે, તો કેટલાક છ રૂપીઆ ! સરકારે સારામા સારા દેશી ઘઉંનો ભાવ રૂપીઆ ચાર બાંધેલો છે સવાલ આ છે કે સદકએ ફિત્ર કયા ભાવના હિસાબે આપવો ?

જવાબ સદકએ ફિત્ર દરમ્યાના ભાવના હિસાબે આપવો આમ તૌર પર બધાઓ માટે આસાન અને મુનાસિબ છે કારણકે મોટે ભાગે સાર્વજનિક જનતા દરમ્યાની હાલતની હોય છે પરંતુ માલદાર માણસ વધારે કીમતી ઘઉંના ભાવે સદકએ ફિત્ર આપશે તો તેને માટે વધારે બેહતર છે અગર ચાર રૂપીઆના ભાવના હિસાબે પણ સદકએ ફિત્ર આપવામા આવશે તો અદા થઇ જશે પણ આસુદા માણસને જરા સારા ઘઉંના ભાવના હિસાબે આપવુ જોઇએ

સવાલ—કોઇ માણસ આજે સતાવીસમી રમઝાને ફિત્રો આપે અને છેલ્લી રમઝાને ઘઉંનો ભાવ આજના કરતા વધી જાય તો આજે આપેલો ફિત્રો અદા થઇ જશે કે વધારો આપવો પડશે ?

જવાબ—ફિત્રો અદા થઇ જશે એમા કંઇ વાંધો આવશે નહિ વધારાનો ફિત્રો આપવો જરૂરી થઇ પડશે નહિ

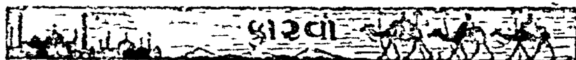
સવાલ—રોઝાની હાલતમા દતમંજન ઘસે તો રોઝામા કંઇ નુકસાન આવશે કે નહિ ?

જવાબ રોઝાની હાલતમાં દતમંજન ઘસી શકે છે, પરંતુ હલકથી નીચે ઉતરવું જોઈએ નહિ અગર હલકથી નીચે જશે તો રોઝા તૂટી જશે માટે એહતેયાત એમાંજ છે કે રોઝા સાથે દતમંજન વાપરે નહિ

સવાલ-શું ફરમાવે દીનના આલીમો એ બાબતમાં કે, એક સખ્શ કે જે પોતાની કોમના એક મોટા ભાગની મરજી છતાં જબરદસ્તીથી અથવા ગમે તે લાગવગ લગાડી વકફના મુતવલ્લી બનવાની કોશિશ કરે છે તેમજ એક શખ્સ કે જે જાણે અજાણે પોતાના હાથથી અવકાફના માલમાં કંઈ ગેરવ્યાજબી બાબત બને તે ડરથી પોતે મુતવલ્લી બનવા માગતો નથી છતાં કોમનો મોટો ભાગ તેને મુતવલ્લી બનાવવા માટે મજબુર કરે છે હવે ઉપર જણાવેલા બને શખ્સોને મુતવલ્લી બનાવવામાં અથવા તેઓના મુતવલ્લી બનાવવામાં અથવા તેઓના મુતવલ્લી થવા બાબતમાં શરીયતની રૂએ આપની શું રાય છે

જવાબ-કોઈપણ વકફ કે ખાતાનો મુતવલ્લી અથવા ટ્રસ્ટી અમાન અમાનતદાર અને નેક માણસને નીમવો જોઈએ કે જેથી તે વાકેફના ઈરાદાઓ પાર પાડે અને વકફ કોઈનું ખાનગી હોય તો તેમાં વાકેફની શરતો મુજબ ટ્રસ્ટી વિગેરે બનવામાં અમલ કરવો જોઈએ અને તો વકફ પબ્લીક, કોમી હોય તો તે જમાતો અથવા તે કોમનો હક છે કે કોઈપણ લાયક મુખ્લીસ માણસને કે જે વકફનામામાં લખેલી શરતો મુજબ કામ કરી શકે એવા માણસને મુતવલ્લી તરીકે નિમે કોમનો મોટો ભાગ જેને લાયક સમજી ટ્રસ્ટી બનાવે તેજ માણસને ટ્રસ્ટી બનવું જોઈએ જબરજસ્તી લાગવગ ચલાવી ટ્રસ્ટી બનવું બીલકુલ ગેરવ્યાજબી છે જે માણસ જબરજસ્તી અથવા લાગવગ ચલાવી મુતવલ્લી બનવા ચાહે તેવા માણસને તો ટ્રસ્ટી ન બનાવવું મુનાસિબ છે અને જે માણસ એહતિયાત રાખતા એવી સસ્થાઓથી અલગ રહેતે હોય, તેજ માણસ મોટે ભાગે અમાનતદાર હોય છે અને ખરેખર તેજ ટ્રસ્ટી બનાવવાને લાયક છે આમ તેનાથી કેમના લોકો મોટે ભાગે દિલી ઈચ્છા સહીત જેને મુતવલ્લી નીમે તેણે કબુલ કરવું જોઈએ નહી તો, નાલાયક લોકો ઘુસી વાકફની શરતો અને ઇરાદાઓનું ખુન કરશે આજકાલ મુસલમાનોમાં લાગવગ અને લાભ રૂશ્વત તથા કોઈપણ પ્રકારનો દબાણ નાખી મતલબ કાઢવા મજબુર કરવામાં આવે છે એજ કારણસર મુસલમાનો કમતેર થઈ રહ્યા છે અને મુસલમાનો કોઈ પણ કામમાં ફતેહમન્દી હાસિલ કરી શકતા નથી મતલબ કે વકફનો ટ્રસ્ટી લાયેક અને અમાનતદાર સદગુણી માણસ મુકર્રર કરવો જોઈએ પણ એવી બાબતોમાં કોઈ પણ જાતનો હસદ કે દુશ્મની પેદા ન કરવા જોઈએ હમેશા દરેક સસ્થામાં લાયક માણસોને મુકર્રર કરવા જોઈએ કે જેથી કંઈ તરેહની ખરાબી પેદા થવા ન પામે તિર્મિઝીની હદીસ છે કે એક વેળા હઝરત (સ.અ૦) પાસે બે આદમી આવ્યા કે અમને આમેલ મુકર્રર કરો તો આપે ના પાડી કે જે આમેલ બનવા ખ્વાહિશ રાખે છે તેઓને આમેલ બનાવવામાં આવશે નહિ સહીહ હદીસ શરીફમાં છે (હઝરતે મ અ વ) કિયામતના નઝદીક થવાની કેટલીક નિશાનીઓ બયાન ફરમાવી છે, જે પૈકી એક નિશાની આ છે કે જ્યારે લોકો નાલાયકોને મોટા અને સરદાર બનાવશે તેવા સમયમાં કિયામત કાયમ થવાનો ઈન્તેઝાર કરો ફિકહની મોટી મોટી મતેબર કિતાબોમાં ટ્રસ્ટી કોને બનવું જોઈએ અને કોને બનાવવું જોઈએ એ વિષે ઘણા વિસ્તારથી બયાન કરવામાં આવ્યું છે જેનો ટુંકમાં મતલબ સમક્ષ રજુ કર્યો છે ખુદા અમો સર્વેને સીધા માર્ગની હિદાયત અતા કરે

એઅતેરાફે મહબ્બત

જનાબ અખ્તર શીરાની*

તો આઓ કે રાઝે પિન્હાંકા રુસ્વાએ હિકાયત કરતા હૂં,
દામાને ઝબાને ખામોશી લબરેઝ શિકાયત કરતા હૂં,
ઘબરાકે હુજૂમે ગમસે આજ અફશાએ હકીકત કરતા હૂં

ઈઝહાર કી જુરઅત કરતા હૂં,
મૈં તુમસે મહબ્બત કરતા હૂં

હકીકતકી ઉન્હી 'મોહૂમ' રાતોંકી કસમ તુમકો,
મહબ્બતકી ઉન્હી માસૂમ રાતોંકી કસમ તુમકો
તો ઉન રાતોંકી રંગીં દસ્તાનોંકી કસમ તુમકો

આજ ઈસકી જસારત કરતા હૂં,
મૈં તુમસે મહબ્બત કરતા હૂં

રાતોંકો મેરે રોનેકા સમા બેદાર સિતારે દેખતે હૈં,
ઔર મેરે જુનૂંકે આલમકો આલમકે નઝારે દેખતે હૈં,
બાગોંકે મુનાઝિરે દેખતે હૈં નેહરોંકે કિનારે દેખતે હૈં

યૂં શાઉં મુસીબત કરતા હૂં,
મૈં તુમસે મહબ્બત કરતા હૂં

હસરત ભરી ફર્યાદોંકો મેરી બાગોંકી ફિઝાએં જાનતી હૈં,
ફર્યાદોંકો લબરેઝ આહોંકો સહરાકી હવાએં જાનતી હૈં,
ઔર મેરે મચલતે આસૂંઓ સાવનકી ઘટાએં જાનતી હૈં

ઈઝહાર હકીકત કરતા હૂં
મૈં તુમસે મહબ્બત કરતા હૂં

તુમ ચાંદસે બઢકર રૌશન હો ઝોહરાકી કસમ તારોંકી કસમ,
તુમ ફૂલસે બઢકર રંગીં હો, ફિરદૌસકે ચમનઝારોંકી કસમ
તુમ સબસે હસીં હો દુનિયા કી દુનિયાકે નઝઝારોંકી કસમ

મૈં જાનસે તુમ પર મરતા હૂં
મૈં તુમસે મહબ્બત કરતા હૂં

ઈસ મહફિલે દુનિયામેં કે જહાં મેઅમારે સદાકત કુછ ભી નહીં
દો અશ્કોંસે બઢકર સચ્ચા ઔર ઈઝહારે મહબ્બત કુછ ભી નહીં
રોના હૈ તુમ્હારી યાદમેં જો રોનેકી સદાકત કુછ ભી નહીં

પેશ ઈતની સદાકત કરતા હૂં,
મૈં તુમસે મહબ્બત કરતા હૂં

---

* કૃત 'સુબ્હે બહાર'માંથી પૃષ્ઠ ૭૧, ૭૨ ૭૩, ૭૪
ખન્ડ ૨ જો, પૃષ્ઠ ૧૧૨

પ્રેમનો એકરાર

રચનાર આસિમ રાંદેરી

મુદ્દતથી જે છાનો ભેદ હતો તે ભેદ હું આજ ઉઘાડું છું,
જે આજ સુધી પર્દામા હતો, તે પરથી પરદો ઉપાડું છું.
લ્યો હાથે કરી જગ આખ ચઢી, એક એવું પડ જગાડું છું
ઉર આજે ખુલ્લું પાડું છું,
હું 'લીના' તુજને ચાહું છું

હું લીના' તુજને ચાહું છું, નિર્દોષ મુનાસતોની કસમ,
હું 'લીના' તુજને ચાહું છું, તે ચારઠી રાતોની કસમ,
હું 'લીના તુજને ચાહું છું તે પ્રેમ ભરી રાતોની કસમ,
લ્યો સાચું સાચ જણાવું છું,
હું 'લીલા' તુજને ચાહું છું

મુજ અર્ધી રાતે રોવાનું સૌ જાગતા તારા જુએ છે,
સૃષ્ટિની સર્વે દ્રષ્ટિઓ, મુજ હલ એ ન્યારા જુએ છે
ઉપવનના દ્રશ્યો જુએ છે, નદીઓના કિનારા જુએ છે!
રે ઠંડા શ્વાસો ખાઉં છું
હું 'લીના' તુજને ચાહું છું

મુજ દર્દભરી ફર્યાદોને, કંઇ દર્દીલાઓ જાણે છે,
મુજ આગ ઝરતી આહોને, જગતની હવાઓ જાણે છે,
મુજ અશ્રુ તણા તુફાનોને, શ્રાવણની ઘટાઓ જાણે છે!
રે! અશ્રુ—નદીઓ વહાવું છું,
હું 'લીલા' તુજને ચાહું છું

તું ચાંદથી બેશક રોશન છો, આકાશના તારાઓની કસમ,
તું ફુલથી ચઢતર કોમલ છો, દુન્યાના બગીચાઓની કસમ,
તું રૂપમા સૌથી સુંદર છો, સૌંદર્ય જનેતાઓની કસમ,
એ તન મન તુજ પર વારું છું,
હું 'લીલા' તુજને ચાહું છું

આ દંભી જગમા કોણે 'આસિમ' સતની કિંમત આંકી છે?
મુજ પ્રેમની સાચી સન્મતીમા, અશ્રુ થોડા બાકી છે!
એ આખ ગમાડી છે એની, જે રડતા રડતા થાકી છે!
આ સાચી વાત જણાવું છું,
હું 'લીલા' તુજને ચાહું છું

કવિતા સંગ્રહનું પુસ્તક 'પ્રેમ-લીલા' માંથી (પ્રગટ તા ૨૦-૧-૧૯૪૦)

કોઈપણ વસ્તુ બનાવી ન બને, તો તે કવિતા છે બનાવવા બેસતાંજ બની જાય તે કવિતા ન હોય માત્ર જોડકણાં કે ટાહ્યલાંજ હોય સચી કવિતા તો થાય. અમુક ખાસ વેળાએજ સ્ફુરે આને આમ છતાં આજે કેટલા બધા કવિઓ (!) કવિતાને બનાવી રહ્યા છે! જેમ હજામત કોઈ બાવલા બનાવે છે તેમ જેમ ભુતો કોઈ ભજીયા બનાવે છે તેમ ચાક પર પીંડો ફર્યો કે હવની તૈયાર કાગળ પર પેન (યા પેન્સિલ) ફરી કે કવિતા તૈયાર થાગો તેટલી ને વાર તેટલી

જો કે હજામત યા ભજીયાનું કામ પણ ખાસ કેળવણી સિવાય બનતુ નથી પરંતુ કવિ બનવામાં કશીજ કેળવણીની શ્રમની અભ્યાસની–જરૂર રહેતી નથી અલ્હીની પાઘડી વલ્હીના માથે, અને વલ્હીની પાઘડી શેખચલ્હીના માથે (અને કદી કદી તો શેખચલ્હીની ટોપી સીધી પોતાને માથે) આ છે કવિતા બનાવવાની –ગઝલ તૈયાર કરવાની નવીન ઢબ અને એ નવીન ઢબ મુજબ આપણે ત્યાં કાવ્ય–પૂર એટલો તો ઉતરી રહ્યો છે કે ઈંગ્લાંડ, અમેરિકાનું શસ્ત્ર ઉત્પાદન પણ તેના આગાડી પાણી ભરે!

અને એ બધાય પૂર જેમ ઉતરતા જાય છે તેમ તેમ દૈનિકો, સાપ્તાહિકો અને માસિકો દ્વારા તે સાહિત્ય બજારમાં મૂકાતો જાય છે 'ડીમાન્ડ' સિવાયની 'સપ્લાય' થતી રહેતી એ ઘટમાળ, રેંટના ચક્કરની પેઠે અગાઉ ચાલે છે જેમ પાણી ધૂએ છે અને ફરી સીંચે તેમ કોઈજ જોતું નથી કે કપડું કિનખાબ છે યા ખાદી કોઈજ રોકતું નથી કે કવિતા કવિતા છે યા બીજું કંઈ 'પોલાદના ચણા' વેચાતી હાઈકી આમ આજે "ખીચડી કચુંબર" થઈ પડી છે

'કારવાં'ની મેહફિલમાં ભાગ લેતા નવ મિત્રો કૃપા કરી મારા લખાણ પર ખૂબ ખૂબ વિચારે હું તેમનું દિલ તોડવા નથી માગતો પણ નવો એ આટલે કરવાપણી મેહફિલમાં મોકલવાનું તેઓ બંધ કરે તેઓ માત્ર છપાયા નોજ સંતોષ માનીને બ્યાન ન બની જાય લખવાનું ખૂબ અભ્યાસપૂર્વક લખે, વધુ વાંચે ને ઓછું લખે થોડું છતાં સુંદર લખે

• • •

સાહિત્ય–વિવેચકમાંથી, ફિલ્મ વિવેચક બની ગએલા અમારા એક મિત્રે પોતાના જ્ઞાનને ટોપરો નીચે મુજબ ઠાલવ્યો છે

" ઉર્દૂ સાહિત્યના નવલિકાકાર તરીકે પ્રસંશાપાત્ર કર્યે જતા શ્રી સઆદતહુસેનને "મન્ટો" એ નરગીસનું સ્થાન લખ્યું છે (વેણી તા ૧૯-૯-૪૨)

તેમનુ ઉર્દૂ સાહિત્યનું જ્ઞાન કેટલુ છે તે અમે જાણતા ન હતા પરતુ હવે એમ લાગે છે તેઓ પોતે પણ પોતાના ઉર્દૂ જ્ઞાનથી અજ્ઞાત છે જો તેમ ન હોય તો તેઓ સઆદત હુસનને સઆદત હુસેન લખતજ નહિ પોતે મુસ્લિમ હોવા છતા તેઓ હસન-હુસેનનો ફર્ક દેખી અને સમજી નથી શકતા શુ? ત્યારે કયા જ્ઞાન બળ ઉપર તેઓ કરબલાના શહીદના કાવ્યો લખતા રહે છે 'હુસેન ડે' ની મુસદ્દસ લખનાર તેઓ હસન અને હુસેન શબ્દોની જોડણી પણ નથી જાણતા શુ?

પણ તેમણે પોતાના ઉર્દૂ જ્ઞાનનુ તળીઉ તો સઆદત હુસેનની "મન્ટો" લખીને બતાવી આપ્યુ છે બિચારા સઆદત હસન, સઆદત હુસેનજ સહી પણ એમની "મન્ટો" શુ બલા છે? નરગીસતુ કયાનક લખનાર એ સઆદત હુસેનની 'મન્ટો' ગઝલની હોવી જોઇએ સઆદત હુસેનથી પણ ચઢઆતી અમે તો એમજ જાણતા હતા કે અત્યાર લગી જે કાઇ લખે છે તે સઆદત હસનજ લખે છે પણ હવે ખબર પડી કે તેઓ તેમની "મન્ટો" પાસે લખાવી પોતાને નામે ચડાવે છે હુ ધારૂ છુ ત્યા લગી સઆદત હસન મુબઇમાજ હશે વચકો પૈકીમાથી કોઇ તેમના સમ્પર્કમા આવતુ હોય તો તેણે તેમને કાને આ વાત નાખવી જોઇએ કે ' તમબી કયા મિયા સઆદત! "મન્ટો" કે પાસ લિખવા કે અપના નામ મશ્હૂર કર રહે હો!'

સઆદત હુસેનની ' મન્ટો " વાચ્યા પછી અમારા મિત્ર અડવાણી, શેખચલ્લીને શેખની ' ચ ની ' અને મને વજુની ' ન્નરો" કહી રહ્યા છે! અને હુ તેમને અડવાની 'જી'

• • •

કેસુડા અને સોનેરૂ તથા કોઝમિ નામનુ હરિશ્ચદ્ર ભટ્ટનું એક કાવ્ય પુસ્તક બહાર પડયુ છે તેનું રિવ્યુ કવિતા માસિકે આમ લીધુ કે "આ કાવ્યો વાચીએ છીએ એટલે નથી એમા કશી વિશેષતા, કવિત્વ કે ભાવ દર્શન લાગતા અત્યત સામાન્ય કોટિની પદ્ય કૃતિઓ છે." હવે એજ પુસ્તકનુ રિવ્યુ "રેખા" માસિક આમ લે છે કે "સાસ્કૃતિક પડઘા પાડતી આવી કૃતિઓ ગુજરાતી સાહિત્યની શોભા છે એ નિઃશકીત બાબત છે"

સમજાતુ નથી કે આ બન્ને માસિકો-માથી સાચુ કોણ? એ કાવ્ય પુસ્તક માગે વાચવુ કે નહિ તે હજી સુધી હુ નક્કી કરી શકયો નથી કેમકે "સાસ્કૃતિક પડઘા પાડતી કૃતિઓ" જોવા જાઉ ને કયાક "અત્યત સામાન્ય કોટિની પદ્યકૃતિઓ" નીકળે! અને તેથી દિમાગને ગદુ કરી નાખે બનવા જોગ છે કે તેથી ઉલટુ પણ નીકળે કૃપા કરીને એ બન્ને માસિકના સમાલોચકો એક મત પર આવી સાચુ શદદર્શન કરે તો સારૂ ઓછામા ઓછુ તે આજના યુગને જરૂરની કવિતા છે કે નહિ એટલુજ દર્શાવે તો બસ

અમે ધારીએ છીએ ત્યા લગી એ કાવ્ય પુસ્તકને લગતુ 'કવિતા'નુ રિવ્યુજ ખરૂ હોવુ જોઇએ અને 'રેખા' જે કાઇ કહી ગયુ છે તે મિત્રભાવ છે

• • •

સાહિત્યમા ચાલતી તફડચીનો બચાવ એક આપ્રાદિક નીચેની ભાષામા કરી રહ્યુ છે

"ભાઇ, માગ તફડચી કયા ધધામા નથી થતી એ મને કહેશો? અને સાહિત્ય એ તો ઉઘાડી પરતુ છે એટલે એમાથી તો જેને લાગ ફાવે એ પોતપોતાના ગજા પ્રમાણે હાથ મારી લીયે અને ખરૂ જોતા તો માણસ માત્ર

તકુંચીની નીતિ વધીને જન્મેલો હોય છે મોટાપણે એ એક મહાન તકડચીબાજ બનીને ઉભો રહે છે કુદરતે પણ માનુષનુ ઘડતર તકડચી કરીનેજ કર્યુ છ "

(વેણી તા ૧૨-૯-૪૭)

પોતાની તકડચીબાજીનો બચાવ કરવા માટે જે વ્યક્તિ, મનુષ્ય માત્રને તકડચીબાજ કહેતા ન અચકાય તેને અમે વધુ કશુ કહેવા નથી ચહતા પરંતુ એટલુ જરા યાદ દેવાડવાની ગુસ્તાખી કરીએ છીએ કે થોડા સમય ઉપર મા આડવીઆ અને દુર્ગેશ શુકલને એ કઇ રીતે કયા મુખે તકડચીબાજ કહેવા નીકળ્યા હતા ? જ્યારે એમની નજરમા કુદરત અને આખુ જગત તકડચીબાજ છે તો પછી મિયાન આડવીઆ અને દુર્ગેશ શુકલની પાઘડી ખેચવાની શી જરૂર હતી ?

આહ શું ભરે કોઇ

જ્યારે દિલમાજ ઘર કરે કોઇ,
કેમ મુજને ન સાભરે કોઇ ?
આજ ઉત્સુક છુ પ્રાણ દેવાને,
કત્લ આવીને બસ કરે કોઇ !
ચાર ગમ છે વમળ તણા મોજા,
જઇને કયા નાવ લાંગરે કોઇ
જ્યા અમર આહ ? આહનીજ નથી,
આહ પર આહ શુ ભરે કોઇ
જખ્મ તેના રહે અનામત રૂપ,
દૂર મુજ દિલથી ઘા સરે કોઇ
કત્લ મુજને કરે એ કાતિલ શુ ?
તેગ શમશીર કયા કરે કોઇ !
તેને એની ફર્જ પડી કયા છે,
કોઇ જીવે કે યા મરે કોઇ !
નિત નવા સકટો પધારે છે,
ધૈર્ય પણ કયા લગી ધરે કોઇ
જેનો ઉપચાર નવ મળે "મિસ્મલ",
ચોટ એવી હૃદય પરે કોઇ

"મિસ્મલ"] [ધોરાજવી

"પ્રતિજ્ઞા"

લખનાર
"ઉન્મત"

ઝયણુ ખરેખર રૂપરૂપની ખાણુ હતી કુન્દન જેવો રંગ, સુન્દર મુખ, મોટા મોટા રસીલા નયનો, એને સુન્દરીઓમા શ્રેષ્ટ પદ અપાવનારા હતા, કિન્તુ એ ગરીબ હતી, એથી એના સર્વ રૂપ–રંગ વ્યર્થ હતા એની કોકિલને લજાવનારી વાણી–મધુર વાણી કોઇને પ્રિય ન હતી એવુ કોઈ સાંભળનાર ન હતુ એની મનોહર ગતિ–ચાલને જોવાવાળા કામી પુરૂષો સિવાય કોઇ ન હતુ એના રસીલા નેત્રો બહુના હૃદયમા દુઃખ પેદા કરી શકતા હતા કિન્તુ પ્રેમ નહિ, કારણ કે એ ગરીબ હતી

એ ગરીબ હતી એજ એનો દોષ હતો એ કારણથી કોઇ એનો આદર સત્કાર ન કરતુ, કોઇ એને સહાનુભૂતિના બે શબ્દ ન સંભળાવતા એને જોઇને પુરૂષો કહેતા – 'આહ! કદી જો આ કોઇ ધનવાનને ત્યા જન્મી હોત!' અને સ્ત્રીઓ કહેતી – 'અગર જો એ ગરીબ ન હોત!' પરન્તુ હુ આ કદી ન કહેતો, હુ વિચારતો હતો કે જો આ કોઇ ધનવાનને ત્યા પેદા થઇ હોત તો એને એવુ અભિમાન હોત કે તેના સોમા ભાગનુ પણ અત્યારે નથી એની પ્રાકૃતિક સુન્દરતા બાહ્ય શણગાર થી ઢંકાઇ જાત એનામા લજ્જા હતી, પવિત્રતા હતી અને સુચારિત્ર્ય હતુ એ કદી પણ કોઇથી વાત ન કરતી જ્યારે એ આવતી જતી ત્યારે ઘણાએ મનુષ્યો એને જોઇને ઉંડો નિશ્વાસ નાખતા, તરેહ–તરેહની વાતો કરતા, કિન્તુ ઝયુબ! ઝયણુ તો ચુપચાપ ચાલી જતી એના નયનો ઉંચા ન ઉપડતા

અમારા ઘરનુ એ કામ–કાજ કરતી, મારા ઘર સિવાય અન્યના ઘરે ન જતી, અને જતી તો કદાચ બોલાવ્યાથીજ એનામા આત્મિક ગર્વ–અભિમાન હતુ છતા પણ એ ગરીબ હતી મારા ઘરે એ હમેશા શણગાર–સજ બે વખત આવતી મારી માનો વહેવાર બહુ સારો હતો એમ તો નહિજ! છતા એ માન વડે પોતાનુ સમસ્ત ભાન ભૂલી જતી હતી આવતા જતા એકાદ વખત પણ એ મને જોઇ લેતી કદાચ અમારી નજર મળી જતી, તો એ શરમાઇને નાસી જતી મને બહારની બેઠકમા ન જુએ તો એ અંદર આવતી ખુદા જાણે એના હૃદયમા કેવો ભાવ હતો એટલુ તો ચોક્કસ હતું કે એ મને જોઇને પ્રસન્ન હતી મારૂ વર્તન એના તરફ સર્વ રીતે પવિત્ર અને સત્ય હતુ હું એને જોઇને પ્રસન્ન થતો હતો કિન્તુ કોઇ પણ જાતના ખરાબ વિચાર વગર હુ એને ગરીબ સમજીને તિરસ્કારતો નહોતો મને એની દરિદ્રતા પર દયા આવતી હતી એના આત્મિક ગર્વ પર મને પણ અભિમાન હતુ જ્યારે હુ અન્ય મતો

દાસાગાઓનો એના તરફ ખરાબ વ્યવહાર જોતો ત્યારે મારા હ્રદયમાં ક્રોધનો સંચાર થતો ઝણુ જ્યારે તેઓની ફરમાનો પર જડતાથી જવાબ દેતી ત્યારે હું એ જોઈને હૃદયમાં ફૂલ્યો ન સમાતો મને ઝણુ પર ગર્વ હતો

ક્યારેક, ક્યારેક હું ઝણુની એકાદ બે વાત કરી લેતો એને એનાથી સંતોષ થતો જો કોઈ વખત હું એને કામ કરવાનું કહેતો તો એનું દિલ રાજી થતું એ તરતજ દોડીને મારૂં કામ પૂર્ણ કરતી તે વખતે મને એની સહાયતા કરવાનો વિચાર આવતો પરંતુ ઝણુએ કદીએ મારી પાસેથી એક પૈસો પણ લીધો નહોતો મને આ વાત પર હંમેશાં ક્રોધ આવતો જ્યારે મારી માતા એને કાંઇ પણ વસ્તુ આપતી ત્યારે તે એનો મહાપ્રયાસે સ્વીકાર કરી લેતી છતાં પણ મારી માતાથી એ ડરતી હતી

એક વખત એ પાણી ભરી રહી હતી એના હાથમાંનું બેડું અફળાયું માટીના ગોળા ઉપર પડ્યું માટીના બેળા ફૂટયા મારી માતાએ આ જોયું ક્રોધમાં તે બૂમ પાડી ઉઠી અને પાસે પડેલું એક લાકડું ઉપાડી તેના તરફ ફેંક્યું લાકડું એના કોમળ પગ પર વાગ્યું લોહી નિકળવા લાગ્યું પરંતુ ઝણુ એક શબ્દ પણ ન બોલી ચુપચાપ ઉભી રહી એનું મુખ મલીન થઇ ગયું એનાં નેત્રો અશ્રુથી ઉભરાઇ ભરાઇ ગયાં આટલું છતાં મારી માતાનો ક્રોધ શાંત ન થયો એણે કહ્યું—તારી આંખો ફૂટી ગઈ હતી—આંધળી છો જોતી નથી?

બિચારી ઝણુ કંઇ પણ ઉત્તર આપ્યા વગર લંગડાતી ચાલી ગઈ બંદરના ખડમાં હું બેઠો હતો એના પગમાંથી લોહી ટપકતું હતું

મેં એને પૂછ્યું '—ઝણુ! આ શું થયું?

એણે આરતેથી જવાબ આપ્યો મારી એ મારી ઝણુ માતાથી સાંખી ન શકાય એમ બોલી

મને ક્રોધ આવ્યો અને પૂછ્યું—કેમ?

ઝણુએ કહ્યું—"માતાથી અજાણતાં માટીનો ગોળો ફૂટી ગયો

હું વિચારમાં પડી ગયો આટલા માટે આવી દંડ-શિક્ષા!

શું એ મનુષ્ય નથી? શું તે ગરીબ છે તેના ખાતર? એની વતી કોઇ બોલનાર નથી એટલે?

મેં ફરીથી કહ્યું 'ઝણુ! આ ગુન્હા માટે મારી માતાને ક્ષમા કરજે"

ઝણુ— 'ખુદા! ખુદા!' આ શું કહી રહ્યા છો? એ મારી મા જેવાં છે શું મા પોતાની દિકરીને કોઇ દિવસ નાહક મારતી હોય?

મેં કહ્યું—'સેકો છું કરીશ?

ઝણુ—'ને કોને ખબર કયાંથી પડે?

આટલું કહીને તે ચાલી ગઈ મારી ગયું મારી બે બિંદુ અશ્રુ નિકળી ચોપડી પર પડ્યાં હૃદય મુંઝાવા લાગ્યું અને મારાથી બોલાઇ જવાયું, હાય બિચારી કે જે આ ગરીબ છે?

મેં મારી માને પૂછ્યું—મા, ઝણુના નાના શા વાંક માટે આવી શિક્ષા?

માએ ગુસ્સાથી જવાબ આપ્યો—'તારા મનને જો નાનો ગોળો ફૂટ્યો આટલી વાત! તો મને વધારે

હું ચૂપચાપ ચાલ્યો આવ્યો મારા હૃદયમાં આગ સળગી રહી હતી જે આખા શરીરને બાળી રહી અશ્રુઓની ધારાના એને શાંત ન કરી શકી

બીજા દિવસે દરરોજની પેઠે એ મારે ત્યા આવી મે જોયુ તો એના પગે પાટો બાંધ્યો હતો અને રહેજ રહેજ લગડાતી હતી હુ એના તરફ જોઉં છુ એવુ જ્યારે તેણે જોયુ ત્યારે લગડાવુ બધ કરી દીધુ, પરતુ એના દર્દને મોંમાથી એ છુપાવી ન શકી એણે મારા તરફ જોઈ હસી દીધુ મારા હૃદયમા ઝટકો લાગ્યો કે, આટલુ વાગ્યા છતાયે પોતાને થતુ દુખ છુપાવવા માગતી હતી આહ! કેવી સહનશીલતા! કેટલી ક્ષમા? છતાએ દુનિયાની નજરમા તે ગરીબ!!

આ દિવસોમા એનો પિતા તાવમા પડ્યો હતો તાવ અને શરદીએ એને કમજોર બનાવી દીધો હતો મજદુરી પર જીવન ગુજારનાર કઠિન પરિશ્રમ કરી રોજનુ કમાનાર મનુષ્ય જ્યારે બિમાર પડે ત્યારે તેની શી ગતિ થાય? આ વસ્તુસ્થિતિની અન્યને ક્યાથી ખબર પડે? ચાર છ દિવસ તો જેમ તેમ કરી કામ ચલ્યુ પરતુ ત્યાર બાદ તો અપવાસ થવા લાગ્યા સાધારણ ખોરાક માટે પણ અન્યની મુહતાજી કરવી પડતી હતી એની બીમારીની વાત અમારા મહોલ્લાવાળાઓ જાણતા હતા એની દરિદ્રતા–કંગાલિયત અન્યથી અજાણી ન હતી આટલુ છતાએ કોઈએ એના ઘરે જઈને ખબર અંતર ન પૂછ્યા! ન આશ્વાસનનો એક શબ્દ પણ કહ્યો! હુ એના ઘરે દિવસમા બે વખત જતો હતો, અને દવા વિગેરેનો બદોબસ્ત કરતો હતો ઝયણુ એટલી શરમાળ હતી કે એ દવા લેવા જવા માટે શરમાતી

ઝયણુ અને એના પિતા દિલાવર ઉપર મારા આ બ્યહારથી, મારી મહાનુભૂતિથી ઉડી અસર થઈ, બિચારો દિલાવર મને હજારો આશીર્વાદ દેતો, ઝયણુ એક શબ્દ બોલી ન શકતી ક્યારેક ક્યારેક એના નેત્રોમાથી કૃતજ્ઞતાના અશ્રુ એના સુન્દર કપોલને ભીંજવી દેતા હુ એની આ મૂગી કૃતજ્ઞતાથી મનમા ને મનમા મુઝાતો દરરોજના નિયમ મુજબ હુ એને ત્યા જતો દિલાવરની બીમારીને આજે સાતમો દિવસ હતો આજે મે ઝયણુને દિલાવરના ખાટલા પાસે બેસી રોતી જોઈ મને જોતાજ એણે આસૂ લુછી નાખ્યા અને કહ્યુ —

"જુઓને, આજ તો મારા પિતાની હાલત બહુજ ખરાબ છે, સવારના હોશમા નથી"

મે કહ્યુ –"ત્યારે મને જાણ કેમ ન કરી?"

ઝયણુના નેત્રોમા આસૂ આવી ગયા એણે ધીમેથી કહ્યુ –"હુ માથી ડરૂ છુ, મને એમ પણ વિચાર આવે છે કે મહોલ્લાવાળાઓ તમારી હાસી કરશે મારે તો બદનામીએ શુ? અને નેકનામીએ શુ?" આટલુ કહેતા–કહેતા પાછી એ રોવા લાગી

હુ મારા હૃદય સાથે વિચારવા લાગ્યો –

"ઝયણુ! તુ ગરીબ છો છતાએ લાખો કરતા ઉચ્ચ છો તારા વિચાર જેટલા પ્રશંસનીય છે, એટલાજ અન્યના વર્ણિત" મે ઝયણુને સબોધીને કહ્યુ –"ઝયણુ! મને તારી બદનામીનો વિચાર આવે છે નહિતર આખો દિવસ અહીંજ રહુ"

હવે તો ઝયણુ ધ્રૂસકે–ધ્રૂસકે રોઈ પડી–રોવા લાગી મે એને બહુ બહુ સમજાવીને શાન્ત કરી, અને જ્યારે હુ દવા લેવા જવા માટે તૈયાર થયો, ત્યારે તેણીએ મને જતા અટકાવ્યો અને પોતાનુ ચાદી–રૂપાનુ ઘરેણુ મારા હાથમા મુકતા કહ્યુ –'આ વેચીને રૂપીઆ લાવી દ્યો,

આજ એક ટકનું પણ ઘરમાં અનાજ નથી'

મારી આંખો અશ્રુથી ભરાઇ ગઇ બોલતા મારો સ્વર ધ્રૂજતો હતો

'ઝવણુ ! મારી આજ્ઞા વિનંતિ જે ગણો તે તને મારો ખ્યાલ નથી ? તને ન કહું ત્યાં સુધી તારે આ ચીજ વેચવાની નથી મારાથી બનશે ત્યાં સુધી હું સહાયતા કરીશ પછી જેવી ખુદાની મરજી' મેં પુનઃ કહ્યું – 'ઝવણુ ! તેં કદાપિ પણ મારી સહાયતા લીધી નથી આજે જો તું ઇન્કાર કરશે તો મને બહુ દુઃખ થશે

ઝવણુ કંઇક કહેવા ઇચ્છતી હતી પરંતુ અટકી ગઇ મૌન મારા તરફજ જોઇ રહી આંખોમાં કૃતજ્ઞતા હતી અને અધરો પર ક્ષીણુ દુઃખ ભર્યું હાસ્ય મે ધરેણુ પાછું આપી દીધું અને ખીસામાંથી પાંચ રૂપીયા કાઢી તેના હાથમાં મૂક્યા એણે એક ઉંડો નિશ્વાસ નાખ્યો અને પોતાના પિતા પાસે બેસી ગઇ

બે અઠવાડીઆ વિતી ગયા છતાંએ દિલાવરનો તાવ ન ઉતર્યો હું કંઇને કંઇક ઝવણુને આપતો મને ડર હતો કે વખતે મહોલ્લાવાળાઓ શોર મચાવશે એક દિવસ મેં કેટલાક યુવાનોને ભેગા કર્યા જે માન મહ નામાજ રહેતા હતા તેમને મેં કહ્યું—

જુઓને દિલાવર બિચારો ઘણા દિવસ થયા બિમાર છે એની મદદ માટે કંઇક કરવું જોઇએ બિચારા ભૂખે મરે છે

એકે મને પૂછ્યું – આ તેનેજ આટલી બધી ફીકર કેમ છે ?

મે ઉત્તેજીત બનતા કહ્યું – મનુષ્યત્વના ખ્યાલથી !'

તે અને બીજા હસી પડ્યા એ હસવામાં અવિશ્વાસ હતો હું મારા મન સાથે વિચારવા લાગ્યો કે ખરેખર આ નરપિશાચો પાસે સદ્ભાવના માગી દિલાવર જેવા એક પવિત્ર આત્માને અન્યાય કર્યો છે

હું માંઈ ન બોલ્યો ચુપચાપ ઉભો રહ્યો મને જતો જોઇને વળી એકે કહ્યું ભાઇ સાંભળો કોઈ આપણા દોસ્ત-દિલાવર હોય તો એની સહાયતા કરીએ અમો થોડા આવા એક ભિખારીની પાછળ રૂપીઆ ખર્ચવા તૈયાર નથી

મે મશ્કરી કરીને કહ્યું –'વાહરે ! દયા ધર્મ ! દાન ધર્મ !!

બે ચાર જણાએ થોડી-થોડી સહાયતા કરી પરંતુ મને લાગ્યું કે પોતાના આત્માની વિરૂદ્ધ મારા દાબથીજ-શરમથીજ તેઓએ એ પૈસા આપેલા

મનુષ્ય જાતિને અપમાનિત કરવાવાળા આવા નરપિશાચો પ્રત્યે મને ઘૃણા થઇ મને લાગ્યું કે – આ સર્વે સ્વાર્થના ઉતના જગતના પુતળાઓ છે પણ તેઓ ધનવાન છે અને ઝવણુ ગરીબ !'

ત્રણ અઠવાડીઆ બીજા વીતી ગયા દિલાવર હજી ખાટલા વશ હતો કોઇએ એની ખબર ન લીધી તેમ જ લીધી ન કોઇએ પાઇની મદદ કરી એક દિવસે મે જોયું કે ઝવણુ બહારની કોટડીમાં બેસી રોઇ રહી હતી મે એને શાન્તવન આપતા કહ્યું—

'ઝવણુ ! શું છે ? આટલી બધી બેબાકળી કેમ છો ?' એ ચૂપજ રહી મે એને જવાબ દેવા માટે બહુ-બહુ કહ્યું ત્યારે બોલી – 'મહોલ્લાના એક માણસે ખાવાનું લેવા માટે મને બોલાવી અને એકાન્ત જોઇ મારી પાસે નીચ માગણી કરી જાતજાતના પ્રલોભન દીધા, પરંતુ '

મને થયુ કે, "વાહરે સસારના ઉચ્ચ મનુષ્યોની સજ્જનતા! સસારમા આવા નીચ અને કૃતઘ્ન મનુષ્યો છે, જે બીજાના દુ ખથી દુ ખી થવાના બદલે તેઓને સતાવે છે અને છતાએ પોતાને ઉચ્ચ મનાવે છે એક અસહાય બાલિકા સાથે આવુ વર્તન?"

મને દુ ખી થતો જોઇને ઝયણુ બોલી – "આપ શા માટે ઉચાટ કરો છો? ગરીબી એ એક પાપ છે ગરીબો સાથે આવુ વતન ન થાય તો બીજુ શુ થાય?"

"ઝયણુ! આ અપમાનનો બદલો લીધા વગર હુ રહેનાર નથી"

ઝયણુએ ગભીર થઇને કહ્યુ –'નહિ રે, આપ કોઇને કઇ કહેશો નહીં એની ઇર્ષ્યામા બદ્દો લાગી જશે મારી વિનતિ માનીને આપ ચુપજ રહેજો"

"ઝયણુ! ધન્ય છે તને!" મારા મુખમાથી આ શબ્દો નીકળી પડયા

ધીરે-ધીરે સર્વને માલુમ પડયુ કે મારી આવ-જાવ ઝયણુને ત્યા છે આથી તરેહ તરેહની વાતો થવા લાગી

"આટલા માટે તો ભાઇસાહેબ દિલાવરની સહાયતા કરવા સૌને ભારપૂર્વક કહી રહ્યા હતા મને કઇક પહેલાથીજ શક હતો"

જ્યારે બીજો એમ કહેતો હતો કે, "અરે એમ તો શુ તમોએ એને પરોપકારી માની લીધો હતો?"

ત્રીજો વળી બોલતો હતો કે –"અરે! ઝયણુની જાળમા ભાઇસાહેબ ફસાયા છે છે તો રૂપરૂપની પુતળીને?"

આવી આવી અનેક વાતો મારા કાને આવવા લાગી મે મારા મન સાથે વિચાર કર્યો કે –"વાહરે પાખડીઓ! હૃદયમા નીચ વાસનાઓ! કુત્સિત વિચાર, ઘૃણિત અભિલાષા, અને બહારથી ધર્માત્મા હોવાનો ગર્વ!"

મારી માથી પણ આ વાત છુપી ન રહી એનો ક્રોધ મારા પર વર્ષ્યો હતો એણે એક દિવસે મને કહ્યુ –"કેમ શમ્સુ! આટલી હદ સુધી નીચતા? આખો મહોલ્લો તારી વાતો કરે છે, પણ તને તો કઇ નથી આ બધો અગ્રેજી ભણતરનો પ્રતાપ છે કા?"

મે કહ્યુ –"મા! હુ પોતે તો આ જગતના ભગતો તરફ ઘૃણાની નજરથી જોઉં છુ જો હુ એ સર્વની વાતો તને કહુ તો તુ આશ્ચર્ય પામે! આટલુ છતાયે મારા પર દોષ મુકતા શરમાતા નથી હુ મારૂ કર્તવ્ય પાલન કરીશ ગરીબોની સેવા કરીને હુ મારી જાતને પુણ્યવાન સમજીશ"

આ વાતથી મારી માને દુ ખ થયુ છતાએ મે તો મારા મન સાથે નિશ્ચય કર્યો હતો કે આ બાબતમા મારે કોઇનુ સાભળવુ નહિ. ઝયણુની પવિત્ર મૂર્તિ હર વખત મારા નયનો સામે નાચ્યા કરતી અને મારામા ઉત્સાહ પેદા કરતી એનુ મદમદ હાસ્ય કરતુ સુદર મુખડુ સદાય મારા હૃદયમા રહેતુ

દવાના ચલુ સેવનથી દિલાવર સારો થયો અને એ પોતાનુ જુનુ કાર્ય કરવા લાગ્યો આખો દિવસ મહેનત-મઝદુરી કરીને પેસા લાવતો અને પોતાનુ ગુજરાન ચલાવતો આટલુ છતાએ મારૂ રૂણ ચુકવના ઇચ્છતો હતો કેટલાક દિવસ પછી ઝયણુએ મારા હાથમા બે રૂપીયા મૂકયા

"આ શાના રૂપીયા?"

"આપે મારા પિતાની બીમારીમા ઘણા

રૂપીયા આપ્યા છે બીજા ધીરે ધીરે ચુકવી આપીશ '

મા૦ છાતમા પોટલીજ શ૦ જયણુનો હાથ મા૦ હાથમા લઈ કહ્યુ - જયણુ ' તુ મને શુ સમજે છે ? આમ દિવસ પણ જો રૂપીયાની વાત કરીશ તો મા૦ ઇશ નારાજ થશે આ રૂપીયા પાછા તે ત્યારે તો એક વાત લઇ આવ જેને તારૂ મન લાગી ગયુ છે ''

જયણુએ માતા તરફ કૃતજ્ઞતા અને પ્રેમથી જોયુ એની આખોમાથી માતીને પણ શરમાવે એવુ સુદર અશ્રુબિન્દુ એના ગુલાબી ગાલ પર પડ્યુ મે મારા મનમા વિચાર્યું કે - શુ આ હૃદયમા પ્રેમનુ સ્થાન જ છે ?

ચાર મહિના પછી ગામમા કોલેરા ફાટી નિકળ્યા પૈસા ના શેઠના એક દવાના ઠામ પર કોઈના શરૂ થયા અને લગભગ પોણાભાગ ખતમા બીજા મોઢાના ઢેકાવા તેઓએ દૂર જઈ ભાગવુ શરૂ કર્યુ, કેટલાક તો ગેરી ભરી મુખમા બાપીને નદી આવ્યા ત્યાક પોતાના સગાવહાલાઓ પાસે ચાલ્યા ગયા

અત્યારે સુધી તો મા૦ મહોલ્લામા કોઈ રોગચાળ નહોતો અને તેથી અમા નિશ્ચિત હતા એક દિવસ સાગાના ખબર મળ્યા કે અમારા મહોલ્લાની બાજુના મહોલ્લામા એક આદમીને કોલેરા થયો છે અમારો સહુએ મહોલ્લા ને ભગવાની ઉત્સા

મેં કહ્યુ 'હવે અહી રહેવુ એ બુદ્ધિ ભર્યું કામ નથી'' ત્યારે બાપુએ મૈખાન - 'હુ તો કાનન બીજી જ થાએ રહીશ જરૂર''

અનેક વૃદ્ધ સજ્જનોએ કહ્યુ - જન્મથી શુ મોત છોડી દેનાર છે ? જો મરવાનું હશે તો ક્યાંય પણ જવાઓ મોત પકડશે''

બેએક દિવસ પછી મારી માએ કહ્યુ - 'રાજુ ! જો બેએક દિવસ પછી અમે બહાર જવાનુ છે નિશાળમાથી રજા લઈ લેજે''

''બહુ સારૂ'' આટલુ કહી મે મારી માને રજા કહ્યાં એજ દિવસે જયણુ મારા ઘરે આવી, મે એને પૂછ્યુ - 'જયણુ' તુ ક્યા જઈશ ? મા તો અમ બહાર જવાનુ કહે છે''

જયણુ કિંચિત ગભરાયેલા થતા બોલી - 'બસ સારી વાત છે તમો પણ જાઓ, હુ મરીશ ત્યા જ શુ જાઉ ?

કોઈ બીજાને સાથે લઈ જાઓ '

''મરીજને કોણ સાથે લઈ જાય ? મારો કોઈ સગો પણ નથી '

મારી સાથે આવીશ ?

જયણુ સુદર મુખ જરા ઝીણી ઉંચુ કરી જરાક જવાબ આપ્યો કે - 'ના '

મે આશ્ચર્યચકિત થતા પૂછ્યુ - 'કેમ ?'

અને રાજ ! પાછો બોલો - ચમા જનાના બહેનામ થાય દુનિયાની નજરમા તમને શા માટે મરવા મુકુ ? મારે મરવાનુ હશે, તો તમારા નામ લેતા લેતા મારા પ્રાણ જશે

મે બહુજ આગ્રહ કર્યો પરતુ એણે નહિ સ્વીકાર્યું અને છેવટે ના કહ્યુ ત્યારે મુસ્કરાતા મે કહ્યુ - ત્યારે હુ પણ જવાનો નથી ''

આ સાભળી જયણુ મારા મુખ સામે જોઈ એમ ઘણીક વિનતિ કરી અને આખરે મારે એની વાત માનવી પડી પણ મને સાથે એણે કહ્યુ - ''ઈશ્વર અમર પ્રતાપથી જલ્દી આવજો''

મારે મહોલ્લાના ખબર થતા જ તે પણ જતા તૈયારી કરતા ન હતા, પણ તુ મારા

લાગ્યમા બીજુજ કાઇ હતુ સજની ગાડીમા જવાનુ નક્કી થયુ હતુ પરતુ ભાગ્યવશાત સવારનાજ મારી માતાને દરત થવા લાગ્યા હુ ગભરાઇ ગયો ડાકટરને બોલાવી લાવ્યો, દેડ-ધામ કરવા લાગ્યો મારૂ સહાયક કોઈ રહ્યુ ન હતુ મહોલ્લાના માણુસો પણ આ વત સાભળી ચાલ્યા ગયા આજે મને લાગ્યુ કે સસારમા મારૂ કોઇ નથી દુખના વખતે કોઇ કોઇનુ થતુ નથી પોતાના પણ પારકા થઇ જાય છે જે કોઇ સબધીને બોલાવતા, તેઓ કઇને કઈ બહાનુ બનાવી દૂર થતા અતમા હતાશ થઇને હુ બેઠો સારોએ સસાર મને અધકારમય ભાસવા લાગ્યો

કિન્તુ આ અધકારને ભેદી મારી નજરમા આશાનુ એક કિરણુ દેખાવા લાગ્યુ, અને એ ઉજ્વલ કિરણુ હતુ માત્ર ઝયણુની સહાનુભૂતિ! જ્યારે સસારના સર્વ સહાયક દૂર થયા, પોતાનાઓએ સાથ છોડી દીધો, ત્યારે એક ગરીબ બાલિકાએ આવી મને ઉગારી લીધો ઝયણુએ આવી મને કહ્યુ –

"તમે ગભરાવ છો શા માટે? હુ તો જીવતી છુ ને? માજીની સેવા હુ કરીશ"

એણે માની સેવા જીવ જાનથી શરૂ કરી ઝાડા વિગેરે પણ એ સાફ કરતી, બેના કપડા બદલતી, નિયમીત પખાથી પવન નાખ્યા કરતી આખી રાત માના ખાટલા પાસે બેસી રહેતી એક ક્ષણુ પણ સૂતી નહિ

માએ એક દિવસ ઝયણુને કહ્યુ –"ઝયણુ! તે દિવસે મે તને મારી એ મારી ભૂલ હતી મને માફ કર!"

"મા! એ વાતનો વિચાર છોડી દ્યો, આપની સેવા કરવી એ મારો ધર્મ છે"

બે દિવસમા તો માદગી સુધરી ગઇ પણ મારા દુખનો અત ન હતો, મા સજી થઈ ગયા બાદ હુ એ દર્દમા સપડાયો મા હજી ચાલવાને અશક્ત હતી, એટલે મારી દેખરેખનો ભાર ઝયણુ પર પડ્યો ઝયણુ મારી સેવા-ચાકરી તનો-જીગરથી કરતી અને પોતાની જરાએ પરવા ન્હોતી ડૉકટર દિવસમા ત્રણ વખત આવતા દવા લાવવા કરવાનુ કામ દિવાનર કરતો એ વૃદ્ધ બિચારો આખો દિવસ મારી બેઠકમા બેસી રહેતો જરા સાદ પાડુ કે હાજર થતો એક વખત મારી મા રોતા હતા ત્યારે એણે કહેલુ કે –

"મજી! આપ રૂવો છો શાને? ભાઇએ જે ભલાઇ મારા સાથે કરી છે, તેનો બદલો અમો જાન આપીને પણ વાળી શકનાર નથી"

મારી માએ કહ્યુ –'ભાઇ આજ તો મને તમારોજ આશરો છે"

રાતના મારી તબીયત કઇક વધારે ખરાબ હતી મે ઝયણુને મારા માથા આગળ બેસવાનુ કહ્યુ મને બેચેન જોઇને તેણે મારી આજ્ઞા માની લીધી મે આખ ઉઘાડી એક વખત એના તરફ જોયુ આખમાથી અશ્રુના બે બિન્દુ સરી પડયા, તેને લુછના ઝયણુ બોલી – "આટલા ગભરાવ છો શા માટે? સવાર સુધીમા તો આરામ થઇ જશે"

મે કહ્યુ –"ઝયણુ! તે જે અમારી સેવા કરી છે તેનુ રૂણ હુ ચુકવી શકનાર નથી, અને એથીજ આટલો બેચેન છુ"

"અત્યાર એ ચિંતા ન કરો નહિતર તબીયત વધારે બગડશે" ઝયણુએ મને આશ્વાસન આપતા કહ્યુ

મે આખ બધ કરી દીધી ઝયણુ મારૂ માથુ દાબવા લાગી, અને હુ સુઇ ગયો હુ ન્હોતો જાણતો કે કયા સુધી હુ ઉઘ્યો! પણ

જાગીને જોયુ તો ઝયબુ એમની એમ બેઠી હતી એક હાથ મારા કપાળ પર હતો અને બીજા હાથે પંખાથી પવન નાખ્યા કરતી હતી મારા ઉપર કાંઈક ઠીક હતુ ડૉક્ટરે આવી જોયુ તો તે ખુશ થયો બે દિવસમા તો હુ બેસવા-ઉઠવા લાગ્યો ત્યાર પછીના ત્રીજા દિવસે અમો જવાનો વિચાર કરતા હતા ત્યા ઝયબુ એ રોગનો ભોગ બની હુ ગભરાઈ ગયો તરત ડૉક્ટર આવ્યા દવા શરૂ થઈ પરંતુ ઝયબુને કંઈ ફેર ન જણાયો, દસ્ત પર દસ્ત અને ઉનટી પર ઉલટીઓ થવા લાગી

ડૉક્ટરનુ મુખ પણ ઉદાસ રહેતુ, એ જોઈ આશાની ક્ષીણ રેખા વિલીન થઈ જતી હતી રાતના ઝયબુ બેહોશ થઈ ગઈ હુ એનુ મથુ મારા ખોળામા લઈને બેઠો હતો મારા નેત્રો માથી આસુની ધારા નંકળી રહી હતી મારી મા પણ રોતી હતી અને એક બાજુ દિલાવર ચુપચાપ બેઠો હતો, મારી માને રોતી જોઈને દિલાવરે કહ્યુ – મા ! રોવાથી શો ફાયદો? ઝયબુએ મારુ અને એનુ કરજ ચુકવી દીધુ મને હવે કાંઈ અફસોસ નથી, જો મારુ પણ શરીર કામ આવી જાય તો મને વધારે આનંદ થાય"

આટલુ કહી તે ચાલ્યો ગયો મા પણ બીજા ખડમા જઈને રોવા લાગી કેટલીક ક્ષણ પછી ઝયબુએ નેત્ર ખોલ્યા અને મારા તરફ જોઈ કહ્યુ —

'હવે હુ જાઉં છુ, મને ભૂલી ન જતા !"

મારી આંખોમાથી અશ્રુની ધારા વહેવા લાગી મે ધ્રુજતા દુખ સાથે કહ્યુ —

"મારી ઝયબુ!" આથી અધિક હુ કઈ ન બોલી શક્યો મારુ હૃદય ભરાઈ આવ્યુ મે મારુ મુખ એના મુખ પર રાખી દીધુ અને કહ્યુ —

"મરી ઝયબુ!"

ઝયબુએ આખ ખોલી અને કહ્યુ –"મારા રામ્બુ!" અને એ પછી એના નેત્રો બધ થયા, સદાને માટે

• • •

સારો સસાર મને અંધકારમય ભાસવા લાગ્યો એ અવસ્થામા મે ઝયબુના મૃત શરીર પર હાથ રાખીને જીવન પર્યંત અવિવાહિત રહી ગરિબોપકારમા તન-મન અર્પણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી

* ધાબાજ ફેરફાર સાથે અનુવાદ
(છપાઈ રહેલા નવલિકા-સગ્રહ "તસ્વીર"માથી)

મજલ આદરૂ છુ !

જીગરને જીગરની હુ વાતો કરૂ છુ,
અગમ–અકમા ગિર મ્હારૂ ધરૂ છુ !
ભૂલે– ભુલનાગ—ભૂલો, ભુલી ભૂલી,
હુ મુજને વિસારી જીવન વિસરૂ છુ !
પડી દિલની આદત, ગમી ખુણ ખાવા
હુ એથીજ દિલમા, નવા ગમ ભરૂ છુ !
છે ઘાતક છતા, હુ એ' ઘાતકની મનમા,
છબી દિલરૂબા—ખુન્નુમા ચિતરૂ છુ !
હૃદય—મનના કાજે સમાધાન ખાતિર,
સિતમ પામ આજે રહમ કરગરૂ છુ !
વફાની કસોટી, જફા કર અને જો,
હુ તારાજ પથ પગ નયન પાથરૂ છુ' !
હૃદય ગમગીનીના રૂદન ગાન છેડે,
તૂટેલા હુ તારો અમલ વાપરૂ છુ !
ચડયો'તો તો ઉચે બહુ ધિરે ધિરે,
નિચે ઝટ હુ નિચે પરત ઉતરૂ છુ !
કડુ ઝિન્દગાનીની બાજી મમેટી
લઈ, એકસી—આશ સાથે મરૂ છુ !
થયુ શુ ? ન જાણુ થશે શુ ? ખબર ગી ?
છતા મન વિષે હુ મજલ આદરૂ છુ !
હુ જાણુ છુ જગ આ, એ ચોખટ પગ નિજની,
ફરે છે ઘુમે છે, તો હુ પણ ફરૂ છુ !
કહુ એની હકીકત પુછ "ગુલ" મને શુ ?
હુ ત્યાથી થઈ અણઘડી નિમરૂ છુ !

પોરબદર] ["ગુલ" મહૂ'મ

અંધારા-ત્માની ક્રૂરતાઓ અને, "સુમનો એ!! તે દિવસો યાદ આવી ગયા જે તેણે પ્રેમલતાના મહોરા ઉપર ગળ્યા હતા એને ફરી એકવાર પોતાની શક્તિઓ ચાલી જતી લાગી–પ્રેમની બીમારીએ એને પટકી નાખ્યો એની કલ્પનાએ નવા નવા સ્વરૂપો જોયા એણે પ્રેમલતાના જાપ શરૂ કર્યા એણે જોયું કે પ્રેમલતા બીજી દુનિયામાં જઈ પુગી છે ત્યાં એને માટે અમૃતની વાનગીઓ તૈયાર રાખવામાં આવી છે એ ત્યાં સુમનની રાહ જોતી હોય એમ ગગનને લાગતું સુમનથી હવે આ જગતમાં વધુ વખત રહેવાય એમ હતું નહિ એના દિવસો પૂરા થયા જતા જતા કહી ગયો કે "માનવતાની ભિખારણ મને જીવન આપીને ચાલી ગઈ હતી–કારણ કે મેં મારું જીવન પરમાર્થે જ ગુમાવી દીધું હતું–પણ હું એ જીવન પણ ટકાવી નહિ શક્યો હું બસ એટલું જ હવે ઇચ્છું છું પ્રેમલતાને મ્હારા આ છેવટની ખબર થાય"

(સંપૂર્ણ)

સિદ્ધિ.......ના.......સન્માર્ગ

રજુ કરનાર "ગાફિલ"

(સર્વ હક્ક લેખકને સ્વાધીન છે)

૪૯૨

જુની અને નવી સસ્કૃતિની અથડામણ ॥ આ કાળમા, નવ વિચારણાના પ્રેરકોએ અનેક કુરબાનીઓ આપવાની છે નવયુગની ભાવનાઓની ચણતર, ખપી જનારાઓજ કરી શકે કાયરોનુ એ કાર્ય નથી સદીઓ જુની માન્યતાઓને મિટાવવી એ સરળ નથી અનેક આત્મભોગો આપ્યા પછી અને અસખ્યાબધ બલિદાનો આપ્યા પછીજ માર્ગ મોકળા થવાના છે છતા એક વાત યાદ રાખવી જોઇએ, તે એ કે જુની એવી સર્વ માન્યતાઓ સદતર ખરાબ નથી વીણી વીણીને ખરાબ હોય તેટલીજ માન્યતાઓમા યોગ્ય સુધારા થવા જોઇએ કારણ કે કેટલીક માન્યતાઓ 'જુનુ એટલુ સોનુ" એ કહેવતને સત્ય ઠરાવી દે, તેવીયે હોવાનો સભવ છે

૪૯૩

સ્વભાવ ઉપર કાબુ રાખવાનુ માત્ર સ્ત્રીઓ માટેજ છે, એમ આજનો પુરૂષ વર્ગ દૃઢતાપૂર્વક માને છે ખાસ કરીને લગ્ન પછી તો સ્વભાવ ઉપર કાબુ રાખવાનુ પોતાના માટે સ્ત્રી કરતયે વધારે જરૂરી છે, એટલુયે આજના પુરુષને ધ્યાનમા બેસતુ નથી જો કે ચોક્કસ પ્રસગોએ વધુ ઉદારતા પુરૂષેજ દાખવવી જોઇએ પણ તેમ થતુ નથી સ્વચ્છદપૂર્વક વર્તન ચલાવવાની શરૂઆત પ્રથમ પુરુષજ કરે છે પરિણામે વાસનાની તૃપ્તિ શોધતા પુરૂષની વાસનાની અગ્નિ જ્વાળાઓમા અનેકના સૌદર્ય અને યૌવનનુ બલિદાન અપાય છે સખ્યાબધ યાવનાઓ લગ્ન પછીના બે-ચાર વર્ષોમાજ પ્રૌઢાઓ જેવી દેખાય છે તેનુ મુખ્ય કારણ પુરૂષોનુ અયોગ્ય વર્તન છે

૪૯૪

સામાજીક સડાનો ઉત્પાદક પુરૂષ છે સ્ત્રીઓને અવળે પથે દોરવી જઇ તેમના જીવન સર્વસ્વનો નાશ કરવામા અધિક હિસ્સો પુરુષોનો છે આજે નજરે પડતી લાખો વેશ્યાઓના જીવનનુ ચોક્કસતાપૂર્વક અભ્યાસ કરનારને જણાશે, કે એમાની ઘણી ખરી વેશ્યાઓ, કોક સારા કુટુમ્બની વહુ દીકરી હતી અને કોઇ એક કામી પુરૂષે એમના શીયળને નષ્ટ કર્યુ હતુ પાછળથી હડધુત થતા તેમને વેશ્યા થવાની ફરજ પડી હતી શીયળને સલામત રાખવાની કાળજી વગરની કુમારિકા શોધીયે જડે તેમ નથી છતા આટલી વેશ્યાઓ ક્યાથી ફુટી નીકળી, એ એક વિચારવા યોગ્ય પ્રશ્ન છે વેશ્યાઓની સખ્યા વધારવાનો આરોપ કોઇ એક ચોક્કસ વર્ગ ઉપર મૂકી શકાય તેમ નથી કારણ કે વાઢાઓ, વિધુરો અને સ્વપત્નિથી જેમને સતોષ ન હોય, એવા સખ્યાબધ પુરૂષ રાક્ષસો પોતાની વાસનાતૃપ્તિ અર્થે અનાથ કુમારિકાઓને ફસાવે છે અને પરિણામે અનેક અબળાઓના શીયળ, યૌવન અને સૌદર્ય ખાકમા મળી જાય છે આવુ થવામા સમાજના અયોગ્ય બધનો પણ અમુક અશે જવાબદાર છે

૪૯૫

જુનુ એ બધુજ નાશકારક છે, અને નવુ બધુયે આનદદાયક છે એ ભ્રમણા પણ સાર નખ્ખોદ વાળનારી છે આખો મીચીને ગાડરીયા પ્રવાહમા તણાઇ જવુ, સાત

સારનો વિચાર પણ ન કરવો, એ પ્રથા ઘાતક છે જુના અને નવાની ચોક્કસ કસોટી કર્યા પછી, શ્રેષ્ઠ હોય તેનો સ્વીકાર કરવો એ પદ્ધતિ અવલંબન કરવાથી સમાજની વર્તમાન અવદશાનો અંત આવી શકશે એ સુધારકોએ ભૂલવું જોઇએ નહિ જુના કરતા વિશેષ લાભદાયક એવું નવું જો સર્જવાની શક્તિ ન હોય છતા જુનાનો નાશ કરવાની વાહીયાત મનોદશા સેવવી, એ નરી નાદાની છે

૪૯૬

સત્કાર્યો અને આદર્શ પત્નિના જીવનને અજ્ઞાનતાએ કે સ્વેચ્છાએ કચડી નાખનાર મૂર્ખ પતિ, પોતે પણ પોતાને સુખી કરી શકતો નથી પ્રત્યેક પતિએ પરણ્યા પછી પોતાની પત્નિને સમજવાના વધુમા વધુ પ્રયાસો કરવા જોઇએ સુખી થવાનો સરળ અને સર્વોત્તમ માર્ગ આ એકજ છે

૪૯૭

લગ્ન એ વ્યક્તિગત દરેકનો અંગત પ્રશ્ન હોવાથી બીજાઓ તેમા માથુ મારવુ જોઇએ નહિ લગ્ન એ જીવનનો અત્યંત મહત્વનો પ્રશ્ન છે, કોઇ પણ ડાહ્યા માણસે, આ બાબતમા પોતાની સલાહ આપવાનુ ડહાપણ ડહોળવુ જોઇએ નહિ

૪૯૮

વેદવેના ત્રીજા વર્ગના ડબામા પણ થુંકવાની મનાઇ હોય, એવા આ જમાનામા શરીરના સર્વોત્તમ હીર સમા વીર્યને જ્યા ત્યા વેરી નાખવુ એ કરતા વિશેષ મૂર્ખતા અન્ય કઇ હોઇ શકે?

૪૯૯

આજની પેઢીઓમા વિશેષ ઉચ્છ્રંખલ અને બિન જવાબદાર તત્વજ ચાલતુ હોય છે જવાબદાર તત્વ ચાલતુ હોય, એવી પેઢીઓ તો આનંદદાયક છે પણ જ્યા ઉપરોક્ત ખામીઓ જોવામા આવતી હોય ત્યા વડીલોએ પોતાના બાળકોને નુકસાન જોઇએ બિન જવાબદાર વર્તાવ કરતા હોય તેટલા ન હોય તે વડીલોએ જાતે દેખરેખ કરી લેતા હોય એ વધારે આનંદદાયક ગણાય

૫૦૦

પ્રત્યુત્તર આપવાને અશક્ત એવા કેટલાક વડીલો પોતાની અપૂર્ણતા ઢાંકવા ખાતર બાળક જ્યારે પ્રશ્ન કરે છે, ત્યારે ચીડાઇ જાય છે પણ વાસ્તવિક રીતે એ રસ્તો ખોટો છે કારણ કે બાળક એટલે તાજાનો ખજાનો અને પ્રશ્નોની પરંપરા જાણવાને, અને ખાસ કરીને નવું નવું જાણવાને સદા ઉત્સુક એવા બાળકોને સંતોષકારક જવાબ આપવો એ વડીલોનો ધર્મ છે અકારણ ઠપકા આપવાથી બાળક ગભરાઇ જાય છે અને કેટલીક વખતે મુંઝવણમા પડી જાય છે અને ધીમે ધીમે તેને એમ લાગે છે, કે પિતાને પ્રશ્ન પૂછી શકાયજ નહિ પરિણામ એ આવે છે, કે બાળકનો વિકાસ અટકી જાય છે, અને તેની બુદ્ધિ કુંઠિત થઇ જવા પામે છે

૫૦૧

કેટલાક લુચ્ચા માણસોનુ હાસ્ય અન્યને રડાવનાર હોય છે ક્યારેય ન હસે, એવો માણસ ક્યારેક હસે, ત્યારે એ બીજાને રડાવે છે આવા માણસોને જગત અતિ ખપા માણસો તરીકે તરતજ પારખી લે છે

૫૦૨

શહેરની આલીશાન ઇમારતો વચ્ચે કૃત્રિમતાના પ્રતિકૃતિ સમા વિલાસને વૈભવ વચ્ચે અર્ધ રોગી સમુ જીવન ગાળતા શહેરીઓને,

ગામડાઓમા જડતા દેખાય છે, જીવન જેવુ કશુજ દેખાતુ નથી એ માન્યતા સત્યથી વેગળી છે ભવ્ય મહેલાતોમા પથ્થર ઘણા હોય છે, એ સાચુ છે પણ "ઘર" જેવુ કશુજ હોતુ નથી માટીની સાદી ચાર દીવાલો વચ્ચે જીવન જીવતા ગામડીયાઓજ "ઘર"નુ સાચુ સુખ માણવા સમર્થ હોય છે અનેક અટપટા પ્રશ્નો વચ્ચે સતત અટવાઈ રહેલા શહેરીઓના જીવનમા શાન્તિ શોધીયે જડતી નથી જ્યારે બપોરે ઉચ્ચાટ વગર ખેતરમાજ એકાદ વૃક્ષની હેઠળ પોઢી જનાર ગામડીયો સદા તાજોજ જોવામા આવે છે ટુકમા ગામડાના સાદા જીવનમા તાઝગી હોય છે, જ્યારે શહેરના દાભિક વાતાવરણ વચ્ચે ઉચ્ચાટ વગર ઉંઘીયે શકાતુ નથી

૫૦૩

મ્હોટા શહેરોના મ્હોટા માળાઓ, બહારથી જોનારને જુદોજ ખ્યાલ આપે છે પણ અ દર ડોકીયુ કરનારને તો ઝેરી વાતાવરણનોજ આભાસ થાય છે

૫૦૪

વિચિત્ર દેખાતા પ્રત્યેક માનવીના જીવનનો અભ્યાસ કરવા જેટલી શહેરી લોકોને ફુરસદ હોતી નથી, તેઓ તો તેને ગાડો ગણીને સળીઆ પાછળ પૂરવાની, કે મરાવી નાખવાનીજ યોજનાઓ યોજે છે, અને અમલમા મૂકે છે ચિત્તભ્રમ થયેલા માનવીનો ઇતિહાસ અ તર વલોવી નાખનારો હોય છે, એ તેઓ જાણતા નથી, જાણવા પરવાનાયે નથી, કારણકે તેમને હૃદય હોતુ નથી જ્યારે ગામડાના લોકો આવા દુ ખીઓને દાદ આપે છે તેમના દુ ખ પ્રેમ અને મમત દ્વારા હળવા કરવા મથે છે અનેક ગાડાઓ આવી રીતે પાછળથી ફરીને ડાહ્યા થઇ જવા પામે છે

૫૦૫

જગત તમારા ઉપકારને ભૂલી જશે, પણ જો તમોએ કોઇને નુકસાન પહોચાડયુ હશે, તો તે નહિ ભૂલે છતા તમારે તો કોઇને નુકસાન ન પહોચાડવાનો, અને બને તેટલા ઉપકારો કરવાનોજ નિશ્ચય કરી લેવો જોઇએ

૫૦૬

કલ્પનામા પણ ન આવી શકે એવી અસાધારણ ઉદારતા જ્યારે આપણને બીજા કોઇ ઇન્સાનમા જોવામા આવે છે, ત્યારે આપણુ હૈયુ ઓગળી જાય છે

૫૦૭

દુ ખીને દાદ ન આપી શકો તો પણ તેને સાભળી તો લેશોજ પાઇ પૈસો આપવા અશક્ત હોય તો આશ્વાસનજ આપશો, પણ તેને વધારે આઘાત પહોચાડશો નહિ, કારણ કે દુ ખી સાથેની વાતચીત, કેટલીક વખતે ખુદાઇ સદેશા જેવી હોય છે

૫૦૮

જો તમે પોતે ગરીબ હોવ, તો ગરીબી પ્રત્યે બેદરકાર બનવાના પ્રયત્ન કરજો બમણા ઉત્સાહ વડે મજુરી કરીને તમારો માર્ગ મોકળો કરજો ગરીબી કરતા ગરીબીની નિરાશા વધારે હાનીકર્તા છે માટે ગરીબીમા પણ સતોષ માની ઉમગથી આગળ વધવાના પ્રયત્ન કરતા રહેજો

૫૦૯

આજની કેળવણીમા અલ્લાહ કે અલ્લાહને રાજી રાખવાના અગત્યના પ્રશ્નને સ્થાનજ નથી માત્ર માનવ જગતને રીઝવવાની સર્વ યુક્તિઓને સ્થાન છે

સાક્ષરાના અભિપ્રાયોમાંથી -

મુંબઈ (૪)

ગીરગામ પોસ્ટ તા ૨૦-૯-૩૬

તમારો પત્ર અને પુસ્તક મળ્યા અને ઘણા વર્ષ પર મેં Persian Prosody with Figures of Speech નામનું એક નાનું પુસ્તક લખેલું એજ ધારી ઉપર તમારું પુસ્તક લખાયેલું છે તે અમે જાણીએ છીએ તમારું ગુજરાતીમાં છે એટલો ફેર અને ગુજરાતીમાં આવા પુસ્તકની અતિ ઘણી જરૂર હતી ગુજરાતના બે અગ્રગણ્ય સાક્ષરોએ ફારસી પીંગળશાસ્ત્ર વિષે મને પૂછેલું એમને ... ભાઈ ઉત્પલરામના પીંગળશાસ્ત્ર તથા મારા ન્હાનકડા પુસ્તક સિવાય બીજું કંઈ બતાવી શક્યો નહિ મતલબ કે ફારસી પીંગળશાસ્ત્ર સંબંધે જાણવાની ગુજરાતીઓને ઉત્કંઠા છે પણ તે પૂરી પાડવા માટે લાયક પુસ્તક ન હતું તે ખોટ તમારા પુસ્તકે પૂરી પાડી છે તે પુસ્તકમાં ગુજરાતી પીંગળશાસ્ત્ર જોડે મળતાપણું કે તફાવત બતાવવાની કંઈ જરૂર ન હતી તમે ઉંડા ઉતરી એ બન્ને ભાષાએનું પિંગળ શાસ્ત્ર પરસ્પર ક્યાં મળતું આવે છે અને ક્યાં ક્યાં તેમાં ફેર હોય છે એ બહુ સારી રીતે બતાવી આપી તમારા પ્રયાસની કીમત ને ઉપયોગીતા વધારી છે

આપણા હાલના ગુજરાતી સાહિત્યમાં તો તમારો પ્રયાસ ઘણો ઉત્તમ છે એની જોડીનું બીજું પુસ્તક મારી જાણમાં નથી

દી બ) કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી

(એમ એ એલ એલ બી)

કવિઓને શાઇર

અને

શાઇરને કવિ બનાવનાર

ફક્ત આજ એકજ પુસ્તક છે

અરબી પિંગળ સરળ ગુજરાતીમાં

" આર, " રાદેરી કૃત

' શાહરી ' ભા ૧-૨

ભાગ પહેલામા અરબી પિંગળ ૭૬ પ્રકાર છંદોની સરળ સમજુતી અરબી સંસ્કૃત પિંગળ મિલન કાવ્ય પરીક્ષાની રીત ઇત્યાદી

ભાગ બીજામા પ્રાસ (કાફિયહ) તુકાન્ત (રદીફ) પાંચ પ્રકાર, અલંકારાદીનું વર્ણન અને સમજુતી

કીમત ૯ આના, પરદેશ એક શીલીંગ (પોસ્ટ ખર્ચ સહિત)

પ્રકાશક - ' વહશી ' સાહિત્ય કાર્યાલય, સુરત

એજન્ટો —

શ્રી રાંદેર સ્ટોર્સ ટાવર રોડ સુરત

અમદાવાદ તા ૨૦-૯-૩૬

તમે મોકલેના શાયરીના બે પુસ્તકનું બુક પોસ્ટ મળ્યું છે તે મળ્યું છે ફારસી અરબી પિંગળ ગુજરાતીમાં ઉતારવાના આ તમારા પ્રયત્ન છે તે જોઇ હું ઘણો ખુશ થયો, તમારા એ પ્રયત્નને સંપૂર્ણ સફળતા ઇચ્છું છું

(દી. બ) કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ

(બી એ)

સાક્ષરના અભિપ્રાયોમાંથી -

આ ચોપડી ઘણી આવકારપાત્ર છે અરબી પર્શિયન છંદ રચનાના ગ્રંથો ... ઉત્પલરામ અને દી બ કૃષ્ણલાલ ઝવેરીના પુસ્તકો છપાયા છે અને રણછોડભાઇનું પુસ્તક શિખાઉ માટે સારી પેઠે નથી અરબી પર્શિયન છંદ રચનાની ભાઇ આરની પુસ્તિકા એ વિષયની ઉત્તમ પ્રવેશિકા છે ગુજરાતી પિંગળ વાપરી, આપણા છંદો સાથે સરખામણી કરી યાદ રહે તેવા નમૂના આપી લેખકે વિષયને સરળ બનાવ્યો છે અરબી પર્શિયન પદ્ય રચના સંબંધી કેટલાક ખોટા ખ્યાલો પ્રવર્તે છે તે આ પુસ્તિકાથી દૂર થશે એવી આશા રહે છે

વિષ્ણુપ્રસાદ ર ત્રિવેદી.

૪ ૧૦-૩૬ M A

કોલેજ સુરત Professor of English
& Gujarati
M T B College Surat

તમારૂ પુસ્તક હું ઉતાવળે વાંચી ગયો છું અરબી અને ગુજરાતી પિંગળની સમજ તમે બહુ સરળતાથી આપી છે પુસ્તક પદ્યરચનના અભ્યાસીને ઘણું ઉપયોગી થઇ પડે તેવું લખાયું છે પણ એ પુસ્તકનો સૌથી ઉપયોગી ભાગ બીજો પ્રાસ ને લગતો છે આજ સુધી કોઇ ગુજરાતી પુસ્તકમાં યમક યા પ્રાસ સંબંધી લગતી આટલી વિસ્તારથી સંપૂર્ણ સમજણ આપેલ મેં વાંચી નથી એ માટે હું તમને મુબારકબાદી આપું છું, અને ઇચ્છું છું કે તમને આ તમારા પ્રયાસમાં સંપૂર્ણ ફતેહ મળે

મદ્રાસ લી૰ શુભેચ્છક

૧૬ ૧૦-૩૬ (તંત્રી) અરદેશર ... ...

ખબરદારના ખુશ ...

દીદારે રસૂલ (સ.અ.વ.સ.)

સંપાદક રિફાઈ-"સાબેરી"
[સર્વ હક સંપાદકને સ્વાધિન છે]

શરીઅત મુજબની બધી ફર્ઝ અને સુન્નત ઈબાદત પછીની બધી ઇબાદત, વિર્દ, વઝીફા વગેરેમાં દરૂદ શરીફને સર્વથી શ્રેષ્ઠ માનવામા આવે છે

અબ્દુલ્લાહ બિન મસઉદ (રદી.)થી રિવાયત છે કે –રસૂલિલ્લાહે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે – ને 'જે માણસ મારી ઉપર દરૂદ પઢતો નથી, તે મુસલમાન નથી"

મજકુર હદીસની એ મતલબ છે કે 'દરેક મુસલમાન મર્દ તેમજ ઔરત તેની આખી ઉમરમા જો એક વખત પણ દરૂદ શરીફ પઢે નહી તો તે મુસલમાન નથી" ખુદાપાક બેહતર જાણનાર છે

મજકુર ઉપરથી દરૂદ શરીફની ફઝીલત ધ્યાનમા આવી હશે એની ફઝીલત માટે ખુદ ખુદાપાક પોતે કુર્આન શરીફમા ફરમાવે છે કે – ઈન્નલ્લાહા વ મલાએક તહુ યોસલ્લૂના અલન્નબી યા અય્યોહલ-લઝીના આમનૂ, સલ્લૂ અલયહે વ સલ્લેમૂ તસ્લીમા

તર્જુમાઃ-"બેશક અલ્લાહ તઆલા અને તેના ફરિસ્તા નબી (સલ૦) ઉપર દરૂદ મોકલે " છે એ ઇમાનવાળાઓ તમે પણ હુઝૂર (સલ૦) ઉપર દરૂદ મોકલો " અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા મોહમ્મદીવ વઅલા આલે મોહમ્મદીવ વબારેક વસલ્લેમ

મજકુર આયત માટે મુફસ્સિરીનોએ જુદી જુદી રીતે તરેહવાર બયાનો કર્યા છે જેમા કેટલાક નીચે પ્રમાણે છે –

આ આયત હઝરત સૈયદુલ મુર્સિલીન, રહમતુલ લિલ આલમીન, રાહીઇન મુઝનબીઇન મોહમ્મદુ ર્રસૂલિલ્લાહ (સલ૦)ના માન, ઇઝ્ઝત અને મર્તબાને સર્વથી બુલંદ કરે છે કુર્આન શરીફમા જુદી રીતે બીજા નબીઓ (અ.સ.)ની મોટાઈ વગેરેનુ વર્ણન થયુ છે, તેવીજ રીતે હમારા આકા અને સરદાર (સલ૦ ની શાનમા મજકુર આયત ઉતારી છે જે ઉપરથી સાફ માલમ પડે છે કે હુઝૂર (સલ૦) એમની અગાઉ આવી ગએલા બધા નબીઓ (અલૈ૦) ઉપર એક ખાસ મ્હોટાઇ રાખે છે દાખલા તરીકે હઝરત આદમ (અલૈ૦)ની ઇઝ્ઝત, ફરિસ્તાઓ પાસે સજદો કરાવીને વધારી, હઝરત ઇબ્રાહીમ (અલૈ૦)ની ઇઝ્ઝત, દોસ્તીનો લિબાસ પહેરાવીને વધારી, હઝરત દાઉદ (અલૈ)ની ઇઝ્ઝત, પોતાના ખલીફા બનાવીને વધારી, હઝરત મૂસા (અલૈ૦) ની ઇઝ્ઝત, તેમની સાથે વાત કરીને વધારી, હઝરત સુલેમાન (અલૈ૦)ની ઇઝ્ઝત, બાદશાહત તેમજ જાનવરો વગેરેની બોલચાલ સમજવાની શક્તિ આપીને વધારી, હઝરત ઇસા (અલ૦)ની ઇઝ્ઝત, તેમના હાથમા સંપુર્ણ શિફા આપીને વધારી

મજકુર બધી ખુબીઓ અમ્બીયા (અલૈ૦) ની શાનમા વર્ણન થઇ છે અને સૈયદુલ મુર્સિ

લીન (સ૦)ના માન મર્તબાનું વર્ણન એવી રીતે થયું છે કે–'ઓ ઇમાનવાળાઓ! તમારા નબી (સ૦) ઉપર મારી રહમત હમેશા વરસે છે, તમોને જોઈએ કે તમો પણ મારું અનુકરણ કરો જો કે હકીકત તમારા કબજામાં નથી–આ તમો મારેથી ખાસ્ત કરો કે–યા અલ્લાહ! હમારા નબી (સ૦) ઉપર હર વખત (હમેશા) દરૂદ અને સલામનો પુષ્કળ વરસાદ વરસાવતો રહે'

મજકુર બાબત ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે દરૂદ શરીફની બરકતથી આપણને ખુદાપાકની કેટલી બધી નજદીકી હાસિલ થાય છે જે કામ ખુદાપાક પોતાના હબીબ (સ૦) સાથે પોતે કરતો હતો તેમાં આપણને પણ પોતાના સાથી બનાવ્યા એ કેવી મગરૂરીની વાત છે કે ખુદાપાકે આપણને (દરૂદ શરીફની બરકતને વીધે) પોતાની જાત સાથે યાદ કીધા છે

કેટલાક મુફસ્સરીન ફરમાવે છે કે પર ... મારે આનમે કુર્આન પાકમાં મુસલમાનોને પોત જગ્યાએ પોતાની જાત સાથે છેક નજદીક ...ના બાબત ફરમાવ્યું છે

(૧) ઇતાઅત (તાબેદારી) અલ્લાહ અને તેના રસૂલ (સ૦)ની ફરમાનબરદારી કરો અને મુસલમાનોમાંથી જે કોઈ આલિમ અમર બ... હોય તેઓની પણ તાબેદારી કરો

(૨) રિઆયત (દરગત હિમાયતી થવું તે) કેટલાક યહુદીઓએ હજરત (સ૦)ને કહ્યું કે જો અમે મુસલમાન થઈ જઈએ તો કુરૈશના કબીલા અમારાથી જુદા પડી જશે તો પછી કોઈ દુશ્મનના મુકાબલામાં કોઈ પણ અમારો સાથી રહેશે નહી જે ઉપરથી ખુદાપાકે ફરમાવ્યું કે–'ખુદાપાક તેનો રસૂલ (સ૦) અને બધા મુસલમાનો તમારા દોસ્ત અને હિમાયતીઓ છે"

(૩) દર્જાત મુસલમાનો દરજ્જો ખુદાપાકની તેના રસૂલ (સ૦)ની અને તમારી છે દુન્યામાં કોઈ પણ ચોથો એ દરજ્જાનો વારસ કદી પણ થઈ શકતો નથી

(૪) શહાદત–ખુદાપાક પોતે પોતાની તૌહીદ પર ગવાહ છે અને વળી તેના ફરિશ્તા અને સહેબે ઈલ્મ તેની વહદાનીયતના ગવાહ છે

(૫) મુરાકબત (નજર કરવું તે)–મુનાફિકો જેમ તમારી મરજીમાં આવે તેમ કરો પણ ... નજદીકમાં તમોને તમારી કરણીની શિક્ષા આપવામાં આવશે જેને રસુલ ..., તેના રસૂલ (સ૦) અને બધા મુસલમાનો જોશે

(૬) મવાલાત (મદદગાર, દોસ્તી) બેશક અલ્લાહ તઆલા જિબ્રઈલ (અ૦) અને બધા નેક બખ્ત મુસલમાનો રસૂલ (સ૦)ના દોસ્તદાર

(૭) સલવાત (દરૂદ શરીફ) ... ઇન્ન મલાએકતહુ ' હકતઆલા અને તેના ફરિશ્તા નબીએ કરીમ (સ૦) ઉપર દરૂદ મોકલે છે ઓ ઇમાનવાળાઓ! તમો પણ અનુકરણ કરો અને તમારા નબી ... (સ૦) ઉપર દરૂદ અને સલામ મોકલો

કેટલાક આલિમો ફરમાવે છે કે જ્યારે ફરિશ્તાઓએ હજરત આદમ (અ૦)ને સજદો કર્યો ત્યારે તેમણે દિલમાં વિચાર કર્યો કે મારેથી ઉત્તમમાં ... અને ... બીજો કોઈ નથી દુનિયામાં ... જે ઉપરથી ખુદાપાક ફરિશ્તાઓને હુકમ કર્યો કે તમોએ આદમ

(અલૈ૦)ને સજ્દો કર્યો હતો, પણ નબીએ આખિરૂઝ્ઝમાન જનાબ મોહમ્મદ રસૂલિલ્લાહ (સલ૦) ઉપર હુ પોતે દરૂદ મોકલુ છુ અને તમને પણ હુકમ કરૂ છુ કે મારા નબી (સલ૦) ઉપર દરૂદ મોકલો કે જેથી નબીએ કરીમ (સલ૦)ની ઇઝ્ઝત હઝરત આદમ (અલૈ૦) ઉપર જાહેર થાય

હઝરત આદમ (અલ૦)ને તો માત્ર એકજ વખત ફરિશ્તાઓએ સજ્દો કર્યો હતો પણ અહી તો દરૂદ પડવાનુ હમેશા માટે છે ખરે ખર આપણે નસીબદાર છીએ કે આપણને આવા મુબારક અને ઇઝ્ઝતવાલા રસૂલ (સલ૦) મળ્યા છે, જેમની ઉપર ફરિશ્તા તો દરૂદ મોકલે છેજ પણ ખુદ ખુદાપાક પોતે પણ દરૂદ મોકલે છે

દરૂદ શરીફ પડવુ ખુદાપાકને એટલુ બધુ પસદ અને વહાલુ છે કે તે બધા મુસલમાનોને પણ હુકમ કરે છે કે—"એ ઇમાનવાલાઓ! તમો પણ નબી (સલ૦) ઉપર દરૂદ અને સલામ મોકલો"

નબીએ કરીમ (સલ૦)ની શ્રેષ્ઠતા તો બધા અબીયા (અલૈ૦) ઉપર જાહેર છે, પણ તેમની ઉમ્મત પણ દરેક ઉમ્મતથી શ્રેષ્ઠ છે જુઓ ખુદાપાકે આપણુ નામ "મોમિન" રાખ્યુ છે અને જગ્યાએ 'યા અય્યોહલઝીન આમનુ" ફરમાવેલુ છે, અને ખુદ ખુદાપાકનુ નામ પણ "મોઅમિન" છે કહે છે કે—જ્યારે મહમુદ ગઝનવી હિદુસ્તાનના ખજાનાથી માલામાલ થઇ પોતાને વતન પાછા પહોચ્યા ત્યારે એક દિવસ તેમણે બધા ગાઝીઓને ઇનામ દેવા વિચાર કર્યો અને એ રીત નક્કી કરી કે, દરેક સિપાહી પોતાનુ નામ બાદશાહને બતાવી ઇનામ લઇ જાય, તે ઉપરથી સિપાહીઓએ મજકુર રીતે પોતાના નામ બતાવી ઇનામ લેવા શરૂ કર્યા એ સમયમા એક સિપાહી આવ્યો અને પોતાનુ નામ બતાવવાને બદલે ચુપચાપ ઉભો થઇ રહ્યો બાદશાહે વઝીર મારફત તેની ચુપકીદીનુ કારણ પૂછ્યુ સિપાહીએ જવાબ દીધો કે, "જહાપનાહ, આ ગુલામ આપના નામેનામ (હમનામ) છે" બાદશાહે હુકમ કર્યો કે બીજા સિપાહીઓ કરતા એને બેવડુ ઇનામ આપો

મજકુર હકીકત ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે જ્યારે દુન્યવી બાદશાહ પોતાના હમનામની ઇઝ્ઝત કરે છે તો ખુદાપાક જે બધા હાકિમોનો હાકિમ, શાહોનો શાહેનશાહ, છે તે રોઝે મેહશરમા પોતાના હમનામોને ડબલ હિસ્સો આપે તો તેમા નવાઇ જેવુ કઇ પણ નથી, અને આપણી ચુપકીદી ખુદાપાકના પૂછવા વખત હશે તો હુઝુર (સલ૦) ફરમાવશે કે—"ઇલાહી! આ મારી ઉમ્મત છે અને આપની હમનામ છે જેથી પોતાના નામ બતાવતા શરમાય છે હવે આપણે આ ઉપરથી ખ્યાલ કરવો જોઇએ કે ખુદાપાક કે જે મજનૂકથી વધારે મહેરબાન છે તો તે તેના શર્મીલા બદાઓને શુ શુ નહી આપશે?

ગમે તે કહો પણ જે ઇઝ્ઝત અને મ્હોટાઇ આપણને મળી છે તે દરેક રીતે હુઝુર (સલ૦)ની મુબારક જાતની બરકત અને વસીલાથીજ છે જેથી આપણને જોઇએ કે આપણે આવા મુબારક રસૂલ (સલ૦) ઉપર હમેના કસરતથી દરૂદ શરીફ મોકલીએ, એ પણ યાદ રાખવુ જોઇએ કે દરૂદ શરીફની કસરત બેકાર જશે નહી આ બાબત આગળ બીજી વાર વર્ણવામા આવશે તે ઉપરથી જોઇ શકશો

કે દરૂદ શરીફ પઢનારાઓને શુ શુ મળે છે અને તેઓની કેવી કેવી મુરાદો પુર્ણ થાય છે

'ઝોહરતુરરિયાઝના' કર્તા લખે છે કે – "દરૂદ શરીફ પઢનારને ખુદાપાક તરફથી ઇજ્જત રૂપી ત્રણ જાતના પોશાક મળે છે"

(૧) સલાત "હોવલ્લઝી યોસલ્લી અલયકુમ" મુસલમાનો પરવરદિગાર તમો ઉપર પણ દરૂદ મોકલે છે

(૨) સલામ "સલામુન કૌલમ મિર રબ્બિર્રહીમ" ખુદાપાક તરફથી મુસલમાનોને સલામ છે

(૩) રહમત 'વકાના બિલ મુઅમેનીના રહીમા' મુસલમાનો ઉપર ખુદાપાક રહમ કરે છે

દરૂદ શરીફ પઢનારાઓને દરબારે અહમદી (સલ૦)માંથી પણ ત્રણ પોશાક મળે છે

(૧) સલાત –(ખુદાપાક કહે છે) ઓ નબી (સલ૦) મુસલમાનો માટે દુઆ કરો, તમારી દુઆ એ લોકો માટે ખાસ બખ્શિશ છે

(૨) સલામ –જે માણસો મારા ઉપર સલામ લખે છે, જ્યારે તેઓ તમો (નબી સલ૦) પાસે આવે ત્યારે તમો તેમને સલામ કરો

(૩) ઇસ્તિગફાર –એ રસૂલ ! (સલ૦) તમો પોતે પણ ઇસ્તિગફાર કર્યા કરો અને મોમિન મરદો તેમજ ઔરતો માટે પણ કર્યા કરો

દરૂદ શરીફ પઢનારાઓ ફરિશ્તાઓ તરફથી પણ ત્રણ પોષાક મળવાના હકદાર થાય છે

(૧) સલાત –મુસલમાનો ઉપર અલ્લાહ તઆલા અને તેના ફરિશ્તા દરૂદ મોકલે છે

(૨) સલામ –જન્નતના બધા દરવાજાઓ માંથી ફરિશ્તા એવી રીતે બોલતા દાખલ થશે કે –"ઓ મુસલમાનો ! તમોએ દુન્યામા કરેલ સબ્રના બદલામા તમો ઉપર સલામતી થાઓ '

(૩) હિફાઝત –(રક્ષણ) મોમિન બંદાનુ રક્ષણ કરનાર ફરિશ્તા છે, જેઓ ખુદાપાકના હુકમથી દરેક રીતે દર તરફથી તેમનુ રક્ષણ કરે છે

આપણે વિચાર કરવો જોઇએ કે દરૂદ શરીફ પઢવાવાળાઓને મરતબો કેટલો બધો ઉંચો કરવામા આવ્યો છે ? હુઝુર અકરમ (સલ૦)ની શાન અને મરતબાને લીધેજ ખુદાપાક અને તેના બધા ફરિશ્તાઓ દરૂદ શરીફ પઢનાર ઉપર મોકલે છે, અને એજ કારણથી કેટલાક અલિમો "ઝિક્રે ઇલાહી" કરતા દરૂદ શરીફને બહેતર ગણે છે તેઓ કહે છે કે – ઝિક્ર કરનાર માટે ખુદાપાક ફરમાવે છે કે – 'ફઝકોરુની અઝકોર કુમ" તમો મારી યાદ કરો, હુ તમારી યાદ કરીશ અને દરૂદ શરીફ માટે હુઝુર (સલ૦) ફરમાવે છે કે – જે મારી ઉપર એક વખત દરૂદ મોકલશે હું તેની ઉપર ખુદાપાક દશ વખત દરૂદ મોકલે છે" એથી વધારે શુ ? કહેએ કે એક વખત દરૂદ શરીફ પઢનાર ઉપર ખુદાપાક અને તેના ફરિશ્તાઓ દશ વખત દરૂદ મોકલે છે બીજી દરેક નેકીનો દશ ગણો બદલો મળે છે પણ દરૂદ શરીફનો બદલો દશ વખતનો મળે છે જો કે જાહેરમા એક વખત દરૂદ પઢનાર ઉપર ખુદાપાક દશ વખત દરૂદ મોકલે છે પણ ખરી રીતે જુઓ તો બેશુમાર બદલો મળે છે, કારણ કે આપણા હજારો દરૂદ શરીફ ખુદાપાકના માત્ર એકજ દરૂદ શરીફનો મુકાબલો કરી શકે તેમ નથી, અને એજ કારણે દરૂદ શરીફનુ પઢવુ બીજી બધી નફીલ નેકીઓથી બેહતર કહેવામા આવે છે

કેટલાક મુફસ્સિરીન ફરમાવે છે કે –જ્યારે

"ઇન્નલ્લાહા વ મલાએકતહુ.."ની આયત નાઝિલ થઈ ત્યારે હઝરત અબૂબકર સિદ્દીક (રદી૦) કહ્યું કે –"હુઝૂર (સ૦) આપને આ માન મર્તબો મુબારક થાઓ! પણ જનાબ આ મુબારકબાદીના બદલામાં અમને પણ કંઈ મળશે?" આ સાંભળીને આપ ચુપ રહ્યા એટલામાં જિબ્રઈલ (અ૦) આવ્યા અને કહ્યું –"પરવરદિગાર અને તેના ફરિશ્તાઓ મુસલમાનો ઉપર પણ દરૂદ મોકલે છે, અને ખુદાપાક તમારા બધા ગુન્હા માફ કરે." જ્યારે આ હુકમ નાઝિલ થયો ત્યારે બધા સહાબીઓએ (રદી૦) કહ્યું –"હુઝૂર (સ૦) આપને મુબારક થાઓ, છતાં અમે પણ કોઈ બદલાના હકદાર છીએ" ત્યારે "લેતકુનતૂ [illegible] મલઈક્લાહ" "તમો (મુસલમાનો) ખુદાપાકની રહમતથી નિરાશ ન થાઓ, તમારા પણ બધા ગુન્હા માફ કરશે" એ આયત નાઝિલ થઈ અને તે પછી જ્યારે ખુદાપાકે કહ્યું –"હું તને બહુ મોટી મદદ કરીશ" ત્યારે સહાબાઓએ (રદી૦) કહ્યું – "હુઝૂર (સ૦) મુબારક થાઓ" તરતજ આ મુબારકબાદીના બદલામાં ખુદાપાકે ફરમાવ્યું – "ખરેખર હું માન નબી (સ૦)નો મદદગાર છું અને બધા મુસલમાનોનો પણ મદદગાર છું" એ પછી જ્યારે ખુદાપાકે કહ્યું – શું મેં તારો સીનો ખોલી મઅરેફતનું નૂર ભર્યું નથી?" ત્યારે બધા સહાબાઓએ (રદી૦) કહ્યું – હુઝૂર (સ૦) મુબારક થાઓ" તરતજ ખુદાપાકે એના બદલામાં ફરમાવ્યું – 'જે માણસનો સીનો ખુદાપાકે ઇસ્લામ માટે ખોલ્યો છે તે એક નૂરનો માલિક છે જે તેને ખુદાપાકના [illegible] કર્યું છે"

દરેક મજલિસ, મેહફિલ વગેરેમાં જ્યારે જ્યારે હુઝૂર (સ૦)નું મુબારક નામ લેવામાં આવે ત્યારે દરૂદ શરીફ જરૂર પઢવુંજ જોઈએ

ખુદાપાકે નબી (સ૦) ઉપર દરૂદ મોકલવા આપણને હુકમ કર્યો છે છતાં પણ આપણે ખુદાપાકને અરજ કરીએ છીએ કે –"તું હમારો વકીલ થઈ દરૂદ મોકલ" એમ કરવાનું કારણ એ છે કે આપ (સ૦)ની શાનને લાયક દરૂદ મોકલવાની આપણામાં લાયકાત નથી કારણ કે આપ (સ૦)ની શાન અને મર્તબો આપણા કરતાં ખુદાપાક સારી રીતે જાણે છે

સહાબાઓએ (રદી૦) પૂછ્યું કે– હુઝૂર (સ૦) અમે આપની ઉપર સલામ તો મોકલીએ છીએ પણ સલાત કેવી રીતે મોકલીએ તે બતાવો ત્યારે હઝરતે (સ૦) ફરમાવ્યું કે –

"અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા મોહમ્મદીન વ અલા આલે મોહમ્મદીન કમા સલ્લયતા અલા ઇબ્રાહીમા વ અલા આલે ઇબ્રાહીમા ઇન્નકા હમીદુમ્મજીદ."

મઝકુરે ઉપરથી એ સવાલ ઉભો થાય છે કે –ખુદાપાકની રહમત બધા પેગમ્બરો ઉપર નાઝિલ થઈ હતી છતાં પણ હઝરત ઇબ્રાહીમ (અ૦) તરફ ખાસ ધ્યાન શા માટે કરવામાં આવ્યું? એને માટે "મઆરેફુન્નબુવત"ના કર્તાએ બે જવાબ આપ્યા છે –(૧) હઝરત ઇબ્રાહીમે (અ૦) દુઆ માગેલી કે –"ઇલાહી! મારા પછી આવનારા મને નેકીથી યાદ કરે" તેમની આ દુઆ ખુદાપાકે કબૂલ કરી અને તેથી આપણને હુકમ થયો છે કે દરૂદ શરીફમાં તેમને પણ આપણે યાદ કરીએ" (૨) જ્યારે હઝરત ઇબ્રાહીમ (અ૦) કાબા શરીફ બંધાવી રહ્યા ત્યારે તેમણે દુઆ માગી કે

"ઇલાહી! આખરી જમાનાના નબી (સલ૦)ની ઉમ્મતમાંથી જે કોઈ બુઢ્ઢો ઝઇફ માણસ આ કઅબા શરીફ તરફ મોઢું કરી એ ગફઅત નમાઝ પઢે તેને માટે મારી શફાઅત કબૂલ કર ' આ દુઆ માટે હઝરત ઇસ્માઈલ, હઝરત ઇસ્હાક, હઝરત સાલેહ, અને હઝરત હાજરેહ (અલૈ૦)એ "આમીન" કહેલી એ પછી હઝરત ઇસ્માઈલે (અલૈ૦) દુઆ માગી કે –'ઇલાહી! આખરી જમાનાના પૈગમ્બર (સલ૦)ની ઉમ્મતમાંથી એવા માણસ કે જે ઘરડા પણ નહીં અને જુવાન પણ નહીં હોય, તેઓ જો આ કઅબા શરીફ તરફ મોઢું કરીને એ ગફઅત નમાઝ પઢે તો તેઓ માટે મારી શફાઅત કબૂલ કર' એને માટે હઝરત ઇબ્રાહીમ અને બાકીના બધા (અલૈ૦)ઓએ 'આમીન" કહેલી એ પછી હઝરત ઇસ્હાકે (અલૈ૦) મજકુર શબ્દોમાંજ હઝરત મોહમદ (સલ૦)ની ઉમ્મતના જુવાનો માટે દુઆ માગેલી અને બધાઓએ "આમીન' કહેલી જે પછી હઝરત હાજરાહ અને હઝરત સાલેહ (અલૈ૦)એ એક પછી એક હઝરત મોહમ્મદ (સલ૦)ની ઉમ્મતની બધી ઔરતો માટે મજકુર શબ્દોમાંજ દુઆ માગેલી અને બધાઓએ 'આમીન" કહેલી

મજકુર કારણોથી હઝરત રસૂલે ખુદા (સલ૦)ની બધી ઉમ્મતને હુકમ થયો કે – તમારે પણ હઝરત ઇબ્રાહીમ (અલ૦) તેમજ તેમની ઔલાદ (અલ૦)ના નામ પાંચ વખતની નમાઝોમાં લેવા કે જેથી તેમણે કઅબા શરીફ બંધાઈ ગયા પછી જે મજકુર દુઆથી એહસાન કર્યું છે તેનો બદલો વળે

એ તો દેખીતી વાત છે કે જ્યારે પણ કોઈના તરફનો હદીયો કબૂલ કરવામાં આવે છે ત્યારે તેનો કંઈને કંઈ પણ બદલો આપવામાં આવે છેજ તેવીજ રીતે હઝરત ઇબ્રાહીમ અને તેમની ઔલાદ (અલૈ૦)ના મજકુર હદીયા (દુઆ માગેલી તે)નો બદલો અપાવવાની ખાસ મતલબ એ છે કે ખુદાપાકે તેઓની બધી દુઆ કબૂલ કરેલી અને તેથીજ મજકુર હુકમ આપણને કરવામાં આવ્યો છે

ખુદાપાકે જે જે વાતો પસંદ કરી, પોતે કરી છે, તેનો સવાબ મળે તે માટે પોતાનું અનુકરણ કરવા બંદાઓને હુકમ કર્યો છે

આપણને ખાસ જરૂરી છે કે 'આ બાદશાહ પસંદ કામો કદી પણ છોડવું જોઈએ નહીં' જો કે હુઝૂર (સલ૦)ને આપણા દરૂદ શરીફની કંઈ પણ હાજત નથી પણ એથી બને જહાનમાં આપણનેજ લાભ મળે છે જેથી આપણને જોઈએ કે આપણા લાભ અને ભલા માટે હમેશા કોશિશ કરીએ, અને જે લોકો પોતાના હાથે પોતાનું નુકસાન કરે છે એટલે દરૂદ શરીફ પઢવા બેદરકાર રહે છે તેમની સાથે આપણે શામિલ થવું જોઈએ નહીં ખુદાપાક દરેક ઉમ્મતીને દરૂદ શરીફ પઢવાની રહમત અતા કરે આમીન

'રૌઝતુલ અહબાબ'ના કર્તા લખે છે કે–દરૂદ શરીફ પઢનારાઓને નીચે લખેલી દશ બાબતોનો ખાસ લાભ મળે છે –(૧) રબ્બુલ આલમીનની રહમત (૨) સય્યદુલ મુર્સલીન શફીઉલ મુઝનેબીન હઝરત મોહમ્મદુર રસૂલિલ્લાહ (સલ૦)ની શફાઅત (૩) ફરિશ્તાઓની તાબેદારી અને અનુકરણ (૪) મુનાફિકો અને કાફિરોનો વિરોધ (૫) ગુનાહ અને ખતાઓનું મટી જવું (૬) બાકી દીની અને દુન્યવી હાજતો પૂર્ણ થવી (૭) જિગર અને દિલની સફાઈ તેમજ હુઝૂર

અકરમ (સલ૦)ની મહબ્બત દિલમા પેદા થની (૮) દોઝખથી નજાત (૯) જન્નતુલ ફિર્દોસમા હમેશ માટે દાખલ થવુ અને (૧૦) રબ્બુલ આલમીન તરફથી સનામ

કેટલાક ફુકહાઓએ દશ જગ્યાએ દરૂદ શરીફ પઢવાની તાકીદ કરી છે – (૧) દરેક નમાઝમા છેલ્લા કાયદામા (તસાહહુદ) અત્‌હય્યાત પછી (૨) દરેક દુઆની શરૂઆત, વચ્ચે, અને છેલ્લે હઝરત ઉમર (રદી૦) ફરમાવે છે કે –"જે દુઆની સાથે દરૂદ શરીફ પઢવામા આવ્યુ ન હોય તે દુઆ કબૂલ થતી નથી કારણ એવી દુઆ જમીન અને આસમાન વચ્ચે અધ્ધર રહે છે ' (૩) મસ્જિદમા દાખલ થતી વખત દરૂદ શરીફ સાથે "અલ્લાહુમ્મા ફ્તાહલી અબ્વાબા રહ્મતેકા" પઢવુ સુન્નતહબ છે (૪) જ્યારે મોઅઝઝન (બાંગી) અઝાન પૂરી કરે (૫) જ્યારે પણ હુઝૂર (સલ૦)નુ નામ સાભળે (૬) હુઝૂર (સલ૦)નુ નામ લખતી વખત, પઢવુ તેમજ લખવુ રિવાયતમા આવ્યુ છે કે –જે કોઇ માણસ મારૂ (હુઝૂર સલ૦) નામ લખતી વખત દરૂદ શરીફ પઢે છે તો જ્યા સુધી તે કિતાબમા મારૂ નામ હશે ત્યા સુધી ફરિશ્તાઓ તે માણસની બખ્શિશ માટે દુઆ માગતા રહેશે (૭) જુમ્મા (શુક્રવાર)ની રાત્રે અને દિવસે એ દિવસે દરૂદ શરીફ પઢવાથી ૮૦ વરસના ગુન્હાની બખ્શિશ મળે છે કેટલાક સાહેબોએ દિવસ માટે ખાસ આ દરૂદ શરીફ નકકી કરેલુ –"**અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા મોહમ્મદિન અબ્દેકા વ નબીય્યેકા વરસૂલેકન નબીય્યીલ ઉમ્મી વ અલા આલેહી વ અસ્હાબેહી વ સલ્લિમ**" (૮) બે માણસો મુલાકાત કરે ત્યારે કારણકે એ વખત પણ ગુન્હાની બખ્શિશનો છે, ઍટલે કે મુલાકાત કરતી વખત દરૂદ શરીફ પઢવાથી બ નેના ગુન્હા માફ થઇ જાય છે (૯) શઅબાન મહીનામા એ મહીનામા દરૂદ શરીફ પઢવાની બહુ ફઝીલત છે કારણકે એ મહીનાને હઝરતે (સલ૦) પોતાનો મહીનો કહ્યો છે અને (૧૦) પોતાના ગુન્હાને યાદ કરે ત્યારે કારણ કે એના વખતે દરૂદ શરીફ પઢવુ તેના ગુન્હાઓની બખ્શિશનુ કારણ બને છે

[પ્રતાપ કેશવની એક ઉર્દૂ નવલિકાનો અનુવાદ]

સારંગીવાળો

સીરતી

મુસાફરોથી ખીચોખીચ ભરેલી કશ્મીર જનારી મોટરબસ, સડક પર દોડી રહી હતી વીણાનું દિમાગ એમ એ ની પરીક્ષા આપ્યા પછી થાકીને સુઇ ગયું હોય એમ જણાતું હતું કોણ જાણે કેમ પણ ઘેર જવાનો તેને જરા પણ ઉત્સાહ કે આનંદ ન હતો, બલ્કે તે એમ ઇચ્છતી હતી કે હજી થોડાક દિવસ વધુ બહાર રહે અને ગંદા વસ્ત્રો પહેરી આખો દિવસ તેની ગંદી ગલીઓમાં રખડ્યા કરે પરંતુ તે કશ્મીરમાં દૂર બેઠેલા પોતાના માત પિતાની મરજી વિરૂધ એ કામ કરી શકે એમ નહતું તે લોકો શું કહેશે? પરીક્ષા ખતમ થઇ ચૂકી લાહોરમાં હદપારની ગરમી છે તોય તે ઘેર જવા ઇચ્છતી નથી તો અંતે તે ઇચ્છે છે શું? વર્ષોની નિષ્ફળ અને નાકામ બેચેનાગ પછી વીણામાં હવે એટલી પણ હામ રહી ન હતી કે તે પોતાની મરજી મુજબનું કોઇ કામ કરી શકે, કોઇ નવી વાતનો આરંભ કરી શકે હવે બના તેને પોતાના ઊંડે શારીરિક સુખની સિવાય બીજી કંઇ નહતું એની નજર જઇ રહી હતી એ સમાજની આધુનીક નવીન એક સમય હતો જ્યારે તેનું મન કહેતું હતું કે તે દુનિયામાં ન જાણે કેવા કેવા મહાભારત કામો અંજામ આપી શકે એમ છે અને તેમ કરવામાં તેને કોઇ અન્યની સહાયની જરૂર ન હતી પરંતુ તેના સ્નેહીઓ, સગાસંબંધીઓએ પણ ... કદી સમજવાની કોશિશ ન કરી અને હંમેશા તેની ખુદ્દાર ભાવનાને દબાવતા રહ્યા પરિણામ એ આવ્યું કે હવે તે પોતાની નિરાશામાં પણ પડી ગઇ છે સમાજની ઠંડી આંખોએ જાણે તેના દિલમાં એક ભારે દેહશત પેદા કરી દીધી છે અને હવે તે વિચારતા પણ ડરે છે કે તે કદી કોઇ કામને અંજામ આપી પણ શકે છે અને પ્રગટ રીતે તે હમેશાં એ દેખાડવા ઇચ્છે છે કે તેને સમાજના ઘડેલા કાનૂનોનો કેવોક ખ્યાલ છે એમ એ ની પરીક્ષા આપી ચૂક્યા પછી પણ તેને એમ જ લાગે છે કે ગમે તે હો, અંતે તે એક અમાનત છે કે તેના માતપિતા જ્યારે ઇચ્છે, જેની સાથે ઇચ્છે તેને પરણાવી શકે છે પરંતુ શું તે એકવાર પણ પોતાનું મસ્તક ઉન્નત રાખી એમ ન કહી શકે કે તેણે પોતાની એક અર્ધી વાત પૂર્ણ કરીને દેખાડી દીધું છે વિચાર કોને થતેની વીણાના શરીરમાં એ વિચારે ઝણઝણાટી પ્રસરાવી દીધી, તે વિચારવા લાગી કે પાતે નગરાખોગ બની જાય, અને બસની પેઠે આ સીધી સડક પર દોડવાથી ઇન્કાર કરી દે અચાનક તેને એક ધક્કો લાગ્યો અને તે પાતાની પાસે બેઠેલી પોતાની સગી ... ઉપર જઇ પડી

બસની દુનિયા પણ અજબ દુનિયા, અથાગ, નિરંકુશ આપણી દુનિયાની પેઠે બસની અંદરની એ સીટો જુનવાણી માનસ ધરાવતા ઇસમોએ રોકી લીધી હતી ગાદી અને વાતો

ડિયા સોકો, જે પ્રત્યેક બે ફકરા પછી એક મોટી ગાળ જડી દે છે સ્ત્રીઓમા જગ્યા માટે ખોનાચાલી થઇ રહી છે બે પુરૂષો છે, જેઓ તમ્બાકુ ખાતા ખાતા તેના છલતા સીટા નીચે ફેંકતા જાય છે વીણાની ચામડાની બેગ એ છતનાથી ગંદી થઇ રહી છે આવી ગઝબનાક ગરમીમા વીણા પોતાની સગાઇની બ્હેન અને તેના બાળકો સાથે જોડાયલી બેઠી છે બસના એક ભાગમા અનાજ અને ખાંડની ગુણો લદેલી છે અને ડ્રાઇવરે એ ગુણો પર આના પેસાની હરતી ફરતી સ્લાગીઓ એકત્ર કરી રાખી છે, જે માર્ગમા એક ગામથી બીજા ગામે ઉતરી જાય છે

અને ડ્રાઇવર રસ્તા સારૂ સિગારેટ, રોટી અને ભૂંજેલી મરઘી માટે પૈસા ગનાવી લે છે પછી ડ્રાઇવર ગાડીને એના ચાલતા મુસાફિરોને બેસાડવા, પેટ્રોલ નખાવવા, ટોલ ટેક્ષ ચુકવવા, માલ ભરવા માટે વારવાર રોકે છે, વીણા માટે કદી તો શ્વાસ લેવાનુ પણ મુશ્કિલ બની જાય છે પણ એજ બસ તો આપણી દુન્યા છે અને એમા રહેનારાને ઘણુ ઘણુ વેઠવુ પડે છે એટલેજ તો વીણા ચુપચુપ બેઠી છે અને જ્યારે એ રીતે પણ કામ નથી સરતુ એટલે પોતાની સગાઇની બ્હેનની અણસુણી વાતો પર બળાત્કારે હસવાનો પ્રયત્ન કરે છે

ધીમે ધીમે પર્વતોની હારમાળા શરૂ થઇ સડકની આસપાસ ગ્રામ્ય બાળકો રમી રહ્યા છે તળાવોના કીચડમા ભેંસો આળોટી રહી છે બળતા બપોરની અસહ્ય ગરમી પરેશાન કરી રહી છે વીણા ઇચ્છતી હતી કે આ દૃશ્ય એના દિલને સ્પર્શી લે પરંતુ કોણ જાણે કેમ તેના પર એ વસ્તુઓની રજમાત્ર અસર થતી ન હતી રાખમા લપેટાયલા એક બે બુઝાતા અંગારા પુન ભડભડવાની નિષ્ફળ કોશિશ કરી રહ્યા છે નિષ્ફળ કોશિશ

તેજ પુરાનો વર્ષોનો જાણીતો માર્ગ છે હવે તો 'મરી'ની ચઢાઇનો આરંભ પણ થઇ ચૂક્યો છે પણ વર હજી એકસો સિત્તેર માઇલ દૂર છે બીજા દિવસે સાંજરે વીણા ક્યાંક ત્યા પહોંચશે

વીણાને સ્મરણ થયુ કે ગયે વખતે વેર જતા તેણે આ પ્રવાસ કેવા આનંદથી પૂરો કર્યો હતો કશ્મીરની વસંત ૠતુ જોવા નિમિત્તે રાવલપીંડીથી એક કારમા ઉપડ્યા હતા માર્ગમા મન ફાવે ત્યા થોભતા, મન ફાવે તેમ આગળ વધતા હાસ્ય, હર્ષ અને ઉત્સાહ, જીવનના સારા દિવસો પણ કેટલા ટુંકા છે અને વળી પેલો સારંગીવાળો પણ તો અહિંજ કહીં હતો જેની મનહર તાનોથી દિલના ઝખ્મ તાજા થઇ જતા હતા હા, શાયદ તે આગલા બે પડાવ પછી આવશે તે સારંગીવાળો હવે ત્યા હશે કે કેમ એતો કોણ જાણે ? અચાનક રસ્તાની કોરે કંઇક જોવાની ઇચ્છા વીણાના દિલમા ઉત્પન્ન થઇ, અને તેણે બારીમાથી બહાર જોવાની કોશિશ પણ કરી પણ જોવા માટે જગ્યા ક્યા હતી તે તો ચોમેરથી ઘેરાયલી હતી અચાનક સગાઇની બ્હેનના બાળકે જોરજોરથી રડવા માંડ્યુ અને વીણાએ નિરાશ થઇ પોતાની આંખો બંધ કરી લીધી અને થોડીજ વારમા તેનુ માથુ ખુદી જમણી તરફ તો કદી ડાબી તરફ પોતાની પડખે બેઠેલી

કસોટી

[જ્યારે સમાજની ઉન્નતિનો સવાલ સ્ત્રી કેળવણી પર અવલંબી રહ્યો છે એવું નગ્ન સત્ય સુધારાવાદીઓ પણ બુરખામાં છૂપાવતા હતા તે સમયની આ વાત છે]

૧

મહની શેઠ પાસે દોલત ઈજ્જત અને ઉજ્જવળ કારકીર્દીભર્યું જીવન હતું દુન્યામાં જે માગીએ તે કદાચ મળે, પરંતુ મહનીશેઠની એક અતીતીવ્ર મહત્વાકાંક્ષા પુરી ન જ થઈ, પુત્ર પ્રાપ્તિના બદલે પુત્રી પ્રાપ્તિમાં સંતોષ માનવો પડ્યો

સમાજનો કેટલાએ વિરોધ ટીકાઓના સખ્ત ચાબકાઓ ઝીલીને પણ તેણે હસીનાને એવી કેળવણી આપી હતી, જેને વર્ષો પછી આજે પણ 'કેળવણી' કહી શકીએ અને ચૌદ વર્ષની હસીના, સીરત અને સૂરતમાં ખરેખર હસીન હતી

૨

ગઈ કાલનો જાહોજલાલી ભોગવતો માનવી આજે અનાજના ફાંફા મારે છે છતાં પણ કંગાલ ઈસ્હાક આજે પણ "ઈસ્હાક શેઠ" કહેવાય છે ઐયાશી, મુફલિસી અને જવાન પુત્રના બદફેલો જીવનની સંધ્યાકાળે બધે નિરાશા!!

યૂસુફને જમાનાના બદફેલોએ ઘેરી લીધો હતો, મલીન વાસનાઓમાં જીવનનું ધ્યેય ગોપ તેમ તે ભ્રમમાં ભટકતો

ને ઈસ્હાક શેઠ અને માયુસીના કરી આમા જાણે પોતાને ભૂલી ગયો હતો

૩

"આપણે બાળમિત્રો છીએ" મહની શેઠે છેવટે કહ્યું "અને એટલા માટે મેં તમને આ વાત કરી છે"

ઈસ્હાક શેઠ હર્ષના આવેશમાં પાગલ જેવા થઈ ગયા અને જોઈ રહ્યા મહની શેઠ પ્રત્યે આશ્ચર્યથી!!

બીજે દિવસે ઈસ્હાક શેઠના ભટકતા પુત્ર યૂસુફ અને મહની શેઠની 'એકલી' પરિપૂર્ણ પુત્રી હસીનાના લગ્નની વાત થઈ ગામમાં હાહાકાર મચી રહ્યો

૪

યૂસુફ અને હસીનાના લગ્નના બીજા દિવસથીજ, યૂસુફના લુખ્ખા-નિરર્થક જીવનમાં પરિવર્તન થવા લાગ્યું બે વર્ષોમાં એવા કેટલાય દમદ મનાવો પછી હસીનાની અલૌકિક શક્તિનો વિજય થયો તેના ભગીરથ પ્રયત્નોથી યૂસુફ ઈન્સાન બની ગયો

ને એક દિવસે જ્યારે મહની શેઠે હસીનાને કહ્યું કે—"બેટા! મેં તારી શક્તિની પરિક્ષા કરી છે તારી આકરી 'કસોટી' લીધી છે" ત્યારે શેઠની આંખમાં આંસુ આવી ગયા

—ઈસ્માઈલ નુરૈયા (પોરબંદર)

ચીની કુમારિકાના ગીત

અનુવાદક દર્દમંદ

મ્હારો પ્રેમી

ચદ્રની આખ્યો ખુની છે

નેતરના વૃક્ષ તળે પવન ગુસ્સાગ મારી રહ્યો છે

સકળ જગત ભાન ભૂલુ પડ્યુ છે

કારણ મ્હારો પ્રિય પ્રેમી આ વેળા મ્હારી પાસે નથી

તે વાઘ જેવો બહાદુર અને દિલેર છે અને જાપાની પશુઓને ચીરી ફાડી કાઢવા યુદ્ધના મેદાન તરફ રવાના થઇ ગયો છે

ગામની બધી કુમારિકાઓ એના પ્રેમનો દાવો કરે છે

પ્રત્યેક કુમારિકા પ્રેમના જોશમા એને લુંટી જવા માગે છે

કિંતુ તેને મુજ એકલીથીજ પ્રેમ છે

રાત્રિના અધારામા જો કોઇ કુમારિકા તેના પાસે ઉભી થઇ જાય અને તેનાથી પ્રેમ પ્રશિન કરે તો ક્રોધથી તે તેને આઘે હડસેલી મૂકે

❂

દેશ! આહ, પ્રિય દેશ!

તુ તેને કેટલો વહાલો છે?

ઓ દેશ! મુજ જેવી હજારો ખુબસુરત કુમારિકાઓ તુજ પર કુરબાન થજો

દેશ ખાતર તે મ્હને પણ મૂકી ગયો

હુ જાણુ છુ કે બહાદુરીમા તે એક જંગલી વાઘ છે

તે જાપાનીઓના ટુકડે ટુકડા કરી નાખશે ને તેઓના લશ્કરોને ઉતરાવી દેશે

તેઓના ભયનક ગોળા આવી તેને ઉડાવી દે તે પહેલા તે તેઓને નમાડી મૂકશે

મરતા પહેલા તે જેમ શત્રુના દળમા ઘુમી જશે

જેવી રીતે ચિંગારી દારૂગોળાને ઉડાવી મૂકે છે તેવી રીતે તે દુસ્મનોને ઉડાવી મૂકશે અને પછી લડતો લડતા તે માર્યો જશે

❂

ઓ મ્હારા પ્રિય પ્રેમી!

સાંભળુ છુ કે જાપાની કુમારિકાઓ બહુ સૌંદર્યવાન હોય છે

તુ વિજયનો ઝંડો લઇ તેઓ ભણી ધસી ન જતો

તે ત્હારા જેવા બહાદુર અને ખુબસુરત નવયુવાનને જોઇ ત્હારી આસપાસ ફરી વળશે

તે સાંદર્યવાન જાદુગરણીઓ તને પ્રેમના ગીતો સંભળાવશે, પરંતુ તુ તેઓની સોનેરી જાળમા ન ફસતો અને કહી દેજે કે "મ્હારી પ્રિય પ્રિયા જે તમ સૌથી વધુ સૌંદર્યવાન છે નેતરના વૃક્ષ નીચે બેસી મ્હારી વાટ જોઇ રહી છે"

ઓ મ્હારા પ્રિય પ્રેમી આ કુમારિકાઓથી ચેતતો રહેજે

❂

ઓ બહાદુરો!

ઓ ચીની બહાદુરો!

જો શત્રુ પોતાના સઘળા સેનાની બળોથી સજ્જ થઇ આપણા દેશની પવિત્ર ભૂમિ પર

પોતાના નાપાક કદમ જમાવતો આગળ અને આગળ આવી રહ્યો છે તો તેને આવવા દો!

આપણા દેશમાંથી તેને ધૂળ અને પત્થરો સીવાય બીજું કંઈ મળવાનું નથી

ચીની બહાદુરો! દીવાના થઈ લડયે જાઓ, અને જો શત્રુ બૉંબ વરસાવી તમારા દેશ પર કબજો કરવા માગે તો તમારી વિશાળ અને સુશોભિત ઇમારતો જમીનદોસ્ત કરી નાખો. દેશના તૈયાર થયેલા ખેતીના પાકોને આગ લગાડી દો, અને સ્વચ્છ નદીઓ અને તળાવોના પાણી પી જાઓ અને અમને-બસ અમો કુમારિકાઓ અને નવયુવાન સ્ત્રીઓ તરફથી બેફિકર થઇ જાઓ

જાપાનીઓના નાપાક હાથો અમારી ગરદનોમા નથી પડી શકતા તેઓના હોઠો અમારા હોઠોને કદી નથી અડી શકતા

અમારૂ કુમારિકાપણું અને પવિત્રતા પહાડની સૌથી ઉંચી ટેકરી પર પથરાયેલા બરફ જેમ પવિત્ર અને સ્વચ્છ છે

કોઇના વાસનાભર્યા હાથો અમારા તરફ લંબાય તે પહેલા કયા તો અમો તેમની આંખો ફાડી નાખશું કયા તો કાતિલ વિષ ખાઇ તડપી તડપી તરત જાન દઇ દેશું

ઓ બહાદુરો! આપણા દેશની એક પણ વસ્તુ પર નાપાક શત્રુનો કબજો ન થાય

●

પરદેશી!

તે પરદેશી મુસાફર હાય! અમારા ગામ સુધી કેમ આવ્યો?

હું તેને મ્હારા ગૃહે લઇ ગઈ ખાના માટે તને રોટી અને પીવા માટે નદીનું સ્વચ્છ પાણી દીધું

કેટલાક દીવસ તે અહીં થોભ્યો અને જતી વખત આહ! તે ઝાલિમ મ્હારા હૃદયમાં પ્રેમની આગ સળગાવતો ગયો.

મ્હેં તેના પ્રત્યે માયાળુભર્યું વર્તન બતાવ્યું તેના બદલામાં તેણે મ્હને દુઃખ અને બેચેનીની ભેટ દીધી

નેતરનું વૃક્ષ વૃધ્ધ થઇ ગયું છે, નદી સુકાઇ ગઈ છે, મ્હારા તાજા ગાલો શુષ્ક થઇ ગયા છે, અને મ્હારી છાતીના બે પુષ્પો કરમાઇ ગયા છે, પરંતુ તે પરદેશી મુસાફર ન જ આવ્યો

ઓ નિર્દય પરદેશી આજથી કેટલાક વર્ષો પહેલાં તું અમારા ગામમાં આવ્યોજ કેમ?

આશ રાખું છું આશ તોડીને!

:–: કત્આ :–:

કાળી રાત્રે એ કામ આવે છે,
પ્રેમના લૈ ને જામ આવે છે
યાદ સાકીની અશ્રુઓ માથે
જો બોલાવુ તો આમ આવે છે

○ ગઝલ ○

આશ રાખુ છુ આશ છોડીને,
બંધ વાળુ છુ બંધ તોડીને
સંગ દિલ સંગ મારો છોડીને,
જાય છે કયા તુ દોડી દોડીને?
સૃષ્ટિ પલ્ટી તો કોઇની પલ્ટી,
રહી ગયા અંગ એ મરોડીને
રંગ લાવે ન મારા અશ્રુ કેમ?
લોહી કાઢુ છુ માથુ ફોડીને
દેહ બંધન એ કયા સુધી રે'શે
હું જઇશ પીંજરૂ એ તોડીને
જાન જાતી ન જોઇ હોતો જો,
જાન ચાલી છે, જાન જોડીને
તુ દયા સિન્ધુપર ભરોસો રાખ
તારશે એ ભરમની હોડીને
ભેદ જીવન તણા જડી જાશે
જોઇ લે પુષ્પ કોઇ તોડીને
દીધુ 'ઘાયલ'ને દિલ કરી ઘાયલ,
જામ આપ્યુ તો આપ્યુ ફોડીને

પાજોદ] ['ઘાયલ'

સુરૈયા

લેખક – મહમુદ કે. મનીઆર

આ બાજુ ખંડમાં મનુષ્યના વિષાદ જેવી નિસ્તબ્ધ શાંતિ પથરાઈ હતી. કોઈ દુ:ખી અને દર્દીના ફીક્કા વદન જેવો નિસ્તેજ પ્રકાશ ને તે દિપક બુઝાઈ જવાના ભયે ધ્રુજી રહ્યો હતો.

આવરદાના અવશેષ સમી ઝીણુ ... એ ખંડની ચાર દીવાલો વચ્ચે બે દુ:ખી આત્માઓ જીવી રહ્યા હતા. જીવન ખાતર જ હતુ માટે.

એક ... ન ... ન વિધવા એવી ત્યાગની સુરૈયા અને બીજી પુત્રીના દુ:ખમાં ભાગ પાડવા જીવી રહેલી તેની માતા.

સુરૈયાની માતાના ... નો અવાજ ખંડની શાંતિને ખંડીત કરતા ... હતો ... ગનથી સુરૈયા ઉઠી અને દિપક આગળ જઈ ઉભી રહી. ધ્રુજતા દિપકની વાટ તેણે આંગળી વડે સરખી કરી અને સ્થિર થએલ ... તે મુખનું ... પ્રકાશ ... સ્થિર દિપકના પ્રકાશમાં સુરૈયાનું મુખ સ્પષ્ટ ... ગતુ હતુ ... રેખા ... તેના મુખ ઉપરથી ... નહોતી.

દીવાની વાટ સરખી કર્યા પછી તે પાછી પોતાના સ્થાને જઈ બેઠી. આજે ફરીને એ ... ભૂતકાળ એને સતાવતો હોય એમ એના મુખ ઉપર જોતા જણાતુ હતુ.

માનવી જ્યારે દુ:ખના ડુંગરો વચ્ચે ઘેરા ... એના હોય છે ત્યારે તેનો ભૂતકાળ તેને યાદ આવે ... એ ભૂતકાળની સ્મૃતિ મેળવીને સ્થિર થવાનો યત્ન કરે છે. પણ દુ:ખી વર્તમાન વચ્ચે ઉભેલા માનવીને સુખી ભૂતકાળની અસ્થિરતા જ વધુ મળે છે. સુરૈયાનો ભૂતકાળ એકવાર ફરીને એની આંખો આગળ ... જીવત થયો.

બાપુ હવે મા કેટલા દિવસ ... ?'

મ તેની ગણતરી નથી ...?' ... સુલેમાન ...

... સુખી ... આવ્યુ ... નથી શા ભાઈ ?'

પણ માને ... 'બા ... કાનમાં ... નથી સમજી શકતો, તુ ...

... કાનમાં ... સુલેમાન ...

ત્યારે તમે ... કેમ ... ? ... પાન ... આવી ...

... તેમાં ... હું સુરૈયા વિરુદ્ધ ... શબ્દ ... ના ... સાંભળી ... સુલેમાન ...

... માન ... સુખી ...

... મ ... મુખ ... નો ... સમજ ?'

... કેમ થાય છે ?

... એનો ... અવાજ ... 'પ ... સુલેમાન ...

"અમારો સ્વભાવ કેમ? એકને લીધે બધી સ્ત્રીને ઝગડાખોર કહેવી એ તમારો ક્યાનો ન્યાય?"

"એક એટલે? એક તે કોણ?" કહેતા સુનયમાન જરા ટટાર થયો

"બીજુ ઘરમા કોણ છે તમેજ કહોને?"

"એટલે એમ કે સુરૈયા નહિ ફાતેમા?" અને પાગલની જેમ સુનયમાન ખડખડાટ હસી પડયો

"વાતને હસી નહિ કાઢો આજે તમે જો વિચાર નહિ કરો તો આવતી કાલે એ ઝઘડાઓ આપણા ઘરને 'તારાજ" કરી નાખશે સમજ્યા" ઝઘડાની ભય કરતા ફાતમાએ 'તારાજ" શબ્દ પર ભાર દઇ કહ્યું

'ત્યારે કહે મને મારે શું કરવુ?' ગાભીર્યથી બોલવાનો મીથ્યા પ્રયાસ કરતા સુનયમાને પૂછ્યુ

"તમે જ્યારે પરણ્યા હતા ત્યારે મને કહેતા હતા કે સુરૈયા છે ત્યાં સુધી એ ઝઘડા રહેવાના જ" આખરે ફાતેમાએ સ્પષ્ટ વાત સંભળાવી દીધી

"ચૂપ કર ફાતેમા?" કહેતા સુનયમાન ક્રોધથી રાતો થઇ ગયો "તારો વિચાર શું સુરૈયાને કાઢી મૂકવાનો છે? પણ તને ખબર છે? જેને દૈવામાથી કાઢી ન શકુ તેને બારણામાથી તો શી રીતેજ કાઢી શકુ?"

"હવે બાકુ ઘેલા ન થઇએ" સુનયમાનના ક્રોધને ગણકાર્યા વિના ફાતેમા બોલી "પતિ એનો રગના માસકા બરાબર છે સમજ્યા!"

"કેટલુ વિચીત્ર ફાતેમા બોલી? કેટલુ ક્રૂર? અને તેપણ સ્ત્રીજ સ્ત્રીની વિરૂદ્ધ"

"ફાતેમા તુ હવે જઇશ મારે તારી વાત નથી સાંભળવી' બ્હેનની વાતોથી કંટાળેલા સુનયમાન આખરે બોલ્યો

"હજુય વિચારી જોજો નહિ તો પછી જોયુ જશે'" ક્રોધમા બોલેલા શબ્દો એવી કાનેમા કેમ ઝોકી ગઇ

'કેવી બેવકુફ છે સુરૈયા, જાણે એની પતિજ ન હોય તેમ'" બબડત બોલતા સુનયમાન હિચકા ઉપર આડો પડયો

એક કલ્પ પુ થયુ,ને સુરૈયાએ ધીમ પગે પોતાની દીવાની ખાટને સરખી કરી અને પાછી વિચાર સેન ચઢી

'સુરૈયા આજ આ તને શુ થયુ ?"

'તમને સુખી કરવાનો માત્ર આ એક માર્ગ છે" દઢતાથી સુરૈયા બોલી

"તુ એમ ધારે છે સુરૈયા કે હુ દુખી છુ?"

"જરૂર"

તુ ભૂલે છે કહે મને શુ દુખ છે?' સહેજ દુખીત અવાજે સુનયમાન બોલ્યો

'તમારૂ દુખ મારાથી અજાણ્યુ નથી બ્હેન અને મા તમને શુ કહે છે તે હુ બરાબર જાણુ છુ મને સ્પષ્ટ શબ્દોમા કહેતા હતા કે તમારા સુખ વચ્ચે હુજ એક માત્ર અંતરાય રૂપ છે હુ અભાગી'" અને એટલુ બોલતા સુરૈયાની આંખો ભીની થઇ

"સુરૈયા મારે ખાતર તુ આ ગડુ સહન નહિ કરે?" અને યાચના પ્રત્યેક ભાવો સુનયમાનના મુખ ઉપર અંકિત થયા સુરૈયાને લાગ્યુ "કેવા ભોળા છે? સત્ય શુ હુ મારી વેદના પ્રગટ કરી એમને દુખો નથી કરતી શુ' મારે એમ કરવુ જોઇએ' શા માટે' કદી નહિ" અને તે વધુ સ્વસ્થ થઇ બોલી "હુ તમને આવુ નહી મંજુર રાખવા કરૂ હુ નહિ'"

"ના, સુરૈયા મને જો દુખ થતું હોય માત્ર આ રોજના ઝગડાથીજ એ રોજના ક્લેશથી હુ છેકજ કંટાળી ગયો છુ "

' ઘર છે એનો એમ પણ હોય" હાસ્ય વેરવાનો મિથ્યા પ્રકાસ કરતા સુરૈયા બોલી

"હુ "ને સુનયમાને એક નિસ્વાસ નાખ્યો

"આજ તમારે બહાર જવુ હતુ ને?"

વાતનો પલટો આણતા સુરૈયા બોલી

"જવું હતું પણ "

"પણ શુ?"

'હવે નથી જવુ "

'ના જવુજ પડશે" કહીના સુરૈયા ઉઠી અને કપડા ખીંટીએથી ઉતારી સુનયમાન અગળ ધરતા બોલી "હવે તૈયાર થાઓ "

"ના મારા વિચાર નથી "

તો એ વિચાર બદલવો પડશે " અને એક સત્ય હાસ્ય સુરૈયાએ વેરી દીધુ

'બહુ હઠ્ઠી છે તુ સુરૈયા" ને એ વેરાએલુ હાસ્ય સુનયમાનના ઓષ્ટો ઉપર આવી પડયુ

તમને દેખાતુ હશે "

અને પછીના કશુજ ન બન્યુ હોય તેમ એ બે છુટા પડયા

બીજુ દ્રવ્ય પુરૂ થયુ સુરૈયાએ દ્રષ્ટી ફેરવી માતા તરફ જોયું એક વાર દિપક પ્રત્યે દ્રષ્ટી દોડાવીને પાછી વિચાર સાગરમા ડુબી ગઇ

નજીવી બાબતો પણ જો સતત ચાલુ રહે તો તે ઉત્તરો ઉત્તર વધતીજ જાય છે પછી ભલે તે ગમે તેટલી નાની હોય અને એ નાની બાબત જયારે મોટી થાય છે ત્યારે અનિષ્ટ પરિણામ પણ આવેજ છે

સંસારમા ચાલતી નાની મનામનો રિસામણા મનામણા અને એવુ બીજુ સામે સમયે થતુ રહે તો તે એક રીતે આનંદદાયકજ છે પણ જયારે એ સતત ચાલુ રહે તોતો જરૂર ભયકર પરિણામ આવે 'આજ તો આમ થયુ ને તેમ થયુ' ફલાણાએ મારા તરફ આવી દ્રષ્ટિથી જોયુ; આવુ બધુ જો ઉદારતાથી દરગુજર ન કરવામા આવે તો પરિણામ કેવુ આવે એ સહેજે કલ્પી શકાય તેમ છે

અને સંસારમા ચાલતા ઘણાખરા ઝઘડાઓ નજીવી બાબતો ઉપરજ આધાર રાખે છે કેટલીક વેળા તો તે ઘરમા બે પક્ષો પડી જાય તો તે બન્ને વચ્ચેની કડવાશ ઉત્તરોત્તર વધતીજ જાય છે કયા જઇને એ કડવાશ અટકશે એ કલ્પવુ પણ મુશ્કેલ થઇ પડે છે

સુનયમાનના સંસારનું પણ એમજ થયુ એક તરફ સુરૈયા અને બીજી તરફ ફાતેમા તથા તેની મા અને આમ બે પક્ષો પડી ગયા પણ સુરૈયા આ વાત પ્રત્યે સખ્ત ધિક્કારની નજરે જોતી હતી અને જ્યારે સાસુ નણંદ એરે કડવા વેણો કહી પજવતી ત્યારે તે માત્ર મૌન પણે પોતાનુ કાર્ય કર્યે જતી પણ આ મૌનતા તો ઉલટી તમને વધુ ઉશ્કેરનારી થઇ પડી કારણ સુરૈયા તરફથી જો કાંઇ બે શબ્દે કહેતુ તો તે સુનયમાનજ એટલે મા દીકરીએ ધારી લીધુ કે સુરૈયા સુનયમાન આગળ ચાડી કરી પોતાનુ કામ તની પાસે કઢવી લ્યે છે એટલે પછી તેને બોલવાની શી જરૂર રહે અને આવી ધારણા ઉપર કંકાસ વધતોજ રહ્યો સુનયમાન જો કંઇ કહેતો તો તે સમજાવવાજ કહેતો પણ જ્યા એવી ભાવના પ્રસરે કે ફલાણુ તો મારૂ દુશ્મન છે તો પછી તેના સારા કાર્યો પણ નઠારા થઇ અપકારનું પાત્ર ઠરે છે

આ કંકાસ વધુને વધુ ચાલતોજ રહ્યો અને અનેક રીતે ખોટી વાતો સત્ય સ્વરૂપ

ધારણ્ં કરી સુનયમાનના નાનો સાથે અથડાવા લાગી આખરે સુનયમાનના મગજમા શંકાએ પ્રવેશ કર્યો અને જે સુનયમાન સુરૈયાને હમેશા નિર્દોષ ધાર્યા કરતો હતો તે ધારણા ધીમે ધીમે ઓછી થવા લાગી સતત કાન ભંભેરણીનું એ પરિણામ હતું

એક દિવસની વાત છે સુનયમાનના કાકા તેની સાથે વાતો કરી રહ્યા હતા

'વાત એમ છે ભાઈ કે આ ગેરજની તકરાર આપણા ઘરમા થાય એ મને ઠીક લાગે છે ?'

'હું શું કરું કાકા કેટલું સમજાવું પણ કોઇ સાંભળે તો ને ? '

'કોઇ નથી સાંભળતું ? તારી પત્નિ પણ નહિ ?" કાકા આશ્ચર્યથી બોલ્યા

"તેનો વાંક આમાં નથી કાકા '

"ત્યારે તકરાર અમસ્થીજ થતી હશે ? '

જવાબમા સુનયમાને ચુપકીદી સેવી કાકાને આથી થયું કે તે પત્નિની તરફેણ ખેંચે છે

'પણ કાકા " સુનયમાને બોલવા ચહ્યું પણ બોલી ન શક્યો તે ગુંચવાયો ને કાકાને સુરૈયા વિરૂધ સાંભળેલી વાતો સત્ય જણાઇ ને બોલ્યા 'પત્નિને એમ ચઢાવીએ ભાઈ તો પછી ગાડું ઉંધુંજ વળી જાય. એને તો જરા દાબમાજ રાખીએ સમજ્યો!" ઘરડાઓ પાસે શિખામણ ભંડાર વધુ પ્રમાણમા હોય છે ને જુવાનોને શિખામણની ખાસ જરૂર છે એ પણ તેઓ પ્રમાણીકપણે માને છે

જીવનનો માર્ગ જોઇ ચુકેલ, જીવનને માર્ગે જનારને તેઓ એક દિપક સમાન છે પણ ઘણી જગ્યાએ તેઓ ડીમરજ બનાવે છે કારણ જ્યારે એમને બે પક્ષો વચ્ચે સમાધાનીનું કાર્ય સોંપાય છે ત્યારે તેઓ સ્વબુદ્ધિથી તોળવા કરતા પહેલા પક્ષની વકીલાત ન કરતા હોય ?

આખર કાકા, શિખામણ-ભંડાર ખાલી કરી વિદાય થયા પતિ પ્રત્યેના પોતાના, બીજાના અને એવા અન્ય અનુભવોના દ્રષ્ટાંતો સાથે સુનયમાનને પત્નિને કેવી રીતે રાખવી તે સમજાવ્યું

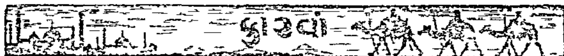
દિવસો પછી દિવસો વિતતા ગયા પણ સુનયમાનના મગજને અસ્થીર રાખતો પેલો કાયદો અણઉકેલ્યોજ રહ્યો ને સુરૈયા પ્રત્યેની તેની શંકા તેના મગજમા ઘર કરતી ગઇ જીવન-નાવ કોઇ મહાસાગર વચ્ચે હડસેલા ખાતી હોય એમ તેને લાગ્યું નાવમા બેઠેલ પ્રત્યેક વ્યક્તિની આગળી એક વ્યાક્ત તરફજ ચીંધાએલી હતી

પ્રત્યેક વ્યક્તિ મુકાળીને કહેતી હતી "નાવિક ફેંકી દે આને દરીઆમા! એજ તારી નાવને તળીઆ ભેગું કરશે " ડગમગતી નાવના નાવિકને આથી શંકા ગઇ "નાવ કિનારે નહિ પહોંચે '

° ° °

એક પછી એક એમ બધા બનાવો સુરયાની આંખ આગળ આવી પસાર થઇ ગયા એક પછી એક બનતા બનાવોનું શું શું પરિણામ આવ્યું '

સુનયમાનનું મગજ અસ્થિર થઇ ગયું ઉછળા મારતા સાગર વચ્ચેથી જાણે એણે માર્ગ માગ્યો ને એમએમ તેનાથી છેલ્લું પગલું ભરાઇ ગયું આવેશી રાખેલ પેલ ત્રણ શબ્દો તેના મુખમાથી નીકળી ગયા અને દાંપત્યની અખંડ સાંકળો સાથે અથડાયા સાંકળ તૂટી ગઇ બે હૈયા છૂટા પડ્યા હૃદય વિણાના તારો તૂટી ગયા ને સુરૈયાથી એકાએક એક ઠંડો

નિશ્વાસ નખાઈ ગયો અને સાથેજ દિપક બુઝાઈ ગયો.

અંતરનું અંધકાર ખંડમાં પ્રસરી ગયું એ અંધકારમાં બે દુખી આત્માઓ ડૂબી ગયા.

પણ હજુય ચોથા માનાનો ધીમો શ્વાસ દુઃખના આત્માનો ન્યાય માગતો ખંડની શાંતિને ખૂનનો વહી રહ્યો હતો.

કઈ કંઈ રાત્રીઓ વીતી ગઈ, મુનિયાના હૃદયને હાલ્યા વિના.

સમજાતું હતું કે સુલયમાન અત્યંતના ખાસો હોતો હતો. સુરયાએ એ સાંભળ્યું ત્યારે તને શું થયું હશે? જાણે આ લાગણીઓ કી, ધુતકારી એવી હતી પણ એના હૃદયના ખૂણામાં મૂલ યમાન પ્રત્યેનો પ્રેમ અબાધિત હતો. જેને આંગણામાંથી ન કાઢી શકું તેને અંતરમાંથી ના કાઢી શકું. ત્યારે પડીએ એ શબ્દો તુરયાના કાનોમાં આવી અથડાતા ત્યાં મુલયમાન ભલેને પગલું ઉતાવળું—અયોગ્ય હતુંજ છતાં સુરૈયા સમજી શકતી હતી કે તે કયા સંજોગોમાં ભરાયું હતું. સુલયમાનની એટલે હદ સુધી પહોંચવાની તાકાત નહોતી પણ સંજોગોએ એને સુરયાને આપી અને ન કરવાનું તેનાથી કરી દેવાયું.

છતાંય સુરૈયા સુલયમાનને ગુનેહગાર ગણતી નહોતી. ગુનેહગાર કોણ હતા તે તે જાણતી હતી. તેમની સાથે એને કશું કામ ન હતું એ પણ ન સમજતી હતી. હમણાં તો માત્ર તેના હૃદયને સતાવતો પેલો પ્રશ્ન ઉકેલવાનો હતો.

એક વાર તો સુરૈયાએ નક્કી પણ કર્યું કે છૂપી રીતે જઈ સુલયમાનને ખબર કાઢી આવે. પણ સમાજની રૂઢીના બેડી બંધનો તેને તેમ કરતા અટકાવતા હતા. બુદ્ધના પાગલી હતી ત્યારે શા માટે જવું જોઈએ! હું તો ત્યાગએલી, ધુતકારાએલી છે અને ત્યાં સ્થાન નહિ મળે' જવાબમાં હૃદય કહેતું 'સુરૈયા એક વાર મળી આવ એમને, એમનો આત્મા તારા વિના તરફડતો હશે. તું સમાજમાં ધુતકારાએલી છે હૃદયમાંથી નહિ."

આવી આવી મનોમંથનમાં રાત્રીઓ સુરૈયાએ વિતાવી. તે અરસામાં તેણે સુલયમાન વિષે અનેક વાતો સાંભળી. સુલયમાન બેભાન અવસ્થામાં પોતાના નામનું રટણ કરતો હતો એ પણ તેણે સાંભળ્યું અને છેવટે તે એક નિશ્ચય ઉપર આવી 'મારે જવુંજ જોઈએ. સમાજની સાથે મારે શું કામ છે? સમાજ મારા હૃદયની વેદનાને શું જાણે? સમાજ તો રૂઢીને પાળનારો હૃદયને એવા બંધનો નહિ ખપે.'

એ નિશ્ચય ઉપર તે આવી અને વિરુદ્ધ આવતા બધા વિચારોને તેણે તોડી ફોડીને ફેંકી દીધા અને સુલયમાન પાસે જવુંજ એમ નક્કી કર્યું.

• • •

રાત અંધારી હતી ધીમેથી સુરૈયાએ દરવાજો ઉઘાડ્યો અને તે રસ્તા ઉપર આવી. શાંત અંધારી રાત્રીમાં શ્વાનોના કર્કશ રુદન સૂર વાતાવરણમાં પ્રસરી રાત્રીને ભયંકર બનાવતા હતા. પણ કશાનીય દરકાર રાખ્યા વિના તે હિંમતથી આગળ વધવા લાગી. આજે એ રસ્તામાં કોઈ ઓર શાંત વધારે થયો હતો. લગભગ બધાજ મકાનો અંધારમાં સૂતા હતા. માત્ર દૂર એક મકાનની બારીમાંથી પ્રકાશ બહાર આવી રસ્તા ઉપર પડતો હતો. સુરૈયાએ નજીક જઈ જોઈ રહી. ફરીથી ના સુરૈયા! કોઈ પાછળ આવતું હોય એમ લાગ્યું. ને પાછા ફરીને તેણે જોઈ ખાત્રી પણ કરી. તે માત્ર વહેમ હતી. આખરે તે પેલા મકાન

આગળ આવી થોભી અન્યાય થઇ ગએલો હોવાથી ઘરની પ્રત્યેક વસ્તુ જાણે શરમથી નીચુ જોઇનેજ " આવ બ્હેન આવ " કહી આવકારી રહી હોય એમ તેને લાગ્યુ હળવેથી તે મકાનના ઓટલા ઉપર આવી, દરવાજો ઉઘાડયો ને તે આગળ વધી સુલયમાનના રૂમ આગળ આવી થોભી ઘરના પ્રત્યેક ખૂણાથી પરિચીત સુરેયાને આટલે સુધી આવવામા જરાએ મુશ્કેલી ન પડી પણ હવે તેને લાગ્યુ કે કઠણ સંકટનો સામનો કરવો પડશે પણ એ નિશ્ચય તો તેણે પહેલાથીજ કર્યો હતો સુલયમાનના રૂમનુ દ્વાર બંધ હતુ તે રૂમમા વાતો થતી હોય એમ તેને લાગ્યુ તે બારણાની નજીક જઇ ઉભી રહી અંદર વાતો થતી હતી

' મા તુ તેને નહિ તેડાવે " એ ક્ષીણ થતો જતો અવાજ સુલયમાનનો હતો

"બેટા, હવે એ વાત શા માટે કરે છે?"

મા બોલી

બા'ર ઉભેલી સુરેયા તુરતજ કળી શકી કે માતા-પુત્ર વચ્ચે એ વાત થતી હતી

"મા, તુ મારૂ નામ દઇશ તો ને જરૂર આવશે કહેવડાવજે કે સુરેયા તને એક અભાગ્યો છેલ્લા સલામ કહેવા બોલાવે છે"

વાત સાભળીને સુરૈયા ધ્રુજી

"તુ સુઇજા બેટા તે નહિ આવે " મા બોલી

' નહિ આવે કેમ ? મા ! આપણથી અન્યાય થઇ ગયો હતો માટે ?" અને દર્દીએ એક નિશ્વાસ નાખ્યો 'બેટા હુ દવા લેવા જાઉ છુ હો ! જરા વાર સુઇ રહેજે " કહેતા માતા દ્વાર ખોલી બહાર આવી એ વખત સુરૈયા જે બાજુએ હતી તેથી નજર ન પડે તેમ ઉભી રહી જેવી તે બહાર ગઇ કે તરત તે રૂમમા પ્રવેશી અને દ્વાર અંદરથુ વાસી દીધુ

આજે એને પરિણામની દરકાર નહોતી દર્દીની વાતોથી તેનુ હૃદય દ્રવી ઉઠયુ હતું એના અધિકાર ઝૂટવાઇ ગયો હતો છતા એ ખંડમા પ્રવેશી તેના પલંગ આગળ જઇ ઉભી રહી

હાડપીંજર સુરૈયા ઉપર પોઢેલુ હોય એમ તેને લાગ્યુ

'સુરૈયા' આખો મીંચેલી રાખી દર્દી લાવ્યો

સુરૈયાએ હળવેથી દર્દીના કપાળ ઉપર હાથ મૂકયો

"મા તુ આવી ? તુ મારી વાત નહિ માને ? ત્યારે સુરૈયાને મળવાની મારી ઝંખના અધુરીજ રહેશે ત્યારે ?" દર્દી સુરૈયાના હાથને માતાનો હાથ સમજી લવ્યો અત્યાર સુધી હૃદયને કાબુમા રાખી રહેલ સુરૈયાથી આ શબ્દો ન સંભળાયા આંખમા રોકી રાખેલ અશ્રુબિંદુઓ પોતાની મેળેજ ખરી પડયા અશ્રુબિંદુઓ દર્દીના કપાળ ઉપર પડયા દર્દીએ આંખો ઉઘડી

બંધ આંખે કલ્પેલી સુરૈયાની મુર્તિ જાણે એણે પોતાના આગળ આવી સજીવ થતી જણાઇ સુરૈયાને એણે નિહાળી એની આંખો બંધ કરી અને અશ્રુઓ નીચવાઇને સરી પડયા

' સુરૈયા તુ આવી ?" આંખો બંધ રાખી સુલયમાન બોલ્યા

' એક વાર આ અભાગી "

' સુરૈયા તુ ન બોલ જો, આ મારા હૃદય તરફ જો એ કેવુ બળી રહ્યુ છે " કહેતા દર્દીએ હાથને ઉંચકી છાતી ઉપર મૂકયો

' સુરૈયા તારા અન્યાયનો આ બદલો " ન દર્દી ફીક્કુ હસ્યો

' તમને મે " સુરૈયાએ બોલવા ચાહ્યુ પણ દર્દીએ આગળ ચલાવ્યુ

મૂળ વાત તો એ છે કે આ નહેરને ખોદવામાં પૂરી મદદ ફ્રાન્સે આપી છે તે વખતે કોઇ પણ દેશના અધીકારીનો સવાલ ન હતો કોઇ પણ દેશે ફ્રાન્સને નહેર બનાવવામાં મદદ કરી ન હતી એમ આ ઉપરથી માલમ પડે છે ઇ. સ. ૧૯૦૯મા કંપનીએ મીસર ગવર્નમેન્ટને અરજી કરી હતી કે આ કોન્ટ્રાક્ટની મુદત ઈ. સ. ૨૦૦૮ સુધી વધારવામાં આવે ગવર્નમેન્ટ રાજી હતી પણ મીસરની કૈબીનેટ રાજી નહતી પહેલા મીસર બ્રિટનના કબજામાં હતુ અને હાલમાં આઝાદ છે મીસરમાં એટલી તાકાત નથી કે તે નહેરનો પૂરેપૂરો બંદોબસ્ત કરી શકે પણ મીસર અને બ્રીટીશના કોન્ટ્રાકટરમાં એક શર્ત છે નહેરનો પૂરેપૂરો ફોજ વગેરેનો બંદોબસ્ત બ્રિટને પોતાના માથે લીધો કંપનીનો કાયદો છે કે આ નહેરમાંથી દરેક દેશના જહાજો પસાર થશે પણ તેઓને ટેક્ષ આપવો પડશે અને આપવો પડે છે

આ પ્રમાણે યુરોપ અને એશિયા વચ્ચેના રસ્તાની મોટી નસ આ નહેર છે અને તેથીજ તેના પર પગ ઠોકી જમાવવા ઘણી રાજ્યો પણ પછાડી રહ્યા છે હાલ તો દરિયાની મહારાણી બ્રિટાનીયા પોતાના બાહુબળથી એ નહેરનું રક્ષણ કરી રહી છે, અને ક્યાં સુધી કરશેજ

(ઉર્દૂ પરથી)

ફૂલ ચાર ચડાવીને

સાકી ન સુરા પાશે કંઈ રંગ જમાવીને?
આવુજ હતુ કરવુ શુ પ્રેમ લગાવીને?

શમ્આએ પતંગ બાળ્યા, કોઇ હદ ન જરે રાખી,
એક રાત જીવન જીવી નિજ દેહ જલાવીને

આશિક બનીને આશિક સંતોષ ધરી બેઠા,
માટી મળી સુરાલય સાકીનુ મિનાવીને

માની ન સનમ માની, પત્થર-હૃદય ન માની,
માની ખરી પણ મુજને માટીમાં દબાવીને

જીવતા ન મરમ આવી, આવી હવે તુરબત પર,
આવી ખરી પણ મુખને દુપ્પટથી છુપાવીને

શમ્શીર તારી કાતિલ જ્યારે ગલાબ ત્યારે
પાઈ મદિરા પહેલા મસ્તાન બનાવીને

એ તૂરની તજલ્લી "રફૂતાર" અહેલા છે,
આવ્યા હતા ગયા સૌ ફૂલ ચાર ચડાવીને

"રફૂતાર" મર્હૂમ] [ભાવનગર

Printed by Maganlal Mangaldas Patel, at The 'Gangotri Printing Press Ranpith, Khand Bazar, Surat.

આખી જિંદગી ચાલે

[ગઝલ]

મળે કે ના મળે, મળવાનું આનું આવતી ચાલે
હું તેઓથી મળ્યો એવું, કે આખી જિંદગી ચાલે
બન્યું છે એટલું ઘરમાં, કે આખી જિંદગી ચાલે,
વહાલને કહો - ચાલે હો ત્યાં લગી ચાલે
શું ચાલી આંખથી જોઈ ગયા છો દિલ દઈ રોજે?
અહીં જાપાનની દાદાગીરી હરગિઝ નહિ ચાલે
હૃદય ઘડીઆળ જેવું છે પરંતુ ફેર છે એટલો,
ઘડી અટકીને પણ ચાલે હૃદય અટક્યું નહિ ચાલે
વિના પૈસે જગતનો કોઈપણ વ્યવહાર મુશ્કેલ છે,
હો ચેકબુક પહેલાં તો પછી ખાતાવહી ચાલે
નિરંતર તો બાપડી જેવી ફરી ને ખબર લેતા હો,
પરંતુ ચાલ તો એ બાપડા જેવી જરી ચાલે
રહ્યા છે શેખચલ્લી હાલ એવા ધ્યાનમાં - જ્યાં-
'કવિતા' ગઝલ ના ચાલે, પરંતુ બેકરી ચાલે

—શેખચલ્લી

નારદ

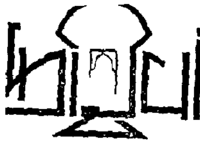
નવેમ્બર

તંત્રી 'રહગી'

૧૯૪૨

નવેમ્બર

૧૯૪૨

તંત્રી

'મહુરીજી' સદરી.

અનુક્રમણિકા.

વાર્ષિક લવાજમ–હિન્દ અને સીલોન રૂા ૪, બર્મા રૂા ૫ પરદેશ શી ૮

છુટક નકલ પાંચ આના

"કારવાં" દર અંગ્રેજી મહીનાની તારીખ ૫ દરમીઆે પ્રગટ થઇને તેજ દીવસે પોસ્ટ કરવામાં આવે છે રેપર ઉપર ગ્રાહક નંબર હમેશા લખવામાં આવે છે પત્રવ્યવહાર વેળા તે લખવા ચૂકશો નહીં અંક નહી મળવાની ફરિયાદ હિંદના ગ્રાહકોએ તા ૨૫ સુધીમાં કરવી

પુસ્તક ચોથું * અંક ૩જો

ચીનના ક્રાંતિકારી કવિ “ સોલ્યાન ” ની એક કવિતાનો અનુવાદ

વતનની વેદી પર

[જ્યારે જાપાને ચીન ઉપર હુમલો કર્યો ત્યારે આજ કવિતાએ [illegible] ના
નવયુવાનોને વતનવતાનો પાઠ શીખવ્યો હતો]

જેમ કે તે મેદાનોની જેમ નદીઓના ખૂન થકી લાલ નદીઓનો પ્રદેશ બની ગયા છે જેમ કે સમુદ્રના તે તમાની મોજાઓના જેવી રણની આઝાદીના દુઃખથી ભાવું પડી ગયા છે-

જેમ કે તે [illegible] જેના સીના-માંથી ચીની [illegible] પર [illegible] નો ધુમાડો નીકળી ગયો છે-

[illegible] પાપીઓનો [illegible] થઈ શકતો નથી ચીન આઝાદ છે અને હંમેશા આઝાદ રહેશે

ઘુવડની પાંખડીઓ ખુશબૂને કેદ કરી શકતી નથી-તે આઝાદ છે અને આઝાદ રહેશે-

માણસનું પવિત્ર આત્માને કોણ શકતું નથી તે આઝાદ છે અને આઝાદ રહેશે-

[illegible] તથા [illegible] પોતાની મુંગીના બંધ કરી શકતા નથી-તે આઝાદ છે અને આઝાદ રહેશે-

એવી જ રીતે બીજાઓનું [illegible] ગુલામીની સાંકળોમાં જકડી શકતું નથી-તે આઝાદ છે અને આઝાદ રહેશે-

[illegible] ગામના વાયુઓને ખબર કરી દો
દેશના નવયુવાનો પ્રાણ પાથરવા તૈયાર છે

[illegible] ચીનની [illegible] ને [illegible] બહુમાં [illegible] નથી છ

[illegible] આગથી ડરી જાય તે અગ્નિ છે-
જે તમારી નાપાક [illegible] ને બાળીને ભસ્મ કરી નાખશે

અમે [illegible] સંતાનો છીએ-
[illegible]
અમે તે [illegible] છીએ જેમની [illegible] જગતમાં સૌથી પુરાણી છે-
અમે તે [illegible] છીએ જેમને [illegible] ફરી [illegible] ઝુકાવ્યું નથી-
ચીન આઝાદ છે અને હંમેશા આઝાદ રહેશે

[illegible] છે કે [illegible] હમણાને માટે [illegible]-
[illegible] સમુદ્રમાં [illegible]-
[illegible] છે કે [illegible]-
[illegible] આગળ [illegible] પણ થઈ જાય છે-
[illegible] છે પરંતુ ચીનનો આઝાદીનો જુસ્સો દુનિયાની કોઈપણ તાકાત કચડી શકતી નથી
ચીન આઝાદ છે અને હંમેશા આઝાદ રહેશે-

—મોહ. મુરાદ મદની

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અલ્લાહ તઆલાનાં ફરમાન (કુર્આન)

મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહબ

(૨૧૯) જ્યારે મનુષ્યને સખ્તી પહોંચે છે ત્યારે પોતાના પરવરદિગારને તેનાજ તરફ રજુ થઇને પોકારે છે ફરી જ્યારે ખુદા તેને પોતાના તરફથી કોઇ નેઅમત (સુખશાંતી) આપે છે તો જે વાત માટે પ્રથમ તેને પોકારતો હતો તેને ભૂલી જાય છે અને અલ્લાહ માટે શરીકો ઠેરવે છે કે જેથી ખુદાના માર્ગથી (લોકોને) ભમાવે, તુ કહી દે પોતાના કુફ્ર સાથે થોડા દિવસ લહેર કરી લે (છેવટે) તુ દોઝખવાળાઓમાથી હશે (કુર્આન)

* * *

(૨૨૦) જ્યારે માણસને કઇ તકલીફ પહોંચે છે તો અમને પોકારે છે ફરી જ્યારે અમે અમારા તરફથી તેને કોઇ નેઅમત બક્ષીએ છીએ તો તે કહે છે એતો મારી યુક્તિથી મને મળી છે, એમ નથી બલ્કે એનો એક અજમાયશ છે પરંતુ ઘણા લોકો સમજતા નથી (કુર્આન)

* * * *

(૨૨૧) પોતાના પરવરદિગાર તરફ રજુ થઇ જાઓ અને તમારા ઉપર અઝાબ આવે તે પહેલા (ઇમાન લાવી) તેની તાબેદારી કરો (નહિ તો) ફરી કોઇ તમારી મદદે આવશે નહિ (કુર્આન)

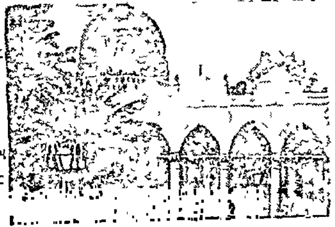
* * * *

(૨૨૨) તમારા પરવરદિગારની પાસેથી તમારા તરફ જે બેહતર કલામ (કુર્આન) ઉતર્યું છે તે પ્રમાણે ચાલો, એ પહેલા કે તમારા ઉપર અચાનક અઝાબ આવી રહે અને તમને ખબર ન હોય (કુર્આન)

* * *

(૨૨૩) (હે રસૂલ મારા તરફથી લોકોને) કહી દે હે મ્હારા તે બંદાઓ જેમણે પોતાની જાન પર બેહદ ગુનાહ કર્યા છે ખુદાપાકની રહમતથી નિરાશ ન થાઓ, બેશક ખુદાપાક (પાછલા) સહુ ગુનાહ બક્ષે છે, બેશક તેજ (ગુનાહ) બક્ષનાર દયાળુ છે (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુ નાહ સલ્લ્નુ ફરમાન (હદીસ)
મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહબ

(૨૧૯) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જ્યારે જન્નતવાળા જન્નતમા દાખલ થઈ જશે ત્યારે અલ્લાહ તઆલા ફરમાવશે તમો ઇચ્છો છો કે હું તમને કઈ વધારે આપુ તો જન્નતવાળા કહેશે શુ તે અમારા મ્હો તેજસ્વી નહિ કર્યાં? શું તે અમને જન્નતમા દાખલ નહિ કર્યો? અને અગ્નિથી અમને મુકિત નહિ આપી? આપે (સલ૦) ફરમાવ્યુ કે ફરી પડદો ઉડી જશે (એટલે ખુદાના દીદાર થશે) તો જન્નતની મળેલી કોઈ પણ નેઅમત પોતાના પરવરદિગારના દીદારથી વધુ પ્યારી લાગશે નહિ (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૨૦) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જ્યારે તમો ઝિલ્હજ્જનો ચંદ્ર જુઓ અને તમારામાનો કોઇ કુરબાની કરવાનો વિચાર રાખતો હોય તો તેને જોઇએ કે પોતાના વાળ અને નખ (કાપવા)થી બાઝ રહે. (મુસ્લિમ)

× × × ×

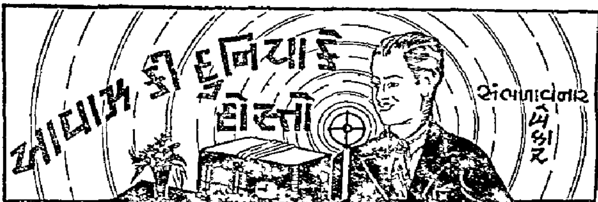
(૨૨૧) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જ્યારે તમારામાની કોઇએ પોતાના ઈસ્લામને શણગાર્યું તો જે નેકી તે કરશે તે દશથી કે સાતસો ગણી લખાશે અને જે બદી તે કરશે તે જેટલી કરી છે તેટલીજ લખાશે એટલા સુધી કે ખુદાની મુલાકાત કરે (સહીહૈન)

× × × ×

(૨૨૨) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યું કે જ્યારે તુ કઈ અનાજ ખરીદે તો જ્યા સુધી તેને કબજે કરે નહિ (અને તોળી નહિ લે) ત્યા સુધી તુ તેને વેચ નહિ. (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૨૩) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જ્યારે અલ્લાહ કોઈ કોમ ઉપર અઝાબ નાખે છે તો જેટલા તે કોમમા હોય છે તે સર્વેને લાગે છે ફરી કિયામતમા પોતાની કરણી પ્રમાણે ઉઠાવવામા આવશે (સહીહૈન)

આ વાઝકી દુનિયા કે દેરતો! ભગવાન હવે તુર્કસ્તાનના પ્રમુખ અસ્મત અનોનુની પેઠે દુનિયાના ઝઘડાથી કંટાળીને તટસ્થ થઇ ગયો છે, અને વળી બહેરો પણ થઇ ગયો છે જગત પર થઇ રહેલા બોમ્બના ધડાકા અને તોપોના ભડાકાથી તેના કાનના પડદા બહેર મારી ગયા છે એટલે હવે પ્રાર્થના પ્રાર્થના સાંભળવાનું પણ તેણે માંડી વાળ્યું છે! સમય તો જુવો કે પહેલા લોકો દુઃખથી બચવા ભગવાનની પ્રાર્થના કરતા હતા પણ હવે તો સામા પક્ષ પર વિજય મેળવવા પ્રાર્થના થઇ રહી છે લાખોના ખૂન વિના કારણ કરનારાઓ ખૂનના પાપ ભૂંસવા ભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે અને છાતી ઠોકી કહે છે કે અમે સત્યના પક્ષે છીએ માટે ભગવાન અમારા પક્ષે છે! આવા આવા જુઠાણાંથી કંટાળીને ભગવાને તટસ્થપણું સ્વીકાર્યું લાગે છે. બિચારી છે ભને નક્કી મરવું હોય તો મરે અને સંસ્કૃતિઓ સ્મશાનના રૂપમાં ફેરવાઇ જાય પ્રાર્થનાનો મઝહબ ગમે તેથી જમીનદોસ્ત થાય અને આખી દુનિયાનું નિકંદન નીકળી જાય અને લોકો રોટીના ટુકડા માટે તરફડી મારીને મરી જાય પણ આપો આપ લડી ઝઘડીને દુનિયાવાળા ટાઢા પડે ત્યાં સુધી ભગવાન હવે જગતના મામલાઓમાં વચ્ચે માથું મારવાનો નથીજ એ નક્કી વાત છે! કારણ કે લોકોએજ જ્યાં ભગવાન કરતાં વિજ્ઞાનને અગ્રપદ આપવા માંડ્યું છે, ત્યાં બિચારો ભગવાન પણ શું કરે?

●

મિયાં અબ્દુલકરીમ અને મિયાં ગુલામ હુસેન એ પાડોશીઓ હતા અબ્દુલ કરીમની ખાનગી મિલ્કત ઠીક હતી ત્યારે ગુલામ હુસેન ગરીબ હતો. ચોમાસામાં અબ્દુલકરીમની છતનું પાણી ગુલામ હુસેનના આંગણામાં પડતું હતું તેથી ગુલામ હુસેને બેચાર વખત તે પાણી ખસેડવાની અબ્દુલકરીમને આજીજી કરી પણ અબ્દુલકરીમે માન્યું નહિ એટલે ગુલામ હુસેને જમાતને અરજ કરી તો તપાસ માટે જમાતનું પંચ બેઠું પંચે તપાસ કરીને મિયાં અબ્દુલકરીમને જણાવ્યું કે પાણી તુમ્હારે હદ્દમેં નહીં આતી" તો મિયાં અબ્દુલકરીમે પંચને બે હાથ જોડીને નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું કે પંચકા ફેંસલા સર આંખો પર મગર નાલા ... પર તો યહીં સે પડેગી

અમેરિકાની સ્ટાન્ડર્ડ ઓઇલ કંપનીની વાત પણ એવી છે. હિંદી મહાસાગરના કિનારાના ઓઇલ ... હિંદના આગેવાનો ગમે તે કહે શાંતિને ફાવે તેવી યોજનાઓ રજુ કરે, બ્રિટિશ સરકાર અને હિંદના પક્ષો ગમે તેવું બોલે "ટ્યોગ' શું ... ફાવે તેવા ... ગમે તેવો ... માટે પણ હિંદ માટે ઉત્થાપિત ... થી તે નથીજ!

●

કહેવાય છે ક્રોધથી માણસ અંધ બને છે, ત્યારે તેને સારૂ નરસુ કશું સુઝતુ નથી હાલમા દેશમા મચી રહેલા ઉત્પાતો તેનું સરસ ઉદાહરણ છે સરકાર પર ગીસ વાળના પોસ્ટમેન પાસેથી કાગળો ઝુંટવીને બાળી દેવા કે ટપાલ પેટીમા આગ લગાડવી એ 'પાડાને રોગ ને પખાળીને ડામ' દેવા જેવું ગણાય તાર તોડવાથી કે રેલના પાટા તોડવાથી સરકાર કરતા પ્રજાનેજ વધુ નુકસાન થાય છે દેશનો વાહન વ્યવહાર ખોળાય તેથી લોકોનેજ વધુ અડચણ નડે છે ટ્રેન ઉંધી પડે તો તેમા પ્રજાનાજ માણસો મરે છે કંઇ સરકાર મરતી નથી! અને બૉમ્બોના કેસમાય ઘણા ખરા બૉમ્બ બનાવનારાઓજ ઘવાય છે કે મરે છે આવુ આંધળું ઝનૂન શા માટે? આમ "ઓઝા ઓઝી લડે ને ગધંવીના કાન આમળવાથી" કંઇ લાભ થવાનો નથી સારાસારના વિવેક વિનાનુ ઝનૂન દેશને બરબાદીના પંથે દોરી રહ્યુ છે ને દોરશે

હોલીવુડમા કે હિંદની સીનેમા કંપનીઓમા વેશપલ્ટો કરવામા ઘણાય કુશળ નટો જોયા પણ સિંધી પ્રધાન મંડળના એક્ટરો આગળ તે બધાય ઝાંખા પડે છે અને તેમાય ખાસ સર ગુલામ હુસેન હિદાયતુલ્લાહ તો વેશપલ્ટામા એક્ષપર્ટ સાબીત થઇ ગયા છે સિંધનુ પ્રધાન મંડળ અસલથીજ નાટક જેવુ વેશપલ્ટાનુ સ્થાન હતુજ પણ તેને સર ગુલામ હુસેન જેવાએ વધુ દીપાવ્યુ છે એક પક્ષને છોડી બીજા પક્ષમા અને બીજા પક્ષને છોડી ત્રીજા પક્ષમા જવુ એ ત્યાં રમત વાત મનાય છે સ્વતંત્ર હિંદુ પક્ષ, કૉંગ્રેસ પક્ષ, લીગ પક્ષ ને સ્વતંત્ર મુસ્લિમ પક્ષ, આ ચારે પક્ષમાથી ગમે તે આસામી ધોળે દાડે છુટા પડીને બીજાના તંબુમા જઇને બેસી શકે છે મતલબ કે કોઇ પણ સંજોગોમા પ્રધાનપદાની ખુરસીઓને વિધવા બનવા દેતા નથી! સિંધ દેશ ભલે અરબી સમુદ્રમા જઇને પડે, સિંધી પ્રજા ભલે સિંધુ નદીમા જઇને પડે પણ પ્રધાનપદાની ખુરસીઓ સલામત રહેવી જોઇએ એ ત્યાના પળપળે પલ્ટાતા પ્રધાનોનુ મુખ્ય ધ્યેય હોય છે જનાબ ઝીણા જેવા મક્કમ વિચારના માનવીને પણ બબ્બેવાર હાથતાળી આપનાર સર ગુલામહુસેનની મુત્સદ્દીગીરી અથવા વેશ પલ્ટાની કળા કોઇ પણ કળાપ્રેમી તરફથી અભિનંદનની હકદાર ઠરે છે અરે! બિચારા અબ્દુલ્લાશાહ પણ અબ્દુલ્લાહનુ માણસ નીકળ્યાને! ખિતાબોને એક નિરર્થક પૂછડા સમજીને તે ફગાવી દીધા પણ એ તો શિંગડા બનીને તેમનેજ ભેટયા! 'ખિતાબ એ નિરર્થક વસ્તુ છે દાળના વઘારમાય કામે આવતા નથી' એવુ કોઇ હવે ન સમજે!

ઉગ્રવાદ–અમેરિકાના કેટલાક રાજદ્વારી દાવપેચથી અબુધ આસામીઓ, અને હિંદના "નહિ ત્રણમા નહિ તેરમા, ને છપ્પનના મેળામા" જેવા પત્રકારો ના માટે 'યુરોપમા બીજો મોરચો ઉભો કરો' 'બીજો મોરચો ઉભો કરો'ની બાંગો પોકારતા હતો? જો કે ખરી રીતે જોતા મોરચા તો ચાર ચાર ઉભા છે! પણ એમને ખબર નહિ હોય કે નવો મોરચો ઉભો કરવો તે માચડો ઉભો કરવા જેવુ વિકટ કાર્ય છે પણ હવે તો શિયાળો આપોઆપ બીજા મોરચાનુ કામ બજાવી લેશે! સ્થાનલીન

પણ હવે બીજા મોરચા માટે અધિરા નહિ રાખે કારણ કે સ્ટાલીનગ્રેડના રક્ષકોએ એવો બહાદુરીપૂર્વક એ નગરનો બચાવ કર્યો છે કે જગતની લડાઇઓના ઇતિહાસમાં રશિયનોની વીરતા અમર અંકાઇ ગઇ છે

અરે ખુદ અમેરિકાના પ્રમુખ રૂઝવેલ્ટ અને તેમના પત્નિની સહીઓ સાથેનો સંદેશો રશિયનોની વીરતાના સર્ટિફિકેટ તરીકે વૉશિંગ્ટનથી મોસ્કો પહોંચી ગયો છે અને ચાલુ વરસની આખર સુધીમાં તો એ સંદેશા પર અમેરિકાના દસ લાખ માણસોની સહી થવાની છે હવે કહો હવે દસ દસ લાખ માણસ શાબાશીનો સંદેશો મોકલે બહાદુરીનું સર્ટિફિકેટ મોકલે પછી બીજા મોરચાની જરૂર ક્યાં રહી? દસ દસ લાખ માણસોની સહી થાય અને દસ લાખ સૈનિકો જેટલું ભૌતિક નહિ પણ નૈતિક બળ તો સાંપડ્યું ગણાયને? બસ હવે તો ટીમોશેંકો એ સંદેશાને માદળીયામાં મઢાવીને ગળામાં પેરવે એટલીજ વાર છે!

●

અમેરીએ જોયું કે હિંદ વિષેનું બ્રિટીશરોનું દ્રષ્ટિબિંદુ અમેરિકનોને સમજાવવામાં હેટવાળાઓ નિષ્ફળ નિવડે છે તેથી હવે ફેંટા-પાઘડીવાળાને મોકલ્યા છે-મોકલાઇ રહ્યા છે એક ફેંટાવાળો બાજપાઇ તે અમેરિકાની હવા ખાઇને જાણે ટાલ ભેલ જેવા થઇ ગયા તેથી ફેંટા-પાઘડી ને એસ જામ વાળા સાજનીયાઓનો એક વરઘોડો અમેરિકામાં તંજેતરમાં રવાના થઇ રહ્યો છે સર રામસ્વામી મુદલીયર એમાં વરના બાપ બનવાના છે ને મહમદ ઝફરૂલ્લાહ વગેરે સાથે જવાના [illegible] ગીનો માના બેગમ શાહનવાઝ પણ જવાન છે જો દહીં ખાઇને અને સારા શુકન જોઇને નીકળશે અને વચ્ચે કોઇ કાળી બિલાડી આડી નહિ ઉતરે તો જરૂર એ વરઘોડો સફળ થશે! અને કેમ ન સફળ થાય એમેરીના આશિર્વાદ પણ એમની સાથેજ હશેને? આતો થઇ હિંદી સરકારના મંડપની વાત પણ પેલા ડૉ. મુંજેય પરદેશોમાં પોતાની હિંદુ મહાસભાનું ઢોલ વગાડવાને તેઓના કાન ઉઘાડવા એક પ્રતિનિધિ મંડળ મોકલવાના છે આમ છે તો પછી લીગ શા માટે બાકી રહી જાય? લીગે પણ એક શુભેચ્છક મંડળ પરદેશોમાં મોકલવાનો ઠરાવ નાખ્યો છે

આમ રીતે જુદા જુદા ત્રણ ત્રણ અખાડાઓ પરદેશોમાં જુદા જુદા જઇને પોતાની શક્તિ તેડી નાખે અને સીમેન્ટના પ્લાસ્ટર પર છાણનું લીંપણ કરી આવે તેના કરતાં એ બધાય કસાયના કસરતબાજ જેવું એક સરકસ બનાવી જગતને પોતાની શક્તિનો પરચો બતાવી વશ કરી આવે તો કેમ?

●

ચણા ઘીએ ઝુખ્ખુ કોણ ખાય? એક ગુજરાતી કોપીરાઇટ કહેવત છે આજે એ ઉપરથી એક બીજી કહેવત ઉપજાવી શકાય કે 'ચણે પૈસે ભૂખે કોણ મરે?' આજે ઘણાય ગરીબોના હાથમાં રૂપિયા કે રૂપિયાની નોટ હોય છતાં પરચુરણને અભાવે ભૂખે મરવું પડે છે! દુકાનદાર પ્રથમ સવાલજ એ કરે છે કે પરચુરણ છે? જો પરચુરણ ન હોય તો ત માલ આપતો નથી મતલબ કે આજે રૂપિયા કરતાં પરચુરણનું મહત્વ વધી ગયું છે અને તે ઘણાક માણસોની અડાડાટનુંજ પરિણામ છે જેમ પૈસાદાર લોકોએ ખાંડ ઘાસલેટ અનાજ, સણ આગપેટી વગેરેનો સંઘરો કરીને ગરીબોને વલખાં મારતા કરી દીધા

હતા, તેમ અમુક માણસોએ પરચુરણનો સંઘરો કરીને બીજાઓને પરચુરણ વગર ટળવળતા કરી દીધા છે આપણા લોકોની આવી સ્વાર્થી સંઘરાવૃત્તિ ક્યારે અટકશે?

આભાર

જે જે પત્રકાર મિત્રોએ તથા સંસ્થાઓએ મારી માતાના અવસાન બદલ નોંધ લીધી છે અને અમારા જે જે લેખક તથા કવિમિત્રો અને 'કારવાં'ના વાચકોએ મારી માતાના અવસાન બદલ દિલગીરી દર્શાવી મારી ઉપર દિલાસા પત્રો લખ્યા છે તે સર્વનો ખરા અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું

—'બેકાર'

દિલગીરીની નોંધ

અમને જણાવતા ખેદ દિલગીરી થાય છે કે ભાઈબંધ 'હમદર્દ' અઠવાડિકના તંત્રી સૈયદ મોહમ્મદ સાહેબનો ઇન્તેકાલ થયો છે (ઈન્ના) મર્હૂમ ભૂતપૂર્વ 'વફાદાર' અઠવાડિકના પણ તંત્રી હતા એમના ગુજરી જવાથી મુસ્લિમ-ગુજરાતે એક ખામોશ તંત્રી ગુમાવ્યો છે મર્હૂમ ધામધૂમ ધરપચ વગર ખામોશ કાર્ય કરવામાં માનનારા હતા મર્હૂમ પોતાની પાછળ વિશાળ કુટુંબ છોડી ગયા છે ખુદા મર્હૂમને ગરીકે રહેમત કરે અને તેમના કુટુંબને સબ્રે જમીલ અતા કરે! આમીન —તંત્રી

નોટ–અંગત વર્ગના સવાલ પુછી સમય બગાડશો નહીં ફતાવાના જવાબ માટે ટીકીટવાળુ કવર મોકલવુ તેમજ કવર પર પુરેપુ સરનામુ લખવુ

સવાલ–અહીં બ્યારામા બે મસ્જિદો છે તે પૈકી ૧ મા પાચે વખત નમાઝ થાય છે અને જે મસ્જિદ જુમ્મા મસ્જિદના નામથી ઓળખાય છે ત્યા ફક્ત જુમ્માની નમાઝ પઢવા માટે જાય છે માટે તેવી સુરતમા જ્યા દિવસમા એક વખત પણ અઝાન થતી નથી, દીવસમા એક પણ માણુસ નમાઝ પઢવા માટે જતો નથી, તો એ મસ્જિદમા જુમ્માની નમાઝ પઢવા જવાય કે કેમ? અને ગામમાજ મહોલ્લામા એક મસ્જિદ છે જ્યા પાચે વખત નમાઝ થાય છે અને નમાઝ પઢવા માટે મુક્તદીઓ પણ આવે છે ત્યા આ મસ્જિદમા જુમ્માની નમાઝ પઢવી કે જ્યા દિવસમા એક વખત પણ અઝાન થતી ન હોય ત્યા પઢવી?

જવાબ જે મસ્જિદ મ્હોટી હોય અને જેમા લોકો વધુ સમાઇ શકે તેમા એક મ્હોટી જમાઅતથી નમાઝ પઢવી જોઇએ અને એજ શરીઅતની ઇચ્છા છે અને એમાજ મુસલમાનોનો મ્હોટો લાભ સમાયેલો છે, પરંતુ નાહક તકરાર થતી ન જોઇએ જો મતફેર પડે તો વારાફરતી બને મસ્જિદોમા જુમ્માની નમાઝ પઢવામા આવે અને હનફી મઝહબ પ્રમાણે શહેર અને કસ્બા સિવાય નાના ગામડામા જુમ્માની નમાઝ થતી નથી (દુર્રે મુખ્તાર, ઇમદાદુલ ફતાવા) એ વિષે વધુ ખુલાસો દરકાર હોય તો ગુજરાતી ફતાવા આલેહિયક અશરફી વાંચવા વિનંતિ છે.

સવાલ–મારા મનમા બહુજ ખરાબ વિચારો આવે છે અને તે વિચારો એટલા બધા ખરાબ હોય છે કે ઘણી વખતે કુફ્રમા દાખલ થઇ જાય છે આવા વિચારોથી હું બહોજ દિલગીર રહુ છુ મહેરબાની કરીને કોઇ એવી ચીજ પઢવાની અથવા અમલ કરવાની બતાવો, કે જેથી મારા મનમા કદી પણ ખરાબ વિચારો આવે નહિ નમાઝમા પણ આવાજ વિચારો આવ્યા કરે છે અને ઘણી વખતે નમાઝ તોડીને બીજી-ત્રીજી વખતે પઢવી પડે છે અને હું બહુજ વહેમી છુ માટે એની કોઇ ચીજ બતાવો કે જેથી મારૂ દિલ પાક સાફ થઇ જાય અને કોઇ પણ ખરાબ વિચારો આવે નહિ

જવાબ–ખુદાપાક ઉપર પુરો ભરોસો રાખો અને એવા વહેમી ખ્યાલોથી ડરો નહિ, ગુનાહોથી બચો વધુ પ્રમાણમા ઇસ્તિગફાર પઢયા કરો દિલની કમઝોરીને લઇ ખરાબ ખ્યાલ અને ગભરાટ પેદા થાય છે માટે કોઇ

સાગ હકીમની બીમારીનો ઇલાજ પણ કરશે. ઇન્શાઅલ્લાહ જાહેર અને બાતેન દુરસ્ત થઇ જશે

સવાલ-વરસાદ ઘણોજ વરસતો હોય અને તે બંધ રહેવાની આશા ન હોય તે વખતે યસીન શરીફ પઢી અને દરેક મોમીન ઉપર સાત વખતે ઇશાની નમાઝ પછી અઝાન દેવી એનો સબુત કઇ કિતાબથી છે તેનો ખુલાસો લખી જણાવશો

જવાબ-વરસાદ ઘણોજ થતો હોય અને બંધ ન પડે જેથી નુકસાન થતુ હોય તો તે બંધ પડવા માટે દુઆ કરવી જોઇએ સહીહ બુખારીમા છે કે હઝરત (સલ૦)ના મુબારક ઝમાનામા એક વેળા બીલકુલ વરસાદ થયો ન હતો અને વરસાદની જરૂરત હતી તો જુમ્માના દીવસે હઝરત (સલ૦) ખુતબો પઢી રહ્યા હતા, તો એક સહાબી (રદી૦)એ અરજ કરી કે વરસાદની ઘણી જરૂરત છે માટે આપ દુઆ ફરમાવો ત્યારે આપની દુઆથી વરસાદ ઘણોજ વરસ્યો અને બધે પાણી પાણી થઇ ગયુ ત્યારે બીજા જુમ્માના દિવસે ખુતબા વખતે તેજ સહાબી (રદી૦)એ અરજ કરી કે સરકાર હવે વરસાદ બંધ પડવાની દુઆ કરો, કારણ કે વરસાદ ઘણોજ થયો છે, ત્યારે આપે વરસાદ બંધ પડવાની દુઆ માગી તો વરસાદ બંધ પડી ગયો માટે એવી હાલતમા લોકો નમાઝ બાદ ખુદાની જનાબમા દુઆ ગુજારે કે વરસાદ બંધ પડી જાય, અને એ સમયે ઇશાની નમાઝ બાદ યાસીન શરીફ પઢવું ને દરેક મોમીન ઉપર અઝાન આપવી કઇ માતબર કિતાબની મઝબૂત રિવાયત વિષે અમારી જાણમા નથી

સવાલ-કિતાબોથી સાબીત છે કે મૈયતને કબરમા દફનાવ્યા પછી તેનો હિસાબ લેવાય છે પરંતુ કોઇ માણસ ઘરમા બે દિવસ સુધી મરેલી હાલતમા રહે છે અને ત્રીજે દિવસે જાણ થતા તેને કબરમા દફનાવે તો તેનો હિસાબ કબરમા થશે કે ઘરમા થયા હશે?

જવાબ-આ વાત સહીહ હદીસોથી સાબિત છે કે કબરમા મુર્દાને સવાલ કરવામા આવે છે અને જે માણસ દરિયામા મરે છે તેને દરિયામાજ સવાલ કરવામા આવે છે અને જે જંગલમા અથવા કોઇ પણ જગ્યાએ ખુશ્કી પર મરે છે અને દફન કરવામા આવ્યો ન હોય તો તેને ત્યાંજ સવાલ કરવામા આવે છે સહીહ બુખારી શરીફની હદીસ છે કે બની ઇસરાઇલમાથી એક માણસે ખુદાનો ખોફ ખઇ પોતાની ઔલાદને વસીયત કરી હતી કે હું જ્યારે મરી જાઉ તો મને બાળીને મારી રાખનો અમુક ભાગ દરિયામા નાખવો અને અમૂક ભાગ ઉડાવી દેવો તો જ્યારે તે માણસ મરી ગયો તો તેની ઔલાદે તેની વસીયત પ્રમાણે એમજ કર્યું ત્યારે અલ્લાહપાકે પોતાના હુકમથી તેની રાખ ભેગી કરાવી અને તેનાથી સવાલ પૂછવામા આવ્યા મતલબ કે અલ્લાહ પાક કાદિરે મુતલક છે બધી જગ્યાએ સવાલ કરવા પર તાકત ધરાવે છે માટે એ બાબતમા લાંબી બહસ કરવી અને ઉંડાણમા ઉતરવુ કાંઇ પણ લાભકારક નથી પરંતુ એટલો અકીદો જરૂર રાખવો જોઇએ કે મુરદાને સવાલ-જવાબ જરૂર થાય છે શેખ જલાલુદ્દીન સયૂતી (રહે૦)એ પોતાની કિતાબ 'શરહુસ્સુદૂર"મા એ વિષે ઘણી વિગતથી વિવેચન કર્યું છે જેનો ટુંકમા આ જરૂરી ખુલાસો લખવામા આવ્યો છે

સવાલ-સજદએ તિલાવત કેવી રીતે કરવો અને તેનો શું હુકમ છે? જરૂરી છે કે નહીં

અને કેમ કરવો જોઇએ? એ બાબતનો હુકમ લખી જણાવશો

જવાબ—કુરઆન શરીફમાં ૧૪, આયતો છે તેના પઢવાથી અને સાંભળવાથી સજ્દએ તિલાવત વાજિબ થય છે જો પઢનાર એકજ આયતને એકજ જગ્યાએ વારવાર પઢે તો ઉમરમા એકજ સજ્દો વાજિબ થશે અને આયત બદલશે તો બીજો સજ્દો લાગુ પડશે અને આયત એકજ પઢશે અને જગ્યા બદલતો રહેશે તો જેટલી જગ્યા બદલી હશે તેટલાજ સજદા કરવા પડશે નમાઝમા ઇમામે આયતે સજ્દહ પઢી હશે તો ઇમામ અને મુકતદીઓ પર સજ્દએ તિલાવત વાજિબ થશે મુકતદીના પઢવાથી કોઇ પર વાજિબ થતો નથી નમાઝમા કે નમાઝ બહાર—એ વાજિબને અદા કરવુ ઝરૂરી છે તકબીરથી ગુન્હેગાર થશે ઉભા રહી તકબીર કહીને સજ્દો અદા કરે અને તકબીર કહીને સજદાથી ઉઠે હાથ કાનો સુધી ઉઠાવ્યા વગર અને અતહીયાત અને સલામ વગર કિબ્લા તરફ સજદો કરે તેમજ વઝુ સહીત સજ્દએ તિલાવત કરવો જરૂરી છે તુરત અદા કરવો બેહતર છે થોડીવાર પછી કરવાથી વાંધો નથી પરંતુ વધારે વાર લગાડવી મકરૂહ છે તેમજ પઢતી વેળા આયતે સજ્દાની તિલાવત ન કરવી મકરૂહ છે બીજા લોકો પર વાજિબ ન થાય તે ખ્યાલથી તિલાવત કરનાર આયતે સજ્દહને ધીમે દિલમા પઢી શકે છે એ વગેરેક અમર કે જે બાબત પુછવી દરકાર હોય તો લખી જણાવશો બાકી રહેલી સુરતનો પણ વિગતવાર જવાબ લખી મોકલવામા આવશે (બદરે હિદાયત)

"એક વેળા એક પઠાણ ગવૈયો મારે ત્યાં આવી ચડ્યો અને ફારસી ગઝલો સંભળાવવા લાગ્યો જ્યારે તેણે ગાયું બંધ કર્યું તો મેં તેને કહ્યું "ખાનસાહેબ કોઈ ઉર્દૂ ગઝલ તો સંભળાવો" જવાબમાં તેણે કહ્યું, ઉર્દૂ ગઝલ તો આવડતી નથી હા, તમે જો લખી આપો તો બડી મહેરબાની થશે હું તેને યાદ કરી લઈશ" આ ઉપરથી મેં તેને નીચે મુજબની ગઝલ લખી આપી

'જમાને ઉસ કાફિરસે ઉલ્ફત હો ગઈ,
પારસાઈ પર કયામત હો ગઈ
યારને તસ્વીર ભેજી એક દફા
ફિર કે બદલાનેકી સુરત હો ગઈ"

ખાનસાહેબે ગઝલ ખીસ્સામાં મેલી લીધી અને દુઆઓ દેતા વિદાય થયા. છએક મહીના બાદ વળી પાછા તે ખાનસાહેબ મારે ત્યાં પધાર્યા, મેં તેમને પૂછ્યું, "કહો ખાનસાહેબ કેમ છો ! જવાબમાં તેણે મારા હકમાં દુઆઓ દેતા કહ્યું 'આપની ગઝલ વડે તો હું ખૂબ ખૂબ કમાયો" મેં નવાઈથી પૂછ્યું, "શું તે ગઝલ તમને હજી યે યાદ છે ?" ખાનસાહેબ બોલ્યા "ઓહ, મારી પેટ ગોઝા પૂછવાનું શું હોય ?" મેં "કહ્યું જરા સંભળાવશો મને પણ ?" ખાનસાહેબે જલદીથી પોતાની સિતાર ખભે ચડાવી અને નીચે મુજબ ગાવા માંડ્યું

"ઝમાને ઉસ કાફરસે મોહબ્બત હો ગયા
પારસાઈભી હો ગયા, ઓર કયામતભી હો ગયા,
યાર ને અપના પોટ્રેટ ભેજ દીયા બડા મહેરબાની,
ઓ ફિર હમારા વલેકા ખુબસુરત હો ગીયા'

ખાનસાહેબની આવી સુઘડ સ્મરણશક્તિ પર ખુશ થઈ મેં તેમને પાવલીનું ઇનામ આપ્યું અને હવે પછી ગઝલરૂપી બકરીને કોઈ પણ ગવૈયારૂપી કસાઈને હાથે ન સોંપવાની તોબા કરી લીધી" (પરવાઝે લખનૌ'માંથી)

• ° •

ઉપરની રમકહાણી ઉર્દૂના મશહૂર હાસ્યલેખક "હાજી લકલક"ની કરી છે પરંતુ આપણે ત્યાંના ગવૈયા પણ એ ખાનસાહેબોથી ઉતરે તેમ નથી અહીંના ગવૈયાઓ નર્યા ગવૈયા નથી હોતા, શાયર પણ હોય છે શાયર પણ એવા કે ઉસ્તાદ 'મીર' યા 'ગાલિબ'ની ગઝલની પણ 'ઇસ્લાહ' કરી નાખે નમૂના તરીકે 'ગાલિબ'ની એની મશહૂર પંક્તિ

'આગ ઇસ ઘરમેં લગી,
ઐસી કે જો થા જલ ગયા"

ને અમારા એક ગવૈયા સાહેબ નીચે મુજબ ગાતા હતા જે મેં મારા સગા કાને સાંભળ્યું છે

'આગ ઇસ ઘરમેં લગી
ઐસી કે જુતા જલ ગયા'

ને ગવૈયા સાહેબ જ્યારે તાન પર તાન લઈ પલટા આપી વારંવાર ગાતા રહ્યા કે જુતા જલ ગયા, હાંરે જુતા જલ ગયા

કે જુના જલ ગયા" તો મારાથી ચૂપ રહેવાયું નહિ એટલે મેં તેમને અસલ ઉખાનત " જો યા " યાદ દેવાડ્યું પણ તેઓ મારા જેવા સંગીતના ડોબાનું સાંભળી સુધારો કરે તો એમને ગાયક કોણ કહે ? સારાંશ કે મજનિસમાં એમણે અડધા કલાક લગી "જુના" સમાણે ઢખ્યા અને સાંભળનારાઓ એ જુના' ની ધૂનમાં મગન થઇ ડોલતા રહ્યા. આથી તો ઘણાએ ઉગ્ન દેના ઇરનાદ તેમણે કરી નાખી છે પરંતુ કેટલાક ગવૈયાઓ નરી ઇરનાદથી ન ધરાતા સારા સારી ગઝલ ગાઇ પરબારી પોતાના ખાતે જમા કરાવે છે મૂળ ગઝલકારના તખલ્લુસને ઠેકાણે પોતાનું નામ સિફતથી ગોઠવી તેઓ સંગીતકાર સાથે ગઝલકાર પણ બની બેસે છે આવા જ એક ગવૈયા શ્રી શિખચંદાનીની રમુજી ગઝલો પોતાના નામે મેહફિલમાં ગાઇને નામ, અને દામ કમાઇ રહ્યાનું મારા જાણવામાં આવ્યું છે આ કામ તેઓ શ્રી 'આસીમ' પાસેથી શીખ્યા છે યા આસિમે તેમને શીખવ્યું છે, તેની મને સમજ પડતી નથી ગમે તેમ હોય તેઓ 'આસિમ'નો અનુભવ જરા ધ્યાનમાં રાખે તો બસ.

• • •

કાઠીઆવાડી " અદાલત " માં જનાબ તરન્નુમ બી એ (એતન) નામના એક નવા ગઝલકારે (!) ગઝલ લખી છે એ ગઝલ કેવી છે તે વાત છોડી દઇએ તો પણ એ ગઝલ કોની છે ? એ વાતનો ખ્યાલ દિમાગમાંથી હટતો નથી ગઝલનો પહેલો શેઅર તો સીધો મહાકવિ ઇકબાલનો છે એવું દરેક અભ્યાસી બેલી ઉપરથી બેશક 'અદાલત'ના અધ્યક્ષનું ધ્યાન હોવું જોઇએ પરંતુ તે શું છે ગાના દિવસોમાં, શાયરો સાથે નહિ જ "અદાલત"વાળા મરી આ ટકોર પછી જોઇએ કેવો અદલ ઇન્સાફ કરે છે। અને બાદ 'તરન્નુમ' પણ તાજ ન ખાત એ કવિ છતાં સાચી હકીકત'નો સ્વીકાર કરે એટલુંજ મારું છું તેઓને લખવાનો શોખ જ હોય તો તેઓ 'આસિમ'નું અનુકરણ કરી નિભાવ શું લખી શકે છે મૂળ વાત એટલી કે તેનોમાં તેન' હોવું જોઇએ

• • •

'વેરી'ના હજારા નિબંધકાર મકબુન હસન ચૌધરી (તેઓથી ડરે નહિ હું તેમના ખાસ બે૦ નહિ એવું !) ઇદનો પયગામ આપતા લખે છે કે 'ઇદ ઉજવવાથી કોઇને કંઇ મળતું હોય એવા એક પણ દાખલા મને જડ્યા નથી અને પરણવાથી તો બેગમ મળે છે " વળી થોડાક આગળ ચાલીને તેઓ લખે છે કે " પહેલા ઇદને હું કોઇ છોકરી સમજતો હતો પણ અજના ત્યોહાર જેવો છે એને છોકરી કેમ કહેવાય "

(વૈશ્રી ત ૧૦-૪૭ ૧૬ અંક)

શ્રી ચૌધરીની આ દલીલ વાંચ્યા પછી મુસલમાનોએ ' કાંઇ મળતું ન હોય " એવી ઇદ ઉજવવાનું માંડી વાળી (ઇદને દિવસે) પરણી પત્નીને બેગમો મળવતા થઇ જવું જોઇએ એવી મારી ભલામણ છે કેમકે હિંદમાંના દેરેક મુસ્લિમ લધુમતિને બહુમતિ કરવાનો આ એક આબાદ નુસખો છે બીનહરીફ મૌલિક ! થોડા વરસો પર સુરતના શ્રી વામનરાવે ફિલ્મો જોઈ, સ્વરાજ મેળવવા બતાવેલા ઉપાયો જેટલો જ અસરકારક પરંતુ શ્રી ચૌધરીની આ સલાહ મુસલમાનો માનશે કે કેમ ? એ એક શંકાસ્પદ બીના છે, કેમકે ઇદ ઉજવવામાં તેમને ઘણું ઘણું મળે છે અને ઇદ ઉજવવામાંથીજ ઘણીવાર તેમને પરણવાનું પણ મળે છે શ્રી, ચૌધરીને જોઇતું હોય

તો તેઓ પોતાનીજ દાખનો લે. કેટકેટલીવાર તેમણે ઇદો ઉજવીને ઇદી અને એવો મેળવી છે પરણ્યા પહેલા અને પરણ્યા પછી તેઓ બની ઠની ઇદને દહાડે "સુસરાલ" જતા હતા અને ત્યાંથી પેટ અને ખીસ્સાનો ખાડો પુરી લાવતા હતા તે શુ ભૂલી ગયા કે!

ઇદને છોકરી સમજવાની તેમની મનોદશા, ઇકબાલી વાણીમા કહીએ તો **"આધુનિક લેખકના દિમાગ પર સ્ત્રી સવાર છે"** નું સુંદર ઉદાહરણ પુરૂ પાડે છે, એથી વધુ કહેતા મને શેમ લાગે છે!

ઇદ વિષેના તેમના ઉપલા બન્ને દ્રષ્ટિબિંદુ વાચી ધર્મચુસ્ત મુસ્લિમો તેમને ઉર્દુ નિયાઝ ફતેહપુરીની ગુજરાતી આવૃત્તિ તરીકે કલ્પતા જાય તો નવાઇ નહિ પણ મારે એ અજાણ્યા ગામે ઉતરવુ ન જોઇએ

° ° °

સુરતના મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓનું ચાલુ સાલનુ વાર્ષિક પ્રકાશન "ધ ક્રેસન્ટ" એક મિત્ર મને જોવા માટે આપી ગયા છે એની કિંમતની એના કદ સાથે નિરાશી કરી જોતા આ મોંઘવારીમા તેમણે 'ગઝબ' કર્યો કે એમ સહસા બોલી દેવાયુ પણ મ્હારા આ પહેલીવારના 'ગઝબ' શબ્દનો અર્થ તેમની સાહસિકતાની પ્રસંશા તરીકે તેઓ ગણે કેમકે મારે બીજીવાર પણ 'ગઝબ' કર્યો છે એમ લાચારીએ કહેવુ પડે છે આ બીજી વારના 'ગઝબ'નો અર્થ 'ઝુલ્મ' સમજવાનો જે અને એ જુલ્મ ગુજરાતી વિભાગના તંત્રી ભાઇ 'બેખુદ" કરેલો છે આ ઝુલ્મનુ સ્પષ્ટીકરણ એટલે જનાબ "બેખુદ"નુ "પરિચય–પરિમલ–પરખ,–પૃથક્કરણ" અગાઉ અને કાગળનો એ વધુ પડતો વ્યય કેટલેક સ્થળે તો "મોટુ નાનુ ને નાક મોટુ"ની પેઠે લેખ કરતા પરિચય લાંબો કરીને તેમણે કર્યો છે વળી ભાષાશુદ્ધિની બીજાઓને નસીહત કરતા એ ભાઇ ('નવચેતન' અને બીજા માસિકોમા લખતા હોવા છતા)ના પોતાના લેખમા "કાચ્ચા, પાક્કા, થલી, વાદલા, રૂપાલા, જેવા અશુદ્ધ શબ્દો છે એ શુ કહેવાય? મારે આટલુંજ કહેવાનુ છે એમ નથી, પણ હું વધુ કહીશ તો વિદ્યાર્થી મિત્રો પર મે "ગઝબ" કર્યો લેખાશે માટે આટલુંજ બસ

° ° °

"નવચેતન"ના ઓક્ટોબર અંકમા એક નવલિકા છપાઈ છે એ નવલિકાનુ નામ છે "ધડાક–ધડાક" નવા વિષયો અને નવા તખલ્લુસોની શોધખોળ સાથે નવા નવા મથાળાઓ શોધવામા, આપણો લેખક વર્ગ કેટલી જહેમત લઇ રહ્યો છે, અને તેની રસિકતા કઈ તરફ ઘસડાઇ રહી છે–તે આવા નવન નામોથી સહેજે જાણી શકાય છે હુ ધારૂ છુ કે હવે પછી તે લેખકની વાર્તાનું નામ હશે "ખટાક, ખટાક" એના પછી આવશે ટાક, ટાક, પછી વળી ઢાક, ઢાક, અને એ ક્રિયા પુરી થતા હોય વળી બીજી ઢબ "આવ, આવ" જાવ, જાવ, ખાવ, ખાવ, વગેરે

'કારવાં' સબંધ ચાલુ વર્ષના પહેલા અંકમા જે અપીલ કરવામા આવી હતી તે તરફ ઝાઝું લક્ષ દેવાયુ નથી બહારગામનો વ્યવહાર બંધ થતા અને પરદેશીનો વ્યવહાર કપાતા 'કારવાં'ને ફક્ત ગુજરાત પરજ નભવાનું રહ્યુ છે કાગળોની અનહદ મોંઘવારીને લીધે ખપ પુરતાજ અંકો કાઢીએ છીએ જેથી છુટક કૉપી ખરીદનારાઓને છેલ્લા બે માસમા અમારે નિરાશ કરવા પડ્યા છે તો છુટક કૉપી ખરીદનારાઓને વિનતિ છે કે વરસ દિવસનુ લવાજમ ભરી કાયમના ગ્રાહક બની જાય અને કારવાના વાચકો તથા હમદર્દ મિત્રોને ભલામણ છે કે તેઓ ગ્રાહકો વધારવાની કોશિશ કરી ચાલુ મોંઘવારીમા ટકી શકે એટલા 'કારવાં'ના પગ મજબૂત કરે

—તંત્રી

સુલ્તાના ચાંદ બીબી

નખનાર "મઝાક" (જળુસર)

સુલ્તાના ચાંદબીબી, હુસેન નિઝામ શાહની પુત્રી થાય ચાંદબીબીનુ લગ્ન સુલ્તાન અદિલશાહ જોડે નક્કી થયુ અને અદિલશાહની બ્હેન સુલ્તાના હદિયાનુ લગ્ન નિઝામ શાહના પુત્ર મુરતુઝા જોડે નક્કી થયુ આ પ્રમાણે નિઝામ અને આદિલશાહને સગપણ થયુ, નિઝામશાહે ચાંદબીબીના જહેઝ તરીકે શોલાપુર આપ્યુ લગ્ન વખતે અહમદનગર અને બીજાપુરને ઘણાજ શણગારવામા આવ્યા હતા ચાંદબીબીએ બીજાપુરની રૌનક વધારી ત્યારે હદિયાએ અહમદનગરની રૌનક વધારી

અહમદનગરના સુલ્તાન હુસેન નિઝામ શાહને અને અદીલશાહને આ સગપણ થયા પહેલા ઘણીજ દુશ્મનાવટ હતી આદિલશાહે હિ ૯૬૭ ઈ ૧૫૬૦ મા અહમદનગર હતી નિઝામશાહને હરાવ્યો હતો બીજી બાજુ આદિલશાહે પોતાની પહેલી ઔરતની હિન્દી જમાનબીબીની શાદી ગોલકોંડાના સુલ્તાન કુતુબશાહ જોડે કરીને પોતાની તરફેણમા લઈ લીધો એટલે નિઝામ એકલોજ રહ્યો જેથી તે ફરીથી સામનો ન કરી શકયે ઇબ્રાહીમ કુતુબશાહે અહમદનગર અને બીજાપુરના સુલ્તાનો વચ્ચે મેળાપ સ્થપી તકરારનુ મૂળ માટી નાખ્યુ

બીજાપુરનો કિલ્લો પહેલા ઇબ્રાહીમ આદિલશાહે બનાવ્યો હતો અલી આદિલશાહને કોઇ પુત્ર ન હોવાથી પોતાના ભત્રીજા ઇબ્રાહીમને ગાદી વારસ હિ સ ૧૫૭_મા ઠેરવ્યો બીજાપુરના સુલ્તાન અલી બીજાની બેગમ તાજ બીબી જે આદિલશાહની ઓરત થાય તેના મરણ બાદ જહેઝ બીજાપુરમા હતુ તેને આદિલશાહે મગાવ્યુ જેથી બીદરના રાજા અલી બીદરે થોડુ પાછુ મોકલ્યુ અને ઝવેરાત મોકલ્યાજ નહીં જહેઝ જોડે બે ગુલામો પણ પાછા મોકલ્યા આદિલશાહે તેમાથી એક ગુલામને પોતાની દરબાર મહેલમા બોલાવ્યો તે ગુલામે મોકો મેળવી આદિલશાહની પીઠમા ખંજર મારી મારી નાખ્યો બાદ તે ગુલામને પણ પકડી મારી નાખવામા આવ્યો પછી સર્વએ મળી કમાલુદીન ફતેહઉલ્લાને વઝીર ઠેરવ્યો કારણકે સુલ્તાનનો ભત્રીજો ઇબ્રાહીમ નાનો હતો કમાલુદીન મુરતુઝાખાન મનનીજ ખાન વગેરેએ મળી શેહઝાદા ઇબ્રાહીમને ગાદી ઉપર બેસાડયો આ બાજુ મશહુર થયુ કે મુનસફ કામિલખાનની દગાબાજીથી સુલ્તાન આદીલશાહનુ ખૂન થયુ છે પણ કામિલખાનનું જોર વધારે હોવાથી કોઈ બોલી શકયુ નહિ આ બાજુ કામિલખાને રાજ્યની લગામ હાથમા લીધી અને બાદશાહ બીજા ઇબ્રાહીમશાહને તેની કાકી સુલ્તાના ચાંદબીબીને સુપ્રત કરવામા આવ્યો અને તેની તાલીમ માટે દેખરેખ રાખવામા આવી એમ કરતા કરતા એણે પોતાનો પગપેસારો સારો કર્યો અને જમાવટ પણ સારી કરી ... પછી ધીમે ધીમે કામિલખાન રૈયત ઉપર જોરજુલમ કરવા લાગ્યા ઘણાની જાગીરો લુંટી પોતાનુ ઘર ભરવા માંડયુ, અને પછી સુલ્તાના ચાંદબીબીથી પણ ખુલ્લે ખુલ્લી અદાવત કરવા લાગ્યો

કામિલખાનના જુલમથી પ્રજા સરદારો તેમજ રૈયત ચાંદબીબી તરફ થઇ ગઇ જેથી

ચાદબીબીએ હાજી કિશ્વરખાનને કહેવડાવ્યુ કે (કે જે વકીલ કમાલખાનનો પુત્ર હતો) "શું તમે મર્દ થઇ ચુડીઓ પહેરી બેઠા છો કે એક ગુ'મી કામિલખાનથી ડરો છો બદલો લેવા તૈયાર થાવ નહિ તો હું આ ચુડીઓ મોકલુ છુ તે પહેરી લ્યો " આ વાત સાભળતાજ તેને શૂર ચઢયુ અને બદલો લેવા તૈયાર થયો લશ્કર ભેગુ કરી કિશ્વરખાન લાલ મહેલમા કામિલખાન જ્યા દરબાર ભરીને બેઠો હતો ત્યા ઘુસી ગયો એને આવતો જોઇ કામિલખાન દરબાર છોડી પલાયન થઇ ગયો અને છુપા રસ્તે થઈ પોતાને મકાને ચાલ્યો ગયો આ બાજુ તપાસ કરતા મહેલમા માલુમ ન પડવાથી કિશ્વરખાન લશ્કર લઇ તેના મકાને પહોચ્યો પોતાના મકાન તરફ લશ્કર આવતુ જોઇ કામિલખાન અહમદનગર તરફ નાસી છૂટયો પણ તેને કિશ્વરખાનના લશ્કરે રસ્તામા પકડી પાડયો અને ત્યા તે એકલો લડી મરણ પામ્યો એણે પોતાની હુકૂમત બે મહીના અને વીસ દિવસ જોગ-ગુનમથી કરી બાદ પાચ છ જણાની મીટીગ મળી કે હવે કામિલખાનની જગ્યાએ કોને મૂકવો ? આ બેચનાણમા સર્વે અદર અદર લડી પડયા છેવટે પોતાના જોગથીજ અફઝલખાન કાયમ રહ્યો હવે તમામ હુકૂમત કિશ્વરખાનની પાસેજ હતી, અફઝલખાનની જોડે મળીનેજ એ મામ કરતો હતો

બીજી બાજુ મુરતુઝા નિઝામશાહ અને કુતુબશાહ બીજાપુર માટે મીટ માડીનેજ બેઠા હતા બન્નેએ બીજાપુર ઉપર ચઢાઇ કરી અફઝલખાને અને કિશ્વરખાને મળી બન્નેને હરાવ્યા લશ્કરને જે માલ લડાઇમા મળ્યો હતો તે મલ કિશ્વરખાને પોતાના હુકમથી બીજાપુર મગાવી લીધો, જેથી લશ્કરે એક કાગળ ચાદબીબી સુલ્તાનાને લખ્યો કે "હવે અમે કિશ્વરખાનથી નારાજ છીએ માટે બકાપુરના સુબા મુરતુઝાખાનને બોલાવીને નાયબ બનાવો." ચાદબીબીએ તે પ્રમાણે કર્યું મુરતુઝાખાનને બીજાપુર બોલાવ્યો, કિશ્વરખાનને આ ખબર પડતાજ તેને પકડી મરાવી નાખ્યો આ બાજુ ચાદબીબી સલ્તનતની લગામ પોતાના હાથમા કરવા માગતી હતી ત્યારે બીજી બાજુ કિશ્વરખાન જાણતો હતો કે રાજની લગામ ચાદબીબી પાસે જશે તો આપણે કાઇજ કામના રહીશુ નહી તેથી કિશ્વરખાને હુકમ આપ્યો કે રાજમહેલ ખાલી કરી આપો ચાદબીબીએ ખાલી કરવા ઇન્કાર કર્યો, જેથી દાસીઓને મોકલી પકડી મગાવી અને સતારાના કેદખાનામા ચાદબીબીને મોકલી આપી આ બાજુ જ્યારે રૈયતે જાણ્યુ ત્યારે એક માતમ બરપા થઇ ગયુ સરદાર ઇખ્લાસખાન અને દૌલતખાને લશ્કર લઇ કિશ્વરખાન ઉપર હુમલો કરી નસાડી દીધો તે નાસીને અહમદનગર ગયો ત્યા પણ રયતે તેને ટકવા ન દીધો જેથી ગોલકોડા તરફ નાસ્યો પણ રસ્તામા તેને મારી નાખવામા આવ્યો બાદ ઇખ્લાસખાનને વઝીર બનાવવામા આવ્યો ચાદબીબીને સતારાના કિલ્લામાથી ઇઝઝત સાથે બીજાપુર લાવવામા આવી જ્યારે દીલાવરખાનની વઝીરાત આવી ત્યારે તેણે બીજાપુર, અહમદ નગર અને ગોલકોડા વચ્ચે પાછો સબધ જોડી દીધો બીજાપુરના બાળરાજા ઇબ્રાહીમની શાદી ગોલકોડાના રાજા કુતુબશાહની પુત્રી ચાદ સુલ્તાનાની જોડે અને ઇબ્રાહીમ આદિલશાહની બહેન ખદીજા સુલ્તાનાની શાદી અહમદનગરના રાજા મુરતુઝા નિઝામશાહના

સુલ્તાના ચાંદ બીબી

લખનાર "મઝાક" (જ ગુસર)

સુલ્તાના ચાદબીબી, હુસેન નિઝામ શાહની પુત્રી થાય ચાંદબીબીનુ લગ્ન સુલ્તાન અદિલશાહ જોડે નક્કી થયુ અને અદિલશાહની બ્હેન સુલ્તાના હદિયાનુ લગ્ન નિઝામ શાહના પુત્ર મુરતુઝા જોડે નક્કી થયુ આ પ્રમાણે નિઝામ અને આદિલશાહને સગપણ થયુ. નિઝામશાહે ચાદબીબીના જહેઝ તરીકે શોલાપુર આપ્યુ લગ્ન વખતે અહમદનગર અને બીજાપુરને ઘણાજ શણગારવામા આવ્યા હતા ચાદબીબીએ બીજાપુરની રૌનક વધારી ત્યારે હદિયાએ અહમદનગરની રૌનક વધારી

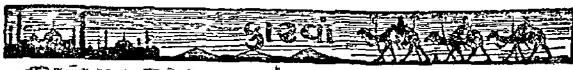
અહમદનગરના સુલ્તાન હુસેન નિઝામશાહને અને આદીલશાહને આ સગપણ થના પહેલા ઘણીજ દુશ્મનાવટ હતી આદિલશાહે હિ ૯૬૭ ઈ ૧૫૬૦ મા અહમદનગર જીતી નિઝામશાહને હરાવ્યો હતો બીજી બાજુ આદિલશાહે પોતાની પહેલી ઔરતની દિકરી જમાલબીબીની શાદી ગોલકોંડાના સુલ્તાન કુતુબશાહ જોડે કરીને પોતાની તરફેણમા લઈ લીધો એટને નિઝામ એકલોજ રહ્યો જેથી તે ફરીથી સામનો ન કરી શક્યો ઇબ્રાહીમ કુતુબશાહે અહમદનગર અને બીજાપુરના સુલ્તાનો વચ્ચે મેળાપ સ્થપી તકરારનુ મૂળ કાઢી નાખ્યુ

બીજાપુરનો કિલ્લો પહેલા ઇબ્રાહીમ આદિલશાહે બનાવ્યો હતો અલી આદિલશાહને કોઈ પુત્ર ન હોવાથી પોતાના ભત્રીજા ઇબ્રાહીમને ગાદી વારસ ઠરાવ્યો ઈ સ ૧૫૭૯મા ફરવ્યો બીદરના સુલ્તાન અલી બીદરની બેગમ તાજ બીબી, જે આદિલશાહની બ્હેન થાય, તેના મરણ બાદ જહેઝ બીદરમા હતુ તેને આદિલશાહે મગાવ્યુ જેથી બીદરના રાજા અલી બીદરે થોડુ પાછુ મોકલ્યુ અને ઝવેરાત મોકલ્યાજ નહીં જહેઝ જોડે બે ગુલામો પણ પાછા મોકલ્યા આદિલશાહે તેમાંથી એક ગુલામને પોતાની ખાસ મહેલમા બોલાવ્યો તે ગુલામે મોકો મેળવી આદિલશાહની પીઠમા ખંજર મારી મારી નાખ્યો બાદ તે ગુલામને પણ પકડી મારી નાખવામા આવ્યો પછી સર્વેએ મળી કમાલુદીન ફતેહદિનાને વકીલ ઠેરવ્યો કારણકે સુલ્તાનનો ભત્રીજો ઇબ્રાહીમ નાનો હતો કમાલુદીન મુરતુઝાખાન મનતીજ ખાન વગેરેએ મળી શેહઝાદા ઇબ્રાહીમને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો આ બાજુ મશહુર થયુ કે મુનસફ કામિલખાનની દગાબાજીથી સુલ્તાન આદીલશાહનુ ખૂન થયુ છે પણ કામિલખાનનું જોર વધારે હોવાથી કોઈ બોલી શક્યુ નહિ આ બાજુ કામિલખાને રાજ્યની લગામ હાથમા લીધી, અને બાળરાજા બીજા ઇબ્રાહીમશાહને તેની મામી સુલ્તાના ચાદબીબીને સુપ્રત કરવામા આવ્યો અને તેની તાલીમ માટે દેખરેખ રાખવામા આવી એમ કરતા કરતા એણે પોતાનો પગપેસારો સારા કર્યો અને જમાવટ પગ સારી રીતે પોતાનો પાયો મજબૂત કર્યો પછી ધીમે ધીમે કામિલખાન રૈયત ઉપર જોરજુલમ કરવા લાગ્યા ઘણાની જાગીરો લુંટી પોતાનુ ઘર ભરવા માડ્યુ, અને પછી સુલ્તાના ચાદબીબીથી પણ ખુલે ખુલ્લી અદાવત કરવા લાગ્યો

કામિલખાનના જુલમથી ઘણા સરદારો તેમજ રૈયત ચાદબીબી તરફ થઈ ગઈ જેથી

ચાંદબીબીએ હાજી કિશ્વરખાનને કહેવડાવ્યુ કે (કે જે વકીલ કમાલખાનનો પુત્ર હતો) "શું તમે મર્દ થઇ ચુડીઓ પહેરી બેઠા છો કે એક જુ'મી કામિલખાનથી ડરો છો બદલો લેવા તૈયાર થાવ નહિ તો હું આ ચુડીઓ મોકલુ છુ તે પહેરી લ્યો " આ વાત સાભળતાજ તેને શૂર ચઢ્યુ અને બદલો લેવા તૈયાર થયો લશ્કર ભેગુ કરી કિશ્વરખાન લાલ મહેલમા કામિલખાન જ્યા દરબાર ભરીને બેઠો હતો ત્યા ઘુસી ગયો એને આવતો જોઇ કામિલખાન દરબાર છોડી પલાયન થઇ ગયો અને છુપા રસ્તે થઇ પોતાને મકાને ચાલ્યો ગયો આ બાજુ તપાસ કરતા મહેલમા માલુમ ન પડવાથી કિશ્વરખાન લશ્કર લઇ તેના મકાને પહોંચ્યો પોતાના મકાન તરફ લશ્કર આવતુ જોઇ કામિલખાન અહમદનગર તરફ નાસી છૂટયો પણ તેને કિશ્વરખાનના લશ્કરે રસ્તામા પકડી પાડયો અને ત્યા તે એકલો લડી મરણ પામ્યો એણે પોતાની હુકૂમત બે મહીના અને વીસ દિવસ જોર-જુલમથી કરી બાદ પાચ ૭ જણાની મીટીંગ મળી કે હવે કામિલખાનની જગ્યાએ કોને મૂકવો? આ બેચનાણમા સર્વે અદર અદર લડી પડ્યા છેવટે પોતાના જોરથીજ અફઝલ ખાન કાયમ રહ્યો હવે તમામ હુકૂમત કિશ્વર ખાનની પાસેજ હતી, અફઝલખાનની જોડે મળીનેજ એ કામ કરતો હતો

બીજી બાજુ મુરતુઝા નિઝામશાહ અને કુતુબશાહ બીજાપુર માટે મીટ માંડીનેજ બેઠા હતા બન્નેએ બીજાપુર ઉપર ચઢાઇ કરી અફઝલખાને અને કિશ્વરખાને મળી બન્નેને હરાવ્યા લશ્કરને જે માન લડાઇમા મળ્યો હતો તે મન કિશ્વરખાને પોતાના હુકમથી બીજાપુર મંગાવી લીધો, જેથી લશ્કરે એક કાગળ ચાંદબીબી સુલતાનાને લખ્યો કે "હવે અમે કિશ્વર ખાનથી નારાજ છીએ માટે બંકાપુરના સુબા મુસ્તુફાખાનને બોલાવીને નાયબ બનાવો " ચાંદબીબીએ તે પ્રમાણે કર્યું મુસ્તુફાખાનને બીજાપુર બોલાવ્યો, કિશ્વરખાનને આ ખબર પડતાજ તેને પકડી મરાવી નાખ્યો આ બાજુ ચાંદબીબી સ'તનતની લગામ પોતાના હાથમા કરવા માગતી હતી ત્યારે બીજી બાજુ કિશ્વરખાન જાણતો હતો કે રાજની લગામ ચાંદબીબી પાસે જશે તો આપણે ડાઇજ કામના રહીશુ નહી તેથી કિશ્વરખાને હુકમ આપ્યો કે રાજમહેલ ખાલી કરી આપો ચાંદબીબીએ ખાલી કરવા ઇન્કાર કર્યો, જેથી દાસીઓને મોકલી પકડી મંગાવી અને સતારાના કેદખાનામા ચાંદબીબીને મોકલી આપી આ બાજુ જ્યારે રૈયતે જાણ્યુ ત્યારે એક માતમ બરપા થઇ ગયુ સરદાર ઇખ્લાસખાન અને દૌલતખાને લશ્કર લઇ કિશ્વરખાન ઉપર હુમલો કરી નસાડી દીધો તે નાસીને અહમદનગર ગયો ત્યા પણ રયતે તેને ટકવા ન દીધો જેથી ગોલકોંડા તરફ નાઠો પણ રસ્તામા તેને મારી નાખવામા આવ્યો બાદ ઇખ્લાસખાનને નાયબ બનાવવામા આવ્યો ચાંદબીબીને સતારાના કિલ્લામાથી ઇજ્જત સાથે બીજાપુર લાવવામા આવી જ્યારે દીલાવર ખાનની વઝીરાત આવી ત્યારે તેણે બીજાપુર, અહમદ નગર અને ગોલકોંડા વચ્ચે પાછો સબધ જોડી દીધો બીજાપુરના બાળરાજા ઇબ્રાહીમની શાદી ગોલકોંડાના રાજા કુતુબશાહની પુત્રી ચાંદ સુલતાનાની જોડે અને ઇબ્રાહીમ આદિલશાહની બહેન ખદીજા સુલતાનાની શાદી અહમદનગરના રાજા મુરતુઝા નિઝામશાહના

શાહઝાદા જોડે કરી આપી જેથી ફરીથી આ નજે રિયાસતો જોડે સગપણ થયુ

ઇબ્રાહીમ નિઝામશાહના મરણ પછી અહમદનગરમા અંધાધુંધી ચાલવા લાગી ત્યાના સિપેહસાનાર મંજુખાને કબજો કરવાનો ઇરાદો રાખ્યો પણ તે કામયાબ થયો નહી જેથી તે નાસી જઇ દીલ્હીના બાદશાહના શેહઝાદા મુરાદને અહમદનગરનો કબજો લેવા લખ્યું જેથી મુરાદ લશ્કર લઇ નીકળ્યો ચાંદબીબી બીજાપુરથી અહમદનગર ગઇ કારણકે ઇબ્રાહીમ નિઝામશાહ પોતાનો ભાઈ થતો હતો જેથી તેના રાજની હિફાઝત અને બાળરાજાની હિફાઝત માટે ગઇ ત્યા જઇ બાળરાજા બહાદુર નિઝામશાહને ગાદી ઉપર બેસાડ્યો કે જેની ઉમર તે વખતે ૬ વરની હતી મુરાદ લશ્કર લઇને આવ્યો અને અહમદનગરને ઘેરો ઘાલ્યો ત્યારે નિઝામશાહનો સરદાર આહંગખાન કે જે પહેલા ગુલામ હતો તેણે મુરાદને મળી કીલ્લાનો દરવાજો ખોલી નખાવવાનો પેતરો રચ્યો પણ તેમા તે ફાવ્યો નહી મુરાદની જોડે તો ચાંદબીબીએ સુલેહ કરી મુરાદને રવાના કર્યો, પણ નાલાયક આહંગખાને ફરી કિલ્લાને તોડવાનો પ્રયત્ન કર્યો તેમા પણ તે ન ફાવ્યો જેથી કીલ્લાની બારી ખોલી નાખી અંદર ઘુસ્યો અને ઘમસાણની લડાઈ શરૂ થઇ તેમા સુલ્તાના ચાંદબીબી અને તેની ભત્રીજી બેગમ સુલ્તાના તે ઇબ્રાહીમ આદિલશાહની પુત્રી બન્ને બહાદુરીથી લડી તેમા આહંગખાન હાર્યો અને માર્યો ગયો

મુરાદ દક્ષીણ ફતેહ કરી ન શક્યો અને હિ ૧૦૦૭મા ત્યા મરણ પામ્યો અકબરને એના મરણનો ઘણો રંજ થયો બાદ બીજા શાહઝાદા દાન્યાલને દક્ષીણ ફતેહ કરવા મોકલ્યો અને અકબર બાદશાહ પણ જાતે લશ્કર લઇ આવ્યો અને અહમદનગરને ઘેરો ઘાલ્યો. સુલ્તાના ચાંદબીબી અને બેગમ સુલ્તાનાએ સામનો કર્યો ખૂંખાર લડાઇ થઇ અકબર પણ અચંબો પામ્યો બીજી બાજુ બીજાપુરના* રાજા ઇબ્રાહીમ આદિલશાહને દબાણ કરી સુલેહ કરાવી પોતાની પુત્રી સુલ્તાના બેગમની શાદીની વાતચીત શાહઝાદા દાન્યાલ જોડે ચલાવી બન્ને તરફથી મંજૂર મંજૂર થયુ દાધાલનુ લગ્ન અહમદનગરમા થયુ પણ અફસોસ એજ વર્ષમા હિ ૧૦૧૪ ઈ ૧૬૦૫મા દાન્યાલનુ મરણ થયુ

(ઉર્દૂ ઉપરથી)

ક્યા પાપે–પ્રભુ ?

તાંડવ જગત સર્જ નાશ ના
રચ્યા શા, મનુ હાથેજ, જેને
સોંપી માનવતાની ઉચ્ચ પ્રગતિ,
ને મ્હ્યુ 'અશ્રફુલ'* નિજ સર્જને
વિસરી જગત કર્તા તણો આદેશ,
ખોલી રહી પ્રમત્ત પ્રજાઓ સર્વનાશ
જગત પર નિજ પ્રભુત્વ અર્થે,
સામ્રાજ્ય લાલસા મહા દોરતી
ક્યા પાપે, ક્યા વાંકે મનુ હે,
નિર્બળ પ્રજાઓ પરાધીન બને
ક્ષુધા–પીડા કળથી વિકાળ ભાસે,
ને અન્ન વિના લાખો ટળવળે
ઉતરી શાની જગત ઉપર આફત,
કાળની ક્રુર ઠેકડી વા આ કયામત ?

"સાગર"] [જેતપુર

* અશ્રફુલ મખ્લુકાત સર્જનમા શ્રેષ્ઠ

જગતના છાના ખૂણાની એક કહાણી—

દવાખાનું બંધ છે!

લખનાર ફીદુભાઈ રાજાણી

"નીતિ અને અનીતિ એ બડાર બોલવાની ભાષા છે જબરજસ્ત લાગતા નમતું, અને દુબળા ભોળા લોકોને દબાવવા અને નિચોવવા એજ દરવનનું સાચું નાત્ર છે!"

—કાકા કાલેલકર

સરકારી દવાખાનું હતું મોટા મોટા ઓરડા હતા ઓરડામાં દરદીઓની પથારીઓ હતી આસપાસ વિશાળ કમ્પાઉન્ડ હતું કમ્પાઉન્ડમાં દાક્ટર અને કમ્પાઉન્ડરો, નર્સો અને પગીઓના રહેવાના મકાન હતાં

છેટેથી દવાખાનું બહુજ સુંદર લાગતું!

કમર ડોસીનો દીકરો બીમાર હતો તાવ ન્હોતો, ઉધરસ ન્હોતી, ફક્ત પગ પાકયો હતો, જે પગ ઉપર કમર ડોસી અને તેના દીકરાના જીવનનો આધાર હતો તે પગથી તે ગામડામાં ફેરી કરવા જતો ગામમાં બરફના ગોળા વેચતો છોકરાઓ "કમુભાઈ! કમુભાઈ!" કરી પૈસા દઈ માલ લેતા, અને એ પૈસાથી તે પોતાનું અને પોતાની બુઢ્ઢી માનું ગુજરાન ચલાવતો

તેનો પગ પાકયો હતો દેશી દવા કરી, ન મટયો, એટલે દવાખાનામાં દવા લેવા લાગ્યો કમર ડોસી ધીરે ધીરે કમુનો હાથ ઝાલીને દવાખાને દોરી જતી ત્યાં બેએક કલાક ઓટલે બેસતી કોઈ નર્સ-કમ્પાઉન્ડર દેખી જતો, અને કમુને પાટો બંધાવી ચાલી આવતી

પછી તો રોજનો નિયમ થઈ પડયો સવારમાં ધીરે ધીરે ડગલા ભરતા, કમર ડોસી અને કમુ ચાલ્યા જતા હોય, બરફના ગોળાઓ લેવાવાળા છોકરાઓ આસપાસ વીંટળાઈ વળેલા હોય, કમુ તેને સમજાવતો હોય, "કાલે લઈ આવીશ-હો!" સામે કોઈ ઓળખીતું મળે તો કમર ડોસી તેના સવાલનો જવાબ આપતી હોય, "હા બ્હેન! હા ભાઈ! આ કમુને પગે ઠીક નથી તે દવાખાને જાઉં છું શું કરૂં? દવાખાને-લઈ જઈશ તોજ આરો આવશેને!"

આમને આમ દિવસો વિતતા જાય છે પણ કમુનો પગ મટતો નથી રોજ એક કમ્પાઉન્ડર કંઈક દવા નાખી ઝટપટ પાટો બાંધી જાય છે કમ્પાઉન્ડરને ઉતાવળ હોય છે ગમે તેમ હોય, પણ ઝડપથી પાટો છોડતા બાંધતા કમુથી સીસકારો નીકળી જાય છે અને કમર ડોસી આંખમાં આંસુ લાવી કહે છે, "ભાઈ દવાવાળા! જરા આસ્તે બાંધને! મારા કમુનો પગ"

"તમારે માટે નવરા નથી આમ ચાગા કરો તે ન ચાલે" કહી કમ્પાઉન્ડર જલ્દી જલ્દી ચાલ્યો જતો કમુ અને કમર ડોસી પાછા વળતા આંસુની પ્રતિમાઓ ચાલી જતી હોય તેમ!

એક દિ' કમુએ કહ્યું, "માડી મારે દવાખાને નથી જવું! ત્યાં કોઈ ધ્યાન દેતું નથી દાક્તર સાહેબને નવરાશ નથી તેના કામ કરનારાઓને ઉતાવળ છે આમને આમ કેદિ આરો આવશે? મા"

કમુ ડોસી પટાવતા હોય તેમ બોલ્યા "અરે દીકરા! તું તે કંઈ ન્હાનો ગીગલો છે કે આમ કહે છે? કાલ સવારે મટી જશે! મોટું દવાખાનું છે ઘણા માણસો હોય એટલે

એમજ થાને!"

"ના માડી!" કમુએ આર્જવતાથી કહ્યુ "બીજા મારે ઉતાવળ નથી આપણે માટેજ છે મા! આપણે ગામમા રામજી દાકતરને ત્યા જઇએ તો?"

"ત્યા પૈસા બેસે છે બેટા! મોટે દવાખાને મફત દવા મળે છે આપણે પૈસા કેમ ખ ચી શકીએ?'

'ભલેને મા! પૈસા તો પગ સાજો થતા મળી રહેશે મારે તો રામજી દાકતર પાસે જવુ છે

બન્ને મા દીકરા રામજી દાકતરને ત્યા જઇ ઉભા રહ્યા રામજી દાકતર આસપાસ પચાસ પચાસ ગાઉમા વખણાય છે ગમે તેવુ ગભીર દદ હેય તાયે રામજી દાકતર તે મટાડે છે રામજી દાકતરનો સ્વભાવ પણ સારો ગરીબ અને શ્રીમત બધની લાગણીપૂર્વક દવા કરે તેમ કહેવાય છે કમુ અને કમર ડોસીને આશા છે કે તેઓ અહીંથી નિરાશ નહિ જાય

પણ ત્યાય દરદીઓની અકકડે ઠઠ! ક્યાયે બેસવાનો આરમ નહિ! એક ખૂણે ડોસી ઉભ રહ્યા અને કમુ જમીન ઉપર બેઠો ઘણાએ દરદીઓ આવે છે કોઇ મોટરમા કોઇ વિકટોરીયામા, કોઇ ચાલીને બધા દાકતર સાહેબને મળી દવા લઇ ચા ના જાય કે ચશ્માવાળા કમ્પાઉન્ડર બધાને હસી હસીને દવા આપે છે દાકતર બધા સાથે નિરાતે વાત કરે છે!

કમુ અને કમર ડેસી બેઉ હરખાયા અહીં આવ્યા તે સારૂ થયુ જલ્દી ધ્યાન અપાશે, કોઇ ઉતાવળ કરી કમુનો પગ નહિ દુખવે!

દોઢેક કલાક બેસ દરદીઓ મળ્યા ઓછા થયા, ત્યારે કમર ડોસી જરા આગળ આવ્યા રામજીભાઇ દાક્તરની નજર પડી ડોસી તરફ ફરી બોલ્યા

"કેમ ડોસીમા! શુ છે? કેમ આવ્યા છો?

કમુ ધીરે ધીરે ઉભો થયો દાકતર સાહેબને વાત કરી દાકતર સહેબે ધ્યાનથી સાભળી કહ્યુ,

"બેસો પાચ મિનીટ બેસો હમણાજ જોઉ છુ, હા કે!'

પાટો બધાવી મા દીકરો ઘેર આવ્યા કમુ ખાટલામા પડતા બોલ્યો 'કેમ માડી! જોયુને! કેવો પાટો બાધ્યો! હવે તો આરામ દીવામા આરામ!'

'હા માડી! હાને! અને બીજુ પૂછ્યુ તો કેવો જવાબ દીધો દીકરા' 'માડી! તમારા જેવા ગરીબ શું ફી નથી લેતો!

ચાર દિવસ થયા પગ મચડ્યો સાજો થતા હવે તો કમુ એકલો લાકડીને ટેકે ટેકે રામજી દાકતરને ત્યા જાય છે પાટો બધાવે છે એને નિરાત છે કે હવે ચારજ દિવસમા તે બજારે ગોટા વેચવા મડી પડશે!'

પચમા દિવસે કમુ ગયો તો દાકતર નહોતા કમ્પાઉન્ડરો બધાને દવા આપતા હતા. કમુના પેટમા ફાળ પડી પાસેના દરદીને પૂછ્યુ 'દાકતર સાહેબ કેમ દેખાતા નથી?'

'કોણ જાણે ભાઇ! કોઇ જવાબ દેતુ નથી! પણ ઝીણી ઝીણી વાતો થાય છે કે દાકતર સાહેબ તો પાસના શહેરમા ગયા છે કોઇક શેઠનો દીકરો માદો છે તેને જોવા!'

'ક્યારે આવશે?'

'શેઠનો દીકરો માદો છે ભાઇ! એને સતોષ થશે ત્યારે આવવા દેશે!'

"અરે! એમ તે હોય! દાક્તર સાહેબને ધ્યાન તો હશેને કે દવાખાને કેટકેટલા દરદીઓ બેઠા હોય છે! હમણા આવવા જોઇએ!"

"તમે હજી અજાણ્યા છો ભાઇ!" કહી પેલા દરદીએ નિસાસો મૂકયો. એ નિસાસામા અનુભવની જાણે કે આગ નિતરતી હતી

કમુ કાંઈ ન સમજ્યો તે તો રાહ જોઇને બેઠો છે કે હમણા દાક્તર આવશે.

દવાખાનું, બધ થવાનો ટાઇમ થયો કમ્પાઉન્ડરે કમુને પૂછ્યુ "કેમ? તમારે પાટો નથી બદલાવવો?"

"બદલાવવો છે. પણ દાક્તર સાહેબ "

"દાક્તર સાહેબ આજ નહિ આવે અને આવે તો કાઇ તમારા પગ માટે અહીં નહિ આવે ખાવા પીવા વેર જશે ચાલો આમ આવો હુ બદલાવી દઉ "

કમુ આગળ આવ્યો પાટો છૂટયો પાછો બધાયો વચ્ચે વચ્ચે કમુ બોલતો ગયો "આસ્તે હો ભાઈ! દુખે છે!"

"દુખે દુખે એ તો!" કહી કમ્પાઉન્ડરે રજા આપી કમુ ઘેર ચાલ્યો

બીજે દિવસે કમર ડોસી એકલાજ દવાખાને આવ્યા દાક્તર સાહેબને કહ્યુ 'સાહેબ! આજ તો કયાય નથી જવુને?"

"કા માડી?"

"કાને તમે નોતા મારા કમુનો પાટો બીજાએ બદલાવ્યો તેનો પગ દુખાઇ ગયો છે સાહેબ! તે નથી આવતો તમે કયાય જવાના ના હો તો તેડી આવુ!"

"અરે માડી! અમારા તો કાઇ ભરોસા છે? તેડી આવો તેડી આવો"

ચાર પાચ રોજમા બરફના ગોલા વેચવાની આશા સેવનાર કમુનો પગ પાછો વધુ દુખવા માડયો દાક્તરને ચાડી કરનાર કમરડોસી ઉપર કમ્પાઉન્ડર ખીજાયો એક દિ દાક્તર બહારગામ ગયા હતા ત્યારે તેણે પાટો બાધી દીધો ને તે પાટો પછી કમુના બુમરાણથી તેનુ ન્હાનકડુ ઘર ગાજી રહ્યુ

કોઇ કહે, "અરે! કમ્પાઉન્ડરની ચાડી ખાધી તેઆજ તેણે બીજી દવા નાખી દીધી કાઇ ચાડી ખવાય મા!"

ગમે તેમ હોય, પણ કમુનો પગ ખાટલા બહાર નથી કઢાતો પગને અડાતુ નથી કમરડોસી હાફળા ફાફળા બની અહીંથી તહીં દોડી રહ્યા છે પગને શેક કરે છે પખો લઇ પવન નાખે છે "દીકરા! દીકરા! આ શુ થયુ?"

પાડોશમાથી કાઇ વૈદરાજને તેડી આવ્યુ વૈદરાજે પાટો ઉખેડયો કઇક લેપ લગાડયો ને ચાલ્યા ગયા પાડોશીએ વૈદરાજને પૈસા આપી દીધા

પણ દરદ ખમાતુ નથી કમુ રાડો પાડે છે કમરડોસીને ખાવાપીવાનુ ભાન નથી "અરેરે! મને શુ સુઝયુ કે મે દાક્તર સાહેબને મોઢે વાત કરી? મારા અલ્લા જાણે છે કે મે ભોળપણમાજ કહ્યુ હતુ પણ બધા તેને ચાડી સમજે છે અરે! મારા કમુ !"

એક યુવાન તેની બાજુમા રહેતો હતો તે કમુને જોવા આવ્યો બધી વાત સાભળી તેનુ લોહી ઉકળી આવ્યુ એકદમ સરકારી દવાખાને ગયો મોટા દાક્તરને મળ્યો પહેરથી છેહને સુધી બધી વાત કરી..

પાણીનો પ્રવાહ મંદ પડયો]

એક દિવસ બન્ને પિતા–પુત્રએ એક માત્ર અલ્લાહની ઇબાદત માટે કા'બાનો પાયો નાખ્યો, જે જગતમાં અદ્યતન ઇસ્લામની પહેલી મસ્જિદ છે.

અલ્લાહ પાકે એમનો અવાજ સાંભળ્યો અને મુકદ્દસ મકાન બયતુલ્લાહને હિદાયતનો ઝરો બનાવ્યો. કા'બતુલ્લાહ માટે કુર્આનમાં કહ્યું છે કે – "(તૌહીદનું) પ્રથમ ઘર જે માનવ જાતિ માટે બનાવવામાં આવ્યું છે, જે મક્કામાં છે, અને બરકત વાળું છે અને સારા જગત માટે હિદાયત (રૂપ) છે. કા'બતુલ્લાહ તૈયાર થયા પછી હઝરત ઇબ્રાહીમને હુકમ થયો કે, "લોકોને જાહેર કરી દો કે તેઓ હજ માટે અહીં આવે." આ એ'લાન પછીથી હજની શરૂઆત થઇ અને દૂર દૂરથી હજ માટે પ્રજા આવવા લાગી. પછી સર્જન બને છે તેમ એ પ્રજામાં દુર્મતિ ઉત્પન્ન થઇ. કારણ કે હઝરત ઇબ્રાહીમના વંશજો જેઓ જગતમાં બની ઇસરાઇલના નામે ઓળખાય છે અને જેમાં (અનેક) અંબીઆ ઉત્પન્ન થયા છે કે જેઓ પર સહીફા ઉતરતા હતા, તેમણે પોતાનો કિબ્લો 'બયતુલ મુકદ્દસ' બનાવ્યો. ઇસાઇઓનો રાજ અમલ હતો એટલે પ્રજા પણ એમના 'નવા કિબ્લા' પ્રત્યે જના પ્રેરાઇ જેથી કા'બતુલ્લાહનું આકર્ષણ પ્રતિદીન ઓછું થતું ગયું. ઇસાઇઓની સંખ્યા વધી જતા ખાનએ કા'બામાં આમ સેંકડો 'ઇશ્વરો' ગોઠવાઇ ગયા.

જ્યારે બની ઇસ્માઇલમાં દુઆએ ઇબ્રાહીમીનો ઉદય થયો અને નબૂવ્વતે કુબરાના વારિસ રસૂલે અરબી હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લમ) ઉત્પન્ન થયા તો આપે અલ્લાહના ફરમાનથી પુનઃ આ તૌહીદનું કેન્દ્ર યાને હજને શિર્કયાતથી પવિત્ર કરીને મૂળ સ્વરૂપમાં કાયમ કરી.

હિજરીના ૧૦મા વર્ષે, અહદે ઇબ્રાહીમી તથા ઇસ્માઇલીના પછી આ હઝરતે (સલ) આ મહાન સત્યના બાર સિદ્ધાંતો ઉપર હજની ફરજ અદા કરી. આ હજ ઇસ્લામી ઇતિહાસમાં હજ્જે અકબરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. એ હજના અમીર સૈયદના સિદ્દીકે આઝમ (રદી) હતા અને નકીબ સૈયદના અલી મુર્તઝા (રદી) હતા. જે મુસલમાન હજ ઉપર જવાની શક્તિ રાખતો હોય,—પછી તે પુરૂષ હોય કે સ્ત્રી—લાઝિમ છે કે તે ઝિંદગીમાં એકવાર જરૂર આ ફર્ઝ અદા કરે.

હજમાં દીનો–દુનિયાના ઘણા લાભો સમાયા છે. હજની ફરજ અદા કર્યા પછી પ્રત્યેક હાજી એટલો પવિત્ર બની જાય છે કે, જેવો અમ્માની કૂખથી અવતરેલો માસુમ બાળક. હજ કરનારના નામો અલ્લાહને ત્યાં ઝિંદગીના દફતરમાં લખવામાં આવે છે અને અલ્લાહ એ હાજીઓ ઉપર એટલો પ્રસન્ન થાય છે કે તેને અચૂક જન્નત આપે છે. હજમાં કા'બાની પ્રદક્ષિણા તવાફ અને ત્યાંની ઇબાદત નસીબ થાય છે. કા'બતુલ્લાહ જગતની સૌથી પહેલી મસ્જિદ છે અને તેથી તેને ઉમ્મુલ મસ્જિદ કહેવામાં આવે છે, અર્થાત કા'બતુલ્લાહની એક નમાઝ બીજી મસ્જિદોથી એક લાખ નમાઝની બરાબર છે.

હજમાં સમાનતા અને ઐક્યતાનો પાઠ સમાયો છે. ત્યાં ગરીબ કે શેઠ–નોકરનો ભેદભાવ રહેતો નથી. સર્વજનો એકજ દુર્વેશી પોશાકમાં, ઉઘાડે માથે, પોતાના હકીકી માલિકના

ઉન્નાગ ઉપર હાજર થાય છે

હજમા જગતના પ્રત્યેક ભાગના મુસલમાનો એકત્ર થાય છે જેઓ પરસ્પર પ્રત્યેક પ્રકારના દીન તથા દુનિયાના વિદ્યા તથા બુદ્ધિના લાભો મેળવી શકે છે હજ જેવો મુકદ્દસ મેળો મુસલમાન સિવાય જગતની કોઇપણ જાતિ કે પ્રજા પાસે નથી જેના કારણે સારી દુનિયાના મુસલમાનો એકત્ર થઇ શકે છે અને સર્વેના પ્રોગ્રામનુ એકત્ર ધોરણ અહિંથી તૈયાર થઇ શકે છે હજમા ઐકયતા સિવાય અન્ય મુલ્કોના માનવીઓ સાથે મળીને અનેક પ્રકારના અનુભવો મેળવી શકાય છે

હજમા સૈનિક આતમા અને લશ્કરી શિસ્ત ઉત્પન્ન થાય છે, કેમકે પ્રત્યેક હાજી એકજ નિવાસમા હોય છે તેઓની ઝભ નિરૂપયોગી વાતો અને અપશબ્દોથી પર હોય છે, તેઓ એક સાથે મળીને અરફાતના મેદાનમા હાજરી આપે છ હજી તો કાબતુ લાહ સેકડો માઇલ દૂર હોય છે ત્યા જીદ્દાથી થોડાક માઇલ દૂર યલમલમ પર્વત પાસે સ્ટીમર આવતાજ કેપ્ટન સિસોટી દ્વારા એહરામ ધારણ કરવાની ખબર આપે છે લિબાસમા દેખાતો અમીર–ગરીબનો ભેદભાવ પણ આ એહરામથી નાબૂદ થાય છે સગઠન અને સમાનતાના પ્રતીક રૂપ રજ્જુ । ઇઝ્ઝતના ઉમરા ઉપર જતા બધાજ દુર્વેશો તોહીદના શ્વાસો ભરી રહ્યા છે 'લબ્બેક લા શરીકા લબ્બેક'ની તરબીઝ થઇ રહી છે મનસા, વાચા અને કર્મણાથી હિસાનો સખત પ્રતિબધ, દિન, ઝબાન અને હાથોએ કોઇએ કોઇને દુખવવુ કે દુખી કરવુ નહિ કુર્આનનુ કેવુ ઉચ્ચ ફરમાન કર્યા છે ગૌતમ બુદ્ધના તતુજ્ઞે કર્યા છે ? 'અહિંસા પરમો ધર્મ 'ની આહલેક જગાવનારા, આવો અને જેમને હિંસક નિર્દય કહીને વગોવો છો એ ઇસ્લામના સપૂતોને જૂઓ 'લબ્બેક' પોકારતા તેઓ મક્કા મુનવ્વરામા દાખલ થાય છે અને સ્નાન કરી પવિત્ર થઇ, તે હરમા આવે છે, જ્યા દુનિયાના અનેક માબૂદોથી પણ મોટા માબૂદના ઘરમા આવે છે

હજરે અસ્વદ હઝરત ઇબ્રાહીમ (અ સ) ના સમય દરમ્યાન, લોકમત જાણવાની એક પ્રથા પ્રચલિત હતી કે, સપથ માટે પત્થર મૂકવામા આવતો, એ પાષાણ ઉપર હાથ રાખવાનો અર્થ એ થતો કે, જે અહદ માટે આ પત્થર મૂકવામા આવ્યો છે તે કારણ અમને મન્જૂર છે જ્યારે હઝરત ઇબ્રાહીમે (અ સ) કાબતુલ્લાહનુ ચણતર પુરૂ કર્યું ત્યારે તેના એક ખૂણામા અહદ માટે એ કાળો પત્થર પણ પ્રથા મુજબ મૂકવામા આવ્યો જેને હજરે અસ્વદ કહે છે એ અહદ આ હતો કે —

"કાબતુલ્લાહની બુનીયાદ એકજ ખુદાની ઇબાદત માટે છે, જે કોઈ અદર પ્રવેશે તેઓ આ કાળા પત્થર ઉપર હાથ મૂકીને તોહીદનો અહદ બાંધે અને સાત તવાફ કરે "

"જેની ઇબાદત માટે આ મકાન તૈયાર કરવામા આવ્યુ છે તેની તૌહીદ ઉપર પોતાને નિસાર કરી દે અને આ મકાન માટે જો પ્રાણ પણ આપવા પડે તો કદી પાછી પાની નહિ કરે "

એ જડ પત્થરમા કઇપણ શકિત કે કરામત નથી એ અર્શે મુઅલ્લાથી ઉતર્યો હોય કે જન્નતથી સુફેદ રગનો સીધો આવ્યો હોય તે

સાથે પણ કંઈ નિસ્બત નથી (એ માટે મતભેદ છે) અહિ તો આ પત્થર અહદે ઇબ્રાહીમીનુ એક નિશાન છે એટલા માટે એને ચૂમન કરવુ હાથ લગાડવુ કે મેદનીમા દૂરથી એના પ્રત્યે હાથ ચિંધી દસ્તિયામ કરવુ આવશ્યક છે કારણકે તૌહીદનુ એ મુકદ્દસ ચિન્હ છે

તવાફ તવાફના અપ્રતિમ દ્રશ્યથી આત્મા પ્રજ્વલિત બને છે સેંકડો હજરે અસ્વદ પ્રતિ હાથ ઉંચકી તવાફ શરૂ કરે છે ત્યારે હજારો એના હોય છે જેઓ પરવાના બની અલ્લાહના નામે એની તૌહીદના ઉંબરે કુરબાન થવા તલપાપડ થાય છે સીનામા દિલ તડફડી રહ્યુ છે, આંખોમાંથી આંસુઓ ટપકી રહ્યા છે અને ઝબાન ઉપર તવાફની દુઆ છે કેટલાક કાબતુલ્લાહની ચોખટ ઉપર અસ્તગફારમા મસ્ત છે, કેટલાક કાબતુલ્લાહનો ગિલાફ પકડી કરગરી રહ્યા છે, કેટલાક દીવાનો આગળ ચોધારા પાડતી આંખોએ સિજદામા દુઆઓ માગી રહ્યા છે અલ્લાહ ક્યા અને ક્યારે નથી? એતો સર્વત્ર હાજર નાજર છે પરંતુ કેટલાક સ્થળ અને સમયને તેણે વિશેષતા અર્પણ કરી છે મુકામે ઇબ્રાહીમીમા બે રકઅત દુગાના અદા કરી હુજ્જાજ સઅી માટે નીકળે છે સફા અને મરવા વચ્ચે બે ફર્લાંગનો અંતર છે અહિ અલ્લાહના લાખોના ટોળે ટોળા ભેગા થાય છે કોઈ ગતિમાન કોઈ મંદગતિએ ચક્કર લગાવી રહ્યા છે સઅીમા પણ એવોજ તનમનાટ દિલમા હોય કે અને ઝબાન ઉપર હમ્દોસનાના એક બીજાને ખબર પણ નથી હોતી કે સઅીની બન્ને બાજૂએ વેપાર માટે દુકાનો લાગી છે કારણકે એમનો તો સોદોજ જુદો છે સઅીમાંથી નિવૃત્ત થઈને ખાની ઉમરાની નિય્યત કરનારાઓ એહરામ ઉતારી મૂકે છે, કારણ કે કરવાના ખાસ કામો એમણે કરી લીધા છે હવે જે દિવસે હજ માટે રવાના થશે તે દિને પુનઃ ધારણ કરશે પણ હજ અને ઉમરાની ભેગી નિય્યત કરનારા જ્યાં સુધી મનાસિકે હજ પૂર્ણ નહિ કરી લે ત્યા સુધી રહેવા દેશે

અરફાત જ્યા હજ અદા થાય છે એ અરફાતનુ મેદાન, મક્કા શરીફથી પંદર માઈલ દૂર આવ્યુ છે, ઝિલ્હજ માસની આઠમી તારીખે અરફાત પ્રતિ જવાનુ હોય છે કીડીયારા જેવો કાફલો જઈ રહ્યો છે, ચાર-ચારની હારમા ઉંટો ચલી રહ્યા છે હજારો જનોએ ગધા સ્વારી કરી છે અને લાખો પાયદળ છે સૌ કોઈ એકજ ધૂનમા હોય છે ન કોઈ સાથે વાત, ન કોઈ સાથે ચીત, નહી શોરબકોર કે નહિ ગડબડ ગોટાળો, ગ્હાન્જે મીનામા આવ્યા, રાતની મંઝિલ અહીજ કરી, સુબ્હની નમાઝ પછી પુનઃ કૂચની તૈયરી! જાણે અહિંસક સેના ચલી ઉમ્મતે મુહમ્મદીનુ લશ્કર તોપ અને તલવાર વિના જગત સર કરવા જઈ રહ્યુ હોય એવો ભાસ થઈ રહ્યો છે બપોર સુધીમા તો અરફાતના મેદાનમા સૌ કોઈ દાખલ થઈ જાય છે, જ્યા હજ થવાની છે, જેનુ આકર્ષણ સૌ કોઈને અહિ ખેંચી લાવ્યુ છે દ્રષ્ટિ મર્યાદાથી દૂર સુધી તંબૂઓ તાણી ગયા છે અલ્લાહઅઝ્ઝીના મતવાલા, ખુમખાનએ અલસ્તના સરશાર પૈમાનએ હકીકતના સરમસ્તો દુનિયાની દશે દિશાઓમાથી ઝમીનો માપતા અને સાગરો ચીરતા અહિ હાજર થયા છે નૌંગીના આ ફરઝંદો ૧૨૩૫૨

ભાઈ-ભાઈ છે, એકજ વેષ અને એકજ રૂપ-રંગ, એકજ ઉમરના પુજારી અને એકજ દ્વારના ભિખારી અગરબત્તી બળતી ધૂપ અને ધગધગતા પથ્થરો ઉપર ઉઘાડે માથે હાથ ઉંચી અલ્લાહના તસવ્વુરમાં ધ્યાન મગ્ન ઉભા છે અને દર્દ ભર્યા લહેજામાં આજીજી-મિન્નતોથી કરગરીને પોતાના પાપ કર્મોની ક્ષમા ઈચ્છી રહ્યા છે, દુઆ અને ઈલ્તિજા, તકબીર અને તહલીલની જમાવટ ચાલુ છે ગુન્હાનો ઈકરાર અને તૌબાનો ઈસ્તિગફાર ચાલુ છે ઝિંદગીમાં આવી સોનેરી તક ભાગ્યશાળીઓનેજ સાંપડે છે, જે કંઈ માગવું હોય તે માગી લો, જે કંઈ ઈચ્છા હોય તે જાહેર કરી દો, દીન માટે પણ અને દુનિયા માટે પણ, પોતાના માટે પણ અને પારકાઓના કાજે પણ, કોઈ આરઝૂ-તમન્ના કે મહેચ્છાઓ અપૂર્ણ નહિ રહી જાય શક્તિ હોય એટલું માગો આ તો દરબારે કરીમી છે અહિંથી કોઈ ખાલી હાથે નથી ફરતો અને એ દયાળુ ન્યાલ આપ્યા વિના પણ નથી રહેતો.

પણ અરે રે ! ! ! આ જાગૃતીમાં આવી વિભિન્નતા ? ભાઈ-ભાઈની ખબર નથી લેતો, એક બીજાને ઓળખવામાં પણ નથી આવતા, નથી દિલના દ્વારો ખુલ્યા કે નહિ એક બીજાના દુઃખ-દર્દ જાણી શક્યા ? કોણે તોડી એ ઉખુવ્વતની સાંકળને ? આ ઉલ્ફતના શિરાઝાને કોણે છિન્ન-ભિન્ન કર્યાં ?

રસૂલે પાક (સલ્લમ)ના મુબારક મિમ્બર ઉપર ઉભા થયેલા ખતીબે પણ મગની બે ફાડ નહિ કરી, એક રિવાજ ખુત્બો અને તે પણ ટૂંકમાં અને ઝડપથી બડબડીને ઉતરી ગયો નથી બોલાયા પ્રેમની આવશ્યકતા ઉપર બે શબ્દો, કે નથી કહેવાયા ઉમ્મતના માર્ગદર્શન અંગે બે બોલ, જાણે માથે પડેલો રસ્મી રિવાજ શું આપણી હજ્જે રીવાજુ બનતી જાય છે? હજનો મૂળ ઉદ્દેશ આજે તો વિસરાતો જાય છે આપણે એ તરફ પાછા ક્યારે વળીશું ? અજ્ઞાનમાં ખૂબ અગત્ય પરસ્પર ઓળખની હોવી જોઈએ, દૂધ-સાકર જેમ ભાઈઓ મળી જવા જોઈએ, વેર વિખેર પડેલા દાણાઓને એકજ તસ્બીહમાં પરોવી લેવા જોઈએ પણ એવું સાં સહેજે નથી

હજ્જ ઉમ્મતે ઈસ્લામીયા માટે એક વિરાટ મજલિસ છે, અને એ માટે દુનિયાના ખૂણે ખૂણામાંથી પ્રત્યેક મુલ્કના કોમના અને જમાતના ભાઈઓ આવે છે એ માટે સૌથી સરળ ઉપાય એ છે કે જે જે મુલ્ક કે કોમના ભાઈઓ આવે તેઓ સૌથી પહેલા પોતાના અમીરે હજની વરણી કરી લે મક્કા શરીફમાં આવીને આ અમીરો પરસ્પર મળીને એક બીજાના વિચારો જાણી લે પછી એ અમીરો પોતાનામાંથી એક બુદ્ધિશાળી મુત્તકી અમીર-લીડર ચૂંટી કાઢે અને તે લીડર-અમીર અરફાતના મેદાનમાં આ વિરાટ મેદની આગળ ઈસ્લામ અને ઈસ્લામીઓની ઉન્નતિનો માર્ગ બતાવે અને એક વર્ષના રચનાત્મક કાર્ય અમલની યોજના તેઓ આગળ રજૂ કરે

અથવા તો ત્રીકમાં પ્રત્યેક જમાતના અમીરે, અરફાતમાં અપાએલા ખુત્બા-સંદેશો પોતાની ઝબાનમાં પોતાની જમાત અમલ કરી સમજાવે જેથી પ્રત્યેક હાજી પોતાના ગામમાં આવી એ સંદેશો ઘેરઘેર પહોંચાડે અને એકજ દ્રષ્ટિ કોણથી પ્રત્યેક મુસલમાન કામે લાગશે

આખરી વિદાય વેળાએ પણ એક સંઘ સંગઠનની જરૂર છે જ્યાં પુનઃ ભેગા મળી હર્ષે શુક્રના તરાના અલાપે અરબી પણ અને અજમી-હિંદી પણ ઈરાની પણ અને તુરાની પણ

તો આજે પણ સાચા અર્થ-હેતુ એ હજ્જ અદા થાય તો, ઉમ્મતે ઈસ્લામીયા માટે જગત જન્નત રૂપ બની જાય *

*મારહુમ જેરાજપુરીના એક લેખ ઉપરથી

સિદ્ધિ.......ના.......સન્માર્ગ

રજુ કરનાર "ગાફિલ"

(સર્વ હક્ક લેખકને સ્વાધીન છે)

૫૧૦

ભવ્યતાનો આધાર સંપત્તિ ઉપર નથી સાધનો દ્વારા ટકાવી રાખેલી ભવ્યતાનો સાધન ખસી જતાંજ અંત આવી રહે છે માનવસમાજ ભવ્યતા હોય તેજ સાચી ભવ્યતા કહી શકાય

૫૧૧

આપણે સમયને ભયંકર માનીએ છીએ પણ સમય કરતાં માણસ પોતે વધારે ભયંકર છે, એ વાત આપણે ભૂલી જઇએ છીએ

૫૧૨

મૈત્રીનું દુશ્મનીમાં ફેરવાઇ જવું એ સહજ છે એકાદ પ્રસંગ કે માત્ર એકાદજ શબ્દ મિત્રને શત્રુ બનાવવા માટે પૂરતાં છે માણુ કે વિશ્વાસના વાતાવરણમાં પણ છાના ખંજરો છુપાએલા હોય છે કોણ ક્યારે અને કેટલી મથી તકરારમાં ઉતરશે એ અગાઉથી જાણી લેવું આસાન નથી

૫૧૩

પ્રસંગ પારખીને દ્રષ્ટાંતો દ્વારા વાતો કરનાર પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લેવા અનેક વાતો ભેળીને એક વાતની સાંકળ તૈયાર કરી લેવામાં અતિ પારંગત હોય છે

૫૧૪

આપણે ભલે સાવ સાધારણ માણસ હોઇએ પણ આપણે મરવું તો જોઇએ અસાધારણ માણસ તરીકેજ આવી મહત્વાકાંક્ષા તો દરેક મનુષ્યમાં હોવીજ જોઇએ

૫૧૫

આજના સુધરેલા જમાનાના સંખ્યાબંધ સુધારાઓ પૈકીનો એક સુધારો એ પણ છે કે પોતાના નજીવા સ્વાર્થની ખાતર પાડોશીનું જંગી નુકસાન કરતાં ઇન્સાન અચકાતો નથી

૫૧૬

ઘરથી કંટાળેલા માણસો કેટલીક વખતે ગામ બહાર ફરવા જતા હોય ત્યારે જોનારને એમ લાગે છે, કે જાણે તેઓ ઘર ભણીજ જઇ રહ્યા છે અને એવા ઘરથી કંટાળેલાઓ પણ ગામમાંથી બહાર આવતાં જાણે ઘેર આવતા હોય તે ! એવો આનંદ અનુભવે છે

૫૧૭

દાંભિક વિવેક ભોગી પ્રશંસા કે છન વિરોધથી પરસ્પર ઠગવાની પ્રથાનો અંત આવે તો માનવ જગતની શાંતિ સહજ જળવાઇ રહે

૫૧૮

વ્યાપાર વિકાસના બહાના હેઠળ એકા[illegible]નમાના પ્રજાના અપમાનને આગળ કરી સૈન્યો તકરારમાં ઉતરી પડે છે એકાદ માનવીના ખૂનના પ્રશ્નને અસાધારણ ગંભીર સ્વરૂપ આપી નાખી ઇન્સાનોની કતલ ચલાવવામાં કોઇ પણ સામ્રાજ્ય પાછું વળીને જોતું નથી હેતુ તો વ્યાપાર વિકાસનો હોય છે પણ એકાદ પ્રજાજનના અપમાન સાથે એને સાંકળીને પોતાની મહત્વાકાંક્ષા સંતોષવાના નખરો થાય છે

૫૧૯

ભગ્ન ભારતમાં બે વર્ગો એવા છે કે જેઓ કાયદા વિનાના સ્થાપિત હકો ભોગવી રહ્યા છે અને એ બે વર્ગ મુલ્લાં અને બ્રાહ્મણો છે કે જેમને ખરા પરસેવાનો રોટલો રળી ખાવાની ફરજ પાળવાનું કાર્ય અન્ય સમાજોનું છે

૫૨૦

સાધારણ વાતમા પણ ઉશ્કેરાઇ જાય તેવા માણસની બ્હીક નકામી છે ધગ્યા વિનાની શાંત ઉગ્રતા ભયકર હાની પહોચાડનારી હોય છે મુસ્લિમો વાત વાતમા ઉશ્કેરાઇ જાય છે, જ્યારે અન્ય લોકોમા ઉશ્કેરાટ વગરની શાંત ઉગ્રતા હોય છે આ વાત મુસ્લિમો સમજી લ્યે એ એમના માટે અત્યત ઉપયોગી છે

૫૨૧

પરણવાની ધૂન પદરમે વર્ષેજ સહુને હોય છે, પણ કેમ પરણવુ, શા માટે પરણવુ અને દાપત્ય જીવનની જવાબદારીઓ શી છે? એ જાણવાની તત્પરતા કોઇનામા દેખાતી નથી પરિણામે-ઉતાવળે જીવન જોડનારાઓના જીવન વિવેચન એળે જાય છે.

૫૨૨

પોતાની ત્રુટીઓ પ્રત્યે સદા બેદરકાર રહેનારાઓમા સમયની ફરિયાદ કરવાનો દુર્ગુણ બહુધા નજરે પડે છે કારણ કે જેને કાર્ય કરવાની સાચી ધગશ હોય છે, તે તો પ્રત્યેક સજોગોમા ઓછા કે વત્તા પ્રમાણમા કર્તવ્ય પાલન કરીજ છૂટે છે

૫૨૩

મનુષ્યના આતરિક સાચા વિચારોનો પડઘો તેના સતાનો છે વસ્ત્રો, ભાષણો કે કૃતિઓ એ તો માત્ર દેખાવના રમકડા છે

૫૨૪

માણસની નબળાઇ માપવાનુ યત્ર માત્ર દુ:ખજ છે. માણસાઇના તેજનુ માપ પણ દુ:ખ દ્વારાજ થઇ શકે છે તમારી કસોટી પણ પ્રતિકૂળ સજોગોમાજ થઇ શકે છે, એ ભૂલી જશો નહિ

૫૨૫

માતાઓ જ્યારે કામના બોઝથી થાકે કે કટાળે છે, ત્યારે અકારણ એકાદ બાળકને તમાચો ચોડી કાઢે છે માટે કટાળો આવે તેટલો બોજો માતાઓ ઉપર ન આવી પડે, એ કુટુમ્બના અધિકારી વર્ગે ખાસ જોવુ જોઇએ

૫૨૬

સિદ્ધાતની ખાતર નહિ, પણ માત્ર ઘડીયાળને જોઇને જાળવવી પડતી નીયમિનતા, જીવનને હણી નાખે છે અસાધારણ ભયકર નીયમિતતા ઇન્સાનને કેટલીક વખતે થકવી નાખવે છે અને આવી રીતે નિયમિતતાનો થાક જેને ચઢે છે, તે એકાદ વ્યસનનો ગુલામ બને છે એવુ પ્રત્યક્ષ દીસે છે

૫૨૭

સહુથી પ્રથમ આવીને સહુથી મોડા જાય, છતા સર્વથી ઓછુ વાચે એવા ઇન્સાનો પણ પુસ્તકાલયોમા અનેક આવે છે.

૫૨૮

સર્વ સદ્ગુણ સપન્ન થવુ હોય, તો પોતાની ત્રુટીઓ કબુલવાની ટેવ કેળવજો

૫૨૯

નબળા માનવીઓ પાપ પ્રગટ થયુ નથી, એવુ જાણતાજ થાક ઉતર્યો હોય એવો, છૂટકારાનો દમ ખેચે છે પણ અતરમા સુતેલા પાપને જ્યારે જાગૃત થતુ જુએ છે, ત્યારે સ્વય ઝાખા પડી જાય છે

૫૩૦

બ્હીકણ લોકો મેદાનમા આવવા તત્પર થતા નથી, પણ, અતિ દૂર-દૂર રહીને બહાદુર થવાના મનોરથો સેવે છે

૫૩૧

જગતની જીભે કોઇ તાળુ મારી શકતુ

નથી, શ્રીમંત લોકો ખર્ચ ન કરે તો કંજુસ કહેવાય ખર્ચ કરે તો લોકો તેમને ઉડાઉ કહે ત્યારે કરવું શું ? અતિ કરકસર અને અસાધારણ ઉડાઉપણું બન્ને ખરાબ છે મર્યાદામાં રહીને સદા નભાવી શકાય તેવા પ્રકારનો ખર્ચ રાખવું એ સલામતીનો સર્વોત્તમ માર્ગ છે

૫૩૨

પોતે રોગી ન હોય છતાં વારંવાર ડાક્ટરને પોતાની તંદુરસ્તી વિષે પ્રશ્નો પૂછીને, પરાણે શંકાશીલ થવાની કેટલાક લોકોને ટેવ હોય છે, આવા માણસો સદા સર્વદા પોતાને માંદા જેવાજ ગણે છે

૫૩૩

સંખ્યાબંધ લોકોને પોતાનો અનુભવ વધારવાના પ્રાથમિક પ્રયોગો કે પ્રયાસો દ્વારા પરલોકમાં પહોંચાડનાર ડાક્ટરનેજ દુનિયા અનુભવી ડાક્ટર તરીકે પિછાણે છે બે ચાર અક્ષરની ડીગ્રીઓ મેળવીને બ્હાર પડેલા ડાક્ટરોએ કોણ જાણે કેટલાયે ઇન્સાનોની જીવનદોરી ટુંકાવી નાખી હશે ખરેખર જગત વૈચિત્રતાથી ભરપૂર છે

૫૩૪

ચોક્કસ પદ્ધતિએ પ્રમાણપત્ર મેળવ્યા વિનાયે આપણા દેશમાં વૈદ્ય કે હકીમ થઇ શકાય છે એ પ્રથા અતિ ભયંકર છે અન્ય જગતમાં રીતસર અભ્યાસ કર્યા પછીજ દવા વેચનાર તરીકે દુકાન માંડવાનો હક્ક મળે છે કમનસીબ હિન્દમાં દવા વેચવાનો પ્રશ્ન તો દૂર રહ્યો, પણ વૈદ કે હકીમ થવામાં પણ જરાયે અડચણ થતી નથી પરન્તુ ઇન્સાનોના જીવનની કેટલી કિંમત છે, તે આ એકજ પ્રથા ઉપરથી કલ્પી શકાય છે આપણા દેશમાં જે ઇચ્છે, તે વૈદ કે હકીમ થઇને અનેકના જીવ લઇ શકે છે

૫૩૫

શક્તિઓનો વિકાસ થયા પહેલાં પરણવું પરણીને ઉતાવળે પારણાં બંધાવવાં અને વળી સશક્ત સંતાનોની આશા રાખવી એ બનેજ કેમ ?

૫૩૬

પ્રજોત્પત્તિમાં સહુથી આગળ વધેલા એવા આપણે ભાવી પ્રજા (બાળકો પ્રત્યેની જવાબદારીઓને પહોંચી વળવામાં સર્વથી સરસ રીતે પછાત પૂરવાર થઇએ છીએ એ આપણી કમનસીબી નથી, પણ બેદરકારી છે જવાબદારીઓને પહોંચી વળવાની જેમનામાં તાકાત ન હોય તેવાઓએ સંયમ પાળવો વધારે ઉચિત છે આર્થિક સ્થિતિ અતિ નબળી હોય તેવા સંજોગોમાં પ્રજાનો વધારો કરીને ભિક્ષુકોની સંખ્યા વધારવી, એમાં આપણી શોભા નથી સંખ્યા ઉપરજ શક્તિનો આધાર નથી સંખ્યાનું પ્રમાણ સાવ નાનું હોય તોયે ચાલે માત્ર સ્વપરિશ્રમથી સ્વાવલંબી જીવન ગાળનારા સશક્ત બંધુઓ જોઇએ એક હજાર નમાલા સંતાનો કરતાં માત્ર એકસોજ તંદુરસ્ત સંતાનો હોય તો બસ છે

૫૩૭

આપણી શાળાઓમાં પ્રચલિત એવા કેટલાક પુસ્તકોમાં ભાવી પ્રજા સંપીને ન રહી શકે એવી કેટલીક વાતો છે ઇતિહાસ તો ખાસ કરીને પરસ્પર તિરસ્કાર વધે એવી દ્રષ્ટિએજ લખાય છે એ સહુ કોઇ જાણે છે, છતાં ચલાવી લેવાની ટેવ પડેલી હોવાથી તત્કાળ સુધારા કરવા જોઇએ તે કોઇ કરતું કે કરાવતું નથી

એજાદકરનાર
"ઝાર" રાંદેરી

ઝાર પીલ્સ—આ ગોળીઓ ઘણા લાંબા અનુભવ પછી જાહેરમા મુકી છે કોઇ પણ કારણે ગુમાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામા તેમા ખાસ કરી મરદાઇ માટે છેવટનો ઉપાય કહીએ તો લગારે અતિશયોક્તિ નથી અને સ્ત્રી સમાગમ, કુટેવ, કે ગમે એ કારણે ગુમાવેલુ પુરૂષત્વ (મર્દાઇ) પાછુ મેળવવામા અમારા લાંબા અનુભવમા આજ સુધી એનાથી ઇકસીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી બેજ દિવસમા જિર્યાન, પાચનશક્તિ, રૂકાવટમા પણ પોતાનો ગુણ બતાવવો શરૂ કરે છે અને શરીરમાથી સુસ્તી, ઢીલાપણ, કમર, માથા, સાધા અને રગોના દુખાવાઓને દૂર કરે છે એમા કસ્તુરી, અંબર અને સોનાની ભસ્મ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા છતા માત્ર પબ્લિકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂા ૬-૦-૦ પોસ્ટ ખર્ચ જુદો

ઝાર તિલા—આ તિલામા સર્વથી વધુ ખુબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી કોઇપણ રીતની જલન કે ફોલીઓ થતી નથી તેમ એને લગાડી પાન કે પાટો બાધવાનીયે અગલ નથી મગઝીનાજ ચામડીમા ઘુસી જાય છે રગોની નબળાઇને દૂર કરવામા આ તિલો ખરેખર ચમતકારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચે જે લાભ ન મળે તે લાભ માત્ર અઢી રૂપીઆમા મેળવી શકાશે છે કીમત ૨-૮-૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો

આનંદ રસ—આ નિચિત તિલો મર્દાઈ અને ઇમ્સાક (વીર્યસ્તભન) માટે ખાસ છે ગરીબોને ખાસ લક્ષમા રાખીને આ કફારી તિલો જાહેરમા મુકયો છે એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામા સખ્તી અને ઇમ્સાકમા ખેવડો વધારો થાય છે કીમત ડબ્બીનો રૂા ૧) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો

સુકવ્વી વ મુમ્સિક—કસ્તુરી, અંબર, સોનાની ભસ્મ જેવી કીમતી વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામા આવેલી આ દવા ઇમ્સાક અને મર્દાઇ માટે અજોડ છે જિર્યાન, (ધાતુસ્ત્રાવ) ઇહતિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્ય વિકારની દરેક ફરીયાદો આ દવા માત્ર ગેજ દિવસમા દૂર કરે છે ગોળીનો માટે આ દવા ખાસ છે એક તોલો દવા બાર દિવસ ચાલે છે કીમત તોલા એકનો રૂપીઓ એક, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો

દવાએ સુઝાક—આ પીવાની દવા છે ગમે એવા નવા કે જુના પરમિયાને મટાડે છે હજારો માણસો સાજા થયા પછી આ દવા પબ્લીક સનમુખ ધરી છે એક શીશી સાત દિવસ ચાલે છે સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ શીશીમા સારો થઇ શકે છે ગમે એવા જુના પરમિયાને માત્ર બે શીશી કાફી છે ઇન્જકશનો વડે પોતાનુ ભવિષ્ય પાયમાલ ન કરતા એક વાર આ દવા લેવા અમારી ભલામણ છે કીમત શીશીનો રૂપીઓ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો (રૂબરૂમા પરમિયાનો શર્તીયા ઇલાજ કરીશુ)

હિન્દ બહારથી મગાવનારાઓએ પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander Unani Pharmacy ના નામે મોકલવો ફાર્મસીમા મળતી દરેક દવાઓનુ સુચિપત્ર મુફત મોકલવામા આવશે

લખો અથવા મળો ·

મેનેજર **ધી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી**

રાંદેર, Rander, Dist Surat

છાપનાર—Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban (Natal)

દીદારે રસૂલ (સ.અ.વ.સ.)

સંપાદક | [સર્વ હક સંપાદકને સ્વાધિન છે] | રિફાઈ-"સાબેરી"

દરૂદ શરીફ પઢવાની તાકીદ માટે ખુદા પાકના ફરમાનનુ વર્ણન ગયા અંકમા લખવામા આવ્યુ છે દરૂદ શરીફ માટે હુઝુર (સ.) શુ શુ ફરમાવી ગયા છે તે લખુ છુ

જે આયત "ઇન્નલ્લાહ વ મલાએકતહુ" ગયા અંકમા લખવામા આવી છે તે આયત જ્યારે સાંભળવામા તેમજ પઢવામા આવે ત્યારે દરૂદ શરીફ જરૂર પઢવુ જોઇએ હઝરત હસન બસરી (રેહ)થી રિવાયત છે કે – અગર નફીલ નમાઝમા મજકુર આયત ઇન્નલ્લાહ વ મલાએકતહુ કિરાઅત પઢતા પઢતા આવે તો એ પછી થોડીવાર થોભી જઈ હુઝુર (સ.) ઉપર દરૂદ પઢી લીએ

ઉપર લખવામા આવ્યુ છે તે મુજબ જ્યારે મજકુર આયત પઢવા તેમજ સાંભળવામા આવે તેમજ જ્યારે હુઝુર (સ.)નુ મુબારક નામ તેમજ જે આયતમા આપ (સ.)નુ મુબારક નામ અથવા વર્ણન હોય તે પઢવા, સાંભળવામા આવે ત્યારે દરૂદ શરીફ જરૂર પઢવુ જોઇએ

હદીસ (૧) હઝરત અબુ હુરૈરહ (રદી) થી રિવાયત છે કે –જનાબ રસૂલેખુદા (સ.) એ ફરમાવ્યુ છે કે – 'ખુદાપાકના ફરિશ્તાઓમાં અમુક ફરિશ્તાઓ એવા છે જેઓ દુનિયામા ફરતા રહે છે જ્યારે તેઓ કોઇ એવા મજમાઅ (જનમા)મા પહોચે છે કે જ્યા ખુદાપાકનો ઝિક્ર થતો હોય ત્યારે તેઓ આપસમા વાત કરે છે કે –"અહીં થોભી જઇએ" જ્યારે જલસા વાળાઓ કોઇ દુઆ માગે છે ત્યારે તેઓ **આમીન** કહે છે અને જ્યારે દરૂદ પઢે છે ત્યારે તેઓ પણ દરૂદ પઢે છે એટલે સુધી કે જ્યારે જલસાવાળાઓ ફારેગ થઇ જાય છે ત્યારે તેઓ કહે છે કે –"આ માણસો કેવા ખુશનસીબ છે કે તેઓ પોતે પોતાને ઘેર એવી હાલતમા પહોચશે કે તેઓના બધા ગુનાહ માફ થઇ ગયા હશે"

હદીસ (૨) હઝરત અનસ (રદી)થી રિવાયત છે કે –રસૂલે ખુદા (સ.)એ ફરમાવ્યુ છે કે –'જે માણસ દરરોજ એક હજાર વખત મારી ઉપર દરૂદ મોકલશે (પઢશે) તે મરવા પહેલા જન્નતમા પોતાની જગ્યા જોઇ લેશે"

હદીસ (૩) હઝરત અનસ (રદી) થી રિવાયત છે કે –જનાબ રસૂલે ખુદા (સ.) એ ફરમાવ્યુ છે કે –"જ્યારે બે દોસ્તો એક બીજા સથે મળતી વખત મારી ઉપર દરૂદ પઢે ત્યારે તેઓના કરેલા ગુનાહ અને આઇન્દાહ ગુનાહ તેઓ છુટા પડે તે પહેલા ખુદાપાક માફ કરી દેશે" મતલબ એ છે કે જ્યારે બે મુસલમાન મુલાકાત કરતી વખત દરૂદ શરીફ પઢશે તો ખુદાપાક તેઓના ગુનાહ માફ કરી દેશે

હદીસ (૪) હઝરત અનસ (રદી) થી રિવાયત છે કે –જનાબ રસૂલે ખુદા (સ.) એ ફરમાવ્યુ છે કે –મારી ઉપર દરૂદ પઢવા કરો સબબ મારી ઉપર દરૂદ પઢવાથી તમારા ગુના

તેનો કફફારો થઈ જાય છે જે મારી ઉપર દરૂદ પડે છે તો ખુદાપાક તેની ઉપર સલોત મોકલે છે

હદીસ (૫) હઝરત આમિર બિન રબીઆહ (રદી) પોતાના વાલિદથી રિવાયત કરે છે કે – "જનાબ રસુલિલ્લાહ (સલ)ને ખુત્બા પડતી વખત એવુ ફરમાવતા મે સાભળ્યુ છે કે – જે માણસ મારી ઉપર જ્યા સુધી દરૂદ પડતો રહે છે ત્યાસુધી ફરિશ્તાઓ તેની ઉપર સલવાત (એટલે પડનાર માટે દુઆએ રહમત માગે છે) મોકલે છે આ હકીકત જાણ્યા બાદ દરેક ઇન્સાનની મુન્શી અને ઇખ્તિયારની વાત છે કે એમા (દરૂદ પડવામા) કમી કરે અથવા વધારો કરે

હદીસ (૬) હઝરત અબુહુરૈરહ (રદી૦) થી રિવાયત છે કે જનાબ રસુલિલ્લાહ (સલ૦)એ ફરમાવ્યુ છે કે—બધા દહાડાઓમા જુમ્આ (શુક્રવાર) બેહતર અને અફઝલ છે કારણ એજ દહાડે હઝરત આદમ (અલૈ૦)ને પૈદા કરવામા આવેલા, એજ દહાડે તેમને દુન્યામા ઉતાર વામા આવેલા, એજ દહાડે તેમની તૌબા કબુલ થયેલી, એજ દહાડે તેમની વફાત થયેલી, એજ દહાડે કયામત થશે જિન્નાત અને ઇન્સાન સિવાય જેટલી જાનદાર મખ્લૂક છે તે સૌ એજ દહાડે સવાર થતાજ કયામતના ડરથી બેચેન થઈ જાય છે અને બૂમો પાડે છે, એ દહાડામા એક ઘડી (વખત) આવે છે કે જ્યારે મુસલમાન નમાઝ પડતા જે કંઈ દુઆ માગે છે તે ખુદાપાક કબુલ કરે છે

મઝકૂરે હદીસમા દુઆ કબુલ થવાનો વખત છે તે અસ૦ અને મગ્રિબ વચ્ચેના વખતમા એવો વખત આવે છે, જો કે સવાબ નમાઝ પડવાનો જે આ વખત પડવામા આવતી નથી પણ હુઝૂર (સલ૦)ના ફરમાન મુજબ જે માણસ અસરની નમાઝ પછી મગરેબની નમાઝના વખત સુધી ત્યાંજ બેઠો રહે છે તો, એ બધો વખત નમાઝ વગેરે પડતો હોય એમ માનવામા આવે છે અને તેને તેનો સવાબ પણ મળે છે

હદીસ (૭) હઝરત અબુ ઇમામાહ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે – જનાબ રસુલિલ્લાહ (સલ૦)એ ફરમાવ્યુ છે કે – દર જુમ્આએ મારી ઉપર વધારે દરૂદ પડ્યા કરો કારણ કે ઉમ્મતના દરૂદ દર જુમ્આએ મારી આગળ પેશ કરવામા આવે છે જે માણસ મારી ઉપર વધારે દરૂદ પડશે તે માણસનો દરજ્જો (મરતબામા) મારી બહુજ નઝદીક હશે

હદીસ (૮) હઝરત ઝૈદ બિન વહબને હઝરત ઇબ્ને મસઉદ (રદી૦)એ ફરમાવ્યુ છે કે – એ ઝૈદ દર જુમ્આએ રસુલિલ્લાહ (સલ૦) ઉપર એક હજાર વખત દરૂદ શરીફ પડવુ કદી પણ છોડશો નહીં, એટલે દર જુમ્આએ એક હજાર વખત જરૂર પડતા રહેશો અને તે આ મુજબ પડશો – "અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા મોહમ્મદેનીન્નબિય્યીલ ઉમ્મી."

હદીસ (૯) હઝરત અબુબક્ર સિદ્દીક (રદી૦)થી રિવાયત છે કે – જનાબ રસુલિલ્લાહ (સલ૦)એ ફરમાવ્યુ છે કે – "જે માણસ મારી ઉપર દરૂદ પડશે તેની શફાઅત કયામતને દહાડે હુ કરીશ"

હદીસ (૧૦) હઝરત અબુબક્ર સિદ્દીક (રદી૦)થી રિવાયત છે કે – હજ્જે વિદાઅમા જનાબ રસુલિલ્લાહ (સલ૦)એ ફરમાવ્યુ છે કે "ગુનાહોથી માફી માગવાના વખતે ખુદાપાક

(તમારા) ગુનાહ માફ કરે છે તેથી જો કોઇ માણસ સાચા દિલથી માફી માગશે તેના ગુનાહ ખુદાપાક માફ કરશે અને જે કોઇ "લાઇલાહા ઇલ્લલ્લાહ"નો વિર્દ કરશે તેનો પલ્લો (કયામતને દહાડે) ભારે થશે અને જે કોઇ મારી ઉપર દરૂદ મોકલશે તેનો કયામતમાં હું શફીઅ થઇશ" (તાફાઅન કબીરા)

હદીસ (૧૧) હઝરત આએશાહ સિદ્દીકાહ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે - હુઝુર રસુલિ ખુદા (સલ૦)એ ફરમાવ્યુ છે કે - ખુદાનો બંદો જ્યારે મારી ઉપર દરૂદ પડે છે ત્યારે એક ફરિશ્તો તે દરૂદ ખુદાપાક પાસે લઇ જાય છે ત્યારે ખુદાપાક હુકમ કરે છે કે "આ તોહફો મારા રસુલ (સલ૦)ની કબ્ર પર લઇ જાઓ કે જેથી તેઓ પઢનારના માટે દુઆએ મગફિરત કરે અને તેની આંખો ઠંડી થાય

હદીસ (૧૨) હઝરત અબુદરદાઅ (રદી) થી રિવાયત છે કે -જનાબ રસુલિલ્લાહ (સલ) એ ફરમાવ્યુ છે કે -" જે માણસ દરરોજ સવારે અને સાંજે દશ દશ વખત મારી ઉપર દરૂદ મોકલશે તે મારી શફાઅતમાં દાખલ થશે "

હદીસ (૧૩) હઝરત અબુદરદાઅ (રદી) થી રિવાયત છે કે -હઝરત રસુલિ ખુદા (સલ) એ ફરમાવ્યુ છે કે "જુમ્આને દહાડે મારી ઉપર વધારે દરૂદ પઢ્યા કરો કારણ કે એ હાજરીનો દિવસ છે, એ દહાડે ફરિશ્તાઓ હાજર થાય છે કોઇ એવો બંદો નથી જે મારી ઉપર દરૂદ પડે અને તે હું નહી સાંભળું ? અમોએ સવાલ કર્યો "શું વફાત શરીફ પછી પણ એજ મુજબ થશે ? આપે (સલ૦) ફરમાવ્યું "હા વફાત પછી પણ એમજ થશે ખુદાપાકે અંબિયા (અલૈ૦)ના જિસ્મ મુબારકને ખાવુ જમીન માટે હરામ કર્યું છે" (એટલે જમીન ખાશે નહીં)

હદીસ (૧૪) હઝરત અબૂ હુરૈરહ (રદી) થી રિવાયત છે કે -જનાબ રસુલિલ્લાહ (સલ૦) એ ફરમાવ્યુ છે કે -"મારી ઉપર દરૂદ પઢ્યા કરો કારણ કે તમારૂ દરૂદ પઢવુ તમારે માટે ઝકાતનો હુકમ રાખે છે"

અમુક બુઝુર્ગાને દીન (રેહ) ફરમાવી ગયા છે કે -"જેવી રીતે માલની ઝકાત આપવાથી માલ પાક થાય છે તેવીજ રીતે દરૂદ શરીફ પઢવાથી દિલની ઝકાત અદા થાય છે અને એથી નફસ દરેક બુરાઇઓથી કામિલ પાક સાફ થઇ સંપૂર્ણ પાકી મેળવે છે અને એ પાકી હમેશા તરક્કી કરતી રહે છે અને કમાલાત અને ફઝાઇલે ઇન્સાનીમા વધારો કરતી રહે છે એથી એ મતલબ છે કે દરૂદો સલાત વગર ઇન્સાન કદી પણ કમાલાત વગેરે મેળવી શકતો નથી, અને કમાલાતના દરજ્જાને મેળવવા દરૂદો સલાત ખાસ જરૂરી છે"

હદીસ (૧૫) હઝરત અબૂ સઇદ (રદી૦) થી રિવાયત છે કે -જનાબ રસુલિલ્લાહ (સલ૦) એ ફરમાવ્યુ છે કે - જે માણસનો ઇરાદો સદકો દેવાનો હોય પણ સદકો દેવાની તેની ગુન્જાઇશ ન હોય તો તે "અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા મોહમ્મદીન અબ્દેકા વ રસૂલેકા વ સલ્લે અલલ મુઅમેનીના વલ મુઅમેનાત વલ મુસ્લેમીના વલ મુસ્લેમાત" પઢે તો તેને માટે એ સદકો આપવા બરાબર થશે"

હદીસ (૧૬) હઝરત અબૂ હુરૈરહ (રદી૦) થી રિવાયત છે કે જનાબ રસુલિલ્લાહ (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે -"તમો અંબિયા અલ્લાહ અને મુર્સલીન (અલૈ૦) ઉપર પણ દરૂદ પઢ્યા

કરો કારણ કે અલ્લાહ તઆલાએ જેવી રીતે મને મોકલ્યો છે તેવીજ રીતે તેઓ (અલૈ૦)ને પણ મોકલેલા"

હદીસ (૧૭) હઝરત અબૂ તલ્હા (રદી)થી રિવાયત છે કે–"એક દિવસ હુઝૂર (સલ૦)ની ખિદમતમા હું હાજર થયો, ત્યારે આપ (સલ૦)ના ચેહરા ઉપર ખુશાલીના ચિન્હો દેખાયા, મેં વિનતિ કરી કે "અલ્લાહના સચા નબી (સલ૦) આપ ઉપર કુર્બાન જાઉં, આજે આ ખુશાલીનો શુ સબબ છે? આપે (સલ૦) ફરમાવ્યુ "ઓ અબૂ તલ્હા (રદી૦) શુ એ ખુશીની વાત નથી કે "આજે હઝરત જીબ્રઈલે (અલૈ૦) આવી મને કહ્યુ કે "હુઝૂર (સલ૦) આપનો કોઇ પણ ઉમ્મતી (મર્દ અથવા ઔરત) આપ (સલ૦)ની ઉપર માત્ર એકજ વાર દરૂદ પઢશે (મોકલશે) તો ખુદાપાક તેના દશ ગુનાહ માફ કરશે, તેના નામએ આ'માલમા દશ નેકીઓ લખશે અને તેના દશ દરજાઓ બુલંદ કરશે"

સાહેબે મસાબીહે મજકૂર હદીસને એવી રીતે વર્ણવી છે કે "આપે (સલ૦) ફરમાવ્યુ કે "હઝરત જીબ્રઈલે (અલૈ૦) આવીને મને કહ્યુ કે 'શુ તમો આ વાતથી ખુશી નથી કે ખુદાપાકે ફરમાવ્યુ છે કે–"આપ (સલ૦)નો કોઇ પણ ઉમ્મતી (અનુયાયી) આપની ઉપર એકવાર દરૂદ મોકલે તો તેની ઉપર દશવાર દરૂદ હું મોકલું અને જ્યારે તમારી (સલ૦) ઉપર કોઇ એકવાર સલામ મોકલે તો હું તેની ઉપર દશવાર સલામ મોકલું?"

હદીસ (૧૮) હઝરત અનસ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે–જનાબ મોહમદ રસૂલિલ્લાહ (સલ૦) ફરમાવે છે કે "જે મારી ઉપર એકવાર દરૂદ મોકલે છે તેની ઉપર અલ્લાહ તઆલા દશવાર દરૂદ મોકલે છે, તેના દશ ગુનાહ માફ કરે છે અને તેના દશ દરજા બુલંદ કરે છે"

હદીસ (૧૯) હઝરત અનસ (રદી૦)થી રિવાયત છે કેઃ-આપે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે "જે માણસ મારી ઉપર દરૂદ મોકલે છે તેની ઉપર ફરિશ્તા દરૂદ મોકલે છે, અને જેની ઉપર ફરિશ્તા દરૂદ મોકલે છે તેની ઉપર ખુદાપાક દરૂદ મોકલે છે, અને જ્યારે ખુદાપાક દરૂદ મોકલે છે ત્યારે આસમાન અને જમીનમા કોઇપણ ચીજ એવી નથી કે જે તેની ઉપર દરૂદ નહીં મોકલે, એટલે એનો મતલબ એ છે કે બધી મખલૂકાત દરૂદ મોકલે છે

હદીસ (૨૦) હઝરત ઇબ્ને મસઉદ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે- જનાબ રસૂલિલ્લાહ (સલ૦)એ ફરમાવ્યુ છે કે "કયામતને દહાડે તે માણસ બધાઓ કરતા મારી છેક નજદીક હશે કે જે દુન્યામા કસરતથી મારી ઉપર દરૂદ મોકલતો હશે" (કસરતનો અર્થ "બહુ તેમજ હમેશા થાય છે)

હદીસ (૨૧) હુઝૂરે અકરમે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે "જે બંદો મારી ઉપર એક વખત દરૂદ મોકલે છે તો ખુદાપાક તેની ઉપર દશ વખત દરૂદ મોકલે છે, અને ખુદાપાકના એ દરૂદને સાંભળી પહેલા આસમાનના ફરિશ્તા તે બંદા ઉપર એકસો વખત દરૂદ મોકલે છે, અને એ દરૂદને સાંભળી બીજા આસમાનના ફરિશ્તા બસો વખત દરૂદ મોકલે છે, ત્રીજા આસમાનના ફરિશ્તા એ દરૂદને સાંભળી તે બંદા ઉપર એક હજાર વખત દરૂદ મોકલે છે,

પછી ચોથા આસમાનના ફરિશ્તા બે હજાર
ત દરૂદ મોકને છે અને છઠ્ઠા આસમાનના
તાએ દરૂદ સાભળી તેની ઉપર છ હજાર
ત દરૂદ મોકને છે અને સાતમા આસમાનના
તાએ બધા ઉપર સાત હજાર વખત દરૂદ
ને છે એ સાભળી ખુદા કહે છે કે –એના
ગુનાહો એણે જે દરૂદ મારા હબીબ (સન૦)
ર મોકલ્યુ છે તેની બરકતથી માફ કરી દઉ
(મઆરિજ)

હદીસ (૨૨) હઝરત ઉબૈ બ્ને કઅબ
૦) ફરમાવે છે કે – એક દિવસ હુઝૂર
)ને મે અરજ કરી કે 'યા રસૂલિ લ્લાહ
) આપની ઉપર હુ અકસર (પુષ્કળ) દરૂદ
છુ, આપ મારે માટે કોઇ વખત નક્કી
આપો" આપે (સન) ફરમાવ્યુ 'એ
કામને માટે તમારી ખુશી હોય તેટલો
ત નક્કી કરી લ્યો'

મે અરજ કરી ',ઝૂર (સન) ચોથાઇ
ત નક્કી કરૂ ?

આપે (સન) ફરમાવ્યુ –'જેવી તમારી
, અગર વધારે પઢશો તો તેમા તમારૂ જ
અને ફાયદો છે'

મે અરજ કરી – હુઝૂર (સલ) અર્ધો
ત કક્કી કરૂ ?'

આપે (સન) ફરમાવ્યુ તમને અખત્યાર
અગર વધારે પઢશો તો વધ રે સારૂ છે
અરજ કરી અગર આપ (સન) ફરમાવો
બધા વખતના ત્રણ ભાગ પાડી બે ભાગ
દરૂદ શરીફ પઢવા માટે નક્કી કરૂ ?'
આપે (સન) ફરમાવ્યુ –'તમને અખત્યાર
છે, પણ એથી પણ વધુ પઢશો તો તેમા
તમારીજ બેહતરી છે"

મે અરજ કરી –"હુઝૂર (સન) આપના
આ બયાને (વર્ણને) તો મને એવો ઉત્સાહી
બનાવી દીધો છે કે મારો બધો વખત દરૂદ
શરીફનેજ માટે હુ નક્કી કરૂ છુ'

આપે (સલ) ફરમાવ્યુ "દરૂદનુ આ હગ
હમેશા પઢવુ તમારા બધા ગમ અને દુ ખના
છુટકારા માટે ઝામિન થશે અને વધુમા તમા
બધા ગુનાહોનો કફ્ફારો પણ થશે"

મજકુર હદીસના બધા વખતનો અર્થ એ
છે કે –શરીઅત મુજબના બધા ફર્ઝો વગેરે પુરા
કર્યા પછીનો જે બાકી વખત રહે તે

હદીસ (૨૩) એક દિવસ હઝરત ત્લહા
(અને) હુઝૂરે અકરમ (સન)ની સભામા હાજર
થયા અને અરજ કરી કે – એક એવી ખુશ
ખબર લઇ આવ્યો છુ કે આથી પહેલા કોઇ
પણ વખત એવી ખુશી સાથે હુ આ યો ન
હતો–અને તે એ છે કે–અ લ્લાહ તઆલા ફર
માવે છે કે 'આપ (સન૦)ની ઉમ્મતમાથી
જે બ ે ત્રણ વખત ઉભા ઉભા દ રૂદ પઢશે
તો તેના બેસવા પહેલા તેને હુ બક્ષી દઇશ
અને અગર કોઇ બેઠેલી હાલતમા અથવા તો
સુઇને બેસ વતી વખત ત્રણ વખત દરૂદ
પઢશે તે તેના ઉભા થવા પહેલા તેને હુ
બક્ષી દઇશ

આપ (સન૦) તરતજ સજદામા ગયા અને
આ એહસાન માટે ખુદાપાકનો આભાર માન્યો
(હિસ્ન હસીન)

હદીસ (૨૪) હઝરત અનસ ઇબ્ને માલિક
(રદી૦)થી રિવાયત છે કે –" જે માણસ

જુમ્આ (શુક્રવાર)ની રાત્રે અથવા જુમ્આને દહાડે હુઝૂર (સલ૦) ઉપર એક વખત દરૂદ મોકલે છે તો ખુદાપાક તેની એંશી હાજતો આખેરતમા અને ત્રીસ હાજતો દુન્યામા પુરી કરશે અને વધુમા એક ફરિશ્તો મારી કબ્ર પર આવી તે માણસનુ નામ, કબીલો વગેરે બતાવશે જે એક નૂરાની દફતરમા હુ નોંધી લઉ છુ."

મજકુર હદીસના ટેકામા ઇબ્ને ઉમર (રદી૦)થી એક રિવાયત એવી રીતે વર્ણન થઇ શકે છે કે—હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે "કયામતને દહાડે એક બન્દો તેના બુરા અમલને લીધે દોઝખના ફરિશ્તાને સોંપવામા આવશે તે માણસ ફરિશ્તાને પૂછશે કે—મારે માટે શુ હુકમ થયો છે? ફરિશ્તો જવાબ આપશે કે 'તારે માટે દોઝખનો હુકમ થયો છે" તે માણસ અફસોસ સાથે કહેશે કે એ ફરિશ્તાઓ મારી હાલત ઉપર રડવા માટે મને થોડો વખત આપો, જે પછી તે પોતાની હાલત ઉપર દરેક રીતનુ રૂદન કરે છે જે સાંભળી ફરિશ્તાઓ કહેશે કે—આ હાયપીટની મઝા તો દુન્યામા હતી, અહીં તારૂ રડવુ નકામુ છે તે માણસ કહેશે કે "ઓ ફરિશ્તાઓ ખુદાપાકની રહેમતના ભરોસાથી દોઝખની ઉમ્મીદ મને ન હતી, મગર અફસોસ! આજે મારી બધી ઉમ્મીદો ન ઉમ્મીદોમા બદલાઇ ગઇ છે" "ફરિશ્તાઓ કહેશે —એ અબ્દના બન્દા હુઝૂર (સલ૦) આ વખત શફાઅત માટે ખુદાપાકની હુઝૂરમા તશરીફ લઇ ગયા છે જ્યારે ત્યાંથી પાછા આ તરફ તશરીફ લાવે ત્યારે તેઓ (સલ૦)ને તુ વળગી પડજે તે માણસ હુઝૂર (સલ૦)નુ નામ સાંભળતાજ દોઝખને કાંઠેથી બુમો પાડવી શરૂ કરશે" વા મોહંમદાહ્ વા મોહંમદાહ્ (સલ૦) — આપ (સલ૦) આ અવાજ સાંભળી બેકરાર થઇ તે માણસ પાસે તુરત પહોંચી જશે અને તેની બધી હાલત તેનુ નામ, નસબ વગેરે પૂછશે જ્યારે તેનુ નામ માલમ પડશે ત્યારે આપ (સલ૦) ફરિશ્તાઓને કહેશે કે—એના આમાલ નામા એક વાર પાછા વજન કરો જ્યારે ફરિશ્તા બીજી વાર વજન કરશે ત્યારે આપ (સલ૦) એક નૂરાની કિતાબ નેકીના પલ્લામા મૂકશે જેને લીધે તેની નેકીનુ પલ્લુ વજનદાર થઇ જશે, અને ખુદાપાક હુકમ કરશે કે "એને (તે માણસને) જન્નતમા દાખલ કરો"

તે માણસ જન્નતમા દાખલ થશે ત્યારે દરવાજા પર હુઝૂર (સલ૦) સાથે મુલાકાત થશે, ત્યારે આપ (સલ૦) તેને પૂછશે કે—"તુ મને ઓળખે છે? તે માણસ જવાબ આપશે—મારી જાન આપ ઉપર કુરબાન થાય! આપ (સલ૦)ને હુ સારી રીતે ઓળખુ છુ, મગર હુઝૂર (સલ૦) એ તો ફરમાઓ કે—"પેલી નૂરાની કિતાબ શુ હતી?"

આપ (સલ૦) ફરમાવશે કે—તારી આખી જીંદગીમા માત્ર એકજ વખત મારી ઉપર દરૂદ શરીફ તે મોકલ્યુ, જે પેલી નૂરાની કિતાબમા તારા નામ, નસબ સાથે લખ્યુ હતુ"

તે માણસ આપ (સલ૦)ના કદમ ચુમી અરજ કરશે કે—આજે અગર આપ (સલ૦) અને આ દરૂદ શરીફ હતે નહીં તો હું તબાહ થઇ ગયો હોત"

(અપૂર્ણ)

કસોટી

ઝરીના આરે ઉભેના ઇસ્માઇને હાશિમને એક દિવસે અચાનક કહ્યું –

મ્હારી વાત ઉપર આપ ગરીબ છો એથી ધ્યાન નથી આપતાને ? પણ હું ઈમાનથી કહું છું અને વીશ વીશ વર્ષની આપણી મીત્રતાના સોગંદ ખાઇને કહી રહ્યો છું કે સાનેહમુહમ્મદ ગમે તેવો સ્વછંદી હોય પણ મ્હારી રાબીયા એના લાયક છે ! !

હાશિમ, ઇસ્માઇલ પ્રત્યે શકભરી દ્રષ્ટિએ નિહાળી રહ્યો !

° ° °

ઇસ્માઇલ પૈસાપાત્ર હતો સંતાનમાં તેને એક પુત્રી હતી પુત્રીનું નામ રાબીયા હતું રાબીયા સુરતે અને સીરતે હસીન હતી, ત્યારે હાશિમ એક ગરીબ અને રોજનું કમાઇ પોતાનું ગુજરાન કરનાર એક ગરીબ વયોવૃદ્ધ હતો ! રહી સહી મુડી સાનેહમુહમ્મદ એ બદીઓમાં ગુમાવી દીધી હતી હાશિમને સંતાનમાં ફક્ત એકજ પુત્ર સાનેહમુહમ્મદજ હતો ! રોઝની ઇસ્માઇલની રાબીયા ને સાનેહ મુહમ્મદ થી લગ્નગાંઠે જોડવાની વાત હાશિમને ખોટી લાગતી હતી રાબીયા હસીન અને કેળવાએલી યુવતિ હતી ત્યારે સાનેહમુહમ્મદ અબુધ અને સ્વછંદી યુવાન હતો ! તેથી આ વાત હાશિમના ગળે કેમ ઉતરે ? વળી હાશિમ ગરીબ અને ઇસ્માઇલ તવંગર ! !

° ° °

રાબીયાની રોઝની સમજાવટ અને સદ્‌ગુણોએ સાનેહમુહમ્મદને રાહે ગસ્ત પર લાવવા ફર્ઝ પાડી ! અને સાનેહમુહમ્મદ અને રાબીયાનું દામ્પત્ય જીવન એક આદર્શ જીવન બનીને રહ્યું હાશિમ અજાયબીમાં ગરકાવ થઇ ગયો અને ઇસ્માઇલ રોઝની આ હિમ્મત બદલ ત્હેને ધન્યવાદ આપ્યા

° ° °

એક દિવસ રાબીયા પોતાના પિતા સમક્ષ આવી, આંખમાં આંસુ હતા, કંઇ પણ ન બોલી પણ ઇસ્માઇલે કહ્યું બેટા ! ત્હારા સદ્‌ગુણોની આ આખરી "કસોટી" હતી આજ બે વર્ષ બાદ તેમાં તું સફળ થઇ, ત્હારૂં જીવન ધન્ય થયું–ઇસ્માઇલની આંખમાં પાણી ભરાયાં એ આંસુ હર્ષના હતા ! રાબીયા પણ રડી ! બન્ને એક બીજા પ્રત્યે મીટ માંડી રહ્યા હતા, આ સમયે જાણે ઇદચંદ્ર દ્રષ્ટિએ પડયો ! થોડી પળો બાદ હાશિમ અને સાનેહ મુહમ્મદ આવ્યા, અને સાનેહમુહમ્મદ રાબીયા પ્રત્યે રાબીયા સાનેહમુહમ્મદ પ્રત્યે ! હાશિમ ઇસ્માઇલ પ્રત્યે, ઇસ્માઇલ હાશિમ પ્રત્યે ! સર્વ એકબીજા પ્રત્યે જોઇ રહ્યા ! અને હાશિમ એ સ્મિત હાસ્ય કરતાં દોઆ ગુજારી કે –

"યા અલ્લાહ ! મુસ્લિમ સમાજને રાહે રાસ્ત પર લાવવા ઇસ્માઇલ શેઠ જેવા મુસ્લિમ નબીરા પૈદા કર" આમીન

'ઇઝ્ઝત' (પોરબંદર)

ડુબે છે તાર, તાર, જવા પેલી પાર દે

દે ! દિવ્ય સૂર જેમા હો એ દિલ-સિતાર દે ! !
દે, વિશ્વને જે મસ્ત કરી, એવા તાર દે ! !
છેકીશ વિશ્વ — ચિત્રને હુ નેત્ર — પટેથી !
દે ! આજ આખ થાવા પ્રિયે બે ની ચાર દે ! !
કરવા ગમન ચહુ છુ અલૌકિક વિશ્વમા,
"શાહી" છુ, ખોલી તારા ગગનના તુ દ્વાર દે ! !
નિજ દિવ્ય-સ્થાનથી જે રહ્યો બેખબર હજી,
નર એવો હોય તેને બનાવી તુ નાર દે ! !
નિરખી વસત અનન્યને મુજ દિલના બાગની,
ઉપવનમા પાનખર કહે, "એવી બહાર દે ! !"
ફૂલીને, ગર્વે શીશ નમાવી, વદયા સુમન,
"ગુલચીં એ નરની ડોકમા અમ-પુષ્પ હાર દે ! !"
મુજ દિલના દાગ જોઇ પેલી પૂર્ણિમા વદી,
"રોશન નવિ તુ એવા મને દે ! હજાર દે ! !"
સો ચિત્રકારના જે જગે ચિત હરી લીએ,
તુજ ચિત્ર રગ એવા ચહે 'ચિત્રકાર" દે ! !
મુસ્લિમની નાવ કેવી છે ચકરાય ઓ ખુદા ! !
ડૂબે છે, તાર, તાર, જવા પેલી પાર દે ! !
"ઐમર" થી કઇ એ કમ નથી, આ જગે-ઝિંદગી,
"હૈદર"ની શક્તિ આપ ને, દે, ઝુલ્ફિકાર દે ! !
તુજ વસ્લના વિચારથી સરમસ્ત દે કરી,
"શબ્બીર" કેક દેને દિલે-બેકરાર દે ! !
કુરબાન છે ફરી હજી "ઈસ્લામ-દીપ" પર,
મુજ દિલ-પતગને તુ થવા બસ નિસાર દે ! !
તકદીરના સિતારને ચમકાવી દે ફરી,
"ખાલિદ" સમા તુ વીરનરો દે ! હજાર દે ! !
તુજ પ્રીતની અઝાન હુ લલકારુ વિશ્વમા,
જોવા "બિલાલી ઝિંદગી"નો દે ચિતાર દે ! !
ગભરાય છે જો કેવો "તરન્નુમ" તિમિરથી,
જોવા પતન—નિશાને તરક્કી—સવાર દે ! !

"તરન્નુમ" બી એ (ઓનર્સ)

"આધ્યાત્મિક-પ્રેમ"

સ્વ. શંભુપ્રસાદ દયાશંકર વકીલ, જુનાગઢ.

અમારા સ્વ. લેખક મિત્રની છેલ્લી કૃતિ એમની છેલ્લી યાદ રૂપે અમે રજુ કરીએ છીએ. તંત્રી.

પ્રકરણ ૧ લું

માત્ર એકજ પળમાં સૃષ્ટિના તખ્તા ઉપર જે અનેક નાટકો ભજવાય છે તેના પ્રેરક અને સંચાલક સુત્રધારની અમાપ શકિત તથા અવિચ્છિન્ન નિયમને માટે અત્યારે સુધારાને શીખરે પહોંચેલું વિજ્ઞાન તેના યુક્તિવાદથી શો ખુલાસો આપી શકે ?

રણના એક નાના ટુકડામાં કે પાણીના એક નાના ખાબોચીયામાં પણ એ એકજ પળે વિવિધ નાટકો ભજવાય છે, ત્યારે સમગ્ર સૃષ્ટિના વિશાળ પટ ઉપર તો અનેક ખંડો અનેક દેશો, અનેક શહેરો અને અનેક ગામડાઓમાં તેમજ સમુદ્રો નદીઓ અને જંગલોમાં તે એકજ પળે લાખો જન્મતા હશે લાખો મરતા હશે, લાખો પરણતા હશે લાખો રડતા હશે, અનેક પ્રકારના રંગરાગો ઉડતા હશે અને અનેક મહાત્મ્યો મંડાતા હશે આ બધું પોતાથીજ થતું હશે કે કોઇ સંચાલકથી, એ કોયડો મનુષ્ય બુદ્ધિને અગમ્ય નથી ?

આજેજ મુંબઇ યુનીવર્સિટીની બી એ ની પરીક્ષાનું પરિણામ બહાર પડયું "દરેકની માટ્રીક અને યુનીવર્સિટીની પરીક્ષાઓના પરિણામો એ બન્નેમાં કંઇક તો સામાન્યતા અવશ્ય દેખાય છે" બિલકુલ આશા નહીં રાખનારા કંઇક વિદ્યાર્થીઓના નામો પાસ વર્ગમાં જણાય, જ્યારે સોએ સો ટકા આશા રાખી બેઠેલા કંઇક વિદ્યાર્થીઓ નાપાસ થયા અને તે પરીક્ષાના પરિણામ સાથે સંબંધ રાખનારાઓને, તેમના ભાવી આશાઓના કિલ્લા જમીનદોસ્ત થતા જણાયા ઘરની બહાર નિરાશાના ખબર જાણનાર વિદ્યાર્થીઓના પગ ઘેર જવામાં ઢીલા થયા ઘેર બેઠા ખબર જાણનાર ઘરેથી બહાર જવામાં મગરૂર જણાયા કોઇક નબળા મનના વિદ્યાર્થીએ તો આપઘાત કર્યાનું પણ સંભળાયું

પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓના સ્નેહી સંબંધીઓ જેમ જેમ સમાચાર જાણતા થયા તેમ તેમ તે વિદ્યાર્થીને અથવા તેમના સંબંધીઓને ખુશાલી જાહેર કરવા જવા લાગ્યા જ્યારે નાપાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓ અથવા તેના સંબંધીઓને ખરખરો કરવા અથવા દિલાસો દેવા તેમના સગાવહાલાઓ આવવા લાગ્યા 'વન ફેઈલીયર હાફ સકસેસ' ' One Failure half Success' 'પ સ વચન

કયો મુલક ઘેર આવવાનો હતો ?" મદ્રાસ ઇલાકામા તો જ્યા જુઓ ત્યા "એમ એ" અને "બી એ" મેટ્રીકને તો પોસ્ટમેનની નોકરી પણ મુશ્કેલીએ મળે મજુરો પણ અગ્રેજી જાણે "હવેની દુનીયા તો બસ હાલીજ નીકળી છે ઘાચી કે મોચી, ઢેડ કે ભગી, બસ જે હોય તે છોકરાને અંગ્રેજી ભણાવવો અને પાસનુ પૂછડુ મેળવવુ પછી ભલે રોટી ન કમાય, અને દીન દુનિયાના ન રહે" "કુદરત તેને નાપાસ કરીને આખ ઉઘાડે છે" "હવે તો પરીક્ષાઓ પણ આકરીજ થતી જાય છેને ?" "બધાને પાસ કરે તો નોકરી ક્યાથી મળે ?" "યુનિવર્સિટીની પરીક્ષાનુ હવે કાઇ ઠેકાણુજ નથી" પરીક્ષકો કઠોર હૃદયના છે પોતાના આગલા દિવસો તો તેઓ ભુલીજ જતા લાગે છે ' આવા અનેક ઉદ્દગારો વડે તેઓ આશ્વાસન આપ્યાનો સતોષ માનતા રસ્તે પડ્યા આ વખતની બી એની પરીક્ષામા સ્ત્રી વિદ્યાર્થીઓ પણ ઠીક સખ્યામા પાસ થએલી, જે પાસ વર્ગમા "શાતાલક્ષ્મી" નામની એક ગુજરાતી બ્રાહ્મણ કન્યા પણ હતી તે સારે નબરે પાસ થએલી

"શાતાલક્ષ્મી" તેણીના પિતા ઇશ્વરચદ્રનુ એકનુ એક લાડકવાયુ સતાન હતી તે તેણીને શાતુ"ના ટુકા નામથી બોલાવતા અને તેનુ અનુકરણ કરી કેટલોક સ્નેહીવર્ગ પણ તેણીને શાતુજ કહેતો ઇશ્વરચદ્ર આરેક હતા ઘણા વખતથી તે નિવૃત્ત થએલા હતા સરકારી ખાતામા તમણે લાબો વખત નોકરી કરેલી, જેને પરિણામ અત્યારે તેને માસિક પોણોસો રૂપીઆ પેન્શન મળતુ હતુ તેની નાતિમા, સમાજમા કે કુટુબમા કન્યાઓને આટલી હદ સુધી કેળવણી આપવાની પ્રથાજ નહોતી એટલે ઇશ્વરચદ્રનુ આ પ્રથમ સાહસજ ગણાતુ, કારણ કે તેઓ સુધારક ગણાતા વળી આર્યસમાજી હોવાથી સનાતન ધર્મોનો દાવો કરનારા જુની રૂઢીના માણસો તેમને નાસ્તીક માનતા, તથા તેમના વિચારની આડે માથુ મારવામા "પાણી વલોવવા" જેવુ સમજતા પોતાની આ એકની એક પુત્રીને સારી કેળવણી આપી કોઇ સસ્કારી યુવક સાથે તેણીનુ લગ્ન કરી દેવુ એટલુજ માત્ર તેના જીવનનુ અવશેષ કર્તવ્ય તે માનતા હતા

ઇશ્વરચદ્ર અને તેમના મોટા ભાઇ ગોપીનાથ એ બન્ને અવિભક્ત સ્થિતિમાજ સાથે રહેતા ગોપીનાથ વેપાર કરતા અને વેપારી વર્ગ તથા કેળવાએલા વર્ગ વચ્ચે સસાર વહેવારની બાબતમા જેટલો મતફેર હોય છે, તેટલો મતફેર તો તે બન્ને ભાઇઓ વચ્ચે અવશ્ય હતો વળી ગોપીનાથના ધર્મપત્ની ચચળલક્ષ્મી તો ગોપીનાથ કરતા પણ ચાર ચદ્દા વધી જાય તેવા જુના વિચારના હતા તેમને "શાન્તુ"નો અગ્રેજી અભ્યાસ મુદ્દલ પસદ નહોતો અને તેણીના ઉમ્મર તેર વરસથી જેમ આગળ જવા લાગી તેમ તેમ લગ્નની હદને તે અભ્યાસ આડો આવે છે એમ તેણીને અવશ્ય લાગ્યા કરતુ જુના વિચારનો તેમનો સ્નેહી સબધી વર્ગ તે બાબતમા અનેક વખત તેમનુ માથુ કાચુ કરતો અને તેના નિવારણ તરીકે તે ગોપીનાથ પાસે એ નિશ્ચયો મૂકીને કે આઓમા ઝગઝગીઆ લાવીને તેમનુ માથુ કાચુ કરતા ગોપીનાથ તે સાભળી લેતા અથવા બની શકે તેટલી દલીલોથી તેણીને સમજાવતા એટલુજ

પણ ઈશ્વરચંદ્રને તે બાબતમાં એક પણ શબ્દ કહેતા નહી અનબત્ત વ્યવહારની એટલી બધી બેપરવાઈ અને પોતાના મનનુ ધાર્યું જ કરે રાખવુ એ ઈશ્વરચંદ્રની રીત તેમને જરા વધારે પડતી તો જણાતી પરંતુ ઈશ્વરચંદ્ર બુદ્ધિશાળી છે એ તેની માન્યતાને ચલાવમાન કરવી મુશ્કેલ છે એમ પણ તે સારી રીતે સમજતા વળી સંસારમાં સ્વાર્થની સાંકળ પણ એટલી મજબુત બની જાય છે કે ગમે તેવુ અસહ્ય પણ સહન થઈ શકે એટલે શાન્તુની કેળવણી સબંધમાં રહેજ પણ અણ-ગમો ગોપીનાથ કે તેમના ધર્મપત્નીએ ઈશ્વરચંદ્રને જણાવા દીધો નહોતો

શાન્તુ પાસ થઈ ત્યાં સુધીમાં ફક્ત બે ત્રણ વખત તેણીના લગ્નની વાત ચંચળલક્ષ્મીએ ઈશ્વરચંદ્ર પાસે છેડેલી ખરી પરંતુ ઈશ્વરચંદ્રે કેવળ નિરૂત્તર રહેવામાંજ મોટા ભાભીની મર્યાદા જાળવવાનો સંતોષ માની લીધો હશે

મનુષ્યોના ઘણા નિર્ણયોના પાયાઓ તો કેવળ સંયોગો ઉપરજ ચણાય છે શાંતુ પાસ થયાની વાત બહાર આવતા તેની કેળવણી માટે ટીકા કરી માથુ કાણુ કરનારની સંખ્યા કરતા વિશેષ સંખ્યામાં માણસો ખુશાલી બતાવવા અને વધામણી ખાવા આવવા લાગ્યા એટલે ભુતકાળની મુશ્કેલીઓ તદ્દન વિસારે પડી

ખુશાલી બતાવનારાઓને ગોપીનાથ તો માત્ર એટલોજ જવાબ આપતો "પ્રભુનુ ધાર્યું થાય છે" પરંતુ સ્ત્રી જાતી તો જન્મની સાથેજ સંસાર વ્યવહાર શીખીને અવતરતી જણાય છે વળી કેટલીક સ્ત્રીઓને તો કુદરતે એ બક્ષીસ પણ ખાસ કરેલી જણાય છે કે તેઓ મન વચન અને કર્મ આ ત્રણેના પરસ્પર વિરૂદ્ધ પાઠો એકીજ વખતે એવી સરસ રીતે ભજવી શકે કે સુક્ષ્મતાથી નિરક્ષણ કરનારને પણ તેની ખબર, કદી પડે નહી ખુશાલી બતાવવા આવનારની રૂખ ઉપરજ ચંચળલક્ષ્મી ભળતા જવાબો આપતા તેમાં પણ કેળવણીના ખાસ હિમાયતીઓને તો તેઓ જણાવતા કે શાંતુને કેળવણીમાં આગળ વધારવાનો ખાસ આગ્રહ તેણીનો પોતાનોજ હતો

શાંતુ પાસ થયાના ખબર જાણી ગોપીનાથે ઈશ્વરચંદ્રને તો ખુશાલી બતાવવા માત્ર એટલુજ કહ્યું કે "પ્રભુએ જે કર્યું તે ઠીકજ કર્યું હવે જલ્દી ત્યાંથી સારૂ ઠેકાણું મળી જાય, એટલે ગંગા ન્હાયા"

શાંતુનું શરીર ઘાટીલુ અને તંદુરસ્ત હતું વર્ણ ગૌર હતો આંખો પ્રકાશીત હતી મુખ ગોળ હતું વાણી મધુરી અને વિનયી હતી સ્વભાવ કોમળ અને પ્રેમી હતો ઓજસ ખુબ છતા અભિમાન બીલકુલ નહોતું સમજણી ઘણું છતા ગંભીરતા જાળવી શકતી બુદ્ધિ તીવ્ર છતા અસ્થીરતા જરા પણ ન્હોતી તેણીની ઉમ્મર અત્યારે અઢાર ઓગણીસ છતા તંદુ-રસ્તીને લીધે એકવીસ વરસની જણાતી

ગોપીનાથ અને ઈશ્વરચંદ્ર મળ તો સુરતના હતા પરંતુ કમાવાના ઉદ્યોગની શરૂઆત ગોપીનાથે મુંબઈના વેપારીની નોકરીથી કરેલી ધીમે ધીમે ધીરજ અને ખંત અને સત્યના ગુણોથી તે વેપારી બન્યા અને થોડાજ વરસો ઉપર મુંબઈના એક પરામાં ઘરનો બંગલો વસાવ્યો તે અરસામાં ઈશ્વરચંદ્ર પણ પેન્શન લઈ નિવૃત્ત થયા

પાસ થયાને વળતે દિવસે શાંતુની અંતરની ત્રણ બ્હેનપણીઓ કે જે કૉલેજમાં તેની

સાથેજ ભણતી તેઓ વધામણી ખાવા મુંબઈથી આવી શાન્તુ તો તેની પહેલેજ દિવસે રાહ જોતી હતી પણ સમાચાર મોડા મળ્યા હોય અગર સાથે મળીને આવવામા ઢીલ થઈ હોય માટે કાલે તો જરૂર આવવા જોઈએ એમ તેણીએ માની લીધુ હતુ સવારથીજ તે તેઓની રાહ જોતી હતી

આ ત્રણ બ્હેનપણીઓમાથી એક એંગ્લો ઇન્ડીયન મારિકા હતી જેનુ નામ "રોઝા" હતુ બીજી પારસી કન્યાનુ નામ "દીનુ" હતું અને ત્રીજી મહારાષ્ટ્રીય બ્રાહ્મણ કન્યાનુ નામ "સરસ્વતી" હતુ તેઓ શાન્તુને ત્યા આવ્યા ત્યારે શાન્તુ પાસે તેણી નિજ ન્યાતીની એક તરુણ પણ પરણેલી બ્રાહ્મણ સ્ત્રી "ગવરી" નામની હતી તે સિવાય બીજુ કોઇ ન્હોતુ

પુરુષચંદ તો બગલાની અંદરના તેમના દિવાનખાનામા હતા અને તેમના ભાભી અંદર ગૃહ વ્યવસ્થામા હતા ગોપીનાથ તો હમેશા રાત્રીના આઠ સાડા આઠેજ મુંબઈથી આવતા પાસ થયાના ખબર પોતે જાણ્યા પછી શાન્તુ ત્યારથી તો આ ત્રણ બ્હેનપણીઓનેજ વધામણી ખાવાને પહેલી તકેજ આવવાની આશા રાખતી પરંતુ આ ત્રણ બ્હેનપણીઓ કરતા પણ જલદીમા જલદી આવવાની તેણીની આશા અને આતુરતા ખાસ કરીને "સુરેશ" માટેજ હતી કેમકે સુરેશેજ તેણીને આટલે સુધી અભ્યાસ વધારવા પ્રોત્સાહન આપ્યુ હતુ "સુરેશજ" તેને સાહિત્યદ્વારા ઉચ્ચાભિલાષી બનાવી હતી અને તેના ભાગ્યો યથા જો કે પ્રપંચ વધારે રાહ થય તો તે માત્ર સુરેશજ હતા સુરેન્દ્ર અત્યાર સુધી પરિણામના ખબર ન હોય એમ તો નજ બને એનો પરીણામ પરિણામ જાણ્યા પછી તુરતની ગાડી પકડવામા તે એક પણ મિનીટ ન લગાડે ત્યારે શુ થયુ હશે? ભગવાન જાણે આવા અનેક વિચારો તેને પાસ થવાને દિવસે આખી રાત સુધી ઘોળાએલા અને વળતે દિવસે પણ સવારથી તેની રાહ જોતા આવા અનેક વિચારો ઘોળાતા હતા આ બ્હેનપણીઓ આવતા સુધી પણ સુરેશ તો નજ દેખાયો

"કનેક" "કોંગ્રેચ્યુલેશન" એ બે ઉદ્ગારો શાન્તુના રૂમમા પગ મુકતાજ દીનુ અને રોઝાના મોઢામાથી લગભગ એક સાથે બહાર પડ્યા જ્યારે સરસ્વતી તો માત્ર મોઢુ મલકાવીનેજ તેમને અનુમોદન આપતી જણાઇ

શાન્તુએ ઉભી થઇ તેમને આવકાર આપ્યો અને બાજુએ પડેલી ખુરસી અને કોચ ઉપર જેમને જેમ ઠીક પડ્યુ તેમ બેઠા "સુરેશભાઇ તો કાલેજ પહોચી ગયા હશે" દીનુએ ખુરસી ઉપર બેસતા બેસતાજ પહેલો પ્રશ્ન શાન્તુને પુછ્યો "ના" એ ટુકોજ ઉત્તર ગ્લાનિત હૃદયે શાન્તુના મુખમાથી નીકળ્યો

"અને આજે!" દીનુ શાન્તુના હૃદયને સંપૂર્ણ સમજતી છતા કોઈ ગંભીર ચર્ચા શરૂ કરવા ખાતરજ શાન્તુને ફરી સવાલ કર્યો

'ના આજે પણ અત્યાર સુધી તો નહીજ શુ કારણ બન્યુ હોય તે પ્રભુ જાણે" શાન્તુએ એટલીજ ગંભીર મુખથી જવાબ વાળ્યો પરંતુ તે જવાબને અંતે ઉંડો પણ ટુકો નિશ્વાસ હતો ખરો

"આજે સાંજ સુધી તો તો જરૂર આવવા જોઇએ" દીનુએ આશ્વાસન આપતી હોય તેમ કહેવા માંડ્યુ "કદાચ અમે ગયા પછીજ

આવી પહોંચે આપણા સ્ત્રીહૃદયો અને પુરુષ હૃદયમાં આટલો તફાવત તો કુદરતથીજ મૂકાએલો છે"

સુરેશના હૃદય સંબંધી આ ટીકા શાંતુને ઠીક ન લાગી હોય એમ તેના ચહેરા ઉપરથી દીનુ સ્પષ્ટ જોઈ શકી અને ચર્ચાનું સુકાન ફેરવવા થોડું મરકતી બોલી 'શાંતુબ્હેન, અમે-માત્ર તમો પાસ થયા તેની ખુશાલી બતાવવાનેજ મુંબઈ વેરથી અહીં આવ્યા છીએ એમ ન માનતા પરંતુ અમારી ખાસ મકસદ તો કાંઈ જુદીજ છે"

"જુગ એટલે યાદ ગીરીનની" આ ત્રણે બ્હેનોના બંધુ પરિશ્રમમાં નહિ છતાં પરાણે સહવાસી બની જનાર ગૌરી બોલી 'બાપુજીએ મને એટલાજ માટે અહીં બેસવા કહ્યું છે અને તમો આવો કે તુરત તેમને અંદર ખબર આપવા આજ્ઞા કરી છે માટે હું અને બાપુજી આવીએ તે પહેલા જતા નહીં" એમ બોલતીજ તે અંદર ગઈ તેની ગેરહાજરીથી સ્પષ્ટ વાતો કરવાનું મેદાન મળેલું જોઈ ત્રણે આનંદીઓને સંતોષ થયો અને ગૌરી અંદર ગઈ કે તુરતજ દીનુએ આગળ ચલાવ્યુ 'શાંતુબ્હેન હવે અમો અભ્યાસ આગળ વધારવા સૂચના કરીએ છીએ એકજ દિશામાં નહી પણ બીજી અને જરા જુદી દિશામાં" શાંતુ કાંઈક ઝાંખુઝાંખુ સમજી તો ખરી પણ તેની અપૂર્ણ સમજે સીધો ઉત્તર દેવા જેવું ન જણાતા તેણે આશ્ચર્ય પૂર્વક સામો પ્રશ્ન કર્યો "એટલે"?

"એટલે" એમ કે દીનુ બોલી "જેમ તમે આટલી અવસ્થા પર્યંત કેળવણીની યુનીવર સિટિનો અભ્યાસ કરી પાસ થયા તેવીજ રીતે આ ઉમરે સંસારની યુનિવરસિટિમાં અભ્યાસ કરી પાસ થવાનુ તમારી હિન્દુ કોમમાં તો સૃષ્ટિની એ સફર ફરજીઆતજ ગણાય છે

મુંબઈથી શાંતુને ત્યાં આવતા સુધી ટ્રેઈન માંજ એ ત્રણે બ્હેનપણીઓ વચ્ચે શાંતુના લગ્ન સંબંધી પુષ્કળ ચર્ચાઓ થઈ હતી અને એકબીજાની વાત કેમ ઉપાડી લેવી એનો સંપ પણ તેઓએ કરી રાખેલો એટલે મુખ્ય મુદ્દા ઉપર આવતા સરસ્વતીએ દિનુને જવાબ આપતી હોય તેમ કહ્યુ 'બુદ્ધિશાળી ચતુર અને શુદ્ધ હૃદયવાળા નાવિક વિના એ સફર સફળ થવાની મુશ્કેલ થાય છે"

'પણ આપણી શાંતુબ્હેન માટે તો તેનો નાવિક શોધવાજ જવો પડે તેમ નથી" રોઝાએ પોતાનો અભિપ્રાય આપવા કહેવાનું શરૂ કર્યું

'કોણ' સરસ્વતીએ અજાણી બની સવાલ કર્યો

'સુરેશભાઈ? વળી કોણ?' રોઝાએ પોતાનો અભિપ્રાય સ્પષ્ટ જાહેરાતમાં મૂક્યો અને એ ત્રણે જણીઓ શાંતુ તરફ જોઈ રહ્યા

શાંતુની ગંભીરતા વધતી જતી હતી પોતાને માટે સુરેશ વિના બીજું કોઈપણ પ્રેમનુ સ્થાન સૃષ્ટિમાં નથી એમ તો તે સંપૂર્ણ રીતે માનતી હતી પરંતુ ગોપીનાથ અને ચંચળલક્ષ્મી જ્ઞાતિ પ્રથાને લઈને તે કબુલ રાખે કે નહિ તે શંકાશીલ હતું વળી જે મુશ્કેલી તેમના કુટુંબમાં નડતી જણાતી તેવીજ મુશ્કેલી સુરેશના કુટુંબમાં પણ નડતર રૂપ છે એમ પણ તે જાણતી હતી અલબત્ત સુરેશ અને તેણીના શરીર માત્ર જુદા હતા પરંતુ મન અને અંતરઆત્મા તો એકજ

થએલા હતા સુરેશ પણ વિશાળ હૃદયથી શાંતુને ચાહતો અને શાંતુ પણ સુરેશનેજ જોતી તેમ છતા અત્યાર સુધી ઘડી સુધી લગ્ન સબંધી એક પણ શબ્દ તેઓ વચ્ચે ઉચ્ચારાએલો નહોતો. હવે આ બહેનપણીઓની વાતોના પરિણામે પોતાની શંકા જો ખરીજ પડી જાય તો તેના જીવનસુખની અસારથીજ સમાપ્તી થઈ જાય એવો તેને ખાસ ભય હતો. હિનુએ ઉપાડેલી વાતથીજ તે શંકા અને ભય શરૂ થએલા, તે ઉત્તરોત્તર વધતા જતા તેણીના હૃદયમા અનેક તર્કો ઉછળી મારતા હતા.

"જોડી તો જોવી જોઈએ તેવી જ આ બન્નેના હૃદયો તો ક્યારના સંલગ્ન થઈ ચૂક્યાં છે," સરસ્વતીએ વાતની સકળ જાળવતા કહેવા માડ્યું 'મા, સમાજ અને બાપુજી તેમા સંમતી આપી શકે કે નહી એટલુંજ માત્ર જોવાનુ."

રોઝાને સરસ્વતીના છેલ્લા શબ્દથી ભારે અજાયબી થતી હોય તેમ બોલી "કેમ એ બન્ને હિન્દુ નથી?"

"હિન્દુમા તો એક હજાર નાતો હોય છે" સરસ્વતીએ કહ્યુ.

હીનુ રોઝા કરતા હિન્દુ લોકોના રિવાજો વધારે સમજતી હતી એટલુંજ નહી પણ શાંતુ અને સુરેશ એકજ જ્ઞાતિના બ્રાહ્મણ છે એમ પણ તે જાણતી હતી એટલે બોલી, "પણ આ બન્ને તો બ્રાહ્મણજ છે!" "બ્રાહ્મણમા વળી એક હજારથી પણ વધારે નાતો છે" સરસ્વતીએ જવાબ વાળ્યો, એટલે હીનુ વિચારમા પડી.

"માઈ લૉર્ડ! આ તમારા હિંદુઓ તે એટલા બધા ક્યારે નવરા પડ્યા હશે? ગણીતની સંખ્યામા પણ ન હોય તેટલા ધર્મો અને તેટલી જાતો!" એટલુ બોલતાંજ રોઝાએ પોતાનેજ હાથે પોતાના બન્ને ગાલો પર હળવી નાની ટાપલીઓ મારી રોઝાના બોલવામા ઘણું વાજબીપણુ હતું છતા હિંદુઓના નવરાપણાનો બચાવ કરતી હોય તેમ સરુ બોલી, "અમારા મહારાષ્ટ્રમા એટલુ બધુ તો નથી અમે પણ છીએ તો બ્રાહ્મણ, ને વળી ઉચ્ચામા ઉચ્ચા પરંતુ લગ્નની બાબતમા અમારુ ક્ષેત્ર વિશાળ છે"

"તે હોવુ જોઈએ" રોઝાના મતને સરસ્વતીના શબ્દોથી થોડુ અનુમોદન મળતા તેણીને બોલવાની હિમ્મત વધી.

'તમારામા કન્યાઓને લગ્ન કર્યા વિના તો ચાલેજ નહીં ત્યાર આ સાંકડી ગલીઓમા મનમાન્યુ જોડુ તે કેમ થી મળવાનુ હતુ?" રોઝા છેલ્લા શબ્દો બોલી નહી કે તુરત ગૌરી અંદરથી આવી અને તેમની વાતો જાણવાની પરવા ન કરતી હોય તેમ બોલી 'બાપુજીએ કહેવરાવ્યુ છે કે, તમે પેટ ભરીને મળીહળી લ્યો એટલે મને જરૂર ખબર આપશો કે હુ તમોને મળી જાઉ. ચાહ ટીફીન પણ તૈયાર છે સુરેશભાઈ આવ્યા કે નહી તે પણ પૂછાવ્યુ છે" આટલુ બોલી જવાબની રાહ જોતી ઉભી.

"બારૂ ગૌરીબ્હેન, મને જરા એક જવાબ આપશો?" હીનુએ ગૌરીને પૂછ્યુ, ગૌરીએ જવાબ વાળ્યો "ખુશીથી"

"જુઓ તમે અને આ શાંતુબ્હેન, એકજ નાતના કે નહિ?" હીનુએ સવાલ કર્યો એટલે ગૌરીએ વગર ઢીલે જવાબ વાળ્યો કે -"એકજ નાતના અને કાંઈક સંબંધી પણ ખરા" હવે મુખ્ય સવાલ ચાતડો નહીં જણાય એમ માનતી હીનુએ બીજો સવાલ કર્યો, "અને સુરેશભાઈ?"

'તે પણ અમારીજ જ્ઞાતિના" પણ—એટલું બેની આગળ બોલવું કે નહિ અને તે કેમ લાગતી તે વાતનો વિચાર આવતાં ગૌરી જરા અચકાઈ પણ દીનુ વધારે સમજવા માગતી હોય એમ તેણીના મુખમુદ્રા ઉપરથી જણાતાં તે આગળ વધી 'બોલન વહેવારમાં તો અમે બધા એક, પણ લગભગ પચીસેક વરસથી કન્યા વહેવારને માટે જરા તફાવત પડ્યા છે એટલે અમારા તડમાંથી સુરેશભાઈના વડવાઓ પણ અમારા તડમાં તેમને ન પરણ્યા છે.'

'હ ગમે' ગૌરીના જવાબ સાંભળી દીનુ આવેશમાંજ બોલી ઉઠી, "આ વીસમી સદીના સરકારી યુગમાં તે કાંઈ ચાલવાનું છે? શકુ બહેન જેવા સકાર અને બાપુજી જેવા સરકારી પુરુષ પણ આવા સંકુચિત ચીલામાં ચાલવાનું પસંદ કરે તે તો બિલકુલ અનુચિત ગણાય'

'વારુ બાપુજીને કહો કે સુરેશભાઈ હજુ આવ્યા નથી. અમે પણ તેમની રાહ જોઈએ છીએ તેમને અવકાશ મળે ત્યારે ખુશીથી પધારે અમારે ઉતાવળ નથી એમ ન શકુ બહેનના સ્વભાવનો વિરોધ લાગ આગને મળ વાનો." ગૌરીએ તે સાંભળી લીધું અને અ. નાઇ અને દીનુએ તુરત શકુને ઉપાડી અને બોલી "શકુબહેન સમજ્યું ને આ બધું આ તમારાજ ગૌરીનો જવાબ છે તમને એ વાત ગમતી ન હોય તો સાફસાફ કહી દેજો આપણો કાંઈ જતું નથી'

શકુ વિચારમાં પડી તેણીને ધારણા નહોતીજ આ ચર્ચા કરવાની જરૂરી હતી અને તે એટલે સુધી આગળ વધશે એમ તો તેણીની કલ્પનાજ નહોતી દીનુનું સાહસ કાંઈક વધારે પડતું હશે એમ તેને જણાયું પરંતુ તે તો પોતાના અંતરના પ્રેમથીજ એટલું કહી રહી હતી એ બધું તેના ખ્યાલ બહાર નહોતો એટલે પ્રેમભાવની નજરથીજ દીનુ સામું જોતી તે બોલી—"દીનુબહેન, અહીં સુધીની તમારી હીંમત તમને કહેવાની નથી લાગતી? ગૌરીએ કહ્યું તેમ અમારી જ્ઞાતિ રિવાજ પ્રમાણે તો સુરેશને હું નજ પરણી શકું કદાચ અમે હીંમત કરવા જઈએ તો બાપુજી કે સુરેશના વડીલો તેટલી હીંમત ન કરી શકે અને ધારો કે બાપુજી તો મારે ખાતર બધું કરવા તૈયાર થાય પણ મોટા બાપુ અને મોટા બા તેમાં કદી પણ સંમતિ ન આપે કારણ કે તેમને તો "નાતેજ મરવાનું અને નાતેજ ડુબવાનું" શકુનો આટલી હદ સુધીનો મનની નબળાઈ બિલકુલ ન ગમી અને બોલી 'સન્ક નાગા ખરી સંમતિ તો માત્ર વરકન્યાનીજ, વાકીઓએ તો તેમની ઈચ્છાનેજ અનુકૂળ થવાનું બાપુજી તો ઠીક પણ વળી બીજા બાપુજી અને ત્રીજી માં એ બધાનો શો અધિકાર? 'ધણીધણી-આણી રાજી તો શું કરે મીયાં કાજી' એ તો અભણો પણ સમજે તેવી કહેવત છે દીનુએ શકુની હડપચીને પકડી ઊંચી કર્યું અને તારી અને સુરેશભાઈ બન્નેની વકીલાત હું બાપુજી પાસે હું પહેલીજ કરવાની પરંતુ ત્યારે પહેલાં તમો બન્નેમાંથી કોઈને ન ગમતું હોય, તો સાફ સાફ કહી દેવાનું અને તેના કારણો પણ જણાવવાના નહિ તો 'સાઈલન્સ ઈઝ હાફ કન્ફેશન માનવામાં આવશે' Silence is half Confession વળી પણ પોતાના મનની વાત જણાવતી નથી

કરી શકતા એ બોલતા દીનુ મોટેથી હસી અને તેનું અનુકરણ રેઝા તથા સરસ્વતીએ પણ કર્યું પરન્તુ શાતુ તો મૌન અને ગભીર જ રહી

સુરેશ હજુ પણ ન આવ્યો અને તેમની સમતી તો દીનુ ક્યારની જાણી ચુકી હતી એટલે તેમની રાહ જોયા વિનાજ તેણી ઘરની અંદર પડતા દરવાજામા ઉભી, મોટેથી બોલી "ગૌરીબ્હેન" "ઓ ગૌરીબ્હેન" બાપુજીને કહો તો અમારે જવાની તયારી છે" તમારા બોલાવ્યા પહેલાજ હું આવતો હતો." ઇશ્વરચંદ્રે શાતુના રૂમમા પગ મૂકતા કહ્યુ, બધી છોકરીઓ ઉભી થઇ અને તેમની ગર્દનો ઇશ્વરચદ્ર તરફ નમી

ઇશ્વરચંદ્ર આશિર્વાદાત્મક હાથે સૌને બેસવાની ઇશારત કરી અને પોતે બાજુની ઇઝી ચેર ઉપર બેસતાજ બોલવાની શરૂઆત કરી

"મારી શાતુ પાસ થયાનો ખરો યશ તો તમો બ્હેનોનેજ ઘટે છે તેણીની તરફની તમારી લાગણીઓ હુ નજરે જોઇ શકયો છુ શાતુ પણ હરવખત તેજ વાત કરે છે" કોઇએ પણ જવાબ તો આપવોજ જોઇએ એટલે દીનુ બોલી "બાપુજી ખરેખરો યશ તો આપનેજ ઘટે કેમકે નાતજાતને કે કુટુબીઓને નહી ગણકારતા આપે તેણીને એટલી હદ સુધી કેળવણી લેવામા ઉત્તેજન આપ્યુ આપની પાસે તે અમારી જે પ્રશસા કરે છે, કરતી હોય તેના કરતા, સહસ્ત્રગણો આપનો ઉપકાર અમારી પાસે તે વારવાર પ્રદર્શીત કરે છે અમો વિદ્યાર્થીઓમાં તો ખરો યશ જો કોઇને હોય તો તે સુરેશભાઇનેજ ઘટે છે તેમણે જો શાતુબ્હેનને હીમત, પ્રોત્સાહન અને વિદ્યાની મદદ આપવી ન કરી હોત તો શાતુબ્હેન એટલી હદ સુધી આગળ નજ વધી શકત" ત્રણે બેનપણીઓ બાપુજીના મોઢામાથી સુરેશ સબધી શુ ઉદ્‌ગારો નીકળે છે તે જાણવા ઇશ્વરચદ્ર તરફ નજર માંડી રહી શાતુ વધારે ગંભીર બની

"સુરેશ, ભલો લાગણીવાળો અને સસ્કારી યુવક છે મને તે પોતાના પિતાતુલ્ય માને છે અને હુ તેને પુત્રથી અધીક ચાહુ છુ શાતુ તરફની તેની લાગણી બચપણથીજ એવી ને એવી છે" ઇશ્વરચદ્રે તેણીતેણીને જવાબ આપ્યો અને સુરેશ હજી સુધી પણ કેમ નહિ આવ્યો હોય તે વિચાર આવતા આગળ બોલ્યા "પણ તે ખુશાલી બનાવવા આવી શકયો નથી એ તો તદ્દન નવાઇનીજ વાત" તમોને બધાને હવે વખત થતો હશે માટે હું અદર જઇ ચાહનાસ્તો મોકલુ છું તમો બ્હેનોને મારી ખાસ ભલામણ છે કે શાતુ કોલેજમાથી છુટી થઇ પરતુ તમારે તો તેણીને તમારા સહવાસનો લાભ આપનાર આપ્યાજ કરવાનો મને તો જેવી શાતુ તેવાજ તમે" આટલુ બોલી ઇશ્વરચદ્ર ઘરમા જવા તૈયાર થયા જતા જણાયા પરતુ દીનુને તો હજી આખુ રાખ્યુ પણ અત્યારેજ પુરૂ કરવુ હતુ એટલે તુરતજ બોલી "સહવાસ તો અમે કદી નથી છોડવાના પરતુ અમારો સહવાસ પણ હવે ક્યા સુધી? હવે તો તેમના જીવનનો ખરો સહવાસ આપેજ પુરો પાડવાનો રહ્યો કેળવણી આપવા કરતા તે બાબતમા આપની ઉપકારદષ્ટી, હૃદય અને વિવેક બધાની જરૂર છે" દીનુના આ શબ્દો શાતુને જરુ તો નજ ગમ્યા પરતુ પોતા તરફની તેણીની લાગણીનો વિચાર કરતા તેણીના

મલબારમાં ઇસ્લામ

જનાબ સાજેદ બકીની સાહેબ

[શહેનશાહ જલાલુદ્દીન મુહમ્મદ અકબર બાદશાહના રાજ્ય અમલ સમયે હિ. સ. ૯૮૨માં શેખ ઝેનુદ્દીન અલ-મઅબરીએ લખેલી અરબી કિતાબ 'તુહફતુલ મુજાહિદીન'ના બીજા પ્રકરણનું ભાષાંતર]

યહૂદીઓ અને ઇસાઈઓની એક જમાઅત કેટલાક સમયથી કદનકોરમાં આવી હતી.* આ શહેર મલબારનું પાટનગર હતું અને આજ સ્થળે રાજા પણ રહેતો હતો. આ લોકો એક મોટી નૌકામાં બેસીને પોતાના પરિવાર સાથે મલબારમાં આવ્યા અને અહિંના રાજા પાસે વસવાટ કરવાને માટે જમીનો, મકાનો અને બાગોની માગણી કરી અને આ દેશને પોતાનું વતન બનાવ્યું.

એના લાંબા સમય પછી મુસ્લિમ ફકીરોની એક જમાઅત આ શહેરમાં આવી પહોંચી. આ લોકો સિલોન હજરત આદમ (અ૦)ના કદમની ઝિયારત માટે જતા હતા. રાજાને જ્યારે એમના આવવાની ખબર થઈ તો એમને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને તેમનાથી હજરત પૈગમ્બરે ઇસ્લામ (સ૦)ની હાલત પૂછી. આ જમાઅતમાં એક વૃદ્ધ પુરુષ પણ હતા. તેમણે નબીએ કરીમ (સ૦)ના હાલાત, દીને ઇસ્લામની હકીકત અને મુઅજિઝા શક્કુલ કમરની કૈફિયત બયાન કરી. જ્યારે રાજાએ આ બધી વાતો સાંભળી તો પૈગમ્બરે ઇસ્લામ (સ૦)ની સત્યતાનો સ્વીકાર કરી લીધો. તેના દિલમાં નબીએ અકરમ (સ૦)ની મહબ્બત સ્થાપિત થઈ ગઈ અને તેણે સાચા દિલે ઇસ્લામ કબૂલ કર્યો.*

---

* એક પ્રાચીન રિવાયત છે કે ઈરાનના બાદશાહ કૈખુસરો જ્યારે યહૂદીઓને ઈરાનમાંથી કાઢી મૂક્યા ત્યારે તે ઈરાની અખાતને માર્ગે મલબારમાં આવીને કોચીનમાં વસી ગયા. ડૉક્ટર ફોરસ્ટર (Forster) એક પોતાના પુસ્તક Gadeps de Cochin (કોચીનના યહૂદીઓ)ના હવાલાથી લખ્યું છે કે ઈ. સ. ૩૬૮ની લગભગ યહૂદીઓનું એક ટોળું જેમાં સાત આઠ હજાર માણસો હતા, મેજોરકા ટાપુ (Magoren)થી રવાના થઈને મલબારના કાંઠે આવી લાગ્યા અને ૨૮૨ કોચીનમાં વસી ગયા.

સામાન્ય માન્યતા એવી છે કે મલબારમાં ઇસાઈ ધર્મ સેન્ટ થોમસ (St Thomas)ના પ્રચારથી પ્રસર્યો છે. એ સિવાય સિરિયાના નસરાની (જે નસ્તૂરી ચર્ચના અનુયાયી હતા) આર્મેનીઆ અને કાલ્ડિયાથી આવીને મલબારમાં આબાદ થઈ ગયા હતા.

* વિદ્વાન લેખકે ઇસ્લામ સ્વીકારનાર રાજાનું નામ લખ્યું નથી, પરંતુ ઈન્ડીઆ ઓફીસના પુસ્તકાલયમાં અરબી ભાષાના બે પત્રકો (ચોપનીઓ) સચવાયેલા છે જે 'તુહફતુલ મુજાહિદીન'થી પહેલાંના લખાયેલા છે. એમાં રાજાના ઇસ્લામ સ્વીકારવા અને મલબારમાં આવીને મુસલમાનોના વસવાનું વર્ણન કરેલું છે. આ બે ચોપાનીયામાંથી એકમાં રાજાનું નામ 'શાકરવતી ફરમાડ' અને બીજામાં 'શકરવતી ફરમાન' લખેલું છે. 'શાકરવતી' સંસ્કૃત ભાષાના શબ્દ ચક્રવર્તીનું અરબી અપભ્રંશ છે. એનો અર્થ થાય છે શાહ અથવા મહારાજા અને એને તામિલ બોલનારા એક સામાન્ય લકબ પ્રમાણે દરેક રાજ્યકર્તા માટે વાપરે છે. વિદ્વાનોએ તામિલ અને મલયાલમ આધારભૂત સાધનોથી મેળવીને મુસલમાન બનેલા રાજાનું નામ ચેરામન પેરૂમલ (Cheroman Perumal) દર્શાવ્યું છે. ચેરામનનો અર્થ છે ચેરો વંશનો રાજા. 'ફરમાડ' અને 'ફરમાન' પેરૂમલના બગડેલાં આ બે નામો છે.

રાજાએ ફુકરા (ફકીરો–સંતો)ને કહ્યું કે જ્યારે તમે કદમ મુબારકની ઝિયારતથી પાછા ફરો, ત્યારે નબીએ અકરમ (સ૦)ની ઝિયારત માટે હું પણ તમારી સાથે આવીશ અને તેણે તાકીદ કરી કે આ વાત મલબારમા કોઈની આગળ પણ કરશો નહિ ફુકરા જ્યારે સિંહલથી પાછા આવ્યા ત્યારે રાજાએ વૃદ્ધ પુરુષને એક નૌકાનો બંદોબસ્ત કરવા માટે ફરમાઇશ કરી કે રાજા અને તેના સાથીઓ તકલીફ વગર સફર કરી શકે બંદર ઉપર ઘણાએ પરદેશી વેપારીઓની નૌકાઓ લાગરેલી હતી એક નૌકાવાળા સાથે બંદોબસ્ત થઇ ગયો રાજાએ જ્યારે પ્રવાસની તૈયારી કરી લીધી ત્યારે પોતાના કુટુંબીઓ અને રાજ્યના પ્રધાનોને બોલાવીને કહ્યું કે હુ પ્રભુ પ્રાર્થનામા તલ્લીન થવા ઇચ્છુ છુ, જેથી એક અઠવાડિયા સુધી કોઇને પણ મળી શકીશ નહિ એ પછી રાજ્યનો બંદોબસ્ત જુદા જુદા માણસોને સુપ્રદ કર્યો અને દરેકને નામે આજ્ઞા લખી આપી કે જેથી એક બીજાની સત્તામા કોઈ વાંધો ઉઠાવે નહિ મલબાર વાસીઓમા આ બનાવ આવીજ રીતે પ્રખ્યાત છે રાજાની અમલદારી ઉત્તરમા કંજરકોટથી શરૂ થઇને દક્ષિણમા કમહરી સુધી પ્રસરેલી હતી

એ પછી રાજા ફુકરાની સાથે નૌકામા સવાર થઇ ગયો નૌકા પહેલા ફન્દરિનામા પહોંચી પ્રવાસીઓએ આ સ્થળે એક રાત વિતાવી, પછી અહિંથી ધરમફતન પહોંચ્યા, અહિં ત્રણ દિવસ રહ્યા પછી અહિંથી રવાના થઇને શહેરમા ઉતર્યા અહિં લાંબા સમય સુધી મુકામ કર્યો એક ટોળુ પોતાના મિત્રોનુ ભેગુ કર્યુ આ સૌએ ઇરાદો કર્યો કે મલબાર જવુ અને ઇસ્લામનો પ્રચાર કરવો ઇબાદત માટે મસ્જિદો બંધાવવી આજ અરસામા રાજા બીમાર પડી ગયો તેને જિન્દગીની કોઇ આશા રહી નહિ, ત્યારે તેણે પોતાના સાથીઓને વસીયત કરી કે હિન્દુસ્તાનના પ્રવાસ માટે અડગ રહે આ લોકો રાજાના સાથી હતા શરફ બિન માલિક, એમના ભાઇ માલિક બિન દીનાર, અને એમના ભત્રીજા માલિક બિન હબીબ બિન માલિક, વી એમણે રાજાને કહ્યુ કે અમે તો ન તમારા દેશને જાણીયે છીએ અને ન તો તેની સરહદોથી વાકિફ છીએ અમે આ ઇરાદો માત્ર તમે સાથે હોવાને લીધેજ કર્યો હતો રાજાએ એમના કહેવા ઉપર ઘણી વાર સુધી વિચાર કર્યો અને તેમને મલબારી ભાષામા એક પત્ર લખી આપ્યો જેમા તેણે પોતાના સગાસ્નેહીઓ અને રાજ્યકર્મચારીઓના પતા જણાવ્યા અને શિખામણ આપી કે કદન કલોર, ધરમફતન, ફન્દરીના અથવા કોલમમા ઉતરે એવુ પણ કહ્યુ કે મલબારમા કોઇને પણ મારા બીમાર થવા અને મરવાનો બનાવ કહેવો નહિ છેવટે રાજા મરણ પામ્યો એના બે વર્ષ પછી શરફ બિન માલિક, માલિક બિન દીનાર, માલિક બિન હબીબ અને એમની પત્ની કમરિયહ તથા બીજો પરિવાર મલબાર તરફ રવાના થયો જ્યાર કદન કલોરમા પહોંચ્યા ત્યારે રાજાનો પત્ર ત્યાના અધિકારીને આપ્યો તેણે પત્ર વાંચ્યો અને લખવા મુજબ અમલ કર્યો એ લોકોને જમીનો અને બાગો આપ્યા માલિક બિન દીનાર અને તેમના ભત્રીજા માલિક બિન હબીબે કદન કલોરમા વસવાટ કર્યો અને ત્યા એક મસ્જિદ બંધાવી એના કેટલાક સમય પછી માલિક બિન હબીબ પોતાની પત્નિ બાળકો અને માલમતા સાથે

લઇને કોલમ તરફ રવાના થયો ત્યાં એક મસ્જિદ બંધાવી પોતાની પત્નિ અને બાળકોને આ સ્થળે મૂકયા અહિંથી હવની ગાનવી ગયો અહિં પણ એક મસ્જિદ બંધાવી અહિંથી નીકળીને ગાકનૂર અને કન્જરકોટ સુધીનો પ્રવાસ કર્યો આ સ્થળોએ પણ મસ્જિદો ચણાવી એ પછી હવની મારાવીમાં પાછા ફર્યો આ જગ્યાએ ત્રણ મહીના મુકામ કર્યો પછી શાલ્યાત, જરેફતન અને દહફતન તરફ આવ્યો ગયો ત્યાં પણ મસ્જિદો બંધાવી કેટલાક દિવસો સુધી આ શહેરોમાં સફર કરતો રહ્યો પછી કદન કલોરમાં પાછો આવ્યો પોતાના કાકા માલિક બિન દીનારને સાથે લઇને આ મસ્જિદો તપાસી અને દરેક મસ્જિદમાં નમાઝ પઢી *

* માલિક બિન હબીબ અને માલિક બિન દીનારે જે સ્થળોએ મસ્જિદો બંધાવી હતી તે સ્થળો કયા આવેલા હતા અને હાલમાં કયા નામે ઓળખાય છે, તે નીચે મુજબ છે —

(૧) કદીન કલોર—ચાલુ સમયમાં એને કરગાનૂર કહે છે કોચીનની પાસે મલબારના દક્ષિણ ભાગમાં દર્યા કાંઠે આવેલું છે ઘણુંજ પ્રાચીન સ્થળ છે બતલીમૂસે ફેરસના નામે એનું વર્ણન કર્યું છે રોમન અને અરબ વેપારીઓ આ ત્યાં જમાનામાં એજ શહેરમાં આવતા હતા

(૨) કોલમ એનું વર્ણન રશીદુદ્દીન, અબૂલ ફિદા અને ઈબ્ને બતૂતાએ પણ કર્યુ છે મલબારની સરહદનું છેલ્લુ સ્થળ છે સુલેમાન તાજિર અને અબૂઝૈદ સયારીના સમયમાં એને ગોલમ મલી કહેતા હતા

(૩) હયલી મારાવી -અબૂલ ફિદાએ એને રાસહેલી લખ્યુ છે રશીદુદ્દીને મન્જરૌર અને ફન્દરીના વચ્ચે એનું વર્ણન કર્યું છે

(૪) જરફતન -ઇબ્ને બતૂતાએ એનું વર્ણન કર્યું છે હિલીથી એનુ અંતર ત્રણ ફરસખ હતુ જોગ્રોફીઅલમાં લખ્યુ છે કે સન્નપૂર પાસે આબાદ હતુ

(૫) દહફતન -ઈબ્ને બતૂતાએ એનુ વર્ણન કર્યુ છે જોગ્રોફીઅલમાં લખ્યુ છે કે આ ગામ ટેલીચરી પાસે વસેલું હતું

(૬) ફન્દરીના -એનુ વર્ણન અબૂલ ફિદા અને રશીદુદ્દીને કર્યુ છે અબૂલ ફિદાના જમાનામાં અહિંઆ યહુદી કબીલા આબાદ હતા કાલીકોટના દક્ષિણે બાપૂની પાસે દર્યા કિનારે વસેલ હતું વર્તમાન સમયમાં એને પાલ્યામ કહેવામાં આવે છે

(૭) બાકનૂર -યાકૂત હમવી અને અબ્દુર્રઝાક સમરકન્દીએ એનું વર્ણન કર્યુ છે દર્યા કિનારાની વસ્તી છે હાલમાં એ બર્કોર નામે ઓળખાય છે

(૮) મન્જરૌર-મન્જનૌર -એનું વર્ણન યાકૂત હમવી અબૂલ ફિદા અને બીજા ભૂગોળવેત્તા ઓએ પણ કર્યું છે મલબારનું મશહૂર શહેર છે ઉત્તર ભાગમાં દર્યા કિનારે આબાદ છે ચાલુ જમાનામાં મંગલોર નામે ઓળખાય છે

પછી કદન કલોરમાં બન્ને પાછા આવ્યા અને ઇસ્લામના તબ્લીગનો શુરૂ કર્યો કે દીને ઇસ્લામનો એના દેશમાં પ્રચાર થયો, જે કુફ્ર અને અંધકારથી ભરપૂર હતો પછી માલિક બિન દીનાર અને માલિક બિન હબીબ કદન કલોરથી નીકળ્યા મિત્રો અને નોકરોને સાથે લઇને કોલમ તરફ રવાના થયા આ શહેરમાં આવીને વસવાટ કર્યો લાંબા સમય પછી માલિક બિન દીનાર, માલિક બિન હબીબ અને તેમના કેટલાક સાથીઓ શહેર તરફ રવાના થયા ત્યાં પહોંચીને મર્હૂમ મહારાજાના મઝારની ઝિયારત કરી એ પછી માલિક બિન દીનાર ખુરાસાન તરફ રવાના થયા અને તે પ્રદેશમાંજ મૃત્યુ પામ્યા માલિક બિન હબીબ મલબારમાં પણ

કર્યા કોલમમા પોતાના કેટનાક પુત્રોને રહેવા દીધા અને પત્નિને સાથે લઇને કદન કનોરમા આવી વસી ગયા આજ સ્થગે એમની અને એમના પત્નિની વફાત થઇ આ છે ટુક વર્ણન મલબારમા ઇસ્લામ પ્રચારનુ

આ બનાવની તારીખ નક્કી કરવી અમારે માટે કઠીન છે મ્હોટે ભાગે બનવા જોગ છે કે આ બનાવ હિજરતે નબવીના બસો વર્ષ પછીનો હોય પરંતુ મલબારના મુસલમાનોને ત્યા મશહૂર છે કે જે રાજાએ ઇસ્લામ સ્વિકાર્યો હતો તે હઝરત નબીએ અકરમ (સલ૦)નો સમકાલીન હતો જયરે એક રાતે ચાદના બે ટુકડા થતા જોયા, ત્યારે તે હઝ રસૂલુલ્લાહ (સલ૦,ની મુલાકાતનો લાભ લેવા મક્કાના પ્રવાસે નીકળી પડયો રાજા અને તેના સાથીઓ મલબારથી નીકળીને શહેરમા પહોચ્યા અહિ રાજા મરણ પામ્યો આ જમાનામા મશહૂર છે કે આ રાજાની કબ્ર શહેરમા નહિ બલ્કે ઝફારમા છે, અહિના લોકો એને સામરીની કબ્ર કહે છે અને તે ત્યાના આમ અને ખાસ લોકોની ઝિયારતગાહ છે *

રાજાના અલોપ થવાનો બનાવ, મલબારના મુસલમાન અને બિન મુસ્લિમો બન્નેમા પ્રખ્યાત છે અને દંતકથા રૂપે પ્રચલીત છે પરંતુ બિન મુસ્લિમોની માન્યતા છે કે રાજા આકાશ ઉપર ચઢી ગયો છે અને આશા રાખે છે કે મુકર્રર સમયે નીચે ઉતરશે એના નીચે ઉતરવાની એ લોકોએ એક જગ્યા ઠેરવી મૂકી છે અને ત્યા એક ઘણો મોટો હોઝ બનાવ્યો છે એક મુકર્રર રાતે આ સ્થળે રાજા પ્રગટ થવાની રાહ જોવામા આવે છે

આ વાત પણ પ્રખ્યાત છે કે રાજાએ રવાનગી પહેલા પોતાના સરદારોમા રાજ્યની વહેચણી કરી દીધી હતી પણ એનો એક સરદાર જેનુ નામ સામરી (ઝેમોરીન) હતુ, વહેચણી વખતે મૌજુદ ન હતો પાછળથી જ્યારે હાજર થયો ત્યારે રાજાએ પોતાની તલ્વાર તેને હવાલે કરી અને કહ્યુ કે એના બળ વડે જેટલા બની શકે તેટલા પ્રદેશ ઉપર કબજો કરી લ્યે થોડા સમય પછી આ સરદારે કાલીકટ ઉપર કબજો કરી લીધો મુસલમાનોએ આ સ્થળે વસવાટ કર્યો, જુદી જુદી જગ્યાઓના વેપારી અને કારીગરો પણ આવીને અહિ વસી ગયા બજારની ખૂબ પ્રગતિ થઇ છેવટે આ સ્થળ એક મહાન શહેર બની ગયુ અને એને લીધે મલબારમા સામરી (ઝેમોરીન)ની શક્તિ ઘણી વધી ગઇ

મલબારના બધાય વતનીઓ કાફિર હતા એમનામા કેટલાક શક્તિશાળી અને કેટલાક નિર્બળ હતા બળવાન માણસો પોતાની તાકાતથી નિર્બળ લોકોની માલમતા ઝુંટવી લેતા હતા અહિ જે રાજ્યકર્તાઓ હતા તેઓમાથી કેટલાકની સત્તા એક કસબાથી પણ વધુ ન હતી કેટલાકને ત્યા એકસો અથવા એનાથી પણ ઓછા સૈનિકો નોકર હતા કેટલાક મોટા રાજ્યકર્તાઓને ત્યા બસો, ત્રણસો, ચારસો,

---

* ઝફાર—આ સ્થળ શહેરના પ્રદેશમા હિન્દી મહાસાગરના કિનારા પર છે (મુઅજ્જિમુલ બલદાન ભાગ ૬) મૌલાનાઓની કેટલીક મલ્યાલમ કિતાબો ઉપરથી જણાય છે કે રાજાની કબ્ર ઝફારમા છે કબ્ર ઉપર જે લેખ છે, તેમા એ રાજાનુ નામ અબ્દુર્રહમાન સામરી છે તે મલબારથી રવાના થઇને હિ સ ૨૧૨મા અરબસ્તાનના કિનારા પર પહોચ્યો અને એના ચાર વર્ષ પછી હિ સ ૨૧૬મા મરણ પામ્યો આ આધારે એના મિત્રો એની વફાતના બે વર્ષ પછી હિ સ. ૨૧૮મા મલબારની હદમા દાખલ થયા

આવશે તેમને ચોકીદારો તમારી પાસે પહોંચવા નહિ દે આ દસ્તૂર તો ઇરાની શહેનશાહોનો હતો–શુ ? તમો તેનુ અનુકરણ કરવા ચાહો છો ? શુ તમને હઝરત મુહમ્મદ (સ૦)ની પૈરવી પસદ નથી ? શુ તમને ખબર નથી કે ઇરાનના શાહો ને મહેલોની ભવ્યતાથી પ૦ભ્રષ્ટ કરવામા આવ્યા અને હઝરત મુહમ્મદ (સ૦)ની કાચી ઝુપડીવાળાઓને અર્શબરીના ભરતા બક્ષવામા આવી એટના માટે તમને જોઇએ કે આ હઝરત (સ૦)નુંજ અનુકરણ કરો કારણ કે એમાજ તમારુ આ લોક અને પર લોકનુ હીત સમાએલુ છે મે મુહમ્મદ બિન મસનમાહને તમારી ચોખટ સળગાવી દેવાનો હુકમ આપ્યો છે જેથી લોકો કોઇના પણ અટકાવ્યા વગર, વગર ખટકે તમારી પાસે સીધા આવી શકે અને જે કઇ કહેવુ હોય તે તમને ખુશીની સાથે કહી શકે

તમારા માટે ફક્ત બે રૂમો કાફી છે એક રહેવા માટે અને બીજી બેતુલ માલના માટે

જ્યારે હઝરત મુહમ્મદ બિન મસનમાહ (રદી૦) કુફામા પહોંચ્યા ત્યારે હઝરત સઅદ (રદી૦) ઘરમા હાજર ન હતા અને હઝરત મુહમ્મદ (રદી૦) ત્યા પહોચતાની સાથેજ ચોખટને સળગાવી મૂકી

પરતુ એક રિવાયત છે કે હઝરત સઅદ (રદી૦) ઘરમાજ હાજર હતા અને હઝરત મુહમ્મદ (રદી૦) એ તેમને બહાર બોલાવીને હઝરત ઉમર (રદી૦) નો કાગળ સુપરત કરેલ. હઝરત સઅદ (રદી૦)એ તે કાગળને અદબના સહિત સ્વીકારીને પોતે ખુદ ચોખટને સળગાવી દીધી અને તે પછી હઝરત મુહમ્મદ (રદી)ને અદર લઈ જઈ ખાતરદારી કરી

હઝરત મુહમ્મદ (રદી૦)ને હઝરત ઉમર (રદી૦)એ સોપેલુ કાર્ય પૂરૂ થવાથી તેઓ પાછા જઇ હઝરત ઉમર (રદી૦)ની ખિદમતમા અરજ કરી કે "હઝરત સઅદ (રદી૦)એ આપના હુકમની પુર્ણ તામીલ કરી અને જરા પણ હા–કે–ના ન કહી" એ સાભળી હઝરત ઉમર (રદી૦) ઘણાજ ખુશી થયા અને ખુદાના શુકરાના અદા કર્યા

 સાભાર–સ્વીકાર

ઔલાદ–મુસ્લિમ બાળકોમા લોકપ્રિય થઇ પડેલા બાળમાસિકનો ઇદ–અંક અમને રિવ્યુ અર્થે મળ્યો છે મુસ્લિમ બાળકોનુ પહેલુ અને એકલુ માસિક હોવાનુ માન 'ઔલાદ' પામી ગયુ છે, એટલુજ નહિ પણ બાળપ્રિય થવાનુ ભાગ્ય પણ પ્રાપ્ત કરી રહ્યુ છે આ ખાસ અંક ૬૬ પાનાનુ વાચન પૂરૂ પાડે છે એમા મુસ્લિમ અગ્રેસરોના જીવન ચરિત્રો ઉપરાંત નસીહતભરી વાર્તાઓ અને બાળ કવિતાઓ પણ છે 'ઔલાદ" હજી વધુ ઉન્નતિ કરે એવી દુઆ સહિત, મુસ્લિમોને આ તેમના એકલાજ બાળ માસિકના ઉત્તેજનની અપીલ કરીએ છીએ વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૨–૦–૦ 'ઔલાદ'' ઓફીસ જુમ્મા મસ્જિદ પાસે, જેતપુર

"ધી ક્રેસન્ટ"–ધી સુરત મુસ્લિમ સ્ટુડન્ટસ ફેડરેશન તરફથી પ્રગટ થતા 'ધી ક્રેસન્ટ'નો બીજો ઇદ અંક અમને રિવ્યુ અર્થે મળ્યો છે નાનકડી શરૂઆતથી પ્રગતિ કરી રહેલા આ સાહસને મુસ્લિમો તરફના ઉત્તેજનની ખાસ જરૂર છે એની બધી આવક મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવામા વપરાય છે અને તેથી એના ઉત્તેજનની જરૂરત દેખીતીજ છે અંગ્રેજી, ગુજરાતી તથા ઉર્દૂના આજના તથા આવતી કાલના ઉગતા લેખકોના પ્રસંશનીય પ્રયાસો આ અંકના અભ્યાસ પૂર્ણ લેખોમા દેખાઇ આવે છે એના તંત્રી જ૦ એમ વાય હાસ્યા 'બખ્શાથી 'કારવાના વાચકો સારી રીતે પરિચિત છે અંગ્રેજી વિભાગ માટે જ૦ બી એફ એડુસ, ગુજરાતી વિભાગ માટે જ૦ યૂસુફ ફૈઝુ નાલાઇ 'બેખુદ'' તથા ઉર્દૂ વિભાગ માટે જ૦ મહમૂદમીયા કાગઝી જવાબદાર છે અને એમણે ફેડરેશનની આ કોશિશોને અપનાવી લેવા મુસ્લિમોને અપીલ કરીએ છીએ કિં ૭ આના

'ઉમ્મીદ"–ધી અન્દે કલમ સુરત તરફની ઉમ્મીદ' નામનુ ત્રૈમાસિક હજારો ઉમ્મીદો સાથે બહાર પડયુ છે આ ત્રૈમાસિક બે ભાષાઓમા છપાયુ છે દાઉદી વ્હોરા ભાઇઓએ આ પ્રયાસને સફળતા અપાવવી જોઇએ ઉમ્મીદ'ના સંચાલકો પોતાની ઉમ્મીદો પૂરી કરે એવી અમે ઉમ્મીદ રાખીએ છીએ ધી અન્દે કલમ, સુરતના સરનામેથી મળી શકે છે

"દીન"–ઇદ પ્રસંગે અમારા અહમદાબાદી સહચરે ખાસ અંક બહાર પાડયો છે મુસ્લિમ અહમદાબાદી રાજકારણમા 'દીન'એ અગ્ર ભાગ ભજવ્યો છે તેના ખાસ અંકને આવકાર આપતા અમને આનંદ થાય છે આ અંકમા ઇતિહાસિક સામગ્રીઓ પીરસાઇ છે અને ઘણુ સારૂ વાચન પૂરૂ પાડે છે

"નિઝામ"–ભાઇ નિઝામુદ્દીન કુરેશીના તંત્રીપદ હેઠળ પ્રગટ થતા 'નિઝામ' માસિકનો ઇદ અંક પણ 'દીન'ની જેમ ઇતિહાસિક સામગ્રીઓ પીરસે છે આ ઉપરાંત ઉર્દૂ નઝમો પણ આપવામા આવી છે 'દીન'ના નિઝામ માટે તથા 'નિઝામ'ના દીન (રસ્તા) પર સફળતા મળવા માટે જનાબ નિઝામુદ્દીન સા૦ને અભિનંદન !

"રાહે નજાત"–ઇસ્નાઅશરી ખોજા પંથીઓના આ સાહસે પ૧ મી વસંત પૂરી કરી છે અને એ પ્રસંગ પર ઇદ અંક બહાર પાડયો છે આ અંક પણ ઇતિહાસિક લેખોથી ભરપૂર છે "ખૂનજ આમેઝ, નવાજ રંગમા' આવતો અંક પ્રગટ કરવાની અભિલાષા તંત્રી સા૦ સેવી રહ્યા છે એ આશાઓ ફળે એવુ અમે ઇચ્છીએ છીએ

—આરેફ બી એ

—૦—

Registered No. B. 4327

મુબઇ. (૪)

ગીરગામ પોસ્ટ તા ૨૦-૮-૩૬

તમારો પત્ર અને પુસ્તક મલ્યા અકરથી ચાળીસ વર્ષ પર મે Persian Prosody with Figures of Speech નામનુ એક નાનુ પુસ્તક લખેલુ, એજ ધારી ઉપર તમારૂ પુસ્તક લખાયલુ છે તે અગ્રેજીમા છે તમારૂ ગુજરાતીમા છે એટલો ફેર અને ગુજરાતીમા આવા પુસ્તકની અતિ ઘણી જરૂર હતી ગુજરાતના બે અગ્રગણ્ય સાક્ષરોએ ફારસી પીંગળશાસ્ત્ર વિષે મને પુછેલુ એમનો હેતુ રણછોડભાઇ ઉદયરામના પીંગળશાસ્ત્ર તથા મારા નાના પુસ્તક સિવાય બીજુ કઇ બનાવી શકેલ નહિ મતલબ કે ફારસી પીંગળશાસ્ત્ર સબધે જાણવાની ગુજરાતીઓને ઉત્કંઠા છે પણ તે પૂરી પાડવા માટે લાયક પુસ્તક ન હતુ તે ખોટ તમારા પુસ્તકે પૂરી પાડી છે તે પુસ્તકમા ગુજરાતી પીંગળ શાસ્ત્ર જોડે મળતાપણુ કે તફાવત બતાવવાની કઇ જરૂર ન હતી તમે ઉદાહરણો એ બન્ને બતાવેલુ પિંગળ શાસ્ત્ર પરસ્પર કયા મળતુ આવે છે અને કયા કયા તેમા ફેર હોય છે એ બહુ સારી રીતે બતાવી આપી તમારા પ્રયાસની કીમત ને ઉપયોગીતા વધારી છે

આપણા હાલના ગુજરાતી સાહિત્યમા તો તમારો પ્રયાસ ઘણો ઉત્તમ છે એની જોડીનુ બીજુ પુસ્તક મારી જાણમા નથી

દી બ.) કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી

(એમ. એ. એલ. એલ બી)

[illegible]

અને

શાઇરને કવિ બનાવનાર

ફેક્ત આજ એકજ પુસ્તક છે

અરબી પિગળ સરળ ગુજરાતીમા

"ઝાર," રાંદેરી કૃત

'શાઇરી' ભા ૧--

ભાગ પહેલામા - અરબી પિગળ, ૭૬ નમુના, છદોની સરળ સમજુતી, અરબી સસ્કૃત પિગળ મિલન કાવ્ય, પરીક્ષાની રીત, ઇત્યાદી

ભાગ બીજામા પ્રાસ (કાફિયહ) તુકાન્ત (રદીફ), પદ્ય પ્રકાર કલાદી દુર્ગુણ અને સમજુતી

કીમત ૯ આના, પરદેશ એક શીલીંગ (પોસ્ટ ખર્ચ સહિત)

પ્રકાશક "વહશી" સાહિત્ય કાર્યાલય, સુરત

એજન્ટ —

ધી ગદેર સ્ટોર્સ ટાવર રોડ સુરત

અમદાવાદ તા ૨૦-૯ ૩૬

તમે મોકલેલા શાયરીના બે પુસ્તકનુ બુક પોસ્ટ મોકલ્યુ છે તે મળ્યુ છે ફારસી અરબી પિગળ ગુજરાતીમા ઉતારવાના આ તમારા પ્રયત્નો છે તે જોઇ હુ ઘણો ખુશ થયો, તમારા એ પ્રયત્નને સપુર્ણ સફળતા ઇચ્છુ છુ

(દી. બ.) કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ

(દી બ)

[illegible]

આ ચોપડી ઘણી આવકારપાત્ર છે અરબી પરશિયન ૭૬ રચનાના રણછોડભાઇ ઉદયરામ અને દી બ કૃષ્ણલાલ ઝવેરીના પુસ્તકો દુર્લભ છે અને રણછોડભાઇનુ પુસ્તક શિખાઉ માટે સરળ પણ નથી અરબી પરશિયન છદ રચનાની ભાઇ ઝાર'ની પુસ્તિકા એ વિષયની ઉત્તમ પ્રવેશિકા છે ગુજરાતી પરિભાષા વાપરી, આપણા છદો સાથ સરખામણી કરી બાદ રહે તેવા નમૂના આપી લેખકે વિષયને સરળ બનાવ્યો છે અરબી પરશિયન પદ્ય રચના સબધી કેટલાક ખોટા ખ્યાલો પ્રવર્તે છે તે આ પુસ્તિકાથી દૂર થશે એવી આશા રહે છે

વિષ્ણુપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી.

M A

Professor of English & Gujrati

M T B College Surat

૪ ૧૦-૩૬

કોલેજ સુરત

તમારૂ પુસ્તક હુ ઉતાવળે વાચી ગયો છુ અરબી અને ગુજરાતી પિંગળની સમજ તમે બહુ સરળતાથી આપી છે પુસ્તક પદ્યરચનાના અભ્યાસીને ઘણુ ઉપયોગી થઇ પડે તેવુ લખાયુ છે પણ એ પુસ્તકનો સૌથી ઉપયોગી ભાગ બીજો પ્રાસ"ને લગતો છે આજ સુધી કોઇ ગુજરાતી પુસ્તકમા યમક યા પ્રાસ અનુપ્રાસને લગતી આટલી વિસ્તારથી સપુર્ણ સમજણ આપેલ મે વાચી નથી એ માટે હુ તમને મુબારકબાદી આપુ છુ, અને ઇચ્છુ છુ કે તમને આ તમારા પ્રયાસમા સપુર્ણ ફતેહ મળે

મદ્રાસ

લી૦ શુભેચ્છક

૧૬-૧૦-૩૬ (કવિ શ્રી) અરદેશર ફરામજી

ખબરદારના ખુશ હાફિઝ

Printed by Maganlal Mangaldas Patel, at The Gangotri' Printing Press

Kanpith, Khand Bazar Surat

Published by Azum Ahmed Esmail 'Vahshi' for Vahshi Sahitya Karyalaya

સારૂં નથી હોતું

[ગઝલ]

બહુ સુંદર દીસે છે તે બહુ સારૂં નથી હોતું,
અને સારૂં બધુંએ વિશ્વમાં પ્યારૂં નથી હોતું

નજર લાગી છે મ્હારા દિલને કોઈ ખૂબસૂરતની,
કે બસ જ્યારે જુઓ લાગે કદી સારું નથી હોતું

અમારી મોડમાનું દિલ, તમારે સાથ આપે છે'
અરે! મ્હારૂં ગણું છું તેય પણ મ્હારું નથી હોતું

કમળના ફૂલ જેવા આપને કે'નાર બને છે,
કમળનું ફૂલ પણ કંઈ એટલું સારું નથી હોતું

શિખામણ શેખની સારી પરંતુ સાન ખારી છે,
જગત મીઠું ગણે છે તેય શું ખારૂં નથી હોતું ?

—શેખચલ્લી

રવિ

ડિસેમ્બર   તંત્રી 'વહશી'   ૧૯૪૨

ડીસેમ્બર

૧૯૪૨

તંત્રી

"વહશી" સુરતી.

અનુક્રમણિકા.

વાર્ષિક લવાજમ-હિન્દ અને સીલોન રૂા. ૪. બર્મા રૂા. ૫. પરદેશ શી. ૮

છુટક નકલ પાંચ આના

"ડારલા" દર અંગ્રેજી મહીનાની તારીખ પંદરમીએ પ્રગટ થઈને તેજ દીવસે પોસ્ટ કરવામાં આવે છે. રેપર ઉપર ગ્રાહક નંબર દર્શાવ લખવામાં આવે છે પત્રવ્યવહાર વેળા તે લખવા ચુકવું નહી અંક નહીં મળ્યાની ફરિયાદ દિવસ ગ્રાહકોએ તા. ૨૫મી સુધીમાં કરવી

ગ્રાહકોએ મનીઓર્ડર અને પોસ્ટલ ઓર્ડર ઉપર નીચે મુજબ નામ લખવું

VAHSHI SAHITYA KARYALAYA

Tower Road, Surat

પુસ્તક ચોથુ ✦ અંક ૪ થો

અંતરનો આવાઝ

અય, ગોશાનશીન આબિદ! બેશક તુ એક પવિત્ર માણસ છે અને તારી રાતો ખુદાની ઇબાદતમા વીતે છે, પરતુ સવાલ એ ઉભો થાય છે કે, તારી આગોશાનશીની અને ઇબાદત ગુઝારીથી ખલ્કે ખુદા (દુનિયા)ને કયો ફાયદો પહોંચી શકે છે? તુ તે મોતી અને હિરા જેવો છે, જેણે દુનિયાની રોશની હજી જોઈ ન હોય ખુદા તને ઇબાદત સાથે ખલ્કે ખુદાની સેવા કરવાનુ પણ ફરમાન કરે છે, કારણ કે ખુદાની નઝદિક ખલ્કે ખુદાની સેવા એ એક શ્રેષ્ઠ કામ છે

■ ■ ■ ■

ન્યાયાધિશે ગુનેહગારને સજા કરી એ બિચારાનો ગુનોહ એ હતો કે ભયંકર મુફલિસી અને ભૂખમરાના કારણે એણે ચોરી કરી એ ગુનેહગાર ઠર્યો અને એને સજા થઇ પણ સજા દેનાર ન્યાયાધિશે એ ન વિચાર્યું કે પોતે પણ ખાનગીમા કુદરતના કેટલાએ કાનુનોનો ભંગ કરી રહ્યો છે, છતા પણ એ પોતે પોતાને બે ગુનાહ સમજી રહ્યો છે, પણ એક દિવસ એવો આવશે કે દુનિયાના ગુનેહગારોને જેમ પોતે ગુનાહોની સજા કરતો, તેમ તેને પોતાને પણ ગુનાહોની સજા ભોગવવી પડશે.

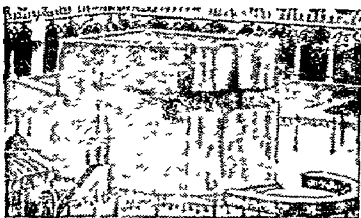
■ ■ ■ ■

યુરોપના વૈજ્ઞાનિકો સાયન્સના મુકાબલામા ખુદાને ભૂલી ગયા અને સાયન્સને જ ખુદા સમજી બેઠા એમને એ ખબર નહોતી કે કુદરતનો અદલો અને પકડ કેવી ભયંકર હોય છે જ્યારે કુદરતે જોયુ કે સાયન્સના મુકાબલામા એઓ કુદરતને ગણકારતા જ નથી, ત્યારે કુદરતે પણ એમના પોતાના જ સર્જેલા સાયન્સના હથિયારો વડે હવા, પાણી અને ઝમીન પર આગ વરસાવી અને એઓ અંદરો અંદર જ એક બીજાનું ખૂન ચૂસવા લાગ્યા જેને આપણે 'લડાઇ'ના નામે ઓળખીએ છીએ

■ ■ ■ ■

તમને બીજાની બુરાઇઓ અને કમજોરીઓ તરત નજરે પડે છે પણ તમે કદી પણ તમારી પોતાની હાલતનો વિચાર કર્યો છે? હું કહું છું કે તમે તમારી ગુજરેલી જિન્દગીનુ સરવૈયુ કાઢો, અને પછી જવાબ આપો કે એવો કયો ગુનોહ છે જે તમે નથી કર્યો? બીજાની બુરાઇઓ અને કમજોરીઓ જોવા કરતા તમારા પોતામાથી એ બદીઓને સાફ કરો તો તમે એક ઉત્તમ મનુષ્ય બની જશો

(ઉર્દૂ પરથી) — "મુસ્લિમ"

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અલ્લાહ તઆલાનુ ફરમાન (કુર્આન)
મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહબ

(૨૨૪) (હે પૈગમ્બર!) કહી દે હુ એ (તબ્લીગ)ના ઉપર કઇ બદલો માગતો નથી તેમ હુ બનાવટ કરનારાઓમાથી નથી એ (કુર્આન) તો કુલ જહાનવાળાઓ માટે માત્ર નસીહતજ છે અને એનો અહેવાલ થોડી મુદ્દત (મૌત) પછી તમે જાણી લેશો (કુર્આન)

* * * *

(૨૨૫) તુ કહી દે (ખુદાપાક કહે છે કે) હે મારા ઈમાનવાળા બન્દા પોતાના પરવરદિગારથી ડરો, જેમણે નેકી કરી તેમને માટે આ દુન્યામા પણ ભલાઈ છે, અને ખુદાપાકની પૃથ્વી વિશાળ છે, અડગ રહેનારાઓનેજ તેમનો સવાબ બેશુમાર મળશે (કુર્આન)

* * * *

(૨૨૬) (શુ મુશરિક સારો છે) અથવા તે જે રાતની ઘડીઓમા સિજદા કરીને અને ઉભા રહીને બન્દગી કરે છે (તેમ) આખેરતથી ડરે છે અને પોતાના પરવરદિગારની રહમતની આશા રાખે છે, તુ કહી દે શુ જ્ઞાની અને અજ્ઞાની કઇ સરખા થઇ શકે છે? (અને) બોધ તો તેઓજ ગ્રહણ કરે છે જેઓ બુદ્ધિશાળી છે (કુઆન)

* * * *

(૨૨૭) અમે તારા ઉપર લોકો (ની હિદાયત) માટે સત્યતા સાથે કિતાબ ઉતારી છે, પછી જે કોઈ રાહ પર આવ્યો તો પોતાનાજ ભલા માટે, પણ જે કોઇ ભમતો રહ્યો તે માત્ર પોતાનાજ બૂરા માટે ભમે છે, અને (હે પૈગમ્બર!) તુ તેમના ઉપર રક્ષક નથી. (કુર્આન)

* * * *

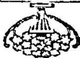
(૨૨૮) અલ્લાહ દરેક વસ્તુનો બનાવનાર છે અને તેજ દરેક વસ્તુનો રક્ષક છે આકાશો અને પૃથ્વીની કુચીઓ તેનીજ પાસે છે અને જેઓએ ખુદાપાકની વાતોથી નકાર કર્યો છે તે લોકોજ ટોટામા પડેલા છે (કુર્આન)

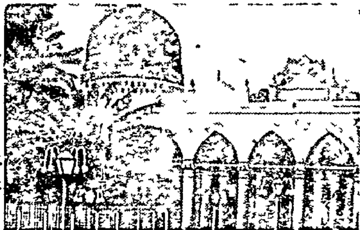

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સ૦નુ ફરમાન (હદીસ)

મૌલાના અબ્દુર્રહીમ માલિક સાહબ

(૨૨૪) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યું કે જે માણસ રાત દિવસમા બાર રકાત પઢ્યા કરે, તેને માટે જન્નતમા એક મહેલ તૈયાર કરવામા આવે છે, ચાર ઝોહર પહેલા અને બે તેના પછી અને બે મગરિબ પછી અને બે ઈશાની પછી અને બે મગરિબ પછી અને બે ઇશાની પછી અને બે ફજરની પહેલા. (તિર્મિઝી)

× × + ×

(૨૨૫) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે કોઇ એમ કહે નહિ કે ઓ અલ્લાહ! જો તુ ચાહે તો મને માફ કર, ઓ અલ્લાહ! જો તુ ચાહે તો મારા પર રહમ કર, પણ તેને જોઇએ કે પાકો ઇરાદો કરી દુઆ માગે કારણ કે કોઈ તેના પર જબરદસ્તી કરનાર નથી (કે દુઆને કબૂલ કરવાથી અટકાવે) (બુખારી)

× × × ×

(૨૨૬) રસૂલુલ્લાહ સ૦લએ ફરમાવ્યું કે જ્યારે તમારામાનો કોઇ જોડા પહેરે તો તેને જોઇએ કે જમણા પગથી શરૂ કરે અને જ્યારે તે કાઢે તો ડાબા પગથી શરૂ કરે. અને તેને જોઇએ કે બન્ને જોડા સાથે પહેરે અથવા બન્ને સાથે ઉતારે (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૨૭) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જ્યારે કોઈ પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીને બીછાણા તરફ બોલાવે ફરી તેણી ના પાડે અને તે ગુસ્સામા રાત કાઢે તો સવાર થાય ત્યાં સુધી ફરિશ્તા તેણી પર લાનત કરે છે. (સહીહૈન)

× × × ×

(૨૨૮) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જ્યારે કુતરૂ તમારા કોઈના વાસણમાં પીએ તો તે (વાસણ)ને સાત વાર ધુએ (મુસ્લિમ)

આવાઝકી દુનિયાકે દોસ્તો

આવાઝકી દુનિયાકે દોસ્તો! આજે તમને ઇકબાલની એક પંક્તિનુ સ્મરણ કરાવીને પછીજ આગળ વધીશ

'ફૂલકી પત્તીસે કટ સકતા હૈ હીરેકા જીગર!'

તેમ આજે કાગળની કરતથી પેપરના જિગરો કપાઇ રહ્યા છે હીરલગની જગાવેલી બાપ કર લડાઇએ બીજી વસ્તુઓની જેમ કાગળની દુનિયાને પણ તળીયા ઝાટક કરી નાખી છે પરદેશથી જરાય કાગળો આવતા નથી દેશના ૪–૫ કારખાનામા જે કાગળો બને છે તેના ૯૦ ટકા તો ગવરમેન્ટ ખરીદી લે છે બાકીના ફક્ત ૧૦ ટકામા આખા દેશના પેપરો, વહેપારીઓ વગેરેને નભવાનુ છે એટલે જ્યા સુધી સ્ટોકમા કાગળો છે ત્યા સુધીજ ઘણા ખરા પેપરો નભશે અને પછી કડડભૂસ થઇ જશે જાણો છો? જે ૨૬ કાગળ ૩ રૂપિએ રીમ મળતા હતા તે આજે ૪૦–૪૨ રૂપિયે રીમ થઇ ગયા છે કારવામા વપરાતા કાગળો ૮ રૂપિયે રીમના હતા ગઇ દિવાળી પહેલા એનો ભાવ ૨૮ રૂપિયા હતો, અને આજે ૫૫ રૂપિયા છે ધ્યાન કરો ૫૫ રૂપિયે રીમના કાગળોથી કારવા કેમ કરીને ચલાવી શકાય? અને વળી તેય જોઇએ એટલા મળતા નથી! આમ કાગળની કરતથી બીજાઓની જેમ કારવાનુ જિગર પણ વ્હેરાઇ રહ્યુ છે

'કારવા'ના તંત્રી સાહેબે જણાવ્યુ કે 'સ્ટોકમા એકજ અંકના કાગળ છે હવે કેમ કરીશુ?' મુસ્લિમ-ગુજરાતનુ એકનુ એક માસિક આમ કાગળની કરતથી વ્હેરાઇ જાય એ કેમ પરવડે? અને અમારી ઑફિસના એક ખૂણે હાથ બનાવટના કાગળો બનાવવાનું સાહસ આરંભ્યુ છે જો ઇન્શાઅલ્લાહ એ સાહસમા અમે સફળ થયા તો આવતો અંક હાથ બનાવટના કાગળથી નીકળશે જો કદાચ કાગળો તયાર થવામા ઢીલ થશે તો અંક કદાચ મોડો પણ નીકળશે પણ અમારા વાચકો ખાત્રી કરાર રાખે કે બીજાઓની જેમ બબ્બે ને ત્રણ ત્રણ અંકો એક સામટા પ્રગટ કરવાની હુસ્યારી ખુદા અમને બચાવે દુઆ કરો કે અમે અમારા સાહસમા સફળ થઇ બીજા પેપરોને પણ માર્ગદર્શન કરવાની પ્રેરણા આપી શકીએ ને તેઓ પણ હાથ બનાવટના કાગળના તરફેણ પાયથી ગુજરાતી સાહિત્યને પાગળુ થતુ બચાવી લે'

●

શિઆળો બેસતાની સાથેજ ધરી રાજ્યો ટાઢાં બેત જેવા થઇ ગયા છે! સોલોમન ટાપુમા અમેરિકનોએ જાપાનને ટાઢ ચઢાવી દીધી છે, તો ગુણગુણમા ઑસ્ટ્રેલીયન સોલ્જરોએ પણ જાપાનને ઠીક શિઆળાની મોસમને

અનુકૂળ મેથીપાક જમાડયો છે મીસરને મોરચે ૮મી સેનાના સેનાપતિ મોંટગોમરીએ ગેમેલ જેવા ગેમેનને ટાઢ ચઢાવી છેક ટ્રીપોની સુધી રેતીમા વહાણ ચલાવતો કરી દીધો છે તો બીજી બાજુથી અમેરિકન અને બ્રિટીશ સૈન્યે એકાએક અલ્જીરીયા-મોરોક્કોને ઝડપી લઇને હીટલરને ટયુનીસમા ટાઢ ચઢાવી દીધી છે ડાર્લાએ બ્રિટીશ-અમેરિકન છત્રછાયા નીચે આવી સેનાની મોઘવારીમાય સ્હસ્તે અલ્જીરીયામા તાજ પોરી લઇને લાવવ-પેતાને ટાઢ ચઢાવી દીધી છે વળી તુનાના કાફલાએ થોડી ઘણી જગા સમાધી લઇને તથા ઉત્તર અને પશ્ચિમ ફ્રાન્સમા બધા નરકરોએ મિત્ર રાજ્યોનો સત્કાર કરીને હીટલર-મુસોલીનીને છેક જ ટાઢા ખોળ કરી દીધા છે ડાર્લાએ ઉત્તર આફ્રિકામા જઇને એવુ ઉધીયુ-બાફયુ છે કે સન્મુખલ્લાશેને આવી ટાઢમાય પરસેવો નછુટી ગયો છે વળી અધુરામા પુરૂ ચર્ચીલ મહાશયે રેડીયો પ્રવચન કરીને મુસોલીનીને તો જાણે બરફની વાદી પર બેસાડી દીધો ! આતો એવા પ્રદેશની વાત થઇ કે જ્યા શિઆળો ઝાઝો પોતાની જાત બતાવતો નથી, પણ જ્યા સોળે કળાએ શિઆળો ખીલે છે એવા રશિયામા તો સ્ટેલિન, હીટલરને ટાઢ ચઢાવીજ દે એમા શુ નવાય ? અત્યાર સુધી જર્મનો રશિયનોનો ચોક ઝુડતા હતા પણ હવે રશિયનો જર્મનોને ખૂબ પેટ ભરીને ચોક ખવડાવી રહ્યા છે ! લાલ લશ્કરો પાચ પચ અંગીઠીઓ ચેતાવીને નાઝીઓનો ચોક પડી રહ્યા છે !

શિઆળાની સીઝનને લાયકનો મેથીપાક અને અડદપાક પણ લાલ લશ્કર નાઝીઓને જમાડી રહ્યુ છે ! તેનો વેગ જોતા મરેલા, ઘવાએલા ને કેદ પકડાએલાઓની જાહેર થતી સખ્યા જોતા આવતી હોળી સુધીમાતો જાણે બધાજ જર્મનો, રશિયામા સ્વાહા થઈ જવાના એમ જણાય છે પછી બા કોણ જાણે ગયા શિઆળાની જેમ પ્રચારના પડઘમ વાગતા હોય તો ભગવાન જાણે ! કદાચ શિઆળાનો બરફ પીગળી જતા નાઝીઓના મુડદા ગ્રીષ્મ ઋતુમા ભૂત બનીને ઉભા થાય તો ? તો શું ? સ્ટેલીન પણ કઇ જેવો તેવો ભૂવો નથીને ?

●

ઉતરાણના પતંગ્યાની કાણી અહીસી તઇને તંઇસી અહી પેચ લડાવતા રેલા રાજાજીને જોઇ વિષ્ટિ કરવા જતા અગદનુ સ્મરણ થઇ આવે છે હિંદને સ્વરાજ મળે કે ન મળે મહાગાંઠનો છેડ઼ેન થાય કે ન થાય પણ આ કળિકાળને વિષે રાજાજી જેવો અનન્ત આશાવાદી માણસ બીજો જન્મવો મુશ્કેલ છે ! આટલી દોડાદોડી તો ત્રેતાયુગમા હનુમાનેય નહિ કરી હોય ! રાજદ્વારિ ક્ષેત્રના ગેરેલ અને હાર્ડી મનાતા સપ્રુ ને જયકરનો રેકર્ડ પણ રાજાજીએ તોડયો છે અનેકને આગળે ધાધા ખાતા એક ખૂટના તળીયા ફાટી જાય તો બીજે જૂટ વસાવીને પણ ધારેલી મુલાકાત કરવી ને તેમા જરાય સફળતા ન મળે ત્યાય હીમત ન હારવી પરાજયનેજ વિજય માનવો અને 'ના' ને 'હા' સમજવી એનો રાજાજીનુજ કામ બીજાનુ નહિ ! આશાવાદમા તો રાજાજીએ મજનુને ફરહાદનો પણ રેકર્ડ તોડયો છે ! જેમ નેપોલીયનની ડીક્શનરીમા અશક્ય શબ્દ ન હતો તેમ રાજાજીની નોધપોથીમા નિરાશા

ફરક નથી! ભલે એમને એમેગીજી વિમાન આપવાની ને વિનાયત બોલાવવાની ના પાડતા હોય, પણ અમને તો આશાજ છે કે એ છેવટે કોઇ કનકવાની પૂછડી પકડીને પણ વિલાયત જશે ને પાર્લામેન્ટના બારણા ઠચમ-ચાવશે! ભલે અત્યારે બીજા નગારખાનામાં એમની પીપુડીનો અવાજ કોઇ ન સાંભળતુ હોય પણ એ બનાય નગારખાના વાગી વાગીને ઢીલા થઇ જશે યા ફાટી જશે, ત્યારે રાજાજીની પીપુડીનો સૂર સારા જગતને કાને સંભળાશે અસ્તુ

●

શહેનશાહ અકબરની તાજેતરમાં ઉજવાએલી જયતિ પ્રસગે પ્રગટ થયેલા થોડાક આંકડા જોઇને આજના આપણા અર્ધભૂખ્યા દિવસોને જરૂર આશ્ચર્ય થશે, અને જે મુગ્ધોને પેટ ભરીને નીંદનામાં આવતા અને આવે છે તેમના સમયમાં હિંદ કેવુ સમૃધ્ધ અને સુખી હતુ તેની કંઇક કલ્પના આ નીચે લખેલા આંકડા વાચવાથી આવશે

અકબરના સમયમાં		ચાલુ સમયમાં	
ઘઉ ૧ રૂા ના	૧૮૫ રતલ	ઘઉ ૧ રૂા ના	૬ રતલ
જવ ,,	૨૭૭ા ,,	જવ ,,	૯ ,,
ચોખા ,	૧૧૧ ,	ચોખા ,,	૫ ,,
ઘઉનોઆટ ,,	૧૮૪ ,,	ઘઉનોઆટ ,,	૫ાા ,,
દૂધ ,,	૮૯ ,	દૂધ ,,	૮ ,
ઘી ,,	૨૧ ,,	ઘી ,,	॥ ,,
ખાંડ ,,	૧૭ ,,	ખાંડ ,,	૫ ,,

આમ ખાન-પોનાકીના ભાવોમાં આસ સાત જમીનનું અંતર પડવાનું કારણ જાણો છો? ત્યારે હિંદનો પૈસો હિંદમાંજ ફરતો હતો, ત્યારે ગણ્યા ગણાય નહિ એટના રેલ ન હતા ત્યારે ચાહની હોટનો ને દારૂના બાર ન હતા ત્યારે સીનેમાના થીએટરો ન હતા ત્યારે રોજને રોજ બદલાતી ફેશન, પફ, પાઉડર, લીપસ્ટીક, લવંડર, બૂટપાલીસ એવુ કશુય ન હતુ! ત્યારે દગાગીના એ ઘરની શોભા ગણાતી, આજે ફેન્સી ફરનીચર ઘરની શોભા ગણાય છે ત્યાર આપણે વિચાર કે આચારમાં કોઇના ઓશિયાળા ન હતા ને આજે તો અણુતર, ગણુતર ને ચણુતર એ બધુજ પર-દેશથી ઉછીનુ આવ્યુ છે! ત્યારે લોકોમાં આન હતી, ભારતની શાન હતી, આજે આન ગઇ શાન ગઇ ને ખાલી દુકાન રહી ગઇ છે! ત્યારે લોકોના દિનમાં ઇમાન હતુ, સ્વમાનનુ ભાન હતુ, તો શાંતિનું સ્થાન હતું આજે દિનમાં ઇમાન નથી, સ્વમાનનુ ભાન નથી તો શાંતિને સ્થાન નથી! રાજ ગયુ, તાજ ગયુ ને બગલમાં વગાડવાનું સિતાર કે સારંગી જેવુ સાજ રહી ગયું છે! આંખોમાંથી લાજ ગઇ ને ગળામાં પખાજ રહી ગઇ છે! ધરમ, કરમ, ને શરમ ચડ્યા ગયા છે, ને આંખો પર ઉજાગરાનો વહેમ રહી ગયો છે! મરદો ઘુઘરા પહેરીને નાચે, અને બૈરા તાળીયા પાડીને ગાયે એ જમાનામાં ભૂખમરો ન હોય તો બીજુ શુ હોય?

રફત, ફેશનના બગીચાની ચેપરથી સોસાઇ ગયુ છ, માસને ફેશનના ડાસ ભરખી ગયા છે, પછી હાડ ને ચામ બચી રહે એમાં શું નવાઇ? ગાડી મોટર ને આગબોટ આવી ગામના ગામ ખાલી કરીને માલ લઇ જઇ પરદેશના ધામ પર ચલાવ્યુ, પછી ભૂખના

કામ ન દેવાય તો બીજુ શું દેવાય ? હવે તો રહમ કરે ખુદા, અને ટાળે ભૂખથી આપદા એજ દિલી દુઆ છે

●

'સાકી' પીવરાવી પીવરાવીને અનેકને મદહોશ બ'કે બેહોશ કરે એવુ તો સાભળ્યુ છે પણ દિલ્હીનુ 'સાકી' નામે માસિક તો જાતે પીને મદહોશને બદલે બદહોશ બન્યુ છે દેદ રીયતના જોશમા ને નવિનતાના મોહમા ન છાપવાનુ છાપી બેઠુ છે જરા ધ્યાનથી વાચો ને વિચારો

'એક એ પણ જમાનો હતો કે જ્યારે ગરીબ બિચારી માનવતા, એકલી પોતાની આત્મશુદ્ધિને માટેજ નહિ પણ પોતાની દિલી અને દિમાગી બધીય જરૂરતોને માટે પણ પયગમ્બરે દીન તરફ નજર કરતી કૃષ્ણ, બુદ્ધ, જરથોસ્ત, મુસા, ઈસા, મહમદ વગેરે તરફ જગત ખેચાયુ હતુ એ બધાય પયગમ્બરો ગજ્જદારિ બળવાખોર હતા અને જરા વધુ અભ્યાસ કરશો તો જણાશે કે એ બધાય લામઝહબ ધર્મ વગરનાજ હતા ! જો કે કાલ સુધી ગમે તેમ ચાલ્યુ, પણ આજે તો ન એ પયગમ્બરોનો ધર્મ આપણી આડે આવી શકે છે કે ન તો તેમની ધર્મથી વિમુખતા આપણને રોકી શકે છે એમનુ કાયમ કરેલુ જીવન ધોરણ જિનફાયદાકારક કામ, બલ્કે બિલ્કુલ નુકસાનકારક સાબિત થયુ છે ખુદાની ઉમર કેટલી બધી વીતી ચૂકી છે તેનો પણ વિચાર કરવો જોઇએ ! ખુદા અને ખુદાના માનનારાઓએ હવે સસાર પરથી હાથ ઉઠાવી લેવો જોઇએ, એમને હવે એકદમ પેન્શન આપી દેવુ જોઇએ એમણે ઘણા કાળ સુધી જગતની સેવા કરી, હવે એ ભલે આરામ કરે ! જરા લામઝહબ–ધર્મને ન માનનારા લોકોને પણ જગતને દોરવાનો મોકો આપે !" આવુ દેહરીયતથી ભરપૂર લખાણ ? નઉઝોબિલ્લાહ એક મુસ્લિમ માસિકમા ? એક મુસ્લિમ કલમથી લખાય ? અને તે પણ કયા ? દિલ્હી જેવા એક ઇસ્લામી સસ્કૃતિના પુરાણા ધામમાથી ! લીગનુ સેન્ટર સ્થાન, જમીયતુલ ઉલમાનુ મુખ્ય ધામ, અનેક દીની સસ્થાઓનુ ગામ, સેંકડો દીની દોસ્તાનુ વિસામ સ્થાન, અને એવી એક મોતેબર જગ્યાએથી આવુ લખાણ પ્રગટ થાય એ કેમ બને ? અને છતા બન્યુ છે ! એ અણઘડ કલમને એટલુય ભાન નથી કે કૃષ્ણ, બુદ્ધ, ને જરથુસ્તને તો તેમને માનનારી કોમોય પયગમ્બર ગણતી નથી ને એ વિદ્વાન લેખકના મગજમાથી એ તુક્કો કયાથી ઉત્પન્ન થયો ? ને મૂસા (અ૦) ઇસા (અ૦), હ૦ મોહમદ (સ૦) જેવાને બળવાખોર ને લામઝહબ કહેવા એ સૂર્ય પર ધૂળ ઉડાડવા સમાન છે ! ધર્મના સ્થાપનારને જેના કરોડો પયરવો હોય તેમને લામઝહબ કહેવા એ કેવી અધ બુદ્ધિ ! અને ખુદા ઉપર આક્ષેપ ! દેહરીયતે એ કલમવીરની અક્કલનુ દેવાળુ કઢાવ્યુ છે ! અને વળી ખુબીની વાત તો જુવો કે 'સાકી'ના એડીટરે તો એ લેખને દિલચસ્પીથી વાચવાની ભલામણ પણ નોટદ્વારા કરી છે ? બસરતની પણ હદ હોય છેને ? આવી દેહરીયતની નવિનતા એના હકદારોને ભલે મુબારક હોય, મુસલમાનોને એની જરૂર નથી એ બેહોશ 'સાકી' ભલે બેહોશ હોય પણ વાચકોને પોતાના જેવા બેહોશ ન ધારે !

●

મારાં સ્વપ્નાંઓની દુનિયાં !

—મને મારા સ્વપ્નાઓથી જગાડતા નહી
—કેમકે હુ ઝિંદગીને સ્વપ્ના જેવી સમજુ છુ
—મારાં ખુબસુરત સ્વપ્ના મને ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળની ખબરો આપે છે
—મારા સ્વપ્ના વસત ઋતુના વાદળાની માફક રગીન હોય છે
—અને જુન મહીનાનાના સૂર્યની માફક ઝળકતા હોય છે
—મારા સ્વપ્નાઓની દુનિયા આકાશમા છે ન જમીનમા છે
—પણ એક છુપાએલી અને ખાસ જગ્યામા છે
—નકકી ત્યા ઉંચા ઉંચા પહાડો છે
—અને દિવાઓ ચમકયા કર છે
—વહેતી નદીઓમા જે આઝાદીનો રાગ અલાપે છે
—મને મારા સ્વપ્નાથી ન જગાડો
—મારા સ્વપ્ના મને ઝિંદગીનો પાઠ ભણાવે છે
—અને મોતનો નિબધ શીખવે છે
—મારા દોસ્ત શુ એજ ઝિંદગી છે ?

મોહબ્બત !

—મોહબ્બતના ગીતો પહાડોમા ગુજી રહ્યા છે
—મોહબ્બત, જગલોમા અને ઝરણાના વહેતા પાણીમા નાચી રહી છે
—મોહબ્બત, ચાદની રાતોમા પડછાયાની સાથે વિટળાએલી છે
—મોહબ્બત, અધારાના પરદામા તારલાઓથી ચોટેલી છે
—મોહબ્બત, તીતલીઓનુ સ્વરૂપ ધારણ કરી ખેલ્યા કરે છે
—મોહબ્બત, આગીયાઓ જેવી બની ઉડયા કરે છે
—મોહબ્બતને, દુનિયાની નેઅમતોથી ખેપરવાઈ છે
—મોહબ્બત, માટે પાયમાલ થવુ નવી ઝિંદગી છે
—મોહબ્બત, સફેદ ચાદરમા ખુશી ખુશી થઈને સૂઈ રહી છે
—મોહબ્બત, મખમલના ગાલીચાઓને આસુઓથી ધુવે છે
—મોહબ્બત, ગુંબડાઓમા નિશાથી ચકચૂર રહે છે
—મોહબ્બત, ઉંચા ઉંચા મદીરોથી દૂર રહે છે !

અનુવાદક 'મઝાક' સાહેબ

"સુરતી, સોથી ગગની ધાચણુનેય સંપ એવી લોકપ્રિયતાની પરવાહ નથી"

(બ. ક. ઠાકોર)

મુંબઈથી આપનું ફરમાન વ્યાજબી છે પરંતુ કેટલાકોને એવી લોકપ્રિયતાની ભારે ખુજલી છે તેનું કેમ? જુઓને અમારા મિત્ર "આસિમ"નેજ એમની આબરૂની સર્ફ કનાઇ ઉપડી જવા છતાં હજી એ "રઢિયાળા" રઢ છોડતા નથી! અમે તો તેમને "મુંબઈથી દ્વારકા સુધી" લોકપ્રિય (?) લેખાવ્યા ત્યારે તેમણે તેઓના 'વેણી'કાર મિત્ર પાસે પોતાને **"મુંબઈથી દિલ્હી સુધી, અને એકી સાથે કિર્તિ મેળવનાર સર્વદેશીય ગુજરાતી જનતામાં લોકપ્રિયતા પ્રાપ્ત કરનાર"** લખાવ્યા. હવે આપજ કહો કે એમને એ લોકપ્રિયતાની કેટલી બધી ચેળ છે! વળી એ **'સર્વદેશીય ગુજરાતી** જનતા' કઈ હશે? મૂળમાં ગુજરાત એક પ્રાન્ત છે, તેને એક દેશ તરીકે પણ માનીએ, તોય તેમાં વસતી જનતા **એકદેશીય** ગુજરાતી છે અને ગણાય છતાં આ **'સર્વદેશીય'** ગુજરાતીનો શો અર્થ? શું ગુજરાતમાં વસતા અંગ્રેજો, અમેરિકનો, ચીનાઓ વગેરેમાં તે લોકપ્રિય હશે? વળી 'એકી સાથે કીર્તિ પ્રાપ્ત કરનાર'માંનો "**એકી સાથે**"નો શો અર્થ? આ સર્વથી પણ વધુ નવાઇ તો "દિલ્હી સુધી"ની છે. ગુજરાત અને દિલ્હી વચ્ચે જે **રાજપુતાના** અને **મારવાડ** આવેલા છે તે 'વેણી'ના સંપાદકના મનમાં કંઇ વિસાતમાંજ નહિ હોય શું? ત્યાં પણ મારવાડીઓને મોઢે "**મ્હાંકો આસિમ બાંકો હૈ**" એવું તે સંભળાતું આવ્યા હશોજ અને દિલ્હીમાં તો ગુજરાતી "આસિમ"ના કાવ્યો વાંચી વાંચીને હિંદીઓ "માશાઅલ્લાહ" અને "ખૂબ ખૂબ"ની દાદ દઇ રહ્યા હશે, નહિ વારુ!

હવે આપજ કહો કે આ લોકપ્રિયતાની ખુજલી ગગની ધાચણુથી ચઢે કે નહિ? જો નથી તે દેખાવાનો દંભ આદમીને કેટલું જૂઠું બોલાવડાવે છે? હાય! લોકપ્રિયતાની ખુજલી! હત તેરીકી

• • •

"શ્રી આસીમ રાંદેરીના અલ્લડીપું અભણું હરીફોને આ નોટ અર્પણ કરું છું"
(સંપાદક વેણી તા. ૧૧-૭-૪૨)

પરશુરામના જમાનાના આ જમાનામાં 'વેણી'વાળાની એ નોટ અમે એટલા માટે સ્વીકારવાને લાચાર છીએ કે એ નોટમાં જે

સિક્કો યા છાપ મારેલા છે તે હવે મુનશીની બે ત્રણ દુકાનો સિવાય સાહિત્યની દુનિયામાં બીજે ક્યાંય ચાલે તેમ નથી એટલા માટે હાલ તો એ સિક્કાને "વેણી"વાળા પોતાની તિજોરીમાંજ સંઘરી રાખે તો કેવું?

વધુમાં એ બહુ ભણેલા તંત્રીને અમે એટલું જ પૂછીએ છીએ કે એ "અલ્લટીપુ" આપ કઈ ભાષામાં લખી રહ્યા છો? ગુજરાતીમાં તો એ જોડણીવાળો શબ્દ ક્યાંય અમે જોયો નથી, જ્યાં પણ જોયો છે ત્યાં એનું સ્વરૂપ બીજુંજ છે અમુક શબ્દો પણ પસંદ લખતાં નથી આવડતું એટલા ભણતર ભડોળ પર આપ બીજાઓને અભણ કહેવા કયા મોઢે નીકળ્યા છો? ગમ્મત હોય તો આ બીછનાર કહેવું પડે છે કે "ભગવાન થઈને લડવા આવો જેથી વાર ન કરી શકો તો માર તો ખમી શકો"

• • •

"આસિમે આ વેળાની પોતાની દિવાળી બેટો" અમને અર્પણ કરી છે એમની એક ભેટ, જેમાં તેઓ "ચોપાટીને આરે" એકલા બેસી રડી રહ્યા છે તે અમે કબૂલ કરતા નથી, એનું એક કારણ તો એ છે કે તેઓએ અમને હરીફ માન્યા છતાં અમારી સામે આંસૂ સારે શું વળવાનું છે? બીજું તેના ઉપર 'અર્પણ' ને બદલે 'અપર્ણ' લખેલું છે એટલે તે 'વેણી'ના સંપાદકનેજ અમે અર્પણ કરીએ છીએ

• • •

" જે સંસ્થાના ઇતર અધિકારીઓ,— પોતાના મુખ્યાધિકારી—જે પ્રમુખ મહાશય—તેમ નીજ એવી દુર્દશા કરી મૂકે છે, તે સંસ્થાના અમારે સભ્ય થવું એ તો એમનાથીએ બુરી વલે અમારી કરાવવાનેજને? પણ એવી વલેનો ઉપભોગ કરવાની અભિલાષા અમારે દિલે ઉઠી શકતી નથી એટલે લાચાર"

('ગુજરાતી' વિ ક વૈદ્ય)

સાહિત્ય પરિષદમાં ભાગ લેવાની સલાહ આપ્યા કરતા મ્હારા એક મિત્રને ઉપરનું લખાણ ખાસ વાંચી જવાની ભલામણ કરું છું "પાકિસ્તાન"નો વિરોધ કરી રહેલા શ્રી મુનશીએ ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદમાં પોતાનું "સ્તાન" એવું જમાવી દીધું છે કે તેમા—તેમના મંડળ સિવાયના બીજાને માટે સ્થાનજ નથી ત્યાં બાપડા ગુજરાતી મુસ્લિમ સાહિત્યકારોની તો વિસાતજ શી? વળી આપણે મુસલ્લાઓ તે ગુજરાતી જાણી કે સમજીજ શું શકવાના હતા?

• • •

"સયાજી વિજય"માં વાંચ્યું કે,

'વડોદરાની સાહિત્ય સભા તરફથી કવિઓનો 'મુશાહીરો' થવાનો છે'

આટઆટલા ગુજરાતી 'મુશાએરા' થવા છતાં હજી જે લોકો એનું ખરૂ નામ બોલવા યા લખવાનું નથી જાણતા તેમને તે શું કહેવું? પણ ત્યારે તેઓ શા માટે આવડે તેવું "કવિ સમ્મેલન" નથી લખતા! ખરું જોતા તો એ કવિ સમ્મેલનજ હોય છે, 'મુશાએરો' નહિજ પણ હું ધારૂં છું કે વડોદરામાં જે થવાનું છે તે "મુશાહીરો"જ હશે એટલે કે એક મુશા અને બીજો હીરો એમ બે ભેગા મળીને ગાશે એટલે મુશા + હીરો થઈ રહેશે

• • •

તમારી પાસેના પુસ્તકોને એક એક કરીને જોઈ જાવ ધારી ધારીને બરાબર જોઈ

ગયા પછી હવે દરેક વિષે જરા વિચારો કે એ આપની પાસે ક્યાથી આવ્યા? કેવી રીતે આવ્યા? કેમ લાગે છે કે તે કંઇક આવીજ રીતે આવ્યા હતા

(૧) વેચાતા લીધેલા
(૨) માગી આણેલા
(૩) અદલા બદલીમા મળેલા
(૪) બક્ષીસ યા ભેટ મળેલા
(૫) ક્યાકથી જડેલા
(૬) વારસામા મળેલા

હવે તમારા મિત્રોને એક પછી એક યાદ કરી જાવ અને વિચારો શુ સમજાય છે તમને? મિત્રોનું મળી આવવુ પણ પુસ્તકના મળી આવવા જેવુ—બરાબર તેવુજ—નથી લાગતુ? હજીએ ન સમજાયુ હોય તો વિચારના દોરાને જરા વધુ લાબો કરો

આપે બજારમા એક સુદર પુસ્તક જોયું, પસદ કર્યું ખરીદવાનો વિચાર કર્યો પણ વેચાતુ લેવા પહેલા ખિસ્સાને ખૂબ તપાસી જોયા ખરીદવાનુ સભવિત લાગતા છેવટે તે ખરીદ્યુ આજ ઉદાહરણ મારા કેટલાક મિત્રોને લાગુ નથી પડતુ? એમની પસદગી પહેલા તમે તમારી જાતને ખૂબ ખૂબ ટટોળી નહોતી જોઇ? અને સભવિત લાગ્યુ ત્યારેજ તમે તેમની દોસ્તી નહોતી બાધી?

ઉધાડુ છે કે ભોગ દઇને મેળવેલી વસ્તુ બહુ વહાલી લાગે છે અને તેથી આવા મિત્રોનુ સ્થાન પણ તમારી નિગાહમા ઉચ્ચજ રહેવાનુ

કેટલાક લોકો વાચવાના શોખીન હોવા છતા પુસ્તકો ખરીદતા નથી પણ માગીતુ ગાને પોતાનો શોખ પુરો કરે છે કશોય ભોગ આપ્યા સિવાય મિત્રો મેળવવાની આશા રાખનાર યા મિત્રના ટકાવી રાખવાના ઇચ્છુક મિત્રો પણ આવાજ લેખાયને? જરૂરતના પુસ્તકો, અને પસદગીના મિત્રો ભોગ દઇને દરેક જણે મેળવવા જોઇએ એ તમને વાજબી નથી લાગતુ? શુ પુસ્તકો, કે શુ દોસ્તો, દરેક જણ સપૂર્ણપણે હરહમેશ તેને મેળવીને રાખવાની હાલતમા નથી હોતો એટલે કે ખૂટતા પુસ્તકો અરસપરસ બદલી કરીને વચાય છે મિત્રોની પણ આવી બદલાબદલી કરી શકાય છે કોઇ કવિને કોઇ શેખજી મિત્ર હોય તો તે બીજા શેખજીને આપી તેની પાસેથી કવિ મિત્ર મેળવી શકે છે જો કે એ વિનિમય અઘરો છે પણ અશક્ય નથી

કેટલાક લોકો મિત્રોની સખ્યા એટલી બહોળી ધરાવતા હોય છે કે તેમને "મિત્રોની લાયબ્રેરી" કહી શકાય આવી લાયબ્રેરીમાથી જોઇતા પુસ્તકોની પેઠે જોઇતા મિત્રો પણ મેળવી શકાય છે અલબત્ત એ "મિત્રોની લાયબ્રેરી" તમારી મિત્ર હોવી જોઇએ

બક્ષીસ મળેલા યા જડી આવેલા પુસ્તકોમા દમદાર ઓછા હોય છે, દોસ્તોનુ પણ એવુજ છે એકાએક મળી આવેલા મિત્રો કેટલીકવાર ભારે પડે છે વારસામા મળેલી કિતાબો જેમ ખવાઇ ચવાઇ ગએલી હોય છે તેમ વારસામા મળેલા મિત્રો પણ ઉતરેલા ટાયર જેવા હોય છે

• • •

ફતાવા સબધી

અમારા ફતાવા વિભાગના સપાદક મૌલાના અહમદ અશરફ સાહેબ બહારગામ ગયા હોવાથી ચલુ અકે ફતાવા પ્રગટ કરી શક્યા નથી તે બદલ વાચકો દરગુજરશે

—તત્રી

" ઇદ "

[એક ક્રાન્તિકારી દૃષ્ટિએ]

આજે પૈસાદારોના પ્રસાદોમાં ઇદની તૈયારી રહી છે ચારે બાજુએ આનંદ અને ઉત્સાહનું વાતાવરણ છવાયું છે વૈભવ અને વિલાસની ઘડીઓ, ભેટ-સોગાતો, ભપકાદાર પોશાકો પાછળ મુસલમાનો હજારો નહિ પણ લાખો રૂપિયા પાણીની માફક વહાવશે, એમ મોના માટે જરી, જ્યોર્જેટ અને રેશમી કપડાં ખરીદાશે બાળકોના માટે રંગબેરંગી પોશાકો, દિલનવાઝ પ્રિયાઓના માટે સોનેરી રિસ્ટવૉચો, રેશમી સાડીઓ, અને ઘર શૃંગારવા અને સુશોભિત કરવા અર્થે સેંકડો રૂપિયાઓનો સરસામાન વસાવશે એ બધું શા માટે? ઇદના માટે! ફક્ત એક દિનના કૃત્રિમ આનંદ માટે! પરંતુ શું તમે કદી વિચાર પણ કર્યો છે? કે જેમની ધાડી કમાણી આજે તમે પોતાના ઐશો આરામ ઉપર નિચ્છાવર કરી રહ્યા છો તેઓ પણ ઇદ ઉજવી રહ્યા છે, યા નહિ?

કેટલા દુ:ખની બીના છે, કે લોહી અને પરસેવો એક કરી કમાણી કરનાર મઝદૂરો, ખેડૂતો તો ફાકા ઉપર ફાકા કરે, ભૂખે મરે, ફુટપાથ ઉપર સૂએ અને તમે મહેલો અને બંગલાઓમાં રહેનારાઓ સ્વાદિષ્ટ ખોરાક ખાનારા, ગરીબોની કમાણી તવાયફોના નાઝ-નખરા, અને નાચ ગાન ઉપર, અને નકીરો ખાનના દૌર ઉપર, શાદીયોની મસ્તી અને આનંદ, વિનાસ અને ઇદની ખુશીયો ઉપર ખર્ચ કરી દો શું એજ ઇન્સાફ છે?

શું માનવના એનુંજ નામ છે? અફસોસ! ગરીબ મઝદૂરનું અંતિમ લોહીનું ટીપું ચૂસી લીધા પછી પણ આજ તમે દુનિયામાં સભ્યતા વાળા ગણાઓ છો? તમને શો પરવા! ગત દિનનો શ્રમજીવી ફાકો કરે-યા ભૂખે મરે પરંતુ તમને તો બસ વૈભવ-વિનાસથી કામ છે! ખરે! દુનિયા પૈસાદારો માટે છે ગરીબો માટે તો દોઝખ બની ગઇ છે! હે, શ્રીમંતો! તમને આનંદ ઉત્સવમાંથી ફુરસદ મળતી હોય તો સાંભળો! શું એ પ્રમાણે તમે ઇદની ખરી ખુશી પ્રાપ્ત કરી શકો છો? નહીં હરગિઝ નહીં! કેમકે તમારા દેશમાં હજારો વ્યક્તિઓ ભૂખમરા ઉપરાંત તેઓના અંગ ઢાંકવા માટે શરીર ઉપર એક તાર વતિક નથી! શું આજે તેઓને ત્યાં પણ ઇદ હશે? શું આજે તેમના બચ્ચાઓ પણ તમારા બચ્ચાઓની માફક ભપકાદાર પોશાકો પરિધાન કરી માત-પિતાને આનંદમગ્ન કરશે?

શું તમે બતાવી શકો છો? તે અનાથોની દયાજનક ફર્યાદો, જે પ્રાત:કાળથીજ તમારા કર્ણોમાં આવી રહી છે તમને પોકારી પોકારી કહી રહ્યા છે, કે હે! દુ:ખ વાળાઓ! હે! માન મરતબાવાળાઓ! શું અમે તમારી જેમ ઇન્સાન નથી? શું અમારી કને તમારા જેવું લાગણીવશ હૃદય નથી? શું અમારામાં ઉમંગ અને આનંદની ઉર્મિઓ નથી? શું તેજ સર્વ શક્તિમાન અલ્લાહે અમને પૈદા કર્યા નથી, જેણે તમને મનુષ્ય બનાવ્યા છે? પરંતુ તમે તમે ગફલતની નિદ્રામાં બેભાન નર્મ નર્મ ગદેલા ઉપર રહેતી નિદ્રાની મઝા લઇ રહ્યા છો! તમને ફકા મરતોથી શું વાસ્તો? ભૂખડી બારસોથી શું કામ?

શું તે વિધવાઓ-જેમના શૌહરોને મૌતે તેણીઓથી છીનવી લીધા છે, અને જેમની પાસે એક ટુકડુ પણ ખાવાનું નથી તેઓ પોતાનું અને પોતાના યતીમ બાળકોનું પેટ ભરી શકે? ઇદ ઉજવી શકે છે? હરગિઝ નહી, હરગિઝ નહીં! શું તે મઝદૂર જેણે લાગલાગટ બાર કલાક લગી તડકાની સખ્તીમાં કામ

કરી, એટલી મઝદૂરી મેળવી હોય, જે લ્હેના કુટુમ્બીજનોને પેટ પુરતુય બસ ન હોય આનંદ મેળવી શકે છે? નહિ ! શુ તે નિર્ધન કિસાન, અને મીન મઝદૂર, જે નિશદિન સખ્ત મહેનત ઉઠાવ્યા છતા પોતાની સઘળી કમાણી મુડીવાદીઓને ભેટ ધરી દે છે, તે ઇદ ઉજવી શકે છે? તો પછી લ્હમને શો હક છે કે એક કૃતિમ આનંદ ખાતર લાખો રૂપિયા પાણીની જેમ વહાવી દો? શુ એટલા માટે કે લ્હમારી અલ્મારીઓ, ઝરો જવાહિરાતથી ભરપૂર છે લ્હમારી તિજોરીઓ નોટોના ભારથી હાંફે છે! લ્હમારી ફને ગગનચુમ્બિત બિલ્ડીંગો અને કાર ખાના છે? નહી, નહી લ્હમારી અલ્મારીઓમા ખેડૂતોની હસરતો છે! તમારી તિજોરીમા ગરીબોના નિશ્વાસ છે! મઝદૂરોની અભિલાષાઓ છે! અનાથોના આર્તનાદો છે! અને વિધનાઓના છુપા રૂદનો છે! લ્હમારી ઇમારતો અને મીલોમા મઝદૂરોનુ લોહી છે-યાદ રાખો, અગર લ્હમે હજી પણ ભાનમા નહિ આવશો, તો 'ક્રાન્તિ'ના તફાની પ્રવાહમા એવી રીતે વહી જશો કે લ્હમારૂ નામ નિશાન બાકી નહિ રહે! કેમકે મઝદૂર અને કિસાન હવે જાગ્રત થઇ ચુકયા છે એમને પોતાના હકોનુ ભાન થઇ ચૂકયુ છે માટે સાવચેત થઇ જાઓ હજી પ્રાત કાળ છે મઝદૂરો અને ખેડૂતોના હકોનો લિહાઝ રાખો તેઓની ફર્યાદો સાભળો તેઓને માન-સન્માનની નઝરે નિહાળો તેઓના કામની પૂરેપૂરી મઝદૂરી અદા કરી દો તેઓની 'ઇદો'નો પણ ખ્યાલ રાખો ત્યારે તો લ્હમારી 'ઇદ'-'ઇદ' થશે નહિ તો નહિ જ!

—'મુઝતર' (ધોરાજી)

જાગો અને જગાડો

(ગ ઉ. મ)

'સારે જહાં કા દર્દ' જેના જીગરમાં સમાયું હોય અને જેની વેદનાનો અનુભવ એની વાણીમાંથી ઝરતો હોય એને હું સાચો કવિ કહું છું એની દૃષ્ટિ વિશાળ હોવી જોઈએ અને એના હૃદયમાં જગત બંધુત્વ Universal ની ભાવના હોવી જોઈએ

ઉર્દૂ સાહિત્યમાં ૧૯મી સદીના અંત સુધી એવી ભાવના નહિ હતી ત્યારે 'સાહિત્ય સાહિત્ય માટેજ' હતું એ સમયની કવિતા અર્થ વિનાના અલંકારોથી લદાએલી હતી એ પછીની ઉર્દૂ કવિતામાં 'કારીગરી' દૃષ્ટિએ પડે છે

ઉર્દૂ કવિતાના શૈશવકાળથી કિશોરાવસ્થા સુધીના 'આતિશ' અને 'નાસિખ'ની કવિતાઓમાં એજ વૃત્તિ વ્યાપેલી હતી જ્યારે મધ્યકાળના 'અમીર' 'દાગ' અને 'જલાલ'ની કવિતામાં ભાવાની સુંદરતા સાથે આત્મલક્ષીપણું દૃષ્ટિએ પડે છે વીસમી સદીના આરંભ પછી 'સાહિત્ય સાહિત્ય માટે' છે એ દૃષ્ટિકોણમાં પલટો આવે છે આ પરિવર્તન સમયના કારણે હતો અને જે સાહિત્ય જીવન માટે છે સાહિત્યને જીવનના પ્રત્યેક અંગનું વહન બનાવવું જોઈએ પરંતુ ઉર્દૂના શાઇરોએ કમનીય કાન્તિ અને કામના ઉપરજ વિશેષ લક્ષ આપ્યું

'સાહિત્ય જીવન માટે છે' એ દૃષ્ટિકોણે કવિઓની આંખો ખોલી નાખી અને એમને દીર્ઘદર્શી બનાવ્યા એટલુંજ નહિ પણ એમને પોતાની રચનાઓની ભૂમિકા સંકુચિત લાગી અને એમને સંકીર્ણતાનું ભાન થયું

ઉર્દૂ શાયરી પ્રથમ ગઝલ અને તગઝઝુલ સુધી સંકુચિત હતી આજે તેને નવીન વિચારો અને ચિંતન માટેનો વિશાળ માર્ગ મળ્યો અમીરોની ઊંચી ઇમારતોથી લઈને ગરીબોની ઝુંપડી સુધીના જીવનને સાહિત્યએ સ્પર્શ કર્યો છે બેકાર, મજુર ગરીબ વિધવા અને અનાથોની વેદના, કવિ અનુભવી રહ્યો છે ગોઝારા મુડીવાદની સામે કવિએ કલમનો જંગ માંડયો છે જે શાયર ગઝલના બોઝનમાં માત્ર સ્ત્રીઓથી વાર્તાલાપમાં લીન હતો તે હવે આઝાદીથી મહા યમરાજ ધીઓ સામે ઝુઝે છે જેમનું માનસ ગઇકાલે કાલ્પનિક પ્રેમ-સૌંદર્યની મૂર્તિમાં મસ્ત હતું તેમને આજે સત્ય લાધી ગયું છે

પૈગમ્બરોની જેમ કવિઓ પણ પ્રત્યેક દેશ અને કાળમાં પ્રજાના સંસ્કાર માટે ઉત્પન્ન થયા છે અને સમયને ઓળખીને અહલેક જગાવે છે

અઢારમી સદીમાં રૂસો અને વોલ્ટેઅર ફ્રાન્સની પ્રજાને હચમચાવી મુકી હતી નસરતી નામના તુર્કી શાયરે જંગે અંગોરામાં તુર્કોની માનસિક વૃત્તિઓને પલટી નાખી હતી

ઇરાનમાં અહમદશાહના રંગ રાગોના કારણે પ્રજા અધોગતિના પંથે પડી હતી તેને ઇશ્કી નામના કવિએ ફાંસીના માચડે ચઢીને ઉગારી હતી કવિવર ઇકબાલ અને એમના સમકાલીનોએ દેશ-પ્રેમના ગીતો લખીને હિંદી મુસલમાનોને પ્રેરણાનું અનુપાન કરાવ્યું આજે પણ ઉર્દૂના થોડાક એવા કવિઓ વિદ્યમાન છે જેમના કથનમાં ક્રાન્તિના ચમકારા છે

જે ક્રાન્તિ આજે ડોકિયા કરી રહી છે એને આવકારવાની કે વારવાની શક્તિ કવિ

ઓમા છે હિંદના કવિઓને યુગનો પુકાર છે કે, કવિઓ જાગો અને પ્રજાને જગાડો બનવાનુ બાનીને રહેશે પરન્તુ જે કવિ સમય પારખીને આત્માનો અવાજ રજુ કરશે તેનુ નામ ઇતિહાસના પાને અમર રહેશે કવિનુ કવન પ્રજાના જીવનની આરસી છે. ઉર્દૂ શાયરીને અજર અમર કરવી હોય તો કવિઓએ વર્તમાન કાળના પોકારને ઝીલવો પડશે મન-રંજની-સભારંજની વાયડી-વેવલી શાયરીને વર્જ્ય ગણવી પડશે

ગઝલ તો શાંતિકાળની ઉપજ છે, કવિઓના દિમાગમા એવા વિચારો સુરક્ષિત રહી શકે છે, જ્યારે રંગ-રાગનો સમય આવશે ત્યારે પુન તમારી મહેફિલોમા સાકી અને સુરાનો રંગ જમાવજો, અત્યારે ગઝલનુ શિર્ષક 'ભૂકંપ'થી બદલી નાખો તગઝ્ઝુલના સ્થાને કલ્પના, લાગણી, સ્વાભિમાન અને ચિંતનની સ્થાપના કરો. એકાંતમા બેસીને ભાવનાના પુષ્પની કાલ્પનિક સેજને સજાવવા કરતા ભાનમા પોતા વાસ્તવિક કંટકોને વાળી-ઝુડીને સાફ કરી નાખો ચિંતનનો વિષય નીતિ અને સુધારાનો હોય બજારૂ બોલીમા બોલાતા બિભત્સ અશ્લીલ આચારોના મુશાયરા બંધ કરો પુરૂષ અને પ્રકૃતિના સબંધની સાંકળના અંકોડાને મજબૂત કરો. જડતાએ ચેતનના ચહેરા ઉપર જે કાળા પાટા નાખ્યા છે તેને ભૂંસીને આવતી કાલની ઓળખ માટે નવી રેખાઓ દોરો ગઝલની પિછાન જર્જરિત બની ગઇ છે લાખો વાર સાંભળેલી જરી-પુરાણી કથાઓ હવે કાનને પણ ગમતી નથી માટે જાગો અને વતનને જગાડો આદમીને ઇન્સાન અને ઇન્સાનને ફરિશ્તા-દેવ બનાવવાનો પ્રયાસ કરો

રાજકારણના ભયાનક હસ્તક્ષેપને પ્રેમના કોમળ અને કમનીય કરો થકી રોકો અને જગતને સુખ શાંતિના ધામ સુધી પહોંચાડવામા મદદ કરો

આજની કવિતા એવી હોવી જોઇએ જે સાંભળીને માનવ બુદ્ધિ અને હૃદય હચમચી ઉઠે અને તે કર્તવ્ય પરાયણ બને

જગત મહાન સત્ય સુધી પહોંચવાનો એક માર્ગ છે અહિંનો પ્રત્યેક આત્મા એક મુસાફર છે એ મંઝિલ-ધામનું જ્ઞાન કોઇને છે અને કોઇને નથી કવિની "મંઝિલ" એનુ "ધ્યેય" હોય છે પરન્તુ ઉર્દૂના એંસી ટકા ગઝલગોનુ કોઇ ધ્યેયજ નથી ગઝલકારો માટે નવા વિચારોના માર્ગ બંધ થયા છે અને તેથીજ ગાલિબે કહ્યુ છે કે,—

> બકદ્રે શૌક, નહિં ઝર્ફે તંગના એ ગઝલ
> કુછ ઔર ચાહીયે વુસ્અત મેરે બયાં કે લીયે

'નિજાનંદ માટે ગઝલનુ ક્ષેત્ર સંકુચિત પરન્તુ મારા કથનને કંઇક વિશેષ વિશાળ ક્ષેત્રની જરૂર છે'

આ યુગ નઝમોનો છે અને હવે પછીનો યુગ પણ ફક્ત નઝમોનોજ હશે *

—'સીમાબ' અકબરાબાદી.

---

* ફતેહપુર સિક્રીમા ૨૦-૬-૪૨ના થએલા મુશાયરના પ્રમુખપદેથી

નસીબ શું નિજની નેમ છોડી
યુગાંતરોને કરે ગ્રહણ છે?

જગત મરણને શરણ નથી પણ મરણ જગતને ચરણ શરણ છે,
મરણ છે તે એક ઝિન્દગી છે જે ઝિન્દગી છે તે એક મરણ છે

અમારા અરમાન સારા મારા કઇ પ્યારા ન્યારા કઈ ન્યારા ન્યારા,
છણુવણ્યું કાલપણુ હતા ને છણુંવણુ હોય આજ પણ છે,

જો તેને મળવાનુ થાય છે મન તો મન કરીને મુઝાય છે મન,
જે આશ જન્મે છે મનના મનમા નિરાશ તેનુ કરે હરણ છે

કથાઓ મારી હૃદય વ્યથાની ઘણી જફાની ઘણી વફાની,
રહી છે કયા કોઇ જણથી છાની ન છાનુ એનાથી કોઈ જણ છે.

સિતમ સહુ છુ તો મૌનભજક પરતુ કયા જઇને દાદ ચાહુ?
સિતમ તો એ છે કે દિલ સિતમગરનુ ફદંશૂનું અને કઠણ છે

હુ માર્ગ દર્શકના ચીલેચીલે કરૂ શુ ચાલીને શાને ચાલુ?
પથિકના પગલાનુ પથ પર તે અરે કરે જ્યા અનુકરણ છે

સુરા છલોછલ ભરેલ જામો નજર નિકટ હો છતા વિમુખતા?
મને તો લાગે છે હે! નિષેધક પ્રણયના પાઠોથી તું અભણ છે

ફકીરને મે અમીર જોયો અમીરને મે ફકીર જોયો,
નસીબ શુ નિજની નેમ છોડી યુગાતરોને કરે ગ્રહણ છે?

પ્રસગ સેવી કઈ કાળ કેરા "ફહીમ" જાણું છુ પેતરા હું,
ભલે તે મુજ નાશ–તાકમા છે પરતુ તે પણ તો રજકરણ છે

"ફહીમ" વાકિફી

સિદ્ધિ......ના......સન્માર્ગ

રજુ કરનાર "ગાફિલ"

(સર્વ હક્ક લેખકને સ્વાધીન છે)

૫૩૮

શત્રુના સદ્ગુણો ઉપર પ્રકાશ પાથરવાનુ અને પોતાના નેતાઓની ખામીઓ ઉપરથી પડદો ઉચકી લેવાની નૈતિક હિમ્મત આપણામા કોણ જાણે ક્યારે જન્મશે ?

૫૩૯

અન્ય દેશો કે પ્રજાઓના તિરસ્કારથી ભરપૂર એવા ઇતિહાસોની આપણને જરૂર નથી પોતાના દેશનો સાચો ઇતિહાસ આપણા બાળકો સમક્ષ રજુ કરવાની અત્યત આવશ્યકતા છે કોઇ બે સ્વર્ગસ્થ બાદશાહ કે રાજાના ચરિત્રોને ખૂબ કાળા ચીતરવાથી દેશનુ દળદર ફીટવાનુ નથી આજે ચાલતા ઇતિહાસોમા અપરિપકવ વીગતો અને અસબદ્ધ તારીખો સિવાય બીજુ હોય છેજ શુ ?

૫૪૦

આપણી વર્તમાન શિક્ષણ પદ્ધતિ સમય અને શક્તિને વેડફી નાખનારી છે પારકા દ્રષ્ટિબિંદુએ અપાતા શિક્ષણથી આપણુ ભાવિ ઉજ્વળ થવાની આશા રાખવી એ નરી નાદાની છે શિક્ષણની પદ્ધતિ કોક નક્કી કરે, અને શિક્ષણ લેવા આપણા બાળકો જાય એ પરતુજ વસમી છે શિક્ષણ સ્વતત્ર હોવુ જોઇએ વિદ્યાર્થીને પોતાને શુ ભણવુ અને શુ ન ભણવુ એ નક્કી કરવાનો અધિકાર હોવો જોઇએ અને વડીલોને શાળાઓની વ્યવસ્થા કરવાની સ્વતત્રતા હોવી જોઇએ પરદેશી કપનીઓએ પોતાના દ્રષ્ટિબિંદુએ તૈયાર કરાવેલા પાઠ્ય પુસ્તકો આપણા બાળકોને ફરજીઆત ખરીદવા પડે, એ પ્રથાજ, સાવ અવળી, અને આપણા માટે હાની કર્તા છે

૫૪૧

આપણી શાળાઓની ઇમારતો ભલે ભવ્ય ન હોય, પણ આપણા બાળકો ભવ્ય થાય, તેવી શિક્ષણ પ્રવ્રુતિની આપણને અત્યત જરૂર છે સુદર ઇમારતો હાથ અપાતી કુરૂપ કેળવણીથી આપણા બાળકોનો વિકાસ અટકે છે, એ આપણે જાણવુ જોઇએ, જાણતા હોઇએ, તો યોગ્ય એવા એકદર સુધારા કરવા તત્કાળ તત્પર થવુ જોઇએ

૫૪૨

બાળકને કયો વિષય પસદ છે, કયા વિષયને પચાવવા બાળક તત્પર છે, એ બધુ જાણ્યા પછી પ્રત્યેક બાળકને પ્રોત્સાહન મળે એવા માર્ગો ગ્રહણ કરવા જોઇએ ભણે કોક અને વિષયની પસદગી કોક કરી આપે, એ સાવ અનુચિત છે

૫૪૩

ભાષા શીખવાનોજ જેને શોખ હોય, તેને વધારેમા વધારે ભાષાઓ શીખવામા મદદ કરવી જોઇએ પાચ સાત વિષયોમા બાળક અપૂર્ણ રહે, એ કરતા એકાદ વિષયનો તે અજોડ અભ્યાસી થાય, એ વધુ ઉત્તમ છે

૫૪૪

બાળક સ્વેચ્છાએ પચાવી શકે તેટલુ શિક્ષણજ તેના કામનુ છે શિક્ષણની શુભ ચઢે, એટલુ અથવા એવા પ્રકારનુ શિક્ષણ બાળકો અપાવવાના પ્રયત્ન થવા જોઇએ નહિ વધુ ખોરાકથી જેમ અપચો થાય છે તેમ ઇચ્છા

વિદ્ મળવેલા શિક્ષણનો પણ અપચો થય છે. કેટલીક વખતે તો પચાવી નાખેલું પાચનથી સાવ ભૂલાઈ જવા પામે છે

૫૪૫

શિક્ષણ પદ્ધતિમાં એટલો સુધારો થવો જોઈએ કે બાળકો પોતાને નિત્ય ઉપયોગમાં આવતી વસ્તુઓ જાતેજ તૈયાર કરી શકે સમર્થ નીવડે. પેનથી માંડીને પેન્સીલ સુધીની સર્વ વસ્તુઓ પારકા હાથે બનેલી વપરાય એ કરતાં બાળકોને પોતાને બનાવતાં આનંદ એવી વ્યવસ્થા થવી જોઈએ

૫૪૬

જીવન કેળવણીના શિક્ષકો શિક્ષણની શરૂઆત [illegible] (સાચા કે ખોટા એકાદ બીજા નામ)થી કરે છે એ પ્રથાનો સત્વરે અંત આવી જવો જોઈએ. મા-બાપ અને શિક્ષકનું અનુકરણ બાળકો સહજ કરે છે. શિક્ષક પોતેજ [illegible] તો શિક્ષણ લેનાર છોકરાઓ શું શીખે એ વિચારી લેવાનો ધર્મ વડીલોનો છે. આપણી શાળાઓની ઈમારતો ભલે ઉંચી ન હોય પણ શિક્ષકો ઉચ્ચ વિચારના અને આદર્શ હોવા જોઈએ

૫૪૭

અન્ય પાસેથી આપણી ખામી નષ્ટ કરતાં જાતે કોઈ પણ ચીજને સમજવાના પ્રયત્ન કરવા એ વધારે ઉત્તમ છે, એવું બાળકોના મગજમાં ઠસાવવું જોઈએ

૫૪૮

ભાષાનો ઉપયોગ [illegible] દાખવવામાં થવો જોઈએ. [illegible] પોતાનો હેતુ શો છે, એ સમજાવી દેવું એજ ભાષાનો ખરો ઉપયોગ છે

નજરોની આગ-મારીમાં પોતાનો અર્થ પણ વ્યક્ત ન કરી શકાય એ શા કામનું?

૫૪૯

સ્વદેશની સર્વોત્તમ પેદાશ સર્વોત્તમ પુરુષો અને આદર્શ જનેતાઓ છે. સખ્યાબંધ કારખાનાઓ કરતાં શાળાઓ રૂપી કારખાનાઓની કિંમત વધારે છે કે જ્યાં આદર્શ પુરૂષો અને સ્ત્રીઓના ઘડતર થાય છે. કમનસીબે આપણા દેશમાં શાળાઓ પ્રત્યે બીજા બધાય કારખાનાઓ કરતાં અધિક બેદરકારી દાખવવામાં આવે છે

૫૫૦

ચોર જેમ બધાયની નજર ચુકાવીને ચોરી કરે છે તેમ ધનવાનોએ પણ સર્વની નજર ચુકાવીને દાન આપવું જોઈએ. ખાનગી રીતે અપાયેલું દાન સાચું દાન છે. શ્રીમંતાઈ દેખાડવા માટે કે પોતે ધનવાન છે, એવું બતાવવાની દ્રષ્ટિએ અપાયેલું દાન સાચું દાન નથી

૫૫૧

જાહેર જીવનમાં કૃત્રિમતા આણવાના પ્રયત્નો કરવા કરતાં આપણે જેવા છીએ તેવાજ દેખાઈએ, એ વધારે ઉત્તમ છે. માટે આડંબરથી અળગા રહેવાના પ્રયત્ન કરો

૫૫૨

મુસ્લિમ સમાજમાં લગ્ન અને મરણ પ્રસંગે કેટલીક વસ્તુઓ ધર્મનામે ત્યાજ્ય ગણેલી છે, એવી વસ્તુઓનો બહુ ઉપયોગ થાય છે. એ પ્રથા સદંતર બંધ થવી જોઈએ. અજ્ઞાનપણે શિર્ક કે બિદઅત થાય એ વાત જુદી છે પણ જાણી જોઈને શિર્ક કે બિદઅતને અમલમાં મૂકવા, એ ભયંકર ગુન્હો છે

૫૫૩

મેહમાન થયેલા મૌલવીઓ, ઘરધણીના પ્રત્યેક ધાર્મિક પ્રશ્નનો માઠુ ન લાગે, એવો હળવો પ્રત્યુત્તર આપે છે, એ પ્રથા હંમેશા છે મૌલવીઓએ બીજી વખતે આમંત્રણ મળે કે ન મળે તેની લેશ માત્ર પણ દરકાર કર્યા વિના રોકડુ પરખાવી દેવાની પદ્ધતિ ગ્રહણ કરવી જોઈએ અર્થાત સ્પષ્ટ જવાબ આપતા અચકાવુ જોઈએ નહિ

૫૫૪

બાળાઓની રમતમાંથી ઢીંગલા ઢીંગલીને પરણાવવાની ને એવીજ બીજી રમતોને કે જે નિર્દોષ બાલિકાઓને ઉમ્મર લાયક થયા પહેલા પરણવા કે સાસરે જવાની પ્રેરણા જન્માવે છે સદંતર બાકાત રાખવી જોઈએ

૫૫૫

કાળજીપૂર્વક અને નિયમિત ખોરાક લેનાર ભાગ્યેજ માંદા પડે છે છતા જો તમ કદાચ માંદા થાઓ તો મેડીકલ મેનેજમાંથી તરતજ બહાર પડેલા નવા ડૉક્ટર પાસે દોડી જશો નહિ બનતા લગી જુનામા જુના અનુભવી ડૉક્ટરનીજ સલાહ લેશો

૫૫૬

સચિત્ર સપ્તાહિકો માસિકો અને ત્રૈમાસિકો સામાજીક નવલકથાઓદ્વારા પીરસતા નામના સાહિત્યે અનેક ઈન્સાનોની વૃત્તિઓને ઉશ્કેરી મૂકી છે માણસો મનનાજ વિષયસૃષ્ટિને લીધે જ્યા ત્યા ભટકતા ફરે છે અયોગ્ય વાચનદ્વારા માણસોના મનમા એક જાતનો સડો પેસી ગયા છે બિભિત્સ સાહિત્યનુ વધારે વાચન મનુષ્યને વધારે બગાડે છે માટે નિત્ય વૃત્તિઓને પોષનારા એક દર વાચનથી અળગા રહેવુ, એમાજ આપણી સલામતી છે

૫૫૭

નિરંકુશ જીવન જીવવાની વાહીયાત પ્રથાએ વ્યભિચારમા અસાધારણ ઉમેરો કર્યો છે આધુનિકમા પ્ર. આજના કહેવાતા સુધરેલા જગતમા ગર્ભપાત કરવાના અને ગર્ભાધાન અટકાવવાના નવા નવા સાધનોની ઉત્પત્તિ ઝડપથી વધી રહેલી હોવાથી સ્ત્રી અને પુરુષ નીતિના સર્વ બંધનોથી સાવ મૂકત થતા જતા જણાય છે, અવળે રસ્તે આગળ વધતા માનવ જગતનો આ વિનાશી સુધારો કયા જઈ અટકશે એ કલ્પવુ મહા મુશ્કેલ છે!

૫૫૮

આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોય, ત્યારે વિના હિત સ્ત્રી પુરુષો એ સ્વયં સયમ પાળી મર્યાદિત સતાનો પ્રાપ્ત કરવા એ અયોગ્ય નથી પણ સયમ ન પાળતા છતા વિષયભોગના પરિણામ અટકાવનારા કૃત્રિમ સાધનોનો ઉપયોગ કરવો એ મહા પાપ છે

૫૫૯

આજકાલ કેટલીક ઉત્તેજક વસ્તુઓ એવી છે કે ઉમ્મરે પહોચ્યા પહેલાજ યુવક અને યુવતીઓમા વિષયરસ કૃત્રિમ રીતે જાગૃત થતા પામે છે વાતાવરણ એટલુ તો કલુષિત થતુ પામ્યુ છે કે છેક નાની વયના બાળકો પણ અવળે રસ્તે દોરવાઈ જાય છે ખોરાક, પોષાક અને વાચન તથા સોસાયટીનો ખ્યાલ રાખવા ઉપરાંત વડીલો પોતેજ વર્તન સુધારે તોજ ભાવિ પ્રજા સલામત રહી શકે આના માટે બીજો એકય ઉપાય શોધ્યો જડે તેમ નથી વસ્ત્રોમાથી નિર્લજ્જતાને તથા ખોરાકમાથી ઉત્તેજક પદાર્થો

અને વાચનમાથી મિલિત્સ સાહિત્યને દૂર કરવામા આવે, ને પછી ખુદ વડીલો પોતે આદર્શ બને તો ભાવિ પ્રજાનો આ સળગતો પ્રશ્ન પોતાની મેળે ઉકલી જાય

૫૬૦

સદાચારી થવા માટે સયમ ની જેટલી જરૂર છે, તેટલી બીજી એકેય વસ્તુની જરૂર નથી સયમ એ યુવાનોના શરીર અને આત્માનો રક્ષક છે ચિત્ત ઉપરનો સપૂર્ણ કાબુ એ સનાતનીની દાન છે સયમ એ શક્તિને વધારનારી અજોડ ઔષધિ છે જ્યારે નિરકુશ પણ એ શક્તિને હણી નાખનારી વસ્તુ છે સ્વચ્છદી મનુષ્ય પોતાના અધપતનની સાથ નોતરે છે અને કેટલીક વખતે સ્વચ્છદતાનો રોગ વારસામા પણ ઉતરે છે માટે જો તમો તમારી ભાવિ પ્રજાને આદર્શ બનાવવા ઇચ્છતા હોવ, તો તમો પોતે પ્રથમ આદર્શ થવાના પ્રયત્ન કરજો

૫૬૧

વિષય વાસના એ માનસિક રોગની જનેતા છે, માનસિક રોગના ભોગ થયેનાઓ વિશેષ વિષયી હોય છે યુવાનોએ એ રોગના ભોગ ન થવુ હોય તો સયમ પાળવાના શપથ લેવા જોઇએ

૫૬૨

યાદ રાખજો જગત જેને ભયકર રોગ કહે છે તેવા એકદર ભયકર રોગો સ્વચ્છદ તામાથીજ જન્મે છે સ્વચ્છદી મનુષ્ય નિરોગી હોઇ શકેજ નહિ નિરોગી રહેવુ હોય, તેવાઓએ સ્વચ્છદતા તજવીજ જોઇએ

૫૬૩

પોતાના કૃત્યની જવાબદારીમાથી છટકી જનારાઓજ સમાજમા અવ્યવસ્થા આણે છે કુસપના બીજ પણ બિન જવાબદારીમાથીજ વેરાય છે આપણા પ્રત્યેક કાર્યનો પડઘા પડયા વગર રહેતોજ નથી સાવ એકાતમા કરેના કૃત્યને પણ સમસ્ત માનવ સમાજ સાથે સાધો સબધ છે અધારામા કે એકાદ ઓરડામા કરેના કૃત્ય સાથે જગતને કશોજ સબધ નથી એવુ માની લેવાની ભૂલ કરવી એ ભયકર નાદાની છે વ્યક્તિગત સ્વતત્ર થવાની સર્વને ઇચ્છા હોય, એ સ્વભાવિક છે પણ માનવ સમાજ સાથે સકળાએનો માનવી સાવ સ્વતત્ર થઈ શકતોજ નથી ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તવાનુ નામ સ્વતત્રતા નથી પણ સ્વચ્છદતા છે સમાજ મર્યાદિત સ્વતત્રતા અર્પી શકે, પણ સ્વચ્છદતાને પોષી શકે નહિ નિરકુશ જીવન ગુજારવાના જેને કોડ હોય, એવઓ સ્વચ્છદતાને પણ સ્વતત્રતામા ગણાવે છે પણ એ શકય નથી

"આધ્યાત્મિક-પ્રેમ"

સ્વ. શંભુપ્રસાદ દયાશંકર વકીલ, જુનાગઢ.

અમારા ૨૫ લેખક મિત્રની આ છેલ્લી કૃતિ એમની છેલ્લી યાદ રૂપે
અમે રજુ કરીએ છીએ. તંત્રી.

[ગતાંકથી ચાલુ]

તેઓ આગળ બોલે તે પહેલાંજ દીનુ તેમના બધા વિચારો સમજી ચુકી એટલુંજ નહિ પણ આ વાતો તો તે પ્રથમથીજ જાણતી હતી માત્ર ઇશ્વરચંદ્રના મનોબળ તથા હિંમતને મજબુત બનાવવા પુરતોજ તેનો ઉદ્દેશ હતો એટલે બોલી, 'પોતાના એકના એક સંતાનના જીવન કલ્યાણ માટે આપના જેવા સુજ્ઞ અને સંસ્કારી પુરૂષ જો એવા નજીવા કારણ સામે કમ્મર ન કસી શકે તો અજ્ઞાન સંસારીઓની તો વાતજ કયાં રહી ?'

કમ્મર ન કસી શકે તો અજ્ઞાન મનુષ્યોની તો આશાજ શી ? શાંતુને આટલી શ્રેષ્ઠ કેળવણી આપવાનું પણ મોટાભાપુજીને તો નહીંજ ગમ્યું હોય છતાં આપે જે બેપરવાઇથી તેણીને આગળ વધારી તેવીજ રીતે આ લગ્નની બાબતમાં તો ખાસ કરવાનું દીનુના લાગણીભર્યા શબ્દોથી ઇશ્વરચંદ્ર વધારે મક્કમ બન્યા ને બોલ્યા "તમારી બધાની જો એવીજ મરજી હોય તો તમારૂં ધાર્યું જ થવાનું પછી કાંઇ ?"

શાંતુને કાંઇક આત્મસંતોષ થયો પરંતુ બાપુજી પાસે દીનુએ લીધેલી જીત જરા વધારે પડતી નો જણાઇ, છતાં પોતાનો સુરેશનો અને પિતાશ્રીનો એ બધાનો નિશ્ચય આ પ્રસંગે થઇ ચુકેલો જણાયો "સુરેશભાઇ તો હજુ ન આવ્યા પણ હવે અમારે તેની રાહ જોવાની પણ જરૂર નથી" દીનુએ ઉપસંહાર કરતાં કહેવા માંડયું "તેનામાં એટલું નૈતિકબળ તો અવશ્ય છે કે સંસારની આવી અગત્યની બાબતમાં તે કોઇની સંમતીની પરવાજ ન કરે આપની પરવાનગી મળી એટલે અત્યારેજ અમે શાંતુબ્હેનને ચાંદલા કરી ચુકયા હવે આપ ચાહ ટીફી । મોકલો એ તે શુભ પ્રસંગનીજ ખુશાલીમાં" દીનુના છેલ્લે રાંધ્હેજ ઇશ્વરચંદ્ર ઘરમાં ગયા અને બે બાઇઓ ચાહ ટીફીનની રકાબીઓ થાળીમાં લઇ આવી ગવરી સાથેજ હતી તેણે ખુરસીઓની આગળ ટીપાઇઓ ખસેડી તેની ઉપર રકાબીઓ ગોઠવી દીનાએ ગવરી સામે જોઇ કહ્યું "એક કંકાવટીમાં અથવા ન્હાની વાટકીમાં થોડું કંકુ લાવો અને ચોખા લાવો એટલે શાંતુ ન્હેનને ચાંદલો કરીએ" ગવરી ઘડીવાર વિચારમાં પડી અને ગઇ

દીનુએજ ટીફીનની શરૂઆત કરી એટલે બીજીઓએ તેનું અનુકરણ કર્યું બે મીનીટ પણ પુરી નહી થઇ હોય ત્યાં સુરેશ આવ્યો

અત્યાર સુધી ન પહોંચી શકવાને માટે તે સંભવિત હોય એમ તેના મુખમુદ્રાથી દેખાઈ આવ્યું પરંતુ તે ખુમારીનો ભાવ તરત જોઈ બોલ્યો —"કેમ આખરે મારું ધાર્યું ખરું પડ્યું ને?" શાંતુના જવાબની રાહ ન જોતાં દીનુએ જવાબ વાળી દીધો "તમારું ધાર્યું ભવિષ્ય તો ઘણું ખોટું પડે છે! પણ અત્યાર સુધી હતા ક્યાં? અમે બધાએ આજથી તમારો ત્યાગ કરવાનું નક્કી કર્યું છે"

સુરેશ સમજ્યો તો પોતાની આદતથી હસુને પણ તે ત્યાગની સમજ્યા લાગી અને બોલ્યા "એટલા બધા કસાઈ ઠીક કરવાનું જ્યારે તમે ખરું કારણ જાણશો ત્યારે તમારે તે ઍાવોકેટોના દરજ્જે પડી બેગી લેવો પડશે" 'એમ છે?' દીનુએ કહ્યું 'ત્યારે બેસો એકાદ સીટ પર અને સમજાવો તમારી વકીલ તરીકેની બજાવની દલીલ' ગવરી સમું જોઈને એમને માટે ચા ટીટીન લાવજો"

દીનુના બોલવાની શરૂઆતમાંજ ગવરી એક ચ દીઠી રકાબીમાં વાટકીમાં ધોતું કંઈ અને ધોખા લાઈ, અને તે રકાબી દીનુ પાસેની ટીપાઈ ઉપર મૂકી મોઢું મુકી ઉભી હતી તે દીનુના કહેવાથી સુરેશ માટે ચાહ ટીટીન લેવા અંદર ગઈ

ઇઝીચેર ખાલી કરેલી ખુરશી ઉપર સુરેશ બેઠો અને બેસતાં બેસતાંજ બોલ્યા "શાંતુ પાસ થવાના સમાચાર તો મેં પહેરેગોજ જાણ્યા પરંતુ મને તે નવાઈની વાત લાગી જણાઇ. મ્હારા તરફના રિઝલ્ટ [illegible] આશા રાખી નાખવી હોય એમ પણ મેં નથી માન્યું પરંતુ આજે સવારમાં તો જરૂર મળી જવા છતાં થયું એવું કે ટપાલમાં પીનાબીનો કાગળ મળ્યો તેમાં પહેલી તકેજ મને તેઓ લખે છે, બહુજ જરૂરી કામ છે એમ લખ્યું છે કે અહીંથી રવાના થઉં તે પહેલા બે વખત જગ્યાએ મળી આવવાનું પણ હતું અને મુસાફરી માટે તૈયારી કરવાની હતી હવે અહીંથી જઈ સીધો સ્ટેશનેજ જવાનો અને સવારથીજ મારો જીવ તો અહીંજ હતો"

દીનુ સાંભળી દીવાનગીરિ ... ટીટીન ની રકાબીઓ લાવી એક ટીપાઈ ઉપર સુરેશભાઈ પાસે મૂકી સુરેશે ખાવાની શરૂઆત કરી એટલે દીનુએ ગંભીર મુખથી બોલવું શરૂ કર્યું "તમે વકીલ થઈને તમારા જીવને અહીં [illegible] અને તમે તમારે એટલા કર્યા કરો એ તમારા સરકારી જીવનને નાલાયકી ભરેલું નથી જણાતું?'

સુરેશના આ સવાલને સંપૂર્ણ સમજે તે પહેલા રૈનાએ તે વિનોદને સંગીન રૂપ આપવા કહ્યું 'જીવને તો સુમેળ જગ્યાએ રહેવા જોઈએ તમારી એ બાબતી [illegible] લક્ષ્મી વખત ચાલતા દેખાતા નથી હોં કે સુરેશભાઈ!" સુરેશ લગભગ વિચાર નમગ્નમાંજ હતો ત્યાં સાંભળી બોલી—'મનુષ્ય તો માત્ર સંજોગોનાજ દાસ છે—સમાસ [illegible] જાણવું જોઈએ ને?' "પરંતુ તે પોતાના જીવ કે [illegible] જનમમાં તો નહીંજ" દીનુએ પુનઃ કહ્યું 'એમ તો સુરેશભાઈ પાસ હોવાના છે કેમ સુરેશભાઈ? કાઇક તો બોલો!"

આ બાઈઓના બે સવાલનો મર્મ હવે તો સુરેશ સંપૂર્ણ સમજી શક્યો હતો. શાંતુના માંને તે સમજણ મહેલી કરી આપી હતી પરંતુ તે સીધો જવાબ આપે એટલે સ્પષ્ટ તે પ્રશ્ન હતો એટલે તેણે પણ મર્મમાંજ કહ્યું

"તમે બન્નેએ કહ્યુ તે સોળેસોળ આના ખરૂ સગાસબંધીઓ કે નાતજાત કરતા જીવ કે જીવનનું રક્ષણુ તો મનુષ્ય માત્રનો ધર્મ છે " "અને તે શબ્દો અંતરનાજ હોય તો તમોએ ત્યા ચોરીથી મુકેલા પોટલામાનો હાર અમારી હાજરીમાજ શાતુબ્હેનનેજ પણ તમોનેજ પહેરાવવાનો અને તે શાતુબ્હેનનેજ હાથે મારે તમોને બન્નેને ચાંદલા કરી મંત્ર ભણવાનુ અને મને જેટનુ અપુરૂ આનંદ તે આ સર સ્વતીબ્હેને પુરૂ કરવાનુ સપ્તપદીની વેદી ઉપર તો અમે આવી શકીએ કે ન પણ આવી શકીએ માટે તમારે બન્નેએ તે સ્વમુખે બોલી જવાના "

દીનુના શબ્દોથી ભાવી જીવનનો સ્વર્ગ-તુલ્ય લ્હાવો લેતો સુરેશ અંતરમા આનંદ અનુભવ કરવા લાગ્યો પરંતુ આ વિદેશી અને સંસાર વ્યવહારથી નિરૂદ્ધ સાહિત્યનો આદર્શ જીવનમા ઉડતી પંખીણીઓ ઇશ્વરચંદ્ર-ની મુશ્કેલી સમજીને વાત કરતી હોય, એમ તેને હજુએ ન જણાયુ. કદાચ શાતુ સાથે તો તે વાતનો પ્રથમ નીકાલ થઇ પણ ચુક્યો હોય એમ તો તેને લાગ્યુ આવી બાબતમા તેને પોતાને તો રૂઢિના બંધનની પરવાજ નહોતી ગોપીનાથ જ્યા સુધી ઇશ્વરચંદ્રની સાથે છે ત્યા સુધી તે વટના તેને તદ્દન અસંભવિત જણાઇ તેમ છતા આવો અવર્ણનીય લાભ જે માર્ગે મળી શકે તે માર્ગ તો તેને ઇષ્ટજ હતો

દીનુ સુરેશના મનની મુંઝવણુ સમજી અને બોલી "વકીલભાઈ કેમ મુંઝાઇ ગયા ? પોતાના કેસની વકીલાત પોતાની મેળે તો મ્હોટા બૅરીસ્ટરે ના કરી શકે ચાલો બે વાતોમા અમો તમોને નીશ્ચિંત કરીએ તેમાની એક તો બાપુજીની વાત, તેમની સમતી તો મારા આ ગજવામા છે–બીજી અમારા શાતુબ્હેનની હુ તેની મોટી ગણો તો મોટી અને નાની ગણો તો નાની પણુ તેમની સગી બ્હેન અને વાલી હવે રહ્યો એકજ સવાલ તે માત્ર તમારો કહો તમોને તે નામંજુર હોય તો કારણ સહિત ના કહો અને નહી તો લાવો હાર

સુરેશ કશુ ના બોલ્યો પણ પળવાર વિચા-રમા પડ્યો ચાહટીશીન ઉકલી ગયા સમય વધુ ગયો હતો શાતુએ લાઇટનુ બટન દાબ્યુ એટલે ઓરડામા બત્તીનો પ્રકાશ થયો અને ગંભીર વદને હાર અને ચેનવાળો રૂમાલ સુરેશે દીનુના હાથમા આપ્યો તે હાર અને ચેન શાતુને ખુશાલીમા પહેરાવવાનેજ તે લાવ્યો હતો

રૂમાલ હાથમા આવ્યા પછી દીનુએ શાતુને બોલાવી ઑટોમૅટીક મશીનની માફક તે બોલ્યા વીનાજ તેણીની પાસે આવી એટલે તેનો હાથ પકડી દીનુ તેને સુરેશ પાસે લઇ ગઇ સુરેશ સ્હેજભાવે ઉભો થયો દીનુએ રૂમાલમાથી કાઢી હાર શાતુના હાથમા આપ્યો અને શાતુ એને શરમાતે વદને સુરેશના ગળામા પહેરાવ્યો !

પ્રકરણ ૨ જું

મુંબઇથી આવેલી બ્હેનપણીઓ સ્ટેશન પર પહોચવા પગભેર થઇ સુરેશ પણ તેમની સાથેજ જવાનો હતો કારણુ કે મુંબઇ પહોચી તેને તુરત દેશની ગાડી પકડવાની હતી. આજ સુધી તો એમજ બનતુ કે સુરેશ એકલો મુંબ-ઇથી આવ્યો હોય તો પણ શાતુ તેને સ્ટેશન સુધી વળાવવા જતી સારે આજે તો તેની બ્હેનપણીઓ સાથે હતી છતા બન્નેના હૃદયો ઉદ્દના બનાવથી ભારે તો અવશ્ય થયા હતા

દરેકના અંતરમાં એમજ હતુ કે સુરેશ અત્યારે અહિં રોકાઈ નહિ ને રોજ દેશમાં જઇ શકત તો વધારે સારૂ હતુ કેમકે છેરના બનાવ સબંધી પરસ્પરની સમની અને વીચારોની આપ લે થઇ શકે અને કોઇને માથે જોખમ ન રહે પ્રભુએ તે બધાની અંતરઇચ્છા જલદીજ રીતે પુરી પાડી

ઇશ્વરચંદ્રને મળ્યા વિના સુરેશ બારોબાર જાય એ તો અનહુંજ ગણાય એ સ્વાભાવિક હતુ એટલે બ્હેનપણીઓને ઉભીજ રહેવા દઇ તે અંદર ગયો સામેજ ખુરશી પર ઇશ્વરચંદ્ર બેઠેલા તેમણે માથાની ઇશારતથીજ તેને આવકાર આપ્યો પરંતુ બેસવાને બદલે સુરેશ ઉભોજ રહ્યો ને કાંઈ તર્કમાં પડયો હોય એવુ તેની મુખમુદ્રા પરથી જણાતા ઇશ્વરચંદ્રેજ બોલવાની શરૂઆત કરી 'આખરે ઇશ્વરેજ તારી ધારણા પુરી કરી સુરેશ? શાંતુની બ્હેનપણીઓ તો એમજ કહે છે કે આમા ખરી મહેનત તો તારીજ છે " સુરેશ ચુપજ રહ્યો એટલે ઇશ્વરચંદ્રે વાતનુ સ્વરૂપ પલટાવ્યુ "તુ પણ એ છોકરીઓની સાથે સ્ટેશને જવાનો છે કે શુ?" હાજી સ્ટેશન સુધી તો શાંતુ પણ આવવાની અને હુ તો તેમની સાથે મુંબઇ જવાનો" ઇશ્વરચંદ્રના સરળ પ્રશ્નનો ઉત્તર સુરેશે સરળભાષામાં આપી દીધો. 'પરંતુ તુ તો હમણાંજ આવે છે રાત્રે નહીં ને સવારે જાય તો શુ ખોટુ છે?' વાત્સલ્યભાવથી ઇશ્વરચંદ્રે સુરેશને કહ્યુ અને સુરેશે તેનો જવાબ વાળ્યો 'ખાસ પ્રસંગ ન હોત તો હુ પણ એમજ કરત પરંતુ પીતાશ્રીનો આજેજ કાગળ છે એમા મને જેમ બને એમ તુરત દેશમાં બોલાવ્યો છે, કાંઇક જરૂરી કામ છે એમ લખે છે ' ઇશ્વરચંદ્રને આગળ કાંઇ કહે તે પહેલા જરૂરી કામ બાબત વિચારમાં પડયા અને બોલ્યા, "સંસારના વ્યવહારો એવાજ હોય છે જરૂરી કામ વીના તો તેઓ બોલાવેજ નહિ પણ રાતની મુસાફરી કરતા સવારની ટ્રેઇન શુ ખોટી છે? નીકળવાનું પણ દિવસમાં અને પહોંચવાનુ પણ દિવસમાં અહિંથી સવારની પહેલી બીજી ગાડીમાં જઇ મુંબઇથી ટાઇમસર ખુશીથી રવાના થઇ શકાય" સુરેશ ઘડીક વિચારમાં પડ્યો દેશમાં જતા પહેલા શાંતા સાથે ઘડીક વાતો થાય એ તો ગમતી વાત હતી એટલે ઇશ્વરેજ ઇશ્વરચંદ્રને બોલાવે છે એમ સમજી તેણે સંતોષપૂર્વક જવાબ વાળ્યો "ભલે તેમ કરીશ" આટલુંજ બોલી તે શાંતુના રૂમમાં પાછો ગયો સુરેશ દેશમાં ચાલ્યો જાય તે પહેલા કાંઇપણ વાત ચીતની તક ના મળે એ મુશ્કેલી તો શાંતુના હૃદયમાં સુરેશ કરતા પણ વધારે જણાતી હતી ત્યા તો ઉંમરમાં પગ મુકતાજ તે બોલ્યો

"બાપુજીની ઇચ્છા છે કે આજની રાત તો મારે અહીંજ રોકાવુ અને દેશમાં જવા માટે કાલે સવારની ટ્રેઇન લેવી ચાલો સ્ટેશન સુધી તો આપણે બધા સાથેજ છીએ"

બધા રૂમની બહાર નીકળ્યા, અને "એ તો અમે જાણતાજ હતા," એમ બોલી દીનુએ પોતાની જીભનુ ટેરવુ દબાવેથી દાંતોએ કરડયુ સ્ટેશન ત્રણ મીનીટનેજ રસ્તે હતુ પ્લેટફોર્મ ઉપર પહોંચતાજ ગાડી આવી એટલે બન્ને બ્હેનો રવાના થઇ સ્ટેશનમાંથી બહાર નીકળતાજ સુરેશે શાંતુને કહ્યુ "આજે તો હુ એવો થાકી ગયો છુ " બાપુજીનો

રોકાવાનો આગ્રહ મને આશીર્વાદ જેવોજ જણાયો." સ્ટેશનમાથી બહાર આવતાજ બાજુ ઉપર લોકોને ફરવા આવવાનો બગીચો હતો બે ચાર લોઢાના કોચો સિવાય સુવાળા ઘાસની ઘણી બેઠકો તેમા હતી ચાદની રાત હતી અને ઘેર જતા પહેલા થોડી મીનીટો બેસવાથી પુષ્કળ શાતી મળે તેવુ હતુ એટને સુરેશેજ દરખાસ્ત મુકી "બગીચામા યતા જશુ?" શાતુએ કાઇ જવાબ ન આપ્યો પરતુ સુરેશની દરખાસ્તને પુરેપુરી સમતી આપતી હોય તેમ પ્રથમજ તેણે બગીચા તરફ પગના ભર્યા

બગીચાના અદરના ભાગમા ઝાડોની ઘટાઓ નીચે પડેલા કોચ ઉપર તેઓ બન્ને બેઠા ચદ્રમા તેમની સામેજ જોતો હતો બોલવાની શરૂઆત સુરેશેજ કરી 'શાતુ આ બધુ નાટક દીનુએ કોની પ્રેરણાથી ભજવ્યુ?" શાતુ એ શબ્દોથી સુરેશના મ્હો સામે તાકી રહી અને બોલી, "પ્રભુ જાણે તમારા કરતા હુ કશુ પણ વિશેષ નથી જાણતી મને કઇક અતિશયોકિતવાળુ તો જણાયુ" "નહીં કઇ અતિશયોકિતવાળુ કશુ નહી"–સુરેશ વિચાર કરતો કરતો બોલવા લાગ્યો "માત્ર બપુજીની સમતીની તેમા પહેલી જરૂર હતી કદાચ તેમને ખોટુ લાગે એટનેજ હું નથી ધારતો કે તુ તેમા નારાજ હોય, હુ તો સપૂર્ણ રાજી છુ" "અને હુ નારાજ શા માટે? સુરેશ, મારૂ આખુ જીવન તારી સાથેજ વ્યતીત થાય અને તુજ મને કલ્યણને માર્ગે દોરનારો બને તો એથી અધીક બીજુ શુ હોઇ શકે? એમ સ્પષ્ટ કહેવાથી હુ કાઇ મર્યાદાભગ તો નથી કરતીને" સુરેશના અતરમા સતોષના ફુવારાઓ ફુટ્યા અને બોલ્યો "નહીજ એવી જુઠી મર્યાદાને તો હુ દભજ માનુ છુ શાતુ ' આપણે કેટલા કેટના વરસોથી આ સ્વપ્નાઓ સેવતા આવ્યા છીએ તો હુ તને ગણાવી પણ ના શકુ છતા એ પ્રેમમા બીકતા અને શકા તો દરેક વખતે ઉભીજ હોય, હજુ પણ તારી છાતી ધડકે છે ખરી શા માટે? મને લાગે છે કે તને તારા પિતાશ્રી અને કુટુબીઓ તરફનો ભય જરૂર હોવો જોઇએ 'નહિ બીનકુલ નહિ" જરા પણ વિચાર કરવાની જરૂર જોયા વિના સુરેશે ઉત્તર વાળ્યો, "છાતી ધડકવાનુ તો માત્ર એકજ કારણ કે પુરુષો કરતા સ્ત્રીઓ ઓછી સ્વતત્ર હોય છે અને જો આપણુ લગ્ન યોજવામા બાપુજીની ઇચ્છા નજ હોય તો આપણી બધી ધારણા ઉધી પડે અત્યારની ઘડી સુધી મે તને મારી ઇચ્છા નથી જણાવી દીધી તેનો પણ એજ સબબ હતો" સુરેશનુ અતર ઘડી પણ ચિતાતુર રહે તે શાતુથી ન ખમી શકાય એમ હતુ એટલે તુરતજ તે બોલી, બાપુજીની સમતી તો દીનુએ પહેનેથીજ મેળવી લીધી છે, હવે તો જોવાનુ માત્ર એટલુજ રહ્યુ કે મોટાબાપુ અને મોટા બા તેમા કેટલુ મથુ મારે છે અને બીજુ એ કે તારા પીતાશ્રી તેમા કાઇ અડચણ ઉભી ના કરે અત્યાર સુધીના આપણા આ સ્વપ્નો તેઓ કદાચ ન પણ જાણતા હોય અને દેશમા બોલાવવાનુ જરૂરી કારણ આવુ તો કાઇ નહી હોય?

ધર્મચદની સમતી મળી ગઈ છે એ જાણી સુરેશને સપૂર્ણ સતોષ થયો પરતુ પોતાના પીતાશ્રીની અડચણની શકા શાતુના બોલવા પછી અત્યારે પ્રથમજ તેના અતરમા

રુબાઇ

શાને ? [૧]

જીવન માટે જુઠી જંજાળ શાને ?
હૃદય લોભાય, થઇ કંગાળ શાને ?
અમૂનો આતમ વિસરી, મોત ભૂલી,
શરીરાર્થે ક્ષણિક સંભાળ શાને ?

[૨] **સાધના**

હૃદયની વિશ્વમાં ધુણી ધખાવું,
બધાં દુઃખ-દર્દનું બળતણ બનાવું,
અમરતા જગ તણી સ્વર્ગે વસાવવા,
કઝાને સાધના જીવન તપાવું

[૩]

—બની જા

જીવનને જાગવા ક્રમિત બની જા,
જગતને જીવવા કામિન બની જા,
સુહાસ્યે સૌ હૃદય ઝળકાવાને,
વિના અશ્રુ તણો દાતિન બની જા

ખડક [૪]

ખડક ! સાગર-રુદન નિત તુજ કને છે
એ સુણવા છો ન કંઈ પરવા તને છે,
જતી નિજ પથ પર કોઈ નાર પ્રત્યે
હૃદયહીન પાતળો તુ કાં બને છે ?

[૫] **વાદળ**

અરે, વાદળ ! સદા તુ ભૂલ શાને ?
સદા એવું કરે તુ કૃત્ય શાને ?
ઉપાડી બોજ હૈયે ધ્યાન યા તુ,
ને વર્ષાનું પ્રફુલ્લિત નૃત્ય શાને ?

[૬]

વિસંવાદ

મનુ-દિનના તિમિર પ્રસરે જગતમાં
બધાયે તારલા ઝળકે નિયતમાં,
પરસ્પર પ્રેમથી તારક હસે છે,
મનુ-નિ ભ્રા રહે ના કોઈ લગનમાં

નિરાળા આત્મા [૭]

આતમ મારો ના હૃદયે સુપ્ત છે
જાગૃતિના પૂર અના ગુપ્ત છે
વિશ્વને નિજમાં સમાવે છે સદા,
વિશ્વ પણ એથી હમેશા લુપ્ત છે

[૮]

થરથરે છે નિ ... નાગણી,
ને કર છે નિત્ય રડતી માગણી
પણ દુરાશાયે જતા આત્મા ચહે,
ને જશે સુણતાજ મૃત્યુ-રાગણી

"બેફામ"
[ભાવનગર]

"સ્ત્રીઓને કેવા શિક્ષણની આવશ્યકતા છે"

રજુ કરનાર—ટી. એ. સૈયદ 'તાજ' [સદેર]

"તુ અગર ચાહે ઉલટ દે પરદયે નઝમે મિન્લ્લ,
કોઈ શય મુશ્કિલ નહિ હે હુસ્ને બરહમ કેલીયે"

'આધુનિક શિક્ષણ પામીને' એ વિષે એક કાવ્ય પ્રસાદી આપ સાહેબો સમક્ષ રજુ કરી ચૂકયો હતો હવે આ પ્રસગે એ વાત રજુ કરૂ છુ કે 'સ્ત્રીઓને કેવા પ્રકારના શિક્ષણની આવશ્યકતા છે એ વિષે ઉર્દૂ ભાષાના મશ્હૂર કવિ મુન્શી અલી અઝીમ સાહબ 'અઝીમ' તેનવી અલ્હાબાદીના વિચારો આપ સમક્ષ રજુ કરૂ છુ

[જગત આખુ વરસોની સસ્કૃતિ પછી પણ આજે છેલ્લા શ્વાસ લઇ રહ્યુ છે બારીકાઇથી જોનારને સ્હેજે જણાઇ આવશે કે સ્ત્રી સમાજ ખૂબ નબળો અને નમાલો થઇ ગયો છે એનુ કારણ ફકત એકજ છે કે 'આધુનિક કેળવણીજ' સ્ત્રીઓની આ દશા માટે જવાબદાર છે જો સ્ત્રીઓ ધાર્મિક કેળવણી મેળવશે તો તેઓ ખચીત ખુદાની નજ્રકતર થશે

ધાર્મિક કેળવણીથી સ્ત્રીઓ દુન્યાની અદર નામના મેળવશે, ને ધાર્મિક કેળવણીથી ઝુબેદા ખાતૂન જેવી માતાઓ, ચાદબીબી જેવી વીર રમણીઓ, કે અખ્તર બાનુ ઝેબુન્નીસા ને નૂરેજહા જેવી અનેક સ્ત્રી પણ થઇ રહેશે

સ્ત્રીઓને રસૂલે કરીમ સ ની આજ્ઞા પ્રમાણેનુ શિક્ષણ આપનામા ન આવે તો સમજો કે આપણી શિક્ષણ પ્રવૃત્તિ ધૂળમાજ મળી ગઇ કારણ કે હદીસ, અને કુર્આને શરીફમા બધીજ વાતો સમાઇ છે ને એજ શીખવાથી તે દુન્યાની ઉન્નતિને સાધી શકે છે ને એજ કેળવણીથી તે સ્ત્રીઓમા ઉચ્ચ સ્થાન પામશે લોકો તેમને માનભરી દ્રષ્ટિથી નિહાળશે, અને એનાજ પ્રતાપે કૌમની દ્રષ્ટિમા ગર્વ સમાન લેખાશે

આધુનિક કેળવણીથી તેમનો વિનાશ થશે, મેમ સાહેબાઓની બરાબરી કરતી ફરશે, પોતાના સૌન્દર્યનુ પ્રદર્શન કરતી ફરશે આધુનિક શિક્ષણ પામેલી મહિલાઓ પોતાના ખાનદાન માટે લાછન રૂપ નીવડશે 'તાજ']

આધુનિક શિક્ષણ પામતી સ્ત્રીઓ માટે કવિ કથે છે કે—

"નઈ તાલીમસે આરાસ્તા જબ બીબીયા હોગી,
હયા મેઝો અદૂયે પરદા યે સબ બેગુમા હોગી"

જ્યારે નૂતન શિક્ષણનો ઓપ સ્ત્રીઓ પર ચઢશે ત્યાર તો લજ્જાને તજીને બે પર્દા થઇ અવરને પોતની મુખયાત્રા કરાવતી ફરશે એ છે આધુનિક કેળવણીની પરાકાષ્ઠા

નીચેની પકિતમા કવિ કટાક્ષ કરે છે કે આધુનિક યુવતિઓ પશ્ચિમનુ અનુકરણ કરશે તો તે કેવી હશે ?

"બુતાને મગરીબીકી હમ ખ્યાલ વ હમ ઝબા હોગી,
તો ફિર છતની અદાયે ઇનમે હોગી દિલમિતા હોગી"

જ્યારે પશ્ચિમની સ્ત્રીઓથી આચાર વિચારમા સમાન થશે ત્યારે તો એમનામા જેટલી અદાઓ હશે

ખચિત તે દિલદારક હશે ! સાથે એમની ચલવાની, સીગરેટ પીવાની, હૅન્ડબેગને બગલમાં દબાવવાની અદા અને એવી એવી કઈ અદાઓ હશે કે જે અવર પર અનેરીજ છાપ પાડવાની

હવે કવિ નૂતન શિક્ષણનો લાભ અલાભ વર્ણવે છે —

"નઈ તાલીમસે ઈનમે ખુબી કમસાલીયા હોંગી,
મગર હા રિંદ મશરબ કે લીયે રૂહે રવાં હોગી"

આધુનિક શિક્ષણથી એમનામાં કેટલીક ત્રુટીઓનો આવીર્ભાવ થશે પરન્તુ હા એ મત વાળા શરાબીઓ માટે તો સંજીવની રૂપ થઈ રહેશે કારણ કે એ પોતાના મતવાલા મારફત પોતાની મદિરા મેહફિલોમાં સાકીના દોરની મજાઓ લૂટ, અને સાથે એ મદમાતા હાથોએ પીવાથી કઈ ઓરજ રંગત જામશે

હિંદી સ્ત્રીઓ જ્યારે અંગ્રેજી શિક્ષણ પામશે તો કેટલી ઉન્નતિ સાધશે એ વિષે કવિ કહે છે કે —

"નહિ કુછ ઈસમે શક મે મોકીબી પેરાનીયા હોંગી
ગઝબ ઢાયેંગી લેકિન ઇનસે જે બાતે બયાં હોગી"

એ વાત તો નિસદેહ છે કે કેટલીક બાબતોમાં એ મેમ સાહેબાને પણ ધપી જશે, અને એ જે પ્રવૃત્તિ આદરશે એમાં તો સાચે ગજબજ કરવાની અને લોકોને જુની આંખે નવા તમાશા જેવાજ પ્રસંગો સાંપડશે

હવે એ અશિષ્ટ કેળવણીના પરિણામનો કવિ ચિતાર ખેંચે છે

"નિગાહે દીન હોગી પાસ નામૂસે જનીંઆબા,
બુરી તાલીમસે સારયબ નઈ ખાનદાં હોગી"

એમને ધર્મની પણ લગારે પરવા ન રહેશે અને એ શિક્ષણથી તો એ અવશ્ય પોતાના ખાનદાન માટે લાંછન રૂપ નીવડશે એ છે પશ્ચિમની વિદ્યાનો ચમત્કાર

એમની પશ્ચિમાનલખી કેળવણીનું કેવું પરિણામ આવશે તે જુઓ

"હસૂલે ઇલ્મ મે મોસૂ કરેંગી યે તો લીખ રખીયે
ઉન્હી કી હમ ખ્યાલ વ હમ ઝબાં હમ દાસ્તાં હોંગી"

એ મેમ સાહેબાઓથી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરશે એટલે એ વાત તો નક્કીજ છે કે એમનાજ સહકારથી એમના આચાર વિચાર પણ બદલાશે પ્રેમ જેવી પવિત્ર વસ્તુને એ દેહ ભૂખથી સંબોધશે અને લૌકિક સંબંધમાં પાપ નથી એવી અધર્મી માન્યતાઓ એમનામાં ઘર કરી બેસે તો ના નવાઈ!

કેળવણી વિષે કવિ પોતાના વિચારો વ્યક્ત કરે છે કે —

"સરેંગે મુન્કિરે તાલીમે નિસ્વાં કૌન હૈ સાહબ,
હસૂલે ઈલ્મસે બે સુબ્હ પૈદા ખૂબીયાં હોંગી"

સ્ત્રીઓને કેળવણી ન આપવી એવું કોણ કહે છે? હા, એ વાત તો અમો પણ માનીએ છીએ કે કેળવણીથી સ્ત્રીઓમાં અનેક પ્રકારના સારા સંસ્કાર આવે છે માટે એમને કેળવણી તો આપવીજ જોઈએ

પરન્તુ સ્ત્રીઓને કેવા પ્રકારની કેળવણી આપવી જોઈએ એ માટે કવિ માર્ગદર્શન કરે છે કે —

"મગર વો ઈલ્મ જો દીની હો ઔર દીને રસૂલિલ્લાહ
નહિ તો યાદ રખીયે મખ્નીયે સબ રાયગાં હોગી"

પરન્તુ હા, એ શિક્ષણ રસૂલે કરીમની આજ્ઞા પ્રમાણે હોવું જોઈએ અને એને અનુસરીને ન હોય તો પછી સમજો કે સર્વ ધૂળમાં મળી ગયું એવા નિરર્થક જ્ઞાનની પછી

જરૂરત શુ છે ? કે જેને પામીને ન તો દીન અને દુનિયાની રહે !

" કરે વો ઇકતેયારે ઈલ્મે દીં માનેઅ નહિ કોઈ,
યહી વો શૈ હે જીસમે વાકિફ઼ સૂદો ઝિયા હોગી "

સ્ત્રીઓ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરે એ વાતથી કોને ઇન્કાર છે ? અરે ! એ તો એવી વસ્તુ છે કે જેના વડે તે પોતાના લાભ અનાભની વાત સમજી શકે છે

સમાજના એ અગત્યના અંગને કેળવવુ એ ઘણુજ અગત્યનુ છે પરંતુ તે ઉપરોક્ત કથન અનુસાર હોવુ જોઇએ

"હદીસ, ફ઼િકા વ કુર્આં મે ભરી હૈ ખૂબીયા સારી,
મહ્ખર ઈનકે પઢનેસે યે ઊરેં આરમા હોગી "

હદીસ, ફીકા અને કુર્આને શરીફમા બધીજ વાતો ભરેલી છે અને એજ શીખીને તે દુનામા ઉન્નતિને સાધી શકે એમ છે તો પછી પશ્ચિમની વિધા પ્રાપ્ત કરવા માટે સમય અને પૈસાનો વ્યય શા માટે કરવો ?

"ફલાહે દૌલતે દારૈ ન બેશક ઈનમે મઝમર હે,
ઇનહીં કે પઢનેમે બેશક અઝીઝે દો જહાં હોગી '

એજ શિક્ષણમા એમ ॥ માટે દીન દુન્યાની ભલાઇ સમાએલી છે, અને એનેજ શીખીને એ રસૂલે કરીમ સ૦ની નજીકતર (પ્યારી) થઈ શકે છે

" કરીબે કાસિમે તૌસીર હૈંગી નિગાહો મે,
ઈન્હીસે રફ્તા રફ્તા કૂએ નિરવાને ઝમા હોગી "

અને એજ શિક્ષણથી એ દુનાની દ્રષ્ટિમા કીર્તિને લાયક લેખાશે એટલુજ નહિ પણ સ્ત્રીઓમા ઉચ્ચ સ્થાન પામશે એજ ધાર્મિક કેળવણીથી એ પોતાની ઉન્નતિને સાધી શકશે

" નિગાહે કદ્રસે દેખેંગે કૂઝીલત ઈન્કો દેખે જ઼,
ઈન્હીસે કૌમકી આંખોકી એક દિન પુતલીયા હોગી "

અને એજ શિક્ષણથી, જ્ઞાની લોકો એમને માન ભરી દ્રષ્ટિથી નિહાળશે, અને એનાજ પ્રતાપે એ કૌમની દ્રષ્ટિમા ગર્વ સમાન લેખાશે.

"ઈન્હીસે કૂએ નિસ્વા બનકે ચમકેગી ઝમાને મે,
ઈન્હીસે અખ્તરો ઝેબુન્નીસા નૂરજહા હોગી. "

અને એજ શિક્ષણ વડે એમનુ નામ સ્ત્રીઓના આનમમા ઝળકી ઉઠશે, ને એજ શિક્ષણથી એ અખ્તર, ઝેબુન્નીસા, નૂરેજહા થઇ રહેશે

(અર્થાત -ચમકતા સિતારા જેવી, સ્ત્રીઓના ભૂષણરૂપ અને દુન્યાના નૂર સમાન થઇ રહેશે)

' ઈસીમે હૈ નિહા જન્નતીએ તેહઝીબે ઇસ્લામી,
ઇસીસે ઈલ્મે દીંસે ઝુમેદા કૌમી મા હોગી "

એમાજ ઇસ્લામી સંસ્કૃતિને ખજાનો છુપાએલો છે, ને એજ ધાર્મિક શિક્ષણ વડે ઝુમૈદા ખતૂન સમી માતાઓ પ્રણમશે અને ઇસ્લામને આજે એવીજ માતાઓની આવશ્યકતા છે

'અદબમે ઈલ્મમે અખ્લાકમે નાયનીઓ મે યે,
ગરાની કદ્રવાના મન્ઝલત અરફા મકા હોગી "

સાહિત્યમા, શિક્ષણમા અને નીતિમા ને સંસ્કૃતિમા એજ શિક્ષણથી તે ખુદાની નજીક પણ ઉચ્ચ સ્થાન પામશે હવે આપ ઈસ્લામી કેળવણીથી જાણકાર થયા કે એમા કેટલી ખુબીઓ છુપાએલી છે ?

" જબ ઈન્કે દીદાર ઈલ્મોંસે બેહરવર હોંગે
યકીનન એક નિયામત યે પયે હિંદોસ્તા હોગી "

જ્યારે એમના દિલોને એમના દ્રષ્ટિ બિંદુ ધાર્મિક શિક્ષણથી સતેજ થશે ત્યારે તો ખચીત એ આ હિન્દને માટે ગર્વ સમાન થઇ રહેશે સાચે ધાર્મિક કેળવણી પામીનેજ સ્ત્રી જગતનો તો શુ પણ આખાયે હિન્દુસ્તાનનો

ઉચ્ચાર થવાનો ને આજે હિંદને પણ એનીજ જરૂર છે

'ઝનાને મુસ્લીમ કો ઈલ્મ અંગ્રેજી ક્યા હાજત,
હસ્ત્રુલે ઇલ્મેદીનસે વજહ હર્ફે ખૈકરા હોગી "

મુસ્લિમ મહિલાઓને આધુનિક શિક્ષણની આવશ્યકતા શા માટે? અરે, એમના સંસાર અર્થે તો ધાર્મિક શિક્ષણજ બસ છે તો પછી એ પશ્ચિમની કેળવણીની શી આવશ્યકતા છે?

કવિ હવે આધુનિક કેળવણીના અનુયાયીઓને ચેતવણી આપે છે કે —

'બનાઈ ઈનહિદાકે રાહે હકમે હો નહિ સકતી,
ઉસૂલ દીંસે હટકર ખાક પૈદા ખૂબીયાં હોગી "

ઈશ્વરી માર્ગને ત્યાગવાથી એમનું કોઈ કાળે પણ કલ્યાણ થવાનું નથી, ને એ ધાર્મિક નિયમોનો ભંગ કરવાથી એમનામાં કોઈ પણ પ્રકારની ખૂબીઓ પેદા થવાનીયે નથી—તો પછી શા માટે એનો મોહ રાખો છો?

"ન હો તાસીર તાલીમે ઝબુ યે ગેર મુમકીન હે,
કે દિલ પર નકશ જો હોંગે વહી બાતે બયાં હોગી"

એમનામાં નૂતન શિક્ષણનો પ્રભાવ ન પડે એ વાત અસંભવીત છે કારણ કે એમના હૃદય પર જે છાપ પડવાની તેજ વાતો એમના મૂખે હશે ને એવી પાશ્ચાત્યવાસી માતાઓ શું તમે હિંદમાં જોવા માગો છો કે પોતાનું વહાલું બાળક આયાના હાથમાં હોય ને શ્વાન બચ્ચું પોતાની ગોદમાં અરે! જેનામાં કુતરાના બચ્ચા જેટલો પ્રેમ પોતાના બાળક પર વ્યક્ત કરવાની જીજ્ઞાસા હોતી નથી

હવે કવિ એના અશુભ પરિણામો તરફ લક્ષ દોરે છે

"કરેગી કોર્ટ—શીપ યે જબ આહિસ્તા આહિસ્તા
તબીયતમે નઈ જિદ્દત નઈ જોલાનીયાં હોગી "

અને એ ધીમે ધીમે 'કોર્ટશીપ'નો આશ્રય લેતી થશે અને એમની પ્રકૃતિના નવી વાતોનો અવશ્ય અવિર્ભાવ થવાનો લગ્ન જેવા પેગંબરી આદેશને એ વિસારે પાડવાનીજ

'ઝનાને હિંદ મેમોસે અગર તાલીમ પાયેગી
ઉન્હી કા રાગ ગાયેંગી ઉન્હીકી મદ્દ ખ્વાં હોગી '

હિંદી સ્ત્રીઓ અગર મેમ સાહેબાઓથી શિક્ષણ મેળવશે તો પછી એ એમનાજ રાગ ગાશે અને એમનીજ સ્તુતિ કરતી ફરશે પછી હિંદી સંસ્કૃતિની છાપ એમના પર ક્યાંથી પડવાની એની પ્રીતિ પણ ક્યાંથી એમનામાં હોય

આધુનિક કેળવણીથી થતા લાભ તરફ કવિ કટાક્ષ કરે છે

'મગર હાં ઇલ્મ અંગ્રેજીકે ઇતના ફાયદા હોગા,
ટીકીટ બાબુ તમામ સ્ટેશનો પર બીબીયાં હોગી '

પરંતુ હા, આધુનિક શિક્ષણથી એટલો ફાયદો તો જરૂર થશે કે પ્રત્યેક સ્ટેશનો પર સ્ટેશન માસ્તરના હોદ્દે સ્ત્રીઓ બિરાજશે ખચીત જેઓ સ્ટેશન માસ્તર બનાવવાની એષણા રાખતી હોય તો તેમને માટે જરૂરજ એ લાભદાયક નિવડશે

આધુનિક શિક્ષિતા વિષે ખુદ કવિની કેવી માન્યતા છે તે સાંભળો —

'મિસાલે બરક ગોર જયે ગી સબકી આંખોસે દિલસે,
નત હે ફખ્રે કૌમ ઐસી વામઝહબ બીબીયાં હોંગી

અશ્રુની જેમ એ પ્રત્યેકના આંખોથી ને દિલથી પડી જવાની એવી નાસ્તીક સ્ત્રીઓ કોમના ભૂષણ રૂપ નિવડે એ વાત અસત્ય છે એવી નાસ્તિક સ્ત્રીઓ દેશનું કે દીનનું શું ઉકાળવાની હતી

કવિ શિક્ષણ વિષે પોતાના અન્તિમ વિચારો પ્રદર્શિત કરી વિરમે છે કે —

'અઝીમ' ઇન્કે મહાઅન ઇલ્મ પર મૌકુફ હે સારે,
ગરઝ તાલીમ જૈસી હોગી વૈસી બીબીયાં હોંગી"

અઝીમ સ્ત્રીઓના સંસ્કાર તેના શિક્ષણ પર અવલંબે છે માટે જેવુ શિક્ષણ હશે તેવાજ એમના આચાર વિચાર હશે

હવે જેમની જેવી ખાહિશ હોય તેવી કેળવણી આપે—કવિએ તો સારી નરસી વાતો આપ સમક્ષ રજુ કરી પોતાની ફરજ અદા કરી છે

(સંપૂર્ણ)

વિનતી—લેખકો અને કવિ મિત્રોને વિનતી કરીએ છીએ કે તંત્રીની જાણ માટે દરેક લેખક કાવ્યની નીચે પોતાનુ પૂરેપૂરૂ નામ અને સરનામુ લખે માત્ર તખલ્લુસ સાથે આવતા લેખો કે કાવ્યો પ્રગટ થઇ શકશે નહી

કાગળની એકજ બાજુએ લખાણ લખવા બાબત લક્ષમા રાખવુ બન્ને બાજુના લખાણ કદી પણ પ્રગટ થઇ શકશે નહીં

ઉર્દૂ કે બીજી કોઇ પરભાષાના લેખોનો અનુવાદ હોય તો 'અનુવાદ છે.' એમ સ્પષ્ટ જણાવવા ચૂકવુ નહીં કાવ્યના અનુવાદ માટે પણ આ બાબત લક્ષમા રાખવી

બીજે પ્રગટ થયલા લેખો કે કાવ્યો 'કારવાં'મા પ્રગટ થઇ શકતા નથી

—o—

ઇન્સાન, હૈવાન અને પત્થર

[ઉર્દૂના એક નવલિકા લેખક—મુહમ્મદ અબ્દુલ કાદિર રુરૂકીની એક નવલિકાનો અનુવાદ]

● સીરતી ●

શિવાલયમા નૌબત ગગડવા લાગી

રાત્રે ગરમી વધાર હતી એટલે શાન્તારામે સિનળીની બારી ઉઘાડી રાખી હતી જેમાથી પ્રાતઃકાળનો શીતળ અને આહ્લાદક વાયુ આવતો હતો, અને તેના ભેગીજ મોગરાના ફૂલોની મધુર ખુશ્બુ પણ આવતી હતી

અર્ધનિદ્રિત અવસ્થામા શાન્તારામને લાગ્યુ કે તેમની પત્ની પોતાના ન્હાના બાળ મોહનને લઇ તેમના શયન ખડમા દાખલ થઇ રહી છે કનોરો ફૉર્મની બેહોશીમાથી હોશમા આવેલા માણસની પેઠે શાન્તારામ બિસ્તર પર ખામોશ પડેલા હતા તેમને ભાન થયુ કે જોડેના પલગ પર તેમની પત્નિ સૂતેલી છે અને પારણામા નાનકડો મોહન ઉ વા' ઉ વા' કરી રહ્યો છે

અચાનક તેમને વિચાર આવ્યો કે 'આજ સોમવાર છે, મોહનના કાગળનો દિવસ ' પોતાના સ્વપ્ન પર શાન્તારામને હસવુ આવ્યુ આઇ સી એસ થવા ગયેલા મોહનને તેમણે હમણા પારણામા ઉ વા' 'ઉ વા' કરતા જોયો કહેવાય છે કે માણસનો દેહ વૃદ્ધ થઇ જાય છે પણ દિલ હમેશા જવાન રહે છે તદ્દન સાચી વાત લાગી સ્વપ્નમા દિલ પોતાની જવાન કલ્પનાઓ સાથે ખેલતુ રહે છે મેહ્ણી

શાન્તારામે પડખુ બદલ્યુ નીચે ફર્શ પર ધમધસાટ ઉઘતી જમના તરફ તેમનુ ધ્યાન ગયુ જમના એક અશિક્ષિત મજૂરણ પણ કેટલો કાળ વીતી ગયો મૃત્યુ પછી માનવીને આ લોકની ખબર રહેતી હશે શુ? અગર રહેતી હોય તો મોહનની માને કેવુ લાગતુ હશે? શુ તેના પ્રત્યેનો મ્હારો પ્રેમ ખોટો હતો? નહિ, હરગિઝ નહિ! હજી પણ તેની તસ્વીર જોઇ દિલ ભરાઇ આવે છે એ ઉપરાન્ત જમના મ્હારા જીવનમા શામિલ થઇ ગઇ છે જમનાએ મ્હારા ઉપર વશીકરણ કર્યું છે એમ ગામના લોકો માને છે કેવા મૂર્ખ છે આ લોકો! કુદરતથી મોટો કોઇ જાદુગર નથી કદાચ તેમને ભાન નહિ હોય!

એમા જમનાનો શો કસૂર છે? તે હજીય માને છે કે તે શય્યાસાથીને યોગ્ય નથી, કદમને લાયક છે તેને વિવાહિતા પત્નિ જેવા હક્કો હાસિલ નથી સમાજમા તેનુ કોઇ સ્થાન નથી તે છતા તેને મ્હારા પ્રત્યે પ્રેમ છે તેમા રતિભાર ફર્ક નથી આવ્યો ધાર્મિક દ્રષ્ટિબિન્દુએ સંભવિત છે કે આ મહાપાપ હોય પરતુ નિખાલસતાના કાનૂનમા નથી

વફાદારી બ શર્તે ઉસ્તુવારી અસ્લ ઇમા હય'

શાન્તારામ પલગ પરથી હળવે ઉતર્યા જમના તરફ જોઇ તેઓ સ્વગત બબડયા

'જંગલની કાંટાળી ઝાડીમાં ઉગેલા મોગરાના ફૂલોની ખૂશ્બૂને કોણ પસંદ નથી કરતું ?''

જમનાએ આળસ મરડી આંખો ઉઘાડી શાંતારામને પોતા કરતાં પહેલા ઉઠેલા જોઈ તે કંઈક શરમાઈ ગઈ ''ઓહો, અજવાળું થયું ગયું'' કહી પિછનું લપેટયું અને વફાદાર શ્વાનની જેમ પોતાના માલિક તરફ પ્રેમભરી આંખે જોઈ ત્યાંથી પલાયન થઈ ગઈ શાંતારામે જાણી લીધું કે હું કયાંક હંસા પણીએ મોઢું ન ધોઉં એ વિચારે જમના આટલી ત્વરાથી ત્યાંથી ચાલી ગઈ. મોતિયાના ફૂલોથી લદાયલી વેલોને નિરખતા તેઓ બગીચામાં ઉભેલા હતા

પાંચ મિનિટ પછી રસોડામાં ધૂમાડો નીકળતો જોયો વિવિધ ગતિએ આકાશ તરફ ચઢતા ધૂમાડાના પ્રત્યેક વર્તૂળમાંથી જમના શાન્તારામ તરફ જોઈ મુસ્કેરાતી જાત થઈ તેમના મનમાં આવ્યું કે કાલે પ્રભુએ જો પૂછયું કે, 'તેં આ પાપ શાને કર્યું ?'' તો હું જવાબ આપીશ ''હું ઇન્સાન છું પત્થર નથી અગર પત્થર હોત તો હું જમનાના પ્રેમને મ્હારા તરફ શી રીતે આકર્ષી શક્યો હોત ?'

'હું ઇન્સાન છું'' એ કકરામાં શાન્તારામને તે શક્તિની પ્રતિતી થઈ જે તેની શંકાઓને નાબૂદ કરી શકે કે

શાન્તારામે સામે જોયું ચમેલીના મંડપ ઉપર સૂરજ ઝરે પડતો હતો 'હું ઇન્સાન છું' એ શબ્દોમાં સૂરજના કિરણો જેવી ચમક તેમને લાગી તે સ્વગત બોલ્યા, 'હું માણસ છું પત્થર *નથી* ' તે દિવસે ટપાલમાં મોહનના વિલાયતથી આવેલા કાગળની સાથે એક બીજો પણ કાગળ હતો પરબીડિયા પર લખેલા અક્ષરો પરથી તેના લખનાર વિષે કોઈ મત બંધાઈ શકે એમ ન હતો શાન્તારામને વિચાર થયો કે કોઈ અગાઉના પિતાનો કાગળ હશે મોહન જલદી આઈ સી એસ થઈ પાછો ફરનાર છે એટલે કોઈ દૂરદેશ અમળાના પિતાએ વિચાર કર્યો હશે કે પોતાની અરજી સૌથી પહેલા પહોંચાડી દેવી જોઈએ

કાગળ ઉઘાડયા પછી અજબ થઈ નીચે લખેલી સહી તરફ જોયું ''રઘુનાથ સહાય'' શાન્તારામ હસ્યા રઘુનાથ પોતાનો જિગર જાન દોસ્ત

પંદર વર્ષ પૂર્વે તેને એક લેડી ડૉકટર સાથે પ્રીતિ બંધાઈ પરંતુ આ સ્નેહ સબંધ ઝાઝીવાર ન ટકયો થોડાજ દિવસો પછી તેને લાગ્યું કે એક ક્રાંતિકારીનો દોસ્ત હોવાના કારણે પોલીસ તેની તપાસમાં છે એટલે ત્યાંથી તે કલકત્તા ઉપડી ગયો ત્યાં એકાદ મુકદ્દમામાં તેને ખ્યાતિ પણ થઈ રઘુનાથનું નામ વાંચતજ શાન્તારામની આંખો સામે આ સઘળી વાતો તરી આવી

ક્રિસમસ યા મે વેકેશનની રજાઓમાં શાન્તારામ હરસાલ મુંબઈ જતો તે પોતાના વિલ્સન કૉલેજના સાથી પ્રોફેસર પારૂને ત્યાં ઉતરતે પ્રત્યેક વર્ષે ઉભય ભેગા મળી પોતાના ગનજના મિત્રોનું સ્મરણ કરતા કોણ કયાં છે? કોને કેટલા સંતાનો છે? કોને કેટલો પગાર મળે છે? તેમના સાત આઠ નજીકના મિત્રો માંથી બે ત્રણ મોટરવાળા હતા, ત્રણ ચાર સુખમાં *જીવન નિર્ગમન કરતા હતા, સઘળાજ* બચ્ચાવાન હતા કેવળ એક ઓનાદથી મદ મ

હતો, પરન્તુ તેણે એક ખૂબસુરત બગીચો બાંધી પોતાનું મન મનાવી લીધું હતું. આ દસ ફળદાર વૃક્ષોમાં એક ખુશ્બો દાર પણ નજરે પડતું હતું અર્થાત રઘુનાથ જેવું જીવન કોઈ રીતે પણ સુખી ન હતું ન શાદી ન નોકરી ન ધંધો ન કીર્તિ કોઈ રીતે પણ નહિ કલકત્તામાં કોઈક સ્થળે તે રહેતો એટલુંજ તેના મિત્રો જાણતા હતા. શાન્તારામ અને પ્રોફેસર પારૂની વાતોમાં જ્યારે ફરી રઘુનાથનું વર્ણન આવતું ત્યારે તેઓ હમીને એકમતે ઉચ્ચારતા "એ તે કાંઇ ઇન્સાન છે?" રઘુનાથનો કાગળ વાંચતી વખતે શાન્તારામના મુખમાંથી એજ ઉદ્ગાર નીકળી પડયો "એ તે કાંઇ માણસ છે?"

'ડીયર શાન્તારામ !

નમસ્કાર, સાદા નમસ્કાર પ્રેમભર્યા નહિ અગર પ્રેમભર્યા સલામ લખું તો કહેજો કે ગત પંદર વર્ષથી એ પ્રેમ ક્યાં છૂપાઇ બેઠો હતો ? બે લીટીનો કાગળ સુદ્ધાં લખ્યો નહિ !

ડૉક્ટરે સ્પષ્ટ રીતે કહી દીધું છે કે તમને ક્ષય થઇ ગયો છે ખિસ્સામાં પૈસા ન હોવાના કારણે માત્ર એક ડૉક્ટર પાસેજ તપાસ કરાવી બાકી દસ ડૉક્ટરો પાસે ગયો હોત તો મને રિબાવી લઇ કોઈ લગાતાર દસ વીસ રોગોમાં સપડાયનો સાબિત થાત

ગરીબોને એક મોટો ફાયદો એ હોય છે કે તેઓ રોગથી તો મરે છે, પરન્તુ રોગની ચિંતાથી ? ઉંહું ! તેમને શું થયું છે તે તેઓ જાણતાજ નથી

ક્ષય રોગ માટે આરામ એ એક મહત્વના ઇલાજ તરીકે ડૉક્ટરોએ તજવીજ કરેલો હોવાથી હું મુંબઇ આવ્યો છું મુંબઇ અને કલકત્તામાં બના શો તફાવત છે ? કોઇ ગામડામાં જઇને રહેવાનો વિચાર કરી રહ્યો છું જુનિપર બીચ એ માં ભણતા હતા ત્યારે આપણે બધા તારે ગામ આવ્યા હતા ઊંચી ઊંચી નારિયેળીઓમાં સમુદ્ર તીરેની શીતળ અને રૂપેરી ચાંદની, સમુદ્રની છાતી પર સૂર્યોદયનું તે દિવ્યરમ્ય દશ્ય, તે મીઠાં અને સ્વાદિષ્ટ કાજૂ, આટલો કાળ વીતી ગયા પછી પણ તેની યાદ હજી તાજી છે તું કહીશ આ રખડુને આટલે વર્ષે કાજૂ ક્યાંથી યાદ આવ્યા ? પણ દોસ્ત ! મ્હને કાજૂ કરતાંય વધુ તારી શાદીની ગુલાબપૂર્ણ સોહામણી અને બીજું પણ ઘણુંય યાદ છે મ્હેં તારી જીવન-સાથીને પ્રથમ વાર જોયા કર્યું હતું હવે શાન્તારામની કૉલેજ ઘરમાં ઉપડશે અને તેનો મનગમતો વિષય "સ્ત્રી સૌંદર્ય" હશે શાદી પછી તારા પિતાનું અવસાન થયું અને આ રીતે મ્હારી તે બેહુદી ભવિષ્યવાણી પૂર્ણ થઈ મ્હને હૃદયે મ્હારી રીતે બેહુદાપણા પર અફસોસ થાય છે, પરન્તુ તેથી વધુ રંજ મ્હને એ વાતનો થઇ રહ્યો છે કે ત્યાં મ્હારા સત્કાર માટે મ્હારી ભાભી નથી એ હું પ્રોફેસર પારૂ પાસેથી જાણી શક્યો

મોહન માટે સાવકી માનું અતિશય દુઃખદાયક સાબિત થશે માની તે બીજાં લગ્ન કર્યાં તેથી પ્રથમ તો એ જાણીને મ્હને આશ્ચર્ય થયું, પરન્તુ ફર્શની જીવનના આત્મા છે કોઇ ઘરના ચાર દીવાલોમાં કરે છે તો કોઇ સમાજના ઉઘાડા મેદાનમાં

તારે ત્યાં થોડીને બે ત્રણ માસ શાન્તિ મેળવવાનો વિચાર છે પરમ દિવસે સાંજમાં અહિંથી રવાના થઇશ અગર કોઇ વાંધો હોય તો તુરતજ જણાવ કારણ કે મેહમાન કેવું દુઃખદાયક પ્રાણી છે તે હું જાણું છું પરન્તુ કેટલાક એ ન સમજતા કે ભાવભર્યા સહિત આતિથ્ય રહી છું હું હજુય એ ટેવથી એ દિમાગથી આઝાદ છું લી૦ તારો

રઘુનાથ.

શાન્તારામ વિચાર ઝોલે ચઢી ગયા રઘુનાથ જેવો મુખલિસ દોસ્ત આબોહવાના ફેર માટે આવે છે તેને શી રીતે આવવા ન દઉ ? પણ જમના ? રઘુનાથ રહ્યો બ્રહ્મચારી, અને જમના કાઇ મ્હારી વિવાહીતા પત્નિ થોડીજ છે ?

રઘુનાથ બે ચાર દિવસ થોડોજ રહેવાનો છે કે જમનાને ક્યાંક મોકલી દઉ ? એ તો ખાસ્સો પુરા ત્રણ મહીના લગી અહિ પથારો નાખીને પડવાનો છે, અગર આબોહવા માફક આવી તો સભવિત છે કે એ વધુ પણ રોકાઇ જાય

ત્રણ માસ લગી જમનાને રાખવી ક્યા ? છેલ્લા દસ વર્ષથી જમનાની દુન્યા મ્હારૂજ ઘર છે. કોઇ જુગના મિત્રની ખાતર હુ એને વિખૂટી પાડુ—પછી તે થોડીક મુદત માટેજ કેમ ન હોય—તેથી તેને મૃત્યુ જેવો આઘાત ન થશે ? બે વાંસ્યુબક ટુકડાઓ વચ્ચે સોઢાની શી હાલત થતી હશે એ કોણ જાણે છે ? પણ જમના અને રઘુનાથ સબધી શાન્તારામના વિચારોમા રસાકસી એટલી સપ્રમાણ હતી કે કોઇ પરિણામ પર ન પહોચતા જે કાઇ પેશ આવે તે નભાવી લેવા માટે શાન્તારામ તૈયાર થઇ ગયા

રઘુનાથના આગમન પછી બન્ને મિત્રો સવાર સાજ ફરવાને નીકળી પડતા દરરોજ પ્રાતકાળ સમયે શાન્તારામ પોતાના દોસ્તને લઇ પોતાના નારિયેળીના બગીચામા જતા શામૂ કરીને હાક મારતાજ એક ન્હાનીશી ઝુપડીમાથી એક પાતળો જેવો માણસ નીકળી આવતો તેના દેહ પર લગોટી સિવાય કોઇ વસ્ત્ર દેખાતુ નહિ પગોમા રસ્સી ભેરવીને તે ઝાડપર ચઢી જતો, અને ત્રણ ચાર કાચા નારિયેળ તોડી હેઠળ ઉતરી છરી વડે તેમા કાણુ કરી આપતો, જ્યારે રઘુનાથ અને શાન્તારામ નારિયેળનુ પાણી પી આગળીઓ વડે તેનુ નરમ નરમ કોપરૂ ખુરચી ખાઇ પરવારતા ત્યારે તે ખાલી નારિયેળો લઇ પોતાની ઝુપડીમા ચાલ્યો જતો

પાચમે દિવસે શામૂ સાથે રઘુનાથ પણ તેની ઝુપડીમા ગયો ત્યારે શાન્તારામ હસી પડ્યા, અને જ્યારે એક કલાક વીતી ગયો છતા રઘુનાથ ઝુપડીમાથી ન નીકળ્યો ત્યારે શાન્તારામ ઉચક પાચક થવા લાગ્યા ક્યા ઝાડ પર કેટલા નારિએળ છે અને નારિયેળીનુ કઇ કઇ જગ્યાએ વાવેતર થઇ શકે એમ છે વિગેરે જોવામા તેમણે આ સમય ગમેતેમ પસાર કરી નાખ્યો

શાન્તારામે અતે બેચેન થઇને હાક મારી રઘુનાથ બહાર નીકળ્યો એટલે બોલ્યા,

"શાહી મહેલમા રહેનારા પણ આટલા બધા ગુમસુમ નથી બની જતા "

રઘુનાથ હસી પડ્યો પરતુ તેનુ હાસ્ય જેવુ શુષ્ક હતુ તેથી વધુ તેની આખો તેજ હતી જાસૂસે ગુન્હેગારનો પત્તો મેળવી લીધો જ એ વાતનુ ભાન થતાજ રઘુનાથ ઉપરથી દ્રષ્ટિ ખસેડી લઇ શાન્તારામ નારિયેળી તરફ જોવા લાગ્યા

પુનમની સાજરે બન્ને સમુદ્ર તરફ ગયા. એક તરફ મેદની જામેલી જોઇને રઘુનાથ તે તરફ વળ્યો માછીગારોએ સમુદ્રમાથી જાળ ખેચી હતી જાળમા માછલા તરફડતા હતા માછીમારની સ્ત્રીઓ પોતપોતાની ટોપલીઓમા

માછલા ભરવાને પડાપડી કરતી હતી સરૂના વૃક્ષોના ઝુંડમાંથી ચળાઈને દૂધમલ ચાંદની ઢોળાઈ રહી હતી

શાન્તારામે એક મોટી સુંદર માછલી તરફ ઈશારો કરી કીમત પૂછી માછીમારની પત્નીએ દર્શાવેલી કીમત તેમને ઘણી વધુ પડતી લાગી એટલામા એક વૃદ્ધ માછીમાર ત્યા આવી પેલી સ્ત્રી સાથે કોંકણી ભાષામા વાતો કરવા લાગ્યો તે શુ કહેતો હતો તે તો રઘુનાથ સંપૂર્ણ રીતે સમજી ન શક્યો તે વૃદ્ધ પેલી સ્ત્રીને ધમકાવી રહ્યો હતો કે 'એમની પાસે તે પૈસા લેવાય? એ તો આપણા માલિક છે ગામના મોટા જમીનદાર છે"

બે અઠવાડિયા વીતી ગયા આબેહવાના ફેરફારથી રઘુનાથનુ આરોગ્ય સુધરવા લાગ્યુ જમુના કોણ છે? ક્યની રહેવાસી છે? વિગેરે પૂછપરછ રઘુનાથે ન કરી એ વાત શાન્તારામને ઘણીજ ગમી ગઈ

રઘુનાથ સઘળુ જોયા પછી મુગો રહે એવી શાન્તારામને આશા ન હતી કેમકે તેજનો રઘુનાથ કેવો જીદ્દી અને ખતરનાક હતો?' શાન્તારામ સ્વગત બબડયા "પરદેશમા પંદર વીસ વર્ષ રહ્યા પછી માણસના સ્વભાવમા ભારે પરિવર્તન થઈ જાય છે આ રઘુનાથ ન પેલા વિષે કાંઈ કહે છે ન બીજા વિષે કાંઈ પૂછે છે બિચારો કેવો ગભીર અને શાત થઈ ગયો છે આ નાનકડા ગામડામા એનો સમય શી રીતે પસાર થતો હશે? કોણ જાણે આવો સીધો સાદો માનવી બન્યુ તો શુ છ મહીના લગી પણ રહે તો બના કોઈને શાને ભારરૂપ થઈ પડે?"

શાન્તારામ રઘુનાથને છ માસ રાખવાને તત્પર થયા, પરતુ તેણે ફાગણ મા સાતમે દિવસે પોતાનો ઇરાદો જાહેર કરી દીધો કે પોતે કાલે પછો ચાલ્યો જશે

આશ્ચર્યને છુપાવતા શાન્તારામે પૂછ્યુ "કેમ ભાઈ, અહિની આબોહવા તને માફક ન આવી?"

રઘુનાથે હસતા હસતા કહ્યુ 'અહિં નથી માસમા હુ તો પહેલવાન બની જાઉં પરતુ "

'પરતુ શુ?'

"નહિ, કાંઈ નહિ" એમ કહી રઘુનાથે વાત ફેરવી નાખી શાન્તારામ પામી ગયા

"જમનાના કારણે રઘુનાથ અહિંથી જાય છે '

તેઓ સમજ્યા 'જો ખરેખર જાણતો હોઉ તો સંભવિત છે કે તે રહેવાને તત્પર બની જાય કાજળ જો કે કાળુ હોય છે પણ બાળકની આંખોમા લગાડવામા આવે છે મ્હારો પ્રેમ પણ તેવોજ છે જમનાને હુ અંત કરણ પૂર્વક ચાહુ છુ અગર રઘુનાથ એ જાણે તો શુ રઘુનાથને આ પ્રેમ કલુષી મોઢામોઢ કહુ ' કદી નહિ !'

રઘુનાથના ઓરડામા મૂકવાને જે કાગળ લખ્યો હતો તે પોતેજ વાંચીને શાન્તારામ ખૂબ હસ્યા

"પ્યારા રઘુનાથ !

તુ અચાનક અહિંથી કેમ ચાલ્યો જાય છે એ તો હુ ન જાણી શક્યો પરતુ કેટલીક વાતો ગુપ્ત રાખવા છતા પ્રગટ થઈ જાય છે ખરુ ને! તુ જમનાના કારણે અહિંથી ચાલ્યો જાય છે જમના મ્હારા જીવનમા શી રીતે પ્રવેશ પામી, એ ખબર તુ જાણી લે તો

મોહનની માતા મોહનને પાચ છ વર્ષનો મૂકી સિધાવી ગઈ ત્યારે મ્હારી પાસે ઘણા માગા આવ્યા મ્હારી આવક સારી હતી મ્હારી પાસે જે છોકરીઓની વાત આવી હતી તેમા ત્રણ ચાર તો એવી સુદર હતી કે તેના મુકાબલામા જમનાને પસદ કરનારા માણસને પ્રત્યેક જણુ બેવકૂફ માને ! બીજા લગ્ન કરૂ તો સાવકી મા તરફથી મોહનને તકલીફ પહોચે એવો ભય હતો ઉપરાત બીજી પત્નીથી ત્રણ ચાર સતાનો થાય તો મોહન વિષે મ્હે જે નિર્ધાર કર્યો હતો તે મનનો મનમાજ રહી જવાની બીક હતી હુ બી એ તો નથી પણ મોહનને આઈ સી એસ બનાવવાનો નિર્ધાર મ્હે પ્રથમ દિવસથીજ કરી રાખ્યો હતો મોહનની માને પણ મ્હે એ વાત જણાવી હતી

મોહનની માના અવસાન પછી ત્રણ ચાર વર્ષ લગી મ્હે તેના વિયોગનુ દુ ખ સહન કર્યું એ કાળમા મ્હને સ્ત્રીનો પ્રેમ યાદ આવ્યો પરતુ હુ વધુ અસ્વસ્થ ન બન્યો

મોહનની માના મરના પછી મ્હે જમનાને મોહનની સભાળ માટે ઘરમા રાખી એક પછાત વર્ગની અશિક્ષિત બાલવિધવા, એ દ્રષ્ટિએ હુ તેની તરફ જોતો હતો એ પછી મોહન વધુ અભ્યાસ માટે બહાર ગયો અને જમના ઘરમા રહી મ્હે મનને ઘણુય વાર્યુ પરતુ નિરર્થક અગર જમના મ્હારીજ જ્ઞાતિની હોત યા ઓછામા ઓછી સુશિક્ષિત હોત તો હુ તેની સાથે લગ્ન કરી લેત માને મોહનના આઈ સી એસ થયા પછી કોઈ મોટા ઘરની પુત્રી વહુ બનીને મ્હારે ઘેરે આવશે જમના જેની આસુને નિહાળી તે વહુ એક સેકડ પણ ઘરમા ટકશે ખરી? થોડાક દિવસ ગામમા ચર્ચા ચાલી પણ મ્હારી દઢતાના કારણે ગામવાસીઓ ટુ ક સમયમાજ એ વાત વિસરી ગયા તુ કહેશે, મ્હારે પ્રેમના હાથે વિવશ બનવુ જોઈતુ ન હતુ મ્હને માન્ય છે! પણ રઘુનાથ! તુ મ્હારાથી નાનજ પણ હોય તો મ્હારી એક વાત યાદ રાખજે 'શાન્તારામ ઇન્સાન છે પત્થર નથી "

તારો શાન્તારામ

આ કાગળ રઘુનાથના ખડમા ટેબલ પર મૂકતી વખતે શાન્તારામને વિશ્વાસ હતો કે રાતે પત્ર વાચીને રઘુનાથ અત્યત પ્રેમપૂર્વક બોલાવીને કહેશે કે મ્હે જવાનો વિચાર માડી વાળ્યો છે '

શાન્તારામની એ આશા તો પૂર્ણ ન થઇ, અલબત્ત તેમણે જોયુ કે રઘુનાથે સફરની તૈયારી સપૂર્ણ કરી લીધી છે બન્ને નાસ્તાથી પરવારી ચા પી રહ્યા હતા

બહાર ભાડાની મોટર હોર્ન વગાડતી ઉભી હતી રઘુનાથે કોટની બાયમા હાથ નાખતા કહ્યુ

'શાન્તારામ! હુ તારા કાગળનો જવાબ આપવાનુ ભૂલી ગયો હતો '

રઘુનાથનો આપેલો પત્ર શાન્તારામે પોતાના ખડમા મૂકયો અને તેને વળાવવા માટે મોટર સુધી ગયો મોટર ચાલી એટલે તેણે આગ્રહપૂર્વક કહ્યુ ' પાછો જરૂર આવજે "

પણ તેના દિલમા વારેવારે એક વાત સાલી રહી હતી રઘુનાથે કાગળમા શુ લખ્યુ હશે?

પ્રિય શાન્તારામ!

તારો પત્ર વાચી હર્ષ, આશ્ચર્ય અને ખેદ થયો તારી સાફ દિલી અને નિખાલસ પ્રેમ નિહાળી અત્યાનદ થયો કૉલેજમા હમેશા સથે

રહેનાગ શાન્તારામ અને રઘુનાથ વીસ વર્ષ પછી પણ અન્યોન્યને ભૂલ્યા નથી એ તારા કાગળ ઉપરથી સાબિત થયુ વાસ્તવમા એ સંતોષ અને આનંદની વાત છે પરંતુ મ્હને એથી વધુ આશ્ચર્ય અને અફસોસ થયો કે તારા અને જમનાના સબધો રસ્મી શાદી વિનાજ સ્થાપિત થયા જો કે હૂં એ વાતને પણ માનતો નથી કે લગ્ન સબધો કોઈ કાનૂન ઉઠાવ થાય પરંતુ પ્રેમની તસ્વીર ધાર્મિક રીતરિવાજો અને સામાજિક કાનૂનોના મુકર્રર ચોકઠામાજ હમેશા બધબેસ્તી આવે છે એ પણ ખરૂ નથી ચોકઠામા બેસાડવા માટે તસ્વીરને કાપવી જોઇએ, એ ધાર્મિક લોકોની માન્યતા છે તારા જેવા માણસો કહેશે કે ફ્રેમ કરતા તસ્વીર વધુ કીમતી હોય છે એ ચર્ચામા નથી પડવા માગતો તારી અને જમનાની મહબ્બતનો પાયો કોઇ બીજાની તકલીફ અને મુસીબત પર નથી એટલે મારા દૃષ્ટિબિંદુથી તારા એ સબધો અયોગ્ય નથી તોય, જમનાને અન્યાય થયો છે તુ કહુ છે "હુ માણસ છુ પત્થર નથી" હું કહુ છુ 'તુ પત્થર નથી તો માણસ પણ નથી બલ્કે હેવાન છે" આ વાચીને તુ ગુસ્સે થશે શાન્તારામ ! સ્ત્રી પુરૂષના પરસ્પરના સબધો અને બાળબચ્ચાની ચિંતાનેજ માનવતાનુ સૌથી મોટુ ગૌરવ માની લેવામા આવે તો હુ કહીશ કે તે માનવના કેવી છીછરી કલ્પના છે બલ્કે માનવતા" પર ઝુલમ છે

બિલાડીને પોતાના બચ્ચાઓ પ્રત્યે કેટલો બધો પ્રેમ હોય છે, તે તેમના માટે શુ શુ નથી કરતી ? કાગડા કમથી ડરતો આવે છે પોતાની જાતને આફતમા નાખીને તેમનુ રક્ષણ કરે છે, તેમને શિકાર કરતા શીખવાડે છો મોહનને આઇ સી એસ બનાવવા માટે તે જે ત્યાગ કર્યો તે પણ આજ પ્રકારનો છે કહો, નથી શુ ? તેમા માનવ બુદ્ધિ યા હમદર્દીને જરાય દખલ નથી એ કુદરતની શક્તિ છે

તારા અને જમનાના પ્રેમમા પવિત્રતા અને વિશુદ્ધતા કરતા વાસના અને હવસ અધિક છે પરંતુ એથી મ્હારી મતલબ એ નથી કે તુ અંતરની શાંતિને જગતનુ સૌથી મોટુ પાપ લેખે યા શારીરિક આરામની યોગ્ય તલબથી પણ પરહેઝ કરે મ્હારૂ જ્યાંનુ કાંપણ આ તારો સમાજનો અરસીમર્યં પ્રેમ હતો

શાન્તારામ ! અહિ મ્હારા શરીરને આરામ મળ્યો પરંતુ મ્હારો આત્મા ઔર વધુ બેચેન બની ગયો તારા ઘરના કોઇ દખાવથી નહીં બલ્કે તારા બગલાની બહારની આબાદીમા જે દરિદ્રતા અને કંગાલિયત ફેલાયેલી છે તેના દર્શનથી ભૂખ નાક વાટે વહ્યા ચડતની રહી છે અને નાઇન્સાફીને ઇન્સાફ માનનારા હીન સમાજની મજબૂરીઓ નિહાળીને અને એ નિહાળીને પણ કે ઉચ્ચ વર્ગમા તારા જેવા સુશિક્ષિત આંધળા પણ મોજ માણી રહ્યા છે આ ગામમા સામુની જેમ સેકડો ઝુપડીઓ છે જેમા હજારો માણસો અને બાળકો નગ્ન અવસ્થામા અર્ધ ભૂખ્યા સ્ત્રી જીવન વ્યતિત કરી રહ્યા છે તારા જેવા શ્રીમંતોને પણ બગની બાબે માછલી વેચવાની માછીમારોમા હિમ્મત નથી તો પછી ખેતી પર જીવન નિર્વાહ ચલાવનારા ગરીબ કિસાનો અને મજદૂરો તારા જેવા જમીનદારોને શી રીતે નારાજ કરવાની હિંમત કરી શકે છે ?

કાલે તારો મોહન આઇ સી એસ થશે અને જે ધન, કીર્તિ અને ઇઝ્ઝત હાસિલ કરશે તેના પાયામા આ ગામના કેટલા ગરીબોની આઝાદ ઝિંદગી દફનાયલી છે તું યા કોઇ બીજાને, એનુ ભાન સરખુ થયુ છે? જેને એ વસ્તુનુ ભાન છે તેને હું માણુસ માનુ છુ! પોતાના સતાનનો આરામનો ખ્યાલ જાનવરોને પણ હોય છે માણુસની નઝર એથી વધુ વિશાળ હોવી જોઇએ

કાલના છાપાઓમા, કલકત્તામા હું જે મઝદૂરો સાથે રહી કામ કરૂ છુ તે મઝદૂરોએ હડતાલ પાડ્યાના સમાચારો છપાયા છે તને તેની ખબર ન હશે એવા સમાચારો તારા જેવા લોકો શાના વાચે? તમે તો ફિલ્મ સ્ટારોની તસ્વીરો નિહાળવા અને બિનફાયદાકારક દૃષ્ટિબિંદુઓ સિદ્ધ કરવા માટે સર્જાયા છો એમ છો ને માનવના ઉફ, તુ કેવો મૂર્ખ છે!

હવે મ્હારાથી ખામોશ રહેવાતુ નથી મ્હારા જવાનુ એજ ગભીર કારણ છે શાન્તારામ! "રઘુનાથ ઇન્સાન છે પત્થર નથી" ત્યા હઝારો ઇન્સાન પેટનો ખાડો પૂરવા માટે જાન આપવા તૈયાર હોય અને હુ તેમનો મિત્ર મ્હેકડાવનારો છુ, અહિં અમન ચમન ઉડાવું નહિ! હર્ગિઝ નહિ!!

પત્થર કહેવડાવી અમર થવા આ દિવાનોની જેમ આરામથી ઝિંદગી બસર કરવા કરતા ઇન્સાન બનીને મરી જવામા વધુ આનંદ છે છે ને?"

(સમાપ્ત)

ગુર્જરગિરા! ત્હારાં માગેલાં ઘરેણાં?

—"સંપાદક"

એક હિંદી ગીત

રચનાર પંજાબી કવિ મનોહરલાલ

બાબા સુન લે મેરા ગીત

દુખિયા મન હૈ દુખિયા કાયા,
છૂટ ગયા હૈ અપના પરાયા,
દુનિયા ક્યા હૈ માયા માયા,

માયા કે સબ મીત હૈ લેકીન
માયા કિસકી મીત?
બાબા સુન લે મેરા ગીત

માયાહી સે પ્યાર હૈ સારા,
ઝૂઠા યહ સંસાર હૈ સારા,
ખોટા કારોબાર હૈ સારા,
રીનકા કોઈ ખરા નહિ હૈ,

સબકી ખોટી રીત,
બાબા સુન લે મેરા ગીત

દુનિયા વાલે લોભકે બંદે,
તનકે ઉજલે મનકે ગંદે
ઝૂઠી દુનિયા ઝૂઠે ધંદે,

કોઈ નહિ હૈ સંગી સાથી
સબકી ઝૂઠી પ્રિત
બાબા સુન લે મેરા ગીત

સાંભળ મ્હારૂં ગીત!

લખનાર શ્રી 'આસિમ' રાંદેરી

સાંભળ મ્હારૂં ગીત,
વીરા! સાંભળ મ્હારૂં ગીત

દુખિયું મન છે દુઃખમય કાયા,
છૂટી ગયા સૌ પોતા પરાયા,
દુનિયા શું છે? માયા, માયા!

માયાના સૌ મિત્રો ભાઈ
માયા કરે નર પ્રીત,
વીરા! સાંભળ મ્હારૂં ગીત

માયાનો છે પ્યાર બધો એ,
જૂઠો છે સંસાર બધો એ,
ખોટો છે વહેવાર બધો એ

મીત તણા નવ કોઈ ખરા એ,
રીત બધી વિપરીત,
વીરા! સાંભળ મ્હારૂં ગીત

દુનિયાવાળા લોભના બંદા,
તનના ઉજળા મનના ગંદા,
જૂઠી દુન્યા જૂઠા ધંધા,

કોઈની સાચી પ્રીત નથી રે,
સૌની ખોટી પ્રીત,
વીરા! સાંભળ મ્હારૂં ગીત

દીદારે રસૂલ (સ અ.વ.સ.)*

સ પા દ ક
[સર્વ હક સપાદકને સ્વાધિન છે]
રિફાઈ-સાબેરી

હદીસ (૨૫) હઝરત અલી (ક ર વ) થી રિવાયત છે કે – હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે – જે માણસ જુમેઅરાતની સાંજે મારી ઉપર દરૂદ મોકલે છે તો અ લ હ તઆલા ફરિશ્તા ઉતારે છે, જેઓ ચાંદીની તખ્તીઓ ઉપર સોનાની કલમથી તે પઢનાર માણસ માટે જુમેઅરાતની સાંજથી જુમ્આની સાંજ સુધી રહેમત લખતાજ રહે છે

દરૂદ શરીફ પઢનારાઓને જોઇએ કે જુમેઅરાતની સાંજથી જુમ્આની સાંજ સુધી કસરતથી દરૂદ મોકલે

હદીસ (૨૬) હઝરત અબુ હુરૈરહ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે – જનાબ રસૂલિ ખુદા (સલ૦) ફરમાવ્યું છે કે – જે માણસ જુમ્આને દહાડે અસરની નમાઝ પઢી પોતાની જગ્યાએથી ઉઠે તે પહેલા "અલ્લા હુમ્મા સલ્લે અલા મોહમ્મદે નીન નબીય્યીલ ઉમ્મીયે વ અલા આલેહી વ સલ્લેમુ તસ્લીમા" પઢશે તો તેના ૮૦ એંસી વરસના ગુન્હા બક્ષી દેવામા આવશે "

હદીસ (૨૭) અલ્લાહ તઆલાએ ત્રણ ચીજોને સાંભળવાની શક્તિ આપેલી છે –

પહેલી ચીજ જન્નત છે – જ્યારે કોઇ બંદો અલ્લાહ તઆલાથી જન્નત તલબ કરે છે (માગે છે) તો જન્નત તે બંદાની દુઆ સાંભળી ને કે અને ખુલુસથી અરજ કરે છે કે – ઇલાહી મારા મકાનો એને માટે (માગનાર માટે) ખાસ કરી દે

બીજી ચીજ દોઝખ છે – જ્યારે કોઇ બંદો દોઝખથી પનાહ માગે છે, જયારે તે અનાર દોઝખને પહોંચાડવામા આવે છે ત્યારે તે કહે છે કે ઇલાહી એ ડરવાવાળા ઉપર મને હરામ કરી દે

ત્રીજી ચીજ તે ફરિશ્તા જેઓ દરૂદ શરીફ માટે મુકર્રર છે – જ્યારે કોઇ બંદો દ રૂ દ પઢે છે તો તુર્તજ તેઓ મને અરજ કરે છે કે – ફલાણા બંદાએ આપ (સલ૦)ની ઉપર એક વખત દરૂદ મોકલ્યુ છે અને જે મારી ઉપર એક વખત દરૂદ મોકલે છે તો અલ્લાહ તઆલા તેની ઉપર એંસી વાર મોકલે છે, અને જે એંસી વાર મોકલે છ તો અલ્લાહ તઆલા તેની ઉપર એક હજાર વાર મોકલે છ, અને જે મારી ઉપર એક હજાર વાર દરૂદ મોકલે છે તો તેને દોઝખની આગથી ફારેગ કરી દેવામા આવે છે

* જ્યા જ્યા "સલ." અથવા "સ. અ. વ. સ" છાપવામા આવ્યુ છે ત્યા ત્યા દ રૂ પઢનારાને "સલ્લલ્લાહો અલયહે વ આલેહી વ સલ્લમ" સમજવુ અને તેજ મુજબ પઢવુ જોઇએ

દીદારે રસૂલ (સ.અ.વ.સ.)*

સંપાદક — [સર્વ હક સંપાદકને સ્વાધિન છે] — રિફાઈ-સાબેરી

હદીસ (૨૫) હઝરત અલી (ક ર વ) થી રિવાયત છે કે—હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે—જે માણુસ જુમેઅરાતની સાંજે મારી ઉપર દરૂદ મોકલે છે તો અલ્લાહ તઆલા ફરિશ્તા ઉતારે છે, જેઓ ચાંદીની તખ્તીઓ ઉપર સોનાની કલમથી તે પઢનાર માણુસ માટે જુમેઅરાતની સાંજથી જુમ્આની સાંજ સુધી રહેમત લખતાજ રહે છે

દરૂદ શરીફ પઢનારાઓને જોઈએ કે જુમેઅરાતની સાંજથી જુમ્આની સાંજ સુધી કસરતથી દરૂદ મોકલે

હદીસ (૨૬) હઝરત અબૂ હુરૈરહ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે—જનાબ રસૂલિલ્લાહ (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે—જે માણુસ જુમ્આને દહાડે અસરની નમાઝ પછી પોતાની જગ્યાએથી ઉઠે તે પહેલા **"અલ્લા હુમ્મા સલ્લે અલા મોહમ્મદે નીન નબીય્યીલ ઉમ્મીયે વ અલા આલેહી વ સલ્લેમુ તસ્લીમા"** પઢશે તો તેના ૮૦ એસી વરસના ગુન્હા બખ્શી દેવામા આવશે "

હદીસ (૨૭) અલ્લાહ તઆલાએ ત્રણ ચીજોને સાંભળવાની શક્તિ આપેલી છે—

પહેલી ચીજ જન્નત છે—જ્યારે કોઈ બંદો અલ્લાહ તઆલાથી જન્નત તલબ કરે છે (માગે છે) તો જન્નત તે બંદાની દુઆ સાંભળી લે છે અને ખુશખુશીથી અરજ કરે છે કે—ઇલાહી મારા મકાનો એને મારે (માગનાર માટે) ખાસ કરી દે

બીજી ચીજ દોઝખ છે—જ્યારે કોઈ બંદો દોઝખથી પનાહ માગે છે, જ્યારે તે અવાઝ દોઝખને પહોંચાડવામા આવે છે ત્યારે તે કહે છે કે ઇલાહી એ ડરવાવાના ઉપર મને હરામ કરી દે

ત્રીજી ચીજ તે ફરિશ્તા જેઓ દરૂદ શરીફ માટે મુકર્રર છે—જ્યારે કોઈ બંદો દરૂદ પઢે છે તો તુર્તજ તેઓ મને અરજ કરે છે કે—ફલાણા બંદાએ આપ (સલ૦)ની ઉપર એક વખત દરૂદ મોકલ્યુ છે અને જે મારી ઉપર એક વખત દરૂદ મોકલે છે તો અલ્લાહ તઆલા તેની ઉપર એકસો વાર મોકલે છે, અને જે એકસો વાર મોકલે છે તો અલ્લાહ તઆલા તેની ઉપર એક હજાર વાર મોકલે છે, અને જે મારી ઉપર એક હજાર વાર દરૂદ મોકલે છે તો તેને દોઝખની આગથી છુટકારો દેવામા આવે છે

---

* જ્યાં જ્યાં **"સલ."** અથવા **"સ. અ. વ સ."** છાપવામા આવ્યુ છે ત્યાં ત્યાં દરેક વાંચનારાએ **"સલ્લલ્લાહો અલયહે વ આલેહી વ સલ્લમ"** સમજવુ અને એજ મુજબ પઢવુ જોઈએ

હદીસ (૨૮) કયામતને દહાડે ત્રણ તરેહના માણસો અર્શે ઇનાહીના સાયા (છાય)મા રહેશે એ દિવસે અર્શે ઇનાહી સિવાય બીજી કોઇ પણ ચીજનો સાયો હશે નહી –

(૧) જેણે મારા કોઇ ઉમ્મતીની મુસીબતને ટાળી હશે, અને તેની તંગીને દૂર કરી હશે

(૨) તે માણસ હશે કે જેણે મારી સુન્નતોને ઝિંદા કરી હશે

(૩) તે માણસ હશે કે જે મારી ઉપર કસરતથી દરૂદ પડતો હશે

હુઝૂરે (સ૦) ફરમાવ્યુ છે કે —કયામતની સખતી અને તકલીફથી તે માણસ બહુ જલ્દી છુટકારો મેળવશે કે જેણે તમો બધાથી વધારે દરૂદ મારી ઉપર મોકલ્યુ હશે

એનો મતલબ એ છે કે જે કોઇ ઉમ્મતીએ વધારે દરૂદ મોકલ્યુ હશે તેનો તેના દરૂદ શરીફ મોકલવાના પ્રમાણમા વારા ફરતી જલ્દી છુટકારો થશે

હદીસ (૨૯) હઝરત અલી (ક૦ ર૦ વ૦) થી રિવાયત છે કે —કયામતને દહાડે મારી (હુઝુર સ૦) છેક નઝદીક તે માણસ હશે જે કસરતથી દરૂદ પડતો હશે અને જ્યારે કોઇ મજલિસના માણસો દરૂદ પડ્યા વગર મજલિસ બરખાસ્ત કરે છે તો કયામતને દહાડે તેઓનુ દરૂદ ન પડવુ તેઓ માટે તકરાર ઉભી કરશે, ખુદાપાકને જોઇએ તો તેઓને માફ કરે અને જોઇએ તો તેની પકડ કરે

કેટલાક સહાબીઓ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે —જો કોઇ મજલિસમા હુઝૂર (સ૦)નો ઝિકર કરવામા આવે છે અથવા હુઝૂર (સ૦) ઉપર દરૂદ મોકલવામા આવે છે તો ત્યારે એક એવી જાતની ખુશ્બૂ પેદા થઇને સાતે આસમાનો ફાડી અર્શે ઇનાહી તક પહોચી જાય છે અને તે દરૂદની ખુશ્બૂ અલ્લાહ તઆલાની બધી મખ્લૂક જે જમીન પર છે તેઓને પહોચે છે પણ ઇન્સાન અને જીન્નાતને પહોચતી નથી કારણ કે જો એઓને તે ખુશ્બૂ પહોચે તો તેની લઝ્ઝતથી તેઓ એવા મસ્ત થઇ જાય કે દુન્યાનો બધો કારોબાર તેઓ છોડી તે લઝ્ઝતમાજ પડી રહે અને જે ફરિશ્તા અને મખ્લૂકને એ ખુશ્બૂ પહોચે છે તેઓ તે મજલિસના માટે દુઆએ મગફેરત માગે છે અને તેઓ માટે બધી મખ્લૂક કરતા પણ વધારે નેકીઓ લખવામા આવે છે તેમજ તેઓના દરજ્જા પણ બુલન્દ કરવામા આવે છે બધાઓના દરજ્જા બરોબર એક સરખા કરવામા આવે પછી ભલેને તે મજલિસમા માત્ર એકજ માણસ હોય અથવા લાખો માણસો કેમ ન હોય છતા બધાને સવાબ એકસરખો મળે છે

હદીસ (૩૦) જ્યારે કોઇ બંદો દરૂદ પઢે છે ત્યારે દરૂદની બરકતથી અલ્લાહ તઆલા એક બહુજ મોટો ફરિશ્તો પેદા કરે છે જેનુ એક પર પૂર્વ અને એક પર પશ્ચિમ સુધી રહે છે તેની ગરદન અને માથુ અર્શે ઇનાહી સાથે મળેલુ રહે છે અને તેના પગ સાતો જમીનના નીચે પહોચેલા રહે છે અને તે કહે છે કે – યા ઇલાહી આ બંદો જ્યા સુધી આપના હબીબ (સ૦) ઉપર દરૂદ મોકલતો રહે ત્યા સુધી તુ તારી રહેમતનો વરસાદ એની ઉપર વરસાવતો રહેજે

હદીસ (૩૧) જે માણસ મારી (હુઝૂર સ૦) ઉપર એક વખત દરૂદ મોકલે છે તેને માટે (દરૂદ શરીફ પઢવાના બદલામા) ખુદાપાક કિરામન કાતેબીનને હુકમ કરે છે કે –ત્રણ

દિવસ સુધી એ બંદાના ગુન્હા લખતા નહી આ બાબતનો ખુલાસો આગળ આવી ગયો છે.

હદીસ (૩૨) હઝરત અબૂ હુરૈરહ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે– જનાબ નબીએ કરીમે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે – જે માણસ પોતાની કિતાબમા દરૂદ શરીફ લખે છે તો જ્યા સુધી તે કિતાબમા મારૂ નામ રહેશે ત્યા સુધી ફરિશ્તા તેને માટે બક્ષિસની દુઆ માગતા રહેશે

હદીસ (૩૩) જે માણસ જુમ્માની રાત્રે અગર જુમ્માને દહાડે મારી (હુઝૂર સલ૦) ઉપર એકસો વખત દરૂદ મોકલે છે તો ખુદા પાકની એકસો હાજતો પુરી કરે છે, એ ઉપરાંત એક ફરિશ્તો નક્કી કરે છે કે જે આપણે જેવી રીતે એક બીજાને ત્યા કંઇ ભેટ સોગાદ લઇને જઇએ છીએ તેવી રીતે પઢનારના મરણ પછી તેના દફન થતી વખતે જન્નતની ખુશ ખબરીનો તોહફો લઇ તે ફરિશ્તો તે માણસ પાસે જશે

હદીસ (૩૪) જે માણસ મારી ઉપર હજાર વખત દરૂદ મોકલશે તો તે તેના મરણ પહેલાંજ જન્નતમા પોતાની જગ્યા જોઇ લેશે

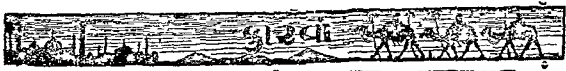
હદીસ (૩૫) જ્યારે કોઇ માણસ "લાઇલાહા ઇલલ્લાહો" કહે છે અને એની પછી "અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા મોહમ્મદીન" કહે છે ત્યારે એ બને કલમા (શબ્દો) તેના મોઢામાથી લીલા રંગના પક્ષીના સ્વરૂપમા નીકળે છે એ પક્ષી અર્શે ઇલાહી પાસે જઇ બેકરાર થાય છે ત્યારે રબ્બુલ આલમીન ફરમાવે છે કે –ઓ મારી અને મારા નબીની તારીફ બનેના થોભી જા! ત્યારે તે અરજ કરે છે કે –ઇલાહી કેવી રીતે કરાર–શાંત હાસિલ કરૂ કારણ કે એ કલમાના પઢનાર માટે હજી સુધી કંઇ પણ તેના છુટકારાનો હુકમ નીકળ્યો નથી બીજી વખત જ્યારે થોભી જવા પાછો હુકમ થાય છે ત્યારે પણ તે પક્ષી તેવોજ જવાબ આપે છે, પણ જ્યારે ત્રીજી વખત તે પક્ષી પઢનારની નજાતની ઇચ્છા જાહેર કરે છે ત્યારે હુકમ થાય છે કે થોભી જા એ બંદાને મારી નજરે રહમતથી મે જોઇ લીધો છે અને તેના બધા ગુન્હા માફ કરી દીધા છે

હદીસ (૩૬) ફોઝાલા ઇબ્ને ઉબૈદા (રદી) ફરમાવે છે કે –એક દિવસ એક માણસ આવ્યો અને તેણે નમાઝ પઢી અને સલામ ફેરવી કહેવા લાગ્યો "અલ્લા હુમ્મગ ફેરલી વરહમની" હુઝૂર (સલ૦) પણ અમારી પાસેજ બેઠા હતા આપે (સલ૦) ફરમાવ્યુ –"ઓ નમાઝી! તે દુઆમા બહુ જલ્દી કરી છે, તને જોઇતુ હતુ કે નમાઝ બાદ સૌથી પહેલા ખુદાપાકની તારીફ બયાન કરતે, એ પછી મારી ઉપર દરૂદ મોકલતે, અને છેવટે દુઆ માગતે "

આ સાભળી તે માણસ જલ્દી પાછો ઉભો થયો અને નમાઝ પઢી અને નમાઝ પછી ખુદાપાકની તારીફ બયાન કીધી અને હુઝૂર (સલ૦) ઉપર દરૂદ મોકલ્યુ

આપે (સલ૦)એ ફરમાવ્યુ –ઓ નમાઝી! હવે સવાલ (દુઆ) કર જરૂર કબુલ થશે

હદીસ (૩૭) હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસઉદ (રદી૦) ફરમાવે છે કે –એક દિવસ હુ નમાઝ પઢતો હતો અને હુઝૂર (સલ૦) અને હઝરત અબુબકર ત્યા હઝરત ઉમર (રદીહા) સાથે બેઠા હતા નમાઝ પછી ખુદાપાકની તારીફ મે બયાન કીધી, પછી હુઝૂર (સલ૦)

ઉપર દરૂદ મોકલ્યુ અને પછી દુઆ માગના લાગ્યો ત્યારે આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ 'હા હા માગ જે માગશે તે ખુદાપાક આપશે"

હદીસ (૩૮) હઝરત અબૂ હોરેરદૂ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે—જનાબ રસૂલલ્લિલાહે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે—જે માણસ મારી કબ્ર પાસે દરૂદ પઢે છે તે હુ સાભળુ છુ અને જો દૂરથી પઢે છે તો ફરિશ્તા તે દરૂદ મારી પાસે પહોંચાડે છે

હદીસ (૩૯) હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન ઔફ (રદી૦) ફરમાવે છે કે—એક દિવસ હુઝૂર (સ૦) બગીચામા ગયા, અને ત્યા સજ્દો કર્યો, પણ સજ્દામા એટલી બધી વાર લગાડી કે જેથી આપ (સ૦)ના વફાતની ધાસ્તી મને લાગી જેથી આપ (સ૦)ને હુ ગભરાઈ ગભરાઈને ઘડી ઘડી જોયા કરતો હતો એટલામા આપે (સ૦) માથુ ઉચક્યુ અને મને મારા ગભરાટના સબબ પૂછયો તો મરણની ધાસ્તીનો સબબ મે જાહેર કરી દીધો

આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ કે હઝરત જીબ્રઈલ (અ૦) આવ્યા હતા અને કહેતા હતા કે આપ (સ૦)ને મુબારક થાઓ કે અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે કે જે માણસ તમો ઉપર દરૂદ મોકલે છે તેની ઉપર હુ દરૂદ મોકલુ છુ અને જે માણસ સલામ મોકલે છે તેની ઉપર હુ સલામ મોકલુ છુ

હદીસ (૪૦) હઝરત અબૂ હોરૈરહ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે—હુઝૂરે (સ૦) ફરમાવ્યુ છે કે—લોકો! તમો તમારા મકાનોને કબ્રોની તરેહ ખુદાપાકની યાદથી ખાલી ન રાખો, અને મારી કબ્રની ઝિયારતને માટે ઈદ જેવા કોઈ દહાડા નક્કી ન કરો મારી ઉપર દરૂદ મોકલો તમારા દરૂદ મને પહોંચાડવામા આવે છે પછી ભલેને તમો ગમે ત્યાથી મોકલો

ગમે ત્યાથીનો એ મતલબ છે કે ગમે તેટલે દૂરથી અને ઈદ જેવા દહાડા નક્કી કરવાનો એ મતલબ છે કે જેવી રીતે ઈદ તેમજ ઉર્સ વગેરેમા શોરબકોર થાય છે તેમ ન થવુ જોઈએ

હદીસ (૪૧) દુરે મુખ્તારના કર્તા હઝરત મુજાહિદથી નકલ કરે છે કે—હુઝૂર (સલ૦) ફરમાવે છે કે—લોકો! તમારી પૈદાયશ નામ લકબ વગેરે મારી પાસે હાજર કરવામા આવે છે તમોને જોઈએ કે, તમારી જાનને દરૂદ શરીફથી શણગારતા રહો (અપૂર્ણ)

મારો મિત્ર!

એફ. મુહમ્મદી.

[ઉર્દૂ ભાષાના મશહૂર ટીકાકાર જનાબ અબ્દુલ મજીદ 'સાલિક' સાહેબના 'મય ઔર મેરા હમ સફર' નામના લેખનું રૂપાન્તર]

[૧]

મારે મુંબઈથી સુરત આવવું હતું રાતની લોકલમાં બોમ્બે સેન્ટ્રલથી સવાર થઈ વલસાડ સુધી તો ઠીક ધમાલ રહી મુસાફરોની ધક્કા મુક્કી સિવાય એક ખાસ વાત એ હતી કે ટ્રેનમાં ઠેકઠેકાણે લડાઈ વિષે ચર્ચાઓ થતી સંભળાતી લોકોનો મોટો ભાગ અભણ હોવાને લીધે તેઓની ચર્ચાના દ્રષ્ટિબિંદુઓ, રીતભાત વગેરે નવુંજ નજરે પડતું પણ એ તો ચોક્કસ હતું કે તેઓ લડાઈની વાતોમાં રસ લેતા થયા છે ટ્રેન વલસાડથી ઉપડી તો મેં જોયું કે મારા ડબ્બામાં બે-ત્રણ મુસાફરો સિવાય બધી જગ્યા ખાલી પડી છે નવસારી આવતાં તો આ મુસાફરો પણ ઉતરી ગયા-હું ડબ્બામાં એકલોજ રહી ગયો

જે ભાગ્યશાળી પુરૂષો આવી સ્થિતિમાં મૂકાયા હશે, તેઓ જાણતા તો હશેજ કે પાછલી રાતના એકાન્તા ટ્રેનમાં મુસાફરી કરવામાં કેટલી મઝા છે સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાની આ થોડીક પળો પર હજાર સ્વરાજો કુર્બાન કરવામાં આવે તોય કીંમત વસુલ નહીં થઈ શકે ફાવે ત્યાં બેસો, કોઈ રોકનાર નથી ચાહો ત્યથી પસાર થઈ જાવ, કોઈ ભ્રકુટિ ચઢાવનાર નથી તમે પોતાનાથીજ વાતો કરી લો અને તમારા હૃદયને દરેક ભેદભર્યા સવાલોના જવાબ પૂછી લો કોઈ સાંભળનાર નથી જો તમને રાજ કારભાર વિરૂદ્ધ-પછી તે અંગ્રેજોનો હોય કે દેશી રાજાઓનો-બખાળા કાઢવા હોય તો ઉભા થઈને એકાદ તીખું, તમતમતું ભાષણ કરી નાખો એક પણ સી આઈ ડી ત્યાં નોંધ કરવા નહિ હશે ૧૪૪મી અને બીજી કલમો પણ લાચાર થઈ પડશે

જો તમને વિચિત્ર ટેવો પડી ગઈ હોય, તો માથું નીચે અને ટાંગો ઉપર કરીને ઉભા થઈ જાવ કોની મજાલ છે કે તમારા પર હસી શકે? મરજી હોય તો ગાવાનું શરૂ કરો-ખૂબ જોરથી ગાઓ નાચવા માંડો અને ગોળ ચક્કર ફરતાં ફરતાં તમે પોતેજ ઘનચક્કર બની જાવ કોઈ મોઢે રૂમાલ દાબી હસનાર ત્યાં નહિ હોય! હા શરત એટલી છે કે ત્યાં કોઈએ કુળાની કાન નખેથી ન તોવી જોઈએ, જે પ્રિયતમા સામે પ્રેમ વ્યક્ત કરતાં તમારા ટાંટિયા લથડતા હોય, તેની તસ્વીર તમારી આંખો સામે ખડી કરીને પ્રેમમાં તમે પાગલ બની જાવ, તોય તમને કોઈ પાગલ કહેનાર મળશે નહિ

બારી ઉઘાડો અને બંધ કરો, કોઈ પણ મુસાફર શિકાયત કરશે નહિ ચાહો તો બધી બારીઓ ઉઘાડી રાખો, ચાહો તો બધીજ બંધ જોઈએ તો સમય પસાર કરવા બમણોજ વખત બારીઓ ઉઘાડ-બંધ કરવામાં વિતાડો ચાહો તે ખૂણામાં જઈ બેસો, અથવા તો, સમય વધુ સારી રીતે વિતાડવા, થોડી થોડી વારને માટે દરેક ખૂણામાં બેસવાની મઝા માણી લો બાંકડા પર ચિત્તા સૂઈ જાવ, કે ઉંધું ગો કરીને, એ પણ તમારી મરજી પર છોડવામાં આવ્યું છે

ઉપર દરૂદ મોકલ્યુ અને પછી દુઆ માગવા લાગ્યો ત્યારે આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ "હા હા માગ જે માગશે તે ખુદાપાક આપશે"

હદીસ (૩૮) હઝરત અબુ હોરૈરહ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે–જનાબ રસૂલલ્લિલાહે (સ૦) ફરમાવ્યુ છે કે–જે માણસ મારી કબ્ર પાસે દરૂદ પઢે છે તે હું સાંભળુ છુ અને જો દૂરથી પઢે છે તો ફરિશ્તા તે દરૂદ મારી પાસે પહોંચાડે છે

હદીસ (૩૯) હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઔફ (રદી૦) ફરમાવે છે કે–એક દિવસ હુઝુર (સ૦) બગીચામા ગયા, અને ત્યા સજદો કર્યો, પણ સજદામા એટલી બધી વાર લગાડી કે જેથી આપ (સ૦)ના વફાતની ધાસ્તી મને લાગી જેથી આપ (સ૦)ને હુ ગભરાઈ ગએ રહીને ઘડી ઘડી જોયા કરતો હતો એટલામા આપે (સ૦) માથુ ઉચક્યુ અને મને મારા ગભરાટનો સબબ પૂછ્યો તો મેં સઘળી ધાસ્તીનો સબબ મે જાહેર કરી દીધો

આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ કે હઝરત જીબ્રઈલ (અ૦) આવ્યા હતા અને કહેતા હતા કે આપ (સ૦)ને મુબારક થાઓ કે અલ્લાહ તઆલા ફરમાવે છે કે જે માણસ તમો ઉપર દરૂદ મોકલે છે તેની ઉપર હું દરૂદ મોકલુ છુ અને જે માણસ સલામ મોકલે છે તેની ઉપર હું સલામ મોકલુ છુ

હદીસ (૪૦) હઝરત અબુ હોરૈરહ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે–હુઝુરે (સ૦) ફરમાવ્યુ છે કે–લોકો ! તમો તમારા મકાનોને કબરોની તરેહ ખુદાપાકની યાદથી ખાલી ન રાખો અને મારી કબ્રની ઝિયારતને માટે ઈદ જેવા કોઈ દહાડા નક્કી ન કરો મારી ઉપર દરૂદ મોકલો, તમારા દરૂદ મને પહોંચાડવામા આવે છે પછી ભલેને તમો ગમે ત્યાથી મોકલો

ગમે ત્યાથીનો એ મતલબ છે કે ગમે તેટલે દૂરથી અને ઈદ જેવા દહાડા નક્કી કરવાની એ મતલબ છે કે જેવી રીતે ઈદ તેમજ ઉર્સ વગેરેમા શોરબકોર થાય છે તેમ ન થવુ જોઈએ

હદીસ (૪૧) દુરે મુખ્તારના કર્તા હઝરત મુજાહિદથી નકલ કરે છે કે–હુઝુર (સ૦) ફરમાવે છે કે–લોકો ! તમારી પેદાયશ નામ લકબ વગેરે મારી પાસે હાજર કરવામા આવે છે, તમોને જોઈએ કે, તમારી જાનને દરૂદ શરીફથી શણગારતા રહો. (અપૂર્ણ)

મારો મિત્ર!

એફ. મુહમ્મદી.

[ઉર્દૂ ભાષાના મશહૂર ટીકાકાર જનાબ અબ્દુલ મજીદ સાલિક' સાહેબના 'મય ઓર મેરા હમ સફર' નામના લેખનું રૂપાન્તર]

[૧]

મારે મુંબાઇથી સુરત આવવું હતું રાતની લોકલમાં બાંમ્બે સેન્ટ્રલથી સવાર થઈ નવસારી સુધી તો ઠીક ધમાલ રહી મુસાફરોની ધક્કા મુક્કી સિવાય એક ખાસ વાત એ હતી કે ટ્રેનમાં ઠેકઠેકાણે લડાઇ વિષે ચર્ચાઓ થતી સંભળાતી લોકોનો મોટો ભાગ અભણ હોવાને લીધે તેઓની ચર્ચાના દૃષ્ટિબિંદુઓ, રીતભાત વગેરે નવુંજ નજરે પડતું પણ એ તો ચોક્કસ હતું કે તેઓ લડાઇની વાતોમાં રસ લેતા થયા છે ટ્રેન વલસાડથી ઉપડી તો મે જોયું કે મારા ડબ્બામાં બે-ત્રણ મુસાફરો સિવાય બધી જગ્યા ખાલી પડી છે નવસારી આવતા તો આ મુસાફરો પણ ઉતરી ગયા-હું ડબ્બામાં એકલોજ રહી ગયો

જે ભાગ્યશાળી પુરુષો આવી સ્થિતિમાં મૂકાયા હશે, તેઓ જાણતા તો હશેજ કે પાછલી રાતના એકના ટ્રેનમાં મુસાફરી કરવામાં કેટલી મઝા છે સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાની આ થોડીક પળો પર હજાર સ્વરાજો કુર્બાન કરવામાં આવે તોય કીંમત વસુલ નહી થઇ શકે ફાવે ત્યાં બેસો, કોઇ રોકનાર નથી ચાહો ત્યાંથી પસાર થઇ જાવ, કોઇ ભ્રકુટિ ચઢાવનાર નથી તમે પોતાનાથીજ વાતો કરી લો અને તમારા હૃદયને દરેક ભેદભર્યા સવાલોના જવાબ પૂછી લો કોઇ સાંભળનાર નથી જો તમને રાજ કારભાર વિરુદ્ધ-પછી તે અંગ્રેજોનો હોય કે દેશી રાજાઓનો-બખાળા કાઢવા હોય તો ઉભા થઇને એકાદ તીખું, તમતમતું ભાષણ કરી નાખો એક પણ સી આઇ ડી ત્યાં નોંધ કરવા નહિ હશે ૧૪૪મી અને બીજી કલમો પણ લાચાર થઈ પડશે

જો તમને વિચિત્ર ટેવો પડી ગઇ હોય, તો માથું નીચે અને ટાંગો ઉપર કરીને ઉભા થઈ જાવ કોની મજાલ છે કે તમારા પર હસી શકે? મરજી હોય તો ગાવાનું શરૂ કરો-ખૂબ જોરથી ગાઓ નાચવા માંડો અને ગોળ ચક્કર ફરતા ફરતા તમે પોતેજ ઘનચક્કર બની જાવ કોઇ મોઢે રૂમાલ દાબી હસનાર ત્યાં નહિ હોય! હા શરત એટલી છે કે ત્યાં કોઇએ કૂળાની છાલ નખેલી ન હોવી જોઇએ, જો પ્રિયતમા સામે પ્રેમ વ્યક્ત કરતા તમારા ટાંટિયા લથડતા હોય, તેની તસ્વીર તમારી આંખો સામે ખડી કરીને પ્રેમમાં તમે પાગલ બની જાવ, તોયતમને કોઇ પાગલ કહેનાર મળશે નહિ

બારી ઉઘાડો અને બંધ કરો, કોઇ પણ મુસાફર શિકાયત કરશે નહિ ચાહો તો બધી બારીઓ ઉઘાડી રાખો, ચાહો તો બધીજ બંધ જોઇએ તો સમય પસાર કરવા બધોજ વખત બારીઓ ઉઘાડ-બંધ કરવામાં વિતાડો ચાહો તે ખૂણામાં જઇ બેસો, અથવા તો, સમય વધુ સારી રીતે વિતાવવા, થોડી થોડી વારને માટે દરેક ખૂણામાં બેસવાની મઝા માણી લો બાંકડા પર ચિત્તા સૂઈ જાવ, કે ઉંધુ મ્હો કરીને, એ પણ તમારી મરજી પર છોડવામાં આવ્યું છે

[૨]

પરંતુ આવી સરસ આઝાદીની મઝા હું માણી શકયો નહિ. એનું કારણ કદાચ એ પણ હોય કે મને તે વખતે યાદ આવ્યું નહિ હોય—બાકી એમ તો એકાંતમાં વિચિત્ર ટેવો કરવાની મને આદત છે. જ્યારે બધા મુસાફરો ઉતરી રહ્યા ત્યારે મેં હાથમાનું છાપું નીચે મૂકયું. આળસ મરડી અને ઉભા થઈને બારી બહાર ડોકું કાઢયું. મેદાનો, જંગલો, ખેતરો અને ટેકરીઓ દૂધસમા ઉજળી ચાંદનીમાં ન્હાઈ રહ્યા'તા. ટ્રેન પોતાની ગતિ પ્રમાણેજ ઉડી રહી હતી. એક બારી છોડીને હું બીજી બારી પાસે જઈ ઉભો અને થોડીવાર ત્યાં ઉભા રહી સિગારેટ પીતો રહ્યો. પછી વર્તમાનપત્ર લઈ વાંચવા બેઠો.

એજ વખતે મને માલમ પડયું કે ડબ્બામાં હું એકલો નથી. મારી સાથે બીજો પણ એક પ્રવાસી છે. આ નવાબી મારી પાસે આવ્યો અને નિસંકોચપણે મારા નાક પર બેસી ગયો. આ તે ખુનચુસનારૂં જંતુ હતું જેને હું અને તમે ઘણું કરીને મચ્છર કહીએ છીએ. મેં એ મહાશયને હાથના ઇશારાથી પોતાના નાક પરથી ઉડાવ્યા. એમણે આખા ડબ્બાનો પ્રવાસ કર્યો. બારી બહાર ચક્કર લગાવીને ત્યાંની સેર પણ કરી. લેમ્પની આસપાસ ચક્કરોમ લગાવ્યા. પરંતુ આ બધામાં રસ પડતો ન હોય તેમ પાછા આવી મારી ગરદન પર બિરાજમાન થયા.

મેં આ મહાશયને ફરી એકવાર ઉડાવ્યા. એ ઓથી ચાલ્યા તો ગયા પણ રૂમની એકવાર પ્રદક્ષિણા કરીને પાછા પધાર્યા અને મારા ડાબા હાથ પર પોતાની બેઠક લીધી. હવે તો હું ઘણોજ ચીડાયો. મેં એમને સાફ સાફ કહી દીધું:

સાંભળો મહેરબાન! તમને કદાચ એ વાતનો ઘમંડ હોય કે તમે તે મચ્છરની ઔલાદ છો જેણે નમરૂદના ભેજામાં છીદ્રનેખ હુમલો કર્યો હતો. તો હું પણ એવા માણસની ઔલાદમાંથી છું, જેના માટે નમરૂદની આગ બગીચો બની ગઈ હતી. સહનશક્તિની પણ હદ હોવી જોઈએને? હું તમને બે વાર ચેતવણી આપી ચુકયો છું, કે બહો તમારા જેવા અજાણ્યાઓની છેડછાડ સહન કરી શકતો નથી. હવે કાન ખોલીને સાંભળી લો હું તમને આ ડબ્બાના હાકેમ તરીકે મૃત્યુની સજા ફરમાવું છું. કારણ કે તમારા વિરૂદ્ધ ઘણા તહોમતો છે.

(૧) તમારૂં ઘર નથી—અહીંતહીં ભટકતા ફરો છો.

(૨) તમારી રાત્રિયાનો સુખેહદ તિમા ખલેલ પહોંચાડનારી છે.

(૩) તમે વિના ટિકિટે મુસાફરી કરી રહ્યા છો.

(૪) તમે માન પર—એટલે કે આ ડબ્બાના બાદશાહ પર—છીદ્રનેખ હુમલો કર્યો છે.

આવા આરોપો માટે તમે મૃત્યુની શિક્ષાને લાયક ઠર્યા છો. ચવાવાળી અપીલ અને રહમની દરખાસ્તોને હું પોતે પોતાનીજ સત્તાથી રદ કરૂં છું.

[૩]

આટલું ભાષણ કરીને મેં મારો જમણો હાથ 'તાક'ના અવાજ સાથ મારા ડાબા હાથ

પર મારો પરંતુ શ્રીયુત 'મચ્છર' પણ બચાવની પુરતી તૈયારી સાથે બેઠા હોય, એમ મારો હાથ ઉંચકતાની સાથેજ ઉડી ગયા હતા મારો તો જીવજ બળી ગયો હવે એ મહાશય મારા પ્રતિસ્પર્ધિ થવાની તૈયારી કરતા હોય, એમ હિંમતથી આગળ વધ્યા મારૂં સ્વમાન મને ઘવાતુ લાગ્યુ એટલે મે પોતાના હરીફ પર હુમલાઓ શરૂ કરી દીધા કદી હાથથી એ મહાશયને મારવાનો પ્રયત્ન કર્યો કદી છાપુ ઉઠાવીને માર્યું કદી ફુંકીને બાકડા પર ચઢી ગયો, તો કદી લેમ્પની આસપાસ ફરીને એમનો પીછો કર્યો લડાઇમા કપટ અને દગો'બાજી પણ ચાલાકીઓમા ગણાઇ જાય છે એટલે હુ પણ શ્વાસ રોકીને ચુપચાપ ઉભો રહ્યો મને ખાતરી હતી કે લેમ્પની આસપાસ ફરીને એ નીચે આવવાનો એ આવ્યો કે એનુ કામ ખતમ

અને એ મહાશય જ્યારે નીચે આવ્યા, કે તરતજ મે જોરથી ઉપાડીને છાપુ માર્યું પરંતુ ફરી પાછી એજ નિરાશા મારા દરેક હુમલા એઓશ્રી ચાલાકીથી ચુકાવી રહ્યા હતા સાથેજ એમનું 'ઘુનન. ઘુન .' વાળુ કર્ણપ્રિય સંગીત તો ચાલુજ હતુ, જાણે એમની ભાષામા કહી રહ્યા ન હોય

' વાહ સાહેબ ! તમે તો મચ્છર કરતાય હોશિયાર નીકળ્યા ?

કો'ક બાળક એકાદ પાગલને છેડીને ખુશ થાય છે એમજ શ્રીયુત મચ્છર પણ મને છેડીને ખુશખુશાલ થઇ રહ્યા હતા, જ્યારે મને આ મચ્છર મહાશયની તાકાતનો સારી રીતે પરિચય થયો, ત્યારે મે યુરોપિયનોની નીતિ પકડી પોતાના તાબા તળેની કોમને જાગૃત થએલી નિહાળીને એ કોમ સાથે હુ પણ સારી રીતે વર્તવા લાગ્યો કેમ ન વર્તું ? મારો અને એઓશ્રીનો ફક્ત એક મુકાબલો થયો. તેમા પણ મને ચોકખી હાર પ્રાપ્ત થઇ એટલે મે વિચાર્યું કે મોટુ મન રાખવુ જોઇએ મોટુ મન રાખવુ, એ તો મનુષ્યનો ખાસ ગુણ છે. એટલે હુ બોલ્યો

'હુ મોતની શિક્ષાનો હુકમ પાછો ખેંચી લઉં છુ જો કે તમારા મૃત્યુ પર અધિકાર મેળવી શકયો નથી, પણ તમને છોડી મુકવાનો અધિકાર જરૂર ધરાવુ છુ જાવ, આજથી તમે ગમે ત્યા નિર્ભય બનીને હરીફરી શકો છો

[૪]

હવે મે એક સાહિત્યનુ માસિક ઉપાડ્યુ અને વાચવા લાગ્યો પણ મચ્છર સાહેબ આમ સહેલાઇથી પોતાના મિત્રને ભૂલે એવા ન હતા ! સાવા આવીને એમણે તો માસિકના પૃષ્ઠપર પોતાની જગ્યા લઇ પૃષ્ઠની શોભામા વૃધ્ધિ કરી હુ ગુસ્સામા બોલી ઉઠયો

'બેવકુફ ! ચોકકસ તમારૂં મૃત્યુજ તમને અહીં ઘસડી લાવ્યુ છે જો હુ આ માસિકને બંધ કરી દઉં તો તમને તડપવાની પણ નવરાશ પ્રાપ્ત ન થાય ! અને આ બે પૃષ્ઠો વચ્ચે તમે દબાઇ જાવ, જેમાના એકમા 'મચ્છરની આત્મકથા' અને બીજામા મચ્છરોના સહવાસમા એક રાત્રી,' એ લેખો લખાયલા છે પરંતુ એમ હુ કરીશ નહિ તમને છોડી મુકીને સાબિત કરી દઇશ કે બે પગોવાળા પ્રાણીઓ પોતાના વચનના કેટલા પાકા હોય છે અને હવે હુ તમને મારવા નથી ચાહતો કેમકે તમને મારા મિત્રોમા ગણી ચુકયો છુ જો કે હુ મનમા

ગાંધી નથી કે દરેક પ્રાણીને ભાઇ ગણું અને તમને પણ 'ભાઈ મજૂર' કહી બોલાવું, પરંતુ હું સમજું છું ત્યાં સુધી આપણા વચ્ચે એક પ્રકારની સગાઇ જરૂર છે કિસ્મતે આપણા બન્નેને એક બીજા માટે આજની રાત મુસાફરીના સાથી બનાવ્યા છે ખરૂ પુછો તો આપણામાં સામ્ય પણ ઘણુ છે આપણે બન્ને અંધારી રાત્રીમાંથી નીકળીને પ્રકાશિત એક ડામાં આવી પહોંચ્યા છીએ થોડીવાર સુધી લેમ્પની આસપાસ ફરીને પાછા એજ અંધારી રાત્રિમાં વિલિન થઇ જશું કદાચ '

'ચ તો ગરમ ચ્હા ' વગેરે ભિન્ન પ્રકારના અવાજોએ મને ચોંકાવ્યો જોયું તો સુરત આવી પહોંચ્યું હતું મેં કુલીના માથા પર સામાન મુકાવ્યો અને ડબ્બામાંથી નીચે ઉતરી પડ્યો

બારણું બંધ કરતી વખતે જોયું તો મારા મિત્ર લેમ્પની આસપાસ ચક્કર લગાવી રહ્યો તો

(સમાપ્ત)

આશા !

ભવિતના ક્ષિતિજ પર તું છો દ્રષ્ટિમાન આશા !
લાખો જનોની તું છો મુક્તિ-નિદાન આશા !

ભટકેલા ભૂલેલા ને થાકેલા જનોને તું,
ખેભાનને કરાવે એક તુજ ભાન આશા !

મંઝિલના કૂચનું તું ભાથુ બને છે હરદમ
તુજ કિ સૂરીના છાંટ ગાએ છે ગાન આશા !

જીવનના માર્ગ માટે બાગે દરા બની તું
લાખોને તું અપાવે પગમાં અમાન આશા !

મુર્દામાં પ્રાણનોએ સંચાર તુથી થાએ
સૃષ્ટિ સકળને દેતી જીવનનું દાન આશા !

બીમારનું તું ચેતન નિર્ધન જનોનું તું ધન,
તારા મહીં સમાઇ સારી જહાન આશા !

દુનિયાના દીનનો સહુ દારો મદાર તુજ પર
બેજાનમાં ભરી દે પળમાં તું જાન આશા !

જીવનની અંત ઘડીએ દામન ન છૂટે ત્હારો,
દમ લઇ લઇને ધરતા તારૂં જ ધ્યાન આશા !

દિન-રાત ગાય 'ઉન્મત્ત' ગુણના ગાન ત્હારા
દુનિયા મહીં તું બની છો ચઢતે મહાન આશા !

—'ઉન્મત્ત'

સાક્ષરોના અભિપ્રાયોમાંથી .-

મુંબઈ. (૮)

[illegible] તા ૨૦-૯-૩૧

તમારો પત્ર અને પુસ્તક મળ્યા અ[illegible] Persian Prosody with Figures of Speech નામનુ એક નાનુ પુસ્તક [illegible], એજ ધારા ઉપર તમારુ પુસ્તક લખાયેલ છે તે [illegible] છે તમારુ ગુજરાતીમા [illegible] અને ગુજરાતીમા આવા પુસ્તકની [illegible] જરૂર હતી [illegible] [illegible] સાક્ષરોએ ફારસી પીંગળ-શાસ્ત્ર [illegible] અને પુરેપુ [illegible] [illegible] પીંગળશાસ્ત્ર તથા [illegible] પુસ્તક [illegible] બીજુ [illegible] નહિ [illegible] ફારસી પીંગળશાસ્ત્ર સબંધે [illegible] ગુજરાતીઓને [illegible] છે, પણ તે પૂરી [illegible] માટે વાચક પુસ્તક [illegible] હતુ, તે [illegible] તમારા પુસ્તકે [illegible] તે પુસ્તકમા ગુજરાતી [illegible] [illegible] જરૂર ન હતી [illegible] [illegible] પીંગળ શાસ્ત્ર [illegible] [illegible] છે અને [illegible] [illegible] રીતે [illegible] આપી [illegible] [illegible] ઉપયોગીતા વધારી છે

આપણા [illegible] ગુજરાતી સાહિત્યમા તો તમારો પ્રથમ [illegible] ઉત્તમ છે એવી [illegible] [illegible] નથી

દી. બ.) કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી

([illegible])

કવિઓને શાઇર

અને

શાઇરને કવિ બનાવનાર

કેવળ આજ એકજ પુસ્તક છે

અરબી પિંગળ સરળ ગુજરાતીમા

" ઝાર," રાંદેરી કૃત

'શાઇરી' ભા ૧-૨

ભાગ પહેલામા - અરબી પિંગળ, ૭૬ પ્રમાણ [illegible] સરળ સમજુતી, અરબી-સંસ્કૃત પિંગળ મિલન, કાવ્ય પરીક્ષાની રીત, ઇત્યાદી

ભાગ બીજામા - પ્રાસ (કાફિયહ) તૂકાન્ત (રદીફ), પદ્ય પ્રકાર, ઇત્યાદીનુ વર્ણન અને સમજુતી

કીમત ૯ આના, પરદેશ એક શીલીંગ, (પોસ્ટ ખર્ચ સહિત)

પ્રકાશક - "વતની" સાહિત્ય કાર્યાલય, સુરત.

એજન્ટો —

ધી રાંદેર સ્ટોર્સ ટાવર રોડ, સુરત

અમદાવાદ તા ૨૦-૯-૩૧

તમે મોકલેલા શાયરીના બે પુસ્તકનુ બુક પોસ્ટ મોકલ્યુ છે તે મળ્યુ છે [illegible] ફારસી અરબી પિંગળ ગુજરાતીમા ઉતારવા[illegible] આ તમારા પ્રયત્ન છે ને સ્નેહ [illegible] પણો ખુશ થયો, તમારા એ પ્રયત્નને સંપૂર્ણ [illegible] છુ

(દી. બ.) કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ

(બી એ)

સાક્ષરોના અભિપ્રાયોમાંથી -

આ ચોપડી ઘણી આવકારપાત્ર છે અરબી પર્શિયન ૭૬ રચનાના [illegible] ઉદયરામ અને દી બ કૃષ્ણલાલ ઝવેરીના પુસ્તકો દુષ્પ્રાપ્ય છે, અને [illegible] પુસ્તક શિખાઉ માટે સરળ પણ નથી અરબી પર્શિયન ૭૬ રચનાની બાબ 'ઝાર'ની પુસ્તિકા એ વિષયની ઉત્તમ પ્રવેશિકા છે ગુજરાતી પરિભાષા વાપરી, આપણા [illegible] સરખામણી કરી યાદ ગણે તેવા નમૂના આપી લેખકે વિષયને સરળ બનાવ્યો છે અરબી પર્શિયન પદ્ય રચના સબંધી કેટલાક ખોટા ખ્યાલો પ્રવર્તે છે તે આ પુસ્તિકાથી દૂર થશે એવી આશા રહે છે

વિષ્ણુપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી.

૪ ૧૦-૩૧ M A

કોલેજ, સુરત Professor of English & Gujrati

M T B College, Surat

તમારુ પુસ્તક હુ ઉતાવળે વાચી ગયો છુ અરબી અને ગુજરાતી પિંગળની સમજ તમે બહુ સરળતાથી આપી છે પુસ્તક પદ્યરચનાના અભ્યાસીને ઘણુ ઉપયોગી થઈ પડે તેવુ લખાયુ છે પણ એ પુસ્તકનો સૌથી ઉપયોગી ભાગ બીજો "પ્રાસ"ને લગતો છે આજ સુધી કોઇ ગુજરાતી પુસ્તકમા યમક યા પ્રાસાનુપ્રાસને લગતી આવી વિસ્તારથી સંપૂર્ણ સમજણ આપેલ મે વાચી નથી એ માટે હુ તમને મુબારકબાદી આપુ છુ, અને ઇચ્છુ છુ કે તમને આ તમારા પ્રયાસમા સંપુર્ણ ફતેહ મળે

મકામ, વી. ગુલેરૂખ

૧૬-૧૦-૩૧ (કવિ શ્રી) અરદેશર ફરામજી ખબરદારના ખુદા હાફિઝ

જવાબ!!!

‘શાકિર’ ઉનીયા બી એ (ઓન)

જીવનની છેલ્લી બાજી એ હારી ગયો, જુવાનીમા અનેક દાવો ખેલનાર એ પાવરધો ખેલાડી હવે હારવા લાગ્યો દરેક જીતનાર ખેલાડી હરહમેશ હારની ફિલસુફી સમજાવ્યા કરે છે તેમ એ પણ હારની ફિલસુફી ઠીક ઠીક સમજાવ્યા કરતો પણ જીવનમા એક ઠોકર અથવા એકાદ હાર એને એ બધી ફિલસુફી ભૂલાવી દે છે એક વખતનો આ ફીલસુફ આજે તો બુદ્ધીનુ દેવાળુ કાઢી બેઠો હતો એ હસાએ ના તો શકતો અને રડી પણ ના તો શકતો એ હસાવાએ નહિ શકતો અને રડાવી પણ ના તો શકતો!

જીવનમા દરેકને એકાદ ઠોકર જરૂર વાગે છે, જીવનમા અનેકવાર આપણને હાર મળે છે પણ એ ઠોકર અથવા હાર ઘણીવાર આપણને જાગૃત કર્યા વિનાજ ચાલી જાય છે અને ઘણાને તો જીવનમા હાર જેવુ કશુ લાગતુજ નથી મધુસુદનની આ છેલ્લી હાર પહેલીજ નો'તી જીવનમા—જુવાનીમા—અનેક બાજીઓ એ હારી ગયો હશે, અનેક ઠોકરો એને વાગી હશે પણ જગત અને જવાનીનો નશો એને એ બધુ ભૂલાવી દેતા હશે, એની શક્તિઓ આગળ નજીવી ઠોકરો કશા હિસાબમા નહિ હશે પણ માનવીની શક્તિઓ કેટલી? જગત અને જુવાનીના પ્રપચો આગળ ગરીબ બિચારા માનવીના શા ભાર! માનવીની કમજોરી એની બધી શક્તિઓ ઉપર કાબુ ધરાવે છે બળવાનમા બળવાન માણસમા પણ એક એવી કમજોરી હશે જેની આગળ એ નિરાધાર જેવો લાગ્યા કરે છે મધુસુદનમા પણ માનવીની કમજોરી હતી એ પણ એ કમજોરી આગળ પોતાની શક્તિઓ હારી ગયો જગતમા દરેક માનવી, પોતાની બહુ શક્તિઓ હોવા સાથે, એકાદ કમજોરીથીજ હાર ખાય છે એમ કહેવામા કશો વાંધો નથી

જેમ જીવન ક્યાથી શરૂ થય છે અને ક્યા જઈને અલોપ થઈ જાય છે એ કહેવુ મુશ્કેલ છે તેમ માનવીનો એક એક વિચાર ક્યાથી આવે છે અને ક્યા જાય છે તે કહેવુ પણ સહેલુ નથી માનવીની આજુબાજુ વિચારની એક જાળ પથરાઈ ગયેલી હોય છે એ વિચારજાળ એનુ જીવન ઘડે છે એના જીવનમા જે વસતો અને પાનખર ઋતુઓ આવે છે તે એજ વિચારજાળનુ પરિણામ લાવે છે માનવી એટલે વિચારજાળ—માનવી એટલે વિચારનુ સ્વરૂપ, અને માનવના એટલે એ વિચારનુ ફળ મધુસુદનની આજુબાજુ સુંદરતા અને પવિત્રતાના વિચારનુ વાતાવરણ પથરાયેલુ હતુ એણે અનેકવાર પોતાની આજુબાજુ પવિત્રતા અને સુંદરતા ઉભી કરી દીધી હતી આવા સુંદર વાતાવરણમા એણે જીવનની પચ્ચીસ વસતો ઉજવી હતી

" જ્યારે મધુસુદન છવ્વીસમા વર્ષમા પ્રવેશ્યો ત્યારે એને લાગ્યુ કે જગત હવે બદલાય ગયુ છે, જીવન ઝરણુ બધેજ સુકાય ગયુ છે એને લાગ્યુ કે આજના જગતમા સુદરતા અને પવિત્રતા એટલે અશક્તિ—જ્યા સુદરતા વધુ પ્રમાણમા જોવામા આવે ત્યા સમજી લેવુ કે પ્રજા પોતાની બધી શકિતઓ ગુમાવી બેઠી છે અને જ્યા પવિત્રતાના બહુ ડોળ દેખાય ત્યા પણ પ્રજા નમાલી થઇ ગઇ છે એમ માનવામા કશો વાધો નથી એણે પોતાની પ્રિયાને એકવાર આ ફિલસુફી સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો, એની પ્રિયા તરત સમજી ગઇ કે મધુસુદન જગત સાથે બદલાય રહ્યો છે, એનામા જગતના બદલાતા રંગની આછી રેખાઓ દેખાવા લાગી છે—મધુસુદન હવે સુદર નહિ રહે—મધુસુદન હવે પવિત્ર નહિ રહે—મધુસુદન હવે એના હાથમા નહિ રહે એણે મધુસુદનને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો અને "બોલી મધુસુદન, તમે બહુ મોટી ભૂલ કરી રહ્યા છો સુદરતા અને પવિત્રતા સિવાય પ્રજા પાસે બીજી શક્તિઓ હોય એ મ્હારા માનવામા આવતુ નથી જ્યા સુન્દરતા નથી ત્યા શકિત નથી, જ્યા પવિત્રતા નથી ત્યા બળ નથી" "ના, ના, સરયુ આજે તે જગત અને તે સમાજ રહ્યા નથી જ્યા બળ હોય, જ્યા પવિત્રતા હોય, જ્યા સુદરતા હોય જોને, તુ મને સુદર દેખાય છે એટલા માટે કે તુ અશક્ત છે હુ તને સુદર દેખાઉ છુ એટલા માટે કે હુ અશકત છુ તો સમાજના બધનો પવિત્ર એટલા જણાય છે કે તુ અશક્ત છે હુ એ માઉ શીર એ બધનો આગળ એટલા માટે નમાવી દઉ છુ કે મ્હાનામા બળ નથી—એટલા માટે નહિ કે મ્હારામા પવિત્રતા છે સરયુ, મ્હારી આ ફિલસુફી ઉપર તુ વિચાર કર—ખૂબ વિચાર કર—અને પછી જો કે એમા સત્યતા છે કે નહિ" મધુસુદન બોલી ગયો સરયુ સમજી ગઇ કે મધુ હવે વિચાર વટોળે ઉડી રહ્યો છે એનુ જીવન નાવડુ હવે કયા જઇને અથડાશે—કયા જઇને કિનારે લાગશે એ કોઇ કહી શકતું નહિ

સરયુ અત્યાર સુધી માનતી હતી કે મધુસુદન પવિત્રતા અને સુદરતાની મૂર્તિ છે એણે સરયુના જીવન ઘડતરમા બહુજ મોટો ફાળો આપ્યો હતો અને કદાચ મધુસુદન વિનાનુ જીવન સરયુને માટે ઘણુજ ભયકર નિવડયુ હોત આવો એક અતિ ઉપયોગી જીવન સાથી—જીવન સહચર સરયુ ખોવા લાગી—ખોઇ બેઠી બન્નેના જીવન જુદી જુદી દિશાએ જવા લાગ્યા સરયુ માનતી કે પવિત્રતા એટલે શક્તિ, મધુ માનતો કે એ એક અશકિત છે આમ બન્નેના જીવનમા ભયકરતા છવાઇ ગઇ મધુ અને સરયુ હવે જુદા શરીર દેખાવા લાગ્યા—બે જુદા જગતની રચના થઇ રહી હોય એમ સૌને લાગતુ

પવિત્રતા અને સુદરતા બન્ને ભયકર વસ્તુઓ છે, પહેલી પાપી માટે અને બીજી અશકતો માટે જગતમા દેખાતા પવિત્રતાના અખાડાઓએ મધુને પાપી બનાવ્યો, જગતમા રખડતી સુદરતાએ સરયુને અશક્ત બનાવી મધુએ સરયુ માગી, સરયુએ મધુ પાસે પવિત્રતાની યાચના કરી મધુ એ આપી શકે એમ નો'તો અને સરયુ સુદરતા લાગી શકિતમાન થઇ શકતી નો'તી મધુ સરયુ ખોઇ બેઠો, સરયુ મધુને ગુમાવી બેઠી—પવિત્રતા સુદરતાને પોતાના ખોળામા બેસાડી શકી નહિ

મધુ સરયુને ભૂલવાના બધાજ શક્ય પ્રયત્નો કરવા લાગ્યો. જ્યારે જ્યારે મિત્ર-મંડળમાં સુંદરતા અને જીવનની કુમાશ ઉપર વાત થતી ત્યારે મધુ અકળાય જતો—એ ગર્વ ઉતરતો—અને જાણે પોતે કાંઇ જૂની વસ્તુ યાદ કરતો હોય એમ દેખાતો. આમ ઘણો સમય વિતી ગયો. એની સરયુની મુલાકાતો કદી કદી થયા કરતી, પણ એવી રીતે કે જાણે કોઇ અજાણ્યા માનવીઓ એક બીજાને મળે અને બન્નેને, જાણે ઘણાજ વર્ષો પહેલાની મુલાકાત હોય અને એક બીજાને ભુલી ગયા હોય એમ.

સરયુમાં હવે સુંદરતા ઉપરાંત પવિત્રતા પણ ખૂબ ખૂબ જણાય આવતી. એની પવિત્રતાએજ એની સુંદરતાને જાળવી નાખી હતી. મધુની પવિત્રતા અને એની પોતાની સુંદરતા એક થઇ ગયા. સરયુ હવે મધુ વગર જીવી શકવાને શક્તિમાન થઇ ગઇ. એક દિવસ મધુ એને મળ્યો અને પૂછ્યું 'સરયુ તું હજી જેવીને તેવીજ છે. જગત આખું બદલાય રહ્યું છે, છતાં તું એવીજ કેમ?' સરયુ બોલી 'સુંદર જગત પવિત્રતા ખોઇ બેઠું એટલે બદલાય ગયું છે. જો એણે પવિત્રતાને જાળવી રાખી હોત તો એ મ્હારી માફક બદલાયા વગર જેવુંને તેવુંજ રહ્યું હોત. તમે પણ એટલા માટે બદલાય ગયા છો કે તમે હવે પવિત્ર નથી રહ્યા. તમને પવિત્રતામાં રહેલ શક્તિ ઉપર વિશ્વાસ નથી રહ્યો." મધુએ કહ્યું 'સાચું મ્હારૂં અપવિત્ર જગત ત્હારા જગત કરતા ઘણુંજ સુંદર છે, એમ તને નથી લાગતું?' સરયુએ નકારમાં જવાબ વાળ્યો અને ચાલી ગઇ.

મધુએ હવે નક્કી કરી લીધું કે સરયુને તેણે કદી પણ મળવું નહિ. કોઇકવાર એવો સંજોગ આવી જતો તો પણ મધુ એને ટાળી દેતો. મધુ અને સરયુ આમ એક બીજાથી છુટા પડી ગયા.

બન્નેના જીવન પૃષ્ઠો જુદી જુદી રીતે લખાવા લાગ્યા—બે જીવન કિતાબમાં જુદી જુદી કવિતા લખાવા લાગી—બે જીવન સીતાર જુદા જુદા સૂર કાઢવા લાગી.

એક વહેલી સવારે સરયુ ફરવા નીકળી. નદીના શાંત પાણી અને પક્ષીઓના મધુરા ગાન સાંભળતી એ જઇ રહી હતી. એકાએક એણે એક ચીસ સાંભળી. એ ગભરાઇ ગઇ. એ ચાર પગ પછી એને મધુએ શીખવેલ સૂત્ર યાદ આવ્યું કે 'સુંદરતા એટલે કમજોરી' પણ બીજે પગે એને પોતે તારવેલ જીવન ફિલસૂફી યાદ આવી કે 'પવિત્રતા એ એક શક્તિ છે—એક અતૂટ બળ છે." એનો ગભરાટ દૂર થયો, એ હીંમતથી આગળ વધી. એણે કમકમી આવી જાય એવું એક દૃશ્ય જોયું. એક જુવાન પણ અતિ સુંદર સ્ત્રી ત્યાં ઢગલો વળી ગઇ હતી. એનું શરીર ઠંડું પડી ગયું હતું પણ એના ચહેરા ઉપર એક અજબ સ્મિત છવાઇ ગયું હતું. સરયુ વિચારમાં પડી ગઇ. શું કરવું તેની એને સમજ પડી નહિ. ઘણી વાર પછી એ બોલી 'પાપી! નિર્દય! નિષ્ઠુર! અશક્ત!' અને પોતાને રસ્તે ચાલતી થઇ.

એના ગયા પછી મધુ ત્યાં આવ્યો. એણે પણ આ દૃશ્ય જોયું. એ બબડી ઉઠ્યો 'સુંદરતા! પવિત્રતા! અશક્તિ!' અને હસતો હસતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

નદીના પાણી મૌજ કરતા કરતા વહી રહ્યા હતા. પક્ષીઓ પોતાના કામમાં મશગૂલ હતા. કુદરત બધું સાંભળીને હસી રહી હતી.

જનાબ "રૂસ્વા" સાહબ [દરબારે પાજોદ]

ગુલોંકો રંગો બૂ હાસિલ હુવા હે સોહબતે ગિલસે.

[ગઝલ]

હુવા કરતી હૈ મુશ્કિલ કમ જહામે સેહલ મુશ્કિલસે,
યે મૌજે સર પટક કર કેહ રહી હૈ સંગે સાહિલસે

મેરી કશ્તીએ ઉલ્ફત અબ લગેગી પાર મુશ્કિલસે,
મુખાલિફ હૈ હવાયે ઔર યે હૈ દૂર સાહિલસે

ન મુજકો ડાન સમજો દૂર હૈ તુ દેર મે નાસેહ,
મેરી મંઝિલ કો ક્યા નિસ્બત હૈ તેરી રાહે મંઝિલસે

બતાઉ ઔર ક્યા મૈ ચાહતા હું કિસ લીએ તુમકો,
બસ ઇતના કેહ દિયા ઇન્સાન હું મજબૂર હૂં દિલસે

કરીબે મેરે બખ્તે નારસાકે કોઇ દેખે તો,
કે થક કર બૈઠ જાતા હું મૈ હટ કર ગર્દે મંઝિલસે

તુમે હમ ચાહતે હૈ ઔર તુમ હમસે ગુરેઝાં હો,
કે જૈસે મૌજ મિલકર દૂર હો જાતી હૈ સાહિલસે

વો હૈ આઇના હૈ ઉનકી અદાયે જલ્વા અફગન હૈ,
ઇલાહી ખેર હો અબ ચોટ હૈ મદ્દે મુકાબિલસે

મતાએ મગ્ફેરત ખાકમે મિલકર હી મિલતી હૈ,
ગુલોંકો રંગો બૂ હાસિલ હુવા હૈ સોહબતે ગિલસે

ગઇ હૈ દૂર સારી હસરતે "રૂસ્વા" તેરે દિલસે,
મગર નિકલા ન વો કાફિર હસીને કાબએ દિલસે

Printed by Maganlal Mangaldas Patel, at The 'Gangotri' Printing Press
Kanpith Khand Bazar Surat

Published by Azum Ahmed Esmail 'Vahshi' for Vahshi Sahitya Karyalaya
T... Road

સરકાર શું કરે ?

[ગઝલ]

કમજોર લઇને કાંઈ અધિકાર શું કરે?
હિમ્મત ન હો તો એકલા હથિયાર શું કરે?

ઘરમાં કશું બને નહિ તે બ્હાર શું કરે?
નોટો ન હોય જેમાં તે પ્યાર, શું કરે?

શિક્ષાની હો જરૂર તહીં 'કાર' શું કરે?
'રેઝર'નું કામ આપની તલ્વાર શું કરે?

બેકારથી મળ્યો છતાં બેકાર હું રહ્યો,
બીમારની દવા કોઈ બીમાર શું કરે?

નઆગ લગાની, રૂપીઆ લઈ, ચાનતા થયા,
એથી વધીને આપણો કરનાર શું કરે?

ચોથાઈ જોઇએ 'મને છપ્પન કરોડની,
રે, દોસ્ત ત્હારા પાચ, છ હજાર શું કરે?

નીતિ ને ધર્મ કાજ લડે છે, જહાનમાં,
એથી વધુ તો આપણી સરકાર શું કરે?

બીબીના ડરથી રે' છે દબાઇને 'શેખજી',
એ થાય તો થઇને જમાદાર શું કરે!

—શેખચલ્લી

ારવ

જાન્યુઆરી–ફેબ્રુઆરી તંત્રી 'વહશી' ૧૯૪૩

જાન્યુઆરી—
—ફેબ્રુઆરી
૧૯૪૩

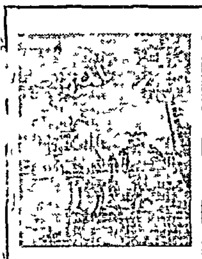
તંત્રી
"વહશી" સૂરતી.

અનુક્રમણિકા.

વાર્ષિક લવાજમ—હિન્દ અને સીલોન રૂા ૪, બર્મા રૂા ૫, પરદેશ શી ૮
છુટક નકલ પાંચ આના (આ ડબલ અંકની કીમત દશ આના)

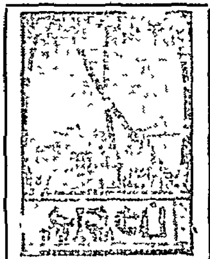
"કારવાં" દર અંગ્રેજી મહીનાની ૫ દરમી તારીખે પ્રગટ થઇને તેજ દીવસે પોસ્ટ કરવામાં આવે છે રેપર ઉપરનો ગ્રાહક નંબર નોંધી રાખો પત્રવ્યવહાર વેળા તે જરૂર લખશો હિંદના ગ્રાહકોએ અંક નહીં મળવાની ફરિયાદ તેજ માસની તા ૨૫ મી સુધીમાં કરવી પત્રવ્યવહાર તંત્રીના સરનામે નહીં કરતાં સૂરત કરવો મનીઑર્ડરની નીચેની કુપન ઉપર મોકલનારે ગ્રાહક નંબર, નામ સરનામું લખવા ચૂકવું નહીં મનીઑર્ડર કે પોસ્ટ ઑર્ડર ઉપર નીચે મુજબ નામ ભરવું.

VAHSHI SAHITYA KARYALAYA

પુસ્તક ચોથુ • અંક ૫–૬ઠ્ઠો

નિવેદન

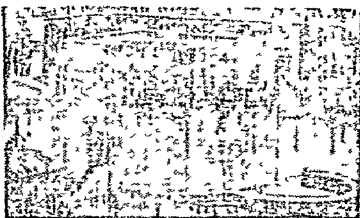
'કારવાં'ની વયમા આ પહેલોજ પ્રસંગ છે કે બે અંક સાથે નીકળે છે અને તેનુ કારણ કાગળોની મહોકાણ છે કાગળોના ભાવો ૧૨ થી ૧૫ ગણા વધી ગયા છે અને સાથે સાથે છાપકામની બીજી વસ્તુઓના ભાવ પણ પવન વેગે વધી ગયા છે ભાવ વધવા કરતાય માલની અછત વસમી થઈ પડી છે અમે તો ગયા અંકમાય એ બાબતનો ઈશારો કરી ગયા હતા, પણ કેટલાક ગ્રાહક બંધુઓએ અધિરાઈથી પત્રો પર પત્રો લખવા માંડયા કે "હજુ અંક કેમ મળતો નથી ?" 'કારવાં' પ્રત્યેની તેમની ચાહના પણ આ એક કારણ ખરૂ પણ અમારી લાચારીય જાણો છો ? કાગળ બિલકુલ નજરેય પડતા ન હોવાથી અમે હાથ કાગળો બનાવવાનુ સાહસ કર્યું શરૂઆતની નિષ્ફળતાઓએ ઘણો સમય લીધો છતા હવે કંઈક કાગળો બનાવવામા સફળ થવાના ચિન્હો જણાય છે પહેલા જેવા અપ–ટુ–ડેટ કાગળોને બદલે આવા દેશી કાગળો આંખ સામે આવતા વાચકોને ખૂંચશે પણ શુ કરીએ ? "ન મામા કરતા કાણો મામો શુ ખોટો છે ?"

આ તો થઇ કાગળની વાત પણ કીંમત જાણો છો ? એવો આંખને ન ગમતો કાગળ પણ એક આનાની કીંમતે એક પડે છે એટલે પાંચ આનાની કીંમતમા ઓછામા ઓછા પાંચ ફરમા આપીએ તોય ટાઇટલ અને આખા અંકની છપાઈ તો માથેજ પડે ! એટલે જે અંકની કીંમત તમને પાંચ આના છાપેલી દેખાય છે તે ઓછામા ઓછા આઠ આને તો અમારા ઘરમા પડે છે અનુભવીઓનેજ આ વાત સમજાશે ? તો પછી તમને મનમા સવાલ થશે કે આવા ગાંડના ગોપીચંદ શા માટે ? ફકત કોમની ખાતર નભાવી રહ્યા છીએ **વહેપારી દ્રષ્ટિથી નહિ, પણ સાહિત્યની દ્રષ્ટિથી એ ખોટ ખમી રહ્યા છીએ.** ખુશ સાર સંજોગોમા એનો બદલો આપશે એ આશાએ અને આવુ કનાય 'કારવાં'ની કીંમત વધારવાનુ સાહસ અમે કરતા નથી, કારણ કે આ એક માસિક છે અને તે પણ ગુજરાતી મુસલમાનોનુ માસિક છે એ અમારા ધ્યાન બહાર નથી ! દુઆ કરો કે ખુદા 'કારવા'ને આવા સમયમા સંજોગોમા પણ ટકી રહેવાની હિંમત અર્પે ! આમીન

— મારા મિત્ર આઝાદ 'અમી'ની એક પંક્તિ અત્રે ટાંકી દીધ વધ પડશે કે

"જીવુ છું એવુ જીવન એવો હાલ રાખુ છુ,
તમાચા મારીને મુજ ગાલ લાલ રાખુ છુ !"

—તંત્રી

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અલ્લાહ તઆલાનું ફરમાન (કુર્આન)
મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાહબ સાદિ

(૨૨૯) નેકી તથા બુરાઇ સરખી નથી (માટે બુરાઈના) જવાબમા એવી વાત કહે કે જે તેનાથી બેહતર હોય ફરી જોઇ લે કે જે માણસની અને તારી મધ્યે દુશ્મની હતી તે જાણે પાકો દોસ્ત છે પણ આ વાત તેમનેજ મળે છે જે સહનશીળતા રાખે છે, અને તેમનેજ મળે છે જે મ્હોટા ભાગ્યશાળી છે (કુર્આન)

• • • •

(૨૩૦) (હે નબી !) તને તથા તારાથી અગાઉના (નબીઓ)ને હુકમ થઇ ચૂકયો છે કે જો તુ શિર્ક કરશે તો તારી કરણી અકારત જશે અને તું ટોટામા પડનાર થશે (માટે શિર્ક કરીશ નહિ) (કુર્આન)

• • • •

(૨૩૧) ખુદાપાકની વાતોમા તે લોકોજ (નાહક) ઝગડો કરે છે જેઓ કાફિર છે તો શહેરોમા તેમનુ હરવુ ફરવુ તને ધોકામા નાખે નહિ (કુર્આન)

• • • •

(૨૩૨) જે લોકો મૂર્તિ પૂજાથી દૂર રહ્યા અને ખુદાના તરફ રજુ થયા તેમને માટે બશારત છે, તો મારા એવા બંદાઓને તુ ખુશખબર આપ જેઓ (દીનની) વાતને સાભળે છે અને ભલી વાત પ્રમાણે ચાલે છે, એજ તે લોકો છે જેમને ખુદાપાકે હિદાયત આપી અને એ લોકોજ અક્કલવાળા છે (કુર્આન)

• • • •

(૨૩૩) અને તમારા પરવરદિગારે કહ્યું છે કે તમો મને પોકારો હુ તમારી દરખાસ્ત કબૂલ કરીશ, ખરેખર જે લોકો મ્હારી બંદગીથી અભિમાન કરે છે તે હવે ફસ્વા થઇને દોઝખમા દાખલ થશે. (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસુલ નાદ સનવ્નુ ફરમાન (હદીસ)
મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાહેબ સાદિક

(૨૨૯) રસુલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જ્યારે બંદો બીમાર થાય છે અથવા સફર કરે છે તો તંદુરસ્તી અને ઘરે બેસવાની હાલતમા જે (ભલુ) કામ કરતો હતો તેજ સવાબ તેને માટે લખવામા આવે છે (બુખારી)

× × × ×

(૨૩૦) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જ્યારે કોઇ પોતાના મુસલમાન ભાઇને કફન આપે તો તેને જોઇએ કે સારૂ (પવિત્ર અને સફેદ) કફન આપે (મુસ્લિમ)

× × × ×

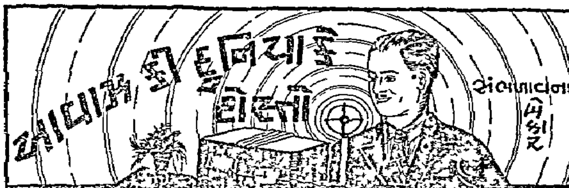
(૨૩૧) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે માણસ પોતાના કલેમાની આંગળી સમુદ્રમા નાખે પછી (કાઢી) જુએ કે તે કેટલુ પાણી લગાડી લાવી છે એજ પ્રમાણે દુન્યા આખેરતના મુકાબલામા છે (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૩૨) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જે કોઈ પોતાના સાચા દિલથી શાક્ષી આપશે કે અલ્લાહ સિવાય કોઇ પૂજ્ય નથી અને હઝરત મુહમ્મદ તેના બંદા તથા રસુલ છે તો તેના પર અલ્લાહ દોઝખ હરામ કરશે (સહીહૈન)

× × + ×

(૨૩૩) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે સૂર્યોદય થાય છે તો તેના બન્ને કિનારા સાથે બે ફરિસ્તા અવશ્ય હોય છે. તેઓ કહે છે કે ઓ અલ્લાહ! ખર્ચ કરનાર સખીને તેનો બદલો જલદી આપ અને રોકી રાખનાર (બખીલ)ને નુકસાની જલદી આપ (મુસ્લિમ)

રસ્તામાં ઉભેલો ભિક્ષુક ત્યાંથી પસાર થતા દરેક માણસની સામે હાથ લંબાવે તેમ હિંદે જે કોઈ હિંદની મુલાકાતે આવે, તેની સામે હાથ લંબાવવા માંડયો છે જાણે કે આવનાર મહાગારદના ઉકેલ કરી આઝાદીનું દાન કરાવી દેશે! અમેરિકાથી રૂઝવેલ્ટના એલચી મી૦ ફિલિપ્સ હિંદમાં આવ્યા છે, ત્યારથી એના જ ઢોલ વાગવા માંડયા છે કે જાણે મહાગઢના ઉકેલ માટે જ એ આવ્યા ન હોય? જો કે આવનારને તો એ બાબતનો ખ્યાલ પણ નહિ હોય આથી હું એમ કહેવા નથી માગતો કે "હીરો ઘોઘે જઇ આવ્યો, ને સોના સાઠ કરી લાવ્યો" જેવું કરી! ફિલિપ્સ અહિંથી જશે! ત્યારે મી ફિલિપ્સ શા માટે આવ્યા છે? એ પ્રશ્ન પાછો ઉભો રહે છે મુત્સદ્દીઓના પેટ કોઈ પણ વાતથી આફરી જતાં નથી પેટ છુટી વાત કરે તે મુત્સદ્દી ન ગણાય! અને કોઈ પણ સવાલના સોએ કે તીન પાંચ જેવા જવાબ આપવા એ તો મુત્સદ્દીઓનું જ કામ! બાકી અમેરિકાની હિંદ પ્રત્યે પુરેપુરી સહાનુભૂતિ છે એ તો જાણે સોળેસોળ આના સાચી વાત છે પણ તે દાન દે અને આપણું ગુલામી છુટે એ આધળો આશાવાદ છે

વળી હાલમાંજ આવેલા તુર્ક પત્રકારો પાસેથી પણ આશાવાદીઓ કંઇ કંઇ લાભની આશા રાખી રહ્યા છે! એ તો પરોણા છે હિંદ જોવા આવ્યા છે, અને તે પણ હિંદી સરકારના આમંત્રણથી કંઈ જેલના સળીયા પાછળ પુરાએલા નેતાઓના આમંત્રણથી નહિ જ! તો પછી પત્રકારો શા આડા અવળા સવાલો પૂછી પૂછીને એમની મીજબાની મઝાને ફિક્કી કરી રહ્યા હશે? જાણનારા જોગ ન હોય તો સુથાણી શું કરે? માટે હાલ તો પ્રાર્થના કરીને બેસી રહેવામાંજ માલ છે

પ્રભુને ગમે તે સમે સૌ સહેવું,
સદા રાજી રામ હુકમમાં રહેવું!"

બાકી ખરૂં પુછાવો તો મર્હૂમ અકબર કથન પ્રમાણે —

'કામ ઈસ મુલ્કમેં હે સેલ્ફ ગવરમેન્ટસે ક્યા કેહરકો કોઈ કરે હુક્મ પીપરમેન્ટમેં ક્યા!

જેવી વાત છે "જેટલા મોં એટલી વાતો અને જેટલા પગો એટલી લાતો" હોય ત્યાં બીજું કહેવાનું પણ શું હોય?

આપણા હિંદુસ્તાનમાં જે દિવસે ઉત્તરાણના કનકવાની પેચ લડતા હતા, બરાબર તેજ દિવસે એટલે જાન્યુઆરીની ૧૪મી તારીખે કાસાબ્લાંકામાં રૂઝવેલ્ટ-ચર્ચીલનું મિલન થયું અને તે દસ દિવસ ચાલ્યું ઉત્તરાણના દિવસનું એ મિલન એમ સૂચવે છે કે હીટલરના કનકવાને કેમ કાપવો અને યુરોપમાં પેચ કેમ લડાવવો તેની વેતરણ કરવા આ બે મહારથીઓનું મિલન થયું હતું દોરીને માંજો ચડાવવા માટે સ્ટેલીન-ચાચાની રાહ જોવાતી હતી પણ તે તો પોતપોતાના છાપરા પર પેચ લડાવવામાં હોઇ છાપરા પરથી ઉતરીને શી રીતે આવી શકે? બાકી ઇશારો તો હીટલરને ચેલેંજ પણ આપી દીધી છે કે,

"એક દિન તેરા પતંગ કટેગા લુટ જાયેગી દોર દોર!'

ફેલાવો ધરાવનાર સામયિકોનો મુદ્દલ ઉલ્લેખ કર્યો નથી આમ શાથી થયું હશે, તે તો કેમ કહેવાય પરંતુ જો જાણી જોઈને આમ કરવામાં આવ્યું હોય તો તેમણે અન્યાય કરેલો છે માત્ર મુસ્લિમ હોવાના કારણે તેમને બાકાત રાખ્યા હોય તો તેઓ બિચારા 'ગુજરાતી' મુસ્લિમ હતા શું મુસ્લિમ ગુજરાતી સાહિત્યને ચાપશીભાઇ ગુજરાતી સાહિત્યમાં ગણવા નથી ચાહતા ચપશીભાઇ પ્રત્યે મને માન છે તેઓ આ સબંધમાં કંઈ ખુલાસો કરે એવું હું ઇચ્છું છું સાથે સાથે હું ભૂલતો ન હોઉં તો તેમણે સાહિત્ય આફ્રિકાની ગુજરાતી સાહિત્યની પણ નોંધ લીધી નથી, શું ખબરદારની પેલી મશહુર પંક્તિ મુજબ આ આફ્રિકાને પણ તેઓએ ગુજરાતમાંજ ગણી લીધું છે?

• • •

મ્હારા એક મિત્રે "વતન"માં લેખ મોકલ્યો, તે લેખ છપાયો પરંતુ અંક ન દરેક અંક ન મોકલવાનું મોવનારીનું બહાનું લેખક નિયોગ માટે તંત્રીઓ તૈયાર રાખે છે એ હું જાણું છું પરંતુ 'વતન'ના તંત્રીએ માત્ર અંક નથી મોકલ્યો એટલુંજ નહિ તે લેખ લખનારનું નામ સુધ્ધાં પ્રગટ કર્યું નથી "લેખકને આટલી બધી પોતાના નામની ખુજલી છે" એમ જવાબ વાળનારાઓને મ્હારે એટલુંજ કહેવાનું તે બીજાની મહેનતનો જશ તંત્રીએ ખાટવો એ પણ ક્યાંનો ન્યાય છે?

"જે દિલકે લગાનેકી ઢબ જાનતે હય
ચોટ તરકીબ વગ્કીબ સબ જાનતે હય"

ગઝલકાર મિત્રો પાસે પણ મ્હારી એટલીજ યાચના છે કે તેઓ "ઢાળ" જાણી લે ઢબ જાણ્યા સિવાય ગમે તેમનું "એકોનેક ઓતેર" લખી તેઓ ગઝલને નીચું ન જોવડાવે. કશાએ વિચાર, કલ્પના કે બળ વિનાની નબળી રજુઆતોથી રજુ થતી કેટલીક ગઝલો જોઈને એમ લાગે છે કે નવરા લોકોનો ખાસ ધંધો થઈ પડ્યો છે કે "ગઝલનું જોડયે જવી"

• • •

"શારદા" માસિકે તંત્રી અંક કાઢ્યો છે એમાં લખનારા તંત્રીઓમાં એક તંત્રી તો હસ્તલિખિત પત્રના છે, ત્યારે કોઈ કોઈ મર્હુમ પત્રોના તંત્રી પણ છે આટલા બધા તંત્રીઓ ગુજરાતમાં હોવા છતાં શું તંત્રી અંકના તંત્રીને લેખક તંત્રી નથી મળતા યા પછી તંત્રીઓ પણ વાડામાંનાજ ખપે છે

• • •

મર્હુમ કુમારશ્રી મોતીસિંહજી મહીડા બહુ મશહૂર સાહિત્યકાર ન હતા છતાં તેમનો સ્મારક ગ્રંથ લખાયો છે ખેર સ્મારક ગ્રંથ સાથે આપણે વધુ નિસ્બત નથી પરંતુ એમના પાછળ જે દાન સાહિત્ય માટે દેવાયું છે, તે મુસ્લિમ માલદારો માટે જરૂર ધ્યાન યોગ્ય છે, ગુજરાતમાંના મુસ્લિમ રાજવીઓ અને દરબારો માટે પણ, ગુજરાત કાઠીઆવાડમાં નવાબો અને દરબારો અને દરબારોની સંખ્યા ઓછી નથી પરંતુ હું નથી ધારતો કે કોઈ મુસ્લિમ ગુજરાતી પત્રને એમની સખાવતોનો ફેઝ પહોંચ્યો હોય! અને બીજી મુસ્લિમ માલદારોની સખાવતોમાં તો 'સાહિત્ય' શું બલા છે તે વિચારવા કોણ બેસે? જ્યાં મદદની નહિ પણ નરી "સવાબ"ની ભાવનાથીજ દાન અપાતા હોય ત્યાં સાહિત્ય મંદિરો ન બને પરંતુ ખાનકાહો અને કબ્રસ્તાનના વરંડાજ બને અલ્લાહ સર્વને નેક તૌફીક આપે

રસ્તામાં ઉભેલો ભિક્ષુક ત્યાંથી પસાર થતા દરેક માણસની સામે હાથ લંબાવે તેમ હિંદ પણ જે કોઇ હિંદની મુલાકાતે આવે, તેની સામે હાથ લંબાવવા માંડયો છે જાણે કે આવનાર મહાગ્રહનો ઉકેલ કરી આઝાદીનું દાન કરાવી દેશે! અમેરિકાથી રુઝવેલ્ટના એલચી મી૦ ફિલિપ્સ હિંદમાં આવ્યા છે, ત્યારથી એવાજ ઢોલ વાગવા માંડયા છે કે જાણે મહાગ્રહના ઉકેલ માટેજ એ આવ્યા ન હોય? જો કે આવનારને તો એ બાબતનો ખ્યાલ પણ નહિ હોય આથી હું એમ કહેવા નથી માગતો કે 'હીરો વેચે જઇ આવ્યો, ને સાના સાટ કરી લાવ્યો" જેવું કરીને ફિલિપ્સ અહિંથી જશે! ત્યારે મી ફિલિપ્સ શા માટે આવ્યા છે? એ પ્રશ્ન પાછો ઉભો રહે છે મુત્સદ્દીઓના પેટ કોઈ પણ વાતથી આફરી જતાં નથી પેટ છુટી વાત કરે તે મુત્સદ્દી ન ગણાય! અને કોઈ પણ સવાલના સસે કે તીન પાઉ જેવા જવાબ આપવા એ તો મુત્સદ્દીઓનુંજ કામ! બાકી અમેરિકાની હિંદ પ્રત્યે પુરેપુરી સહાનુભૂતિ છે એ તો જાણે સોળેસોળ આના સાચી વાત છે પણ તે દાન દે અને આપણું ગૃહણ છુટે એ આધજો આશાવાદ છે

વળી હાલમાંજ આવેલા તુર્ક પત્રકારો પાસેથી પણ આશાવાદીઓ કંઇ કંઇ લંબી આશા રાખી રહ્યા છે! એ તો પરોણા છે હિંદ જોવા આવ્યા છે, અને તે પણ હિંદી સરકારના આમંત્રણથી, કંઈ જેમના સમીપા પાછળ પુરાએલા નેતાઓના આમંત્રણથી નહિજ! તો પછી પત્રકારો કાં આડા અવળા સવાલો પૂછી પૂછીને એમની મીજમાનીની મઝાને ફિક્કી કરી રહ્યા હશે? જાણનારાઓ જોગ ન હોય તો સુધણી શું કરે? માટે હાલ તો પ્રાર્થના કરીને બેસી રહેવામાંજ માલ છે કે

'પ્રભુને ગમે તે સમે સૌ સહેવું,
સદા રાજી રામ હદેમાં રહેવું!'

બાકી ખરૂ પુછવો તો મર્હુમ અકબરના કથન પ્રમાણે —

'કામ ઈસ મુલકમે હે સેલ્ફ ગવરમેંટસે કયા! ચેહરકો કોઈ કરે હઝમ પીપરમેન્ટસે કયા?'

જેવી વાત છે 'જેટલા મોં એટલી વાતો અને જેટલા પગો એટલી લાતો" હોય ત્યાં બીજું કહેવાનું પણ શું હોય?

O

આપણા હિંદુસ્તાનમાં જે દિવસે ઉત્તરાણના કનકવાનો પેચ લડતા હતા, બરાબર તેજ દિવસે એટલે જાન્યુઆરીની ૧૪મી તારીખે કાસાબ્લાંકામાં રૂઝવેલ્ટ ચર્ચીલનું મિલન થયું અને તે દસ દિવસ ચાલ્યું ઉત્તરાણના દિવસનું એ મિલન એમ સૂચવે છે કે હીટલરના કનકવાને કેમ કાપવો, અને યુરોપમાં પેચ કેમ લગાવવો તેની વેતરણ કરવા આ બે મહારથીઓનું મિલન થયું હતું દોરીને માંજો ચઢાવવા માટે સ્ટેનલીન-ચાગની રાહ જોવાતી હતી, પણ તે તો પોતપોતાના છાપરા પર પેચ લડાવવા ચડયા હોઇ છાપરા પરથી ઉતરીને શી રીતે આવી શકે? બાકી ઉડાડે તો હીટલરને ચેલેંજ પણ આપી દીધી છે કે,

"એક દિન તેરા પતંગ કટેગા લુટ જાયેગી દોર દોર!"

હીટલરનો એ પછીનો ઢઢેરો અને ગોરીંગ–ગોએબ્સના ભાષણોમાંથી પણ એ સૂર નીકળે છે કે ભાવિ પેંચથી જર્મનો મુઝાયા છે નાક પર માખી બેસે તો નાક કાપી નાખે એવી તબીયતનો હીટલર પોતાની રશિયામાં ચએલી ભૂલ કબુલ કરે છે હીટલર વાણીયા મૂછ નીચી કરી ભાગ્ય વિધાતાનો વાંક કાઢે છે ને યુરોપનો ભાગ્ય વિધાતા તો ધમધમકાટથી ભડકી નાસી ગયો લાગે છે! "કોને ખવું ને કોને કડુ!" "કોને મારૂ અને કોને દાટુ!" એવી વાતો હવે હીટલરના હોઠમાંથી નીકળતી નથી ઉલટા હવે તો ચર્ચીલ ભીમની ગદા જેવા ભારે શબ્દો ઉચ્ચારી રહ્યા છે જોઈએ છે હવે કયે રસ્તે જામે છે? દોરી તૂટવા વાસ પર ઝાપરૂ બાંધીને કોણ ઉભા રહે છે!

રૂઝવેલ્ટ–ચર્ચીલના મિલનની સાથે સાથે જીરાડ વેગોવેનું મિલન પણ થયુ હતુ, છતા છાપાવાળા તો કહે છે કે,

'આખસે આખ મિલી દિલસે તબીયત ન મિલી" જેવો ઘાટ થયો હોઈ બ તેનુ ધ્યેય એક હોવા છતા

'તુમ અપના મુહ ઉધર કરલો,
મે અપના મુહ ઈધર કરલુ!"

હિમાલય જેવી અડગ તટસ્થતા વડે ટકીનુ માન વધ્યુ છે ખુદ ઈંગ્લાંડના વડા પ્રધાન જેવી વ્યક્તિને ટર્કીને આગણે જવુ પડ્યુ છે ટર્કીએ તટસ્થતાનો ઝભ્ભો પહેરીને પોતાની જાતને લાભજ કર્યો છે. "જીસ્કે તડમે લડુ ઉસ્કે તડમે હમ!"ની નીતિ અખત્યાર કરી હોત તો ગોદડા ભારે થઈ જાત! અને ટર્કીના પ્રમુખના સાભળના છતા બહેરા ગણાતા કાનોએ રંગ રાખ્યો છે ચર્ચીલની ચર્ચાથી ટર્કીના ટાટીયામા જોર આવ્યુ છે ને ઈટાલીના પોતીયા ભાર ઝીલતા નથી! ટર્કીને વધુ સાધન સામગ્રીનુ વચન આપી ચર્ચીલે ભૂમધ્યના કોઠાને વધુ સંગીન બનાવ્યો છે ચર્ચીલના ધૂમાડાથી ભૂમધ્યનુ વાતાવરણ ઘેરૂ થયુ છે, અને એવુ ઘેરૂ થયુ છે કે ધરી વિમાનોને એ ધૂમ્ર વાદળોમાંથી રસ્તો કરવો મહાલ પડશે! પછી તો બા કોણ જાણે? કારણ કે અત્યાર સુધી રૂઝવેલ્ટ અને ચર્ચીલ ગાજ્યા છે ઘણુ, પણ પણ વરસ્યો છે સ્ટેનલીન, અને તે પણ એવા જોરશોરથી વરસ્યો છે કે હીટલરની તો છત્રી પણ તૂટી ગઈ છે! હીટલ-રની કીર્તિની કનગી રશિયાના બરફમા રોળાઇ રહી છે! રશિયન રીંછના કારમા પંજા આગળ કાન સુધી અજેય મનાતા જર્મનોના ટાટીયાજ ટકતા નથી કહેવાય છે કે અમેરિકન આટો ખાઈને રશિયા આટલુ જોર પર આવ્યુ છે, તો પછી પોતાનોજ આટો ખાઈને અમેરિકનો ટયુનીસમા લડે તો કેમ? બાકી ભાડુતી ટટ્ટુ જેના જીરાડ ને ડગોને કઈ પોતપોતાની ટગ-ઓફ્-વૉરમા ટયુનીસના મોરચાને ટાઢો ન પાડી દે! રોમેલની સંતાકૂકડીની રમત હજુ પુરી થઈ લાગતી નથી, અને આઠમી સેનાનો વિજય-રથ હજુ અટક્યો નથી ત્યા ટયુનીસનો સેહરો મન્ટગોમરીના મસ્તકે બધાય તો નવાય નહિ

કહેવાય છે કે આફ્રિકાનુ રોમન સામ્રાજ્ય પરવારી ગયા પછી અને પોતાના સીઝર બન-વાના સ્વપ્ના સરી ગયા પછી મુસા કાકા ઈટાલીમા ખૂબ ધમપછાડા કરવા લાગી ગયા છે પોતાના કાઉંટ સ્યાણો જેવા શાણા વિદેશ મંત્રીને એકદમ બટાકા છોલતો કરી દીધો છે, ને રહીસહી બધી સત્તા પોતાના હાથમા લઇ લીધી છે બટાકા બાફવાના બધા બબરચી ખાનાને દારૂગોળો બનાવવાના કારખાનાના રૂપમા ફેરવી નાખવાનો છે તથા બધા કડછીબાજો ને અસ્ત-રાબાજો તો ઠીક પણ બૈરાઓનેય લડાઇના મેદાનમા ઉભા કરી દેવાનો છે "બાબાની સાથે ટુંગો જાય તે મરે નહિ તો માદો થાય!"

એવી હાલત હીટલરની કોરે બધાયા પછી મુસા કાકાની થઇ પડી છે એમના પેલા હવામા મુક્કો ઉગામી, જડબા ફાટી જાય એટલુ મોઢુ પહોળુ કરી ભાષણ કરતા હતા તે વખતના પોઝ છાપાની જુની ફાઇલોમા જોયા પછી વિચાર થાય છે કે શુ આ તેજ મુસા કાકા છે કે બીજો કોઇ તેમનો પડછાયો ?

•

"ભાઈઓ ખિડુકા આટા પાચ આને સેર હે, ફિર અભી ક્યા ઇન્સને આદમ ઝિન્ગીસે સેર હે ?"

જગતના સૌ મોરચા કરતા આપણો ઘરગતુ ભૂખનો મોરચો વધુ ધીખતો થયો છે ફૂળદ્રુપ ગણાતા હિંદનો ભૂખડીબારસ આત્મા ભૂખના જ્વાળામુખિથી ખદબદી ઉઠ્યો છે ને ઘઉંના તો ઉંઘમા પણ દર્શન થતા નથી ! પેટનો ખાડો પુરવા માટે સરકારી દુકાને જે લાબી ને લાબી ગુડ્ઝ ટ્રેનો જેવી અનંત લાબી લાઇનો પડે છે તેનો અતજ આવતો નથી આખનો ખાડો પુરાય છે પણ પેટનો ખાડો પુરાતો નથી ! અત્યાર સુધી હજમીયાતની દવા માટે લોકો દવાખાનામા જતા હતા પણ હવે ભૂખ કેમ ન લાગે ભૂખ કેવી રીતે ઓછી લાગે અથવા ભૂખ બિલકુલ લાગેજ નહિ એવી દવાની લોકો માગણી કરે તો નવાય નહિ મેહમાનો નેય કદાચ પોતાને ઘેરથી રોટલા બાંધીને પધારવાનો વિવેક કોઇ વાપરે તો નવાઇ નહિ ! દરિયામા ડૂબકી મારીને સાચા મોતી કાઢવા કરતા છતા પૈસે અનાજ મેળવવુ મુશ્કેલ બન્યુ છે ! કીંબર્લીની હીરાની ખાણો કરતા કણી યની દુકાનોનુ મહત્વ વધી ગયુ છે ! હવે આટઆટલો ઉહાપોહ થયા પછી અનાજ દરેકને કેમ મળે ? તેની યોજનાઓ વિચારાઇ રહી છે હિંદમા અનાજના જથ્થા કરતા એ યોજનાઓનો જથ્થો વધી ગયો છે ! તિજોરીમા રૂપિયાનો ઢગલો કરવાના શોખીન શેઠીયાઓ હવે અનાજના ઢગલા સંઘરી બેઠા છે અને તેની તેમને નસીહત પણ મળવા લાગી છે અનાજ લેવા જતા કચરાઇને મરી જવાના બનાવ બન્યા છે ! તો ક્યાંક અનાજ માગતા ગોળીઓ મળી છે ! પહેલા તપ કરવાથી ઇંદ્ર રાજાનુ સિંહાસન મળતું હતુ, હવે આખો દિવસ તપ કરો તોય પચ શેર અનાજ મળતુ નથી ભૂખની 'શમા' પર બળી મરવા હવે તો ખોરાકના પણ 'પરવાના' નીકળવાના છે ! આમ અદ્દશ્ય થતી શમા–પરવાનાની શાએરી ઘર ઘરમા વ્યાપિ જવાની છે વાચક તને મર્હૂમ અકબરના જગાક ફેરફાર કરેલા ઉપરોક્ત શેઅરનો ભાવાર્થ હવે સમજાયો ? પેટ આગળ સઘળુ હેઠ છે ? કાને બને અક્કલ મહાન વસ્તુ ગણાતી હતી આજે તો બેસ અક્કલ કરતા મહાન ગણાય છે ! કાને મગજની કીંમત હતી આજે પેટની કીંમત છે !

•

બીડીબાજો અને ચનમબાજો, હુક્કાબાજો ને તપખીરબાજો હવે તમારૂ આવી બન્યુ છે હિંદના સરક્ષણનો ખર્ચ ૧ અબજ રૂપિયા વધી જવાથી હવે બજેટ વધી જવાનુ છે માને ચનણનો ફુગાવો થઇ, નોટોના બડનો છપાઇ છપાઇને જેમ રૂપિયાને સોળા ચઢ્યા છે, તેમ હવે બજેટને પણ સોજા ચઢવાના છે અને તની દવા તરીકે તમાકુ પર કકડીને કર નાખવાની વાતે થઈ રહી છે ! સમજ્યા ? આગગાડીના નૂર, ને ટપાલના નૂર વધવાનો સભવ છે અને આ વાચી માણસોના ચેહરાનુ નૂર ઉતરી જવાનો સભવ છે ! એક અબજના વધારાના ખર્ચને પહોચી વળવા જેટલી આપણી શક્તિ તો નથી પણ અલ્લામિયાને દુઆ કરો કે તે હિમત આપે અને ખેતીને ફળદ્રુપ કરે બાકી વાત તો એવી છે કે, "કરતી ક્યા સકતાથા બદા ખાસ બેને કે સિવા ?" ડોસીને તામે ઊંટ છે એટલે ડોસી જ્યા દોરે ત્યાજ ઊંટે જવાનું રહ્યુને ! આપણે તો આખો બધ કરીને ગાવાનુંજ રહ્યુ કે,

'નજાને કિધર આજ મેરી નાવ ચલીરે !'

દીદારે રસૂલ (સલ૦) *

સંપાદક — રિફાઈ-સાબેરી

હદીસ (૪૨)–દુર્રે મન્સૂરના કર્તા ફરમાવે છે કે હુઝૂરે અકરમે (સલ૦) એક દિવસ ફરમાવ્યુ કે–એક આવનારે મારી પાસે આવીને કહ્યુ કે–જે માણુસ આપ (સલ૦) ની ઉપર એક વાર દરૂદ મોકલે છે તો અલ્લાહ તઆલા તેની ઉપર પોતાની રહમતનો વરસાદ દશ વાર વરસાવે છે આ સાભળી આ હાજર રહેલાઓ-માથી એક માણુસે કહ્યુ –યા રસૂલિલ્લાહ, અગર આપ (સલ૦) હુકમ કરો તો હુ મારા વઝીફાનો અર્ધો વખત દરૂદ શરીફ પઢવા માટે નક્કી કરી લઉ આપે (સલ૦) જવાબ દીધો –'તમોને અખત્યાર છે'' તે માણુસે તેજ વખત અરજ કરી કે– હુઝૂર (સલ૦) મે બધો વખત દરૂદ શરીફ માટે નક્કી કરી લીધો છે આપે (સલ૦) જવાબ દીધો કે-તમારી બધી દીની તેમજ દુન્યવી હાજતોને પૂર્ણ કરવાની જોખમદારી ખુદાપાકે પોતાને માથે લીધી છે

હદીસ (૪૩)–બેશક ખુદાપાકે ફરિસ્તાની એક જમાઅત પેદા કરી માત્ર એજ કામ માટે મુકર્રર કીધી છે કે તેઓ મારી-ઉમ્મતના સલામ મને પહોંચાડયા કરે

હદીસ (૪૪) દુર્રે મન્સૂરના કર્તા હઝરત ઇમામ હસન (રદી૦)થી નકલ કરે છે કે–એક દિવસે અમોએ ''ઇન્નલ્લાહ વ મલાએકત હુ''ની આયત બાબત આપ (સલ૦)ને પૂછયુ આપે (સલ૦) એ આયતની તફસીર બયાન કરવી શરૂ કરી અને ફરમાવ્યુ –લોકો! તમોએ મને પૂછ્યુ છે તો એક ખાસ બાબત તમોને હુ બતાવુ છુ, રબ્બુલ આલમીને મારે માટે બે ફરિસ્તા મુકર્રર કર્યા છે, જ્યારે કોઇ બંદો મારૂ નામ સાભળી મારી ઉપર દરૂદ મોકલે છે, ત્યારે એ ફરિસ્તા તેની મગફેરત માટે દુઆ કરે છે, અને ખુદાપાક તેમજ બધા ફરિસ્તા આ બે ફરિસ્તાની દુઆમા ''આમીન'' કહે છે, એવીજ રીતે જ્યારે કોઇ માણુસ મારૂ નામ સાભળી મારી ઉપર દરૂદ મોકલતો નથી ત્યારે એ ફરિસ્તા કહે છે ''ખુદાપાક તને બખ્શિશથી મહરૂમ રાખે'' ત્યારે ખુદાપાક અને બધા ફરિસ્તા ''આમીન'' કહે છે

હદીસ (૪૫)–હઝરત અનસ (રદી૦)થી રિવાયત છે કે–જનાબ રસૂલિલ્લાહે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે–એ લોકો! કસરતથી દરૂદ પઢવુ એજ કયામતના હોલનાક દેખાવો અને તેના ભયંકર રસ્તાઓથી છુટકારો મેળવવાનો સબબ થશે (એટલે કસરતથી દરૂદ શરીફ પઢવાથીજ એનાથી છુટકારો મેળવી શકાશે) અને મારે માટે તો ખુદાપાક અને તેના ફરિસ્તાઓનુજ દરૂદ બસ છે પણ મુસલમાનો ખુદાપાકનો તમો ઉપર મોટો ઉપકાર છે કે તેણે તમોને સવાબ મેળવવા (આપના) પોતાની સાથે દરૂદમા શામિલ કર્યા છે

હદીસ (૪૬)–હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે–'**સલ્લુ અલય્યા, સલ્લલ્લાહો અલયકુમ**'' તમો મારી ઉપર દરૂદ મોકલો, ખુદાપાક તમારી ઉપર રહમત નાઝિલ કરશે

હદીસ (૪૭)–દુર્રે મન્સૂરના કર્તા એહમદથી.

ઇબ્ને અસાકિર અને ઇબ્ને નુજ્જાર (રેહ૦)ના હવાલાથી હઝરત અનસ (રદી૦)થી રિવાયત કરે છે કે જનાબ રસૂલિ ખુદા (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે "દુન્યા અકરમકુમ મિન્ની યૌમલ કેયામાહ" કયામતને દહાડે તે માણસ કે જે દુન્યામા મારી ઉપર કસરતથી દરૂદ મોકલતો હશે તેજ માણસ બધાઓ કરતા મારી છેક નજદીકમા તેમજ દરેક જગ્યાએ મારી સાથે રહેશે જે માણસ જુમ્આને દહાડે અને રાત્રે મારી ઉપર એકસો વાર દરૂદ મોકલે છે તો ખુદાપાક તેની એકસો હાજતો ત્રીસ દુન્યની અને સીત્તેર આખેરતની પૂરી કરે છે, અને પછી એક ફરિશ્તો નક્કી કરે છે જે મજકુર દરૂદ શરીફ મારી કબરમા હદિયા તરીકે રજુ કરે છે, અને તે માણસ અને તેની દશ પેઢીના નામ હરવા નસબ વગેરે એક સુફેદ દફતરમા હુ લખી લઉ છુ

હદીસ (૪૮) દુરરે મન્સૂરના કર્તા બહવાલે ઇબ્ને અસાકિર અને ખતીબ (રેહ)થી નકલ કરે છે કે હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે જે બદો મારી કબ્ર પાસે દરૂદ પઢે છે તે હુ સાભળુ છુ અને જે મારી કબ્ર સુધી ન આવી શકે તો જોઇએ કે પોતાની જગ્યાએથીજ દરૂદ પઢે જેથી તેની બધી હાજતો પુર્ણ કરવામા આવે અને વધુમા કયામતને દહાડે હુ તેની ગવાહી આપીશ, તેમજ તેની શફાઅત પણ કરીશ

હદીસ (૪૯) મસાબીહના કર્તા હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર (રદી૦)થી રિવાયત કરે છે કે - જે માણસ હુઝૂર (સલ૦) ઉપર એક વખત દરૂદ મોકલે છે, તો ખુદાપાક અને તેના ફરિશ્તા તેની ઉપર સીત્તેર વખત દરૂદ મોકલે છે

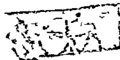
હદીસ (૫૦) હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે -જે માણસ જુમ્આની રાત્રે અગર જુમ્આને દહાડે મારી ઉપર એકસો વખત દરૂદ મોકલે છે તો ખુદાપાક તેના એસી વરસના ગુન્હા માફ કરે છે

હદીસ (૫૧) જનાબ રસૂલે ખુદા (સલ૦)એ ફરમાવ્યુ છે કે -દરરોજ એકસો વખત દરૂદ શરીફનુ પઢવુ, આખો દહાડો અને રાત ઇબાદત કર્યા બરોબર છે

મજકુર હદીસનો એ મતલબ છે કે જેટલો સવાબ આખો દહાડો અને રાત્રે ઇબાદત કરવાથી મળે છે તેટલોજ સવાબ એકસો વખત દરૂદ શરીફ પઢવાથી મળે છે

હદીસ (૫૨) હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે -દરૂદ પઢનારને ખુદાપાક તરફથી એટલો સવાબ આપવામા આવે છે કે જેટલો સવાબ ૨૦ વખત જેહાદ કરવાથી મળે છે

હદીસ (૫૩) હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ છે કે -કસરતથી હમેશા દરૂદ પઢનારને ઇમાન અને હિદાયતની દૌલત ખુદાપાક અતા કરે છે અને તે ઉપરાત તેનુ દિલ ઝિન્દા કરી દેવામા આવે છે અને તેને દરેક ગુમરાહીથી બચાવી લેવામા આવે છે (અપૂર્ણ)

પ૦ડ૦છા૦યા

લેખક " મુનવ્વર " [ભાવનગર]

' કોઈ ન રહા આહ ! સિવાએ હસરત,
કુચ્છ કલ ગેહ ગએ મુર્ઝાએ હુએ "
"હાશિમ"

ઘોર ભયંકર રાત્રિની મૂક શાંતિને ચોંકાવતા એના રૂદનના કારમા રનગે સભળાતા ત્યારે અર્ધ જાગૃતાવસ્થામા પડેલા લોકોના હૃદયમા પણ એને માટે કરુણાની લાગણી જન્મ્યા વગર રહેતી નહિ તો પણ દુનિયા તો એને પાગલજ કહેતી, કિશોરો "ગાંડો ગાંડો" કહી એની પાછળ થતા, ને મેલાઘેલા ફાટેલ તૂટેલ વસ્ત્રોમાથી ડોકિયા કરતા એના સ્નયુબધ માંસલ અવયવો, પણ મૂકેલ વણ ઓળેલ માથાના ગુચ્છેદાર વાળ, લાંબા લાંબા દાઢી મૂછના બાલ, અને વિકરાળ મુખમુદ્રા જોઈ નના નાના બાળકો "બાવો બાવો" કહી એનાથી દૂર નાસતા

એ લાગતો પણ દીવાના જેવોજ

ન હતુ એને કોઇ ઘર કે ન હતું કોઇ નિવાસ્થન, ન હતી એને ખાવાની પરવાહ કે ન હતી કમાવાની તમા વ્હેલી સવારથી તે મોડી રાત સુધી તે સારાએ શહેરમા ઘૂમતો, ઘડી આ શેરીમા તો ઘડી પેલી, કદી આ રસ્તે તો કદી પેલે રસ્તે એ રખડતો, રસ્તે જતા પ્રત્યેક યુવાનના મુખ તરફ એ જોતો—નીરખી નીરખીને જોતો, ને જાણે કઇક ન જોવાનું જોયુ હોય એમ એનાથી દૂર ને દૂર નાસી જતો

એ કદી કોઇની પાસે હાથ લબાવતો નહિ, તેમ ખતા લોકો તરફ દષ્ટિપાત પણ કરતો નહિ, તો એ લોકો કોઇ અજાન રીતે એને ખાવાનુ દેવા તરફ વેગના એ ખૂબ ભૂખ્યો હોય તોજ એનો નિવકાર કરતો ને જઠરાગ્નિ શમાવવા પુરતુ જ ખાઇ બાકીનુ ત્યાને ત્યાજ મૂકી કોઇને પણ કહ્યા વગર ત્યાથી ચાલી નીકળતો

મોડી રાતે એ શહેરમાથી પાછો ફરતો કબ્રસ્તાનમા જઇ એક તાજા જેવી જણાતી કબ્ર પર જળસિંચન કરતો, અહીંતહીંથી ફુલો ચૂટી તે પર વેરતો, એક ફાનેહા પડતો ને સિરાને બેસી પોતાના નયનનીરથી કબ્રને ભીજવતો, એમને એમ એ ક્યાએ સુધી બેસી રહેતો કદીક નિદ્રા આવે તે એ ધાણીના પત્થર પરજ માથુ ટેકવી ઘડીક સૂઇ રહેતો કદીક એનુ દિલ વધાર ભરાઇ આવી તૂટુ તૂટુ થઇ રહેતુ અને અંતે કારમા રૂદનમા પરિણમતુ ત્યારે માળા માહે સુતેલા પક્ષિઓ પણ રડી ઉઠતા અને દૂર દૂર કોઇ ઘુવડ ઘુવનાટ કરી રાત્રિની ભયંકરતામા વધારો કરી મૂકતુ

નગરને પેલે પાર દમણાજ બધએલ 'મન્સૂર હોસ્પીટાલ' તરફ એ ભાગ્યેજ જતો, જતો તો દૂરથીજ એ એને નીરખતો—કોઇ અનેરા ભાવથી નીરખતો કેમ જાણે કે એ એના જીવન ઇતિહાસની કોઇ કિતાબ હોય !

એ ક્યાએ સુધી એ હોસ્પીટલના અવાચક પત્થર પાછળ રચાએલ પોતાના જીવન ઇતિહાસને ઉકેલ્યા કરતો, ત્યારે એના મનમા ન જાણે કેટકેટલી લાગણીઓ થઇ આવતી ઘડી આનદ ઘડી શોક, ઘડી દુખ તો ઘડી ગ્લાની એમ અનેક વિધ ભાવો એના મન પર ફરી વળતા ને એ સઘળા ભાવોની છાપ એના મુખ પર સાફ સાફ તરી આવતી શુ હશે એ હોસ્પીટાલ પાછળનો ભેદ ? શુ હશે એ પાગલનો જીવન ઇતિહાસ ?

o o o

"એ નહિ બને"

"પણ ફક્ત આઠેજ દિવસની રજા અને પચાસ રૂપીઆ અગ ઉધાર મારે જોઈએ એથી વિશેષ કશુ પણ નથી જોઈતુ"

"તમને રજા પણ નહિ મળે અને રૂપીઆ પણ નહિ મળી શકે"

"પણ શેઠ વિચાર તો કરો હું મારી યુવાનીથી તે આજ વૃધ્ધાવસ્થા સુધી આપનીજ નોકરી કરતો આવ્યો છુ ને આપને સદા વફાદાર રહી આપના વેપાર વૃધ્ધિ તરફ પુરતુ લક્ષ આપતો રહ્યો છુ તેના બદલામા આપ મને ખરે વખતેજ દગો દેશો?"

"તેમા તમે તમારી ફરજ કરતા કંઈજ વધારે નથી કર્યુ!"

"પણ શેઠ અત્યારે એની જીંદગી જોખમમા છે ત્યારેજ તો આપને કહુ છુ"

"એક વખત તમને કહી દીધુ કે કંઈજ નહિ મળે પછી વધુ બકવાસ શુ કામનો?"

"મારા ઉપકારો ન ગણો વા કંઈ નહિ પણ એક જુના નોકર તરીકે પણ મારી મદદ નહિ કરો?"

'બડબડ નહિ કરો!'

"પણ પણ"

"અઝીઝ! જાવ તમારૂ કામ કરો"

ને એનો જવાબ અઝીઝની આંખોએ આપ્યો અઝીઝ ભગ્ન હ્રદયે ઉદાસ ચિત્તે ત્યાંથી નીકળી પોતાને કામે લાગ્યો

શ્રીમંત અને શ્રમજીવી વચ્ચેના ભેદભાવ કોઈ દીર્ઘકાળથી ચાલ્યા આવે છે તેમાએ આજ યંત્રવાદના ઝમાનામા કે જ્યરે અખૂટ સંપત્તિ ... અમુક ચોક્કસ વ્યક્તિઓ પાસે ઘસડાવા માંડી છે, ને બેકારીનો વિનાશક પંજો દુનિયાના માનવીઓને ચોળી-મસળી નાખવા સગર્ગી રહ્યો છે ત્યારે તો એ ભેદ વધી વધીને શાન્તા અને શાન્તિની હદે પહોંચતા આવ્યા છે

મૂડીમદાંધ બનેલ મૂડીદારોના અંતરમા એવી માન્યતા ઘર કરી ગઈ છે કે શ્રમજીવીઓને સૃજનહારે પોતાના સુખસગવડ માટેજ સૃજ્યા છે. એમણે પોતાને સુખ આપવા તથા વધારે અને વધારે મૂડી એકત્રિત કરી દેવા, બની શકે તેટલી વધારે ને વધારે મહેનત કરવી જોઈએ ને બદલામા બની શકતુ ઓછુ વેતન માગવુ જોઈએ

એ લોકો આ ગરીબ, અસહાય, નિર્ધન અને પીડિત શ્રમજીવીઓને કોઈ પણ પ્રકારની રાહત આપવા માગતા નથી, કોઈ પણ રીતે સંતોષવાની ઈચ્છા દેખાડતા નથી, ઉલ્ટાનુ માને છે કે એમને નથી જરૂર રાહતની, નથી જરૂર આરામની નથી જરૂર સુખની, નથી જરૂર પૈસાની કે નથી કશાની જરૂર!

પરિણામે એ માનસ મૂડીદારોમાંથી ધીરે ધીરે સરકતી સરકતી વ્હેપારીઓમા પણ આવવા લાગી, ને વ્હેપારીઓ પણ પોતાના ગુમાસ્તા તથા નોકરો તરફ બેદરકારી, તુચ્છતા અને હલકાઈના ભાવ દેખાડવા લાગ્યા

શેઠ હસન પણ એવાજ એક વ્હેપારી હતા, જેમ જેમ એમનો વ્હેપાર વધતો જતો હતો તેમ તેમ તેમની દ્રવ્ય લાલસા વધતી જતી હતી, ને પરિણામે તેમની નોકરો તરફની બેદરકારી પણ વધતી જતી પહેલા તો એમના વ્હેપારનુ ક્ષેત્ર બહુજ ટૂંકુ હતુ એમના પિતાએ મોદીખાનાના પરચુરણ વ્હેપારથી ધંધાની શરૂઆત કરી હતી, ને ત્યારે તો એમને માંડમાંડ ઘર ખર્ચ નીકળે એટલુંજ મળતુ લાંબા કાળ સુધી આમ નરમ ધંધો ચાલ્યો પછી નસીબે એમને યારી આપી વ્હેપાર કંઈક વધતો ચાલ્યો, એક મદદનીશની પણ જરૂરત દેખાઈ એટલે એમણે અઝીઝ નામના એક યુવાનને નોકરીએ રાખ્યો

અઝીઝ ભલોભોળો, ગરીબ, શાંત, સરળ

હૃદયી, અને વફાદાર યુવાન હતો એનામા કુદરતી રીતેજ અજબ વ્હેપારી કુનેહ હતી, એટલે એણે શેઠ હસનના પિતાના વ્હેપારને આગળ ધપાવવામા ઠીક ઠીક ફાળો આપ્યો હતો. અને ખરૂ કહીએ તો અઝીઝની વ્હેપારી કુનેહથીજ એમનો વ્હેપાર ઊંચી પાયરીએ ચઢયો કહેવાય એક દિવસનો કંગાલ મોદી, અઝીઝના આવ્યા પછીથી ચોખાનો મોટો વ્હેપારી થવા માડયો હતો, ને એને તો શહેરમા 'ચોખાનો રાજા' કહેવડાવવાના કોડ જાગ્યા હતા, ને એ માટે તે વારવાર અઝીઝને પોતાની અથાગ શક્તિ વાપરી વ્હેપાર વધુને વધુ ખીલવવાની યુક્તિઓ ગોધવાનુ કહેતો અઝીઝ એ માટે પોતાથી બનતુ બધુ કરતો અને ધધો આગળ ને આગળ ધપે જતો

એનામા અચાનક શેઠ હસનના પિતાનુ અવસાન થયુ, ને સઘળો કારભાર શેઠ હસનના હાથમા આવ્યો એમ તો શેઠ હસને પોતાના પિતા પાસેથી નામા તથા વ્હેપાર અંગેની ઘણીખરી માહિતીઓ મેળવી હતી, પણ ખરેખરી વ્હેપારી કુનેહનો એમણે પોતાથી એક વર્ષે નાના પણ વફાદાર નોકર અઝીઝ પાસેથીજ મેળવી હતી

પિતાના અધુરા રહેલા કોડ પુત્રે પૂરા કર્યા કેટલાએ સમય સુધી વ્હેપાર પાછળ પુષ્કળ શ્રમ લઇ એમણે એને ખુબ ખુબ ખીલવ્યો ને અતમા એ ચોખાના રાજા' કહેવાયા શહેરની બ્હાર પણ પોતાની પેઢીઓ સ્થાપી અને વધુ ને વધુ પેઢીઓ સ્થાપવાની એનામા લાલસા જાગી પણ અઝીઝે કદી પણ એમને પોતાની નોકરીમા પ્રમોશન આપવા કે પગાર વધારવા ન કહ્યુ કારણ કે તે શેઠ હસનને પોતાનાજ જાણતો, વળી મળતા પગારથી પોતાનુ તથા પોતાના એકના એક લાડકવાયા પુત્ર યા'કૂબનુ સારી રીતે ભરણ પોષણ થઇ રહેતુ એટલે એને કદી વધુ પગારની જરૂરત પણ ન દેખાણી બીજી બાજુ શેઠ હસને પણ મૂડી મદાંધ બની પોતાના જૂના અને વફાદાર નોકર અઝીઝને આગળ વધારવાનુ ધ્યાન ન આપ્યુ

દિવસો પછી દિવસો, મહિના પછી મહિના અને વર્ષો પછી વર્ષો વિતવા લાગ્યા અઝીઝનો પુત્ર ભણી ગણી હુશિયાર થયો, યુવાન થયો, આશા ભર્યો થયો અઝીઝના મનમા તેને પરણાવવાના કોડ જાગ્યા

અઝીઝના કુટુબમા કોઇ હોય તો તે આ એક પુત્રજ હતો, લગ્ન પછી ઘણા વખત સુધી એને કઈ સતાન ન થયુ એને વશવેલો વધારવાની અને પોતાની પાછળ પોતાની યાદગાર કાયમ રાખવાની ખુબ ખુબ ઝખના હતી એટલે સતાન થાય એ માટે ખુબ ખુબ પ્રયાસો કર્યા કેટકેટલી દવાઓ કરી ને અતે પાચ પાચ વર્ષની ઝખના પછી એ પુત્રનું મો જોવાને ભાગ્યશાળી થયો પુત્ર બે ત્રણ વર્ષનો થયો ત્યાતો તેની માતા સ્વર્ગે વિરામી અઝીઝે યુવાવસ્થા હોવા છતા પણ પુત્રના સુખ માટે ફરી લગ્ન ન કર્યું, ને પોતાનુ સઘળુ વાત્સલ્ય સઘળુ ધ્યાન બાળક યા'કૂબ પર ઢોળ્યુ યા'કૂબને લાડકોડમા ઉછેરી, ભણાવી, ગણાવી, હુશિયાર કર્યો, ને આજે જ્યારે તે યુવાન થયો ત્યારે અઝીઝના મનમા તેને પરણાવવાની–ધામધૂમથી પરણાવવાના કોડ કેમ ન જાગે?

પણ આહ! કોઇ દુર્ભાગ્ય ઘડીએ યા'કૂબને બીમાર કરી મૂકયો યા'કૂબની બિમારી વધતી ચાલી અઝીઝની સારવાર વધતી ચાલી ડૉકટરો રોગ પારખી ન શક્યા અઝીઝે તેને સાજો કરવા તનતોડ પ્રયાસ કર્યા, પોતા પાસેની સઘળી મૂડી ખર્ચી નાખી પોતાની ગતપત્નિના દાગીનાને લુગડા પણ દવા અને ડૉકટર પાછળ ખર્ચી નાખ્યા પૈસા ખૂટયા, રોગ ન ખૂટયો યા'કૂબને જરાપણુ

રાત્રિ ન વળી અઝીઝ મુંઝાયો. છેવટે પોતાની આખરી મૂડીથી એક બીજા ડોક્ટરને બોલાવી તેની સલાહ લીધી.

"ત્રિદોષ" અઝીઝે પહેલીજવાર પુત્રના રોગનું નામ સાંભળ્યું.

"પૂરી સેવા ચાકરી અને થોડાંક ઇંજેક્શનની ખાસ જરૂર છે" ડોક્ટરે પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો.

"આની દવાથી ન આરામ થાય?" નિર્ધન બનેલા અઝીઝે હતાશ થઇ કહ્યું.

"તો અમે મૂર્ખ હઇશું જે ઇંજેક્શનનું કહેતા હઇશું?" ડોક્ટરે કઠોરતાથી કહ્યું. દરમિયાન ચોક્કી પરનું પ્રિસ્ક્રિપ્શન પૂરું કરી વિઝિટ ફી ખીસ્સામાં મૂકી ડોક્ટરે ચાલતી પકડી.

અઝીઝ ક્યાંયે સુધી વિચારમાં બેસી રહ્યો. ઘરમાં કંઇ ન હતું જે વડે તે પુત્રની દવા માટે ઇંજેક્શન લઇ શકે. ઘરમાં કોઇ ન હતું જે ચાકરીની ખડે પગે સરભરા કરે. અત્યાર સુધી તો એણે પોતાની પાસેના પૈસા વડે એક પરિચારિકા ચાકરી પાસે રાખી હતી પણ હવે? એણે જીંદગીમાં પહેલીજવાર કંગાલીઅત અનુભવી. એણે ચારે કોર દ્રષ્ટિ ફેંકી પણ કંઇ ન સૂઝ્યું. ખૂબ ખૂબ વિચાર કર્યો અને અંતે જેને સદા પોતાનાજ માનતો આવ્યો હતો તે શેઠ હસન પાસે પુત્રની સારવાર માટે દિન આઠની રજા અને દવા માટે રૂપિયા પચાસ અંગત ઉધાર માગવાનો નિર્ણય કર્યો.

બીજે દિવસે પડોશની એક ડોશીને ચાકરીની ભલામણ કરી તે નોકરી પર ગયા. અગિયાર વાગે બજારમાંથી આવી શેઠ પોતાના ખંડમાં ગયા. થોડીવારે અઝીઝ પણ શેઠ પાસે જવા ઉપડ્યો. એના પગ ધ્રુજવા લાગ્યા. હૃદય ધડકવા લાગ્યું. આટઆટલા વર્ષની નોકરી દરમ્યાન તેને કદી શેઠ પાસે રજા કે પૈસા માગવાનો પ્રસંગ નહોતો પડ્યો, આજે આ પ્રસંગ જીંદગીના સૌનો પહેલો હતો. એટલે એના પગ ધ્રુજતા હતા. સ્વમાનપ્રિય અઝીઝ યાચનાનો હાથ લંબાવવા જતાં ખૂબ ક્ષોભ થતો હતો, પરંતુ પુત્રપ્રેમને ખાતર હિંમત કરી આખરે શેઠના ખંડમાં મૂક્યો. શેઠને પુત્રની બીમારીની વાત કરી આઠ દિનની રજા તથા રૂપિઆ પચાસ ઉધાર આપવા માગણી કરી. શેઠે કંઇ સાફ ના કહી. અઝીઝે ખૂબ ખૂબ આજીજી કરી પણ એ સંગદિલ શેઠ ન ડગ્યા. "આ નહિ બને!" કહી અઝીઝને તેના કામે લાગવા આજ્ઞા કરી. અઝીઝ ભીની આંખે પોતાના કામ પર પાછો ફર્યો.

તે આખોએ દિવસ અઝીઝે કામ, ચિંતા અને વિચારમાં ગાળ્યો. બીજે દિવસે ચાર એક મોટા સોદાથી થએલ સારા એવા નફાથી શેઠ કંઇક ખુશમિજાજ જણાતા હતા. અઝીઝના હૃદયમાં આથી આશાનું એક કિરણ ફૂટ્યું, અને શેઠ કરતાં એ વધારે ખુશ થઇ તેણે પાછો ફરી એકવાર યાચનાનો હાથ લંબાવ્યો. પરંતુ શેઠ તો એનો એજ. "નન્નો" પરખાવ્યો. અઝીઝે શેઠને બહુ બહુ વિનવ્યા. ધંધામાં પોતાનો કેવો સારો એવો ફાળો હતો જણાવ્યું અને અંતે પોતાનીજ વેપારી હથોટીથી શેઠ આ પાયરીએ આવ્યા છે તેની દેવરાવી. પરંતુ આ બધી વાતથી શેઠને પોતાનું અપમાન થતું લાગ્યું અને અઝીઝને સજા તરીકે નોકરીમાંથી બરતરફ કર્યો.

આની અસર અઝીઝ પર કોઇ વજ્ર જેવી થઇ. જેનો વેપાર પોતાને લઇનેજ હતો, જેના વેપારની ખીલવણી પોતાનીજ કુનેહથી થઇ હતી, ને જેને સદા પોતાનાજ ગણીને શેઠ કે પગાર વધારાની માગણી સરખી કરેલ નહિ, તેણે આજે ખરે વખતે તરછોડ્યો! મદદ આપવી તો બાજુ રહી, ઉલટાની નોકરી પણ ખૂંચવી લીધી. સઘળું જોઇ એને ખૂબ લાગી આવ્યું.

બહાર નીકળી ખૂબ રડયો ! ચોધાર આંસુએ રડયો ! પછી જરા શાંતિ વળતા પોતાના લાડકવાયા પુત્રની દવા માટે હવે શું કરવુ ? પોતાના એકના એક આશાભર્યા જુવાન પુત્રનુ હવે શુ થશે ? તેના વિચારમા પડયો વિચારમા ને વિચારમા એ આગળ વધ્યો.

દૂરથી ઘર દેખાયુ, પુત્ર સાંભર્યો, એનો રોગ સાંભર્યો, એનો પ્રેમ સાંભર્યો ને ફરી એકવાર એને ડુમો ભરાયો એ ફરી રડયો ખૂબ ખૂબ રડયો ને રડતે રડતેજ એ ઘરમા આવ્યો, ધડકતે હૃદયે એ બીમાર પુત્રની શૈયા પાસે ગયો ચાકૂબ સૂતો હતો, શાન્ત સૂતો હતો, જાણે આજીવીકા છુટેલ પિતાને પોતાના મરણ પૈયગુના ભારથી મૂક્ત કરવા સદાને માટેની સોળ તાણી ન હોય !

• • •

"મેનીન જાઇટસ—"

"મેનીન જાઇટસ !"

"યસ ઑફ કાર્મ, પણ ચિંતા જેવુ નથી હજુ સુધી ભયનું ચિન્હ જણાતુ નથી, એક ઇન્જેકશન આપુ છું સાંજરે સમાચાર કહેવરાવજો રાત્રે એક બીજુ ઇન્જેકશન આપવુ જોઇશે કહેતા કહેતા ડોકટરે ઇન્જેકશનની સીસીજ ભરી દર્દીને તે આપી રજા માગી

ડોકટરને દ્વાર સુધી વળાવી શેઠ હસન પાછા ફરી પુત્રની શૈયા પાસે હતાશ થઇ પડતુ મૂકયું શેઠ હસને આજ પહેલવહેલોજ બીમારનો ખાટલો જોયો હતો એમતો એમણે પોતાનાજ પાંચ પુત્રો વળાવ્યા હતા પણ એ બધાનો બાળપણમા ને માતાની ગોદમાજ સ્વર્ગસ્થ થયા હતા ઉપરાંત તે દિ દર્દીની સંભાળ કરવા તેમના પિતા હયાત હતા એટલે એમને કશી ચિંતા નહોતી આજ તો એમની સામે લાડકોડમા ઉછરેલ એકનો એક યુવાન પુત્ર મરણ શૈયા પર પડયો હતો

શેઠના કુટુંબમા પોતે, તેમના પત્નિ અને પુત્ર મન્સુર સિવાય બીજુ કોઇ ન હતુ પોતે એકત્રિત કરેલ અઢળક દૌલતનો એકલો વારસ આમ એકાએક વ્યાધિગ્રસ્ત થઇ જતા એમને ખૂબ લાગી આવ્યુ વળી પાંચ પાંચ પુત્રને વળાવ્યા પછી બાકી રહેલ પુત્ર તરફ એને અપૂર્વ વાત્સલ્ય હતુ પુત્ર પણ દાદાની સરળતા, માતાની નિખાલસતા અને પિતાની કુનેહને સાથે લઇનેજ જન્મ્યો હતો તેની તબીઅત પાછળ પૂરતુ ધ્યાન આપવામા આવ્યુ હતુ ને મન્સૂરે એનો સદુપયોગ કરી સારી એવી કેળવણી પ્રાપ્ત કરી હતી હજી હમણાંજ તેણે બી એ ની પરીક્ષા પસાર કરી હતી ને આગળ અભ્યાસ કરવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો એવામા અચાનક એક દિવસે એને તાવ ચઢી આવ્યો શરૂઆતમા તો ડૉકટરે એને મેલેરિયા ગણી મેલેરિયાનાજ ઉપચારો ચલુ રાખ્યા, પણ રોગ તો વધતોજ ચાલ્યો શેઠ હસન બહાવરા થઇ ગયા ને એક સવારે એમણે શહેરના મોટા ડૉકટરને સારવાર માટે તેડાવ્યા ડોકટરે મેનીનજાઇટસ હોવાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો પુત્રને અસાધ્ય રોગમા સપડાએલ જોઇ શેઠ હસન નિરાશ થઇ ગયા ને દર્દીની શૈયા પાસેજ બેસી રહેતા, આજ બે દિવસથી બજારમા પણ સારી એવી તેજી આવી ગઈ હતી, પરતુ શેઠનુ લક્ષ વેપારમા ચોંટતુ નહિ તે ભાગ્યેજ બજારમા જતા જતા તો તરતજ પાછા ફરતા અથવા અધ વચ્ચેથીજ ઘેર પાછા ચાલ્યા આવતા

શેઠને આજ પહેલીજ વખત સમજાયુ કે પુત્ર-પ્રેમ શુ છે ? પુત્ર બીમાર થાય—એકનો એક લાડકવાયો ને જુવાન પુત્ર બીમાર થાય તો પિતાના દિલની શુ સ્થિતિ થાય છે તેનુ ભાન આજ પહેલ વહેલુજ એમને થયુ, ને તેમને પોતાનો વફાદાર નોકર અઝીઝ સાંભર્યો, તેણે કરેલ પુત્રની સારવાર માટેની રજા અને રૂપીયાની યાચના સાંભળી, તેને કરેલ અપમાન સાંભર્યો, કારણ કે તે પોતે સારી રીતે

જાણતા હતા કે અઝીઝને માકૂબ કેટલો વ્હાલો છે પિતાની હયાતીમા જ્યારે તેમને મૂડીનો મદ નહોતો ચઢયો ત્યારે તેમણેજ અઝીઝને ફરી લગ્ન કરવા આગ્રહ કર્યો હતો, ને તે માટે જોઈતા ખર્ચ ન હોય તો તે પણ પોતે આપવા કબુલ્યુ હતુ, પણ અઝીઝે તો સાફ ના કહી હતી

"કઈ નહિ તો પુત્રને ખાતર તો ફરી લગ્ન કરો " અંતે શેઠ હસને અઝીઝને કહ્યુ

"પુત્ર માટેજ તો ફરી લગ્ન નથી કરતો"

"તમને નથી લાગતુ કે બાળકને માતૃ વાત્સલ્યની ખાસ જરૂરત હોય છે ?"

"પણ એ તો ખરી માનુ ને ?"

"શાથી ધાર્યું કે આવનાર માતા એની ખરી માતા થઈને નહિ રહે ?"

"પણ દુર્ભાગ્યે અપાત્ર કન્યા મળે તો ? મારા પુત્રનુ શુ ? હુ કદિ મારા પુત્રનુ ભાવિ નહિ બગાડુ, હુ કદિ ફરી લગ્ન નહિ કરૂ " અઝીઝે પુત્ર વત્સલની સીમા દેખાડી

બીમાર મન્સુરની શૈયા પાસે બેઠા બેઠા શેઠ હસનને એ સઘળુ સાભર્યુ ને પોતે અઝીઝને કરેલ અન્યાયથી એનુ હૃદય કપી ઉઠયુ

"ફારૂક !" શેઠે ચોકીદાર પઠાણને બૂમ પાડી

"જી, હુઝૂર " પઠાણે અદર આવતા ઉત્તર આપ્યો

"અઝીઝ કો બુલા લાઓ "

'અઝીઝ કો ?"

"કયો ઈતના બેતાબ કયો હે ?"

"હુઝુર વો તો દીવાના હો ગયા હે "

"કયા ?"

"હા કૂછ ચદ દિન હુએ શાયદ જીસ દિન આપને ઉસકો અપની ખિદમતસે જૂદા કર દીયા ઉસી દી દિન ઉસકા બેટા દુનિયાસે રેહલત કર ગયા ઔર ઉસકે ગમો અંદોહમે વોહ દીવાના હો ગયા

"તુ યે કયા કહેતા હે ? કયા ઉસકા બેટા મર ગયા ? વો દીવાના હો ગયા ? "

'સચહી હે હુઝુર ! વો સારા દિન શહેરમે ઘૂમતા ફિરતા હે હર જવાનકો અપના બેટા સમજકે ઉસકે સામને દેખા કરતા હે ઔ, 'મેરા માકૂબ નહી' એસા ન થા" કેહકે વહાસે ચલ દેતા હે ઔર કબ્રસ્તાનમે જાકર ગલે ભર રોયા કર "

'અરે જુઓ તો મન્સુરને આ શુ થઈ રહ્યુ છે ?" મન્સુરની માએ ધડકતે હૃદયે કહ્યુ શેઠે જોયું તો મન્સુર જોરથી શ્વાસ લઈ રહ્યો હતો કપાળ પર પ્રસ્વેદ બાઝી ગયા હતા, આખો ઉડી ઉતરી રહી હતી

મિનિટ, બે મિનિટ, પાચ મિનિટ એમને એમ ચાલ્યુ ને મન્સૂરે પોતાની આખો બધ કરી સદાને માટે બધ કરી–ચિરકાળની શાતિ લેવા બધ કરી મન્સુરની માતાએ છાના અશ્રુ સાર્યા

શેઠને પુત્રના મૃત્યુથી ખૂબ લાગી આવ્યુ એમને આ બધુ અઝીઝને કરેલ અન્યાય સામે ખુદાના ન્યાય સમ લાગ્યુ કે પાક પરવદી ગારે લાડકવાયાને બદલે લાડકવાયો લઈ પોતાના અફાત ઈન્સાફના પલ્લાને સમતોલ કર્યું છે આમ પોતાનાજ વાકે થએલ બે નિર્દોષ યુવાનોના મૃત્યુથી એમને અત્યત આઘાત થયો એમને જીવન કડવુ લાગ્યુ દુન્યા પર ધિક્કાર છૂટયો સસાર તરફ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો એમને એમનુ પોતાનુ દ્રવ્ય તો જાણે એક સામટા હજારો વિછીઓના ડખ જેવુ લાગ્યું

એમણે પોતાનો વ્હેપાર સકેલી લીધો અને સઘળી મુડી ગરીબ અસહાય લોકોના રોગ નિવારણ અર્થે ખર્ચવાનો નિર્ણય કર્યો શહેરે પેલે પાર પુત્ર મન્સુરને નામે એક ભવ્ય હોસ્પિટાલ બધાવી અને બાકીના પૈસાની ઉપજમાથી દવાખાનુ ચલાવવાનુ વિલ કર્યુ

હોસ્પીટાલ તૈયાર થઈ બરોબર ઉદ્ઘાટન ક્રિયાને દિવસેજ શેઠ હસન ગુમ થયા આજ કોઈનેયે ખબર નથી કે શેઠ હસન કયા છે ને એમનુ શુ થયુ ?

(હસ્તલિખિત " સારણા "માથી)

અસ્હાબુલ ફીલ

—અને—

તયરન અબાબીલ.

—લખનાર જનાબ સાયેદ બકીલી સાહેબ—

હબ્શ (એબિસિનીઆ)ના ઇસાઇ *સિપેહ સાલાર અબ્રહા અલ-અશરમ (નકટા) એ યમન જીતી લીધા પછી સાંભળ્યુ કે હિજાઝમા "કાબા" નામે એક પ્રાર્થનાલય છે જેનુ માન પ્રાચીન કાળથી ચાલ્યુ આવ્યુ છે અને અરબસ્તાનીઓને એના હજ અને તવાફથી કોઇ પણ વસ્તુ રોકી શકતી નથી આ સાંભળીને તે દિલમા બળી ઉઠયો કાબા એની દ્રષ્ટિમા યમનની પ્રતિષ્ઠા અને અનન્ય તેમજ ઇસાઇ ધર્મનુ ઝળહળતુ સ્થાન દેખાયુ આજ કારણોએ તેણે એની અગત્યતા મિટાવવા અને પ્રતિષ્ઠાનો નાશ કરવા શહેર સનઆમા એક આલીશાન કનીસા (ચર્ચ) તયાર કરાવ્યુ

કનીસા કલીસ

આ કનીસામા અમુલ્ય ખોટે ફરસબંધ આરસપહાણ (નકશીવાળી) અને કીમતી શણગારો પાનેથી બનાવી મેળવવામા આવી દુર દુરથી કારીગરો મંગાવવામા આવ્યા (ઇન્ને અસીર) બનમોહમના પાગીર શાકૂરમાની સોટી ગેરીને સોના મરમરની સારી કામગીરી લિવાણો એમા લગાડવામા આવી આબનુસ અને હાથી દાંતના મિમ્બર એમા સ્થાપિત કરવામા આવ્યા સોનાચાંદીની મૂર્તિઓ (ક્રોસ) એમા મૂકવામા આવી ટાંગી તો એવી બધી ઉતાવળ હતી કે જે કારીગર મધ્યાહ્ન પહેલા કામ ન કરે તો તેના હાથ કાપી નાખવામા આવતા

એની શાન

જ્યારે મંદિર બનીને તૈયાર થઇ ગયુ ત્યારે પોતાની સુંદરતા અને શાનદારીમા અરબસ્તાનમા એક આશ્ચર્યકારક વસ્તુ હતી અબ્રહાએ તેને 'કલીસ' નામ આપ્યુ, કારણ કે તે ઘણુ ઉંચુ હતુ અરબીમા "કલીસ" શબ્દનો એજ અર્થ છે (મોઅજમે બલદાન) અબ્રહા આ કનીસાની શાનો શૌકત જોઇને લાગણીવશ થઇ પોકારી ઉઠયો જ્યા સુધી કાબાથી ફેરીને અરબોને આ ઇસાઇ પ્રાર્થનાલય આગળ ન ઝુકાવીશ મને ચેન પડશે નહી' અબ્રહાના આ કથન અને બનાવટ નવા આલીશાન કનીસાની ખબર અરબસ્તાનમા એકદમ મશહુર થઇ ગઇ અને ભિન્ન ભિન્ન કબીલાઓમા એની ચર્ચા થવા લાગી

એનુ અપમાન

આ વાત સ્પષ્ટ છે કે કાબાની આમાન્ય કુરેશો ઉપરાંત અને પ્રભાવનો નમૂનો કોઇ આમ માન્યતાઓને બદલી શકતો નથી કદાચ સામાન્ય સ્વભાવના રણવાસીઓ એના પ્રત્યે ધ્યાન આપત પરંતુ અબ્રહાના કથના અને ઇરાદાના પ્રચાર સાથેજ જુદા જુદા કબીલાઓમા વિરૂદ્ધ તાનો જોશ ઉત્પન્ન થયો એટલે સુધી વાત પહોંચી કે બની કિનાનહનો એક શખ્સ-જે મુસલિકીન અરબમા કિનાનહ નુ માન ધરાવતો હતો ખુબજ ક્રોધે ભરાયો તે અચાસ

---

* હિસાબહ ૯ સસ અબીસાની નેગુસમા અને ક્રમને ઉલાસ રક્ષના

ખેડીને શહેર સન્આમાં ગયો અને એકાંતમાં મોકો જોઈને કલીમ કનીસાની કુરબાનગાહ ઉપર પાયખાનું ફરીને નાસી ગયો (ઇબ્ને ખલ્દૂન) અબ્રહાને જ્યારે આ વાતની ખબર થઈ કે એ કઅબહના માનનારાઓમાંથી કોઈનું કામ છે ત્યારે ખૂબજ ગુસ્સે થયો. એક માણસને અરબના કબીલાઓમાં મુનાદી કરવા મોકલ્યો કે હવે પછી કઅબહને બદલે કલીસને ફરતે હજની રસમ બજાવવામાં આવશે" આ મુનાદી કરનારને બની કિનાનહમાંથી કોઈ એ તીરનો નિશાનો બનાવી મારી નાખ્યો (ઇબ્ને અસીર)

કઅબહના નાશની તૈયારી

અરબોની આ વિરોધના અને અપમાન કારક વર્તણુંક જોઈને અબ્રહાને બેહદ ક્રોધ ભરાયો અને પ્રતિજ્ઞા લીધી કે, "ઠીક, હું મક્કા જઈને કઅબહને તોડી ફોડીને તેનું નામ નિશાન સુધ્ધાં મિટાવી દઈશ" એ પછી એવી શાન સાથે મક્કા પ્રત્યે રવાના થયો કે મહમૂદ નામે એક મહાન હાથી ઉપર ખુદ પોતે સવાર હતો અને સાથે એક ઝબરદસ્ત હબશી સૈન્ય હતું. કેટલાક કહે છે કે અબ્રહાના લશ્કરમાં અન્ય ઘણા હાથીઓ હતા પરંતુ ખરૂં એજ છે કે એકજ હતો જે ઘણો ઝબરદસ્ત અને સફેદ હતો. આ હાથીને સાથે લઈ જવાનું ખાસ કારણ એ હતું કે એની ટક્કરોથી કઅબહને તોડવામાં આવે (રહીરતે જલીલહ)

ઝુનફર સાથે લડાઈ

અબ્રહાની ચઢાઈની ખબર સાંભળીને અરબો ઘણાજ ગભરાયા, કેમકે જંગમાં એના મુકાબલાની કોઈમાં તાકત ન હતી છતાં એવો નાજુક મામલો હતો કે પોતાની અશક્તિ અને લાચારી છતાં ચુપચાપ બેસી પણ શકાયું નહિ હજુ અબ્રહા યમનની હદમાંજ હતો કે ઝુનફર નામે એક શખ્સ-જે બાકી રહેલા યમની શાહઝાદાઓમાંથી હતો થોડાક માણસોને ભેગા કરીને સામે થયો લડાઈમાં યમનીઓ પરાજીત થયા અને ઝુનફર ગિરફતાર થઈ ગયો તેને બેડીઓ પહેરાવીને હબશી લશ્કર સાથેજ રાખવામાં આવ્યો

નુફૈલ બિન હબીબ

અબ્રહા આગળ વધ્યો અને ખશઅમ કબીલાની સરહદમાં દાખલ થયો નુફૈલ બિન હબીબ ખશઅમી, ખશઅમ શહરાન અને નાહિસ કબીલાના જુવાનોને લઈ સામે થયો અહિં પણ લડાઈ થઈ અહિં પણ લડાઈમાં અરબો પરાજીત થયા ઝુનફરની પેઠે નુફૈલ પણ ગિરફતાર થઈ ગયો તેને અબ્રહા સામે ઉભો કરવામાં આવ્યો જ્યારે તેના કતલનો ઇરાદો કરવામાં આવ્યો ત્યારે તેણે ચાલાકી વાપરી કહ્યું "મારી જાન ન લો હું આ કઠીન માર્ગમાં આપને માર્ગ બતાવીશ" આવી રીતે અબ્રહાના સૈન્ય સાથે એક કેદીનો ઔર વધારો થયો અહિં મસઊદ બિન મઅતબ, શકીફ કબીલાના કેટલાક માણસો સાથે અબ્રહાની પાસે આવ્યો અને અર્ઝ કરી "અમે તો આપના આજ્ઞાંકિત સેવકો છીએ જે પ્રાર્થનાલયનો આપ નાશ કરવા ચાહો છો તે તો મક્કામાં છે, અમારૂં આ પ્રાર્થનાલય જે "લાત" કહેવાય છે તે પ્રાર્થનાલય નથી જેને માટે આપે મહેનત લીધી છે અમે એક ભોમિયાને આપની સાથે મોકલીએ છીએ, જે આપને ખાસ મક્કા સુધી પહોંચાડી દેશે" આ કહીને તેણે અબૂરગાલ નામે એક માણસ

સને અબ્રહની સાથે કરી દીધો હબશીઓનુ સૈન્ય આગળ વધીને મુગમ્મસ સુધી પહોચવા પામ્યુ હતુ કે અબૂરગાલ મરી ગયો અબોને તેની આ વર્તણુક ઉપર એટલો બધો ગુસ્સો આવ્યો કે એ કોમ દ્રોહીની કબ્ર ઉપર પથ્થર મારવા લાગ્યા આ રસ્મને ઇસ્લામે પણ ચાલુજ રાખી અબૂરગાલની કબ્ર આજ સુધી પથ્થરોના પ્રહાર ઝીલી રહી છે

કુરૈશ ઉપર હુમલો

અબૂરગાલના મરણ પછી અબ્રહા મુગમ્મસમા થોભી ગયો એક હબશી સરદાર અસ્વદ બિન મકસૂદને કેટલાક સવારો સાથે મક્કા તરફ રવાના કર્યો અસ્વદે એક સાધારણ હુમલો કર્યો મક્કાવાસીઓ ખામોશ બેસી રહ્યા એના સવાર કુરૈશના ઘણા જાનવરો હાંકી ગયા, જેમા આ હઝરત સ અમના દાદા અબ્દુલમુત્તલિબના બસો ઊંટ પણ હતા અસ્વદની આ લુંટમાથી કુરૈશના કબીલા કિનાનહ અને હુઝયલ તેમજ અન્ય લોકો જે મક્કામા હતા લડવા મરવાને તૈયાર થઇ ગયા, પણ પછી પોતેજ સમજી બેઠા કે એમા કાંઈ લાભ નથી અબ્રહાના મહાન લશ્કરનો મુકાબલો કરવો તદ્દન વ્યર્થ છે

> **[સૂરહએ ફીલ: (કુર્આને હકીમ)]**
>
> "શુ તને ખબર નથી, તારા પરવરદિગારે હાથીવાળાઓ સાથે કેવો વર્તાવ કર્યો? શુ તેમના દાવાને (તદ્દન) ખોટો નથી કરી નાખ્યો? વળી તેમના ઉપર પક્ષીઓના ટોળે-ટોળા મોકલ્યા, જે તે લોકો ઉપર ખજરની કાંકરીઓ ફેંકતા હતા, પછી ખુદાપાકે તેમને (પશુઓના) ખાધેલા (ઘાસના) ભુકા જેવા કરી નાખ્યા"

અબ્રહાનો સદેશ

સકફહ ળાઓ આરી મુઝવણમાજ હતા કે હનાતહ હુમયરી અબ્રહાનો સંદેશવાહક બનીને આવ્યો અને પૂછવા લાગ્યો, "આ શહેરના સરદાર કોણ છે?" લોકોએ અબ્દુલ મુત્તલિબનું નામ લીધુ, અને તે આ હઝરત સ અમના પવિત્ર દાદાની સામે આવીને કહેવા લાગ્યો 'અમારો બાદશાહ કહે છે કે હુ તમારી સાથે લડવા માટે આવ્યો નથી મારી તો માત્ર એટલી મતલબ છે કે આ પ્રાચીન પ્રાર્થનાલયનો નાશ કરૂ જો આ વિષયમા અવરોધ કરવાનો તમારો વિચાર ન હોય તો બાદશાહ પાસે આવીને મુલાકાત કરો, તે તમારી પ્રાણહાની કરશે નહિ બલ્કે અખલાકથી મળશે" અબ્દુલમુત્તલિબે જવાબ આપ્યો "આ ઘર તો ખુદાનું છે અને જનાબ ઇબ્રાહીમ અને ઇસ્માઇલ (અલૈ૦) ની યાદગાર છે એનું રક્ષણ કરવાની શક્તિ અમારી નથી જો ખુદાને બચાવવુ હશે તો તે પોતેજ બચાવી લેશે' આ કહીને આપે પોતાના કેટલાક પુત્રોને પોતાની સાથે લીધા અને હનાતહ હુમયરીની સાથે હબશી સૈન્યના પડાવ તરફ જવાના થયા ત્યા પહોચીને પ્રથમ ઝનફર હુમયરીને મળ્યા એની સાથે આપને પહેલાથી પીછાણ હતી તેને કહ્યુ "અય ઝનફર! અમારી મુસીબતમા તમને કાંઇ લાભ છે?" ઝનફરે જવાબ આપ્યો "કોઇ પણ એવા માણસને શુ લાભ હોઇ શકે છે જે સાકળોમા જકડાયલો હોય અને સવાર સાંજ કત્લ થવાનો ઉમ્મીદવાર

હોય પરંતુ શાહી ફીલવાન (મહાવત) ઉનીસ મારો મિત્ર છે, તેની સાથે મેળવી આપું છું આશા છે કે તેની સિફારિશથી બાદશાહ તમારા હાલ ઉપર મહેરબાન થઈ જશે' આમ કહી તેણે ઉનીસને બોલાવ્યો અને તેને કહ્યું

જુઓ અબ્દુલમુત્તલિબ કુરૈશના સરદાર, ઝમઝમ ઝરણાના માલિક અને મોટા ઉદાર તથા નેક માણસ છે. આપણા શાહી લશ્કરે એમના ઊંટ હાંકી નાખ્યા છે. તમે એટલું કરો કે એમને બાદશાહ સાથે મેળવી આપો અને એવી સિફારિશ કરો કે તમારી કોશિશથી મદદ લાભ થાય. ઉનીસ અબ્રહાની પાસે ગયો અને અબ્દુલમુત્તલિબની પ્રશંસા કરી એમની ખૂબીઓ વર્ણવી અને મોટા માનપૂર્વક પેશ કર્યા

અબ્દુલમુત્તલિબ અબ્રહાના દરબારમાં

અબ્દુલમુત્તલિબ પોતે પણ દેખાવડા અને રૂઆબદાર માણસ હતા. અબ્રહા એમની સૂરત જોતાંજ તખ્ત ઉપરથી ઉતરી પડ્યો અને એમને પોતાની પાસે ફર્શ ઉપર બેસાડ્યા પછી દુભાષીઆને બોલવા કહ્યું. એમને પૂછો કે મારી પાસે શું ઇચ્છો છો? દુભાષીઆએ પૂછ્યું તો અબ્દુલમુત્તલિબે જવાબ આપ્યો

માત્ર એટલુંજ કે મારા ઊંટો મુક્ત કરવામાં આવે. આ પ્રત્યુત્તર સાંભળીને અબ્રહાએ આશ્ચર્યચકિત થઈ અબ્દુલમુત્તલિબની સૂરત જોઈ અને કહેવા લાગ્યો. નવાઈની વાત છે કે આપને પોતાના ઊંટોની તો ફિકર છે પરંતુ પોતાના અને બાપદાદાના ધર્મસ્થાનની કાંઈ પણ ચિંતા નથી જેના નાશ કરવાને હું આવ્યો છું" અબ્દુલમુત્તલિબે અસલ્ બેપરવાઈ અને આત્મ સંતોષપૂર્વક જવાબ આપ્યો બાદશાહ! દરેક માણસને પોતાની વસ્તુની ફિકર હોય છે. ઊંટ મારા છે જેથી એની ફિકર પણ મને છે રહ્યું ખાનએ કાબા—એનો માલિક કોઈ બીજોજ છે આશા છે કે તે આપને રોકશે' અબ્રહાએ કહ્યું 'પણ તે તો મને નથી રોકતો' અબ્દુલમુત્તલિબે જવાબ આપ્યો 'તો ખુશીથી નાશ કરો' આ જવાબ સાંભળી અબ્રહા ખામોશ થઈ ગયો. એમના ઊંટો ૨૦૦ પાછા આપી દીધા

કુરૈશનો મક્કા ત્યાગ

અબ્દુલમુત્તલિબ અબ્રહા પાસેથી પ્રસન્ન થઈ મક્કામાં આવ્યા. કુરૈશને બધી બીના જણાવી અને સૌને સલાહ આપી કે મક્કા છોડી જાવ. પોતાના ઘરોનો ત્યાગ કરી પહાડોની ખીણોમાં આશ્રય લો. આ તજવીજ પ્રમાણે મક્કાના તમામ સ્ત્રી પુરુષ શહેર ત્યાગીને પહાડો તરફ જવા લાગ્યા

ખુદાનું ઘર ખુદાને હવાલે

અબ્દુલમુત્તલિબ કેટલાક નામાંકિત કુરૈશીઓ સાથે કાબા પાસે આવ્યા. એના દ્વારની સાંકળ પકડીને ઉભા રહ્યા અને અલ્લાહના દરબારમાં અત્યંત એકાગ્રતાપૂર્વક દુઆ કરવા લાગ્યા 'ખુદાવંદા! આ તારા પવિત્ર ઘરને અબ્રહા અને તેના સૈનિકોના હાથથી બચાવ.' આ દુઆ માંગીને અબ્દુલમુત્તલિબે કાબાની સાંકળ એવીજ રીતે ખુલ્લી મૂકી દીધી અને બાકી રહેલા મક્કાવાસીઓને લઈ આજુબાજુની ખીણોમાં ચાલ્યા ગયા

અબ્રહા વધે છે, હાથી અડે છે.

બીજે દિવસે અબ્રહા પોતાના સૈન્ય અને પહાડ સમાન હાથીને લઈને કાબાના નાશ માટે આગળ વધ્યો. એ સમયે જ્યારે હાથીને કાબા તરફ લઈ જવામાં આવતા

હતો, તુફાને બિન હબીબે કોઇ પ્રકારે આઝાદી મેળવી અને હાથી પાસે આવીને તેના કાન પ્રત્યે ગુપ્ત કહેવા લાગ્યો 'મહમૂદ બેસી જા, જે તરફથી આવ્યો છે, તેજ તરફ ફરી જા તું ખુદાના તે શહેરમાં છે, જેમાં જુલ્મ અને ખૂન હરામ છે'' હાથી આ શબ્દો સાંભળતાજ બેસી ગયો અને નફીલ એકદમ ભાગીને પહાડોમાં પેસી ગયો હવે લોકો હાથીને ઉભા થવાના પ્રયત્નો કરવા લાગ્યા એના મસ્તક અને ગરદનમાં અંકુશ ઘોંચવામાં આવ્યા ચામડામાં લોખંડી કાંટા મારવામાં આવ્યા પરંતુ તે નહીંજ ઉઠયો. અને જ્યારે ઉઠયો તો કાબાને બદલે બીજી તરફ ફરી ગયો એની એવી સ્થિતિ હતી કે જે તરફ લઇ જતાં હતા વિના વાંધે ચાલ્યો જતો હતો પરંતુ કાબાહ તરફ વાળ્યો અને તે અટક્યો

તદ્દન અણધારી-આકાશી આફત

હબશીઓ હાથીને આગળ વધારવાના પ્રયત્નોમાં પરોવાયેલાજ હતા કે એટલામાં આસમાન પર ચકલીઓનું એક ટોળું નજરે પડ્યું આ ન્હાના ન્હાના પક્ષીઓ સમુદ્ર તરફથી ઉડીને આવ્યા અને હબશી તથા યમની સૈનિકોના શીરો ઉપર ચક્કર મારવા લાગ્યા એમની ચાંચોમાં ન્હાની ન્હાની અને સખ્ત કાંકરીઓ હતી જેને તે હરમ કાબાહનું અપમાન કરનારાઓના મસ્તકો ઉપર વરસાવવા લાગ્યા સૌથી વિશેષ ભયાનક અને આશ્ચર્યકારક આ વાત હતી કે જ્યાં કોઇ કાંકરી કોઇના શરીર ઉપર પડી જતી તુરત ફોલ્લા પડી જતા, શરીર સડવા લાગતું અને એવી હાલત થઇ જતી કે અવયવો તુટી તુટીને પડવા લાગતા આ આશ્ચ

માની બલાના આવતાજ અબ્રહાના લશ્કરમાં ગભરાટ વ્યાપી ગયો જેનાથી જે તરફ બન્યું, ભાન ભૂલીને ભાગ્યો જો કે બધાય લોકોના ઉપર કાંકરીઓ પડી ન હતી, છતાં હઝારો આ આસમાની અને ઓચીંતા શિતળામાં પટકાઇને મરી ગયા જે જાન લઇને નાઠા હતા, તેમાંથી ઘણા અરબસ્તાનના પહાડો અને વિશાળ રણોમાં ભોમિઆ વિના ભટકી ભટકીને મરણને શરણ થઇ ગયા ઘણાઓને એક જળ પ્રલય વહાવી લઇ ગયું, જે એજ ઝમાનામાં થયું હતું

અબ્રહાની હાલત

ખુદ અબ્રહાના શરીર ઉપર પણ એક કાંકરી પડી ગઇ તે અનહદ વ્યાકુળ અને હેરાનહવાસ થઇને થોડાક સાથીઓ સાથે યમન તરફ નાઠો પરંતુ માર્ગમાંજ ફોલ્લાઓએ એવી હાલત કરી મૂકી કે આખું શરીર સડી ગયું આંગળીઓ સડી સડીને તુટી પડી શહેર સનઆમાં પહોંચતા પહોંચતા તે એક સડેલા ગંધાતા ગોશ્તનો લોચડો રહી ગયો થોડાજ દિવસમાં દિલ પણ ફાટી ગયું અને અત્યંત તકલીફ અને અઝાબમાં પડીને તેણે જાન આપી (સીરત ઇબ્ને હિશ્શામ)

આવી રીતે મહાન અલ્લાહે પોતાના મકબૂલ એવં મુકદ્દસ ઘરને દુશ્મનના હાથોએ બચાવી લીધું અને તમામ અરબવાસીઓને યકીન કરાવી આપ્યું કે તેની પાસે આ ઘરની, કેવી ઇઝઝત અને મહબ્બત છે

કનીસા કલીસનું પરિણામ

કાબાહ તો એ સમયથી આજ સુધી

પ્રતિદિન રૈનક અને માનપૂર્વક કાયમ છે, પરંતુ કનીસા કલીસ જેને લોકપ્રિય બનાવવા માટે કોશિશ કરવામાં આવી હતી અને જેની તરફદારીએ હજારો હબશી અને સેંકડો યમની-ઓને અઝામે ખલાફીમાં ગિરફતાર કરીને માર્યા, થોડાજ દિવસમાં વેરાન થઇ ગયું હબશીઓની સત્તા જતાંજ એવી હાલત હતી કે એની ફરતે ઝેરીના સાપ અને હિંસક પશુઓનું રહેઠાણ બની ગયું અંદર જવું તો એક તરફ રહ્યું, કોઇ એની પાસેથી પણ પસાર થવાની હિમ્મત કરતો ન હતો અને ઇસ્લામના પ્રાકટ્ય પછી બની અબ્બાસના પહેલા ખલીફા સફ્ફાહે પોતાના એક ગવર્નરને મોકલીને એને પડાવી નખાવ્યું એ ગવર્નરે આ પુરાણા કનીસાનું ભૂમિ ઉપરથી નામ નિશાન મિટાવી દીધું સોનું ચાંદી અથવા અન્ય પ્રકારની જે કીંમતી વસ્તુઓ ખોદવાથી મળી તે વેચી નાખવામાં આવી અને તેની કીંમત ખિલાફતના ખઝાનામાં દાખલ કરવામાં આવી (સીરતે જલીલહ)

'દુન્યાકે બુતકદોમે પેહલા વોહ ઘર ખુદાકા,
હમ ઉસકે પાસબાં હે, વોહ પાસબાં હમારા "

–ઇકબાલ

કાળુ

લેખક
'શાકિર' ઉનીયા ખા એ (ઓન)

કોઇ સુદર વિણા ,વગાડતુ હોય અને એકાએક એ વિણાના સુદર સ્વરો બધ થઇ જાય તેમ એક વખતની હાસ્યની છોળો ઉરાડતી સરયુ કોણ જાણે કેમ ખામોશ થઇ ગઇ! સરયુ બહુ બોલતી અને સુદર બોલતી સરયુ બહુ હસતી અને મીઠુ હસતી જાણે એની જીવન વિણા જીવનના અનેક મધુર સ્વરો છોડતી

એક વખત મને એણે કહ્યુ "મ્હારા જીવનમા તમને હાસ્ય બહુ જણાય છે નહિ વારુ! પણ ઓલુ નક્કી જાણજો કે જે સરયુને તમે જોઇ રહ્યા છો તે સરયુ અને હુ જે સરયુને ઓળખુ છુ તેમા જમીન આસ્માનનો ફરક છે તમારી સરયુ એટલે રૂપ, રગ અને સુગધની મૂર્તિ, મ્હારી સરયુ એટલે જીવનની પેલે પાર વસતી કોઇ ખામોશ મૂર્તિ આ સરયુ જેને તમે જુઓ છો, એ તો મ્હારી સરયુનો પડછાયો માત્ર છે" મને સરયુ શુ કહે છે તે ।। કરતા એ કેવી રીતે બોલે છે તે વધુ ગમતુ એની વાત કરવાની છટા ઘણીક વાર એના સુદર ભાવાર્થને છુપાવી દેતી, અને સાભળનાર સરયુની છટા પર મોહિત થઇ પડતો મે એને એક દિવસ કહ્યુ "સરયુ ત્હારો આનદી આત્મા મને આપ, હુ એ જીવન વિણા જીન્દગી પર્યંત વગાડતો રહીશ,, મને શાંતિ થશે, ઘણાક દુખી આત્માને હુ ખુશ રાખી શકીશ" સરયુ બોલી ઉઠી "જ્યા હુજ મ્હારા આત્માની શાતિ શોધી રહી છુ ત્યાં તમને શુ શાન્તિ આપીશ? જગતમા બીજા આત્માને આનદ આપવાની શક્તિ પેદા કરવી એટલે નિજમા રહેલ બધા આનદનો નાશ કરી નાખવો આહા! કેવો અલૌકિક છે તે આત્મા કે જે બીજાને ખુશ કરવા માટે જીવનમા મળતા અનેક આરામના સાધનોનો ત્યાગ કરી પોતાના જિગર ઉપર અનેક ઝખ્મો ખમી જાય છે અને તો'યે હસતો રહે છે! જીગરમા આગની ભારેલો હોય છતા અનેક દુખી માનવીઓ સામે હાસ્યના ફૂલ વેરતો હોય, બીજાઓને ખુશ રાખી શકતો હોય એ વિરલ આત્માને મ્હારા લાખો નમસ્કાર એ અદ્દભુત માનવીને, મ્હારા હજારો પ્રણામ હોજો" મે પૂછ્યુ "સરયુ, કદી તે એવા વિરલ અને અદ્ભુત આત્માને જોયો છે?" સરયુ ઘણી વાર સુધી ચૂપ રહી અને પછી જાણે નાછુટકે કહેતી હોય એમ ધીમા અવાજમા કહેવા લાગી, 'જોયો છે અરે જોયોજ નથી મ્હે બે ત્રણ વાર તો એની સાથે વાતચીત પણ કરી છે.' એ બે ત્રણ મુલાકાતોએ મ્હને જીવન પર્યંત ચાલે એટલો બધો આનદ આપ્યો છે અફસોસ માત્ર એટલોજ કે હુ હજી તેના જેવા જીવનની રચના કરી શકી નહિ પોતાને ભુલી બીજામા મસ્ત રહેનાર, જિગર ઉપર અનેક ઝખ્મો ઝીલ્યા પછી પણ માનવતા ઉપર ફિદા એવા એ ખલીલને જ્યારે જ્યારે હુ જોઉ છુ ત્યારે મને એક બીજીજ દુનીયા દેખાય છે તમે ખલીલનુ નામ સાભળી ચમકશો નહિ, ખલી-

સનો અર્થ ખુદા દોસ્ત–ખુદા મસ્ત–એવો થાય છે એમ એકવાર અમારા એક શિક્ષક કહેતા હતા પણ મે એ અર્થો ઉપરાંત એક બીજો અર્થ એ પણ કર્યો છે કે ખવીસ એટલે માનવતા–મસ્ત માનવતાનો ભિખારી જીવનમા રહેલ બધી કુમાશ માનવતા માટે ખર્ચી શકે તે ખવીસ તે અદ્ભુત માનવી–તે અલૌકિક માનવી !" "પણ એકાદ ખવીસ તે આખી માનવતાને શી રીતે ખુશ કરી શકે ? બની શકે કે ત્હારા જેવી પ્રેરણાની આપે ઉતી સરયુને આનંદ આપી શકે પણ તેથી તેને માનવ–મસ્ત અને માનવતાનો ભિખારી તો નહિ જ કહી શકાય વળી, તુ જે ખવીસની વાત કરી છે તેમા મને પૂરેપૂરો વિશ્વાસ બેસતો નથી હોય શકે છે કે સાધારણ માનવી કરતા તેમા માનવીઓ પ્રત્યે વધુ લાગણી હોય પણ તેથી તે અલૌકિક નથી થઈ જતો–જો કે ત્હારા ઘા મ્હારા પ્રણામને પાત્ર તો છેજ " મે સરયુને ખવીસ તરફ કુદરતી રીતે ખેચાતી જોઈ કહ્યુ. "એનો જવાબ ફરી બીજી કોઈ વાર આપીશ " કહી સરયુએ વાત બદલી નાખી મ્હે સરયુના આ અદ્ભુત માનવીને મળે તેમ બેળા કાઢી સરયુએ તારવેલ ઉપજેલો અભિપ્રાય સત્ય છે કે કેમ તે નક્કી કરવા વિચાર કરી લીધો.

હુ અને સરયુ વાંચીનાર સાથે ફરવા જતા અમારા ઘણા મિત્રો અમને મળતા એટલે કુદરતી રીતે હુ સરયુના દરેક મિત્રને બારી કાથી જોતો કે કદાચ ખવીસ મળી આવે એક વાર એવુ બન્યુ કે અમે ફરવા માટે એક મોટા ખોરી રસ્તા ઉપરથી પસાર થઈ રહ્યા હતા એટલામા એક મોટર ઘણીજ રપીડથી પસાર થઈ સરયુ એકાદ મીનીટ પછી બો 'જો, પેલી મોટરવાળા માનવતાનો ભિખ છે–અલૌકિક માનવી છે–ખવીસ છે". ખવીસને તો ન જોઈ શકયો પણ દૂર ના જતી એક ઘણીજ કીમતી કારને જોઈ શક મે પૂછ્યુ 'સરયુ આવી મોટરોમા ફરના તુ માનવતાનો ભિખારી કહે છે ? મ્હને એને ભિખારીને બદલે લૂટારૂ કહેવાનુ ઘ ગમે " સરયુ બોલી "કોઈ કયા રહે છે અ શામા ફરે છે એજ આજનુ જગત જોવા મ છે અને તેથીજ એ સૌમાથી નેવુ ઠ છેતરાય છે. "

ત્યાર પછી સરયુ સાથે ઘણીવાર ફરવા ગયા પણ ખવીસ અમારા જોવા આવ્યો નહિ સરયુ પણ ખવીસ વિષે ઝ વાત કરતી નહિ અમારી ખવીસ વિષે છેલ્લી વાતચિત પછીથી સરયુ બહુજ ગંભ બનતી ગઈ એક દિવસ મ ક કહેવા લા "તમારા અને મ્હારા જીવનના વહેણ જુ જુદી દિશામા જતા હોય એમ મને લાગે મોટરમા ફરનારા બધાજ તમારી નજર લૂંટારૂઓ જેવા છે બંગલાઓમાં રહેનાર બધા માનવ–ગંધવાળા હોય છે દાટમા રહેનાર શરીરમા દયાળુ આત્મા અને પ્રેમથી છલક દેખુ હોતુ નથી એમ તમે માનો છો જ્ય મ્હારી માન્યતા પ્રમાણે હજારો મોટરોવાળાએ માથી એકાદ ખવીસ મળી આવે તો લા લૂંટારૂઓના પાપ ધોવાને બસ છે ગમે ત ફરતો હોય ગમે તેવા સુંદર બંગલામા રહે હોય પણ જો તેના શરીરમા માનવ દેખુ હ તો હુ એને ગરીબ જેવા દેખાતા અને માન

પ્રજાની વાત કરતા ઢોગીઓ કરતા વધુ સરસ સમજુ છુ." "પણ સરયુ, ત્હારો આ બધો બકવાસ મ્હારી સમઝમા આવતો નથી" સરયુને વાત કરતા અટકાવી હુ વચમાજ બોલી ઉઠયો

સરયુ કોઇ મૌકાની રાહ જોઈ રહી હતી કે મને એના અલૌકિક માનવીની ભવ્યતા અને એના દિલમા રહેલ માનવ-પ્રેમની મઝા ચખાડે સમય સરયુનો સાથ આપતો નો'તો, એની આજુબાજુનું વાતાવરણ એને જકડી નાખતુ હતુ એનો સમાજ એને પતીતથી જુદો કરી રહ્યો હતો. એનો આત્મા પતીત તરફ વળી રહ્યો હતો અને જાણે બારીકાઈથી જોનારને લાગતુ કે એ કદી માનવતાની ભિખ જરુર ધારણ કરશે સમય એની સાથે ખેલ ખેલી રહ્યો હતો-એની ગોઠવેલી બધી બાજીઓ વિખેરી નાખતો

એક રાત્રે સરયુનો બગલો જે રસ્તા ઉપર આવેલો હતો તે રસ્તા ઉપર એક અકસ્માત થયો એક સાધારણ ભિખારીવાળો માણસ રસ્તો પસાર કરતા મોટરની અડફેટમા આવી ગયો. એને ઘણુ વાગ્યુ હતુ બેભાન અવસ્થામા એને હોસ્પીટલમા ખસેડવામા આવ્યો હતો. એના દિવસો પૂરા થઇ ગયા છે એમ ડૉક્ટરોએ અભિપ્રાય આપ્યો ત્રણ દિવસ પછી એણે કાંઇક વાત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો એ બોલ્યો " તિજોરીમાં સીરટ આપજો " આજુ બાજુ ઉભેલા એમાનુ કશુ સમજી શકયા નહિ એ પાછો બેહોશ થઇ ગયો આ બેહોશી પછી ખનીલ હોશમા આવી શકયો નહિ ખુદા મસ્ત-માનવના મસ્ત એવો આ માનવતાનો ભિખારી પોતાના માલિક પાસે પહોચી ગયો સરયુને એની ખબર કર્યા વગર !

આ બનાવને એકાદ મહીનો વિતિ ગયો હશે કે એક દિવસ સરયુ મ્હારી પાસે આવી અને પોતાની ફાઇલ મ્હારી આગળ મૂકી હુકમ કર્યો, "આ વાચો અને પછી તમારો અભિ-પ્રાય આપજો" મ્હારી અજાયબી વચ્ચે હુ ફાઇલ ખોલી વાચવા લાગ્યો મે વાચ્યુ "મે મ્હારાથી બનતો પ્રયત્ન કર્યો છતા અમૂક લોકો મ્હને ઓળખી ગયા એનો મને હરહમેશા વિચાર આવ્યા કરે છે જેમ હુ કયા આવ્યો ? કયા જવાનો ? કયે રસ્તે જવાનો ? એની કોઇને ખબર નથી તેમ હુ એક અજાણ્યા મુસાફરની માફક મ્હારી નૈતિક ફરજ બજાવી ચાલ્યો ગયો હોત તો મ્હારા આત્માને ઘણો સતોષ થયો હોત આબરૂ અને પ્રતિષ્ઠાની જગત દેખી શકે એવી ઇમારતો બાધી જવા કરતા અનેક ગરીબનો દિલમા જયા એ ઇમારતોને કોઇજ જોઇ નહિ શકે ત્યા-બાધવી મને બહુજ આનદ આપે છે પહેલી ઇમારતો હવા અને પાણીના વહેણ સાથે વહી જાય છે જ્યારે, બીજી માનવતા જીવતી છે ત્યા સુધી જીવતી રહેશે આજે તો માણસનો અવાજ પણ જીવત રાખવાના પ્રયત્ન થાય છે ! ઠગારી દુન્યા ! એને સમજ નહિ પડતી હોય કે જગત એવા અનજો 'મહેલો જોઈ શકયું છે, અને આજે તો એ ઇતિહાસ પણ ભૂસાઇ ગયા છે ! પણ, સરયુ, નથી ભૂસાતો તે ઇતિહાસ જે માનવતાના દિલમા લોહીની માફક ફર્યા કરે છે અને એક એક આદમી

તેને સમાનતાના રૂપે બીજાને આપી જાય છે આમ તુ વિચાર કર કે કાળ તેને ભૂસી શકતો નથી ઝમાનો તેની આગળ હાર ખાય છે મા ત્ર હૃદય જેને સ ઘરી રાખે છે તે દોલતને નાશ નથી તેને માટે ઝમાનાની કેદ નથી તે અમર છે। ખલીન" મ્હારાથી પૂછાઇ ગયુ "સરયુ, કાળના ખોળામા આવા ખલીનો કેટના હશે? સરયુ બોલી ' કાળનેજ પૂછોને। એ તમને જવાબ આપશે" પછી તો જાણે હુ અનત કાળ જોઇ રહ્યો ઊઠિ અને મ્હારી સામે થોડાકજ ખલીલ જગતના મુસાફરો માટે જીવનની પેરે પાર રહેના અધારામા હાથમા મશાલ લઇ માર્ગદર્શન આપતા હોય એવુ દૃશ્ય ઉભુ થઇ ગયુ માનવતા આવી એવા ખલીલના માર્ગદર્શન માટે ત્યા પણ અધીરી હોય એમા નવાઈ નહિ "સરયુ, તુ પણ ખલીન બને તો કેવુ સરસ?" મે પૂછ્યુ "કાળ ફુરસદ આપેતો! કાળ સાથ આપે તેને!"—

'મેહમાન કે મુસીબત!'

લખનાર તાજુદ્દીન એ સૈયદ 'તાજ' ગરેર

મનુષ્યને માટે જેટલી પૃથ્વી પરની મુસીબતો, ને આસમાની સુલ્તાનીઓ છે, એમા સૌથી મહાન મુસીબત અતિથી કે મેહમાન છે એમના આવવાની કોઇ ઋતુ છે ને ન વખત—શિઆળો હોય ઉનાળો હોય કે વરસાદ હોય, સૂના કે જાગતા હોય, સ્ત્રીથી લડતા કે બાળકોને મારતા હોય, મતલબ કે ગમે તે સ્થિતિમા હોઇએ ને એ હાજર થઈ જાય છે! એ અતિથીગજ એમ તો આ લોકના રહેવાસી છે, પરંતુ ગુણો તો પરલોકનાજ સેવે છે કારણ કે કોઈ કોઇ વખત એમનુ આગમન વાદળાની જેમ અચાનક ને અણધાર્યું હોય છે એ એટલો પણ અવકાશ આપતા નથી કે ઘરધણી મકાનના પાછના બારણેથી બહાર ભાગી જાય, અને એ મકાનમા એકજ બારણુ હોય તો બાળક સાથે કહેવડાવી દે કે "પિતાજી એક અઠવાડિયાથી બહારગામ ગયા છે કદાચ આવતા અઠવાડિયે આવી જશે ને ઘરમા માતાજીની તબીઅત ઠીક નથી"

જેવી રીતે એ અણધારી આફતના આગમનનો કોઇ વખત નથી તેવા રીતે તેને દૂર કરવાનો પણ કોઈ ઇલાજ નથી! કોઇ બીમારી હોય તો માણસ વૈદ કે હકીમ પાસે મોકલે ભૂત—પ્રેત જેવી વસ્તુ હોય તો ભૂવા—જાગરીયા, મેગનેટ જંત્ર મંત્ર કે તાવીઝ પલીતા વગેરેથી કામ લેવાય! સાયન્સે પણ એને દૂર કરવા માટે હજુ સુધી કોઇ જાતની શોધ કરી નથી ગવર્નમેન્ટના કાયદાથી પણ એ વિષયમા કંઇ મદદ મળતી નથી એ મુસીબત જેવી રીતે આવવામા અણધારી છે તેવીજ રીતે એને દૂર કરવી પણ અસંભવિત છે!

એ મુસીબતના જુદા જુદા પ્રકાર છે એ કદી મિત્રતાના રૂપમા, કદી સગાઓના સ્વરૂપમા, કદી પીર, મુર્શીદ, ગુરૂ કે શિષ્યના સ્વરૂપે આવી પડે છે એના પણ અનેક પ્રકાર છે જેમકે સ્ત્રી જાતના રૂપે, કદી એકવચનમા તો કદી બહુવચનના રૂપમા કદી તો અનેક વચનના રૂપમા આવે છે

જો તમો કદી ગામડાના રહેવાસી હો, ને શહેરમા વકીલાત, નોકરી કે વેપાર કરતા હો તો આપથી વધુ આફત ભોગવવાવાળો બીજો કોઇ ન હશે. કોઇ પાસુસ પંદ પર બાળકો માટે સામાન ખરીદવા આવશે તો જરૂર તમારે ત્યા ધામો નાખ્યા વગર રહેશે નહિ કદાચ કોઇને કોર્ટમા કંઇ કામ હશે તો તે ઓચિતા ગામથી આવી તમારે ત્યાજ મુકામ કરશે, કે જેથી બીજે દિવસે શાંતિથી ટાઇમસર કોર્ટે પહોચી શકાય બીજે દિવસે કદાચ કોર્ટેથી મોડી ફુરસદ મળે તો શી જરૂર છે ભૂખ્યા ઘેર જવાની? આપનું અને તેનુ ઘર કંઇ જુદુ થોડુ છે? કાલે સવારે જશે તમારે ત્યાજ ધામો નાખશે પણ બહાર તરફી લેશે નહિ

"મારે વળી એ શી મુસીબત! તમારે પરોણાગત કરવી છે તો હોટલથી ખાવાનું મગાવો."

"અરે પણ હોટલથી કેટલું આવશે? ન જાણે કેટલા દિવસ એ લોકો રહેશે?"

"કેટલાય દિવસ રહે મારાથી આટલી રોજનું ખાવાનું તૈયાર થવાનું નથી."

"અરે તું કેવી સ્ત્રી છે જાણતી નથી કે પરોણાગતનું કેટલું બધું પુણ્ય થાય છે?"

"તો ખુશીથી તમો પરોણાગત કરોને? અને બને હાથોથી એકલાજ પુણ્ય મેળવો."

"અરે! એ તો વિચારો કે આ લોકો એક અઠવાડિયા સુધી રહેશે તો વીસ પચ્ચીસ રૂપિયાનું પાણી થઈ જશે."

"ને આપને કેટલું પુણ્ય થશે?"

"મજાક ન કરો?"

"મજાક કોણ કરે છે? મે તો સાફ કહી દીધું છે કે મારા કામની એ બીમારી નથી. તમારે ત્યાં તો રોજના કેટલાય એવા ટૂંપી નીકળે છે!"

'તો એમા મારો શું વાંક?' મે નમ તાથી કહ્યું પરંતુ બેગમ શાંત ન થયાં ને બોલ્યા 'કોણ કહે છે કે આપનો વાંક છે? આપ પેપરોમા પ્રસિદ્ધ કરી દો કે જેને રહેવાનું ઠેકાણું ન હોય તે મારે ઘેર ખુશીથી આવી શકે છે પરંતુ એ રાંધવા ખવડાવવાનો રોગ હવે મારા લાયક નથી."

તો મારા નકા નુકસાનનો પણ તમને કંઈ વિચાર નથી?'

એ તો તમે ત્યારેજ સમજશો જ્યારે હોટલથી ખાવાનું મગાવવું પડશે હું ક્યારથી બરાડા પાડું છું કે આ મફત ખાઉધરાનું આવું જાણું બંધ કરી દો પરંતુ તમે ક્યા એ વાત ધ્યાનમા લો છો."

બીબીસાહેબાની વાતચીતનું એ પરિણામ આવ્યું કે સવાર સાંજનો નાસ્તો તેમજ બપોર ને રાતનું ખાવાનું હોટલથી આવવા લાગ્યું જેમજેમ દિવસો પસાર થતા હતા તેમ તેમ હોટલવાળાનું બીલ વધતું હતું—પરંતુ આવેલ મિત્ર જવાનું નામજ લેતા ન હતા મે વિચાર્યું કદાચ આપ સાહેબ જવાનુંજ ભૂલી ગયા હશે? જેથી હું વારે ઘડીએ વાતવાતમા જવાનો ઈશારો કરતો પરંતુ એ એવા હતા કે વાત ધ્યાનમાજ લેતા નહતા જાણે ન જવાના સોગંદજ ન લીધા હોય?

એ દરમ્યાન મારા ધમીરેથન ભત્રીજાઓ પણ બેકાર ન રહ્યા ને તેઓએ તો મારા ડાઇનીંગ રૂમમા લગાડેલી તસ્વીરો પર નિશાન બાજી કરવા માંડી, ને એ નિશાનબાજીમા તેઓ પાકા નિશાનબાજ થઈ ગયા! વધુમા સાદી ભીંતોને તો સાહીથી ચાર્ટરૂમ બનાવી કાઢયો જો હું એ કામમા પેઇન્ટીંગ કરાવવા ચહત તો એક મોટી રકમ ખર્ચ થઈ જત!

તેમણે એ ગજો એટલી હદ સુધી વધી ગઈ કે તેઓએ મારા સાદા સ્ટને પણ ફૂલદાર બનાવી દીધો. તાકમા ગબેલ ફૂલદાનના અનેક ફૂલદાન બનાવી નાખ્યા કેટલીક ચોપડીઓમાથી મિત્રોને પાના કાઢી નાખ્યા ને વધુમા તેમને જુદા સ્વરૂપમા ફેરવી નાખ્યા! દસ દિવસની રજાઓ પૂરી થઇ ગઈ આજે એ દ્રિસ ઉઘ વાની હતી મ મીઓમ સહેજથી કહ્યું હું તે હવે તંગ આવી ગયો છુ ખુદાના માટે કંઈ મુક્તિનો માર્ગ બતાવો."

તેમણે બેકાળજીથી જવાબ આપ્યો "હું શું કરીશ યુક્તિ બતાવીને? એમના જનાજ તમે બીજી કોઇને વળાવી લેશો."

"અરે હું ક્યાં તેમને આમંત્રુ છું? પરંતુ હવે તમે જેમ કહેશો તેમ કરીશ પણ કેમે કરી એ મુસીબતને દૂર કરો"

'તો એ લોકોને મારા ઉપર છોડી દો ને તમે તમારે ઓફિસે જાઓ"

'પણ તમે કંઇ યુક્તિ વિચારી છે?"

"એથી તમારે શું કામ?"

"શું બતાવવામાં કંઇ વાંધો છે?"

'તમે એ સાંભળી પાછા ટકટક કરવા માંડી જશો."

"તો હવે મારે પૂછવાની કંઇ જરૂર નથી"

હું જમી પરવારી દસ વાગતા ઓફિસે ચાલ્યો ગયો સાંજે પાછા આવતા શું જોઉં છું કે આવેલ મિત્ર કુલી પાસે સામાન બંધાવી રહ્યા છે મે મનમાં ખુશ થતા કહ્યુ, હાશ હવે છૂટકારો થયો પરંતુ એમ જલ્દી ચાલ્યા જવાથી દિલગીરી જાહેર કરીને પરોણાગતમાં કંઇ ભૂલ થઇ હશે તો માફી માગી ને ફરી પધારવાની વિનંતિ કરી વહાલા ભત્રીજાઓની પીઠ પર હાથ ફેરવ્યો એવી રીતે મિત્રને રવાના કરી અંદર જઇ મીસીસથી પૂછ્યુ "તમે એ માટે ક્યા મંત્રનું મનન કર્યું હતું?"

"મે તો કંઇ કર્યું નથી" મીસીસે હસતા કહ્યું

"તો એ મુસીબત કેવી રીતે ટળી?"

"મુસીબતના ટળ્યા"

"એટલે?"

"તે જુઓ પંચખાનાના દરવાજાના ખૂણામાં" મે જોયુ તો એક મોટો ઉંદર મરેલો પડેલો હતો

મે કહ્યું "આ ઉંદર શાનો?"

"પ્લેગનો" મીસીસ બોલ્યા

હું હસી પડયો મીસીસ પણ હસી પડયા

આપે સાંભળ્યુ હશે મેહમાનોની આવજાવ વધારવાની હોય છે ભાઇ સાહેબની હાજરીમાં પણ એની તજવીજ થતી રહી ને તેમના ચાલી ગયા પછી વધારે પૂછપરછ થવા લાગી

ડાઇનીંગ રૂમની સ્થિતિથી જાહેર થતું કે એક તુફાન આવીને ચાલી ગયું દરેક ચીજ પર ડાઘ, કંઇક તૂટેલું ફુલદાન પડેલું, તો કોઇ જગ્યાએ"

'અઝ કઝાએ આઇના ચીની શિકસ્ત'
'ખૂબ શુદ અસબાબે ખુદ બીની શિકસ્ત'

વાળો મિસરો આવી રહ્યો હતો.

કોઇ જગ્યાએ પાનની પિચકારીઓ ભીંત પર પોતાની રંગીન તાજી બહાર બનાવી રહી હતી! ક્યાં તો ટેબલ પર ઢોળાએલી શાહીના ડાઘા શ્યામળતાના ઓપ દેખાડી રહ્યા હતા તો કોઇ ખૂણામાં ફાટેલા પેપર પડયા હતા. તો કોઇ તરફ ફાટેલ ચોપડીના પાનાઓ નજરે પડી રહ્યા હતા વધુમાં ભાડા માટે પંદર રૂપિયા માગી ગયા હતા જેના માટે કહેવામાં આવ્યુ હતુ "આપ નિશ્ચિંત રહેજો આપને ઘેર પહોંચતા વેંતની ટપાલે મોકલી આપીશ," પરંતુ વધુમાં—મારો એક સૂટ, મીસીસની બે સાડીઓ, એક બ્લાઉઝ ને એક રીસ્ટ વૉચ અનોપ કરી ગયા હતા, પણ તેની તો રસીદ આપવાની વાત જ ભૂલી ગયા હતા ત્યારથી અમો બંને સવાર સાંજ પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે

"પ્રભુ અમારા ઘરને મેહમાનોની મુસીબતથી ઉગારજે!" *

* ઉર્દૂ પરથી

સિદ્ધિ......ના......સન્માર્ગ

રજુ કરનાર "ગાફિલ"

૫૬૪

સખ્યાબંધ ખિલતા પુષ્પો (યુવકો) એ માત્ર એકજ વાર સંયમ ખોવાથી પોતાના જીવનને ધૂળમા મેળવ્યાના દાખલાઓ સ્હેજે મળી આવે છે, ઘડીકની ગમ્મત (સંયમ ખોવો) એ ચિંતનની બાજી સમી છે, અગ્નિમા હોમાઇ જવા કરતાયે અધિક નુકસાનકારક છે

૫૬૫

પ્રત્યેક વડીલ પોતાના બાળકને પરણેલો અને પૈસે-ટકે સુખી જોવા ઇચ્છે છે, પણ પરણ્યા પછીની જવાબદારીનુ તેમને ભાન ન હોય એવા યુવકો પરણ્યા પછી પોતાના શરીરને અકાળે ક્ષીણ કરી નાખે છે જ્યારે આયતુ ધન પ્રાપ્ત કરનાર પુત્રો વિશેષત આળસુ બની જવા પામે છે વડીલોએ પુત્રોને પરણાવ્યા પહેલા, તેની લાયકાતનો પ્રથમ વિચાર કરી લેવો, એ અત્યંત જરૂરી છે

૫૬૬

લગ્ન એ ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ પવિત્ર સબંધ છે, વ્યભિચાર અટકાવવા માટેનો અજોડ ઉપાય છે જીવનના છેલ્લા શ્વાસ સુધી જવાબદારીઓ સહ સ્ત્રી અને પુરૂષનો સહચાર ટકી રહે, તેટલા માટે વિવાહની વિચાર પૂર્વકની યોજના પૂર્વજોએ અમલમા મૂકી છે આવા એક અતિ મહત્વના સબધને સુધરેલુ જગત હવે સાધારણ કરારમા ફેરવી નાખવા મથે છે એ પણ વીસમી સદીની એક વિચિત્રતા છે મનુષ્યની પાશવી વૃત્તિનો અંત આણવા માટે મોજાપેશી લગ્ન-પ્રથાને બીજા સાધારણ કોલ-કરારની કક્ષામા મૂકવા માટે તત્પર થએલા, પશ્ચિમનુ અંધ અનુકરણ કરનારાઓ એક આકરી કસોટીમાથી પસાર થવા ઇચ્છતા નથી, એનો આ એક સબળ પૂરાવો છે વિવાહ એ ઇન્સાનને અવળે માર્ગે જતો અટકાવવાની દવા છે દવા જેટલી સારી છે, તેટલીજ વાસનાના ઉપાસકો માટે જલ્દ પણ છે અને એટના માટેજ શરીર સુખને સંતોષનારાઓને એ દવા ગમતી નથી

૫૬૭

વિચાર અને જ્ઞાનપૂર્વક લગ્નબંધનમા જોડાવવુ એ કેટલાક સ્વચ્છંદી માનસ ધરાવતા નરપિશાચોને રૂચતુ નથી, ન રૂચે એ સ્વભાવિક છે કારણકે જમાનોજ બે-જવાબ વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યનો છે ક્ષણિક વિકારોને વશ થવામા પાપ ન પેખનારાઓ માટે લગ્નબંધન એક આકરી કસોટી હોય, તેઓ તેમાથી છટકી જવાના પ્રયત્ન કરે એ વાસ્તવિક છે પણ દુન્યા જાણે છે, કે આજીવન બ્રહ્મચર્ય પાળવાની માત્ર વાતો કરનારાઓ, છના પાપો કરવામા પછાત રહેતા નથી.

૫૬૮

નિરંકુશ વિષય તૃપ્તિની પાશ્ચિમાત્ય તાલીમ આપણને અધોગતિ તરફ ઘસડી જાય છે એ આપણે ભૂલવુ જોઇએ નહિ ઉપદેશથી નહિ, પણ પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણથી સંયમમા સમાયેલા લાભો, આપણે અન્યને સમજાવીએ એ અત્યંત જરૂરી છે લોકમતને કેળવવાની જવાબદારી યુવાન વર્ગ ઉપર છે બાળ લગ્ન તથા અયોગ્ય લગ્ન અટકાવવાની, અને પુનર્લગ્નની પ્રથાને સર્વવ્યાપી બનાવવાની ફરજ પણ કહેવાતા યુવકોનીજ છે

૫૬૯

બાળ લગ્નની પ્રથાનો સદંતર અંત આણવા માટે આપણી માતાઓએ પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઇએ અર્થાત છોકરાઓને તેમની શકિતઓનો સંપૂર્ણ વિકાસ થયા પહેલા પરણાવવાજ ન જોઇએ કાચી ઉમરે પરણાવવુ એ પાપ છે, એમ જો માતાઓ માનતી થાય તો આજે થતા લગ્નોના પ્રમાણમા પચાસ સાઠ ટકાનો ઘટાડો રહેજે થયા વગર રહે નહિ, અને એ તો દેખીતુજ છે, કે બાળલગ્ન થતા અટકે કે તરતજ બાળમરણ પણ ઓછા થઇ જાય

૫૭૦

આજ કાલ આપણા ઘરોમા માનસિક અને નૈતિક વાતાવરણ એટલુ બધુ બગડયુ છે, કે બાળકોને સમય પહેલાજ જુવાની આવી જાય છે વડીલો પોતેજ પોતાના નિર્દોષ બાળકોને પરણવાની વાતોમા રસ લેતા કરી દે છે ન્હાની ન્હાની બાળકીઓને પણ સાસરે જવાની વાતોમા રસ પડે છે એ બધુ શુ સુચવે છે? ખોરાક અને પોષાક બાળનમા પણ વડીલોની બેદરકારી બાળકોના વિકારોને વહેલા જાગૃત કરવામા મદદ રૂપ થઇ પડે છે વડીલોને વ્હાલા થવાના કોડ જનમ્યા હોય છે અને એ વ્હાલા થવાની રીતેજ આડકતરી રીતે બાળકોની વૃત્તિઓને ઉશ્કેરી મૂકે છે વડીલોને પોતાની જવાબદારી ઓછું ભાન આવ્યે સાચુ ભાન કયારે થશે, એ એક વિચારવા યોગ્ય પ્રશ્ન છે

૫૭૧

સ્વચ્છંદી મા-બાપો નિરંકુશ છોકરાઓને ધમકાવે છે, એ સ્ર્તેજ ખોટો છે કારણ કે છોકરાઓ વડીલોના ઉપદેશ કરતા વર્તન ઉપર વધારે ચોકી પહેરો કરે છે અને વડીલોના અનુકરણમાજ પોતાની સાર્થકતા જુએ છે મા-બાપો પોતેજ સ્વચ્છંદી ન બને તો છોકરાઓ નિરંકુશ થવા પામેજ નહિ કહેવા કરતા પ્રત્યક્ષ અમલમા મૂકી બતાવવાથી સંતાનો વિણ મહેનતે સુધરી જાય છે

૫૭૨

વ્હાન બનાવવામા વડીલો મર્યાદા મૂકી દયે છે, સ્વાદિષ્ટ અને ન પચાવી શકાય એવો પૌષ્ટિક ખોરાક આપણને બચપણથીજ મળતા હોવાથી આપણે ચિત્રવિચિત્ર સ્વાદોથી ટેવાઇ જઇએ છીએ અને પછી તો સ્વાદને તાબે થયેલા એવા આપણે વિષયવૃત્તિ ઉપર કાબુ ધરાવી શકતા નથી

૫૭૩

કૃત્રિમ સાધનોનો વધતો જતો ઉપયોગ એક દીવસે આપણને લગ્નબંધનની આવશ્યકતાથી દૂરદૂર લઇ જશે અને સ્વચ્છંદે વર્તવાની કુટેવમા અટવાતી દેશે આપણે સત્વર ચેતવુ અનીવાર્ય છે

૫૭૪

આપણી વાતો, આપણુ વાચન આપણો ખોરાક, પોષાક અને રહેણી કરણી એ બધુયે એવુ છે, કે જે આપણી વૃત્તિઓને સતત સતેજ રાખે છે જ્યા આખુયે વાતાવરણ ગંદુ થઇ જવા પામ્યુ હોય, ત્યા કેટલી બધી કાળજી પૂર્વક જીવન જીવવાની આવશ્યકતા છે, એ વ્યકિતગત સર્વ કોઈ વિચારી લ્યે, એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે

૫૭૫

તમે તમારા બાળકોનુ હિત ચાહો છો? જો ખરેજ તમે ચાહતા હોવ, તો તેમના શરીર અને અભ્યાસ તપાસના જોઇએ તેમના શરીર અને મન જે કેળવનાના પ્રયત્ન કરના જોઈએ તમારા બાળકના મિત્રમ ડળની હિલચાલ ઉપર ચોકી પહેરો કરવો જોઇએ લગ્ન કે લગ્નને લગતી ચર્ચાઓથી તેમને અલિપ્ત રાખવા જોઇએ

૫૭૬

પ્રત્યેક બ્હેન પોતાના ભાઇને અત્યંત હર્ષથી પરણાવે છે ભાઇના લગ્ન પ્રસગે બ્હેનના આનદ અને ઉત્સાહને સીમા રહેતી નથી પણ ભોજાઇની પધરામણી પછી તેની ન્હાની ન્હ દી નણદીઓને પણ ભયકર સ્વરૂપ આપી ભલી ને ભાઇ તથા માતની દ્રષ્ટિએ ઉતારી પાડવામાયે સહુ કરતા વિશેષ હિસ્સો નણદનોજ હોય છે નણદને પોતાની ભલી સાક્ષાત ખામીઓની પ્રતિકૃતિજ દેખાય છે આ બધુ થાય છે અજ્ઞાનના અને અયોગ્ય ઇર્ષ્યાના કારણે પણ આવી અજ્ઞાનતાએ અનેક ઘરોમા કકાસના બીજ વેરીને કુટુમ્બીજનોની શાંતિ હણી નાખી છે એ અવિભક્ત કુટુમ્બમા સકળાયેના પ્રત્યેક યુવકોએ લક્ષમા રાખના જેવી હકીકત છે

૫૭૭

માતા જ્યારે પોતાના પુત્રને પરણાવી સાસુ બને છે ત્યારે તેનામા ભયકર પરિવર્તન થઇ જાય છે તેની ગુનનાશક્તિમા અસાધારણ ઘટાડો થઇ જાય છે તે પ્રત્યેક વાતમા પોતાની પુત્રીને સર્વ સદ્ગુણસપન્ન અને નિર્દોષ ગણે છે જ્યારે બીજાની પુત્રીને અર્થાત પોતાની વહુને, પુત્રીનો વાક હોય છતા, દોષિત ઠરાવે છે જે કાર્ય સાથે વહુને કશોજ સબધ ન હોય એના કાર્યનુ પરિણામ પણ જો અસતોષકારક કે અવળુ આવે, તો માતા પોતાની પુત્રીને સદતર દોષમુક્ત કરી વહુને જવાબદાર ગણે છે આમ અનેક માતાઓ સાસુ થયા પછી અન્યની પુત્રીઓને પોતાની પુત્રી સમાન ગણતી ન હોવાથી સખ્યાબધ પુત્રો અને પુત્રવધુઓના જીવન-જળ સુકાઇ જવા પામ્યા છે પોતાની પુત્રી સાસરે જાય, ત્યારે સર્વ સુખ ભોગવે એવુ ઇચ્છતી માતાઓ અન્યની પુત્રી પોતાની વહુ થઇને આવે છે, ત્યારે તેને કોઈ પણ પ્રકારના યોગ્ય હક્ક આપવા ઇચ્છતી નથી એટલુજ નહિ પણ તેના સુખ અને શાંતિનો ક્યારેય ન ઉઝરે એવા શબ્દોના બાણ વડે સદાયના માટે અંત આણી નાખે છે પરિણામ આખાયે કુટુમ્બની શાંતિનો સર્વ નાશ થાય છે

૫૭૮

પતિ-પત્નીના યુગલનો સુમેળ પણ કેટલીક અજ્ઞાન માતાઓ અને બ્હેનો જોઇ શકતી નથી દિવસ રાત સ્ત્રી પુરુષ એક બીજાને વધુમા વધુ ચાહવુ અને પરસ્પર સહકાર આપી જીવન નૌકાને કિનારે પહોંચાડવાના પ્રયત્નો કરવા એ બન્નેનો પવિત્ર ધર્મ છે છતા અજ્ઞાન માતાઓ અને બ્હેનો તેનો જુદોજ અર્થ કરી ઇર્ષ્યાની અગ્નિમા બળી મરે છે અને ખાસ કરીને આવી બાબતોમા પ્રચલિત ... ... નથી પોતાનો પુત્ર કે ભાઈ પોતાની ... સહચરીને ચાહે છે તેઓ પોતાને ચાહતા નથી એવુ પોતાનાજ મનથી માતાઓ અને બ્હેનો માની લે છે પણ એ મા યતા ભયકર

ઝૂન ભરેલી, ને અત્યંત હાનીકારક છે કારણ માતાને, ભગીનીને અને જીવનસાથીને ચાહવાની રીતો નિરનિરાળી હોય છે, અને હોવીજ જોઇએ કોઇ પણ પુરુષ પોતાની સ્ત્રીને અને બહેનને એકજ રીતે ન ચાહી શકે બન્નેની ચાહના સરખી હોવા છતા બન્ને સાથેના વર્તનમા તો અગમ્ય તફાવત હોવોજ જોઇએ પોતાની સ્ત્રી સાથે પુરુષ એકાત ભોગવી શકે, અને વધુમા વધુ છૂટ લઇ શકે છે પણ બહેન સાથે તો વાતચીત પણ મર્યાદિત રીતે થાય તોજ શોભે આ બધી હકીકતો માતાઓ અને બહેનો જાણતી હોવા છતાયે અયોગ્ય અદેખાઇમાં પોતાના અને બીજાના સુખ-ચેન ઉપર જાણ્યે કે અજાણ્યે દીવાસળી મૂકે છે, એ કેટલુ નાગમ ભરેલુ છે?

૫૭૯

વિનાહીન યુગલે એકાતમા પોતાના અને પોતાના ભાવિ ઉજ્વળ બનાવવાના વિષય ઉપરજ વિચારોની આપ લે કરવી જોઇએ. ઘરના બીજા માણસોની વ્યક્તિગત નિંદા કરવી એ ભયંકર પાપ છે એમ માનવુ ને અમલમા મૂકવુ જોઇએ બીજાની ખામીઓ એકાતમા ચર્ચનારાઓને ધીમે ધીમે કુટુંબની અન્ય વ્યક્તિઓ પ્રત્યે તિરસ્કાર વધુરે છે અને પરિણામે કકાસના બીજ રોપાય છે, પોષાય છે, અને માન છે માટે દરેક યુગલે કોઇપણ વખતે એકાતમા અન્યની કુથલી કરવાથી પરહેજ કરવા જોઇએ નિર્દોષ આનંદમા એકાતના સમય વ્યતિત કરવામા તદ્દન વધારે જરૂરી ... છે ઉપરાત ઘરમા ઇર્ષ્યા કે અદેખાઇને સ્થાન મળતુ નથી છતા જો કોઇની ઇર્ષ્યા ... મળી હોય, ને ચગાવ કરવાની ટેવજ હોય, તો પોતાના સહકારી જીવનને આદર્શ બનાવવા માટે પરસ્પર ચર્ચામા ઉતરવુ એ એકાતની ઉત્તમોત્તમ ચર્ચા કહી શકાય અન્યની ખામીઓ શોધનારને પોતાની ત્રુટીઓ વિલોકવાનો વખત મળતો નથી

૫૮૦

વારસામા મળનાર મિલ્કત કે દોલતની વહેંચણી ઘર મેળે ધીરજ અને શાતિથી કરજો થોડુક સહન કરવાની સહનશીલતા તમારા ભાઇઓ સાથે તડજોડ કરી લેજો તમારા તદ્દન ખાનગી અને અગત્યના એ પ્રશ્નને તમો જાતેજ ઉકેલજો એ કાર્ય પારકાઓને સોપી તમારા કુટુમ્બનો મોભો ખોઇ નાખવાની મૂર્ખતા કરશો નહિ પચમા ગમે તેટલા ડાહ્યા પુરુષો હશે, તો પણ તમારા એ અગત પ્રશ્નમાં તમારા કરતા વધારે સારો માર્ગ રજુ કરી શકશે નહિ એ યાદ રાખજો ભાઇઓ સાથેની વારસા કે વહીવટને લગતી તકરારનો સુદર અત તમો પોતેજ લાવી શકશો બીજાઓ દ્વારા એ કાર્ય પાર પડશે નહિ, અને કદાચ પાર પડશે, તો એકાદને અન્યાય થશે, અને જો કોઇને અન્યાય નહિ થાય તો પણ તમારામાંના એકાદને અન્યાય થયેલો દેખાશે માટે તમારા એ પ્રશ્નને તમે જાતેજ ઉકેલી લેજો આમ કરતા કદાચ કોઇને નજીવી કસર આવે, તો પણ અન્ય આગળ પોતાનું પોકળ ઉઘાડુ કરવા કરતા લાખ દરજ્જે બેહતર છે કે પહેરેલ કપડે ઘર ત્યજી દેવુ પણ ઘરની તકરાર બીજાઓ મારફત પતાવવી એ આખાયે કુટુમ્બ માટે નામોશી ભરેલી વાત છે કારણ કે વર્ષોના મોભાનો ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમા મરણને માટે અંત આવી રહે છે

૫૮૧

ધંધાને લગતા ચાલુ વહીવટમાં પણ વાંધો પડે ત્યારે બન્ને પક્ષ સામસામા બેસીને મૂક-છોડની વૃત્તિ સહ વાંધો પતાવી લેજો વકીલ સલાહ આપે તોપણ બનતા સુધી કોર્ટે જશો નહિ દેવાદાર ઉપર ધર બેઠેજ થોડાક પૈસા ઓછા કરી ઉપકાર કરવો એ અદાલતના પંથે પડી સમય અને પૈસાની બરબાદી કરવા કરતા વધુ ઉત્તમ છે ડૉકટર જેમ દર્દી મેળવવા આતુર હોય છે તેમ વકીલ પણ એ દ કાયદાના રોગના વહેમીની શોધમા હોય છે તમારી હાર-જીત સાથે તેને બહુ લાગતુ વળગતુ નથી ધંધાની દ્રષ્ટિએ પોતાના ધંધાને ધીકતો રાખવો, એ જેમ બીજાઓની ફરજ છે, તેમ વકીલનું પણ કર્તવ્ય છે પણ તમારે બનતા સુધી અદાલતના આંગણે ઉભવુ નહિ કારણકે સુધરેલા જગતના ખર્ચાળ જીવનમા ન્યાય પણ બહુ મોંઘો પડી જાય છે અને મળે છે, પણ એટલો બધો મોડો કે જ્યારે ન્યાય મેળવનારની દ્રષ્ટિએ એ ન્યાયની કોડીનીયે કિંમત રહેતી નથી અર્થાત કેટલીક વખતે સર્વ શક્તિઓનો અંત આવ્યા પછી ન્યાય મળે છે, કે જે સાવ નકામો લાગે છે

૫૮૨

આપણી પરવશતાનું મૂખ્ય કારણ આયતી વસ્તુઓની પ્રાપ્તિમા સમાયેલુ છે નહાની મ્હોટી સર્વ વસ્તુઓ તૈયાર મળતી હોવાથી આપણે પ્રમાદી બન્યા છીએ જો આપણને દરેક વસ્તુ તૈયાર ન મળી હોત, તો જરૂરીયાતની એવી દરેક વસ્તુઓ તૈયાર કરવાના કાર્યમા આપણે ગુંથાઈ ગયા હોત પરીણામે આપણે આળસુ થયા ન હોત અને ઉદ્યમી થતા ઉપરાંત સશક્ત પણ રહી શકયા હોત અને આજે સર્વત્ર દેખાતી બેકારીનો પણ અંત આવી રહ્યો હોત આયતી વસ્તુઓની પ્રાપ્તિએ આપણા શરીરને કાટ ચઢાવી દીધો છે એકાદ કપ ચાહ બનાવવા પૂરતો ઉત્સાહ પણ આપણામા રહ્યો નથી લોટ દળવાની ચક્કીઓ અને પાણીના નળોએ બ્હેનોની શારીરિક શક્તિને હણી નાખી છે સમસ્ત પ્રજા નિર્માલ્ય બની છે રસોઇ જેવી અગત્યની વસ્તુ પ્રત્યે પણ હવે તો સૂગ ચઢે છે આપણી આરામ પરસ્તી કે આળસનુ પરિણામ શુ આવશે ? તે કલ્પી લેવુ સાવ આસાન છે

૫૮૩

આજના માનવ જગતે જીવનની જરૂરીયાતો એટલી બધી વધારી છે કે પ્રત્યેક ઘર જાણે એકાદ દુકાનજ કેમ ન હોય એવો આભાસ થાય છે સાદા ખોરાક કે સાદા પોશાકનો પ્રશ્ન રહ્યોજ નથી બિન જરૂરી વસ્તુઓને વસાવવામા એક બીજાથી પછાત ન રહી જવાય તેટલા માટે આર્થિક શક્તિનો સર્વનાશ કરતા આપણે જરાય અચકાતા નથી સુધરેલા જગતની એ વાહીયાત પ્રથાએ આપણામાના સંખ્યાબંધ લોકોની પાયમાલી કરી છે એ પ્રત્યક્ષ અનુભવ્યા છતા સાદુ જીવન જીવવાનુ કોઇને સુઝતુ કે ગમતુ નથી, એ આપણી કમનસીબીનો એક અધિક પુરાવો છે

૫૮૪

સર્વથી શ્રેષ્ટ ગણાતા મનુષ્ય જાતિએ અન્ય એકંદર પશુજાતિઓ કરતા તદ્દ્ન ત્રીજુ વધારે નખોદ વાળ્યું છે ન ગણી શકાય તેટલી ચિત્રવિચિત્ર અને સ્વાદીષ્ટ વાનીઓ દ્વારા આજના ઇન્સાનોએ પશુઓ કરતાયે પોતાને વધારે બેદરકાર પૂરવાર કર્યો છે સાદા ખોરાક અને

નીયમિતતાદ્વારા નિરોગી રહેવાનું પશુઓને આવડે છે પણ ઇન્સાનો તદુરસ્તીના નીયમોનું સ્વેચ્છાએ પાલન કરતા નથી પરીણામે ઇન્સાન કરતા હેવાન વધારે આરોગ્યતા ભોગવે છે, માનવ જગત માટે એનાથી વિશેષ શરમાવનારી બીના અન્ય કઇ હોઇ શકે ? આ એક સાદી છતા તદન સાચી હકીકત સુચવે છે, કે આજના ઇન્સાનોએ બુદ્ધિનુ દેવાળુ કાઢયુ છે સમસ્ત જગતના અન્ય એકંદર પશુઓના ખોરાક આંગળીના વેઢે ગણી શકાય એટલો છે જ્યારે ઇન્સાનના ખોરાકોનો અંદાજ ભાગ્યેજ થઇ શકે તેમ છે આવુ સાદા ખોરાકોને બાદ કરી નાખવામા આવે તો કેવળ સ્વાદની ખાતર તૈયાર કરવામા આવતા અસખ્ય ખોરાકોએ આપણી તદુરસ્તીને કેટલે દરજ્જે હણી નાખી છે, તેની કલ્પના માત્રથીયે આપણને કપારી વછુટે છે ખોરાકની બાબતમા જ્યા સુધી સાદાઇ અને નીયમિતતાને અપનાવવામા નહિ આવે, ત્યા સુધી આપણા સર્વ પ્રકારની વ્યાયામ વેર એળે જવાની કે એ સર્વ ખાઇ નાખી નાખે, એ શરમના યોગ્ય છે

૫૮૫

મા. ઉપર ઉપદેશ આપવો એ કરતા ખ. ક્રિયાથી પ્રત્યેક કાર્ય ઉપર અમલ કરવો વધારે ઉત્તમ છે પ્રગતિ ઇચ્છનારે તો બહુ ઓછુ બોલવુ જોઇએ અને સતત પ્રવૃત્તિમય રહેવુ જોઇએ

૫૮૬

કાન બે અને જીભ એકજ કા ? એ પ્રશ્ન સ્હેજે ઉપસ્થિત થાય કે કુદરતે આપણને જીભ એકજ આપી અને કાન બે એટલા માટે આપ્યા છે કે આપણે બોલવા કરતા બમણુ સભળવાની ટેવ પાડીએ કે જેથી આપણને વધારે જાણવાનુ મળે અને બેવડો લાભ થાય વધુ બોલનાર કરતા વધારે સાભળનારને હમેશા ઘણુ જાણવાનુ અને શીખવાનુ મળે છે અલ્લાહની એકંદર યોજનાઓ મસલેહતથી ભરપુર હોય આપણે તે પ્રમાણે વર્તવાના યથા શકિત પ્રયત્નો કરવા જોઇએ

૫૮૭

તમારે એવા બનવુ જોઇએ કે જે પ્રમાણે બોલો તે પ્રમાણે વર્તનમા મૂકી રાકો અતિ થોડુ બોલો પણ બોલો તેટલુ અમલમા મૂકો અને સપૂર્ણ રીતે અમલમા મૂકો એમાજ તમારી સાર્થકતા રહેલી છે

છાપનાર Union Printing Works 91, Victoria Street Durban (Natal)

મર્હૂમ અઝીમબેગ ચુગતાઇના એક લેખનો અનુવાદ —

હિંદુસ્તાની પરદો!

એફ. મુહમ્મદી

[૧]

ઘરમા દાખલ થતાજ હુ ચોકી પડયો એક સાહબ આરામ ખુરસી પર બેસીને હુક્કો પી રહ્યા હતા તેમના શ્રીમતીજી પણ સાથેજ બેઠેલા હતા 'અરે!' કહેતોક હું તુર્તજ પાછો ફર્યો. ચેનો બાબુજી હુક્કાની નળી પકડીને 'પકડો, પકડો'ની બૂમ સહિત મારી પાછળ પડ્યા ગભરાઇને હુ દોડવા લાગ્યો, રખેને મને પણ લોકો ચોર સમજી બેસે! પણ બાબુજી છોડે એવા ન હતા મને પકડીને હુક્કાની નળી વડે ખબર લેવા માંડી હું બોલી ઉઠ્યો,

'સાભળો તો-સાભળોતો ખરા?'

પણ બાબુજીને સાભળવાની ફુરસદ ન હતી તેઓ તો બબડયેજ જતા'તા,

'બદમાશ, લુચ્ચા, ચોર, ઘોળે દિવસેજ '

'પણ સાભળો તો ખરા?'

'શાન્તિ રાખો, છે શુ ? એ તો કહો?' ત્યા આગળ એકઠા થએલામાનો એક બોલી ઉઠ્યો

હું બોલ્યો

'ભૂલથી બીજાના ઘરમા જવાને બદલે એમના ઘરમા આવ્યો ગયો એ માટે હું ઘણોજ દિલગીર છું'

પરંતુ [illegible] બાબુજી ચાતુર હતો,

" [illegible] બદમાશ, જાુઓ બોલે છે?"

'નાજી એમ ઘણીવાર થઇ જાય છે જવા દો' કો'ક ભલા માણસ બોલ્યો

'ઠીક!', બાબુજી ગુસ્સો ગળી જતા બોલ્યા, 'મારો ઇરાદો તો પોલીસને સોંપવાનો હતો પણ આ વખત જતો કરૂ છુ'

આખરે બધા પોતપોતાને રસ્તે પડયા હુ પણ ચાલતો થયો મારા રૂમમા પહોચ્યો, ત્યારે મારી પત્નિ ચાંદનીને ઉદ્દેશીને બોલ્યો,

'સવારે કોણ જાણે કોના મુખના દર્શન થયા હતા તુ તો સામે આવી ન્હોતી?'

'શુ થયુ? હુ તો રોજ કહુ છુ કે રાતના આયનો ઓશીકા પર રાખીને સુવો નહિ અપશુકનિયાળ હોય છે પરંતુ તમે માનોજ શાના? આયનો ત્યાંજ રહી ગયો હશે, અને તમારી નજર તેમા પડી ગઇ હશે'

હુ હસી પડયો રાતનો આયનો ખરેખર મારા ઓશીકા પર રહી ગયો હતો

[૨]

ઉપરની વાતને હુ લગભગ ભૂલી ચૂકયો હતો મારે લખનૌ છોડી જવું હતુ, એટલે હુ સ્ટેશને આવ્યો હતો

વેઇટીંગ રૂમમા હું આરામ ખુરસી પર પડયો છાપુ વાચી રહ્યો હતો, ત્યા એક ગાડી આવીને ઉભી રહી ચાકરો ચાદર તાણી ઉભા ત્યા કો'ક બેગમ સાહેબા વેઇટીંગ રૂમમા

પી, અને એક ગૃહસ્થ મારી પાસે આવી
ા રહ્યા બેએક મિનિટ સુધી આસપાસ
ર ફરી અને 'ઉફ, ઓહ!' કરતાક સામે ની
સી પર બેસી ગયા આ તેજ સાહેબ હતા
ણે ડ્રાઈવર નથી વડે મારી મરમ્મત
હતી તેમણે પોતાની ટોપી ઉતારી આ
ા તરફ ફરીને બોલ્યા

'કેમ સાહેબ, ક્યાં જશો?'

હું ધ્યાનપૂર્વક એમને નિહાળી રહ્યો મને
કે તેઓ મને ઓળખી શક્યા ન હતા
બોલ્યો

'આગ્રા જાઉં છું'

તુરત જ તેમણે ધડાકો કર્યો

'અહો! ત્યારે તો તમે પણ અમારા
સાથીજ છો'

અને પછી તો એમનો વાણીપ્રવાહ વિદ્યુત
ા ચાલ્યો દુન્યાભરની વાતો કરીને બોલ્યા

'શું કરું સાહેબ' હું તો થાક્યો મુસ
ામાં સ્ત્રીઓ અને સમાન છે ખાનગી
ર કેટલાક તો સ્ત્રીઓના શણગારમાંજ ચાલ્યા
ય છે

હું બોલ્યો

એમ કેમ વારૂ?

અરે સાહેબ" તેમણે ભાષણ શરૂ કર્યું
ીઓને સાસરે જવાનું હોય ત્યારે તો પુછવુંજ
? જ્યારે હમણાં તે સામાન બાંધવા વગી
ા જાય અમુક વસ્તુઓ બહાર કાઢી મુકા
ી, ત્યારે કેટલીક નકામી વસ્તુઓ સાથે
ાખે ગઈ હતી ગાડીવાળાએ ત્યારે ખુબ
રે મચાવ્યો ત્યારે અમે સ્ટેશને ગાડીમાં બેઠા
રબર' મુસાફરીમાં સ્ત્રીઓ આફત સમાનજ
છે આપણે સભાગ પણ કોની રાખીએ?
સામાનની કે સ્ત્રીઓની? અને '

એમનું ભાષણ અટકાવતા હું બોલ્યો,

'આફત સમાન શા માટે? આપણે
ધારીએ તો રાહત સમાન પણ થઈ શકે છે'

'અરે તૌબા કરો' બગુમ્બ બોલી ઉઠ્યા,
'રાહત સમાન! ઉલ્ટું આપણી મુસીબત બમણી
થઈ જાય છે'

હું હસીને બોલ્યો,

'લાગે છે કે તમારી સાથે પણ સ્ત્રીઓ છે'

વધારે તો નથી' બાનુજી બોલ્યા 'ફક્ત
ધર્મપત્નીજ મારી સાથે છે'

મેં અત્યંત શાંતપણે પૂછ્યું

ધર્મપત્નીજ કોણ સાથે છે?

'મારા પોતાનાજ ધર્મપત્ની સાથે છે'

'પણ કોણ?'

પાછા એજ જવાબ હું મ આવ્યા જાણે
એવો ન હતો ફરી બોલ્યા

'વાહ સાહેબ! તમે તો કમાલ કરો છો
આખરે ધર્મપત્ની કોણ સાથે હોય? માતા
પત્નિ, બહેન, દિકરી કદાચ આપના
શ્રીમતીજી હશે'

કંઈક ખચકાતા તેઓ બોલ્યા

'હા, આપની વાત ખરી છે'

• • •

[૩]

ઘડીવાર સુધી કોઈ કંઈ બોલ્યું નહિ
કોઈએ બાજુએથી જોયું નહિ,

હું આગ્રા સુધી આપ એકલાજ છો'

નાજી' હું બોલ્યા, હું કદી પણ એકલા
મુસાફરી કરતો નથી'

'પરંતુ સ્ત્રીઓના 'વેઇટીંગ રૂમ'માં તો કોઇ નથી' બાબુજી બોલ્યા, અને પછી સંપૂર્ણ વિશ્વાસ સાથે તેમણે કહ્યું, 'ત્યારે તે પેલા નળ પાસેની ડોલીમાજ હશે'

હું હસીને બોલ્યો,

નાજી'

'ત્યારે તેમને ક્યાં બેસાડ્યા છે ?'

'ક્યાંય નહિ ઉલટું એમ કહો કે તેઓ મને બેસાડીને ગયા છે'

મારી વાત બાબુજીએ માની નહિ તેઓ બોલ્યા, -

'માફ કરશો આપની વાત સમજી શકતો નથી '

હું હસીને બોલ્યો,

'મને અહિં બેસાડીને તે ટિકિટ લેવા ગઇ છે '

'અરે! આ શું ?' બાબુજી ઉછળી પડ્યા

'મે શાન્તિથી જવાબ આપ્યો

'વાત એમ છે કે અમારી પાસે સામાન ઘણોજ છે એમાંનો કેટલોક તો માલ ગાડીથી મોકલવો પડશે કેટલોક એવોય છે, જે અમારી પાસેજ રહેશે વળી મારી તબીઅત પણ કંઇક ખરાબ છે, એટલે તેને બીચારીને મારા આરામ ખાતર ટિકિટ લેવા તથા સામાન બુક કરાવવા જવું પડ્યું છે અર્ધા કલાકથી વધારે વખત વહી ગયો છે, પણ હજી તે આવી નથી'

બાબુજી આશ્ચર્યમાં પડીને બોલ્યા,

'શું એકલી ગઇ છે ?'

'ના ' હું કંઇક અચુંબો બનાવતા બોલ્યો, 'તેની સાથે બુકીંગ ક્લાર્ક પણ છે'

'ત્યારે શું તે પરદામાં રહેતી નથી ?'

'કેમ નહિ, રહે છેને! પગથી માથા સુધી.'

આટલું કહેવા પામ્યો હતો ત્યાં મારી પત્નિ સ્ટેશન માસ્તરની ઓફીસના દ્વાર આગળ ઉભેલી જણાઇ મે તેને બોલાવી અને પૂછ્યું,

'કેમ, કામ પતી ગયું ?'

'ફક્ત રસીદ લખાવવાનીજ રહી ગઇ છે હમણાંજ તે પતાવી આવું છું.'

આટલું કહી તે ફરીથી ચાલતી થઇ

બાબુજી બોલ્યા,

'તમે તો કહેતા કે તેણી પરદામાં રહે છે? જ્યારે તેણીનું મુખ તો ઉઘાડું છે'

હું બોલ્યો,

પગથી માથા સુધી તો બીચારીએ આવા સખ્ત ગરમીમાંય ચાદર લપેટી રાખી છે અને ઉપરથી તમે ટીકા કરો છો. તમે એમ માગતા હશો કે મોઢું પણ બંધ રાખે અને ઉતાવળના કામ વખતે, તથા સામાન બુક કરાવતી વખતે પરદામાં ભેરવાઇને પડી જાય! લોકોને તમાશો જોવાનો મળે અને શરમને લીધે મારાથી ઉંચું પણ ન જોવાય ખરૂં ને? માફ કરશો મને એ નહિ રૂચે'

બાબુજીએ બીજી ટીકા કરી,

'અને તમે એને નામ લઇને બોલાવો છો. તેનું કેમ ?'

'કેમ શું વળી?' હું બોલ્યો, 'અને બોલાવુંય કેવી રીતે? 'એ, જરા સાંભળજો! જરા આમ જો' વગેરે રીતો મને તો સારી નથી લાગતી વળી એવી રીતે બોલાવવાથી લોકો પણ નાહકના આપણા તરફ ટીકીટીકીને જોઇ રહે છે '

પરંતુ ત્યાં તો ત્રીજી ટીકા પણ તૈયારજ હતી

'તમે તો પુરૂષોનું કામ સ્ત્રીઓ પાસે લઇ

રહ્યા છો. જે કામ તમારી પત્નિ કરે છે એ તમારે પોતે કરવું જોઈતું હતું-'

''વાત ખરી છે' હું બોલ્યો, 'પણ મે કહ્યું નહિ કે મારી તબીઅત ઠીક નથી? મે તો તેને ઘણી ના પાડી પણ તે માનેજ શાની? અને એટલા માટેજ તો કહી રહ્યો છું કે પત્નિ એક અમૂલ્ય બક્ષિસ છે મુસાફરીમા તો તે રાહત સમાનજ છે'

એટલામા ટ્રેઇનની ઘટડી વાગી બાબુજી ઉઠીને ભાગ્યા હુ તો ત્યાજ બેસી રહ્યો કારણ કે ટ્રેઇનને ઉપડવાને ઘણી વાર હતી થોડીવારમા ચાદની આવી અમે એક ડબ્બામા જગ્યા લીધી સામાન ગોઠવ્યો અને સીટ પર બિસ્તરો પાથર્યો મે ચાદનીને કહ્યુ,

'દોસ્ત! ખુદા તારી જુવાની કાયમ રાખે બસ, હવે એક ગલાસ શર્બતનો ઓર્ડર આપી દે'

આટલુ કહી હુ આરામથી સુઇ ગયો

• • •

[૪]

આ બાજુ બાબુજી મારે ટ્રેઇન આફત બનીને આવી હતી મજુરો બેગમ સાહેબાની પાલખી–કહો કે અજ્ઞાનતાનો ભાર ઉપાડીને આગળ ચાલ્યા બાબુજીએ સામાન અને કુલીઓ તરફ નજર કરી તો એક કુલી ગુમ! બીજી બાજુ બેગમ સાહેબાની પાલખી આગળ વધી રહી હતી બાબુજી દોડયા કુલીને શોધવા મુશ્કેલીથી તેને શોધીને સ્ત્રીઓના ડબ્બા તરફ લઇ ગયા અને ત્યા સામાન મુકાવ્યો બાબુજીનું કમનસીબ ત્યા એક અગ્રેજને ઘસડી લાવ્યુ તે નવોજ યુરોપથી આવેલો લાગતો હતો, એટલે આ બધા ઢોગ તો ક્યાંથી સમજી શકે? કોણ જાણે શુ સમજીને તે સેકન્ડ કલાસના સ્ત્રીઓના ડબ્બા પાસે આવ્યો, અને, આ કપડાની આડમા શુ થઇ રહ્યુ છે એ જાણવાની ઉત્સુકતાથી કે પછી બીજા કોઇ કારણે તેણે બારી પાસેનો પડદો હટાવીને અંદર ડોકિયુ કર્યુ બાબુજીના શ્રીમતીજીતો બેસીજ ગયા ચાદર બરાબર કરતા કરતા બાબુજીએ તો તે અગ્રેજને મણ મણની ચોપડવી શરૂ કરી દીધી બાબુજીને સાથ આપનારા પણ તેમનાજ જેવા બે-ત્રણ મળી આવ્યા અને પછી તો એવો શોર વ્યાપ્યો કે બીજો એક અગ્રેજ આવીને બાબુજીને સ્વસ્તિ વચન સભળાવત નહિ, ત્યા સુધી આ ઝગડો અટકયો ન હોત

સ્ત્રીઓના ડબ્બાની બારીઓ બધ કરીને બાબુજી અમારા ડબ્બા ભણી આવ્યા પહેલા તો કુલીઓ સાથે પૈસાની બાબતમા મારામારી થઇ આખરે પૈસા લઇને કુલીઓય બબડતા-કકડતા રવાના થયા પછી તેમણે પોતાની મુસીબતોની કહાણી અમને કહી સભળાવી પોતાના કપડા ભણી જોયુ તો નાસભાગમા તેના ડાઘા અને બીજી ચીકણી વસ્તુઓની નિશાનીઓ જણાઇ તેમણે રૂમાલ પાણીમા બોળીને તે ડાઘા સાફ કરવા માડયા પણ નસીબ બે ડગલા આગળનુ આગળ! એમ કર વામા તો ડાઘો વધુ ફેલાઇ ગયા

હુ મનમા ને મનમાજ બાબુજીને તેમના આ સાહસ બદલ ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો. ખરૂ જોતા તો મારી પાસે સામાન વધારે હતો, પણ એ સામાનને ઠેકાણે પાડવામા મારી પત્નિએ જે જહેમત લીધી હતી તેનાથી અર્ધી પણ મે લીધી ન હતી

[૫]

બે સ્ટેશનો તો સુખેથી પસાર થયા ત્રીજુ

સ્ટેશન આવતા બાબુજી પોતાના શ્રીમતીજીની ખબર લેવા ગયા જોયુ તો ડબ્બાની બધી બારીઓ ઉઘાડી હતી તુર્તજ બાબુજીએ ફરીથી બધી બધ કરી તેમના શ્રીમતીજીએ શોકજનક સમાચાર આપ્યા કે તેમના જવા પછી કોઈ કાળી શેરવાનીવાળો માણસ આવ્યો હતો અને આપણી એક ટ્રકને પોતાના કુલીના માથા પર મૂકાવીને રસ્તે પડયો શ્રીમતીજી તો રહ્યા પરદામા, અને પારકા પુરૂષ સાથે વાત કરવાની રહી, એટલે કઈ બોલ્યા નહિ ટ્રકમા કીમતી કપડા ઉપરાત બેએક હજારના દાગીના પણ હતા

બાબુજી જલ્દી દોડયા અને પોલીસને ખબર આપી પછી પોતાના બેગમ સાહેબા માટે ચા–પાણીનો બદોબસ્ત કરીને અમારા પાસે આવ્યા ચાદની બોલી

'માફ કરશો ભૂલ તમારા બેગમ સાહેબાની હતી પહેલા તો તેમણે તે પુરૂષને ટ્રક લઈ જતા અટકાવવો જોઈતો હતો એમ કરવાની હિંમત ન ચાલી તો સાકળ ખેંચીને ગાડી ઉભી રખાવી શકત અને એટલુય નહિ થયુ તો બીજા સ્ટેશને તમને ખબર તો જરૂર કરી શકત '

બાબુજી અમારી મશ્કરી કરતા હોય એમ બોલ્યા,

'ત્યારે એમજને કે મારી પત્નિ તે માણુસનો હાથ પકડીને રોકે ?'

'કેમ નહિ ?' ચાદની બોલી, 'હું હોત તો કદી પણ ટ્રક જવા દેત નહિ'

બાબુજી ગર્વથી છાતી ફુલાવતા બોલ્યા

'અરે ! એક ટ્રકને માટે અમારે ત્યા સ્ત્રીઓ ન તો પરદો તોડે કે ન તો પારકા પુરુષોથી ઝઘડે છે'

'અહો !' ચાદની બોલી, 'એટલેજ તે તમને ખબર ન કરી ખરૂ ?'

'જરૂર.' બાબુજી બોલ્યા, 'આ તો ટ્રકનીજ વાત થઈ જો લાખોની વસ્તુ તો પણ તે આમજ કરત '

હુ બોલ્યો,

'તમે સ્ત્રીઓને આટલી સકુચિત દ્રષ્ટિ કેમ બનાવી દો છો ? મારા ધારવા પ્રમાણે તમારે નહિ તોયે આ યુગ સાથે ચાલવા જેટ પ્રગતિ કરવીજ ઘટે'

આથી તેઓ બોલી ઉઠયા

'પણ જનાબ–હુ એમા માનનારો ન એ બધુ કમાલપાશાનેજ મુબારક !'

• • •

[૬]

આની ને આવી વાતો ચાલતી રહી, નવુ સ્ટેશન આવ્યુ બાબુજીએ જોયુ કે એ માણસ સ્ત્રીઓના ડબ્બા પાસે ઉભો રહી બારીઓ ઉઘાડી રહ્યો છે

બસ, હવે પૂછવુ જ શુ ? તરત દોડયા અ પેલા માણસને સભળાવી,

'હુ બારીઓ બધ કરૂ છુ, જ્યારે ત ખોલી નાખો છો આખરે તમને થયુ છે શુ

'અહો ! ત્યારે આપજ તે મહાન વ્યક્તિ છો ? હુ પોતે પણ ક્યારની વારથી વિચાર કરતો હતો કે એવુ કોણ છે, જે વારે ઘડીએ આવીને બારીઓ બધ કરી જાય છે'

'હુ તમને બારીઓ ખોલવા દઈશ નહિ તમારા જેટલોજ મનેય હક્ક છે'

'હક્ક ને બક્ક હુ કાઈ નથી જાણતો અદર સ્ત્રીઓ છે, પશુઓ તો નથી ભર્યા ?

'ત્યારે મારા તરફની બારી તો બંધ
રા દો ?'
'મારી ને તમારીય નથી જાણુતો એ
ો તો જરૂર બોલીશ, કેમકે એજ સૌથી
। છે'
તો હું સ્ટેશન માસ્તરને બોલાવું ત્યારે!'
'જોઈએ તો 'લાટ સાહેબ'ને બોલાવી
ાને ?'
સ્ટેશન માસ્તર અને ગાર્ડ આવ્યા ગરમી
લી બધી હતી કે બારી બંધ રાખવું
કેલ હતું એટલે જીત પેલા માણુસનીજ
ધુંવાપૂંવા થતા બાબુજી પોતાના શ્રીમતી
ને એક ખૂણામાં ચાદર ઓઢીને બેસવાનું
માન કરીને અમારા ડબ્બા તરફ પાછા ફર્યા
ગાડી ફરીથી ચાલવા લાગી

• • •

[૭]

ગાડી ચાલતા ચાલતા જંગલમાં એકદમ
ટકી પડી સેકન્ડ કલાસના સ્ત્રીઓના ડબ્બાની
ચેના ભાગમાં તેલ કમ હોવાને લીધે તે
ા ખૂબ ગરમ થઈ ગયો હતો અને સળગી
વાનો ભય હતો. સ્ત્રીઓને જલ્દી ઉતરવાનું
ર્ડ તરફથી ફરમાન મળ્યું હતું બાબુજી માટે
। એક નવી આફત હતી જંગલમાં પરદા
ને પાલખીની વ્યવસ્થા શી રીતે થઈ શકે ?
છ બાજુ ગાર્ડ 'જલ્દી ઉતરો'ની બૂમ મારી
ો હતો બાબુજીએ પોતાના શ્રીમતીજીને
ટેલવું કહ્યું પ્લેટફોર્મ સૌ ઉંચુ નહિ
ટને ગાડીમાંથી ઉતરવું, એ છાપરા પરથી
રવા સમાન હતું પરદા અને ઉપરથી ચાદ-
ા લપેટાયલી બાબુજીની સ્ત્રી કેમ કરીને
રી શકશે એજ અમને સમજાયું નહિ

બિચારીએ ધ્રૂજતા હાથોએ બારી પકડી અને
નીચે પગ મૂકવા માટે જગ્યા શોધવા લાગી.
ત્યાં તો તેણીની ચાદર હવામાં ઉડવા લાગી
બાબુજી બૂમ પાડવા લાગ્યા બિચારી તેમની
પત્નિ પોતાની ચાદર બરાબર કરવા ગઈ ત્યાં
બારી છુટી અને નીચે આવી રહી. નીચે ટ્રંક
મૂકેલી હતી, તે કોણીમાં વાગી પરંતુ મુખ-
માંથી 'ઉફ' સુદ્ધા ન કર્યું એક તો કાનિલ
ઠંડી, બારેબમ કપડા અને ઉપરથી જખમ,
એટલે બાબુજીની પત્નિ બેશુદ્ધ બની ગઈ
ચાંદની જલ્દીથી ત્યાં દોડી ગઈ અને સહારો
આપી ઉઠાવી બાબુજીને કોઈ પુરૂષની મદદ તો
જોઈતી ન હતી એટલે ચાંદનીની મદદથી તેઓ
પોતાના પત્નિને કોઈ મુડદાને ઘસડે એમ
ઘસડી ગયા

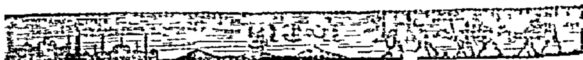
બેશુદ્ધ થએલા બેગમ સાહેબાને એક થર્ડ
કલાસના સ્ત્રીઓના ડબ્બામાં લઈ જવામાં
આવ્યાં ચાંદની ત્યાં સેવા માટે રહી તેણે
બાબુજીની પત્નિને જગ્યાની તંગીને લીધે બારી
પાસેજ સુવાડી દીધી, અને બારી ઉઘાડી
રાખીને ચોકખો પવન આવવા દીધો

ગાડીએ પોતાની મુસાફરી આગળ વધારી

[૮]

બાબુજીને પોતાના પત્નિની ઘણીજ ફિકર
હતી એટલે નવું સ્ટેશન આવતાંજ ઉતરીને
દોડયા જોયું કે ઉઘાડી બારી સામે એમના
શ્રીમતીજી સૂતેલા છે અને ચાંદની ત્યાં બેસીને
હવા નાખી રહી છે આ જોઈને બાબુજીનો
ગુસ્સો કાબુમાં ન રહ્યો જોરથી બરાડો પાડીને
બોલ્યા,

'અરે! આ શું ? મ્હો તો ઢાંકો ? અરે,
મ્હો કેમ ઢાંકતા નથી ?'

આટલું કહેતાની સાથેજ તેઓ ડબ્બામા ધસ્યા અને બબડતા-ફફડતા પોતાની પત્નિનું મ્હોં ઢાંક્યું હવે ચાદનીની કમબખ્તી શરૂ થઇ

'તમને મારી પત્નિનું મ્હો ખોલવા કોણે કહ્યુ હતુ ? ઉઘાડુ મોઢુ રાખીને ગમે ત્યા રખડવાનુ તમનેજ મુબારક સમજ્યા ? તમે એ કામ પડતુ મૂકો અને ચાલતા થાવ'

ચાદનીએ ચુપચાપ ચાલવા માડયુ મારી તબીઅત સારી ન હતી, એટલે ચાદની કઇ વધુ ન બોલતા એટલુજ બોલી,

'હવે તો એમની ખબર લેવીજ જોઇએ'

'ના, ના' હુ બોલ્યો, 'નકામી લડાઇથી શો ફાયદો ?'

અમારી આ વાત ચાલતી હતી ત્યાં બાબુજી આવ્યા હજુય એમનો બબડાટ તો ચલુજ હતો, .

'તમને કહ્યુ કોણે હતુ ? મારી પત્નિનુ મુખ દરેકના દર્શનાર્થે ઉઘાડયુજ શા માટે ?'

ચા ની બોલી,

'માફ કરશો હુ દિલગીર છુ પરતુ આ તો '

'જી હા' બાબુજી બોલ્યા, 'તમારા એ પરતુ બરતુને છોડો. શર્મ અને હયા પણ શીખ્યા છો કે ? તમારા જેવી શર્મ અને હયાને ખૂણે રાખી ફરનારી સ્ત્રીઓ '

પરતુ બાબુજીનુ ભાષણ અધુરૂજ રહ્યું ચાદની ગુસ્સે તો થઇ ચૂકીજ હતી આ સાભળીનાજ છત્રી ઉગામીને બાબુજીની મરમ્મત શરૂ કરી દીધી તેણીને રોકતા હુ બોલી ઉઠયો,

'અરે, અરે, આ શુ ?'

પરતુ ચાદની હવે માને એમ ન હતી તે બોલી,

'એ શર્મ અને હયાના પૂતળાને સભ્યતા તો શીખવા દો ! તદ્દન જગલી છે Mannerless ! ઉભો રહે ! હમણાજ આ ડબ્બામાથી કઢાવુ છુ '

આટલું કહી સાકળ ખેચવા ચાદની તૈયાર થઇ પણ મે મુશ્કેલીથી સમજાવીને તેને રોકી

બાકીનો રસ્તો કપાયો ત્યા સુધી ચાદની અને બાબુજી એક બીજાથી મ્હો ફૂલાવીને બેસી રહ્યા મે ચાદનીના કાનમા કહ્યુ

'દોસ્ત ! તે બદલો તો ખરેખરો લીધો આ માણસેજ તે દિવસે હુક્કાની નળી વતી મારી મરમ્મત કરી હતી'

અને અમારા બન્નેના હોઠો પર સ્મિત ફરકી રહ્યુ (સપૂર્ણ)

-[૧]-

રુબાઈયાત

અન્યાય-નાશનો દિલમાં કરી વિચાર હુસૈન,
કર ધરીને ફક્ત એક ઝુલ્ફિકાર હુસૈન,
આંગળી ફેરવે ભાળે છે એની ધાર હુસૈન,
વહાવી હર્ષની ચક્ષુથી અશ્રુ-ધાર હુસૈન,
કસી કસીને કફન શિર પરે લપેટે છે
એ રણના શૂરા પછી નિજના દળથી ભેટે છે

(૨)

કહે છે સંબોધી સ્વસૈન્યને પછી તેઓ,
હું જાણું છું તમે મિત્રો મને ક્ષમા કરજો,
સહાય કરશે ખુદા બહુમતિથી ના ડરશો,
કે સત્યવાદીને શત્રુનો હોય ડર કેવો,
મને છે આશ ખુદાકાજ તમ લડી જાશો,
રહીને સંગ્રામે અણનમ ઘડી ઘડી જાશો

(૩)

સ્વતંત્રતાના છો ચાહક તો એજ કર્મ કરો
ગુલામ જીવીને મરવાને બસ હરામ કરો,
શહીદ થાઓ શહીદો મહીંજ નામ કરો,
ઉઠોને પ્રભુના કિસ્સાને તમ તમામ કરો,
રણે ચરણને ધરી દો કહીને બિસ્મિલ્લાહ,
પઢીને અશહદો અન્ના એલા-હ-ઈ'લલ્લાહ

(૪)

રણે પડ્યા કે હોંકારા ખૂબ જાગે છે,
શિયાળ પેઠે રિપુ દુમ દબાવી ભાગે છે,
તે ઝુલ્ફિકાર અણીદાર જેને વાગે છે
ઝમીન પર તે પડીને પનાહ માગે છે,
રચ્યા પચ્યા હતા શત્રુઓ ભાગાભાગીમાં
પગો ન તેમના જમતા એ લાલ લાગીમાં

(૫)

કહ્યું હુસૈને કે ભાગો છો શીદ આવોને?
પ્રપંચીઓ અહીં આવો પલીદ આવોને!
હજાર શું અરે! હવે 'મિસ્કીન' આવોને,
યઝીદ હો તો ભલેને યઝીદ આવોને,
છે પ્રાણ પ્રિય તમોને છો સત્યથી અજ્ઞાન,
તમે સમજતા નથી 'કુલ્લો મન અલૈહા ફાન'

(૬)

એ સાંભળીને બધા ખૂબ ખળભળી બેઠા,
હૃદયમાં તેમના એ શબ્દો પ્રજળી બેઠા,
કે શ્યામવર્ણા થયા મુખને બસ બાળી બેઠા,
ગઝબના સળગી બેઠા તો સાંકળી બેઠા,
શહીદ કરવાની પ્રત્યેક તાકમાં રહ્યો,
જો રહ્યો દમ તો ફક્ત એજ તાકમાં રહ્યો

(૭)

કહે છે શીઘ્ર તણો શુભ ને એક વાર હતો,
હુસૈન કરતા હતા પાક ઝાતને સજદો,
એ પ્રાપ્ત થઈ ગયો પાખંડી શિમ્રને મોકો
કરી શહીદ થયો ક્રૂર નેમમાં પૂરો,
સદર્થે કહ્યું હુસૈને આજ્ઞને યા લલૈક,
અડગ, નિડર ને જવાંમર્દ અરસનામો અલૈક

(૮)

સ્વાત્ર પથના રણધીર અરસનામો અલૈક !
હો ધન્ય ધન્ય હે નરવીર અરસનામો અલૈક !
હે ! ન્યાય નીતિ તણા મીર અરસનામો અલૈક,
ઇમામ હઝરતે શબ્બીર અરસનામો અલૈક,
હે ! કરબલાના વિજયવંત મુજ કથાને સુણો,
ગુલામ આપનો છુ એક યાચનાને સુણો

(૯)

અગર અતિશય ગુનાહગાર છુ, નઠારો છુ,
સમસ્ત વિશ્વના લોચન મહી અકારો છુ,
ગુનામ કોનો ? તો કહેવાઉ હુ તમારો છુ,
ભરી દો ચાળ તમારો ખરાબ સારો છુ !
"કલીમ"! અન્ય કશુ કયા જનાબ વાચે છે,
એ એક હુસેનના પુષ્પોની છાબ યાચે છે
"કલીમ" વાકિફી] [ધોરાજી

-[૨]-

ઝિંદગીના ભેદ ભાખી દાવ સૌ મારી ગયા !

નાનડી ઉમ્મર તણી ઇબ્ને અલી તારી ગયા,
ને ખુદાની રાહમા નિજ પ્રાણને વારી ગયા
શેરના બચ્ચા હતા એ શેર જેવા અલ્પ પણ,
દુશ્મનો અગણિત અને જીત્યા છતા હારી ગયા
મરહબા શબ્બીરને જે શૌર્યથી ને ધૈર્યથી,
ઝિંદગીના ભેદ ભાખી દાવ સૌ મારી ગયા
હઝરતે કાસિમ અને અબ્બાસ કેસરિયા કરી,
એ ઉભય વીરો બતાવી વીરતા ભારી ગયા
કાયરોની કયા હતી તાકત નિકટ આવે જરી,
પણ અરે ! શબ્બીરને સજદા મહીં મારી ગયા
એ ઇમાદત પર ફિદા દિલ જાનથી દુન્યા ગઇ,
જે નિડર થઇ હક-નમનમા રક્ત નિજ સારી ગયા
ધન્ય હો શબ્બીરને પાણી મુખે માગ્યુ નહીં,
અન્ય માટે ખૂન મયખાના કરી જારી ગયા
જોઇને કર્યો શહાદત-જામને સંતોષ વ્યકત,
એમ કૌસરના ધણી નિજ પ્યાસને ઠારી ગયા
તેમના જીવનથી 'બિસ્મિલ' કર ગ્રહણતુ ભોગ પાઠ
મૃત્યુને હસતા મુખે દિલથી જે સત્કારી ગયા
-'બિસ્મિલ'] [ધોરાજવી

-[૩]-

ગમતી નથી !

દર્દ કેરી થરથરી મૂજ દિલ પરે થમતી નથી,
શિર પરે આંધી ચઢી છે જે હજી શમતી નથી
તુ બધુ છે ને બધેબધ તુજ છે તેથીજતો,
તુજ વિના કોઇ પરે મ્હારી નઝર જમતી નથી
તેજ સાચો ભક્ત છે દુન્યા મહી તેના વિના,
જેની ગરદન કોઇની આગળ કદી નમતી નથી
તીર ભોંકાના હુ જોવા ચાહુ છુ એ આંખમા,
જે ગરીબોની વ્યથા પર કોઇ દી' ઝમતી નથી
મ્હારી આહોની અસરથી ઊંચે ઊંચે વ્યોમમા,
ગડગડે છે વાદળો ને વીજળી થમતી નથી
શોખથી જામો ભરીને પી લીઓ ઓ મયકશો !
છે સભર આખુ મદીરાલય જયા મય કમતી નથી
હુ લપેટાઇ ગયો છુ કલ્પના-ચાદર મહી,
કલ્પના સાથે જુઓ મૂજ ઝિંદગી રમતી નથી ?
ઝળહળિત છે જયોત એ દીદિનમહી 'અશરાફ' કે,
જે હવાની ફૂંકથી પણ લેશ ટમટમતી નથી
'અશરાફ'] [વહાનુ

-[૪]-

અહિંઆં ઓ કવિ મ્હારા

મૂળ કવિ 'જોશ' મલીહાબાદી

(૧)

ગિરીવરનો સાદ

વસે મુજ આગણે પુષ્પોની દુન્યા,
ઝરે પડખેથી મ્હારા શ્વેત ઝરણા,
વહે મુજ ચર્ણોમા નિર્મળ સરિતા,
કરે મુજ ઓટીએ કુદરત તમાશા,
અહિંઆ ઓ કવિ મ્હારા ! અહિંઆ

(૨)

સારતાનો સાદ

રે મુજ લ્હેરે ખઝાના વિજળીના,
ગતિમા ગુંજતી કો પ્રેમ ગાથા,
વહેણમા ગાનો શકિત ગાયિકાના,
ફરી ફૂદડી પપૈયા ગીત ગાતા,
અહિઆ એ કવિ મ્હારા! અહિઆ

(૩)

પ્રભાતનો સાદ

પ્રિયાની છાયા મ્હારા આરિસામા,
સદા મુજ જલસામા સ્મિત ઉષાના,
રમે રશ્મિઓ ગાળે ધર્મતાના,
થતા મુજ આગણે ધર્મો ઉલાળા,
અહિઆ એ કવિ મ્હારા! અહિઆ

(૪)

પ્રભાતના તારાનો સાદ

મને શોધે છે નૈસર્ગના ઉપાસક
"રે મુજ શોભા" સુકોમળ કાળ વાહક,
પૂર્વનો પ્રાણ હુ હળવો પ્રકાશક,
ઉષાના ભાગ્યનો હુ, પહેરો તારક,
અહિઆ એ કવિ મ્હારા! અહિઆ

(૫)

સધ્યાનો સાદ

તિમીર મ્હારા, નિરાશાના વિસામા,
કઠણ દિલડા જે દેખી આર્દ્ર થાતા,
બળે મુજ લાલીમા વિદ્યુત બાળા,
થયા મુજ મૌન્યથી સૌ મૌન્ય ધાગા,
અહિઆ એ કવિ મ્હારા! અહિઆ

"સાબિર"] [વટવા

-[૫]-

હુ પ્રીતની સિતારના સૂરોનો સાર છુ.
હુ પ્રીતની સિતારના સૂરોનો સાર છુ,
સૌંદર્ય-ચિત્રે રગ ભરૂ ચિત્રકાર છુ
ફાની ગણે છે વિશ્વ, પરતુ હુ પ્રેમથી,
પડયો છુ પ્રેમમા અવિનાશી થનાર છુ
બે-ખુદ રહી કિનારે ખુદીના સમદરે,
ડુબ્યો સમજ ન મુજને જો હુ પેલી પાર છુ
દિન-તારને ય જોડી અલૌકિક તારથી
બન્યો હુ ઇશ-ધુનમા પડી એકતાર છુ
એમત-નાસ, આત્મ-સયમના પ્રતાપથી,
બિદુ મટી હુ મોતી થયો આબદાર છુ
બેફ રૂધિર-અશ્રુઓ દિન-રાત આખથી,
એ ચદ્રમાના દર્શને હુ બે શુમાર છુ
પ્રારબ્ધથી પડે છે કદિ પૂર્ણિમાની-જ્યોત,
કેતાન રૂપી ગાત્ર, પછી તાર તાર છુ
હુ દિવ્ય-દ્રષ્ટિ-તીરને ચોમેર ફેકીને,
ત્રિનાકને થવુ કે બનાવુ શિકાર છુ
કોટિ વાર બે-ખુદી આની "નથી, નથી",
દિલને કદાચ મે જો કહ્યુ એકવાર "છુ"
તુફાનમા ફના ને બકાના સમદરે,
નૈયા-જીવન ફસી એ ખુદા! ડુબનાર છુ!!
મુકિત-વિહગ મોકલી દે મારે પિજરે,
હુ ખુદ અનેરી રીતથી ઉઝન-શિકાર છુ
પ્રેમી તરે છે ડૂબીને જો પ્રેમ-સિધુમા
તો બસ "તરન્નુમ" હુય પછી પેલી પાર છુ

તરન્નુમ] [ધોરાજી

-[૬]-

ઐરણ્ણા જાણે!

કરૂ છુ કાર્ય જેને સત્ય મારો આત્મા જાણે
ભલો છુ કે બુરો એ તો ભલા મારો ખુદા જાણે

અમારા દર્દ દુ ખ ને વેદનાઓ આપ શુ જાણો,
વફા કરનાર દુનિયામા જફાઓની મજા જાણે
કદિ હસવુ કદિ ગુસ્સો કદિ ચાળા કદિ નખરા,
હસીનોની અરે મસ્તી ખુદા જાણે ખુદા જાણે
પડી આદત બધાની છે પરાયા છિદ્ર જોવાની,
ભલો પોતેજ છે ને અન્ય તો છે સૌ બુરા જાણે
મરણુ ને નવજીવનનો સ્વપ્ન દ્રષ્ટા જ્યારથી જાણ્યો,
ગઇ છે ત્યારથી છોડી મને મારી કઝા જાણે
હૃદયની આશ-વીણા પર પ્રણય ગીતો કોઈ ગાએ,
સુજન જુની ફળે છે જિંદગીની ઝ ખના જાણે
જીવન આદર્શ એવુ હે યુવાનો ! વિશ્વમા જીવો,
બને ઇન્સાનિય્યતની મુક્તિ કાજે પ્રેરણા જાણે !
થઇ પધરામણી સર્વત્ર ફેલાયું નવુ જીવન,
આગમના ગાન ગાતી નાચતી આવી ઉષા જાણે
નિહાળે છે ભલે 'મઝલૂમ' 'સાગર' કેરા તૂફાનો,
સપાટી પર રહી, શુ એના ભીતરની મજા જાણે

'મઝલૂમ'–'સાગર' [જેતપુર

–[૭]–

ચોપાઇ

છે બગાઇ તો હાકવી સૌને,
ગર્વ સુરા ’૭ ચાખવી સૌને
તોડી પાડો જે કોઇને ન ગમે,
બસ છે પોતાની રાખવી સૌને

—'જવાનો હતો'—

જવાની સમય જે જવાનો હતો,
ફરી હાથ ક્યા આવવાનો હતો
હૃદયમા ઉમગો તરગો હતા,
જે માનો તો એજ એક ઝમાનો હતો
અમર રૂપની થઇ થયો પ્રેમ રોગ,
થવાની હતી તો થવાનો હતો
ઝમાનો બનાવી મને શુ કરે,
એ જાણે છે શુ મુજ ઝમાનો હતો
હૃદય દર્દની સાથે બેસી ગયુ,
એ ઉપકાર એની દવાનો હતો
છુ મસ્જિદને બદલે સુરાપીઠમા,
હુ ક્યા આવ્યો? ક્યા જવાનો હતો?
થવાનો હતો જેનો હું ના થયો,
થયો ના જે મારો થવાનો હતો
નઝર ઝાખી, તન ઢીલુ, ને ધોળા વાળ,
સમય એ જવાની જવાનો હતો
ઝમાનાને કર્યો હતો દાસ પણ,
અમારોય એવો ઝમાનો હતો
જે ખ્યાતિ છે 'ઇકબાલ'ની એમા ભેદ,
'ખુદી'નો હતો કે 'ખુદા'નો હતો?
જતો જાઉ છુ જાણે મઝિલથી દૂર,
હુ ક્યા જાઉ? છુ ક્યા જવાનો હતો?
છ મૃત્યુ જ તારક જીવનનુ "અમીન",
જીવન છોડી તુ ક્યા જવાનો હતો?

"અમીન" આઝાદ] [સુરત

–[૮]–

'મુસ્લિમ! પળો આવી તુજ માટ અહોભાગી'

ક્યા પ્યાર–મહબ્બત છે ક્યા સનાં છે રાગી,
આખો ન ભાળે ઠડક દિલમા અગન છે લાગી
પ્યારુ ચમન સુકાયે સુન્ઝાય જાય કળીઓ,
કદ્ર-મતના વારિ વિણ પણ કોઈ ન જોઇ જાગી
વિખવાદના છે રાગી ઇખ્લાસના છે ત્યાગી,
એથીજ આજે નૌજવાન રહી મૌતની છે વાગી
બર્બાદ કરી હાથે નિજ શાન અને શૌકત,
તકદીર પરે રોઇ બેઠા રહ્યા અભાગી

અપનાવી બદીઓને એશે પરે મોહીને,
દિન-રાત થયા એના ગુણુનાજ અનુરાગી
મયદાને અમલમા તુ આવી અને ઝડપી લે,
મુસ્લિમ પણ આવી તુજ માટ અહોભાગી
તકદીર જાગશે તુજ તદબીરથી સુતેલી,
આજે દિસે ન કોઇ તારા સમો સુભાગી
–'હિમ્મત'] [પોરબંદર

–[૯]–

દિવ્ય પ્રેમ

(ગુલબકી)

દિવ્ય પ્રેમ હુ મહું
કુણી કુણી સુકુલની કળી કળી વડે,
લીલિ લીલિ ઝીનિ ઝીનિ પાંદડી વડે,
સૌરભો ગ્રહી લઉં !
ઊર્મિઓ ભરી લઉં !
દિવ્ય પ્રેમ ઝખતા હુ દિવ્ય પ્રેમમા જઇ શમું

(૨)

દિવ્ય પ્રેમ હુ મહું,
ડાળ ડાળ વૃક્ષની પગ મહિ ભમી
ભિન્ન ભિન્ન પખી માન ગીત સુણી,
ઉર ઉર મેળવુ !
સૂર સૂર મેળવુ !
દિવ્ય કુન્જમા વસી મને સુદિવ્ય પખીડુ થવુ

(૩)

દિવ્ય પ્રેમ હુ મહું,
હુ જીવુ ? સુપ્રેમ તણા તાનમે જીવુ !
હું મરૂ ? સુપ્રેમ તણી ખાકમા ભળુ !
એ વિના જીવી શકુ નહિ !
એ વિના મરી શકુ નહિ !
ઊર્મિઓ ભરી રહે અશ્રુઓ ભરી ચખે
હુ દિવ્યમા રમુ

"નસીમ"] [મુબઇ

–[૧૦]–

સાકડા !

તગ છે બિરસા થવાને દિલ થયા છે સાકડા,
તોય પણ અકડે ઘણા જયમ મદારીના માંકડા

ઘર મહીં તો રાખડી કે ઘેસની સગવડ નથી,
પણ પતિને જોઇએ પુરી, કચોરી ને વડા !

વદખા મારે એકતા માટે જનો ત્યારે તરા,
ને પરસ્પર કોમમા લીડર લડાવે લાકડા !

દેશ સેવાનો કરે છે દભ પબ્લીકમા જના,
સાહેબોની પાસ તો મસ્તક નમાવે બાપડા !

યૂવાની ચાલી ગઇ, ને ગાલની લાલી ગઇ,
દસ્થી પાઉડર થકી ચેરા દીસે છે રાકડા !

બ્હાર મિસ્ટર રક જન પર પર રોફ મારે છે બધે,
ને જઇ ઘરમા ઉપાડે શ્રીમતિના ખાસડા !

રક્ત યુવાનીનો થડકાર નવ હૃદયે વસે,
કા દીસે છે યૂવકોના મૂખ આજે રાક !?

હાલ તો ગાદીને તકીયે મ્હાનતા જે શેઠજી,
આજ તો ઝાંખી સિપાઇ, ચાલ્યા તેના પાખડ !

કાગળ 'હુકમત' જ્યુ પૈશલ્ડેરના સાંભળ મડપમાં
ને દીસે છ આમઆના મારી બૈપર ધાકડા !

–'હુકમત ઓઝા] [મઝોતડીવાળા

–[૧૧]–

લાગણી કેરા તબેલા

ખુદાએ ખુશ થઇ બક્ષિશ કરેલ,
ઉદર છે ગમનો ઘેરો કુરેલ
દેહાળે સ્નાન કોની માવતાને,
હઘોડા હાથ ફેરો છે રચેલ
ભટકતાં જગતની શેરીઆમા
શરીર પ્રેમ તણો ઘોડો જડેલ

જીવનભર સર્વને બસ ભાડવાને,
મુખે છે જીભનો લોચો ભરેયો
ધૂવાપૂવા થઈ સડોકવાને,
વદન પર નાકનો ટુકડો ધરેલો
ટિકા—નિંદા અવરની દાસવાને,
ઊંડો છે કાનનો ખાડો મૂકેલો
ન અથડાયે ગમે ત્યાં દેહ—ગાડી,
નયનમાં એટલે ડોળો પૂરેલો
સુગંધી તેલથી બીજાવવાને,
શિરે આ ઝાસટિયો છે ઉગેલો
તરંગોનું મેળ જોઇને છે સર્વ,
હૃદય છે લાગણી કેરો તપેલો
સદા બળતા મહીં ઘી હોમવાને,
જીવનનો ધાડવો આ શું ઘડેલો ?
"શિતાબ"] [ભાવનગર

–[૧૨]–

રડયા

જુદા જુદા આસુઓ લાવી રડયા,
છાનું છાનું દિલને સમજાવી રડયા
પ્રેમમાં જે ધૈર્યની ઇજ્જત હતી,
આજ એની લાજ લુટાવી રડયા
મે જરા છેડયા તો એ છણકાઇને,
પુરે પુરા રોષમાં આવી રડયા
"રોતી સુરત" તો હતા એ મૂળથી,
આજ કિન્તુ આંખ છલકાવી રડયા
કરચની પાડીને મુખ પર હાસ્યની,
ઉરમાં એક આગ સળગાવી રડયા
રાહ પર જનારને રોકી અને,
દુર્દશા પોતાની દર્શાવી રડયા
આપશ્રીએ તો હમી કાઢયો હતો ?
કાં ? હવે મુજ બારણે આવી રડયા ?
એમના છાના રૂદનના ભાવથી,
તારલા પણ આંસુ ટપકાવી રડયા
મુજ રૂદનના ભાવ ના પૂછો 'વલી'
રોવા તબીયત આજ ચૈ આવી રડયા
'વલી'] [કરમાડ

'વેણી'—'કારવાં' કેસનું સમાધાન.

મે૦ મેજિસ્ટ્રેટ સા૦ના "હુકમ સિવાય અન્ય કશું પ્રગટ કરવું નહીં' એવી તેમની મૌખિક આજ્ઞા હોવાથી તેઓ સાહેબનો હુકમ અંગ્રેજીમાં અને ભાષાન્તર ગુજરાતીમાં અત્રે પ્રગટ કરવામાં આવે છે —તંત્રી

In the Court of the Presidency Majistrate, 1st Addl, Court, Esplanade, BOMBAY.

Case No 293/s of 1942.

Badri Shamsuddin Kachwala Compl't

V/S

Azum Ahmed Esmail 'Vahshi' & 2 Others. Accused

Charge—Section 500 I P Code

Mr M. T. Rangwala for the Compl't

Mr M I Bora for the Accused

ORDER

Parties Compound the Case on the following terms —

Accused withdraw all allegations made against the complainant in respect of his private and public life in the issue of their paper "Karvan" from April 1942 to December 1942 and express regret for having made and published them in their paper

Accused also authorise the complainant to make use of the afore said terms in any manner he likes and the accused undertake to publish the said terms of settlement in their paper 'Karvan' The accused No 1 also agrees not to proceed with the Civil Suit against the complainant in respect of the price of a Lungi in Surat Small Causes Court

Case compounded, Accused acquitted Sd/ K C, Thakore

True Copy 6-1-43

| Seal of Presidency Majistrate's Court, Bombay |

Sd/K C Thakore
Presidency Majistrate, 1st Addl, Court, Esplanade, Bombay

મુંબઈના નાં૦ ફર્સ્ટ એડીશનલ પ્રેસીડન્સી મેજિસ્ટ્રેટ સા.ની કોર્ટમાં

કેસ નં ૨૯૩/એસ. ૧૯૪૨

બદ્રી શમ્સુદ્દીન કાચવાલા ફર્યાદી

વિરૂદ્ધ

આઝમ અહ્મદ ઈસ્માઈલ "વહ્શી" અને

૨ બીજા તોહમતદારો

ચાર્જ—આઈ પી સી કોડ કલમ ૫૦૦

મી૦ એમ. ટી. રંગવાલા—ફર્યાદી તરફથી

મી૦ એમ. આઈ. બોરા—તોહમતદારો તરફથી

હુકમ

પક્ષકારો નીચેની શર્તો પર કેસની સમજુત કરે છે

તોહમતદારોએ તેમના માસિક "કારવાં" એપ્રીલ ૧૯૪૨થી ડિસેમ્બર ૧૯૪૨ના અંકોમાં ફર્યાદી સામે તેના ખાનગી અને જાહેર જીવન બાબત કરેલા આક્ષેપો પાછા ખેંચી લે છે અને તેમના માસિકમાં આવા આક્ષેપો કર્યા અને છપાવ્યા બદલ દિલગીરી જાહેર કરે છે

તોહમતદારો મજકૂર શર્તોને ઠીક લાગે તેમ ઉપયોગ કરવાનો ફર્યાદીને અધિકાર આપે છે અને કેસની સમજુત થયાની મજકૂર શર્તો તેમના માસિક "કારવાં"માં છપાવવા માથે લ્યે છે તોહમતદાર નં ૧ એ ફર્યાદી સામે એક લુંગીની કીંમત બાબત સુરત સ્મોલ કોઝ કોર્ટમાં દાવો કર્યો છે તે દાવો આગળ નહી ચલાવવા માટે પણ કબૂલ થાય છે

કેસની સમજુતી થઈ તોહમતદારોને નિર્દોષ છોડી દીધા

(સહી) કે. સી. ઠાકોર
તા ૬–૧–૪૩

ખરી નકલ

| સિક્કો પ્રેસીડેન્સી મેજીસ્ટ્રેટ સા૦ની કોર્ટ મુંબઈ |

(સહી) કે સી. ઠાકોર
પ્રેસીડેન્સી મેજિસ્ટ્રેટ,
ફર્સ્ટ એડિશનલ કોર્ટ એસ્પ્લેનેડ,
મુંબઈ.

નોટ.–જરૂરત વગરના સવાલ પુછી સમય બગાડશો નહી ફતાવાના જવાબ માટે ટીકીટવાળુ કવર મોકલવું તેમજ કવર પર પુરેપુરૂ સરનામુ લખવુ

સવાલ–એક હનફી મુસલમાન પાછળ નીચે પ્રમાણે વારેસો છે મરનારની મીલકત રૂા ૨૩૨) છે તો તે દરેકનો શરીઅત પ્રમાણે શુ હીસ્સો છે? વારેસો આ છે ૧ બાપ, ૨ ભાઇ, ૧ વિધવા ઓરત, ૧ છોકરો અને ૨ છોકરીઓ કુલ વારેસો ૭

જવાબ–પુછેલી સુરતમા મર્હુમના કફન દફનનો ખર્ચ અને કર્જ હોય તો તે અને વસીયત હોય તો તે ત્રીજા ભાગ સુધીમાથી અદા કર્યા બાદ કુલ માલના ભાગ ૯૬ કરવા તેમાથી ઓરતને ભાગ ૧૨, બાપને ભાગ ૧૬, દીકરાને ભાગ ૩૪, દરેક દીકરીને ભાગ ૧૭ મળશે સવાલમા જણાવેલી રકમ રૂા ૨૩૨)માથી –

ઓરતને રૂા ૨૯)
બાપને રૂા ૩૮|૬|૮
દીકરાને રૂા ૮૨)|૩|૪
દીકરીને રૂા ૪૧)|૧|૮
દીકરીને રૂા ૪૧)|૧|૮

રૂા ૨૩૨)

ઉપર પ્રમાણે મળશે ઔરતની મેહર બાકી હશે તો તેણીની મુકર્રર થએલી મેહરની રકમ તેણીને વારસા વતરીકે આપવી પડશે અને મર્હુમના બન્ને ભાઇઓને કાંઇ પણ મળશે નહીં

સવાલ–એક જણે એવી મન્નત માની કે મારૂ અમુક કામ થશે તો અલ્લાહના સારૂ આટલા રોઝા રાખીશ હવે અલ્લાહના હુકમથી તેનુ તે કામ થઈ ગયુ અને તન્દુરસ્તી મા બીજા ઉજરથી આ માણસની રોઝા રાખવાની હિમ્મત નથી તો તેના બદલામા તે શુ કરે તો તે રોઝા રાખ્યા બરાબર ગણાશે? એક રોઝા પાછળ તેણે શુ કફ્ફારો આપવો જોઇએ? કફ્ફારો (ખૈરાત, સદકહ વિ૦) આપ્યાથી આવા પ્રકારની જવાબદારી અદા થઇ જશે કે કેમ? વિ૦ પ્રશ્નોના જવાબ વિગતવાર કિતાબોના આધારે લખી જણાવશો

જવાબ–મજકુર માણસે જેટલા રોઝા રાખવાની નઝર માની હોય તેટલાજ રોઝા તેને રાખવા જરૂરી છે અને જો કોઇ એવો કાયમી ઉઝર શરૂ લાગુ પડયો હોય કે જેના કારણે રોઝા રાખવાની તાકત બિલકુલ ધરાવતો ન હોય તો દરેક રોઝાને બદલે એક સદકએ ફિતર જેટલો કફ્ફારો અદા કરે. અથવા તેટલા મિસ્કીનને બેઉ વખત દિવસમા જમાડે

સવાલ–હુસેનમીયા ગુજરી ગયા છે જેના વારસમા એક છોકરી હયાત છે જે ઉમર લાયક અને કુવારી છે મરનારે મરતી વેળા જામે મસ્જિદના બે ટ્રસ્ટીઓ અને બીજા બે સાક્ષીઓ રૂબરૂ એવી વસીયત કરેલી છે કે,

મારા મરણ પછી મારી તમામ માલમિલ્કત સરસામાન, રાચરચીલું જે કાંઈ છે તે બધુ મસ્જિદમા આપી દઉં છું એવી મોઢેથી વસીયત કરેલી છે ટ્રસ્ટીઓએ હુસેનમીયાને કહ્યું કે તમારી છોકરી જે હાલમા તેના મામાને ત્યા છે તેનુ શુ? ત્યારે મરનારે કહ્યુ કે તેને મે જે કાંઈ આપવાનુ હતુ તે આપેલું છે માટે મારી ઉપર મુજબની વસીયત છે આ વસીયતનામાનુ લખાણ કરવા માટે ટ્રસ્ટીઓએ મરનારને કહ્યુ ત્યારે તે બીજે દિવસે કરવા માટે મરનારે કહ્યુ આ પછી હુસેનમીયા તેજ રાત્રે ગુજરી ગયા છે તો હવે વસીયતનો અમલ કેવા રીતે કરવો

જવાબ—પૂછેલી સુરતમા મર્હુમે જે બધી માલમિલ્કત મસ્જિદમા આપી દેવા વસીયત કરી છે એ બાતેલ એટલે ચાલશે નહિ મર્હૂમને પોતાના માલમાથી ત્રીજા ભાગ સુધી આપવાનો હક્ક છે મર્હૂમના કફન દફનનો ખર્ચ અને કર્જ હોય તો તે અને ત્રીજા ભાગ સુધીની વસીયત અદા કર્યા પછી જે કાંઈ બચે તેમાથી અર્ધો માલ મર્હૂમની દીકરીને મળશે અને બાકી રહેલો અર્ધો માલ મર્હૂમનો બાપ હોય તો તેને નહી તો ભત્રીજાને એ કોઈ ન હોય તો કાકાને એ પણ ન હોય તો કાકાના દીકરાને મતલબ કે પૂરેપૂરા માલની વસીયત ચાલશે નહી મસ્જિદમા ત્રીજો ભાગ આપી બાકી વારસોને મળશે

સવાલ—એક માણસે કુરબાનીના અમુક જાનવરો બકરી ઈદના દિવસે કુરબાન કર્યા અને તેના ચામડા વેચી એક નવુ જાનવર કુરબાનીનું ખરીદ કર્યું અને તેનુ ગોશ્ત ગરીબોને વહેચ્યુ તેને પૂછપરછ કરવાથી કહેવા લાગ્યો કે મે એ માટે આ કામ કર્યું છે કે જેથી ગરીબોને વધુ ગોશ્ત મળી શકે અને લાભ પહોચે માટે એમ કરવુ જાયઝ છે કે કેમ?

જવાબ—કુરબાનીના ચામડા પોતે માલિક વાપરવા માટે રાખી શકે છે તેમજ કોઈને લિલ્લાહ આપી શકે છે વધુ બેહતર તો એ છે કે કોઈ ગરીબને સ્વતંત્ર માલિક બનાવી આપી દેવામા આવે પણ પોતે માલિક તે ચામડાને વેચે નહિ અને જો વેચે તો તેની કીમતના પૈસા પોતે ખાવા દુરસ્ત નથી કોઈ પણ ગરીબને ખેરાત કરી આપે પરંતુ સવાલમા દર્શાવ્યા મુજબ કરવુ દુરસ્ત નથી અસલ જે કુરબાનીયો કરવામા આવી છે તે ચામડા પોતાના વપરાશમા રાખવા ન હોય તો તે ચામડાઓને અથવા વેચ્યા હોય તો તેની કીમતને ખેરાત કરી આપવી જરૂરી છે (દુર્રે મુખ્તાર—આલમગીરી)

સવાલ અમારે ત્યા કુરબાનીના ચામડાઓ અંજુમનમા ભેગા કરવામા આવે છે અને તે ચામડાઓ વેચી તેની કીમતના નાણા અંજુમનમા જમા રહે છે અને કોઈ ગરીબ ગુરબાઓ મરી જાય તો તે પૈસા કફન દફનમા વાપરે છે પરંતુ હજી ગયા વરસની એ રકમમાથી રૂપીઆ વધેલા છે તો કંઈ વાંધો પડશે કે નહિ?

જવાબ—કુરબાનીના ચામડાઓનો કોઈ પણ માણસને અથવા અંજુમનના સેક્રેટરીને માલિક બનાવી આપવામા આવે ફરી તે સ્વતંત્ર માલિક બની તે રૂપીઆ અંજુમનમા આપી દે ત્યાર બાદ તે નાણા કફન દફનના કામમા કે બીજા કોઈ સારા મઝહબી કામમા વાપરી શકાય છે પરંતુ પ્રથમ કોઈને પણ સ્વતંત્ર માલિક બનાવવુ જરૂરી છે ફરી તે રૂપીઆ એક વરસમાજ પૂરા થવા જોઈએ એમ જરૂરી નથી બચેલા

રકમ બીજા વરસમા પણ વાપરી શકાય છે એમા કશો વાંધો નથી. આ ખુલાસો ફિકાહની કિતાબો જોતા માલૂમ પડે છે

સવાલ-ધરેણુ ઔરતના પહેરવાના છે તેનુ ઔરત કહેતી હોય કે મારો મરદ મને બક્ષિશ કરી ગએલ છે કોઇ ગવાહ ન હોય તો તે બક્ષિશ થઈ શકે કે નહિ? અને કદાચ ગવાહ મને તો તે કેવા પ્રકારના ગવાહ જોઇએ? મરદ ગવાહ હોય તો મરદ ગવાહ કેટલા જોઇએ? અથવા ઔરતોમાથી ગવાહ મળે તો કેટલી ઔરત ગવાહ હોય તો ચાલે? મરનારનુ ધરેણાનુ બક્ષિશનામુ લખેલ નથી

જવાબ-મોટે ભાગે ધરેણાનો રીવાજ એમ છે કે ઔરતને માત્ર પહેરવા માટેજ આપવામા આવે છે અને તેનો માલિક તેણીનો ધણી રહે છે અને બક્ષીસ કરવા વિષે માનબર બે ગવાહ મરદો હોય અથવા એક મર્દ અને બે ઔરતો માતબર ગવાહ હોય અથવા તો વિલમા લખેલુ હોય યા બક્ષીશનામુ લખી આપ્યુ હોય અને બક્ષિશ કરતી વેળા તે ધરેણા તેણીને માલિક તરીકે સોપી આપ્યા હોય તો કાયદેસરનુ બક્ષિસ ગણાશે, નહિ તો ધણીના ગુજરી જવા પછી માત્ર તેણીના કહેવાથી ખરી રીતે બક્ષિશ મનુગામા આવશે નહિ અને તેમા બધા વારસોનો હક લાગુ પડશે.

સવાલ-એક બાઈ ગુજરી ગઇ છે તેણે પાછળ પોતાનો એક ધણી, એક છોકરો અને બે છોકરીઓ છોડી છે તો વહેચણી કેવી રીતે થશે? એટલે એક રૂપીઆમાથી વહેચણી કરી બતાવશો રૂપીઆ ૫૯૦ અને ૧૧ આના વહેચી આપશો

જવાબ-રૂપીઆ એકમાથી ચોથો ભાગ એટલે ચાર આના ધણીને મળશે અને બાકીના બાર આનામાથી ૭ આના છોકરાને મળશે અને ત્રણ ત્રણ આના દરેક છોકરીને મળશે પરતુ વારસા વહેચણી પહેલાના શરઇ હકો પ્રથમ અદા કરવા જરૂરી છે ત્યાર બાદ વારસો વહેચવામા આવે જો પ્રથમના શરઇ હકો અદા કર્યા બા રોકડ રૂપીઆ ૫૯૦-૧૧-૦ વહેચવાના છે તો વારસોને આ મુજબ મળશે

ધણીને રૂા ૧૪૭ ૧૦-૯ છોકરાને રૂા ૨૨૧-૮-૧ાા તથા બને છોકરીઓને રૂા ૧૧૦-૧૨- ાાા મળશે

સવાલ મરનારના ફાતેહા દરદ ઝિયારીત તથા ફકીરા ખવડાવવાનુ ખર્ચ બાદ કરીને વારસદારોને વારસો મળે કે કેમ?

જવાબ-જો મરનારે પોતાની પાછળ નિસ્બાહ ખેરખેરાત કરવા વિષે પોતાના માલમાથી કે સુધી વસીયત કરી હોય તો તેના પાછળ તેની વસીયત મુજબ સારા સવાબના કામમા ખર્ચ કરવુ જરૂરી છે પરતુ ઝિયારત કે ચાલીસુ અથવા બારમુ વગેરે આજકાલની ચાલુ રસમો અદા કરવી જરૂરી નથી બલ્કે રિવાજોની પાબદી કરવી ગુનાહનુ કારણ થઇ પડે છે અને જો મરનારે વસીયત કરી ન હોય તો તેના માલમાથી જરૂરી કફન દફનનો ખર્ચ અને કર્ઝ હોય તો તે અદા કરી બાકીનો બચેલો સઘળો માલ વારસોમા વહેચવો જોઇએ અને વારસોની રજામદી વિના કોઇને ખર્ચ કરવો દુરસ્ત નથી, અને જો મરનારના વારસોમા સઘળા અથવા એક નાબાલેગ હોય તો તેઓની રજા પણ માતબર નથી મોટા વારસો પોતાના હિસ્સામાથી ખરચી શકે છે પણ નાબાલેગ વારસની એક પાઇ પણ ખર્ચ કરવામા આવે નહિ

સવાલ-અહીંઆ અમારી એક નાનકડી જમાઅત "ખિલાફે તાઝિયાદારી" અને બીજી જિદઅતોના રદ માટે ઉભી થએલ છે આ અમારી જમાઅત જ્યારે તાઝિયાદારીના વિરૂદ્ધ ઉલમાએ હિન્દના ફતાવાઓ હાજર કરે છે, તેમજ બીજી દલીલોથી સમજાવે છે, ત્યારે ત્યારે અમારા ખિલાફની જમાઅત એક દલીલ ઉભી કરે છે એ દલીલ અમોને મુઝવે છે માટેજ અત્રે લખવાની ફરજ પડે છે તેઓ દલીલ કરે છે કે તાઝિયાદારી તૈમૂર બાદશાહના વખતથી શરૂ થએલ છે અને તેજ સીલસીલો આજ દીન સુધી જારી છે તૈમૂર બાદશાહ ઔરંગઝેબ (આલમગીર રહ૦) બાદશાહના પૌત્ર થએલ છે તો આલમગીર (રહ૦) દીનમાં સમજદાર અને પરહેઝગાર હોવા છતા તેમની મહાન મશહુર કિતાબ આલમગીરીમા તાઝિયાદારીના નાજાએઝ યા હરામ હોવા વિષેનો ફતવો શા માટે આપેલ નથી? તેઓ સત્તાશાળી હોવા છતા શા માટે તેઓના વખતમા તાઝિયા થતા હતા? તેમણે શા માટે મનાઈ કરેલ નથી? અમારે આપને પુછવાનુ કે તેમના વખતમા તાઝિયા થતા? શુ 'આલમગિરી'મા તે માટે મનાઈ છે? તેમણે પોતે તે માટે કદી મનાઈ કરેલ? તેમની કોઈ તારીખી કિતાબમા તેની મનાઈ વિષે લખાણ છે? તેઓના જમાનામા તાઝિયા પરસ્તી કેટલે દરજ્જે થતી? તેઓએ તાઝિયાદારી માટે કોઈ હુકમ ઉઠાવેલ? તેઓ તાઝિયા પરસ્તીમા માનતા હતા? આ દરેક સવાલોના જવાબ સંપૂર્ણ હવાલા સહીત આપશોજી

જવાબ-મોહર્રમનો મહીનો ઇસ્લામી પહેલો મહીનો ઘણો બુઝર્ગીવાળો અને મુબારક છે એની ફઝીલતો સહીહ હદીસે ઘણી સાબેત છે એ મુબારક માસમાં ફરી દસમી તારીખ એટલે આશુરાનો ઇસ્લામની રૂએ ઘણોજ મરતબો ગણવામા છે જેની ફઝીલતથી કોઈ પણ મુસલમાન નાવાકીફ નથી એવા બરકતવાળા દિવસે તાઝિયાદારી તેમજ તાઝિયાદારીને ઇસ્લામી શીઆર (તરીકા) સમજવું ઘણીજ ભુલ ભરી વાત ફાસેદ અકીદો છે ઇમામ હુસેન (રદી ') રૂહ મુબારકને સવાબ પહોચાડવા સારા ' ભર્યા કામ કરવા જોઇએ કુર્આન શરીફ દુરૂદ શરીફ તથા તસ્બી તહલીલ પઢી ' ખૈર ખૈરાત કરી સવાબ પહોચાડવો જોઇએ પણ જ્યારે મુસલમાનો તાઝિયા અથવા ત્યા બુરાક કાઢી બેઅદબીના કરે છે જે ખરેખર મુસલમાનોને શરમ જેવુ કામ છે હવે જાણીતો જે આ વાત પકડે છે કે આલમગીર (રહ૦ તાઝિયા [મનાઈ કરી નથી તેમજ તેમની મશહુર કિતાબ 'ફતાવા આલમગીરી'મા મનાઈ લખેલી ન એ તેઓનુ બ્હાનુ નકામુ અને ખોટુ છે " "તાઝિયાદારીની હકીકત" નામ રિસાલામા જણાવેલુ છે કે તેમણે વિષે મના કરતા હતા અને બીજા જ કામોમા મશ્ગુલ હતા, જેથી એ બાબત આમમા પડતા કાઈ પગલા ભરી શક્યા ન અને 'ફતાવા આલમગીરી'મા એ વિષે ક નથી તેથી તાઝીયાદારી સાબિત થતી ન' એ તો એક ખોટુ બહાનુ છે હઝરત હ અને હુસેન (રદી)ના વાલિદ બુઝર્ગવાર હઝ અલી (રદી) શહીદ થયા હતા તો શુ હઝ હસન, હુસેન (રદી)એ તેમજ બીજા ઇમામો

તાઝિયા કાઢયા હતા ? તેમજ હઝરત ઉસમાન (રદી) પણ શહીદ થયા હતા તેમના બાદ સહાબા (રદી)એ તાઝિયા કાઢયા હતા ? એ વિષે બીનકુલ સાબિત નથી તાઝીયા તયા અલમ અને બુરાક કાઢવા ચારે મઝહબોથી સાબિત નથી. તેમજ તરીકતના ચારે સરદારોથી સાબિત નથી અગર એ કામ સારા હોત તો જરૂર હઝરત પીરાન પીર શેખ અબ્દુલ કાદિર જીલાની (રદી) ત્થા ખાજા મોહીયુદ્દીન ચિસ્તી (રદી૦) અને હઝરત ઇમામે રબ્બાની મુજદદીદ અલફે સાની (રદી) વીગેરે બુઝુર્ગાને દીન, ઓલીયાએ કિરામ જરૂર કરત એના બિદઅત અને હરામ હોવા વિષે તેમજ અકીદાની રૂએ એમા કેટલાક કામો શિર્ક થવા વિષે દેહલી, સાહરનપુર, મીરઠ, બરેલી, બદાયૂન, લખનૌ કાનપુર વિગેરે લગભગ બધા હિંદુસ્તાનના આલિમોના એકમતે ફતાવા મૌજુદ છે મૌલાના અબ્દુલ હૈયા સાહેબ લખનવી ફીરંગી મહેલી (રહે) પોતાના 'મજમુઆ ફતાવા'મા તેમજ મૌલવી અહમદ રઝાખા સાહેબ પોતાના 'ફતાવા રિદવીયાહ'મા તાઝિયાદારીને બિદઅત અને હરામ લખે છે માટે એ કામથી મુસલમાનોએ ઘણુ દૂર રહેવુ જોઇએ કારણ કે તાઝિયા બનાવવા અને એને માનવામા કાફિરો મુસલમાનો ઉપર ટીકા કરે છે કે, અમને મૂર્તિ પૂજાથી રોકવામા આવે છે, અને મુસલમાનો પોતાના હાથે કાગળ અને કામડીઓની મૂર્તિ બનાવી પૂજે છે ખુદાની પનાહ! કેટલી શરમ ભરી વાત છે ? એટલા રૂપિયા કોઈ ઇસ્લામી કાર્યમા ખર્ચ કરવામા આવે તો મુસલમાનોને ઘણો લાભ પહોચે અને ફુઝુલ ખરચીથી બચી જાય તાઝિયા બનાવવાથી ઇમામ હુસેન (રદી)ની રૂહ ખુશ થતી નથી બલકે નારાઝ થાય છે આપની રૂહ મુબારકને અઝાબ પહોચાડવા એટલા રૂપિયા ખરચી મુસલમાનોના ગરીબ બાળકોને તાઅલીમ આપવામા આવે તો ઘણુ બહેતર કામ થાય અલ્લાહપાક સર્વેને સારી સમજ આપે આમીન

નવાં કપડાં

અનુવાદક "રેઝા" કાઝી

તમે ઘણા શહેરો જોયા હશે અને એને મ્હારૂ સદ્‌ભાગ્ય સમજો કે મ્હેં પણ થોડાક જોયા છે કોઇ ઠેકાણે તાજમહાલ છે તો કોઇ ઠેકાણે જુમ્મા મસ્જિદ અને કોઇ ઠેકાણે ચોપાટી છે, તો કોઇ ઠેકાણે શાલીમાર. કોઇને પોતાના પ્રભાત પર ઘમંડ છે તો કોઇને સંધ્યા પર ગર્વ આ ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક વિશિષ્ટતાઓ સિવાય એમા ઝાઝો ફરક લાગતો નથી વિજળીના પ્રકાશમા ઝગઝગતી ડામરની લાંબી સડકો, જાતજાતના માલથી સજાવેલ દુકાનો, સુંદર મોટરો અને પવનથી ફરફરતી રંગીન સાડીઓ, પફ પાવડરના ઓપ ચડાવેલ મુખડા, ધૂમાડો નીકળતા ઓષ્ઠો અને નિકાળમા કંઇક બીજું જોવા તરસી રહેલી નઝરો, તમારી દ્રષ્ટિની પણ એ સુંદર દ્રશ્યોથી અથડામણ થઇ હશે અને તમે એ પણ જોયું હશે કે પ્રકાર પ્રકારની વસ્તુઓથી ભરેલી દુકાનોના પાછળ ઘણાં ઘરો એવાં પણ છે કે જેના રહેવાસીઓને ઓઢવા અને પાથરવાની વસ્તુઓ પણ મળતી નથી વિજળીના પ્રકાશમા ઝગઝગતી સડકોથી થોડે દૂર કેટલાય ઘરો એવા પણ છે કે જ્યા કદી કદી દીવો બળે છે

" આ તો અમારી ઝિન્દગીની સામાન્ય વાતો છે અમારી દ્રષ્ટિ એ વસ્તુઓથી એટલી પરિચિત થઇ ગઇ છે કે એ તફાવતને કોઇ પણ જાતની અગત્યતા આપી શકતા નથી, અને વળી આ પ્રગતિશીલ વિજળી ઝડપે ફાળ ભરતા યુગમા કોની કને એટલો અવકાશ છે કે તે દર પ્રભાતે ઉઠીને જોઇ લે કે સૂર્ય પૂર્વ દિશાથીજ ઉગે છે

પરંતુ હું તમને કેવી રીતે કહું કે હું સ્વભાવિક રીતે લાગણીવશ છુ અને જ્યારે હું કપડાથી ભરપૂર દુકાનો સામેથી જાઉ છુ તો મ્હને એક ઘટના યાદ આવી જાય છે,

હું શહેરથી દૂર અભ્યાસ અર્થે છાત્રાલયમા રહેતો હતો શહેરમા કોઇકવાર આવવુ થતુ એક વેળા હું શહેરના મોટા બજારમાંથી જઇ રહ્યો હતો કે મ્હને એક માણસે રોક્યો

"શ્રીમાન સાંભળો !" મ્હેં ફરીને જોયુ તો તે એક ભીખારી હતો

તમે પણ ઘણાં ભિક્ષુકો જોયા હશે તેઓ ઘણી જાતના હોય છે હું એક અનુભવીની પેઠે તેઓની જાતો ગણાવવામા તમારો સમય ખરાબ કરવા ઇચ્છતો નથી હા તો ! તે બુઢ્ઢો ચીથરેહાલ વાળોમા ધૂળ, દાઢી અને મૂછ વધી ગએલી, થરથરી રહ્યો હતો લાગતુ હતુ કે તેને મેલેરીઆનો રોગ હોય લથડતી જીભે કહેવા લાગ્યો

"શ્રીમાન ! આપ જાણો છો ? કરીમને નવા કપડાનો શોખ હતો દુનિયાવાળાઓએ તેને નવા કપડા સીવડાવી આપ્યા "

એમ કહી તે ભય પમાડે એવી રીતે હસી પડી ચાલતો થયો કોઇ પથિકે ' ગાંડો છે " કહી મ્હારૂ આશ્ચર્ય દૂર કર્યું

તેનું હાસ્ય અને તે શબ્દો મ્હારા કર્ણોમાં દીર્ઘ સમય સુધી ગુંજતા રહ્યા, કિંતુ મ્હારૂં દિમાગ એ કોયડાનો ઉકેલ ન કરી શક્યું.

થોડા મહિના પછી હું એક દિવસ શહેરમાં મ્હારા મિત્રને ત્યાં બેઠો હતો કે તેજ ભિક્ષુક મારી સામેથી પસાર થયો, હું દરવાજા પાસે ઉભો રહીને તેને જોવા લાગ્યો. સામેથી એક વાણિયો મનોમન કંઇ બડબડાટ કરતો આવી રહ્યો હતો. તેણે તેને પણ તેજ શબ્દોથી સંબોધ્યો.

"શ્રીમાન સાંભળો! કરીમને નવા કપડાનો શોખ હતો. ફળિયાવાળાઓએ તેને નવા કપડાં સીવડાવી આપ્યા."

પરંતુ વાણિયાએ કશું લક્ષ આપ્યું નહિ. તેતો પોતાના ખાતાનો હિસાબ વિચારતો ચાલતો થયો.

"આ પાગલને તું જોઇ રહ્યો છે?"

"હા! અને વિચારી રહ્યો છું કે તે દરેક માણસ આગળ એજ શબ્દો કેમ ઉચ્ચારે છે! એ શબ્દોમાં જરૂર ભેદ છુપાયેલો છે."

'હા! એક વિચિત્ર અને દર્દનાક ભેદ જાણવાની ઇચ્છા છે?"

તે એક કડિયો હતો. એક વખત તે બીમાર પડ્યો અને બીમારીમાં તે લકવાનો ભોગ થઇ પડ્યો, મેહનત અને મજૂરી કરવાથી અશક્ત થઇ ગયો, તેની સ્ત્રી કોઇને ત્યાં કામ કરતી હતી. આમ તેનું અને તેના બાળકનું પૂરૂં થતું હતું, પણ તે બીમાર પડી અને થોડા દિવસો પથારીમાં ઘસીને અનંત નિદ્રામાં પોઢી ગઇ, અંતે તેણે પેટનો ખાડો પૂરવા ભીખ માગવી શરૂ કરી. એ સિવાય બીજું શું કરી શકતો હતો?

પરંતુ ભીખ માગવાનું શરમભર્યું કામ પણ તેના ભાગ્યમાં ન હતું. તેના ભાગ્યમાં કંઇ ભળ્યું જ લખાયું હતું.

ચાર વર્ષના બાળકને પણ માંદગીએ પોતાના ક્રૂર પંજામાં પકડી લીધો. પડોશીઓ ફ્રી દવાખાનેથી દવા લાવી આપતા હતા. એક દિવસ સવારે પડોશીઓએ જોયું કે, છોકરાનું શબ સામે પડ્યું હતું અને તે એક નજરે માથે સરાણું બેઠો બેઠો તેનો ચહેરો તાકી રહ્યો હતો, ન તેની આંખોમાં આંસુ હતા, ન જીભ પર શબ્દ.

ફળિયાવાળાઓએ ઉઘરાણું કરીને કફન દફનની વ્યવસ્થા કરી આપી. શબને નવડાવીને કફન પહેરાવ્યું અને છેલ્લીવાર ચેહરો દેખાડવવા માટે લોકો તેને પણ પકડી લાવ્યા. થોડી વાર સુધી તે બાળકનો ચહેરો માનપૂર્વક જોતો રહ્યો, એકાએક તે જોરથી હસ્યો.

"ઓહો! ફળિયવાળાઓએ તો એને નવા કપડાં બનાવી આપ્યા!" તે દિવસથીજ તે આજ સ્થિતિમાં છે, તે રસ્તે જનારાઓને અટકાવીને આજ શબ્દો કહેતો ફરે છે.

'હું પહેલાંજ કહી ચૂક્યો છું કે હું સ્વભાવિક રીતે લાગણીવશ છું. હું મ્હારી આ કમજોરીને સ્વીકારૂં છું, કદી કદી જ્યારે હું કોઇ નાદાન ઓગણીસહાલ બાળકોને ભીખ માગતાં જોઉં છું અથવા કોઇ કપડાંથી ભરપૂર દુકાન સામેથી જાઉં છું તો આ પાગલના શબ્દો મ્હારા કર્ણોમાં ગુંજવા લાગે છે. મ્હારી વ્યાકુળતાનો કોઇ પાર રહેતો નથી, મ્હારી કલ્પના એક નિર્દોષ બાળકનું સફેદ કપડાંમાં લપેટાયેલું શબ મ્હારી આગળ રજુ કરી દે છે.

અ ૦ ડ ૦ ગ ૦ તા

અનુવાદક "હાશિમ" ટીમોલ

દોસ્તો! આવો જીવન-નૌકાને સુદૃઢ બનાવી લઈએ

આકાશ વાદળોથી છવાય જાય તેની લેશ માત્ર પરવા ન કરો. રૂના શ્વેત ઢગલાઓ શ્યામવર્ણા થઈ જાય પરંતુ તમે તમારા નિશ્ચય અને નિર્ધારમાં અડગ રહો! જેમ જેમ પરાજયનો ભય દેખાવા માંડે તેમ તેમ યુદ્ધના દાવાનળમાં યાહોમ ઝીંપલાવી દો. કિંતુ મૃત્યુનું ભયાનક સ્વરૂપ જોઈને બેદરકાર ન બનશો કેમકે એનો વા'ર શમ્શીરનો વા'ર હોય છે

આવો! સત્યના સંદેશકની સાથે પ્રેમનો સંબંધ ગાઢ કરીને રણક્ષેત્રમાં પ્રાણની બાજી લગાવીને અમર જીવન પ્રાપ્ત કરી લઈએ એજ અલ્લાહનો હુકમ છે એજ અડગતા છે એજ અડગતાએ જગતના અશક્યને શક્યમાં પલ્ટાવી નાખ્યું છે. નિર્બળ પોતાની કોમને માટે ભારરૂપ છે ખુદાને મુનાફિકો અને કમઝોરોથી પ્રેમ નથી ખુદાના શેર બનો. "શેરે ખુદા" તેજ છે, જે પોતાના ઇરાદા અને નિર્ધારમાં પર્વતની જેમ અડગ છે

કોમના દ્રોહી અને મુનાફિકોને હમેશા પરાજયનો સામનો કરવો પડે છે તે ખરા અર્થમાં મુસલમાન નથી તેને અલ્લાહનો ડર નથી આજ તો કાયરોની ઝબાન પણ "અલ્લાહો અકબર" અને "ઝિંદાબાદ"ના નઅરા લગાવી રહી છે ડર અને ભય હિમ્મત અને શૂરવીરતામાં ફેરવાઈ ગયો છે અન્નદાતાજ અનંત સત્ય છે પછી હમને ડર અને બીક કોની? ગદ્દારી અને કમઝોરી આમારા દિલોમાં ભયાનક ચિણગારીઓ પેદા કરે છે

શું તમારા દિલમાંથી અરબોના અજોડ અને અનન્ય શૌર્યનો ઉજ્વલ ઇતિહાસ નાબૂદ થઈ ગયો? જેણે રોમનો અને ઇરાનીઓના મહાન સામ્રાજ્યોના તખ્તા ઉંટાવી દીધા હતા? તેઓની લશ્કરી સંખ્યા કેટલી હતી? તેમની પાસે કેટલા શસ્ત્રો હતા? તેઓ કેવળ અલ્લાહ પરજ વિશ્વાસ રાખતા હતા તેનાજ નામ પર લડતા હતા એજ વિશ્વાસ અને આસ્થાને પ્રતાપે તેઓને મહાન અને ભવ્ય વિજયોની ચાવીઓ મળી તેમના પ્રભાવ, આણ અને દબદબાથી પૃથ્વીનો ખૂણેખૂણો કંપી ઉઠતો હતો બહાદુર બનીને સમસ્ત જગત પર રાજ્ય કર્યું તેમના અંતરમાં પરાજય અને શિકસ્તના વસવસા સુદ્ધા ન આવ્યા તેઓ સાચા અર્થોમાં ઇસ્લામીના સિપાઈ હતા ઇસ્લામના અર્થો સમજતા હતા તેઓ જાણતા હતા કે પોતે ખુદાના સૈનિક છે અને એજ વિચારોને લઈ સ્વતંત્ર થયા રૂધીરની નદીઓ વહાવીને આઝાદી મેળવી ખુશામદ ન કરી ભીક્ષા ન માગી

અગર વિજયી થઈને જીવતા રહેવું હોય તો પહેલા મૃત્યુ પર વિજય મેળવવો પડશે એજ સૈનિકોનો સિદ્ધાંત છે તેઓ સૈનિક કહેવડાવવાને પાત્ર નથી, જેઓ શત્રુની ફોજ જોઈને કંપી ઉઠે, ધ્રુજી જાય. અને આંખોમાં ઇંન્સા પડખાયા પાડે સૈનિક તે છે જેની પ્યાસ

પાઉન્ડ -૫-૫-૦ મેસર્સ આદમ ઇસપ, એન્ડ કું (ધોળવડ વાસી) સ્ટેન્ડરટન (દક્ષિણ આફ્રિકા)

" ૨૫-૦-૦ મી ઇ એ સુરાની (") " " "

" ૧૦ ૧૦ ૦ મેસર્સ આઇ મોહમ્મદ એન્ડ કું (ધોળવડ વાસી) બેટરેન્ડ જીન (જી૦ ") "

" ૧૨ ૧૦-૦ " એ મોહમ્મદ એન્ડ કું (ધોળવડ વાસી) પાઆરડેકોપ (ટ્રાસ્વાલ)

" ૧-૫-૦ " ફિરમાન કેશ સ્ટોર્સ (ભાણુવડ વાસી) " "

" ૫-૦-૦ " દાનુ કેશ સ્ટોર્સ (ભાણુવડ વાસી) રસ્ટહોફ (જી સ્ટેન્ડરટન)

" ૧૦-૦-૦ " મુસાજી એન્ડ કું (ધોળવડ વાસી) ક્રોમકેમ્બ (" ")

" ૧-૧-૦ મી એમ ઇ બિરિમદશાહ (ડાભેલવાસી) " " (" ")

" ૨-૧૦ ૦ " ઇસમાન સુલેમાન ભાવાભાઈ (ભાણુવડ વાસી) સ્ટેન્ડરટન

" ૫-૫-૦ " અલી આમદ (") " "

" ૩૫ ૧૦-૦ " સલાઉદ્દીન ચમ્સુદ્દીન (ઉન વાસી)

" ૩૫-૧૦ ૦ " મોહમ્મદ અહમદ કડોદીયા

" ૨૯-૦-૦ " મોહમ્મદખાન ગુલાબખાન અને ઇસ્માઇલખાન ગુલાબખાન

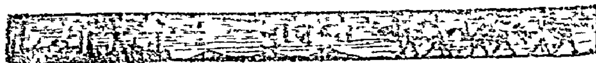
રૂા ૭૫૦-૦-૦ મી. ઇસ્માઇલ કાસિમ વાલોડ (વાલોડ વાસી) સ્ટેન્ડરટન

રૂા. ૧૩૨-૮-૦ " ચાંદમુદ્દીન ફખરૂદ્દીન શેખ (ઉનવાસી) "

રૂા. ૨૫૦-૦-૦ " ઇસ્માઇલ કાસિમ વાલોડ (વાલોડ વાસી) "

રૂા. ૧૧૩૭-૮-૦

(વધુ આવતા અંકે) સુફિયાહ.

૧૯૯૫ : મુસ્લિમ–શાદી, અને જન્મ–મરણ.

શાદી

તા ૮–૧–૪૩ અબ્દુરેહમાન નુરમોહમદ પીરમોહમદ ગગરેજની શાદી મરીયમબીબી તે હાલેખા મહિખા બડીયારોની છોકરી સાથે

તા ૨૭–૧–૪૩ શેખ પીરભાઈ આઝમ આરેફની શાદી હમીદાબીબી તે અહમદ હુસેન પરેલની છોકરી સાથે

તા ૨૮–૧–૪૩ મલેક ઉસમાન મલેક જાફરની શાદી સુબ્હાનબીબી તે શેખ આઝમની છોકરી સાથે

તા ૩૧–૧–૪૩ કાસિમ ઇબ્રાહીમ ઇસ્માઇલ મુલ્લાની શાદી અમીનાબીબી તે કાસિમ મોહમદ ઓલાની છોકરી સાથે

તા ૩૧–૧–૪૩ રસુલખાન હામેદખાન ગુલઝારખાનની શાદી રસુલબીબી તે શેખ મોહમદ શેખ રહેમતુલ્લાહની છોકરી સાથે

તા ૪–૨–૪૩ આઝમ ઇબ્રાહીમ આઝમ ઇસ્માઇલની શાદી ખતીજાબીબી તે આઝમ હાશિમ ટીનીની છોકરી સાથે

જન્મ

૧–૧–૪૩ ઇબ્રાહીમ અહમદ સાલેહભાઇને ત્યા છોકરી આયશાબીબી

૧–૧–૪૩ અબ્દુર્રેહમાન હાજી મલેકને ત્યાં છોકરી માણબીબી

૪–૧–૪૩ અબ્દુલહમીદખાન મોહમદખાનને ત્યા છોકરી રૂકૈયાખાતુ

૭–૧–૪૩ ઇસ્માઇલ રહેમાનને ત્યા છોકરી ફાતમાબીબી

૮–૧–૪૩ ઇસ્માઇલ કાસમને ત્યા છોકરી રસુલબીબી

૧૦–૧–૪૩ મોહમદ ઇબ્રાહીમ આરેફને ત્યા છોકરો ઉમર

૧૪–૧–૪૩ સૈયદ અબ્દુલકરીમ સૈયદ અબ્દુલ્લાને ત્યા છોકરી મ યમ બેગમ

૧૫–૧–૪૩ ગુલામ દસ્તગીર ઇબ્રાહીમને ત્યાં છોકરો ઇબ્રાહીમ

૧૬–૧–૪૩ હુસેન ઇબ્રાહીમ ખાટકીને ત્યા છોકરી હાજરા બીબી

૧૭–૧–૪૩ અહમદ યુસુફ મમુનને ત્યા છોકરી મેમુનાબીબી

૧૭–૧–૪૩ મલેક રસુલ મલેક હાસમને ત્યાં છોકરી મુગરાબીબી

૧૮–૧–૪૩ આઝમ મોહમદ સાલેહભાઇને ત્યાં છોકરો ઉમર

૧૮–૧–૪૩ રહીમખાન હમીદખાનને ત્યા છોકરો હુસેનખાન

૧૯–૧–૪૩ મીરઝા હમીદમીયા ગુલામમીયા ટેલરને ત્યા છોકરો પીરમોહમદ

૨૦–૧–૪૩ ગુલામ મોહમદ હાશમને ત્યા છોકરી ફાતમાબીબી

૨૧–૧–૪૩ હાજી મુસા ગુલામ આરેફને ત્યા છોકરો યાકુબ

૨૪–૧–૪૩ હાજી યુસુફ હાજી આઝમ ગુલામ-હુસેન પીપરડીને ત્યા છોકરો ઐયુબ

૨૪–૧–૪૩ અબ્દુર્રેહમાન ગુલામશાહ બત્તીવાળાને ત્યા છોકરો યુસુફ

૨૪–૧–૪૩ ઇસ્માઇલ ઇબ્રાહીમને ત્યા છોકરો ગુલામ મહીયુદીન

૨૬–૧–૪૩ મોલવી અહમદ આરેફ અશરફને ત્યા છોકરી મયમુનાબીબી

૨૬–૧–૪૩ ઇસ્માઇલ મોહમદ મદારીને ત્યા છોકરો અહમદ

૩૦–૧–૪૩ સૈયદ મોહમદ સૈયદ મુસ્તુફાને ત્યાં છોકરો સૈયદ મુસ્તુફા

૩૧–૧–૪૩ ગુલામ હુસેન અહમદ પીપરડીને ત્યા છોકરી મરયમબીબી

મરણ

૨–૧–૪૩ સકીનાબીબી તે રસુલ પીરભાઇ પાંજરીગરાની છોકરી ઉ વ ૨૨

૪–૧–૪૩ સૈયદ હુસેન સૈયદ છોટુ ઉ વ ૫૫

૧૬–૧–૪૩ આઝમ આરેફ ટેલ ઉ વ ૭૫

૧૮–૧–૪૩ સુલતાનબીબી તે હલીમ હાસમ સારવોનની છોકરી ઉ વ. ૩૦

૨૩–૧–૪૩ હવાબીબી તે હમીદખા રહીમખા ઉ માસ ૧૦

૨૪–૧–૪૩ વલી હુસેન ઉ વ ૭૫

૨૫–૧–૪૩ હનીફાબીબી તે યુસુફ હાશિમ બરચાની છોકરી ઉ વ ૯

૨૫–૧–૪૩ સૈયદ હુસેન સૈયદ અલી ઉ દિ ૧૫

૨૫–૧–૪૩ હવાબીબી તે યુસુફ કાસમ મન્સુરની છોકરી ઉ વ ૪

૨૭–૧–૪૩ આનાબીબી અહમદ ઇબ્રાહીમ કાકાની ઉ. વ ૫૦

૨૮–૧–૪૩ મોહમદ હુસેન ઇબ્રાહીમ મોતીવાલા ઉ વ ૫૦

૨૮–૧–૪૩ ફાતમાબીબી તે ઇસ્માઇલ ભાઈમીયાની છોકરી ઉ વ ૬૫

૨૯–૧–૪૩ આફસાબીબી મોહમદ હુસેન સરસવાલા ઉ વ ૩॥

૩૦–૧–૪૩ ફાતમાબીબી તે ગુલામ મોહમદ હાસમની છોકરી ઉ દિવસ ૫

કેલેન્ડર અને ૧૩૮૨ હિજરી અને ૧૯૬૩

	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯ ૫	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૧૧ ૧૮ ૨૫ ૫	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૧૨ ૧૯ ૨૬
જુમ્મા	૨ ૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦ ૬	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૧૩ ૨૦ ૨૭ ૬	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૧૩ ૨૦ ૨૭
છનીચર	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૧૦ ૧૭ ૨૪ ૩૧	૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૧૪ ૨૧ ૨૮ ૪
પીર	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૧૧ ૧૮ ૨૫ ૧	૨ ૯ ૧૬ ૨૩	૮ ૧૫ ૨૨ ૧	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯ ૫
મંગળ	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૧૨ ૧૯ ૨૬ ૨	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૯ ૧૬ ૨૩ ૨	૨ ૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦
બુધ	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૧૩ ૨૦ ૨૭ ૩	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૧૦ ૧૭ ૨૪ ૩	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૧૦ ૧૭ ૨૪ ૩૧
જુમેરાત	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૧૪ ૨૧ ૨૮ ૪	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૧૧ ૧૮ ૨૫ ૪	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૧૧ ૧૮ ૨૫ ૧
	રબી-આખર	**એપ્રીલ-મે**	**જમા-અવ્વલ**	**મે-જુન**	**જમા-આખર**	**જુન-જુલાઇ**
જુમ્મા	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૨ ૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮ ૪	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૧૧ ૧૮ ૨૫ ૨
શનીચર	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૧૦ ૧૭ ૨૪ ૧	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬ ૩
ઇતવાર	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૧૧ ૧૮ ૨૫ ૨	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૨ ૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭ ૪
પીર	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૧૨ ૧૯ ૨૬ ૩	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૧૦ ૧૭ ૨૪ ૩૧	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮
મંગળ	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૧૩ ૨૦ ૨૭ ૪	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૧૧ ૧૮ ૨૫ ૧	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯
બુધ	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮ ૫	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૧૨ ૧૯ ૨૬ ૨	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦
જુમેરાત	૨ ૯ ૧૬ ૨૩	૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭ ૩	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૧૦ ૧૭ ૨૪ ૧
	રજબ	**જુલાઇ-ઓગસ્ટ**	**શાબાન**	**ઓગ.-સપ્ટે.**	**રમજાન**	**સપ્ટે.**
જુમ્મા	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૨ ૯ ૧૬ ૨૩	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪
શનીચર	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૧૦ ૧૭ ૨૪ ૧	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫
ઇતવાર	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૧૧ ૧૮ ૨૫ ૧	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬
પીર	૧ ૮ ૧ ૨૯	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬ ૨	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭
મંગળ	૨ ૯ ૩	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪ ૩૧	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	[illegible]
બુધ	૩ ૧૦ ૨૪	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૨ ૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫ ૧	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯
જુમેરાત	૮ ૨૫	૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦
	શવ્વાલ	**ઓક્ટો.**	**ઝિલ્કાદ**	**ઓક્ટો.-નવે**	**ઝિલ્હજ**	**નવે-ડિસે.**
જુમ્મા	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૩ [illegible]
શનીચર	૨ ૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૨ ૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૪ [illegible]
ઇતવાર	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૩૧ ૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	૭ ૧૪ ૨૧ ૨૮	[illegible]
પીર	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૪ ૧૧ ૧૮ ૨૫	૨ ૯ ૧૬ ૨૩	૧ ૮ ૧૫ ૨૨	૧ ૮ ૧૫ ૨૨ ૨૯	૧૨ [illegible]
મંગળ	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૫ ૧૨ ૧૯ ૨૬	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	૨ ૯ ૧૬ ૨૩	૨ ૯ ૧૬ ૨૩ ૩૦	[illegible]
બુધ	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	૬ ૧૩ ૨૦ ૨૭	[illegible]	[illegible]	૩ ૧૦ ૧૭ ૨૪	[illegible]

Printed by ... Mangaldas Patel, at The 'Gangotri' Printing Press,
Kanpith, Khand Bazar, Surat
Published by Azam Ahmed Esmail Vahshi for Vahshi Sahitya Kary.
Tower Road, Surat

કારવાં

માર્ચ
૧૯૪૩

'વહશી' [illegible]

અનુક્રમણિકા

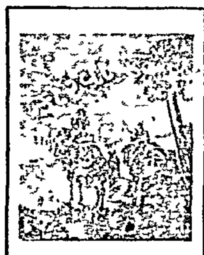
વાર્ષિક લવાજમ—હિન્દ અને [illegible] [illegible] પ [illegible]

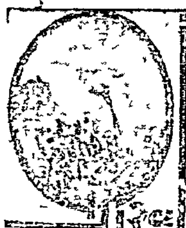
છૂટક નકલ પાંચ આના

[illegible] દર [illegible] મહીનાની પહેલી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે [illegible]

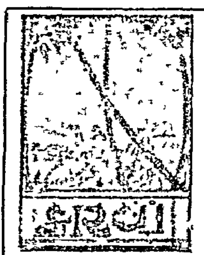
VAHSHI SAHITYA KARYALAYA

Tower Road Surat

પુસ્તક ચોથું ✦ અંક ૯મો

કિનારા દાખવો નૂતન, નબીજી !

[મુસદ્દસ]

ડૂબું છું વિશ્વના ઘન અંધારે,
ઉગારો દિવ્યતાની તેજ—ધારે,
કિનારો દાખવો નૂતન, નબીજી !

હું જીવન-કાર્યને ભૂલી ગયો છું,
થઈ બેભાન હું ભટકી રહ્યો છું,
કરો મુજ પંથને રોશન, નબીજી !

નિરાશા, યાતના દિલને દમે છે,
ઘડી ના હાશ ! મુજ ક્રંદન શમે છે,
કરો ઉલ્લાસના મંડન, નબીજી !

જગતના વૈભવોની ઝંખના ના,
સુખી બનવાની લગારે વેદના ના,
સદા હો હૃદયનું ચિંતન, નબીજી !

તમારો થઈને આવ્યો હું જગતમાં,
તમારો થઈને જીવું છું જગતમાં,
તમારો થઈ મીંચું નયન, નબીજી !

કરેલા પાપથી લાજી મરું છું,
ખુદાના કોપથી નિત થરથરું છું,
કરો ઉર દર્દના સિંચન, નબીજી !

કુર્આની જ્ઞાનથી દિલ ઝગમગાવો,
અમનના પૂર જીવનમાં વહાવો,
ખિલાવો આત્મનું ઉપવન, નબીજી !

ઇબાદતના ઝરણું દિલમાં વહાવો,
ખુદા સામે મને નિશદિન ઝુકાવો,
સુણાવો બાંગના ગુંજન, નબીજી !

તમારા પાક જીવનને સંભારું,
હદીસી બોધ રગરગમાં પ્રસારું,
કરો જીવનનું નવસર્જન, નબીજી !

દિવાનીને દુઆઓ છે જિગરની,
છે આશા મદીનની સફરની,
સફળ થઈ જાય આ જીવન, નબીજી !

તમારો દાસ છું રે પ્રાણપ્યારા,
તમારા પંથ જીવનમાં સહારા,
દઈ "કિસ્મત"ને દો દર્શન, નબીજી !

"કિસ્મત"

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અલ્લાહ તઆલાનું ફરમાન (કુર્આન)
મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહબ

(૨૩૪) વારૂ જેનો સીનો ખુદાપાકે ઇસ્લામ માટે ખોલી દીધો હોય, અને તે પોતાના પરવરદિગાર તરફથી (મળેલી) રોશનીમા (ચાલતો) હોય (શુ તે પાષણ હૃદયના કાફિર જેવો થઇ શકે છે) ત્યારે અફસોસ છે તે લોકો પર જેમના દિલ ખુદાપાકની યાદથી (ગાફિલ બની) સખત (થઇ ગયા) છે, અને એજ લોકો સ્પષ્ટ ગુમરાહીમા છે (કુર્આન)

× × × ×

(૨૩૫) અમે આકાશ તથા પૃથ્વીને અને જે કઇ તે માહે છે તે [illegible] પેદા કર્યું નથી, એ ધારણા તેઓ તો લોકોની છે જેઓ કાફિર છે, તો કાફિરો માટે જહન્નમનો અઝાબ છે (કુર્આન)

× × × ×

(૨૩૬) ખુદાપાકજ છે જેણે તમારા માટે રાતને બનાવી કે તેમા આરામ કરો અને દિવસને રોશન બનાવ્યો (કે તેમા કામ કરો) અલ્લાહ તો લોકો પર બહુ કૃપાવંત છે, પરંતુ ઘણા લોકો આભાર માનતા નથી (કુર્આન)

× × × ×

(૨૩૭) તેજ અમર છે તેના સિવાય કોઈની બંદગીજ નથી તો બંદગીને તેનાજ માટે ખાસ રાખી તેને પોકારો, સઘ ખૂબીઓ અલ્લાહને માટેજ છે જે સર્વ જગતનો પાલનહાર છે (કુર્આન)

× × × ×

(૨૩૮) અલ્લાહ તથા તેના ફરિશ્તા રસૂલ પર દરૂદ મોકલે છે, તો હે મોમિનો! તમે પણ તેમના ઉપર દરૂદ અને સલામ મોકલતા રહો (કુર્આન)

• • • •

(૨૩૯) અને અલ્લાહ તથા તેના રસૂલનો (ખુશીથી) હુકમ માનો કે જેથી તમારા ઉપર કૃપા થાય (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સલ૦નુ ફરમાન (હદીસ)

મૌલાના અબ્દુર્રહીમ માલિક ...

(૨૩૪) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યું કે મુસલમાનોનો કોઇ પણ હાકેમ જે તેઓના કામોનો માલિક થયો હોય ને ફરી તેઓ માટે કોશીશ ન કરે તેમ તેઓનો શુભેચ્છક ન બને તો તે તેઓની સાથે જન્નતમા દાખલ થશે નહિ (મુસ્લિમ)

* * * *

(૨૩૫) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જ્યારે તમારામાનો કોઇ ખાય તો તેને જોઈએ કે પોતાની આંગળીઓ ચાટે કારણ કે તે જાણતો નથી કે તેની કઈ આગળીમા બરકત છે. (મુસ્લિમ).

* * * *

(૨૩૬) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે માણસના મરણ કેડે સવાર સાંજ તેનું મૂળ સ્થળ સામે કરવામાં આવે છે જો તે જન્નતી છે તો જન્નત, અને જો તે દોઝખી છે તો દોઝખ દેખાડવામા આવે છે. પછી ફરિશ્તા તેને કહે છે આ તારૂ તે ઠેકાણું છે કે કિયામતના દિવસે ત્યા તને મોકલવામા આવશે. (સહીહૈન)

* * * *

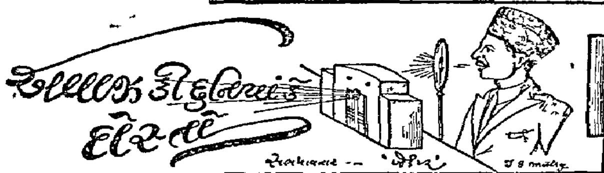
(૨૩૭) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે મનુષ્યને સબર (ધીરજ) કરતા વધુ વિશાળ રોઝી આપવામાં આવી નથી (સહીહૈન)

* * * *

(૨૩૮) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે કોઇ પણ મુસલમાન કોઈ ઝાડ રોપશે, તો તેથી જે વસ્તુ ખાવામા આવશે તે તેને માટે ખૈરાત છે અને જે તેમાથી ચોરાશે તે તેને માટે ખૈરાત છે અને જે કઇ તેમાનુ કોઇ નુકસાન કરશે તે તેને માટે ખૈરાત છે. (મુસ્લિમ)

* * * *

(૨૩૯) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જે લોકો ઉપર રહમ (દયા) નહિ કરે તેના ઉપર અલ્લાહ રહમ કરતો નથી. (બુખારી)

આવાઝકી દુન્યા કે દેરતો આ વેળા હુ તમને લડાઇની હકીકત સભળાવવા તેયાર નથી કારણ કે હવે લડાઇમા પણ કઇ રસ કસ રહ્યો નથી રશિયનો મ ર માર કરતા ધસે છે, ને જર્મનો ભાગાભગ કરતા પાછા હઠે છે કોઇ ટીમનો ધબડકો વળી જાય ને પ્રેક્ષકો કટાળી જાય તેમ રશિયાના મોરચા પર થયુ છે ટીમોશીકોની કાતિલ બોલીંગ આગળ એક પણ જર્મન ખેલાડી ટકી શકતો નથી, જો કે હીટલર પોતાના ખેલાડીઓને પાણી તો ખૂબ ચઢાવે છે, પણ જર્મનોને હવે થાકયા ગાડે ભાગ્યા જેવુ થયુ છે એ થાકી પાકાને લોધ થઇ ગયેના ખેલાડીઓ કોઈ છાયે બેસી જવાનો પ્રયત્ન કરે છે પણ છાયોજ જડતો નથીને? વળી ટયુનીસના મોરચે તો સાત સતાકુકડીની રમત જેવી લડાઇ થઇ ગઇ છે હવે માર્ચની ગરમી કઇ લડાઇમા ગરમી લાવે ત્યારે બાકી આટલાંટિકનો યુ–બોટ જગ તો જેમનો તેમ ચાલે છેજ અને પાસિફિકમા પણ જગ તેવીને તેવી રીતેજ ચાલેજ છે, તો હિદમા પણ ધારનેટ, ધઉ, ખાડ વગેરેનો જગ રામેના મુજબ ચાલુ છે હવે તો ખુદ પાસે હિદીઓએ તો એટલીજ દુઆ માગવાની રહી કે ખુદા એ જગને વહેલો ખતમ કરી દે, નહિતર અમારા પેટ ભૂખને દુ:ખથી બચેવાની વધુ સબ બતા કર! આમીન

●

પશ્ચિમે આપણને અનેક ભેટ સોગાત આપી છે તેમા એક ડુબલ નામની રીત પણ છે એથી ઘણાઓના નામની ફુરપના દફન થઇ જાય છે શરીઅતની સતને ફ્લીન ખાતર જરા બાજુ પર રાખી વાત કરીએ તો ખુબો જેવી રીતે હદરૂપા બેગની અસલ્યતને ઢાકવાનું એક સરસ સાધન છે તેમ ડુક નામ પણ લાબા નામની અસલ્યતીને ઢાકવાનુ સામા સારૂ સાધન છે આર એસ. શાહ લખી હોય તો કોઇને સ્વપ્નેય ખબર ન પડે કે રગઝનીશાહ સુમરાતીશાહ એ ડુક પડ્યા સી આર મરેક વાચનારને ખબર ન પડે કે ચાદમિયા રજબમિયાનુ એ મુબારક નામ છે! બિસ્કુટમેકર જી કે નામ હોય તો તમને જરાપણ ખબર ન પડે કે, એ ભળીવારા ધસીટભાઇ કાનેમિયાંનુ 'નામ' છે! જી જી ડી એન્ડ કંપની નામ હોય તો ખબર ન પડે કે, ગડાભાઇ, ઘેલાભાઇ, અને ડાહ્યાભાઇની કંપનીનુ એ નામ છે! શ્રીમતિ જી જી નામ હોય, તો તમે જાણો કે કેઇ-મહાન સર કે બેરોનેટના મહેરદારનુ એ નામ હશે? ના, ના જી જી એટલે તો ગમલી ઘાયલુ!

એથ કે માહર થીને તમે મોટા જયોતિષ કે નજુમી હોવ તોય ન સમજી શકો કે એ

હરિયા કાનીયા જેવું ટુંકું નામ છે! એન જી રાણા કે જી પી પ્રજાપતિને તમે કોઇ પરગણાના રાજા કે ઠાકોર સમજી બેસો, પણ ના એ તો નાથુભાઇ ગંગાભાઇ ગોલા, અને ઘેલાભાઇ પુંજાભાઇ કુંભારના સંક્ષિપ્ત નામ છે! એ યુ રાઠોડ કે ગી કે ચોધરી નામ તમે કોઇ ક્ષત્રીના રાઠોડના સમજી લેશો, પણ ના, એને અમથા ઉકલા તલાવીયા, અને છીમલા હાળીય ચોઘાન ટુંકા નામ છે! બી એચ હેન્ડ્રેમનનું પાટિયું વાંચી તમે મુંઝવણમાં જરૂર પડો પણ કોઇ જાણકારને પૂછો તોજ ખ્યાલ થાય કે એતો ભગલા હીરીયા હજામની વાળ કાપવાની દુકાન છે! આર બી ચોહાણ કે એમ સી ક્ષત્રિયને તમે રાણા પ્રતાપ કે પૃથ્વીરાજના વંશના કોઇ રજપૂત કુળદીપક સમજી બેઠા હશો? પણ ના, ના એ તો રઘા બાપુ માળી, ને મગન છગન મોચીના ટુંકા લઘુ નામ છે!

એમ. ડી પ્રોપ્રાયટર, મેઘ ફેક્ટરી, સુરત આ નામ વાંચતા તમને તો શું તમારી સાત પેઢીને પણ ખબર નહિ હોય કે એ લાલીયા દાનીયા બાપજા જે ચામડા પકવવાના કુંડના માલિક છે તેમણે પોતાની જાતને ટુંકેથી જાહેર કરી છે એ એ પટેલ તમે જાણો છો કે એ કોઇ હિરાભાઇ પટેલનો સગો હશે? પણ, ના, ના એ તો અમથાભાઇ અરજણભાઇ માળીનું નામ છે! સેમ્યુઅલ આર ટેલર તમે તો જાણો છો કે આ કોઇ ડિરેક્ટર કે કમીશનરનું નામ હશે? ના આ તો સમીર મણી નામે દરજી જે છાપખાના કાગળમાં ડિઝાઇન બનાવતો અને હાલમાં દરજીનો ધંધો કરે છે તેની સંજ્ઞા છે! આ પ્રમાણે ટુંકા નામના બુરખા નીચે છુપાએલા અનેક (ગામડીયા) નામો પહેલી નજરે કેવા આકર્ષક દેખાય છે? પશ્ચિમની દરેક ચીજ પહેલી નજરે તો એવીજ આકર્ષક દેખાય છે! ભરતું

લડાઇને લીધે લોકો ચિંતામાં પડ્યા છે ધનવાનોને આ લડાઇના સમયમાં ક્યાં નાણું રોકવા તેની ચિંતા પેઠી છે, તો ગરીબોને આ મોંઘવારીમાં એક ટંકના નાણાં ક્યાંથી પેદા કરવા તેની ચિંતા છે! એકને પોતાની મોટરો પેટ્રોલને અભાવે ગેરેજમાં પડી પડી કાટ ખાય છે તેની ચિંતા છે, તો બીજાને રોટીના અભાવે પેટમાં ભૂખની લ્હાય લાગી છે, તેને બુઝાવવાની ચિંતા છે! એકને પકવાન પર પ્રતિબંધ થયો છે તેની ચિંતા છે! બીજાને રોટલોયે મળતો નથી તેની ચિંતા છે એકને સગડીમાં કે ભીંતમાં બાળવા કોલસા મળતા નથી, તેની ચિંતા છે, તો બીજો સાક્ષાત કોલસો બની ગયો છે એકને આરોગવા માટે ઘઉંની ચિંતા છે, બીજાને ભૂખ્યા પેટ ઉંઘવાની ચિંતા નથી! એક દર અઠવાડિએ બદલાતી ફેશન પ્રમાણે જુદી જુદી ફેશનના કપડાં ખરીદવાની ચિંતા સેવે છે, તો બીજાને પોતાનું નગ્ન અંગ ઢાંકવાની ચિંતા છે! એકને સવાર પડે બજારભાવ, શેરબજાર અને બેંકનીજ ચિંતા હોય છે, તો બીજાને પેટ માટે ભીખ માગવા લોકોના આંગણે જવાની ચિંતા હોય છે! એક હાથી હિમ માટે મોટર રોકાય છે, બીજો હાથ અનાજ માટે પગ ઘસે છે! એકના કબાટમાં લુગડાંના ઢગલા છે, બીજાના અંગ પર એક લંગોટીનુંય ઠેકાણું નથી! એક એટલું ખાય છે કે હજમ થતું નથી તે હજમીપાનની દવા શોધવાની ચિંતામાં ફરે છે, તો બીજો ભૂખ મટાડવાની દવાની ચિંતામાં ફરે છે! એક મોઢામાંથી

માળ ભેગો છે, તોય ભેગો 'હાજી હા!' કરે છે, ને બીજાને આશિર્વાદ દેવા તૈયાર હોય છે તોય કોઈ સાંભળતું નથી! એક માલને સંતાડવાની ફિકરમાં છે, તો બીજો નીતિને નેવે મૂકી લગની ફિકર કરે છે! આમ ચિંતાનો કોયડો ઉલટો લડાઈને લીધે વધુને વધુ ગુંચવાઈ ગયો છે

'દુન્યામે અમીરોકો આરામ નહિ મિલતા"

●

અમેરિકાના 'લાઈફ' પેપરના તંત્રીઓએ ઇંગ્લંડને ખુલ્લા પત્રમાં દુરીવાણી સલાહ આપી છે કે, "જગ જીતવાને માટે સામ્રાજ્યવાદી સૂરોનો ત્યાગ કરીને પ્રજાવાદ ધારણ કરો" અમે એ તંત્રીઓને કહીએ છીએ કે હાથકંકણને આરસીની શી જરૂર છે? તમારા અમેરિકાને આગળ જ કરેલ બ્રિટીશ એલચી લોર્ડ હેલીફેક્સનું તાજું ને તમતમતું નિવેદન જ વાંચી જુવોને કે જે એમણે 'અમેરિકા' નામે સામયિકમાં પોતાની રૂપીઆણી કલમે જ લખ્યું છે, કે, "અમે હિંદુસ્તાનમાં રાતી પાઈની પણ મહેસૂલ લેતા નથી, ને આધીન મુલક પણ ગણતા નથી ફક્ત એક ટ્રસ્ટ સમજીએ છીએ" લ્યો હવે આ નિવેદન પછી બીજું શું જોઈએ? એવા મોટા માણસ કંઈ જુઠું બોલે? તો પછી આ હિંદી તલાટીઓ કેનો પાસેથી મહેસૂલ નહિ તો સત્યનારાયણનો પ્રસાદ લેતા હશે? ના પણ અમેરિકામાં લાગ બનતી નથી ને? તો શું એ ઉંઘમાં બોલ્યા હશે! ના જાગતાં જ! આ ધૂમ ધડાકાના વખતમાં તે એક જવાબદાર માણસથી ઉંઘાય! હા, આ! હવે રહી સામ્રાજ્યવાદની વાત! પણ એ તો વિલાયતી દળમાં રહેનારા બૈરાને પાઉડર કે લિપસ્ટીકનો ત્યાગ કરવા જેવી, કે હિંદી અભણ બૈરાને ઘરેણાંનો ત્યાગ કરવાનું કહેવા જેવી મહાજન, મારવાડીઓ કે વ્યાજખાઉ પઠાણોને વ્યાજ લેવાની નીતિને છોડી દેવાનું કહેવા જેવી, પહેલવાનોએ દંડ-બેઠકને ત્યાગી, પ્રોફેસરોની જેમ ભાષણ કરવાનું કહેવા જેવી, યા એડીટરોને કલમ છોડી રોટલી વેલવાનું વેલણ પકડવાનું કહેવા જેવી, યા સારંગી કે તબલીયા ઉસ્તાદોને 'સારંગી કે તબલાં પડતાં મૂકી હાથમાં માળા લઈ સાધુ બનવાની કે દાદાઓને દાદાગીરી પડતી મૂકી મજુરી કરવાનું કહેવા જેવી, યા સુધરેલી નારીઓને ચુનો ફુંકવાની સૂચના આપવા જેવી વાત થઈ! ઊંટ બરાડવાનું છોડે, ગધેડો ભોંકવાનું છોડે, બગલા ભગત માછલી પકડવાનું છોડે, બિલાડી ઉંદર પર તરાપ મારવાનું છોડે, ડોશીઅમ્મરીઓ શિખામણ આપવાનું છોડે, સીનેમાવાળા પ્રેમનું પ્રકરણ છોડે તો જ સામ્રાજ્યવાદીઓ સામ્રાજ્યવાદને છોડે! બાકી ખરું પૂછાવો તો જગતમાં ખરૂં અસલ ઘીની જગ્યાએ વેજીટેબલ નકલ ઘી આવ્યું છે તેમ અસલ સામ્રાજ્યવાદ પણ હવે રહ્યો નથી વેજીટેબલ જેવો નકલી આવે! છેક નાટકી સામ્રાજ્યવાદ રહ્યો છે કસમ ખાવા પુરતો તો એટલો રહેવા દો

●

સ્ટોપ પ્રેસ

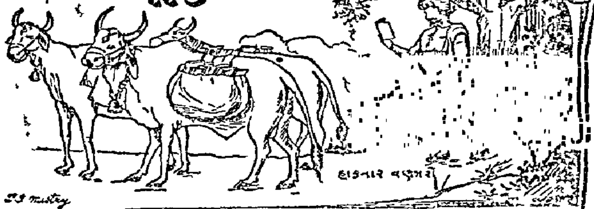
પાછી પેપરો પર કાગળની કરવત આવી છે એડીટરોનું તો કાળજું રહ્યું જ નથી.

પણ વાચકો કાળજું ઠેકાણે રાખે !

હવે પાછો ૧લી એપ્રીલથી જુનો ટાઇમ ફરીથી આવી ગયો છે 'જુનું એ સોનું'ની કહેવત ખરી પડી છે કાંટા ફેરવી ફેરવીને ફેરવનારા અને થાકયા છે નવો ટાઇમ પુરો ના માસ પણ ચાલ્યો નથી. સાત મહીનામાં પછી કમુવાવડ કાં થઈ ગઇ ? સમયની બલીહારી તે આનું જ નામ કહેવાય ! લોકો જ્યારે તણી-તુસીને નવા ટાઇમ પ્રમાણે પોતાની આદત પાડી રહ્યા ત્યારે પાછો જુનો ટાઇમ આવી રહ્યો છે તો પાછું કોઇ એમ નહિ કહે કે "વોહી રફતાર બેઢંગી, જો પહેલેથી થી અબ ભી હૈ" ટાઇમ ફેરવનારના મગજ પણ ઘડિઆળના લોલક જેવા ડામાડોળ થઇ ગયા છે કે શું ? ખરે ! પેલી કહેવતની કવનમાં ફેરફાર કરવો રહ્યો કે,

"કહત સમય બલવાન હય, નહિ પુરૂષ બલવાન,
ફિરત ફિરત ઘડિયાલકી ટક ટક બની હૈ કમાન !"

કાવ્યાં

"જાઈ વાર્તા માંડે કે એક હતા મિયાંભાઈ એટલે આપણને સમજાઈ જાય કે કાંઈ બેવકૂફીની કે મશ્કરીની વાત આવવાની અને વાર્તા આગળ ચલ્યા પછી સાંભળનાર હસવા માંડે (સ્વૈર વિહાર, ભા. ૧ પા. ૮૫) એનો અર્થ એજ થયો કે બેવકૂફી અને મશ્કરીનું ચવચવ એટલે મિયાંભાઈ કહેવાય છે. ને કે હિંદુભાઈઓ મિયાંભાઈઓ વિષે નથી જાણતા? જાણે છે તો ખરા! અને જે જાણે છે તે બેધડક કહી પણ નાખે છે પણ હવે પ્રશ્ન એ થાય થાય છે કે, તેઓ આટલુંજ કેમ જાણે છે? એના સિવાયનું બીજું કેમ જાણતા નથી? એનો જવાબ જરા અટપટો છે

કોઈ વસ્તુ જાણવા માટે જ્ઞાન એકલું બસ નથી જ્ઞાનની સાથે જાણવાનો પ્રયત્ન પણ હોવો જોઈએ, આંખો વડેજ જોઈ શકાય છે એ ખરૂં, પણ આંખો હોવા છતાં જોવાનો પ્રયત્ન ન હોય તો શી રીતે જોઈ શકાય? પરંતુ સ્વૈર વિહારીની દ્રષ્ટિ વિષે આ દલીલ બસ નથી તેઓ આંખોવાળા પણ છે, અને જોવાના પ્રયત્નવાળા પણ છે, તો પછી આમ કેમ? એ પ્રશ્ન સ્વાભાવિક રીતે ઉઠે તો એનો, જવાબ મ્હારી પાસે એ છે કે જોવા અને જાણવા સંબંધી એક નિયમ એ પણ છે કે, "જોનાર, કે વિચારનાર કયી વસ્તુ (Matter)નો બનેલો છે, અને ક્રિયા કરતી વેળા કયા ભાવ (Mood)માં રમે છે" આ ક્ષર થી પાઠકની શુભનિષ્ઠા વિષે શંકા નથી પરંતુ Matter અને Mood વિષે વિચારીએ તો મિયાંભાઈઓ વિષે તેઓની કલમ આથી ઉમદા અને તંદુરસ્ત લખાણ લખવાને અશક્ત છે કેમકે કલમ ઉપર દિમાગની અને દિમાગ ઉપર રાજકારણની અસર છે અને રાજકારણમાં અંજકાલ છે એટલે તેઓ શું કરે?

° ° °

"કવિતાનો ઉપયોગ તે શું દાઢી !! દાઢી અને સાવરણી !! સાવરણી જેવો કર્યો છે"
(વિવેચના પા. ૭૮)

કવિ લપનગમ વિષે લખતા શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદીએ આવું લખ્યું છે એમણે જેના પર આ ઉપમા કસી છે તે સંબંધી મારે કશું નથી કહેવું, પરંતુ 'દાઢી !! દાઢી અને સાવરણીની સાવરણી' એ ઉપમામાં બહુ વાસ્તવિકતા નથી દેખાતી કેમકે જ્યાં લગી દાઢી મોં પર લાગેલી રહે છે ત્યાં લગી એનાથી સાવરણીનું કામ તો વેગળું દૂર રહ્યું એને સાવરણી કહેતા પણ સજ્જનને ક્ષોભ થાય છે (મહાકવિ ટાગોરના મુખ પર સાવરણી લટકતી હતી એમ કહેવું એ કેટલું બેહુદું લાગે) અને મોં પરથી ઉતર્યાં પછી પણ દાઢીની સાવરણી બનેલી મેં જોઈ નથી વળી દેખાવની દ્રષ્ટિએ પણ તે સાવરણી જેવી તો નથીજ લાગતી એટલે એમણે ઉપમા એમ આપી હોત તો વધુ વાસ્તવિક અને વધુ આધુનિક લેખાત કે કવિતાનો ઉપયોગ તેમણે

ચોટલાનો ચોટલો, અને સાવરણીની સાવરણી જેવો કર્યો છે પ ગુજરાતીઓના સાવરણી જેવા ચોટલા તેમણે જોયા જ હશે ન જોયા હોય તો 'રેખા' માસિકમાના કટાક્ષ ચિત્રો જોઈ લે, અને પછી મ્હારા કથનની વાસ્તવિકતા વિચારે

° °

મહા કવિ 'ગાલિબ' વિષે વાચવામાં આવ્યુ કે "તેમણે પોતાના મરણની તારીખ પહેલાથી લખી રાખી હતી પરંતુ લખેલી તારીખ પ્રમાણે તેઓ ન મર્યા (અને વધુ આઠ વરસ જીવ્યા) તેમની લખેલી તારીખ જૂઠી પડવાનુ કારણ લોકોએ પૂછ્યુ તો એનો જવાબ તેઓએ એમ આપ્યો કે જે સાલમા હુ મરવાનો હતો તે સાલમા મરકીને લીધે સૌ કોઈ મરવા લાગ્યા અને સૌ કોઈની સાથે મરવુ મને પસંદ ન હતુ" સમાજના સૌ કોઈ જેમ ચાલે, તેમજ ચાલનારા આજના યુવાનો, બડખોર થવાનુ વાચે છે, વિચારે છે, પણ થતા નથી તેમને માટે, તથા જરા પણ સુંદર લાગતા તેનુ અનુકરણ કરવાને લાગી જતા અને પોતાનુ સ્વત્વ ભૂલી જતા કવિઓને શીખવા માટે મહા કવિ ગાલિબની આ જાતની લાગણીઓનુ આ ઉદાહરણ કેટલું સરસ છે

° ° °

થોડાક દિવસો પર મુસ્લિમ સાહિત્યકારો માટે ખાસ હિતરોગી ધરાવતા એક મિત્રને મળવાનો પ્રસંગ સાપડ્યો વાતવાતમા તેઓ જુસ્સામા આવી બોલી ઉઠ્યા કે "તમારામા હજી સુધી કોઈ ધૂમકેતુ કે રમણલાલ જેવો પાક્યો નથી, તમારી કોઈ એકની ખાસ શૈલી નથી જાણે કશુ નવુ સર્જન કરવાની શક્તિ જ ન હોય તેમ તમો લોકો મડ્યા છો, નર્યા અનુવાદો કરશો, અને વધુ કાંઈ હોય તો તે જીવનલક્ષીની હમે ગઝલો લખ્યે જાવ છો બસ" તેઓ તો આથી પણ વધુ તીખાશમા અને વધુ પ્રમાણમા બોલ્યા હતા પણ મે ખરાબ જેટલુ જ લાગીને લખ્યુ છે મે જમાનામા સાહિત્યકાર તરીકેની મુસ્લિમ લેખકની જિંદગીનો દુઃખદ ચિતાર રજુ કરી બતાવ્યો અને એક મુસ્લિમ લેખકને લખવા માટે કેટકેટલુ ગોખવુ પડે છે તે પણ કહી બતાવ્યુ એ માન્યુ કે અમારે ત્યા ધૂમકેતુ કે રમણલાલ નથી પરંતુ તેમની આવશ્યકતા પણ કોને છે ? બિચારો મુસ્લિમ સાહિત્યકાર કેવા સંજોગો વચ્ચે પોતાનુ જીવન વિતાવી રહ્યો હોય છે, એની કોને પડી છે ? અને તેવુ લખો અને ગમ તેવુ લખો મારો પણ મુસ્લિમ સાહિત્યકાર તરીકે કશુ પામવાની ઇચ્છા રાખતા હોય તો તે વ્યર્થ છે જે સમાજમા લેખકનુ સ્થાન "ગાંડા આદમી" જેવુ હોય "બેકાર પ્રાણી" જેવુ હોય ત્યા, આગળ આવવાની કે વધવાની આશા કેવી ?

અને અનુવાદો ? અનુવાદો ન કરે તો શુ કરે ? મૌલિક લખનારાઓ પાસે વિચારીને લખવા જેટલા અવકાશ અને રાહત નથી અને જેમની પાસે અવકાશ અને રાહત છે તેઓજ વધુ લખી શકે એવા વધુ લખનારાઓ અનુવાદકો છે જ્યા સુધી સાહિત્યકાર વિષેની માન્યતામા ધરમૂળથી ફેરફાર ન થાય ત્યા સુધી મૌલિક અને આર્થિક લખાણની આશા નકામી છે એ તો એમજ ચાલ્યા કરવાનુ અનુવાદો અને ગઝલો વધે જવાના અને મૌલિક લેખકો અને ઉત્તમ કાવ્યકારો ઘટે જવાના અથવા તો તેઓના પાર આવી જવાનો

ઈદારે રમૂઝ (સત૦)

સંપાદક બિરાદરની સખ્ત માદગીને લીધે આ અંકે પ્રગટ થઈ શક્યો નથી વાચકો અને આદરણીય વિનંતિ કે સંપાદકની તબિયત સેહતયાબી માટે ખુદાએ પાક ની હુઝુરમા દુઆએ ગુજારી ખાસ કરે —તંત્રી

"સાકિયા બરખેઝ દરે જામ
ખાક બર સરે કુન ગમે અય્યામરા

જેથી હારૂન રશીદ તેના ઉપર આશિક પડી ગયા આ વાત તેની પ્યારી બીબી ઝુબેદા ખાતુનને માલુમ પડી જેથી તે ઘણીજ ગુસ્સે થઇ અને નાગણના જેવી ફુંફાડા મારતી મહેલમા આવી ગુસ્સામા જેમ તેમ પોતાના શૌહરને પુરી તપાસ કર્યા વગર પેની કે ' તમે મારી ગેરહાજરીમા એક લોંડી ઉપર નજર નાખી ખાહિશો પુરી કરવાનો વિચાર રાખ્યો અને મને ભૂલી જઇ મારી અમાનતમા ખયાનત કરવા તૈયાર થઇ ગયા?

હારૂન રશીદ— પ્યારી ઝુબૈદા! હુ ભૂલી ગયો અને માફ કર મારા માથા ઉપર શેતાન સવાર થઇ ગયો હતો જેથી હું તારા બુધ જવાનો હતો પણ ખુદાનો ખૌફ અને તલાકનું વચન યાદ આવવાથી બચી ગયો'

ઝુબૈદા— બસ, બસ વાતો ન બનાવો મન સવ ખબર છે, કે આપ વચન આપી પાછા તોડી નાખો છો

હારૂન— બસ ઝબાન બંધ કરો તું જાણે બોલતો નથી '

ઝુબૈદા હા હા! જહન્નમીજ જુઠ બોલે છે!'

હારૂન — હુ અને જહન્નમી અને આપ જન્નતી? અગર જો એવુ છે તે હુ જન્નતી હુર જોડે રહી શકતો નથી બસ તલાક તલાક, તલાક છે!

તલાક શબ્દ ત્રણ વખત મજાકમાજ ઝુબૈદાનો ગુસ્સો ઠંડો પડી ગયો અને ઉદાસ થઇ ચાલી ગઈ હારૂનના પાપનો ઘડો ભર્યો ગયે અને વિચારમા ને વિચારમા ઘર પસ્તાવા લાગ્યા —

બન્ને એક બીજાની જુદાઇ મહન શકત ન હતા બન્ને ઘણા રડ્યા હત હારૂન રશી ઉલમાઓ ને ભેગા કર્યા અને કે ' મારી અને ઝુબૈદાની વચ્ચે જે બીના છે તેનો ફેંસલો કરો કે જેથી અમો મીયાં બીબી જેમ રહી શકીએ ઉલમાએ જવાબ આપ્યો કે જ્યા સુધી ઇદ્દત પુરી કરી બીજો નિકાહ કરે નહી તેને તેણીનો બીજો ધણી તલાક ન આપે સુધી આપની જોડે નિકાહ થઇ શકે નહ આ સાંભળીનેજ હારૂન ઉદાસ થઇ ગયા ઘણાઓને પૂછ્યા પણ એનો ઇલાજ ન મળ્યો

એક દિવસ એક માણસ ખબર આપે કુફામા એક ઉમમા મુહમ્મદ નામે છે કે જે ઇમામે અઝમ અબુ હનીફ જાનશીન છે આબરશાદે કુફા મા માલ્કી આપને બોલાવ્યા આપ બાદ હારૂનના મહેલના ઝરોખી હવેલમા થયા તોકરે તમના આગમનની ખબર પણ હારૂને બેધ્યાન પણે પોતાનો સવાલ સમક્ષ મુક્યો

ઇમામ સાહેબ (ગુસ્સામા) અય હારૂન રશીદ! પહેલા તો મને કહો કે અમીરૂલ મોમેનીન ઉલેમાઓને બોલાવ છો નહી? એક મુસલમાન, જે દિલથી ઇસ્લામ તેની કિતાબ કુર્આન પર ઇમાન લાવે છે તે પણ ગવારા કરશે નહિ કે એક શર્ઈ મસ્લાહ અને સુન્નતે રસુલ અને કુર્આનના માહિર હોય તે આવી રીતે ખિદમત

હારૂન

"એડિટર ની મુસીબત !"

લખનાર "તાજ" શહેર.

રાતના નવ વાગ્યા પહેલાં મારાથી ઘેર અવાતુજ નથી એનો અર્થ એ નથી, કે મારે વધારે કામ હશે ? પણ એનું કારણ તો મારી આમ તેમની બેફિકરાઈ છે એડીટર કે જેની ઓફિસમાં પ્રથમથીજ કઈ કામ હોતુ નથી. અખબાર પર આલ્હકોના સરનામા લખ્યા પછી આઠ વાગતાજ બધા પોતપોતાનાં કામ પરથી ઉઠી મારી પાસે આવી જાય છે ને પાન બીડી ચહ વિગેરેનો દોર શરૂ થઈ જાય છે આ પ્રમાણે દિવસની આફત તો જરૂર દૂર થઈ જાય છે, પરંતુ રાતની દિલચસ્પીનો ભાગ એટલા માટે થાય છે કે મારા નાનવતા મિસીસ જેનો હુ માત્ર ધણીજ નથી પરંતુ ચાહક પણ છુ, મારી રાહ જોતા જોતા હેરાન થઈ જાય છે તેમને મારા પહોંચતા પહેલા વેજીટેબલ ઘીના પકવાનોને વારે ઘડીએ ગરમ કરવા પડે છે વાત એમ છે કે તે એકજ વખત ચુલા પાસે જવાથી તેમનો ક્રોધ દિન વધુ ઉગ્ર સ્વરૂપ પકડે છે, અને કોઈવાર એમ થઈ જાય તો સમજી જવુ કે આ સેવાનુ આવી બન્યુ છે મિસીસ સાજથીજ મને લોભવવા માટે સ્વાંગ સજી દે છે ને જ્યારે તે સ્ત્રીનો પહેરવેશ બદલી ખરા સ્વરૂપમાં મિસીસ બની જાય છે તો એની પ્રતિક્ષા વધુ ઉગ્ર બની જાય છે ! આપ કદાચ સ્ત્રીઓની આ આદતથી વાકેફ ન હશો, પણ હુ સારી રીતે જાણુ છુ કે તેઓ જ્યારે સારૂ ખાય છે, તો બીજાની દ્રષ્ટિથી અદ્રશ્ય રહેવાના પ્રયત્ન કરે છે, ને જ્યારે સારૂ પહેરે છે તો તેમને પોતાના રૂપદર્શન કરાવવાની જીજ્ઞાસા તીવ્ર થઈ જાય છે ને ચહે છે કે કોઈ તેમને જુએ" પરંતુ પત્નિના એની એ મનેચ્છાને દાબી દે છે એ પોતાના પતિને માટેજ સૌંદર્યમાન વધુ કરી આપે છે ને ખુદા ત્યારે એઈબ્નની ને બદલાવથી, તે એ મર્યાદાને હદથી વધુ વિસ્તૃત બનાવી દે છે મતલબ કે નવ વાગતા થાય મિસીસ સાહેબા પ્રતિક્ષાની મૂર્તિ બની જાય છે કેટલીકવાર તો બારણાની નજીક આવી પ્રતિક્ષા કરે છે અને પગરવ પર કાન ધરી રહે છે એમા તો કઈ શક નથી કે હુ આખા પ્રધાન પુરૂષ છુ

રોમાન્સના તત્વો ઓછાવત્તા માણસમાં છે એ રોમાન્સ મારી ભાવનાને જન્મ નથી દેતે, અને જો જીવનમા રોમાન્સ ન હોય તો પછી ભાવનામાં ઉમંગ શાની ? કેટલીકવાર તો હુ ઓફિસથી એવો લોથપોથ થઈને આવુ છુ કે મિસીસની રોમાન્સને ઉત્તેજીત કરનારી અદા પણ મારા પર અસર કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, અને મારી ચિંતાઓ મારા પ્રેમ-ભાવોને અનોપ કરી દે છે ! જ્યારથી ગાંધીજીએ પગરણ માંડ્યા છે, ત્યારથી તે માગ રોમાન્સને પારો ઠાર બિન્દુ પર આવી ગયો છે, અને જાણે મારી એ રોમાન્સ શાન્તિ હજુ ન થઈ હોય એવુ મને લાગે છે

એક બાજુથી એક ભાઈ આવી કહે છે "શાહી પૂર્ણ થઈ રહી છે, ને કાપીના કાગળો પણ રહ્યા નથી" તો બીજી તરફથી મેનેજર સાહેબ આવી ફરમાવે છે "કાગળો બિલકુલ રહ્યા નથી આજે સાંજ સુધીમાં કાગળો ન આવ્યા તો કાલનો અંક પ્રગટ થશે નહિ" કાગળના વિષે હિંદુસ્તાનનો દરેક એડિટર, જો કે તે ચોમાસાના અળસીયા જેવો હોય કે પછી વીર શિરોમણી હોય પણ તે સારી રીતે જાણે છે, કે બજારોના વિસ્તાર એનાથી ખસી પડ્યા છે જો કે હુ દરેક વસ્તુઓનો બંદોબસ્ત કરી શકુ છુ, પરંતુ કાગળનો વિષય એવો અટપટો છે કે હુ એ મુઝવણને ઘર સુધી સાથે લઈ આવવા મજબૂર થઈ જાઉં છુ કલાકો સુધી બજારોમાં આટા મારવાથી પણ સારા ને ઉપ

'ગળો મળતા નથી ને એથી એકાએક
મનસાય બેસી જવાનો પ્રશ્ન મારી સામે
ઈ જાય છે જ્યારે આવી સ્થિતિમા ઘેર
છુ તો મિગીસ સાહેબાથી પણ સારી રીતે
ી શકતો નથી સીધોજ પોતાના રૂમમા
ત્યાગ્રક આરબી દઉ છુ ન ખાઉં છુ,
છુ, ન ઉંઘુ છુ કે ન વાત કરૂ છુ
મતે પણ આવી સ્થિતીમા ઘેર પહોચ્યો
ધારી હતી એક હાથમા ટાર્ચ લઇ
એ બદનસીબ ગલીઓ કે જેના પર
પાલીકી ી કૃપા દ્રષ્ટિ હજી ગનાજ ન
ની, પસાર કરતો, ઘરના બારણા સામે
તે ટાર્ચની ચમક ને માન પગરવે
આગમનની ખબર કરી કાધી મિસીસ
બારણામા આવી ઉભા થઇ ગયા હુ
સુધી પહોચ્યો ન હતો કે બારણુ ઉઘડી
બારણુજ નહિ પણ જગ થોડીવારના
ારા દ યની કળી પણ ઉઘડી ગઇ
ગુનાનના તાજા ફૂલ ી જેમ હસના
લાગ્યા "આજે તો ઘણુ મોડું થયું !"
જી હા, ઘણી મુસીબ । છે કે બજારમા
નથી મળતા !"
તો હવે શુ થશે ?"
શુ બતાવુ ? આ લડાઇ એક આફત
ખાવા માટે ઘઉ મળે છે, ન પેપર
ાગળ । હિટનર મિત્ર ગજબથી નહિ પણ
રીતે નારાથી લડી રહ્યો છે !"
ો કોરી ખાદી પર પેપર પ્રસિધ્ધ
શરૂ કરી દેને ?" મિસીસે હસના કહ્યુ
પેપર તો ખાદી પર શુ પ્રસિધ્ધ થવાનું
તુ હા 'કદાચ તમારે હવે ખોરાકને
ખાદીની ફીનરા પહેરવાનો વખત
આવી રહ્યો છે."
. તો કોઈ પણ પહેરીશ નહીં "
આખો મટકાવના કહ્યુ

"કદાચ આપ ઇન્કાર કરવાને બદલે તેને
પહેરવાનુ જ મંજુર કરી લેશો !"

"એમ ! અહિઆ સુધી મુસીબત આવી
ગઇ તો લાચાર છીએ હવે આપ જમી તો લ્યો !"

"જમી લઉ ? કાગળ માટે કઇ
ઉપાય બતાવો જો કદાચ **ભોજનની
જેમ કાગળો પણ રસોડામાં તૈયાર**
થાત તો આ મુશીબત વેઠવી-ન પડત"

"પરતુ એમ ન થાય તો ખાવાનુ તો ન
છોડવુ જોઇએ !"

"એ મુશીબત એમજ રહેશે તો મારે
દુન્યા પણ છોડવી પડશે સમજ્યા આપ ?"

"એ વાત મારા ધ્યાનમા આવતી નથી ન
આવશે–ને દુન્યામા તો હુ પણ દાખલ છુ "

"હુ કહુ કે મારી દુન્યાજ તમે છો તો
એ અતિશયોક્તિ નહિ દેખાય"

"એટને આપ મને પણ છોડી દેશો ?"

"પરતુ એ મુસીબત તે વખતે આવશે કે
જ્યારે હુ દુન્યામાજ રહીશ નહિ–પણ કાગળના
માટે તમારો શો અભિપ્રાય છે ?"

"મારો અભિપ્રાય તો કાગળના વિષયમા
કઇ વજન રાખતો નથી-હા સોના, ચાંદી કે
ખરા ખોટા ઘરેણાઓ વિષે કઇ પૂછવા માગતા
હો તો હુ કઇ બતાવી શકુ !"

"મઝાક રહેવા દો, ભાઈ સાહેબ ! હુ કાગ-
ળના માટે વિચારી રહ્યો છુ, ન કે ઝવેરાત
વિષે ! અરે ! એ તો હુ વાતવાતમા ભૂલીજ
ગયો કે કાલના અક માટે લેખોનો પણ
બદોબસ્ત થયો નથી ! ગજબ થઇ ગયો અરે !
મે તો હજુ અગ્રલેખ પણ લખ્યો નથી !"

"બસ હવે રહેવા દોને ! અહિઆ ઓફિસ
ઉપાડવાની કશી જરૂર નથી આપ આખો
દિવસ શુ કરો છો કે અહિઆ આવતાજ
આપને એ વાતો યાદ આવી જાય છે ! રાત
આવી વાતો વિચારવા માટે પ્રભુએ બનાવી
નથી પણ આરામ કરવા બનાવી છે, સમજ્યા?"

"પરંતુ એડિટરને એ કુદરતી નિયમ લાગુ પડતો નથી અહિં આ સુધી તો હું આપની વાતને મળતો છું કે રાત્રે આરામ કરવો જોઇએ પરંતુ શું કરૂં કે આરામ માટે વખતજ મળતો નથી રાતની જે પળો તમારા મકાનમાં વીતાડવી જોઇએ, તે પર છાપવાવાળા ને મેનેજરે કબજો કરી લીધો છે એમાંથી કંઇ વખત મળ્યો તો ઓફિસની જરૂરીઆતોએ કબજો કરી લીધો છે સારી વાત તો એ હતી કે એડિટરો માટે લગ્નનો પ્રતિબંધ રાખવો જોઇતો હતો, યા તો તેની પત્નિમાં લખવાની તેમજ વ્યવસ્થાની આવડત હોવી જોઇએ."

પરંતુ એ યાદ રાખજો કે જે દિવસે દુન્યામાં આ ઇન્કિલાબ પેદા થઇ જાય તેજ દિવસથી આપને અખબાર બંધ કરી દેવા પડશે પછીથી હું આપને અખબાર કહેવા ન દઇશ."

'ઠીક તો કાગળના વિષે હજુ કંઇ ફેસલો થયો નથી જો અમો પેપરની થોડી નકલો ઓછી કરી દઇએ તો એ મુસીબત થોડે અંશે ઓછી થાય એમ છે,"

"હું કહું છું કે ઘરમાં આવી વતો કરવાથી શો ફાયદો?"

"આપ નિશ્ચિંત રહો હું ઘર બાંધવાની કોશિશ કરૂં છું, ન કે ઘર ઉજાડવાની. વાત એમ છે કે આજકાલ કાગળના ભાવ, પ્રભુના સોગંદ, સોંઘા પણ મોંઘા થઇ ગયા છે!"

"પણ જવા દોને એ કાગળને!"

"તો અમારૂં ગાડું કેમ ચાલશે? વાત એમ છે કે નતો હું દવાખાનું ઉઘાડી શકું છું, ન તો ડૉક્ટરી કરી શકું છું! વળી તો મારામાં વકીલાત કરવાની પણ આવડત નથી ફક્ત એડિટરીજ મારા ભાગ્યમાં લખાએલી છે, ને એ એડિટરી કાગળ વિના ચાલી શકતી નથી!"

મિસીસે જોયું કે મને કાગળનો રોગ થઇ ગયો છે, તો તેઓ થાકીને પલંગ પર સોડ તાણીને સુઇ ગયા જાણે કે મારાથી રિસાઇ ન ગયા હોય? એ વખતે તેમનું રિસાવું ઠીક ન હતું મારા મગજ પર એથી વધુ કામ વગરની વાતોએ કબજો કરી રાખ્યો હતો મેં પેપર વાંચવાના વિચારથી કોપી ઉચકી લેમ્પની બત્તી તેજ કરી પલંગ પર વાંચવા બેસી ગયો વાંચનાથી પરવાર્યો ન હતો કે અગ્રલેખ લખવા બેસી ગયો આજનો અગ્રલેખ પણ ભયમુક્ત ન હતો એ પછી કમર સીધી કરવા સુઇ ગયો મને એની પણ ખબર ન રહી કે હું ક્યારે ઉંઘી ગયો.

ઉંઘનામાંજ સ્વપ્નામાં આવ્યું કે એક મોટા મેદાનમાં કાગળોના સેંકડો ઢગ પડ્યા છે દરેક ઢગલા ઉપર દરેક એડિટરના નામો લખેલા છે એક ઢગ ઉપર મારૂં નામ પણ લખેલું હતું તેજ વખતે આકાશમાંથી એક ઉલ્કા પડ્યો ને ઢગોમાં આગ લાગી ગઇ મારો ઢગ પણ એ આગમાં બળવા લાગ્યો હું બૂમ પાડતો જાગી ઉઠ્યો! "જો જો મારા કાગળોને બચાવજો! કંઇ બાકી ન રહે" ને સાથેજ છાતી કુટવા લાગ્યો —

'હાય હાય, મારો ઢગલો!
હાય, હાય, મારો ઢગલો!"

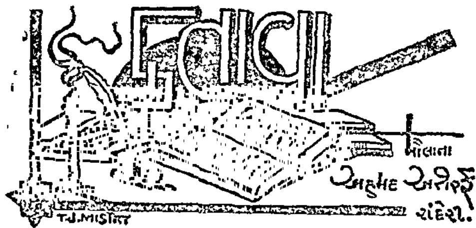
મિસીસ મારો અવાજ સાંભળી દોડ્યા ને બોલ્યા 'પ્રભુના માટે એટલી ફિકર ન કરો! ઉંઘમાં પણ કમબખ્ત કાગળની બૂમો પાડો છો ઠીક હવે દાતણ પાણી કરી જમી તો લો!'

"જમવાનું કમબખ્ત! શું જમું?"

'હું! પ્રભુ, આપને આ શું થઇ ગયું છે?"

ને તેજ વખતે મેનેજર સાહેબ એક સારા કાગળનો નમુનો લઇ બારણા પર આવી સાંકળ ખખડાવવા લાગ્યા*

*સૂચિત

નોટ—આજના સમયમા કાગળો ઘણાજ મોંઘા છે નાહકના સવાલો પૂછી કાગળ અને સમય, બગાડશો નહી સવાલો ટુંકાણમા મતલબ સમાઇ જાય તે રીતે પૂછવા લાંબુ લાંબુ લખવુ નહીં અંગત જેવા સવાલો દોઢ આનાની ટીકીટ જવાબ માટે મોકલી પૂછવા તે પ્રગટ થશે નહીં ફક્ત જાહેર હિતના સવાલોજ પ્રગટ થઈ શકશે—તંત્રી

સવાલ—અહીંની જામેઅ મસ્જિદ બંધાઇ ત્યારથી જુમ્માના તેમજ ઇદના દિવસો માટે કે જે દિવસોએ માણસો કસરતથી થતા હોય, મસ્જિદના જમાઅતખાનામા ચાર સફો થતી અને આ સીલસીલો ઘણા વરસોથી ચાલુ હતો પણ દરગાહથી હઝરત મૌલાના મુફ્તી હુસૈન સાહેબ આદપુરી દાદે આવતા અહીં તશરીફ લાવેલા, અહીં મસ્જિદમા પહેલી સફમા મિમ્બર વચમા હોવાથી બે-ત્રણ માણસોની જગ્યા સફમાં તૂટે છે તેઓ હઝરતે સફ તૂટતી જોઇ મનાઇ કરી તેથી પહેલી સફ કમ કરવામાં આવી છે અને હાલમાં લગભગ બે વર્ષથી ત્રણજ સફો થાય છે આજ સુધી કોઇ સાહેબે કાંઇ એતેરાજ કરેલ નહિ પણ અઇ ઇદુલ-ફીત્રમા ઉહાપોહ થએલ છે તો આ મુજબ મિમ્બર આડરૂપ થતા જે સફ તૂટે, તેની સફ કરી નમાઝ પઢવાથી નમાઝ મકરૂહ થાય છે? કે તૂટી જાય છે? તે નમાઝમા કાંઇ વાંધો છે કે નહિ? વિગેરેનો હવાલો સહિત જવાબ આપશોજી

જવાબ—જો મસ્જિદમા મુસલ્લીઓ ઘણુ થતા હોય, અને જગ્યાની તંગાસ પડતી હોય તો મિમ્બરવાળી આગલી સફ કામમા લેવી જાએઝ છે, જરૂરતને લીધે મકરૂહ નથી પણ જો વધુ મુસલ્લી ન હોય એટલે મસ્જિદમા જગ્યાની તંગાસ પડતી ન હોય તો વગર જરૂરતે આગળ વધવુ એટલે પહેલી સફને કામમા લેવુ ન જોઇએ. કારણ કે મિમ્બરના લીધે સફ કપાઇ જવાથી નમાઝ મકરૂહ થાય છે એ વિષે અમારા ગુજરાતી 'ફતાવા આરેફીયહ'મા ફત્વો પ્રગટ થએલો છે, તેમા ખુલાસો જોઇ લેશો

સવાલ—"દુઆએ સાની" કે જે સુન્નતો અને નફીલો બાદ પઢાય છે અને દરેક સ્થળે દરેક મૌલવી લોકો-પેશ ઇમામો માગે છે, તે વિષે અમોએ એમ સાભળ્યુ છે કે મુફ્તીએ હિંદ મૌલાના કિફાયતુલ્લાહ સાહબ દુઆએ સાનીને બિદઅત છે એમ લખે છે અને અંજુમને ખુદ્દામુલ મુસ્લેમીન તડકેશ્વર તરફથી મુબલ્લીગ મૌલાના અબ્દુલ ગનીઅ સાહબ તબ્લીગ માટે નીકળેલા તેઓએ પણ દુઆએ સાની બિદઅત છે, અને તેની રીતે માગવી ગુનાહ છે એમ કહેલું તો દુઆએ સાની માટે શરીઅતનો શુ હુકમ છે? તેનો પણ હવાલા સહિત જવાબ આપવા મહેરબાની કરશો.

"પરંતુ એડિટરને એ કુદરતી નિયમ લાગુ પડતો નથી અહિંઆ સુધી તો હું આપની વાતને મળતો છું કે રાત્રે આરામ કરવો જોઇએ પરંતુ શું કરૂં કે આરામ માટે વખતજ મળતો નથી રાતની જે પળો તમારા અહવાસમાં વીતાડવી જોઇએ, તે પર લખવાવાળા ને મેનેજરે કબજો કરી લીધો છે અમાથી કંઇ વખત મળ્યો તો ઓફિસની જરૂરીઆતોએ કબજો કરી લીધો છે સારી વાત તો એ હતી કે એડિટરો માટે લગ્નનો પ્રતિબંધ રાખવો જોઇતો હતો, યા તો તેની પત્નિમાં લખવાની તેમજ વ્યવસ્થાની આવડત હોવી જોઇએ.'

'પરંતુ એ યાદ રાખજો કે જે દિવસે દુન્યામાં આ ઇન્કિલાબ પેદા થઇ જાય તેજ દિવસથી આપને અખબાર બંધ કરી દેવા પડશે પછીથી હું આપને અખબાર કઢવા ન દઇશ '

'ઠીક તો કાગળના વિષે હજુ કંઇ ફેસલો થયો નથી જો અમો પેપરની થોડી નકલો ઓછી કરી દઇએ તો એ મુસીબત થોડે અંગે ઓછી થાય એમ છે "

"હું કહું છું કે ઘરમાં આવી વાતો કરવાથી શો ફાયદો ?"

"આપ નિશ્ચિંત રહો હું ઘરે બાંધવાની કોશિશ કરૂં છું, ન કે ઘર ઉજાડવાની. વાત એમ છે કે આજકાલ કાગળના ભાવ, પ્રભુના સોગંદ, સોનાથી પણ મોંઘા થઇ ગયા છે!"

"પણ જવા દોને એ કાગળને !"

"તો અમારૂં ગાડું કેમ ચાલશે ? વાત એમ છે કે નતો હું દવાખાનું ઉઘાડી શકું છું, ન તો ડૉકટરી કરી શકું છું ! વળી તો મારામાં વકીલાત કરવાની પણ આવડત નથી ફક્ત એડિટરીજ મારા જન્મમાં લખાએલી છે, ને એ એડિટરી કાગળ વિના ચાલી શકતી નથી !"

મિસીસે જોયું કે મને કાગળનો રોગ થઇ ગયો છે, તો તેઓ ચાદરને પલંગ પર સોડ તાણીને સૂઇ ગયા જાણે કે મારાથી રિસાઇ ન ગયા હોય ? એ વખતે તેમનું રિસાવું ઠીક ન હતું મારા મગજ પર એથી વધુ કામ વગરની વાતોએ કબજો કરી રાખ્યો હતો મેં પેપર વાંચવાના વિચારથી કોપી ઉપરની લેમ્પની બત્તી તેજ કરી પલંગ પર વાંચવા બેસી ગયો વાંચવાથી પરવાર્યો ન હતો કે અગ્રલેખ લખવા બેસી ગયો આ વખતે અગ્રલેખ પણ ભયમુક્ત ન હતો એ પછી કમર સીધી કરવા સૂઇ ગયો મને એની પણ ખબર ન રહી કે હું ક્યારે ઉંઘી ગયો

ઉંઘતાંજ સ્વપ્નામાં આવ્યું કે એક મોટા મેદાનમાં કાગળોના સેંકડો ઢગ પડયા છે દરેક ઢગમાં ઉપર દરેક એડિટરના નામો લખેલાં છે એક ઢગ ઉપર મારૂં નામ પણ લખેલું હતું તેજ વખતે આકાશમાંથી એક બોંબ પડયા ને ઢગોમાં આગ લાગી ગઇ મારો ઢગ પણ એ આગમાં બળવા લાગ્યો હું બૂમ પાડતો જાગી ઉઠયો ! ' જો જો મારા કાગળોને બચાવજો ! કંઇ બળી ન જાય ને સાથેજ ડૂસકાં લેવા લાગ્યો —

'હાય હય, મારો ઢગલો!
હાય, હય, મારો ઢગલો!'

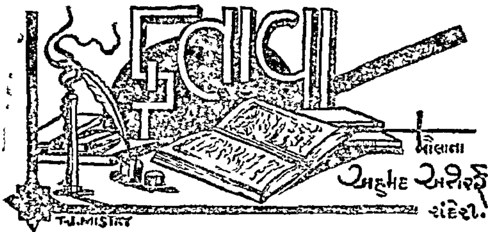
મિસીસ મારો અવાજ સાંભળી દોડી ને બોલ્યા 'પ્રભુના માટે એટલી ફિકર ન કરો! ઉંઘમાં પણ કાગળ કાગળની બૂમો પાડો છો ઠીક હવે દાતણ પાણી કરી જમી તો લો!"

"જમવાનું કે કાગળ! શું જમું ?"

"હું ! પ્રભુ, આપને આ શું થઇ ગયું છે !"

ને તેજ વખતે મેનેજર સાહેબ એક સારા કાગળનો નમૂનો લઇ બારણા પર આવી સાંકળ ખખડાવવા લાગ્યા *

*સૂચિત

નોટ:-આજના સમયમા કાગળો ઘણાજ મોંઘા છે નાહકના સવાલો પૂછી કાગળ અને સમય બગાડશો નહી સવાલો ટુકાણમા મતલબ સમાઇ જાય તે રીતે પૂછવા લાબુ લાબુ લખવુ નહીં અગત જેવા સવાલો દોઢ આનાની ટીકીટ જવાબ માટે મોકલી પૂછવા તે પ્રગટ થશે નહીં ફકત જાહેર હિતના સવાલોજ પ્રગટ થઈ શકશે—તંત્રી

સવાલ-અહીંની જામેઅ મસ્જિદ બંધાઇ ત્યારથી જુમ્માના તેમજ ઇદના દિવસો માટે કે જે દિવસોએ માણસો કસરતથી થતા હોઇ, મસ્જિદના જમાઅતખાનામા ચાર સફો થતી અને આ સીલસીલો ઘણા વરસોથી ચાલુ હતો પણ દરવાગાથી હઝરત મૌલાના મુર્તુઝા હુસૈન સાહેબ ચાંદપુરી દાંડે આવતા અહીં તશરીફ લાવેલા, અહીં મસ્જિદમા પહેલી સફમા મિમ્બર વચમા હોવાથી બે-ત્રણ માણસો ની જગ્યા સફમાં તૂટે છે તેઓ હઝરતે સફ તૂટતી જોઇ મનાઇ કરી તેથી પહેલી સફ કમ કરવામાં આવી છે અને હાલમાં લગભગ બે વર્ષથી ત્રણજ સફો થાય છે આજ સુધી કોઇ સાહેબે કાંઇ એતેરાજ કરેલ નહિ પણ હમણાં ઇદુદ-દોહામા ઉહાપોહ થએલ છે તો આ મુજબ મિમ્બર આડરૂપ થતા જે સફ તૂટે, તેની સફ ફરી નમાઝ પઢવાથી નમાઝ મકરૂહ થાય છે? કે તૂટી જાય છે? તે નમાઝમા કાંઇ વાંધો છે કે નહિ? વિગેરેનો હવાલો સહિત જવાબ આપશોજી

જવાબ-જો મસ્જિદમા મુસલ્લીઓ વધુ થતા હોય, અને જગ્યાની તંગાસ પડતી હોય તો મિમ્બરવાળી આગલી સફ કામમા લેવી જોઇએ છે, જરૂરતને લીધે મકરૂહ નથી પણ જો વધુ મુસલ્લી ન હોય એટલે મસ્જિદમા જગ્યાની તંગાસ પડતી ન હોય તો વગર જરૂરતે આગળ વધવુ એટલે પહેલી સફને કામમા લેવુ ન જોઇએ કારણ કે મિમ્બરના લીધે સફ કપાઇ જવાથી નમાઝ મકરૂહ થાય છે એ વિષે અમારા ગુજરાતી 'ફતાવા આરેફીયહ'માં ફતવો પ્રગટ થએલો છે. તેમા ખુલાસો જોઇ લેશો

સવાલ-"દુઆએ સાની" કે જે સુન્નતો અને નફીલો બાદ પઢાય છે અને દરેક સ્થળે દરેક મૌલવી લોકો-પેશ ઇમામો માગે છે, તે વિષે અમોએ એમ સાભળ્યુ છે કે મુફતીએ હિંદ મૌલાના કિફાયતુલ્લાહ સાહબ દુઆએ સાનીને બિદઅત છે એમ લખે છે અને અંજુમને ખુદ્દામુલ મુસ્લેમીન તડકેશ્વર તરફથી મુબલ્લીગ મૌલાના અબ્દુલ લતીફ સાહબ તબ્લીગ માટે નીકળેલા તેઓએ પણ દુઆએ સાની બિદઅત છે, અને તેની રીતે માગવી ગુનાહ છે એમ કહેલું તો દુઆએ સાની માટે શરીઅતનો શુ હુકમ છે? તેનો પણ હવાલા સહિત જવાબ આપવા મહેરબાની કરશો.

જવાબ—સવાલમા દર્શાવેલી દુઆઓ સાની હદીસ તેમજ ફિકહની કોઈ પણ મોઅતબર કિતાબથી સાબેત નથી લોકો એને જરૂરી સમજે છે અને ઈમામ દુઆએ સાની ન પઢે તો ટીકા કરવામા આવે છે એજ કારણ દુઆએ સાની બિદઅત છે એના બિદઅત હોવા વિષે મોલાના કિફાયતુલ્લાહ સાહબે ખાસ ઉર્દૂમા એક રિસાલો પ્રગટ કર્યો છે અને તેમા વીગતવાર પુરેપુરો ખુલાસો લખ્યો છે તેમજ અમારા 'ફતાવા આરેફીયહ'મા પણ એ વિષે ખુલાસો મૌજુદ છે તે જોવા ભલામણ છે

સવાલ—એક મુસલમાન સુન્ની હનફી મઝહબનો ઇન્તેકાલ પામ્યો છે તેની પાછળ તેની ઔરત ૧ તથા બહેન ૧ તથા ભત્રીજા ૨ તથા ભત્રીજીઓ ૩ છે ઉપરના કયા કયા જણ અને જણીઓને કેટલો કેટલો વારસો લાગે તે જણાવશો મર્હૂમની કોઈ ઔલાદ હજ નહિ ઉપર લખ્યા મુજબ સગા સિવાય બીજા કોઈ સગાનો હક લાગતો હોય તો લખશો

જવાબ—પૂછેલી સુરતમા મર્હૂમના કફન દફનનો ખર્ચ અને કર્જ હોય તો તે અને વસીયત હોય તો ત્રીજા ભાગમાથી અદા કર્યા બાદ તમારા પૂછયા મુજબ રૂપીઆમાથી મર્હૂમની ઔરતને ચોથો ભાગ એટલે ચાર આના અને બહેનને અર્ધો ભાગ એટલે આઠ આના બાકી રહેલા ચાર આનામાથી બન્ને ભત્રીજાઓને બબ્બે આના મળશે અને ઔરતની મહેર બાકી હોય તો તેણીની મહેર વરસા વતરોક આપવી પડશે ભત્રીજીઓને કઈ મળશે નહિ (સિરાજી)

સવાલ—ઔરત ઇદ્દતમાં છે તે ઇદ્દતની મુદ્દત પુરી થતા સુધીનો ખર્ચ મરનારની મિલ્કતમાથી અપાય કે ઔરત પોતાના વારસાની રકમમાથી ખર્ચ કરે ?

જવાબ—ઔરતની ઇદ્દતનો ખર્ચ તેણીનાજ શીર છે અલગ મળશે નહિ

સવાલ—મરનારે એક હિન્દુ વેપારીને અમુક રોકડા રૂપીઆ હાથ ઉછીના ઉધાર આપેલા તે રૂપીઆ તે હિન્દુ વેપારીના ચોપડામા મર્હૂમના નામ પર જમા હતા પણ મર્હૂમે ઇન્તેકાલ થવાના આઠ દિવસ પહેલા તે વેપારીને તે રૂપીઆ પોતાની ઔરતના નામ પર કરી આપવા કહ્યુ તે મુજબ તે વેપારીએ મર્હૂમના ખાતે લખીને મર્હૂમની ઔરતના નામે જમા કર્યા અને તેમા મર્હૂમે સહી પણ કરી આપી છે તો એમા શરીઅતનો શો હુકમ છે ? મર્હૂમે ચોપડામા સહી કરી ત્યારે તેમના હોશહવાસ કાયમ હતા

જવાબ—મર્હૂમે તે રકમ હિન્દુના ચોપડામા ઔરતના નામે ફેરવી અને સહી પણ કરી પરતુ મજકુર રકમનો કબજો ઔરતને હાથ થયો નથી જેથી એ બક્ષીશ ચાલશે નહિ બક્ષીશ કરતી વેળા તે રકમ તેણીના હાથમા (કબજામા) સ્વતત્ર માલિક તરીકે આપવી હતી તેમ થયુ નથી માટે ચાલે નહિ જો બધા વારસો બાલેગ હોય અને માન્ય રાખે તો દુરસ્ત છે

સવાલ—ઔરત ઇદ્દતમા છે તો કયા કયા સગાઓથી પર્દો કરવો જોઈએ ? મરનારના ભત્રીજા, ભાણેજ તે સિવાય જે સગાઓનો મર્હૂમની હયાતીમા પર્દો હતો નહિ અથવા બીજા ગૈર સગાઓનો કે જેમનો મરનારની હયાતીમા પર્દો હતો નહિ તેઓનો ઇદ્દતમા પર્દો કરે કે નહિ ? આડોશપાડોશમા ગમીનો પ્રસગ બની જાય તો દિવસ અથવા રાત્રે ઇદ્દતમા રહેનાર ઔરત આવી જઈ શકે કે નહિ ?

જવાબ—મજકુર બાઈને ઇદ્દત દરમ્યાન પણીજ પર્દાનશીનીથી રહેવુ જરૂરી છે અને નામહરમ કે જેઓ સાથે હાલમા કે ભવિષ્યમા

કારવા

નિકાહ દુરૂસ્ત થઇ શકતા હોય તેઓથી પર્દો કરવો જરૂરી છે મરદની હયાતીમા જેઓથી પર્દો ન હતો પરતુ શરીઅતની રૂએ તે નામહરમ હતા તે વેળા તેમજ હાલમા તેઓથી પર્દો કરવો શરીઅતની રૂએ ફર્ઝ છે આડોશ પાડોશમા કે સગા સ્નેહીઓમા ખુશી કે ગમીના પ્રસગે ઇદ્દત દરમ્યાન બહાર નીકળવુ કે બીજા ઘેર જવુ સખ્ત મજબૂરી વિના દુરસ્ત નથી. એવી લાચારી હોય કે મકાનમા એકલા રહેતા તેણી ડરતી હોય અથવા મકાન ભાડાનુ હોય અને મકાન માલિક જબરન ખાલી કરાવતો હોય અથવા મકાનના તૂટી પડવાથી હલાક થવાનો ડર હોય તોજ તે ઘરથી નીકળી શકે છે નહિ તો જે મકાનમા ધણી ગુજરી ગયો હોય તેમાજ ચાર મહિના દશ દિવસ ઇદ્દત ગુજારે ત્યાર બાદ બીજા ઘેર જઇ શકે છે

સવાલ-મરનારના સવાબની ખાતર ફકીરોને ખવડાવે અને તેમા મરનારની બહેનને જમવા તેડાવે નહિ અથવા તેને ખાવાનુ મોકલાવે નહિ તો જે સવાબની ખાતર ખવડાવેલ છે તે કબૂલ થાય નહિ એવુ અહીંની ઓરતોનુ માનવુ છે તો એનો ખુલાસો જણાવશો

જવાબ-મરનારના સવાબ માટે ગરીબો ફકીરો અને મિસ્કીનોને ખવડાવવુ જોઇએ એમા ભાઇ-બહેનો કે માલદારોનો હક નથી મરહૂમની બહેનને જમવા તેડાવી નહી અથવા તેને ખાવાનુ મોકલાવે નહિ તો પણ સવાબ પહોંચી જશે. મોકલવુ કઇ જરૂરી નથી

સવાલ-સુન્ની જમાઅતના મુસલમાનોના નિડર કેવા હોવા જોઇએ ?

જવાબ-મુસલમાનોનો નિડર શરીઅતનો પાબદ, નેક અને અમાનતદાર હોવો જોઇએ હદીસ શરીફમા આવેલુ છે કે કયામતના નજદીક નાલાયક લોકો લિડર અને સરદાર બની જશે

સવાલ-શરાબી તેમજ બેનમાઝી, કોમના નિડર થઇ શકે કે કેમ ?

જવાબ-શરાબી તેમજ બેનમાઝીને કોમનો લિડર બનાવવો જાયઝ નથી હઝરત રસૂલે ખુદા (સલ૦)ની પેશીનગોઇ છે કે આખર ઝમાનામા કૌમનો સરદાર ફાસિક ફાજિર બની જશે

સવાલ-દુન્યવી કામના માટે ઉપલી ખાસીયતના લિડરો ચાલી શકે ?

જવાબ-જરૂરી અથવા દુન્યવી કામમાં મશ્વેરો આપનાર અથવા નિડરી કરનાર સરદારી ભોગવે કે જે શરીઅતનો પાબદ ન હોય અને તેનાથી દીન અને મઝહબને નુકસાન પહોંચતુ ન હોય તો કઇ વાંધો નથી

સવાલ-મુતવલ્લી, પેશઇમામ તેમજ બાગી ઉપર, ઉપલી ખરાબ ખસીયતના લિડરોનો અધિકાર હોઇ શકે ?

જવાબ-મસ્જિદના મુતવલ્લી કે પેશઇમામ તેમજ બાગી ઉપર શરીઅતના નાફરમાન લિડરો અધિકાર ધરાવી શકતા નથી પણ ઉપલા શખ્સો મસ્જિદનું કંઇ નુકસાન કરતા હોય તો તેમને રોકવા હક ધરાવે છે

સવાલ-મુતવલ્લી એટલે શુ ? અને તે કેવી રીતનો હોવો જોઇએ ? તેને શું કામ કરવાનું હોઇ શકે ?

જવાબ-મુતવલ્લીનુ કામ એ છે કે મસ્જિદની તેમજ મસ્જિદને લગતી દરેક પ્રકારની મિલ્કતો તથા વસ્તુઓની સારી પેઠે હિફાઝત કરે મસ્જિદનુ કઇ પણ નુકસાન થવા પામે નહિ તેમજ મસ્જિદની અમાનતમાં ખિયાનત થય નહિ મસ્જિદનો મુતવલ્લી શરીઅતનો પાબદ, અમાનતદાર, અને નમાઝી હોવો જોઇએ.

ટારવાં

સવાલ—પેશ ઇમામ અને બાંગી કોના અધિકાર નીચે રહી શકે?

જવાબ—પેશ ઇમામ અને બાંગી તેમજ મસ્જીદના સર્વે નોકરો મુતવલ્લીના તાબે રહેવા જોઇએ કોઇ પણ પ્રકારની શિકાયત કોઇ મુસલ્લીને ઉત્પન્ન થાય તેનો બંદોબસ્ત મુતવલ્લીએ કરવો જોઇએ

સવાલ—પેશ ઇમામ તાઝિયાદારી કરતો હોય તો તે ચાલી શકે કે કેમ? અગર નજ ચાલી શકે એમ હોય તો તૌબા કરવાથી અથવા બીજુ કંઇ કરવાથી ચાલી શકે કે કેમ? શું કરવાથી ચાલી શકે તેનો પુરતો ખુલાસો કરશો

જવાબ—તાઝિયાદારી કરનાર માણસને મસ્જીદનો પેશ ઇમામ બનાવવો ન જોઇએ અગર જો તે તૌબા કરી એવા ભુંડા કામથી બાઝ આવી જાય તો કંઇ વાંધો નથી નહિ તો બીજા નેક શરીઅતના પાબંદ ઇમ્માદાર માણસને ઇમામ નિમવો જોઇએ

સવાલ—તાઝિયાદારી કરનાર પેશ ઇમામને પબ્લીક જાણી બુઝીને કબૂલ કરતી હોય તો તેના માટે શું હુકમ છે?

જવાબ—તાઝિયાદારી કરનાર માણસનેજ જાણી બુઝી બધા લોકો ઇમામ બનાવશે તો સર્વે ગુન્હેગાર થશે મુતવલ્લીને જોઇએ કે એવા બિદઅતી માણસને ઇમામ બનાવે નહિ

સવાલ—તરાવીહ એક હાફેઝથી થઇ શકે કે કેમ? અગર તેની પાછળ બીજો હાફેઝ જોઇએ?

જવાબ—તરાવીહ એક હાફેઝ પઢાવી શકે છે, અને એક સાંભળનાર પણ રાખવો વ્યાજબી છે કે હાફેઝને ભૂલ પડે તો બતાવી શકે છે

સવાલ—બહુમતી વિરૂદ્ધ પેશ ઇમામ નમાઝ પઢાવી શકે?

જવાબ—બહુમતી વિરૂદ્ધ પેશ ઇમામ નિમવામાં આવે નહિ જેને વિષે વધુ મતે મુસલ્લી રાઝી હોય તેનેજ મુકર્રર કરે.

સવાલ—મસ્જીદ તેમજ વક્ફ મિલ્કત ઉપર દેખરેખ કોની હોવી જોઇએ?

જવાબ—મસ્જીદની બધી મિલ્કતો ઉપર મુતવલ્લીએ દેખરેખ રાખવી જોઇએ જો મુતવલ્લીની સુસ્તીથી મસ્જીદનું કંઇ પણ નુકસાન થશે તો તેની ઝિમ્મેદારી મુતવલ્લીના સીરે છે

સવાલ—રાસની તેમજ મેંતમાઝી ફિરકા માટે તેમજ તાઝિયાદારી કરનાર પેશ ઇમામને પુષ્ટી આપનાર માટે શું હુકમ છે?

જવાબ—એવા લોકોને મદદ કરવી, ટેકો આપવો, ગુનાહના કામમાં મદદ કરવા સમાન છે હદીસ શરીફમાં આવ્યું છે કે હઝરત (સ.અ.) એ ફરમાવ્યુ કે જે માણસ બિદઅતીને ઇઝ્ઝત આપશે કે મદદ કરશે તે ઇસ્લામની ઇમારતને તોડનારા સમાન છે

કારવાં

જીવનનાં તેજ

(પાંચ કલમે લખાયેલી એક વાર્તા)

[૧] અંધકાર ... .. 'મુસાહિબ' [૨] ભૂતકાળ ...... 'બરકત'
[૩] ઝંખના ...... 'જલીલ' [૪] બાળસાથી .. .. 'બેઝાર'
[૫] રોશની ... . . . 'નિશાત'

[ખુદ વાર્તા પોતેજ પોતાના જીવનના તેજ પાથરવા તૈયાર હોય ત્યા તંત્રીને કે બીજા કોઈને એના પર નોટ લખવાની આવશ્યક્તા ન હોય] —તંત્રી

[૧] અંધકાર [લેખક –"મુસાહિબ"]

"ઓ ખુદા ! શરાબી પતિઓની પત્નીઓની આવીજ સ્થિતિ થતી હશે ? શુ મારા ખાવિંદ શરાબ–જે શરાબ ઇસ્લામે હરામ કર્યો છે, પ્રત્યેક ધર્મે મના કરી છે તે પાપી પીણાને નહિ ત્યાગે ? ખુદા વ રસૂલને સમજતા નહિં શીખે ? આહ હવે મારે શુ કરવુ ? કઈ રીતે એમને–મારા પતિને દારૂની બદીથી મુક્ત કરૂં ? અરેરે ! ખુદા પણ રૂઠયો લાગે છે નહિ, નહિ ખુદાથી કોઇએ નાઉમેદ–નિરાશ થવુ ન જોઇએ આપણે ઇન્સાનોએ યત્નો તો કરવાજ ઘટે બદલો સારો યા નરસો મળે એ તો મુકદ્દરની વાત "

ભાદ્રપદ માસના કૃષ્ણપક્ષની એક અંધાર રાત્રિના સહાડા અગીયારના શુમારે મુંબઇના વાલકેશ્વર રોડ ઉપર આવેલા એક સુશોભીત બંગલાના દીવાનખાનામા ઉપરોક્ત શબ્દો ઉચ્ચારતી એક તરૂણી, સ્પ્રીંગવાળા કોચ પર પોતાની નાજુક હથેળીમાં મસ્તકને ટેકવી ઉદાસ ચહેરે બેઠી છે તેનુ નામ સાબિરા છે વખતો વખત તે અંતરના ઊંડાણમાથી એક ઘેરો નિશ્વાસ નાખે છે. થોડીવાર પહેલા ઉચ્ચારાયેલા શબ્દો તેને યાદ આવતા તે ચમકે છે. પોતાના ઉદ્દગારો કોઇ સાંભળી તો નથી ગયુ ને એમ માની ચારેકોર દ્રષ્ટિ ફેરવે છે પણ કોઇ નજરે ન પડતા શાંતિનો શ્વાસ લે છે

દીવાનખાનાની ઓફિસ કલોકમા ટન, ટન ટન કરતા બારના ટકોરા પડયા. સાબિરા એક હૃદયભેદક નિશ્વાસ નાખી, કંઇ વિચાર આવતા ઉભી થઇ અને ટેબલ પાસે જઇ, "દારૂના દુર્ગુણો" નામનુ પુસ્તક લઇ વાચવા લાગી થોડીવાર થઇ ન થઇ ત્યા ટેલીફોનની ઘંટડી રણકી ઉઠી સાબિરાએ રીસીવર ઉપાડયુ એટલે સામેથી પૂછવામા આવ્યું " હલ્લો ! કયાથી બોલો છો ?"

સાબિરાએ પોતાનું નામ–ઠામ બતાવ્યું એટલે સામેથી કહેવામાં આવ્યુ " આ પાયધુની પોલીસ ચોકી છે અહિં સાદિકભાઇ નામના એક ગૃહસ્થ જેવા લાગતા યુવાને શરાબમા નશામા ચૂર બની પોતાની મોટર પોતાના હાથે હાકાને આવતા, બેભાન હાલતના કારણે ગંભીર અકસ્માત થવાથી લાવવામા આવ્યા છે ખીસ્સામા આપના ઘરનુ ઠેકાણું નીકળતા આપને આ ખબર આપવામાં આવે છે. ને સાદિકભાઇને જે જે હોસ્પીટલમા લઈ જવામા આવનાર છે. "

"અનાર! ભાઈ જરા અરજ કરી શકો તો વિનંતિ કરજો કે એમને ખાનગી વોર્ડમાં દાખલ કરાવે ત્યાં હું આવી પહોંચું છું." એમ કહી સમીરાએ દાસી જોડે કેચમેનને ગાડી જોડવા કહેવરાવી પોતે કપડાં બદલવા લાગી. હજુ કપડાં પહેરી પણ નહોતી રહી ત્યાં ફરીવાર 'ટેલિફોન છે'ના સમાચાર દાસીએ આપ્યા. રીસીવર કાને મૂકતાં એમજ પોલીસ સ્ટેશનેથી ખબર મળ્યા 'સાહિબભાઈની તબીયત ખરાબ ઉપર છે જલદી આવીને લઈ જાઓ.'"

આ સાંભળી સમીરા ગભરાઈ ગઈ અને કોચ પર ફસડાઈ પડી, મનોમન બબડવા લાગી "યા પરવરદિગાર! તુંજ સર્વની લાજ રાખનાર છે તારીજ આન છે, જે સહુને આફતમાંથી બચાવે છે તારા ઉપરજ મને ભરોસો છે હાય, પરણ્યા પછી સુખમાં દિવસો ગુજારવાની કેવી કલ્પનાઓ સાથે આ ઘરમાં મેં પગ મૂક્યો હતો પણ એ હવાઈ કિલ્લા પહેલી રાતેજ એમને શરાબના નશામાં ચકચૂર બનેલા જોઈને ભાંગી ગયા હતા દરરોજ કોઈને કોઈ આફતો વચ્ચે મારું જીવન વીતે છે અફસોસ એટલોજ છે કે તેઓ પોતાની આ કુટેવ જાણે છે, છતાં છોડતા નથી એટલે હવે શું? ધણીના કુકર્મો પત્નીએ ભોગવેજ છૂટકો એમ ખુદા જે હાલતમાં રાખે તે હાલતમાં રહેવું દરેક માનવ બાળની ફરજ છે પણ મારા માબાપો બાપડી સુઝીને માત્ર દોલતના ખાતર મને એક આવા શરાબખોર સાથે પરણાવી એમનાજ મને રંજ છે પોતે તો પરણાવી ખસી ગયા પણ મને તો સદાની જહન્નમમાં ધકેલી. અહિ અનગળ ગાડી—ઘોડા, મોટર બંગલા નોકર ચાકર બધું છે, પણ જ્યાં શૌહરજ બદચાલનો અને નાચ મુજરાનો શોખીન હોય ત્યાં એક શરીફ અને નેક ખાનદાન ઔરતને તે બધું દુઃખના દરિયા સમાન લાગે એમાં શું નવાઈ? ધિક્કાર એવા માત-પિતા ઉપર, જેઓ પોતાની બાળાઓને ધન-દોલતમાં અંધ, બહારથી અને સુખી જણાતા પણ અંદરથી શયતાનને શરમાવે એવા કૃત્યો કરનારા પુરુષો પરણાવે છે કાનૂન શું તેઓને આ મોટા મોટા ગુન્હા બદલ અલ્લાહના દરબારમાં જવાબ નહિ દેવો પડે? ગરીબ ગાય જેવી દીકરી ગરદન કાપવા માટે કસાઈને નહિ તો?"

"આજ કાનૂન ઘણો આગે સર કોમમાં નિકાહની બાબત દખલગીરી નથી કરતા પણ રીતે વધી છે જેને પરિણામે શાહિદીન સરકારી ગભરૂ બાળાઓને લુચ્ચા, શરાબી વ્યભિચારી અને એવા રાક્ષસી વૃત્તિ માણસો નાણાંના જોરે ખરીદી લે છે એમના સમાગમમાં એ કમનસીબ કન્યાએ આખું જીવન ઝેર સમાન થઈ પડે છે કરતાં ફાંસીની સજા શું ખોટી કે, જીવન અંત તો તરત આવી જાય!"

વાદળોની ઘનઘોર ઘટાથી ડરામણી બનેલી ભાદ્રપદની એ અંધકાર ભરી રાત્રિએ આઠ ઘુમારે વાલકેશ્વર તરફ એક ઘોડો ગાડી ધીમે ધીમે પસાર થતી જણાય છે નિર્જન જેવા એ રસ્તા પર માત્ર ઘોડાના પગના અવાજ છે, ગાડીમાં સમીરા સાહિબ ચિંતામગ્ન ચહેરે બેઠી છે સાહિબની સાથે હતી નર્સ એ સાથ દે છે અંધારું ચીરતી ગાડી બંગલાના ઓટલા પાસે ઉભી રહે છે મોટેરે રહાવથી સમીરાએ ને નર્સે સાહિબના બેભાન દેહને અંદર લીધો.

શય્યા પર સુવાડેલા સાહિબના ઝખ્મો પાટાપીંડી કરતી નર્સે જ્યાં બાવડા પર પાટો બાંધવા હાથ ઉંચો કર્યો ને સાહિબે એક દર્દભરી ચીસ પાડી બેહોશીમાંથી જાગૃત થઈ સાહિબે સમીરાને પુકારી "ઓહ, સમીરા

ક્યાં છું ? મને અહિં કોણ લાવ્યું ? મારા ખીસ્સામાં પાંચ હજારની નોટ હતી તે ક્યાં ગઈ ?"

ચતુર નર્સ સમજી ગઈ કે સાદિકને સન્નીપાત ઉપડ્યો છે એટલે માથા પર ઠંડા પાણીના પોતા મૂકવા શરૂ કર્યા સાબિરાએ દુઃખિત સ્વરે પૂછ્યું "પ્રાણનાથ, શું થાય છે ? ક્યાં દુઃખાવો જણાય છે ?"

સાબિરાનો શાંત પણ દર્દભર્યો અવાજ સાંભળી શુદ્ધિમાં હોય એ રીતે સાદિક બોલવા માંડ્યું "આહ, સાબિરા ! મેં તને બહુ દુઃખી કરી હાય, હું મરૂં છું મારૂં જિગર કપાય છે-કાળજું કોરાય છે શરાબના હદબારના સેવનથી મારૂં અંતર ખવાઈ ગયું છે અરરે ! હું બળું છું-મરૂં છું"

બબડાટમાં ને બબડાટમાં સાદિકે પાણી માગ્યું. પણ પાણી આવે એ પહેલાંજ એનું હૃદય બંધ થઈ ગયું મરતી વેળા પણ પાણી નસીબ ન થયું આ નાશવંત જગતમાં જન્મી કરેલા કુકાર્યોનો હિસાબ આપવા મલિકના દરબારમાં એનું પ્રાણ-પંખેરૂ જતું રહ્યું

રોતાં ન ધરાતી સાબિરાએ સાદિકના મરણ-સમાચાર પોતાના સગાવ્હાલાઓને આપ્યા. બહારગામ હતા તેમને પણ તારથી ખબર મોકલ્યા સ્થાનિક કુટુંબીઓએ આવી દેખાવ પુરતી રોકકળ મચાવી, 'આખિરી ક્રિયા પતાવી

[૨] [ભૂતકાળ લેખક -"બરકત"]

સાબિરાએ રડતાં રડતાં બે માસ વિતાવ્યા 'કરીમ શેઠની ઓફીસ ભાંગી જશે' એવું કાંઈક તેણે સુણ્યું હતું, પરંતુ તે ન મળેના સુખની ઇચ્છા મુકી, નિશ્ચિંત બની

"સાબિરા ! બેટા, તને ક્યાંથી ખબર હોય કે હું કોણ છું ? કરીમ શેઠ અને હું બન્ને મેં'લા ભાગીદાર હતા આ ઓફીસ તો મેંજ સ્થાપન કરી, પણ કરીમભાઈને અને મારે વાંધો પડતાં હું છૂટો થયો, મેં કરીમભાઈને મોકળો માર્ગ કરી આપ્યો તને યાદ છે, બેટા ? તું હતી અહિંયા ? પછી તો કરીમશેઠની દુકાન ભાંગવા આવી, પણ હું કાંઈ ભાઈ જેવો સંબંધ ભૂલું ? મેં એને કીધું તારે જે જોઈએ તે માગ ! એ તેણે પચીસ હજાર રૂપિયા માગ્યા અને મેં હસતે મ્હોંએ આપી દીધા. અત્યારે મારી હાલત કેવી છે, એ તું જાણે છે ને, બેટા ? ખુદા જાણે છે કે હું અત્યારે કેવી આફતમાં છું એટલેજ હું આવ્યો છું, બેટા, હું તારી હાલત જોઈ દુઃખી થાઉં છું. પણ શું કરૂં ? અને બેટા, તું પણ સમજુ છે હું ક્યા મોઢે કહું કે હું થોડા રૂપિયા લેવા આવ્યો છું. મારે કાંઈ પચીસે પચીસ હજાર નથી જોઈતા, હો બેટા ! હું દઉં પણ નહિ, પણ અત્યારે બધી બાજુથી આફત છે એટલે દસજ હજાર માગું છું એટલા મળશે એટલે હું તો બધુંય વસુલ થયા માનીશ !'

કરીમશેઠના એક લેણદાર બની બેઠેલા સબંધીએ સાબિરાને ભોળવી અને દસ હજાર રૂપિયા મેળવ્યા

"બેટા ! સાચું કહું ? આતો તારૂં દિલ દુભાય એટલે કે'તો ન હતો તારા બાપનો છ મહિનાથી એકાદ કાગળ તો શું, પણ એક ઉચ્ચારણીય નથી પરદેશનો મામલો છે, બેટા ! શું થયું, શું નહિ, એ આપણે કેમ જાણીએ ? અને એને હવે દેશ તો બોલાવવો પડશેજને ?"

સાબિરાના બીજા સબંધી પણ હમદર્દી બની તેની અસહાયતાનો લાભ લેવા દોડી આવ્યા,

"બોલાવીએ" સાબિરાએ સરળતાથી કહ્યું

"તો બેટા ! પાંચ હજાર રૂપિયા જોઈશે. પૈસાની ચીંતા ન કરીશ, બેટા ! તને તો ખબર છે હું શું કહું ? કે એ પૈસા પાછા ગયા જેવો છે અને પૈસા વિનાજ આ છ

મહિનાથી કામળ ન હોય, તોય મને ખબર છે !" અને તેણે પાંચ હજાર ખીસામાં સેરવી દીધા આ પ્રમાણે સબિરાની મિલ્કત હુગાના લાગી સાબિરા ભોળી તો હતીજ, નેમા ઓપરવા બની ઝાઝી માથાકૂટ વિના તે દૌલત મેળવવા આવનારને મ્હો માગ્યા પૈસા આપી દેતી

તે દીવાનખાનામા બેઠી હતી—નિશ્ચેતન સમ તેણે નીચે કાંઇ ગરબડ સાંભળી અને તે દાદર ઉતરવા લાગી તેણે એક યુવતીને સુશોભિત પોશાકમા બે પુરુષ સાથે આવેલી જોઇ તેણે મૂક સત્કાર કર્યો યુવતિ અંદર દીવાનખાનામા આવી તપાસવા લાગી બધા ખુરસી ઉપર બેઠા

"આજ સાદિકનુ ઘર છે, ને ?" યુવતીએ પૂછ્યુ સાબિરાએ મસ્તક હલાવી હા કીધુ

"તો જુઓ વકીલ સાહેબ, આ રહ્યુ એ કરારનામુ સાદિકે મને આ બંગનો રાચરચીલા સહિત લખી દીધો છે, અને હુ તમને તેની ખબર દેવા આવી છુ તમે મને ખાલી કરવા મુદત કહી દયો, પછી હુ કબજો મેળવી લઇશ બોનો કેટલા દિવસ ખાલી કરતા થશે ? પંદર દિવસ રાહ જોઉં છુ " યુવતીએ વકીલને કરારનામુ બતાવી સબિરાને તે બતાવીને કહ્યુ સાબિરા ભાન ભૂલતી લાગી તેના માથે જાણે આકાશનુ આભ તૂટી પડ્યુ તે 'ઓ ખુદા !' કહી ઢળી પડી તે ભાનમા આવી ત્યારે યુવતીને પેલા પુરુષો સાથે હસતી નિહાળી

"તમે કોણ ?" સાબિરાએ પ્રશ્ન કર્યો પેલી યુવતી હસવા લાગી

'હુ ! 'અખ્તરીજાન ' નામ સાભળ્યું છે ? એ હુ છુ " તે બોલી તેણે સબિરા પ્રત્યે એક્ધારી દૃષ્ટિથી જોયુ યુવતી અને તેની સાથેના પુરુષો ચાલ્યા ગયા સાંજ થવા આવી હતી સબિરા મુંઝાવા લાગી તે વિચાર વમળમા ગોથા ખાવા લાગી તેને કરીમ શેઠ સાંભરી આવ્યા. તેનુ પવિત્ર જણાતુ મુખડુ દૃષ્ટિ સમક્ષ ખડુ થયુ

• • •

કરીમ શેઠ એક પ્રતિષ્ઠિત અને શ્રીમંત વેપારી હતા તેમને સંતાનમા એક સાદિક હતો અને એજ તેનો પત્ની વિનાના સૂના ભર્યો સંસાર હતો. તેમની પત્ની મૃત્યુ શૈયા પર મમત્વના ઉભરાથી સાદિક તરફ જોઇ તેનો હસ્ત તેમને સોંપી ગઈ હતી કરીમ શેઠે પુનર્લગ્ન ન કર્યું અને પ્રભુભક્તિ, સાદિકનુ શેષ પત્નીની સ્મૃતિ અને વેપાર તરફ પોતાના મનને લીન કર્યું તેમના પિતાએ આરંભેલો વેપાર તેમણે આગળ વધાર્યો તેમના કાને 'કરીમ શેઠના બાપે તો પૈસા મેળવવામાજ જાન ખોઇ છે' એવી લોકવાણી અથડાતી પરંતુ તેમને ધનનો મોહ ન હતો—ખુદાનુ વિસ્મરણ નહોતુ થયુ તેમનો વેપાર ધમધોકાર ચાલતો અને લક્ષ્મી પ્રવાહ તેમના ઘરે વહેતો, સાદિક એ પ્રવાહમા સ્નાન કરતો તેનુ મલકાતુ મુખ આકર્ષક દીસતુ કરીમ શેઠ પણ ક્વચિત તેના તરફ મીઠી નજર નાખી ગરદન ઉંચી કરી ખુદાનો શુક્ર બજાવવા ઉંચે જોઇ રહેતા

સાદિક મેટ્રીકમા ઉત્તીર્ણ થઇ કોલેજમાં પ્રવેશ કર્યો શાળાજીવનના સાથીઓએ ઘરમાં બગીચે રમી રહેતા સાદિકને પલગાવી દીધો હતો. તે બહારની દુનિયામા ફરતાં શીખ્યો હતો તે તેના સાથીઓને અનુસરી વાત મનો વાછનાવો થયા હતો જો કે તેને પતંગતા જેવુ હતુજ નહિ તેનુ વેવિશાળ સાબિરા નામની એક બાળા સાથે થયું હતુ સબિરા સુશીલ, સંસ્કારી અને ભોળી હતી તેનુ મુખડુ સુંદર અને આકર્ષક હતુ તેનો અભ્યાસ અંગ્રેજી પાંચેક ધોરણ સુધીનો હતો તેણે સંગીતમા કંઇક અંશે પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરી હતી તે જ્યારે 'ગાલિબ' કે 'ઇકબાલ'ની ગઝલ લલકારતી, ત્યારે તેનો અવાજ સુમધુર લાગતો અને

તેના શબ્દો પછી જાણે તે હૃદયમાં વસી પ્રતિધ્વનિત થતો જણાયો. તેના હૃદયમાં કઈક કલ્પના-વિહગો અગમ્ય પ્રદેશે ઉડ્ડયન કરતા. તેના માતા પિતા ખાધે પીધે સુખી ગણાતા. આ જીવનમાં જેની મહત્તા શ્રેષ્ઠ છે એવા ધનની તેના પિતાને લગની લાગી હતી.

કોલેજ-પ્રવેશ પછી સાદિક વાચાળ થયો હતો, તેણે લજ્જાનો એક અંશ પણ બાકી રહેવા દીધો ન હતો, તે છૂટથી વાતચીત કરતો. તેના સાથીઓ પણ ધનસંપન્ન માતપિતાના નબીરા હતા. તેઓ જીવનમાં ખેપરવા બની પાષાણ સમ પડેલા પૈસાનો બને હાથે ઉપયોગ કરતા. સાદિક પણ તેમાં શામિલ થયો હતો.

રજનીએ પૂર્ણ રંગ જમાવ્યો હતો. પૂર્ણિમાનો મનહર્તા શશી આહ્લાદક ભાસતો હતો. દસના ટંકારા અંછા અવાજે ગાજી રહ્યા. 'કાશ્મીર કલબ' નજીક એક સુશોભિત મોટરકાર ખડી થઈ. તેમાંથી સાદિક, તેના ત્રણેક સાથીઓ સાથે નીચે ઉતર્યો અને બધા અંદર ગયા. 'કાશ્મીર કલબ'માં આવેલા એક 'સ્પેશ્યલ રૂમ'માં દાખલ થયા અને દ્વારને બંધ કર્યું.

"સાદિક! આ અર્ધી પ્યાલી તો પી" એક સાથીદારે કહ્યું.

"ના, ના. દુર્ગંધ કેટલી છૂટે છે?" સાદિક બોલ્યો.

"એ તો તને પીધા પહેલાં લાગે. પી, જો પછી તને ખબર પડશે કે તું કોઈ સુવાસિક બાગમાં ફરે છે, આનંદ માણે છે."

"હા, યાર! એક ઘુંટ પી, ફક્ત એક." બીજો બોલ્યો.

"ના કહીશ, તો મિત્રોનું અપમાન લેખાશે, હો! બધાનો આગ્રહ છે તો એટલું નહિ માને?" ત્રીજાએ કહ્યું.

"ના, ના હું નહિ પીઉં. મારાથી નહિ પીવાય" સાદિકે એક ઘુંટ શરાબનો પીધો અને પ્યાલી પાછી આપતા કહ્યું. તેના મુખ પર અણગમો ઉપસી આવ્યો.

"અરે, યાર! તું તો સાવ બોટ છે! અમે બધા નથી પીતા?"

"પણ મને ભાવતોજ નથી, નહિ તો હું પી જાત."

'અરે! શું તું કે' છે? ગુલાબની પાંખડી સુંઘે કોઈ ગુલાબ જેવી સુગંધ આવે? એ તો આખુંજ સુંઘવું જોઈએ.'

"રહેવા દે, યાર! એ નહિ પીએ એટલું ચોક્કસ કે સાદિકને જીવન જીવતા નથી આવડતું." બીજાએ કટાક્ષ દાખવ્યો.

"ના, ના એ પીવાનો હું સમજી ગયો છે. એ અપમાન નથી કરતો, પણ આપણાથી શરમાય છે," ત્રીજો હૃદય-શસ્ત્રી લાગ્યો. સાદિક અસાગ્રહને વશ થઈ આંખો બંધ કરી એક પ્યાલી ગટગટાવી ગયો. થોડીવાર પછી તેઓ બેભાનાવસ્થામાં બહાર આવ્યા અને ચાંદનીનો લાભ લેવા સમુદ્ર તટે વિહાર કરવા ગયા. સાદિક હોશમાં આવ્યો ત્યારે તેને બધા ખીસા ખાલી જણાયા. બાકી રહેલા બટન અને રીસ્ટવોચ તરફ તેની નજર ગઈ. ફરી સિગારની ડબી માટે ખીસું તપાસ્યું, પણ રૂમાલ સાથે તેને પોતાનો હાથ બહાર કાઢવો પડ્યો. સીગારની ડબી ધરનારાએ-સાદિકે એક બીજા સખી પાસેથી તે લઈ સળગાવી. મધ્યરાત્રિના તે ઘરે આવ્યો અને દબાતા પગે દાખલ થઈ પોતાના શયન ખંડમાં ગયો.

'સાદિક! રાતના બહુ મોડો આવ્યો'તો, બેટા?' રહવારના કરીમ શેઠે તેને પૂછ્યું.

"હા, અબ્બા! પિક્ચર જોઈને એક મિત્રના આગ્રહથી જરા ફરવા ગયો હતો."

"ઠીક, ઠીક પણ ઘરે કે'તા જઈએ ને?"

"તેણે ન આવવા દીધો."

કરીમ શેઠ ગયા અને તેણે પોતાના ખંડમાં જઈ એક સીગાર સળગાવી.

કારવાં

મહિનાથી કાગળ ન હોય, તોય મને ખબર છે !" અને તેણે પાંચ હજાર ખીસામાં સેરવી દીધા આ પ્રમાણે સબિરાની મિલ્કત હુગવા લાગી સાબિરા ભોળી તો હતીજ, તેમાં બેપરવા બની ગઇ. માથાકૂટ વિના તે દૌલત મેળવવા આવનારને મ્હોં માગ્યા પૈસા આપી દેતી

તે દીવાનખાનામાં બેઠી હતી—નિશ્ચેતન સમ તેણે નીચે કાંઇ ગરબડ સાંભળી અને તે દાદર ઉતરવા લાગી તેણે એક યુવતીને સુશોભિત પોશાકમાં બે પુરુષ સાથે આવેલી જોઇ તેણે મૂક સત્કાર કર્યો યુવતિ અંદર દીવાનખાનામાં આવી તપાસવા લાગી બધા ખુરસી ઉપર બેઠા

"આજ સાદિકનુ ઘર છે, ને ?" યુવતીએ પૂછ્યું સાબિરાએ મસ્તક હલાવી હા કીધુ

"તો જુઓ વકીલ સાહેબ, આ રહ્યુ એ કરારનામુ સાદિકે મને આ બંગલો રાચરચીલા સહિત લખી દીધો છે, અને હુ તમને તેની ખબર દેવા આવી છુ તમે મને ખાલી કરવા મુદત કહી દયો, પછી હુ કબજો મેળવી લઇશ બોલો કેટલા દિવસ ખાલી કરતા થશે ? પંદર દિનસ રાહ જોઉં છુ" યુવતીએ વકીલને કરારનામુ બતાવી સાબિરાને તે બતાવીને કહ્યુ સાબિરા ભાન ભૂલતી લાગી તેના માથે જાણે આકાશનુ આભ તૂટી પડ્યુ તે 'ઓ ખુદા !' કહી ઢળી પડી તે ભાનમાં આવી ત્યારે યુવતીને પેલા પુરુષો સાથે હસતી નિહાળી

"તમે, કોણ ?" સાબિરાએ પ્રશ્ન કર્યો પેલી યુવતી હસવા લાગી

"હુ ! 'અપ્સરીજાન' નામ સાંભર્યું છે ? એ હુ છુ" તે બોલી તેણે સાબિરા પ્રત્યે એકધારી દૃષ્ટિથી જોયુ યુવતી અને તેની સાથેના પુરૂષો ચાલ્યા ગયા સાંજ થવા આવી હતી સાબિરા મુઝાવા લાગી તે વિચાર વમળમાં ગોથા ખાવા લાગી તેને કરીમ શેઠ સાંભરી આવ્યા. તેનુ પવિત્ર જણાતુ મુખડુ દૃષ્ટિ સમક્ષ ખડુ થયુ

• • •

કરીમ શેઠ એક પ્રતિષ્ઠિત અને શ્રીમંત વેપારી હતા તેમને સંતાનમાં એક સાદિક હતો અને એજ તેનો પત્ની વિરોધ્યા પછી ભર્યો સંસાર હતો તેમની પત્ની મૃત્યુ રોયા પર મમત્વના ઉભરાથી સાદિક તરફ જોઇ તેનો હસ્ત તેમને સોંપી ગઈ હતી કરીમ શેઠે પુનર્લગ્ન ન કર્યું, અને પ્રભુભક્તિ, સાદિકનુ શ્રેય, પત્નીની સ્મૃતિ અને વેપાર તરફ પોતાના મનને લીન કર્યું તેમના પિતાએ આરંભેલો વેપાર તેમણે આગળ વધાર્યો તેમના કાને 'કરીમ શેઠના બાપે તો પૈસા મેળવવામાંજ જાન ખોઇ છે' એવી લોકવાણી અથડાતી, પરતુ તેમને ધનનો મોહ ન હતો—ખુદાનુ વિસ્મરણ નહોતુ થયું તેમનો વેપાર ધમધોકાર ચાલતો અને લક્ષ્મી પ્રવાહ તેમના ઘરે વહેતો સાદિક એ પ્રવાહમાં સ્નાન કરતો તેનુ મલકાતુ મુખ આકર્ષક દીસતુ કરીમ શેઠ પણ કવચિત તેના તરફ મીઠી નજર નાખી, ગરદન ઉંચી કરી ખુદાનો શુક્ર બજાવતા ઉંચે જોઇ રહેતા

સાદિકે મેટ્રીકમાં ઉત્તીર્ણ થઇ કોલેજમાં પ્રવેશ કર્યો શાળાજીવનના સાથીઓએ ઘરમા-બગીચે રમી રહેતા સાદિકને પલટાવી દીધો હતો તે બહાર ની દુન્યામાં ફરતાં શીખ્યો હતો તે તેના સાથીઓને અનુસરી સ્વાતંત્ર્ય થતાં વાછના-વ્હેળો થયા હતો જો કે તેને પતંગ જેવુ હતુજ નહિ તેનુ વેવિશાળ સાબિરા નામની એક બાળા સાથે થયું હતુ સાબિરા સુશીલ, સંસ્કારી અને ભોળી હતી તેનું મુખડું સુંદર અને આકર્ષક હતુ તેનો અભ્યાસ અંગ્રેજી પાંચેક ધોરણ સુધીનો હતો તેણે સંગીતમાં કંઇક અંશે પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરી હતી તે જ્યારે 'ગાલિબ' કે 'દાગ'ની ગઝલ લલકારતી, ત્યારે તેનો અવાજ સુમધુર લાગતો અને

તેના શમ્યા પછી જાણે તે હૃદયમાં વસી પ્રતિબિમ્બિત થતો જણાતો. તેના હૃદયમાં કંઈક કલ્પના-વિહંગો અગમ્ય પ્રદેશે ઉડ્ડયન કરતા. તેના માતા પિતા બાદ પીછે અખ્ખી ગણાતા આ જીવનમાં જેની મહત્તા લેખાય છે એવા ધનની તેના પિતાને લગની લાગી હતી.

કોલેજ-પ્રવેશ પછી સાદિક વાચાળ થયો હતો, તેણે સંસ્કારનો એક અંશ પણ બાકી રહેવા દીધો ન હતો, તે છૂટથી વાતચીત કરતો. તેના સાથીઓ પણ ધનસંપન્ન માતપિતાના નબીરા હતા. તેઓ જીવનમાં ખેપરવા બની પાણીનું સમ પડેલા પૈસાનો બંને હાથે ઉપયોગ કરતા. સાદિક પણ તેમાં શામિલ થયો હતો.

રજનીએ પૂર્ણ રંગ જમાવ્યો હતો. પુષ્પિકાનો મનહર તો શશી આહ્લાદક ભાસતો હતો. દસના ટકોરા મંદ અવાજે ગાજી રહ્યા. 'કાશ્મીર ક્લબ' નજીક એક સુશોભિત મોટરકાર ખડી થઈ. તેમાંથી સાદિક, તેના ત્રણેક સાથીઓ સાથે નીચે ઉતર્યો અને બધા અંદર ગયા. 'કાશ્મીર ક્લબ'માં આવેલા એક 'સ્પેશ્યલ રૂમ'માં દાખલ થયા અને દ્વારને બંધ કર્યું.

"સાદિક! આ અર્ધી પ્યાલી તો પી." એક સાથીદારે કહ્યું.

"ના, ના દુર્ગંધ કેટલી છૂટે છે?" સાદિક બોલ્યો.

"એ તો તને પીધા પહેલા લાગે. પી, જો પછી તને ખબર પડશે કે તું કોઈ સ્વર્ગિક બાગમાં ફરે છે, આનંદ માણે છે."

"હા, યાર! એક ઘુંટ પી, ફક્ત એક." બીજો બોલ્યો.

"ના કહીશ, તો મિત્રોનું અપમાન લેખાશે, હો! બધાનો આગ્રહ છે તો એટલું નહિ માને?" ત્રીજાએ કહ્યું.

"ના, ના હું નહિ પીઉં મારાથી નહિ પીવાય." સાદિક એક ઘુંટ શરાબનો પીધો અને પ્યાલી પાછી આપતા કહ્યું. તેના મુખ પર અણગમો ઉપસી આવ્યો.

"અરે, યાર! તું તો સાવ ભોટ છે! અમે બધા નથી પીતા?"

"પણ મને ભાવતોજ નથી, નહિ તો હું પી જાત."

'અરે! શું તું કે' છે? ગુલાબની પાંખડી સુંઘે કોઈ ગુલાબ જેવી સુગંધ આવે? એ તો, આખુંજ સુંઘવું જોઈએ."

"રહેવા દે, યાર! એ નહિ પીએ. એટલું ચોક્કસ કે સાદિકને જીવન જીવતા નથી આવડતું." બીજાએ કટાક્ષ ફાંક્યો.

"ના, ના એ પીવાનો હું સમજી ગયો છું એ અપમાન નથી કરતો, પણ આપણાથી શરમાય છે." ત્રીજો હૃદય-શસ્ત્રી લાગ્યો. સાદિક આગ્રહને વશ થઈ આંખો બંધ કરી એક પ્યાલી ગટગટાવી ગયો. થોડીવાર પછી તેઓ બેભાનાવસ્થામાં બહાર આવ્યા અને ચાંદનીનો લાભ લેવા સમુદ્ર તટે વિહાર કરવા ગયા. સાદિક હોશમાં આવ્યો ત્યારે તેને બધા ખીસા ખાલી જણાયા. બાકી રહેલા બટન અને રીસ્ટવોચ તરફ તેની નજર ગઈ. ફરી સિગારની ડબ્બી માટે ખીસું તપાસ્યું, પણ રૂમાલ સાથે તેને પોતાનો હાથ બહાર કાઢવો પડ્યો. સીગારની ડબ્બી ધરનારાઓ-સાદિક એક બીજા સાથી યારોથી તે લઈ સળગાવી. મધ્યરાત્રિના તે ઘરે આવ્યો અને દબાતા પગલે દાખલ થઈ પોતાના શયન ખંડમાં ગયો.

'સાદિક! રાતના બહુ મોડો આવ્યો'તો, બેટા?' સવારના કરીમ શેઠે તેને પૂછ્યું.

"હા, અબ્બા! પિક્ચર જોઈને એક મિત્રના આગ્રહથી જરા ફરવા ગયો હતો."

"ઠીક, ઠીક પણ ઘરે કે'તા જઈએને?"

'તેણે ન આવવા દીધો."

કરીમ શેઠ ગયા અને તેણે પોતાના ખંડમાં જઈ એક સીગાર સળગાવી.

ક્રમશઃ

મહિનાથી કાગળ ન હોય, તોય કોને ખબર છે !" અને તેણે પાચ હજાર ખીસામા સેરવી દીધા આ પ્રમાણે સબિરાની મિલકત ડુબવા લાગી સાબિરા ભોળી તો હતીજ, તેમા ઉપરવા બની ઝાઝી માથાકૂટ વિના તે દોલત મેળવવા આવનારને મ્હો માગ્યા પૈસા આપી દેતી

તે દીવાનખાનામા બેઠી હતી–નિશ્ચેતન સમ તેણે નીચે કાઇ ગરબડ સાભળી અને તે દાદર ઉતરવા લાગી તેણે એક યુવતીને સુશોભિત પોશાકમા બે પુરુષ સાથે આવેલી જોઇ તેણે મૂક સત્કાર કર્યો યુવતિ અદર દીવાનખાનામા આવી તપાસવા લાગી બધા ખુરસી ઉપર બેઠા

"આજ સાદિકનુ ઘર છે, ને ?" યુવતીએ પૂછ્યુ સાબિરાએ મસ્તક હલાવી હા કીધુ

"તો જુઓ વકીલ સાહેબ, આ રહ્યુ એ કરારનામુ સાદિકે મને આ બગલો શાયરબીલા સહિત લખી દીધો છે, અને હુ તમને તેની ખબર દેવા આવી છુ તમે મને ખાલી કરવા મુદત કહી દયો, પછી હુ કબજો મેળવી લઇશ બોલો કેટલા દિવસ ખાલી કરતા થશે ? પદર દિવસ રાહ જોઉ છુ " યુવતીએ વકીલને કરારનામુ બતાવી સબિરાને તે બતાવીને કહ્યુ સાબિરા ભાન ભુલતી લાગી તેના માથે જાણે આકાશનુ આભ તુટી પડ્યુ તે 'ઓ ખુદા !' કહી ઢળી પડી તે ભાનમા આવી ત્યારે યુવતીને પેલા પુરુષો સાથે હસતી નિહાળી

"તમે , કોણ ?" સાબિરાએ પ્રશ્ન કર્યો પેલી યુવતી હસવા લાગી

"હુ ! 'અપ્સરીજાન ' નામ સભળ્યુ છે ? એ હુ છુ " તે બોલી તેણે સાબિરા પ્રત્યે એકધારી દૃષ્ટિથી જોયુ યુવતી અને તેની સાથેના પુરુષો ચાલ્યા ગયા સાજ થવા આવી હતી સાબિરા મુઝાવા લાગી તે વિચાર વમળમા ગોથા ખાવા લાગી તેને કરીમ શેઠ સાભરી આવ્યા. તેનુ પવિત્ર જણાતુ મુખાડુ દૃષ્ટિ સમક્ષ ખડુ થયુ

• • •

કરીમ શેઠ એક પ્રતિષ્ઠિત અને શ્રીમત વેપારી હતા તેમને સતાનમા એક સાદિક હતો અને એજ તેનો પત્ની વિગેરેના પ્રેમમા ભર્યો સસાર હતો તેમની પત્ની મૃત્યુ પામ્યા પછી મમત્વના ઉભરાથી સાદિક તરફ જોઇ તેનો હસ્ત તેમને સોપી ગઇ હતી કરીમ શેઠે પુન લગ્ન ન કર્યું અને પ્રભુભક્તિ, સાદિકનુ શ્રેય, પત્નીની સ્મૃતિ અને વેપાર તરફ પોતાના મનને લીન કર્યું તેમના પિતાએ આરભેલો વેપાર તેમણે આગળ વધાર્યો તેમના કાને 'કરીમ શેઠના બાપે તો પૈસા મેળવવામાજ જાન ખોઇ છે ' એવી લોકવાણી અથડાતી, પરતુ તેમને ધનનો મોહ ન હતો–ખુદાનુ વિસ્મરણ નહોતુ થયુ તેમનો વેપાર ધમધોકાર ચાલતો અને લક્ષ્મી પ્રવાહ તેમના ઘરે વહેતો સાદિક એ પ્રવાહમા સ્નાન કરતો તેનુ મલકાતુ મુખ આકર્ષક દીસતુ કરીમ શેઠ પણ કદાચિત તેના તરફ મીઠી નજર નાખી, ગરદન ઉચી કરી ખુદાનો શુક્ર બજાવતા ઉચે જોઇ રહેતા

સાદિકે મેટ્રીકમા ઉત્તીર્ણ થઇ કોલેજમાં પ્રવેશ કર્યો શાળા જીવનના સાથીઓએ ધરમા–બગલે રમી રહેતા સાદિકને પલટાવી દીધો હતો. તે બહાર ની દુન્યામા ફરતા શીખ્યો હતો તે તેના સાથીઓને અનુસરી ન્યાત-પની વાછના વાળો થયો હતો જો કે તેને પ તત્રના જેવુ હતુજ નહિ તેનુ વેવિશાળ સાબિરા નામની એક બાળા સાથે થયુ હતુ સાબિરા સુશીલ, સસ્કારી અને ભોળી હતી તેનુ મુખડુ સુદર અને આકર્ષક હતુ તેનો અભ્યાસ અગ્રેજી પાચેક ધોરણ સુધીનો હતો તેણે સગીતમા કઇક અશે પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરી હતી તે જ્યારે 'ગાલિબ' કે ઇકબાલ'ની ગઝલ લલકારતી, ત્યારે તેનો અવાજ સુમધુર લાગતો અને

કલમની મસ્તી!

મળે તે લાભ લે 'બેકાર' મોટાની ભલાઇથી,
અને બસ પેટ ભર તુ માનપૂડા ને મતાઇથી!
દલાલી દેશની કરી, અને મેડી ઉંચી ચણી,
બનેને લોક'કે પુશ્યો છે નાહકની કમાઇથી!

ધણાએ કામ નીકળે મિત્રતાથી કે સગાઇથી,
છતાએ લડવુ તો લડવુ પરસ્પર ભાઇ ભાઇથી,
તમારી ગુપ્ત વાતો જગતમા હરીજ થાવાની,
પડે 'બેકાર' પાનો ભાટ, એડીટર, કે નાઇથી!

થયુ' હો નાક ઉંચુ બનેને સત્તાની રાહથી,
પશુની જાત પરખાયે કથીરી કે બગાઇથી,
નથી તુજને ખબર 'બેકાર' કે ઉતર્યા અગલડોડી,
કસીને પાટલુ બાધો બનેને નેકટાઇથી!

કલાવે હિંદુ-મુસ્લિમને કોઇ એવી સફાઇથી,
પટાવે બાળકોને જેઈ ઠગ જાણે મિઠાઇથી,
બને 'બેકાર' બતલાવે કોઇ ધોળે દિવસ તારા,
રિઝાતો ના કદી તુ ગજદ્રાગ્નિ એ ભવાઇથી!

લ

મ

ની

શે

ખી

!

વસતોને જોઇ રિઝાતાં નથી,
અને પાનખરથી ખિજાતા નથી.
કદી ભયને નિરખી છુપાતા નથી,
કદી દેખી દુશ્મન લપાતા નથી!
કદી જાપ અમથી જપાતા નથી,
કદી કોઇના ગીત ગાતા નથી!
કદી પ્રેમ માટે ફમાતા નથી,
કે નાજુક તમાચા ખમાતા નથી!
ખમી લાખ ઠોકરને ઢીઠ થયા,
કોઇના દુ ભાવે દુભાતા નથી
છે હૈયાના એનાય પત્થર જિગર,
કદી લાગણીથી ભિજાતા નથી!
બને લોક નિર્દય ગણે તોય શુ?
કોઇની દયાથી દબાતા નથી!
ભલે દુર્દશા દેશની જોઇને,
લગારેય દિલમા સિઝાતા નથી!

રે! ભૂખ્યાને ભોજનની શી વાત છે?
કદી પાણી તરસ્યાને પાતા નથી!
જોઇ માગનારને ગરા મહીં,
લગારેય દિનમા મુઝાતા નથી!
છે દેવાળીયા જન્મથી તો અમે,
બુઢાપામા ક્યાં છો કમાતા નથી?
જેઈ લઇએ ઓંડુ કે અનરુ છતા,
કદી ગહમા ગોથુ' ખાતા નથી!
જમાનાની છકડ ખમીને થયા,
અમસ્તા કઇ ગાત્ર રાતા નથી!
જમાનાની ઠોકરથી સીધા થશે,
યુવાનીમા છો ને સમાતા નથી?
વચન બાણથી જે પડે દિલમા ઘા,
કદી ફુટપટીથી મપાતા નથી!
ભલે કોલ દેવા હસી ખેલ હો,
પણ રસ્તે જતાને અપાતા નથી!

શા 'બેકાર' તુજ વાણીમા જાદુ કે,
હરિફોય દિલમા ખપાતા નથી!

શરાબનો સ્વાદ ચાખી ચૂકેલો સાદિક તેની લતે ચડયો. તે પૂરો વ્યસની બની ગયો. તેના શ્વસુરે તેની શરાબખોરી જાણી, પણ તેને જમાઇરાજના ધનનો લોભ હતો. એટલે તેણે ધનની આશા સેવી અને જમાઇરાજને ન તરછોડતા સબંધ ચાલુ રાખ્યો. અજાણ રહી એક કોમળ કુસુમસમ બાળા સાબિરા.

• • •

કરીમશેઠ વિચારમાં તલ્લીન બની ગયા હતા. બેના ટકોરા તેના કર્ણપટે ન અથડાઇ શકયા—અસર ન કરી શકયા. તેણે દ્વાર તરફ નજર ફેરવી અને સાદિકને પ્રવેશતો દીઠો.

“સાદિક ! તુ હમણાં કેમ મોડો આવે છે ?” કરીમશેઠે પૂછયું.

“અમસ્તોજ, અબ્બા !”

“આ શેની વાસ આવે છે ?” સાદિક ચમકયો. તેણે ઉડાઉ જવાબ આપતા કહ્યું, “એ તો અબ્બા ! હમણાં મે સેન્ટ ખરીદ્યુ ને ? એની હશે.”

“આટલે સુધી શા માટે જાગતો હોઇશ, બેટા ! જો તારી આંખમાં ઘેન પણ દેખાય છે.” સાદિક મુઝાયો. તે નિરુત્તર રહ્યો.

‘સુઇ જવું છે, બેટા ? ઘેન છે એટલે તને ઊંઘ આવતી હશે, અને બેસવુ હોય તો બેસ. મારે તને થોડુંક કહેવુ છે.”

“ના, ના, અબ્બા ! સવારેજ કહેજોને.”

“ઠીક.”

તે પરિશ્રમપૂર્વક સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરી શયનખંડ તરફ ગયો. કરીમ શેઠ તેના પગમાંની શિથીલતા નિરખી રહ્યા. તેમણે એક નિશ્વાસ છોડયો. તેના મનમાં ‘સાદિક અવળે પથે ચડી ગયો—શરાબી બની ગયો’ એવી શંકા ઉપસ્થિત થઇ અને સાલ લાગી. તેમનું વર્તન ગહન વિચારમાં ડુબેલું જણાયું. વિચારમાંજ તે નિદ્રાધીન થયા.

• • •

સાબિરાના પિતાએ સાદિક સાબિરાની શાદી વિષે કરીમશેઠને કહાવેલું પણ ‘હમણાં નહિ’ એવો પ્રત્યુત્તર મળેલો. એટલે તેને કરીમશેઠ પોતાને ત્યાં આવેલા જોઇ સહેજ આશ્ચર્ય થયું.

“મારો વિચાર છે કે બન્નેની શાદી હવે જલદી થઇ જાય તો સારૂ. તમે શું કહો છો ?” કરીમશેઠે સાબિરાના પિતાને કહ્યું. તેને વિચાર થયો હતો સાદિકને પરણાવી દેવાથી સાબિરા જેવી સુશીલ યુવતી કદાચ તેનું જીવન સુધારે. અત્યારે તે એ વિચારને અમલમાં લાવવા માટે આવ્યા હતા.

“જી, હું શું કહું ? જેમ તમારું મન માને તેમ કરીએ.” સાબિરાના પિતાએ કહ્યું.

“ઠીક, તો હવે મહિના માસમાં પતાવી દઇએ.”

“હા, ભલે.” (અપૂર્ણ)

કલમની મસ્તી !

મળે તે લાભ લે 'બેકાર' મોટાની ભલાઇથી,
અને બસ પેટ ભર તુ માનપૂડા ને મનાઇથી !
દલાની દેશની કરસી, અને મેડી ઉંચી ચણી,
ભલેને લોક'કે ફુલ્યો છે નાહકની કમાઇથી !

થયુ હો નાક ઉંચુ ભલેને સત્તાની રાઇથી,
પશુની જાત પરખાયે કદીકી કે બગાઇથી,
નથી તુજને ખબર 'બેકાર' કે ઉતર્યા અમલડોડી,
કમીને પાટનુન બાધો ભલેને નેકટાઇથી !

ઘણાએ કામ નીકળે મિત્રતાથી કે સગાઇથી,
છતાએ લડવુ તો લડવુ પરસ્પર ભાઇ ભાઇથી,
તમારી ગુપ્ત વાતો જગતમા હરગીજ થાવાની,
પડે 'બેકાર' પાનો ભાટ, એડીટર, કે નાઇથી !

કલાવે હિંદુ-મુસ્લિમને કોઇ એવી સફાઇથી,
પટાવે બાળકોને ગાઇ ઠગ જાણે મિઠાઇથી,
ભલે 'બેકાર' બનલાવે કોઇ ધોળે દિવસ તાગ,
રિઝાતો ના કદી તુ ગજહાગિ એ ભવાઇથી !

કમની શેખી !

વસતોને જોઇ રિઝાતા નથી,
અને પાનખરથી બિજાતા નથી.
કદી ભયને નિરખી છુપાતા નથી,
કદી દેખી દુશ્મન લપાતા નથી !
કદી જાપ અમથી જપાતા નથી,
કદી કોઇના ગીત ગાતા નથી !
કદી પ્રેમ માહે ફસાતા નથી,
કે નાજુક નમાચા ખમાતા નથી !
ખમી લાખ ઠોકરને રીઢા થયા,
કોઇના હુ ભાવે હુ ભાતા નથી.
છે હૈયાના એવાય પત્થર જિગર,
કદી લાગણીથી ભિજાતા નથી !
ભલે લોક નિર્દય ગણે તોય શુ ?
કોઇની દયાથી દબાતા નથી !
ભલે દુર્દશા દેશની જોઇને,
લગારેય દિલમા સિઝાતા નથી !

રે ! ભૂખ્યાને ભોજનની શી વાત છે ?
કદી પાણી તરસ્યાને પાતા નથી !
જોઇ માગનારને રૂઠા મહીં,
લગારેય દિનમા મુઝાતા નથી !
છે દેવાળીયા જન્મથી તો અમે,
બુઢાપામા કો છો કમાતા નથી ?
જોઇ લઇએ આંકુ કે અનગુ છતા,
કદી રાહમા ગોથુ ખાતા નથી !
જમાનાની છક્કડ ખમીને થયા,
અમસ્તા કઇ ગાલ રાતા નથી !
જમાનાની ઠોકરથી સીધા થશે,
પુરાનીમા છો ને સમાતા નથી ?
વચન બાણુથી જે પડે દિલમા ઘા,
કદી ફુટપટીથી મપાતા નથી !
ભલે કોલ દેતા હસી ખેલ હો,
પણ રસ્તે જતાને અપાતા નથી !

શા 'બેકાર' તુજ વાણીમા જાદુ કે,
હરિફોય દિલમા ખરાતા નથી !

Registered No. B

મોટર ખરીદે છે

[ગઝલ]

અને એની સખુની શાહેરોની ડિરટરી દે છે ।
કે ધન દેવુ ન હો અલ્લાહને તો શાયરી દે છે ।
સવારે સાતમા વેચી દઈ સાંજે ખરીદે છે
અમારાઓ અમારૂ જીવતુ મુશ્કિલ કરી દે છે
હરીફો કોણ જાણે આ જાનને શુ કરી દે છે ।
કે, તે સાહેબ અમોને નોકરીનુ "ના" કરી દે છે
ઠર ઉપવાસ ગાંધી શેઠને એનાથી શુ લાગે ?
નવી બિલ્ડીંગ બાંધે છે । નવી મોટર ખરીદે છે ।
કુંવારો છે હજી બત્રીસ વર્ષે, 'શેખચલ્લી' તો
એ પરણે તો ખરો, પણ કોણ એને દીકરી દે છે ?

—"શેખચલ્લી"

ારવ

( )

Printed by Maganlal Mangaldas Patel at The 'Gangotri' Printing Press
Kanpith, Khand Bazar Surat

જેના ઉપર પડે !

[ગઝલ]

તારા મઝરની તને ત્યારે ખબર પડે,
જ્યારે નિગાહ તારી તારા ઉપર પડે !
સાકીના શીશ પરથી ઉતારી પીઉં છું હું,
એની અન-બલાઓ બધી શેખ પર પડે !
પરખ્યા કે પારખી અને મનની ? મેમ આંખ,
આતાર એવા વેણની કોના ઉપર પડે ?
માશૂકની નજર નહીં પણ આગ કે જનાબ,
આવી બને છે એમનું જેના ઉપર પડે
મેમાન 'શેખચલ્લી'ને તેડો નહિ 'વલી'
નાહકની એ બલા ન કહીં આપ પર પડે

—"શેખચલ્લી"

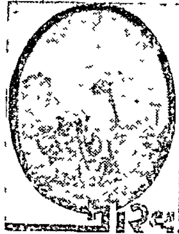
રવ

એપ્રીલ

તંત્રી 'વહશી'

૧૯૪૩

સાચા સંદેશવાહક!

હતા જ્યારે અરે! ઇન્સાન પણ ઇન્સાનના દુશ્મન,
હતા, જયારે પરસ્પર ભાઇ ભાઈ જાનના દુશ્મન
હતી જ્યારે ઘણી અન્યાય પોષક ત્યારની દુન્યા,
અને થૈ ગઈ હતી અજ્ઞાનતા વશ ક્યાંની દુન્યા

લગારે વાત કોઇ કોઇની ક્યા હાય સાંભળતુ.
જાણે જાણુ છળ કપટને પોષતુ ને દ્વેષથી બળતુ
એ કપરા કાળમાં કરમાં ધજાને સતની ઝટ ધારી,
પધાર્યા ઇશ્વરી સંદેશ—વાહક ને મુગટ ધારી

જગત—અંતર મહીં ઇમાનેરી જ્યોત અજવાળી,
ને વર્ષોની એ દર્પણ પરથી ઝાંઝરમાન રજવાળી

ભાષણુ અંધકારમાં ઇસ્લામનો દીપક લઇ કરમાં,
પ્રકાશિત તેના કિરણોને કરી દીધા જગતભરમાં
કર્યું પળવારમાં કે એક સર્જનનું નવું મર્જન,
પ્રત્યેક નાના અને મોટાના જીવનનું હતું મર્જન

ઝનની જનસમૂહમાં ભાઇચારો જાળી દીધો,
ક્રુસંપ ને કુસંપમાં સંપ એકધારો મેળવી દીધો
ઉકળતા ખાળના લોહીમાં ઠંડક પાથરી દીધી
મુહબ્બતથી મુહબ્બતને કંઠમાં ભરી દીધી

હતા એ કોણ કે પળમાં પરિવર્તન કરી દીધું,
જગતમાં જેમણે મઝહબનું મર્જન ભરી દીધું
મુહમ્મદ મુસ્તફા મ'રેઅથા પ્યારા નબી માના,
જગતના સર્વ દુખીઓથી ઘણા ન્યારા નબી માના
હે! જ્યોતિર્ધર કૃપાનિધી સકળ સંસારના સ્વામી
ઉમંગ "બિસ્મિલ" ધરે છે આપના દીદારના સ્વામી

—"બિસ્મિલ" ધોળકવી

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અલ્લાહ તઆલાનુ ફરમાન (કુર્આન)
મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહબ

(૨૪૦) અને તે (ની કુદરત)ના નમુનાઓમાથીજ રાત અને દિવસ તથા અને ચન્દ્ર-છે, (માટે) સૂર્યને કે ચન્દ્રને સિજદો ન કરો પણ તે ખુદાને સિજદો કરો જેણે તે સઉને બનાવ્યા જો તમે ખુદાનેજ પૂજતા હો તો (કુર્આ·

*　　*　　*　　*

(૨૪૧) જે કોઇ આખરતની ખેતી ચાહતો હોય તો તેના માટે તેની ખેતી અમે વધારીએ છીએ, અને જે કોઇ દુન્યાની ખેતી ચાહતો હોય ? તેમાંથી કઈક આપીશુ પણ તેના માટે આખેરતમા કઈ હિસ્સો નથી. (કુર્આ

*　　*　　*　　*

(૨૪૨) અને જ્યારે અમે ઈનસાન પર બક્ષિશો કરીએ તો (અમારાથી) ફેરવે અને પોતાનુ પડખુ બદલે છે, પણ જ્યારે તેને બુરાઇ પહોચે લાંબી ચોડી દુઆઓ માગે છે (કુર્આન)

*　　*　　*　　*

(૨૪૩) તો જે કઈ વસ્તુ તમને મળી છે તે માત્ર દુન્યાની જિદગીનુ સાધ છે, પણ જે કઇ ખુદાની પાસે છે તે એવા લોકો માટે બેહતર બાકી રહેનાર છે જેઓ ઈમાન લાવ્યા અને પોતાના પરવરદિગા ભરોસો રાખે છે (કુર્આન)

*　　*　　*　　*

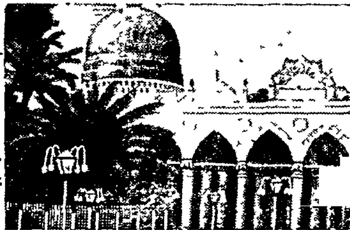
(૨૪૪) શુ તમો દેશમા હર્યા ફર્યા નથી ? તો જોઈ લેત કે જે લોકો એ પહેલા હતા તેમનુ પરિણામ કેવું થયુ ? તેઓ એમના કરતા શક્તિ તથા જે નિશાનીઓ પૃથ્વીમા મૂકી ગયા તેમા વધેલા હતા ફરી તે ગુનાહો પર ખુદાપાકે તેમને પકડયા. અને તેમને ખુદાથી બચાવનાર ન થયો (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સલ૦નુ ફરમાન (હદીસ)
મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહબ

(૨૪૦) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે કોઇ પણ ઘાયલને અલ્લાહના માર્ગમાં ઘા લાગ્યો હશે તો કિયામતને દિવસે તે એવી સ્થિતિમા હાજર થશે કે તેનો ઝખ્મ વહેતો હશે તેનો રગ લોહીનો હશે પણ તેની સુગંધી કસ્તૂરી સમ હશે (સહીહૈન)

× + × ×

(૨૪૧) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યું કે જેઓ અલ્લાહની યાદ માટે બેસે છે તો ફરિશ્તા તેમને ઘેરી લે છે. તથા ખુદાની રહમત તેમને ઢાકી લે છે વળી તેઓ ઉપર શાતી ઉતરે છે અને જેઓ અલ્લાહની પાસે છે (એટલે ફરિશ્તા) તેઓમા તે તેઓને યાદ કરે છે (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૪૨) રસૂલુલ્લાહ ,સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે જે કોઇએ સૂર્યોદય પહેલા તથા આથમતા પહેલા નમાઝ પઢી તે દોઝખમા જશે નહિ. (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૪૩) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે કોઈપણ મુસલમાન પુરૂષ મરણ પામે અને તેના જનાઝા ઉપર એવા ચાલીસ પુરૂષો નમાઝ પઢવા ઉભા રહે કે તેઓ અલ્લાહ સાથે કોઈ વસ્તુને શરીક કરતા ન હોય તો અલ્લાહ તેઓની શફાઅત તેને માટે કબૂલ કરશે (મુસ્લિમ)

× × × ×

(૨૪૪) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે કોઇ બદાને અલ્લાહે કોઇ પ્રજાનો રક્ષણ કરનાર બનાવ્યો હોય અને તે પ્રજાનો બદખાહ થઇને મરે તો અલ્લાહ તેના ઉપર જન્નત હરામ કરે છે. (સહીહૈન)

"ઉતરતા ગુણની કવિતા વડે માણસ જાતિનુ મગજ પકવવાની છૂટ કોઈને પણ હોવી જોઈએ નહિ" [રસ્કીન] એ 'કોઈ'ને ભલે ન હોય પણ અમને તો છે અમને એટલે ગુજરાતીઓને ગમે તેવો વિચારક હોવા છતા રસ્કિન પરદેશી હતો અને પરદેશીઓનુ દરેક દૃષ્ટિબિન્દુ સ્વીકારવાને અમે તૈયાર નથી એ બીજી વાત છે કે પરદેશીઓની શાહી ચુસીનેજ ખુદને રંગીન બનાવનાર શાહી ચુસ કવિઓ-લેખકો અમારે ત્યા છે પણ તેથી શુ? એમ તો અમારે ત્યાના વેપારીઓ પણ હિંદી કહી કહીને પરદેશનો માલ ક્યા નથી વેચતા? પરતુ પરદેશી વિરોધીની એ વાત જતી કરવી બેહતર છે આપણે તો અહીં ઉતરતા ગુણની કવિતા વિષે જોવાનુ છે

ભાષા, પદરચના, અને કવિત્વ એ ત્રણ કાવ્યના મુખ્ય અગ છે સુશ્લિષ્ટ, કલ્પાનિત, ચિરજીવ કલ્પના-વિચારણા-ભાવ-એટલે કવિત્વ મજબુત મુદ્દાવાળું ભાઅરના આભુષણ એટલે છંદ અને કર્કશ લાગ્યા વિના કહેવાનુ સઘળુ સરળતાથી કહી જવાય એવી વાહક-વાણી એટલે ભાષા? દૂકમા 'આહ!' કેવા સુંદર છે એમ આપણા હૃદયમા ભાવ ઉત્પન્ન કરે તે ખરી કવિતા

હૃદયના સાચા રણકાની ખામીવાળી, માત્ર લાગણી વેડા અને પ્રેમના અતિસાધારણ રૂપકો વડે, શોકુબ્ધ લેવાર થતી આજની કવિતાઓ જોઈને એમ નથી લાગતુ કે ગુજરાતમા દરેક જણને માણસ જાતિનુ મગજ પકવવાની છૂટ છે આપણે ત્યા દરેક માણસ-જે ગાઈ શકે છે તે-કવિ છે અને જો તે સાકી અને કાકી, કમાલ અને જમાલ, અદર અને બદરના કાફિયા જાણી લે તો તે ગઝલકાર કે વળી દરેક લીટીમા "શરાબ" પીવા-પાવની વાતો લાવે તો તે રંગીનો કવિ છે અને ઉચ્ચારણો ટાકનાય નજરાનુ પડે એવા અપર સપી ગઝલોને રચના કરે તો તે ખરો ગઝલકાર લેખાય છે, વળી જો તે પુરાણી ઢબે ગઝ્ર નમ્રતો હોય કે-તો જોને તે ગેયતાની ગણાવી રહ્યો છે-ને કયારેનીએ કોઈ માસિક યા પુસ્તકમા આવી ગઈ હોય અને જો તે ગીત લખતો હોય તો પદ્ય ગદ્યના ભેદની તેને કોઈ ચિંતા નથી 'બાબા, સજની, સાજન ઉસપાર, કન્હૈયા' એ શબ્દોને ઉલટ સુલટ ગોઠવી ચીતરી કાઢે છે અને આ બધુ લખાય તે છપાયજ છે અને એ છપાઈને મગજ પકવવામા આવે છે

જૂના વિચારના માબાપોને છોકરા નાનપણમા પરણાવી દેવાની જેટલી ઉતાવળ હોય છે તેટલીજ બલ્કે તેથી વધુ ઉતાવળ આજના કવિઓને પોતાની કવિતા છપાવી પ્રગટ કરવાની હોય છે, અને એ ઉતાવળમા ને ઉતાવળમા તે જે કાંઇ લચડી કાઢે છે, તે કાચીપાકી દુણાઇ ગએલી ખીચડી જેવુ હોય છે મૂળમાજ ઓછી પ્રતિભા અને અભ્યાસના નામનું મીંડુ એટલે કોઇ કોઇ કવિતા તો કવિતા નહિ પણ "કચુંબર" બનીને રહે છે સમજાતુ નથી કે આવી આવી કવિતાઓ રચીને એ મિત્રોએ શુ કાદા કાઢવા ધાર્યા છે ?

• • •

થોડુક વખત મ્હારા પર બે પત્રો આવ્યા હતા એ કોના અને એમા શુ છે ? તે જરા ખાનગી છે પરન્તુ એ પત્રોની ભાષા જોડણી ઉપરથી હુ એકની મિસ્ટર-વિરામચિન્હ તરીકેની અને બીજાની મિસ્ટર અનુસ્વાર-શત્રુ તરીકેની ઓળખ આપુ છુ વાચકો પણ એમના નમુનાઓ જોઇને મ્હારા મતમા સમતિ આપશે એવી આશા છે

"(૧) ભાઇ શ્રી વણજારા !

સપ્રેમ ! ! કુશળ હશોજ ! ! ! તમારી 'પોઠ' હુ વાચુ છુ એટલુંજ નહિ, વિચારૂ છુ ! કેમ ?— એમ ! ત્યારે તો ઠીક, ભઇ વાહ ! ! " વગેરે

સમજાતુ નથી કે આ બેવડા અને તેવડા ઉદ્દગાર ચિન્હોથી ભાષાને-પત્રને શુ જોર મળ્યું છે ?

"(૨) શ્રી વણજારા

સવિનય પ્રણામ વાચનમા 'પોઠ'નુ સ્થાન મે ક્યારનુય નક્કી કરી રાખ્યુ છે આવુદ આવ્યા ત્યારે લખ્યુ કેમ નહિ ?' વગેરે

આ મિત્રને અનુસ્વાર પ્રત્યે એટલી ચીડ લાગે છે કે કલમને અનુસ્વાર કરવા જેટલી વાર પણ લીટીની ઉપર લઇ જવા માગતા નથી અક્ષર એટલા રૂપાળા છે કે ન પૂછો વાત છતા એમની કવિતાથી તો નારાજ છે એટલું એમની ક્ષમા માગીને પણ કહી લઉ છુ

• • •

સાક્ષર શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીની વય ૭૫ વર્ષની થઇ એમ હમણાજ મુબઇમા એમના માનમા ભરએલા મેળાવડાથી જાણ્યું શ્રી ઝવેરી ગુજરાતમા દરેક વર્ગમા • માન ધરાવનાર વ્યક્તિ છે કોમવાદ અને પક્ષાપક્ષીથી પર એવા એ બુઝર્ગ "ચાચા"ને વધુ જીવો એની દુઆ આપીએ છીએ કેમકે આ નવીન યુગમા "જીવવુ એ પણ એક પ્રકારની સેવા છે" જીવાય તોજ સેવા થાયને ?

• • •

"ભીંત પર જાહેરખબર, મોટર ને ટ્રામ પર જાહેર ખબર, રેલ્વેના ડબ્બામા જાહેર ખબર, ઝાડના થડો પર જાહેર ખબર, હોટલોના ટેબલ પર જાહેર ખબર છેવટ દિવાસળી પર પણ જાહેર ખબર મ્હારા વાલા આ જાહેર ખબર આપનારા હવે દુનિયામાં કોઇપણ જગ્યા જાહેર ખબર વગરની કોરી રહેવા દેશે કે નહિ ?" સુરતથી વડોદરા જતા ટ્રેનમા એક મુરબ્બી આવુ આવુ બબડી રહ્યા હતા. તેમને અમારા મિત્ર શેખચલ્લીએ એકજ જવાબમા ચૂપ કરી દીધા કે "આસમાન પર હજી ઘણી જગ્યા કોરી છે એ કેમ ભૂલો છો. મહાશય ? અને પછી તો એ બન્ને મહાશયો ચચક્યા હિટલર રૂઝવેલ્ટ ચર્ચિલ ગાંધી અને રાજાઓના નામો લઇને તેમણે ડબ્બામા બેઠા બેઠાજ આખી દુનિયાનું અન્વીક્ષણ કરી નાખ્યુ રાજકારણથી પરવાર્યા પછી બંન્ને શ્રીમાનો સાહિત્યમા પ્રવેશ્યા અને સાહિત્યની વાડીમાં વિહરતા વિહરતા તેઓ કાવ્યની કુંજમા ઘુસી ગયા શ્રી શેખચલ્લી ઉવાચ કે "લોકોને ચયન નથી ત્યા જુઓને તમાશા આ કવિઓ "ચયનિકા" કાઢીને બેઠા છે બાળુ ગદ્યમા

બંગાળી ચેપુ તો ચેપુ હવે પડમાં એ ચેપુ નથી લાગતુ કે કોઇ દિવસ ગુજરાતીનુ—બંગાળી અને ગુજરાતનુ બંગાળ થઇ જશે ? શુ ગુજરાતીઓને પુસ્તકનુ નવુ ગુજરાતી નામ પાડતાં પણ નથી આવડતુ કે તેઓ બંગાળી જેવુ નામ મૂકીને બેઠા ”

“હવે રહેવા દોને એ વાત” તે શ્રીમાને શરૂ કર્યું “લોકોને ચયન નથી ત્યારે તમારા વાળાઓ પેલા મુશાયરા ભરે છે તેનુ શુ ? અને બંગાળી થઇ જવાની ચિંતા રાખનારાવાળા આપ લોકો ગુજરાતીને ક્યાંક ઉર્દૂ ન બનાવી દો તે જો જો ! ”

બન્ને મહાશયો બાટકયા હતા અને લાગતુ હતુ કે હિંદુ–મુસ્લિમ વિખવાદ થઇનેજ રહેશે પરંતુ એટલામાં ભરૂચ આવ્યું આ સ્ટેશન પર ચાર ધોળા સાહેબોને જોઇ બન્ને મહાશયોએ ચૂપકીદી ધારણ કરી લીધી અને એ ચૂપકીદી એ વડોદરાને વહેલુ ખેંચી આણ્યુ

• ° •

બિરાદર ‘બેકાર’ જ્યારે ભાવનગરમાં ભાષણ ભરડતા હશે બરોબર તેજ વેળા “દસબજે” ની ફિલ્મ મુજબ હું બોલવડમાં કવ્વાલી સાંભળી રહ્યો હતો કવ્વાલી સાંભળવાનો શોખ મને બહુ નથી પરંતુ મિત્રોના આગ્રહવશ થઇ વાઅઝ અને કવ્વાલી એ બેમાંથી મારે ફરજિયાત કવ્વાલી સ્વીકારવી પડી હતી એ કવ્વાલી ! અહાહા વિલાયત ! વિલાયત ! ગાનારની જુની ચવાઇ ગએલી ચીજોમાં તો કશો દમ ન હતો પરંતુ કવ્વાલના મખમૂર નયનો, ઝુલ્ફ ઝુલ્ફા, વ્યંઢળ જેવી અદાઓ અને લટકા, સારાએ શરીરનો વળાંક લઇ વગાડાતી તાળીઓ, વગેરે ખાસ ધ્યાન ખેંચનારૂ હતુ અને એથીય વધુ રમુજ તો એ હતી કે સ્હદીના મંડપમાં બેસીને જનાબ કવ્વાલ સાહબ બેધડક “કરબલ કે નઝારે હૈ” તથા કમાલપાશાનો ગરસીયો ગાઇ રહ્યા હતા છતાં તેમને કોઇ રોકનાર ટોકનાર ન હતુ સાંભળનારાઓની આ હાલત જોતા મ્હારાથી એ મેહફિલની રસિકતા પર “અલ્લાહ અલ્લાહ કરબલ કે નઝારે હૈ” કહીજ દેવાયુ

નોધ—આજના સમયમા કાગળો ઘણાજ મોંઘા છે નાહકના સવાલો પૂછી કાગળ અને સમય બગાડશો નહીં. સવાલો ટુંકાણમા મતલબ સમાઇ જાય તે રીતે પૂછવા લાંબુ લાંબુ લખવુ નહીં અગત જેવા સવાલો દોઢ આનાની ટીકીટ જવાબ માટે મોકલી પુછવા તે પ્રગટ થશે નહીં ફક્ત જાહેર હિતના સવાલોજ પ્રગટ થઈ શકશે—**તંત્રી**

સવાલ—જો મસ્જિદની સીલક બેન્કમા જમા પડી હોય તેમાથી આજના અનાજ સંકટ સમયમા અનાજ ખરીદી ગરીબ મુસ્લિમોમા પડતર ભાવે આપી શકાય? અનાજ સંકટ કમીટીના સારા આબરૂદાર ગ્રહસ્થો નાણા પાછા આપવાની ઝમાનત આપે છે અને મસ્જિદને જ્યારે જરૂરત પડે ત્યારે પાછા વાળવાની ગેરન્ટી આપે છે

જવાબ—મસ્જિદના નાણા ફક્ત તેના કામમાજ વાપરવાં જોઇએ જો એ મસ્જિદ અતિશય માલદાર હોય કે તેને હાલમા કે ભવિષ્યમા તે બચતના નાણાની જરૂરત પડશે નહી એમ ચોક્કસ ખાત્રી થતી હોય તો બીજી કોઇ ગરીબ મસ્જિદમા તેનો ઉપયોગ કરે અથવા જો દીની મદ્રેસાની જરૂરત હોય તો તેજ મસ્જિદમાં અથવા તેના તાબામા એકાદ મદ્રેસો ચાલુ કરી શકાય છે. સવાલ મુજબ વાપરવા જાએઝ નથી

સવાલ—મારી વાલિદા ગુજરી ગયા છે તેમને બે છોકરા, બે છોકરીઓ અને એક ભત્રીજો (તેમના ભાઇનો છોકરો) છે તે વચ્ચે કોને કેટલું મળશે? એક ખેતર બન્ને છોકરીઓ અને એક અન્જુમન રોઝા ફંડ માટેની તેમની વસીયત પણ છે તો કેમ કરવું?

જવાબ—પ્રથમ કફન દફનનો ખર્ચ, કર્ઝ અને ત્રીજા ભાગ સુધીની વસીયત હોય તો તે અદા કર્યા બાદ બચતમાથી છ ભાગ કરવા છોકરાઓએ બબ્બે અને છોકરીઓને એકેક ભાગ મળશે ભત્રીજાને કાંઇ નહીં ત્રીજા ભાગથી જો બન્ને ખેતરોની કીમત વધી જતી હોય તો વસીયત બાતિલ થશે

સવાલ—જો સ્કૂલ–મદ્રેસો એકજ મકાનમા હોય અને ઉસ્તાદ અને બાળકો માટે ટેબલ બાંકડા રાખ્યા હોય, બાંકડા ઉપર કુર્આન શ૦ કિતાબો અદબપૂર્વક ઉંચી રહે તેનો ખ્યાલ રાખવામા આવ્યો છે એમ બેઅદબીનો સંભવ નથી તો તે માટે કાંઇ વાંધો છે?

જવાબ—બેઅદબી થવાનો સંભવ નહિ હોય તો કાંઇ વાંધો નથી, જાએઝ છે

સવાલ—"પાક પરવરદિગાર ઉપાયના આત્માઓને જન્નતમાં ઉચ્ચ દરજ્જો અતા કરી પાછળ રહેલાઓને સબ્રે જમીલ અતા કરે." આવો ઠરાવ કોઇ મુસ્લિમ સંસ્થા હિન્દુ અને મુસલમાનના મરણ પ્રસંગે મૂકી શકે

કે કેમ ?

જવાબ—દુન્યવી રીતે અને મસ્લેહતની રૂએ કોઇ હિન્દુના મરણ પ્રસંગે દિલસોઝી જાહેર કરવી જાયઝ છે મુશ્રિક માટે જન્નત નસીબની દુઆ કરવી જાયઝ નથી

સવાલ—દાતના મર્દ ડૉક્ટર પાસે ઔરતના દાત કઢાવી શકાય કે નવી બત્રીસી મૂકાવી શકાય ?

જવાબ—જેમ બીજી બીમારીઓમા મર્દ ડૉક્ટરને હાથ કે દર્દવાળો બદનનો કોઇ ભાગ બતાવવો જાયઝ છે તેવીજ રીતે આવી બાબતમા પણ કાંઇ વાંધા જેવુ નથી

સવાલ—જો કોઇ પાસે હરામ માલ હોય તો તેની મઝદૂરી લેવી જાયઝ છે ?

જવાબ—જો હરામ વિષે આપણને ખબર હોય તો જાયઝ નથી જો તે કોઇ પાસેથી કર્ઝ લઇ મઝદૂરી ચુકવે અને તે કર્ઝ પેના હરામ માલમાથી અદા કરી દે.

સવાલ—"યહૂદીઓ કી કદી સલ્તનત થશે નહી તેમજ દુન્યામા એમને ઇઝઝત કે માન મળશે નહી" એ બીના ખરી છે ?

જવાબ—"તેઓ ઉપર (એટલે યહૂદીઓપર) ઝિલ્લત અને મોહતાજી નાખવામા આવી છે" (કુર્આન શ૦, પારો ૧, ¼, પારાની લગભગ) બધા મુફસ્સેરીન (રહ૦)એ એવીજ રીતે તફસીર ફરમાવી છે કે "દુન્યામા કદી તેમની હુકૂમત કે સલ્તનત માતબર સૂરતમા બાકી રહેશે નહી સ્વતંત્ર બાદશાહત થશે નહીં ઝલીલ અને રૂસ્વા બની રહેશે જાહેરમાં માલદાર હશે પરતુ મોહતાજી અને તકલીફ દૂર થશે નહી" પારા ૪ના ત્રીજા રૂકૂઅમા પણ એવુજ ફરમાન છે

સવાલ—બાહરમા રહેનાર અને ઔરત બચ્ચાઓને સાથે રાખવાની તાકત નહી ધરાવનાર અમુક મુદત માટે ઔરત કરી શકે છે ?

જવાબ—થોડી મુદતના નિકાહને શર્અમાં "મુત્અહ" કહે છે અને તે હરામ

સવાલ—નમાઝ માટે શેઠ નોકરને આપતો નથી પણ સખ્તી કરે છે ગાળો ભાંડે છે એ માટે શુ હુકમ છે !

જવાબ—નમાઝ માટે શેઠે રોકવુ જોઇએ હદ વિનાની સખ્તી પણ નહી જોઇએ ગાળો ભાંડવી એ સખ્ત ગુન્હો

સવાલ—સતર—રેશમનુ બનેલુ કાપડ એકના રેશમનું બનેલ નથી તે મર્દો ? શકે છે ?

જવાબ—ખાલિસ રેશમી કપડુ ઔરત માટે જાયઝ છે, મર્દો માટે નથી આગળ રેશમી કપડુ સાયા કે ઝબ્બાને લગાડી શકે છે જો કપડાનો વાણો સુતર તાણો રેશમનો હોય તો મર્દ માટે જાયઝ બનાવટી રેશમ (આર્ટિફિશ્યલ સિલ્ક) કેળ જનતુ હોવાથી મર્દ માટે જાયઝ છે મુખ્તાર)

સવાલ—બિસ્તરમા રેશમી તકીઓ ચાદર વાપરવુ જાયઝ છે ?

જવાબ—હ૦ ઇમામ આઝમ (રહ૦ નઝદીક જાયઝ છે બીછાવવુ એ પહેરવું મનુત્રોમા નથી ઇમામ મોહમ્મદ યૂસુફ (રહ૦)ના નઝદીક જાયઝ નથી

સવાલ—શું એક વખતની નમાઝ બેવડા પઢી શકાય ?

જવાબ—ના પ્રથમ પઢી હશે તે અદા થશે બીજીવારની તેજ નમાઝ ઇ પાછળ જમાઅત સાથે પઢશે તો તે નફ્લ ગણાશે હનફી નીયમ મુજબ ઘરમા નમાઝ અદા કરનાર, મસ્જિદમા ઝોહર ઇશાની જમાઅતમા, નફિલની નીયતે શામિલ થઇ શકે છે ફજર, અસર મગરિબમા શામિલ થઇ શકાય નહી

[જેતપુર મુશાઈરાની દરેક ગઝલમાંથી ફક્ત ચાર પંક્તિઓજ ચૂંટીને અહીં રજુ કરવામાં આવી છે, કાગળની અછતની ઇતને કારણે !] —સંપાદક

— પંક્તિ —

"ન રાખે કોઈ અસર એ અસર હું રાખું છું."

–[૧]–

હૃદયમાં જ્યોત નવી નિત્યતર હું રાખું છું
બળીને નામ પ્રણયમાં અમર હું રાખું છું
સિતમ તમારા નઝર નિત મારી રાખે છે,
અને તમારા સિતમની નઝર હું રાખું છું
ભરે છે ઝુલ્ફનો અશ્રુથી ચુનના છેડાને,
અગર ચમનમાં અવરને નઝર હું રાખું છું
અરે હો! પારકું અંતર-ચરિત્ર જોનારા,
ખબર છે કેટલી તારી ખબર હું રાખું છું
"કલીમ" કરતો નથી સાર દિલ પીઠ હદ,
પ્રણયમાં જ્યારે પગો પથ પર હું રાખું છું
"કલીમ" વાકિફી] [ધોરાજી

–[૨]–

જીવનનો મોહ ન મૃત્યુનો ડર હું રાખું છું,
હું પ્રેમી પ્રેમી તણા દિલ-જિગર હું રાખું છું
નઝર નઝરથી મિલાવી કરો ન નીચી નઝર,
જુઓ નઝરથી કે કેવી નઝર હું રાખું છું
વફાની આશા મને કોઈ બેવફાથી છે,
ભરોસો એક દગાબાઝ પર હું રાખું છું
ફરી પડ્યો છું ને હું તો ફરી પડ્યું છે દિલ,
ન માગું દિલ, ન દિલની ખબર હું રાખું છું
હઝાર ઝખ્મને હર ઝખ્મમાં છે એની યાદ,
જુદું ઝમાનાથી "ઘાયલ" જિગર હું રાખું છું
"ઘાયલ"] [પાજોદ

–[૩]–

ગુલામ છું છતાં મઝબૂત અસર હું રાખું છું,
જુઓ હજુ સુધી લાખોનો કર હું રાખું છું
ભલે ન રાખે ખબરદાર કંઈ ખબર મારી,
ખબર છે એને કે એની ખબર હું રાખું છું
ગુલામ હિન્દી છું મશહુર આલમમાં,
જે કામ આજનું છે કાલ પર હું રાખું છું
ખુદા ને જગમાં છતાં જગની એવી હાલત છે,
ન હોય તો એ મને શું ખબર? હું રાખું છું.
"અમીન" વર્ષો થયા પણ ન શાએરી શીખ્યા,
મને પુછો છો ગઝલમાં અસર હું રાખું છું!
"અમીન" આઝાદ] [સુરત

–[૪]–

તમારા જામને જ્યાં હોઠ પર હું રાખું છું,
બધી ખબરથી મને બેખબર હું રાખું છું

વિરહની રાત ગુઝારૂ છુ એમ હુ મારી,
ભરૂ છુ આઉ નઝર દ્વારપર હુ રાખુ છુ
જફા કરીને કરે છે તે નિજનું નામ અમર,
ને નામ મૌન રહીને અમર હું રાખુ છુ
બળીને પ્રુગ બળો શુ બાળશો મને "બિસ્મિલ"
હૃદયમાં જ્યારે ધગશ નામવર હુ રાખુ છુ
"બિસ્મિલ"] [ધોરાજી

–[૫]–

બ્યથાઓ સેહવા મહીં કયા કસર હુ રાખુ છુ,
ધરૂ છુ ધૈર્ય નિડર દિલ જિગર હુ રાખુ છુ
વસો છો સકટો આવીને એક ઠેકાણે,
તમારૂ દિલમા ચિરસ્થાયી ઘર હુ રાખુ છુ
કથીકથીને હુ કાળા કથન હું નરમાથી,
હરીફ કેરા હૃદયમા ગુઝર હું રાખુ છુ
નજાત નર્કથી મળશે તમારા "કવસર" ને,
અટલ યકીન એ ખબરૂ બશર હુ રાખુ છુ
"કવસર"] [ધોરાજી

–[૬]–

રૂધિરને માસ રહિત હાડ–ધર હું રાખુ છુ,
છતા અરીસા ઉપર નિત નઝર હું રાખુ છુ
ઝરણ્ સુકાનું કળિયુગના તાપે અતલનુ,
જીવનની સ્વાર્થ કીચડમય ગટર હુ રાખુ છુ
બગાસા, છીંક ને ઉધરસ, હવા સદા ખાઇ,
સુવાનું લે'રથી ફુટપાથ પર હુ રાખુ છુ
જગતને રગવા 'એક્રમ' ભિન્ન રગોથી,
શુ લાલ, વાદળી પીળા કલર હું રાખુ છુ
"એક્રામ"] [ભાવનગર

–[૭]–

ખબર છે એટલી કે, એ ખબર હું રાખુ છુ,
ન રાખે કોઇ અસર એ અસર હુ રાખુ છુ
ન હાથ હેચુ રહે આપ એકવાર મળે,
જગત મરે જે ઉપર એ નઝર હુ રાખુ છુ
ડરે ન કોઇ, ન ગભરાય કોઇ તો
પ્રભુ જગત મહીં કેવી સાર હું રાખુ
હસુ તો વિશ્વમા 'ચમકાર' હુ એ
ડસુ તો જાન લઇ એ ઝહર હુ રાખુ
"ચમકાર"] [ભા

–[૮]–

જીવનમા સ્નેહની તૃષ્ણા પ્રખર હુ ર
ને એની શોધમા હરદમ નઝર હુ
અજીત કાળના ચક્કરની ચાલ
વિહરતું મુક્ત વિદારી જિગર હુ રાખુ
ખુદા છે નાખુદા ચિતા લગાર શી
જવુ તે પાર છે બસ એ ખબર હુ રાખુ
ફના બકાના બધા ભેદ ભેદી 'સાગર'
મરીને જીવતા જીવન અમર હુ રાખુ
'સાગર'] [કે

–[૯]–

કોઇની યાદમાં નયનોને તર હુ રાખુ
તડપતુ એના વિરહમા જિગર હુ રાખુ
ભલેને મસ્જિદે જાતો નથી કદી તો
ખુદાની યાદથી દિલમા અસર હુ રાખુ
ભલેને લાખ હો સકટ સબર હુ રાખુ
ન રાખે કોઇ અસર એ અસર હુ રાખુ
ભલેને દુશ્મની આખુ જગત કરે 'અસ્તા
કે ડાહ્યો હોય જો તો કદર હુ રાખુ
'અસ્તાન'] [ભ

–[૧૦]–

જગતના ભેદ કળે એ નઝર હુ રાખુ
બધાય દર્દ સહે એ જિગર હું રાખુ
હઝારો દાગ હૃદયમા છે કોતરાએલ
કોઇની યાદમા ઘાયલ જિગર હુ રાખુ
ઉપાડુ આખતો દુન્યાને ખળભળાવી
તમારી શર્મથી નીચી નઝર હું રાખુ
છુપી સદા છુ ભલે લાખ છે દુ ખો 'આઝાદ
ચિતાર ચીતરીએ દિલ ઉપર હુ રાખુ
'કુતુબ આઝાદ'] [બગસરા

કારવાં

-[૧૧]-

ભરેલ દાગ થકી દિલ–જિગર હું રાખુ છુ,
ગુમાથી એક સળગાવીને ઘર હું રાખુ છુ
ચમકતી વીજને એક ફૂકમાજ ફેંકી દઉં
તડપતી આહમા એવી અસર હુ રાખુ છુ
સુખોની મોજ મળી જાય છે મને દુ ખમા,
વિરહમા યાદ તુજ આઠે પ્રહર હું રાખુ છુ
કહો છે ધૈર્યના 'શવકીન' જગ મહી મીઠા,
હજાર દુ ખમા હમેશા સબર હુ રાખુ છુ
'શવકીન'] [જેતપુર

-[૧૨]-

ફના બકાના તમાશાને દિલમહીં મારા,
નચાવુ હોશથી તેવી અસર હુ રાખુ છુ
'નવાઝ' તારી કદર દરજહાન નાબાશદ,
ઉદાસ શાને છે પ્રેમે ઝેર હુ રાખુ છુ
'નવાઝ'] [ધોરાજી

— પંક્તિ —

'એટલુ સમજુ કે તું બદલાયના'

-[૧]-

કોઈનુ મન રૂપ પર લલચાયના,
મોતના મુખમા પરાણે જાયના
ક્રૂર કેરા દ્વાર પર દિન જાય છે,
કોઈ સમજાવો કે, આખે થાયના
એમ છે કઈ દિલમા દાગોની કતાર,
જેમ રહો દ્વાર પર હો રાયના
આજ સાંગોપાંગ હુ નિર્ભાન છુ,
તેમને કહેજો વધારે પાયના
યારની મેહફિલમા સત્વર જા 'કલીમ'
કયાક મોડુ થાયને દ ડાયના
'કલીમ' વાકિફી] [ધોરાજી

-[૨]-

તમને જોઈ આજ શુ શુ થાયના,
કોણ હતભાગી છે જે ફૂલાયના
એવુ તો ધાર્યા વગર રહેવાયના,
છુટવા જે જાય છે લુટાયના
હા જવાની આવીને ચાલી ગઈ,
કોણ જાણે કેમ ઘડપણ જાયના
એવા ગજી પરના કુતરા છે ઘણા,
કોઈને ખાવા ન દે ને ખાયના
એ સમજવુ છે ઘણુ મુશ્કિલ 'અમીન'
જે સમજમા આવે પણ સમજાયના
'અમીન' આઝાદ] [સુરત

-[૩]-

દિલ ચાહે પણ મુખથી કઈ કે'વાયના,
ને રહુ છુ મૌન તો રે'વાયના
જા' છે તો જા ભલે જનાર બસે;
તારા ચરણે મારૂ દિલ ચગદાયના
મીઠી મીઠી આજ વાતો છે મુખે;
દિલ જરી સભાળજે ભરમાયના,
કાવ્ય કોઈ રંગમય સભળાવજે,
આખરૂ મેહફિલમા 'બિસ્મિલ' જાયના
'બિસ્મિલ'] [ધોરાજી

-[૪]-

કાં વમળમા નાવડી ચકરાયના ?
જે થવાનુ હોય તે શુ થાયના ?
મૂલ્ય ઉપવનમા ન હો જ્યારે જરી,
કેમ પુષ્પો પગ તળે ચગદાયના
ત્યા લગી ગુલ્મો સહેવા છે મને,
જ્યા લાગી તે ક્રૂર થાકી જાય ના
મારી મેહફિલને કરો પાવન તમે !
એટલુ 'કૈવસર'ને કાં કહેવાય ના
'કૈવસર'] [ધોરાજી

-[૫]-

જ્ઞાનથી જો મનમા ગુથાય ના,
પૃજાથી રત્ન પેદા થાય ના

જે નિચોવીને જીવન ખેતી કરે,
એનું દળદર ઝિંદગી ભર જાય ના
હિન્દુ મુસ્લિમ એકતા જો કેળવે,
દેશ ધન પરદેશમાં ઠલવાય ના
એ જીવન 'આઝાદ' કંઈ જીવન નથી,
દર્દના બંધનમાં જે બંધાય ના
'કુતુબ આઝાદ'] [બગસરા

-[૬]-

નેન વાટે કાં હૃદય છલકાય ના,
વેદના—વર્ષા જહીં જીરવાય ના
દર્દ ને સત્કારવા ને રક્ષવા,
બંધ દિલના દ્વાર કો દી થાય ના
હાય! સ્તુત ઉમ્મીદની મૈયત લઈ
યા ખુદા! દફનાવવા દિલ જાય ના?
આ પ્રબળ 'બેફામ' દિલની આગથી,
તેજમય જગ થાય સળગી જાય ના
'બેફામ'] [ભાવનગર

-[૭]-

પરઓ કિરતાર! તુજ પરખાય ના,
ભેદ તારા કોઈથી ભેદાય ના
સત્ય પથે જાય જગમાં જે સદા,
એ કદી આલમ મહીં અટવાય ના
નાવ જીવનની ખરાબે જો ચડી,
આવ હો તુજથી પ્રભુ! અથડાય ના?
વિશ્વ આખું છો રૂઠે 'ચમકાર'થી
એટલું જાણું કે તું બદલાય ના
'ચમકાર'] [ભાવનગર

-[૮]-

હું તો ઇચ્છું છું ચિકિત્સક એટલું,
મુજ વ્યથાઓ કોઈથી સમજાય ના
તેમની પણ વાત કેવી વાત છે?
હાથ મારા હોય ને કહેવાય ના
બોલ તારા બોલનો છે તોલ શો?
બોલ તારા જો તને સમજાય ના
સાંભરે છે મુજને મારો ભૂતકાળ,
પ્રીતના 'મજબૂર' ગીતો ગાય ના.
'મજબૂર'] [જેતપુર

-[૯]-

જ્યાં લગી તે મારા દિલનો ચોર ના,
ત્યાં લગી યત્નો છે નિષ્ફળ દાયના
એ ધનાઢ્ય મારા જીવનનો વિષય,
વિશ્વમાં ચર્ચાય આરોપાયના.
મારા નયનોમાં ભમે છે પાનખર,
ગીત બુલબુલને કહો કે ગાય ના
મોક્ષ 'મુઝતર' ને મળે પણ એમ કેમ?
જ્યારે તે નિજ પાપ પર પસ્તાય ના
મુઝતર] [હાસોટ

[૧૦]

ઝખ્મ કર એવા કે જે રૂઝાય ના
ફૂલ દે એવા કે જે કરમાય ના
દિલ મહીં છે પણ રહે છે દિલથી દૂર,
આંખમાં છે, તેજ પણ દેખાય ના
શોખ છે 'શૌકીન' મુજને કાવ્યનો,
કેમ દિલમાં ઉર્મિઓ ઉભરાય ના?
'શૌકીન'] [જેતપુર

-[૧૧]-

આંખડી ભીની કદી પણ થાય ના,
જેથી દિલનો દિલથી જો ઉભરાય ના.
આત્મ કથની હું કહું પણ શર્ત છે,
મૌન થઈ તે સાંભળે શર્માય ના
વ્યર્થ વાતોને તજી 'સિદ્દીક' તું
કામ એવું કર કે, જે ભૂંસાય ના
સિદ્દીક] [જેતપુર

પાપ કરતા જે કદી ખચકાય ના,
માનવી એ માનવી કહેવાય ના.
વાત કરતો એવી કર વિવેકથી,
કોઈનું દિલ જે થકી દુ ખાય ના
મૂલ્ય એના આંકજે 'મસ્તાન' તું,
સત્ય કહેતા જે કદી અચકાય ના
'મસ્તાન'] [બગસરા

–[૧૩]–

ભેદ કુદરતના કદી ભેદાય ના,
કેમ સમજુ છુ છતા સમજાય ના
યાદ દિલમા છે તમારી હરઘડી,
એટલુ પણ આપને કહેવાય ના !
પ્રેમમા મે પ્રાપ્ત કર્યું શુ અરે !
કોઈથી 'ઐયાશ' તે સમજાય ના
'ઐયાશ'] [જેતપૂર

–[૧૪]–

આંખડી આંખે લડી નઝરાય ના,
જામ લેતા કોઈથી શર્માય ના
જેના શબ્દો ખુદ ખુદાની યાદમા,
એથી ભરપૂર હો ભેદાય ના
હે પ્રભુ તારા થકી તારો 'નવાઝ'
છે ગુઝારિશ એટલી બદલાય ના
'નવાઝ] [ધોરાજી

–[૧૫]–

વાત એ કહેવાય કે સેહવાય ના,
એ જુવોને એકના બે થાય ના
ઝખના એની મઝા એમાજ છે,
ચહુ છું મેળાપ એનો થાય ના
આપનુ જોબન જુવો ઝોરે ચડ્યુ,
છુ મારો કેમ ઝોનાખાય ના
શર્મથી જે લેશ પણ શર્માય ના.
કેમ આવ્યા યાદ 'શયદા' કાલના,
આજ પાણી આંખડીમા માય ના
'શયદા'] [મુંબઈ

–[૧૬]–

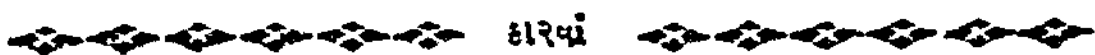
ઉર–તરંગો ઉર મહીં સચવાય ના,
મારૂં જીવન કેમ પલટો ખાય ના.
ક્રૂર કેરી ક્રૂરતા સૌ નષ્ટ થઈ,
થઈ ગયા કેરા સફળ મુજ હાયના
આજ આવી છે ચમનમા પુન બહાર,
પાનખર તુજ ક્રોધ સંકેલાય ના.
દિન થયુ છે કોઈના તીરોનો ભોગ,
કેમ 'હુમદમ' તે પછી પસ્તાય ના.
'હુમદમ'] [જેતપૂર

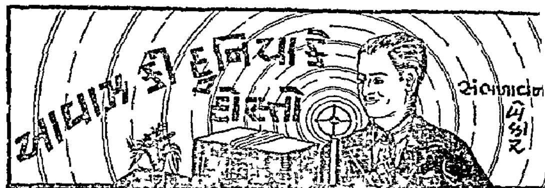
–[૧૭]–

મુખ થકી ઘુઘટ, હા ! સરકી જાય ના,
જો, જો ધરતીકંપ અહીંઆ થાય ના ?
પ્રેમ કરવો હો, તો જાવો પાર્કમા,
મારકીટમા દિલનો સોદો થાય ના !
શુ ચઢી દેવી છે તમને ગેબજી ?
આજ કા મેહફિલ મહીં ધોળાય ના ?
વેણીમા બધાય છે કાગળના ફૂલ,
કાગળોના ભાવ ઉચા જાય ના ?
તુ ઉડે કે 'વાહવા !' થઈ જાય છે,
કા, હરીફો દિલ મહી ઓલાય ના ?
પ્રેરણાવતી કલમ 'બેકાર' તુજ,
જો જો, કોઈ આજ ચોરી જાય ના !
'બેકાર'] [ઇંદૌર

(ફકત છેતાળીસમાથી ૭)

●

કારવાં

આવાઝકી દુનિયા કે દોસ્તો! ઠંડી મક્કમતાથી મિત્ર રાજ્યોએ લડાઇનો દોર પોતાના હાથમાં ધીમે ધીમે લઈ લીધો છે. કુશળ સેનાપતિ રોમેલને ટ્યુનીસીયામાં મોન્ટગોમરીએ પાછો ને પાછો ધકેલવા માંડયો છે ને ચારે બાજુ મિત્ર લશ્કરો આગળ વધી રહ્યા છે. એ ચાર ખાંધીઆઓ જાણીને બિચારા રોમેલનો જનાઝો કેમ ટ્યુનીસીયાના કબ્રસ્તાનમાંજ ન પધરાવી દે! રોમેલનો જનાઝો ઉઠાવવાની તૈયારી કરનારાએ ચાર ખાંધીઆ કયા? જાણો છો? મોન્ટગોમરી, એલેકઝાંડર, જીરો, અને ઇઝનહોવર 'ઉતાર લાઓ બહાદરાની' કહેવત રોમેલ આખરીમ ખરી પાડે અને 'ધીરજના ફળ મીઠા' એ કહેવત મિત્ર સેનાપતિઓ ખરી પાડે એવો સમય આવી લાગ્યો છે, ખરો? પણ તેથી હિંદને શું? હિંદમાં તો તેજ આફતે અનાજનો એન ચાલુ ભજવાઇ રહ્યો છે! ટ્યુનીસીયાના મોરચાને તો મિત્રસેના હાટો પાડીજ દેશે પણ આરાકાનના મોરચે જાપાન લાગ જોઇ નાક કાપુ કરી રહ્યું છે તેનું શું?

બાકી રશીયામાં તો બન્ને પહેલવાનો જરા દમ લેવા અખાડામાંજ પડયા રહ્યા છે. ગ્રીષ્મમાં ત્યાં ગરમી આવશે આ છે લડાઇનું સરનામું. બાકી યુરોપનો બીજો મોરચો ઉઘડે તો? તો શું કરવું તેની ગુસપુસ મુસલકાઓ ને હીટલર કરી રહ્યા છે. આગે આગે દેખીયે હોતા હૈ કયા? ●

નૂતન વિશ્વસર્જન અને જગતશાંતિ થશે? યુરોપ અમેરિકાના મોટા માનવીઓ ઉંડે ઉંડેથી સીગાર કે સીગરેટના ધુમાડા સાથે ભરતીજ રહી છે, ને રહે છે એ તો થશે ત્યારે થશે? પણ હમણાં દક્ષિણ આફ્રિકા વસતા હિંદીઓને તો નિરાંતે ન રહેવા દેવા ત્યાંના ગોરાઓને ધૂન લાગી છે. કેપકોલોન દરમ્યાન ટ્રાન્સવાલના હિંદીઓને કોઇ પણ રીતે કાયદા કાનૂનના પાંજરામાં જકડીને દૂર હાંક એ ત્યાંના ગોરાઓનું ધર્મધ્યાન થઇ ગયું છે. કાળા ગોરાના ભેદ ઘટવાને બદલે ઉલટા વધુ વિસ્તરી રહ્યા છે. ગોરાઓની હોટેલોમાં, ગોરાઓની હોસ્પીટલોમાં કે નિશાળોમાં, ગોરાઓના વિસ્તારોમાં કે ટ્રેનોમાં તો દેશીઓને જગ્યા નથી પણ હવે તો ગોરાઓના લત્તામાં રહેણાંક હિંદીઓ રહે એ તેમને પરવડતું નથી. જગતશાંતિની બડી બડી વાતો એક તરફ થાય છે તો બીજી તરફ નાકના ટીચકાં વધુને વધુ ઉંચા થાય છે અને હિંદી સરકાર તો એ વિષયમાં આંખઆડા કાન કરી મામા માસીનાઓની અદકની રીતે પીઠ થાબડી રહી છે. સાઉથ આફ્રિકાના કાળા આદમીઓનો કળકળાટ ન્યુ દિલ્હીના ગોરા કાનો પર અથડાઇને પાછોજ જતો સરજાયો છે. અરે! ચાલો પણ ટ્રેનોના સેકન્ડ-ફર્સ્ટના ડબ્બાઓમાં ગોરી ચામડીથી કયાં ઓછી દેખાય છે? એનો ઇલાજ તો ભગવાનના હાથમાં છે. બિચારૂં માણસ

અને તે પગુ ગુ.ામ માણસ ઘરડી ડોશીઓની જેમ હાય નિસાસા નાખવા સિવાય બીજુ શુ કરે!

આનાઝની દુનિયા કે દેશ્નો! આ વેળા રાજદ્વારી કમાન પીરમસાને બધે મુશાયરાની કઢી આપને પીરસી રહ્યો છુ શુ કરૂ? કાઠિઆવાડના આ દિવમના વસનાદમા ગાડપણુને બ! શાઇરી મારા મગજમા ઘુસી ગઇ હોય બીજુ કશુ સુઝવા દેતી નથી!

—વળી પાછી મુશાયરાની મોસમ એકાએક આવી લાગી કેરીની મોસમની જેમ મુશાયરાની મોસમ નિયમસર આવતી નથી ગમે ત્યારે આવી લાગે છે કાગળ પર કાગળ અને તાર પર તાર આવતા મારેય જવુ પડયુ જેતપૂરના મુશાયરામા જેતપૂરી મિત્રોની લાગણી બદલ આભાર પણ કોઇ મહાન શાઇર સમજીને મને એમણે બોલાવ્યો હોય તો મારે જણાવી દેવુ જોઇએ કે હુ મહાન શાઇર નથી અને ખુદા મને મહાન શાઇર ન બનાવે કારણકે અરબીમા કહેવત છે કે, 'અકઝમોહુમ અશ્અરોહુમ" અર્થાત શાઇરોમા જે સૌથી વધારે જુઠ્ઠો હોય છે તે સૌથી મોટો શાઇર ગણાય છે! આ અનુભવ સિદ્ધ વાત છે

ખેર! જીદગીમા પહેલીજ વાર કાઠિઆવાડ ગયો વીરમગામના સ્ટેશને જતાજ કાઠિઆવાડની મનોદશાના આરરૂપ પીરીનુ પ્રદર્શન જોયુ એક પીર પાસે ટી ટી એ ટીકીટ માગી તો તેમણે ગાળો આપવા માડી એ મણુ ટી ટી ને આઠ દસ પોલિસ ભેગા થયા તેય ગાળો દેવાનુ પીરે પડતુ ન મૂક્યુ પેલાઓ બદદુઆની બીકે ડરી રહ્યા હતા પીરને સમજાવીને હુ લઇ ગયો જેતપૂર ગયા પછી ઘેનાઝમા પાથરેલી એક પાખડી પીરની પાપલીલાનીય વાત જાણી કાઠિઆવાડમા સાહિત્યકારોને કોઇ ઘસાએલુ દીઠીઉંય પરખાવતુ નથી ત્યારે પીર ફકીરોને જોઇએ એટલા પૈસા મળે છે! જેતપૂરમા શાઇરોને ઉતારે પહોચ્યા "અબે તબેકે સોના આને ઔર શુ શા પૈસા ચાર!" જેટલો ફરક ઉર્દૂ ને ગુજરાતી શાઇરોમા જોયો

પાજોદના દરબાર જનાબ 'રૂસ્વા' જેવા સાહિત્યપ્રેમી જેતપૂર મુશાયરાના પ્રમુખ હતા. સાહિત્ય પાછળ એમણે ઠીક ઠીક ભોગ આપવા માડયો છે એમના એક સેક્રેટરી પાસે બેનાળી બદુક હતી તે નિહાળતા મે મી 'ઘાયલ'ને પ્રશ્ન કર્યો કે "દાદ ન આપે તેને ગોળીઓ દેવા તો આ બદુક લાવ્યા નથી?" તો તેમણે કહ્યુ કે "ના, બહારવટીયાઓના મુકાબલા માટે બદુક સાથે રાખી છે." તો મે કહ્યુ કે "શાઇરોજ ખુ બહારવટીઆ હોય છે ને? વળી તેમની પાસે એવી કવિતાની મૂડી હોય છે કે તે લૂટાયજ નહિ ને જો કોઈ લૂટે તો લૂટનારજ પસ્તાય કારણકે કવિતાને બજારમા વેચતા કાઠીએ કીમત ન મળે!" ખૂબ હસાહસ જામી

રાત્રે મુશાયરો જામ્યો જેતપૂરની જનતા મુશાયરાથી ખૂબ ટેવાયલી જણાઇ ઘરડા ઘરડા માણસો પણ ઉજાગરાની એકએક પળ વસુલ કરવા ઉત્સુક જણાતા હતા મુશાયરાનો અહેવાલ આજ અકમા અન્યત્ર છપાયો હોઇ અહીં વધુ પીજણ કરતો નથી કોઇને એકાએક ઉપરથી ઉડતાજ રાજ મળે કે લોટરી લાગે તેના કરતાય 'દાદ' મળવાથી શાઇરો વધુ ખુશ રહે છે! કોઇને 'દાદ' ન મળે તો તેનો પોતાનો મરાસ છિનવાઇ ગયો હોય એવુ લાગે છે! પણ એ બાબતમા તો મરત કવિ બાલાશકરની પેલી પકિતજ દરેક શાઇરે ગાઠે બાધી રાખવી ઠીક પડશે કે, "ન માગે દોડતુ આવે, ન વિશ્વાસે કદી રહેજે!" દાદ, માટે કોના આબાની જેમ લચી પડવાની જરૂર ન હોય અને કોઇ આસમાનના તારાને ધરતી પર લાવવાનો ભગીરથ પ્રયત્ન કરે તોય તેને મચક ન આપવી કે આખ ઉંચીને તેના તરફ પણ ન જોવુ એવી એ લતા પણ ન શોભે! ખેર! ગુજરાતી સિક્કાઓએ ધારવા કરતા વધુ રણકાર બતાવ્યો અને ઉર્દૂની તો ટકશાળજ મોટી

હોય ત્યાં સિક્કાના પુકારનું પૂછવું જ શું ? 'રૂસ્વા' સાહેબે નાની ઉંમરમાં ખૂબ ખૂબ પ્રગતિ કરી ગણાય ગુજરાતીઓ એમને સાચવી જાણે તો મુસ્લિમ સાહિત્યકારોનું ઝરૂ ઉત્તેજન મળે એવો સંભવ ખરો.

ભાવનગરના મુશાયરા માટે પ્રમુખ સ્થાન લેવાની મને ફરજ પાડી 'પરણીને નાતરે દેવા જેવું થયું' અગાઉ વરઘોડો બીજે દિવસે સાંજે જેતપુરથી ભાવનગર તરફ ઉપડ્યો ટ્રેનમાંય શાયર સાથીઓ, કવિતા અને કાવ્ય મસ્તી છલકતી હતી ખુદ મારી પોતાની ગઝલ તૈયાર ન હતી કારણ કે હું ફક્ત બાર કલાકમાં તૈયાર થયો હતો. લાઠી જંકશને ભજીયા ખાતા ખાતા ગઝલ રચી. સ્વ. કલાપીના ગામનાં ભજીયામાં પણ એ તાસીર હતી કે બધાં કલાકમાં ગઝલ ઘડાઈ ગઈ ! રચવામાં ને ઘડવામાંય ફેર હોય છે કાઠિયાવાડના સ્ટેશનોમાં ખારોપાટ, સપાટ, મેદાન ને પથ્થરના ઢગ સિવાય બીજુ કંઈ નજરે પડતું ન હતું અને ઝાડપાનનાય ભાગ્યે જ દર્શન થતા ફક્ત દરેક સ્ટેશને પેંડા અને ગાંઠીયાની સાદ સંભળાતી કાઠીઆવાડીઓની વાણીની મીઠાશ એ પેંડાની વિપુલતાનેજ આભારી હશે ! ભાવનગરમાં પ્રો. રવિશંકર જોષી એમ. એ જેવા અનુભવવૃદ્ધ સાહિત્યકાર સ્વાગત પ્રમુખ હોય એટલે વધુ કરીને બનવાની ફિકર પડી. સેવારશાપીરના તકીયાના સેહમાં મુશાયરો હતો એટલે મારે મુશાયરાના પ્રમુખસ્થાનની ફરજ બજાવવાની હતી કે મુજાવર પણ કરવાનું હતું તે વિમાસણમાં પડ્યો ! મુશાયરાની વિગત તો બાતમી આપે આવશે માટે એ વિષે કાંઈ અમે જણાવતા નથી એક મિત્રે ઘોઘે લઈ જવાની ઓફર કરી પણ મારે હીરો બનવું ન હતું એટલે ન ગયો.

ભાવનગરમાં એક બારસો મહાદેવનું મંદિર જોયું નામ તો બારસો મહાદેવ હતું પણ એકે મહાદેવના તેમાં દર્શન થતા ન હતા ! પેલી 'એક નનેમાં ગો ચાય' જેવી વાત થઈ ! સ્ટેટ જનરલ હૉસ્પીટલ જોઈને 'ઘાયલ'ને તો ગાદી પડી તેમાંજ પડ્યા રહેવાનું મન થયું તો જેલ જોયા પછી 'અમીન'ને જેલમાં પડ્યા રહેવાનું મન થયું ભાવનગરની અનંતરાય કાગની અંગત સ્વાગતા ભૂલાય એવી નહતી તો પછી ફારિદનું સપેનરૂ કેમ ભૂલાય ? રાતની હજારો દાદ કરતા એ સપેનરૂ ઘણું મીઠું લાગ્યું ! ભાવનગરથી વીરમગામ સુધી એ સપેનનામાની બદામની પુરી અને મુરબ્બો મશહૂર ભાવનગરી પેંડા પરજ અમે નભી ગયા પણ વીરમગામમાં આવતા જમતમાં પહેલીજવાર ત્યાંની લાઈનદોરીના દર્શન કરતા બધી ખુમારી ઉતરી ગઈ માનવનાને પશુમાં પલટાની ત્યાં જોઈ ! શુન મો ને પશુમાં કશો ફરક ન ભળ્યો ખૂબ માં દુઃખ થયું ત્યાંથી નીકળી વીરમગામની ટ્રેનમાં ગયા તે જગ્યાજ ન મળે ગૂદરથઈ છોડી કામચલાઉ મવાલીપણું ધારણ કર્યું ત્યારે માંડમાંડ જગ્યા મળી તોય પરસેવો નો એટલો બધો વહી રહ્યો હતો કે જેતપુર ભાવનગરના મુશાયરાની બધી મસ્તી તે પરસેવા સાથે વહી ગઈ અને અમે તો જેવા આવ્યા હતા તેવા ડાગને ડાગ ઘર ભેગા થયા !

છેવટે કાઠીઆવાડી શાયર બિરાદરોને ઉદ્દેશીને બે બોલ કહીએ તો તે અસ્થાને નહિ ગણાય અદેખાઈના ઉધાઈના રોગનો ભોગ કાઠીઆવાડી બિરાદરો ન બને એ અભ્યર્થના અને દિલી દુઆ છે ધોરાજી-જેતપુરના જોશ, તો ભાવનગરની કડી મક્કમતા પ્રસંશનીય જણાયા ! શાયરીના મેદાનમાં ખૂબજ ધીરજ, અપૂર્વ આત્મવિશ્વાસ, અને નિરાશાને કોઈ પણ સંજોગોમાં દિલમાંએ ફરકવા ન દેવાય તો નાના લાગતા આજના માનવીઓ કાલે મોટા થાય અસ્તુ

કારવાં

જીવનનાં તેજ

(પાંચ કલમે લખાયેલી એક વાર્તા)

[૨] ભૂતકાળ . . . 'બરકત' ચાલુ

(ગયા અંકથી ચાલુ)

અને સાદિક સાબિરાની શાદી થઈ ચૂકી આશાની સુંદડી ઓઢીને આવેલી બાળાને તેમાં અસ્વચ્છ-દુર્ગંધ મારતા ડાઘ ચોંટતા જણાયા તેના નિર્મળ જીવનસરમાં ક્ષાર ટપકી પડતો જણાયો એક એક, બે બે વાગે આવતા ખાવિંદનો કવચિત્ ગાળ્યો પડતો પાદપ્રહાર તેને અસહ્ય થઈ પડ્યો તે શોક ગ્રસ્ત રહેવા લાગી કરીમશેઠ પણ વિચારમગ્ન રહેવા લાગ્યા તેનો આનંદ હણાઈ ગયો તેને લાગ્યું થઈ કે આવેલો લક્ષ્મી પ્રવાહ-જેમાં સાદિક સ્નાન કરતો તે અદૃશ્ય બની એક ખાબોચીયું બનતો, સાદિકને ડુબાડતો હતો

સાબિરાને કલ્પિત સુખ ન મળ્યું કોઈકવાર પતિના મારથી તેને ઘરેણા ઉતારવા પડતા તેને કરીમશેઠનું ઘર પાયમાલ થતું લાગ્યું,

"સાબિરા! થોડાઘણા રૂપિયા આપને" સાદિકે મીઠી ઝબાનથી સાબિરાને કહ્યું

"રૂપિયા કયાં છે, મારી પાસે? અને આવું શા માટે કરો છો? ખુદાને ખાતર એ છોડી દ્યો" સાબિરાએ રડતા ચહેરે કહ્યું

"સાબિરા! તને ખબર છે ને કે મને ખોટી ગરબડ નથી પસંદ! પૈસા ન હોય તો ઘરેણા આપ"

"એ પણ મેં તમને આપી દીધા છે હવે તો માગ બાપે આપેલા બાકી છે."

"એ તો એ એ કાંઈ ન અપાય? તું મને જુદો ગણે છે?

"તમને ખુદાનો ડર નથી લાગતો? તમે ઘરની પાયમાલી સામે તો જુઓ"

"તું કોણ કહેનાર? લાવ એ ઘરેણા ચાલ, ઊઠ!"

"હું નહિ આપું" સાબિરાએ મક્કમતા દાખવી, પરંતુ સાદિકના એક મુક્કાથી તેણે દેહસ્વાસ્થ્ય ગુમાવ્યું તે નીચે પડી અને સાદિકના પાદ પ્રહારની શરૂઆત થઈ સાદિકે પરાણે ચાવી મેળવી અને એક કબાટમાંથી થોડાક ઘરેણા લઈ બહાર નીકળી ગયો આનંદ માણવા, સ્વચ્છંદ પંથનો આનંદ માણવા

° ° •

"મેં આવું ન્હોતું ધાર્યું કે મારી ફૂલ જેવી દિકરી કરમાઈ જશે બીચારી કેટલી નબળી પડી ગઈ છે? કેટલી બધી લેવાઈ ગઈ છે? કાં અમને આવી કુબુદ્ધિ સૂઝી? ખુદા! તુંજ રહેમ કરનાર છે" માંદગીના બિછાને પડેલી સાબિરાની માતાએ ઉષ્ણ નિશ્વાસ નાખ્યો તેની આંખમાં આંસુ ચમચમકવા લાગ્યા તેને ક્ષય રોગ થયો હતો અને સાબિરાની ચિંતા તેના હૃદયને છેદ્યા કરતી હતી તેને બંને રોગ કાતિલ લાગ્યા સાબિરાની સ્થિતિ ખરાબ બનતી જોઈ તે રડી પડતી સાબિરાની સાદિક સાથેની શાદીને તેણે સુભાગ્ય માનેલું. પરંતુ તેને નર્કમાં પડેલી જોઈ તેનું હૃદય ઘવાતું હતું

તેની ચિંતા કાનિલ નીકળી અને તેના પ્રાણ હાય રોગવાળુ ખોળીયું તજી ગયો–તે મૃત્યુ પામી સાબિરાના પિતા બહુ દુખી થતા તેના દિવસો બેચેનીમા જવા લગ્યા તે અનેક માસ પછી આફ્રીકા તરફ ઉપડી ગયા.

સાદિકને સાબિરા પ્રત્યે છૂપી ધૃણા ઉપજી હતી તેને ગૃહજીવન રસહીન જણાયું તે અખ્તરીજાનને પોતાની પ્રેમિકા ગણી તેની પાછળ પૈસા વેરવા લાગ્યો કરીમશેઠને પોતાની આબરૂ ઓસરતી લાગી તેના હૃદયને આઘાતના પ્રચંડ પ્રહાર લાગ્યા તે આ વૈષમ્ય સહી ન શક્યા તેને માનસિક રોગ લાગુ પડ્યો શારીરિક રોગ કરતા માનસિક રોગ વધારે કારી હોય છે–નીવડે હોય છે તે બેચેન બની ગયા તેને બીમારી લાગુ પડી

"જો તો બેટા, સાબિરા! સાદિક ડે?" કરીમશેઠે ધીમા અવાજે પૂછ્યુ

"ના, અબ્બાજી"

"તો અબ્દુલને મોકલ, બેટા. એ બોલાવી લાવશે"

"જી, મોકલું છુ" સાબિરાએ "ક્યા મે કહ્યું" એવો સવાલ ન કરતા અબ્દુલને બોલાવ્યો "અબ્દુલ! ડુ " તે અટકી ગઇ તેણે મોટરના હોર્નનો અવાજ સાભળ્યો "અબ્દુલ! જોતો એ આવ્યા છે?" અબ્દુલ નીચે ગયો અને પોલીસ સાથે નાના શેઠને આવેલા જોઇ તે આશ્ચર્ય પામ્યો બધા અંદર આવ્યા

"શેઠ સાહેબ છે?" પોલીસે સાદિકના બાહુ પકડી કરીમશેઠના કમરામા આવતા પૂછ્યું

"કેમ છે, ભાઇ?" શેઠે પૂછ્યુ

"શેઠ! આ ભાઇ નશો કરી રસ્તામા તોફાન કરતા હતા એડ્રેસ મગતા રાખો હું એમને અહિંયા લાવ્યો આપ મોટા ઘરની આબરૂનો સવાલ છે, શેઠ! બીજો કોઇ હોત તો થાણાએજ લઇ જાત અને કંઇક ચખાડત"

પોલીસ બોલ્યો તે થોડીવાર સુધી શેઠ જોઇને ચાલ્યો ગયો

કરીમશેઠને અસહ્ય આઘાત લાગ્યો હૃદય બંધ પડી જતું લાગ્યુ તેણે સાદિક જોયુ તેનો નશો ઉતરી ગયો હતો–

"અહિં, આવ બેટા! તને ખબર પડે દિવસે જ્યારે તુ રાતના આવ્યો મે તને પૂછ્યુ હતુ બેટા! હુ બધુ જ ગયો હતો, પણ મારે તને શરમાવવો ન હ એટલેજ હુ જુદા અર્થ કરતો હતો પણ મે એ લત છોડી દે જો હવે તો હુ જીવીશ નહિ તે ખુદાના હાથમા છે તને ક્યાથી ખ હોય કે મે તારે વિષે કેવી ધારણા રા હતી, અને એ ધારણા હવેજ પૂરી કર અ ઘરને હવેજ ઉજ્જવળ કર બેટા! એ છોડી દઇશને?" શેઠની વાણીમા આ જણાતી હતી તે સાદિક તરફ આતૂર દૃષ્ટિ જોઇ રહ્યા

"બોલને, બેટા! જવાબ કેમ નથી દેતો

"હા" તેણે નત મસ્તકે કહ્યુ

"બેટા! હુ તને બધુ સોપી જાઉં ઓરીસ પડતી દશામા આવી છે, પણ હજી એને સદ્ધર બનાવી શકીશ અને બેટ સાબિરાને સાચવજે એજ તને જીંદગી સહાય કરશે. તારા વિશ્વા " કરીમ શેઠ આત્મા ઉડી ગયો

સાબિરાને કરીમ શેઠનો મૃત્યુ પ્ર સભર્યો તે ધ્રુસકે રડી પડી તેને કરીમશે મૃત્યુ પછીના છ મહીના સાભર્યા અને અને તે દિવસ–સાદિકનો મૃત્યુ દિન કેવો હ તે ન વિચારી શકી તેણે મુખ છુપાવી દી રૂદન સાથે ડુસકા સ્પષ્ટ સુણાવા લાગ્યાં રોવા સ્થાન લેવાનો પ્રયાસ કર્યો, પણ નિ તેનાથી રીસાયેલી લાગી તે આખો મીચ

પડી રહી તે સવારના જાગૃત થઈ ત્યારે તે મૂઢ જેવી જણાતી હતી" તેણે કબાટ ઉઘાડ્યું અને પોતાના અંગ શણગાર અને વસ્ત્ર સિવાય કાંઈ દેખાયું નહિ ધન લુંટાઈ ગયું હતું. તે નિરાધાર બની તેને ઓફીસના વિચાર આવવા લાગ્યા તેણે એક ચમક અનુભવી તેણે એક ફેરીયાની બૂમ સાંભળી.

"કરીમશેઠની ઓફીસને લાગેલી આગ નાસી છુટેલો મેનેજર હેડ કલાર્કની ગિરફતારી બે કારકુનો ગુમ" સાબિરાએ 'ઓ ખુદા!' કહી એક ભયંકર ચીસ પાડી અને ઢગલો થઈ બેસી ગઈ

[૩] ઝંખના [લેખકઃ–"જલીલ"]

સાબિરા તો પહેલી તકે બંગલો ખાલી કરવા તૈયાર હતી પણ એની નિરાધાર સ્થિતિએ એને મજબૂર બનાવી હતી આખરે એણે અખ્તરીજાન પાસે ૭ મહિના સુધી બંગલામાં રહેવાની માગણી કરી અખ્તરીજાને થોડી ઘણી આનાકાની પછી એ માન્ય રાખી

૭ મહિનાની મુદત પૂરી થતા સાબિરા બંગલો ખાલી કરવાની તૈયારીમા હતી એ દરમિયાન એના પિતા આફ્રિકાથી આવી પહોંચ્યા એમણે સાબિરાને બનતુ સાંત્વન આપ્યુ અને સાદિક જેવા દુરાચારી યુવાન સાથે એને પરણાવવા બદલ અત્યંત પશ્ચાતાપ કર્યો આફ્રિકામા એમનો વેપાર હવે બરાબર જામી ગયો હતો એટલે એ વધારે વખત હિંદના કિનારાની અંદર રોકાઈ શકે એમ નહોતું સાબિરાને હવે એના શ્વસુરપક્ષ તરફથી જરા જેટલી ઇમાદાદની પણ આશા રહી નહોતી આવી પરિસ્થિતિમા સાબિરાના પિતાની ઇચ્છા તો સાબિરાને આફ્રિકા લઈ જવાની હતી પણ કોણ જાણે કેમ સાબિરાએ પિતાની ઇચ્છાને નમતુ નજ આપ્યુ આખરે પિતા પુત્રીએ મળીને એક નવો કાર્યક્રમ ઘડી નાખ્યો.

એ કાર્યક્રમ અનુસાર સાબિરાને પોતાના અમદાવાદ નિવાસી મામાને ઘરે આવવુ પડ્યું અને એના પિતા ફરી આફ્રીકા તરફ રવાના થઈ ગયા

સાબિરાના મામા મધ્યમ સ્થિતિના માણસ હતા એક નાની એવી ગોદીખાનાની દુકાન ચલાવી એ પોતાનુ સંસાર–ગાડું ગબડાવે રાખતા હતા એમને સંતાનમા બે પુત્રો અને એક પુત્રીની પ્રાપ્તિ થએલી પરંતુ અત્યારે એ ત્રણેમાથી એક પણ હયાત નહોતું એમનો પોતાનો સ્વભાવ ઘણોજ ઉમદા હતો પરંતુ એમના જીવનસાથી માથાના ફરેલ હતાં.

સાબિરા પોતાને ત્યાં આવવાની છે એવી વાત સાંભળી ત્યારે સાબિરાની મામી એવી રોષે ભરાઈ હતી કે એણે એક દિવસ અને એક રાત સુધી રાંધણિયામા પગજ મૂક્યો નહોતો પરંતુ બીજે દિવસે જ્યારે એણે પોતાના પતિ પાસેથી જાણ્યું કે સાબિરાના પિતા દર મહિને પચાસ રૂપિયા મોકલવાના છે ત્યારે એણે આનંદમાં ને આનંદમા પોતાના પતિને લાપસી જમાડી હતી

સાબિરાને શરૂઆતમા તો પોતાના મામાને ત્યા ગમ્યુ નહિ છતા પરિસ્થિતિને અનુકૂળ થવાના એના પ્રયત્નો એવા જોરદાર હતા કે એને ધારી સફળતા મળી ગઈ સાબિરાને પોતાના મામાને ત્યા રહ્યાને માંડ પખવાડિયુ થયું હશે ત્યા એને પાડોશમા રહેતી સુશીલા સાથે ઓળખાણ થઈ ગઈ

સુશીલા એક સદ્‌ગુણી સન્નારી હતી એનો પતિ એક વિમા કમ્પનીમા કારકુન હતો સુશીલા નવીન યુગની હિમાયતી હોઈ જાહેર સંસ્થાઓમા પણ ભાગ લેતી હતી તેમજ વાચનનો સારો એવો શોખ ધરાવતી હતી; એટલુ જ નહિ પણ "સન્નારી સભા"ની એક અગ્રગણ્ય કાર્યકર હતી

સાબિરા અને સુશીલા વચ્ચે થોડા સમયમા

તો માટી દોરતી બંધાઇ ગઇ, અને સાબિરા 'સન્નારી સભા'ની સભ્ય બની જઇ એની મિટિંગોમાં પણ જવા લાગી

• • •

"તમારે હવે સાબિરાને કાંઇ કહેવું છે કે નહિ ?" સાબિરાના મામા જમીને ઊઠ્યા એટલે એમની પત્નિએ કહ્યું

"પણ સાબિરાએ શું કર્યું છે તે કહું ?"

"ઓહો જાણે નાના કિકલા ! કાંઇ જાણતાજ નથી કે' ઊઠ્યાથી તે આથમ્યા સુધી એ એની સુશીલા જોડે આથડ્યા કરે, અને ઘરે રહે ત્યાં સુધી સુશીલાના છોકરાને રમાડ્યા કરે, નહિતર ચોપડાં વાંચ્યા કરે છે. તો જાણે એની ચાકરડી કે બાઇ સાહેબને રાખી ગધીને જમાડ્યા કરૂં તમને ચોકખું કહી દઉં છું કે મારે એના બાપના એવા પૈસા નથી જોઇતા રહેવું હોય તો રહે જુદું ઘર ભાડે રાખીને" સાબિરાની મામીએ હૈયાવરાળ કાઢી

"તું તો સદાય આવીજ રહી જો એના બાપનો આજે કાગળ છે લખે છે કે મારી દુખિયારી સાબિરાને જરાય ઓછું આવવા ન દેતા એનું મન આનંદમાં રહે તેમ કરશો વધારે શું લખું, અત્યારે તો તમેજ એના માબાપ છો હવે તું કહે કે જો આપણે એને કાંઇ કહીએ તો એને બિચારીને કેટલું ઓછું આવે ?"

"મારે શું ? હું તો તમારા ભલા માટે કહું છું" અને એ કાંઇ વધારે બોલે એ પહેલાં સાબિરા બહારથી આવી પહોંચી

"મામા મારે તમને એક વાત કરવાની છે હું હમણાં કપડાં બદલીને આવું છું" સાબિરાએ દાદર ચઢતાં કહ્યું એ સાંભળી એની મામી બબડતી બબડતી રસોડામાં ચાલી ગઇ

થોડીવારે સાબિરાએ નીચે આવી પોતાના મામાને એક પત્ર આપ્યો

સાબિરાના મામા એ પત્ર વાંચવા લાગ્યા એ પત્ર અમદાવાદમાં આવેલી "કરીમભાઇ ગર્લ્સ સ્કૂલ"ના મુખ્ય ટ્રસ્ટીનો હતો એમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે મજકૂર 'ગર્લ્સ સ્કૂલમાં એક શિક્ષિકાની જગ્યા ખાલી પડી છે અને બધા ટ્રસ્ટીઓનો એવો અભિપ્રાય છે કે એ જગ્યાએ, કરીમશેઠની હાલ નિરાધાર થઇ ગયેલી પુત્રવધૂની નીમણૂક કરવી વિશેષમાં સાબિરાને પોતાની નિમણૂકનો સ્વીકાર કરતો પત્ર જવાબ સાથે સત્વરે લખવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી"

"બોલો મામા ! તમે શું સલાહ આપો છો ?" સાબિરાએ એના મામા પત્ર વાંચી રહ્યા એટલે એમને પૂછ્યું

અપૂર્ણ

"ડૉકટર કે એક આફત!"

લખનાર 'તાજ' રાંદેર.

મનુષ્યની ઝીંદગી પણ મૂર્ખું જેવી છે છતાંજ કઇને કઇ રોગ બલાયે જાન જાય છે. હમણા નાનાજ હોઇએ કે [illegible] માટે પ્રભુની કૃપા કેવા કેવા બહાના માતા ડરાવે છે જરા મોટા થઇએ કે [illegible] સાહબ માથા પર સ્વાર થઇ જાય છે [illegible] ભણવા મયા કે માસ્તરજી માથા પગ થઇ જાય જરા ભણ્યા ગણ્યા કે નોકરી પર સ્વાર થઇ ગઇ શાદીખાના આબાદી તો માથા પર ઉંચી એડીવાળી મિસીસ થઇ જાય પછી તો શુ કહેવુ રોજની [illegible] આફત બાળકો તે પણ નાના નાના દુબળા પાતળા, લગડા લુના, બલાયે થયા એક ખભા પર તો બીજો પલાઠી એક પગમાં આઉ આઉ તો ચોથો પાર [illegible] ટે ટે .ધર્મનો શોખ થયો નસીબે [illegible] બનાયે જાન થયા જુમેરાતની ફાતીયા [illegible]ની) જુમ્માનો સવાબ, દોઝખનો અઝાબ, [illegible]તની બહાર મતલબ કે દરેક વાતમા [illegible]જીની છતજ રહી સુધારાનું ભૂત વળગ્યુ ફેશને રગ બદલ્યો દરજીનુ બીલ, [illegible], ટાઇ, રૂમાલ વિગેરેના બીલ પૈસા [illegible]વા દુશ્વાર થઇ ગયા. શાએરીનો શોખ તો ઇશ્ક બલાયે જાન બાળવા લાગ્યો દિલ પીધા, લખ્તે જીગર ખાધુ, ઉંડા [illegible]સા ભર્યા, શિકવા કર્યા, આહો ભરી, [illegible]ર્યા, ઉપરાત ગાળો ખાધી, અનેક અનેક વિપતિઓ સહેવી પડી મતલબ કે ઝીંદગીની દરેક આફત શુ શુ ગણાવીએ, માદગી, દેવુ, આગ, ચોરી, ધરતીકપ, પરોણાઓની અવર જવર, જીન ભૂત, સૈયદ સાહબ, એવી તો હજારો બલાયે જાન આફતો મોજુદ છે. એમજ - સમજો કે મનુષ્યની ઝીંદગી આફતોના વર્તુળથી મર્યાદીત છે

એ બલાયે જાન આફતોમા અમે ડૉકટરને કદી ગણાવ્યો ન હતો પરતુ અમે તો એ સાહેબોને કુદરતએ રહેમત સમજીએ છીએ અમે વિતેલી વાત કહીશુ ને તે ખુદાના ડરથી એ ડૉકટરોમા હજી દીગ જેવા પણ મોજુદ છે અને કેમ ન હોય કઇ પાચે આંગળીઓ સરખી હોતી નથી પછી એકજ લાકડીથી બધાને કેમ હાકીએ ? જુદા જુદા સ્વભાવના માણસો હોય છે કઇ એકજ પ્રકારની દુન્યા થોડી છે અમે જુઠુ નહિ કહેતા વાત એમ છે કે અમને પ્રથમ ડૉકટરથી પરિચય ત્યારે થયો જ્યારે કે અમે હજુ નાના હતા હજી મૂછ નીકળી રહી હતી નવા નવા કૉલેજના ગયા હતા અહિની મેચો માની રમતો, એ બાજુની મહેફિલ તે બાજુ જલ્સો ચોપડીઓને વાચે કોણ ? એ પર જુલમ એ કે ચોપડીઓ ઉપર સીમડાના પાંદડા હાકી મૂકયા હતા જેને ઉથલાવી ન શકે માથા પર પરિક્ષાનો જુવાળ આવી ઉભો મનમા શ્રાપો આપવા લાગ્યો કે કયા

કમભાગીએ પરિક્ષા કાઢી? વિચાર આવ્યો કે ડૉક્ટર મોતીરામ ને મોટાભાઈની શિક્ષા ક્યારે કામ આવશે? એમનાથી કંઈ મદદ મેળવીએ ડૉક્ટર સાહેબ વર્ષોની જેમ માયા રાખતા હમેશાં કહેતા હતા કે "મિયાં તમે બાળક છો? મોટું શહેર છે કંઈ તકલીફ હોય તો મને કહેજો પોતાનુંજ ઘર સમજજો નહિ તો તમારા મોટાભાઈ અમને જીવતા ન રહેવા દેશે" એજ કારણથી અમોએ આશાઓનો કિલ્લો બાંધ્યો સવારથીજ મેં ચાય પીવાનું બંધ કર્યું બહુ ઉંચા જુની પાટલુન કાઢી, ટોપી પર ભીતનો સફેદ રંગ ઘસ્યો જાણે કંઈ વાતનું ભાનજ નથી મુખ ઉદાસ કરી ડૉક્ટર સાહેબને ઘેર પહોંચ્યો એક તરફથી અમે પહોંચ્યા તો બીજી તરફથી તેઓ નીકળ્યા હાથમાં લાકડી લઈ કદાચ બહાર જઈ રહ્યા હતા મેં મનમાં વિચાર્યું કે અંતે પકડી પાડ્યા મને જોતાંજ ડૉક્ટર સાહેબ કંઈ ઉદાસ થઈ ગયા કદાચ વિચારતા હશે કે કોઈક ઉધરાણી કરવા તો નથી આવ્યો? પરંતુ હતા ઘણા હોશિયાર જરા ધ્યાનથી મા[રી] તરફ જોઈને કહેવા લાગ્યા ઠીક તો છો? તમે શી દશા બનાવી રાખી છે ને મને ખબર પણ ન આપી? અંદર આવો હાથ પકડી ટેકો આપતા ઘરમાં લઈ ગયા એક બાંકડા પર સુવાડ્યો મેં પણ મરીની નાય બનાવીનું રાખી હતી આંખ બગાડી જરા સુધી હવે અમારી ચેષ્ટા જુઓ નાક વહી રહી છે આંખોથી પાણી ચાલુ છે સું સું કરી રહ્યા છીએ ખાંસી પણ લઈએ છીએ ને કહેતા જઈએ છીએ કે જી નહિ પરેશાનીની કોઈ વાત નથી. જરા ખાંસી સળેખમ, અને તાવ આવી ગયો છે ડૉક્ટર સાહેબ ખુરશીમાં આવી બેઠા, તમારા મોટાભાઈને હમણાં કાગળ લખું છું જીભ દેખાડો, (મેં જીભ કાઢી,) ઓહો! એવી રીતે બધી આતરડામાં ઝેર ભરેલું છે મોં ઉઘાડો હું પાકા બોર. મેં આશ્ચર્યથી કહ્યું જી નહિ બોર તો નથી ખાધા બેવકૂફ બોરની કયાં વાત છે એતો ટોન્સીલની વાત છે જલદીથી આંખના પોપચા પલટાવ્યા ઓહ લોહીનું ટીપું એ નથી ખમીસ ઉતારો બસ પછી શું અમારી છાતીને કમર અને ડૉક્ટર સાહેબના ખટાખટ જાણે મારવા ન ઠોકતા હોય? તેમ વગાડવા લાગ્યા એક તરફ અમે પોતાની બીમારી પર ફક્ર કરી રહ્યા હતા તેમનો ચેહરો હમદર્દીમાં ફેરવાઈ ગયો કહેવા લાગ્યા મિયાં ગભરાશો નહિ હમણાં કંઈ તો થયો નથી પણ થવાનો ડર છે? પોતાની બીમારીનો વિચાર રાખતા કંઈ ખાંસીને, કંઈ મનમનાવીને પૂછયું "જી શી વાત છે?" કહેવા લાગ્યા-"કંઈ નહિ—અમારી પાસે એવી દવા છે કે એ તાવને એક દિવસમાં મૂળથી કાઢી નાખશે" રૂંધાતા શ્વાસે મેં કહ્યું "અને સળેખમ!" "ઓહ એ બે વખતની દવામાં ફના થઈ જશે ખાસ જર્મનીની બનાવેલી દવા છે"

અમારી બધી આશાઓ ધૂળમાં મળવા લાગી ફરી એકવાર પ્રયત્ન કરી જોયું જી ખાંસી! હા ખાંસી ક્ષય રોગનાં ચિન્હો રહેજ તે પણ ચાર વખતની દવામાં જતો રહેશે લ્યો સાહેબ ક્ષય રોગની પહેલી અસર અમને અહિંઆ દવાખાનામાં મળી

ડૉક્ટર સાહેબે ચશ્મા પરથી ચક્ષુઓ ફેરવી ફેરવીને જાણે કોઈ મહાન કાર્ય કરવા વિચારતા હોય એમ કલમની અણી મોમાં લઈ લઈને માથા વાળો ખુજાવીને (જાણે કે માથામાં જુઓ ન પડી હોય તેમ) નુસખો લખ્યો. ને જાન ન થઈ હોય તેમ મારી તરફ જોઈને કહેવા લાગ્યા "બસ અત્યારથીજ દવા શરૂ કરી દો" મરતો માણસ શું ન કરે

ક્રમશઃ

અમે ડૉક્ટર સાહેબ સાથે એક કેમીસ્ટની દુકાને ગયા ને કહેવા લાગ્યા નુસ્ખો બનાવી દ્યો. મે પ્રથમ બહારના ગજવા તપાસી જોયા ને પછી અંદરના ને ઉદાસ થઇ કહેવા લાગ્યો કાલે બનાવી લઇશ- પાકીટ ભૂલી આવ્યો છું એ શું વાત? શું અમે મરી ગયા? અમને દુકાનવાળો ઓળખે છે હું સમારૂ ખાતુ ખોલી દઇશ—બસ

કદેર દરવેશ બર જાન દરવેશ

નુસ્ખો આપવામાં આવ્યો પ્રથમ એક શીશી આવી પછી બીજી પછી ત્રીજી ઓ પ્રભૂ એ શી આફત છે? ડૉક્ટર સાહબે પ્રથમ તો કંઇ દુકાનવાળાના કાનમા કહ્યુ પછી મારાથી કહેવા લાગ્યા જુઓ મિયા સાહબ એ તાકાતની દવા છે તમે ઘણા કમજોર છો. આ દવા ખારીની તમારી ખાસી ભયાનક છે એ તાવની દવા તમારો તાવ જુનો છે એ ત્રણે દવાઓનો એક એક ચમચો મેળવી દિવસમાં ત્રણ વખત પીયા કરજો એ બીલ મૂકો. એ બાજુ તો શીશીઓનો ભાર ચઢેલો હતો તે બાજુ બીલ પર નજર નાખી તો એક નહિ બે નહિ ચાર નહિ પણ પૂરા દસ રૂપિયા પગ નીચેની જમીન નીકળી ગઇ હ્યો

જયે થે નમાઝ બખશવાને રોઝે ગલે પડે,
ખુલ્દસે આદમ કા નીકલના સુનેતે આયે થે

પરંતુ અમે દુકાનથી નીકળ્યા તો એવી શાનથી કે નઇ શીશીઓ હાથમા તો કંઇ ગજવામા બીલ આખોની સામે, મગજ ભારે, મન ભારે, ને પગ પણ ભારે થઇ ગયા ડૉક્ટર સાહબનો સાથ—

બસ સો જલાલ હું અહિંસે કમાન,
આવ બના પકડ જરા

એ મન ભણવા લાગ્યા દુકાનથી અમે નીકળ્યા હતા કે એક માણસ દોડતો આવ્યો ને જોરથી બૂમ પાડી કે ડોક્ટર સાહબ આપનુ કમીશન બીલના પૈસા ચૂકતે થતા ઘેર

મોકલી દેશુ? એ સાભળી મનમા થયું કે ડૉક્ટરની મેહરબાની પર એવી સળગાવું કે બસ પરંતુ સર્ટિફિકેટના વિચારે લાચાર કર્યો જરા ધીમેથી સીક સર્ટિફીકેટની માગણી કરી કે કોલેજમા રજા માટે રજુ કરવુ પડશે કહેવા લાગ્યા એવુ ન કરશો એથી પ્રોફેસરો ઉપર ઘણી ઉલટી અસર થશે

કામ કરો, વાચો, બિસ્તરા ઉપર સુતા ઠીક થઈ જશો જો ન થઇ બીજુ ચૂકવી દેશો.

એ વાતનુ પરિણામ એ કે પ્રથમ નુકશાન આયા ને બીજુ પસ્તાયા. પરીક્ષામા બેશક પરિણામ ફિરસ્તએ રહેમત બલાયે જાન ડૉક્ટરનું કે જેણે મને ડૉક્ટરીની જાત ઉપર સામુદાયી વિચાર કરવાનો અવસર આપ્યો*

*સુચિત

કારવાં

અકસ્તાર 'ઝાર' રાંદેરી

ઝાર પીલ્સ—આ ગોળીઓ ઘણા લાંબા અનુભવ પછી જાહેરમા મુકી છે કોઇ પણ કારણે ગુમાવેલી શારીરિક, માનસિક, દરેક શક્તિઓને પાછી મેળવવામા તેમા ખાસ કરી મરદાઇ માટે છેવટનો ઉપાય કહીએ તો લગારે અતિશયોક્તિ નથી અતિ સ્ત્રી સમાગમ, કુટેવ, કે ગમે એ કારણે ગુમાવેલું પુરૂષત્વ (મર્દાઇ) પાછુ મેળવવામા અમારા લાંબા અનુભવમા આજ સુધી એનાથી ઇકસીર ઉપાય એકે આવ્યો નથી બેજ દિવસમા જિર્યાન, પાચનશક્તિ, રૂકાવટમા પણ પોતાનો ગુણ બતાવવો શરૂ કરે છે અને શરીરમાથી સુસ્તી, ઢીલાપણુ, કમર, માથા, સાંધા અને રગોના દુખાવાઓને દૂર કરે છે એમા કસ્તુરી, અંબર અને સોનાની ભસ્મ જેવી કીમતી વસ્તુઓ હોવા છતા માત્ર પબ્લિકના લાભાર્થે ૩૨ ગોળીઓની કીમત રૂા ૬–૦–૦ પોસ્ટ ખર્ચ જુદો —

ઝાર તિલા—આ તિલામા સર્વથી વધુ ખૂબી તો એ છે કે એના ઉપયોગથી કોઇપણ રીતની જલન કે ફોલ્લીઓ થતી નથી તેમ એને લગાડી પાન કે પાટો બાંધવાનીયે અગત્ય નથી. મસગત જ ચામડીમાં ઘુસી જાય છે રગોની નબળાઇને દૂર કરવામા આ તિલો ખરેખર ચમત્કારી છે, હજારો રૂપીઆ ખર્ચે જે લાભ ન મળે તે લાભ માત્ર અઢી રૂપીઆમા મેળવી શકાય છે કીમત ૨–૮–૦ (અઢી) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો

આનંદ રસ—આ વિચિત્ર નિસો મર્દાઇ અને ઇમ્સાક (વીર્યસ્તંભન) માટે ખાસ છે ગરીબોને ખાસ લક્ષમા રાખીને આ ફકીરી નિસો જાહેરમા મુક્યો છે એના ઉપયોગથી ખાસ જગ્યામા સખ્તી અને ઇમ્સાકમા બેવડો વધારો થાય છે કીમત ડબ્બીનો રૂા ૧) પોસ્ટ ખર્ચ જુદો

મુકવ્વી વ મુમ્સિક—કસ્તુરી, અંબર, સોનાની ભસ્મ જેવી કીમતી વસ્તુઓ વડે તૈયાર કરવામા આવેલી આ દવા ઇમ્સાક અને મર્દાઇ માટે અજોડ છે જિર્યાન, (ધાતુસ્ત્રાવ) ઇહતિલામ, (સ્વપ્નદોષ) તેમજ વીર્ય વિકારની દરેક ફર્યાદો આ દવા માત્ર બેજ દિવસમા દૂર કરે છે શોખીનો માટે આ દવા ખાસ છે એક તોલો દવા બાર દિવસ ચાલે છે કીમત તોલા એકનો રૂપીઓ એક, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો

દવાએ સુઝાક—આ પીવાની દવા છે ગમે એવા નવા કે જૂના પરમિયાને મટાડે છે હજારો માણસો સરા થયા પછી આ દવા પબ્લીક સનમુખ ધરી છે એક શીશી સાત દિવસ ચાલે છે સાધારણ બીમાર માત્ર એકજ શીશીમા સારો થઇ શકે છે ગમે એવા જુના પરમિયાને માત્ર બે શીશી કાફી છે ઇન્જકશનો વડે પોતાનુ ભવિષ્ય પાયમાલ ન કરતા એક વાર આ દવા લેવા અમારી ભલામણ છે કીમત શીશીનો રૂપીઓ દોઢ, પોસ્ટ ખર્ચ જુદો (રૂબરૂમા ૫ મિનીટના શર્તીયા ઇલાજ કરીશુ)

હિન્દ બહારથી મંગાવનારાઓએ બ્રીટીશ પોસ્ટલ ઓર્ડર Manager, The Rander Unani Pharmacy ના નામે મોકલવો ફાર્મસીમા મળતી દરેક દવાઓનું સુચિપત્ર મુફત મોકલવામા આવશે લખો અથવા મળો

મેનેજર **ધી રાંદેર યૂનાની ફાર્મસી.**

રાંદેર, Rander, Dist Surat

છાપ્યું કાનાએ ૮ -Union Printing Works 91, Victoria Street, Durban(Natal)

હૃદય-પલટો

લેખક એસ. એ. તિરમીઝી.

સવારનો સોહામણો વખત હતો, બાલરવિ પોતાનું મહામાત્ર જમાવવા માટે ધીમે ધીમે ઉંચે ચડતો હતો રાત્રીની સુમસામતા દૂર થઇ તેની જગ્યાએ દિવસનું અનેરૂં વાતાવરણ છવાયુ હતુ. એવે સમયે શહેરના એકાંત ભાગમા આવેલા એક બંગલામા આજે કંઇ ઉત્સવ હોય એમ જણાતું હતું એ બંગલાની ચારે બાજુના ઉદ્યાનમાના ઝાડો બાલરવિના કિરણોમા ન્હાતા, ઘરમાલિકની ખુશીના પ્રતિધ્વનીરૂપ હવામાં ડોલી રહ્યા હતા, આખા બંગલાનું વાતાવરણ આજે અનેરૂ હતું, કારણ શેઠ અબ્દુલ ગફ્ફારનો પુત્ર અઝીઝ વિલાયતથી ઉંચી ડૉકટરની ઉપાધિ મેળવી આજે પાછો ફરી રહ્યો હતો નોકરચાકર અહીંથી તહીં દોડાદોડી કરી રહ્યા હતા દિવાનખાનું અવનવી રીતે શણગારેલું હતુ ખુરસીઓ, સોફાઓ વગેરે વ્યવસ્થિત રીતે મૂકેલા હતા ચારે બાજુ દિવાલો ઉપર મશહૂર ચિત્રકાર 'મોની અને 'રવી વર્મા'ની કૃતિઓ ટાંગેલી હતી બારણાની બરાબર સામેજ મુસ્લિમ નેતા "કાઇદે આઝમ" અને બીજાઓના ચિત્રો ટાંગેલાં હતા

દિવાનખાનામાં અત્યારે બે વ્યકિતઓ બેઠી હતી એ બે વ્યકિતઓમા એક શેઠ અબ્દુલ ગફ્ફાર અને બીજા તેમના શેઠાણી હતા શેઠ પુત્રને સ્ટેશને લેવા જવા તૈયાર બેઠા હતા, હજી ટ્રેનને વાર હતી, તેથી પતિ પત્નિ અહીંતહીંની વાતો કરી આનંદ માણી રહ્યા હતા શેઠને શેઠાણી વયોવૃદ્ધ હતા તેમની આંખની કીકી સમાન પુત્ર અઝીઝ, બાળપણથીજ આજ્ઞાંકિત અને સદ્ગુણી હતો બચપણથી તે તેના જેમ ગરીબો પ્રત્યે ઉદાર હતો શેઠ શેઠાણી સુધારક વિચારના હોઇ અને ખાસ કરીને કેળવણીના પક્ષપાતી હોઇ અઝીઝને આટલે દૂર અભ્યાસ અર્થે મોકલી શકયા હતા

"જુઓ સમય થવા આવ્યો છે હવે તમે સ્ટેશન ઉપર જાવ ગાડી આવતીજ હશે!

શેઠાણી બોલ્યા

"ઠીક હું જાઉં છું" કહી શેઠ ઉઠ્યા અને ગાડી જોડાવી સ્ટેશન ઉપર ગયા. ગાડી આવી અને સેકન્ડ કલાસના ડબ્બામાથી હાથમા સુટકેશ લઇ સુટમા સજ્જ થયેલ યુવાન ઉતર્યો, એ અઝીઝ હતો પિતા પુત્ર મલ્યા "અબ્બાજાન" એટલુ કહી અઝીઝ પિતાને ભેટી પડયો, થોડીવારે અઝીઝ બોલ્યો "અબ્બાજાન મારી અમ્માને કેમ છે?" "ચાલ બેટા એ તારીજ પ્રતિક્ષા કરતી બેઠી છે" શેઠ બોલ્યા, પછી ટીકીટ આપી તેઓ બહાર આવ્યા, અને નોકરને બ્રેકમાથી સામાન કઢાવી લેતા આવવાનુ સૂચન કરી બાપદિકરો ઘર તરફ હંકારી ગયા, ગાડી ૮ પાઉન્ડમા દાખલ થઇ અને અઝીઝ ઠેકડો મારી ઉતરી પડયો, સામા

લેતા આવેન માતાના હાથ ચૂમ્યા માએ પુત્રના કપાળને ચુમ્બન કર્યું શેઠ આ માતૃપ્રેમનો પ્રસાદ જોતા રહ્યા

દિવસો વિતવા લાગ્યા, અઝીઝ હવે એક દવાખાનું ચલાવી રહ્યો છે તેના હાથને જશ હોય ત્યારે તરફ તેના વખાણ થઇ રહ્યા છે અઝીઝ હવે પહેલાનો અઝીઝ રહ્યો નથી તે હવે પૈસાના તેજમા અન્જાવા લાગ્યો છે પૈસા વગરના માણસોને તુચ્છ સમજવા લાગ્યો "કંચન જોઇ મુનીવર ચળે"

ચારે તરફ તાવનું જોર વધી રહ્યું છે હજારો લોકો ભોગ થઇ રહ્યા છે આવી હાલતમા અઝીઝનું કામકાજ વધી પડ્યુ છે સવારથી સાંજ સુધી હજારો દર્દીઓ તેના દવાખાને આવે છે

સવારનો વખત છે થોડાક દર્દીઓ દવાખાનામા જમા થયેલ છે ટેબલ પાસે બેસી ડૉક્ટર અઝીઝ કેસોમા દવાઓ લખી રહ્યો છે એટલામા એક સુંદર મોટર કાર દવાખાના પાસે આવી ઉભી એમાથી એક આધેડ વયનો સુંદર પોષાક પહેરેલો માણસ બ્હાર પડ્યો તેના ચહેરા ઉપરથી શ્રીમત જેવો જણાતો હતો તેને જોતાજ ડૉ અઝીઝ ઉઠ્યો અને સામે આવ્યો "કેમ સાહેબ આપને શા માટે તસ્દી લેવી પડી?" મારો પુત્ર ઘણોજ બીમાર છે અને તેનું માથું દુખે છે તમે જરા આવી જાઓ તો ઠીક"

શ્રીમતે જણાવ્યું

એમા શી મોટી વાત છે ચાલો હમણાંજ આવું છું" એમ કહી ડૉક્ટર ઉઠ્યા બધા માણસો દવાખાનેજ સેકાતા રહેવા દઇને ડૉક્ટર ચાલી નીકળ્યા એક કલાક પછી ડૉક્ટર પાછા આવ્યા અને થોડુંક કામ પતાવી ઘેર સીધાવ્યા.

બીજે દિવસે દવાખાને એક બુઢ્ઢો આવ્યો અને ડૉક્ટરને કરગરવા લાગ્યો "સાહેબ મારો પુત્ર બીમાર છે તેની માંદગી બહુજ સખ્ત છે જરા જોઇ જાઓ તો મોટી મહેરબાની થશે"

"તમે તે કેવા જંગલી છો? જુઓ ને કે મારે કેટલા દર્દીઓને દવા આપવાની છે. થોડીવાર ઉભા રહો!"

"પણ સાહેબ, મારો પુત્ર ઉંઘી શકતો નથી મારે ઘેર પણ કોઇ દેખરેખ કરનાર નથી સાહેબ થોડીજ મહેરબાની કરો" બુઢ્ઢો રડી પડ્યો "મારી વીઝીટ ફીના રૂા. પ પડશે, અને ફરવા માટે ગાડી જોઇશે" ડૉક્ટરે જવાબ આપ્યો

"પણ સાહેબ હું બહુજ ગરીબ છું મારી પાસે ખાવાનું પણ નથી સાહેબ મારે એક પુત્ર છે એ જતા હું જીવી શકીશ નહીં" બુઢ્ઢો કરગરવા લાગ્યો "મારી આંખનું નૂર, મારી વૃદ્ધાવસ્થાનો સહારો, મારો લાલ, સાહેબ, મારો લાલ મારી પાસેથી જઇ રહ્યો છે! સાહેબ, એને બચાવો હું આપનો ગુલામ થઇને રહીશ"

"જાવ, જાવ! શી હોય તો આવો! માથું ન ખાઓ!" આમ કહી અઝીઝ પાસે બેઠેલા એક શ્રીમંતને કહ્યું "જોયું છોને સાહેબ, આ લોકો કેવું માથું પકવે છે? પાસે ફુટી બદામ નથી ને ડૉક્ટરને બોલાવવા આવ્યા છે મોટા સાહુકાર ન જોયા હોય તો! પૈસા નથી તો દર્દીને અહીં લાવવો જોઇએ નહિ તો મરવા દેવો જોઇએ ઘેર ડૉક્ટરને તેડાવવો હોય તો પૈસા તૈયાર રાખવા જોઇએ!"

સાહેબ તમને ગરીબીની શું ખબર પડે? સાહેબ, આપને પુત્ર છે? નહિ જ હોય તો એટલે જ આપને મારા દિલમા સળગતા દવાની કિંમત સમજાતી નથી! સાહેબ અમે ગરીબ છીએ પરંતુ એજ ગરીબોના પૈસાની કમાણીથી તમે મોટરોમા ફરો છો" "ચુપ કર

બ-માસ!" અઝીઝ બોલી ઉઠયો, અરે! સાહેબ, તમે મફતના ગમ્મ થાઓ છો મિચાગ ઉપર મહેરબાની કરો" થીમતે વૃદ્ધનો પક્ષ એ ચ્યો, "બિચારા આ લોકો તમારા ઉપર આશા માંડી બેઠા છે, તેનો ખ્યાન કરો"

"ઠીક બેસ દવાખાનું બંધ થશે પછી હું આવીશ" ડૉક્ટરે ભારે ઉપકાર કરતા હોય તેમ જવાબ આપ્યો

દવાખાનું બંધ થવાનો વખત થઇ ગયો દર્દી વૃદ્ધ ઉતાવળ કરી રહ્યો હતો પરંતુ અઝીઝને હજુ ચા પીવી બાકી હતી, સીગાર ફૂંકવી હતી તેનાથી જલદી કેમ થવાય? તેને કપ્પેં પેટમા દુ ખતું હતું વળી આ તો પાઇની પેદાશ વગર દોડધામ કરવાની હતી! લગભગ એક વાગે વૃદ્ધ ડૉક્ટરને લઇને પોતાની ઓરડીમા દાખલ થયો, જમીનઉપર ગોદડું પાથરી એક હાડપીંજર સરખો યુવાન સુતો હતો તે દર્દથી કણસતો હતો વૃદ્ધ તેની પાસે એકદમ બેસી ગયો અને કહ્યું "બેટા મિટા જો ડૉક્ટર સાહેબ આપણી ઉપર કૃપા કરવા આવ્યા છે હવે તને હમણાજ સારૂ થઇ જશે ડૉક્ટર સાહેબ એને જલદી તપાસો ખુદા આપનું ભલું કરશે"

અઝીઝે દર્દીને તપાસ્યો અને તેને એક આંચકો લાગ્યો તેની આંખો ઉઘડવા લાગી તેને લાગ્યું કે સવારે આવી ગયો હોત તો આવી સ્થિતિ કદાચ ન થાત હવે તો આશા નથી ડૉક્ટરનું હૃદય દ્રવી ઉઠયું તેઓ છેલ્લો ઉપાય અજમાવવા તૈયારી કરી અને ઈન્જેકશન આપ્યું થોડીવારે દર્દીએ આંખો ઉઘાડી અને દયામણે મોઢે સાજા થવાની આશાએ ડૉક્ટરના મોઢા સામું જોઇ રહ્યો પણ કુદરતને તેનું ઉંધું કર્યું ડૉક્ટર સમજી ગયો કે આ છેલ્લું તેજ છે. તેથી બોલી ઉઠયો "કાકા એને જોઇ લો છેલ્લી વાર જોઇ લો બસ થઇ-ચૂક્યું છે-ઓહ ખુદા મારી ભૂલથી એનો જીવ જાય છે હું જરા વહેલો આવ્યો હોત, તેના પિતાની આજીજીઓ ધ્યાનમા લઇ જલ્દી આવ્યો હોત "ખુદા, ખુદા, મને માફ કર"

'શું થયું સાહેબ?" વૃદ્ધ બોલી ઉઠયો, જાણે તેણે ડૉક્ટરનું કહેવું સાભળ્યું ન હોય એવી આતુરતાથી તેણે પૂછ્યું એટલામા દર્દીએ આંખો મીંચી લીધી, અને તેનું પ્રાણપંખેરૂ અમરધામ તરફ ઉડી ગયું ડૉક્ટર મૃતદેહ તરફ જોઇ રહ્યો અઝીઝના હૃદયમા અત્યારે દુ:ખનો તોફાન ઉઠયું હતું તેને કોઇના ગેબી જાણકાર સભળાવા લાગ્યા "તેજ એનો ખૂન લીધો છે, તું પાપી છે તેં ડૉક્ટરી શું થીમ તો મારે પાસ કરી હતી" અઝીઝે એકદમ કાનમા આંગળીઓ નાખી દીધી, વૃદ્ધને સર્વ વાતની ખબર પડી ગઇ તે ચીત્કાર પાડી ઉઠયો, અને મૃતદેહ ઉપર ઢળી પડયો અઝીઝે બન્નેના મૃતદેહોને દફનાવવાનો બંદોબસ્ત કર્યો અને ધીમે ધીમે ઘર તરફ ચાલ્યો તેજ દિવસથી ડૉ અઝીઝ બદલાઇ ચૂક્યો હતો?

એક સિંધી લોકવાર્તા

શશી

રજુ કરનાર સાલેહ બકીલી સાહબ

('રાજકોટના 'મેમણ બુલેટિન'ના તા ૧૨-૬-૧૯૩૬ના અંકમા મે એક સિંધી લોકવાર્તા "શશી" રજૂ કરી હતી એ "તુહફતુલ કિરામ"ને આધારે લખાએલી હતી આ વાર્તામા કેટલીએક ન માની લેવાય એવી વાતો હતી જેથી વાર્તાના અંતમા મે વાચકોને વિનતી કરી હતી કે, જે ભાઇ એ વિષે વિશેષ જાણતા હોય તે જણાવવા કૃપા કરશે હાલમાજ એક ભાઇએ લાહોરના ઉર્દુ માસિક "આલમગીર"નો મે ૧૯૪૧નો અંક મને મોકલી આપ્યો છે એમા મજકુર સિંધી વાર્તા વિષેનો જનાબ રફઅત હાશમીનો "સસ્સી" લેખ પ્રગટ થએલો છે જનાબ હાશમીએ એમનો લેખ ઠીક ઠીક સંશોધન પૂર્વક લખ્યો હોય એમ જણાય છે, હુ એનુ ભાષાંતર વાચકોની સેવામા પેશ કરૂ છુ

—સાલેહ બકીલી

સામાન્યપણે મનાય છે કે સસ્સી-પન્નુ-ની હૃદય-દ્રાવક દાસ્તાન પંજાબની ભૂમિ સાથે સબંધ ધરાવે છે, પરતુ એ ખોટુ છે આ બનાવ ઠઠ્ઠા 'પ્રાચીન સિંધી પાટનગર)ની પાસે ભામ્ભોર શહેરમા રાજા "દલૂર"ના શાસન સમયમાં બન્યો હતો, પરતુ એ જાણી શકાયુ નથી કે, દલૂરો કયા જમાનામા સિંધનો રાજ્ય-કર્તા હતો, મીર તાહિર મુહમ્મદ (તારીખે તાહિરી'ના કર્તા)ના કથનાનુસાર "તે પહેલા નગરનો જાલિમ અને અય્યાશ રાજા હતો, એના અંધેરને કારણે ખાસગના દાદ શહેર આકાશી આફતનો શિકાર થયો' સિંધી ઇતિહાસકારોને જ્યારે પણ કોઇ બનાવની હકીકત મળતી નથી, તો તેઓ તેને દલૂરના સમય સાથેજ સાકળી દિયે છે -

સિંધમા સૌથી પ્રથમ શેખ મુઅઝ્ઝમ શાહ અલ-બિકરીએ મસનવી "હુસ્ન વ નાઝ" નામે આ કિસ્સાને પદ્યમા લખ્યો, પછી મુહમ્મદશાહ રંગીલા (દિલ્હીના બાદશાહ)ના સમયમા કાઝી મુગ્નુઆ સોરઠી કડીઆનવીએ એક ખાસ ઢબથી આ લોકવાર્તાને પદ્યનુ રૂપ આપ્યુ અને છેવટે અલીશેર કાનેઅએ "તુહફતુલ કિરામ"મા આ વાર્તાને એટલી હદ સુધી સવિસ્તર લખી કે કલ્પનામા એ ન આવે એવી વાતોને પણ લખી નાખી દૃષ્ટાંતરૂપે —

'જે સ્થળે સસ્સી (શશી) તૃષા અને થાકથી બેભાન થઇને પડી ગઇ હતી ત્યા તેણીના એડી લાગવાથી એક ઝરણો ફૂટી નિકળ્યો હતો"

આ અને એવી રીતના કેટલાએ બનાવો સંશોધન માગી રહ્યે છે

શશી-પન્નુની કથા આજ સુધી શકીસનામત છે

આ વાર્તા મસ્નવી "હુસ્ન વ નાઝ," "તુહફતુલકિરામ" અને શાહ અબ્દુલલતીફ ભિટાઇ કૃત "દીવાન"ની મદદથી લખવામ આવી છે

શહેર ભંભોરમા મુહમ્મદ નામે એક માલદાર ધોબી રહેતો હતો જે "લાલા" નામે ઓળખાતો હતો એના તાબામા દરરોજ પચીસો મજદૂર ધોબી કામ કરતા હતા એની એક નવયુવાન પુત્રી હતી જે રૂપલાવણ્ય અને રિતભાત એના કોઇપણ રીતે વેચાણ કહેવાને લાયક નહતી, બલ્કે જો એને સિંધુ સરિતાનું એક અણમૂલ મોતી કહેવામા આવે તો ખોટું નથી એની મનમોહિની સૂરતથી એવુ તેજ ઝળકતુ હતુ કે બધા એને સસ્સી (શશી) અર્થાત ચંદ્રને નામે સબોધતા હતા

શશીના માબાપે એને ઘણા લાડ પ્યારથી પોષી હતી અને એને આરામ આનંદ પહોંચાડવામા કોઇ રીતની મણા મૂકતા નહતા તેણી શહજાદીઓની જેમ સાહેલીઓ સાથે બાદશાહી જિન્દગી વિતાવતી હતી

એ સમયે કેચ મકરાનનો હાકિમ આરીજામ હતો કેચ મકરાનના વ્યાપારી કાફિલા ઘણીવાર ભંભોરમાથી પસાર થતા હતા અને શશીના સૌંદર્યની વાતો સાભળતા રહ્યા અને બીજા શહેરો તરફ ચાલ્યા જતા હતા.

° ° °

એકવાર આરીજામનો સૌથી નાનો પુત્ર પન્નુ પણ પોતાના મિત્રો અને નોકરો સાથે હિન્દુસ્તાનના પ્રવાસે ઘરેથી નિકળ્યો અને એક કાફિલા સાથે ભંભોરમા દાખિલ થયો તેણે જ્યારે શશીના અનુપમ રૂપ-સૌંદર્યની વાતો સાભળી ત્યારે તેના દિલમા શશીને જોવાની આરઝૂ ઉત્પન્ન થઇ ને એક વેપારીના વેષમા પોતાના દેશની કીમતી ચીજો લઇ શશીને ઘરે જઇ પહોંચ્યો શશીને જોતાજ માત્ર તે બેરોજ નહિ પોતાનુ દિલ પણ બેઠ ધરી બેઠો સયોગે શશી પણ બીજી નજરમા પન્નુ ઉપર આશિક થઇ ગઇ બન્ને પ્રેમની સુન્દરી સાંકળમાં કેદી બની ગયા.

• • •

કેટલાક દિવસ વિયોગની મુશીબત ઉઠાવ્યા પછી શશીએ લાચાર થઈ પોતાની એક ખાસ સાહેલીને પોતાના દર્દે દિલથી જાણીતી કરી અને તેને ધણાજ કાલાવાલા કર્યા કે કોઇપણ પ્રકારે પન્નુને બોલાવી શાદી કરી તેની સાથે લગ્ન કરાવી આપ

શશીની સાહેલીએ આ વિષયમાં લાલા સાથે વાતચીત કરી અને અત્યત સારા શબ્દોમા પન્નુની શરાફત અને અમીરાઇના વખાણ કર્યા લાલાએ ચોકખી ના પાડતા જવાબ આપ્યો,

"એક તો પન્નુ પરદેશી છે અને બીજુ તે અમારી કોમનો પણ નથી, જેથી હું તેને કોઇ પણ રીતે મારો જમાઇ બનાવી શકતો નથી"

પરંતુ શશીની સાહેલીએ તેને ખાત્રી આપી કે પન્નુ ધોબીજ છે અને જો વિશ્વાસ ન હોય તો તેને કામ આપીને પારખી લો.

• ° °

પન્નુના ભાઇ ચકેએ જે એની શોધેજ ભંભોર આવેલો હતો—પન્નુની આ વર્તણૂકની સખત નિંદા કરી પરંતુ એની ઘણી કોશિશ છતા પન્નુના નિશ્ચયમા જરા પણ ફેર પડ્યો નહી જેથી ચકેએ ઘરે પાછા ફરીને પિતાને બધી હકીકતથી જાણીતા કર્યા

આરીજામ પહેલાથીજ પોતાના વ્હાલા પુત્રની જુદાઇથી દુખી થઇ રહ્યો હતો, આ સાભળતાજ ગભરાઇ ગયો, અને પોતાના ત્રણે પુત્રો ચકે, હોતે અને નો તેને કોઇ પણ પ્રકારે પન્નુને પાછો લાવવા માટે રવાના કર્યા

આ દરમિયાન લાલાએ પરિક્ષા તરીકે પન્નુ પાસે કપડાનો એક ઢગલો ધોવરાવીને તેના ધોબી હોવાની ખાત્રી કરી લીધી, જે ખરી રીતે શશીના અમનસીથી પન્નુના નોકરોએજ ધોયા હતા જ્યારે બધા કપડા તેના માલિકોને પહોંચી ગયા અને કોઇપણ ફર્યા.

ફેરવો

આવી નહીં ત્યારે તે લાચારીએ પન્નુ અને શશીના લગ્ન કરી આપવાને રાજી થઈ ગયો

• • •

લગ્નના દિવસે બધા ધીમીઓ અને શહેરના આમ અને ખાસ લોકો મ્હોટી સંખ્યામા લાલાના મકાને ભેગા થયા મ્હોટો ધૂમધામ ધમધમો કરવામા આવ્યો હતો એવામા પન્નુના ત્રણે ભાઈઓ પણ લાલાને ઘેરે આવી પહોંચ્યા

પન્નુ અને લાલાએ તેમનો આનંદપૂર્વક સત્કાર કર્યો તેમની ઘણી સેવા કરી અને શાદી થઈ ગયા પછી પણ મોડી રાત સુધી પન્નુ એમની સાથે બેસી શરાબના જામ પીતો રહ્યો શહેરમા ચારે તરફ શાંતિનું સામ્રાજ્ય સ્થપાઈ ગયું હતું, ત્રણે ખાન પન્નુને જામ ઉપર જામ પીવાની રહ્યા હતા છેવટે તે બેભાન થઈ ગયો તેમણે એને ચુપચાપ ઉંચકીને એક ઉંટ ઉપર રસ્સીઓ વડે બાંધી દીધો અને તારાઓની રેહબરીમા કેચ તરફ રવાના થઈ ગયા

• • •

અર્ધ રાત્રી વિતતા શશી, જે લગ્નના કપડા પહેરી ફુલોની સેજ ઉપર પન્નુની વાટ જોતા જોતા પોઢી ગઈ હતી, જાગી ઉઠી શોધક દ્રષ્ટિએ પન્નુને ચારે તરફ શોધ્યો પણ તે ન દેખાયો તે હેરાન થઈને બીછાના ઉપરથી ઉઠી, આમતેમ જોવા લાગી ઘરનો ખૂણે ખૂણો શોધી વળી, પણ તેને પન્નુ કે તેના ભાઈઓ નજરે પડ્યા નહીં નગ્ન માથે અને નગ્ન પગે ઘરમાથી નીકળીને ઉંટના પગલાના નિશાને દોડતી પન્નુની શોધમા ચાલી

• • •

સૂર્યનો ઉદય થયો, એ સમયે શશી ચાલીસ માઈલ સુધી એક સરખી દોડયા પછી તૃષા અને થાકથી લોથપોથ થઈને એક સ્થળે પડી ગઈ પાસેજ એક ઝરણો વહી રહ્યો હતો સોના સુનાજ એણે થોડાક ઘુંટડા પાણીના પીધા અને પછી જરાપણુ આરામ લીધા વગર ઉઠી અને આગળ દોડવા લાગી પરંતુ જ્યારે પચ્ચીના નાકથી પસાર થયા પછી કોહકાજની ફોઝ નદિ પાસે પહોંચી ત્યારે એનામા વધુ આગળ વધવાની હિમ્મત રહી નહીં સામે એક ગુજર (ભરવાડ)ની ઝુપડી જોઈને તે તરફ વળી અને ગુજરને પૂછ્યુ -

"ભાઈ ! આ તરફથી થોડાક માણસો ઉંટ ઉપર પસાર થયા છે ?"

શશી જેવી રૂપવતી નારીને આવી રીતે એકલી જોઈને ગુજરના દિલમા કામાગ્નિ ભભુકી ઉઠી શશીએ તેની આવી-હાલત જોઈ તો ટાળવા માટે આજીજી કરી બોલી

"હુ ઘણીજ થાકી ગઈ છું અને ભુખી પણ છુ કૃપા કરી કાંઈ ખાવાને આપો

ગુજર ખુશ થઈને દુધ દેવા માટે એક તરફ દોડતો ગયો અને શશીએ અશ્રુધારા વહાવતા બન્ને હાથો દુઆ માટે ઉઠાવ્યા

"હે પરવર દિગાર ! મુજ અસહાયનો સહાયક થા"

આ કહેતાજ પાછી ભાગતી અગાળ વધી અને સામેની ટુકડી ઉપર ચડીને જોરથીજ એક તરફ વળી, નિરાશ અને નિશ્ચય પન્નુ તરફ હોવાને લીધે, એક ઉંડા ખાડામા ઉંધે માથે પડી ગઈ અને તુરતજ મરણને શરણ થઈ

ગુજર જ્યારે દુધ લઈ આવી રહ્યો હતો ત્યારે એણે દુરથીજ આ ભયંકર દ્રશ્ય જોયુ અને ગુજરો ઝમીન ઉપર સિજદામા પડી ગયો, અને તોબા કરતો ખાડા પાસે પહોચ્યો ખાડામા જવાની હિમ્મત થઈ નહી અને તેણે ખાડાની ફરતે કાંટાળી ઝાડીની વાડ કરી દીધી

• • •

સવાર થતા જ્યારે પન્નુને ભાન આવ્યું ત્યારે તેણે પોતાને ઉંટ ઉપર બંધાયેલો જોયો તુરત બધુ સમજી ગયો ભુખ પ્યાસનુ બહાનુ

કરીને ભાઈઓને ઉટ થોભાવવા અને પોતાને પુરો કરવાની વિનંતિ કરી તેમને પણ હવે પન્નુ નાસી ન જવાની ખાત્રી થઇ ગઇ હતી. જેથી ખુશી ખુશી ઉટ થોભાવીને પન્નુને પુરો કર્યો ખાત્રાને કાઇ આપવા ચાહતાજ હતા કે તે ત્વરિત વેગે ભમ્ભોર તરફ ભાગ્યો. કેટલાએ ગાઉસો સુધી ત્રણે ખાન પન્નુની પાછળ તેને પકડી પાડવા દોડતા રહ્યા, પરંતુ પછી સૌએ લાચાર થઇ તેનો પીછો મૂકી દીધો અને કેચમકરાન તરફ પાછા ફર્યા

• • •

જ્યારે પન્નુ તે ખાડા પાસે પહોંચ્યો જ્યા, શશી તેને શોધતા ગોથતા અદ્રશ્ય થઇ ચુકી હતી ત્યારે કુદરતી રીતે તેનુ દિલ એક પ્યાસ લાગણીથી ભરાઇ ગયુ સામે એક ગુજ્જરને ગિરા અને હતાશ બેઠેલો જોયો તો તેની પાસે જઇને પૂછવા લાગ્યો

ગુજ્જરે એક ખાડાને કોઇની તપાસમા તબાદ હાલતમા આવવા અને હસરતભરી રીતે મરવાને શરણ થવાની બધી હકીકત કહી સંભળાવી આ સાંભળતાજ પન્નુના સબનું પાન ઉતરાઇ ગયુ તે પણ અશ્રુ વહાવતો ખાડામા કુદીને પોતાના પ્રિયતમાને જઇ ભેટયો.

• • •

રાત ની ભયંકર શાન્તિએ ભમ્ભોરને પોતાના પાલવમા સંતાડી લીધુ હતુ કે એકાએક ચારે તરફથી ભયંકર આગની જ્વાળાઓ બુલંદ થઇ અને આખા પથ્થરોમા આખા વાતાવરણમા પ્રસરી ગઇ થોડીવાર પછી એવુ જણાવા લાગ્યું કે આખા અવની વચ્ચે આગ સિવાય કોઇ વસ્તુજ નથી સંયોગ જોયુ એવો અને બાળકોની ચીસોથી આખુ વાતાવરણ કકળાટમય થઇ ગયુ ચારે તરફ ભાગાભાગ નાસાનાસ થઇ ગઇ બરાબર એજ વખતે ચજે, દોલે અને તેની સરદારીમા કેચના લશ્કરી સવારોની એક ટુકડી લાંબા પ્રવાસના બળતા મકાન પાસેથી પસાર થઇ અને કેચ મકરાનને પંથે પડી.

આ બધા પન્નુને જબરદસ્તી ઉઠાવી લઇ જવાને માટે આવ્યા હતા, પરંતુ નિષ્ફળતાના ક્રોધથી ભમ્ભોરને આગ અને ખૂનમા રંગ દેખીને ચાલ્યા ગયા

"તન મન ધન સબ રાખ હૈ,
લગ ગઇ આગ ભમ્ભોરકો"

આઇસક્રીમનો ઇતિહાસ

એક ફ્રેન્ચ અમીરજાદીના શોખનું પરિણામ

લખનાર ઇબ્રાહીમ હાજી મહમદ મીસ્ત્રી ("મસ્ત રફીક")

...ટને આઇસક્રીમ ઉપર પ્રતિબંધ મૂક્યો! ...એ એ સમાચાર મોટા મથાળા સહિત ...માં આઇસક્રીમ શોખીનો આશ્ચર્યચકિત ... યુદ્ધ અંગે આવું પગલું ભરવાની ... સરકારને ફરજ પડી, અને તેમ ... તેનો આશય દોઢ લાખ જેટલા ...ર યુદ્ધ કાર્યો માટે છૂટા કરવાનો, ...વેગ ઉપરનું દબાણ કમી કરવાનો ...ણની બચત કરવાનો હતો.

...સક્રીમનો ઉદ્યોગ કેટલા જબ્બર ... ચાલતો હતો તેનો ખ્યાલ એટલા ... આવી શકશે કે, આ ઉદ્યોગમાં ... ૧૯ લાખ જેટલા કામદારો રોકાયેલા ... આઇસક્રીમના પડીકાઓ માટે દર ...૦ ટન જેટલો કાગળ વપરાતો એના ...મો ધમધોકાર ચાલતા હતા મોટા ...નોમાં ઝડપભેર આઇસક્રીમ તૈયાર ...દાર બનાવટના સ્વાદિષ્ટ આઇસક્રીમ ... રતલ લાખો હોંશથી આરોગતા ... ચોકસ્રિમ બનેના આઇસક્રીમનો ... પણ જાણવા જેવો છે એની ... ફ્રાન્સમાંથી થઇ છે પ્રોવેન્સના ... એક પૂરી દીકરી મેડલીન ડ ... લૅા ક્રુમો માર્સેલ્સના એક યુવાન ... તેર વર્ષની વયે પરણી હતી, એ ... યુવતી ઠંડા પીણાની ભારે શોખીન હતી યુવાન અમીર ગેર-પર્ડ વેનલ એનો દરેક કોડ હોંશે પૂરા કરતો.

એને ઉનાળામાં પીગ્નીસ પર્વતો પરથી બરફ લાવવા માટે ૨૦૦ માઇલ ઉંચે ચઢવાનો શ્રમ કરવો પડતો પોતાની શોખીન પત્નીને ખુશ રાખવા સારૂ એને આગ્રહે ઠંડાં પીણાં ખાવા પડતાં એણે વિચાર્યું કે આ પ્રમાણે પીણાં ખાવામાં ખાસ કાંઇ ફાયદો નથી એટલે એણે મોટા જથ્થામાં બરફ લાવવાનું શરૂ કર્યું અને તે વેચવાનું પણ શરૂ કર્યું, ગરમીમાં તૃષા છિપાવવા માટે લોકો તે આનંદે ખરીદતા.

આ આશરે ૨૦૦ વર્ષ પહેલાંની વાત છે. બરફના એ વેપારમાંથી આઇસક્રીમની ઉત્પત્તિ થઇ માર્સેલ્સના જૂના બારામાં આવેલો માર્ગ રૂડ લાગ્નસ એ વાતની યાદ દેવડાવે છે, અહિં પેલી ફ્રેન્ચ ઉમરાવજાદીના પતિએ બરફનો સ્ટૉલ ઉઘાડી વેપાર શરૂ કર્યો હતો. આજે તો આઇસક્રીમ સામાન્ય વહેંચતદાર ખાદ્ય પદાર્થ લેખાય છે, પરંતુ તેની તવારીખ કેટલી બધી રસિક છે, એનો ઘણાઓને ખ્યાલ હશે શોખને ધંધામાં ફેરવનાર ફ્રેન્ચ ઉમરાવ પણ ખરેખર અક્કલમંદ હતો એમ જ!

આપણા દેશમાં પણ આઇસક્રીમ ગમતું થઇ પડયું છે સરકારે અનાજની અછતના કારણે મોટા જમણવાર બંધ કરાવ્યાં છે, એવા વખતે લગ્નસમારંભોમાં આઇસક્રીમ અવશ્ય રંગ રાખે છે.

માયા

"શાકિર ઉનીયા" બી. એ (ઓનર્સ)

મ્હને માયાનો પત્ર મળ્યો કલાપીની જીવન ચિનગુરી કેમ જાણે માયામાં ફરી જન્મી હોય તેમ સુખ, દુઃખ, ન્યાય અને અન્યાયથી ઓતપ્રોત એ પત્ર વાંચતા કલાપી યાદ આવી ગયા માયા, પત્રમાં, કલાપીનું એક વાકય લખે છે કે "જગત દુઃખી છે કેમકે વર્તમાનનું સુખ તે સમજી શકતું નથી, ગયું તે મીઠું લાગે છે" ખરૂં પૂછો તો મ્હને કલાપીની ઓળખ કરાવનાર માયાજ છે, પણ અત્યારે તે વિષયને હું ચર્ચવા માગતો નથી.

માયાને એનો લગભગ દસ વરસનો અંધાપો બહુજ ગમતો, એ મને કહ્યા કરતી "જ્યારે મ્હારી છની આંખે હું આંધળી હતી તે સમય હજી એ યાદ આવે છે આજે માયા આંધળી નથી એટલે સંભાળપૂર્વક ચાલતી નથી ! આજે તેથીજ એ અફળાય અને ઘુંટાય રહી છે ! અંધળી માયા! આંધળું જગત! કવિઓ અને ફિલસુફોએ પણ 'માયા'ને અંધળી કહી છે મ્હારા આંખોવાળા માતપિતા પણ મને આંધળી—માયા—કહેતા તમે પણ મ્હને "માયા" કહી આંધળી બનાવો છો," હું એને જવાબમાં કહેતો "માયા, તું તો જગતમાં પ્રસરી રહેલ અંધકારને પડકાર કરનાર રણચંડી છે, માયા, તું તો જગતનું મહામૂલું રત્ન છે, જગત એકવાર માયાને સમજે પીછાને એટલે બસ," મ્હારી આવી ફીલસુફીમાં કોણ જાણે કેમ માયા ને શ્રદ્ધા બેસતી નહિ, એતો એની ધુનમાંજ રમ્યા કરતી, બેદરકાર માયા!

એક દિવસ આથમતો સૂર્ય દેખાડી માયા કહેવા લાગી 'સૂર્ય ડુબતાજ માયા ડુબી જાય છે, સવારે સૂર્ય ઉગે એટલે માયા દેખાય આમ છતા જગત હજી પણ તેવું ને તેવુંજ રહ્યું છે" મને લાગ્યું કે માયા ભૂલ કરી રહી છે એટલે હું બોલી ઉઠયો "માયા તો સૂર્ય ડુબે એટલે ચંદ્ર બનીને અમૃત વરસાવે, અને છેક સ્હવાર સુધી એ અમૃત વર્ષાવ્યેજ જાય છે, પછી સૂર્ય ઉગે છે એટલે માયા સંતાઇ જાય છે" થોડીક ચુપકીદી પછી એ બોલી "તમારા અને મ્હારા પંથ ન્યારા છે. મને જ્યાં પાપ દેખાય ત્યાં તમને દેવતા જડે, હું જ્યાં અંધકારના પડછાયા દેખું ત્યાં તમને અજવાળાના દર્શન થાય, એ બધા સુખ અને દુઃખના ભ્રમ માત્ર છે, આજે તમને માયા જડી એટલે બધું થઇ રહ્યું" મને લાગ્યું કે માયામાંથી વીર તત્વનો નાશ થઇ ગયો છે એમાં હવે પ્રેમના તત્વો તરી આવ્યા છે એની માન્યતા એવી હતી કે હું દુઃખી એટલા માટે છું કે મ્હારામાં એ તત્વો નથી એક દિવસ એણે મને કલાપીનું એક વાકય કહેલું "જગતમાં વીરના તત્વ વધે તેથી એનું કશું ભલુ થવાનું નથી જ્યાંસુધી પ્રેમતત્વો જગતમાં સુતા છે ત્યાં લગી તો આપણી આ આફતો રોજરોજ વધેજ જવાની"

માયા કદી કદી મંદિરમાં પણ જતી જ્યારે એ ત્યાંથી પાછી ફરતી ત્યારે સીધી મ્હારી પાસે આવતી આજે પણ એમજ થયું એના હૃદય ઉપર બહુ ભાર હોય એમ મને લાગ્યું એટલે મે પૂછ્યું "માયા, આજે ત્હારા પ્રભુએ શું વાત કરી ? આજે ત્હારા પ્રભુને મ્હારા વિષે કશું પૂછયું હતું કે ?" માયા બોલી "મ્હારા પ્રભુ આજે કહેતા હતા કે માયાએ હવે આ બે વસ્તુમાંથી ગમે તે એક માગવાની છે, 'પ્રેમરસ કે વીરરસ' મે તરતજ કહ્યું "અને ત્હેં પ્રેમરસ માગ્યો નહિ વારૂ ?" "હા," માયાએ જવાબ વાળ્યો, "પણ મ્હારા

કારા પ્રભૂ શું કેહના હતા તે વાત કેમ કરતી ?" મે પૂછ્યું એણે જવાબ વાળ્યો એને તમારા વિષે એટલુંજ પૂછ્યું કે મ્હારા જેવો ક્યારે થશે ? ત્યારે એણે એનાથી ત્હારા જેવો કદી પણ થવાશે અભાગી સુમન !"

! વાતને બે ત્રણ અઠવાડિયા વીતી માયા મ્હારી પાસે આવતી અને જતી મ્હારી સાથે ઝાઝું બોલતી નહિ કેમ મને એ બહુજ અભાગી માનતી હોય તેને મ્હારા તરફ બહુ દયા આવતી એક એ અંગ્રેજીમા બોલી ગઇ "તમે ખરેખર ારા અભાગી છો." મ્હારે માયાને નારાજ ન હતી એટલે હું ચુપ રહ્યો જ્યારે એણે એજ રીમાર્ક કર્યો ત્યારે મ્હેં "માયા તને યાદ છે, એક દિવસ ત્હેં તું કે તમારા અને મ્હારા પથ ન્યારા ત્યારે હવે આ ભાગી અને અભાગી તકરારી ચર્ચા શા માટે ? મને એ ધણિ એમજ થયા કરે છે કે માયા દુખી છે. તુંજ અભાગી છે પણ ત્હને કોઇ કહેતું તેમ લાગે છે કે "જેમાં જેને આનંદ

મળે, જેમા જે આનંદ માણી શકે. તેજ તેનુ સુખ માનવીને જ્યા આનંદ નહિ મળે તેજ તેને માટે દુખ છે." એટલેજ હુ તને કદી કહેતો નથી કે તુ અભાગી છે—તું દુખી છે વળી જગતમા માનવીના સુખ શા અને દુખ શા ! ભ્રમ ! માયા, એ બધુ ભ્રમજ છે ? જગતમા શુ એવાએ આવ્યા નથી રહેતા જેમને દુખ જેવું કશું લાગતુંજ નથી ? જગત ! સુખ ! દુખ ! માયા ! બધુ જ ભ્રમ છે ! બધુજ અસ્થીર ! સ્થીર માત્ર માનવી સ્થીર માત્ર મ્હારા વિચાર, મ્હારી માન્યતા, મ્હારી પ્રેરણા સ્થીર મ્હારી શ્રદ્ધા ! સ્થીર ત્હારો અને મ્હારો પ્રભૂ.

આમ માયા અને મ્હારી વચ્ચે અન્તર ઉભા થયા એ કદી કદી પત્ર લખ્યા કરે એ છેલ્લા પત્રનુ છેલ્લુ વાક્ય મે ઉપર આપ્યુ છે, અહીં એજ પત્રનું પહેલુ વાક્ય આપુ છુ

"આપણા બન્નેમા સુખી કોણ એતો પ્રભૂ જાણે છે, છતાં મને થાય છે કે સુખ અને દુખ ખરી અને નક્કર વસ્તુઓ છે, તમારા કહ્યા પ્રમાણે એ ભ્રમ નથી, પણ, ના, તપિ મ્હારી માન્યતાને કદી પણ સ્વીકારશો નહિ એની મને ખાત્રી છે એટલેજ મને આનંદ છે"

હું, મિયાં ને તિસ્માર ખાં

લેખક 'શાન્ત'

એકતો અંધારપટ ને અમાસ, બીડીના ભમણા ને ચાયના ચોગણા ભાવ એટલે અમારી ત્રિપુટી અચોક્કસ મુદત સુધી એકઠી ન થઇ તે સ્વભાવિક છે પણ અસાધારણ ઘટનાએ પ્રત્યે અમારે ધ્યાન કેમ રહી શકાય ?

હું દખ્ખણ ગયો ત્યાં એક મિત્રના સગા મળ્યા, યુવાન હેનથી મઢેલ દાત, પોતી ને નગે સિર ઇન્ગ્લીશ-દા, પ્રેમી એમનો ઓફિસ જવાનો રસ્તો અને નર્સીંઝ ક્વાર્ટર્સના માર્ગ ક્રોસ થતા એક સુફેદ પરીનો ભેટો થઇ ગયો ચાપાણી સીનેમા, મદઝરતી ચઢની રાતો, ચુડાની . એમ આકર્ષણ વધ્યા ખાનદાની ઘરાનાની કોઇ બાળા ફરતા એના ઉપરગ વધારે ન હતા ત્રણ વર્ષનો નર્સીંગ કોર્સ પુરો કર્યા બાદ શાદીનું વચન મળેલુ પણ શાદી ખાના આબાદીની કંકોત્રીની હજી વાટ જોઉ છુ ! ! !

મિયા સાહેબને એક મસલો મુઝવી રહ્યો હતો પચીસ કદમ પર બે મસ્જિદો હોય તેય બન્નેમા જુમ્માની નમાઝ થતી, ભલે સખ્યા નજીવી હોય ઘરમા પણ શહેરની મસ્જિદોમા નમાઝ થતી. એક પેશઇમામ તરફ નમાઝીઓ નારાજ રહેતા બદારગામના કોઇ આવતા તે પણ પેશઇમામની કિરઅત અને નાકમાથી ખુતબો પઢવાની આદતથી બેઝાર થતા કાંઇ સમજાતુ નહિ છતા ટ્રસ્ટીઓ કહેતા કે એમના બાપદાદાથી ઇમામત ચાલી આવે છે, અમારા એક આલિમ મિત્ર તરાવીહ પઢવા નીકળ્યા, અમને એમ થયુ કે કદાચ એજ મસ્જિદમાં આવશે રસ્તો બદલ્યો ત્યા મિયા સાહેબે કહ્યુ 'ચલીયે સાંજ યહા અદા કર લેંગે" આલિમ સાહેબ હકીમ પણ હતા બોલી ઉઠ્યા, "ઉસ્કો બદહઝમી બીમારી હય !" અમારો શક તો દૂર થયો સાથે સાથે મઝાક પણ થઇ ! ! !

તિસ્મારખા કહે કે "મિયાં, દેખો તો, યેહ દાકતરી તાલીમકા તરીકા ? બરસો ગુઝરે ફિર ભી પઢાઇ ખત્મ નહિ હોતી ?

મે કહ્યુ લાબો ગાળો જરૂરી છે પણ સાથે સાથે ઇમાનદારીની ખામી કોમને નુકસાન આપે છે ઘણા ટ્રસ્ટોની સ્કોલરશીપો હજમ કર્યા ઉપરાત ઘેરથી નાણા મંગાવી તાગડધીન્ના કરનાર એક દાકતરી-અભ્યાસીની વાત યાદ આવે છે ત્રણ વર્ષ પર જોએલો તે ફરી એજ વર્ગમા એ ભાઇ હતા પરિક્ષામા ગોટા કરેલા એટલે સજા થએલી ઘેર-પોતાની રૂમ પર દરદી આવતા તેમને ઇન્જેકશનો આપતા અને પાકા દાકતરની જેમ નામના ફેલાવતા હતા માવતર સમજતા કે ગીગો હમણા દાકતરી પાસ કરી આવશે !

અમારી ચર્ચા દાકતર ઉપરથી ઓપરેશન પર આવી, અમારા એક દોસ્તે નવા ઓપરેશનની ઓળખ કરાવી. એક નાસ્તિક શખ્સ હતા ભણેલા, યુવાન, ગૃહસ્થી હતા બે ત્રણ બાળકોથી ધરાઇ ગયા એટલે બ્રહ્મચર્ય પાળવાનુ નો ઠીક પણ અડકોષની અમુક વિર્ય-વાહક રગોનુ ઓપરેશન કરાવી શારિરીક સબંધ તો જાળવવો એવી તેમની ગણતરી હતી, નાસ્તિકવાદની એક સસ્થા હતી તેના સભ્ય પણ હતા, એમની દલીલો અને વિચારશ્રેણી અમોને ખુબ ગમ્મત આપતી અને તેમની "રેવડી" થતી એ વધારામા એમની પેદાઇશ અને માબાપની વૃત્તિ સ્હેજ અકસ્માત હતો ! બાકી રહેણી કહેણી નઊઝો બિલ્લાહ ! ! !

અમારા શહેરના એ ચર્ચા-શ્રીમત શેઠ

ધી પ્રવૃત્તિઓમાં આગેવાન રહેલા રાજદરબારમાં માન આબરૂ અને ઠીક વિલાયત વર્ષો રહેલા, તેનો આધેડ પ્રૌઢ અને કોઇ મેમસાબને પરણી દેશમાં લાવેલા પરિવાર પણ પુરતો હતો. અમુક કામ માટે અમારે રાત્રે તેમના બંગલે મળવા જવાનું થયું ડ્રોઈંગ રૂમમાં મેમ સાબ નવજવાનોથી બીલીયાર્ડ ખેલી રહ્યા હતા બે બાલિમ પુત્રિઓ પણ સ્વચ્છંદી તબીઅતની બનેલી શેઠ સાહેબને અમોએ વિવેક પુરતું તબીઅતનું પુછ્યું મેમ સાબ કરડી નજરે બોલી ઉઠ્યા "What's That" શું છે? તબીઅત પુરસી What's wrong with you? Oh! nothing Am O K (તમોને શું થયું છે? નાના કાંઇ નથી, હું મજામાં છું) પશ્ચિમની આંખી બત્તીના પ્રકાશમાં અમો કપાએર દાદર ઉતરી ગયા!

અમારા દાઢીવાળા દોસ્ત મિયા દીલેર હતા ફકીરે સવાલ કર્યો ને ચાર આની આપી દીધી વાહ વાહ! મિયા સાહેબે દાઢીમાં આંગળીઓ ફેરવી

ઇસ્લામમાંથી ખેરાત નાબુદ નથી થઇ, ઝકાત, દાન પુન્ય ને એવી દિલસોજીભરી વાતોથી અમોને મિયા સાહેબે "મુસલમાની" જીંદગી તાજી કરી દીધી!

કાળી રાતના ઓળા ઉતરી રહ્યા અને અમો ફેરવા નિકળ્યા 'ચણા જોર ગરમ'ની ધુમ એક તરફ સંભળાઇ નજીક જોયું તો એક ધોતી સાધારણ બંડી અને ચણાનો ડબો પૈસા પૈસાના ચણા સૌએ ખરીદ્યા મેં પુછ્યું "ભાઈ, મોડી રાતે ક્યાં સુધી ફેરી કરે છે? કહે કે સવારે નવે નીકળું ને રાત્રે જાઉં છું ઘેર, રૂપીઓ સવા રૂપીઓ કમાઉ પાડુ છું બાયડીનું બારણુંપેટ્યું તો કરવું જ ને!

તિરસ્કારથી રહેવાયું નહિ મિયા સાહેબ, તુમતો કહેતેથે ને કેહમત—કશી હમારી એનત ફર્ક હય. તુમારા વાહ દાઢીર ભીખ માંગ ગયા, વાહીઅ, હમ ગરિબ હુએ હય તો કયું ન ગાકે, બાદશાહ હમભી થે કભી! ગદા હુએ તો કયા હુઆ?!

• • •

મારા પરિચયનો એક મુસ્લિમ મને ઘણીવાર મળતો સલામ કરતો ત્યારે તેની સાનેમાર્કટ મુડો, ઈસ્ત્રીબંધ કપડા, તાકતા બાસ વિગેરે કાંઇક એમ જ ખ્યાલ આપે કે સારી નોકરીમાં હશે

ગરમીના દિવસોમાં એક શાળા પાસેથી હું પસાર થયો. ગાડીની રેંકડી ફેરવતો એજ મુસ્લિમ મને મળ્યો હસીને સલામ કરી, મારી તાજુબીના જવાબમાં એણે કહ્યું કે 'પોતે ઉંદરીનો અરઝો બેઠાડી છે ઠેઠ ત્રીસ રૂપીઆ સુધી મેચ રમ્યો છે રજવાડામાં, મેચ હોય ત્યારે આમ ગણુ મળે છે પણ નોકરીની તમન્ના કરી નથી આ આઝાદી સાથનો ટુકડો રોટલો મને બહુ આનંદ આપે છે!

° ° •

નિરમારખા તાજેતરમાં પરશીયા ઇરાનની સફર કરી આવેલા એમ તો ઘણા દેશો જોએલા પણ પરશીયાનો કાંઇક પક્ષપાત ધરતો હતો. કહે કે ઇસ્લામી મુલકમાંથી ત્યાંનો ધર્માનુ પ્રમાણ ઓછું થયું છે ઇરાનમાં ખેપરદા હોતું ફેશન છે એક હજામની દુકાને હું બેઠો હતો ત્યાં એક ઇરાની સ્ત્રી આવી કહે કે મ. ઓ વાળ કાપી દેશો? હજામ હિંદુ ગયો હતો તે સ્ટેજ ખચકાયો આ સુંદર ચોટલો ત્યારે કપાવે છે? ત્યાં આ રૂપીઓ વધારે, તારું કામ કર પગની પાનીએ પડતા ચોટલાથી સુંદરી ભારાયો ફ્લેક્ષ ઉના બોબ્ડ હેર' બની ગયા!

નિરમારખાએ પોતાનો અનુભવ રજુ કરતા ઉમેર્યું, 'દેખો દોસ્ત, પૈસા ચાહીએ તો અમેરિકા જાઓ. એશ ચાહીએ તો ફ્રાંસ જાઓ, એર ઇલ્મ ચાહીએ તો ઇંગ્લાંડ મગર ઇમાન જાના!!

• • •

ચાક પર પીંડા!

પુરો ન કોઇથી તો કોઇને પાડી તો શકો?
કોઇથી ભાગો નહિ તોય ભગાડી તો શકો?
જો બીજું કાંઈ તમારાથી ના બને 'હુડમત',
તો વાળો બીડીઓ, કે વાગત નગાડી તો શકો?

નહિ પરણાય, ભલે કો'ને પરણાવી તો શકો?
ન રમી જાય, ઘણા કોને રમાડી તો શકો?
ન બને કામ જો 'હુડમત' તો બગાડી નાખો,
બીજું બને ન કંઈ ચીયના ફાડી તો શકો?

કોઇના હૈયાને હેરાન, પ્રજાળી તો શકો?
કોઇના ઘર ન ભરે હોલવી બાળી તો શકો?
બીજું વળે ના કંઈ વિશ્વમાં તમથી 'હુડમત',
નિરાંતે કોઇનો ગોળો તમે વાળી તો શકો?

સમયના વ્હેણ ભલે આપથી ખાળી ન શકો,
વિધિના લેખ ભલે આપથી ટાળી ન શકો,
હાથ કે પગ ન હલાવી શકો ભલે 'હુડમત',
હલાવી જીભ, તો બોલ્યું વચન પાળી ન શકો?

પાટીયાં તણાઇ ગયાં!

અમોને જોઇને ઘુંઘટ મહીં લપાઈ ગયા,
પ્રેમના સ્વપ્ન બધા દિલ મહીં દફનાઈ ગયા!
દોરડા પ્રેમના અધવચ મહીં કપાઇ ગયા,
છતાંય નામ તો છાપા મહીં છપાઈ ગયા!
અભાગી પ્રેમના ખેતરને તીડ ખાઇ ગયા,
બચ્યા તે પ્રેમના ડૂંડાક તો લણાઈ ગયા!
ભરીતી પ્રેમ તણી ભ્રમ હોંસથી એમાં,
તપેલા પ્રેમની કલાઈ વિણ કટાઇ ગયા!
રોફથી અકડીને બસ પ્રેમ-રોડ પર જતા,
વાટપાડુઓ થકી ધોળે દી' લુંટાઈ ગયા!
નજર નજરથી મળી બાદશાહી થઇને રહી,
પનાખા પ્રેમતણા દિલમહીં લખાઇ ગયા!
અંતે કતાઈ ગઈ પ્રેમની પુણી એવી,
કે તાણાવાણા બધા પ્રેમીઓ વણાઈ ગયા!
પ્રણય કલહની મઝા અન્ય શું જાણે 'હુડમત'?
તેજ જાણે કે જેના પાટીયા તણાઇ ગયા!

મજેતડીવાળા] [—'હુડમત' ઓઝા

યાચના

લેખક "ઝાકિર"

હે મારા ઉપાસ્ય અલ્લાહ! તુજ પ્રાર્થનાને પાત્ર છો, તારા સિવાય અન્ય કોઇ પૂજ્ય નથી, હું નિરંતર તારીજ પ્રાર્થના કરૂં છું મારી ઉપર કદાચ સંકટ આવી પડે છે ત્યારે હું તનેજ પોકારૂં છું – મારૂં વદન તારા માટે છે, મારા સાષ્ટાંગ નમસ્કાર પણ તારા માટેજ, મારૂં જીવવું તારા માટે, મારૂં મરવું તારા માટે હું તારો યાચક સેવક છું

હે મારા દયાનિધી! સૃષ્ટિ માહેનું એકેક અણુ તારા ઉપાસ્ય હોવાની સાક્ષી પૂરે છે, પ્રાણીઓનું બેસવું તારી પરિપૂર્ણ પ્રભુત્વતા વર્ણવે છે, વનસ્પતિની નિશ્ચલતા તારી ભવ્યતા સિદ્ધ કરે છે, પત્થર કંકર ઇત્યાદીનો નમસ્કાર તારા પ્રભાવનો પુરાવો છે આકાશોની ઉંચાઇ તારા અધિકારને પૂરવાર કરે છે પૃથ્વીની સ્થિરતા તારા અસ્તિત્વનું પ્રમાણ છે

હે મારા કૃપાવાન! બુલબુલનો દર્દભર્યો અવાજ તારા વિયોગમા, કોકિલાની કૂહૂ અને મોરનો નાદ તારા પ્રેમમા, દિલોની વ્યાકુળતા તારી ભાવનામાં, આત્માઓની વેદના તારી જુદાઇમાં છે

હે સૃષ્ટિ કર્તા! સકળ જગત તારૂં, પુષ્પમા વર્ણ અને સુવાસ, પત્થરમા જવાહિર, ધરતીમા ધન, વાદળામા પાણી, એ સઘળું તેજ ઉત્પન્ન કર્યું મારા ઉત્પન્ન કર્તા! મને વિર્યમાંથી માણસ બનાવી તારી અમાનત આપી કે એનું રક્ષણ કરૂં, બુદ્ધિ અર્પણ કરી જે વડે તારી પીછાણ પ્રાપ્ત કરૂં, આંખો આપી જેથી તારી માયાને જોઇ શકું, તારૂં ગુણગાન કરવા જીભ અર્પી, તારૂં ઘર બનાવવા માટે હૃદય આપ્યું, હૃદયમા ઉત્કટ ઇચ્છા આપી, જેથી તારી શોધ કરૂં સંસારમા મને સભ્ય બનાવ્યો જેથી તારી સમીપ પ્રાપ્ત કરૂં.

હે સર્વ શક્તિમાન! સૂર્ય અને ચંદ્ર મારી ચાકરી માટે, ઝાડ અને પત્થર મારી આવશ્યકતા માટે, જનાવરોને મારી આજ્ઞાનું પાલન કરવા માટે તેં ઉત્પન્ન કર્યાં પૃથ્વી મારા રહેઠાણ માટે બનાવી અને મને ફક્ત તારા માટેજ બનાવ્યો, ખચીત, હું તારોજ છું, અન્યનો નહી

હે પરમ પવિત્ર અલ્લાહ! તું પ્રત્યેક દોષથી પવિત્ર એકેક ખામીથી દરેક પવિત્ર કલંકથી પવિત્ર, નિ:સંશય તું પરમ પવિત્ર છે, પવિત્રતા માન્ય રાખનાર છો હું તારો અપવિત્ર અને દરિદ્ર સેવક છું હે પવિત્ર અલ્લાહ! હું તારી પવિત્રતાદ્વારા, તારા પવિત્ર સેવકો દ્વારા તારી કને યાચના કરૂં છું નાસ્તિકતાને, વિકલ્પનાને, દુર્ગુણો અને ખામીઓને મારા હૃદયમાથી નષ્ટ કરી દે અને મારા હૃદયને પવિત્ર બનાવી દે મારી ધારણાઓમા, મારી મતિઓમા, અને મારા દરેક કર્મોમા પવિત્રતા ઉત્પન્ન કર

હે શાંતિ આપનાર! ભયભિતને શત્રુથી, નિર્બળને બળવાનથી, સહનશીલને અત્યાચારીથી રક્ષણ આપનાર તુંજ છો, હૃદયને શયતાનથી બુદ્ધિને અજ્ઞાનતાથી, આત્માને દુષ્ટતાથી સુરક્ષિત રાખનાર તુંજ છો હે મારા મદદગાર! જો તારી સહાય ન હોય, તારી દયાદૃષ્ટિ ન હોય,

તારી કૃપા ન હોય તો સંસારની વ્યવસ્થા અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય, તું જેને સુરક્ષિત રાખે છે તેને કોઈ નષ્ટ કરી શકતું નથી, જેને તું જીવન અર્પે તેને કોઈ મૃત્યુ આપી શકતું નથી તારો આ સેવક તારા માર્ગથી ભટકેલ હતો, તેં સન્માર્ગ દેખાડયો, તારી દયા, ક્ષમા અને તારો ઉપકાર મારો હાથ ન ઝાલત તો નિસંદેહ હું નરકાગ્નિના ખાડામાં જઈ પડયો હોત

હે પવિત્ર અલ્લાહ! જે તને અતિપ્રિય છે, જે તારો પ્રેમી છે, જેના તેં તારા પ્રભાવ અને તારી પૂર્ણ કળા વડે મદદ કરી છે, જેને વિશ્વ ઉત્પત્તિનું કારણ બનાવ્યું જેની ઇચ્છાને તારી ઇચ્છા, જેની તાબેદારીને તારી તાબેદારી, જેના પ્રેમને તારો પ્રેમ બનાવ્યો જેને સકળ જગત માટે દયા બનાવી મોકલ્યો, જેને સઘળી પદવીઓ અને સંપૂર્ણ શ્રેષ્ઠતા અર્પી કરી રાત્રિએ તારા દર્શનાર્થે બોલાવ્યો, અને રહસ્યમય વાતો કરી, તેનેજ હું મારી માગણીનું સાધન બનાવું છું.

હે પરમ દયાળુ! તારો આ સેવક તારાથી તારીજ માગણી કરે છે તે હાથ અર્પણ કર જે તારી આગળજ ઉંચા થાય, તે પગ જે તારીજ શોધમાં ચાલે, તે આંખ જે તારા માટેજ રડે, તે માથું જેમાં તારીજ ધૂન રહે, તે દિલ જેમાં તારીજ પ્રીતિ ને સ્થાન હોય, ભાવના હોય, પ્રબળ ઇચ્છા હોય, તારા સૌંદર્યનો આયનો (દર્પણ) હોય. મારા આત્માને તારા માટે વિકળ બનાવી તારી ભાવનામાં અસ્વસ્થ બનાવી દે આમીન

પૂરના નૂતન શાયરોને સફળતાથી આગળ વધવું હોય તો કલીમ જેવા ઉસ્તાદને અપનાવે, અને કલીમ સાહબને પણ માત્ર નમ્ર સૂચન છે કે તેઓય હ દર્દીની દ્રષ્ટિથી કામ લે! 'કલીમ' તો ખુદ ઉસ્તાદ - આ તેમની શાયરીનું શું કહેવું? શાઓીય ગઝલો લખવામાં એ એકકા છે અને 'ઘાયલ' તો કાઠિઆવાડના ખાબડે ઠાકમાં સૂરજ જેવા કવિ છે ગુજરાત 'પતિલ'ને તો જાણે છે, પણ અમૃત 'ઘાયલ'ને જાણતું નથી કેવી કદરદાની? કેવો વિવેક? 'ઘાયલ'ને એક વાર સાંભળનાર જરૂર ઘાયલ થાય 'અમીન', ઘાયલ' ને 'કલીમ'ની ત્રિપુટીનો મુશાયરાને સફળ કરાવવામાં મુખ્ય ફાળો હતો અને 'શાલકીન'નો પણ બાકી 'બેકાર' તો પોતાની ગઝલનો પોતે શો અભિપ્રાય આપે? વખાણું કરું તો વાંકડો મણાઉં, ને ગીબત કરૂં તો મન ના માને! શું કરું? ફુલ ફૂટ્યો ફૂટ્યો શું ખરતો હું ને?

"ટાયરો પણ પવનથી ફુલાય છે,
ગાયરો શું નવથી ફુલાયના?"

ખેર! પહેલો દૌર પુરો થયો જેતપુરમાં શાયરીની શરૂઆત કરનાર અને ખુદ આજના મુશાયરાની પંક્તિ આપનાર 'મઝલૂમ'ની ગેરહાજરી સાલતી હતી વહેપારી નોકરીની મજબૂરીથી તેમને અચાનક કલકત્તે જવાનું થયું હતું પહેલા અને બીજા દૌરની વચ્ચે જેતપુરના એક બાબુભાઈ નામે હિંદુ કવિએ પોતાના બે સફળ કાવ્યો રજુ કર્યાં હતા પછી બીજો દૌર શરૂ થયો જેની પંક્તિ હતી, 'ન શક્યે કોઈ અસર એ અસર હું શાખું છું' એ પંક્તિ ઉપર પણ શાયરોએ ખૂબ પેચ લડાવ્યા હતા બહારથી આવેલા જનાબ 'શયદા' 'નવાઝ', 'દિલખુશ' વગેરેની ગઝલો વખાઈ હતી 'શયદા' તે શયદાજ હતા 'હુમદમ'ની ગઝલમાં પણ દમ તો હતોજ ખરેખર ત્રણ વાગે બીજો દૌર પુરો થયો જનતા રસમાં અબોલભાઈ રહી હતી અને રસ પાનાર રસદાતાઓ સફળતાના જામમાં ફુલ્યા સમાતા ન હતા અભિમાન યોગ્ય હતું રસદાતા ને રસજ્ઞાતાઓની મહેનત અને પરસેવો ઉજાગરો તે પૈસા વસુલ થયા હતા

પછી આવ્યો ઉર્દૂનો દૌર ઉર્દૂ ભાષાજ એવી છે જે જ્યાં હોય ત્યાં પોતાનો ઝંડો ઉંચો કરે 'શયદા' સાહબ જુનાગઢી, 'મહેર' સાહબ જુનાગઢી, 'કવસર' સાહબ જુનાગઢી, ઉસ્તાદ 'સિદ્દીક' સાહબ જુનાગઢી અને 'રૂસ્વા' સાહબ પાલનપુરીએ પોતપોતાના કલામોથી જનતાને ખુશખુશાલ કરી દીધી હતી ઉસ્તાદ - 'સિદ્દીક' સાહબનું ગુજરાતી કાવ્ય અને ઉર્દૂ ખમસો ખાસ સફળતાની ટોચે પહોંચ્યા હતા અને 'રૂસ્વા' સાહબના જોરદાર કલામોએ તો શ્રોતાઓના દિલો પર છેલ્લે છેલ્લે રંગીન મહોર છાપ મારી હતી

પાંચ વાગે અનેરા ઉત્સાહ વચ્ચે આભાર વિધિ અને ફૂલહારનું અર્પણ-સમર્પણ થયા પછી કાયમની યાદગીરી છોડી મુશાયરો બરખાસ્ત થયો હતો. આ સફળતાના સેહરાના હકદાર જનાબ અબ્દુ રશીદ મોતીવાલા સાહબ ઠરે છે જેતપુરી ભાઈઓની માયાને મમતાની ઉંડી છાપ લઈને હું ત્યાંથી ઉઠયો, અને જેતપુર ખાતર વહેવરાવેલો મારો પરસેવો પણ લેખે લાગ્યો ગણી નિરાંતે ઉતારે ગયો બીજે દિવસે કવિમંડળ ભાવનગર ગયું કવિતા ને મસ્તી, ટ્રેનમાં પણ વહેતીજ રહી હતી ભાવનગરના અહેવાલ માટે આવતો અંક જુવો ખરે! જેતપુરના જીવતા મુશાયરાના સુખદ સ્મરણો જીવનભર નહિ ભૂલાય એવું

'બેકાર'

શાદી

તા ૧૪-૩-૪૩ અહમદ ઇસ્માઇલ આગડીઆ-આયશાબીબી બિન્તે મુસા ઇબ્રાહીમ માયત

તા ૨૧-૩-૪૩ મોહમદ ઇબ્રાહીમ હાટીયા-સારાબીબી યુસુફ આઝમ પીપરડી

તા ૩૧-૩-૪૩ અલી ગુલામ હુસેન કાસમ પીપરડી-હાજરાબીબી ... આઝમ પીપ ડી

જન્મ

૧-૩-૪૩ કાસમ મહમદ ... ,ઇસ્માઇલ ને ત્યા છોકરી ... મીબી

૧-૩-૪૩ શેખ ગુ નબી ગુ મોહમદને ત્યા છોકરી ઝોહરાબીબી

૧-૩-૪૩ અલી મોહમદ મન્સુરને ત્યા છોકરી મરીયમબીબી

૩-૩-૪૩ ઇસ્માઇલ મહમદ આફકને ત્યા છોકરી ઝુબેદા ખાતુન

૩-૩-૪૩ સૈ ઉસ્માન સૈ અ રહેમાનને ત્યા છોકરી ઇફ્ તાલુન્નિસા

૬-૩-૪૩ ગુરજાજન ઇબ્રાહીમને ત્યા છોકરો ગુ નબી

૬-૩-૪૩ ઇસપ કાસેખાને ત્યા છોકરી હનીફાબીબી

૯-૩-૪૩ દાઉદ મીયાજી હજામને ત્યા છોકરો અ દુલ ખાલીક

૯-૩-૪૩ મોહમદ કાસમ માકડાને ત્યા છોકરો ઉમર

૯-૩-૪૩ ખ્વાજા ગુલામ મોહીયુદ્દીન પીર ભાઇ કમરૂને ત્યા છોકરી કુલસમ બીબી

૧૧-૩-૪૩ કાસમ ઇબ્રાહીમ માકડાને ત્યા છોકરી મરીયમબીબી

૧૨-૩-૪૩ મોહમદ યુસુફ હાસીયાને ત્યા છોકરો એયુબ

૧૨-૩-૪૩ સૈયદ ગુલામ સૈયદ જીવાને ત્યા છોકરો સૈયદ અહમદ

૧૩-૩-૪૩ કાસમ કાસમ મુસાજીને ત્યા છોકરી ખતીજાબીબી

૧૩-૩-૪૩ બફાતી રજબઅલીને ત્યા છોકરો અબ્દુલસત્તાર

૧૫-૩-૪૩ ઇસ્માઇલ યુસુફ ઇબ્રાહીમ હાસીયાને ત્યા છોકરો અબુબકર

૧૬-૩-૪૩ ઇબ્રાહીમ મોહમદ લાલાને ત્યા છોકરી સલમાબીબી

૧૬-૩-૪૩ અહમદ ગોરા ગુ મોહમદ યુસફ ધૂપલીને ત્યા છોકરી અમીનાબીબી

૧૭-૩-૪૩ અહમદ ઇબ્રાહીમ સોનીને ત્યા છોકરી ઝોહરાબીબી

૧૭-૩-૪૩ અહમદ ઇબ્રાહીમ બપોરીઆને ત્યા છોકરી બીલ્કીસ

૧૭-૩-૪૩ શેખ સરવર શેખ બન્નુને ત્યા છોકરી હાફેઝાબીબી

૧૯-૩-૪૩ હાફેઝ ઇસ્માઇલ ઇબ્રાહીમ મુલ્લાને ત્યા છોકરો અલી

૨૨-૩-૪૩ ઇસ્માઇલ અહમદ હાસીયાને ત્યા છોકરી હાજરાબીબી

૨૯-૩-૪૩ અહમદ હાજી અબ્દુર્રેહમાન સાપીક ને ત્યા છોકરી ખતીજાબીબી

૩૧-૩-૪૩ આઝમ અહમદ બાવામીયાને ત્યા છોકરો મોહમદ સલીમ

મરણ

૧-૩-૪૩ યુસુફ કાસમ મોદન ઉમર વ ૭૨

૩-૩-૪૩ રહીમાબીબી તે ગુ હુસેન ઇસ્માઇલ હુની છોકરી ઉ વ ૩૭

૯-૩-૪૩ શેખ રહીમ શેખ મોહમદ ઉ વ ૫૦

૧૦-૩-૪૩ ખતીજાબીબી તે ગુલામ મોહમદ ગુસ્તફાટપાલીનીધણીયાણીઉ વ ૧૮

૧૩-૩-૪૩ નુરજહાબેગમ તે સૈયદ હબીબ સૈયદ અબ્દુર્રેહમાનની છોકરી ઉ મા ૪

૧૪-૩-૪૩ હાજરાબીબી ઇસ્માઇલ મોહમદ જીવાની છોકરી ઉ વ ૧૩

૨૨-૩-૪૩ યુસુફ ઇબ્રાહીમ આઝમ ઉ વ ૭૩

૨૪-૩-૪૩ ફુલસમબાનો શેખ આઝમ પીર ભાઇ ઉ વ ૨૭

૨૫-૩-૪૩ ફાતમાબીબી કાઝી હબીબુલ્લાહની છોકરી ઉ વ ૪૦

૨૯-૩-૪૩ આશાબીબી તે ઇસપ કાસમ મન્સુરની છોકરી ઉ વ ૯

૩૧-૩-૪૩ આશાબીબી તે હાજી ફજલુ નાનવાલાની વહુ ઉ વ ૨૨

૩૧-૩-૪૩ ફાતમાબીબી આરેફ બાવામીયાની છોકરી ઉ વ ૧૦૪

"યુવક"

કદી રૂઢી પ્રણાલીના વિચારો પર વિચારે છે,
કદી કોઈ પુરાણી ધારણાઓ પર તું ધારે છે
કદી તું કાળના હાથે જે, બગડ્યું તે સુધારે છે,
વળી દશ કૌમ કે કાર્યે તૂ પડના નિવારે છે

અરે નવ લોહીઓ થઈ તું સમયનું નિ ટોગે છે
અને ખુદ કાળ તારે ચરણે પડવા તુજને ઓગે છે

જનમની પ્રીતથી આગળ સદા તારી નજર દોડે,
પ્રણય ઘેલા! રણે સૂતા પ્રિયાની પ્રીત તરછોડે
સના બુદ્ધિને મિરઝાને અને, હિમ્મતને તું જોડે
અચિત તું ના! કન્થી માની પ્રિયાને મયને?

રહું છું જોય કે, તું ભાગ્ય પર કેક દોડે છે,
અરે ખુદ ભાગ્ય તારા ચરણે પડવા તુજને ઓગે છે

સના તું જો અચલ નિશ્ચય હિર્દે ધારીને ઊડે છે
તું બાદલ જેમ ગર્જે છે તું વાદલ જેમ તડૂકે છે
રમત ખાડાથી રમવા કાજ રણમાં તૂ ... છે,
જગતમાં વિ તારની ... ... અનુમે છે

જીવન મૃત્યુના હિંડોળે ખુશીથી તું હિંડોળે છે
જુવાનીની બધી મસ્તીઓ અમની તાન ઓગે છે

'સાબિર'] [વાસા

Printed by Maganlal Mangalji Patel, at The 'Gangotri' Printing Press
Kanpith, Khand Bazar, Surat
Published by Azum Ahmed Esmail 'Vahshi' for Vahshi Sahitya Karyalaya
Tower Road, Surat.

બે તરંગો

[મનહર]

કોઇ પીડાય છે દુઃખથી ! કોઈ રિબાય છે સુખથી !
જગતમાં માણસો કયાં છે ? ખુશીથી, ચેનથી, સુખથી !
બધા જે કંઈ કહે છે તે તમે પણ ગોખથી કરજો,
પરંતુ ખૂબ શોધીને પછી ઉચ્ચારજો મુખથી

* * *

અઘટતું માન આપીને બિચારાંને બનાવે છે !
ફુલાઈને બિચારો નિજના મનને મનાવે છે !
કંઈ લોકો જહાંમા 'શેખચલ્લી' સૌ એવા છે,
વડા થાવાની જેને રાતદહાડો ચેન આવે છે

—"શેખચલ્લી"

રિવ

મે

તંત્રી · 'વલ્લરી'

૧૯૪૩

મે
૧૯૪૩

તંત્રી
"વહશી" નાદેરી.

અનુક્રમણિકા.

વાર્ષિક લવાજમ—હિન્દ અને સીલોન રૂા ૪, બર્મા રૂા ૫, પરદેશ રૂા ૮
છુટક નકલ પાંચ આના

"કારવાં" દર અંગ્રેજી મહીનાની ૫ દરમી તારીખે પ્રગટ થઈને તેજ દીવસે પોસ્ટ કરવામા આવે છે રેપર ઉપરનો ગ્રાહક નંબર નોંધી રાખો, પત્રવ્યવહાર વેળા તે જરૂર લખશો હિંદના ગ્રાહકોએ અંક નહી મળવાની ફરિયાદ તેજ માસની તા. ૨૫ મી સુધીમા કરવી પત્રવ્યવહાર શાહેરના સરનામે નહી કરતા સુરત કરવો મનીઓર્ડરની નીચેની કુપન ઉપર મોકલનારે ગ્રાહક નંબર, નામ સરનામુ લખવા ચુકવુ નહી મનીઓર્ડર કે પ્રીટિંગ પોસ્ટલ ઓર્ડર ઉપર નીચે મુજબ નામ ભરવુ.

VAHSHI SAHITYA KARYALAYA
Tower Road, Surat

પુસ્તક ચોથુ * અંક ૮મો

" ધજીયાં "

અઝ જનાબ 'ગાલિબ' સાહબ બળોદવી

ઝબા ખામોશ રહ દેતી હૈ હર બારે મુગીનાકી,
    ઉનઝ પગતી હૈ જબ જબ ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી
યે હૈ વેહશતકી ખુન્દાગી ક પૈરાહન આમીનક હૈ,
    તખ'યુલકી દિઝામેં ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી
ખુદાયા ગમમેં મજનૂ મેરા હમરાઝ બન જાએ,
    લિએ ફિરતા હું અમનક ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી
જુનૂ પન્નર હવામેં જબ ચલી અબ્રે કરમ બનકર,
    તમરૂકમેં બની હૈ ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી
તેરે મજનૂને જબ દીવાનગીકી નેઅમતે પાઇ,
    ઉમ્ર ભરપે રખની ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી
ન હો દીવાનગીનો નયકી કયા હૈ, સુખન સાઝી
    ચુકી મિલતી નહીં કુછ ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી
ચમનકી મુસ્કરાહટ હૈ ગુલેકી ચાક દામાની,
    હવી આઇ કે બિખરી ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી
અગર ફૂઝરે બહાર આ જાએ વિરાનોકી બસ્તીમેં
    બની જેમેં ગિરેબા ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી
ફરિસ્તે આરઝૂએ કરતે કરતે થક ગએ આખિર,
    ફલન ઇન્સાને પાઇ ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી.
જુનૂકા જોશ હૈ ઔર ઘરકી દીવારપે લિખતા હું,
    કે મેરે દિલકી તરહ ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી.
જુનૂ જબ હો ચુકા ફારિગ બ અદઝ જૂનૂ "ગાલિબ"
    ઉઈ દસ્તો ગિરેબા ધજ્જીયા જેમેં ગિરેબાકી.

આવાઝકી દુનિયાકે દોસ્તો

આવાઝકી દુનિયા કે દોસ્તો! 'કલ્હેના સો કરના નહિ' એ સુત્રને હવે ગોરાઓએ ફેરવી દીધું છે જગતને પદાર્થપાઠ શિખવવા નિશ્ચય હેઠળ જનરલ સમટસે ગાંધીજીની પુરાણી મિત્રતાના સ્મરણરૂપે આફ્રિકામાં કાળો કાયદો પાસ કરાવી દીધો છે અને આમ યોગ્યતા હીના નૂતન વિશ્વ સર્જનની ફક્ત વાતો જ વાતો નહિ પણ વહેવારમાં ઉતારીને તેનો અમલ પણ કરી બતાવ્યો છે. 'કલ કરે સો આજ, ઔર આજ કરે સો અબ'ની ભાવના સમિત કરી છે મુલતવી રાખવાના માઠાં ફળ આવતાં પહેલાં, ઉતાવળે આંબા પકવીને તેનો રસ પણ ચૂસી લઇને ગોરાઓ હિંદીઓને હેરાન કરી દીધા છે હિંદી સિપાઇઓ ટ્યુનિસીયાને મોરચે જે વીરત્વ દેખાડી નાઝીઓને ભગાડી રહ્યા છે તેમની યાદગીરી રૂપે તેમના ભાઇભાંડુ હિંદીઓને સાઉથ આફ્રિકામાંથી ભગાડવાની વેતરણનો આરંભ થઇ ચૂક્યો છે જેમ વીરમગામના સનાતનીઓ હરિજનોના મુડદાને પોતાના મસાણમાં દાખલ થવા દેતા નથી તેમ હવેથી હિંદીઓને નાતાલની ડરબન નગરીના યુરોપીયન વિસ્તારમાં દાખલ થવા દેવામાં આવશે નહિ!

'કાળા ને ગોરા તણો કયાં મેળ મળશે પ્યારી?
હું સ્વદેશી છું ખટારો તું વિદેશી કાર છે!'

ખટારા અને મોટરનો સંયોગ શી રીતે જામે? લોકશાહી અને પથરાળી શાહી વખતે તેનો રંગ કાઢ્યા વગર રહે ખરો? જેથી ... શાહી બનેલી ગરીબ કરી ગોરી શાહી ખડીયાઓ ઉપર લો શાહીના લેબલ... જ૦ સ્મટસે જગતના ચોકમાં લોકશાહીના નામે ખપાવવા માંડી છે! આમ સૃજન જુના નિયમ પ્રમાણે હાનનો કાગળ પર ધોળાનો વિજય થઇ ગયો છે! જુવાની પર બુઢાપાનો વિજય આ રીતે જ થાય છે ને! માથામાં પણ અંતે કાળાં ગેસુ સ્થાન ધોળા વાળે લે છે. પણ આમ ગોરાંઓ વિશે આ ચિંતા પણ નકામી છે? કારણ કે ચિંતા કરવાથી પણ કાળા વાળની જગ્યાએ વહેલા ધોળા વાળ ઉગી નીકળે! હવે તો કાળી કસ્તુરી કરતાં ધોળા કાગળની કિંમત વધી ગઇ છે ને ... સાચાના માનવી પર ગોરી તાકાત ધોળો ચુનો ફેરવવા માંડ્યા છે! પછી ભલેને વેન્ડેલ વિલ્કી કે પર્લ બક દૂર બેઠા બેઠા રંગીન પ્રજાઓની વકીલાત કર્યા કરે.

* ઝમાના બદલતી રેહતી હય કસમ ચાહનેકી રેહતી હૈ

'ગુજરાતની સાહિત્ય પરિષદ હંમેશ મુસલમાન લેખકો પ્રત્યે ઉદાસીનતા સેવતી આવેલી છે અને સેવી રહી છે.' તાજેતરમાં એક આક્ષેપ સાહિત્ય પરિષદ પ્રત્યે થયો હતો અને તે આક્ષેપ મુંબઇના એક મુશાયરાના પ્રમુખે કર્યો હતો, જો મુસ્લિમ શાયરો મોટા પ્રમાણમાં સાહિત્ય પરિષદના સભ્ય થયા હોય

અને પછી મુશાયરાની માગણી કરી હોય, ને તે પાછી ઠેલાઇ હોય તો એ આક્ષેપ વાજબી ઠરે બાકી, સાડાત્રણ શાયરો પોતાની પપુડી વગાડવા ખાતર ખબરદારજીનું આંગણું અને પોતાના બૂટના તળીયા ઘસી નાખે છતા પરિણામ નિરાશાજનક આવે તોય તેમા સાહિત્ય પરિષદનો શું દોષ મુશાયરાઓમાં ખુદ શકાર હોય તો જરૂર સાહિત્ય પરિષદ તેના તરફ આકર્ષાય "ખુદ ચયે આઈંગે નાલોમે અસર હોને તો દો" હા, મુશાયરાવાળાઓની આહમા અસર હોય તો ખુદ સાહિત્ય પરિષદ તેના તરફ ઘસડાય બાકી મુશાયરાની વાડીમા પક્ષાપક્ષીના ઘરૂ રોપી હાલ જે જુદા જુદા વાડા બનાવાઇ રહ્યા છે; તેનું સ્પષ્ટ દર્શન થઇ રહ્યા પછી સાહિત્ય પરિષદ શા એ બળાતુ ઘર આડે રાખે?

●

આવાઝકી દુનિયા કે દોસ્તો! ગયે મહીને હું જણાવી ગયો હતો કે થોડા દિવસમા રોમેલની હાંડી ઉચકાઇ જશે, પણ ના ઉચકાઇ! હજુ તો જળોની જેમ ટ્યુનીસમા રોમેલ ચોંટી રહ્યો છે પછડે ફેણ માંડી રહ્યો છે! જળો'ની જેમ ચોંટી રહ્યો છે! શિવાજીના માવળા લશ્કરની જેમ રોમેલના નાઝીઓ ખાડા ટેકરાની લડાઇમા સતાકૂકડી રમી, મિત્ર સેનાઓને સસલાની ગતીએ રોકી કાચબાની ગતીએ ફરજ પાડી રહ્યા છે નાઝીઓ રસ્તામા ઝાંખરા નાખવામા પાવરધા છે, છતા ચારે તરફથી મિત્રસેનાઓ ધીમે ધીમેય આગળ વધી રહી છે એટલે ટ્યુનીસના નાટકનો ડ્રૉપ સીન ક્યારે પડે એ હાલમાં તો કહી શકાય એમ નથી બાકી રશિયાના મોરચા પર તો વસંતના વાતાવરણમા ગરમીને બદલે ટાઢી અનુભવાઇ રહી છે. બને બાજુની નાટક કંપનીઓ નવીન સીનસીનેરી, નવિન એકટરો અને નવિન લાઇટની રોશનીમા નવા નાટકો ભજવવાની પુરતી તૈયારી કરી રહી છે ધારવા કરતા ઇન્ટરવલ લંબાઇ ગયો હોય, ગ્રીષ્મમા ભયંકર નાટક શરૂ થવાના ભણકારા વાગી રહ્યા છે અને બાજુના સૂત્રધારો પડદાની દોરી ખેંચે એટલીજ વાર છે!

એ પહેલા લંડનમા બેઠેલી પોલાંડની સરકાર અને મોસ્કોની સરકાર વચ્ચે ગોપેન્સાના દોરી સચરથી એક હાથખડો ભજવાઇ ગયો છે પોલાંડ ને રશિયા વચ્ચે તરાડ પડી છે. જોઇએ છે એ તરાડ સધાય છે કે વાદળના ઘા જેવુ થાય છે. બાકી ચીનની નાટક કંપનીને તો ખીચડીના વાંધા પડ્યા હોઇ લડાઇનુ નાટક નહિવત થઇ ગયું છે અને આસામના મોરચે ટોજો ધડીકમા ભમરડો ફેંકે છે તો ઘડીકમા વાવેલ્લોની ટાલપર ટપલી મારી આવે છે દીયર-ભોજાઇના મીઠા રૂસણા જેવી એ લડાઇ લડાઇનું નાટક મટી અસલ રંગ્ગાગણુ ક્યારે બનશે એતો ટોકીયો કે સિમલના ભગવાન જાણે! ને ત્યાં પાસિફિકના દરિયામા ઑસ્ટ્રેલીયાની દ્રૌપદીના ચીર ખેંચવાની ચેષ્ટા જાપાનના દુશાસને સબમરીન દ્વારા કરી દીધી છે વધુ ખબરના અભાવે હાલ તો આટલુંજ જણાવીએ છીએ. બાકી તો 'આગે આગે ગોરખ જાગે!'

●

આવાઝકી દુનિયા કે દોસ્તો! હિંદ એટલે શું? હિંદ એટલે સમસ્ત જગતની પાંજરાપોળ સમજ્યા? તમામ જગતના ઘરડા, અશક્ત ને ખોડા ઢોરો હિંદની પાંજરાપોળમા આવીને સુખેથી ચરી શકે છે તમામ જગતને ઘાસચારો પુરો પાડવાનું પરોપકારી કાર્ય હિંદ પાંચ હજાર વર્ષથી કરી રહ્યું છે

પહેલાં આર્ય નામે પ્રાણીઓ આ અનાર્યોના દેશમા આવ્યા, પછી જ્યુ નામે બેપગા ઢોરો આ દેશમા આવ્યા, પછી પારસી નામે માનવ

પ્રાણીઓ આવ્યા પણ તે હિંદનો ઘાસચારો ચરીને સામે શિંગડા નથી ઉગામતા કે પૂંછડાની ઝાપટ નથી મારતા એ તેમનો ઉપકાર !

પછીથી આવ્યા પાડાશું કે મુગલરૂપિ માનવ પ્રાણીઓ એમણે હિંદનો ચારો ચર્યો જેથી એ આખલા જેવા પ્રાણીઓ પણ અહીંના ઘાસચારાની ઢીલીઢાલી અસરથી માળિયા બળદ જેવા બની ગયા પછી તો આવ્યા યુરોપના ધોળા હાથીઓ એમણે આખી હિંદના દરબારની શોભા તો વધારી પણ ધીમે ધીમે પાંજરાપોળના બાડને કચ્છના રણ જેવું સફાચટ બનાવી દીધું ધરમદાનથી જગતમાં સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાતા હિંદીઓએ દયાધરમનું પૂછડું પકડી રાખીને પરોણાઓની પરોણાગત કરી જાતે બાવા બનીને પણ સદાવ્રત ચાલુ રાખ્યું પણ એ કુરીની પરિસિમા તો જુવોકે હવે સફાચટ રેતીનું રણ થયું છે, તેમાં સ્વરાજનું વહાણ ચલાવવા તત્પર થયા છે !

●

આવાઝકી દુનિયા કે દોસ્તો ! ગુજરાતી મુશાઇરાઓને વધુ સફળ બનાવવામાં ઓલ ઇંડીયા રેડીઓનો ફાળો નાનો સુનો નથી તેના ગુજરાતી વિભાગના સંચાલકોનો મુશાઇરા તરફ ખાસ ચાહ હોવાથીજ રેડીઓ પર આજ સુધીમાં ૭-૮ મુશાઇરા થઇ શકયા છે

પ્રથમ ગુજરાત-મુંબઇના શાઇરોના ભેગા ત્રણ મુશાઇરા થયા હતા જેમાંય વધુમતિ તો મુંબઇના શાઇરોનીજ રહેતી હતી પછી એક મુશાઇરો મુંબઇના હિંદુ-મુસ્લિમ કવિઓનો યોજાયો હતો અને તે પછી ત્રણ મુશાઇરા આજના મુંબઇના ગઝલ મંડળોમાં ગણાતા સ્થાનિક કવિઓના યોજાયા હતા આટલા બધા મુશાઇરા મુંબઇ ઓલ ઇંડીયા રેડીઓ સ્ટેશને થયા, છતાં તેના તરફ અને તેમાંય ખાસ ગુજરાતી વિભાગના સંચાલકો પ્રત્યે આક્ષેપ કરવો કે "મુશાઇરા પ્રત્યે તેઓ આંખ આડા કાન કરે છે" એ વાજબી નથી

●

મુંબઇ ગઝલમંડળના છેલ્લા મુશાઇરાના પ્રમુખ સ્થાનેથી એ શબ્દો ઉચ્ચારાયા હતા. કોઇ પૂર્વગ્રહથી પ્રેરાઇને એ શબ્દો કહેવાયાં હશે ! સાંભળવાના પ્રમાણે કહેનાર મુંબઇ ઓલ ઇંડીઆ રેડીઓ મુશાઇરામાં ગઝલ મંડળના કોઇ સભ્યે આગળ હુમલા જેવા શબ્દો ઉચાર્યા હતા આમ શાઇરોની પક્ષાપક્ષીએ રેડીઓ હાઉસને પાવન કર્યું, તેથીજ શાઇરોના પગોથી રેડીઓ હાઉસનું આંગણું હવે પાવન થતું નથી. જો શાઇરો પક્ષાપક્ષીમાં પડયા ન હોત તો તેમના માટે રેડીઓ હાઉસનાં બારણાં બંધ ન થાત

ઉર્દુ મુંબઇ રેડીઓના ગુજરાતી વિભાગના સંચાલકોએ તો મુસ્લિમ સાહિત્યકારોનો વ્યક્તિગત રીતે પણ ઠીક ઠીક અપનાવી લીધા છે 'શયદા' 'આસિમ', 'નસીમ', 'કાફિર', કમાલુદ્દીન, 'ઝાર', 'બેકાર' વગેરે અનેક મુસ્લિમ સાહિત્યકારો રેડીયો પર રજુ થતા છે તે ગુજરાતી સંચાલકો અને તેમાંય ખાસ ચંદ્રવદન મહેતાની હમદર્દીનું પરિણામ છે

હાં ! મુંબઈ ઑલ ઈંડીયા રેડીયોના ગુજરાતી સંચાલકોના ધ્યાન બહાર એ વાત નહિજ હોય કે મુંબઇ બહાર પણ ગુજરાત કાઠિઆવાડ કે બહદ ગુજરાતમાં પણ વિપુલ સંખ્યામાં ગુજરાતી શાઇરો વસે છે, તો એકલા મુંબઇના ગઝલ મંડળોને વારંવાર રેડીયો હાઉસમાં સ્થાન આપી બહારનાઓને અન્યાય ન કરી શકાય. તેમાંય ખાસ કાઠિઆવાડમાં આજ કાલ મુશાઇરા પ્રવૃત્તિ ખુબ વેગ પકડી રહી છે તેમને ઉત્તેજનથી અપનાવવાની રેડીયોના ગુજરાતી સંચાલકોને હું નમ્ર સુચના

કારવાં

કર છું. સચાલકોની દીર્ઘદ્રષ્ટિ પર મને પુરો વિશ્વાસ છે તેમના તરફથી જાણે અજાણે કોઇને આજ સુધી તો અન્યાય થયો નથીજ, ને થશે પણ નહિ

શોક સમાચાર

રાંદેર મ્યુ ના લોકપ્રિય પ્રેસીડન્ટ તથા રાંદેર ઇસ્લામ જીમખાના, રાંદેર મેહફિલે ઇસ્લામ, રાંદેર સુન્ની વહોરા પંચાયતના પ્રમુખ અને મુલ્ક મશહૂર ખોટાવાળા ચેરેટીઝના ટ્રસ્ટી જનાબ હાજી મોહમદ આરેફ સુઇદાં તા૦ ૨૩મી એપ્રીલે જન્નત નશીન થયા છે મર્હુમના માનમા સમસ્ત રાંદેરે હડતાલ પાડી હતી તથા સ્કૂલો, ઓફીસો, બજારો વગેરે બંધ રહ્યા હતા મર્હુમની લોકપ્રિયતા ભારે હતી મર્હુમના કુટુબીઓ તથા સગા સબંધીઓને ખુદા સબ્રે જમીલ અતા કરે, અને મર્હુમની રૂહને જન્નતુલ ફિરદોસ અતા કરે! આમીન

—તંત્રી

કારવા

સૂરએ ફાતેહાની ચંદ ફઝીલતો

" દલીલુલ આરેફીનમાથી "

' મઝાક ' ડભોઈ

અલ્લાહ તઆલાએ બીજી કુર્આનની સૂરતોનુ એક એક નામ રાખ્યુ છે ત્યારે સૂરએ ફાતેહાના સાત નામ રાખ્યા છે ૧ ફાતેહુલ કિતાબ, ૨ સબ્ઉલ મસાની, ૩ ઉમ્મુલ કિતાબ, ૪ ઉમ્મુલ કુર્આન, ૫ સૂરએ મગફિરત, ૬ સૂરએ રહમત, ૭ સૂરતુલ કનઝ

બીજુ આ સુરતમા સાત શબ્દો બિલકુલ આવ્યા નથી પહેલો "સે" કે જે સબુર (અઝાબ)નો પહેલો શબ્દ છે બીજો "જીમ" જહન્નમનો પહેલો શબ્દ છે ત્રીજો "ઝે" ઝકુમનો પહેલો શબ્દ છે ચોથો "શીન" શકાવત (કમનસીબી)નો પહેલો શબ્દ છે પાચમો "ઝોય" ઝુલમનો પહેલો શબ્દ છે છઠ્ઠો "ફે" ફિરાકનો શબ્દ છે સાતમો "ખે" ખુવારીનો પહેલો શબ્દ છે એટના માટે સૂરએ ફાતેહા પઢવાવાળાને એ શબ્દોથી કોઈ વાસ્તો નથી

અરબીમા "અલહમ્દો"મા પાચ શબ્દ છે હકતઆલાએ પાચ વખતની નમાઝ ફરમાવી છે "લિલ્લાહે"મા ત્રણ શબ્દ છે માટે ત્રણ અને પાચ મળી આઠ થાય માટે બહિસ્તના પણ આઠ દરવાજા છે "રબ્બીલ આલમીન" ના દશ શબ્દ છે દશ અને આઠ મળી અઢાર થાય ખુદાએ અઢાર હજાર આલમ પેદા કરી છે "અર્રહમાન"ના છ શબ્દ છે, છ અને અઢાર મળી ચોવીસ થાય દીવસ અને રાતના પણ ચોવીસ કલાક બનાવ્યા છે "અર્રહીમ" ના પણ છ શબ્દ છે, છ અને ચોવીસ મળી ત્રીસ થાય પુલ સરાતનો રસ્તો પણ ત્રીસ હજાર વર્ષનો બનાવ્યો છે "માલેકે યૌમિદ્દીન" ના બાર શબ્દ છે બાર અને ત્રીસ મળી બેતાલીસ થાય આ બાર શબ્દના વરસના બાર મહીના બનાવ્યા છે "ઈય્યાક નઅબોદો" ના આઠ શબ્દ છે, આઠ અને બેતાલીસ મળી પચાસ થાય કયામતનો દિવસ પણ પચાસ હજાર વર્ષનો થશે 'વ ઈય્યાકા નસ્તઈન' ના અગીયાર શબ્દ છે અગીયાર અને પચાસ મળી એકસઠ થાય ઝમીન અને આસમાનના એકસઠ દરીયા પેદા કર્યા છે 'અહદેનસ-સિરાતલ મુસ્તકીમ'ના ઓગણીસ શબ્દ છે ઓગણીસ અને એકસઠ મળી એસી થાય જે દુનયામા શરાબ પીએ છે તેને એસી ફટકા મારવાનો હુકમ છે "અન અમતા અલેહિમ ગૈરિલ મગદુબે અલેહિમ વલદ દ્દાલ્લીન"ના ચુમ્માલીસ શબ્દ છે, ચુમ્માલીસ અને એસી મળી એકસો ચોવીસ શબ્દ થાય છે ખુદાએ પણ એક લાખ ચોવીસ હજાર પેગમ્બર પેદા કર્યા છે જેથી સૂરએ ફાતેહા પઢવાવાળાઓને દરેક અઝાબથી ખુદા તઆલા બચાવે છે અને સર્વે સવાબ અને નેઅમતો અતા ફરમાવે છે

ફેતાવા

જનાબ મૌ૦ અહમદ અશરફ સા૦ લહેરી બહારગામ ગયલા હોવાથી આ અંકે ફતાવા આપી શકયા નથી તે માટે દિલગીર છીએ.

થોડાક દિવસ પર એક ભાઈથી પહેલ-વહેલીજ મુલાકાત થઈ વાતચીત થતા તેઓ કહેવા લાગ્યા કે "તમારી 'પોઠ' વાંચીને તો ! તમોને કંઈ જુદાજ કલ્પેલા મે ધારેલું કે 'તમે કોઈ આધેડ વયના ચાચા' જેવા હશો, લાંબી લાંબી કાબરચીતરી દાઢી હશે ખોડકા માથાપર હાજી લકલક જેવી ટોપી હશે અને કુમળી ડાળ ઉપર ગુલાબ ચઢાવ્યા જેવા રંગના હશે" વગેરે વગેરે

તે ભાઈને મે જે જવાબ આપ્યો તે 'કારવા'ના વાચકોને કામનો નથી પરંતુ આની વાતચીત પરથી મને એટલું સમજાયું કે વાચક વર્ગ મને વણજારાને મળવાની ખાસ ઉત્સુકતા ધરાવે છે એમ તો મ્હારા લખાણ દ્વારા હુ વાચકોની માસિક મુલાકાત કરતોજ રહુ છુ પરંતુ લખાણ પરથી લખનારની ખરી કલ્પના-છબી નક્કી કરવાનું કામ અઘરૂ છે અને એમા ઉપર એના ભાઈએ જણાવ્યું જે તેમ નર્યું ઉંધુજ બફાતુ લાગે છે ફોટા પડાવીને છપાવી, તે દ્વારા વાચકોને હુ મળી શકુ છું પરંતુ તે મને હમણા આર્થિક દૃષ્ટિએ પરવડે તેમ નથી વળી કેટલાક અમારા મિત્રોએ ગમે તેનો ફોટો પડાવી છાપવાનો ઈજારો રાખી લીધેલો હોવાથી એમા દખલ દેવાની મારી મરજી પણ નથી પરંતુ નિરાશ થવાની જરૂર નથી મે પોતેજ મ્હારૂ એક રેખાચિત્ર દોર્યું છે તે વાંચીને હુ કેવો છુ તે દરેકે કલ્પી લેવુ

"સદાય રોની સુરત જેવુ સપાટ ડાચુ ડાચાની એ સપાટી પર કોઈ ઉપસી આવેલી વસ્તુ હોય તો તેને મ્હારૂ' નાક સમજવુ ડાચાની લંબાઈ, એની પહોળાઈથી બેવડી અને પહોળાઈ તથા ખોપરીની ગોળાઈની બરાબર ડીલ અને ઊંચાઈ પંજાબી જેવા, પરંતુ હિમ્મત અને સાહસિકતા માત્ર ગુજરાતી જેવી માલદારો ભિખારી અને ભિખારીઓ માલદાર માને એવો પહેરવેશ લેખક તરીકેની આબરૂ ગજુ ભરાય એટલી, પરંતુ લખીને કરેલી કમાઈ આના પાઈથી વધુ નહિ કોઈજ પુસ્તક લખ્યુ નથી અને લખવાનો પણ નથી (એ કડાકૂટ બધી 'એકાર'ને સોંપી દીધી છે) સાડાત્રણ મિત્રો છે (૧) એકાર (૨) હુકમત (૩) શેખચલ્લી અને અડધા મિત્ર ઓત્યા અડવાજી. દિવસે નોકરી કરૂં છુ, અને રાત્રે થોથા વાચવાનો ઉજાગરો. લેખક તરીકે મશહૂર થઈ જવાથી કોઈ નોકરી યા છોકરી દેતુ નથી એટલે બાપદાદાની જમીન ગીરો મૂકતો જાઉં

છુ, અને કવિતાઓ લખે જાઉં છુ બસ એથી વધુ કાઈજ નહિ."

• • •

જગતમા આટલુ મોટુ વિશ્વયુધ્ધ ચાલુ હોવા છતા કવિઓ એના પર કલમ કસવાને બદલે સાવરણી અને ગોફલી પરજ સોનેરા લખ્યા કરે એ કેટલુ શોચનીય ગણાય ? એ તો સારૂ છે કે હજી ગુજરાતમા બદ્દુકાકા જેવા મુરબ્બીઓ હયાત છે જેઓ સગ્રામ કાવ્યો લખી ગુજરાતીને જુસ્સાદાર અને પાણીદાર, બનાવી રહ્યા છે, અને આપણી કવિતાને કપાળે કાળી ટીલી લાગવા દેતા નથી હાલમાજ એમનુ આ હારમાળાનુ એક કાવ્ય "પ્રસ્થાન"મા પ્રગટ થયુ છે એ કાવ્યની ખાસ ખૂબી એ છે કે તે બિલકુલ નવા છદમા લખાયુ છે એ નવા છદનુ નામ છે "પચાશુ છદ" કાકાએ ખુલાસો કરીનેજ જણાવ્યુ છે કે વીરરસ માટે તેમને જુના છદો ન ગમ્યા, એટલે આ નવો છદ સરજી કાઢયો છે વીર નર્મદને જે છદોમા જુસ્સાદાર લખતા ફાવટ આવેલી તે છદોમા શ્રી બ ક. ઠાકોરને કેમ ફાવટ નથી આવતી ? એ પ્રશ્ન પૂછવાની મ્હારી હિમ્મત તો ચાલતી નથી પરતુ દુ ખ તો એનુ છે કે એ છદ ગાઉ છુ તો ગવાતુ નથી, અને વાચુ છુ, તો તે ગદ્ય જેવુ લાગે છે કાવ્યો લોકભોગ્ય અને સરળ હોવા જોઈએ એ બધુ વિચારવાનુ અને સમજવાનુ અમારે નવરાઓને છે બન્નુકાકા જેવા મુરબ્બીઓને નહિજ નવા છદ વિષે તો એટલુજ કહેવાનુ કે લડાઈથી ગુજરાતને આ એક ખાસ લાભ થયો છે ન થાત યુધ્ધ અને ન મળત એની પ્રેરણા તો ન રચાત સગ્રામ કાવ્યો અને ન યોજાત પચાશુ છદ પણ એ નવો છદ ઉમેરાયા બદલ આપણે આભાર કોનો માનવો ? [ ]રીઆનો કે બદ્દુકાકાનો ?

• • •

"ઘણા માણસો જો હવાઇ મહેલ ન રચત તો આ પૃથ્વી પર એક પણ મહેલ નજરે ન પડત" આનો અર્થ નથી કે માણસે વધુ ભાગે હવાઇ મહેલ રચવુ પરતુ ગગન વિહારી કલ્પનાઓમા રહતુ માણસને ગમે છે જીવનની એજ [ ] તો, સસારની ખારાશને હળવી કરી દે છે હવાઇ મહેલોમા રાચનારાઓનો વધુ ભાગ ર[ ] અને કજીઆખોરજ હોય છે દુન્યામા રહેવા દુન્યાથી દૂર રહેલા પાગલોનો એજ પ[ ] જગતમા ક્રાન્તિકારો પણ બને છે, પકિલાબના પયગામધારીઓ પણ પ્રેમીઓ પણ અને મહાન મર્દો પણ ર[ ] આના પાઇથી આદમીનુ મૂલ્ય આકનારી એમને પારખી શકતી નથી

• • •

આપણા દેશમા હિંદુ-મુસ્લિમનો કયા કયા ઘુસી જાય છ એનો થોડોક [ ] "કુલછાબ"મા વાચ્યો એનો દૂ કસર કે 'જુનાગઢ રાજ્યમા મોટરવાળા, ઘોડાગાડી પાનવાળા અને પટાવાળાઓમા મુસ્લિ[ ] પ્રમાણ નિયત કરેલા ટકા કરતા વધી છે અને તેથી હિંદુઓને અન્યાય થાય છે" આખબધ કોમની આ માગણી પછી વણઝારાને સમજાતુ નથી કે "મુસ[ ] શુ થાય તો હિંદુઓને અન્યાય ન થા[ ] અમે (મુસલમાનો) મોટી ખુરસીઓ પર [ ] તો પણ એમને અન્યાય, અને દરવાજા દરવાન બનીને ઉભા રહીએ તોપણ અન્યાય અમલદાર તરીકે પાછળ ર[ ] તો પણ ખોટુ, અને પટાવાળા તરીકે

કારવા,

ચાલીએ તો, પણ અજુગતુ ઘોડાગાડી ચલાવીએ તો પણ એમને અન્યાય, અને ઘોડાગાડીઓ દોડાવીએ તોપણ અન્યાય બીજુ તો બધુ રહ્યુ પણ અમારુ પાનવાળા થવુ પણ ભાઈબંધોની આંખે અન્યાયી લાગે છે તો હવે એ ભાઈઓ અમને સમજાવે કે આ દેશમા અમારે શુ થઈને રહેવુ ? ઉંચી જગ્યાઓની હરીફાઈ યા અદેખાઈ તો સમજાય તેવી છે પણ આ પટાવાળા અને ગાડીવાળાની પણ હરીફાઈ ? એમા પણ એમને ટકાવારી જોઈએ છે ? હુ ધારુ છુ કે આવી સ્થિતિ ચાલુ રહેશે તો મુલ્લાગીરી, પીરી મુરીદી, ભાડાઈ, ભઠીઆરાગીરી, અને કસાઈગીરી, જેવા ધધામા પણ હિંદુઓને અન્યાય દેખાવાનોજ અને એ અન્યાયમાથી ન્યાય મેળવવાની લડતને સત્યાગ્રહી તંત્રીઓ ટેકો આપતાજ રહેવાના, અને એમ કરીને કોમવાદી તરીકે ભડાવાનુ અમારે 'હફીઝ' જાલ ધરીએ સાચેજ કહ્યુ છે કે

"આપને વતનમે સબ કુછ હય પ્યારે"

એ સબ કુછમા આવી નવીનતાઓ પણ સમાએલી હોવી જોઈએ

• ◦ •

"હું શુ ? અને મ્હારી શાયરી શું ? અને આજના નવા રંગની શાયરીમા મ્હારા જેવા જુની ઘરેડના કવિની કવિતાનુ સ્થાન ક્યાં ?" (એક અવાજ)

"વધુ નહિ તો આપ ફકત બેજ શેઅર સભળાવો જેથી આપણુ આજનુ મિલન ઉર્દૂ શાયરીના ઇતિહાસનુ સુવર્ણમય પનુ બની રહે" (બીજો અવાજ)

અને પ્રૌઢ ''ઇમામુલ ગ઼ઝલ''ના હસતા મોમાથી નીચે મુજબના પુષ્પો ઝર્યાં.

દુઆમે દર્દ, દુઆમે અસર નહિ આતા.
જો તુમ નહિ હોતે તો કોઈ ઇધર નહી આતા
તેરે ખ્યાલમે જો કુછભી આયે કેહ દેના
મેરી સમઝમે તો કુછ નામાબર નહિ આતા."

આ શેઅરો સાભળીને "ગઝલ સમ્રાટ" કલાકો સુધી ઝુમતા રહ્યા અને ફરી ફરીને એ પંકિતઓ દોહરાવતા રહ્યા."

ઉપરનો એહવાલ ગયા જાન્યુઆરી માસમા થએલી હઝરત 'જલીલ' તથા 'જિગર' મુરાદાબાદીની મુલાકાતના વર્ણનમાથી ઉતાર્યો છે, અને તે એટલા માટેજ કે વાચકોએ મહાકવિઓની નમ્રતા, સૌજન્ય અને પરસ્પરની સન્માનની સદ્ભાવના જુએ ખાસ કરીને 'જિગર' જેવા ગઝલના શહેનશાહની દાદ દેવાની વૃત્તિને નિહાળે.

આપણે ત્યા પણ "ગઝલ સમ્રાટ" છે પરતુ 'જિગર'નુ જિગર એમની પાસે નથી માત્ર ટીકા પુરતુંજ યા દ્વેષબુદ્ધિથી હુ આવુ લખુ છુ એમ રખે કોઈ માને મે પોતે એમની દાદ દેવાની વૃત્તિને અનુભવી છે, અને એમા મને જે કાઈ સમજાયુ છે તે પરથીજ આવુ લખુ છુ

એકાદ પ્રસગ વર્ણનનુ ઉદાહરણ આપીને આ વાત સિદ્ધ કરવી મુશ્કેલ નથી, પરતુ એની કંઈ ખાસ જરૂર હમણા લાગતી નથી. કહેવાનુ તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે આપણા ગઝલ સમ્રાટ ઉપરનો દાખલો ધ્યાનમા લઈ બીજાઓને પણ કઈ સમજે કેમકે કવિતા શુ કળા શું, એ કોઈની પોતાની ખાસ જાગીર નથી એતો કુદરતની દેન છે ઇશ્વરદત્ત વસ્તુ છે એકજ જણને આપીને ઇશ્વરે એ વસ્તુ બીજાને આપવાનુ બધ કરી દીધુ નથી એમા ધમડ કરવો નકામો છે અને પક્ષપાત કરવો ઉઘાડો અન્યાય

"પુત્ર કે પીડા?"

'તાજ' [સુરત]

મુસીબત — નં. ૪

[આજકાલના નવયુવાનો અંગ્રેજી શિક્ષણ મેળવી સનમની ડુગડુગી પર બંદર બની નાચતા ફરે છે તેમ આ લેખના નાયક મી. એમ. સીગ બંદર બનીને એક રાજકુમારી પાછળ ફરે છે ને એ શિક્ષણ વડે મેરેજ વખતે પોતાના ફાધરને હલામ બનાવી જાનમાં લઇ જાય છે જાનમાં કેટલી વિટંબણાઓ પડે છે તે માટે આ લેખ જરૂર વાંચો]

[૧]

(બંને ન્યુ ગ્રાંટ હોટલમાં જમતા જમતા વાતો કરતા હતા)

મીસ રાજકુમારીએ પૂછ્યું "આપને શેની દાળ પસંદ છે?"

"અડદ અને તુવેરની" મી. એમ. સીગે કહ્યું "અને ચણાની?"

"એટલી નહિ" એમ. સીગે પોતાની લાયકાત બતાવવા માટે કહ્યું

"તો આપને ચણાની દાળ ઘણીજ પસંદ છે?" વાત મેળવતા કુમારીએ કહ્યું

"ચણા અને તુવેરમાં કંઇ તફાવત નથી"

"પરંતુ બંનેના છોડમાં કેટલો તફાવત છે જુઓને ચણા જમીન સાથે લાગે ને તુવેર છોડની ઉપર"

"હશે!"

"હશે એનો અર્થ શું? શું આપે ચણા અને તુવેરના છોડ જોયા નથી?"

"કદી નહી હું શહેરનો રહેવાસી છું મારા બાપદાદાએ ખેતીનું કામ કદી પણ કર્યું નથી મને શી ખબર ચણા અને તુવેરના છોડની!"

[૨]

(મી. એમ. સીગ હોટલમાં બેસી પોતાની અને પોતાના બાપદાદાની મોટાઇ અને તવંગરીની બડાઈ હાંકી રહ્યા હતા પણ પોતાના પિતા પર કેમ ગુજરે છે તે તો તેઓજ જાણતા હતા લાયક પુત્રે ચાર મહિનાના શિયાળા માટે ત્રણ સુટ સીવડાવ્યા ને બેડુન પિતાને એક જૂની ધોતી ને ખમીસ પર આખો શિયાળો વિતાવવો પડ્યો પિતાના કપડાએ કોઇ કાળે ધોબીનું મુખ જોયું ન હશે પરંતુ સાહેબજાદા તો જરા ડાઘ કે મેલા થાય કે તરતજ વૉશિંગ કંપનીને સુપરદ કરતા)

મીસ કુમારીએ પોતાની વાત ચાલુ રાખતા પૂછ્યું

"શું આપને ત્યાં ખેતી તદ્દન થતી નથી?"

"બિલકુલ નહિ નાની જમીદારી છે ખેતરો ગણોતે આપી દીધા છે કોણ પડે ખેતીવાડીના કામમાં પ્રભુએ આપેલા બે ચાર ગામ છે તેની આવકમાં ગાડું ચાલે છે

મી. એમ. સીગની આવી પોતાની અસર મીસ રાજકુમારી પર થઇ ને તે શાંત થઇ ગઇ

[૩]

"પરવાનગી હોય તો એક વિનંતિ કરું?"

"કહો કહો આપસમા એવી મભ્યતાની શી જરૂર છે ?"

"શંકા છે કે કદાચ આપ ખફા થઇ જશો ?

"નહિ આપને જે કહેવુ હોય તે ખુશીથી કહો એમા નારાજ થવાની શી જરૂર છે ?"

"પરતુ મને કહેતા શરમ આવે છે!"

"શરમ શા માટે ?'

ઉતર આપ્યા વિના મી એમ સીંગે કાગળ પર કઈ લખી રાજકુમારી તરફ ધર્યો કાગળમા લખ્યુ હતુ

'શું આપ મને પોતાની ઝિંદગીનો સાથી કબૂલ કરશો ?'

"શુ આપ મને એજ કહેવા માગતા હતા ?"

"જી હા, દિલની મજબૂરીથી એ માર્ગ પકડવો પડયો છે"

કુમારીએ એજ કાગળ પર લખ્યુ "જોઈશ."ને બધ કરી મી એમ સીંગ તરફ ધર્યો ને કહ્યુ "એને હોસ્ટેલમા જઇ વાચી લેશો !"

[૪]

મી એમ સીંગના વૃદ્ધ પિતાજી ખભા પર લાકડી લઇ આખો દિવસ ખેતરાની રખેવાળી કરતા ને મી. સીંગ પોતાની નાજુક લાકડીને એક હાથમા લઇ નચાવતા ને બીજા હાથમા નેકટાઈ બરાબર કરતા હોસ્ટેલથી બહાર નીકળતા તો પોતાને કોઇ સુબા કે લોર્ડના ભત્રીજાથી ઓછા ન સમજતા

પિતા પુત્રમા કેટલો તફાવત હતો તેનો વિચાર એથી કરો કે પિતાની પાઘડીને પુત્રના બૂટ સાફ કરવાળા ટુવાલથી પણ કઇ સબધ ન હતો મતલબ કે પિતાની પાઘડીથી પુત્રના બૂટ સાફ થતા પુત્રના શિક્ષણમા કઇ બાધ ન આવે તેટલા માટે પિતાએ પોતાના તબાકુ સુધીનો ખર્ચ ઓછો કરી મૂકયો હતો એ બાજુ પુત્રની એવી સ્થિતિ હતી કે વિલાયતી સીગારેટોને છોડી દેશી સીગારેટોને પણ અડતા નહિ બિચારા ગામડીયા પિતાને શી ખબર કે તે જેટલા પૈસામા એક અઠવાડીઆ સુધી તબાકુ પીતા તેટલાજ પૈસા સાહબઝાદા એક સીગારેટમા ફૂકી દે છે બાપનો વિચાર હતો કે પુત્રને બાપદાદાની જેમ હળ પકડી આખો દિવસ તાપમા તપવુ ન પડે, વરસાદમા ભીંજવુ ન પડે તેથીજ પુત્રને મોજ ઉડાવવાનો ચાન્સ મળી ગયો પરતુ આપે એ વાત ભૂલવી ન જોઇએ કે મી એમ સીંગની એવી રીતભાતથી લાયલપુરના રાજા ગમસીંગની પુત્રીથી એમની દોસ્તી થઇ ગઇ હતી નહિ તો—

'ચે નિસ્બત ખાકરા બા આલમે પાક'

મી એમ સીંગ સ્ત્રીઓથી વાતચીત કરવાની સભ્યતા જાણતા હતા, જેથી તેઓ ઘણી સહેલાઇથી સ્ત્રીઓ સાથે રાહો રસમ પૈદા કરી લેતા એક રોજની વાત છે કે કોલેજમાં ક્રિકેટનો મુકાબલો થયો હતો બેત્રણ નવજુવાનો સાથે મી. એમ સીંગ પણ હતા મીસ રાજકુમારી પણ ત્યા હાજર હતા એમાથી એક નવજુવાન પાન બનાવી લાવ્યો તેનો વિચાર હતો કે પાન ખવડાવી મીસ રાજકુમારી પર પોતે અસર જમાવે પણ તેણે વિચાર્યુ કે જો હુ પ્રથમ રાજકુમારીને પાન આપીશ તો પાગલથી મિત્રો બનાવશે જેથી પહેલા પાન મી સીંગને આપ્યુ કે તે પોતે એક પાન લઈ લે, પ ણ એમ સીંગે બધાજ પાન લઇ લીધા ને મીસ કુમારી તરફ ધર્યા બિચારો પૈસા

ખર્ચીને પાન બનાવી લાવનાર આશોજ થઇ ગયો, ને કુમારીનો બધો આભાર મી એમ. સીંગે વસૂલ કર્યો આપ એ વાતથી વિચાર કરો કે મી. સીંગ પોતા તરફ સ્ત્રીઓને આકર્ષવામા કેટલા શક્તિમાન હતા જો તેઓ દૂરથી રાજકુમારીને આવતી જોતા તો પ્રથમથીજ હેટ ઉતારી ગઢ જોતા ને પાસે આવતાજ કમાનની જેમ વળી સનામ્ કરતા

ખરેખર હાસ્યરસના સમ્રાટ લેખક ને કવિ 'બેફાર' સાહેબે કહ્યુ છે કે —

"ધણા તૂફાન થાએ છે પ્રણય ઈતિહાસની અદર,
સનમની હુજરુગી પર બની નાચે ઘણા બદર "

બીજી એક વાત સાભળો એક વખતે બીકમા બીજી કુમારીનો પગ જોરથી મી એમ સીંગના પગ પર પડયો પણ તેમણે મુખથી ઉ સુદ્ધા ન કરતા ઉલ્ટા રાજકુમારીથી માફી માગતા કહ્યું 'મને અફસોસ છે માફ કરો આઇ એમ વેરી સોરી ' પાતેજ માર ખાઇને માફી માગવી એને કહે છે સભ્યતા ને લાયકાત. તો પછી આવા નવજુવાનથી રાજકુમારીને કેમ મહબ્બત ન હોય? ને એવી કુમારીકાઓ તેમની બજાઇઓ શા માટે ન ઉઠાવે ?

"વનજીયા ઉનકી ફરિશ્તોને ઉઠાઈ કેંયા કયા,
હાથ ચન્દે જો મેરા દામને કુર્યાદ આયા "

[૫]

જ્યારથી મી એમ સીંગે 'જોઇશુ' નો જવાબ વાચ્યો ત્યારથી તેમને વિશ્વાસ થઇ ચૂકયો હતો કે લાલપુર રાજ્યના વારસદાર હોવામા કઇ બાધ નથી તેઓ સ્ત્રીઓની વાતોથી જાણકાર હતા કે સ્ત્રીઓના 'ના' નો અર્થ 'હા' છે તો, 'જોઇશુ'નો અર્થ એ કે તે એ વાત કબૂલ કરે છે

મી એમ સીંગ રોજ સુના જોગતા રિયાસતના સ્વપ્ના જોતા એક રોજ તેમણે કુમારીથી પૂછ્યું 'આપે જવાબ આપ્યો હતો કે 'જોઇશ' પણ એ તો બતાવો કયા સુધી?"

"થોડા દિવસ હજુ થોભો, મે પિતાજીને પત્ર લખ્યો છે "

રાજા રામસીંગનો ઉત્તર આવી ગયો છે તેમણે મી સીંગની પ્રાઇવેટ લાઇફ ને ખાનદાનીની વિગત પૂછાવી હતી

મી સીંગે જવાબમા લખ્યુ કે ' થોડી જમીંદારી ને ગામ છે '

રાજા રામસીંગે વાત કબૂલ કરી, ને કુમારીને કાગળ લખ્યો કે 'જ્યારે તને છોકરો પસદ છે તો મને કઇ વાધો નથી '

લગ્નની તારીખ નક્કી થઇ ગઇ મી સીંગનો હર્ષ માતો નથી પણ સામે એક પ્રશ્ન ઉભો હતો ને તે એ કે તે રાજાની પુત્રી છે ને જો લાખો રૂપિયાના ઘરેણા નહી હોય તો પોતાની બધી તરગરી ને રિયાસતની પોલ ઉઘડી જશે તેમની જીંદગી આ વખતે કામ આવી આવા પ્રસગે અમૃતસર ને દહેલીના અઢી રૂપિયા તોલાના ઘરેણા કામમા આવ્યા પરતુ બીજો પ્રશ્ન એ હતો કે તેની બરાબરીની જાન હોવી જોઇએ ને એ માટે પોતાના ગુજરાન પુરતી જે બે ત્રણ વીઘા જમીન હતી તે વેચી નાખવી પડી તેની એમને ચિંતા ન હતી ચિંતા ફકત રિયાસત લાલપુરની હતી

ભાડાની જાનનો બદોબસ્ત થવા લાગ્યો ગામના ભને સગાવહાલાઓને એકઠા કરી કોઇને જમીનદાર, કોઇને રેસિડન્ટ, કોઇને બેકર, કોઇને મેનેજર, કોઇને કલેકટર, તો કોઇને મેજિસ્ટ્રેટ, બનાવી એક શાનદાર જાન તૈયાર કરાવી

પરંતુ એક જૂજ વાતે એ બંદોબસ્ત ઉપર પાણી ફેરવી વાળ્યું ને તે એકે હજામે હઠ પકડી કે હું એવી ધ્યારેશન (બનાવટી) જાન સાથે કદી આવીશ નહિ, જયા દગો ને જાળ પાથરેલી છે ને જો મને જબરદસ્તી લઈ જવામાં આવશે તો હું જાનનો બધો પડદો ખુલ્લો ફરી મૂકીશ હજામ વગર કામ ન ચાલે ને તે આવે તો બધા કારોબાર પર પાણી ફરી જશે હવે એનો ઉપાય શો કરવો? એની બધાને ચિંતા પડી પરંતુ એમ સીંગની બુધ્ધિ પણ આ વખતે કામ આવી ને તેમણે પોતાના વૃધ્ધ પિતાજીને એક તરફ બોલાવી કહ્યું કે "તમે પોતે હજામ બનીને ચાલો તો કંઈ વાંધો છે?

ગી ગીગના પિતાજી પોતાના લાયક પુત્રનું મો જોવા લાગ્યા ને વદ્યા

"તું શું કહે છે? મેં તને એ માટે જન્મ આપ્યો છે? અપવાસ આદરી તને ભણાવ્યો ગણાવ્યો ને આજે તું મને તારા લગ્નમાં હજામ બનીને લઈ જવા માગે છે? એના કરતાં તો મરી જવું ઠીક છે" બુદ્ધિવાન પુત્રે નમ્રતાથી જવાબ વાળ્યો "એમાં શું? કામ વખતે કામ કાઢવા પૂરતા તમારે તો ગધેડો બનવા માટે પણ નાક ચાવવી ન જોઈએ ને હું તો ફક્ત આપને હજામ બનવા કહું છું"

"એ મારાથી બનશે નહિ?"

ગી એમ સીંગ ઉદાસ થઈ વદ્યા "તો પછી અમારે લાલપુર રાજ્યથી હાથ ધોઈ નાખવા પડશે–ન જાણે તમારી અક્કલ કયાં ગુમ થઈ છે પરંતુ આપ હજામ બનવાને બહુએ છો, પણ એટલા મોટા રાજ્યને જોતા નથી હજામ તો બે દિવસ માટે બનશો ને રાજ્ય મળી જશે પુત્રોના પુત્રો સુધી મળશે. ઉડાવશો" ગી એમ સીંગે પિતાને એવી રીતે સમજાવ્યા કે તેઓ હજામ બનવા માટે તૈયાર થઈ ગયા

[૬]

છેવટે જાન રવાના થઈ. જે કોઈ જાનને જોઈ આશ્ચર્ય પામતા પણ તેમને શી ખબર કે "જાનમાં બાપના ઘરબાર તારાજ થઈ ગયા છે?"

જાન લાલપુર સ્ટેશને પહોંચી પણ ત્યાં આવકાર ને સત્કારના માટેની કશી વ્યવસ્થા ન જોઈ ગી એમ સીંગ આશ્ચર્યમાં પડ્યા તેમણે એક કુલીથી પૂછ્યું "શું અહિં આ રાજા રામસીંગ તરફથી જાન લઈ જવા માટે કશી વ્યવસ્થા થઈ નથી?"

"શું આ જાન રાજા રામસીંગને ત્યાં જશે?" કુલીએ આશ્ચર્યથી પૂછ્યું

"જીહા, વળી શું છે?"

"રાજા રામસીંગને ત્યાં?" કુલીએ પોતાની શંકા દૂર કરવા ફરી પ્રશ્ન કર્યો

"હાજી હા રાજા રામસીંગને ત્યાં શું તમે કાને બહેરા છો કે સાંભળતા નથી?"

"હું તો ધારતો હતો કે કોઈ બીજાને ત્યાં જશે"

"શું તમે અમૂને સાધારણ આદમી સમજો છો?" એક જાનૈયો બોલ્યો

"હું બેંકર છું?" બીજો બોલ્યો

"અને હું કલેકટર છું?" ત્રીજો બોલ્યો

એ પ્રમાણે દરેક પોતાની લાયકાત જણાવી છેવટે એક માણસ વદ્યો "તમેજ વિચારો કે એટલા મોટા મોટા ઓફિસરો જે જાનમાં હોય તે રાજા રામસીંગને ત્યાં નહિ તો શું બીજાને ત્યાં જશે?"

(અપૂર્ણ)

ફોરવાં

"એ માટે તો , " કુવીએ ઉભા માણસના જવાબમા કહ્યુ ' મારો વિચાર હતો કે આ જાન કોઈ મોટા રઇસને ત્યા જતી હશે ઠાકોર સાહેબે તો આપના માટે બે ટાગા ને ચાર એક્કા મોકલ્યા છે ? "

' એક્કા ? "

" હા '

" ઠાકોર સાહેબ કોણ ? '

તેજ જેમને ત્યા જાન જવાની છે ઠાકોર રાજા રામસીંગ એ તો તેઓ પોતે આવી રહ્યા છે "

"તો શુ એમનુજ નામ રાજા રામસીંગ છે ? " એક ટહને આવતો જોઇ એક જાનીયો બોલ્યો.

[૭]

ચાનો ઘર અને ખેતર વેચીને ' રાજા રામસીંગ' નહિ તો 'ઠાકોર રામસીંગ'ની પુત્રી તો મી એગ સીંગને મળી. પાછા ફરતા સ્ટેશન પર રામુ ચાહવાળાની હોટલમા રેકર્ડ વાગતી હતી કે—

' મે તો મુબઇસે દ્લ્હન લાયારે

એ બાબુજી !'×

× સચિત•

હાસિલ નથી હોતુ

નઝર આવે છે મુશ્કિલ ખરે મુશ્કિલ નથી હોતુ,
નિચોવ્યા વિણ જિવન અમૃત કઇ હાસિન નથી હોતુ.

ખુશાલીમા તો લાખો સાથી આવી મળે છે પણ
મુસીબતમા કોઇ શાને ભલા શામિલ નથી હોતુ ?

મનાવુ છુ, હુ બેહલાવુ છુ, એને લાખ રીતે પણ
કદી રાજી એ મ્હારા દિલથી ત્હારુ દિલ નથી હોતુ

દિલેરીની એ ખામી છે હૃદયની છે એ કમઝોરી
નહિ તો શુ છે, એવુ કે જે તુજ કાબિલ નથી હોતુ!

ખુદની શાને રેહમત જોશભર આવે છે જો ઘડીએ,
બની જાએ છે કામિલ તેય જો, કામિલ નથી હોતુ

મને જીવવાના રસ્તા સેંકડો 'અશરાફ' માલૂમ છે,
પરતુ મ્હારુ દિલ કઇ એ તરફ માઇલ નથી હોતુ

'અશરાફ' (વહાલુ)

કારના

જીવનનાં તેજ

(પાંચ કલમે લખાયેલી એક વાર્તા)

[૨] ભૂતકાળ . 'બરકત' ચાલુ

(ગયા અંકથી ચાલુ)

"મારી તો સલાહ છે કે તું આ જગ્યા લઇને પછી જોતો તારો વિચાર " એટલુ કહી એ હેટ પહેરી બહાર ચાલ્યો ગયો અને સબિરા રાધણિયા તરફ વળી

• • •

સાબિરા સ્કૂલમા જવાની તૈયારી કરતી હતી ત્યા સુશીલા આવી પહોંચી

"સાબિરા! પરમ દિવસે આપણે ચર્ચાસભા ગોઠવી છે વકતા તરીકે મે તારૂ નામ પણ લખાવ્યુ છે તુ બોલીશને?" સુશીલાએ નવો ધડાકો કર્યો

"સુશીલા! તુય જબરી છે મારી સમતિ લીધા વિના મારૂ નામ લખાવતા તને જરાય વિચાર ન થયો મને કયારેક ભાષણ આપતા સાભળી છે? તને આ મશ્કરી કરવાનું કયાંથી સૂઝ્યુ?", સાબિરાએ પોતાનો રૂમાલ સકેલતા કહ્યુ

"ચર્ચા કરતા તો થાકતી નથી અને સભામા બોલવાની વાત આવી એટલે "

"બસ બસ રાખ તને નહિ પહોચાય આ જલદી કહે વિષય શો રાખ્યો છે? મારે જવાનો વખત થઇ ગયો છે" સાબિરાએ સુશીલાને બોલતા અટકાવી પૂછ્યુ

"વિષય છે 'પૂનર્લગ્ન જરૂરી કે બિનજરૂરી?' કહે તુ તરફેણમા બોલીશ કે વિરૂદ્ધમા"

"તરફેણમા" કહી સાબિરા સુશીલાનો હાથ પકડી ઘર બહાર નીકળી

સાબિરાને ગુજરાતી ચોથા ધોરણનો એક વર્ગ સોંપવામા આવ્યો હતો. વર્ગમા આશરે પચીસેક બાલિકાઓ હતી સાબિરાને થોડા સમયમાજ પોતાની આ નોકરી ફાવી ગઇ સુશીલાની દોસ્તી પછી વધેલો વાચનનો શોખ એને પોતાના આ ધધામા ખૂબ મદદગાર નીવડયો. સ્કૂલની હેડમિસ્ટ્રેટ ખ્રિસ્તી હતી એ બહુજ ભલી બાઇ હતી. સાબિરાએ થોડા વખતમાજ પોતાની આવડતથી એનો ચાહ મેળવી લીધો. પહેલાં સાબિરાને એનો દુઃખદ ભૂતકાળ બહુ સતાવ્યા કરતો પરતુ સુશીલાની દોસ્તી પછી એ પોતાનુ રહ્યુ દુઃખ ભૂલી ગઇ હતી અને શિક્ષિકા થયા પછી તો એ પોતાના ધધામા એટલી મગ્ન થઇ ગઇ હતી કે એના એ કરૂણ પૂર્વજીવનને વિસ્મૃતિના પડદાએ સપૂર્ણપણે આવરી લીધુ હતુ પતિના અવસાન પછી એણે આભૂષણો પહેરવાની તો હંમેશ માટ હરી નહેતી જ હેક રગીન સાડીઓ પણ ગરીબ ભીખારણોને આપી દઇ પોતાને માટે માત્ર કાળી કિનારીઓવાળી શ્વેત સાડીઓ ખરીદ કરી હતી

"બેન! પૂનર્લગ્ન એટલે શુ?" એક બાળાએ પોતાની ધ્યાનમગ્ન શિક્ષિકા સાબિરા પાસે આવીને પૂછ્યુ

"પૂનર્લગ્ન એટલે ફરીવાર લગ્ન કરવા" વિચારમા ગરકાવ થઇ ગયેલી સાબિરાએ પોતાની

"એ મા [illegible] ફરીવાર
માણસના [illegible] 'પુનર્જન્મ' [illegible] પોતાન
કે આ જાન [illegible] એવી બોલતી [illegible]
ફોકાર સાહે [illegible]
ચાર એક [illegible] બધાય શબ્દો મે દસ દસ વાર
[illegible] હવે મારે શુ કરવુ ?" બીજી
" [illegible] પોતાની સ્લેટ-પાટી
" [illegible]
" [illegible] પુનર્જન્મ કરવુ " સાબિરાએ
[illegible] આપ્યો પરતુ એકાએક એની
[illegible] સ્થિતિનું ભાન થયુ હોય એમ તે
રાજ [illegible] "શુ કહ્યુ તે ?"
રહ્યા [illegible] બધાય શબ્દો દસ દસ વાર લખી
[illegible] "

"ઠીક તારી પાટી અહીં મૂકી તારો
[illegible] વાચવા માડ "

સુશીલાને એના ઘરે પહોંચાડી સાબિરા શાળામા આવી પોતાની હાજરી પુરી પોતાના વર્ગમા ગઇ ત્યારે કોણ જાણે કેમ એને એમ લાગ્યુ કે પુનર્જન્મની તરફેણમા બોલવાની કબૂલાત આપી પોતે એક મહાન ગુનો કર્યો છે વર્ગમા એની શિષ્યાઓ શુ કરે છે એનું એને જરાયે ભાન નહોતુ પહેલી બાળા એને પૂછવા આવી એ વેળા એના મગજમા જબરી ગડમથલ ચાલતી હતી બીજી બાળા આવી ત્યારે અચાનક જ એની વિચાર શ્રેણી ખડિત થઇ ગઇ

"તમે જરા બટુકનુ ધ્યાન રાખજો હુ સાબિરાને બોલાવીને આવુ છુ " સાજના ૭ વાગી ગયા છતા સાબિરા નિત્યના નિયમ અનુસાર પોતાને ત્યા ન આવી એટલે સુશીલા એના પતિને બટુકની સભાળ રાખવાનું કહી સાબિરાને ત્યા ઉપડી

"માસી! સાબિરા નથી આવી ?" સુશીલાએ ઘરમા પ્રવેશતાજ સાબિરાની માસીને પૂછ્યુ

"આવી તો ક્યારની ગઇ છે પણ આજે તો ચા પીવાનીય ના પાડે છે કોણ જાણે એને શુ થઇ ગયુ છે! આમને આમ ચા પણ ઠરી જવા આવી" પોતાનો પહેરો પગાર મળતા સાબિરાએ એની માસીને એક જોડ નવા કપડા કરાવી આપ્યા હતા અને ત્યારથી માસી સારુએ સાબિરા પર મીઠી નજર રાખતા હતા

સુશીલા મેડી ઉપર ગઇ એણે જોયુ તો ઉડા વિચારમા ગરકાવ થઇ ગયેલી સાબિરા બિસ્તર પર આડી પડી હતી

'સાબિરા! તબીયત કેવી છે? આજે ફરવા નથી આવવુ? માસી તો કહે છે કે તે આજે ચા પણ નથી પીધી." સુશીલા એની પાસે બેસતા બોલી એના અવાજમા નરી આત્મીયતા ભરી હતી

"હા, સુશીલા! આજે મને જરા બેચેની લાગે છે'' સાબિરાએ નાશાદગીથી ભરપૂર જવાબ આપ્યો

"પણ તુ ચા તો પીયે લે લઇ આવુ " અને સાબિરાના જવાબની પરવા કર્યા સિવાય સુશીલા ચાનો કપ લઇ આવી

સાબિરા સુશીલાના આ કૃત્યને ન અવગણી શકી એણે બેઠા થઇ ચા પીવાનુ શરૂ કર્યુ

"ને ચાલ હવે તૈયાર થઇ જા જો તારી બધીય બેચેની ન નાસી જાય તો કહેજે" સાબિરા ચા પી રહી એટલે સુશીલાએ કહ્યુ

'ના ના, સુશીલા! મને આજે ફરવા આવવાનો તો આગ્રહ કરીશ જ મા" સાબિરાએ જવાબ આપ્યો

"ઠીક ત્યારે આજે મારેય ફરવા નથી જવુ સવિત બેન પણ બને બગીચામા આપણી રાહ જોઇ જોઇને ચાલ્યા જશે"

સુશીલાએ દૂર પડેલી ખુરશી નજીક લાવી એની પર બેસતા કહ્યુ

"સુશીલા! તુ તો ભારે હઠીલી છે કોઇ દિવસ ફરવા ન પણ અવાય ઠીક છે ફરવા આવુ ને જો મારી તબીઅત ખરાબ થઇ તો વાત છે તારી" કહી સાબિરા તૈયાર થઇ આવવા પાસેના કમરામા ચાલી ગઇ

સુશીલા સસ્મિત, એને જતા જોઇ રહી

'ચાલો મેમ સાહેબ! આગળ થાવ', સાબિરાએ સુશીલાને ખુરશી પરથી ઉભી કરી હસતા હસતા કહ્યુ

• • •

"હમણા સુશીલા આવશે શા માટે મે પુનર્લગ્નની તરફેણમા બોલવાનુ સ્વીકાર્યુ? મારા જેવી એક યુવાન વિધવાને એ છાજે ખરુ? સુશીલાને કહી દઉ કે હુ નહિ બોલી શકુ? વિરુદ્ધમા બોલુ તો? પણ મારો ઇસ્લામ તો પુનર્લગ્ન કરવાની મના નથી કરતો અને આજના સુધારકોનો મોટો ભાગ પણ એનીજ હિમાયત કરે છે તો પછી મારે શા માટે એની તરફેણમા બોલતા આટલો બધો સંકોચ અનુભવવો પડે અને વળી તરફેણમા બોલનારી હુ એકલીજ કયા છુ!"

આજે સાડા ચાર વાગે ચર્ચા સભા મળવાની હતી સાડા ત્રણ વાગી ગયા હતા સાબિરાએ પોતાના ભાષણની બરાબર તૈયારી કરી નાખી હતી પરતુ સાડા ત્રણનો ટકોરો વાગ્યા પછી જેમ જેમ ઘડિયાળનો મોટો કાંટો આગળ ડગલા ભરતો હતો તેમ તેમ એના મનમા અવનવા વિચાર તરગો ઉદ્ભવતા હતા

"સાબિરા!" પોણા ચાર વાગવાની તૈયારી હતી ત્યા સુશીલાની બૂમ સાબિરાને કાને પડી. સાબિરા તો તૈયારજ બેઠી હતી એટલે તુરતજ બન્ને સખીઓ ચર્ચા સભાના સ્થાન તરફ ઝપાટાબધ ઉપડી

"... . પુનર્લગ્ન વિના વિધવાઓનો, આસુઓનો, એમની આફતોનો, ઉદ્ધાર નથી" સાબિરાએ પોતાનુ જુસ્સાદાર ભાષણ ખતમ કર્યુ અને સભામા જાણે તાળીઓનો વરસાદ વરસ્યો

"રગ રહી ગયો, સાબિરા!" સાબિરાએ મચ પરથી નીચે ઉતરી સુશીલા પાસે બેઠક લીધી ત્યારે સુશીલાએ એની પીઠ થાબડી શાબાશી આપી

પ્રમુખે ઉપસહાર કરતી વેળા સાબિરાની સ્પષ્ટ દલીલો અને સુદર વક્તૃત્વકળાની ભારે પ્રશસા કરી આખરે ઠરાવ પણ પુનર્લગ્નની તરફેણમાજ થયો

સભા બરખાસ્ત થઇ ત્યારે પ્રેક્ષકોમા પણ સાબિરાનું નામ ખૂબ ગવાતુ હતુ એ સાજ ણીને સુશીલાનો હરખ તો ક્યાય માતો નહોતો

• • •

આજે સાબિરાને ઉઘ આવતી નહોતી એણે નિદ્રાધીન થવાના ઘણા પ્રયાસો કર્યા પણ વ્યર્થ સાજની સભામાથી પાછા ફરતા એને એક નવોજ વિચાર આવ્યો હતો—એના દિલમા પુનર્લગ્નની ઝખના જાગી હતી.

'મારે હજી આખી ઝિંદગી વિતાવવી છે મારો મઝહબ જો મને પરવાનગી આપતો હોય તો શા માટે પુનર્લગ્ન ન કરવુ? સુશીલા મારા જેટલીજ છે એને પતિ છે, બાળક છે, એનુ જીવન કેવુ સુખી છે? શુ મારે સુશીલા જેવુ હૃદય નથી? એના જેવો મારે આત્મા નથી? મારે એના જેવો સસાર શા માટે નહિ? પણ મારા પિતા ગને રજા આપશે? અને નાન ?" એની વિચારધારા અટકી ગઇ એણે પોતાનુ પૂર્વજીવન સાભર્યુ

મર્યાદિત વિચાર સરણીમાંથી જન્મેલા હોય છે ! જે ખરેખર અધુરા અને નિરર્થક છે !

અને બિનમુસ્લિમોના જીવન એટલા માટે મુશ્કેલીઓથી ભરપૂર છે કે તેઓ ઇસ્લામના સિધ્ધાંતો અને ઉપનિયમોથી લાભ ઉઠાવતા નથી અને તેને પોતાની પાડોશી અને પ્રતિસ્પર્ધી કોમનો ધર્મ સમજી પોતાનો હરીફ સમજે છે ! માનવ-જીવન અમુક પરિસ્થિતિઓનો સમૂહ છે, જેની એક દિશા વ્યક્તિગત નીતિ અને રિતરિવાજ છે, બીજી દિશા સામાજિક ઝરૂરતો અને ત્રીજી રાજકીય માગણીઓ. હિન્દુસ્તાન અત્યારે જે પરિસ્થિતિઓમાંથી પસાર થઈ રહ્યું છે, તે પૈકી સામૂહિક દ્રષ્ટિએ જોતા સામાજિક ઝરૂરતો મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે રાજકારણ તો પરિવર્તન માગે છે, પણ સામાજિક જરૂરતો મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે, રાજકારણ તો પરિવર્તન માગે છે પણ સામાજિક ઝરૂરતો સુધારણા, અને ક્રમિક રૂપાંતરોથી પણ પુરી થઈ જાય છે વળી સામાજિક ઝરૂરતોમાં દામ્પત્ય જીવન અને તેનાથી ઉત્પન્ન થતા પ્રશ્નો રુઢિથી વધારે મહત્વના છે એક માણસ જુવાન થાય છે, તો લગ્ન કરે છે તેનાથી છોકરા અને છોકરીઓ પૈદા થાય છે અને જ્યારે તે મરણ પામે છે, ત્યારે તેની વારસા વહેંચણી અને તેમાં જુદા જુદા લોકોના હિસ્સાનો સવાલ ઉભો થાય છે બીજા પણ અનેક પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે !

"બે માર્ગો"

એ પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે બે માર્ગો ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે એક મનુષ્યોની વિચાર સરણી અને પ્રત્યક્ષ અનુભવથી નિયમો બનાવવાનો માર્ગ છે અને બીજો માર્ગ જગત-કર્તાથી હિદાયત અને માર્ગદર્શન મેળવીને તેણે બતાવેલા કાયદાઓ અને નિયમો પર કર્તવ્ય પરાયણ થવાનો છે વર્તમાન હિન્દુ સોસાયટીનું ક્રિયાત્મક વલણ પ્રથમ વર્ણવેલા માર્ગ તરફ છે ! માન્યતાની દ્રષ્ટિએ તો તેઓ એક ધર્મના અનુયાયી છે, ધર્મ-પુસ્તક પણ ધરાવે છે ખુદાને પણ માને છે પરંતુ કર્મની દ્રષ્ટિએ તેઓ તેને કોઈ વ્યક્તિગત વસ્તુ સમજે છે, અને સામુદાયિક આવશ્યકતાઓને માટે વિદ્યા, બુદ્ધિ, વિચારણા, અનુભવ તથા પ્રત્યક્ષ દર્શનનો માર્ગજ ધારણ કરે છે મુસ્લિમો બીજો માર્ગને સ્વીકારે છે તેઓ એક હદ સુધી તેના ઉપર અમલ પણ કરે છે પરંતુ સામાન્ય થઇ પડેલી રૂઢી અને અલ્પ બુદ્ધિને પરિણામે કેટલીક વખતે પહેલો માર્ગ પણ ગ્રહણ કરી લીએ છે ! છતાં તેઓ બીજા માર્ગના કાર્યક્રમથી બિલ્કુલ દોરી થયા નથી અને ધર્મકારણીય નિયમો સબંધી તેઓ ખુદાના કાનૂનોનેજ સાચી અને વાસ્તવિક વસ્તુ સમજે છે જોકે તેમના ધનવાનો વિકૃત કૃત્યોને કારણે અને સામાન્ય જનતા અજ્ઞાનતાને પરિણામ ખુદાઈ કાનૂનોની એવીજ અવગણના કરતા રહે છે, જેવાં કે બિનમુસ્લિમો જે થોડા સ્ત્રીઓને વારસાથી વંચિત રાખે છે અને રિવાજ પર અમલ કરે છે તેઓ માન્યતાની દ્રષ્ટિએ ચાહે તે કહેવાય પણ કર્તવ્યની દ્રષ્ટિએ ઇસ્લામી શરીઅતનો ઇન્કાર કરનાવાળા છે ! અલ્લાહ તઆલાને ત્યાં કેવળ મોઢાનો સ્વીકાર પુરતો નથી, જ્યાં સુધી ઇમાનની સાથે અમલનું શામિલ હોવું જ વિશ્વાસપાત્ર ગણાય છે

"હિન્દુ સોસાયટીની સુધારણા"

મુસ્લિમોને તેમની નાફરમાનીને સુપરદ કરી તેના પરિણામો ભોગવવા માટે છોડીને અમે હિન્દુ સોસાયટી પ્રતિ અમારૂં લક્ષ કેન્દ્રિત કરીએ છીએ જેઓ હિદાયત અને માર્ગદર્શનના પ્રેરણાત્મક સાધનોથી વિમૂખ થઇને પોતાના જીવન-પ્રશ્નોના ઉકેલનો પ્રયાસ કરી રહી છે !

કારના

હવે તે 'ધર્મ–શાસ્ત્ર'થી સંતુષ્ઠ નથી એ વાત આ ઘટનાઓથી પુરવાર થાય છે કે જ્યારથી હિન્દુસ્તાનમા ધારાસભાઓ દ્વારા ધારા ઘડવાની સત્તા હિન્દુસ્તાનીઓના હાથમા આવી છે, અને તેઓ રાજનૈતિક તેમજ આર્થિક દ્રષ્ટિ ન સહી, પણ સામાજીક દ્રષ્ટિએ પરિસ્થિતિઓની સુધારણા માટે કાયદા ઘડવાના અધિકારી થયા છે, (ત્યારથી) હિન્દુ સોસાયટીના પ્રતિનિધિઓએ હિન્દુસ્તાનની મધ્યસ્થ ધારાસભા દ્વારા પોતાની સોસાયટીના અનેક નિયમોની સુધારણા કરી છે, અને અનેક કાયદાઓને કે જે હિન્દુ ધર્મના મહત્વના તત્વ રૂપ હતા, ઉડાવી દીધા મનન, ચિંતન તથા પરસ્પર વિચારણા અને પ્રજામતના બળ વડે નવા નવા કાયદાઓ બનાવ્યા છે! દાખલા તરીકે હિન્દુ સોસાયટીમા એક વર્ણની વ્યક્તિઓ બીજી વર્ણની વ્યક્તિઓ સાથે લગ્ન માટે જોડાઇ શકતા ન હતા એને માટે તેમણે નવા કાયદાઓ બનાવ્યા! વળી સીવીલ મેરેજ એક્ટ બનાવ્યો, એટલા માટે કે બીજા ધર્મની વ્યક્તિઓ સાથે સગાઈ સ્થાપિત થઈ શકે 'બાળ–લગ્ન' પર કોઇ અંકુશ ન હતો એના બદલે તેમણે "શારદા–એક્ટ" બનાવરાવ્યો! તલાકનો રિવાજ કે આજ્ઞા નથી હિન્દુ સોસાયટીની માન્યતા મુજબ "લગ્ન–બંધન" એક અતૂટ સંબંધ છે, ત્યા સુધી કે મૃત્યુ પણ એ સંબંધને તોડી શકતુ નથી! (પરંતુ) હિન્દુઓના પ્રયત્ન છે કે તલાકની આજ્ઞા મળી જાય! હિન્દુઓમા પુનર્લગ્ન મહાપાપ હતુ તેમણે તેને જાયઝ બલ્કે શ્રેષ્ટ ઠરાવ્યુ વારસા–વહેંચણી સંબંધી ધર્મ–શાસ્ત્રને અપૂર્ણ અને અધુરૂ દેખી "રાવ–કમિટી" મારફતે એક એવો એક્ટ બનાવાનો પ્રયાસ થઇ રહ્યો છે જે "ધર્મ–શાસ્ત્ર"ને તદ્દન નિરર્થક બનાવી દે, અને હમણા દેશમુખે એક એવુ બિલ રજુ કરવા ચાહ્યું છે જે 'લગ્ન–ગાહ'ની તે સાંકળ–કડીઓને તોડી નાખશે જે "ગોત્ર"એ બનાવી રાખી છે!

"ઇસ્લામનુ આમંત્રણ"

ઉપર્યુક્ત દ્રષ્ટાંતોથી પુરવાર થાય છે કે હિન્દુ ધર્મ–શાસ્ત્ર સંબંધી હિન્દુ સોસાયટીનો નિર્ણય આ સિવાય કંઇજ નથી કે તે અધુરૂ અને અપૂર્ણ છે, અને એની સુધારણા થવી જોઇએ અને સુધારણાની આવશ્યકતા એટલા માટે છે કે હિન્દુઓના રાજધુરંધરો, ધર્મધુરંધરો અને ધારાશાસ્ત્રીઓએ પોતાની સોસાયટીની મુશ્કેલીઓને અનુભવી છે, તેમણે વિધવાઓની દુ:ખમય જીવનને નિહાળી પુનર્લગ્નનો નિર્ણય કર્યો! વર કન્યા શોધવાની મુશ્કેલીઓથી ગભરાઇને વર્ણોની વાડાબંધીઓને તોડી નાખી! તેમણે સ્ત્રીઓને વારસાથી વંચિત જોઇ તો રાવ કમિટીની સ્થાપના કીધી,' "ગોત્ર"ની મર્યાદિત હદોથી તેમનો શ્વાસ રૂંધાયો તો દેશમુખે એક બિલ રજુ કર્યું જેના આધાર હિન્દુઓ પોતાના ગોત્રમા પણ લગ્ન કરી શકશે, અને તેમણે દામ્પત્ય જીવનની કડવાસથી બચવાનો કોઇ માર્ગ ન જોયો તો તલાક તરફ હાથ લંબાવ્યો!

આ બધી અનીવાર્ય આવશ્યકતાઓ, આ બધા પ્રત્યક્ષ દર્શનો, અને આ બધા નિર્ણયો તેમને ક્યારે કરવા પડ્યા? ત્યારેજ કે જ્યારે માનવ–અનુભવો, વિદ્યા અને બુદ્ધિઓના સમતોલપણાએ સૈકાઓની મુસાફરી કરી લીધી અને જ્યારે માનવ–સેવા તથા "કોકડા ઉકેલ"ના પ્રખર ઉત્સાહે પ્રબળ સ્વરૂપ ધારણ કરી લીધુ, પરંતુ એ બધા કાયદાઓ અને નિયમો અતિ ઉત્તમ પ્રકારે ઇસ્લામે આજથી ચૌદસો વર્ષ પુર્વે માનવ–જાતી સ્હામે રજુ કરી દીધા હતા અને તેમને રજુ કરવાવાળી કોઇ એવી કૌમ કે સોસાયટી ન હતી કે જે

કારવાં

અનુભવ, દર્શનથી જીવન-પ્રશ્નોનો ઉકેલ ઈચ્છતી હોય? બાકી આ વાદ' તરફથી એક એવા પવિત્ર અને સત્યવાદી કામિલ પુરુષને એની પ્રેરણા અર્પી! જેણે ન તો કોઈ પાઠ શાળામાં શિક્ષણ લીધું હતું કે ન તો રાજનૈતિક અને સાંસ્કૃતિક પુસ્તકોનાં પૃષ્ઠો ઉથલાવ્યા હતા જે ન તો કવિ હતો, ન કિ સુફી, માત્ર ખુદાનો પયગમ્બર હોવા સિવાય બીજો કોઈ તેનો દાવો ન હતો

"ઇસ્લામ બધાનો મિત્ર છે"

વિચાર કરો આ કેટલી આશ્ચર્યની વાત છે કે આજે જે જે એકટો અને કાયદાઓ પ્રખર ધારાશાસ્ત્રીઓના ભેજામાંથી તૈયાર થાય છે, અને જેની તૈયારીમાં તે અમર-પ્રેમારાનો પણ આ ર્ચ છે જે ઈસ્લામે યુરોપ અને એશીયા પર રે કર્યો હતો, તેનાથી શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તમ એકટો ઇસ્લામની "જીવન-વ્યવસ્થા"માં ચૌદસો વર્ષથી મૌજૂદ છે પુનર્લગ્ન હોય યા તલાકની માગણી 'વર્જીત' હોય યા 'ગૌત્રાન', વાન્સા-નિયમ હોય, યા અસ્પૃશ્ય-નિવારણ એ બધાને ચૌદસો વરસ પૂર્વે નિર્ણિત કરી દેવામાં આવ્યું છે! અને ઇસ્લામ જગત પર સાબિત કરી ચૂકયો છે 'માનવ-જીવન'ને વાસ્તવિક રીતે મુસિબતો-ઓથી મુક્ત કરવા માટે જે સિદ્ધાંતો મેં બતાવ્યા છે તેજ ખરા છે, ઇસ્લામ સ્વભાવિક ધર્મ છે અર્થાત તે માનવ-પ્રકૃતિના આન્તરિક મર્મોને અનુસરીને જીવન-વ્યવસ્થા અર્પણ કરે છે અને મનુષ્ય જે યાન પ્રકૃતિના અનુભવ તથા ચિંતન અને મનન પછી ધારણ કરે છે તેનાથી ઉત્તમ વાત ઇસ્લામ કાયદા સ્વરૂપે રજુ કરી ચૂકયો છે અફસોસ કે બિનમુસ્લિમોએ ઇસ્લામને મુસ્લિમ કૌમનો ધર્મ કલ્પી તેને પોતાનો તથા પોતાના ધર્મોનો પ્રતિસ્પર્ધી અને વેરી સમજી લીધો! એમ છતાં કે તે માન્યતા અને કર્તવ્યમાંથી કોઈ એવી વાત નથી કહેતો જે અન્ય કોમ માટે વિધાતક યા ધર્મને માટે દુ:ખપ્રદ હોય! ઇસ્લામ તો માનવ-જીવનને ઉત્તમ રીતે વ્યતિત કરવાનો એક 'સંપૂર્ણ કાયદો' છે મુસ્લિમો સાથે તેનો કેવળ એટલોજ સબંધ છે કે તેઓ એના શ્રદ્ધાળુ હોવાનો દાવો કરે છે બિનમુસ્લિમોને મુસ્લિમો સામે શિકાયત હોઈ શકે છે, નફરત પણ હોઈ શકે છે, તેઓ તેમને પોતાના હરીફ પણ કલ્પી શકે છે, પરંતુ ઇસ્લામ' તો મિત્ર, સહાનુભૂતિ ધરાવનાર અને આરોગ્યતા અર્પનાર વૈદ્ય વિના અન્ય કંઈજ નથી એની સેવા ઉપદેશથી લાભ ઉઠાવવો એતો પોતાનુંજ ભલું ઇચ્છવા બરાબર છે

દીદારે રસૂલ (સલ૦)

સ પા દ ક — [સર્વ હક સપાદકને સ્વાધિન છે] — શિફાઈ-સાબેરી

હદીસ (૫૪) હુઝૂરે (સ૦) ફરમાવ્યુ કે–જે માણસ સાચી મહબ્બત અને ઉમગથી સવારે અને રાત્રે ત્રીસ ત્રીસ વખત દરૂદ પઢશે તેના તે દિવસ અને રાતના બધા ગુન્હા ખુદાપાક માફ કરી દેશે

હદીસ (૫૫) હમેશા કસરતથી દરૂદ શરીફ પઢવાથી જો કદાચ જૂનમા કોઇ ફર્ઝ અદા કરવા રહી જાય તો તેની પૂછપરછ થશે નહી

હદીસ (૫૬) દરૂદ શરીફ પઢનાર સાથે ફરિસ્તા દોસ્તી કરે છે અને દરેક બાબતમા તેઓ તેને મદદ કરે છે

હદીસ (૫૭) હુઝૂરે (સ૦) ફરમાવ્યુ છે કે –જેણે મને જાગૃત હાલતમા અગર સ્વપ્નામા જોયો તેણે હક અને બરોબર જોયુ, કારણકે શેતાન મારી સૂરત ધારણ કરી શકતોજ નથી

મજકુર હદીસ ઉપરથી ઉ માઓ ફરમાવે છે કે હરકોઇ મુસલમાન મર્દ, ઔરત નબીએ કરીમ (સ૦)ને જાગૃત અગર સ્વપ્નાની હાલતમા જોઇ શકે છે, દીદાર કરનાર કોઇ પણ હોય અમુક માણસજ દીદાર કરી શકે અને અમુક નહીં, એવુ કઇ પણ નથી, એટલે તકવા, પરહેઝગારી, ઇબાદત વગેરેના કઇ પણ ભેદભાવ વગર હરકોઈ ઉમ્મતી દીદાર કરી શકે છે, જો તેના નસીબમા હોય તો

હદીસ (૫૮) ખરી મહબ્બત અને ઉમગથી માત્ર એકજ વાર દરૂદ શરીફ પઢવાથી તે આખા વરસના બધા સગીરા (નાના, નાના) ગુન્હા ખુદાપાક માફ કરી દે છે

હદીસ (૫૯)-હઝરત અનસ (રદી.)થી રિવાયત છે કે એક માણસે પૂછ્યુ કે–"યા રસુલિલ્લાહ (સ૦) કયામત કયારે થશે?"

હઝરતે (સ૦) –'કયામતનો શુ સામાન તે ભેગો કર્યો છે કે આવો સવાલ કરે છે?"

તે માણસ –"કઇ સામાન તો નથી, ન તો વધારે નમાઝ કે ન તો રોઝા છે, પણ ખુદાપાક અને તેના રસૂલ (સ૦)ની મહબ્બત રાખુ છુ"

હઝરત (સ૦) –"કયામતને દહાડે મહબ્બતને લીધે તુ અમારી સાથે રહેશે"

મજકુર હદીસ ઉપ થી દરેક સાહેબ સારી રીતે સમજી શકે છે કે "માત્ર મહબ્બતને લીધે જ્યારે આટલો દરજ્જો અને ઇઝ્ઝતઓ મળે છે ત્યારે જેઓ મહબ્બતની સાથો સાથ દરૂદ શરીફનો પણ ઝિક્ર ચાલુ રાખે, તેઓના દરજ્જ અને મરતબા કેટલા બુલદ હશે તે ખુદ ખુદાપાક બેહતર જાણે છે કોઇપણ ફરિસ્તા કે ઇન્સાન સમજી કે જાણી શકતા નથી

દરૂદ શરીફનો ઝિક્ર, ખુ ચોને એવી ચીજ છે કે, એના ઝકિરને ધીમે ધીમે ખુદ બ ખુદ, હુઝૂર (સ૦)ની મહબ્બત દિન પર દિન વધતી જાય છે આપણે તો માત્ર દરૂદ શરીફનો ઝિક્ર શરૂ કરવાની વાર છે પછી સૌ કઇ ઇ આ હાસિલ થશે

સરીયાએ કિરામ અને અરબાબે ઝોક્ર શૌક (રેહ૦)ની નઝદીક આ (મજકુર) હદીસની

બરાબર બીજી કોઇ હદીસ નથી કારણકે કયા મતમા હુઝૂર (સ૦)ની સાથે રહેવુ એનાથી બીજો કોઇ દરજો બેહતર નથી કારણકે જેટલી હુઝૂર (સ૦)ની નઝદીકી કયામતમા હશે, તેટલીજ નઝદીકી ખુદાપાકથી પણ હશે

બુઝુર્ગોને દીન (રેહ) કહી ગયા છે કે – "જ્યારે હુઝૂર (સ૦)ની મહબ્બત દિલની અદર બરોબર જમ્યા બેઠી ને છે ત્યારે આપ (સ૦) ની સુરતે પાક દમભર માટે પણ કદી ગાએબ થતી નથી એમા કઈ પણ શક નથી કે ખા દિલથી અને ખરી મહબ્બતથી હુઝૂર (સ૦) ઉપર દરૂદ મોકલવામા આવે તો બાતિનમા એક રોશની અને ચમક પૈદા થાય છે અને તે ધીમે ધીમે વધતી જાય છે જેથી દરૂદ પઢનારનુ બાતિન હુઝૂર (સ૦)ની મુબારક સૂરત માટે આઇના બની જાય છે, કે જે આઇનામાથી, કદી પણ આપ (સ૦)ની સુરતે પાક દૂર થતી નથી (કાયમને માટે રહે છે) અને એજ ઇલ્મે હકીકી, અને ઇશ્કે હકીકી કહેવાય છે જેમા કઇ પણ શક-શુબાહ નથી

હદીસ શરીફમા છે કે –ખરી મહબ્બત અને ઉમગથી દરૂદ શરીફ પઢનાર હુઝૂર (સ૦) નો દોસ્ત બની જાય છે અને જે હુઝૂર (સ૦) નો દોસ્ત બને છે તે ખુદાપાકનો પણ દોસ્ત બની જાય છે એ ઉપરથી સબિત થાય છે કે ઉપર લખ્યા મુજબ જ્યારે દરૂદ શરીફના ઝાકિરનુ અતર હુઝૂર (સ૦)નો આઇનો બની જાય છે તો ખુદ ખુદાપાકની જાત માટે પણ આઇનો બની જાય છેજ

હદીસ (૬૦) હુઝૂરે (સ૦)ફરમાવ્યુ છે કે –જુમેઅરાત (ગુરૂવાર)ને દહાડે એકસો વાર દરૂદ શરીફ મોકલનાર (પઢનાર) કદી પણ કોઇનો મોહતાજ થશે નહીં

હદીસ (૬૧) હુઝૂરે (સ૦) મોમિનીનને પોતાના ભાઇઓ કહ્યા છે જેથી ફરમાવ્યુ છે કે –"મને બહુ હોસ અને ઉમગ છે કે હુ મારા ભાઇઓને પણ જરા જોઇ લેતે હોત (સહાબાએ કિરામ રદી૦)એ અર્ઝ કરી "યા રસૂલલ્લાહ શુ અમો આપ (સ૦)ના ભાઇઓ નથી ?" આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ – તમો બધા તો મા (અસ્હાબ રદી) દોસ્તો છો અને ભાઇ તે લોકો છે જેઓ મારા પછી આવનાર છે" (એટલે હુઝૂર સ૦ પછીના ઉમ્મતીઓ)

જ્યારે આપે (સ૦) આવનાર ઉમ્મતીને (આપણ બધાને) પોતાના ભાઇ કહી સબોધ્યા છે અને આપણને જોવા કેટલો બધો ઉમગ દેખાડયો છે ત્યારે આપણને પણ જોઇએ કે આપણા એ ભાઇ જેઓ બને જહાન માટે રહમત બની દુન્યામા તશરીફ લાવ્યા અને જેઓ કયામતને દહાડે બધાઓની શફાઅત કરશે તેવા નબીએ કરીમ (સ૦) માટે જે કઇ કરીએ તે કમતીજ કહેવાય હવે આપણને જોઇએ કે આપણા જે કામ ખાસ કરી દરૂદ શરીફ જે આપ (સ૦)ને બહુ પસદ છે તેને હમેશ માટે આપણો વિર્દ બનાવી નક્કી કરી લઇએ કે જેથી બને જહાનના આપણા તેઓ (સ૦) હાદી, રહનુમા, અને દરેક કામમા મદદગાર અને શફી થાય ખુદાપાક તુ અમો બધાને દરૂદ શરીફ હમેશા પઢવાની દિલચસ્પી અને ઉમગ બખ્શ, આમીન રબ્બના તકબ્બલ મિન્ના ઇન્નકા અન્તસ્સમી ઉલ અલીમ

'દરૂદ શરીફ નહી પઢનારને થતા ગેરલાભની હદીસો'

હદીસ (૧) ઝે હરતુલરિયાઝના કર્તા ફરમાવે છે કે –એક દિવસ હઝરત ઉબ્બઇબ (અલૈ૦) તશરીફ લાવ્યા અને હુઝૂર (સ૦)ને અર્ઝ કરી કે "યા રસૂલલ્લાહ (સ૦) આજે એક નવાઈ જેવો નમારો મે જોયો છે હુ અચાનક કોહે કાફ તરફ ગયો, જ્યાથી મને રડવાનો અવાઝ સભળાયો, જે એવો દર્દ ભર્યો હતો કે મારાથી સહન થઇ શકયો નહી અને તેની મે શોધ કરી હુઝૂર, (સ૦) તે તો એક

-ફરિસ્તાનો અવાઝ હતો, કે જે ફરિસ્તાને અગાઉ બહુજ દબદબા સાથે મે જોયો હતો હજારો ફરિસ્તા તેની ચારે તરફ હારબંધ ઉભા રહેતા હતા, અને તેના સાસથી ૨૦ બુન ઇબઝને સે કડો ફરિસ્તા પેદા કર્યા હતા આજે તેની આ હાલત જોઇ હુ બહુજ પરેશાન થયો અને તેની હાલત પૂછી તેણે જવાબ દીધો કે "એ જીબ્રઇન (અલૈ૦) હુ મારા તેજ જાહોજલાલ સાથે મેઅરાજની રાતે તખ્ત પર બેઠો હતો, ત્યારે એકાએક નબીએ આખેરૂઝ ઝમાન હઝરત મુહમ્મદ મુસ્તફા (સ૦)ની સવારી મારા માથા પરથી પસાર થઈ એ જીબ્રઇલ (અલૈ૦) હું હુઝૂર (સ૦)ની તાઝીમ કરવા ઉભો થયો નહીં અને તેરીજ રીતે તખ્ત પર બેસી રહ્યો અને આ તેનોજ નતીજો છે કે આસમાન પરથી જમીન પર મને ફેંકી દેવામા આવ્યો છે અને હરેક વખત હુ રડતોજ રહુ છુ. અગર તમો મારી શિફારિશ કરો તો કદાચ મારા છુટકારાનો કોઇ રસ્તો નીકળી આવે યા રસૂલલ્લાહ (સ૦) જનાબે બારીમા તેની નજાત માટે મે અરજ કરી તો, ઇર્શાદ થયો કે -એની નજાત ત્યારેજ થાય કે જ્યારે એ મારા હબીબ (સ૦) ઉપર દરૂદ મોકલે આ સાભળી પેલા ફરિસ્તાએ આપ (સ૦) ઉપર તરતજ દરૂદ પઢવા શરૂ કર્યા, તો અલ્લાહતઆલાએ તેની ભૂલ માફ કરી, તેનો અસલ દરજ્જો તેને આપ્યો

"હદીસ ૨" હઝરત આઇશાહ (રદી૦) ફરમાવે છે કે—'એક દિવસ સુબ્હે સાદિક વખત ઘરમા હું કંઇક કપડા સીવતી હતી અચાનક મારા હાથમાથી સોય પડી ગઇ બત્તી લઇ સોય શોધવાની મે કોશિશ કરી તો બત્તી પણ અચાનક બુઝાઇ ગઇ એટલામા હુઝૂર (સ૦) ઓરડામા તશરીફ લાવ્યા તો આપ (સ૦)ના મુબારક ચેહરાના નૂરથી ઓરડો ચમકી ઉઠયો અને એ રોશનીથી સોય મળી ગઇ તો મારા મોઢામાથી અચાનક નીકળી ગયુ "યા રસૂલલ્લાહ! (સ૦) આપનો ચેહરો કેટલો બધો નૂરાની છે" આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ—"એ આઇશાહ (રદી૦) તે માણસ માટે બહુજ ખરાબી છે કે જેણે મને કયામતને દહાડે જોયો નહી" મેં પૂછ્યુ —"હુઝૂર (સ૦) કયો માણસ આપના દીદારથી મહરૂમ રહેશે?" આપે (સ૦) જવાબ દીધો "કંજુસ" મે પૂછ્યું -"કંજુસ કોણ છે?" ત્યારે આપે (સલ) ફરમાવ્યુ કે— "કંજુસ તે માણસ છે કે જેની આગળ મારૂ નામ લેવામા આવે, છતા તે માણસ મારી ઉપર દરૂદ ન મોકલે"

"હદીસ ૩" હઝરત જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ (રદી) ફરમાવે છે કે -એક દિવસ હુઝૂરે અકરમ (સ૦) મિમ્બર ઉપર તશરીફ લાવ્યા અને પહેલાજ પગથીઆ ઉપર પગ મૂકતાજ કહ્યુ "આમીન" એવીજ રીતે બીજા અને ત્રીજા પગથીઆ ઉપર પણ કહ્યુ ખુત્બો ખલાસ થયા પછી અમે બધાએ આપની હમેશાની આદત વિરૂદ્ધના આ કામ માટે પૂછ્યુ, તો આપે (સ૦) ફરમાવ્યું કે—જ્યારે પહેલા પગથીઆ ઉપર મે પગ મૂકયો ત્યારે જીબ્રઇલ (અલૈ) આવ્યા અને કહ્યુ "બદનસીબ તે માણસ છે કે જેણે રમઝાનમા પણ પોતાના ગુનાહને લીધે અલ્લાહની મગફેરતથી કોરો (મહરૂમ) રહ્યો મે કહ્યુ "આમીન" બીજા પગથીઆ ઉપર પગ મૂકતી વખત તેમણે (અલૈ) કહ્યુ —જે માણસે પોતાના ઝઇફ મા-બાપમાથી એકને પણ મેળવ્યા છતા જન્નતમા દાખલ ન થયો એટલે તેઓની ખિદમત કરી દુઆ ન લઇ જન્નતમા દાખલ ન થયો તે પણ અલ્લાહની રહમતથી દૂર રહે મે કહ્યુ "આમીન" પછી તેમણે (અલૈ) કહ્યુ "જે માણસે આપ (સ૦)નુ મુબારક નામ સાભળ્યુ છતા દરૂદ ન મોકલ્યુ તેને પણ ખુદા પાકની રહમતમાથી કોઇપણ રીતનો હિસ્સો મળશે નહીં મે કહ્યુ "આમીન."

કારવાં

ભાવનગરનો ભવ્ય મુશાઇરો

[વિહંગાવલોકન]

તા ૩-૪-૪૨ને રોજ રાત્રે ૯ા વાગે ભાવનગર ખાતે સૈતારસાહના સેહનમા જનાબ 'બેકાર' સાહબના પ્રમુખ સ્થાને એક મુશાઇરો યોજવામા આવ્યો હતો સ્વાગત પ્રમુખ જાણીતા વિવેચક રવિશ કર જોષિ, એમ એ હતા

પ્રથમ મૂસાજી ચોપગીઆએ તિલાવતે કુરઆન કર્યાં, પછી બચુઅલી જી પટેલ તરફથી પ્રમુખ સ્થાનની દરખાસ્ત અને અબ્દુલકરીમ તરફથી ટેકો અપાયો હતો તે પછી જાણીતા ગઝનકાર ને કાઠિઆવાડના જીનત કનાપિ સમા શ 'ઘાયલે' સ્વાગત ગીત ગયુ હતુ (જે મેહફિલમા પ્રગટ થયુ છે તત્રી) પછી સ્વાગત પ્રમુખ પ્રો રવિશ કર જોષિ, એમ એ એ ગુજરાતી સાહિત્યના વિવિધ પ્રનાલમા મુસ્લિમોએ આપેલા ફાળાનુ ટુક દર્શન કરાવ્યુ હતુ હિંદુ મુસ્લિમ સમનવયની સુદર સાકળરૂપ આવા મુશાઇરાઓની અગત્ય તેમણે જણાવી હતી

તે પછી મુશાઇરાના પ્રમુખ જનાબ બેકાર' સાહબે પોતાની હાસ્ય રસિક શૈનીમા મુશાઇરાની અગત્ય, અને મુશાઇરો કેવી રીતે આમ જનતાને કવિ સાથે મેળવી દે છે તે સમજાવી મુશાઇરા દારાજ લોકો પોતાના કવિઓને સમજતા થશે તે વિષેનુ ટુક પણ રસીલુ વિવેચન કર્યું હતુ લોકોનો ઉત્સાહ સમાતો ન હતો સાકીઓ કાવ્યરસ છનકાવવા અને પીનારાઓ રસના ઘુટડા પીના તનપાપ થઈ રહ્યા હતા એક તરફ હિંદુ સાહિત્યકારો તો બીજી તરફ મુસ્લિમ સાહિત્યકારો તેમજ હિંદુ—મુસ્લિમ પ્રેક્ષકોની અફાટ મેદની ગગા-જમનાના અપૂર્વ સગમની યાદ આપતી હતી ૭ થી ૮ હજાર માનવોની આખે કવિઓ તરફ તાકી રહી હતી, અને કા ઉત્સુકતાથી ઉચા થઇ રહ્યા હતા લાઉડ સ્પીકરોની વ્યવસ્થાને લીધે બધાય શાંતિથી સાભળી શકતા હતા

હા, પ્રમુખ સાહબના ભાષણ પહેલા જનાબ 'ફરિદ' સાહબે મુશાઇરાનો ટુક ઇતિહાસ રજૂ કર્યો હતો (જે અન્ય સ્થળે પ્રગટ થયેલ છે તત્રી) પછી આવ્યો કાવ્યનો પ્રથમ દોર.

'તીર ખુદ થઇ ગયુ નિશાન હવે"

એ પક્તિ પર જુદા જુદા શાઇરોએ તીર ચલાવવામા માડયા 'અમી! આઝાદ, 'ઘાયલ', 'કલીમ', 'મિસ્કીન', 'શોખીન' 'સાગર', 'કૌસર, 'મિર્ઝામ', 'ચમકાર' 'ફરિદ' 'મસ્તાન', 'નિશાન', 'બેકાર', વગે પોતપોતાના રગમા ખૂબ ખીલ્યા હતા દરે દરેક શાઇરને એવી સુદર રીતે બેકાર સાહબે રજૂ કર્યા હતા કે સભળાવનાર અને સાભળનારને પણ જોશ ચડતો હતો સભા મસ્ત બની ગઇ હતી બહારથી આવેલી ગઝલો પૈ 'કિસ્મત', 'શિતાબ', 'આદમ', 'નવાઝ

'સુમન' વગેરેની ગઝલો ધ્યાન ખેંચતી હતી અને 'અમર' પણ અમર થાય એવી કવિતા વાંચી ગયા હતા પહેલા અને બીજા દોરની વચ્ચે 'બારી બહાર'ના સર્જક રા પ્રહ્લાદ પારેખ અને 'કાલિંદી'ના સર્જક રા નાથાલાલ દવેએ પોતાની કવિતાઓ રજુ કરી હતી અને રા કપિલરાય ઠક્કરનુ પણ એક ચટુકલુ વંચાયુ હતુ

પછી બીજો અને ત્રીજો ગૈરતરહનો દૌર ચાલ્યો તરહની ગઝલો કરતા ગૈરતરહની ગઝલોએ વધુને વધુ રંગ જમાવ્યો કેટલાક વયોવૃદ્ધ સાક્ષરો રાત્રે બે વાગે ઘેર જવાનો ઇરાદો કરતા હતા, પણ કવિઓની રસમગ્ન ગઝલોએ તેમને જતા રોકવા ન મહિફલ પડ્યા, પ્રો નાકડા વગેરેએ ખૂબ દાદ દીધી હતી

મુશાયરાએ એવો રંગ જમાવ્યો હતો કે ડેઢ રાતે સાડાત્રણ વાગે પણ પ્રેક્ષકોની તો ઉઠવાની મરજીજ ન હતી પ્રો જોષિએ તો કહ્યુ હતુ કે 'આવી વિરાટ સાહિત્ય સભા ભાવનગરના ઇતિહાસમા છેલ્લા ૨૫ વરસથી તો મે જોઇજ નથી' કેટલાક સાહિત્યકારો તો ત્યાને ત્યાજ આવુ બીજુ એકાદ સાહિત્ય સમેલન નજીકના ભવિષ્યમા ગોઠવવાની મનમા ગાંઠ વાળીનેજ ઉઠયા મુશાયરાની સફળતાએ ભાવનગરમા એવો ઉત્સાહ પ્રેર્યો છે કે કેટલાક ઉત્સાહી યુવાનોએ તો બીજા મુશાયરા માટેની યોજનાઓ પણ ઘડવા માંડી છે હિંદુ-મુસ્લિમ જનતા અને સાહિત્યકારોનો સુંદર સમન્વય ભાવનગરને આંગણે ફરીથી કયારે જામે ? એજ ઉદ્ગારના વ્યક્ત કરતા સાહિત્યકારો ૪ વાગે ફૂલપાન થયા પછી આભારવિધિથી પરવારી ઉઠયા, અને ત્યારેજ પ્રેક્ષકો પણ ઉઠયા

ભાવનગરનો એ ભવ્ય મુશાયરાના સ્મરણો લાંબા કાળ સુધી પ્રેક્ષકોના જિગર પર જડાયેલાજ રહેશે અને કવિઓની એ અણમોલી બિરાદરી તો ચિર રમણીય રહેવા સર્જાઇ છે મુસ્લિમ સાહિત્ય મંડળ ભાવનગરના કોડ આ મુશાયરાની સફળતાથી ફૂલ્યા-ફલ્યા છે ખુદ પ્રમુખ સાહબે ફરમાવ્યુ હતુ કે ભાવનગરનો મુશાયરો વધુ કામયાબ રહ્યો હતો, અને તે પ્રેક્ષક સાહિત્યકારોની વિપુલ હાજરીનોજ પ્રતાપ હતો.

ભાવનગર મુસ્લિમ સાહિત્ય મંડળના પ્રાણ સમા જનાબ 'કિસ્મત' સાહબની ગેરહાજરી દેખાઇ આવતી હતી, ત્યારે 'ચમકાર'ની વ્યવસ્થા સારી ચમકી ઉઠી હતી વેરીઓનાય દિલ વશ કરી લે એવી વ્યવસ્થાપકોની નમ્રતાઇ અને સાદાઇ માટે પ્રમુખ સાહબે પ્રસંશા કરી હતી

ઓછામા ઓછા ભાવનગરના કાનોથી જ૦ 'બેઝાર'ના રમુજી કટાક્ષો, 'અમીન' આઝાદની ગઝલ મસ્તી, ઘાયલ'નો જોશ અને 'કલીમ'ની કાવ્યમયતા તો વરસો સુધી નહિજ ભૂલાય

—એક સાહિત્યકાર તરફથી

ગુજરાતી મુશાઈરા *

લેખક "શાહિદ" (ભાવનગર)

ભાવનગરને આંગણે "મુસ્લિમ સાહિત્ય મંડળ"ના આશ્રયે આજે ગુજરાત અને કાઠિયાવાડના શાયરોનો દિલચસ્પ મુશાયરો યોજાયો છે, એ પ્રસંગે મુશાયરા વિશેની થોડી હકીકત અસ્થાને નહિ ગણાય. મુશાયરો એટલે કવિ સમેલન અથવા કવિ-દરબાર. આપણે ત્યાં કવિ સમેલનો દીર્ઘ કાળથી યોજાતા આવે છે પણ આવા ઉર્દૂ રીતિના મુશાયરાઓનું આયુષ્ય તો માત્ર દોઢ દાયકાનું જ.

મુશાયરામાં દરેક કવિને નક્કી કરવામાં આવેલી એક પંક્તિ અગાઉથી આપવામાં આવે છે અને તે ઉપર કવિ પોતાનું કાવ્ય રચી મુશાયરામાં રજૂ કરે છે. આ રીતે એકજ પંક્તિ પર જુદા જુદા કવિઓ પોતાની ભાવનાઓ અને વિચારો ભિન્ન ભિન્ન રીતે રજૂ કરતા કાવ્યો રચે છે, પરિણામે ભાષાની સમૃદ્ધિ વધે છે અને એનું સાહિત્ય વિકસે છે. ઉર્દૂ ભાષાના કવિઓ આવા મુશાયરા અવારનવાર ભરતા આવ્યા છે અને ઉર્દૂ ભાષાની આજની સંગીનતા અને મધુરતા ઘણે અંશે એ મુશાયરાઓનેજ આભારી છે. કવિતા જેવો રસિક છતાં અઘરો વિષય આમ જનતા સુધી પહોંચાડવા માટે મુશાયરા વિના બીજું એકેય સંગીન સાધન હાલ તુરત તો આપણી પાસે નથી. ગુજરાતમાં હજી આવા મુશાયરા વધારે પ્રમાણમાં યોજાય અને આવકારાય તો ગુર્જર ગિરાની ઘણીખરી ત્રુટિઓનું નિવારણ થઈ જાય અને હિંદની અન્ય કોઈ ભાષાને મુકાબલે ઊભી શકવા અને એની સામે ટક્કર ઝીલવા એ શક્તિમાન થાય.

હવે ગુજરાતમાં ઉર્દૂ ઢંગના મુશાઈરાના ક્યારથી મંડાણ થયા તેની ટૂંક તવારીખ પર ઊડતી નજર નાખી જઈએ. રાંદેરના કેટલાક સાહિત્ય પ્રેમી મુસ્લિમોએ ઉર્દૂ ગઝલ પદ્ધતિએ ગુજરાતી ભાષામાં ગઝલો-કાવ્યો રચી મુશાયરા ભરવાનું નક્કી કર્યું એટલે તેઓએ "મુસ્લિમ-ગુજરાત સાહિત્ય મંડળ-રાંદેર"ની સ્થાપના તા. ૩૧-૭-૧૯૩૧ ના રોજ કરેલ અને તેના આશ્રય નીચે ગુર્જરગિરાનો પહેલો મુશાયરો તા. ૧-૯-૧૯૩૧ના રોજ રાંદેર મુકામે જનાબ ઉમરજી ઇસમાઇલ પટેલ "સાંઇદી" સાહેબના પ્રમુખ સ્થાને ભરાયેલ. પછી તા. ૬-૧૨-૧૯૩૧ના રોજ રાંદેર મુકામે જનાબ શેખ મુહમ્મદ ઉમર "કાસિલ" સાહેબના પ્રમુખ સ્થાને બીજો મુશાયરો યોજાયેલ. તે પછી ત્રીજો મુશાયરો તા. ૬-૩-૧૯૩૨ના રોજ રાંદેર મુકામે જનાબ હરજી લવજી દામાણી "શયદા" સાહેબ તંત્રી, 'બે ઘડી મોજ'ના પ્રમુખ સ્થાને યોજાયેલ. તે બાદ તા. ૨૮-૧૧-૧૯૩૨ના રોજ રાંદેર મુકામે જનાબ નિઝામુદ્દીન એ. કુરૈશી 'પ્રેમી' તંત્રી, 'દીન' સાહેબના પ્રમુખ સ્થાને પાંચમો મુશાયરો થયેલ. ત્યાર પછી તા. ૧૫-૪-૧૯૩૩ના રોજ મુંબઈ મુકામે જનાબ અઝીમુદ્દીન એ. સૈયદ 'મુનાદી' સાહેબના પ્રમુખસ્થાને છઠ્ઠો મુશાયરો ભરાયેલ. જેને આપણા જાણીતા અને માનીતા વિદ્વાન સાક્ષર શ્રી દીવાન બહાદુર કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી સાહેબે ખુલ્લો મૂકેલ. ત્યારબાદ તા. ૫-૧૧-૩૩ના રોજ રાંદેર મુકામે આપણા આજના મુશાઈરાના માનદ પ્રમુખ જનાબ મુન્શી ઇબ્રાહીમ દાદાભાઈ પટેલ "બેકાર" સાહેબના પ્રમુખસ્થાને સાતમો મુશાયરો ભરાયેલ. જનાબ "બેકાર" સાહેબ ગુજરાતના લોકપ્રિય "આલીજાહ"ના તંત્રી... સીકાગોયેના હાસ્યકાર છે. કવિ તરીકે પણ એમનું સ્થાન નિરાળું છે. વર્ષોથી મંડાયેલી

તેમની સાહિત્ય સેવા અનેક વિધ સ્વરૂપે આજે પણ જીવંત હોઈ તેની કદર કરવાનો પ્રસંગ આવી પહોંચ્યો છે તેઓ "મુસ્લિમ ગુજરાત સાહિત્ય મંડળ–રાંદેર"ના આરંભથી તે અંત સુધી પ્રમુખ હતા અને એ સ્થાને રહીને પણ તેમણે સાહિત્ય સેવાના અવનવા વહેણ વહેતાં મૂક્યા છે હવે એ વિશે વધુ ન કહેતા એટલુંજ કહીશ કે ગુજરાતમા જેટના મુશાયરા ભરાયેલા છે એમા "બેકાર" સાહબે પોતાનો વિશિષ્ટ અને ચિરસ્મરણીય ફાળો નોંધાવ્યો છે મુ ગુ સા મંડળનો આઠમો અને આખરી મુશાયરો તા ૧૩–૫–૧૯૩૪ના દિવસે વડોદરા મુકામે આપણા વિખ્યાત નવલકથાકાર શ્રીયુત રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ એમ એ ના પ્રમુખસ્થાને યોજાયો હતો આ આઠેય મુશાયરાઓ સફળ થયા હતા અને એ બધાય મુશાયરાની ગઝલો અને પ્રમુખોના ભાષણોના સંગ્રહો "કાવ્યકુંજ" ના નામે પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યા છે મુસ્લિમોએ ગુજરાતી સાહિત્યની કરેલી સેવાએ ટપનાવતુ.- બીજા મુશાયરાના પ્રમુખ જનાબ "કાકિન" સાહબનુ કાવ્યમય ભાષણ, છઠ્ઠા કવિ સંમેલન પ્રસંગેનુ સાક્ષર શ્રી દીવાન બ્હાદુર કૃ. મો ઝવેરી સાહેબનુ મનનીય પ્રવચન, મુસ્લિમ સ્મૃતિ અને સાહિત્યની સમસ્ત યુરોપીય સાહિત્ય પર થયેલી અસર વર્ણવતુ જનાબ "મુનાદી" સાહબનુ અભ્યાસ યુક્ત વ્યાખ્યાન અને આઠમા મુશાયરાના પ્રમુખ શ્રીયુત ર વ દેસાઈ સાહેબનુ મુસ્લિમ ઇતિહાસનુ રેખાદર્શન આપતુ ટુંકુ –મુસ્લિમ ઐક્ય પરતુ મનોહર ભાષણ, આ ચારેય ભાષણો ઉચ્ચ કોટીના હોઈ મુશાયરાની મહત્તામા વધારો કરી ગયા છે.

એ પછી આજ સુધીમા છૂટા છવાયા મુશાયરા ગુજરાતમા યોજાતા રહ્યા છે તેમાંય કલાપીનો કવિથી 'સુન્દરમ્'ના પ્રમુખસ્થાને યોજાયેલ મુશાયરો તથા અમદાવાદમા "મજલિસ"ના આશ્રયે જનાબ "શયદા" સાહબના પ્રમુખસ્થાને યોજાયેલ મુશાયરો અને એના પ્રમુખસ્થાનેથી અપાયેલુ ગુજરાતી ભાષા પરનુ ચિંતનાત્મક ભાષણ ભૂલી શકાય એમ નથી બીજો એક યાદગાર મુશાયરો મહા કવિ ઈકબાલની સંવત્સરી નિમિત્તે "બઝમે ઇકબાલ" ના આશ્રયે શ્રીયુત પ્રોફેસર "બાદરાયણ" સાહેબના પ્રમુખપદે કઠોર મુકામે ૧૯મી એપ્રિલ ૧૯૪૨ યોજાયો હતો ઓલ ઇન્ડિયા રેડીયોના મુંબઈ સ્ટેશન પર યોજાયેલા મુશાયરા પણ અત્રે યાદ કરી લેવા જોઈએ, હાલમા કાઠિયાવાડમા પણ બે મુશાયરા યોજાઈ ગયા અને ભાવનગરમા આજે પ્રથમ વાર એક વધુ શાનદાર મુશાયરો યોજવાનું માન ભાવનગરના "મુસ્લિમ સાહિત્યમંડળ"ના ફાળે જાય છે

આમ ગુજરાતમા મુશાયરા પ્રવૃત્તિ દ્વારા અગત્યની સાહિત્યસેવા કરવાનો યશ રંદેરના મુસ્લિમ કલમબાજો ખાટી જાય છે માત્ર તેર વર્ષ પહેલા મુસ્લિમોએ ગુજરાતને આપેલી આ અનોખી મુશાયરા–ભેટની પ્રગતિ અને ગુજરાતી વાણીમા ભરેલી બરકત ખરેખર આશ્ચર્યકારક અને આનંદદાયક છે આપણા આ મુશાયરા એક દિવસે આપણી ગરવી ગુર્જર ગિરાની અનોખી સમૃદ્ધિ બની જશે એ નિર્વિવાદ છે અંતમા જનાબ "મુનાદી" સાહબની "પ્રાર્થના" કાવ્યની થોડી પંક્તિઓ ટાંકી વિરમીશ –

"ગુર્જર–ગિરા જ્ઞાન–ગિરિનુ શિખર બનો,
સાહિત્ય ગિર ઉદ્યાન બની પ્રિયવર બનો,
વ્યાપી નઝલ–વસન્ત છે ગુજરાત–ગુલશને,
હે ઈશ! તેની લુપ્ત કવિત–પાનખર બનો"

* તા ૩–૪–૪૩ની રાત્રે ભાવનગરમા યોજાયેલા મુશાયરામા વાંચેલો લઘુનિબંધ.

સાક્ષરોના અભિપ્રાયોમાંથી -

મુંબઈ. (૪)

ગીરગામ પોસ્ટ તા ૨૦-૯-૩૬

તમારો પત્ર અને પુસ્તક મળ્યા આજથી ચાળીસ વર્ષ પર મે Persian Prosody with Figures of Speech નામનુ એક નાનું પુસ્તક લખેલુ, એજ ધાટી ઉપર તમારૂ પુસ્તક લખાયલુ છે તે અગ્રેજીમા છે તમારૂ ગુજરાતીમા છે એટલો ફેર અને ગુજરાતીમા આના પુસ્તકની અતિ ઘણી જરૂર હતી ગુજરાતના બે અગ્રગણ્ય સાક્ષરોએ ફારસી પીંગળશાસ્ત્ર વિષે મને પૂછેલુ એમને હું રા રણછોડભાઈ ઉદયરામના પીંગળશાસ્ત્ર તથા મારા ન્હાનકડા પુસ્તક સિવાય બીજુ કાંઇ બતાવી શકેલો નહિ મતલબ કે ફારસી પીંગળશાસ્ત્ર સબંધે જાણવાની ગુજરાતીઓને ઉત્કંઠા છે, પણ તે પૂરી પાડવા માટે લાયક પુસ્તક ન હતું, તે ખોટ તમારા પુસ્તકે પૂરી પાડી છે તે પુસ્તકમાં ગુજરાતી પીંગળ શાસ્ત્ર જોડે મળતાપણુ કે તફાવત બતાવવાની કઇ જરૂર નં હતી તમે ઉતરી એ બન્ને ભાષાઓનુ પિંગળ શાસ્ત્ર પરસ્પર ક્યા મળતુ આવે છે અને ક્યા ક્યા તેમા ફેર હોય છે એ બહુ સારી રીતે બતાવી આપી તમારા પ્રયાસની કીમત ને ઉપયોગીતા વધારી છે

આપણા હાલના ગુજરાતી સાહિત્યમા તો તમારો પ્રયાસ ઘણો ઉત્તમ છે એની જોડીનુ બીજુ પુસ્તક મારી જાણમા નથી

દી 'બ.) કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી

(એમ એ એલ [illegible])

અમદાવાદ તા ૨૦-૯-૩૬

તમે મોકલેલા શાયરીના બે પુસ્તકનુ બુક પોસ્ટ મોકલ્યુ છે તે મળ્યુ છે ફારસી અરબી પિંગળ ગુજરાતીમા ઉતારવાના આ તમારા પ્રયત્ન છે તે જોઇ હું ઘણો ખુશ થયો, તમારા એ પ્રયત્નને સંપૂર્ણ સફળતા ઇચ્છુ છુ

(દી. બ.) કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ

સાક્ષરોના અભિપ્રાયોમાંથી -

આ ચોપડી ઘણી આવકારપાત્ર છે અરબી પર્શિયન ૭૬ રચનાના રણછોડભાઇ ઉદયરામ અને દી બ કૃષ્ણલાલ ઝવેરીના પુસ્તકો દુષ્પ્રાપ્ય છે, અને રણછોડભાઇનુ પુસ્તક શિખાઉ માટે સરળ પણ નથી અરબી પર્શિયન ૭૬ રચનાની ભાઇ 'આર'ની પુસ્તિકા એ વિષયની ઉત્તમ પ્રવેશિકા છે ગુજરાતી પરિભાષા વાપરી, આપણા છંદો સાથે સરખામણી કરી યાદ રહે તેવા નમૂના આપી લેખકે વિષયને સરળ બનાવ્યો છે અરબી પર્શિયન પદ્ય રચના સબધી કેટલાક ખોટા ખ્યાલો પ્રવર્તે છે તે આ પુસ્તિકાથી દૂર થશે એવી આશા રહે છે

વિષ્ણુપ્રસાદ ર ત્રિવેદી.

૪ ૧૦-૩૬ M A

કોલેજ, સુરત Professor of English & Gujarati

M T B College, Surat

તમારૂ પુસ્તક હું ઉતાવળે વાંચી ગયો છુ અરબી અને ગુજરાતી પિંગળની સમજ તમે બહુ સરળતાથી આપી છે પુસ્તક પદ્યરચનાના અભ્યાસીને ઘણુ ઉપયોગી થઈ પડે તેવુ લખાયુ છે પણ એ પુસ્તકનો સૌથી ઉપયોગી ભાગ બીજો "પ્રાસ"ને લગતો છે આજ સુધી કોઇ ગુજરાતી પુસ્તકમા યમક યા પ્રાસાનુપ્રાસને લગતી આવી વિસ્તારથી સપૂર્ણ સમજણ આપેલ મે વાંચી નથી એ માટે હુ તમને મુબારકબાદી આપુ છુ, અને ઇચ્છુ છુ કે તમને આ તમારા પ્રયાસમા સપૂર્ણ ફતેહ મળે

મદ્રાસ, લી૦ શુભેચ્છક

૧૬-૧૦-૩૬ (કવિ શ્રી) અરદેશર ફરામજી

[તા ૩-૪-૪૩ના ભાવનગરના મુશાયરામા વંચાએલી ગઝલોમાથી અમુક પંક્તિઓ
અત્રે રજુ કરવામા આવી છે]

—સંપાદક

સ્વાગત ગીત

મેહમાન થઇ અમારા સજ્જન ભને પધાર્યા,
કુર્બાન તમ ઉપરથી જીવન ભને પધાર્યા
દેવા અમોને દુર્લભ દર્શન ભને પધાર્યા,
કરવા અમારૂ આગણુ પાવન ભને પધાર્યા
મનને કરૂ તમારૂ આસન ભને પધાર્યા,
પ્રેમે કરૂ તમારૂ પૂજન ભને પધાર્યા
ઉપવન મહીં ખિલેલા પુષ્પો ઝુકી ઝુકીને,
કે' છે હજાર તમને વંદન ભને પધાર્યા
આજે તમે પધારી અમ આબરૂ વધારી,
કરવા અમારૂ જીવન રોશન ભને પધાર્યા
આપે નિભાવ્યો અમથી કેવો સબંધ પ્રિતે?
પુન બાંધવા પ્રણયના બંધન ભને પધાર્યા
હમેશ આવી રીતે અમ આગણે પધારો
'ઘાયલ' ફરી કહે છુ સજ્જન ભને પધાર્યા
'ઘાયલ'] [પાજો'

— પંક્તિ :—

"તીર ખુદ થઇ ગયુ નિશાન હવે"

–[૧]–

હિંદીઓ થાવ સાવધાન હવે,
બાગ લૂટે છે બાગબાન હવે !
કર્મનુ કોઇને ન ધ્યાન હવે,
બધું છે ધર્મની દુકાન હવે !
નોકને રાખવામા નાક ગયુ
ફક્ત બાકી રહ્યા છે કાન હવે !
ખુમારી ગઇ ન ખાનદાનીની,
મુકાયુ ગિરવી પાનદાન હવે !
રૂપના નિત્ય ખાસડા ખાઇ,
આવી ઠેકાણે દિલની સાન હવે !
છત્ર વંઠારી, અછતમા વરતીની,
પ્રભુ શુ થઇ ગયો નુકશાન હવે !
ટાઇમની હેરફેરમા 'બેકાર',
છટકી ઘડિયાળની કમાન હવે !
'બેકાર'] [ગઢેર

–[૨]–

રોગ પોષુ છુ હું મહાન હવે,
લાગો ઉપચારકો નિદાન હવે !
તેની શીતળ નજરની છાયામા,
થાય છે ઉર્મિયો જવાન હવે !
નિત્ય આવી વસત ખોને છે,
ગુલની ઉદ્યાનમા દુકાન હવે !
આમ કથની મને નથી કરવી,
મૌન સેવી લે તું જબાન હવે !
જામ જોતાજ થઇ ગયો નિર્ભાન,
ક્યા છે પીવાનુ લેશ ભાન હવે ?
'કલીમ'] [ધોરાજી

-[૩]-

— કૃત્ય —

દેહમા ક્યા છે દિલ જવાન હવે,
ક્યા રહી છે એ આનબાન હવે ?
છે જવાનો બધા ચુદા 'ઘાયલ',
તીર પણ થઇ ગયા કમાન હવે !

• • •

નિત કરે છે સ્મિત જહાન હવે,
પૃથ્વિ થઇ ગઇ છે આસમાન હવે !
વર્ષો પહેલા મરી ચૂક્યુ છે દિલ,
કે નથી નામ કે નિશાન ! હવે
તુ વસીને વસાવી દે દિલને,
સત્ય ભાસે છે એ મકાન હવે
હુ તો થાકી ગયો છુ એનાથી,
દર્દ તુ રાખ દિલનુ ધ્યાન હવે
ઝિંદગી હો કે મોત હો 'ઘાયલ',
મારે મન બેઉ છે સમાન હવે

'ઘાયલ'] [પાલ્નેદ

-[૪]-

ત્યાગ નિદ્રા તુ હે ! સુજાન હવે
કેમ ભૂલ્યો છે ભાન સાન હવે ?
પારકાને અમાન દેનારા,
પારકાથી ચહે અમાન હવે ?
સ્વામી આ વિશ્વનો હતો તુ પણ
કાગનુ થઇ ગયો નિશાન હવે ?
આ જગત ક્ષણિકનાબ ચાહે છે;
કઇક આદેનનો પિછાન હવે !
શુગ કથાનક કિતાબ છે 'બિસ્મિલ'
કઇક ગ્રહણુ કરીને જ્ઞાન હવે

–'બિસ્મિલ'] [ધોરાજી

-[૫]-

દર્દનુ કા કરો નિદાન હવે,
ઔષધિનુ તજ્યુ મે પાન હવે
એની પાસે શી રાખવી આશ ?
રે, જવાની નથી જવાન હવે

માછીને માછલી ફસાવી ગઇ
તીર ખુદ થઇ ગયું નિશાન હવે
ચીર દર્શન તણા હવે તો દો,
થઇ ગયુ પૂર્ણ અશ્રુ—સ્નાન હવે.
ભાન 'કિસ્મત' ભને જવુ તારૂ,
તે કર્યા સર્વને સમાન હવે !

'કિસ્મત'] [ભાવ

-[૬]-

કાળ કે સ્થાનના ન બંધન છે
વિશ્વ આખુ છે મુજ મકાન હવે
જ્ઞાન અજ્ઞાન ભેદ એ જાણે
છોડ દિલ જ્ઞાનનું ગુમાન હવે
કોના ગમમા છે ચદ્ર પરદામા ?
કોના વિરહે દીસે છે મ્લાન હવે ?
દાન દો દિલના, દાનની સુજને,
કઇક રાખો ખુદાનુ ધ્યાન હવે
ઝેર અમૃત છે બને જીવનમા
એજ 'સાગર' છે સાચુ જ્ઞાન હવે

'સાગર'] [

-[૭]-

છોડ કાનિલ તું નિરની બાન હવે
તીર ખુદ થઇ ગયુ નિશાન હવે
અશ્રુ બિંદુ નયનથી ટપકીને,
થઇ ગયા મોતીઓ સમાન હવે
આવ્યુ શુ વીજ હસ્તમા તારા ?
કેમ બાળ્યુ તે મુજ મકાન હવે
પહેલા સુમસામ દિલ હતુ કિન્તુ
આશ ફેરૂ વસે જહાન હવે !
સેવા કરવી હો શુદ્ધ સેવા કર
છોડ 'શૌકીન' એવા ગાન હવે

–'શૌકીન'] [

-[૮]-

દર્દને દિલ તુ દે અમાન હવે
તારી એમાજ માન શાન હવે
વ્યોમ કચડી નહિ શકે સુજને

 કારવા

શૌર્ય મારૂ છે પાસબાન હવે
આપદા છે તો પ્રેમ કેરી છે,
શા કરૂ વૈદના નિદાન હવે
મસ્ત '**મસ્તાન**' કર તુ મેહફિલને,
કોઇ રંગીન ગાઈ ગાન હવે
—'**મસ્તાન**'] [બગસરા

—[૯]—

ઊઠશે દિલ મહીં તુફાન હવે,
દર્દ કેરૂ થશે નિદાન હવે
વેદના ખુદ રડે કૃપાઇ ઉર,
કેમ મલકે વિધિ વિધાન હવે ?
અશ્રુથી આગ ઉર તણી શમશે,
કોળશે આ જીવન વિરાન હવે
પાનખર થઇ ચિતા અને ઉપવન,
પુષ્પ કેરૂ થયુ, સ્મશાન હવે
દર્દ સૌ દિલ તણા રડી ઉઠશે,
છોડ '**બેફામ**' તુજ બયાન હવે
'**બેફામ**'] [ભાવનગર

—[૧૦]—

માન રે માન મારૂ માન હવે,
ગીદ તડપાવ મારી જાન હવે
આંખ આ જ્યારથી લડી છે નસ,
દિન થયુ ત્યારથી વિરાન હવે
આશા મારા જિગર તણી ન ફળી,
યૈ અકારી છે આ જહાન હવે
શર્મથી પાણી પાણી થઇ જઇને;
જો રડે આજ આસમાન હવે
જિંદગીને અફળ કરી જાના,
ભૂલ '**ચમકાર**' ના ઇમાન હવે
'**ચમકાર**'] [ભાવનગર

—[૧૧]—

જાગ નિદ્રાથી ઓ જવાન હવે,
દાવમા મૂક તારી જાન હવે,
કયા લગી મરશે ઓમ મૌન વિના ?
કયા લગી ક્રશે ગાનતાન હવે ?
શૌર્યતા કેવી દાખવેલ હતી ?
દે બતાવી ફરી એ શાન હવે
આજ '**ફારિદ**'ની વાણી-જાદુથી,
તીર ખુદ થઇ ગયુ નિશાન હવે
—'**ફારિદ**'] [ભાવનગર

—[૧૨]—

જોર જડવાદનુ જગે જામ્યુ,
મુર્દા રૂહ થઇ ગયુ જહાન હવે
દિલે ના જોશ ના કદમમા જોર,
વ્યર્થ વદના તણા ગુમાન હવે!
બોને શૂરવીર પણ અમન-સૂરા
કયા રહ્યા કો' છે નવજવાન હવે ?
જગથી બેવફાઇથી ઓ ખુદા !
બની '**આદમ**'ને દે અમાન હવે
—'**આદમ**'] [ભાવનગર

—[૧૩]—

જાહો હસ્મત ગુમાવી બેઠો છુ,
છે ફકત નામની ઝબાન હવે
ઉન્નતિ ગર વતનની ચાહો તો,
ખીલવો બાગની દો શાન હવે
જગતને તુ '**નવાઝ**' આહ ભરી,
જાણુજાને જગે છે સાન હવે
—'**નવાઝ**] [ધોરાજી

—[૧૪]—

રૂપ કઇ જાણુ પ્રેમ-શાન હવે!
ભાન નવ ત્યાગ રે' તુ ભાન હવે!
જીવતા જોઇ મે જખ્મો પણ,
કબ્ર થઇ મારી પુષ્પદાન હવે
કોઇ આવી વસો અહીં આવો,
મારૂ ઉજડયુ છે ઘર જહાન હવે
મૂક નિશ્વાસ એમ સારૂ છુ,
વ્યોમ છે જર્જરીત સમાન હવે
જેને મળવુ છે તુજને હે '**કૌસર**',
દિલ મહીં તેનુ વસ્જે ધ્યાન હવે
—'**કૌસર**'] [ધોરાજી

કારવાં

–[૧૫]–

હાથ જોડું છુ મારૂ માન હવે,
હે પ્રિયા ! છોડ મારો કાન હવે !
મારૂ ચપનનો ખાય છે મિસ્ટર,
તીર ખુદ થઈ ગયુ નિશાન હવે !
તે બને છે ઠી રોજ્વી ઘડની,
છોડુ હુ કા સિગાર–પાન હવે ?
ઝેરીનો રસ બનોય ચુસી ને,
એટલાનું કરૂ હુ દાન હવે !
પત્સુરણુ પીગળી અનોપ યતા
કૂપનોના વધ્યા છે માન હવે !

'ગિતાબ'] [ભાવનગર

–[૧૬]–

જાગ ઉઠ જાગ ઓ જવાન હવે
મોડુ મોડુ તો લાવ ભાન હવે !
મારે માટે ગુનમ ભારતમા
છે જીવનને મરણ સમાન હવે
થઇ ગયુ રઢ આપી આપીને
કેટલું કરશો હિંદ દાન હવે !
બાળપણનુ મરણ થતુ ચન્દ્રુ
એ થતા જાય છે જવાન હવે
જાણે પહેલા જહાનમા હુ હતો
દિલમા રાખુ છુ હુ જહાન હવે
કોઇમા એવો થઇ ગયો છુ ગુમ,
મારૂ મળતુ નથી નિશાન હવે
દિલ છે તુટેલ એવુ લાગે છે
ના પડે કાંઇ આ મકાન હવે

'અમીન' આઝાદ] [સુરત

–[૧૭]–

રાખ કંઇ તુ વતનનુ ધ્યાન હવે
શુ સુતો આમ નવજવાન હવે ?
ધન લુંટાયુ છે સર્વ ભારતનુ
રણ થયા છે બધાય રાન હવે
હુંજ ક્યાંથી ભસ્મ હાય થયો
તીર ખુદ થઈ ગયુ નિશાન હવે
બિંદુ વાંનુ હતુ છીપ મહીં,
તાજ પર જે દીસે મહાન હવે
આજ 'નિશાત ગઝનકાર થયો
તુજ ઉપાડે મવિ ઉપાન હવે

'નિશાત'] [ભાવનગર

–[૧૮]–

ગાઉ શુ ? ના રહી ઝબાન હવે
છે વિલાપો ન કંઇ ગાન હવે
શુ વિચારૂ તજી કમાન હવે
તીર ખૂદ થઇ ગયુ નિશાન હવે
મોત શુ પડતીના મહેલને દઉ ?
મંદિરો છે થયા દુકાન હવે !
જગનો બાગ ને સૌરથી પર
છે વધી કબ્ર કેરી શાન હવે
બુ 'સુમન'ની ગઇ, મુરઝાઇ ગયુ
શુ ખુલ્યા મત્ર બાગબાન હવે ?

'સુમન'] [ઘોઘા

કારના /

વાર્તાની વાર્તા યાને

નોવેલ વિષે કંઇક

નોવેલ અને નોવેલ લખવાની રીતને અમે હાલમાં યુરપથી લીધી છે, પરંતુ ઇતિહાસ દેખાડે છે કે એ અમારીજ પ્રાચીન અમાનત છે, જેને અમે પશ્ચિમના અમાનતદારો પાસેથી પાછી લીધી છે. નોવેલનો આરંભ મિથાવી (કલ્પીત) અને જોડકણા કિસ્સાઓથી થયો છે આવા કિસ્સા પ્રથમ કહાણી કહેનારાઓની ઢબે લખી લેવાયા એ પછી એવી પ્રગતિ થઈ કે માત્ર કલ્પનાએજ દોડાવવાનુ ત્યજીને ઐતિહાસિક બનાવોમા રંગો ભરીને દિલચસ્પ દાસ્તાનોની વાત ઉત્પન્ન કરવામા આવી એ પછી નોવેલની પ્રગતિનો ત્રીજો દરજ્જો એવો હતો કે મનુષ્ય જીવનના બનાવો નવીન નવીન ઢબે દેખાડવામા આવે અને તેના વડે જીવન અને સમાજ સુધારણાના પાઠ આપવામા આવે

પૂર્વમા સૌથી પ્રથમ સંસ્કૃતિશાળી દેશ ઇજીપ્ટ છે ઇજીપ્ટવાસીઓવીજ કહાણીઓ લખવાની શરૂઆત પણ સાબિત થાય છે ઇજીપ્ટના ફિરઔનોના પ્રાચીન સમયનો લખેનો એક કિસ્સો, જે આજથી ત્રણ હજાર વર્ષ પૂર્વે લખાયો હતો, એક પપાઇરસ (મિસરીઓનો પ્રાચીન-કાગળ, જે એક દક્ષની છાલમાથી બનાવવામા આવતો હતો) ઉપર લખેલો લંડનના સંગ્રહસ્થાન બ્રિટિશ મ્યુઝીયમમા મૌજૂદ છે એના ભિન્ન ભિન્ન ભાગો જુદા જુદા લેવાયના હતા, પરંતુ તેનો સંપૂર્ણ તરજુમો સૌથી પ્રથમ મિસરની વિદ્યાઓના મશહૂર સંશોધક ડૉકટર બરવગરી જર્મન ભાષામા કર્યો, જે ઈ સ ૧૮૬૫મા પ્રગટ થયો હતો આ કિસ્સાને મિસરી શાહી દરબારના એક બનાવો લખનારે મીસરી ફિરઔન "રામીસસ" (બીજા)ના પુત્ર અને વલીઅહદ "સતી મની ફાતહ"ના આનંદ માટે લખ્યો હતો

આ કિસ્સાની લખાણ શૈલી અને સાહિત્ય ખૂબી વિષે જર્મન સંશોધક મી ઇમાનોઅલ લૂપ લખે છે કે, "લખાણની શૈલી સાદી અને સાફ છે, જોકે કવિત્વના વિચારોથી ખાલી નથી, પરંતુ એ છતા એ સાદી અને સરળ છે એનુ લખાણ પણ તેજ રંગનો નમૂનો છે, જે પ્રાચીન પ્રેરણાત્મક પુસ્તકો ખાસ કરીને તૌરાતમા મળે છે, અર્થાત અનહદ સફાઇ અને સાદાઈ"

આ પ્રાચીન કિસ્સાનો પ્લોટ એ છે કે, "બે ભાઇ છે, મ્હોટા ભાઇની ઔરત ન્હાના ભાઇ સાથે તેજ વર્તાવ કરે છે, જે પૂતયફાર (અઝીઝે મિસર)ની સ્ત્રી ઝુલેખાએ હઝરત યુસુફ (અલૈ૦) સાથે કર્યો હતો તે તેને પોતાના પતિની નઝરમા ગુનહગાર અને પાપી સાબિત કરે છે, છેવટે ન્હાનો ભાઇ મ્હોટા ભાઇની બ્હીકથી ઘર ત્યજીને નાસી જાય છે અને સૂર્ય દેવતાની મદદથી મનુષ્યનુ ખોળીયુ ત્યજીને એક વિચિત્ર પ્રકારનુ નવુ ખોળીયુ ધારણ કરે છે હવે સાચો બનાવ મ્હોટા ભાઈની જાણમા આવે છે તેની મક્કાર ઔરત પોતાના કર્તવ્યની શિક્ષા ભોગવે છે જે પછી ન્હાનો ભાઇ ફરીથી મનુષ્ય સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને બન્ને ભાઇઓ મહબ્બત સાથે મળે છે મ્હોટો ન્હાનાની કદ્ર અને ન્હાનો મ્હોટાનો અદબ કરે છે, અને પરિણામે મ્હોટા ભાઇ પ્રગતિ કરીને અઝીઝે મિસર બની જાય છે"

આ મિસરી કિસ્સા સિવાય ખાત્રી પૂર્વક સાબિત છે કે ઇરાન અરબસ્તાન અને અન્ય પૂર્વના દેશોમાં ઘણા પ્રાચીન કાળથી ખિયાલી (કલ્પીત) અને જોડકણા કિસ્સા-કહાણીઓનો સામાન્ય રિવાજ ચાલ્યો આવતો હતો. તેમની પાસેથી યૂનાનીઓ (ગ્રીકો)એ કિસ્સા કહેતા અને કિસ્સા લખતા શીખ્યા, પછી યૂનાનીઓ પાસેથી રોમનો શીખ્યા. સૌથી પ્રથમ લેટિન ભાષામાં યૂનાનીઓના દાસ્તાન "અરસ્ટાઈડીઝ" નું ભાષાંતર ઘણી કાળજીપૂર્વક થયું. આ ભાષાંતર તે સમયમાં થયું જ્યારે રોમનોમાં સત્તા પોતના હાથમાં લેવા માટે આપસમાં ખૂનરેઝી થઇ રહી હતી. મારયૂસ અને સયના એક બીજાના લોહી તરસ્યા થઈ રહ્યા હતા. રોમનોએ આ કિસ્સાને ઘણો જ પસંદ કર્યો અને એમનામાં વાર્તા કહેવા અને લખવાનો રિવાજ વૃદ્ધિ કરવા લાગ્યો.

મુસલમાનો (અરબો)એ પોતાના સમયમાં વાર્તા લખવાની કળા કોઇ બીજી કૌમ પાસેથી લીધી નથી, કેમકે ખુદ એમનામાં વાર્તા કહેવાનો મોહક રિવાજ હતો. અરબોના અજ્ઞાન કાળમાં તેમનામાં વાર્તા કહેવાની મેહફિલો ગોઠવાતી હતી. અરબોની ઘણી વાર્તાઓનો સંગ્રહ 'અલિફ લૈલા' (એરેબીઅન નાઇટ્સ) છે જે આખી દુન્યાની વાર્તાઓથી વિશેષ વખણાએલી અને દરેક કૌમ તથા દેશમાં પ્રચાર પામી છે. અલિફ લૈલાના મૂળ લેખક અથવા સંપાદકનું નામ કોઇને ખબર નથી, પણ કહેવાય છે કે ફારસી કિસ્સા 'હઝાર અફસાના'થી લેવાયલી છે. આ કિસ્સો સસાનીઓના સમયમાં ઇરાનમાં પ્રચલીત અને ઇરાનીઓમાં ખાસ પસંદગી પામેલો હતો. પરંતુ જો એ સત્ય પણ હોય તો અરબોએ તેને એવી ખૂબી સાથે લીધો છે કે તેમાં ઇરાની રીતરિવાજોનું નામ નિશાન નથી. નિર્મળ અરબી રહેણી કરણી અને બગદાદના અબ્બાસી ખલીફાઓની ઉચ્ચતમ સભ્યતાનો નમૂનો છે. પરંતુ કમાલ એ છે કે એના ભિન્ન ભિન્ન કિસ્સાઓમાં એવા એવા અજીબ અને નવીન જીવનના બનાવો દેખાડવામાં આવ્યા છે કે અરબી રીત રિવાજો હોવા છતાં દરેક કૌમ અને દરેક ભાષામાં જઇને બધા કિસ્સાઓથી વિશેષ દિલચસ્પ સાબિત થઇ જાય છે.

અંગ્રેજી નોવેલોની શરૂઆત રોમન નોવેલોના ભાષાંતરથી થઇ, જેનાથી ઇંગ્લાંડના ઘણા પ્રાચીન અને સારામાં સારા નાટક લેખકોએ પોતાની કૃતિઓ માટે ભિન્ન ભિન્ન વાર્તાઓના પ્લોટ લીધા છે. પરંતુ એ મ્હોટે ભાગે રોમનોના આગ્રહ પસંદ હાસ્યરસ અને કરૂણારસથી લેવાયેલા છે.

એજ ખિયાલી કિસ્સાઓથી ઐતિહાસિક નોવેલોનો આરંભ થયો. કોઇ એમ અથવા યુદ્ધના બનાવને વધારી ઘટાડીને એવી રંગીન ઢબમાં લખવામાં આવતો કે વાર્તાથી વિશેષ મઝા ઇતિહાસમાં ઉત્પન્ન થઇ જતી.

રાણી ઇલીઝાબેથના સમયમાં સ્પેઇનની નોવેલોના ભાષાંતર થયા જે અરબી સ્વભાવને મળતા હતા. એમનો પહેલો ભાષાંતરકાર "જોન બે લયા" હતો જેની શૈલીમાં કોઇ પ્રકારની રંગીની અથવા ભાષા લાલિત્ય ન હતું.

સત્તરમી સદીના મધ્યમાં મિસિસ અફરા બહને નવીન શૈલી શરૂ કરી. વાર્તાઓમાં ઇન્સાની રીત રિવાજ અને ઘરની ઝિન્દગીના નવા નવા નમૂના દેખાડવામાં આવ્યા. એજ સમયમાં મિસિઝ મનને નામે એક અંગ્રેઝ બાનુએ પોતાની નોવેલો વડે ગ્રે વખતની પ્રચલીત બદફાઇઓના નમૂના દેખાડ્યા અને બધા લેખકો એનેજ પગલે ચાલવા લાગ્યા.

લેખાંક ૮મો

હું, મિયાં ને તિસ્મારખાં

લેખક "શાન્ત"

ધૂમ તડકામા રવિવારની બપોરે મિત્રને મળવા ગયો દૌનતખાના આમાદી શહેરથી દૂર એકલ ડઉિયા મકાનમા હતી ડામરની સડકનો તાપ, ખુલ્લા મેદાનની ધૂળ અને એ લાબા રસ્તાનો પથ માથે પડયો જનાપ ઘેર ન હતા પોતે ગ્રેન્જ્યુએટ એટને લાયબ્રેરીના પુરા ભક્ત હતા વળીના, ત્યા તપાસ કરી પણ 'પતા ન દારદ' બજારમા થોડે ચાલ્યો ત્યા માનવ મેદનીમાથી રસ્તો કરતા ભાઇ સાહેબ દેખાયા બે આગળીઓમા બે બાળકો હતા "સ્ટાફની સાથે અત્યારે કયા ?" "બાળકોના બુટ ખરીદવા છે, ચાલો તો જરા બાટા કપનીમા જઇ આવીયે" બુટ વિવિધ તરેહના સામે ઢગબધ આવી પડયા આ બટનવાળા, દોરીવાળા, સ્લીપર, પગરખી, 'બસ બસ આની કીમત બે પદર આના, પેલાની ત્રણ પદર આના, જુઓ, આ ઓઇન કનોય, અદરની સફાઇ'' પગાર ટુકો ને આ કીમત આકરી, મારા દોસ્તે કહ્યુ "જરા કટલરી બજારમા તપાસ કરીએ" સકડી દુકાન અને સારો સ્ટોક હતો કેટલીએ જોડ ફેરવી, તેમા એક બાળકને ફીટ થાય તેવી જોડ મળી બીજા ગ્રાહકો ચપલ, બફ સેંધર, રગીન એવી એવી માગણીમા સાજ પડી ગઇ એક બાઇ ત્રણ બાળકોને લઇ આવી, "બા મને આ" "બા આ સોનેરી ગમે છે" સ્થૂળ શરીરથી રોકાતી જગ્યા મારા મિત્રે ખાલી કરી ત્યારે દીવાટાણુ થઇ ગયુ, ટૂંડી યુવતીઓ, લેડી ફેશન–ચપન પહેરતા જુવાનીયા, કોઇ અપ–ટુ–ડેટ સા'બ, સૌથી દુકાન ઉભરાવા લાગી મે કહ્યુ "ચાલીશુ ?" "અરે આ બાળકી રાતભર મને સુવા નહિ દે એને સુદેદ બુટ બીજેથી અપાવુ " "કાને લેજો ભાઇ, કાને તો બીજા બે બાળકોને અપાવવાના છેને" મે તો રસ્તો માપ્યો મારા બાળકો પણ ઘેર વાળુ માટે "બાપુ"ની વાટ જોતા બેસ હતો "બાપુ, બીસ્કીટ લાવ્યા ? પીપરમેટ ? બાપુ મને પેડા બહુ ભાવે !"

• • •

તિસ્મારખા, લાકડાની તપાસમા ઘણીયે વખારો ફર્યા બીબીએ તાકીદ કરી હતી કે જો લાકડા ન આવ્યા તો ખાણુ નહિ પાકે તિસ્મારખા હતાશ થઇ ગયા, "સાલી, ચેહ લડાઇ તો લકડે, છાણે કોલસે સબમે ઘુસ ગઇ, લકડે રૂપેકે એક મણ કોલસે ચારરૂ પે મણ!. જલાના કયા ?" સુધરાઇ ખાતા તરફથી સુકા ઝાડની હરાજી થાય છે તે સસ્તા પડે છે "વોહ તો કાગડુનો કે દોસ્ત વગેરે પેશતર ખરીદ લેતે હય" મિયા સાહેબની બેઠક સૈયદ સા'બ લાકડાવાળાને ત્યા હતી ભાવ ગામથી દોઢો, "લકડે લીને, મકકાર' બાતે, ઝાહેરી મરતાવ, માનમે દગાબાઝી–વોહ ઉન્કી રફતાર હય, "મિયા, કયા સમઝો તુમ ઇન બાતોકો ?" તિસ્મારખા, જરા જઝબામા આવી ગયા મિયા સાબે ઘણી વકીલાત કરી કહ્યુ, "જરા દેખોગે ઉન્કી ઉમ્ર કો, સુફેદ લબી દાઢીકો, લાલ ગિનકૂમે લટકતે કુર્આન કો, નમાઝકી પાબદીકો, યેહ ગરીબ મઝદૂરોકી પરવરિશકો'

"અજી, દેખા હૈ ઉન્કો ? સરદીમે એક ફકીરકો કોલસે બિજવાયે થે તો બિલકુલ છોટે ટુકડે ઠોક મારે યેહ કબ્રસ્તાન પુરાના હય, જમાતસે કોર્ટ લડે ઔર બાપદાદાકા બના લિયા, બનાવી લકડેકી દુકાન, ઔર જગે ફકીરોકા

કિરાયેસે દેદી ઔર બીચારોસે લકડે કટવાને, ઔર કમ દામસે મઝદૂરી લેની ક્યા હુઆ જુમ્મા કે દિન પહેલી સફમે બૈઠ ગયે? ક્યા ઇબાદત મહાદી ખત્મ હો ગઈ? અલ્લાહકી ફરમાબરદારી નમાઝ તક હય? ઔર બાકી મા'અમલાતમે, દુનિયા સાઝીમે ઇસ્લામી ઇબાદતકા તરીકા તર્ક કર દેના?"

• • •

મગરો, ત્યા જબરો રસાયો રહેતો સંજોગોવસાત મસ્જિદ મેદાનમા એકલીજ બાકી રહી અંદર, ગુનાબ, ચંપા અને અન્ય ફૂલઝાડ હતા ગરમીમા ઠંડક રહેતી, ખામોશ વાતાવરણમા કદી ત્યા નમાઝ પઢવી બહુ ગમતી મૌલ્વી સા'બ આઠ દાયકા વિતાવી ચૂક્યા હતા વિક્ટોરીયા રાણીનો ઝમાનો જોયો હતો હીંદુસ્તાન ફર્યા હતા મહાન વિગ્રહમા ફ્રાંસ પણ ગએલા મસ્જિદની આબાદી તેમ નેજ આભારી હતી

ત્યાની કોટડીમાં એક પ્રોફેસર ભાડે રહેતા પોતે મુસ્લિમ અને ઈંગ્લીશ-ફ્રિસ્તના હતા મૌલ્વી સા'બ અઝાન દેતા તો 'સાહેબની નીંદમા ખલેલ પડતી કુર્આન શરીફની તિલાવતથી Disturbance-અડચણ પડતી મૌલ્વી સાથે ઝગડો થતો લાનત મલામત થતી અલ્લાહની કુદરત, સાહેબની નોકરી ગઈ ઝાડુવાળીના ચાર માસના પૈસા ન દીધા ને આખરે ઝાડુનો માર પડયો ઝલીલ થઈને જવુ પડયુ

• • •

પ્રેસવાળા દોસ્તને ત્યા હુ બેઠો હતો ગેરવાસી ને સદમા બે ગૃહસ્થો આવ્યા મ્યુનિસીપાલીટીના ઇલેક્શનની ધમાલમા હતા મુલાકાત થઈ છાપાવાળાથી હેડ લેજીસ્લેટીવ એસેમ્બ્લી સુધીની લાગવગની વાતો કરી

ઇલેક્શન વખતનો ઠાઠમાઠ જબરો હ મોટર ને વાહનોની હકડા ઠઠ જામી હ વોટર Voterની આગના સ્વાગતા બાળકા બંદોબસ્ત હતો ગામના ફકીરો, અ લુના જે આવે તેને વોટ માટે લે આવતા ચાર લાખની આબાદીમા ત્રે હજારની મુસ્લિમ વસ્તી હતી, કાઉન્સી ખુરસીના મોહે હરીફાઈ જમાની હતી

મિયા સાહેબને આ પરિચય વધે તે શેરવાનીવાળા શખ્સ પીરભાના હતા "મુરીદ ને ત્યા રહેતા બાઇનો મદ પરદેશ " બાબા ચાલીશ વર્ષે પણ બ્રહ્મચારીજ હ બિસ્કુમા ગોખનો હતો લીલુ કપડુ હતુ મોસાન બત્તી થતા અ વાદની ? થતી ચ હ પાણી મળતા

સુટવાળા શખ્સ બાપના વારસામા ' મકાનમા રહેતા, નોકરી ધંધો હતો પીરભાના ને આ જનાબ પ્રગતિ સાધક વિચ હતા કહે કે એક સીનેમા કંપની સ તેમા મુસ્લિમોને કામ મળે, નહી થાય તેમ કૌમની કેળવણી અને તરક્કીનો પ્રશ્ન થઈ રહે!

મિયા સા'બ બન્નિતભવથી હળી પ મુરીદ બની જઇએ તો ભલા કેટલો પહોંચે! દાદર ઉતરતા, નિરમારખા એ ના પાટીયુ વચાયુ ઝાખા અક્ષરોમા લ અને ઉંચે ટાંગેલુ એ બોર્ડ પીરભાઈની મનોવૃ દર્શાવતુ હતુ -

"પીરબાબા તાવીઝ દોરા ધાગા મંતર, રમલ, નજુમ, ભૂત પ્રેત આ વિગેરે વિગેરે "

• • •

રાંદેર : મુસ્લિમ—શાદી, અને જન્મ—મરણ.

શાદી

તા ૧૯-૪-૪૩ મોહમદ કાસમ પીપરડી—મરયમબીબી મોહમદઅલી મદારી

તા ૨૨-૪-૪૩ ઈબ્રાહીમ અહમદ ઈબ્રાહીમ ભાઇમીયા—ખદીજાબીબી ઇબરાહીમ યૂસફ ખોટાવાલા

તા ૨૯-૪-૪૩ મૌલવી સૈયદ અબ્દુર્રહીમ સૈયદ અબ્દુલકરીમ લાજપોરી—ખદીજાબીબી શેખ ગુલામ રસૂલ ગુજરાતી

તા ૨૯-૪-૪૩ અહમદ મોહમદ ગુલામ જેનાની નાખુદા ભરૂચા—મરયમ બીબી હાજી મોહમદ અહમદ સુરતી

તા ૨-૫-૪૩ કાસિમ હાશિમ ઔલિયા—હફસાબીબી યૂસુફ આઝમ પીપરડી

તા ૮-૫-૪૩ રહીમખા હબીબખા રેહમાનખા-સારાબીબી શેખ હબીબ શેખ મુન્તુદ્દા

જન્મ

૧-૪-૪૩ હુસેનખા ઇમામખા છોકરી હાજરાબીબી

૧-૪-૪૩ શેખ ગુલામનબી ગુલામમોહમદ—છોકરી ઝોહરાબીબી

૩-૪-૪૩ ગુલામ મોહમદ હુસેન—છોકરો યાકૂબ

૪-૪-૪૩ કાસમ ગુલામ મેહમદ હાસ છોકરી ગબીયાબીબી

૭-૪-૪૩ મોહમદ અહમદ અશરફ—છોકરી હાજરાબીબી

૮-૪-૪૩ રસૂલ મોહમદ—છોકરો ગુલામ

૮-૪-૪૩ ઇસ્માઇલ ઇસુફ મન્સુર પેટીવાલા—છોકરી અસ્માબીબી

૮-૪-૪૩ ઇબરાહીમ ગુલામ મોહમદ સાદે—છોકરી ઝૈનબબીબી

૧૩-૪-૪૩ હુસેન મોહમદ—છોકરો ગુલામ હરીદુદ્દી

૧૫-૪-૪૩ ઇબ્રાહીમ અહમદ બનાગી છોકરો અહમદ

૧૫-૪-૪૩ સુલેમાન ઇસ્હાક મુંગર—છોકરી આમાબીબી (જન્મ પછી ગુજરી ગઇ)

૧૫-૪-૪૩ આગીયા ઇબ્રાહીમ—છોકરી અમુબીબી

૧૭-૪-૪૩ શેખ કાસમ ગુલામ હુસેન—છોકરો શેખ મોહમદ

૧૮-૪-૪૩ મુન્શી આદમજી સુલેમાન—છોકરો ઉમરજી

૧૮-૪-૪૩ અબ્દુર્રઝાક અબ્દુલ લતીફ—છોકરી રેહમત બીબી

૨૦-૪-૪૩ હાફિઝ ઇસ્માઇલ હાફિઝ સાલેહ—છોકરી ફુમૈદાબીબી

૨૧-૪-૪૩ કરીમમીયા ગનીમીયા—છોકરો ઇબરાહીમ

૨૨-૪-૪૩ યાકૂબ કાસમ આરેફ લામ—છોકરી ખતીજાબીબી

૨૫-૪-૪૩ ઇબ્રાહીમ મહમદ માજુ—છોકરી આયશાબીબી

૨૭-૪-૪૩ હાજી આઝમ મોહમદ નાખુદા—છોકરી હાજરાબીબી.

૨૮-૪-૪૩ ગુલામ રસૂલ છોટુ—છોકરો મોહમદ

૩૦-૪-૪૩ કાસમ છોટુ બગરચી—છોકરો યાકૂબ

મરણ.

૪-૪-૪૩ ઇસ્માઇલ ઇબરાહીમ પટેલ ભરૂચવાલા ઉ વ ૨૨

૭-૪-૪૩ રેહમતબીબી શેખ હુસેન ભરૂચીની છોકરી ઉ વ ૭

૧૧-૪-૪૩ ખદીજાબીબી ઇબરાહીમ આઝમ બાવામીયાની છોકરી ઉ વ ૬૦

૧૨-૪-૪૩ પ્યારીબીબી ઇસાક સરગની ઔરત ઉ વ ૬૦

૧૩-૪-૪૩ ઇસ્માઇલ ઇબ્રાહીમ ખાડીવાલા ઉ વ ૧૬

૧૩-૪-૪૩ ફાતમાબીબી સૈયદ અ કરીમ સયદ અબ્દુલ્લાહની છોકરી ઉ વ ૩

૧૪-૪-૪૩ કુલ્સમબીબી આરેફ પેચની છોકરી ઉ વ ૮૦

૧૬-૪-૪૩ રેહમતબીબી શેખ કરીમ હુસેન ઝોલપાડીની છોકરી ઉ વ ૨૫

૧૭-૪-૪૩ હાજી અહમદ મોહમદ યુસુફ ઇસ્માઇલ ઉ-વ ૫૦

૨૦-૪-૪૩ ઇસ્માઇલ હાશમ ભેમાણીયા પ્યાટકી ઉ વ ૩૨

૨૦-૪-૪૩ ખદીજાબીબી મોહમદ કાસમ છગા બનામીની છોકરી ઉ વ ૮૫

૨૧-૪-૪૩ ફાતમાખાનમ સરદારબેગ અમીરબેગની છોકરી ઉ વ, ૫૦

૨૩-૪-૪૩ હાજી મોહમદ આરેફ મુલ્લાં ઉ વ ૫૦

૨૫-૪-૪૩ ખદીજાબીબી આરેફ ઇસ્માઇલ નાખુદા ભરૂચાની વિધવા ઉ વ ૫૨

૨૮-૪-૪૩ અહમદ મુન્તુદ્દા ફાધાર ઉ વ ૪૨

૩૦-૪-૪૩ છનનખાનુ મનેક અહમદ મલેક મુરાદની ધાગીયાણી વ ૫૨

૩૦-૪-૪૩ કુલસમબીબી અહમદ બનુ બાસુકાની છોકરી ઉ વ ૫

૩૦-૪-૪૩ છનનખાનુ આઝમ હામેદ ડોક્ટરની ઔરત ઉ વ ૮૦

વીણેલાં ફૂલ

એ. જી. સોરઠીયા (જુનાગઢ)

- કદી ન પડવામા નહિ પરતુ પડયા પછી ઉઠવામા આપણી મે મમાએલી છે
- કેળવણી સપત્તિ સમયમા ભુષણ રૂપ બને છે, અને વિપત્તિના આશ્રય સ્થાન બને છે
- સમજુ માણસ પોતાની જાતને દુન્યાને બધ બેસ્તી બનાવે છે, અણસમજુ માણસ દુન્યાને પોતાની જાતને બધ બેસ્તી પ્રયત્ન કરે છે
- જેવી રીતે ઝરાઓમાથી નદીઓ બને છે, અને નદીઓ સમુદ્રમા થાય છે તેવી રીતે ખરાબ ટેવો અદ્રશ્ય રીતે વૃદ્ધિ પામે છે
- માયાળુ સ્વભાવ શાન્તદાયક ઔષધની ગરજ સારે છે તે દુખમા રૂપ હોય છે, અને અભિમાનને દૂર કરે છે
- પ્રારબ્ધ કદાચ તમને નીચે પાડી દે, પરંતુ હમેશને માટે તે નાશ નહિ કરે
- ન્હાનું ન્હાનુ ખર્ચ કરવાથી સાવધ રહો એક ન્હાનુ બાકોરૂ વહાણને ડુબાડશે
- હૃદય વિનાના શબ્દો કરતા, શબ્દો વિનાના હૃદય વડે, પ્રાર્થના એ વધારે સારૂ છે
- ખુશામત એ એક જાતનુ ખરાબ નાણું છે, જેને માણસોની ચલણી નાણુ બનાવે છે
- ચિન્તા એ મુશ્કેલીઓ ઉપરનુ મુદ્દત પહેલા ભરવામા આવતું વ્યાજ

[અ મેળી ઉ

Printed by Maganlal Mangaldas Patel, at The 'Gangotri' Printing P... Kanpith, Khand Bazar, Surat
Published by Asum Ahmed Esmail 'Vahshi' for Vahshi Sahitya K..., Tower Road, Surat.

'ઈતિહાસ હજામનો'

કુમાર તણા હસ્તે થઈ ખગ તણી હજામત,
ને રોકના હાથે થઈ નોકર તણી હજામત
ખીનાખ તણા અસ્ત્રે થઇ શીર તણી હજામત,
દિલદારને હાથે થઇ દિલખર તણી હજામત
એક્સ્ચેન્જની નીતિથી થઈ જર તણી હજામત
પુટ-ફાટ થકી થઇ ગઇ ઘર, ઘર તણી હજામત.

*   *   *

આયાત થઈ પછી તો બમ મેહરી રેઝરની,
અલમેલી એ હજામત રાણી થઇ ઘર ઘરની
હાથે કરીને લોકો બન્યા હજામ ભાઈ,
ને વિસરી ગયા સૌ નિજ સ્નેહ કે સગાઈ।
મન ભાવતુ કો બોને, મન ફાવતુ કો છોલે,
કનજુગમા હજામોની નવ આવતુ કો તોલે।

—'બેકાર'

જુન

તંત્રી 'વર્ષી'

૧૯૪૩

જુન
૧૯૪૩

તંત્રી
"વહશી" રાંદેરી.

અનુક્રમણિકા.

લવાજમ—હિન્દ અને સીલોન રૂ. ૪, બર્મા રૂા ૫, પરદેશ શી ૮

છુટક નકલ પાચ આના

"કારવા" દર અગ્રેજી મહીનાની પદરમી તારીખે પ્રગટ થઇને તેજ દીવસે પોસ્ટ કરવામા આવે છે રપર ઉપરનો ગ્રાહક નબર નોધી રાખો .પત્રવ્યવહાર વેળા તે જરૂર લખશો હિદના ગ્રાહકોએ અક નહી મળવા ફરિયાદ તેજ માસની તા ૨૫ મી સુધીમાં કરવી પત્રવ્યવહાર રાંદેરના સરનામે નહીં કરતા સુરત કરવો. મનીઓર્ડરની નીચેની કુપન ઉપર મોકલનારે ગ્રાહક નબર, નામ સરનામુ લખવા ચુકવુ નહી મનીઓર્ડર કે બ્રીટિશ પોસ્ટલ ઓર્ડર ઉપર નીચે મુજબ નામ ભરવુ.

VAHSHI SAHITYA KARYALAYA

પુસ્તક ચોથુ * અંક ૧૦મો

"નઝમે કુર્આન"

[સૂરએ ફાતેહા]

[૭૮૬]

"શુરૂ ઉસ નામસે કરતા હૂં નેક અન્જામ હૈ મેરા,
યેહી અલ્લાહ—રેહમાનો—રહીમ—આરામ હૈ મેરા'

[૭૮૬]

ખુદાવન્દે જહાં હૈ ઔર જહાંકા પાલને વાલા,
કે જિસકી જાત રેહમતને કિયા ઝુ મતના મુહ કાલા

ક્યામતમા વોહ માલિક જાનતા હૈ ગમ કયામતમા
કે જો બાગે કરમ હૈ ઉસકી ઐવાને અદાલતમા

તુઝકો દેતે હૈ સબ અપના બના લેતે હૈ બાત અપની,
કે તેરી બન્દગીમેં ઉમરકો દિન અપના વ રાત અપની

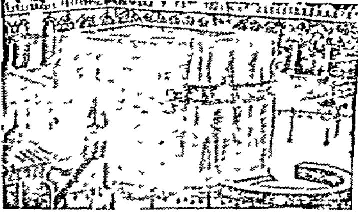
તુઝીસે માગતે હૈ જબ ઝરૂરત પેશ આતી હૈ,
તુઝી દેતા હૈ રાહત, જબ મુસીબત પેશ આતી હૈ

બના દે ગમ ગીની ઔર રોઝી અગે શોગોંકી
કે જિનકો તુને અપની નેઅમતોમેં સરફરાઝી દી

ગઝબ આનકા ઇનસાનોકે રસ્તોમેં બચા લેના,
બચા લેના હમે ગુમરાહ રાહોમેં બચા લેના

ઝબાં તાઈદ કરતી હૈ તો દિલ 'આમીન" કહેતા હૈ
તેરી આંખોમેં તુઝકો દેખનેકો ખુરમ દ રહેના હૈ

અનુવાદક 'ગાલિબ" દીની, નિઝામી, બડોદવી

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અલ્લાહ તઆલાનાં ફરમાન (કુર્આ-

મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સ

(૨૫૦) બેશક જેમણે કહ્યુ અમારો પરવરદિગાર અલ્લાહજ છે ફરી તે પર કાય રહ્યો તો તેઓના ઉપર ફરિશ્તા ઉતરશે (અને કહેશે) કે તમે ડરો અને દિલગીર ન થાઓ અને તે જન્નતની ખુશખબરી સાભળો તમને વાયદો હતો (કુર્આન)

*   *   *   *

૨૫૧) (હે નબી !) તેમને નજીકમા આવનાર દિવસ (કિયામત)થી ડરાવ, જ્ય કે દિલ ગળામા આવી જશે તો તેઓ દબાવતા હશે (અને) ગુનેહગારોનો કોઈ દોસ્ત કે કોઈ એવો ભલામણ કરનાર નહિ જેની વાત માનવામા આવે (કુર્આન)

*   *   *   *

૨૫૨) જે માણસ નેકી કરે છે તો તે પોતાનાજ માટે અને જે બદી કરે તો તેનો વબાલ તેનાજ ઉપર પડશે, અને તારો પરવરદિગાર બદાર પર ઝુલ્મ કરનાર નથી (કુર્આન)

*   *   *   *

૨૫૩) અને જે કાઈ આફત તમને પહોચે છે તો તે તમારાજ હાથોની કમાણી બદલો છે અને ઘણાખરા ગુનાહોને તો તે (ખુદા) માફ કરી દે છે (કુર્આ

*   *   *   *

૨૫૪) આકાશો અને પૃથ્વીનો બનાવનાર (તેજ) છે, તેણેજ તમારા મ તમારામાથીજ જોડા બનાવ્યા અને પશુઓમા પણ જોડા, (બનાવ્યા એવીજ રીતે તે ખુદા તમને ફેલાવે છે, તેના જેવી કોઈ વસ્તુ ન અને તેજ સાભળનાર જોનાર છે (કુર્આન)

ઈસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુલ્લાહ સ

મૌલાના અબ્દુ

(૨૫૦) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે કોઈપણ મુસલમાનને કોઈ મુસીબત પહોચે છે તો તેના બદલામા અલ્લાહ તેના ગુનાહ દૂર કરે છે તે એટલા સુધી કે કાટો ભોકાવાથી પણ (સહીહૈન)

× × × ×

(૨૫૧) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે હે જુવાનો ! તમારામાનો જે કોઈ નિકાહ કરવાની શક્તિ રાખતો હોય તે નિકાહ કરે કારણ કે એ આખને (બૂરી નજરથી) રોકનાર અને શરમગાહને વધારે સભાળ કરનાર છે અને જે નિકાહ કરવા શક્તિમાન ન હોય તેને જોઈએ કે રોઝા રાખે કારણ કે એ તેના માટે ખસ્સી કરવા સમાન છે (સહીહૈન)

× × × ×

(૨૫૨) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે ઓ આદમના દીકરા ! હાજત કરતા વધુ માલને ખર્ચ કરવો તારે માટે બેહતર છે અને તેને રોકી રાખવો તારે માટે બુરૂ છે અને ઘરવાળાઓના કૂત જેટલુ રાખવા પર તને કઈ ઠપકો નથી (બુખારી)

× × + ×

(૨૫૩) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે ગનીપણુ દુન્યાના સાધનોના વધારાથી નથી પણ ગનીપણું તો નફસની બેપરવાઈથીજ છે. (સહીહૈન)

× × × ×

(૨૫૪) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે ઓ ખત્તાબના દીકરા ! જા, લોકોમા પોકાર કરી દે કે ખચીત ઈમાનવાળાઓ સિવાય કોઈ જન્નતમા જશે નહિ. (મુસ્લિમ)

આવાઝકી દુન્યાકે હેલ્લો ! અત્યારે ઉનાળો ચાલે છે, ઉનાળા સાથોસાથ વાતાવરણમાં ગરમાગરમી અમુક જણાઈ રહી છે. [illegible] મોરચો ટાઢો જણાય છે. પશ્ચિમ યુરોપનો મોરચો તો ઉઘડે ત્યારે ખરો. પ્રધાન પણ [illegible] પડ્યો છે. આગમન માટે પણ રાહ જોવાઈ રહી છે. એક તરફ ચીનના મોરચે જરા ગરમી દેખાય છે. બાકી તો ચારે તરફ લશ્કરોના ટોળાં અને દારૂગોળાના ગંજ ખડકાઈ રહ્યા છે. અત્યારે આખું જગત ભારેલા અગ્નિ જેવું થઈ પડ્યું છે. એમાંથી ક્યારે ભડકો ઉઠે તેની રાહ જોવાઈ રહી છે. ભડકો તો એક દિવસ ઉઠશે જ. પણ યુરોપનો મોરચો જેમ ટાઢો છે એમ હિંદનું વાતાવરણ ટાઢું નથી. [illegible] ગાંધીજીના [illegible] નિવેદનોથી હિંદમાં ઠીક ઠીક ગરમી અનુભવાઈ રહી છે. પણ ગાંધીજીના ઐતિહાસિક ઉપવાસે આપણા વાતાવરણમાં ઠીક ઠીક ગરમી જમાવી અને જુદા જુદા પ્રાંતમાં ઉભા થતા 'હરી ભરી હરી [illegible] ભાનુમતીના કુણબા જેવા' પ્રધાન મંડળોએ પણ ઠીક ઠીક ગરમી પ્રગટ કરી છે. ટયુનીશીયા ઉપર જીત મેળવી, અને હવે ઉત્તર આફ્રિકા આખાને લડીને વિજય પ્રાપ્ત કરનાર [illegible] ઠીક ઠીક પ્રશંસા થવા લાગી છે. સાથે હિંદનો નવો વાઈસરોય કેવો ગોરો નીમાશે તેની આગાહી પણ વિચારી [illegible] ખૂબ [illegible] કરી રહ્યા છે ત્યારે [illegible] તો અનાજની [illegible] આપ- [illegible], [illegible] પાણી [illegible] અને [illegible] પ્રગટ [illegible] રહ્યા છે.

આથી મધ્ય દેશી [illegible] તુકડા [illegible] પણ વાતાવરણમાં [illegible] નાના [illegible] ઉપરાંત [illegible] થતી જાય છે, [illegible] છે. લગ્નના [illegible] પણ ખૂબ જોરશોરથી [illegible] પડે [illegible] પર [illegible] ગઈ ! [illegible] લગભગ [illegible] છે [illegible] ગયા છે [illegible] ખૂબ [illegible] છે ને [illegible] જગત [illegible] આમ જગત [illegible] એમાંથી નુકસાન [illegible] લાગ [illegible] હિંદને [illegible] તો [illegible] એમ લાગતું નથી. હિંદી [illegible] !

●

આવાઝકી દુન્યાકે હેલ્લો ! [illegible] આપણા [illegible] આમે જેના

ગયા છે બીજા સાધારણ જનોની વાત બાજુએ મૂકી આપણા વિદ્વાનોનીજ વાત કરીએ જેને આજકાલ ચાડી કરતા તેની કોટનુ મહત્વ વધી ગયુ છે, તેમ વિવેચનમાય પશ્ચિમના વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો ટાકવાનુ મહત્વ વધી ગયુ છે. કેટલાક વિવેચકો એમ માનતા હોય છે કે પશ્ચિમના વિદ્વાનો, કવિઓ, વિજ્ઞાનિકોના વાકયો ટાકવાથી વિવેચનની ખૂબસૂરતી વધે છે પારકા ઝવેરીઓ પાસે આપણા કાચનની કસોટી કરાવવાની મનોદશા ગુજરાતમાથી કયારે ઓસરશે ? શુ ગુજરાતી સાહિત્યમા કલા પારખો ન હતા ? કે નથી ? દરિયા પારથી આવે તે બધુજ સારૂં એવી માન્યતા ઘણા અગ્રેજી ભણેલાઓની હોય છે અને તેનુજ આ વિચારેત પરિણામ છે દેશી દાતણો કરતા વિલાયતી બ્રશને સારા સમજનારા દેશી ગુલાબો કરતા પરદેશી સુગધ વધારતા ફુલોને ઉત્તમ ગણનારા, દેશી ગાય-ભેસના તાજા દૂધ કરતા વિલાયતથી પેક થઇને આવેલા દૂધ પર આફ્રીન થનારા, અને દેશી વાતમા વાકયે વાકયે અગ્રેજી શબ્દો ઘુસાડનારા અધકચરા ભણેલાઓનો પણ આ દેશમા દુકાળ નથી !

આતો થઇ સામાન્ય માણસોની વાત, પણ આપણા કેટલાક આગેવાનો પણ એવા પારકે ચસમે જોનારા હોય છે કે બીજાઓ યાને યુરોપ, અમેરિકાવાળાઓ આપણા માટે કેવો મત ધરાવે છે તેનીજ ચિંતા રાખે છે પોતાના શુ કહેશે તેની લગરેશ ચિંતા રાખતા નથી ? દેશી ભાષાના પુસ્તકો એટલે કચરાનો ઉકરડો, દેશી ચિત્રો એટલે ધગ ધડા વગરનો ખિચડો, દેશી ક્રિકેટ એટલે નર્યું ભુસુ, દેશી માલ એટલે ભેળસેળ, દેશી બૈરા એટલે અભણના, દેશી અમલદારો એટલે લાચીયા, દેશી લીડરો એટલે અદેખા, દેશી વહેપારીઓ એટલે અપ્રમાણિક, એવી માન્યતા ઘણા વાને કાળા, છતા દિમાગે ગોરા સજ્જનો હજુ દિલમા ધારણ કરી રહ્યા છે ! હજી ઘણા ધનવાનો અને જમીનદારો એ મતના છે કે પશ્ચિમની ડીગ્રીની મ્હોર છાપ લાગવાથી માનવીની ખરી કીમત અકાય છે પહેલા મકકે હજ કરવા જનાર મુસલમાન કે દ્વારકાની છાપ મરાવી આવનાર હિંદુની સમાજમા જે ઇજ્જત અકાતી હતી, તેવી ઇજ્જત હવે વિલાયત કે અમેરિકાની ડીગ્રી લઈ આવનારની થાય છે ! જવાહરની ભાણીઓ અને વિજયાલક્ષ્મી પડીતની પુત્રીઓ અમેરિકા કેળવણી લેવા જાય એ શુ ? શુ અહિ શિક્ષક-શિક્ષિકાઓનો દુકાળ પડયો છે ? કે પછી ગુલામી વાતાવરણની કેળવણીમા પણ ગુલામીની ગધ એમને લાગતી હશે ? શુ સ્વદેશીનો ઉદ્ધાર વિલાયતી યત્રોને વિલાયતી બીબાથી થતો હશે !

કેટલાક લીડરો તો હજુય એમ ધારી બેઠા છે કે જેમ મજુરો આબા પરથી કેરી ઉતારી આપે, તેમ અમેરિકનો આપણને આઝાદી અપાવી દેશે ! અને તેટલા માટેજ અમેરિકામા પ્રચાર કરવાની જેને તેને ધૂન ચઢી છે ઘરમા અધારૂ ભલે રહે, પણ બાજુએ દીવા મૂકી દીવાળી ઉજવો ! ઘરમા ભલે મોહર્રમ હોય પણ બહાર ઈદ ઉજવો ! આપણે આવી રીતે પારકી આખે જોવા જોવરાવવાની પ્રેકટીસ વધારી દઇશુ તો ભય રહે છે કે આપણી દેખવાની દ્રષ્ટિ અલોપ થતા છતી આખે અધ બનીશુ !

અનાજની માપબધી, કાપડની માપબધી, ખાંડની માપબધી, ગ્યાસતેલ ને દિવાસળીની માપબધી, ભોજન સમારભની માપબધી, ખોળ અને ગોળની માપબધી, કોલસા ને

બગીચાઓની માપબંધી કપાસીયા ને ઘી પર પ્રતિબંધ, કાગળ ને કાપડ પર પ્રતિબંધ, કારખાના ને આગગાડી પર પ્રતિબંધ, આમ ઠેરઠેર ઘણી વસ્તુ પર માપબંધી ને પ્રતિબંધ આવી ગયા છે ભૂખ પર પ્રતિબંધ મૂકાવાની તૈયારી છે, પાણી પર પ્રતિબંધ મૂકાવાની તૈયારી છે હવા કાબુમા નથી નહિ તો તેના ઉપર પણ પ્રતિબંધ મૂકાઈ જાત! આમ જીવન પ્રતિબંધના પીંજરામા પુરાતું જાય છે ફક્ત મૃત્યુ પર પ્રતિબંધ મૂકાતો નથી! પણ મર બગાસા ને આળસ ખાવાની દરેકને છૂટ છે ઉંઘ વેચીને ઉજાગરો લેવા પર પ્રતિબંધ નથી, વિચારોના ઘોડા દોડાવવા પર પ્રતિબંધ નથી, શાયરી પર પ્રતિબંધ નથી ડહાપણ ઉપર પ્રતિબંધ નથી, વસ્તી વધારવા પર પ્રતિબંધ નથી પ્રેમ પર પ્રતિબંધ નથી, ભાષણો પર પ્રતિબંધ છે, પણ ગગા બોલવા પર પ્રતિબંધ નથી ત્યાં સુધી સુખાનો તથા બહુ મોટા વડિલોને મઝા છે બાકી ફૂલોમાં રસ કસ રહ્યો નથી જેથી મધમાખીઓના મધપૂડા પર પ્રતિબંધ મૂકાઈ ગયો છે ફૂલોના સુગંધને અભાવે ભમરો અટવાઈ ગયા છે, તો ફૂલોનો રંગ ઉડી જતા પતંગીયા ઝાંખા પડી ગયા છે! બાગ બગીચાઓમા ભર વસંતમાય પાનખરના દર્શન થતા હોઈ બુલબુલો બાવળીઆ પર બેસી નિસાસા નાખી બોલી રહ્યા છે કે, "અમે ઉલ્લુ કાં ન બન્યા કે દિવસે દેખવું નહિ ને દાઝવું નહિ!" ફૂલ સંકોચાતા જાય છે ને કાંટા વિસ્તરતા જાય છે

ધરતીમાંથી રસકસ સુકાઈ ગયો છે, તેનો તો કંઈ ઉપાય જડતો નથી પણ ખેતરોમા શું વાવવું? દરેક છોડવા પર કેટલા ડુંડા? ને દરેક ડુંડામા કેટલા દાણા ઉત્પન્ન કરવા તેના [ન]ાયદા ઘડાઈ રહ્યા છે, ચીથરાના ગાભાનાય [પ્ર]તિબંધથી મુક્ત નથી! આટલા બધા પ્રતિબંધો ઉપર વિચાર કરતા વિચાર કરનારની ડા ન ચસકી જાય? ખરે! અભણોને અણસમજો જ આજે સુખી છે ને સમજદારનું છે! ભરયા ભૂરે છે ને તારા ડૂબે છે!

●

અમેરિકન અને યુરોપી પત્રકારો કર હિંદમા આવેલા તુર્કી પત્રકારો વધુ રંગી સંગીન નીકળ્યા. હાલમા તેમણે હિંદી પત્રા વિષે એક ભારે રમુજી શોધ જાહેર કરી 'જેઓ હિંદના પ્રવાસે જાય તેઓએ ભૂ ન જોઈએ કે ત્યા હાથીઓ અને વા જંગલ ઉપરાંત પત્રકારોનું પણ જંગલ જેમા શિકાર કરવાનો પ્રશ્ન નથી પણ શિ થઈ પડવાનો ભય રહે છે આમ તુર્કી કાર મી૦ અતાય લખે છે અલબત્ત હિ પત્રકારો બહારથી આવનારનો શિકાર કરે પણ તે તીર તલવાર, ગોફણ કે બંદૂ નહિ જ, ફક્ત અહિંસક ફાઉન્ટન પેન કિ શા હીજ! પણ એ ભૂલવું ન જોઈએ કે બ દૂકોમા બંદૂકની ગોળી પર જેટલો અ મૂકાયો હોય છે, તેથી વધુ અહીં સંબ ગાળીઓ પર અંકુશ હોય છે એ તુર્કી કારોથી અજાણ્યું નહિ જ હોય! અને બહા આવનાર પત્રકારોય કંઈ ખરા વાઘ હોય કે અહીંના પત્રકારો તેમનો શિકાર ક તેઓય પણ મોઢેમનાજ વાઘ હોય છે બાકી આપણા વાયડા પત્રકારો જેના આગળ દિલ ખોલી દે છે તેનું જ આ પરિણ છે બાકી જગતને ક્યા ખબર છે કે બિ 'સાદીક'ના શબ્દોમા કહીએ તો હિંદી પત્ર એટલે કાગળનો અને બીજી અપૂર્ણ જવ દારીઓનો ભાર લઈને તલવારની ધાર ચાલનાર એક ગર્દભ સમાન છે!

●

"યુદ્ધ એકાએક બંધ પડી જશે" એવી કોઈ વજનદાર આગેવાન આગાહી કરે છે યા કોઈ જ્યોતિષ એવો ગોળો વહેતો મૂકે છે કે કેટના વહેપારીઓના તો મોતીયાજ મરી જાય છે તેઓ તો મનમા પ્રાર્થના કરતા હોય છે કે "પ્રભુ આ યુદ્ધને હજુ વધુને વધુ લંબાવે!" જેમ જેમ યુદ્ધ આગળ લંબાતુ જાય છે તેમ તેમ દરેક વસ્તુના ભાવ કુદરતી રીતેજ વધતા જાય છે તેના કરતાય વહેપારીઓ તે ભાવોને પોતાની હૈસીયત પ્રમાણે વધારતાને વધારતાજ જાય છે આ લડાઈએ જગતનું ભલે નીકંદન કાઢ્યુ હોય, ગરીબો ને મધ્યમો ભલે ભૂખે મરી ગયા હોય, પણ વહેપારીઓને તો આ યુધ્ધમા ઘી કેળા થયા છે "જીસકો દેતા હૈ ખુદા, દેતા હૈ છપ્પર ફાડકે!" એ કહેવત હાલતો વહેપારીઓને માટે ખરી પડી છે બીજાનું ઘર બળે પણ એમને તો તાપણું થઇ રહ્યુ છે. ખુદા કરે લડાઇ એટલી વધુ ન લંબાય કે આપણા વહેપારીઓ નફાખોરીનુ ખૂન ચૂસી ચૂસીને માનવ મટી દાનવ ન બની જાય!

●

હારવાં

નોટ—આજના સમયમા કાગળો ઘણાજ મોંઘા છે નાહકના સવાલો કરી કાગળ અને સમય બગાડશો નહી સવાલો ટુંકાણમા મતલબ સમાઇ જાય તે રીતે પુછવા લાંબુ લાંબુ લખવુ નહીં અગત્ય જેવા સવાલો દોઢ આનાની ટીકીટ જવાબ માટે મોકલી પુછવા તે પ્રગટ થશે નહીં ફકત જાહેર હિતના સવાલોજ પ્રગટ થઈ શકશે—તંત્રી

સવાલ—નફીલ નમાઝો ક્યારથી શરૂ થઇ? નબી સાહેબ (સ૦) જે પઢતા હતા તેને સુન્નત કહે છે, તો ફરી નફીલ નમાઝો કોણે શરૂ કરી?

જવાબ—નફીલ નમાઝો પણ હઝરત (સ૦)ના વખતથીજ સાબિત છે સુન્નત બે તરેહની છે એક સુન્નતે મોઅક્કેદા જેને પઢવાની તાકીદ આવેલી છે સુન્નતે મોઅક્કેદા એને કહે છે કે જેના ઉપર હઝરતે હમેશગી કીધી હોય અને જેને કદી પઢી હોય અને કદી છોડી હોય, એટલે તે ઉપર હમેશગી ન કીધી હોય તેને સુન્નતે ઝાએદા (જેમકે અસરે પહેલાની ચાર રકાત સુન્નત, તેને સુન્નતે ઝાએદા, નફીલ, મુસ્તહબ તતવ્વો કહેવામા આવે છે

સવાલ ૨૪ કલાકમા ૪૦ નમાઝો પઢવાનુ કહેવામા આવ્યુ છે તે અવળી નહી પઢતા ફક્ત ફર્ઝ, વાજિબ, અને સુન્નતે મોઅક્કેદા પઢે બીજી સુન્નતો નહી પઢે તેમ નફીલો નહી પઢે તો ગુનેહગાર થાય કે નહી?

જવાબ—સુન્નતે મોઅક્કેદા સિવાય બીજી સુન્નતે કે નફીલના છોડવાથી માણસ ગુનેહગાર થતો નથી જો પઢશે તો સવાબ મળશે.

સવાલ—ફર્ઝ નમાઝોની રકાતો ક્યારથી મુકર્રર થઇ? તેના વખતો શું?

જવાબ ફર્ઝ નમાઝોની રકાતો તેમજ પંચ ફર્ઝ નમાઝોના ટાઇમો હઝરત (સ૦)ના વખતમાજ મુકર્રર થયા છે

સવાલ—દાઢી લાંબી એક મુઠ રાખવી સુન્નત છે પણ રૂખસારો ઉપર બન્ને બાજુથી શું હદ છે? કેટલાક બન્ને બાજુ મશીન ફેરવી દીએ છે ને કહે છે કે એમા કાંઇ વાંધો નથી ફક્ત એક મુઠ લાંબી સુન્નત છે

જવાબ—જેવી રીતે દાઢી નીચેના ભાગમા એક મુઠ રાખવી જરૂરી છે તેવીજ રીતે બન્ને બાજુના રૂખસારો ઉપર પણ એક મુઠ રાખવી જરૂરી છે માત્ર નીચેથી લાંબી હોય અને બન્ને બાજુઓમાથી કતરાવવામા આવી હોય તો ફ્રેન્ચ કટ થી મુશાબેહ થઈ જશે

સવાલ મૈયત આવે તો પહેલા મૈયતની નમાઝ પઢવી કે ફર્ઝ સુનત પઢીને પઢવી?

જવાબ—તે વખતની પ્રથમ ફર્ઝ નમાઝ અને સુન્નત પઢવી, ફરી જનાઝાની નમાઝ પઢવી એ પછી નફીલ પઢવી હોય તો પઢે નફીલોને લીધે જનાઝાની નમાઝમા વાર લગાડે નહિ (રદ્દુલ મુહતાર)

સવાલ-એક માણસે બીજા માણસ પાસેથી એક બકરો કુરબાની સારૂ એવી શર્તેથી લીધો કે, મારો બકરો આવેલો નથી હમણાં ઇદના દીવસે તમારા બકરાની કુરબાની કરૂ ફરી મારો બકરો આવેથી હું તમને આપી દઇશ, એમ બદલા કરવાથી કુરબાની થાય કે નહી.

જવાબ-કુરબાની કરવાની માટે કોઇ માણસ પાસેથી બકરો લીધો અને તેના બદલામા બીજો બકરો (એવોજ નહી બલકે એના લગભગનો) આપવાનું કહ્યુ તો ઉધાર થવાથી જાઇઝ નથી (તિરમીઝી પાનુ ૧૪૮)

સવાલ-ઝિન્દગીનો વીમો ઉતારવો જાએઝ છે

જવાબ-જાએઝ નથી

સવાલ-સેવીંગ બેન્કનુ વ્યાજ લેવુ કેમ છે?

જવાબ-કોઈપણ બેંકમા વ્યાજ મળવાની નીય્યતથી નાણા મુકવા દુરસ્ત નથી પણ લાચારીએ જો નાણા મુકયા હોય તો તેનું વ્યાજ લઇ ગરીબો-યતીમોને સવાબની નીય્યત વગર આપી દે પોતે વાપરે નહી

સવાલ-અમારા એક દોસ્તની ઔરત પોતાના મરદના હુકમની નાફરમાની કરે છે તેમ તે બડુ જીદ્દી છે અમારા દોસ્તે પોતાની ઔરતને કહ્યુ જે તારે સવારમા રોજ કુર્આનની તિલાવત કરવી જે દિવસે તિલાવત કરે નહી તે દિવસે તારે ચા-પા-નાસ્તો કરવો નહી તે ઔરત પોતાની જીદમા ન તિલાવત કરે છે તેમ ચા નાસ્તો પણ કરતી નથી બીજી દરેક બાબતમા પણ મરદના હુકમથી વિરૂધ્ધ વર્તન કરે છે તેણીને ધણી સમજાવી છતા પણ પોતાની આદત છોડતી નથી. આખર મરદ લાચાર થઇ તેણીને તલાક દેવાનો ઇરાદો કરેલ છે તો તે ઔરતને તલાક આપે કે નહી? ને તલાક આપે તો તેમા મરદનો કાઇ ગુન્હો ગણાશે? તેમ ઇદ્દતની ખોરાકી તે ઔરતને શુ આપવી? હાલના મોંઘવારી પ્રમાણે આપની યા શરાહથી કોઈ રકમ મુકરર હોય તો મહેરબાની કરીને ખુલાસાવાર જવાબ આપશો

જવાબ-ઔરતે મરદની તાબેદારી કરવી જરૂરી છે ઔરત નાફરમાની કરતી હોય તો પ્રથમ ધણી નસીહત કરે ન માને તો તેણી સાથે સુવુ છોડી દે છતા ન માને તો તેણીને એવી રીતે મારે કે શરીરનો કોઇ અવીયવ કે હાડકી તુટવા પામે નહી છતા તેણી ન માને તો તલાક આપવી જાઇઝ છે એવી હાલતમા ધણી ગુન્હેગાર થશે નહી અને ઇદ્દતનો ખર્ચ ધણીને શીરે છે બે સારા માણસ વ્યાજબી રકમ ખર્ચની જે મુકર્રર કરે તે આપવી જોઇએ

સવાલ-હું મારૂ મકાન બનાવુ છુ અને પાડોસમા મસ્જિદ છે તો લોકોનુ કહેવુ છે કે રહેવાના ઘરથી મસ્જિદ નીચી થઇ શકે નહીં

જવાબ-મસ્જિદથી મકાન ઉંચુ બનાવવું જાઇઝ છે કાઇ ગુન્હો નથી

સવાલ-મોરીશ્યસમા એક માણસ પોતાનુ મકાન તોડી તેટલી જગ્યામા વકફ તરીકે મસ્જિદ બનાવી આપવા ચાહે છે એ એવી રીતે કે નીચેના જમીન તલામા દુકાનો અને ઉપરના તલામા મસ્જિદ, દુકાનો પણ મસ્જિદ માટેજ વકફ કરે છે તો એવી રીતે થઇ શકે છે?

જવાબ-જ્યારે કે દુકાનો એજ મસ્જિદના નીભાવ માટે બનાવવામા આવે છે, અને જમીન મસ્જિદ ઉપર વકફ કરે છે તો એવી રીતે દુકાન બનાવવી જાઇઝ છે જો મજકુર દુકાનો એજ મસ્જિદ પર વકફ ન કરે તો જાઇઝ નથી. (મજમુઆ-ફતવા-ભાગ ૧લો પાનું ૧૨૧)

સવાલ-આફ્રીકા કરતી વેળા બકરાના કાનમાં દુઆ પઢવી જરૂરી છે?

જવાબ-આફ્રીકાના બકરાના કાનમાં દુઆ પઢવી જરૂરી નથી તેમજ જરૂરી સમજવુ જોઇએ નહિ મોઢેથી દુઆ પઢી લીયે અથવા દિલથી નિયત કરી લીએ એજ કાફી છે

સવાલ-મસ્જિદની ખાલી પડેલી જમીન ઉપર મદ્રેસા ફંડ તરફથી ઇમારત બનાવી ચણાવી શકાય?

જવાબ-એવી રીતે મદ્રેસો ચનાવવો જાઇઝ છે પરંતુ જમીનનું ભાડુ મસ્જિદને આપવામા આવે અને તે વિષે કાયદેસર લેખ કરવામા આવે કે ભવિષ્યમા કાઇ વાંધો પડે નહિ

• સવાલ-મસ્જિદના ઇમામ કમેલામા બકરા કાપે અને કપાઇ પર પૈસા લે તે જાઇઝ છે?

• જવાબ-બકરા કાપવા પર મઝદૂરી મુકર્રર કરી લેવુ જાઇઝ છે એટલે એક બકરા પર એક આનો કે બે આના લઇશ એમ નક્કી થવુ જોઇએ

સવાલ-એક જણે એક માણસ પાસે તેની ઔરતને ઝબરદસ્તી તલાક અપાવી અને તેણે તલાક આપી તો તલાક પડશે કે કેમ?

જવાબ-તલાક ઝબરદસ્તીથી આપી હોય કે ખુશીથી આપી હોય, બન્ને સુરતોમા તલાક પડી જશે (દુર્રે મુખ્તાર-આલમગીરી)

સવાલ જુમ્આની નમાઝ એક માણસે પઢાવી, ખુત્બો બીજાએ પઢાવ્યો, તેમજ ઇદની નમાઝ અને ખુત્બો અલગ અલગ માણસે પઢાવ્યો એમ થઇ શકે?

જવાબ-નમાઝ દુરસ્ત થઇ જશે પણ બેહતર અને મુનાસિબ એ છે કે ખુત્બો અને નમાઝ એકજ માણસ પઢાવે (દુર્રે મુખ્તાર)

સવાલ-ખુન્સાના નિકાહ કોઇ ઔરત સાથે થઇ શકે છે કે નહિ?

જવાબ-ખુન્સા મુશ્કીલના નિકાહ કોઇ મર્દ કે કોઇ ઔરત સાથે થઇ શકતો નથી

સવાલ-મદ્રસાના રૂપીઆ પોસ્ટ ઓફિસમાં જમા છે જે વેળા તે રૂપીઆ લેવામા આવશે ત્યારે વ્યાજ સાથે મળશે તો વ્યાજના નાણા મદ્રસાના કામમા ખર્ચ કરવા જાઇઝ છે?

જવાબ-વ્યાજના નાણા ગરીબ મોહતાજ મુસલમાનો પર ખર્ચ કરવા દુરસ્ત છે અને ભવિષ્ય માટે આ વાત જરૂરી છે કે નાણા પોસ્ટ ઓફિસમા જમા રાખે નહિ

કેળવણીની પ્યાસ

ગુજરાતના બધાય જિલ્લાઓના મુસ્લિમોની એમ એમ પી હોસ્ટેલ, શહેર છેલ્લા ચાળીસ વર્ષોથી બર્માની પોતાની સ્વતંત્ર આવક ઉપર છપાવતુ રહ્યુ હતુ

આજે બર્મા શત્રુ-દેશ બન્યો છે આફ્રિકા ખાતેના હિતેચ્છુઓની ઇચ્છાને વશ થઇ હોસ્ટેલ ચાલુ છે લગભગ સાઠ હજારના ખર્ચે બંધાએલ નવા હોસ્ટેલમા વિદ્યાર્થીઓ રહેતા થયા છે

આફ્રિકા તો બનતું કરતું રહ્યુ છે, કરે છે અને ઈ ન્શ ભવિષ્યમા પણ કરશેજ

તો

શુ ગુજરાતના મુસ્લિમોની ફર્ઝ નથી કે તેમનાજ બાલકોની આશાઓ મજકુર હોસ્ટેલદ્વારા પ્રફુલ્લિત કરે?

મુબારક રમઝાન માસ નજદીક આવે છે તે પ્રસંગે આપ આપનો સખી-હાથ લંબાવશો?

સંસ્થાના 'ઑલ્ડ બૉય્ઝ' આ બાબતમા કાંઈ કરે એ વધુ ઇચ્છનિય છે

'એક ઑલ્ડ બોય'

લેખક.
એફ. મુહમ્મદી

[૧]

આંક આવડતા ન હોય, દાખલા ગણ્યા ન હોય, હોમ વર્ક બરાબર કર્યું ન હોય કે કવિતા આવડતી ન હોય ત્યારે મગનલાલ મહેતાજી એને રોકડુ પરખાવતા !

'તદ્દન ઘસાયલો ઢબ્બુજ રહેવાનો'

અને રામુનું ખૂન ઉકળી આવતુ ઢબ્બુ, અને તે પણ ઘસાયલો! કેવુ ઘોર અપમાન! મહેતાજીને પાટી છુટ્ટી મારીને નાસી જવાનુ મન એને થઇ આવતુ ઘણીવાર મહેતાજીની ખુરસી પર કવચ નાખી વેર વાળવાના વિચારને રામુ રોકી રાખતો ઘણી વાર તેમની ચોટલી કાપી, તેમના કપડા પર શાહી ઢોળી તેમને લોકોમા ફજેત કરવાનો વિચાર રામુના દિમાગમા આવી ચાલ્યો જતો આમને આમ દિવસો વીતતા ગયા પહેલુ બીજુ ત્રીજુ અને પાંચમુ એમ પાચ વર્ષો પસાર થઇ ગયા રામુ તેજ હતો મહેતાજીય પહેલાનાજ હતા ફક્ત ધોરણમાં ફેર પડતો હતો. રામુ હવે ગુજરાતી છઠ્ઠા ધોરણમા હતો

એક દિવસ મહેતાજીએ પૂછ્યુ,

"નિહારિકા એટલે શુ ?"

રામુ ચુપ રહ્યો આજે તેણે વાચ્યુ ન હતુ મહેતાજી તપ્યા,

'તદ્દન નાલાયક ! ઢોર ! તુ તો ઘસાયલો ઢબ્બુજ ."

અને રામુથી સહેવાયુ નહિ માસ્તરને છુટી સ્લેટ મારી એ નાઠો ફરી તેણે સ્કૂલના દ્વાર દીઠાજ નહિ

[૨]

ત્રણ વધુ દીવાળીઓ વીતી

તેજ રામુ હતો, પોતાના એક સ્નેહીની દુકાનમા ચાકર તરીકે

દુકાનના મહેતાજી રામુના મગનલાલ મહેતાજીથી ઉતરે એવા ન હતા વાત વાતમાં રામુને રણુ માગ્યા વિશેષણો મળતા રહેતા

ઘુવડ, ગધેડો, બેવકૂફ, ચીબાવલો, હરામખોર અને એવા બીજા ઘણાયે

આજે મહેતાજી ખુબ કામમા રોકાયા હતા એટલે રામુને હાક મારી,

"રામુ એ રામુ !"

'જી ' રામુ દોડયો

'મારે સ્ટેશને જવુ છે એટલામા આ બે કાગળોના જવાબ લખી નાખ'

'હાજી'

'અને જો ! ભાવમા દસ રૂપીઆનો વધારો કરીનેજ લખવુ '

'પણ સા'બ, સરકારે ઠરાવેલા ભાવતો '

'તદ્દન ઢોર જેવો છે ! ઢોર કયાનો ઢબ્બુજ રહેવાનો વેપાર કરવો કઇ બચ્ચાના ખેલ છે?'

અને રામુનુ ખૂન ફરી ઉકળી આવ્યું મહેતાજીના રહ્યા સહ્યા દાત પણ પદભ્રષ્ટ કરવાનુ તેને મન થઇ આવ્યુ પણ ભવિની ચિતાએ ત્યાંજ તેને અટકાવ્યો

પણ એક દિવસે મહેતાજીએ રામુને દુકાનમા કોપરા જોખતો જોયો મહેતાજી સહન કરી શકયા નહિ,

'રામુ !'

'જી' રામુ ચોકીને બોલ્યો

'ઢોર કયાનો ! આમ આવ '

રામુ ડરતો ડરતો મહેતાજીના ટેબલ પાસે પહોચ્યો

'કેમ, કામ બહુ કરવુ પડે છે કે શુ ?'

'નાજી, રાતે એક મિત્રના લગ્નમા '

'લગન ? આપણને તો છરા નહિ ને આપસામ મઝા કરીને દિવસભર ઉઘના ગ્રહે છે એક તો ઘસયના ડબ્બુ જેવો ને વળી '

રામુની રહીસહી ઉંઘ પણ ઉડી ગઇ સામે ટેબલ પરજ એક ઢબ્બુ પડયો હતો ઉપાડીને ઝુડી મહેતાજીના ચશ્માની દાડી પર મારવાનુ મન એને થઈ આવ્યું ઘસાયનો ઢબ્બુ! ઢબ્બુ!! આ નામના સિક્કા બહાર પાડતી ટકશાળને સળગાવવાનુ મન થઇ આવ્યુ

પણ એમ ગુસ્સો એણે કાબુમા રાખ્યો પરતુ હવે ત્યા રહેવુ અશક્ય હતુ

રામુએ એ જગ્યાનેય પ્રણામ કર્યા

[૩]

એ પછી કેટલીય દિવાળીઓ આવીને ગઇ કેટલીય વસતો આવી અને વિદાય થઈ ગઇ ઋતુઓ પોતાનુ કામ કરતી ગઇ સૂર્ય પોતાનુ કાર્ય કરતો ગયો અને સિતારાઓ પોતાની ફરજ બજાવતા ગયા

રામુના ભાગ્યનો સિતારો પણ પોતાની ફરજ બજાવીનેજ ચૂકયો, એ ફર્યો ખુબ વેગથી અને ભાગ્યના આ ચક્કરે રામુને રામુશેઠ બનાવીનેજ છુટકારાનો શ્વાસ લીધો

હવે પહેલાનો રામુ ન હતો, તે તો કોણ જાણે કયાય અદ્રશ્ય થઇ ગયો હતો જાણે મરણ પામ્યોજ ન હોય!!

હવે તો હતા રામુશેઠ—આપબળ અને ખતથી આગળ વધેલા રામુશેઠ બીજુ પ ઘણુ હતુ મુનીમો ગુમાસ્તાઓ ખાતાના ચોપડાઓ ટેલીફોનનો રણકાર, રૂ બજારના ભાવો બોલતા આકડાઓ રૂપીઆનો ખણખણાટ ખુશ ખબરીના તારો અને એવુ ઘમાલમય જીવન રામુ શેઠને ફાવી ગયુ એક વખત શબ્દો રામુના કર્ણો/સાભળતા થાકી ગયા તેજ શબ્દો ઉચ્ચારતા કદી પણ રામુશેઠ જીભ થાકતી નહિ પહેલાનાજ શબ્દો હતા

"બેવકૂફ ગધેડો, હરામખોર "

આમ ને આમ દિવસો વીતતા ગયા કો'ક અશુભ ઘડીએ બુમ પડી

'પરચુરણની અછત છે—ખાસ તાબાની'

રામુશેઠેય નોકરોને હુકમ આપ્યો

'બને એટલુ પરચુરણ જમા કરજો"

[૪]

અને એક દિવસે રામુશેઠે પરચુરણ ઢગલો તપાસવા માડયો

'તાબુ કયા? પૈસા તો જાુજ જાજ ન પડે છે પાઇઓ તો આગળીને વેઢ ગણી શ એટલી છે મોટી જરૂરત તો તાબાની તદ્દન નકામીજ રહેવાનો'

'પણ શેઠ '

'ચુપ! ઘસારાલા ઢબ્બુ જેવોજ '

પણ રામુશેઠનુ વાકય ત્યાજ અધુરુ તેમની નજર ઢગલા તરફ પડી બધુ જ આની, બેઆનીઓ, પૈસા, પાઇ, ચારઆની પણ ઢબ્બુ ન હતા એકે ઘસાયેલો ઢબ્બુ ત્યા ન હતો શેઠ પોતાના નોકરની ઢબ્બુ આકી રહ્યા હતા આમ કરવામા પોતાનુ જ અપમાન થતુ લાગ્યુ એક જમાન એ શબ્દો શેઠને તીર સમાન લાગતા એ શબ્દો બોલતા તેમને જણાયુ કે કિંમત આજે પણ એકાદ ઘસાયલા ઢબ્બુ વધુ ન હતી તે જમાનામા ઢબ્બુઓ ... હતા રામુઓ એથીય વધુ સસ્તા હતા અ રામુશેઠ મોઘા થયા છે ઢબ્બુઓ એથીય વિ મોઘા થયા છે—મળી પણ ન શકે એવા મો

[૫]

આવા વિચારમા ને વિચારમા રામુ કેટલીય વાર સુધી ઢબ્બુ વિનાના પરચુરણ ઢગના તરફ જોઇ રહ્યા

કોડીયા

આમારે હું ખાટલાસ્થ છુ એટલે સૌથી પહેલા ખાટલા વિષેજ લખવાનુ મન થય છે ખાટલો એ આપણુ ગૃહસ્થાશ્રમનુ મુખ્ય ચિન્હ છે. જેના ઉપરથી આપણે આ દુન્યાને પહેલ-વહેલી નિહાળીએ છીએ તે ચરણુ ઘણુ કરીને ખાટલોજ હોય છે ખાટલો ન હોય તો આપણે શેના ઉપર બેસી બૈરી ઉપર રૌફ મારીએ? આદર્શો ક્યા બેસીને રચીએ? લેખો અને શાયરી ક્યા બેસીને કરીએ? મિલન અને વિરહની રાત્રિ ક્યા વીતાવીએ? સીસકારા ક્યા ભરીએ? કણસીએ ક્યા? અને આળોટીએ ક્યા?

ઘરમા કોઇ વસ્તુ ગુમ થાય ત્યારે તેની પહેલી તપાસ ખાટલાથીજ શરૂ થાય છે. લેણદાર યા પોલીસ શોધતા આવે ત્યારે ખાટલા પાછળજ સતાવુ પડે છે આવી રીતે ખાટલો આપણો ખાસ મદદગાર મિત્ર છે આપણને કાઇ ખાસ મુંઝવણ યા તકલીફ પડે છે તો આપણે ઝટ ખાટલા તરફજ દોડીએ છીએ અને ધબ દઇને એના પર પડતુ મૂકી આખ ઉપર હાથ યા ઓશીકુ દાબી દઇએ છીએ યા ગોદડાની સોડ તાણી લઇએ છીએ પછી ઝખ મારે છે આખી દુન્યા!

પરદેશમા વસતા કોઇ મૌલાનાના હાથે ખાટલાનુ ચડી જવુ એ એની સર્વદેશીય સેવા સાબિત કરવા માટે પુરતુ છે ઓશીકા આગળ જુઓ તો આખી પુરી લાયબ્રેરી, એની બાજુમા જુઓ તો ચશ્મા ચમચો, આઇનો, તસ્બીહ, પેન્શીલ, દાતણ વગેરે પગાત તરફ જુઓ, તૂટેલી શેરવાની અને ઓઢવાની ચાદર, બન્ને બાજુએ સાપ્તાહિકો અને માસિકો અને ખાટલાની નીચે તો એક પુરેપુરી ગોદામ યા વસ્તુ ભડાર સારાશ કે એ ખાટલો શુ આખુ ઘર હોય છે ઘર?

ખાટલાને ચાર પાયા હોય છે તે **ચોપાઇ** છંદ શોધેલો લાગે છે આમ ખાટલાને શાયરી સાથે પણ સબધ છેજ

●

થોડાક દિવસ ઉપર સાક્ષરશ્રી અડવાણી મારે ત્યા પધાર્યા તો મારૂ મકાન જોઇને તેમણે આ પ્રમાણેનો અભિપ્રાય આપ્યો "તમારૂ મકાન **ખાસ તગી અનુભવી રહ્યુ છે માટે યોગ્ય તે તજવીજ** કરવી"

"યોગ્ય તે તજવીજ કરવાને તો હુ તૈયાર છુ પરતુ મારૂ મકાન **ખાસ તંગી અનુભવી** રહ્યુ છે તો તે મને શા માટે કઇ કહેતું નથી?" મે શ્રી અડવાણીને પૂછ્યું. હવે અડવાણીને પોતાની ભૂલ સમજાઈ કે મકાન નહિ પણ મકાનમા રહેનાર હુ, તગી અનુભવી રહ્યો છુ આમ છતા તેઓ પોતાની ભૂલનો ઝટ સ્વીકાર કરે તો સાક્ષર શાના?

તેમણે પોતાની ખાસ ફિલસૂફી રજુ કરતા જણાવ્યુ કે જેવી રીતે ખાનપાનની વસ્તુઓ સિવાય લોકો તંગી અનુભવી રહ્યા છે, લશ્કરી સાધનો સિવાય રાજ્યો તંગી અનુભવે છે, કાફિયા સિવાય શાયરો તંગી અનુભવે છે, તેવીજ રીતે અને તેજ ધોરણે મકાન શા માટે તંગી ન અનુભવી શકે? તમે મકાનમા રહે નારાઓ એમા સમાઇ શકતા નથી, એટલે મકાન તંગી અનુભવે છે એ ઉઘાડી બીના છે એમા મકાનને કહેવાની જરૂરેજ કયા છે? એમ છતા તમારા પૂછવાનો એ દ્રષ્ટિકોણ હોય કે-મકાનમા તંગી યા મોકળાશ અનુભવવાનો ગુણ નથી તો તમે ભારે ભૂલ કરી રહ્યા છે મકાનો જ્યારે બેસી જઇ શકે છે ઉંચા-નીચા થઇ શકે છે, ખાવી રહે છે અને કરડવા ધાય છે તો પછી તંગી કેમ ન અનુભવી શકે?"

અકવાણીની આવી મક્કમ દલીલો છતા મને એમા સદેહ રહીજ ગયો કેમકે, મારા વિચારો સ્થિર ન હતા જ્યા કશુજ સ્થિર નહિ ત્યા માણસના વિચારો પણ કેમ સ્થિર થાય? શકા અને સદેહના આચકા અનુભવતા મ્હારા દિમાગે એનો જે ઉકેલ વિચાર્યો તે નીચે મુજબ છે' અકવાણીનું કહેવુ ખરૂ પણ છે અને ખોટુ પણ તેઓ સાચા પણ છે અને જૂઠા પણ મ્હારૂ મકાન તંગી અનુભવે છે એ પણ ખરૂ એને માટે યોગ્ય તજવીજ કરવી પણ અને ! પણ કરી"

●

પાકીસ્તાનથી પીટર રોઇટર દ્વારા આવેલ સમાચાર પાઠવે છે કે કાઇદે આઝમ જનાબ જિન્નાહે પોતાના છેલ્લા ભાષણ દરમ્યાન 'વર્ણાશ્રમ ધર્મ' નો ઉચ્ચાર 'વર્ણ',-શ્રમ',-ધર્મ',' તથા "ગાંધી પ્રચાર સભા"નો ઉચ્ચાર 'ગાંધી પ્રે-ચ-ર સેભા' એવો કર્યો હતો આ વાચીને મને અગ્રેજની નકલી ઢબે અઝાન દેનાર એક દોસ્તની યાદ આવી, એ દોસ્તને એવીજ બીમારી લાગેલી કે તેઓ દરેક ઉચ્ચાર અગ્રેજની નકલી ઢબે ઉચ્ચારતા 'મહાત્મા ગાધી'ને તેઓ મેહમે ગેન્દી અને અબુલ કલામ આઝાદને એબુલ કેલેમ એઝેદ કહેતા અને અઝાન દેવા ઉભા થતા તો 'અલ્લાહો અકબર'નો ઉચ્ચાર "એ-લે-હો-ક-બ-ર" કરતા

●

"રાજવી કવિ 'કલાપી'ની ગુજરાતી ગઝલોનુ હિંદી ભાષાતર ઝાલરા પટ્ટણના નામ૦ મહારાણા સાહેબ કરે છે" એવુ 'શારદા' મા સિમા વાચવામા આવ્યું જો એ વાત ખરીજ હોય તો ઝાલરા પટ્ટણના નામ૦ મહારાણા સાહેબને મુબારકબાદ દેવી ઘટે પરતુ જો એ પોતેજ નવતા હોય તો એમને ખાસ સભાળવાનુ એ છે કે કયાક કલાપીની જિંદગીનુ તેઓ પોતામા રૂપાતર ન કરી લે કેમકે એમી જીવનમા દુખજ દુખ છે

●

મોઢેથી કાને, અને કાનેથી મોઢે ઠેકા મારતી એક ખબર મળી છે કે જનાબ ગુજરાતમાથી ગઝલોનુ ઉઘરાણુ કરી રહ્યા છે એ ઉઘરાણા મા તેઓ મોટી લાલચ આપી રહ્યા છે કે "નાણા સાથે ફૂલાણુ લખશે, અને બીજુ ઘણુ ઘણુ'–તો ગઝલો આપનારાઓના ભલા માટે અમે એટલી સૂચના આપીએ છીએ કે "ચોરો પાસુન સાવધ રહા"

●

લાયકાત વગરના માણસો જ્યારે પ્રમુખ યા નેતા બને છે ત્યારે સેકડો હજારો માણસો ના ખૂન સિવાય બીજુ કશુ આપીજ શકે છે (વા મો શાહ)

અને લાયકાત વગરના લેખકો જ્યારે કલમ ચલાવે છે ત્યારે સાહિત્યની મીટ્ટી પલીદ કરીને મૂકે છે એવાજ એક લેખક કે જેઓને ગુજરાતી ડિક્ટેશન લખતાનુ ભાન નથી તેઓ વિવેચક બનવા દોડયા છે બિચારી ગુજરાતી (ભાષા) રડી રહી છે અને તેઓ એનુ બેધડક ખૂન કરી રહ્યા છે

શું આપે કદી વિચાર્યું છે ?

અનુવાદક "ખામોશ" કુતિયાણા

આ વિચિત્ર બીના છે કે, માણસની દુન્યામા આવી, સૌથી પહેલા જે વાત પ્રસિધ્ધ થાય છે, તે રૂદન છે આપણા જીવનની શરૂઆત રડવાથી થાય છે રડવાનુ પછી કોઇ કારણ હોય કે ન હોય, પરંતુ દરેક રીતે શોકનુ તે એક એંધાણ છે જે જીવન શોકના એંધાણ સાથે આરંભાય, તેના માટે આ આશા રાખવી કે, આગળ જતા આનંદ મગનતાથી જીવી જશે, તે એક લાભ વિહોણી કલ્પના છે આ અમર દશાથી ધારણા થઇ શકે છે કે, દુ:ખ કેવુ આપણી ઉત્પત્તિમા જોડાએલુ છે. જો, આપણે ઉદાસ ન થઇએ, તો જાણે આ એક એવી વાત હશે, જેને ઉત્પત્તિની વિરૂધ્ધ સમજવુ જોઇએ કોઇ બાળક જો, જન્મતી વખતે નથી રડતુ, તો સારૂ નથી માનવામા આવતુ રૂદન જીવનનો એક પુરાવો છે બાળક જેમ બહુ મોટેથી રડે છે, તેમ સગા સ્નેહીઓ હસે અને ખુશ થાય છે પરંતુ જ્યારે તે સમય આવે છે કે, આપણુ રડવાનો ક્રમ રોજના માટે સંપૂર્ણ થઇ જાય છે, ત્યારે સગા સ્નેહીઓ રડે છે એથી જાણવામા આવે છે કે, આપણને દુ:ખ અને શોકના સારૂ જ પેદા કરવામા આવ્યા છે બસ, આપણે દુ:ખથી ઉદાસ ન થવુ જોઇએ

o o o

તમે કહો છો કે "જો હુ પૈસાદાર હોત, તો અનાથાશ્રમો સ્થાપત ગરીબ-ગૃહનો પાયો નાખત વિધવાઓના દરમાયા નક્કી કરત નિર્ધનોના બાળકોને સારૂ શિક્ષણ અપાવત" ફરી તમે કહો છો કે "જો હુ નિરોગી હોત, તો મારો બધો સમય પ્રભુ ભક્તિમા ખરચ કરત દિવસે રોઝા રાખત રાત આખી નમાઝ પડત અને કોઇ ક્ષણ સ્તુતિથી ખાલી ન રાખત" ખુદા તમને એના પાત્ર કરે પરંતુ જરા પોતાને તપાસી જુઓ કે, આ દાવો કઇ મર્યાદા લગી વાજબી છે? તપાસી જોવાની રીત એ છે કે, જે મર્યાદા લગી તમને સગવડ અને શક્તિ પ્રાપ્ત છે, શુ તે મર્યાદા લગણ તમે પ્રજાની સેવા-ચાકરી અને ઇશ્વરની સ્તુતિ પ્રાર્થનામા શામેલ છો? જો એમ છે, તો ખાત્રીપૂર્વક તમે પોતાના દાવામા ખરા છો અને જો એમ નથી, તો વિશ્વાસ રાખો કે, પૈસાદાર બનવા અને નિરોગી થવા પછી પણ તમે કાંઈ ન કરી શકશો ઘણા મોટી ભૂલમા છે તેઓ ખુદાના દરબારને જગતના દરબારોની જેમ કલ્પે છે આહ એમને ખબર નથી કે, સમય એવો નથી, જેવો તેઓ માની રહ્યા છે

એક વૃદ્ધ સ્ત્રી, જેની પાસે એક વખતના ભોજન સિવાય કાંઈ ન હોય, તેણી જો પોતાનું ભોજન પ્રભુના માર્ગમા ઉપાડી દે છે, તો એનુ પુણ્ય કદાપી એનાથી ઓછુ નથી મળતુ કે, એક રાજા પોતાનુ આખુ રાજ્ય પ્રભુના નામ પર સમર્પી દે એવી રીતે એક લાચાર અને અશક્ત માણસ, જેના માટે ઉઠવુ બેસવું તો શું, શ્વાસ લેવુ પણ અઘરૂ હોય, તે જો પ્રાર્થના-દ્રષ્ટિએ એક વખત "અલ્હમ્દુ" કહી દે છે, તો આકાશના ફિરિશ્તાઓ એના નાદ પર માથા ધૂણાવે છે અને એકવાર અલ્હમ્દ કહી દેવાથી એને જે પુણ્ય મળે છે, તે કોઇ રીતે એ પુણ્યથી ઓછુ નથી હોતુ, જે કોઇ નિરોગી માણસને આખી રાતની પ્રાર્થના પછી પ્રાપ્ત થઇ શકે છે

એક પૈસાદાર માણસ પોતાના મિત્રોમા બેસીને ફરિયાદ કરે છે કે, તે આજકાલ બહુ મોટી વિપત્તિમા સપડાએલો છે એની વ્યાકુળતાની કાંઇ હદ નથી એને આખો દિવસ લેણદારો ઘેરેલા રહે છે આ વેણિયાગે કોણ

છે ? તે આ ગ્રેજી સોદાગરો છે, જેમની દુકાનોથી ભોગવિલાસની સામગ્રી ખરીદવામાં આવી હતી તે કાપડિયાઓ છે, જેમના પાસેથી અગત્યનું અને બિન-અગત્યનું કાપડ મંગાવ્યું હતું તે ફેશનેબલ દરજીઓ છે, જેમની સિલાઈના બીલ ચુકવવામાં નથી આવ્યા એવા પ્રકારના બીજા પણ જાહેર લેણિયાતો છે છુપી રીતે ઉધરાણી કરનારાઓમાં નોકરોની આખી એક ટોળકી છે, જેને બે માસથી પગાર નથી મળ્યો આ આર્થિક-સંકટોના હોવા પછી પણ ફાલતુ ખર્ચોમાં કાંઈ ફેર નથી પડતો રસોઇનો ખર્ચ તેજ છે, જે આ સંકટો પૂર્વે હતો પહેરવેશ અને બીજી ભોગ-વિલાસમાં પણ કાંઈ ફેરફાર થયો નથી નોકરોની સંખ્યામાં પણ કોઈ જાતની ઉણપ નજરે નથી પડતી મોટરમાં જેટલું પેટ્રોલ પ્રથમ વપરાતું હતું, તેટલું અત્યારે પણ વપરાય છે એજ ડાક બાગનાથી થોડેક છેટે રસ્તામાં એક સુંદર ઘર છે, અને દરવાજા પર એજ ઘરનો માલિક બેસીને પોતાના સાથી-મિત્રો પાસે પોતાની વિપત્તિનું વર્ણન કરી રહ્યો છે તે કહે છે કે "મારી બેકારી પર ત્રણ મહીનાનો યુગ વિતી ગયો રાત્રી ભોજનનું મળવું પણ અઘરું લાગે છે કોઈ વેળા રાત-દિવસમાં ફકત એક વખત જમણ પ્રાપ્ત થાય છે બાળકો હઠ કરે છે, પરંતુ મારી પાસે આંખોથી ટપકતા અશ્રુઓ સિવાય કંઈ નથી હોતું, જેનાથી એમની હઠ પૂર્ણ કરું" આર્થિક વિપત્તિઓના આ બે ઉદાહરણો છે અને બેઉ પોતાના દાવામાં કેટલા ખરા છે, એની કલ્પના કરી શકાય છે

* * *

જેવી રીતે વય પોતાનો જાહેર કાળ રાખે છે, એવી રીતે ગુપ્ત કાળ પણ રાખે છે વયનો આ ગુપ્ત કાળ મૃત્યુ પછી શરૂ થય છે આપણે જોઈએ છીએ કે, કેટલાક બાળકો જન્મતાં સાથેજ મરણ પામે છે કેટલાક બે ચાર દિવસ જીવતા રહે છે કેટલાક બે-ચાર માસ અને કેટલાક અમુક વરસો કેટલાક એવા સદ્ભાગ્યશાળી લોકો પણ છે, જેમને પચાસ સાઠ વરસ સુધી જગતમાં રહેવાનો પ્રસંગ મળે છે, અને કોઈક એવા પણ છે, જેઓ વૃદ્ધાવસ્થાએ પુગે છે સાચે એજ અવસ્થા વયના ગુપ્ત કાળની છે કેટલાક લોકો મરવાની સાથેજ પોતાનું નામ ગુમાવી બેસે છે કેટલાક લોકોનું નામ અઠવાડિયા પખવાડિયા સુધી, કેટલાકનું વરસ બે વરસ, અને કેટલાકનું દસ વીસ વરસ સુધી બાકી રહે છે કોઈક એવા પણ છે, જેમને સદીઓ સુધી દુન્યા નથી ભૂલતી. અને કોઈક એવા પણ છે, જેમના નામ કયામત લગી સ્મરણમાં રહેશે

તમે વિચાર કરશો તો જણાશે કે, જેવી રીતે શારીરિક અસ્તિત્વ માટે મનુષ્ય રાચરચિલાનો ગરજુ છે, એવી રીતે નામિક અસ્તિત્વ માટે પણ રાચરચીલની આવશ્યકતા છે શારીરિક અસ્તિત્વ માટે ઉધ એ અમલની તમા છે અને નામિક અસ્તિત્વ માટે સદ્વર્તનની જરૂરત છે પરંતુ એક એવું સદાચરણ, જે અમાપ અને અવિનાશી હોય

ચાર દિવસ

અનુવાદક રઝાકાઝી

પહેલો દિવસ.-

ચાર વર્ષ જેલની અંધારી દુનિયામાં ગાળી આજે બહાર નીકળ્યો. સિપાઈઓ ઑફિસમાં લઈ ગયા. ઑફિસનું કેલેન્ડર જોતાંજ મ્હારાથી એક ધીમો નિશ્વાસ નાખી દેવાયો. ૭ ફેબ્રુઆરી! જરૂર આજે ફરીને મ્હારી સુખ શાન્તિનો અંત નજીક આવે છે. જાણે એક તૂટેલી નૌકાને મહાસાગરના ભયંકર તોફાનમાં હડસેલી દીધી હોય તેમ મ્હારા દિમાગમાં સેંકડો વિચારો આવ્યા અને સરી ગયા. એક ગુનાની ઈચ્છા હતી કે શરીફ બની સુખ શાન્તિમાં દિવસો વિતાવું. સુખ શાન્તિ માટે ગમે તેનો ભોગ આપવા તૈયાર હતો પરન્તુ તે મળે ક્યાં? જેલ, હા જેલ! હું તેને પોકાર કરું છું તેમ જેલમાં ગયો હું. જેલ બહાર આઝાદી! પરન્તુ આઝાદી એટલે શું? એ હું સમજી શક્યો નથી. આઝાદીનો અર્થ જો સુખ અને શાન્તિજ હોય તો એવી આઝાદી મ્હને જેલમાં હતીજ. જેલમાં મ્હારી પાસે કામ લેવામાં આવતું હતું. તેના બદલામાં મને સુખ અને શાન્તિ નહોતી પરન્તુ જિંદગી તો આપવામાં આવતી હતી. અને બહાર! કામ ન મળે ભૂખે મરવાનું!

"કયો નંબર છે?" જમાદારની કડક વાણીએ મ્હને તંદ્રામાંથી જગાડી દીધો.

"૧૮૩!" મ્હેં જવાબ આપ્યો.

તેણે કબાટમાંથી એક જુની પોટલી કાઢી મ્હારા તરફ ફેંકતાં કહ્યું—"સંભાળ કપડાં!" હું કપડાં પહેરી સદર દરવાજે પહોંચ્યો. ત્યાં વૃદ્ધ જેલર મ્હારી પ્રતિક્ષા કરી રહ્યો હતો. સિપાઈને દરવાજો ઉઘાડવાની આજ્ઞા આપતાં મ્હારે ખભે હાથ મૂકીને તે કહેવા લાગ્યો કે "જો હજી તું જુવાન છે. મહેનત મજૂરીથી પેટ ભરજે. ચોરી અને લૂંટ કરવી એ માણસનું—સારા માણસનું કામ નથી. જે કુકર્મો કરે છે તેના હૃદયમાંથી સારાં કાર્યો કરવાની શક્તિ ઓછી થઈ જાય છે. મ્હને આશા છે કે તું સુમાર્ગે વળશે અને મ્હારૂં કહ્યું યાદ રાખશે."

'યોગ્ય અયોગ્ય કોને કહેવાય એ હું સમજતો નથી. મ્હારા માટે તો દુનિયામાં ફક્ત બેજ માર્ગ છે. હું કામ ન કરૂં તો ભૂખે મરી જાઉં અને એવું મૃત્યુ કાયરનું મૃત્યુ લેખાય. હું કાયરની રીતે મરવા ઈચ્છતો નથી પણ હું શું કામ કરૂં? સમજ પડે તેમ હાથ પગ હલાવું છું. હું સમજું છું કે એ પાપ છે! નીચ કર્મ છે! છતાં હું તેજ કરૂં છું કેમકે એના સિવાય મ્હારી પાસે બીજું કામ નથી. હું પાપનો તિરસ્કાર કરૂં છું છતાં પાપ કર્યા કરૂં છું કેમકે હું લાચાર છું. બિલકુલ લાચાર! હું મરવું પસંદ કરતો નથી. મ્હારા માટે જિંદગી એક તૂટેલ ગાડી સમાન છે જેને હું ખાબડ ખૂબડ માર્ગે લાચારીથી હાંકી રહ્યો છું" મ્હેં કહ્યું.

માણુસ જેવી હતી કે જે ચોરી કરતા પકડાઇ જાય મ્હને એવો ભાસ થયો કે ઘણી નજરો મ્હારી તાકી રહી છે ફરી બારણું શરૂ થયુ એટલે હુ ત્યાંથી ચાલતો થયો થાક્યો પાક્યો નિષ્ફળ અને નિરાશ રાતના અગિયાર વાગે ધર્મશાળામાં પહોંચ્યો

ત્રીજે દિવસ –

ભૂખ્યા પેટે આખી રાત ઉંઘ ન આવી ત્રણ ચાર સુતેલ મુસાફરોના પાકીટ તપાસી જોયા પણ તેઓ મ્હારા જેવા હતા સવાર પડી બપોર થઇ અને સાંજ પડી પણ ભૂખ્યા પેટને એક રોટીનો કકડો પણ ન મળ્યો

તે વેળા શહેરનું બજાર ઝગઝગી રહ્યું હતુ આખા દિવસના થાક્યા પાક્યા લોકો પોતાની જરૂરી વસ્તુઓ ખરીદવા આવ્યા હતા હુ એક વિજળીના થાંભલા આગળ ઉભો રહી આવનાર લોકોના ચહેરાઓનો સંતોષ દુ:ખી ચિત્તે નિહાળી રહ્યો હતો. સામેની સોના ચાંદીની દુકાનમા વિજળીનો પ્રકાશ ઝગહગી ઉઠયો શેઠ સાહેબ મેલુ ધોતીયુ પહેરીને ગાદી પર બેઠા હતા મ્હારામા સાત ઉપવાસે સહસ અને નીડરતા પેદા કરી હતી મ્હે દુકાનમા જઇ પૂછ્યુ 'શેઠ સાહેબ! નોકરી એ રાખશો?'

'નોકરી!' શેઠ સાહેબે મ્હારૂ નિરીક્ષણ કર્યા પછી પૂછ્યુ "કદી પહેલા નોકરી કરી છે?"

"હા સાહેબ 'હમણાજ' જેલમાંથી છુટીને આવી રહ્યો છુ હું મેટ્રીક પાસ છુ" મે નીડરતા પૂર્વક જવાબ આપ્યો

શેઠ સાહેબ હવે ગભરાયા મ્હારૂ ફરી એક વાર નિરીક્ષણ કરી સહાનુભૂતિ પ્રગટ કરતા કહ્યુ "ભાઇ! આજકાલ નોકરી કયા મળે છે! બી એ અને એમ એ વાળા બુટપાલીશ કરે છે હમણા તો જગ્યા ખાલી નથી મિત્રોને પૂછી જોઇશ, ફરી કોઇવાર આવજો "

હુ દુકાનથી બહાર નીકળ્યો તો એક માણુસને અંદર જતા જોયો મ્હે તેને ઓળખ્યો તે બીજો કોઇ નહિ પણ બીજી વાર જેલનો સાથી ફેઝનુ હતો શેઠ સાહેબ તેને જોતાજ ચારે બાજુ જોવા લાગ્યા જ્યારે ખાત્રી થઇ કે કોઇ જોતું નથી ત્યારે ફેઝનુને પૂછ્યુ "શુ લાવ્યો છે?"

ફેઝનુએ ચળકતુ પીળા રંગનુ એક કડુ આપ્યુ શેઠ સાહેબે હાથમા લઇ વજનનો અડસટ્ટો કાઢતા કહ્યુ "બનાવટી સોનુ છે, પચ્ચીસ રુપિયાનું હશે!"

"શેઠ સાહેબ! શુ કહો છો! દોઢ સોનો માલ છે, દોઢ સોનો."

"છટ! નિ કુલ બનાવટી છે ચાળીસથી વધારેનો માલ નથી એક વાત કહુ છુ પચીસમા આપવુ છે? એથી વિશેષ એક પાઇ પણ મળશે નહિ"

ફેઝનુ ધીમેથી બોલ્યો "શેઠ સાહેબ ગઝબ કરી રહ્યા છો!" શેઠ સાહબે ગુસ્સામા જવાબ આપ્યો "બસ એક વાત કહી દીધી"

"જેવી આપની ઇચ્છા" ગ્રાહક આવતા જોઇને ફેઝનુએ સોદો પૂરો કરી નાખ્યો પૈસા પાકીટમા મૂકી બહાર નીકળ્યે મ્હે પાછળથી જઇ તેના ખભે હાથ મૂકયો એટલે તે ગભરાઇ ગયો પછી ઓળખીને બોલ્યો "ઓહ! રાજુ! તુ છે? તે તો મને ડરાવી મૂકયો હમણા ક્યા છે? અને શુ કરે છે?

હુ મ્હને પહેલા ખાવાનુ ખવડાવ. હુ બે દિવસનો ભૂખ્યો છુ

અમે શહેરના વેરાન ભાગમા આવેલ એક હોટલમા ગયા તેણે કહ્યુ "આ હોટલ અમારો ખાસ અડ્ડો છે અહિયા અમે આઝાદીથી વાતચીત કરી શકીએ છીએ" ખાવાનુ ખાધા પછી મ્હે મ્હારી કહાણી સંભળાવી એટલે તે કહેવા લાગ્યો "ઓહ! તમે તો બહુ પ્રમાણિક

બનવા ગયા હતા નહિ ?" એમ કહેતા હસીને તેણે ચહાનો ઓર્ડર આપ્યો.

"ત્રણ ત્રણ વાર જેલ જવા છતાં તું નાદાનજ રહ્યો રાજુ! અરે મૂર્ખ! કંઇ પ્રમાણિકપણાથી અને મેહનત મઝદૂરીથી સુખ અને શાન્તિ મળી શકે છે? અને તે પણ આ દુન્યામાં, કે જ્યાં જીવનનો અર્થ જૂઠાણું, કપટ, દગો અને લુચ્ચાઇ હોય! શું એકુતોને જોતો નથી કે જેઓને પ્રમાણિકતા અને ભોળપણે જીવતા હોવા છતાં મડદાં બનાવી મૂક્યા છે. તારે જાણી લેવુ જોઇએ કે આવી સજ્જનતા અને સદાઇને દુન્યા મૂર્ખતા સમજે છે પેલા શેઠ સાહેબનોજ દાખલો લે ખબર છે? આજે શેઠ સાહેબ શહેરના સૌથી ધનવાન માણસ છે માનાં ઇચ્છાઓ તેમની ખરીદેલી દાસીઓ છે પણ એજ શેઠ સાહેબ બે વર્ષ પહેલા સામાન્ય માણસ હતા નાની સરખી દુકાન માંડી અમારા પાસે ચોરીનો માલ ખરીદી ગાળીને વેચવા લાગ્યા લોકોને વ્યાજમા ખૂબ ચૂસ્યા, ઘરો લઇ લીધા, જાગીરો જપ્ત કરી, પોલીસોને લાંચ આપી, અમલદારોની ખુશામત કરી, સાહેબોને પાર્ટીઓ અને ભેટો આપી, રાયબહાદુર બન્યા-મ્યુનિસિપાલના પ્રમુખ થયા. આજે ચારે બાજુ પ્રતિષ્ઠા છે લોકો નમી નમીને પ્રણામ કરે છે સભાઓના પ્રમુખ થવાના આમંત્રણો મળે છે સમજ્યો! આ છે દુન્યા! અહિંયા શરાફત અને પ્રતિષ્ઠા ધન પર અવલંબિત છે જો મ્હારી પાસે પૈસા હોય તો હું શહેરની મોટી અને માનનીય વ્યક્તિ ગણાઉં અને જો સંજોગવશાત હું કંગાળ થઇ જાઉં તો કોઇ મ્હારી સાથે વાત કરવાનું પણ પસંદ કરશે નહિ રૂપિયાનો ઝગઝગાટ માણસોની આંખોને એટલો આંજી નાખે છે કે લોકોને ધનવાન માણસના દોષ પણ સદ્ગુણ દેખાય ધનની જાળ એવી મજબૂત છે કે જે શત્રુઓને પણ એમા જકડી શકે છે વિરોધીઓ રૂપીઆ ગળાનાં મિત્રો બને છે. જ્યાં લગી પૈસા પાસે નથી હોતા ત્યાં લગીજ તે કેવી રીતે કમાયા તેની ચર્ચા કરવામાં આવે છે. પણ જ્યાં પૈસા આવ્યા કે પાપ અને પુણ્યનું, નીતિ અનીતિનું, યોગ્ય અયોગ્યની ચર્ચાનો અંતજ આવી જાય છે"

ફક્લુ ઠંડી ચાહનો છેલ્લો ઘુંટ લેતાં કહેવા લાગ્યો "આ દુન્યાના કામની ભલાઇ બુરાઇનો આધાર તે કામના કરનારની લાયકાત ચતુરાઇ અને હોશિયારી પર નિર્ભર છે જો નઠારા કામને પણ સારી રીતે કરવામાં આવે તો તે સારૂં બની જાય છે કસૂર કરવી એ ગુનોહ નથી, પણ એને છુપાવી ન શકવું એ ગુનોહ છે" તેણે સિગરેટ સળગાવી એક મ્હને પણ આપી ધુમાડાના ગોટા ઉડાવતો વળી તે બોલ્યો કે "સાંભળો રાજુ ભૈયા! જીવનની સફળતાનું રહસ્ય ચાંદીના ટુકડાઓમાં છુપાએલું છે, સેવાને અહિંયા ચમકદાર થેલીઓથી તોળવામાં આવે છે ગરીબાઇ એ ભયંકર શ્રાપ છે થોડા સિક્કાઓ વડે તમે તમારૂં ભાગ્ય પલટાવી શકો છો." ઘડિયાળ પ્રતિ જોઇને તે બોલ્યો માફ કરજો મ્હારે ખાસ કામ માટે જવું છે તમે અહિં આરામથી રાત વિતાવી શકો છો"

હું જાગ્યો હતો મ્હારી આંખો ઉઘડી ચૂકી હતી હવે મ્હારે શું કરવું એનો નિશ્ચય મ્હેં કરી લીધો હતો

"હું તમારો આભારી છું" મ્હેં ધીમેથી જવાબ વાળ્યો

"તો શું તમે મ્હારી મદદ કરી શકો છો?"

"તે શું ?" તેણે પૂછ્યું

"મ્હને થોડાક ઘર ફાડવાના હથિયાર અપાવશો ?"

ચોથો દિવસ —

આજે જ્યારે કે મ્હારા જીવન ગ્રંથના પાના જુના થવા આવ્યા છે બાર વર્ષ પછી હું કેદમાંથી છુટી ગયો છું જેલના દ્વાર પર જેલર મ્હને કહેવા લાગ્યો" મેહનત મઝદૂરીથી પેટ ભરજો અને ભલા માણસની પેઠે જીવન ગાળજો"

(સંપૂર્ણ)

પ્રખ્યાત માણસોની પરેશાની

કીર્તિ મેળવનારાઓને લોકો કેવી રીતે સતાવે છે?

લેખક ઇબ્રાહીમ હાજી મહંમદ મીસ્રી

પ્રસિદ્ધીને વરી ચૂકેલા નરનારીઓનાં જીવનમાં લોકો ભારે રસ લે છે. તેઓ એમના હસ્તાક્ષરો મેળવવા, યાદગીરી માટેની વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવા અને એમની મૈત્રિ સાધવા ઉત્સુક હોય છે. કીર્તિની ઝમક અને લોકોના જિગર સ્પર્શવાની એમની શક્તિથી મુગ્ધ બની જાય છે. તેઓ એમના મિત્રોને પણ માનની નજરે જૂએ છે અને એમનાં ખાનગી જીવનની ઝીણી ઝીણી વાતો જાણવાની પણ જીજ્ઞાસા બતાવે છે. પ્રખ્યાત બનવું હોય તો વિખ્યાત વ્યક્તિઓની રોસ્તી બંધો કીર્તિ મેળવવાનો આ સહેલો માર્ગ છે!

શાઇરની સનમ

લખનૌના એક પ્રખર સાહિત્યકાર અને શાઇરની સાથે એક લડકાની મહબ્બત થઇ ગઈ. એ લડકી પોતાને એ શાઇર કરતા પણ વિશેષ હુશિયાર માનતી. આ લડકી સાથે શાદી કરવાને બદલે એ શાઇર કોઇ ઓરતને પરણી બેઠા. પરણ્યા બાદ એમની કીર્તિના સુવાસ ઓરજ ફેલાયો. ઉર્દૂ સાહિત્ય શોખીનોના એ લાડકવાયા બની ગયા. કીર્તિ મેળવવાના વળખા મારતી પેલી રખડી ગયેલી "હુશિયાર" ખાતુને એમના ઇન્તિકાલ પછી પોતાની પાસે સાચવી રાખેલા એમના "ખુતૂતે મહબ્બત" પોતેજ પ્રકટ કરાવ્યા. આ કિતાબે ઉર્દૂ સાહિત્ય રસિ-

અનુસંધાન પાન ૭ ઉપર

પાર વગરની પરેશાની

લોકો કીર્તિ મેળવવા માટે આ પ્રમાણે તરેહવાર તરકીબો અજમાવે છે, ત્યારે કીર્તિ મેળવી ચૂકેલાઓ પાર વગરની પરેશાની અનુભવે છે. લોકનજરના શિકાર બનવાથી તેઓને ત્રાસ ઉપજે છે. એમનુ જીવન "જ ઝાળી" બની જાય છે, કેટલાકો "અનડા" બની જાય છે તો કેટલાકો પોતાના પ્રશંસકોને ખુશ કરવાનુંજ પસંદ કરે છે. સાધન સપન્ન વ્યક્તિઓ કીર્તિ મેળવ્યા પછી સુખે જીવન જીવી શકે. કીર્તિની સાથે કલદાર હોય તો કીર્તિની કાંઇ ઓર મજાહ છે!

ફિલ્મ સ્ટારો

હોલીવૂડના ફિલ્મ સ્ટારો પાછળ તો કેટલાય લોકો દીવાના બની જાય છે. એ સિનેમા જગતના સિતારાઓ એમના મનમ દિગ્ની જાણે મૂર્તિઓ થઇ પડે છે. જગતના કેટલાક મહાપુરૂષોને નસીબ નહિ થતી હોય તેટલી જાહેરાત રૂપેરી આલમના એ રૂડલા તારાઓને થાય છે. આપણે ત્યાં પણ સંયુક્ત પ્રાન્તો અને પંજાબના કેટલાક જમીનદારોના રોશન ચિરાગો મુંબઇની કેટલીક ફિલ્મ સ્ટારોના પરવાના બની પોતાની દોલત ખાક કરી નાખ્યાના કિસ્સાઓ બનતા રહે છે.

હસ્તાક્ષરોનો સંગ્રહ

આપણે અહિં જુકનીનના એક રેળના

પાદરી કોર્નેલિયસ ગ્રીનવેનો લાખ્યો લઇએ આ પાદરી પાસે અનેક જગમશહૂર નરનારીઓના હાથે લખાયલા પત્રોનો સુંદર સંગ્રહ છે આ પત્રો એકઠા કરવામાં એણે વાપરેલી યુક્તિઓ પણ ધ્યાન ખેંચનારી છે ૧૯૨૯માં એણે અમેરિકાના પ્રેસિડન્ટ કૂલીજને પત્ર લખી પૂછ્યું હતું કે, "કોલેજીઅનની ઝિન્દગીની નેમ અને ફર્જ શું હોવી જોઇએ?" પ્રેસિડન્ટ કૂલીજે પ્રત્યુત્તર પાઠવ્યો કે, "કોલેજીઅનની નેમ અને ફર્જ સારી રીતભાત અને ચહુ મહેનત હોવી જોઇએ"

ફોટોગ્રાફ પણ બાકાત નહિ

ગ્રીનવેએ હિટલર અને મુસોલિનીને પણ છોડયા નથી એમણે મહાપુરુષને મુસોલિનીની સહી સાથેનો એક ફોટોગ્રાફ મેળવ્યો આ ફોટો મેળવ્યા પછી તેમણે હિટલરને પત્ર પાઠવ્યો કે 'તમે તમારો ફોટો નહિ મોકલાવો તો કાંઈ નહિ મારી પાસે હાલમાંજ મુસોલિની જેવા મહાપુરુષે પોતાનો એક મોટો ફોટો મોકલી આપ્યો છે આ ફોટાની સાઇઝ જેવડો મોટો ફોટો મારી પાસે બીજો એકેય નથી '

થોડા દિવસ પછી ન્યૂયોર્કના જર્મન એલચી ખાતાના પ્રતિનિધિએ એમની મુલાકાત લીધી મુસોલિનીના ફોટાનું એ માપ લઇ ગયો અને એ ફોટાથી બેવડી સાઇઝનો હેર હિટલરના હસ્તાક્ષરો સાથેનો ફોટો એમને મળી ગયો

રાણીનો પત્ર

રૂમાનીઆની રાણીના હસ્તાક્ષરો માટે એમણે વર્ષો સુધી નિષ્ફળ પ્રયત્નો કરેલા. એક દિવસ એમણે એક 'ક્રીમ'ની જાહેરખબર જોડે રૂમાનિઆની રાણીનો ફોટો જોયો આ જાહેરખબર કાપીને એમણે રાણી સાહેબાને તત્કાળીને કાગળ લખ્યો કે 'તમે રાણી થઇને આવી ક્રીમ વાપરવાની સલાહ આપો છો એ અજબ થવા જેવું છે ' રાણીએ 'મિસ' ગ્રીનવેને જવાબ લખી મોકલ્યો કે 'એ ક્રીમ વાપરવામાં કશું નુકશાન નથી અતિ સુંવાળી ચામડી માટે પણ એ સારી છે—તમારી મેરી'

છાપે પડશો હો

સુતરફેણી જેવી સફેદ દાઢીવાળા નામાંકિત નાટ્યકાર જ્યોર્જ બર્નાડ શૉના હસ્તાક્ષરો પ્રાપ્ત કરવા માટે ડિટ્રોઇટના કેનેથ મેકડોનાલ્ડે અજમાવેલો અખતરો પણ જાણવા જેવો છે. એણે બર્નાડ શૉને પત્ર પાઠવ્યો કે પેટના દર્દો દૂર કરનારી એક દવા સાથે તમારું નામ જોડવાનો મારો વિચાર છે, તમે મને વખતસર જવાબ મોકલશો નહિ તો હું એ જાહેરાત વર્તમાનપત્રોમાં પ્રગટ કરાવીશ. તમે મારી દવાનો નિયમિત ઉપયોગ કરો છો એ વાત પણ જાહેરાતમાં 'પ્રસિદ્ધ થશે ' આ પત્ર વાંચી ડોસાનો મિજાજ ગયો. એણે તતડાવીને લખેલો પ્રત્યુત્તર સાચવી રાખવા લાયક વસ્તુ છે !

વેચી નાખ્યા !

એક અમેરિકન ભેજાએ પોતાને અંગ્રેજી સાહિત્યના પ્રોફેસર તરીકે ઓળખાવી, લોકપ્રિય લેખકો ઉપર પત્રો લખી પ્રખ્યાત લેખકોના જીવનચરિત્રનું પુસ્તક તેમના હસ્તાક્ષરો સાથેની છેલ્લામાં છેલ્લી તસ્વીરો સાથે પ્રગટ કરવાનો પોતાનો ઇરાદો જણાવ્યો અને તેમને તેમના જીવનની જાણવા જેમ વાતો લખી મોકલવા વિનંતિ કરી આ પ્રોફેસર પણ પોતાના વિષયના કાઇ બારી મારે નહિ એ માટે કેટલાક જાણીતા લેખકોએ પોતાના જીવન સંબંધી માહિતિઓ લખી મોકલાવી એ માણસે પુસ્તક પ્રગટ કરવાને બદલે એ હસ્તપ્રતો જ સારી કિંમતે વેચી નાખી

પ્રખ્યાત માણસોની પરેશાની

કીર્તિ મેળવનારાઓને લોકો કેવી રીતે સતાવે છે?

લેખક ઇબ્રાહીમ હાજી મહમદ મીસી

પ્રસિદ્ધીને વરી ચૂકેલા નરનારીઓના જીવનમાં લોકો ભારે રસ લે છે તેઓ એમના હસ્તાક્ષર મેળવવા, યાદગીરી માટેની વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવા અને એમની મૈત્રિ સાધવા ઉત્સુક હોય છે કીર્તિની ઝમક અને લોકોના જિગરોને સ્પર્શવાની એમની શક્તિથી મુગ્ધ બની જાય છે તેઓ એમના મિત્રોને પણ માનની નજરે જુએ છે અને એમના ખાનગી જીવનની ઝીણી ઝીણી વાતો જાણવાની પણ જીજ્ઞાસા બતાવે છે પ્રખ્યાત બનવું હોય તો વિખ્યાત વ્યક્તિઓની દોસ્તી બાંધો કીર્તિ મેળવવાનો આ સહેલો માર્ગ છે।

શાયરની સનમ

લખનૌના એક પ્રખર સાહિત્યકાર અને શાયરની સાથે એક લડકીની મહોબ્બત થઈ ગઈ એ લડકી પોતાને એ શાયર કરતા પણ વિશેષ હુશિયાર માનતી આ લડકી સાથે શાદી કરવાને બદલે એ શાયર કોઈ ઓરને પરણી બેઠા પરણ્યા બાદ એમની કીર્તિનો સુવાસ ઓરજ ફેલાયો ઉર્દૂ સાહિત્ય શોખીનોના એ લાડકવાયા બની ગયા કીર્તિ મેળવવાના વલખા મારતી પેલી રખડી ગયેલી "હુશિયાર" બાનુએ એમના ઇન્તિકાલ પછી પોતાની પાસે સાચવી રાખેલા એમના "ખુતૂતે મહોબ્બત" પોતેજ પ્રકટ કરાવ્યા આ કિતાબે ઉર્દૂ સાહિત્ય રસિકોનું અચ્છું ધ્યાન ખેચ્યુ

પાર વગરની પરેશાની

લોકો કીર્તિ મેળવવા માટે આ પ્રમાણે તરેહવાર તરકીબો અજમાવે છે, ત્યારે કીર્તિ મેળવી ચૂકેલાઓ પાર વગરની પરેશાની અનુભવે છે લોકનજરના શિકાર બનવાથી તેઓને ત્રાસ ઉપજે છે એમનું જીવન "જંજાળી" બની જાય છે, કેટલાકો "ગાંડા" બની જાય છે તો કેટલાકો પોતાના પ્રશંસકોને ખુશ કરવાનુંજ પસંદ કરે છે સાધન સંપન્ન વ્યક્તિઓ કીર્તિ મેળવ્યા પછી સુખે જીવન જીવી શકે કીર્તિની સાથે કલદાર હોય તો કીર્તિની કાંઈ ઔર મજાહ છે।

ફિલ્મ સ્ટારો

હોલીવૂડના ફિલ્મ સ્ટારો પાછળ તો કેટલાય લોકો દીવાના બની જાય છે એ સિનેમા જગતના સિતારાઓ એમના મનમંદિરની જાણે મૂર્તિઓ થઈ પડે છે જગતના કેટલાક મહાપુરૂષોને નસીબ નહિ થતી હોય તેટલી જાહેરાત રૂપેરી આલમના એ રૂડા તારાઓને થાય છે આપણે ત્યાં પણ સંયુક્ત પ્રાન્તો અને પંજાબના કેટલાક જમીનદારોના રોશન ચિરાગો મુંબઈની કેટલીક ફિલ્મ સ્ટારોના પરવાના બની પોતાની દૌલત ખાક કરી નાખ્યાના કિસ્સાઓ બનતા રહે છે

હસ્તાક્ષરોનો સંગ્રહ

આપણે અહિં મુકીનના એક રેશના

પાદરી કોર્નેલિયસ ગ્રીનવેનો દાખલો લઇએ આ પાદરી પાસે અનેક જગમશહૂર નરનારીઓના હાથે લખાયલા પત્રોનો સુંદર સમહ . આ પત્રો એકઠા કરવામા એણે વાપરેલી યુક્તિઓ પણ ધ્યાન ખેચનારી છે ૧૯૨૯મા એણે અમેરિકાના પ્રેસિડન્ટ કૂલીજને પત્ર લખી પૂછાવ્યુ હતુ કે, "કોલેજીઅનની ઝિન્દગીની નેમ અને ફર્જ શુ હોવી જોઇએ?" પ્રેસિડન્ટ કૂલીજે પ્રત્યુત્તર પાઠવ્યો કે, "કોલેજીઅનની નેમ અને ફર્જ સારી રીતભાત અને ચાલુ મહેનત હોવી જોઇએ"

ડીકટેટરો પણ બાકાત નહિ

ગ્રીનવેએ હિટલર અને મુસોલિનીને પણ છોડયા નથી એમણે મહામુસીબતે મુસોલિનીની સહી સાથેનો એક ફોટોગ્રાફ મેળવ્યો આ ફોટો મેળવ્યા પછી તેમણે હિટલરને પત્ર પાઠવ્યો કે 'તમે તમારો ફોટો નહિ મોકલાવો તો કાંઇ નહિ મારી પાસે હાલમાંજ મુસોલિની જેવા મહાપુરૂષે પોતાનો એક મોટો ફોટો મોકલી આપ્યો છે આ ફોટાની સાઇઝ જેવડો મોટો ફોટો મારી પાસે બીજો એકેય નથી'

થોડા દિવસ પછી ન્યૂયોર્કના જર્મન એલચી ખાતાના પ્રતિનિધિએ એમની મુલાકાત લીધી મુસોલિનીના ફોટાનુ એ માપ લઇ ગયો અને એ ફોટાથી બેવડી સાઇઝનો હેર હિટલરના હસ્તાક્ષરો સાથેનો ફોટો એમને મળી ગયો

રાણીનો પત્ર

રૂમાનીઆની રાણીના હસ્તાક્ષરો માટે એમણે વર્ષો સુધી નિષ્ફળ પ્રયત્નો કરેલા એક દિવસ એમણે એક 'ક્રીમ'ની જાહેરખબર જોડે રૂમાનિઆની રાણીનો ફોટો જોયો આ જાહેરખબર કાપીને એમણે રાણી સાહેબાને તતડાવીને કાગળ લખ્યો કે 'તમે રાણી થઇને આવી ક્રીમ વાપરવાની સલાહ આપો છો એ અજબ થવા જેવુ છે' રાણીએ 'મિસ' ગ્રીનવેને જવાબ લખી મોકલ્યો કે 'એ ક્રીમ વાપરવામા કશુ નુકશાન નથી અતિ સુંવાળી ચામડી માટે પણ એ સારી છે—તમારી મેરી'

છેલાઇ પકડાઇ ગઇ

સત્તરફેણી જેવી સફેદ દાઢીવાળા નામાંકિત નાટયકાર જ્યાર્જ બર્નાડ શૉના હસ્તાક્ષરો પ્રાપ્ત કરવા માટે ડિટ્રોઇટના કેનેથ મેકડોનાલ્ડે અજમાવેલો અખતરો પણ જાણવા જેવો છે. એણે બર્નાડ શૉને પત્ર પાઠવ્યો કે પેટના દર્દો દૂર કરનારી એક દવા સાથે તમારૂ નામ જોડવાનો મારો વિચાર છે, તમે મને વખતસર જવાબ મોકલશો નહિ તો હુ એ જાહેરાત વર્તમાનપત્રોમા પ્રગટ કરાવીશ. તમે મારી દવાનો નિયમિત ઉપયોગ કરો છો એ વાત પણ જાહેરાતમા પ્રસિદ્ધ થશે' આ પત્ર વાચી ડોસાનો મિજાજ ગયો. એણે તતડાવીને લખેલો પ્રત્યુત્તર સાચવી રાખવા લાયક વસ્તુ છે!

વેચી નાખ્યા!

એક અમેરિકન ભેજાએ પોતાને અંગ્રેજી સાહિત્યના પ્રોફેસર તરીકે ઓળખાવી, લોકપ્રિય લેખકો ઉપર પત્રો લખી પ્રખ્યાત લેખકોના જીવનચરિત્રનું પુસ્તક તેમના હસ્તાક્ષરો સાથેની છેલ્લામા છેલ્વી તસ્વીરો સાથે પ્રગટ કરવાનો પોતાનો ઇરાદો જણાવ્યો અને તેમને તેમના જીવનની જાણવા જેવી વાતો લખી મોકલવા વિનતિ કરી આ પ્રોફેસર પણ પોતાના વિષયના કાંઇ બાકી મારે નહિ એ માટે કેટલાક જાણીતા લેખકોએ પોતાના જીવન સબંધી માહિતિઓ લખી મોકલાવી એ માણુસે પુસ્તક પ્રગટ કરવાને બદલે એ હસ્તપ્રતોજ સારી કિંમતે વેચી નાખી

લેજનો પ્રોફેસર

કોલેજના પ્રોફેસરો મુખ્યત્વે ચરોલ મગ
જના હોય છે, પરંતુ તેઓનું ચારિત્ર્યપણુ નબળા
મગજના અને કમઅ'દેશ છોકરા છોકરીઓને
ુય કરી શકે છે મુબઇની એક કૉલેજની
ન્યા અને એક ખ્રિસ્તી પ્રોફેસર વચ્ચે ગાઢ
મત્રાચારી બધાતા એ મૂર્ખ છોકરી કૉલેજમા
નામચીન બની ગઈ કૉલેજમા એના વિષે
તરેહવાર વાતો થતી, પરંતુ એ એમ સમજતી
., એ બધા અદેખાઇની આગમા બળબળ બળી
ા છે એજ છોકરીની એક સારૂ કમાતા
જાણીના અને લોકપ્રિય જુવાન સાથે મૈત્રિ
ધના એ છોકરી તરફ લોકો માનની નજરે
જોવા લાગ્યા એ યુવાનના નામની પાછળ
ડિગ્રીના પૂછડા ન હતા, પરંતુ સમાજમા તેની
સારી પ્રતિષ્ઠા હતી એ યુવતીએ આ વાત
પર દુર્લક્ષ કરી પેલા "માકા પાઉ" પ્રોફેસ-
રની પોતાના ઓળખાણવાળાઓ અને સગા-
સબધીઓમા ફક્રથી વાતો કરવા લાગી. આનુ
પરિણામ એ આવ્યુ કે, એ બાળાએ પાછી
મેળવેલી પ્રતિષ્ઠા પણ ગુમાવી અને પેલો સારો
ચરિત્રવાન યુવાન પણ ગુમાવ્યો મહાન અને
મશ્હૂર માણસો સાથે દોસ્તીનો સબધ લાબા
વખત સુધી ટકાવી રાખતા જેને આવડતું ન
હોય તેઓ પસ્તાયા વગર રહેતા નથી એક
વખત લોકોની નજરમાથી ઉતરી ગયા પછી
પાછા નજરે ચઢવુ મુશ્કેલ છે કીર્તિ મેળવ-
વાની હોશ રાખનારાઓ આ વાત અવશ્ય
ધ્યાનમા રાખે

કારવા

દીદારે રસૂલ (સ૰૰)

સ પા દ ક — રિફાઇ-સાબેરી
[સર્વ હક સપાદકને સ્વાધિન છે.]

હદીસ (૪) હઝરત અબૂ હોરૈરહ (રદી૰)થી રિવાયત છે કે.—"તે માણસનુ નાક માટી ભેગુ કરવામા આવે કે, જેની આગળ મારૂ નામ લેવામા આવે, છતા પણ તે મારી ઉપર દરૂદ મોકલે નહિ"

હદીસ (૫) દુરેં મન્સૂરના કર્તા સોઆબુન ઇમાનના હવાલાથી ફરમાવે છે કે—"જેણુ દુન્યામાં મારી ઉપર દરૂદ મોકલવામા બેપરવાઇ કરી તે માણસ કયામતને દહાડે જન્નતના રસ્તામા ભટકતો રહેશે અને તેનુ કયા પણ ઠેકાણુ લાગશે નહી"

હદીસ (૬) દુરેં મન્સૂરના કર્તા હઝરત જાબિર (રદી૰)થી નકલ કરે છે કે—"જનાબ મુહમ્મદ રસૂલિલ્લાહ (સ૰) ફરમાવે છે કે—"જે કોમ કોઇ જગ્યાએ ભેગી થઇ અને મારી ઉપર દરૂદ મોકલવા વગર પોતાની મજલિસ બરખાસ્ત કરી તો તેઓનુ એ કામ બદબુદાર મુરદાર ઉપરથી ઉઠવા સમાન છે. કેટલીક રિવાયતોમા મુરદાર ગધેડો પણ છે, જેની મતલબ છે કે તે બધાઓ ગધેડાની સડેલી લાશ ઉપર તેને ખાવા એકઠા થયા હતા આ પ્રકારો તે મજલિસની બેખબરકતી અને ધારેલા કામથી મહરૂમ (નિષ્ફળ) રહેવા તરફ છે.

મુસલમાનોને જોઇએ કે પોતાના દરેક જલસા અને મીટીંગોને ખુદાપાકની યાદ અને દરૂદ શરીફથી ખાલી ન રાખે

હદીસ (૭) દુરેં મન્સૂરના કર્તા બગાવી અને બેહકી (રદી૰)ના હવાલાથી ફરમાવે છે કે—"જે જલસો ખુદાપાકની યાદ અને દરૂદ શરીફ વગર તમામ (પૂર્ણ) કરવામા આવ્યો તો કયામતને દહાડે તે જલસો કરનારને એવી બેદરકારી માટે સખત હસરત અને શરમિન્દગી ઉઠાવવી પડશે, પછી ભલે' તે તેની બીજી નેકીઓને બદલે જન્નતમા દાખલ પણ થઇ જાય"

મજકૂર સાહબ તારીખે ખતીબથી નકલ કરે છે કે—"હઝરત અબૂબકર સિદ્દીક (રદી૰)ની નજદીક દરૂદ શરીફનો એટલો બધો મરતબો છે કે "તેઓ (રદી૰) ફરમાવે છે કે—હુઝૂર (સ૰) ઉપર દરૂદ મોકલવાથી બધા ગુનાહ બિલ્કુલ મટી જાય છે, અને સલામ મોકલવુ, ગુલામ છૂટા કરવાથી બેહતર અને અફઝલ છે, અને આપ (સલ૰)ની મહબ્બત કરવી તે ખુદાપાકના રસ્તાના કરવાના કામો તેમજ ખુદાપાક માટે જિહાદ કરવા કરતા પણ બેહતર છે

આ ઉપરથી દરેક સાહબ દરૂદ શરીફની ફઝીલત અને મરતબો સારી રીતે સમજી શકે છે.

દરૂદ શરીફ પડવાથી બુઝુર્ગાને દીન (ર. ત. અ.) વગેરેને શુ શુ ફાયદા થાય છે, તે, તેમજ નહી પડનારાઓને શુ શુ નુકશાન થવા ઉપરાત કેવાં કેવાં દુ ખ સહન કરવાં પડયા હતા તેનુ ટુંકમાં વર્ણન.

હિકાયત ૧ લી—તમ્બીહુલ ગાફેલીનના કર્તા હઝરત સુફયાન સુરી (ર અ)ના વખતનું વર્ણન કરે છે કે—તેમણે હજ્જના વખતે એક એવા માણસને જોયો કે જે દરેક પગને તેમજ હજ્જના દરેક ફર્જ અદા કરતી વખતે નબી (સ૦) ઉપર દરૂદ શરીફ મોકલે છે હઝરત સુફયાને આ હાલત જોઇ તેને પુછ્યું કે—"અલ્લાહના બંદા! દરૂદ શરીફ સિવાય બીજુ પણ કંઇ જાણો છો કે નહિ?" જે ઉપરથી તેણે હઝરત સુફયાનનું નામ પૂછ્યું અને નામથી જાણીતા થઇ તેણે જવાબ દીધો કે—"અગર જો આપ ચાલુ વખતના કામિલોમાંથી ન હોત તો હું કદી પણ આવી રીતે દરૂદ શરીફ પડવાનો ભેદ આપને કહેતે નહિ. હું મારા બાપ સાથે એક વખત હજ્જ પડવા રવાના થયો હતો, અચાનક મારો બાપ રસ્તામાં મરી ગયો, તેના કફન દફનના કામમાં હું રોકાયેલો હતો, તેટલામાં તેનો ચેહરો બદલાઇ ગયો તેની આ હાલત જોઇ, મારી મુસાફરી તેમજ મુસીબતને હું રડવા લાગ્યો રડતા રડતા કંઇક ઉંઘ આવી ગઇ એ હાલતમાં હું જોઉં છું કે, એક બેહદ ખુબસુરત માણસ કે જેના કપડા ખુશબુથી મહકી રહ્યા હતા—આ પહેલાં કદી પણ એવી ખુબસુરત શિકલ જોવામાં આવેલી નહીં, તેમજ એવી ખુશ્બુ પણ સુંઘેલી નહીં—અચાનક આવ્યા અને તેમણે મારા બાપના મોઢા ઉપરથી કપડું ખસેડી તેના મોઢા પર હાથ ફેરવ્યો હું જોઉં છુ કે મારા બાપનો ચેહરો ચંદ્રમા જેમ ચમકવા લાગ્યો મેં તેજ ઉંઘની હાલતમાં તે જુવાન અરબીનો દામન પકડયો અને કહ્યું—"આપ એ તો કહો કે આપનું નામ શું છે?" તેમણે મારી તરફ હસીને જોયું અને જવાબ દીધો 'મને મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ (સ૦) કહે છે" એ સાંભળતાની સાથેજ તેમ (સલ૦)ને હું વળગી પડયો અને રડીને કહ્યું—"મારા મા-બાપ આપ (સ૦) પર કુરબાન થાય આપે (સ૦) આ જગતમાં શા માટે તકલીફ ઉઠાવી?" હુઝૂર (સ૦) જવાબ દીધો કે "જોકે તારો બાપ ફાસિક (ખુદાનો હુકમ ન માનનાર, ગુનેહગાર) હતો, છતાં મારી ઉપર પુશ્કળ દરૂદ મોકલતો હતો, એની મુસીબતની ખબર મને પડી, તો તુર્તજ એની મુશ્કિલકુશાઇ માટે હું અહીં આવ્યો" મેં કહ્યુ—"હુઝૂર (સ૦) મને કંઇ નસીહત કરતા જાઓ" આપે (સ૦) જવાબ દીધો કે "હમેશા દરૂદ પડયા કર." ઓ સુફયાન! હું જાગ્યો અને જોયું તો મારા બાપનો ચેહરો તેવોજ ચમકદાર થયો હતો, અને તેજ દિવસથી મારા વઝીફા તરીકે દરૂદ શરીફને નક્કી કર્યું છે"

હિકાયત ૨ જી—નુઝહતુલ મજાલિસના કર્તા એક સાલેહ (નેક) માણસથી રિવાયત કરે છે કે—"તેમણે યમનમાં એક એવા માણસને જોયો કે જે આંધળો, મુંગો અને કોઢીયલ (પિત્તયલ) હતો લોકોને તેની હકીકત પૂછવાથી જણાયું કે "એ માણસ બહુ સારા મધુર અવાજનો કારી હતો, એણે એક દિવસ—'ઇન્નલ્લાહ વ મલાએકતહુ યુસલ્લૂન' અલ્નબી' ને બદલે 'ઇન્નલ્લાહા વ મલાએકતહુ યુસલ્લીના અલબ્યા' કહ્યું (જેની મતલબ થાય છે કે ખુદાપાક અને તેના ફરિસ્તા માખી ઉપર દરૂદ મોકલે છે) તેણે એ મુજબ કહ્યું કે તરતજ મજકૂર બધી બીમારીઓમાં ગિરફતાર થયો છે

હિકાયત ૩ જી—નુઝહતુલ મજાલિસના કર્તા લખે છે કે—"એક માણસ ઝાલિમ બાદશાહના જુલ્મોથી ગભરાઇ જંગલમાં નાસી ગયો, અને હુઝૂરે અકરમ (સ૦) ઉપર હજાર વખત દરૂદ શરીફ મોકલ્યુ અને પછી ખુદાપાકને અરજ કરી કે "ઇલાહી તારા હબીબ (સ૦)ના વસીલાથી આ ઝાલિમ બાદશાહથી હું તારી પનાહ માગું છુ" હજી તો તે માણસ દુઆ માગી ફારિગ થયો નહીં,

એટલામા ગૈબથી અવાજ આવ્યો કે "મુહમ્મદ (સ૦)નો વસીલો બધા વસીલાઓ કરતા શ્રેષ્ઠ છે તારી દુઆ મે કબુલ કરી, અને તારા દુશ્મનને હલાક કરી દીધો (મારી નાખ્યો છે)' તે માણુસ જ્યારે શહેરમા પાછો ફર્યો ત્યારે તેને ખબર પડી કે પેલો ઝાલિમ બાદશાહ મરણ પામ્યો છે

હિકાયત ૪ થી –મઆરેજના કર્તા લખે છે કે –એક માણસ હુઝૂરે અકરમ (સ૦) ઉપર દરૂદ શરીફ મોકલવામા આળસ કરતો હતો એક રાત્રે તેણે હુઝૂર (સ૦)ને સ્વપ્નામા જોયા, પણ હઝરતે (સ૦) તેની તરફ જોયું નહી, અને પોતાનો મુબારક ચેહરો બીજી તરફ ફેરવી લીધો. જે તરફ હુઝૂર (સ૦)નો મુબારક ચેહરો હતો તે તરફ પેલો માણુસ ગયો ત્યારે આપે (સ૦) પોતાનો મુબારક ચેહરો બીજી તરફ ફેરવી લીધો જે પરથી તેણે અરજ કરી– "યા રસૂલિલ્લાહ (સ૦) શુ મારેથી આપ નારાઝ છો?" આપે ફરમાવ્યું 'તુ કોણ છે? હુ તને ઓળખતો નથી" તેણે જવાબ દીધો– "હુઝૂર (સ૦)! હુ આપનો ઉમ્મતી છુ ઉલમાઓથી મે સાભળ્યુ છે કે આપ (સ૦) આપના ઉમ્મતીઓને સારી રીતે ઓળખો છો" આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ 'એશક, (ખરેખર) પણ મારી ઓળખાણ દરૂદ ઉપર આધાર રાખે છે એટલે કે જે દરૂદ પઢે છે તેનેજ હુ ઓળખુ છું અને તુ તો મારી ઉપર દરૂદ મોકલતો નથી" આ સાભળવાની સાથેજ તે માણુસની આખ ખુલી ગઈ અને તેણે દરરોજ હજાર વખત દરૂદ શરીફ પઢવાનુ નક્કી કર્યુ એ પછી એક વખત તેને પાછા દીદાર નસીબ થયા, તો તેની સાથે આપે (સ૦) હસીને મુલાકાત કીધી

હિકાયત ૫ મી –એક આબિદ પાનસો દિર્હમનો દેણુદાર હતો. તેણે એક દિવસ હુઝૂર (સ૦)ને સ્વપ્નામા કહેતા સાભળ્યુ કે –નિશાપુરના કાઝી અબુલ હસનને મારૂ સલામ કહી મારા તરફથી કહે કે ''તે તારૂં દેણુ ચુકવી દે.'' આબિદે પૂછયું 'હુઝૂર (સ૦) મારા સ્વપ્નાને તે કેવી રીતે સાચો માનશે?" આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ કે "દરરોજ રાત્રે એકસો વખત મારી ઉપર તે દરૂદ મોકલે છે, પણ ગઈ રાત્રે કેટલાક કારણને લીધે મારી ઉપર દરૂદ મોકલી શક્યો નહી દરરોજ તે જે દરૂદ મોકલે છે એ બાબત તેના સિવાય બીજો કોઈ પણ માણસ જાણતો નથી, અગર જો તે તારી પાસે કઈ નિશાની માગે તો મે તને કહી છે એટલીજ વાત તેને કહેજે" આબિદે સવારે કાઝી સાહબને બધી હકીકત કહી જે ઉપરથી તેણે ખુદાપાકને શુકરાનાનો સજદો કર્યો અને આબિદને અઢી હજાર દિર્હમ આપ્યા જેમાં એક હજાર દિર્હમ મજ્દૂર ખુશ ખબર માટે, એક હજાર દિર્હમ આબિદ તેની પાસે ગયો તે બદલ અને પાનસો દિર્હમ તેના કર્ઝ માટે, અને કહ્યુ કે, હવે પછી પણ જ્યારે આપને જરૂર પડે ત્યારે જે, કઈ જોઈએ તે જરા પણ સકોચ વગર લઈ જશે।"

હિકાયત ૬ ઠ્ઠી –નુઝહતુલ મજાલિસના કર્તા એક નેક માણુસનુ વર્ણન લખે છે કે –'એક માણુસે અમુક ગણત્રીનું દરૂદ શરીફ દરરોજ પઢવા નક્કી કર્યું હતુ અને કોઈ પણ દિવસ તેમા કમતી કરતો નહી એક દિવસ તેણે ખાબમા જોયું કે હુઝૂર (સલ૦) તેને ત્યા આવ્યા છે, અને ફરમાવે છે કે –જે મુબારક મોઢાથી તુ મારી ઉપર દરૂદ પઢે છે તે મે હુ મારી પાસે લાવ હુ તેને બોસો આપુ" તેણે શરમાઈને મોઢું નીચુ કરી દીધુ, ગે હઝરતે (સ૦) તેના ગાલો ઉપર બોસા આપ્યા તેજે જાગૃત થઈ પોતાના ઘરને નૂર અને ખુશ્બૂથી ભરપૂર જોયુ

હિકાયત ૭મી –ક્બ્તલ ગિલ્બી (ર અ)ને

એક ઔરતે કહ્યુ —હુઝૂર ! મારી છોકરી ગુજરી ગયાને કેટલાક મહીના થઇ ગયા છે, પણ હજી સુધી તેને ખ્વાબમા મેં જોઇ નથી" શિબ્લી (રે અ)એ દુઆ માગી અને જવાબ દીધો કે "ફલાણે દિવસે તેને ખ્વાબમા તું જોશે અમુક દિવસ પછી પેલી ઔરત આપની પાસે રડતી આવી અને કહ્યુ કે હુઝૂર તેને ખ્વાબમા મે જોઇ, પણ તે સખત અઝાબમા ગિરફતાર છે" તેમણે જવાબ દીધો કે —'તેના છુટકારા માટે ખુદાપાકથી તું દુઆ માગતી રહે, ખુદા પાક તેને અઝાબથી નજાત આપશે"

અમુક મુદ્દત પછી શિબ્લી (રે અ) એ ખ્વાબમા જોયુ કે —'એક બહુજ ખૂબસૂરત ઔરત તખ્ત ઉપર જન્નતમા બેઠી છે, જેણે શિબ્લી (રે અ)ને પૂછ્યુ કે "તમો મને ઓળખો છો?' તેમણે જવાબ દીધો 'નહી" તે ઔરતે કહ્યુ કે હુ તેજ ડોશીની છોકરી છુ કે જે તમો પાસે દુઆ માટે આવી હતી આપે તેના છુટકારાનો સબબ પૂછ્યો ત્યારે તેણીએ કહ્યુ 'એક વખત એક માણસે અહીંના કબ્રસ્તાન તરફથી પસાર થતા થતા માત્ર દરૂદ શરીફ પઢી તેનો સવાબ મુરદાઓને બખ્શેલો, અને તેથી દરૂદ શરીફની બરકતથી ખુદાપાકે બધા મુરદઓ પરથી અઝાબ ખેંચી લઇ, બધાઓને બખ્શી દીધા ઓ શિબ્લી (રે અ)! એ કબ્રસ્તાનમા ૫૫૦ મુરદા હતા, જે બધા અઝાબે ઇલાહીમાં ગિરફતાર હતા, જેમા હુ પણ હતી, અમો બધાઓને ખુદાપાકે બખ્શી દીધા છે"

હિકાયત ૮ મી —ગેઝુન ક્રાએકના કર્તા એક બુઝુર્ગની હિકાયત લખે છે કે —'તેમની પાડોશમા એક બહુજ ગુનહગાર માણસ રહેતો હતો, જેના મરણ પછી તેમણે તેને ખ્વાબમા જોયો કે તે માણસ એક બહુજ સારા ઉંચી જાતના ઘોડા ઉપર બેસી જન્નતના બગીચામા ફરી રહ્યો છે, જે ઉપરથી તેમણે તેને અજા યબી સાથે સવાલ કર્યો કે —તને આ મરતબો કેવી રીતે મળ્યો? તેણે જવાબ દીધો કે એક દિવસ એક વાઅઝની મજલિસમા હુ ગયો હતો, જ્યા મિમ્બર ઉપર એક મુહદ્દિસ બેસીને બધાઓની આગળ દરૂદ શરીફની બરકતો અને ફાયદાઓનુ વર્ણન કરતો હતો, તેણે વાઅઝ દરમ્યાન હાજર રહેલાઓને મોટા અવાજે એક વખત દરૂદ શરીફ પઢવાને કહ્યુ અને તેણે પોતે પણ પઢયુ તેમજ બધાઓની સાથે હુ પણ દરૂદ શરીફ પઢવામા શામિલ હતો ખુદા પાકે તે દરૂદ શરીફની બરકતથી મારા ગુનાહ માફ કરી આ મરતબો મને આપ્યો છે (અપૂર્ણ)

આત્મ હત્યા

અનુવાદક " ખામોશ " [કુતિયાણા]

સદેશવાહકે કહ્યુ–"એના લગ્ન થઇ ગયા "

મે કહ્યુ–"શુ બકે છે ?"

તેણે પણ કહ્યુ–"તેણીએ વિવાહ કરી લીધા "

મે પાછુ કહ્યુ–"તુ જૂઠો છે !"

તેણે પોતાની સાચનટના ઉત્તરમા એક લગ્નની છપાએલી આમત્રણ-પત્રિકા બતાવી અને હુ "ઉહ" કહીને પડી ગયો

પેગ, આ તો મારો પોતાનો આત્મિક પ્રસગ છે, જેને ન હુ વર્ણવા ઇચ્છુ છુ, ન કોઇને એ વિષય જાણવાનો કાંઇ અધિકાર છે વારૂ, વાત એમ છે કે, આ પ્રસગ પછી મારા માટે બીજો કોઇ ઉપાયજ ન હતો, કે હુ આપઘાત કરૂ અને શ્રદ્ધાના આ ચિહ્નને, જે કોઇ વિશ્વાસઘાતીએ નિર્દયપણે મુકર્યું હતુ, હુ મારા સોહીના ટીપાથી તર કરી દઉ જેથી જગત, વિશ્વાસ અને અવિશ્વાસનો ન્યાય તોળવા માટે કોઈ વિપત્તિમા સપડાય નહિ

મારૂ હૃદય નિશ્ચકપણે જગતથી કંટાળી ગયુ હતુ, અને જીવનથી કોઇ એવી ઘૃણા ઉત્પન્ન થઇ ગઇ હતી, જે સામાન્ય રીતે મૃત્યુથી ઉપજ્યા કરે છે હુ જાણતો હતો કે, આપઘાત એ બહુ ભયકર કાર્ય છે પરતુ ઘણી વેળા આ ભયકર કાર્યપર અમલ ન કરવો, તે અતિમ નિર્લજ્જતા અને દેવળત દાખવે છે સક્ષિપ્ત વર્ણન એમ કે, મારો આપઘાતનો ઉદ્દેશ તદન યોગ્ય અને સાચો હતો અને મારો આપઘાત પ્રતીત વાજબી એમજ નહીં, પણ "કર્તવ્ય" હતો. એથી હુ આ કર્તવ્યની સપૂર્ણતામા, દરેક સભવિત પ્રયત્ન વડે કામ લેવા ઇચ્છતો હતો

રાત્રિ મસાણ જેવી બિહામણી હતી. અને ચારેકોર સ્મશાનની જેમ સનસનાટી છવાઇ ગઈ હતી અને ખચીત એજ રાત અને એજ સનસનાટીની પ્રતિક્ષા હતી હુ ચુપચાપ ઉઠ્યો, અને મારા કમરામા જઇને, ખોકામાથી મારી રિવોલ્વર કાઢી લીધી આ રિવોલ્વર જે દિવસે ખરીદવામા આવી હતી, તે દિવસથી મારી દેખરેખ નીચે બોક્સમા એમજ પડી હતી, અને એનો કાંઇ ઉપાય સમજવા ન આવતો હતો પરતુ આજે જાણવામા આવ્યુ કે, ખરેખર આ ઘણી ઉપયોગી વસ્તુ છે અર્થાત એની સહાયથી ફક્ત આંગળીનો એક સકેત, મને બધા સકટો અને વિપત્તિઓ અને બધી અડચણોથી જે મારા ઉપર તે કુરતા લગ્ન-પ્રસગ પછીથી વીતિ રહી હતી-મોક્ષ આપી શકે છે

મે' રિવોલ્વરને ધ્રુજતા હાથોમા દૃઢ જકડી લીધી અને નિશાન બે ત્રણ કારતૂસો લગાવી દીધા એના પછી મારૂ મૃત્યુ જાતે મારા હાથમા હતુ જો હુ ઇચ્છત, તો એજ વખતે પોતાને દાગગૃહથી મુક્ત કરી શકત પરતુ એને રૂધિરનો વેગ કહો કે પ્રેમનો ઉન્માદ, કે બરાબર એજ વખતે સૌથી પ્રથમ મારા બે ત્રાહિત બાળકો યાદ આવ્યા જેઓ થોડી

વાર પછી અનાથ થવાના હતા એના પછી તે જીવન-સખીનો વિચાર આવ્યો, જેનું સૌભાગ્ય લુંટાઇ રહ્યું હતું પછી તે શોકાવિષ્ટ માતા યાદ આવી, જે મુજ દુર્ભાગીને પોતાની વૃદ્ધતાનો આશ્રય ગણી જીવી રહી હતી અને પછી તે વૃદ્ધ પિતા યાદ આવ્યો, જે મુજને 'આંધળાની લાકડી' કહેતો હતો. આ બધા સ્નેહીઓની મૂર્તિઓ દૃષ્ટિ સમિપ ફરી વળી, અને તરત હૃદયે ઇચ્છયું કે ઓછામાં ઓછું એકવાર અને અંતિમ ઘડીએ તેઓ બધાને જોઇ લઉં મેં રિવોલ્વર નિર્દોષપણે ટેબલ પર રાખી દીધી, અને સંકુચિત પગને સહનમાં ગયો જ્યાં બધા મધુર સુષુપ્તિ લઇ રહ્યા હતા

સૌથી પહેલા મેં મારા મોટા પુત્રને જોયો, જે સ્વપ્ન-સૃષ્ટિમાં સ્વર્ગ-સુખનો શારીરિક સ્વાદ લેતો જણાતો હતો નીચે નમી એના કપાળને ચુંબન કર્યું, અને એનાથી અધો ખસી નાના બાળક ભણી ધસ્યો જગતનો આ સૌથી વધુ દીપતો ફૂલ સ્વપ્ન શીન હતો, અસ્વસ્થ ઉંઘી રહ્યો હતો અને દારિદ્રતા ઓઝલ હતી મેં ધીમેથી એના માથા પર હાથ ફેરવ્યો, અને એને પણ પ્રભુને સુપરત કરી મારી તે જીવન-સખીની પાસે ગયો, જેની સુંદર સૃષ્ટિને મારા હાથે લુંટવાનો હતો આ કીર્તિવત સંયમની દેવી પોતાના પવિત્ર સૌંદર્ય સાથે કોઇ સરસ સમણું જોઇ રહી હતી એવું સમજાયું કે તેણીને પોતાના સિરતાજથી રોજના માટે અલગ થવાનો પણ ખ્યાલ ન હતો મેં વિશ્વાસઘાતીએ તે શ્રદ્ધાળુને છેલ્લી સલામ કરી, અને સહનના બીજા વિભાગમાં જઇને મારી વૃધ્ધ-માતાની સગત લીધી, જેમના હૃદયના કટકે કટકા કરવા હું અત્યારે આતુર હતો મેં એની તેજસ્વી મુખાકૃતિ પર મમતાનું તેજ જોયું, અને એવી રીતે નજર ફેરવી પિતાની તરફ વળ્યો એવું વૃધ્ધ અને નબળું શરીર જોયું, અને બહુ વિચાર કર્યો પહાડ આ ગરીબ પર હું તોડવા ઇચ્છી છું, તે એના માટે પણ મૃત્યુ-સદૈવ મારા ઉદ્દેશમાં કાંઇ થડથડાટ ઉત્પન્ન

મેં મારા બધા પ્રિયજનો જોયા, પછી મારા કમરામાં પાછો ફર્યો ઉતાવળ ને ફાકિરી-પન પણ હૃદયની જોઇ, જે ખરેખર મારી ઘાતક હતી લાગ્યું કે એની છબી મારા આ ઉદ્દેશ હાસ્ય વિનોદ કરી રહી છે અને એને આપું દેવાનો હજી પણ વિશ્વાસ નથી તત્તક્ષણ છબી ટેબલ પર રાખી દીધી, રિવોલ્વર ઉપાડી લીધી રિવોલ્વર મારા હા વૃક્ષની જેમ કંપી રહી હતી બહુધા ભયંકર વિચારની એનામાં પણ હતી, અને હું પોતે મારા મૃત્યુ ભવિષ્યમાં ગુમ થએલો હતો વખતે એક ધડાકાના પછી રિવોલ્વ ઘાતક ગોળી મારી છાતીમાં પ્રવેશી જશે, હું એક ગગનભેદી ચૂમની સાથે પર પડી જઇશ અને માછલીની જેમ ફીશ એજ વખતે ઘરના સર્વે માણસો કમરામાં ભેગા થઇ જશે મારી માતા પોતાના ઘુંટણો પર સુવાડી ચીસો મારા પિતા તમ્મર ખાઇ પડી જશે પત્નિ ભીંત સાથે માથું અફળાવશે અને પુત્રો રડશે મારી માતા કહેશે કે —

'હાય, મારા દીકરા, આ શું કર્યું વૃદ્ધાની કમાણી લુંટાઇ ગઇ અરે, મારા દીક તારૂં મૃત્યુ મને કેમ ન આવ્યું? હવે કોનું મુખ-ચંદ્ર જોઇને જીવીશ?''

મારી પત્નિ કહેશે ''શું આ દીવસ મ મને જીવનપર્યંતના વચન આપ્યા હતા? અ ગને કોના પર મુકી ગયા! આ બાળકો પિ કોને કહેશે? હાય, શું હું નવેસરથી વિધ

બની ગઈ ? અરે, શુ હું રાડેલી છુ ? હાય, તમે મારાથી કેમ રૂઠી ગયા ? અરે, મારૂ કાળજુ ફાટી રહ્યુ છે કોઈ એક ગોળી અને પણ મારી દે"

મારો મોટો પુત્ર બધાને વિલાપ કરતો જોઈ, "પિતા! પિતા! કહીને એવી રીતે રડશે કે, ભીંત-પાષાણ પણ રડવા લાગશે, અને નાનો પુત્ર આશ્ચર્ય પામી રહી જશે, અને એક ધાવન પ્રજળી ઉઠશે એના પછી પોલીસ આવશે અને પુછપરછ શરૂ થશે એના પછી મારા મડદાને 'પોસ્ટ મોર્ટમ' માટે મેડીકલ કોલેજ મોકલવામા આવશે જ્યા મડદાની ચીર-ફાડ થારભાશે અને છેવટે મારો મૃત-દેહ મારા પ્રિયજનોને સોપવામા આવશે અને કફન-દફનની ક્રિયા થશે મારા પિતા પર થોડી થોડી વારના અતરે મૂર્છાના હુમલા થશે મારી માતા પોતાના યુવાન બાળકની અનુકપા પછડાતો ખાઈ ખાઈને સ્વીકારશે મારી પત્નિ શ્યામ-ચાજ ઓઢી, અને પોતાની બગડીઓ તોડીને શોક-નિરાશાનો વિષય બની જશે અને મારા બે પુત્રો અશ્રુ ફાડી ફાડીને પોતાના બાપને ખોળશે, અને રહી જશે મારા હાથમાથી રિવોલ્વર ખુદ-બખુદ છુટીને જમીન પર ગબડી પડી ક્ષેમ એ થયું કે, ફુગી નહીં નહીં તો તરતજ સા વા'વેલા શરૂ થઈ જાત હું આ ભયકર બીનાથી ભડકી ઉઠ્યો હતો મે નિર્ણય કરી લીધો કે, અસરે આપઘાતનો વિચાર મુ'તવી રાખવામા આવે તો સારૂ છે આ દઢ સકલ્પ સાથેજ મારા શરીરનુ કપવુ, મારા હૃદયનું ધડકવુ અને ગરમ લોહીનું જામવુ પૂર્ણ થયુ મે રિવોલ્વર ઉપાડીને કારતૂસો કાઢી લીધા, અને રિવોલ્વરને એજ ખોખમા રાખીને બધ કરી દીધી

હું મારા કમરામાથી નીકળી ઉંઘવા માટે સદનમા જઈ રહ્યો હતો, ને મારી નજર એજ ઘાતક-છબી પર પડી, અને મને લાગ્યુ કે જાણે એજ છબી તુચ્છ-સ્વરે કહી રહી છે કે-

"ચલે થે મરને કે લીયે, બડે બહાદુર થે તો મર ગએ હોતે"

આ સ્પર્શે સ્થિર થએલી અગ્નિને પાછી ભડકાવી મૂકી અને મે મારી આધુનિક દશા પર પાછુ મનન કર્યું, તો હું ગ્રોતે આ પરિણામ પર આવ્યો કે, "લાહોલ વલા કુવ્વતા" આ તો છેલ્લા દરજ્જાનું બાયલા-પણુ છે એના સિવાય મારાથી આ નિર્લજ્જતાનુ જીવન કેમ જીવી શકાશે, કે તે વિશ્વાસઘાતી મારાથી અજ્ઞાત રહીને કોઈ અન્યના માટે સ્વર્ગ-દ્રષ્ટિ બને, અને હું નિરાશ-આતુરતા સેવતો રહું મે પોતાને કહ્યુ કે આ જીવન પર ધિક્કાર છે અને અતિ ભયકર ચિતન સહિત એજ વખતે ઘરથી બહાર નીકળીને એક તરફ ચાલવા માંડ્યો

નિર્ગર્વી જગતમા એક પગલા પછી બીજુ પગલુ ઉપાડતો હું જે સ્થળે પુગી થોભી ગયો, તે સમુદ્રનો પુલ હતો હું જો કે અહિ જ આવવાના વિચારે ચાલ્યો હતો કે, પૂલ પર જઈને પોતાને સમુદ્રના મોજાને સોપી દઈશ. જેથી મિર્ઝા "ગાલિબ"ના કહેવા પ્રમાણે —

"ન કહીં જનાઝા ઉઠે,
ન કહીં મઝાર બને"

પરતુ, જેવુજ મે પૂલના એક કાંઠેથી દરિયા ભણી જોયું, તો મારૂં લોહી અચાનક એવી રીતે શુષ્ક થઈ ગયું, કે જાણે કોઈએ બધુ ખેચી લીધુ હોય તે કાળી કાળી વળાંક લેતી મોટી મોટી લહેરો. તે ભયકર તરગ-દરિયો તે દ્રાવક મોજાનો સમૂહ ટુકમા એમ કે, આ ભય-સ્થાને બુદ્ધિને ચક્કરે ચઢાવી દીધુ અને હાથ-પગ ધ્રુજવા લાગ્યા પરતુ એમ થવા પછી પણ, મે ઈચ્છ્યું કે, આખો બધ કરીને, અને નાક તથા કાનમાં લુગડુ ખોસીને કુદકોજ મારી દઉં, ત્યા તો મારી આખોની સમીપ

મારી વિધાતાની પ્રતિમા આવી ગઇ, જે મારો પાલવ પકડીને, અને મારા પગે પડીને મને વિનતિઓ કરી રહી હતી કે, પ્રથમ મને સમુદ્રમા ડુબાડી દયો, એના પછી આપના પ્રાણને ત્યાગો મે વિચારમા ને વિચારમા, મારી પત્નિ તરફથી મોહ ફેરવીને મારા ઉદ્દેશ પર અમલ કરવા ઇચ્છયુ પરતુ બીજી બાજુ મારા ઉભય પુત્રો 'પિતા પિતા' કરી, મારી તરફ દોડી રહ્યા હતા હુ મારા આ તરગથી એટલો લાગણી–પ્રધાન બની ગયો કે રડતા રડતા હિચકીયે બધાઇ ગઇ, અને સમુદ્રના ફેન પર મે અશ્રુઓનો એક ખીજો સમુદ્ર વહવી દીધો પરતુ એમ થયા પછી પણ હુ નિર્ણય કરી ચુક્યો હતો કે સમુદ્રમા જરૂર છલગ મારીશ એટલે 'બિસ્મિલ્લાહ' કહીને દિલમાજ કનમો પડતો, પૂલની ભીંત પર ચઢી ગયો પરતુ ત્યા પવનનુ એક એવુ તીખુ હલેસુ આવ્યુ કે હુ સમુદ્રમા પડતો પડતો બચ્યો, અને ઘણી મુસીબતથી બેસીને મે ભીંતને મજબૂત પકડી લીધી જ્યારે જરા દિલ શાત થયુ, તો પાછો પૂલ પર ઉતરી ગયો અને વિચારવા લગ્યો કે અગર ખુદા ના કરે, જો હુ પડી ગયો હોત, તો શુ થાત ! પરતુ ફરી પોતેજ મને વિચાર આવ્યો કે, એજ કાર્યના માટે તો હુ પૂલની ભીંત પર ચઢયો હતો પછી ગમે તે થાય ઓછામા ઓછો આ વખતે તો આપઘાતનો બધો વેગ શાંત પડી ગયો હતો અને મને મારા જીવનની ખરી કદર જણાવા લાગી હતી એટલે હુ 'જાન બચી તો લાખો પાએ' કહેતો ઘર તરફ ચાલી નીકળ્યો

હુ જ્યારે ઘેર પુગ્યો, ત્યારે પાછલી રાતનો શીતળ વાયુ મારી માતા અને મારા બાળકોને થપકીઓ મારીને સુવડી રહ્યા હતા અને મને પોતાને ઉઘતુ આમત્રણ આપી રહ્યો હતો–આડો એટલે હુ અર્ધો–ઉભો અને અર્ધો– આડો પડી પથારીમા સુઇ ગયો અહી તહી પાસુ બદલ્યુ ચક્ષુ બધ કરી અને ઉઘવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો ને અચાનક તેજ ક્રૂર, તેજ ઘાતકી, તેજ વિશ્વાસઘાતી હાસ્ય વેરતી, વિનોદ કરતી અને સ્મિત પર ગર્વ લેતી મારા ઘરમા પેઠી મે એનાથી મોહુ ફેરવી લીધુ પરતુ તે મારી ચક્ષુ સમક્ષ આવી ઉભી અને એક વિચિત્ર હાસ્યાસ્પદ ચેષ્ટાથી મોહુ મલકાવી, આગળીઓ નચાવીને, અને કપીને કહેવા લાગી કે 'જે મરણ પામનાર છે, તે કહ્યા વગર મરી જાય છે, અને જે કેવળ મૃત્યુથી બીએ છે, તે તમારી જેમ ખોટા આડબર કરી રહી જાય છે" આ રીતે જાણે પેટ્રોલ છાટીને મારા શરીરમા અગ્નિ ચાપી દીધી અને હુ એક અતિમ– ત્યાથી વિચારના સાથે તડફડી ઉઠયો. મારી આખ ઉઘડી ગઇ મારુ હૃદય ધડકી રહ્યુ હતુ, અને આખુ શરીર પરસેવાથી તૃપ્ત હતું પરતુ હુ તો મારા સ્વપ્નાને એક પ્રકૃતિ–સજ્ઞા સમજ્યો સત્યુ તો એ છે કે, આ સ્વપ્નાએ મારા ઉદ્દેશોમા એક ક્રાતિ આણી દીધી આપઘાતનો વિચાર જે મુનવી રહી ચુકયો હતો, તે પુનઃ જ વિદ્યુત–વેગે ફરી ઉત્પન્ન થયો, અને મે નિશ્ચય કરી લીધો કે હવે મારે વિષની બાટલીથી છેવટનો સ્પષ્ટ–નીકાલ કરી લેવો જોઇએ એટલે હુ મારા કમરાથી સરકયો અને યુક્તિથી ઘાતકી વિષની બાટલી મેઢા સમીપ લાવીને, એકજ ઘુટમા પૂર્ણ કરી દેવા ઇચ્છયુ પરતુ એની ઉગ્ર અને તીવ્ર જેમ કઠોર દુર્ગંધ, મારા નાકના રસ્તામા પસાર થઇને મગજમા પુગી અને હુ ગુગળતો મોહુ ફેરવી લેવાને લાચાર થયો બરાબર એજ સમયે મને વિચાર આવ્યો કે, 'ન મારી પાસે કોઇ

જાગીર છે ન દ્રવ્ય એટલે મારા ચશુ બધ થવાની સાથેજ, એના સિવાય બીજુ શુ થઇ શકે છે કે, મારા લાડથી પોષાએલા બાળકો અનાથાશ્રમમા દાખલ કરવામા આવશે મારી દુર્ભાગી વિધવા અન્યોના કપડા સીવી સીવીને પોતાનુ પેટ ભરશે મારી માતા અને મારો વૃદ્ધ પિતા, એઓ ઉભયનો ખુદા જાણે કેવો હશ્ર થશે ! આ વિચાર ખુબ જાણે કેવા ભયંકર હતો, કે મે અશ્રુ ટપકાવવા શરૂ કરી દીધા અને મારા એજ વિચારોની પ્રતિમા મારી દ્રષ્ટિની સમીપ ફરવા લાગી કે, મારા લાડકવાયા, મારા પ્યારા બાળકો અનાથાશ્રમમા છે તેમ્નોના માથા મૂડાએલા છે ચાર ખિસ્સાવાળા કપડા પહેરેલા છે અનાથાશ્રમનો પટો એઓના શ્વેત-રાતા ગાલો પર થપ્પડો મારી રહ્યો છે મારી પત્નિ શ્યામ ફાટેલા લુગડા પહેરી એક ઝુપડીમા બેઠી છે ચક્ષુમા અશ્રુઓ છે, અને હાથમા સોય અશ્રુઓ ઢળતા જાય છે, અને લુગડુ સધતુ જાય છે મારી વૃદ્ધ માતુશ્રી રડી રડીને આંધળી થઇ ગઇ છે, અને પિતાની કોઇ ખબર પૂછનારાએ નથી હુ આ દ્રશ્યને વધારે વખત ન જોઇ શકયો વિપની બાટલીને મે ફેકી દીધી, અને મારા મૃત્યુ પર પુષ્કળ પેટ ભરીને રડયો હાય, શુ મારૂ ખુવાર-મૃત હતુ ? અને આહ ! કેવુ મારૂં દીપતુ ઘર, મારી ક્રુર મોતે પાયમાલ કર્યું હતુ ? હું મારા પર રડી ઉઠયો અને જ્યારે પુ'ષ્કળ, સારી પેઠે રડી ચુકયો, ત્યારે મને લાગ્યુ કે, મારૂ હૃદય હલકુ થઇ ગયુ છે હવે મે દ્રઢતાપૂર્વક આપઘાતના વિષય પર વિચાર કર્યો, તો હુ આ પરિણામે પહોચ્યો —

આપઘાત ધર્મથી, નિયમથી, વિનયથી અને દરેક પ્રકારે એક અપવિત્ર કામ છે જો મરી ગયો, તો રોજના માટે નર્ક શિક્ષામા સપડાયેલો રહીશ અને આ દોષની કદી ક્ષમા નહી મલે જો આપઘાત કરી ચુકયો, પરન્તુ મરી ન શકયો, તો મગજની મુસીબત પણ ઉપાડવી પડશે અને વળી નિયમ-પદ્ધતિમા સપડાઇને કારાગૃહમા ઘડી પણ ફેરવવી પડશે. તે ઉપરાંત આપઘાત સાચેજ એક બાયલાનો શ્રમ છે, એટલે જો આપણે શૂરવીર છીએ, તો આપણે આ બાયલાપણુ ન કરવુ જોઇએ, વળી આ તો મોટી મૂર્ખાઇ છે, કે આપણે પ્રાણાર્પણ કરીએ, અને રકીબ આનંદ પામે જો મરવુજ છે તો, પ્રથમ એને વિદાય કરીએ પછી જો સંજોગો યોગ્ય લાગે તો, પોતે પણ રવાના થઇ જઇએ. બરાબર એજ વખતે મને ગુપ્ત રીતે શાઇરનો આ શે'ર યાદ આવ્યો —

"કેદ દો યે કોહકનસે કે મરના નહીં કમાલ,
મર મરકે હિજરે યારમે જીના કમાલ હૈ"

એટલે સ્વચ્છ-વિવેક હુ પ્રિયાના વિરહમાં મરી મરીને જીવુ છુ ખુદા મારૂ આયુષ્ય લાંબુ કરે જો કે હવે તો આપઘાતનો વિચાર એ નથી સાંભળ્યુ છે કે, એને ત્યાં બાળક પણ થયુ છે અને હુ ધીમે ધીમે એની સ્મૃતિ વિસરીને, આજે એ બાજુથી તદ્દન નવરો થઇ ગયો છુ એટલે ખુદાનો આભાર માનું છુ કે, જેણુનાર મારા દબી પરાક્રમે મને આપઘાતના શ્રમથી બચાવ્યો, નહીં તો આજે હુ કયારનો વકફ થઇ ચૂકયો હતો.

[ઉર્દૂ ઉપરથી]

'કારવાં' એજન્ટસ :—

(૧) મેસર્સ લિસ્બાડા એન્ડ કું
પો બોક્ષ ૭૬૩૬, જોહાનસબર્ગ.

(૨) મેસર્સ તજ્ઞા ન્યુસપેપર એજન્સી
નાનકવાડા, કરાંચી

(૩) ઓસમાનીયા ટ્રેડીંગ કું
ન્યુસ પેપર એજન્ટસ, રાણાવાવ.

(૪) મેમણ ઉસ્માન ઇબરાહીમ
કેમલાની ભીડ ગેટ, રસકસની દુકાને,
ભુજ-કચ્છ

(૫) અ સત્તાર ઇબરાહીમ
ખુરેશી ચોરા, વેરાવળ

આશા

લેખ: ગુલામ મુહમ્મદ બેગ જુનાગઢ.

આશા યૌવનના બગીચામા અશાસમ ફુલોને ચોપી રહી હતી તેના દિલમાં કોઇની અજાણી મહોબ્બત ડોકીયા કરી રહી હતી, જેથી આશા પણ બેખબર હતી યૌવનને હીંડોળે ઝુલતી આશા એ તો જાણતી હતી કે તેનું દિલ કોઇકના ચરણોમા જરૂર અર્પાશે, પરંતુ તે કોણ હશે તેનાથી તદ્દન અજાણ હતી

દિવસો પાણીના રેલાની માફક વહેવા લાગ્યા એક પછી એક એમ કરતા કરતા વરસ વીત્યુ આશાનુ યૌવન—નીર આશાના પૂરમા આગળ ધપવા લાગ્યુ દિલની દુન્યા વેગવાન બની તેને વિચાર આવ્યો, 'હું કોની બનીશ? જીવનસાથી મળશે?" પણ એ સૂર હૃદયનિશ્વાસમા ઉતરી ગયો

આશા ગરીબ ખેડુત મા—બાપની એકજ દીકરી હતી તેના બાપ દાદાઓ વરસોથી ખેતીનો ધંધો કરી નીભાવ કરતા હતા તેમનૂ ઘર પણ ગરીબ વસ્તીમા ગણાતુ પરંતુ દરીદ્રતાને લીધે આશાના માબાપને ધનલોભ જરા વધુ હોવાથી પૈસાની લાલચ બહુ રહેતી, ને એ લાલચનો શિકાર આશાને બનાવવાનો તેમનો ઇરાદો હતો બીજી ગામ્ય કન્યાઓ કરતા આશા જરા વધુ સંસ્કારવાળી અને સમજુ હોવાથી કોઇ શહેરના ધનવાનના પુત્ર સાથે આશાને પરણાવવાની તેમની મહેચ્છા હતી "કોઇ ચાર પૈસાવાળો હોય તો સુખેથી દાડા તો પૂરા કરીએ" આશાની મા તેના બાપને રોજ કહ્યા કરતી બાપની એક ચાલતી ન હોવાથી તે પણ હામા ભણી દેતા

દિવસો પસાર થયા ને પુત્રીના ધનલોભી માતપીતાએ તેનુ નસીબ મણીનગર જાગીરદારના પુત્ર સાથે જકડી દીધા આમ ગાજવા લાગ્યું આશાને કંઇ સમજ પડી નહિ. "કોણ હશે?" તે વિચારતી, "શાદી હમણા મંડાશે" તેના વિચાર વમળમા કોઇએ વિઘ્ન પાડ્યું ઘર બહાર ગામની ડોસીઓ તેની મા સાથે કાંઇક વાર્તાલાપ કરી રહી હતી "શુભ મુહૂર્ત પૂછીને વિવાહના મંડાણ કરજો, જમુ બ્હેન" હમણાં શી ઉતાવળ છે? છોકરાની ઉમર નાની છે" "અરે, તો આટલી નાની, " "હા, હા, શુ વાંધો છે? કાલે મોટો થઇ જશે માકુબેન, પૈસાદારોને કાંઇ ચિંતાઓ થોડી હોય છે?"

આશાના જીવનમા હોળી સળગી' "શુ એ સાચુ છે?" તે બબડી "નહી, નહીં, મારી માને તો ખબર છે, બાપુ પણ જાણે છે કે મારી ઉમર " તે અટકી ગઈ તેને કાંઇ સૂઝ પડી નહી વળી પાછો તેને વિચાર આવ્યો 'માને કહુ કે મારો વર તો હુ તેને નહિ .પણ, ગામ જાણશે તો! લોકો શુ કહેશે? અમારી આબરૂ!" સમાજે એની જીભ સીવી લીધી વિચારમાજ

રાત્રી પસાર થઈ શું કરવુ એની તેને કઇ સમજ પડી નહીં

દિવસો વીતવા લાગ્યા કુન્દન સમ શરીર સુકાવા લાગ્યું ઘરવાળાઓ નજીવી બીમારી સમજી ઉટ વૈદુ કરી નાખતા, પણ જણનારીનુ દુખ તો જણનારીજ જાણેને! બેડુ માથે મૂકી વિચારમા ગોથા ખાતી વાવે પાણી ભરવા ચાલી રસ્તામા પગે મૂળ ભોંકાણી, સાથે સાથે દિલમા પણ ઉતરી અંતરમાથી કોઇનો સ્વર કાને પડયો, "પૈસા મળશેને પછી પણ અધ્ધરજ રાખેને" કોણ હશે એ જોવા માટે ચારે તરફ નજર ફેરવી પણ કોઇ દેખાયું નહિ "પૈસા ખાતર મારૂ જીવતર બગડે છે!" તે વિચારમા પડી અને એકજ વિચારે એની જીવન દોરી બદલી નાખી

ગામ નજીક એટલે સાસરીયાઓ કોઇક વાર ખબર પૂછાવી લેતા શાદીની તો તેમને પડી નો'તી પણ આશા હવે પહેલાના જેવી આશા નો'તી. એ જીદગી ઉપર મહીનાઓ વીતી ગયા તેની જીદગી તદ્દન બદલાઇ ગઇ હતી ઘરમાથી બહાર પણ હવે વધારે નીકળતી નો'તી તેની સાહેલીઓ તેની ગેરહાજરી જોઇ નવી નવી અટકળો કરતી ઘરે પૂછવા જતી એટલે જમુકાકી આડાઅવળા જવાબ આપી બહારથીજ વીદાય કરી દેતી જમુકાકીની ચિંતા રાત દિવસ વધતી જતી હતી શામત પટેલને તો વાડીએ વધુ પડતુ રહેવાનુ હોવાથી ઘરમા અંદર જવર કમ રહેતી ડોસીઓ બીમાર જાણી જોવા આવતી એટલે જમુકાકી તેમને બહારજ બેસાડતી 'હમણા તાવ છે તો સૂતી છે વૈદરાજે વધારે વાતચીત કરવાની બિલ્કુલ મના કરી છે"

જમુકાકીના આડા અવળા જવાબો અને વર્તનથી ગામ લોકોને શક થયો જુદી જુદી અટકળો કરવા લાગ્યા જમુકાકીના ઘરે અજાણ્યા માણસોની પહેલા બહુ અવર જવર રહેતી કોઇ દા'ડે તો આશા એકલીજ ઘરમા રહેતી ને કોઇ ગાડીમા આવતુ લોકોએ ઘણીવાર જોયેલ

આશા મનમા સમસમતી "આમ છૂપાવવાથી ઇશ્વર તો નહીં સતાડે" તે નિશ્વાસ ભરતી બોલી "કોને ધીક્કારૂ હવે તો વાર નથી" કાળી રાત્રી જાણે એને સેવા મથતી હોય તેમ એની સામે ઘુરકી રહી હતી તે કાઇ સોચવા લાગી. મહા કષ્ટે ઉઠી કારમી પીડાઓ તેના માટે મોતનો પેગામ લાવી હોય તેમ ઉઠી ઘર બહાર નીકળી ચારેમેર સ્મશાન રાત્રી સીવાય કોઇ દેખાતુ નો'તુ આગળ વધી એકએક ડગલુ એના માટે કયામત સમાન સાબિત થતુ મહા મુસીબતે એક ખેતરવો ગઇ હશે કે તે ચાલવાને અશક્ત બની જમીન પર ઢળી પડી. આકાશમા ચદ્ર ને તારાઓ પણ જાણે તેની પીડાઓના દ્રશ્યથી વચિત રહેવા ઇચ્છતા હોય તેમ અદ્રશ્ય હતા તેની પીડાઓ અપાર હતી જમીન ઉપર જરા ઘસડાણી હશે કે તે બેશુધ્ધ બની તે કયા આવી અટકી તેનુ તેને કાઇ ભાન રહ્યુ નહીં ભાન આવતા પોતાને વાવને કાઠે પડેલી જોઇ શરીર ખાલી થઇ ગયુ હતુ ઉઠવા પ્રયત્ન કરવા લાગી, પરતુ પગમા કાઇક સળવળતુ લાગ્યુ નજર ઉઠાવતા બાળક ધૂળ ચાટી રહ્યુ હતુ

તેને વિચાર આવ્યો કે તેને ફાસો આપી દઉં, પણ તે અટકી ગઈ "તારો શો વાક ? ઇશ્વર તારો છેને!" પરોઢયુ થતાજ ઘરમા એ ન દેખાણી ગામમા પવન વેગે ખબર ફેલાઇ ગયા પાવ કાઠે બાળક જોઇ બધા તે તરફ ધસ્યા શુ જોયુ ? બાળક ધૂળમા રડી રહ્યુ હતુ ને આશા અરે! આશાના અભારની લાશ વાવમાથી સમાજવાદીઓને ઉપદેશ આપી રહી હતી

કારવા

મુસીબત

ગરીબોની દુન્યા !

નં ૫

લખનાર 'તાજ' (રાંદેર)

ચ દ ની ર તે શહેરની ગલીઓ અને સડકોને મુનવ્વર કરી દીધી હતી. આકાશમાંથી નૂરનો વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. દુન્યા આનંદમાં વિહરતી હતી. તેના હૃદયમાં ઉમંગોને ખુશીઓ ઉભરાઈ આવી હતી. દુન્યાની પ્રત્યેક ... મેર હસી રહી હતી ... યો હસો એ ... ન્યા વાળા ... ર રહેવાવાળા ... આંધળા બિચારા ... દુ યાને ... ઉમંગો ... ઝિંદગનાના હતા ? ... દને જોઈ ક્યાં ... પ છે ? દૂર કોઈ ... ઓ શું જાણે ચાંદની કેવી છે ... ધુર કંઠથી ગાતું હતું ...

"કોઈ તો કહદે પ્રેમકી ... નગરી
ક્યોં ફાંસીને ભરતી ... દેખી
ગુજરી
મુજસે પૂછો ક્યા ક્યા ...
રોતે રોતે, ... રાતે રોતે
ગઈ ઉમ ... ગયા બીત
બાબા જુઠી ... જગકી પ્રીત
... ર સાથે કોઈ

કેટલું મધુર ગીત! પરંતુ ગાન ... ધડાતા ગળામાં ભંગાણું પડ્યું

"તમે રસ્તો જોઈને નથી ચાલ ... ના ?"

"જો આંખો હોત તો ને—અ ... ને તમને ... રનો દેખાતો નથી ?"

"અને પણ આંખો હોત તો ને ... !"

"તમે આંધળા છો બાબા ?"

"હા તદ્દન આંધળો"

"હું પણ આંધળી છું મને પણ ... કંઈ ... ખાતું નથી" ને પછી તે ઉંડા ... નિશ્વાસ ... ઈ શાંત થઈ ગઈ

તે પછી તે આંધળો ફકીર તે ... આંધળી ... છોકરી સાથે બજારોમાં ગલીઓમાં, ને ... શેરી- ... ઓમાં ભીક્ષા માગતા ગાતા

"દુન્યાવાલે સોચકે ખડે
તનકે ઉજલે મનકે ગુરે

ઝુઠી દુન્યા ઝુઠે ધંદે
આંખે વાલે લેકીન અંધે

કોઈ નહિ હૈ સંગી સાથી
સબકી ઝુઠી પ્રીત—
બાબા, સુનલે મેરા ગીત

માયાદીરો પ્યાર હૈ સારા
ઝુઠા યહ સંસાર હૈ સારા
ખોટા કારોબાર હૈ સારા

રીતકા કોઈ ખરા નહિ હૈ
સબકી ખોટી રીત—બાબા૦

તેઓ આમ ગાઈને પોતાનું પેટ ભરવા લાગ્યા આંધળી 'શમનૂર' એક વાંકી લાકડીના ટેકાથી વૃદ્ધની આગળ પોતાના હાથના પકડી માર્ગથી ગુજરતી વૃદ્ધને શમનૂરથી પ્રેમ થઈ ગયો, હતો ને શમનૂરને પણ આંધળા ફકીરથી

"તારી ઉમર શી છે ?"

"એજ પંદર વરસની બાબાજી !"

"પંદર વરસ ?"

'હા—અને તમારી ?'

"હું ઘણોજ વૃદ્ધ છું બેટા—મને મારી ઉમરનો ખ્યાલ નથી" પછી તે કંઈ વિચારવા લાગ્યો તેની વેરાનને બેનૂર આંખો આંસુથી ઉભરાઈ ગઈ તેની 'પરવીન' પણ પંદર વરસની હતી પરવીનને મહબ્બતથી મોટી કરી હતી પણ હાય! અચાનક પરવીન પિતાથી હમેશના માટે જુદી થઈ ગઈ હતી

હમણાં પણ જમનાના મોજાંઓ વૃદ્ધને પરવીનનો સંદેશો પહોંચાડવાને માટે કેટલા બેતાબ છે હમણાં પણ જમના પરવીનના આત્માને થપકીઓ આપી રહી છે પરંતુ આ વૃદ્ધ બાપને મળવા માટે બેચેન છે

શમનૂર અને એ વૃદ્ધ ફકીર શહેરની વસ્તીથી દૂર એક ઉજ્જડ કબ્રસ્તાનના એક

ખૂણામા રહેતા, ને તે ખૂણાને પોતાનુ ઘર સમજતા ભીક્ષા માગતા જે કંઈ મળતુ તે પ્રેમ ને મહબ્બતથી જમી ઉંઘી જતા રાતના અને કેટલી વાર સુધી દિનને બહેલાવવા માટે ગીતો પણ ગાતા—

"દુન્યામે ગરીબોકો આરામ નહિ મિલતા,
આવાઝ કો રોતે હે અન્નમ નહિ મિલતા"

વચ્ચે શમનૂર પૂછતી "બાબા ગુલાબના ફૂલ કેવા હોય છ ?"

"ગુલાબ ઘણા રંગના હોય છે પીળા, સફેદ, લાલ વગેર

"બાબા તમે દુન્યા જોઈ છે ?'

"જોઈ છે બેટા !"

"દુન્યા કેવી છે બાબા ?"

"ઘણી ખરાબ, બેટા"

"તમને દુન્યા સારી ન લાગી બાબા ?"

"હા, બેટા દુન્યાથી હુ નફરત કરૂ છુ દુન્યામા ખરાબ માણસો વસે છે ચાલાક, ફરેબી, જુગારી, શરાબી, દગાબાઝ વગેરે

'હે બાબા !"

"હા બેટા દુન્યા ઘણી મતલબી છે"

"મતલબકી સબ દુન્યા દારી,
મતલબકે સબ બેન બાબા—
જુઠી જગકી પ્રીત"

તેના હૃદયમા નફરતની એક આગ ભપકી ઉઠતી ને સાથેજ શાંત થતી તે વદી

"બાબા તમે આધળા કેમ થયા!"

"એ ન પૂછ બેટા" તે એક ઉંડો નિશ્વાસ ભરી શાંત થઇ જતો શમનૂર પણ શાંત થઇ જતી

કબ્રસ્તાનનો એક ખૂણો ખુલ્લો હતો તેમા વરસાદથી બચવા માટે કંઇ સાધન ન હતુ પરન્તુ જ્યારે રાતના વરસાદ પડતો તો શમનૂર વૃદ્ધની આંગળી પકડી વાંકી લાકડીના ટેકાથી એવી જગ્યાએ લઇ જતી કે તેઓ વરસાદના પાણીથી ભીંજાઇ ન જાય એ બને સુરક્ષીત દુન્યામા રહેવા ટેવાઈ ગયા હતા અને તેમના પર રાતની સુનસનાટી તેમજ નિર્જન વીરાનીની જરા પણ અસર ન કરતી

શિઆળાની એક રાત હતી ઠંડી સખ્ત હતી વૃદ્ધ ધ્રુજી રહ્યા હતો તેના શરીર પર ફક્ત ફાટેલુ ખમીસ સિવાય કંઇ ન હેતુ

શમનૂર પણ ઠંડી સહન કરી રહી હતી પરંતુ વૃદ્ધથી કંઇક ઓછી, કેમકે તે યુવાન હતી તેના લોહીમા ગરમી હતી ગરીબ ઇન્સાનો પાસે એટલુ પણ ન હતુ કે તાપણી કરવા માટે એક દિવાસળી પણ મેળવી શકે! ને કંઇ ગરમી મેળવી શકે વૃધ્ધને શમનૂરનો ખ્યાલ હતો તે બીચારી ઠંડીથી કપી રહી હશે તેણે પાસુ બદલી તેને પોતાની બાહુમા દબાવી લીધી "બેટા ઘણી ઠંડી છે" વૃધ્ધે લથડતા અવાજે કહ્યુ પછી તેણે જાણ્યુ કે કોઇ પ્રાણી તેના કપાળને ચાટી રહ્યુ છે કારણ કે તે આગોશ એક મુસીબતઝદા કુતરાની હતી જે ઠંડીથી હારી રહ્યો હતો એ બનેની વચ્ચે પડી પોતે ગરમી મેળવી રહ્યો હતો કુદરત પણ આંધળાઓથી આંખ મિચોલી રમે છે. વૃધ્ધે પોતાની ગોદમા શમનૂરને જોરથી દબાવી પણ તેને માલમ પડયુ કે એ આગોશ શમનૂરની નથી ત્યારે પાસુ બદલ્યુ એક ઠડો નિસાસો ભરી પોતાની આંખોને શ્રાપ આપવા લાગ્યો.

(૨)

કબ્રસ્તાનના એજ ખૂણામાં એક વખત શમનૂર બીમાર થઇ ગઇ કોઇ વખત એનો તાવ વધી જતો ને તેનુ મગજ ભમી જતુ તે વૃધ્ધને કાટવા લાગતી વૃદ્ધ ગભરાઇ જતો તે ઇચ્છતો કે હુ કોઇ પણ રીતે શમનૂરનુ મુખ જોઈ લઉ કાશ તેની ગુમ થએલી જ્યોતિ એક વખત મળી જતે તો ! તે પોતાની કમજોર આંખોના પોપચા ફફડાવતો તેની જિદગી થોડી વાર માટે તેની વીરાન ચક્ષુઓના પોપચામા સમાઇ આવતી, પરંતુ બેકાર તે શમનૂરનુ બીમાર મુખ જોઇ ન શકતો

તે પોતાનો સુકો ને કમજોર હાથ તેના કપાળ પર ફેરવતો તે ખીજવાઇ જતી, ને તેનો હાથ દૂર કરી દેતી, તે પૂછતો—' કેવી

તબીઅત છે બેટા ?' ને સાથેજ બનેની અંધ આંખો અસુંથી તર થઇ જતી ને વૃધ્ધ તેના ગાલ પર આસુંઓના ટીપાં જોતો તો તેના હૃદયમાં સખ્ત આઘાત પહોંચતો ને મુખથી અહ નીકળી જતી "કૈસે હૈ બેટા ?" એટલુ કહી તે પોતાને કબૂમાં રાખતો કારણ કે મરીઝની પાસે રડવાથી તેની તબીઅત બહુ લથડે છે

કોઇ કોઇ વાર શમનૂર પાગલની જેમ ઉઠી નાસવાની કોશિશ કરતી વૃધ્ધ પોતાના દુબળા હાથોથી તેને પકડી લેતે "કહાં જાય હૈ બેટા ?' આ વાકયમાં તેના હૃદયની ધડકણો ઝુપાઇ જતી

વૃધ્ધ પોતાના હાથ પ્રાર્થના માટે ઉપાડતો "હે ! પ્રભુ ! મારા પર કૃપા દ્રષ્ટિ કર." ને ભજન ગાતો કે–

'અબ તેરે બિના કૌન મેરા કૃષ્ણ કન્હૈયા,
ભગવાન કિનારેસે લગાદે મેરી નૈયા—અબ૦"

પરંતુ એ હૃદયો પોતની મોજોમાં ઊંચે ચડી જતા જો કે તેમનામાં શોહીની ભમણા બંધ થઇ ગઇ છે કેમકે તેના હૃદયો અશક્તિની હદ સુધી પહોંચી ગયા હતા ને તે જાણતો કે મારી પ્રાર્થનામાં એટલી અસર કયાં છે કે તે કબૂલ થાય

તેની જોશીલી મહબ્બત અને હમદર્દીએ બધી ઇન્સાનીયતને પોતાના દામનમાં તાણી રાખી હતી શમનૂર એક એવી નાની વજૂદ હતી કે જેમાં તેની બધી ઉમ્મીદો સમાઇ જતી ને જ્યારે એમ હતુ તો વૃદ્ધ શમનૂરને કેમ મુસીબતમાં જોઇ શકતે ? શમનૂરની બીમારીને લીધે પરવીનની યાદ પણ તાજી થઇ જતી તેની વીરાન આંખો સુજીને લાલ થઈ ગઇ હતી, તે શમનૂરની બીમારીના પરિણામ પર વિચાર કરતો ને સાથેજ તેની આંખોમાં ઉદાસી ને નિરાશા છવાઇ જતી. પરંતુ નિરાશા નિરાશા ન થઇ

"કહોને આશા, નિરાશા ન થઇ !'

શમનૂરની હાલત સુધરવા લાગી ને તેની જિંદગીની વીરાન તસ્વીર આનંદથી હસવા લાગી.

(૩)

બંને શહેરની એક શેરીમાંથી ગાતા પસાર થઇ રહ્યા હતો કે–

બાબા સુન લે મેરા ગીત
દુખિયા મન હૈ દુખિયા કાયા,
દૂર ગયા હૈ અપના પરાયા,
દુન્યા કયા હૈ માયા માયા,
માયા કે સબ મીત હૈ લેકીન
માયા કિસકી મીત ?
બાબા સુનલે મેરા ગીત
માયાહી સે પ્યાર હૈ સારા
જહાં યહ સંસાર હૈ સારા,
ખોટા કારોબાર હૈ સારા,
રીતકા કોઈ ખરા નહિ હૈ
સબકી ખોટી રીત,
બાબા સુનલે મેરા ગીત
દુન્યા વાલે લોભકે બંદે,
તનકે ઉજલે મનકે ગંદે,
જૂઠી દુન્યા જૂઠે ધંદે,
આંખે વાલે લેકીન અંધે,
કોઈ નહિ હૈ સંગી સાથી,
સબકી જૂઠી પ્રિત,
બાબા સુનલે મેરા ગીત

[પંજાબી કવિ મનોહરલાલ રચિત]

તેઓ ગાવાની ધૂનમાં તલ્લીન હતા, ને એકાએક અવાજ આવ્યો કે 'એ અંધળા રસ્તા પરથી ખસી જા, હટી જા આંધળા" તેમની આંખો હોત તો જોઇ શકત કે સામેથી બકરા ને ઘેટાનું ટોળુ આવી રહ્યુ છે થોડી બકરીઓ શમનૂર પાસેથી ગુજરી, કેટલાકના પગ આંધળાના પગ પર પડયા ને એ ગભરાટમાં બન્ને વિખૂટા પડી ગયા અને પછી–બંનેના માર્ગ જુદા થઇ ગયા શહેરની ગલીઓમાં આજ સુધી એજ અવાજ ગૂંજે છે કે–

દુન્યામેં ગરીબોંકો આરામ નહિ મીલતા,
મરકે ભી ગરીબોંકો આરામ નહિ મિલતા.

સુચિત.

કારેવાં

૮૯ : મુસ્લિમ—શાદી, અને જન્મ—મરણ.

શાદી

૨૦-૫-૪૩ અલાઉદ્દીન સુલેમાન પીંજાર—ખી બીનતે હાજીભાઈ પીંજારા

૨૧-૫-૪૩ ઈબ્રાહીમ હાજી બનુ હાશમ મા—ખદીજાબીબી બીનતે હાજી શેખ ૧ હજી

૧૪-૫-૪૩ અહમદ મલેક રહીમ સેલોત—બીબી બીનતે ગુલામ મોહમદ શેખ રસુલ

૨૩-૫-૪૩ અબ્દુલ રહેમાન બનુ હાશમ આ—ઝોહરાબીબી બીનતે ગુલામ મોહમદ રેલ્વે કાપડવા

૨૩-૫-૪૩ કાસમ મોહમદ ઇસ્માઇલ ૨—અમીનાબીબી બીનતે ઇસપ ઇસ્માઇલજી ૨

૩-૬-૪૩ કાસમ અહમદ ઇસાકજી— મર-ીબી બીનતે હાફેઝ અહમદ ગુલામ મોહ-લાનશાહ

૪-૬-૪૩ ગુલામ મોહમદ ઇબ્રાહીમ સુલે-હજામબીબી બીનતે ગુલામ નબી ગુ રહીમ હજામ

જન્મ

-૫-૪૩ ગુલામનબી કાદરબક્ષ—છોકરી ફાતમાબીબી

-૫-૪૩ અહમદ મુસા—છોકરી અખતરી

-૫-૪૩ અહમદ ઈસુફ ઇસાકજી કાકા—છોકરી બીલકીસ

-૫-૪૩ હાજી મોહમદ અરેફ મુલ્લા—છોકરી આયશાબીબી

-૫-૪૩ ગુલામ મોહમદ દાઉદ હાસમ ઇનુસ—છોકરો મોહમદ નઈમ અને છોકરી નઇમાબીબી

-૫-૪૩ ગુલામ મોહમદ ઇબ્રાહીમ માકડા—છોકરો ઇબ્રાહીન

-૫-૪૩ ગુલામ મોહમદ અબ્દુલ હમીદ શેખ—છોકરી સરાનાબીબી

-૫-૪૩ માસમ મોહમદ માસમ ગુલામ મીયાં—છોકરો ગુલામ ગોસુદ્દીન ઉર્ફે મોહમદ હનીફ

-૫-૪૩ અહમદ મોહમદ કાસમ ભામ—છોકરી બીલકીસ

-૫-૪૩ હમીદખાન અકબરખાન—છોકરો યાકુબખાન

૨૦-૫-૪૩ મોહંમદ મુસાજી ભામ—છોકરી જુબેદાબીબી

૨૧-૫-૪૩ અબ્બાસ સુરતુરા શેખ—છોકરી રસીદાબાનુ

૨૫-૫-૪૩ અહમદ ઇસમાઇલ મક્કી—છોકરો ઇસમાઇલ

૨૭-૫-૪૩ ઇસમાઈલ ગુલામ મોહમદ હાસ—છોકરી બીલકીસ

૨૮-૫-૪૩ શેખ મોહમદ, શેખ ગુલાબ—છોકરીઓ બે (૧) ઝેનબબીબી (૨) સારાબીબી

૨૮-૫-૪૩ સૈયદ ફકરૂલ હસન સૈયદ હસન—છોકરી મેહરબાબેગમ

મરણ

૧-૫-૪૩ નબીયા બેગમ સૈયદ પીરસાન સૈયદ મેહમદની છોકરી ઉ વ. ૧

" તાહેર હસન ફકરૂન હસન ઉ વ ૪॥

૧૧-૫-૪૩ ઇસમાઈલ અહમદ લુચ ઉ વ ૩

૧૪-૫-૪૩ કુલસમ ખાતુન મલેક બનુ હુસેનની ઓરત ઉ વ. ૮૫

૨૨-૫-૪૩ હનીફાબીબી તે હાજી શેખ મોહમદ રહીમ સેલોતની છોકરી ઉ વ ૨૩

૨૩-૫-૪૩ ઐયુબ ગોરા હાસમ મોહમદ મસની ઉ મા ૮ દિ ૧૮

" ઇબ્રાહીમ આઝમ માકડા ઉ વ ૬૦

૨૫-૫-૪૩ સુગરાબીબી તે શેખ અહમદ મોહમદ સુબેદારની છોકરી ઉ મા ૫

૨૫-૫-૪૩ ખદીજાબીબી હાસમ મોહમદ મીરચીની વિધવા ઉ વ ૬૦

૨૬-૫-૪૩ હફેઝાબીબી હાજી મોહમદ ઇબ્રાહીમજી ધુપલીની છોકરી ઉ વ ૭૨

૨૭-૫-૪૩ સુલેમાન તે ઇસુફ સરદારની છોકરી ઉ મ ૯

૨૭-૫-૪૩ યાકુબખાન ઉસમાનખાન ઉ વ. ૪૭

૩૦-૫-૪૩ હાસમ મોહમદ દુધા ઉ વ. ૪૭

" કાસમ ઇબ્રાહીમ સોની ઉ વ ૨૮

૩૧-૫-૪૩ હમીદખાન તે હબીબખાન રહેમાન ખાનનો છોકરો ઉ વ. ૨૧

" હુસેનદાદ કમાલદાદ ઉ વ ૭૦

" ગુલામ મોહમદ ઈસુફ અહમદ ઉ વ ૧ માસ ૧

કિરણ [માસિક] Registered No. B. 432/

ખુદાથી મુલાકાત

અનુવાદક હાશિમ ટીમોલ

(ઇકબાલની અહંભાવનું રહસ્ય, પરિચિતની પરિભાષામાં, એક પ્રસંગ ચિતાર

એક વેળા હું અલ્લામા ઇકબાલ પાસે બેઠો હતો કે એક બુઝુર્ગ ફકીર પધાર્યા. મીઠી અહીંતહીંની વાતો કર્યા પછી અલ્લામાએ તે ફકીર સાહેબને ફરમાવ્યું "સાંઇજી મ્હારા હકમાં દુઆ કરો" ફકીર –"શું આપ ધન દૌલત ચાહો છો?"

અલ્લામા –"ના, નાણાંની તો વધુ હાજત નથી, દરવેશ આદમી છું અને ખુદાએ તે માફક આપી રાખ્યો છે"

ફકીર –"ત્યારે શું દુન્યવી જાહોજલાલી, વૈભવ, કીર્તિ અને દબદબાની અભિલાષા છે?

અલ્લામા –"નહિ, એ પણ અલ્લાહની મહેરબાનીથી મળેલા છે"

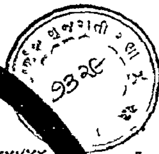
ફકીર –"તો પછી શું ખુદાથી મળવા ચાહો છો?"

આ પ્રશ્ન સાંભળી અલ્લામાની આંખો એક ખાસ નૂરથી ઝળકી ઉઠી. તેઓ અચંબો પામતા હોય તેમ પૂછવા લાગ્યા 'ખુદાથી મુલાકાત? સાંઇજી ખુદા ખુદા કરો! હું તેનાથી કેવી રીતે મળી શકું ભલા? તે મઅબૂદ! હું બંદો! મ્હારો તેનો માત્ર બંદગીનો સંબંધ! તે (ખુદા)ને મળવાનું બળ ક્યાંથી લાવું? બલ્કે મને ખબર પડે કે ખુદા મુજથી મળવા પધારે છે, તો હું વીસ ગાઉ દૂર ભાગું! કેમકે સિંધુ જો બિંદુને મળે તો પછી બિંદુ અસ્તિત્વ મટી જશે, બિંદુનું હોવાપણું નાશ પામશે, હું બિંદુ સમાન છું ત્યાં મ્હારૂં બિંદુ કાયમ રાખવા ચાહું છું. બિંદુને સિંધુમાં સમાવી દઈ મ્હારૂં અહંભાવ મિટાવવા કરતાં, બિંદુજ રહી બિંદુમાં સિંધુની વિશાળતા પેદા કરવા ચાહું છું."

આ ભાની અને જ્ઞાની તત્વવેત્તાનો ઉત્તર સાંભળી ફકીર સાહેબ મસ્ત થઇ ડોલવા લાગ્યા "વાહરે ઇકબાલ તું પોતેજ મુર્શિદ છે માર્ગદર્શક છે જ્ઞાની છે, ત્હારા જેવાને રહબરની હાજત ક્યાં? હું બિચારો ત્હારા માટે શું દુઆ કરવાનો હતો?'×

×(મૌલાના 'સાલિક' સાહેબના એક લેખપરથી)

Printed by Maganlal Mangaldas Patel, at The 'Gangotri' Printing Pr[illegible]
Kanpith, Khand Bazar, Surat
Published by Azum Ahmad Esmail Vahshi for Vahshi Sahitya Karyal[illegible]
Tower Road, Surat

એટલી પ્યારી કે બસ

એમની સુરત છે પ્યારી, એટલી પ્યારી બસ !
એમની કાયા છે ભારી, એટલી ભારી કે બસ !
એમની વાતો છે સારી એટલી સારી કે બસ !
એમની ચર્ચા છે ન્યારી, એટલી ન્યારી કે બસ !
વાત વાતોમાં ગળાથી પણ બહુ પીવાઈ ગઈ,
આમલ માફીનો પી, ને સિની મારી કે બસ ?
જિંદગી મારી કે મૃત્યુ શેખ શું સમજાશે ?
એ નથી સમજ્યો હજુ તે ગાફેલ સારી કે બસ !

—'શેખચલ્લી'

રવિ

જુલાઈ

તંત્રી 'વહુશી'

૧૯૪૩

જુલાઈ
૧૯૪૩

તંત્રી
"વહશી" રાંદેરી.

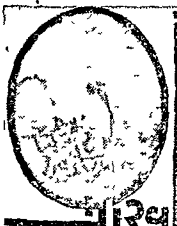
અનુક્રમણિકા.

વાર્ષિક લવાજમ - હિન્દ અને સીલોન રૂા ૪, બર્મા રૂા ૫, પરદેશ શી ૮
છુટક નકલ પાંચ આના

"કારવાં" દર અંગ્રેજી મહીનાની ૫ દરમી તારીખે પ્રગટ થઈને તેજ દીવસે પોસ્ટ કરવામા આવે છે રેપર ઉપરનો ગ્રાહક નબર નોંધી રાખો પત્રવ્યવહાર વેળા તે જરૂર લખશો દિવના ગ્રાહકોએ અંક નહીં મળવાની ફરિયાદ તેજ માસની તા ૨૫ મી સુધીમા કરવી પત્રવ્યવહાર રાંદેરના સરનામે નહીં કરતા સુરત કરવો મનીઓર્ડરની નીચેની કુપન ઉપર મોકલનાર ગ્રાહક નબર, નામ સરનામુ લખવા ચૂકવુ નહીં મનીઓર્ડર કે બ્રીટિશ પોસ્ટલ ઓર્ડર ઉપર નીચે મુજબ નામ ભરવુ

VAHSHI SAHITYA KARYALAYA
Tower Road, Surat

પુસ્તક ચોથુ * અંક ૧૧મો

સત્ય દર્શન

હાર જીત !

જીવન દિશા પ્રગટી યુવાનીએ પખો પ્રસારી સ્વપ્નના વ્યોમ વિહારી બની

નૂપુર ઝંકાર ને સાગરગાઓથી મોહિત રસભક્તિએ ઝુરી રહી એક પછી એક જામ છલકી રહ્યા

અનીતિ પથ સામના વિષની ગેરાનીથી ઝગહળી રહ્યો

અગમાની આ ની રેગ઼ મગના બાલ ન અંધકારમા વિકૃત ઝમખીને તૂટી પડી આલી વિષનાઈ ગઈ અતીમ સમયે તેણે ત્રુટક શબ્દે ઉચ્ચાર્યું—

હાશ હું જીવન હારી ગયો

હવે તો ને ન્ગમાનોની દુન્યામાં સ્નેહાગ્ન થઈ ગઈ ને સુંદરીની જાન્યામાં તેમની તડપની નાખો પડી હતી

જીવન—અંજામ !

—જાન ઝાને વેગી ‘ ખ ૬૬, ગમ, ૨૦૮ મકટ ત્વરીત ગતીએ ૩ડી ઘુમરતા મસ્તાને જતા હતા અગહ્ન ને દ્બળ માનવી તૂટી તૂટી લાકડીના ટેકે તેમની પાછળ પાછળ ધમડાતો હતો

જાણે માનવીની પાછળ પડઘો તેમને નિરખી રહેના એક નવયુવાન કહ્યુ—

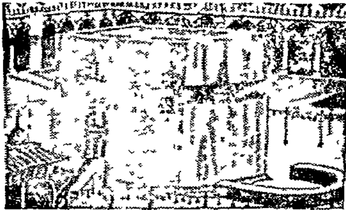
“ કોન મૃત્યુ થવા ચાલ્યા ? ”

ઊંડુ નિશ્વાસ નાખી તેણે જવાબમાં તર્જની આંગળી નિર્દેશ કરી ત્યુ

“ અરમાનોનુ !

હા, તેઓ મારી પાછળ વિશ્રી અનવિચાર થયા ! ”

—‘જામી’ જોશી

ઈસ્લામી શિક્ષણ

અલ્લાહ તઆલાનુ ફરમાન (કુર્આન)

મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક માહુબ

(૨૫૫) જે કોઇ પોતાના ઉપર ઝુલ્મ થવા પછી સરખો (વાજબી) બદલો લે તો એવા લોકો પર કઈ પકડ નથી પકડ તો માત્ર તેમના ઉપરજ છે જેઓ લોકો પર ઝુલ્મ કરે અને દેશમા નાહક અત્યાચાર કરે છે, તેમને માટે દુ ખદાયક શિક્ષા છે (કુર્આન)

(૨૫૬) અને બુરાઇનો બદલો તો તેના પ્રમાણેજ છે, છતા જે કોઈ માફ કરે અને સુલેહ કરે તો તેનો સવાબ ખુદાના ઉપર છે, બેશક તે ઝુલ્મ કરનારાઓને પસદ કરતો નથી (કુર્આન)

(૨૫૭) જ્યારે અમે માણુસને પોતાની રહેમતની મજા ચખાડીએ છીએ ત્યારે તેથી ઇતરાય છે, અને જો તેમની કરણીના બદલે તેમને કઈ બુરાઇ પહોચે છે તો (સર્વ ઉપકારોને ભૂલી જાય છે) બેશક માણુસ બહુ નાશુકરો છે (કુર્આન)

(૨૫૮) પોતાના પરવરદિગારનો તે દિવસના આવવા પહેલા હુકમ માનો જેને ખુદાપાકના તરફથી પાછા હટવાનુ નથી, તે દિવસે તમારે માટે ન કોઇ આશ્રયસ્થાન હશે અને ન તમારો કોઈ (ગુનાહથી) નકાર ચાલશે (કુર્આન)

(૨૫૯) આકાશો અને પૃથ્વીની બાદશાહી ખુદાપાકનીજ છે, તે જે ચાહે છે પેદા કરે છે, ચાહે તેને દીકરીઓ આપે છે અને ચાહે તેને દીકરા આપે છે અથવા તેને પુત્રો અને પુત્રીઓ બને આપે છે, અને ચાહે તેને વાઝીઓ બનાવે છે, તે સર્વજ્ઞ (અને) કુદરતવાળો છે (કુર્આન)

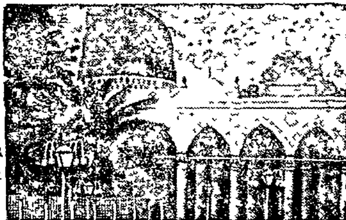
(૨૬૦) અલ્લાહ પોતાના બંદાઓ પર નરમીથી વર્તનાર છે જેને ચાહે તેટલી આપે છે, અને તેજ બળવાન જોરાવર છે (કુર્આન)

ઇસ્લામી શિક્ષણ

રસૂલુ'લ્લાહ સલ૦નુ ફરમાન (હદીસ)
મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાદિક સાહેબ

(૨૫૫) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે એક માણસ રસ્તે ચાલ્યો જતો હતો તેણે માર્ગ ઉપર કાંટાનુ ઝાંખરૂ પડેલુ જોઇ તેને માર્ગથી દૂર કર્યું તો અલ્લાહ તઆલાએ તેની કદર કરી તેને બખ્શ્યો (મહીહૈન)

× × ×

(૨૫૬) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે દુઝણી ઊંટડી ખૈરાત કરવી શુ ઉમદા સદકો છે અને દુઝણી બકરી ખૈરાત કરવી કેવો શ્રેષ્ઠ સદકો છે સવારમા એક વાસણ ભરે અને સાંજે બીજુ વાસણ ભરે (બુખારી)

× × × ×

(૨૫૭) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે ઓ ખત્તાબના દીકરા! શુ તુ આ વાતથી રાજી થતો નથી કે અમને આખેરત(નુ સુખ) મળે અને કાફિરોને દુન્યા(નુ સુખ) મળે (એટલે અલ્પકાલિક સુખ સારૂ કે સ્દાનુ) સહીહૈન)

× × × ×

(૨૫૮) રસૂલુલ્લાહ સલ૦એ ફરમાવ્યુ કે અલ્લાહ કને જે રહમત છે તે સઘળીને જો કાફિર જાણી લે તો કદી તે જન્નતથી નિરાશ થાય નહિ અને અલ્લાહ કને જે અઝાબ છે તે સઘળાને જો મૂમિન જાણી લે તો કદી તે દોઝખથી નિડર થાય નહિ (સહીહૈન)

× × + ×

(૨૫૯) રસૂલુલ્લાહ સલ૦ એ ફરમાવ્યુ કે ઉંઘવાની સ્થિતિમા મારી પાસે દૂધનો એક પ્યાલો લાવવામા આવ્યો ફરી મ્હે તેમાથી પીધુ તે એટલા સુધી કે મારૂ ટસ થવુ મારા નખથી નીકળતા નિહાળુ છુ ફરી મારૂ બચેલુ મે ઉમર બિન ખત્તાબને આપ્યુ. લોકોએ કહ્યુ આપે તે ખ્વાબની શી તઅબીર કરી? હઝરતે સલ૦ ફરમાવ્યુ કે ઇલ્મ અને સમજ છે (મહીહૈન)

× × × ×

(૨૬૦) રસૂલુલ્લાહ મલ૦એ ફરમાવ્યુ કે જે (દુખમા) મ્હો પર તમાચા મારે, ગજુ (ગીરેબાન) ફાડે અને કુફ્રના બોલ બોલે તે અમારા માર્ગ પર નથી (મહીહૈન)

આલમકી દુનિયામેં હલચલ

એક જમાનો હતો કે વસંતને માન હતું ફૂલ અને બુલબુલનું બાગમાં સ્થાન હતું પણ આજે તો પાનખરનું માન વધી રહ્યું છે ફૂલની વાત તો બાજુએ રહી બગીચાના કાંટા પણ હવે સલામત રહ્યા નથી લડાઈએ કમાલ કરી છે ટાંકણીને સ્થાને કાંટાનો ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે બિચારા બાવળો પણ બાળ વિધવા જેવા બોડા થઈ રહ્યા છે! અને ચર્ચીલ સાહેબ પણ સિગાર પીતા પીતા પોકાર કર્યો છે કે પાનખરમાં બીજો મોરચો ઊભો કરીશું [illegible]! ખરી જાય કે ધરી સત્તાનાં પાંદડાં ખેરવી નાખીશું! પાનખરમાં મિત્ર રાજ્યોની તોપો અને બોમ્બના ધડાકાથી જગત ઉદ્યાન ધમધમી ઊઠશે યુરોપમાં ચારે તરફ હીટલરને સાણસામાં લેવાશે બુલબુલો તો પરવારી ગયા છે એટલે ઘુવડ ને કાગડા વિજય ગીત લલકારે! ને હીટલર પણ ત્યાં સુધી હાથ પર હાથ જોડીને બેસી નહિ રહે જો કે જર્મની પરના કાતિલ બોમ્બમારાથી ગોરીંગ જેવા ભીમકાયનું પણ પોચું પડી ગયું છે બિચારો બીમાર પડી ગયો છે ખેર અત્યારેય બોમ્બમારાની ધણધણાટ તો છેજ ને!

મિત્રોએ સાધન સામગ્રીના ગંજ ખડક્યા છે અમેરિકાનું યુદ્ધ બજેટ વાંચીને તો મોટા મોટા ગણિત શાસ્ત્રીઓની છાતીના પાટીય પણ બેસી જાય એમ છે પછી શસ્ત્રોના ઢગલા કેમ ન થાય? હીટલરની તૈયારીય ભારે મનાય છે પણ હવે એની તરવાર બુઠ્ઠી ગઈ જે આ તો નક્કી જ છે એની ધાર્યો મારવાની શક્તિ નષ્ટ થઈ છે હવે તો ધાપ્પો ખાના ઊંચી દીવી અને નાકાં મજબૂત કરી રહ્યો છે સ્ટેલીનના તો પેટનું પાણીય હાલતું નથી ત્યાં રી ખબર પડે કે એ શું કરવા ધારે છે? છતાં અનુમાન થાય? કે 'બાવો નચે તજ ઓદલીએ નાચે!' એવો એનો વિચાર હશે મિત્રરાજ્યો ભૂમધ્ય તથા મેક આર્થર પ્રશાંતમાં ઠીક ઠીક નાનકડા ટાપુઓનો કબજો જમાવી રહ્યા છે બાન ટીપે ટીપે સરોવર તો ભરાશે ને!' કોને લોકો કહેતા ફરે કે 'આગળી ચાલે પેંગ ન ભગાય!' એવા સાછમકના એકાદ મોગ આક્રમણ તો જરૂર ગરજ સારી શકે પણ લડાઈ લંબાય છે તેનું કેમ? જગતના ભૂખ્યાઓ અને નગ્નો લડાઈને શાપ આપી રહ્યા છે કે ક્યારે પૂરી થાય! [illegible]ઓ આશિર્વાદ આપી રહ્યા છે કે યાવચ્ચંદ્ર દિવાકરૌ લડાઈ લંબાય તો કેવું સારૂં કે તીજોરી પર તીજોરી ભરાય! કેટલાય દિલરૂબાઓ વિજયોત્સવ મનાવવાના અને કેટલાક ભાટ-ચારણો વિજય ગીત ગાવા તલપાપડ થઈ રહ્યા છે! જુઓ એ દાડો ક્યારે જલદી દેખાડે કે કાગળને અભાવે વા ખાતા એડીટરો પણ નિરાંતે રોટલો ખાય!

●

બિચારા વાવેલ સાહેબ હિંદના વાયસરોય શું થતાંજ છાપાઓ ઉપર ચડયા છે કોઇ કહે છે કે હવે "કલમનું પાણી પરવારી ગયું છે ને દંડાનું રાજ ચાલુ થયું છે" કોઇ કહે છે કે 'મુત્સદ્દીગીરીએ નિવૃત્તમાં દેવાળું ફૂંક્યું છે કે સિપાહીગીરીના હાથમાં આવડી મોટી સત્તા સોંપાઇ!" કોઇ કહે છે કે "હિંદમા ચોખડી એડી મજબૂત થશે ને લશ્કરી રાજ સ્થપાશે' તો કોઇ કહે છે કે "ના ઉલ્ટું તડ ને ફડની નીતિથી હિંદને લાભ થશે" આમ લોકો મન ભાવતું બોલે ને મન ફાવતું લખે છે કોઇ કહે છે વાવેલમાં મુત્સદ્દીગીરી નથી ડઝનબંધી ભાષાઓ પર એમનો કાબુ છે તેઓ બહુભાષી છે પણ બહુ રૂપી નથી જુઓને ઢંઢેરો કરવાની ના પાડી, ને એમનું હિંદ પ્રત્યેનું પહેલું નિવેદન પણ 'બેટા થા દીકરા પરણાવીશું' જેવું આશ્વાસન જનક છે હિંદીઓ પણ બાળા જબરા અધિરા છે તેને જોતા નથી તેનની ધાર જોતા નથી ને અડબંગની જેમ ફાવે તેમ બોલી નાખે છે તો! એમને તો આશા છે કે તેઓ જરૂર નામ કાઢશે હિંદની કોરી સ્લેટ પર જરૂર એકડા ઘુંટશેજ! પોતે પાકા વિદ્વાન છે સાથે સાથે કવિ અને હાસ્ય લેખક પણ છે જુઓ અમેરિકાનું 'ટાઇમ' પેપર લખે છે કે "એક અમેરિકન સૈનિકે વેવલને કાવ્યાંજલિ રૂપે મુબારકબાદી આપી તો તેના જવાબમાં વેવલે પણ કવિતા રૂપેજ જવાબ આપ્યો જેનો સાર એ છે કે મારે એક આંખ છે, તેમ મારો મદદનીશ પણ એક આંખવાળો છે એટલે અમારે વિશાળ ક્ષેત્રપર નજર ફેંકવાની હોય, ત્યારે મારો મદદનીશ પૂર્વ તરફ જુવે તો હું પશ્ચિમ તરફ જોઉં છું" શું આ જવાબમાં કવિ સાથે હાસ્યકારના લક્ષણ નથી દેખાતા? આવો ઉદાર દિલ માણસ હિંદને નિરાશ કરે?

અરે! ઉલ્ટી હવે તો આશા રાખવી રહી કે વરસોનું સ્વપ્નું સિદ્ધ થશે જુઓને તુર્કી અખબારો તો અભિપ્રાય આપે છે કે "સર–વેવલ કદાચ હિંદના અતાતુર્ક કે ઇનેનું સાબિત થશે" ત્યારે તો એમના મોમાં સાકર! બાકી ચર્ચીલના વિચાર ને એમેરીના આચાર જોતાતો કહેવુંજ પડે કે "લાડીને પાડી નિવડે વખાણી" જોકે વાવેલ પોતે તો એમજ કહે છે કે ભગેસાની ભેંસ પાડી નહિ જણે!'

●

મુસલમાનોને કોઈપણ બાબતમાં જોશ ચડે છે ત્યારે બસ એકદમ ચડી જાય છે મુશાયરાની પાછળ લાગ્યા છે ત્યારે બસ એવા આદુ ખાઇને લાગ્યા છે કે જ્યાં જુવો ત્યાં મુશાયરાની જાહેર ખબરો વંચાઇ રહી છે જેમ મોહર્રમમાં ઠેરઠેર સબીલો નજરે પડે છે તેમ! મુશાયરા સારી વસ્તુ છે એમતો ઘીય સારી વસ્તુ છે, પણ તે વધુ પ્રમાણમાં ખાવાથી પચતું નથી તેમ ગુજરાતમાં મુશાયરાનો અપચો ન થાય તે જોવાનું છે કારણકે એથી સાહિત્યમાં ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ થાય છે એ ખરૂં, પણ સાથે સાથે હોસાતોસીનું બજાર પણ તેજી પર આવે છે એ ભૂલાવું ન જોઇએ! ગણ્યા ગાંઠ્યા બેત્રણ પેપરોજ મુશાયરાથી વંચિત રહી જાય છે, તો તેમણે કંઈ નવિનતા ખાતર અગ્રલેખો અને નોંધો ગઝલોમાં લખવી, પછી ઝખ મારે છે ગુજરાતી પરિષદ પણ ભલે એ ગુજરાતના મુરિબ્બ કવિઓને દાદ ન દેતી હોય પણ આપણે તો એનું કાવ્યમય ઘોંઘાટ કરીને દાદ લઇનેજ જપવાના! બાકી હાલતો ખુદા પાસે એજ દુઆ માગવી રહી, કે આપણી મુશાયરાની મસ્તીને એ સસ્તી ન થવા દે નહિતર કાળે કરી એ કવિતાના બકરાને પસ્તીમાં જવાનો વારો આવે! અસ્તુ

●

કારસાં

એ બીખલીને કોણ ખાય ? એમ લોકો ારને સબોધીને કહેતા હતા એક જમાનો કે જુવાર ૧૦ અને મણ હતી બહુ । જમાનો નહિ ફક્ત પાચ વરસ પહેલાજ પણ આજે એજ જુવાર ૧૦ રૂ મણ છે સોગણા ભાવ ! જુવારના ભાવ સોળ પેયા ૧૫ રૂા નો એક ખતરના ઉકરડો ૮૫ રૂા મ મળે છે ! કચરો પુજો ન પણ મેઘુ થયુ ! દસ આનામ મળતી ના આજે દસ રૂપિયા મેસે છે ! બે ાના બૂટના બાર રૂપિયા બસે છે ! ત્રણ ાની છત્રીના અઢાર રૂપિયા બેસે છે ! ુપિયાની ટોપીના દસ રૂપિયા બેસે છે ! રૂપિયાની બકરીના પચ્ચીસ પચાસની ના પચરો ને સોના બગદના હજાર રૂપિયા છે તો કારકૂન મહેતાજી શિક્ષક મજુર વાગા વગેરે તો તેના તેજ ભાવે મળે છે ! બહુ તો એકાદ પાચ કે દસની નોટ રવારી ભથ્થાને નામે આપી સતોષવામા ત્રે છે, ઇન્સાફને ખાતર એ છામા ઓછા ઘો પગાર તો મળવોજ જોઇએ આ મોઘ ામા સૌથી વધુ મરો નોકરીયાતો અને ાના ઘરના માનવીઓનો છે એ નિયરાર બ્રહ્મચારી કે ઋષિ મુનિ નો નથી ? ાનેય ભુજાર વગતી છે ! અને વળી એ નિયમ બધાઇ ગયા જેવુ છે કે ગરીબોને જ પ્રભુના પેગમ્બરોની વરતી વધારે જોવામા ય છે', અત્યારના ફુગાવા નરક્ નો સૌ ! જુવે છે પણ નોકરોના ચુકાવા તરફ ! કેમ ધ્યાન આપતુ નથી !

વળી નદીમા ઉભેલા માણસને પાણી વગર સ મરવુ પડે એનો સમો તો જુવો કે િરસા આસામ ને પૂર્વ બગાળા જેમા મ ચોખા પાકે છે તે લોકોજ ચોખા વિના ત્યે છે, ૧૨–૧૨ ને ૧૪–૧૪ આને શેર ચોખા સા થઇ ગયા છે ! સુરત, બીજાપુર, નાશિક સોલાપુર વગેરે જીલ્લા જુવાર પકવનારા છે છતા એ જી લાઓમાજ જાણે જુવારનો દુકાળ પડયો છે ! ખાનદેશ ને મધ્ય હિદમા ઘઉં સિવાય બીજુ કઇ ભાગ્યેજ પકવાય છે, છતા તે લોકો ઘઉં માટે વલખા મારે છે ! બાજરા માટે મશહૂર કાઠિઆવાડ બાજરા માટે જાન તોડે છે ! આતે શુ કુદરતનો ગજબ કે વ્યવસ્થાનુ અધેર કે કોઇની પડદા પછાની ચલાકી હશે ? એ ભેદ તો જાણે આ લામિયા !

—સ્ટેપ પ્રેસ –હ્યો આપણે તો વિચાર કરતાજ રહી ગયા ને હીટલરે તો જાત પર જઇ રશિયામા આક્રમણ આરભી દીધુ છે ને આ વાચકોના હાથમા આવતા પહેલા મિત્રોએ પણ બીજા મોરચાનો આરભ કરી દીધો હશે ચાલો રાહ જોવાની મટી ! —'બેકાર'

—ન છુટકે!

ન છુટકે બીજા પેપરોને પગે અમારે પડવું પડે છે લડાઈ પતી જશે ને પુન હલત સુધરશે એ આશાએ અમે 'કારવાં'નું લવાઝમ ન વધાર્યું બે ફારમ ઘટાડી જોયા, બ્લોકોના ખર્ચા પર કાપ મૂકી, અને બીજાય અનેક અખ્તરા કરી જોયા પણ ખોટને પહોંચી વળાવાનું બની ન શક્યું લડાઇને લીધે વધી ગએલી આ હદ મોંઘવારી અને તેમાય ખાસ પ્રેસ લાઈનમા પડતી હાડમારી, ને કાગળની તંગીએ તો હદ કરી છે છેલ્લા વરસમા પણ 'કારવા'એ પાનસોની ખોટ ખમી છે જેથી ન છુટકે હવે લવાઝમમા સ્હેજ વધારો કરવો પડે છે બીજા પેપરોના પ્રમાણમા એ વધારો નજીવોજ ગણાશે જો કે એટના વધારાથીય કંઇ નક્કી તો કરી શકવાના નથીજ ફક્ત ખોટ ન આવે ને સરભર થાય તોય બસ સાહિત્ય રસિક મુસ્લિમ-ગુજરાત પાસે અમારી નમ્ર અપીલ છે કે તે પોતાના આ એકના એક માસિકને ક્ષેમકુશળ જોવા ચાહતા હોય તો તેને ઉત્તેજનની નજરથી અપનાવી પોતપોતાના મિત્ર સર્કલમા પ્રચાર કરી તેના ગ્રાહકો બનાવવાની કોશિશ કરે અને 'કારવા'ના વાચકોને તો કંઇ ભલામણ કરવાની હોયજ નહિ તેઓ પોતે પોતાની ફરજ વિચારશે એવી આશા અસ્થાને નથી નવો ભાવ નવા વરસથી એટલે સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૩ના અંકથી વધશે

વાર્ષિક લવાઝમ હિંદ અને સીલોન-રૂ ૫
પરદેશ શિલીંગ-૧૦
છુટક નકલ સાત આના.

—મેનેજર 'કારવા'

— રાદેરના ત્રણ કામયાબ યુવાનો

શ્રી આરેફ આઝમ ઇસ્માઈલ એમ એ તે 'કારવા'ના તંત્રી જનાબ-'વહશી' સાહબના બીજા પુત્ર, કે જેમણે ઉર્દૂ-અરબી ,વિષયો સાથે, સેકન્ડ ક્લાસમા એમ એ ની પરીક્ષા પાસ કરી છે

રાદેરના શ્રી ગુલામ મોહમદ ઇબ્રાહીમ હાશમ ઇસ્માઈલ કે જેમણે ચાલુ સાલમા એમ એ ની પરીક્ષા પાસ કરી છે તેઓ ફોટો છાપવામા માનતા ન હોવાથી ફોટો છાપ્યો નથી

રાદેરના શ્રી ગુલામ મુસ્તુફા શેખભાઇ ઓલપાડી કે જેમણે ચાલુ સાલમા બી એ ની પરીક્ષા પાસ કરી છે સમયસર ફોટો-બ્લોક ન મળ વાથી ફોટો છાપ્યો નથી

આ ત્રણે યુવકોની કામયાબી બદલ અમે મુબારકબાદી અર્પીએ છીએ અને ખુદાથી દુઆ કરીએ છીએ કે ખુદા એમને ઉજ્જવળ કારકીર્દિ અર્પણ કરે આમીન

કહે છે કે, એક ગામડીઓ એક પૂજારીની સામા હાજર થઇ કહેવા લાગ્યો કે "સ્વામીજી! મ્હારે ભગવાનના દર્શન કરવા છે, મ્હારી એ મનોકામના કોઇપણ રીતે પુરી થાય, એવો માર્ગ બતાવો" પેલા પૂજારીનું નાક કોઇ કામી રમખાણમાં ઉડી ગયું હતું તેઓ ઉપદેશ આપતા બોલ્યા કે "અરે! મૂરખ, "આંખ કે આગે નાક, ફિર સૂઝે કયા ખાક?" જા, નાક કટવા દે ફિર દેખ ભગવાનકી ભગવાન નઝર આગે આગે ઇધર દેખ, હમારે મુહ પર નાક હય?" પેલા ભોળા અને અધાળુ ગામડીઆએ પૂજારીના કહેવાથી નાક કપાવી નાખ્યું છતા ભગવાન તો દેખાયા નહિ જેથી બહુજ અકળાયો પહેલા તો તેણે સ્વામીજીની હીનાનો ઘડો ફોડી નાખવા વિચાર્યું પરંતુ એમ કરવા જતા લોકોમાં હાસી થશે એ ખ્યાલ આવતા તેણે બીજી તરકીબ રચી જેને પણ તે મળતો તેના સામે નાચી કૂદીને પોતે ભગવાન દર્શન કર્યાની વાત વહેતી મુકતો અને તેની જાળમાં આવનારની નાક કપાવીનેજ જંપતો એવી રીતે લાખે ગાળે નકટાઓની એક જમાત બનીને રહી અને પેલા ગામડીઓ એ નકટા સમાજનો આગેવાન કિંવા "સ્વામી નકટાનંદજી મહારાજ" બની બેઠો પોતાનું નાક કપાયાનું વેર તેણે આવી રીતે વાળ્યું

મુંબાઇના એક મંડળની સ્થિતિ પણ કંઇક એવી સ્વામી **નકટાનંદના પંથ** જેવી છે આડે મ્હાડે જેની નિંદા અને કુથલીથી નવરાશ નહોતી મળતી તેના ગુણદોષો, ખાગીઓની આધારશુ ચર્ચા કર્યા વિના બધુંય ઢાંકી દઇ તેનેજ સમ્મેલનનો પ્રમુખદેવ બનાવી દીધો શી ફિલસૂફી! શા સિદ્ધાંત!! કેટલા ઉદાર અને કુમળા દિલ!! આટલું તો પ્રમુખ **બનાવનારાઓ** માટે હવે બનનાર વિષે તો શું કહેવું?

'વજ્રથીએ ઘણા કઠણ ને પુષ્પથી પણ કોમળા! કહો એવા મહાત્માના કો જાણે ચિત્તને ખરા"

પ્રમુખ બનનારે વિવેક જાળવ્યો છે (વિવેક એટલે સત્યના ભોગે કડવું કહી ન દેવાય તેની સંભાળ) એક ગુજરાતીને છાજે તેવો વિવેક સુધરેલો વિવેક (કેમકે આપણે સૌ સુધરેલા છીએ એટલે આપણો વિવેક પણ સુધરેલોજ છે) સત્ય ભૂલાય તો પરવા નહિ, પણ મર્યાદાનું ભાન સદા જાગૃત રાખવુંજ જોઇએ એ આપણી ખાસ વિશેષતા છે ઝીણવટથી વાંચનાર વિચારનારને એ મંડળનું નામ શોધવા માટે દીવાની જરૂર નહિ પડે!

❂

મે એક વખત એક ચિત્ર દોર્યું હતું પોતાને બુદ્ધિમાન માનતા મારા એક મિત્રને એ બતાવ્યું એમણે "સારૂં છે" કહી મૂકી દીધું

'શેનુ છે ?' મે પૂછ્યુ
'શેનુ ?' એણે સામે પૂછ્યુ
"હા, હા, શેનુ ?" મે ફરીથી પૂછ્યુ
"શેનુ તે વળી વરસાદનુ" એણે કહ્યુ ફરી ચિત્ર તરફ દૃષ્ટિપાત કરી ઉમેર્યું "ના, ના, નદી ને પર્વત લાગે છે ઉભા રહો શીરીં ફરહાદ જેવુ દેખાય છે, અરે ના, ગાય બેસ વાગોળતા હોય તેવુ તો છે!" આડુ અવળુ ઉધુ ચતુ એમ ચારે બાજુએથી જોયુ બીજે દહાડે તેઓ મળ્યા ત્યારે મને ચીતરવાનું કામ છોડી દેવા બહુ આગ્રહ કર્યો "કેમ ?" મે પૂછ્યુ "કારણ તમારુ ચિત્ર જોયા પછી હુ આખી રાત ઉંઘી શક્યો નથી" એણે જવાબ દીધો 'ભલા આદમી એનુ નામ તે કળા" સમજાતાથી સમજી શકાય એને કળા કોણ કહેશે ?

(નોધપોથીમાથી)

મસ્ત પતીલની મસ્તીના બિરુદથી નવાજેલી એવી શ્રી 'પતીલ'ની એક ગઝલ "પહેરણ અને ઇજાર"ના શીર્ષકથી "કવિતા" માસિકના જુનના અકમા છપાઇ છે તેનો અને ઉપર-વર્ણવેલા ચિત્રમા કશો ફરક નથી એ ગઝલ વાચી "આ ગઝલ છે ?" 'કેવી ગઝલ છે ?' એમ સહસા બોલાઇ જવાય છે ગ. 'પતીલ'ની ગઝલથી મને કદાચ ઉપજે તો તેમા મારી જાતનો દોષ નથી દોષ છે તેમની ગઝલનો વાચનાર યા સાભળનાર લીન થાય એવુ એમા કશુજ નથી એનો મને રજ થાય છે

રા પતીલની ગઝલોમાથી શ્રોતા એકાદ વસ્તુ પણ પામી શકતો નથી ન તો એવુ કશુ એમા હોય છે, જે એક અઠવાડીયા સારુ, એક માસને સારુ યા એક ઝમાનાને સારુ યાદ રહી જાય

એમની આનુ ગઝલનેજ લઇએ વાચતા એમજ લાગે છે બીજુ શુ લખવુ તેની સમજ ન પડવાથી રા પતીલે ગઝલ લખી છે એમની આ ગઝલમા મૂળ તો એકજ કડી સ્ફુરેલી હોય અને પછી કવિએ "દે દામમ ખાણી"ના હિસાબે જેટજેટલા કાફિયા મળ્યા તેટલાની તુકબધી કરી હોય એમ સાફ દીસી આવે છે ગઝલને એથી ખુબીને લબાવી ભાવતી દૃષ્ટિએ ભગેરીની પેઠે એકજ ભાવ ઘુટ્યા કર્યો છે જે ગઝલમા ખાસ એબરૂપે છે આમ અધી ભાવના કવિની અને અધી પ્રાસયોજ પ્રેરાએવી લાગે છે કલ્પના ચમત્કૃતિની મદદ છેજ નહિ એમ વળી બ. ક ઠાકોરના શબ્દો ('તે તે કૃતિ કવિતા નથી જે સિરીઅસ (ઊર્મિપ્રધાન) નથી) મુજબ એ ગઝલને તોળતા એમજ પૂછી જવાય છે કે આને કવિતા કેમ કહેવાય ? અને ગઝલ એટલે ઊર્મિરસ કાનમા ટીપે ટીપે અમૃત સીંચતી દિલહર સૌંદર્યધારા. ગઝલમા અદબથી બાધનાર હોવો જોઇએ, બેઅદબીથી નહિ 'કવિતા' જેવા માસિકમા આવી ગઝલો છપાય તે જોતા તો એમ લાગે છે કે ગમે તેવા મુક્તક પદ્ય" ઉપર "ગઝલ" લખીને મોકલતા તત્રીઓ તેનો નામ જોઇને આદર કરીજ લે છે એના કરતા તો તેઓ આવી કૃતિઓ પર "ગઝલ"નુ નામ ન આપે તો વાચકોને ઓછુ અન્યાય લેખેના ખ્યાલથી નહિ મસ્ત 'પતીલ'ની મસ્તીમાથી એએક શેઅર અત્રે ટાકુ છુ જેથી વચ્ચે ખસ કરીને ગઝલ સિવા-મ્હારી ટીકાનુ હાર્દ સમજી શકશે.

"મે જે પહેર્યું છે આ એક પેહરન
તે છે પેરહન ને છે ઇજાર પણ
મારા બાળપણથી આજનો પ્હેરતો
છતા તગ પડયુ ન લગાર પણ
રહે છે વાત વિસ્મ એનો સીવનાર
ઘર બાધી એનાજ ગલેપમા
તેના સચા તરીજ અવાજ આ,
નહીં બધ રહ્યા જે પળવાર પણ"

આતે ગઝલ લખનાર અને ગઝલ છાપનાર ગણાવનાર ઉપર કશીય ટીકાની જરૂર છે?

●

એક ઉપતંત્રીની કરૂણ કથા હું જાણું છું કે બાર વરસ સુધી એકની એક ઓફીસમાં કૂટાવા છતાં તેના પગારની રકમમાં તો એક પાઈનો વધારો થયો નથી પરંતુ એના કુટુંબમાં એની પત્નિ ઉપરાંત તને ઘુંટણીએ વળગી બેસતા છ છોકરાનો વધારો થયો છે'

(પોથેન જોસેફ તંત્રી–ડૉન)

છોકરાનો વધારો પણ વધારો તો ખરોજને? અને એ વધારાની આ ગતિ કેટલી પ્રગતિ સાધશે તે કેમ કહેવાય? યુરોપમાં જ્યારે છોકરા વધારવાની ચળવળ ચાલતી હોય ત્યારે એ વસ્તુ અહીંઆ ઉપતંત્રીને અનાયાસે પ્રાપ્ત થતી હોય તો એમાં ખુશી થવા જેવું છે દુઃખી થવા જેવું નહિ અમે તો એ તંત્રીને એ પ્રગતિ બદલ મુબારકબાદ આપીએ છીએ

●

કવિતા વ્યાપક નથી બનતી તે માટે 'ફુલછાબ' સલાહ આપે છે કે 'કાવ્ય પુસ્તકનું કદ નાનું હોય, અને ખીસ્સાને પરવડે તેવી કિંમતે અપાતું હોય તો વાચકો તેને ગજવામાં નાખી શકે અને સમય મળે વાંચી શકે આમ થાય તો જનતા કવિતા પ્રિય બને

જનતાને કવિતા પ્રિય બનાવવા માટે કિંમત ઓછી રાખવાની સલાહ તો જાણે ઠીક પરંતુ નાનું કદ રાખવાની એમની સલાહ ગળે ઉતરતી નથી ગુજરાતીઓ વેપારીઓ છે અને વેપારીઓના ખીસ્સામાં દુકાનની ચાવી, બીડી અને ભરતાનની ડાયરી ફાઉન્ટન પેન, ઉપરાંતની બીજી વસ્તુને માટે સ્થાન મળવું મુશ્કેલ છે એટલે અમારી સલાહ તો એવીજ છે કે જનતાને કવિતા પ્રિય બનવા સારૂ મુશાઈરાથી વધુ સરસ બીજો કોઈ પ્રયોગજ નથી અને ખાસ આજના ગુજરાતી કવિઓની કવિતા જનસો ગેરલી કોઈ ગાયક ગામેગામ ફરીને નવી ઢબથી ગાઈ સંભળાવે તો જરૂર જનતાનો કાવ્ય પ્રતિ શોખ વધે વાંચવાથી કંટાળનારાઓ સાંભળવાથી કંટાળે નહિ અને એ રીતે કવિઓનો અને કવિતાઓનો સરસ પ્રચાર થશે ઉર્દૂ કવિઓની કવિતાઓનો આવો પ્રયોગ ભાઈ મહંમદ રમઝાન કરી રહ્યા છે અને ખરેજ નવી ઢબથી કરી રહ્યા છે ઈરાનના એ મસ્ત કાવ્ય વાચકે ઉર્દૂ શાયરોને ગુજરાતમાં જીવતા કર્યા છે ખરેખર ભાઈ મહંમદ રમઝાન ઉર્દૂ કવિતાનું જીવતું સાંભળીયું બની ગયા છે!

●

આપણે ત્યાં લેખકો કરતાં અનુવાદકો અને અનુવાદકો કરતાં સંપાદકો વધારે છે કેવળ વેપારી નજરેજ, એજન્સી રાખી હોય તેમ, પરભાષાનું સાહિત્ય દેશમાં ઉતરાય જાય છે!

જેમ ગાંધી કેપની ફેશન થઈ ત્યારે વેપારીઓએ ગાંધી કેપ પહેરી, અને અનુવાદકો–સંપાદકોએ ગાંધી સાહિત્ય ફેલાવ્યું અને જીન્નાહ કેપની ફેશન થઈ ત્યારે વેપારીઓએ જિન્નાહ કેપ પહેરી અને લખનારાઓએ લીગી–સાહિત્ય ફેલાવવા માંડયું દ્રષ્ટિ ફક્ત એકજ હતી –'ચલો તુમ ઉધરકો હવા હો જિધરકી" આથી મારૂં મંતવ્ય એ નથી કે લીગી સાહિત્ય ન ફેલાવાય સાહિત્ય અમુક દ્રષ્ટિથી આપવાની ઈચ્છાનો પણ મારો વિરોધ નથી પણ આ સાહિત્ય ખપે છે માટે એ આપવું એ બરાબર મનાવું જોઈએ કેમકે સંપાદક વેપારી છતાં સાહિત્યકાર છે એ તેમણે ભૂલવું ન જોઈએ"

●

વેપારી

[સમાજનો એક નવોજ પ્રશ્ન છણતી લઘુ કથા]

લેખક "ગુલામ"

પાચમી વહુને દફન કરીને પાછા વળતા શકૂર શેઠની આખમાથી બે આસૂ ખરી પડ્યા પુષ્પથીએ કોમળ એવી દેહમાના વજ્રથીએ ઘણા કઠણ એના હૃદયમાં જે આઘાત થયો હતો તે "માણસ ચાલ્યા જવાનો' યા પતિ-વિરહનો ન હતો રોકને દુ ખ થવાનુ કારણ એ હતુ કે 'કઇ વારસો કેમ ન મૂકતી ગઇ?" 'મારે ઘેર શા માટે મરી? નાહક કફન દફનના ખાડામા ઉતારતી ગઇ મરવુજ હતુ તો એના બાપને ઘેર જઇને કેમ ન મરી?

આમ છતાય કબ્રસ્તાનમાથી ઘેર પહોચવાની સાથે શકૂર શેઠે પાચમી પત્નિનુ ખાતુ નીચે મુજબ વટાવ (નફો) કાઢીને બધ કર્યુ –

'લગ્નની સાલ એટલે અને ૧૯૩૫ થી ૧૯૪૩ સુધી તે જીવી તેમા ત્રણ વરસ તેના માબાપને ત્યા રહ્યાના બાદ જતા એકદરે છ વરસ ગોધના ઘરમા રહી છ વરસના તેની ખોરાકી તથા કપડાલત્તાના મળી રૂા ૭૦૦) (સાતસો રૂપીઆ) ખર્ચ આવ્યુ તે તેણે રસોઇયણ તથા ચાકરડીનુ કામ બજાવ્યુ તેના વાર્ષિક પગાર રૂા ૧૨૦) લેખે ગણતા કુલ રૂા ૭૨૦) થાય છે તેમા રૂા ૨૦) ચોકખો નફો આપતી ગઇ જણસો હતી તેમની તેમ તિજોરીમા અકબધ હોવાથી જણસ ખાતુ તો સરભરજ રહ્યુ ગણાશે, અલબત્ત એ આખોય સ્ટોક નવી દુકાન શરૂ કરતા કિવા છઠ્ઠી વહુ આવતા કામ લાગે તેવોજ છે એટલે એમા તોટો છેજ નહિ

આ સર્વ નફા સાથે શેઠને ચોકખો લાભ તો એ હતો કે પાછળ બે પુત્રોને મૂકતી ગઇ હતી આમ દુકાનદારી દ્રષ્ટિએ જોતા પાચમી ખરીદી કિવા વહુના વેપારમા શેઠને નર્યો નફોજ નફો હતો ખોટનુ નામ પણ નહિ

ઇસ્લામમા સ્ત્રીનુ સ્થાન ગમે તેટલુ ઉચ્ચ હોય જગત ભલે સ્ત્રી સન્માનની ઝુબેશો ઉપાડે અને ભાષણો ભરડે, શકૂર શેઠને જરા પણ એની પરવા નથી તેઓ તો મઝથી જિન્નાહ કેપ પહેરી-વેપારીઓ જિન્નાહ કેપ પહેરે છે માટે-ફરીથી દુલ્હા બનવાની તૈયારીઓ કરી રહ્યા છે છઠ્ઠી પત્નિનુ ખાતુ ખોલવા માટે, છઠ્ઠી દુકાન ખોલવા માટે, તે પણ ભલેને આ દીને ચાર પાચ વરસમા ચાલતી થાય! શકૂર શેઠ એમાથી પણ વગવ નહે બે ચય એટલો બેગીજ કાજી આપણે માટે એ ચિતા કરવાનુ રહેવા દે એવા ટૂક ભડોગીઆ નથી

'શકૂર શેઠને પતિ કહેવા કે વેપારી?' એ સવાલ પૂછનારે પૂછવુ હોય તો આમ પૂછવુ જોઇએ કે 'શકૂર શેઠ માણસ છે કે વેપારી?' કેમકે તેમનુ જીવન સૂત્ર છે 'સોઘુ લેવુ અને મોઘુ વેચવુ" એમા તેઓ દરેક વસ્તુનો સમાવેશ કરી જાણે છે (સપૂર્ણ)

કુસુમ

લેખક
● મહમૂદ કે. મનીઆર

સંપતિવાનોની ગણતરીમાં કરીમ શેઠનું સ્થાન મોખરે આવતું એટલે અગ્રગણ્ય શહેરીઓની પંક્તિમાં પણ એમને સ્થાન મળતું અગ્રગણ્ય શહેરી હોવાથી એમની પ્રતિષ્ઠા પણ ઠીક પ્રમાણમાં હતી છતાં એ પ્રતિષ્ઠાને, સંપતિને મળતી પ્રતિષ્ઠા કહી શકાય

કરીમ શેઠને પહેલી ત્રણ પત્નિઓથી બે પુત્ર અને ત્રણ પુત્રી એટલાં બાળકો થયાં હતાં. પણ તે બધાં દરેક પત્નિની હયાતીમાંજ મરણ પામ્યાં હતાં આથી સંપતિવાન શેઠ સંતતિવિહીન હતા એમને એ ઘણું સાલતું પોતાની સંપતિનો ભાવિમાં માલીક થાય એવા પુત્રની એમને સતત લાલસ રહેતી અને તેથી એ લાલસાને તૃપ્ત કરવા શેઠે ત્રીજી પત્નિના મરણ પછી થોડાજ સમયમાં ચોથી પત્નિ કરી અને ખુદાની કૃપાથી એમની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ થઇ

રાશિદને શેઠે પુત્ર લાડકોડથી ઉછેર્યો શેઠની ઇચ્છા રાશિદને થોડુંક અંગ્રેજી શિક્ષણ અપાવવાની હતી એટલે રાશિદે અંગ્રેજી ચોથા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કર્યો શેઠને મન એટલું શિક્ષણ પુરતું હતું પણ પુત્રની ઇચ્છા અભ્યાસ આગળ વધારવાની હતી એટલે સાતમા ધોરણ સુધી શેઠ કશું ન બોલ્યા

મેટ્રીકની સફળતા પછીથી શેઠે વિચાર્યું હતું કે રાશિદને પોતાના ધંધામાં રોકી લેવો પણ રાશિદે વધુ અભ્યાસ કરવાનો પોતાનો મક્કમ વિચાર છે એવી સ્પષ્ટ જાણ શેઠને કરાવી દીધી કરીમ શેઠને આ ન ગમ્યું પણ પુત્રની ઇચ્છાને કચડી નાખવાનું એમને યોગ્ય ન લાગ્યું ને લોકોએ પણ સલાહ આપી કે "ખુદાએ લક્ષ્મી આપી છે તો તેનો આ સદુપયોગ શા માટે જતો કરો છો," શેઠે પણ વિચાર્યું "પૈસાની ક્યાં ખોટ છે ? ભલેને ભણતો રહે" ને એ વિચારથી રાશિદને સંમતિ આપી, અને તેના વધુ અભ્યાસની સઘળી ગોઠવણ કરાવી તેને મુંબઇ મોકલ્યો

ક્રમભાગ્યે રાશિદે મુંબઇનું શિક્ષણ પણ પુરૂં કર્યું ને તેની માતા પણ મરણ પામી એટલે એ પાછો વતનમાં આવી રહ્યો કરીમ શેઠની ઇચ્છા પત્નિ વિયોગે પુત્રને જરાએ અળગા કરવાની નહતી વળી એમને હમેશાં એમ પણ લાગ્યા કરતું કે પોતાની નજર આગળજ પોતાનો પુત્ર સઘળી વાતોથી જાણકાર થઇ જાય તો સારૂં તેમની ઇચ્છા તો રાશિદને પોતાના ધંધામાં જોડી દેવાની હતી પણ રાશિદે આ વખતે પણ માન્યું નહિ એણે તો પિતાને સંભળાવી દીધું કે પોતે ડોક્ટર થશે નહિ ત્યાં સુધી કશુંએ કરશે નહિ

કરીમ શેઠને રાશિદના આ વિચાર ન ગમ્યા કારણ ડૉક્ટરી પાસ કરીને તેણે ક્યાં દર્દીઓ માટે જોડા ઘસવાના હતા ? પૈસાની શું ખોટ હતી કે એ બધી પંચાતમાં ઉતરવું જોઇએ ? છતાં રાશિદે પોતાનો વિચાર બદલ્યો નહિ અને ઇંગ્લાંડ જઇ ડૉક્ટરી અભ્યાસ વધારવાની રટ લીધી

કરીમશેઠે આ વિષે ઉંડે ઉંડે વિચારવા માંડ્યું પોતાનો પુત્ર ડૉક્ટર બને એમાં પોતાને તો ગર્વ લેવા જેવું હતું જ પણ પૈસાના વ્યયનો ખ્યાલ એમને મુંઝવણમાં મૂકતો હતો

છતાંય એમને રશિદના વિચારને આ વેળાયે સંમતિ આપવી પડી પુત્રની મક્કમતા અને કરીમશેઠના મિત્રોની સલાહથી શેઠે આખરે રશિદને ઈંગ્લાંડ મોકલી ડૉક્ટર બનવાની સંમતિ આપી અને પુત્રને દુઃખી અંતરે ઈંગ્લાંડ રોકડ્યો.

રશિદ જ્યાં સુધી ઘેર હતો ત્યાં સુધી તો શેઠને પોતાની એકલતાનો ખ્યાલ આવ્યો નહિ પણ રશિદના ગયા પછી એમને પોતાની ચિંતા થવા લાગી પુત્ર પરદેશમાં અને પત્નિના મૃત્યુ વિયોગથી એમને એમની એકલતાનું ભાન થયું પત્નિની ખોટ હવે તેમને જણાવા લાગી એમની દરેક સુચનાનો અમલ એમના સ્નેહીઓ એમના પૂછ્યા વિના હરેક વેળા કરી દેતા તેજ પ્રમાણે આ કાયદાનો અમલ પણ તેમણે કર્યો ૬૫ વર્ષ ચાર પત્નિઓના સહવાસમાં વિતાવેલ હોવાથી સદી નોંધાવાની મહત્વાકાંક્ષા રાખનાર કરીમશેઠ એમ એકલવાયું જીવન તો શી રીતેજ જીવી શકે? એટલે એમણે પોતાના શુભેચ્છકોની ઇચ્છાને માન આપી ફરીથી લગ્ન કરવાનો નિર્ણય કર્યો

"દેહ વૃદ્ધ થાય છે દિલ નથી થતું" એ સત્ય આજ પણ કરીમ શેઠની રસિકતા ઉપરથી સ્પષ્ટ થતું

આરામ ખુરસી ઉપર પડ્યા પડ્યા કરીમ શેઠે ભાવી પત્નિ વિષે વિચારવા માંડ્યું એમની દ્રષ્ટિ અનેક ઘરની ખબર લેતી આગળ વધતી હતી આખરે ઈબ્રાહીમભાઈના ઘરમાં એમની દ્રષ્ટિ થંભી ઈબ્રાહીમભાઈની કુસુમ એમને યાદ આવી કોઈવાર દ્રષ્ટિએ પડી ગએલ કુસુમનું મુખડું એમની આંખો આગળ આવી ખડું થયું એમને એ ગમ્યું ૧૮ વર્ષની કુસુમને પત્નિ બનાવી એમના એકલવાયા જીવનમાં કુસુમ વેરવાનું એમણે નક્કી કર્યું

પછી એમની કેળવાએલી, વપરાએલી દ્રષ્ટિએ વચ્ચે આવતાં વિઘ્નોની ગણતરી કરવા માંડી, અને એ અનેક વિઘ્નોને કેવી રીતે દૂર કરવા તેની ચિંતામાં તેઓ ગુંથાયા પણ વધુ સુઝવાય તે આગળથી તેમનો હાથ પેટ ઉપર પર્યટન કરતો નાકમાં બાંધેલ ચાવીના ઝુમખા આગળ આવી અટક્યો ને મુખ ઉંચે લઈ ગયો

ચાવીના ઝુમખાને એમણે ઉછાળ્યો ને એમના વૃદ્ધ મુખમાંથી એક વૃદ્ધ હાસ્ય ખરી પડ્યું

ને લક્ષ્મીપતિ શેઠનો કુસુમ જેવી લક્ષ્મીનો પણ પતિ થવાનો નિર્ણય વધુ દૃઢ થયો

० ० ०

પુત્રીને ઠેકાણે પાડવાની જેટલી તીવ્ર ઇચ્છા માત-પિતાને હોય છે એટલી પુત્રને ઠેકાણે પાડવાની હશે કે કેમ? એ પ્રશ્નજ છે

કુસુમની વયની ગણતરી રાખનાર કુસુમની સાવકી માતાને કુસુમને ૧૮મું બેઠું ને તેને ઠેકાણે પાડવાની ચિંતા થવા લાગી શાની દિવસ એ વિચારો તો આવતાજ હતા ત્યાં કરીમ શેઠની વાત નીકળી અને એને બીડું ઝડપી લેવાનું મન થયું જ્યારે કુસુમના પિતા ઇબ્રાહીમભાઈને મન તો એમ હતું કે કુસુમ હજી લગ્નને લાયક નથી અત્યારથી લગ્નની વાત શી? પણ એમના પત્નિથી ન રહેવાયું એમણે તો એક દિવસ લાગ જોઈ વાત કાઢી

"પછી તમે કાંઈ જવાબ ન આપ્યો"

'જવાબ શું આપું? મને કશું સમજાતું જ નથી ને એવું થાય છે કે ઘર વેચીને એ પીડામાંથી છૂટું" ઇબ્રાહીમભાઈ પત્નિના પ્રશ્નને સમજ્યા વિના બોલ્યા

'હું શું પૂછતી હતી ને તમે શું જવાબ આપ્યો?" હસતાં હસતાં ઇબ્રાહીમભાઈના પત્નિ બોલ્યા

"હે શું ત્યારે તું આપણા કરજ વિષે નહોતી પૂછતી શું ?'

ઇબ્રાહીમભાઇ આશ્ચર્યથી બોલ્યા

"ના મે એ વિષે પૂછ્યુ જ ન હતુ હું તો તમને કુસુમ વિષે પૂછતી હતી સમજ્યા ?" સ્પષ્ટ શબ્દોમા પત્નિએ સમજાવ્યુ

"હ ત્યારે તું કુસુમ વિષે પૂછે છે પણ આટલી વયે લગ્ન કરવા મને તો યોગ્ય નથી લાગતુ" ઇબ્રાહીમભાઇએ જવાબ આપ્યો

"તે અઢાર તે કાઇ ઓછા છે કે ?" પત્નિ બોલી, ને આગળ ચલાવ્યુ 'હુ તો કહુ છુ કરીમશેઠ જેવો લાખનો ધણી પછી નહિ મળે સમજ્યા"

"તે પૈસાને શુ ઘોળીને પીવા છે ? એમનુ વય તો જો જરા !" ભોળા ઇબ્રાહીમભાઇથી સ્પષ્ટ બોલી જવાયુ

"તે તમેજ કહોને વય કેટલી હશે ?" ઠાવકુ મોઢુ રાખી પત્નિથી બોલા

"પુગ સિતેર" ઇબ્રાહીમભાઇએ રોકડુ પરખાવ્યુ

"શુ કહ્યુ સિતેર ?"

"હા સિતેર ! સત્તર નહિ, સમજી ?" કહેતા ઇબ્રાહીમભાઈ હસી પડયા

"જુઓ વાતને તમે આમ મશ્કરીમા ન ઉડાવી દયો પુગ ચાળીસ તો હજુ થયા નથી" ઠપકો દેતી હોય એ રીતે તે બોલી

"શુ કહ્યુ ચાળીસ મીંડુ પણ કાઢી નાખતુ હતુને ?" બોલતા બોલતા ઇબ્રાહીમભાઇ ખડખડાટ હસી પડયા

"ગભીર વાતોમાય તમને કેમ હસવુ આવતુ હશે એજ મને સમજાતુ નથી"

"ગભીર ને સભીર કાઇ નહિ મને આજતો કુસુમના લગ્ન કરતા આપણા કરજનો પ્રશ્નજ વધુ મહત્વનો લાગે છે હજા રનાર પૈસાની માગણી ને અદાલતે જવાની ધમકીથી મને તો થાય છે કે ચોરી કરીને પ એ પૈસા ચૂકવીને એ વ્યાજ ખાવના પંજામાથી છૂટુ" ઇબ્રાહીમભાઇએ પોતાને ગુચવના કોયડાની સ્પષ્ટતા પત્નિ આગળ કરી એકાએક આ વાત ઉપરથી ચાલાક પત્નિને નવોજ ઉકેલ સૂઝ્યો અને ઇબ્રાહીમભાઇને મનાવી લેવામા એ ઉપયોગી થશે એમ સ્પષ્ટ લાગ્યુ તે ગભીરતા ધારણ કરી બોલી "એ હુ ક્યા નથી જાણતી ? મને પણ એની એટલી ફિકર થાય છે કે રાતે ઉંઘ પણ સુખની નથી આવતી મને તો થાય છે કરીમ શેઠ જેવો જમાઇ મળે તો એ કરજના દોઝખમાથી તો છૂટીએ" અને ઇબ્રાહીમભાઇને પણ એ યોગ્ય લાગ્યુ, પત્નિની બુદ્ધી ઉપર એમને ગર્વ થયો કરજનો આમ ઉકેલ કરતા જોઇ પત્નિને અભીનદન આપવાનુ એમને મન થયુ તે ઉતાવળથી બોલ્યા "વાત તો ખરી છે" કરજે એમને ઢીલા કર્યા પત્નિએ જોયુ સફળતા મળશે ખરી, ને તેને હર્ષ થયો તેણે આગળ ચલાવ્યુ "ને ગામમા છોકરીઓની પણ ક્યા ખોટ છે ? કાલેજ કોઇ વાત કરતુ હતું કે સકીનાએ પોતાની દીકરીને કરીમ શેઠને મોઢી દેવા માગણી કરી છે, જ્યારે આપણને તો માનથી તક મળે છે ! ક્યા દીવો લઇને શોધવા નીકળીએ તો તેવજ ખૂટી જાય" અહી ઇબ્રાહીમભાઇના પત્નિ અટકયા પતિ ઉપર અસર થઇ છે કે નહિ તે જોયુ ને વળી આગળ ચલાવ્યુ "ને કુસુમને દુખ પણ શુ પડવાનુ છે ? નોકર ચાકર, વાડી, ગાડી તો હાજર છે આથી વધારે તે શુ જોઇએ ? કુસુમ પણ સુખી થાય ને આપણુ દુખ પણ ટળે કરજની વ્યાધી તો મટે ?"

'વાત તો સાચી પણ કુસુમ માનશે ?" અત્યાર સુધી વયના બાધને વળગી રહેનાર ઇબ્રાહીમભાઇ પૈસાના મોહમા તેને છોડી ગયા અને પત્નિની સાથે સાદ પુરાવ્યો

કારના

'માનશે નહિ તો ક્યાં જશે? આપણે થોડાજ એના સુખની આડે આવીએ છીએ!'

'ખરી વાત! એના સુખે આપણે સુખી કરીમ શેઠને સાને શી ખોટ હોય?'

'બસ ત્યારે હવે તમે સમજ્યા! તો ત્યારે મારે હજુ તો રાહ જોવાનું મોડું થાય છે ને વળી' યાદ કરતા હો એ રીતે બોલ્યા 'હા જુઓ એને આ વાતની કોઈને ખબર નહિ પડે નહિ તો વચ્ચે ફ્રાયર થાવી કોઈ પોતાનું કામ કાઢી લેશે" રખે આ સુરતીઓ છટકી જાય એવી એને બીની હતી

"તું હવે એ વિષે બેફિકર રહે પણ પેલું ધ્યાનમાં રાખજે'

ઊંધતા ઉંડાના દબાણીમળ ઈએ કન્જની યાદ અપાવી અને બન્ને દ્વાર તરફ આગળ વધ્યા

તે વખતે દ્વાર આગળથી ઓઢણીના બીના ઉડાને નીચોવતી કુસુમ હટી ગઈ અને ઝડપથી માતપિતાની નજર આગળથી દૂર થઈ

• • •

કુસુમ ખરેજ કુસુમ હતું કુસુમની કોમળતા સુંદરતા ને નતાશ બધુંજ કુસુમમાં નહોતું શું? એટલેજ તો ૧૮ વર્ષની કુસુમને કુસુમ કહેવાનું મન થાય છે

બારી આગળ ઊભેલી કુસુમ દૂર દૂર દ્રષ્ટિ દોડાવી રહી હતી દૂર દૂર એ અનેરા દૃશ્યો જોતી હતી એના વાળની લટો મંદ અનીલ સાથે ગેલ કરતી ઉડી રહી હતી

માત-પિતાની વાતો સાભળ્યા પછી એના અંતરમાં તૂફાન મચ્યું હતું જે રાશિદ સાથે એ રમતી હસતી ગાતી તે રાશિદની એ માતા થશે! જે રાશિદની સાથ એ વરવહુની રમત રમતી તે રાશિદને જગત સાવકો પુત્ર કહેશે! સમય સાથે એક બીજાને ચાહવા શીખેલ એ પ્રેમીઓ મટી માતા પુત્ર થશે! એ રાશિદને બેગ કહેવું પડશે? આવા વિચાર મંત્રથી એને ચમકમાં આવ્યા ને કરીમ શેઠ! એને તો પિતા, નહિ દાદો કહેવો કે પતિ? આવા અનેક વિચારોથી એનું હૈયું ચીરાઈ જતું હતું

એને થયું, નોકર, ચાકર ગાડી વાડી એ બધાના મોહપાશમાં ફસાવી એના જીવનની બધી બરબાદી કરી રહ્યા હતા એના જીવનને બગાડી મારવાની એ પાશવી રમત હતી

પણ એ બધામાંથી છૂટવું શી રીતે? નહોતી એનામાં તાકાત માત-પિતા સામે થવાની કે નહોતું એનામાં બળ સમય સાથે બાથ ભીડવાનું એ તો હતી માત્ર મુસ્લિમ સમાજની એક નિર્દોષ ગભરૂ બાળા!

બાળપણનું એક દૃશ્ય એની આંખ આગળ આવ્યું

'કુસુમ હવે આપણે નહિ મળીએ!' રાશિદ દર્દભર્યા અવાજે બોલ્યો, જવાબમાં કુસુમે મૌન સેવ્યું એ એકી નજરે રાશિદ તરફ જોઈ રહી જાણે પછી ન જોવાની હોય એમ

'શું વિચારે છે કુસુમ!' કુસુમને આમ અવાક ઊભેલી જોઈ રાશિદે પછી પૂછ્યું

"આપણે નહિ મળીએ રાશિદ?" કહેતા એક ડૂમળો નિઃશ્વાસ એના હૈયામાંથી સરી પડ્યો

'કુસુમ હું મુંબઈ જઈશ ત્યાં અભ્યાસ કરીશ અને પછી ડૉક્ટર થઈશ' રાશિદે પોતાનું ભાવિ નિર્ણય કર્યો "અને આપણે" રાશિદ આગળ બોલે તે પહેલાજ કુસુમે કહેવા માંડ્યું તમે ડૉક્ટર થશો રાશિદ! રાશિદ તમે મને જરૂર ભૂલી જશો'

ડૉક્ટર રાશિદ ડૉક્ટર સાહેબ કહેવાશે તે આ વી ગરીબ કન્યાની પછી ખબર નહિ લે એવી શંકા જતા કુસુમે કહ્યું

'કુસુમ તને અવિશ્વાસ છે હું તને નહિ ભૂલું તુંજ ભૂલી જઈશ"

'રાશિદ હું તમને નહિ ભૂલું જુઓ

આ તમારી યાદ" કહેતા કુસુમે પોતાનો હાથ બતાવ્યો રશિદે ગમતમા મારેલ એ પત્થરનો ઘા હતો

"હુ જઇશ" કહેતા રશિદ ફર્યો ને આખોએ રૂમાલને દબાવ્યો કુસુમે એ નિહાળ્યુ એ યાદ માત્રથી એની આખો ભીની થઇ દ્રશ્ય ઝાખુ પડી ગયુ

ને એ જળબિંદુ ટપકી હૈડે પડયા

° ° °

કરીમ શેઠ જમાનાને ખાઇ-પી ગએલ વ્યક્તિ હતી જમાનાની ચાલ એમણે જોઇ હતી માર્ગમા આવતા વિઘ્નોને કેમ દૂર કરવા એ યુક્તિ એ જાણતા હતા, પણ એ યુક્તિ કરતા લક્ષ્મી એમને વધુ સહાય કરતી આમ હોવાથી વિઘ્નો તો એમની આગળ પગજ નહોતા ઠેરી શકતા ચાર ચાર પત્નિના સ્વામી થઇ રીઢા થઇ ગએલ કરીમ શેઠને પાચમી પત્નિના સ્વામી થવામા વધુ અડચણ નજ પડી કાયદાના બધનો ઢીલા કર્યા ને વિજય એમને શોધતો આવ્યો

કુસુમ જેવા કુસુમને મેળવ્યાથી એમનો હર્ષ તો માતો નહતો નોકરોને પત્નિની સેવાના હાજર રહેવાની સખ્ત સૂચના એમણે આપી દીધી હતી પાણી માગે દૂધ આપવા સુધીની ઇચ્છા પણ એમણે વ્યક્ત કરીજ હતી પણ ભના પાણીની તરસ દૂધથી છીપાઇ જેશું ?

કરીમ શેઠની પત્નિ થતાજ કુસુમનુ માન વધી ગયું એની સેવામા નોકરો "શેઠાણી" શબ્દનો વાર વાર ઉચ્ચાર કરતા ઉભાજ હોય બહાર ફરવા જવાને માટે ગાડી તૈયારજ રહેતી પણ એ બધામા કુસુમનુ દિલ ચોટતુજ ન હતુ એને તો આ બધુ નજરકેદ જેવુ જણાતુ હતુ આજ એને સુવાની શ્રાપ સમ જણાઇ કરીમ શેઠની પાશની વૃત્તિ સતોષવાનુ એ એક માત્ર રમકડુ ન હોય એમ એને લાગતુ

કુસુમને મન લગ્ન એ બધન સમાન થઇ પડયુ

ઉપવનમા ખીલતુ પુષ્પ જો ચાર દીવાનો વચ્ચે રાખવામા આવે તો તે કરમાયજ જાય. કુસુમ એ ચાર દીવાલો વચ્ચે હૃદયના સુખ વિના કરમાતી જતી હતી લગ્નને દિવસેજ એનો આત્મા તો મરી ચૂકયો હતો માત્ર દેહ જીવત હતો

કરીમ શેઠને આત્માની પડી પણ કયા હતી ? કુસુમ યત્રવત જીવી રહી હતી દરેક સ્ત્રીને પિતૃ ગૃહ છોડતા વસમુ લાગેજ છે એમ ધારી કુસુમ સબધે કરીમ શેઠ વધુ ધ્યાન ન આપતા

બીચારી કુસુમ !

° ° °

પ્રસવ પછીથી કુસુમની તબીઅત વધુ બગડી ગઇ એનામાથી હરવા ફરવાનીય શકિત હણાઇ ગઈ સાત મહિને મુએલા બાળકનો જન્મ આપ્યા પછી કુસુમને જોનારા ભાગ્યેજ એને કુસુમ કહી શકે એનો દેહ તદન સુકાઇ ગયો ગાલ ઉપરની લાલી અદ્રશ્ય થઇ અને હાડકાઓ બહાર નીકળી આવ્યા આખો ઉડી ઉતરી ગઇ

ડૉકટર દિવસમા બે વાર આવતો કુસુમની સેવા બરાબર થઇ શકે માટે એક નર્સનો પણ બદોબસ્ત કર્યો હતો ડૉકટર નર્સને સૂચના આપતો નર્સ એનો ચિવટાઇ પૂર્વક અમલ કરતી કુસુમ યત્રવત એ બધુ કર્યે જતી

મરી ગએલા આત્માનો જીવતો દેહ પણ કુસુમને ભાર સમ લાગ્યો એને જીવનની ઇચ્છાજ નહતી કરીમ શેઠની પુરતી કાળજી છતા કુસુમની તબીઅતમા કોઇ પણ જાતનો સુધારો થતો ન હતો ડૉકટર એમને રોજ સાત્વન આપતો થોડા વખતમા ઠીક થઈ જશે એમ કહીને શેઠને સમજાવતો છતા રોજની

નાડ જોનાર ડૉકટર પોતેજ એ બીમારીથી ગુચવાઇ રહ્યા હતા નાડ એમના હાથમાજ નહોતી આવતી એ નડતો કોઇ હૃદયને પાર ખનારો ડૉકટર પકે ત્યારેજ પકડાઇ શકે

કુ'સુમની આવી સ્થિતી થતા તેના માત પિતાને પણ બીક પેઠી પણ શેઠ બનતુ રુધળુ કરી રહ્યા હતા એટને બીજો બનાવા જેવો ઉપચ એમની પાસે ન હતો ભોળા ઇબ્રાહીમ ભાઇ કુ'સુમની બીમારી વહેના ન પારખી શકયા પણ એમના ચતુર પત્નિની સમજમા એ તુરતજ આવી ગયું પણ હાથના કર્યાં હૈયે એ ઉકિત પ્રમાણે થયુ એટને હવે તો મુગા મુગા સહેવુજ રહ્યુ, એ હિસાબે કશુજ બેલ્યા વિના જે થતુ હતુ તે સખેદ જોઇ રહ્યા

દિનસે દિનસે કુ'સુમનો દેશ કૃષ થતો ચાલ્યો હવે કરીમ શેઠથી રહેવાયુ નહિ એમને કુ'સુમના મૃત્યુની બીક પેઠી એમણે કુ'સુમને મુબઇ લઇ જઇ કોઈ સારા ડાકટરની સનાહ લઇ દવા કરવાનુ ઉચિત ધાર્યું બીજાઓએ પણ એમા સમતિ દર્શાવી એટલે કરીમ શેઠે રહેના કરવાની દરેક વ્યવસ્થા પોતાના એક ઓળખીતા મારફત કરાવી અને કુલ્સુમને લઇ મુબઇ જવાનુ નક્કી કર્યું

આ બધી તૈયારીઓ થતી હતી તેજ સમયે રાશિદનો તાર આવ્યો તેણે ઇગ્લેન્ડનો કિનારો છોડયો હતો અને થોડાજ દિવસમા મુબઇ આવી જશે એમ તારમા જણાવ્યુ હતુ આ તાર આવ્યાથી કરીમ શેઠને ખુશી ઉપજી પોતે પુનને મુબઇ જઇ મળશે ને વળી સાથે કુ'સુમની પણ ઠીક ઠીક સારવાર થશે એ વિચારે એમનુ હૈયુ ઘડી ભર માટે આનદીત થયુ આવા સાનુકુળ સજોગો મળવાથી કરીમ શેઠ એક દિવસ નક્કી કરી કુ'સુમ તથા બેએક નોકરોને લઇ મુબઇ જવા ઉપડી ગયા

• • •

મુબઇ આવતાજ કરીમ શેઠે એક સારા ડૉકટરની તપાસ કરાવી કુ સુમની દવા ચલુ કરાવી ડૉકટરે કરીમ શેઠને કહ્યુ કે કોઇ માનસિક સખ્ત આઘાતને લીધે એની સ્થિતી આમ થઇ ગઇ છે છતા ડૉકટરે બનતા પ્રયત્નો કરી સારા થવાની ખાત્રી કરીમ શેઠને આપી બેએક દિવસ સુધી એ ડૉકટરની દવા લીધી પણ કાઇ જાણવા જેવો ફરક પડયો નહિ આથી કરીમ શેઠે બીજા ડૉકટરને બેલાવ્યો બીજા ડૉકટરે પણ પહેલા ડૉકટરના મતમા તેજ સમતિ આપી અને કહ્યુ કે દરરોજ એક ઇન્જેકશન આપવામા આવે તો કદાચ સ્થિતી સુધરે કરીમ શેઠે એ પણ કર્યુ

એ ડૉકટર દરરોજ આવતો, અને ઇન્જેકશન તથા દવા આપતો દવામા પુષ્કળ કાળજી રાખવાની હોવાથી કરીમ શેઠે એક બીજી સારી નર્સની ગોઠવણ કરી આમ મનના બધા પ્રયત્નો કુલ્સુમને સારા કરવામા થવા લાગ્યા

ત્રણ દિવસની સતત કાળજી પછી કુલ્સુમની સ્થિતીમા સહેજ ફરક પડયો કુલ્સુમે આખો ઉઘાડી અને ચારે તરફ જોયુ પતિને, ચિતાપૂર્વક પોતાની સારવાર કરતા નિહાળ્યા ને પાછી આખો મીંચી દીધી માત્ર આટલા ફરકથી ડૉકટરની આશા બધાઇ કરીમ શેઠને પણ થયુ દવાએ અસર કરી છે ખરી હવે બેએક દિવસમા તો વધુ ઠીક થઇ જશે ને વળી રાશિદને આવવાના પણ બેજ દિવસ બાકી હતા

ડૉકટરની સતત કાળજી અને નર્સની ચિવટાઇ પૂર્વકની દેખરેખ છતા કુલ્સુમને પછીથી કાઇ ફેર પડયો નહિ હા, એટલુ થયુ કે તેની જેવી સ્થિતિ હતી તેવી ને તેવીજ સ્થિતિ ચાલુ રહી ન તેમા કાઇ ઘટાડો થયો કે કાઇ વધારો ને રાશિદને આવવાનો સમય છેક નજીક આવી ગયો

• • •

ડૉક્ટર રાશિદે એની માતૃભૂમિ ઉપર પગ મૂક્યો ત્યારે એને કઇ કઇ ઉર્મિઓ થઇ આવતી હતી જુના સ્મરણો તાજા થતા હતા અને એના હૃદયમા આનંદની હેલી ચઢી આવતી હતી એને કુસુમ યાદ આવી અને વિચારોમા ઘડેલ પેનુ સ્વતંત્ર દવાખાનુ પણ યાદ આવ્યુ એ બધાને મૂર્ત સ્વરૂપ આપવાનો સમય એને છેક નજીક આવી ગયો હોય એમ લાગ્યુ

રાશિદ સ્ટીમરમાથી ઉતર્યો, ત્યારે એણે કેટલાક નોકરોને દીઠા એમને ઓળખતા રાશિદને વાર ન લાગી પણ તેઓ નાના શેઠને અગ્રેજી પોષાકમા સજ્જ થએલ જોતા વહેલા ઓળખી ન શકય રાશિદે પોતાની ઓળખાણ આપી અને બધો સામાન બતાવ્યો

"અમ્મા કેમ નહિ આવ્યા?" એ પૂછતા નોકરોએ એની મા માદી હતી એ જણાવ્યુ

રાશિદે એ જાણ્યુ ને ઉતાવળે એક નોકરને સાથે લઇ ઘેર જવા તૈયાર થયો કુસુમની સ્થિતી હવે તદ્દન બગડી હતી ડૉક્ટર તેને તપાસી કેસ ગંભીર છે કહી ચાલ્યો ગયો, કરીમ શેઠની, નાની ઉમરની પત્નિ જલદી મરે નહિ એવી ધારણા નષ્ટ થઇ કુસુમની આશા હવે તેમણે છોડી દીધી કુસુમના બીછાના આગળ ખુરશી ઉપર બેઠા બેઠા એ કુસુમને નિહાળી રહ્યા હતા ત્યા નોકરે રાશિદ આવ્યાના સમાચાર કહ્યા રાશિદનુ નામ સાભળતાજ એમને એક ઇલ્લુ આશાનુ કિરણ જણાયુ એમને થયુ, "ઇંગ્લેન્ડ જઇ ડૉક્ટર થએલ રાશિદ કઇ નહિ કરી શકે?" ને એ વિચારથી એમને હિંમત આવી તરણાને પકડી સાગર પાર કરવાનુ યત્નો પ્રયત્ન કરી જુએ છે, એ પ્રમાણે કરીમ શેઠે આ છેવટનો પ્રયત્ન કરી જોવાનુ યોગ્ય ધાર્યુ

અને તે પુત્રને મળવા આગળ વધ્યા

સપૂર્ણ અગ્રેજી પોષાકમા સજ્જ થએલ પુત્રને જોતા એમને હર્ષ થયો ને ગર્વ પણ બારણા આગળજ તે પુત્રને ભેટયા

'બેટા તુ આવ્યો?"

"હા અમ્મા, તબીઅત તો ઠીક છે ને?" રાશિદ વિનયથી બોલ્યો

"બેટા, તબીઅત તો ઠીક છે પણ તારી અમ્મા બહુ માદી છે"

રાશિદ ઇગ્લન્ડમા હતો ત્યારેજ એને પિતાએ બીજી પત્નિ કર્યાના સમાચાર જણાવ્યા હતા વળી નોકરોના કહેવથી એ પણ જાણ્યુ હતુ કે એની મા માદી હતી એટલે પિતાએ કહેલ સમાચાર એને વધુ આશ્ચર્ય કારક લગ્યા નહિ

"બેટા, તે નહિ જીવે!" કરીમ શેઠ અધી રાઇથી બો યા

'દવા ટયે છે ને?"

"દવાતો આજ મહિનાઓ થયા ચાલુ છે પણ કઇ ફેરફાર નથી પડતો બેટા"

"એમ!" કઇક ગહન વિચારમા ડુબકી મારતો હોય તેમ રાશિદ બોલ્યો

"બેટા, તુ નહિ તપાસે?" અધીર કરીમ શેઠે છેવટની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી "હુ જોઇશ અમ્મા" નવો ડૉક્ટર વિચારમાથી જાગૃત થતા બોલ્યો ને બન્ને પિતા પુત્ર કુસુમના ઓરડા તરફ આગળ વધ્યા

ડૉક્ટર રાશિદનો આ પહેલોજ કેસ હતો એ પહેલા કેસમાજ સફળતા પ્રાપ્ત કરવા પોતાની બધી ડૉક્ટરી વાપરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને એ પહેલા કેસમા વિજય મળે તો? આ વિચારથી રાશિદનુ હૈયુ હર્ષથી ઉછળી ઉઠયુ તો તો પછી પ્રશંસાનુ પૂછવુજ શુ તે માતાના બિછાના આગળ જઇ બેઠો હૈયા ઉપર એણે એક હાર્ટપીંજર નિહાળ્યુ ગાલમા ખાડા પડી ગયા હતા અને

જીવનનાં તેજ

(પાંચ કલમે લખાયેલી એક વાર્તા)

[૪] બાળસાથી 'બેઝાર' ચાલુ

(મે ૧૯૪૩ અંકથી ચાલુ)

[૪] બાળસાથી

લેખક 'બેઝાર'

'સુંદર અતિ સુંદર' એક સ્ત્રી—કેળવાયેલી સ્ત્રી જ્યારે સ્ત્રીઓનાજ પ્રશ્નો પરત્વે ભાષણ કરે ત્યારે કેટલી હૃદયસ્પર્શી દલીલો રજુ કરી શકે એના પ્રત્યક્ષ પુરાવા રૂપે સાબિરાએ કરેલું આજનું ભાષણ છે પણ સબિરાનું મુખ પરિચિત કેમ લાગતું હતું? એ મને ઓળખતી હશે? ના, ના એ ક્યાંથી ઓળખે? અરે હા હવે મને યાદ આવ્યું સાબિરા તો આનંદપુરના મારા બચપણના સમયમાં પડોશમાં રહેતા વલી બાપાની પુત્રી આહ! એ બાળપણના સુખનાયી દિવસો! હું અને સબિરા સાથે ખેલતા કૂદતા અને આનંદ કરતા પછી તો અમારે બહાર ગામ જવાનું થયું પાછળથી તેના લગ્ન એક શ્રીમંત નમીરા સાથે થયાનું સાભળ્યું હતું જ્યારે પ્રમુખે તો ઉપસંહારમાં તેને વિધવા તરીકે ઓળખાવી હતી સત્યું શું હશે? કે પછી એ સાબિરા હું ધારું છું તે ન હોય

'સન્નારી સભા'ની ચર્ચા સભામાં સાબિરાએ પુનર્લગ્નની તરફેણમાં જે વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું તે સાભળી ઘેર આવીને ડૉ. હમીદ પોતાના કમરામાં આંટા મારતા સ્વગત બબડી રહ્યા હતા

ડૉ. હમીદ શહેરના "પાગલખાના"માં તાજેતરમાં નિમાયેલા અને મેડિકલ ડીગ્રી પામેલા નવા મુસ્લિમ ડૉક્ટર હતા. એમના કુટુંબમાં એમને માતા સિવાય કોઈ ન હતું અને પોતે અવિવાહિત હતા

સાબિરાની જુની યાદ તાજી થતા એમના સ્મૃતિ પટ ભૂતકાળ તાદૃશ્ય થયા

"હમદ! ચાલ આપણે નવી રમત રમીએ"

"પણ સબુ! એ રમતનું નામ તો કહે"

'અરે, એમાં નામનું શું કામ છે'

"ગઈ કાલે જેને પેલા બાજુના ગામવાળા જેમ વર લઈને આવ્યા હતા અને પેલી મરયમને વહુ બનાવી લઈ ગયા હતા એવી વર વહુની રમતજ તો?"

'હા તો એમાં તો બહુ મઝા પડે પણ વર કોણ થાય?'

કેમ વાહ તું છે ને"

"પછી વહુ?"

"તું જ તો વળી, બીજી કોણ?

આડોશપાડોશના બીજા છોકરાઓને ભેગા કરવામાં આવ્યા સઘળું અને હમદુની શાદીમાં અડધા છોકરા વર પક્ષે અને બાકીના કન્યા પક્ષે ભળ્યા ઢોલ ત્રાસાના બદલે પતરાના ખાલી ડબ્બા ખખડાવતા અને મોઢેથી સીસોટીઓ વગાડતા

હમદુની બરાત નીકળી, અને કન્યાના રૈંઘણે આવી છોકરીઓમાની કોઇએ ખાથી પાટલા ઊભો રાખી પોખવાની ક્રિયા કરી એક છોકરાએ અસ્પષ્ટ શબ્દોમા નિકાહનુ કાર્ય પતાવ્યુ વળાવવાની ક્રિયા વખતે કન્યાએ રડવુ જોઇએ માટે સબુએ પણ રડવાનો અભિનય કર્યો એટલામા દૂરથી સબુની માનો ઘાટો સભળાયો એ સાભળી મારની બીકે સૌ છોકરાઓ રફુ-ચક્કર થઈ ગયા રહ્યા દિગ્મૂઢ બનેલા હમદુ અને સબુ સબુની બાએ આવતા વેત બન્નેને એક એક થપાટ લગાવી અને મોટેથી કહ્યુ, 'મારા રોયાઓ બીજુ રમતા નથી આવડતુ તે આવુ રમો છો? ખબરદાર! જો હવે આવુ રમ્યા તો ક્યા ગયા હમદુની મા? લઇ જાઓ તમારા હમદુને પૂ। મોઢે ચડાવ્યો છે તે।"

સબુની માનો અવાજ સાભળી આવી પહોચેલી હમદુની મા રડતા હમદુને સમજાવી પડાવી લઇ ગઇ

બચપણની નિર્દોષ રમત રમતા કયુ અનિષ્ટ નડતુ હતુ તેની આજે ડૉ હમીદને સમજણ પડી માબાપો જે ભય બાળકોને એવી રમત રમતા જોવામા અનુભવે છે તે એ હોય છે કે છોકરાઓ મોટા થાય, ભણેગણે અને એક બીજા તરફ આકર્ષાઇ કવાક બચપણમા નિર્મળપણે રમાયેલી રમતોને મૂર્ત સ્વરૂપ ન આપી દે

હુ જેના તરફથી ભૂલતો એ તની બાપાજીએ સાથેની કે વર્ષો પહેલાની એ વાત કદાચ એને યાદ નય હોય પણ મારી તો હવે એ ફરજ થઈ પડે છે કે બચપણની મારી વહુને આજે સાચી વહુ તરીકે મારા હૃદય મદિરે સ્થાપુ મારા મિત્રના મિત્ર ડૉ આસિમે ગડી મનીમાને સ્વીકાર કર્યો તો હુ કેમ એક વિધવાનો ઉદ્ધાર ન કરૂ? પણ આ વાતથી સાબિરાને કઈ રીતે માહિતગાર કરવી? પત્રદ્વારા? હા, બસ એજ ઠીક પડશે

મોડી રાતે ઠીક ઠીક ચિતન પછી સાબિરાને પત્ર લખી ડૉ હમીદે નિરાતે ઊઘ લીધી સવારે એ પત્રને ફરી એકવાર વાચી એને કવરમા બીડી સાબિરાના સરનામે રવાના કરી સતોષનો શ્વાસ લીધો

[૫] રોશની

લેખક 'નિશાત'

આનદોન્માસના શિખરેથી ધક્કો મારી શોકની કોઇ ઊડી ખાઇમા પછાડનાર, જીવનના સુખદ પ્રસગ લગ્ન જેવા દિવસે જ્યારે આખુ વાતાવરણ હર્ષમય બની રહ્યુ હોય, જ્યારે કુટુબનો એકેએક માણસ દિવ્યાનદ માણી રહ્યો હોય લગ્ન પ્રસગની બધી ઉપાધીમા પડ્યા છતા કોઈ માણસના મુખ પર ચિતાની આછી ઝાખી પણ ન થતી હોય, ત્યારે આખા કુટુબના ઉલ્લાસ અને શોકમય વાતાવરણ ઊભુ કરી દેનાર વિરહમા ઝૂરતી અબળાના જીવનમા ક્યારેક ક્યારેક આનદ રેડી જનાર ક્યારેક કોઇ મહા મુસીબતમા આવી પડ્યા હોઇએ અને આર્થિક સહાયની ખાસ અગત્યતા હોય, તેવે સમયે ચારે તરફથી નિરાશા મળતા અતિમ ઉપાય આત્મહત્યાનો અજમાવવા જતા હોઇએ ત્યા આપણને અર્ધ વચ્ચેજ એ વિચારોમાથી પાછા વાળી આપણી પાસે લક્ષ્મીનો ઢગ કરી આપનાર,—આ બધુ પોતે ન કરતો હોવા છતા એજ કરી રહ્યો હોય એવો આભાસ થાય છે એવા જીવનમા નિત્ય પોતાનુ કર્તવ્ય નિયમિત બજાવે જતા ટપાલીએ સાબિરાના હાથમા એક પત્ર મૂક્યો

સાબિરા ચમકી 'આ શુ મારો પત્ર? કોણે લખ્યો હશે? પિતાએ? ના, ના, એ ક'દી મારા પર પત્ર લખેજ નહિ લખવો હોય તો મામા પર ન લખે? ત્યારે? શુ આ પત્ર

ઘડવામા અને તોડવામાજ ખર્ચાઇ જાય છે શુ તેઓ પુરૂષ નથી? તેમનામા પુરૂષાતન નથી? ના, ના, તેઓની નિર્ધનતાને કારણેજ તેઓને નથી કોઇ માથી મગાતુ કે નથી તેઓ પરણવાની હિંમત કરતા અજે પ્રત્યેક માણસ પોતાથી ઊંચ કુળના અને પૈસાપાત્ર માણસ સાથે સબધ જોડવા માગે છે શ્રીમતોની ગણના ખાનદાનોમા થાય છે ગર્વમા મલિનતા અને નીચતાથી ભરેલી શ્રીમતાઇ આજમા ખાનદાની કહેવાય છે

સતત વર્ષે જતા વાણી પ્રવાહને સુશીલા અટકાવી ન શકી

"હુ એ બધા ભેદો તોડવા માગુ છુ હું પરણીશ તો કો' રકનેજ પરણીશ રાચ રચી લાથી ભરેલા જાજવલ્યમાન બગલામા રહેવા કરતા સાધન સપન્ન વિહોણી કોટડીમા રહેવામા અને આનદ મજારો દાસ દાસીઓ ઉપર આજ્ઞાઓ ચલાવવા કરતા આજ્ઞાધિન ગૃહિણી બનવામા હુ સુખ માનીશ ગરીબને પણી હુ નિર્ધન નહી બનુ પણ રક અને પરણી ધનીક બનશે ધનવાન નહી બને તો સુખી તો થશેજ "

પુનર્લગ્ન વિશેની ચર્ચાને ક્યાયે વધી જાય તેવુ સાબિરાનુ અત્યારનુ લાગુ લાગ્યુ સાભળી સુશીલા આભીજ બની ગઇ

સાબિરાના જવાબની આશા જેના અતર માથી હજી નષ્ટ નહોતી થઇ એ ડૉ હમીદને એક દિવસે સવારે આવેલા તાજા દૈનિકમાથી ચોકાવનારા સમાચાર સાપડયા

'કરીમભાઇ ગર્લ્સ સ્કૂલ"ના સુશિક્ષિત શિક્ષિકા સાબિરા બહેન તેમની જાતિના એક મીલ મઝદૂર સાથે લગ્ન ગ્રથિથી જોડાયા "

એ વાચીને હમીદના હ્રદયે એવો આચકો અનુભવ્યો કે એના હાથમાથી છાપુ સરી પડયું અને એ ઊડા વિચારમા ગરકાવ થઇ ગયા

(સપૂર્ણ)

દીદારે રસૂલ (સલ૦)

સ પા દ ક — રિફાઈ-સાબેરી
[સર્વ હક સપાદકને સ્વાધિન છે]

હિકાયત ૯ મી નુઝહતુન મજાલિસના કર્તા ફરમાવે છે કે –"બ ખમા એક બહુજ માનદાર માણસ મરણ પામ્યો તેના વારસદાર તરીકે બે છોકરા હતા એની માલ, મિલ્કત વગેરે ઉપરાત હઝરત રસૂલે ખુ। (સ૦)ના ત્રણ મુબારક બાલ પણ હતા હવે બધી ચીજોના સરખા ભાગ પાડયા પછી બ નેએ એકએક મુબારક બાલ પણ લીધો, અને બાકી રહેલા ત્રીજા મુબારક બાલ માટે મોટા ભાઇએ કહ્યુ કે–અર્ધો અર્ધો કરીને લઇએ પણ નાના ભાઇએ મુબારક બાલની તાઝીમ અને ઇજ્જતના લિહાઝથી કહ્યુ કે–આ વાતથી હુ બહુજ નારાઝ છુ એના કરતા જો તમેજ આખો મુબારક બાલ નાખો તો હુ બહુજ ખુશી છુ જે પછી મોટા ભાઇએ કહ્યુ કે–જો તમને આ બે મુબારક બાલ હુ આપુ તો તેના બદલામા તમને મળેલો બધો માલ મને આપો કે ? નાના ભાઇએ એ વાત ખુશીથી કબૂલ કરી વારસામા મળેલો બધો માલ તેને આપી તેની પાસેથી મુબારક બાલ લઈ લીધા જે પછી તે દરરોજ મુબારક બાલની ઝિયારત કરતો અને હુઝૂર (સલ૦) ઉપર દરૂદ શરીફ મોકલતો

અમુક મુદ્દત પછી મોટા ભાઇ બહુજ મોહતાજ અને ગરીબી હાલતમા આવી ગયો તેણે એક દિવસ હુઝૂર (સલ૦)ને ખાબમા જોઇ પોતાની ગરીબીની શિકાયત કીધી આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ કે–એ બદબખ્ત બદનસીબ ! તે મારા (મુબારક) બાલથી બેપરવાહી કરી જરા પણ ઇઝઝત અને તેને રાખવા જરા પણ રગબત, ખુશી કે ઇચ્છા તે કીધી નહીં અને તેને બદલે તે દુન્યાનો માલ પસદ કર્યો અને તેનોજ આ નતીજો છે તારા નાનાભાઇએ તેની ઇઝઝત કરવા બદલ હમેશ માટે નજાત મેળવી લીધી છે મોટા ભાઇ ખાબમ થી જાગૃત થયો અને તેના નાનાભાઇને ત્યા તેના ખાદિમ તરીકે રહ્યો

હિકાયત ૧૦મી–મઆરેજના કર્તા ફરમાવે છે કે – એક દિવસ હઝરત અહમદ બિન મૂસા બિન મુજાહિદ મિસરીની ખિદમતમા મુહમ્મદ બિન ઉમર બેઠા હતા અચાનક શિબ્લી આવ્યા તેમને આવતા જોઇ અહમદ બિન મૂસા ઉભા થયા અને શિબ્લીને ભેટયા અને તેમના કપાળ ઉપર બોસ દીધો મુહમ્મદ બિન ઉમરે આશ્ચર્ય થઇ પૂછયુ કે – હઝરત એમને તો બધા ઘેલો દીવાનો અને મજનૂ કહે છે તમોએ એમની આટલી બધી ઇઝઝત શા માટે કીધી ? અહમદ બિન મૂસાએ જવાબ દીધો કે "મે પણ તેજ કામ કીધુ છે જે એમની સાથે હુઝૂર અકરમે (સ૦) કર્યુ હતુ એક દિવસ હુઝૂર (સ૦)ની ખિદમતમા હુ બેઠો હતો, તે વખતે શિબ્લી પોતાની આશિકાના ચાલથી મજલિસમા આવ્યા તો હુઝૂરે અકરમ (સ૦) એમને પોતાની છાતી સાથ દાબી બને

ભાની વચમા બેસો દીધો હતો એ ઉપરથી મે અરજ કરી કે –'યા રસુલિલ્લાહ (સ૦)! આ મરનબો કયા કામના બદનામા શિબ્લીને મળ્યો છે ?" હુઝુરે (સ૦) ફરમાવ્યુ કે 'દર નમાઝ પછી એ નીચે લખેલી આયતની તિલાવત કર છે અને મારી ઉપર દરૂદ મોકલે છે –

"લકદજાઅકુમ રસૂલુમ મિન અન ફોસેકુમ અઝીઝુન અલયહે માઅનીત્તુમ હરીસુન અલયકુમ બિલ મુઅમેનીના રઉ ફુર્રહીમ ફઇન તવલ્લવ ફકુલ હસ્બી-યલ્લાહો લાઇલાહા ઇલ્લા હોવા અલયહે તવ-ક્કલતો વહોવા રબ્બુલ અર્શિલ અઝીમ"

હિકાયત ૧૧ મી–તોહફાના કર્તા હઝરત શિબ્લી (રે અ)નો એક કિસ્સો નકલ કરે છે કે –જ્યારે તેમનો પાડોશી મરી ગયો ત્યારે તેને ખાબમા જોઈ, તેને તેની હાલત પૂછી તેણે જવાબ દીધો કે –એ શિબ્લી (રે અ) મને કબ્રમા અઝાબના ફરિસ્તાઓએ ઘેરી લીધો હતો અને મારી ઉપર અઝાબ શરૂ કરવાની તૈયારીમા હતા તેવામા અચાનક એક બાજ ખૂબસુરત માણસ આવ્યો અને તેણે ફરિસ્તાઓને હાંકી દીધા મે તેને પૂછ્યુ કે – "એ મારા મહેરબાન તમો કોણ છો કે આવી મુસીબતના વખતમા મારી ઉપર ઉપકાર કર્યો?" તેમણે જવાબ દીધો કે 'હુ ચમ તુ પુ કપ દરૂ શરીફ પડતો હતો જેને ખુદાપાકે ઇન્સાની સુરત બખ્શી છે અને હુ તેજ મદદ છુ, અને જન્નત સુધી હુ તારી સાથેજ રહીશ તને મુબારક થાય કે હવે તુ દરેક રીતના અઝાબથી છુટો થયો છે

હિકાયત ૧૨ મી–મઆરેજના કર્તા લખે છે કે –એક દિવસ કેટલાક માણસો હોડીમા સફર કરતા હતા, અચાનક તુફાન શરૂ થયુ જેથી બધાઓએ બચવાની આશા છોડી દીધી અને એક બીજા સાથે મળી બેઠી છેલ્લી સલામ કરવા લાગ્યા મજકુર માણસોમાથી એક જણને ઉંઘ આવી ગઇ અને તેણે જોયુ કે હુઝુરે અકરમ (સ૦) આવ્યા અને કહ્યુ કે "દરૂદે તુનજ્જીના" એક હજાર વખત પઢો, ઇશા અલ્લાહ છુટકારો થઇ જશે" તેણે પૂછ્યુ 'હુઝુર (સ૦) ક્યુ દરૂદ શરીફ છે ?" આપે (સલ૦) તેને તે દરૂદ શરીફ શીખવ્યુ

પેલા માણસે ઉંઘમાથી ઉઠી પોતાના ખાબની બધી હકીકત બધા સાથીઓને કહી જે પરથી બધાઓએ દરૂદ શરીફ પઢવુ શરૂ કર્યુ હજી પુરા ૩૦૦ વખત પણ પઢ્યુ નહીં અને હોડી ભવરમાથી નીકળી ગઇ મજકુર દરૂદ શરીફ નીચે મુજબ છે –

"અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા સૈયદે ના મુહમ્મદીન સલાતન તુનજ્જીના બેહા મિન જમીઇલ અહવાલે વલ આફાતે વ તકઝીલના બેહા જમીઅલ હાજાતે વ તોતહહેરૂના બેહા મિન જમીઇસ્સૈયેઆતે વ તર્ફઓના બેહા ઇન્દકા અઅલદ-દરજાતે વ તોબલ્લેગોના બેહા અકસવ ગાયાતે મિન જમીઇલ ખૈરાતે ફિલ હયાતે વ બાઅદલ મમાતે ઇન્નકા અલા કુલ્લે શૈઇન કદીર"

તફસીર રૂહુલ બયાન વગેરેમા છે કે –(૧) જે કોઇ મજકુર દરૂદ શરીફને રાત્રે સુતી વખતે દરરોજ એક હજાર વખત પઢશે તો ખુદ ખુદાપાકના દીદાર અગર સરવરે અંબીઆ (સ૦)ના દીદારથી મુશર્રફ થશે એ અ ા ડીઆ અગર ચાળીસ દિવસમા ... દોલત મેળવવા બાબત ... (૨) જે માણસ એને એક હજાર વખત પઢશે તો હુઝુર (સ૦)ની બરકતથી ખુદાપાક તેના ગમે તેવા મુશ્કિલ કામો તેમજ ઉમ્મીદો હશે તે પુરૂ કરશે (૩) કેટલાક ઔલિયા (રે અ) કહી ગયા છે કે –'જે કોઇ માણસ સવાર સાંજ હમેશા

મજકૂર દરૂદ શરીફને પઢશે તો ઈ અ ખુદા-પાક તેનાથી રાઝી (ખુશી) થશે અને તેના દરેક કામ આસાન કરશે અને દરેક બુરાઈઓથી બચાવશે (૪) સખાની (રે અ)એ લખ્યુ છે કે જે કોઇ આ દરૂદ શરીફને એક વખત પઢશે તો તેને એક હજાર વખત દરૂદ શરીફ પઢના બરોબર સવાબ મલશે

હિકાયત ૧૩ મી–મઆરેજના કર્તા રૌઝ તુલ ઉનમામાથી નકલ કરે છે કે–"હઝરત હસન બસરી (રે અ) એ અબુ ઇસમતા નૂહ ઈબ્ને મરીયમને ખાબમા જોઇને પૂછયુ કે "ખુદાપાકે તમો સાથે કેવી વર્તણુક કીધી ?" તેમણે જવાબ દીધો કે 'હુ મારા અમલને લીધે બખશાઇ ગયો છુ જ્યારે પણ હુ કોઇ હદીસ લખતો ત્યારે હુઝૂર (સલ૦)ની રૂહ મુબારક ઉપર દરૂદ શરીફ મોકલતો હતો"

હિકાયત ૧૪ મી–નુઝહતુલ મજાલિસના કર્તા લખે છે કે–એક દહાડે એક ગામડીઆને પકડી હુઝૂર (સલ૦)ની રૂબરૂ લવ્યા અને કહ્યુ કે "હુઝૂર (સલ૦) એણે ફલાણા માણસની ઊંટડી ચોરી છે" હઝરત (સલ૦) હજી તેને એ બાબત પૂછતા હતા તેટલામા હઝરત જીબ-ઇલ (અલૈ૦) આવ્યા અને એ તોહમતથી તેને નિર્દોશ ઠેરવ્યો હઝરતે (સ૦) પેલા ગામડી-આને પૂછયુ કે 'તુ શુ અમલ કરે છે ?" તેણે જવાબ દીધો કે "હુઝૂર (સ૦)! દરરોજ આપની ઉપર એકસો વખત દરૂદ શરીફ હુ મોકલુ છુ, એક પણ દિવસ છોડી દેતો નથી" આપે (સલ૦) ફરમાવ્યુ કે 'દુન્યા અને આ ખેરતના અઝાબોથી તે નજાત મેળવી છે"

હિકાયત ૧૫ મી–એક નેક બખ્ત માણુસે હુઝૂર (સ૦)ને ખાબમા જોઇ પૂછયુ કે –"હઝરત (સ૦) ફલાણા માણસે મને આપ (સ૦)ની હદીસ કહી છે કે આપે (સ૦) ફર માવ્યુ છે કે જે માણુસ જુમ્માને દહાડે મારી ઉપર એકસો વખત દરૂદ શરીફ મોકલશે, તેના ૮૦ એસી વરસના ગુનાહ માફ કરવામા આવશે" આપે (સલ૦) જવાબ દીધો કે "બેશક એ મારીજ હદીસ છે"

હિકાયત ૧૬ મી–નુઝહતુલ મજાલિસના કર્તા ઇબ્ને મુલકકનની "હદાયક"માથી લખે છે કે –એક નેક માણસને તેના મરણ પછી તેને ખાબમા જોઇ કોઇએ તેને પૂછયુ કે ખુદાપાકે તમો સાથે કેવી વર્તણુક કરી ? તેમણે જવાબ દીધો કે જ્યારે મને ખુદાપાકની રૂબરૂ લઇ જવામાં આવ્યો ત્યારે હુકમ થયો કે એના અમલને વજન કરો ત્યારે ફિરિસ્તાઓએ મારા ગુનાહ અને સિયાહકારીઓ અને તે દરૂદ શરીફ કે જે મે વખત બેવખત પઢેલા તેનુ વજન કર્યુ તો દરૂદ શરીફનુ વજન વધારે થયુ જેને બદલે મને જન્નતમા દાખલ કરવામા આવ્યો છે

[અપૂર્ણ]

અભિમાની કોણ?

હું આજે શાન્તિની શોધ અર્થે સીધો બાગમાં ગયો.

સવારનો સોહામણો સમય હતો તે એટલા માટે સોહામણો જણાતો હતો કે તેમાં પ્રિયતમાના શાન્ત અને ગંભીર સ્વભાવનો ભાસ ઝાંખો દેખાતો હતો.

દૂર આકાશમાંથી ગરિષ્ઠ અને અભિમાની રવીનાથ, પણ પોતાના તેજથી દુન્યામાં પ્રકાશ ફેલાવતો આવી રહ્યો હતો. મેં તેને ઉદ્દેશીને કહ્યું 'ઓ ગરિષ્ઠ અને અભિમાની રવીનાથ! આટલું બધું ગુમાન શા માટે? તું દુન્યામાં દરેક સ્થળે પ્રકાશ ફેંકી શકે પણ મારા હૃદયમાં તો નહિજ. મારા હૃદયના રંગી આગળ તારી શી વિસાત? તું એટલાજ માટે નમ્ર થાય છે કે તારો પ્રકાશ મારી પ્રિયતમાના પૂર્ણરૂપિ પ્રકાશ જેવો છે.'

દિવસ આગળ વધ્યો પણ અરેરે! આ શું! મને બધુંજ અભિમાની જણાવા લાગ્યું. અભિમાનના ગુલાબના ફૂલો પણ પોતાના ગર્વના ઝૂલી રહ્યા હતા. મને ઘણોજ ક્રોધ આવ્યો. મેં તરતજ તેને કહ્યું — 'ઓ ગરિષ્ઠ ફૂલો! તમે શા માટે એટલા બધા અભિમાની બનો છો? તમારી નાજુકતા એટલા માટે થાય છે કે તમારો રંગ મારી પ્રિયતમાના સુંદર ગુલાબી ચહેરા જેવો છે. મારી પ્રિયતમાના દેહમાંથી આવતી ખુશ્બોથી તમારી ખુશ્બો મળતી આવે છે એટલે તમારી નજાકત થઈ નથી? પણ તેથી તમે એટલા બધા ફુલાઈ શા માટે જાઓ છો? આવો જુઓ, હમણાંજ શબનમ તમારા મોં ઉપર થુંકી ક્યાંક અલોપ થઈ ગઈ છે!' મેં જોયું તો તેમના મોં ઉપર પડેલું થુંક ચોકખું જણાઈ રહ્યું હતું. હવે મને આ અભિમાની બાગમાં રહેવાનું પણજ અશક્ય લાગ્યું, અને હું બહાર જઈ શાન્તિ મળશે એમ જાણી બાગમાંથી નીકળ્યો. આમથી તેમ રઝળતા અને રખડતા ન જાણે કેટલો વખત વીતી ગયો પણ અચાનક જ્યારે મેં ઉપર જોયું તો સંધ્યા થઈ ચૂકી હતી. હું સામે નદી તરફ ગયો. ત્યાં જઈ જોયું તો મને નદી પણ અભિમાની જણાવા લાગી. તે પણ ખડખડાટ હસી રહી હતી. મેં તેને કહ્યું 'તું શા માટે અભિમાની બની? તારા વખાણ તો એટલા માટે થાય છે કે તારો દેખાવ મારી પ્રિયતમાના શાન્ત સ્વભાવ જેવો છે પણ અરેરે! આ શું?' મેં જોયું તો આકાશ કાળા વાદળાંઓમાં સજ્જ થઈ ગયું હતું. પવન જોરથી ફૂંકાવા લાગ્યો, અને મથેન જાણે કહી રહ્યો હતો કે — 'ઓ અભિમાનીઓ! તમારો ગર્વ ઉતારવા માટે હમણાંજ મેઘરાજ આવી પડશે!' અને પછી જોરથી કડાકા થવા માંડ્યા. પણ ત્યાં તો અભિમાની વીજળી ચમકી. હવે મારા ગુસ્સાની સીમા રહી નહિ. તેને પકડી લાવવાની હોંશ તો તરતજ તેને પકડી કેદ કરવા. મેં તેને કહ્યું 'ઓ અભિમાની! તને ક્યાંથી ખબર હોય કે જ્યારે મારી પ્રિયતમા પોતાના પડદાને હટાવી પોતાનું મુખ બહાર કાઢે છે, ત્યારે હજારો વીજળી તૂટી પડવાનો ભાસ થાય છે! ઠીક છે જેને હમણાંજ મેઘરાજ આવી પાડશે' અને થોડીજ વારમાં મેઘરાજની સવારી આવી પહોંચી.

મેઘરાજ ચાલ્યા ગયા પછી આકાશ સાફ થઈ ગયું હતું પણ ત્યારે વળી પાછો પેલો ચંદ્ર હસતો હસતો નીકળ્યો. મેં તેને કહ્યું 'આ અભિમાની! શું તું તારા તેજ અને પ્રકાશ ઉપર મગરૂરી ધરાવે છે? પણ તને ખબર છે? મારા હૃદયના ચંદ્ર આગળ તારો શો હિસાબ?

તેને જોતાંજ તું ઝંખો પડી જશે અરે! મારી પ્રિયતમાની નજર જોતાંજ તારે શરમથી નીચું જોવું પડશે માટે જા, ચાલ્યો જા. તું નહિ માને? ઠીક છે જો પેલા મેઘરાજના પોલીસો આવે છે' મેં જોયું તો થોડી વારે કાળા વાદળાઓએ આવી ચંદ્રને ઘેરી લીધો.

થોડીવારે મને પણ નિદ્રાએ આવી ઘેરી લીધો. નિદ્રામાં સ્વપ્નું લાધ્યું. તેમાં મેં જોયું તો મારી પ્રિયતમા મને પૂછી રહી હતી કે આ જગતમાં અભિમાની કોણ?

'બેરમીઆ' (હં•રંગ)

લલિત કળા

[એક વિવેચન]

[નિરોગી નિગાહો હરકોઇ વસ્તુને કેવા દ્રષ્ટિકોણથી જુએ છે, તેનુ ઈકબાલી ઉદાહરણો દ્વારા રજુ કરેલુ એક તત્વસ્પર્શી અને વેધક (કઇક અંશે કટાક્ષપણ) છતા મનનપુર્ણ વિવરણ]

અનુવાદક 'હાશિમ' ટીમોલ

ઇન્સાન પણ એક વિસ્મયજનક સૃષ્ટિ છે એની દુન્યા નિરાળી વિચારો અનોકિક, મધ ઝરતી વાણી, કદી વ્યથિત, કદી આનંદિત કદિ હ્રદયથી ધર્ષણ પોતે જાણ પાયરે શિકાર પણ એજ થઇ પડે છે ત્યારે ગગનને સ્પર્શે પતન એવુ કે, ધરતિ પણ આકાશ એના સાહસો અપાર એની મિદ્ધા અવર્ણનિય

અન્ય પ્રાણીઓથી નોખા કરવા માટે એની વિશિષ્ટતા વિવિધતા, લાક્ષણિકતા કાર્યદક્ષતા વિગેરેના ગુણો અથવા મહિમા વર્ણવીને એનો પરિચય આપવામા આવ્યો છે ઉદાહરણ રૂપે એની શકે છે, હળીમળીને રહે છે, પરસ્પર વેરે છે એક બીજાના લોહીનો તરસ્યો છે કિંતુ કોઇએ કેટલી સુંદર અને સરળ વાત કહી છે કે મનુષ્યની સૌથી મોટી ઓળખ એ છે કે એ કેટલાક કાર્યો જરૂરત ન હોવા છતા કરે છે

વાસ્તવમા એ વાત ઘણુજ સત્ય છે આપણે પ્રતિદિન જરૂર પૂરતી વાતો કરીએ છીએ આપણો આશય અન્યોને સમજાવીએ છીએ તેમનો આશય સમજવાની કોશિશ કરીએ છીએ એવી રીતે જીવન–વ્યવહાર ચાલે છે

એટલેથી સંતોષ માને તો માનવી શેનો? તે પોતાની ટેવ મુજબ વાતોમાથી પણ વાત બનાવી કાઢે છે કેવળ મનોરંજન અર્થેજ વાણી વેરતો રહે છે કોઇ સરકારી જનોની સભા હોય તો વિનય અને શિષ્ટાચારના ભાન સાથે ઉચ્ચ નીચનો વિચાર કરીને શબ્દોના બળે વાકચાતુર્યની કળાથી આભ અને પૃથ્વીને એક કરી દે છે એ પણ એક અદ્ભૂત કળા છે રસપ્રદ હકીકત તો એ છે કે એ અર્થ હીન અને નકામી વાતોને રસદાયક લેખે છે

એજ હાલત અવાજના ઉતાર ચઢાવની અને શબ્દોની ઉલટ ફેરની છે દૈનિક આવશ્યકતાથી કોઈ વાર મોટા સાદે કદિ ધારો પાડીને તો કોઇ પ્રસંગે, મંદ અવાજે કામ ચલાવે છે કિંતુ કોઇ કોઇ વેળા એજ સ્વરોને ઉતાર ચઢાવથી આલાપ પ્રલાપથી તેને વિશિષ્ટ અને કલાપૂર્ણ રીતે મેળવીને એમાથી અનોખો સંગીતો અને મંજુલ ધ્વની ઉત્પન્ન કરે છે સાવ બીન જરૂરી કશાય ઉપયોગ વગરનો તોય એને સંગીત કહે છે અર્થહીન શબ્દોની એક ઉપર સુંદર રટણને સાહિત્ય કહે છે શબ્દોને તાનમા વહેચી પોતાના દિલને એમ કહી સાંત્વન આપે છે કે ભલે અર્થહીન કિંતુ કેટલા મધુર, સુરીલા, અને હ્રદયગમ સ્વર છે!

દરરોજ ગદ્ય બોલે છે અને લખે છે પછી શબ્દોને સુંદર અને કળાત્મક રીતે ગુંથી કહે છે આ પંક્તિ છે ભલે નકામી પરંતુ કેટલી સચોટ હ્રદયસ્પર્શી અને અર્થપૂર્ણ!

એજ સ્થિતિ રંગ અને કાગળોની છે કાગળ ઉપર પ્રકાર પ્રકારના નકશા દોરે છે યોજનાઓ ઘડે છે એની પર જગતની મહાનમા મહાન ઇમારતોનો પાયો નાખે છે કદિ

કદિ મગતના બિનજરૂરી વાકવગાક રંગોની મિલાવટનેજ ઝયાના નિશ્ચયથી કેવી કેવી વિદ્રૂપ મૂર્તિઓ અને મેહની સૂરતો બનાવે છે કે કનાકો સુધી જોયા કરે છે

એજ ઇન્સાનની મગ છે એકાર તોય વિશિષ્ટ ! બિન જરૂરી છતાં મોહક ! ! ઉપર જે કાવ્ય લખન મા આ યુ છે એમા કળાની એક ખાસ લાક્ષણિકતા પર ભાર આપવામા આવ્યો છે અર્થાત રૂપ, સૌંદર્ય નહિ તર કળાની બીજી અનેક વ્યાખ્યાઓ છે દ્રષ્ટાન્ત તરીકે પ્રત્યન દાગ પરો ક્ષના પ્રદર્શનનુ નામ કળા છે અથવા એ કે કળા કુદરતનું-પ્રકૃતિનું ચિત્ર છે પરંતુ યુરોપમા કળાની જે કલ્પના છે, તેમા વિશેષ અગત્યતા રૂપ અને પ્રભાના પ્રાગટ્યનેજ આપવામા આવે છે, અને એજ કારણે મે આરંભમા કળાન એ સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરીને દેખાડ્યુ છે

કળા સબંધી પશ્ચિમે જે વિચાર સરણી વ્યક્ત કરી છે તેને વિગતવાર ચર્ચવાની અહિ જરૂરત નથી કિંતુ ઇકબાલની કલ્પનાને વિશેષ સ્પષ્ટ કરવા માટે એ વિવાદ કિવા ચર્ચાની કેટલીક ગુચો ઉકેલુ છુ એમ તો રૂપને માગળે દુન્યામા હમેશા અચડામણ-ધધળો-યતાજ આ યા છે કિંતુ કળાના ક્ષેત્રમા એ શબ્દના ખોટા ઉપયોગે જે ઝગડો વધ્યો છે તેનો કોઇ અંત કે પાર નથી રૂપ એ એવો અસ્પષ્ટ અને વિશાળ અર્થોવાળો શબ્દ છે કે ઘણી વાર ભલભલા વિદ્વાનો પણ રૂપને એના દાર્શનિક અર્થમા ન વટાવતા ઉલ્ટા એ શબ્દને એના સામાન્ય અને બાહ્ય અર્થમા ઉપયોગ કરતા રહે છે ત્યા સામાન્ય જનોનુ તો પૂછવુ જ શુ?

જ્યા કોઇ સામાન્ય વ્યક્તિ રૂપાળી સ્ત્રીની વાત છેડે છે ત્યારે તેનો ભાવાર્થ માત્ર એજ નથી હોતો કે તેને નિહાળીને તેના ગૌરવ અને મહાનતા માટે શ્રદ્ધાની, નિર્મળ ઉર્મિયો તેના દિલમા જાગ્રત થાય છે જે એવી રૂપાળી આકર્ષક, વસ્તુઓને અવલોકનાથી સ્વભાવિક પણે સ્ફુરે છે કિંતુ અહિ તો એનો અર્થ કેવળ એટલોજ થય છે કે એ સ્ત્રી પ્રેમ કરવાને લાયક છે અને ભોગવવાને યોગ્ય પણ

કેટલુ અસભ્ય અને મલિન દ્રષ્ટિબિંદુ ! કળા અને પ્રકૃતિ સૌંદર્ય સબંધી !

મી॰ કલાઇવ બેલે કેવી સચોટ રીતે કહ્યુ છે કે મનુષ્યના રૂપ કે સૌંદર્ય સબંધી જ્યારે કદિ પણ ઉલ્લેખ કરવામા આવે છે, ત્યારે ઘણીવાર કહેનારા અને સાંભળનારાઓનું માનસ સહસા રૂપના બાહ્ય ઉપનક શારિરીક સ્વરૂપ પ્રતિજ કેંદ્રિત થશે

સવિશેષ સાહિત્ય અને કળાના સ્વયંસ્થાપિત ટીકાકારો અથવા મિમાંસકો અરસિક કે નીતિ ભ્રષ્ટ હોય છે તેઓ એક ખુબસુરત ઓરતને જગતની સૌથી રૂપવતી અને સુંદરમા સુંદર વસ્તુ અને તેના ચિત્રને ચિત્રકળાની પરિપૂર્ણ પરાકાષ્ટા સમજે છે

એમના ખોળામા પોષયેલુ દિમાગ પછી તે પૂર્વનુ હોય કે પશ્ચિમનુ, દાર્શનિક સૌંદર્યથી સાવ અચિત અને શિષ્ટ રસિકતાથી તદ્દન કોરા હોય છે એમની દ્રષ્ટિમા સુંદર કળાકૃતિ તેજ હોય શકે જે કોઇ ન કોઇ સ્વરૂપમા સ્ત્રી સાથે સંકળાયેલી હેય

એ મનુષ્યોને તે ગીતમા રૂપ દેખાય છે જેના શબ્દો વિલાસ વિલાસપૂર્ણ રાતોઓનું સ્મરણ પુન તાજુ કરી દે—

"ય ગ્રી બઝ્મે નાઝમે ..." [illegible]

ની લોકપ્રિયતાનું એની વ્યાપકતાનુ રહસ્ય પણ એજ તો છેના ! સામાન્ય લોકરૂચીને એ પપાએ છે સભાગન રસ આવા ગીતો સાંભળીને ડોલે છે ધુણે છે નિર્ભાન બને છે કારણ કે પોતાની વિસરાયેલી રસિક યાદોના વૈભવના દૃશ્યો એમની રહામે ખડા થયા છે અને

એટલી હદે મસ્ત થાય છે કે તે એ પણ ભૂલી જાય છે કે મૂળ વસ્તુ તો ગાયન હતુ ગીતના શબ્દો ન હતા કલ્પનાજ કલ્પના હતી, વાસ્તવીકતા નહિ

એ કદ્રદાની સગીતની ખૂબીઓની નહિ, કિંતુ પોતાની યુવાનીની વિલેલ રગીનીઓની કુણી લાગણીઓના ઝણુઝણાટીના ઉભારની હોય છે

એઓને તેજ કુમરી પસદ પડશે જેને સભળી કેટલાક વર્ષો પહેલા કોઇ ગાયિકાની મેહની સજ્જ દ્રષ્ટિ સમીપ ખડી થઇ જાય, અને નુપુર ઝકાર કર્ણોમા ગૂજવા લાગે

કવિતા અગે પણ તેમની એજ રોગિષ્ટ મનોદશા છે એમની નજરે તેજ પક્તિ દાદને પાત્ર છે જે એમની વર્ષો પૂર્વેની ભાવનાને ટઢોળે-ઉત્તેજિત કરે જે યુવાનીના તલસાટને પપળતી હોય

એજ તો કારણ છે કે પતનગામી, અધોગતીએ પહુચેલી કૌમોના કવિઓ પોતાના ખાલી પાલવને રૂપના આવરણમા છુપાવવાની કોશિશ કરે છે રૂપની મૂળ અથવા દાર્શનિક વ્યાખ્યા સાભળ્યા કે જાણવા વિના એના વાસ્તવિક અર્થ અને સાચા ઉપયોગથી અપરિચિત, સપૂર્ણ અજ્ઞાન હોવા છતાય તેઓ પોતાની દરેક કવિતામા અથવા આલાપમા "સ્ત્રી પૂજા" ને એવી રીતે રજુ કરે છે, જાણે તેમની કળાસર્જનના સૌંદર્યનુ કર્તવ્ય અદા કરી રહી છે એ દુર્ભાગી નથી જાણતા કે જેને તેઓ રૂપ કહે છે, તે વાસ્તવમાં તો એનુ એક માત્ર અગ છે ભાગ છે એ કલ્પના (તદ્દન ગલત) અથવા વિચારસરણી જે ઔરતના શારિરીક સૌંદર્ય સાથે એમના દિમાગમા પ્રથમથીજ મૌજૂદ છે અને જેને દાર્શનિક સૌંદર્ય સાથે દૂરનો પણ સબધ નથી એ અરસિકો નથી જાણતા કે સ્ત્રીના રૂપની શારિરીક કલ્પના તેમના માટે એક માનસિક તોલ માપ થઇ ચૂક્યુ છે, અને એજ તોલ માપથી પ્રત્યેક વસ્તુને તોળતા રહે છે

આ વિનાશક માનસિક રોગની જડ હિંદના કવિઓ, ચિત્રકારો, સગીતકારોના અતરસ્થળમા ઘર કરી ચૂકી છે અમારા સાહિત્યમા જીવનની ઉચ્ચ અને ઉન્નત ભાવનાઓથી બેપરવાઈ અને રૂપની શારિરીક કલ્પના વિશેષપણે દ્રષ્ટિગોચર થાય છે બાઝારી કવિતા કોરે રહી એમા તો એવા પ્રકારની સૌંદર્ય પૂજા સિવાય અન્ય કશુ છેજ નહિ જેને હમે રાષ્ટ્રિય અને ક્રાતિકારી તેમજ પ્રકૃતિના દ્રશ્યો વર્ણવનારી કવિતા કહીએ છીએ, ત્યાય રૂપ અને ખૂબસૂરતી સ્ત્રી દ્વારા અને એનાજ દ્રષ્ટાતો વડેજ સર્જવામા આવે છે પ્રકૃતિના આ જુદા દ્રશ્યો વર્ણન કરનારાઓ આ ક્રાતિના સ્વાર્થી પ્રચારકો આ વતનિય્યતના અજ્ઞાન ઝડાધારીઓ ન કોઇ વસ્તુમા રૂપ જોઇ શકે છે ન પોતાની આતરિક શક્તિઓ દ્વારા રૂપને પ્રગટ કરી શકે છે એ આધળા સ્ત્રીના શારિરીક સૌંદર્યની જ્યોત લઇને ચાલે છે, અને એજ જ્યોતથી પોતાની અધકાર પૂર્ણ અને પતનગામી કવિતાને અજવાળવા ઇચ્છે છે એજ કારણ છે કે જ્યારે એમના કાવ્યોમા ઔરત મખ્યાબ હુ નથી હોતી તો ભડકે છે ગભરાય છે કે સૌંદર્ય સર્જન શી રીતે થશે ? એટલે લાચારીથી કાવ્યના દેહમા કોઈ રૂપવતી સ્ત્રીની મૂર્તિ દાખલ ન કરી શકે એઓ પથ પડતા નથી અર્થાત એમને સાત્વન થતુ નથી

(અપૂર્ણ)

(વધુ રસિક ભાગ આવતા અકે)

મૈસૂરના સિંહ સુલ્તાન
શહીદ ટીપૂની
યાદગાર

દર્યા દૌલત

(સાલેહ બકીલી)

રિયાસત મૈસૂરની એતિહાસિક ઇમારતોમા સુલ્તાન ટીપૂ શહીદનો દરબારી મહેલ "દર્યા દૌલત" જોવા લાયક છે હિન્દુસ્તાનની આ આઝાદીના આ છેલ્લા મુજાહિદની આખી જીંદગી રણ સંગ્રામમા વીતી છે પરંતુ પોતાની અણુથક અને અજોડ લશ્કરી રોકાણોની સાથેજ, એને ખૂબસુરત ઇમારતો ચણાવવાનો પણ ઘણો શોક હતો દર્યા દૌલત મહેલ સુલ્તાન ટીપૂ શહીદની કળા પ્રિયતા અને ઇમારતી શોકનો દિલફરેબ નમૂનો છે આ મહેલ, શ્રીરંગપટ્ટનમા કાવેરી સરિતાની ઉત્તરી શાખાથી લગભગ બસો વાર છેટે એક આલીશાન બે માળાની ઇમારત છે એની બહારની અને અંદરની દીવારો અને સ્થંભો ૫૦ ઉપર અત્યંત દિલકશ સુનેરી પુષ્પવેલીઓ બનેલી છે સુલ્તાનની શહાદતના થોડાક વર્ષો પછી એક યુરોપીયન મુસાફિર—જે હિન્દુસ્તાન અને અન્ય ઇસ્લામી દેશોનો પ્રવાસ કરી ચૂક્યો હતો—મહેલ દર્યા દૌલત વિષે લખે છે —

"શ્રીરંગપટ્ટનમા દર્યા દૌલત જોઇને મારી નઝરમાથી ઇસ્ફહાનના શાહી મહાલયો ઉતરી ગયા આલીશાન દીવારો અને સ્થંભોના એક એક ઇંચના ભાગમા આવુ બારીક સુન્હેરી કામ જોઇને આશ્ચર્ય થાય છે આખા હિંદુસ્તાનમા આવી નકશીવળી અને મન મોહનારી બીજી કોઇ ઇમારત નથી ઇરાનાી દેશોમા પણ આના જેવી ઇમારતો ઓછી નઝરે પડી છે"

મહેલના નીચેના ભાગમા એક ઘણો મ્હોટો હોલ છે જે સ્થાપત્ય કળાની દ્રષ્ટિએ દિલ્હીના લાલ કિલ્લાના દીવાને ખાસને મળતો છે આ હોલમા દરબાર પ્રસંગે સલ્તનતના બધા અમીરો ભેગા થતા હતા ઉપરના ભાગના મધ્યમા એક અત્યંત ખુશનુમા અને વિશાળ શાહી બેઠક છે જેમા બેસીને સુલ્તાન દરબારીઓનો મુજરો કબૂલ કરતો હતો ઝરૂખાની બન્ને બાજુએ અનેક સુંદર ઓરડાઓ છે સુલ્તાનને જાનવરોમા વાઘથી વિશેષ મહબ્બત હતી, જેથી ઓરડાઓમા બેરી રંગનુ પ્લાસ્ટર છે, જેના ઉપર વાઘના રંગનુ રૂપ આપવા માટે સુન્હેરી લઇનો પાડવામા આવે છે આ રૂમો બાદશાહના આરામ, અમીરોની મુલાકાતો અને રાજકિય કામોના ફેસલા માટે ઉપયોગમા આવતા હતા

દર્યા દૌલત મહેલમા સૌથી વિશેષ જોવા લાયક તે તસ્વીરો છે, જે સુલ્તાનની આજ્ઞાથી હિન્દુસ્તાનના નામીચા ચિત્રકારોએ દીવારો ઉપર બનાવી હતી, અને જેની વિરૂદ્ધતાની બહીક ચગર ચિત્રકળાના અત્યુત્તમ નમૂનાઓમા ગણના થાય છે તસ્વીરોમા તે વખતના અમીરો આગેવાનો અને તેમની રિતભાતને પણ દેખાડવામા આવી છે કેટલાક ખાસ દિલચસ્પ એતિહાસિક બનાવો પણ રજુ કરવામા આવ્યા છે તે સમયના મશહૂર પુરૂષોમા પેશ્વા નાના ફડનવીસ નવ્વાબ નિઝામુલ મુલ્ક આસફજાહ (બીજા), અરકાટના રાજ્યકર્તા નવ્વાબ મુહમ્મદ અલી વાલાજાહ બાજીરાવ, અને નવ્વાબ કડીયા વગેરેના ચિત્રો ખાસ છે નિઝામુલ મુલ્કની

તસ્વીર બે જગાએ દેખાય છે એક તસ્વીરમા તો એનુ અસલી સ્વરૂપ દેખાડવામા આવ્યુ છે પરંતુ બીજીમા નિઝામુલ મુલ્કની સૂરત કાર્ટૂન જેવી બનાવી છે

પૂર્વ દીવાર ઉપર શાહનૂરના યુદ્ધનો નકશો ચિતરેલો છે જેમા સુલ્તાન ટીપુએ પોતાના લશ્કરને ખુદ પોતે કમાન્ડ કરીને નિઝામુલ મુલ્ક નિઝામ અલીખાનના સૈન્યને સપૂર્ણ હાર આપી હતી જો કે આ યુદ્ધમા નિઝામુલ મુલ્કની મદદને માટે મરાઠા પણ મૌજૂદ હતા, પરતુ ચિત્રમા મરાઠા દેખાતા નથી માત્ર નિઝામના સૈન્યને અસ્તવ્યસ્ત નાસતા દેખાડવામા આવ્યા છે આ ચિત્રમા હૈદ્રબાદની ભાગતી ફોજની સાથે હાથીઓની બે લાઇનો પણ દેખાડવામા આવી છે, જેની અબાડીઓ ખાલી છે ઇશારો એ છે કે નિઝામુલ મુલ્કના ઘણા અમલદારો પણ તલવારને આરે ઉતરી ગયા છે

ટીપુ સુલ્તાનના પિતા નવ્વાબ હૈદર અલીખાન અને અગ્રેજોના પહેલા જગ પછી નિઝામુલ મુલ્ક નિઝામ અલીખાને હૈદરઅલી સાથે મિત્રતાના કરાર કરી લીધા હતા પરતુ થોડા સમય પછી કરાર ભગ કરીને તે હૈદરઅલીનો વિરોધી અને અગ્રેજોનો તરફદાર બની ગયો એક તસ્વીરમા નિઝામના વચનભગ ઉપર ઝમર સ્ત ચોટ કરવામા આવી છે તસ્વીર એવી છે કે એક ઘોડાની નીચે એક ગાય માથુ નમાવી બિલ્કુલ ચુપચાપ ઉભી છે, પરતુ એકાએક તે સુવ્વર બની જાય છે

શાહનૂરના યુદ્ધની પાસે તે જગની તસ્વીર છે, જેમા હૈદરઅલીએ અગ્રેજ કમાન્ડર કર્નલ બેલીને તેના સૈન્ય સાથે સખ્ત શિકસ્ત આપી હતી ચિત્રમા કર્નલ બેલીને એક પાલખીમા શાહીસૈન્યના પહેરા હેઠળ દેખાડવામા આવ્યો છે કર્નલના ચહેરા ઉપરથી દુખ અને ગમગીની જાહેર થાય છે તે પોતાની હારથી મોઢામા આગળી નાખી બેઠો છે સામે હૈદર અલીનો સિપહસાલાર વિજયી તૌરથી ઉભો છે અને એનો ચહેરો આનદથી ગુલાબના ફૂલ જેવો ખીલી ઉઠ્યો છે એ ચિત્રોમા હૈદરઅલી અને ટીપૂ શહીદની શાહી સવારીઓના જુલુસ ઘણી ખૂબી પૂર્વક દેખાડવામા આવ્યા છે ચિત્રમા સુલ્તાન ટીપુના શિકાર રમવાનો સીન છે ઉત્તરની દીવાર ઉપર એક ઐતિહાસિક તસ્વીર છે, જેમા સુલ્તાન ટીપુ સીપુ અને પોતાના અન્ય ફ્રેન્ચ અમલદારોની નઝરો કબૂલ કરી રહ્યો છે

સર આર્થર વેલેસ્લી, જે પાછળથી ડયુક ઓફ વેલિંગ્ટનના લકબે મશહૂર થયા, એમણે સુલ્તાન ટીપૂની મહલનતનો ચિરાગ ગુલ કરી દેવા પછી દર્યા દૌલત મહેલમા કેટલાક સમય સુધી વસવાટ કર્યો હતો એના સમયમા પણ મહેલની દીવારોના એક ખુણામા કેટલાક ચિત્રો બનાવવામા આવેલા છે, એ સુલ્તાન ટીપુના સમયની તસ્વીરો જેટલી સુદર તો નથી, પરતુ એનાથી કેટલાક મહત્વના અને દિલચસ્પ બનાવો ઉપર પ્રકાશ પડે છે એ ચિત્રોમા એક દુઃખમય દ્રશ્ય ટીપૂ શહીદના છેલ્લા યુદ્ધનો છે આ ચિત્ર જો કે ડયુક ઓફ વેલિંગ્ટનનુ તૈયાર કરાવેલુ છે, પરતુ એમા સુલ્તાનના દ્રોહીઓને ખુબ મા પાડવામા આવેલા છે એના ઉપરથી જણાય છે કે અગ્રેજોના દિલોમા પોતાના બહાદૂર દુશ્મન ટીપૂનુ માન હતુ અને એના તે નિમકહરામ નૌકરો, જે બ્રિટીશ સત્તા સ્થાપિત કરવાના કારણ ભૂત થયા,—ને કેટલા નીચ સમજતા હતા ચિત્ર એવુ છે – સુલ્તાન ટીપૂ એક ખુબસૂરત ઘોડા ઉપર, પોતાના સૈન્યને લઇ મેદાને જગમા આગળ વધી રહ્યો છે બીજી તરફથી અગ્રેઝી લશ્કર સર આર્થરના સેનાપત્ય હેઠળ

કારના

આગળ વધી રહ્યું છે સામેથી મીર સાદિક (જેણે સુલ્તાન ટીપૂ સાથે તેજ ભાગ ભજવ્યો, જેવો બંગાળમાં નવાબ સિરાજુદ્દૌલા સાથે મીર જાફરે) આવીને સુલ્તાનને અદબ પૂર્વક ઝુકી સલામ કરે છે, પરંતુ એનું મોઢું અંગ્રેજો તરફ છે તે આંખો આંખોમાંજ એમને ઇશારો કરી રહ્યો છે કે, આજ સુલ્તાન છે, જેને કત્લ કરી નાખવો જોઇએ મીર સાદિક સૈયદ હતો, જેથી ચિત્રમાં એનો પોષાક લીલા રંગનો દેખાડવામાં આવ્યો છે સુલ્તાનની પાછળ બીજો દગાખોર ગુલામઅલી લંગડો એક ઘોડા ઉપર સવાર અંગ્રેજોને નિશાન માટે આંગળી વડે સુલ્તાન તરફ ઇશારો કરી રહ્યો છે ત્રીજી તરફ નિમકહરામ વઝીરે આઝમ પંડિત પૂરનિયા એવીજ રીતના ઇશારા એ કરવામાં તલ્લીન છે આ તસ્વીરથી સુલ્તાન ટીપૂ વિરૂદ્ધના એક વ્યવસ્થિત કાવત્રાનો ખ્યાલ થાય છે તેવીજ રીતે ત્રણ તરફના ઇશારાઓથી એ પણ જણાય છે કે અંગ્રેજી ફોજે સુલ્તાનને ત્રણ તરફથી ઘેરી લીધો હતો આ મહેલના એક કમરામાં લૉર્ડ ડેલહાઉસીનું તે હુકમનામું પણ મૌજૂદ છે, જેની રૂએ આ મહેલ 'દર્યા દૌલત' અને સુલ્તાન શહીદની બીજી કેટલીક ઇમારતોના રક્ષણનો હુકમ અંગ્રેજોને આપેલો હતો

આહો સમાવી જાઉં છું!

હું સિતમ અગણિત સહુ છું પણ નિભાવી જાઉં છું,
દિલને દિલમાં સત્વરી દિનને દબાવી જાઉં છું

મસ્તકે મારા વ્યથા આવે ભલેને એક એક
હું અડગતાથી વ્યથામાં ઝંપલાવી જાઉં છું

ઝાંઝવાના જળ સમી છે મારા જીવનની વસંત
તે છતાં એ લાલસામાં મન ફસાવી જાઉં છું

હું તને નિરદાય ધારી વ્યોમ કેવળ મૌન છું,
એટલે હા એટલે આહો સમાવી જાઉં છું

શું વધે ના એમ ખાલી વ્યર્થ મુજ વ્યાકૂળતા?
હું પ્રનય પહેલા પ્રલય એથી મચાવી જાઉં છું

મૂક-રૂદનથી મને કરવું છે નવ સર્જન કોઇ
નેત્ર ખારે હું હસી અશ્રુ છુપાવી જાઉં છું

પ્રાણું ભોગે બાથ ભીડીને પ્રત્યેક સંજોગથી,
બેખબારીમાં મને "બિસ્મિલ" ખપાવી જાઉં છું

"બિસ્મિલ"] [ધોરાજવી

કારનાં

રાંદેર : મુસ્લિમ–શાદી, અને જન્મ–મરણ.

શાદી

૧૧–૬–૪૩ સૈ અબ્દુલ અઝીઝ સૈ અબ્દુ લહક્ક (કાસદ)–ગદીનાબીબી બીનતે કાસમ શાહ સુલતાનશાહ

૨૦–૬–૪૩ અહમદશાહ બતુશાહ સુરદ શાહ–ઝેનબબીબી બીનતે મોહમદશાહપીર શાહ

૨૭–૬–૪૩ ફતેહમોહમદ જમાન કસાઈ–અમીનાબીબી બીનતે મોહમદ કાદર (બીજીવાર)

૨૭–૬–૪૩ માનમ ગુરસન માનમ હુસેન અમીરમીયા–અમીનાબીબી બીનતે માલમ અહમદ માનમ હાજી

૪–૭ ૪૩ સૈ ઉમર સૈ મોહમદ સ ઉસ્માન –આએશાબીબી બીનતે ઇસ્માઇલ અહમદ ખલીફા મન્સુર (બીજીવાર)

૫ ૭–૪૩ અહમદ ઇબ્રાહીમ આદમ મુલ્તાની–અમીનાબીબી બીનતે યુસુફ સુલેમાન મુલ્તાની

જન્મ

૨–૬–૪૩ સૈયદ મહમૂદ સૈયદ ઉમર–છોકરો સૈયદ અહમદ

૫–૬–૪૩ હાફેઝ ઇસ્માઇલ હાફેઝ અહમદ મુલ્લા–છોકરો ય્ ૂ ।

૯–૬–૪૩ ઇસ્માઇલ યુસુફ બપોરીયા–છોકરી રૂકૈયાબીબી

૯ ૬–૪૩ મોહમદ ઇસ્માઇલ મન્સુર–છોકરો યાકુબગોરો

૧૨–૬–૪૩ હાશિમ અહમદ લારચા–છોકરી ઝુબેદાબીબી

૧૩–૬–૪૩ અહમદ મોહમ૦ મુસ્તુફા–છોકરી આયનાબીબી

૧૪–૬ ૪૩ ઇબ્રાહીમ મોહમદ સાદક–છોકરો (ગરેનો)

૧૭–૬–૪૩ શેખ મોહમદ આજમ હુસેન–છોકરો શેખ આજમ

૨૦–૬–૪૩ ગુનામ હુસેન હાજી મોહમદ મન્ભામ–છોકરી રૂકૈયાબીબી

૨૦–૬–૪૩ અહમદ અલી આરેફ ભામ–છોકરો સુલેમાન.

૨૨–૬–૪૩ આરેફ અલી સાકાતેર–છોકરો ઇબ્રાહીમ

૨૪–૬–૪૩ માહમુદ ઇસ્માઇલ મોદન–છોકરી જુબેદાબીબી

૨૫–૬–૪૩ ઇસ્માઇલ મોહમદ આજમ ઇસ્માઇલ–છોકરી રાબીયાબીબી

૨૮–૬–૪૩ હાશમ મોહમદ લાલા–છોકરો મોહમદ

મરણ

૩–૬–૪૩ ઝુમેનાબીબી આજમ હુસેનની છોકરી ઉ. વ ૧૦

૫–૬–૪૩ હાજીબીબી મલેક હુશેન મલેકરસુલ સેલોતની ઓરત ઉ વ ૬૨

૫–૬–૪૩ ગુનામ યુસુફ તે હાજી સીદુ કાસુનો છોકરો ઉ વ ૪

૭–૬–૪૩ ફેજનબીબી તે શેખ કરીમની ઓરત ઉ વ ૮૦

૮–૬–૪૩ ઇબ્રાહીમ વલી ટંડેલ ઉ વ ૬૦

૯–૫–૪૩ સુગરબીબી તે મહમદ ગુલામની છોકરી ઉ મા ૯

૧૨–૬ ૪૩ અહમદ ઇસ્માઈલ ઘાસીયા ઉ વ ૮૦

૧૪–૬–૪૩ શેખ અમદુ શેખ દીનદાર ઉ વ ૮૦

૧૮–૬ ૪૩ હાફેઝબીબી તે સાલેહ મુસાજી કાકાની છોકરી ઉ વ ૬૦

૨૧–૬–૪૩ ફાતમાબીબી શેખ અબ્દુલ્લાની છોકરી ઉ વ ૭૦

૨૩–૬–૪૩ ઇબ્રાહીમ રહીમ ઉ વ ૩૭

૨૫–૬–૪૩ ફાતમાબેગમ સૈ અનુ સૈયદ રસુલની છોકરી ઉ વ ૪૬

" નઝમે કુર્આન "

[૫૮૬] શુરૂ ઉસ નામસે કરતા હુ નેક અન્જામ હૈ મેરા
વેહી અલ્લાહ—કે જીસકા નામ રહીમ, આગાઝ હૈ મેરા
[૫૮]

" અલિફ — લામ — મીમ "

યે હૈ એસી કિતાબ ઇસમેં ન કોઈ શકકી સૂરત હૈ,
કે જો પરહેઝગારોકો હિદાયતકી જરૂરત હૈ

વોહ જો અલ્લાહકે હર ગેબ પર ઈમાન રખતે હૈ,
નમાઝેં પઢતે હૈ, હુકમે ખુદા પર ધ્યાન રખતે હૈ

ઉન્હેં જો હમને દે રખ્ખા હૈ ઉસ પર ખર્ચ કરતે હૈ
હમારે રાસ્તે વોહ જાનસે ભી દરગુઝરતે હૈ

જો રાહ, તુઝ પર ઉતરી યા જો તુઝસે પહલે આઈ હૈ,
ઇન્હી ઇમાનદારોકી તબીયતમેં સમાઇ હૈ

યે વોહ ઇમાનવાલે આખિરત પર હૈ યકી જિનકો,
કે જૈસે લોગ કહ દેતે હે, સૂરજ દેખીયે, દિનકો

યેહીં તો આપને રબકી હર હિદાયત પાનેવાલે હૈ
યેહી તો દીનો દુન્યાકી ફલહત પાનેવાલે હૈ

યકીનન જો કે કાફિર હૈં ઉન્હે હર દમ બરાબર હૈ,
ડરાએ યા ન ઉનકો તો ડરાએ સબ બરાબર હૈ

ન વોહ ઈમાન લાએ હૈ ન વોહ ઇમાન લાએંગે,
યૂંહી વોહ કુફ્રકે દલદલમેં ફસકર મરતે જાએંગે

ખુદાને ઉનકે કાનો ઔર દિલો પર મોહર કરદી હૈ,
ઉન્હીંકે કુફ્રને ઉનમેં કુછ એસી બાત ભરદી હૈ

પડી હૈ આંખ પર પરદા ન કુછ વોહ દેખ સકતે હૈ
ખડી હૈરતમેં તકતે હૈ, ખડી હૈરતસે તકતે હૈ

યે હૈરત કુફ્રકી ગોયા ખડા ઉનપર અઝાબ આયા,
જહન્નમકી અંધેરી ગારકા રસ્તા કરીબ આયા

(રકૂઅ ૧)

અઝ -અબૂ નસ્ર "ગાલિબ" દીની નિઝામી અજોદ્દી

Printed by Maganlal Mangaldas Patel, at The 'Gangotri' Printing Press
Kanpith, Khand Bazar, Surat
Published by Azum Ahmed Esmail 'Vahshi' for Vahshi Sahitya Karyalaya
Tower Road, Surat

સ્વાર્થી વ્હેપારીની અભિલાષા !

[કત્આત]

અનન્ત કાળ સુધી હે વિભૂ ! લડાઈ રહે,
અમારી મરજી મુજબ ધાર સૌ ધપાઈ રહે,
ભરે સલામ અવર અમને નિરખતા 'બેકાર',
સમાજમાં સદા એમ વાતની વડાઈ રહે !

રાતદિન ઢોલીયા આરામથી ઢળાઈ રહે,
અમારા ઘર મહીં મીઠાઈની કળાઈ રહે,
બીજાના ગામના બધાય એમ ધરી 'બેકાર',
બધું સલામત અમારા ગોદડા તળાઈ રહે !

અમારા રાજ્યે ગરીબ સૌ ચગાઈ રહે,
હુકમ અમારા બધેય જગે પળાઈ રહે,
પ્રભુ કૃપાથી રહે તર તિજોરીઓ 'બેકાર',
અરેરે અન્ય તણા [illegible] પળાઈ રહે !

રવ

ઑગસ્ટ · તંત્રી 'વહરી' · ૧૯૪૩

૭૮૬ ૭૮૬

"નઝમે કુર્આન"

"અલિફ—લામ—મીમ"

જો બાઅઝોંસે કહે દેકર ફરેબે દિનનશીં હમકો
ખુદા પર ઔર રોઝે આખિરત પર હૈ યકીં હમકો
ઉસે સમજો કે વોહ ઈમાનવાલા હો નહીં સકતા,
કે જો હો પસ્ત હિંમત શાનવાલા હો નહીં સકતા.

વોહ ધોકા દેતે હૈ અલ્લાહકો, ઈમાનવાલેકો
વોહ ધોકા કુછ નહીં દેતે મગર અપને ખયાલોંકો
સમજતે કુછ નહીં યાની સમજભી ઉનકી ઝિદ્દી હૈ,
ફરેબે દિનનશીં ઉનકા ફક્ત ધોકેકી ટટ્ટી હૈ.

મગર મગરૂર હોકર વોહ કુબૂલ ઈલ્ઝામ કરતે હૈ
યેહી સૂરત હૈ જિસ્સે વોહ ફરેબી નામ કરતે હૈ
બનાવટસે મુનાફિકભી મુવહ્હિદ બનકે આતા હૈ
યે ઉનકે દિલકી બીમારીકો બઢાતા ઔર બહલાતા હૈ

અલમ બેઝીકી દુન્યાકા અઝાબ ઉનકે લિયે આયા
હકીકત યેહ કે ઝૂઠોંકા ખિતાબ ઉનકે લિયે આયા
જબ ઉનસે યેહ કહા જાતા હૈ દુન્યામેં ન મુફસિદ હો
તો કેહતે હે હમારા સુ'ડે કુલ ક્યૂં ગર્ઝે ફાસિદ હો

ખબરદાર ઈનકી બાતોંમેં ન ભુલેસે કભી આના,
યેહ મુફસિદ ખાક સમઝેંગે જહાં ભરકા સવર જાના
જબ ઉનસે યેહ કહા જાતા હૈ તુમ ઈમાન લે આઓ
યે સબ ઈમાન લે આએ હૈ ઐસી શાન લે આઓ

તો કેહતે હૈ કે યેહ તો બેવકૂફ ઈમાન લાતે હૈ,
ન હમ ઉન બેવકૂફોંકી તરહ ફંદોંમેં આતે હૈ
ખબરદાર આપહી યેહ બેવકૂફ ઐસે હૈ દુન્યામેં,
જો બે-જાને સમઝકે મુંહ જૈસે હૈ દુન્યામેં

મુસલમાનોંસે મિલકર કેહતે હૈ હમભી મુસલમાં હૈ
મગર શૈતાનકી રોનીમેં લોગ ઉન જૈસે ગેલા હૈ
વોહ શૈતાનોંસે કેહતે હૈ કેહ તુમ ઔર હમ બરાબર હૈ
મુસલમાનોંસે ઠઠ્ઠા કરનેવાલોંમેં મુકર્રર હૈ

જો અબ ઉનકી હસી કરનેકા ઇસ સૂરતમેં દેતા હૈ,
ખુદા ભી ઉનકો ઉનકી સરકશીમેં ખેંચ લેતા હૈ
ભટકતે ફિરતે હૈ અપની ફરેબી ચાલબાઝીમેં
કભી કાફિરકી સૂરતમેં કભી શકને નમાઝીમેં

(રૂકૂઅ ૨ જો)

અઝ – અબૂ નસ્ર "ગાલિબ" દીની નિઝામી બરોડવી

આવાજની દુન્યાક દોસ્તો! જગતના રાજકીય બજારમા એનીટોના બફાટે ખુબ ખડભડાટ મચાવ્યો છે! મુસાજીએ જગમા જ્યારે યુધ્ધ હતુ ત્યારે પેપરમા જેટલા ઝળકયા ન હતા, તેથી વધુ એમનો ધમડકો વગતા ઝગકયા છે! વીસ વીસ વરસ થયા યુરોપમા પોતાની ટોપીમા પીછુ ખોસી, મુક્કો ઉગામી ઉગામીને ભાષણ કરનાર, ભાષણવીર ને રણભીરનુ આવુ પતન, બનકે પતગ થશે એવી કોઇએ કલ્પના પણ નહિ કરી હોય! મુસાજીનો કનકવો એકાએક કપાયો છે ને ઇટલીનો દોર ઘરડા રેડો નીઓના હાથમા આવ્યો છે, ને તે દોરની ફિરકી રાજા વિકટરના હાથમા છે મુસામહાનુ ઉનાળ થઇ ગએનુ ગાડુ એ લોકો ધરાર કરે એવી એમનામા તાકાત નથી વીસ વરસથી જામેલી ફાસીસ્ટોની ફાશફોસ પત્તાના બગલાની જેમ કરરરભૂસ થઇ ગઇ છે!

વીસ વરસનો બે–નગામ બાદશાહ મુસાજી હવે બચવાનુ ઠેકાણુ દુઢતા ફરે છે બમન્ચીઓ આમઆટલી વીરતાની ડફાસો પછી પણ બગરચીજ સાબિત થયા છે ધરીનુ એ ચક્કર છુટુ પડતા પેના તીસમારખા હીટલરને પણ વિમાસણમા પડવુ પડયુ હશે એનો વિજયરથ ઇટલીના કાદવકીચડમા ખૂપી ગયો હશે! "હીટલર મૂછ નીચી ને ચીરૂટ ચર્ચિલ ઉંચો!" એ કહેવત હવે યુરોપમા ખરી પડવાનો વારો આવ્યો છે મુસાજીનુ રોમન સામ્રાજ્યનુ સ્વપ્નુ તો સરકી ગયુ સાથે હીટલરનુ 'યુરોપગઢ' રચવાના કોડ પણ હવાઇ જવાના

મિત્રોનો સિતારો બુલંદ છે ત્યારે યુરોપના નાઝીને કેતુ ને ખુદ ગ્રહણ લાગી ગયુ છે મુસાજીનો પતગ કપાતાની સાથેજ ગોરીંગ, ગોબેલ્સ ને હીટલરના હુંકારા પુંકારા ઢીલા થયા છે જો કે ઇટાલીયન લડવૈયાઓને મદદરૂપ થવા જેટલી હીમતવાળા ન હતા છતા જીતાએલા દેશોનુ રખેવાળુ કરવાની લાયકાત તો હતીજ ને? કારણ કે એ કઇ ખેતરની વાડી કે પથ્થરના પાળીયા ન હતા!

મુસાજી ફસકી જવાથી ને ધરીમાથી ચસકી જવાથી, જુની સાથે એક નવી કહેવત સરજી ગયા છે કે,

'મુસાભાઇ ના વાને પાણી" ને હીટલરની મહેનત ધૂળધાણી!" ને અત્યાર સુધી મિત્ર રાજ્યોની "ધસડપમડ ધાણી, આધા તેલ–આધા પાણી" જેવી લાગતી હતી, તેને બદલે હવે ઉઝવેલ્ટની ભવિષ્યવાણી સાચી પડવાની એ ધાણી માલમ પડી રહી છે જ્યા ત્યાથી મૂઠીઓ વાળીને ભાગતા મિત્ર લશ્કરો હવે નાઝીઓને દરેક દીશામા ભગાડી રહ્યા છે અજીત ગણાતા નાઝી યોદ્ધાઓ લજ્જીત થઇને ભાગતા નજરે પડે છે! ને બીજી બાજુ સ્ટેલીનના યોધ્ધાઓ વધુ સજ્જીત થઇને મક્કમ પગને આગળ વધી રહ્યા છે આમ એકંદર રીતે જોતા 'ધીરા સો ગંભીર'... ધીરજ રામ સાહેબના" ને 'ઉતાવળા સો બાવરા'ની કહેવત સાચી ઠરી છે આમ યુરોપનો મોરચો મિત્રોની તરફેણમા ફેરવાતો જાય છે છતા હિંદનો મોધવારીનો મોરચો તો જેવો ને તેવો અડગજ છે!

'બગમાં લાભ તો અંતરમાં તોટો" એ યાંત્રિક નિયમ પ્રમાણે ટ્રેનોની સંખ્યા ઓછી થતી જાય છે તેમતેમ પેસેન્જરોની ભીડ વધતીજ જાય છે. ટ્રેનનો એકએક થર્ડ ક્લાસનો ડબ્બો કલકત્તાના કલ્પિત કારાગૃહ રૂપ બનતો જાય છે! જેમજેમ પેસેન્જરોની આફત અને પરસેવો વધતા જાય છે તેમતેમ રેલ્વેને નફો પણ વધતોજ જાય છે ને રેલ્વે ખાતાને જેમજેમ નફો સાધતો જાય છે, તેમતેમ રેલ્વે ખાતાના કર્તાહર્તાઓના ભેજાઓની ફળદ્રુપતા પણ વધતીજ જાય છે અને એજ ફળદ્રુપતાને પ્રતાપે નવી નવી તરકીબો દ્વારા ગરજાળુ પેસેન્જરોને વધુ ને વધુ હાડમારી આપી વધુને વધુ નીચોવવામાં આવે છે. આવી એક ચાલબાજી હાલમાંજ અજમેરના એરિયામાં જનાર મુસાફરો સાથે અજમાવવામાં આવી હતી. કોઈને પણ અજમેરની ટીકીટ આપવામાં આવતી ન હતી જેથી શ્રધ્ધાળુઓ વધુ ઊંડે ચડ્યા. અજમેરથી આગળના સ્ટેશનોની ટીકીટો ન છૂટકે લેવા લાગ્યા. અજમેરને બદલે જયપુરની ટીકીટ લઈ અજમેર ઉતરી જતા કે આબુ વગેરેની ટીકીટ લઈ અજમેર ઉતરી વધારાનો ડબલ ચાર્જ ભરતા. આ રીતે બન્ને બાજુથી પેસેન્જરો ભેરાતા. પ્રજાજનના આગેવાનો કંઈ સલાહકારી તો નહિતો કે બીજી કોઈ યુક્તિ અજમાવી રેલ્વે સત્તાધારીઓને સાવચેત કરે! બિચારા ખિસ્સા પર કાતર મૂકાવી પોતાની શ્રધ્ધાથી સંતોષાતા ઘરભેળા થતા છે. કોઈ કંપનીના કર્તાહર્તાઓને રોકનાર કે ટોકનાર!

●

ચોમાસુ આવતાંજ એકાએક દેડકા બોલી ઉઠે તેમ ચોમાસુ આવતાંજ મુશાયરા ગાજી ઉઠ્યા છે પણ ઉકરડામાં ઉગેલા બિલાડીના ટોપ એકાએક ચીમળાઈ જાય છે તેમ એ મુશાયરા પ્રવૃત્તિ ચીમળાઈ ન જાય એ જોવાનું રહ્યું. બીજી બાબતમાં તો મુસલમાનોનો ઉભરો સોડાવોટરના જેવો હોય છે પણ મુશાયરાની બાબતમાં તેમ થવું અસંભવીત લાગે છે કારણ કે ઉત્તર હિંદમાં સલ્તનત ગયાને બસો વરસ થયાં છતાં મુર્ગબાજી, બટેરબાજી, પતંગબાજી, બૈતબાજી ચાલતીજ રહે છે, તેમ ગુજરાતમાંય મુશાયરાબાજી ચાલતીજ રહેવાની. એથી ભાષા ખેડાય છે, વિચાર ઘડાય છે ભાવના અને ઉર્મિઓને આકાર અપાય છે, અને સામટે સરવાળે સાહિત્ય સોનામાં વૃદ્ધિ થાય છે એ બધુંય ખરૂં પણ સમય ને શક્તિ ફેંકી દેવાય છે? અર્થ અને અર્થનો કેટલો નકામો વ્યય થાય છે? એ જોવું રહ્યું. મહેફીલનું વાતાવરણ વધે અને કવ્વાલોની બેઠકની જેમ રાતના ઉજાગરા ભારે પડે એ પણ જોવું રહ્યું. દરેક સારી વસ્તુની બીજી કાળી બાજુ પણ હોય છે. મુશાયરા પ્રવૃત્તિ સારી છે પણ એની પાછળની ધૂન બીજા કામ ધંધામાં અંતરાય રૂપ ન થાય એ જોવું રહ્યું. મુશાયરા પ્રવૃત્તિ પેપરોમાં છપાય એ જુદી વસ્તુ છે. અમને તો ભય છે કે પહેલા જેમ નાટક, કે ભવાઈનામાં રાજા-રાણી, પ્રધાન સીપાઈ નોકર-ચાકર બધાજ કવિતામાં વાતચીત કરતા હતા તેમ કોઈ લોકો કવિતામાંજ વાતો કરતા ન થઈ જાય! નિશાળમાંય મુશાયરો ને વસ્તીમાંય મુશાયરો! સમુદ્ર ધીરજના રંગ અનેરા હોય છે. ગુજરાતમાં મુશાયરાનું બજાર તેજી પર આવ્યા પછી હાસ્યાસ્પદનું બજાર પણ તેજીમાં આવી રહ્યું છે એ સમજુઓને વિચારમાં નાખે એવી વસ્તુ ખરી. બિચારા રેસના ટટ્ટુઓને ખબર હોતી નથી કે તેમની પાછળ કેટલાય માનવો નાહકમાં ખુવાર થાય છે!

●

જુના લાટસાહેબ જાય છે ને નવા આવે છે, છતાં હિંદની મડાગાંઠ તો અકબંધ રહી છે ને બંગાળનો ભૂખમરો પણ અક્કડ રહ્યો છે. મહાસભાના નાટકો ટાઈમસર ઑડીયન્સ હોય કે ન હોય છતાં ભજવાતાજ રહે છે! હિંદની

નગનતા । ઉગ્ર પોકાર કરી કાપડપર ત્ર્હેજ અંકુશ આવતા થોડાક ભાવ નરમ થયા દેખાય છે પણ તેમાય છૂટ દેશ કરે તો માણુસ કાબુ કરે જેની વહેપારીઓની નીતિ દેખાય છે આપ ના વહેપારીઓ સેલના પાટિયા નગાવીને ગ્રાહકો સાથે એવી ક્રોસવર્ડ પઝલની રમત રમે છે કે સામટે સરનાળે એ દરિઆઇમા આગાજ છેતરાય છે બીજી બાજુ મકાન માનકો ઘરભાડા વધારાના ડંકા વગાડી રહ્યા છે તો ભાડુતો સામે પ્રતિકાર કરી રહ્યા છે સરકાર ઘરભાડા પર મૂકેલા અંકુશને વળગી રહે એજ ઇચ્છવા જોગ છે

ગાંધીજીના લાટસાહેબ પરના કાગળે છાપામા ખૂબ ઉહાપોહ જગાડી પણ ન તો તે કાગળમા શુ લખ્યુ હતુ તે જણાયુ કે ન તો તેનુ કઇ છેવટ આવ્યુ બીજી બાજુ જનાબ ઝીણાપર કોઇ નાદાન મુસનમાને હુમલો કરી હિંદના રાજદ્વારિ જગતપર એક વધુ આફત ઉતારવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો ખુદાની મહેરથી ઝીણા બચી ગયા છે મતભેદ તો હોય, પણ મતભેદ માથી ઝનુનપણુ ખુન સુધી જવાય એ ઘણુ હીચકારૂ કૃત્ય ગણાય ત્રીજી બાજુ ડૉ હેમનદાસ વઢવાણી ઝીણા અને સાવરકર વચ્ચે અંટસી તઇ' દોરાદોરી કરીને રાજાજીનુ અધુરૂ ખેતુ કામ પુરૂ કરવા મથી રહ્યા છે વઢવાણી બળદો ખેતીમા ઝાઝું પેળતા નથી, તેમ એમના કામનેય સફળતા મળે એવુ લાગતુ તો નથી કારણ સાવરકર તો હિંદુસભાના પ્રમુખપદનો ટોપનો ઉતારીને આરામ લેવા માગે છે વળી ગરીબ મકાને એમેરી ભત્રીજા તો અત્લાટિક ચાર્ટરમા હિંદનુ નામ દાખલ કરવાનુજ ભુલી ગયા છે, જેથી હિંદે તો હવે સ્થિતિ સ્થાપકતાનો ગુણ કેળવી બાકી આખે જે થાય તે જોયા કરવામાજ મઝા છે ચગવગવા-સળગવળવાથીજ કઇ વળવાનુ નથી કારણ કે અત્યારે તો જ્યા હોય ત્યા હિંદ માટે તો "એન વેન ને દાઇના ઘો !' તેજ ખેલ રમાઇ રહ્યો છે તો આપણે પણ 'આપ મિયોંવી' ખેલીનેજ સતોષ માનવો રહ્યોને !

તંત્રીના નિવેદન તરફ, આનાઝકી દુન્યાકે દોસ્તોનુ ધ્યાન આજે ખેચવાની રજા લઉ છુ જાણો છો 'કારવા' ચાર વરસનુ થયુ છે મુસનમાનના બાળકો ચાર વરસની ઉંમરના થાય ત્યારે પછી તનાખીસરની 'બિસ્મિલ્લાહ' પઢાવવામા આવે છે એમ કે હવેજ હજુ તો 'કારવા'ની બિસ્મિલ્લાહ થશે અત્યાર સુધી તો અઉઝો બિ લ્લાહે મિનશ્ શયતાનીર્રજીમ' હતી અને તેમાય પ્રથમ પાયે ખોટ આવી છે આવાઝકી દુન્યા ને મોહના ચહકો ઇસ્લામી શિક્ષણ અને ફતાવાના આશકો એ ખોટનો ખાડો પુરવા પોતાના મિત્રોના મગજમા ખીલા ઠોકીને એટલુય ન સમજાવી શકે કે, 'ગુજરાતના આ એકના ને એકજ ઇસ્લામી માસિકને બાળકમાથી જુવાન કરવાની જરૂર છે ને એમાજ મુસ્લિમ ગુજરાતની શોભા છે !' જો 'કારવા'ની હસ્તીથી ગુજરાતી મુસ્લિમ જનતાને કઇ લાભ થતો હોય તોજ આગ્રહ કરી ઝુકવાની અપીલ છે નહિતર તુમ અપના મુહ ઉધર કર લો હમ અપના મુહ ઇધર કર લે !' કરવાની છુટ છે છતા એટલુ માનુ છુ કે આ 'આનાઝ બહેરા' માનો પર પડયો છે એવુ કઇ ન થાય !

—કારવાંના ગ્રાહકો અને એજન્ટોને!

આથી કારવાના ગ્રાહકોનુ અને એજન્ટોનુ નમ્રપણે ધ્યાન ખેચવામા આવે છે કે અનિવાર્ય સંજોગોને લીધે આવતા અંકથી લવાજમ (૩ ૫) ગણવાનુ છે, તો જુના ને નવા ગ્રાહકોએ પાચ રૂપિયા હવે મોકલવાનીજ તકલીફ લેવી છુટક નકલ ૭ આના પરદેશ ૧૦ શિલીંગ

—મેનેજર 'કારવા'

—મુસાકાકાને!

[કાવ્યાંજલી]

અર્પનાર શ્રી. 'હુડમત ઓઝા'

કે બાપણોમા વીર—શબ્દો બોલતો હતો,
મેદાનમા વેગણુ—બટાકા છોલતો હતો!

લોકો સમજતા એને ફેરીગરોનો ફણીધર,
હિટલરની મોરલી પર સદા એ ડોલતો હતો!

મિત્રો સમજતા એને રણકેરૂ રણ શીંગુ પણ
યુરપમા નાઝીવાદનુ એ ઢોલ તો હતો!

દ્વિતીય સીઝર બનવાના જાગ્યા'તા એને કોડ
સામ્રાજ્યના સ્વપ્ના મહીં કલ્લોલતો હતો!

હિટલરને દોડવા માટે આગળ ધરી તણો
રસ્તો દુરસ્ત કરવાનો એ રોલ તો હતો!

માનવ રૂપે ભલે એ નાઝીઓના હસ્તના,
ભૂમધ્યને ઉલેચવાની ડોલ તો હતો!

યોધ્ધો ન'તો રણનો તો ભલે તેમા શુ થયુ?
હિટલર અને ચર્ચીલ તણો ફુટબોલ તો હતો!

નિજ બોજનો એ તોલ પણ નવ જાણતો અણઘડ
અકડુ છતા રણમા એ નમતુ તોલ તો હતો!

માણસ મઝાનો પણ વિયોગ કાચા કાનનો,
તેથીજ હિટલર મીઠુ બોલી ફોલતો હતો!

મસ્તકથી એ બોડો, પણ બરબડીયો ને બોનો,
બેનાડી પાસે નિજ હૈયાને ખોલતો હતો!

હા! મહેનમાથી જેલમા મુસો સિધાવતા—
દિન, થોડા પ્રશ્ચાતાપનો કરમાનતો હતો

એનાથી તો સંગીન છે મુજ હાડકા ઘણા,
એવુ 'હુડમત' નાપુ વાચીને બોલતો હતો!

નોંધ—આજના સમયમા કાગળો ઘણાજ મોંઘા છે નાહકના સવાલો પૂછી કાગળ અને સમય બગાડશો નહી સવાલો ટૂંકાણમા મતલબ સમાઇ જાય તે રીતે પૂછવા લાંબુ લાંબુ લખવુ નહીં અંગત જેવા સવાલો ત્રેઠ આનાની ટીકીટ જવાબ માટે મોકલી પૂછવા તે પ્રગટ થશે નહીં ફકત જાહેર હિતના સવાલોજ પ્રગટ થઈ શકશે —તંત્રી

[મ—ભાવનગરનો લગ્ન વિચ્છેદક ધારો શેઠ કાસમ ઉસ્માન તરફથી છપાઇને પ્રગટ થયો હતો તે સબબી શરીઅત અનુસારના જવાબો અહીં અપાયા છે]

સવાલ—ચાર વર્ષ સુધી ધણીનો પત્તો મળતો ન હોય તો ?

જવાબ—જો બાઇના ધણીનો પત્તો ન મળતો હોય તેણીએ મુસ્લિમ જજને અરજી કરવી જોઇએ જો જજ ગેર-મુસ્લિમ હોય તો એ કામનો કેસનો કોઇ મુસ્લિમને સોંપે અથવા બાની મુસ્લિમ પંચ એનો ફેંસલો કરે ગેર મુસ્લિમને એ વિષે ફેસલો કરવાનો હક નથી જ્યારે તેણી આ વાત સાબીત કરી બતાવે કે મારો ધણીનો પત્તો નથી તેમજ ખોરાક પોશાકી વગેરેના નાણા પણ કદી મોકલતો નથી તો એ વિષે મુસ્લિમ જજ પૂરી તહકીક અને તજવીજ કર્યા પછી ચાર વર્ષની મોહલત તેણીને આપે એ દરમ્યાન પણ સરકારી રીતે તેણીના ધણીની શોધખોળ કરવા છતાયે કઇ પત્તો લાગે નહિ તો મુસ્લિમ જજ અથવા મુસ્લિમ પંચ તેણીના ધણી વિષે ગુજરી જવાનો હુકમ આપે ત્યાર પછી તેણી વફાતની ઇદ્દત ચાર મહિના દશ દિવસ ગુજારે બાદ બીજા સાથે નિકાહ કરી શકે છે (જુઓ ફતાવા આલેમગીરી)

સવાલ—ધણીએ બે વર્ષ સુધી પોતાની સ્ત્રીના ભરણપોષણની પરવા કરી ન હોય અથવા ભરણપોષણ કરવા એ અસમર્થ નીવડ્યો હોય તો ?

જવાબ—એવી હાલતમા છૂટાછેડા થઇ શકતા નથી તેણી અદાલતથી ઇન્સાફ ચાહે અને સરકારી રીતે હાકિમ તેણીના મર્દને ભરણપોષણ કરવા માટે મજબૂર કરે, નહિ તો તલાક અપાવે, અથવા ખોલ્આ કરે (એટલે તેણી ધણીને કઇ રકમ આપી તલાક પર રાજી કરી તલાક મેળવે)

સવાલ—સાત વર્ષ અગર તેથી વધારે મુદ્દતની જેલની શિક્ષા ધણીને કરવામા આવેલ હોય તો ?

જવાબ—જો ધણી સાત વર્ષ કે એથી વધુ મુદ્દત સજા પામી જેલમા ગયો હોય એથી તેણી છૂટાછેડા કરાવી શકતી નથી

સવાલ–ત્રણ વર્ષ સુધી વાજબી કારણ સિવાય ધણી પરણવાના હક ભોગવવામાં નિષ્ફળ બન્યો હોય તો?

જવાબ–એ વિષે પણ હાકિમ પુરી તહકીક કરે કે વણી પરણવાના હક ભોગવવામા નિષ્ફળ બન્યો છે કે ફ્તેહમંદ નીવડયો છે જો નિષ્ફળ બન્યો હોય તો હાકિમ ઇનાજ કરવા માટે ધણીને એક વરસની મુદ્દત આપે એ છતા મર્દ નિષ્ફળ રહે તો ધણીને તલાક આપવા પર હાકિમ મજબૂર કરે

સવાલ–લગ્ન વખતે ધણી નપુંસક હોય તો? અને ત્યારબાદ પણ તેવી સ્થિતિમા ચાલુ રહ્યો હોય તો?

જવાબ–એ વિષે પણ હાકિમ પુરી તહકીક કરે એટલે જવાબ નં. ૪મા લખેલી વિગત મુજબ અમલ થવો જોઇએ એ સિવાય એમને એમ છુટાછેડા થઇ શકતા નથી

સવાલ–બે વર્ષ સુધી ધણી ગાંડો રહ્યો હોય અગર કોઢ અથવા જનેન્દ્રિયના ભયંકર રોગથી પીડાતો હોય તો?

જવાબ–એ હાલતમા પણ હાકિમ અથવા પંચ પૂરી તહકીક કરે અને ખરેખર ધણી એવી બીમારીઓમા સપડાએલો હોય તો હાકિમ ધણીને તલાક આપવા મજબૂર કરે જો ધણી તલાક ન આપે તો એવી મજબૂરીની હાલતમા કે બાઇના બુરાઇમા ફસાવાના અંદેશો હોય તો મુસ્લિમ હાકિમ અથવા મુસ્લિમ પંચ છુટાછેડા કરી આપે

સવાલ–પંદર વર્ષની ઉમરે પહોંચ્યા પહેલા જો ઓરતના તેણીના બાપે અથવા બીજા વાલીએ લગ્ન કરી નાખ્યા હોય અને તે લગ્ન સંબંધ બાઇ અઢાર વર્ષની ઉમરે પહોંચ્યા પહેલા નામંજુર કરતી હોય અને ધણીવધણીયાણીના હકો ભોગવતા થયા ન હોય તો?

જવાબ–સવાલમા દર્શાવેલી હકીકત શરીઅત વિરુદ્ધ છે જો નાબાલેગ છોકરીના નિકાહ તેના બાપે કે દાદાએ પઢાવ્યા હોય તો એ નિકાહને તેણી કદી રદ કરી શકતી નથી પણ બાપ અને દાદા સિવાય અગર કોઇ બીજા વાલી કે ખેશીએ નિકાહ પઢાવ્યા હોય તો તેણી બાલેગ થતાજ તરત નિકાહ રદ અને બાતેલ કરી શકે છે શરીઅતમા અઢાર વર્ષની કંઇ શરત નથી

સવાલ–જો ધણી સ્ત્રી ઉપર જુલમ ગુજારતો હોય, જેવા કે—

(અ) વારંવાર શારીરિક શિક્ષા ધણી કરતો હોય અથવા સ્ત્રીની જીંદગી જુલમને કારણે દુઃખી બનાવતો હોય પછી ભલે આ દુઃખ ઉત્પન્ન કરવામા ધણી બાઇને મારતો ન હોય તોપણ,

(બ) હલકી આબરુની સ્ત્રીઓ સાથે ધણી સહવાસ રાખતો હોય અથવા આબરૂ વગરની જીંદગી ગુજારતો હોય,

(ક) સ્ત્રીને અનીતિભરેલુ જીવન ગુજારવા ફરજ પાડવાનો પ્રયત્ન કરતો હોય

(ડ) સ્ત્રીની મિલ્કત વાપરી નાખતો હોય, વેચી નાખતો હોય અથવા મિલ્કત ઉપર સ્ત્રીના કાયદેસર હક ભોગવવા દેતો ન હોય

(ઇ) ધાર્મિક ક્રિયાઓ અગર માન્યતાઓ પાળવામા સ્ત્રીને હરકત કરતો હોય

(ફ) એક કરતા વધારે સ્ત્રીઓને રાખતો હોય તો કુર્આનના હુકમ પ્રમાણે તેણીને સરખી રીતે પાળતો ન હોય

જવાબ–એમા પણ શરીઅત વિરુદ્ધ થાય છે જો ધણી તેણી પર નાહક જુલમ

ગુઝારતો હોય તો એની પુરી તહકીક કરવામા આવે

(અ) એમા પણ પુરી તહકીક કરી બ નેને સમજુતી આપવામા આવે

(બ) એ માટે પણ છુટાછેડા થઇ શકતા નથી ધણી ઝિનાકારીના લીધે ગુનેહગાર થશે

(ક) એમા પણ પુરી તહકીક કરવામા આવે

(ડ) એ માટે પણ પુરી તહકીક કરવામા આવે તલાક વિના છુટાછેડા થઇ શકતા નથી

(ઇ) એ માટે પણ ખરેખરી રીતે તહકીક કરવામા આવે

(ફ) એ માટે પણ મુસ્લિમ હાકિમ પુરી તહકીક કરી ધણીને ઇન્સાફ કરવા વિષે મજબુર કરે

સવાલ-મુસ્લિમ કાયદા હેઠળ લગ્ન તોડવા માટે જે કારણ વાજબી ગણાતુ હોય તેના કોઇપણ કારણુસર નીચેની શરતે —

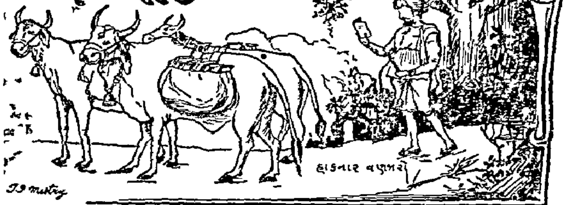
(અ) જેનની શિક્ષાનુ છેવટ આવી ગયુ ન હોય ત્યાસુધી ઉપરની કલમ ૩ અનુસાર હુકમ થઇ શકશે નહી,

(બ) ઉપરની કલમ (૧) અનુસાર જે હુકમ કોર્ટ કરશે તેના હુકમની તારીખથી છ માસ સુધી અમલ કરી શકાશે નહી અને ઉપરેક્ત છ માસની અંદર ધણી જાતે અગર વકીલ મારફત હાજર થઇ કોર્ટને ખાતરી કરી આપશે કે પોતે લગ્નના હક ભોગવવા તૈયાર છે તો યથોક્ત હુકમ કોર્ટ રદ કરી શકશે અને

(ક) ઉપરની કલમ ૫ અનુસાર હુકમ આપ્યા પહેલા ધણીની અરજી ઉપરથી કોર્ટ એવો હુકમ કરી શકશે કે હુકમ થયાની તારીખથી એક વર્ષની અંદર ધણી સાબેત કરી આપે કે પોતે નામર્દ મટી ગયો છે અને એ પ્રમાણે કોર્ટને સંતોષી શકે તો, એ કારણસર હુકમ (ડીક્રી) થઇ શકશે નહી

જવાબ-એ વિષે પણ મુસ્લિમ હાકિમ પૂરી તહકીક કરી શરીઅત મુજબ ફેસલો કરશે તે મુજબ થઇ શકશે અત્રાનમા જે કાયદાઓ ઘડેલા છે તે ચાલશે નહિ મતલબ કે મુસ્લિમ હાકિમ અથવા મુસ્લિમ પંચ વિના કોઇ પણ ઘડી કાઢેલા કાનૂનો ચાલશે નહિ એવા નાજુક મામલામા ઘણી ઇમાનદારીથી તહકીક કરવામા આવે, નહિ તો એમા ઘણી ખરાબીઓ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે એ વિષે આલિમોનો ફત્વો અરબી અને ઉર્દૂમા છપાએલો છે તે કિતાબનુ નામ "અલહીલતુન નાજેઝા" છે મજકુર રિસાલાનો પૂરેપૂરો ગુજરાતીમા તરજુમો કરવામા આવે જેથી આમ મુસ્લિમ જનતા વાકેફ અને ખબરદાર થાય

પોઠ

કહે છે કે એક સાહેબ બહાદુરને ઉર્દૂના ખાં હોવાનો ફાંકો હતો એક વખત કોઈએ એમની હજુરમાં 'મીર'નો આ શેઅર રજુ કર્યો

"હમ હુએ તુમ હુએ, મીર હુએ
ઉસકી ઝુલ્ફોંકે સબ અસીર હુએ"

અને પૂછ્યું કે 'સાહેબ બહાદુર આપ એનો અર્થ સમજ્યા કે? સાહેબ બહાદુરે સાદાઈથી ડોકું ધુણાવતાં હસતે ચહેરે જવાબ વાળ્યો કે" અમ સમજ ગિયા સબ સમજ ગિયા, અમ, તુમ, મીર સાબ સબકો જેલખાના ભેજના માંગતા? માલૂમ?

આવોજ એક દાખલો શૈખુલ હિન્દના જીવન ચરિત્રમાં વાંચ્યાનું યાદ છે જેમાં એક સાહેબ બહાદુર ઉર્દૂમાં વાતચીત કરતાં પુછે છે કે, "વેલ તુમારા બટન (વતન) કીધર હાયે?" અને મૌલાના તેના જવાબમાં પેરવા નીનું બટન બતાવતા અને કહેતા "યેહ રહા હમારા બટન"

આતો થઈ પરદેશીઓની વાત પરંતુ આપણા દેશીભાઈઓ પણ કેટલીક વેળા કમાલ કરી બતાવે છે અમારા અડરાઉના એક હિન્દુ મિત્ર, જેઓ હિન્દુસ્તાની જાણવાનો દાવો કરે છે તેઓ લંડનનો રેડીઓ સાંભળી તેમાં જ્યારેય બોમ્બમારા વખતે લોકો "તેહખાના"માં ઘુસવાની વાત આવે ત્યારે કહે કે 'જોયું છે ને? સાહેબ લોકો ઘુસ્યા બાજરામાં, માળા વિનાયતના બાજરૂ પણ બહુ મોટા હોવા જોઈએ" એ દેશી બાબુએ "તેહખાના"નો અર્થ પોતાની આવડત અને જાણ મુજબ બાજરૂ ઘટાવી કાઢ્યો છે અને તેનેજ પકડી બેઠા છે આવા દાખલા મુશાયરાના શ્રોતાઓમાંથી પણ મળી આવે છે અને ઘણી રમુજ પેદા કરે છે

° ° •

'ચિત્રમય જગત'માં એક પ્રોફેસર સાહેબનો લેખ જોવામાં આવ્યો જે બીજા પેપરમાંથી ઉતારો કરીને ખાસ લેવાયો છે તંત્રીએ જે લેખને આટલો મહત્વનો લેખ્યો છે તે શા વિષય પર છે તે જાણો છો? એનો વિષય છે **"રસોઈના સાધનો"** કિંવા **વેલણ, કડછી,** ચાળવો, ડોઈ, ગળણી વગેરેની ઓળખ અને સમજુતી વિષયની આ નવીનતા અને રસિકતા વિષે વણજારાએ શું કહેવું તે સમજાતું નથી આ મોંઘવારીના કાળમાં કે જ્યારે રસોઈનું ખાસ અને મુખ્ય સાધન અનાજ જે મળવું દુર્લભ થઈ પડયું છે, ત્યારે વેલણ અને કડછીના વર્ણનોથી કોને તૃપ્તિ થશે? વળી વિષયની આવી મૌલિકતાઓ ચાલુ રહી તો આપણા સાહિત્યને કદાચ રસોડામાંથી, પાણીઆરા તરફ

અને પાણીઆરાથી સંડાસ તરફ જવુંજ રહ્યું એ પણ સમયની બલિહારી છે કે પરદેશના પ્રોફેસરોની નજર રણક્ષેત્ર તરફ છે, જ્યારે આપણા પ્રોફેસર સાહેબ રસોડામાં ભરાયા છે જગત આજે તોપ અને ટેન્કની ચર્ચામાં છે ત્યારે આપણે વેલણ અને કડછીના વ્યાખ્યાનો આપીએ છીએ એ પણ એક નવી નવાઈજ છે ને !

° ° °

મશહૂર ફિલ્મ વિવેચક અને ઉર્દૂ હિંદીના જાણીતા લેખક ખ્વાજા અહમદ અબ્બાસે—"મુસાફિરકી ડાયરી"ના નામે પોતાના પ્રવાસની એક બુક લખી છે જેમાં તેઓ હોલીવુડની જાહેરાતો વિષે લખે છે કે —

'જાહેરાતના આ ખાસ સ્થળમાં માત્ર સીનેમા સાબુ યા સીગારેટનીજ જાહેરખબરો નથી, બલ્કે-કબ્રસ્તાન અને ગોરખોદીયાઓની પણ જાહેરાત છે જેમકે "અમારા સુંદર અને રળિઆમણા કબ્રસ્તાન માંજ આપના સગાંઓને હીઓને દફનાવશોજી'

અસભ્ય બિચારા હિંદમાં હજી કબ્રસ્તાનની આવી જાહેરખબરો જોવામાં આવતી નથી અને રસ્તાઓને દારવાનું આવું આમંત્રણ આપવું અશુભ અને અપશુકન લેખાય છે જો કે હિંદમાં કબરોના વેપારી છે, પરંતુ એમની પેઢી ચલાવવાની રીત બીજી છે વધુ સુધરેલી રીતે ગોર ખોદવાનું અને દાટવાની રળિઆમણી જગ્યા આપવાનું કામ ભલી બિચારી મેયો-બાઈના મુલકમાંજ શોભે હિંદીઓ બિચારા મર્યા પછી ક્યાં દટાવું તેની ઝાઝી ફિકર રાખતા નથી બલ્કે તેઓ તો 'કલાપી' કહે છે તેમ "દ જ્યાં દટાઉં ત્યાં ફૂલોને વેરશો કોઈ નહિ" વાળી જગ્યા શોધે છે

° ° °

ઈટાલીવાળા મુસાકાકા મેદાન છોડીને છૂટ લઈ નાઠા છે એ વિષયમાં કશુંક લખવાનો મારો વિચાર હતો પણ શી હકમત ઓઝાને શૂર ચઢયું તે કેમ રોકાય? ખેર એમના નાસવાથી એક વાત ફરીને પોતાની સત્યતાનો સિક્કો બેસાડે છે કે, કફામીયા અને બનાવટી લોકો વધુ વાર ટકી શકતા નથી શું રાજ્યપ્રકરણમાં ! શું સાહિત્યમાં !

° ° °

શરાબ અને સુંદરી એ મનુષ્યની પુરાણી કમજોરીઓ છે બહુ જુની વળગણો છે પરંતુ બહુ જુની હોવાથી કોઈ ખરાબ વસ્તુ સારી નથી બની બેસતી માણસાઈને પતનને આરે દોરી જતી એ બલાઓને અપનાવવી, અને એવી રીતે અપનાવવી કે જાણે એજ ધર્મ અને નીતિ છે એવું કેટલાક શાઇરોએ નક્કી કરી લીધું છે સાથેસાથે એવી માન્યતાનો પ્રચાર કરવા માંડયો છે કે શરાબ વિના શાઇરીમાં રંગીનતા આવીજ નથી શકતી આવા શાઇરો શાઇરીને માથે કાળી ટીલી સમાન, અને સમાજને માટે ચારિત્રહીનતાના નગુણાઈના નમાલાપણાના પ્રતિક રૂપ છે કમાલ તો એ છે કે આવા ચારિત્રહીનો નીતિ અને સિદ્ધાંત, ધર્મ અને સુચરિત્ર વિષે લેખો લખે છે આપણે સમજુ હોઈએ અને સમજીને કંઈ કરી શકતા હોઈએ તો પહેલી તકે આપણે આવા કુમાર્ગે ચાલનાર અને દોરનારાઓને ધૂતકારી કાઢી એમની સાન ઠેકાણે લાવવી જોઈએ

° ° °

પત્રોના માત્ર પાના ભરવા અપાએલા નિર્જીવ સાહિત્યના નાખી જવાની સજા થયા પછી તેનું સ્મરણ સુધ્ધાં દુ:ખકર છે ગઝનો રિવાજ દેવા માટે પીરસણની આવશ્યકતા કેટલાક તંત્રીઓને જણાતી નથી કાવ્ય પ્રકાશનમાં એ રસવૃત્તિ જેવું કંઈક તેઓ દાખવી શકે તો ગુજરાત તેમનું ઋણી થશે બાકી એક વાર ચવાઈ ગએલો ખોરાક ફરીફરીને રજુ કરવાની ખુજલી

ને ?

'હરામનું ખાઈને શાંતિથી સારા વિચાર આવે? કહેવત છે કે ખાધું હોય તેવા ઓડકાર આવે" ।

'શેખચલ્લી'

કેટલાક નામના ભૂખ્યા શાયરોને ઘણી છે અને એવીજ ચર્ચાઓના વાનગીઓ એક મુંબઈનું સાપ્તાહિક રજુ કરી રહ્યું છે એક ચીજને વારંવાર રજુ કરવાથી અશક્તિ હોય તે શક્તિ બની જતી નથી ઉલટું એ તો અશક્તિનું પ્રદર્શન બનીને રહે છે નામમાં કંઈજ નહિ પણ વસ્તુમાં સત્ય હોય એ લક્ષ સામે રાખવામાં આવે તોજ સારા કાવ્યો જલ્દીથી નજરે પડે નહિતર નિર્જનાઓના ગપ્પા સાત અને પારકાઓની સાચી ચીજ ખરાબ એ તો ચાલતુ આવ્યુ છેજ

આખો દિવસ નોકરીમાં, એનાથી વધે તે ઘરની જંજાળમાં એનાથી વધે તે લખવા માટે. આવી હાલતમાં લખનાર બિચારો શું લખી શકે? એકલી ફુરસદજ નહિ પરંતુ શરીર અને મનની શક્તિઓ શ્રમથી થાકીને ચોળાઈ ગયા પછી સારૂ શી રીતે લખી શકાય? અવલોકન અને અનુભવ લેખકનું તેલ છે અને તે તેલ વિના એકલી પ્રકાશ દેનારી ઇન્દ્રજાળી બુદ્ધિ દિવાસળીની પેઠે સળગી તરત હોલવાઈ જાય છે નરી વાટ સંકોરવાથી દીવો બળી શકતો નથી વાટની સાથે તેલ પણ હોવું જરૂરી છે આપણે ત્યાં લેખકો ઘણીએ મહત્વાકાંક્ષાઓ લઈને જન્મે છે પરંતુ થોડાજ કાળમાં સ્વતઃ શાંત થઇ જાય છે તેનું કારણ શું છે? કારણ એટલુંજ કે સાધન વિના, તેલ વિના તેઓ શું કરી શકે? જરાક કૂદીને પાછા પડવા સિવાય તેમને છુટકોજ ક્યાં છે એક તરફ આ લેખકોની આ દશા છે ત્યારે બીજી તરફ લેખક પદેચ્છુઓનો એ હાલ છે કે તંત્રીઓ અને છાપખાનાવાળાઓને અવકાશ અને આરામ લેવા દેતા નથી. તેમ લુસો કાગળો અને ચશ્માઓ, સાથે ગાસલેટ અને શાહી તથા હોલ્ડરોનો વપરાશ વધારીને તે વસ્તુની મોંઘવારી અને લેખો તથા કાવ્યોની સોંઘવારી વધારી રહ્યા છે હિંદના ઇતિહાસનું પાનું પણ ફેરવ્યા સિવાય તે ઉપર જોઇએ તેટલા લેખો લખાય છે "સાકી" અને "સનમ"ના ખરા અર્થો જાણ્યા સિવાય ગઝલોની ધમાર ચાલુ છે અને એમાં ગઝબ તો એ છે કે નવજવાનો જેમને હજી જગતનું જ્ઞાન મેળવવાનું બાકી છે તેઓ બીજાને ધર્મની દેશની, પ્રેમની દોરવણી કરવા મેદાને પડે છે તેઓ એમજ માનતા લાગે છે કે "પુષ્કળ લખવું જેથી વાચનાર જાણી શકે કે લેખક મહાન છે

"હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત કુદ્દેસ સિર્રેહૂ" મર્હૂમ

લેખક જનાબ ઇસાભાઇ ઇબ્રાહીમ સાહબ કાવી

આ હૃદય-દ્રાવી સમાચાર મુસ્લિમ-હિન્દમા અખેદ સભળાઇ ગયા કે ઇસ્લામી જગતના નામાંકિત, અને પ્રતિષ્ઠિત મહાનુભાવ, ધર્મધુરંધર, નીતિજ્ઞ, હિન્દુસ્તાનના મુફતીએ-આઝમ, ઇસ્લામી આધ્યાત્મવાદના પ્રખર અભ્યાસી અને માર્ગદ્રષ્ટા સારાંશ કે મુસ્લિમ જગતના અતિપ્રિય ધર્માધ્યક્ષ દોરવણીકાર હઝરત હકીમુલ ઉમ્મત મૌલાના હાફિઝ, હાજી કારી શાહ **અશરફઅલી** સાહેબ **થાનવી,** મંગળવાર તા. ૧૬મી રજ્જબના આ વિનશ્વર વિશ્વનો ત્યાગ કરી ગયા છે ! ઇન્ના લિલ્લાહે વઇન્ના ઇલૈહે રાજેઊન

વતન-આપનું વતન યુ. પી.ના મુઝફ્ફરનગર જીલ્લાનો સુવિખ્યાત કસબો **'થાણાભવન'** છે એનું મૂળ નામ **'થાણા-ભીમ'** હતું કારણ કે તે કોઇ ઝમાનામાં ભીમ રાજાનું થાણું હતું ! વધુ ઉપયોગને લઇને 'થાણાભીમ' ઉપરથી થાણાભવન થઇ ગયું

જન્મ, નામ, નસબ અને લકબ-સમયના મશ્હૂર **'મજઝૂબ'** હઝરત હાફિઝ ગુલામ મુર્તુઝા સાહેબ પાણીપતી (રહ૦)ની દુઆ અને પેશીનગોઈ મુજબ હઝરતની પૈદાઇશ ૫મી રબીઉસ્સાની ૧૨૮૦ હિજરી બુધવારના દિવસે સુબ્હ સાદિક સમયે થઇ હઝરતનું નામ બાપ તરફથી **"અબ્દુલ ગની"** રાખવામા આવ્યું હતું પરંતુ ઉપર્યુક્ત મજઝૂબ સાહેબની સૂચના અનુસાર મોસાળ તરફથી **'અશરફઅલી'** નામ રાખવામા આવ્યું હતું તેજ આખરે મશ્હૂર થઈ ગયું આપના જન્મ સબંધી એક દિલચસ્પ અને વિશાળ પ્રકરણ "અશ્રફુસ્સવાનેહ" ઉર્દૂ પુસ્તકમાં વાંચવા લાયક છે કુળ અને ખાનદાનની દ્રષ્ટિએ આપનું કુરસીનામું (વંશાવળી) બાપ તરફથી હઝરત ઉમર રદીઅલ્લાહો અન્હો સુધી પહોંચ્યું છે અને માતુશ્રી તરફથી હઝરત અલી રદીઅલ્લાહો સુધી હકતઆલા તરફથી આપના માટે **"હકીમુલ ઉમ્મત"**ના લકબ (ઉપનામ)ની સાર્વત્રિક પ્રેરણા થઇ, જે આપમેળેજ ન કળી શકાય એ રીતે ખાસ અને આમ જનતાની જીભે જારી થઇ ગયો ! અને હકીકતમા ઉમ્મતના એ અનેરા હકીમના હાથે હઝારો લાખોની રૂહાની બીમારીઓને શિફા નસીબ થઇ છે

બાળપણની વાતો-હઝરતને બાળપણથીજ નમાઝનો એટલો બધો શોખ હતો કે કેટલીક રમતોમા પણ નમાઝનીજ નકલ ઉતારતા ! દાખલા તરીકે બધા સાથીઓના જોડા આગળ રાખી દેતા ! અને ઉત્સાહપૂર્વક બોલી ઉઠતા કે જોડા પણ નમાઝ પઢી રહ્યા છે !

વઅઝ કહેવાનો શોખ પણ બચપણથીજ હતો, એની પણ નકલ ઉતારતા, જેમ કે જ્યારે જ્યારે બઝાર તરફ કોઇ વસ્તુ લેવા મોકલવામા આવતા, ત્યારે ત્યારે માર્ગમા જે કોઇ મસ્જિદ આવતી તેમા ચાલ્યા જતા અને સીધા મેમ્બર પર ચઢી જતા, ઉભા થઇને ખુત્બા જેવું કંઇક પઢીને ચાલ્યા આવતા નમાઝનો ટાઇમ ન હોવાને લીધે મસ્જિદમા કોઇ હોતું નહિ, એટલે ખૂબ આઝાદીથી પોતાના એ શોખને પુરો ફરમાવતા

આપ બચપણમા કોઇનું ખુલ્લું પેટ જોઇ શકતા ન હતા, તરતજ ઉલ્ટી થઇ જતી હતી ! આપે પોતાના ખાનદાનના કેટલાક બુઝુર્ગોથી સાંભળ્યું હતું કે એ વાતની જાણ બાળકોને થઇ હતી, જેથી હઝરતને પરેશાન કરવા માટે

તેઓ પોતાનું પેટ ખોલી ખોલીને બતાવતા અને આપ ઉટીઓ કરી કરીને થાકી જતા !

તઅલીમ—જગમશહૂર દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદમાંથી આપે ૧૯ કે ૨૦ વર્ષની વય અરબી ઉલૂમથી ફારિગ થઈ સમયના મહાન ઇમામ હઝરત મૌલાના રશીદ અહમદ ગંગોહી (રહ)ના મુબારક હાથે સનદ અને દસ્તારે ફઝીલત મેળવી હતી. ઉસ્તાદોમાં હઝરત શેખુલ હિન્દ (રહ.) ઉપરાંત હઝરત મૌ. મુહમ્મદ યાકૂબ સાહેબ નાનૌતવી, મરહૂમનું મુબારક નામ ખાસ નોંધપાત્ર છે. એમ મનાય છે કે હઝરત કુઆર્ન શરીફના ભાષ્યકાર (મુફસ્સિર) અને મુફતી તરીકે પણ પોતાના આધુનિક સાથીઓ પર અગ્રતા અને સર્વોપરિતા ભોગવી ગયા.

મુદર્રિસી—મદ્રસામાંથી ફારિગ થયા પછી આપે લગભગ ૧૪ વરસ સુધી 'કાનપુર'માં મુદર્રિસી કીધી. એ દરમ્યાન આપે અસરકારક વઅઝો, પુસ્તકો અને ફત્વાઓ દ્વારા મુસ્લિમોની મહાન સેવાઓ બજાવી હતી. આપના સેંકડો શાગિર્દો પૈકી અનેક આલિમો પોતાના સમયના મહાન માર્ગદર્શકો અને આલિમોની ઉચ્ચ પદવીએ આજે પણ બિરાજમાન છે, અને અનેક તો મહાન દીની યુનીવર્સિટીઓના મુખ્ય સંચાલકો અને વ્યવસ્થાપકો તરીકે મખ્લૂકની સેવા બજાવી રહ્યા છે.

ખાનકાહે ઇમ્દાદિયા—અરબ અને અજમના શૈખ સૂફીઓના શહેન્શાહ હઝરત હાજી ઇમ્દાદુલ્લાહ, થાનવી કુદ્દસ સિર્રહુ પોતાના સમયના અજોડ અને મહાન સૂફી હતા. તેઓ એજ 'થાનાભવન'ના વતની હતા અને થાનાભવન મુકામની 'ખાનકાહે ઇમ્દાદીયહ'માં રહી મખ્લૂકની જાહિરી અને બાતિની સુધારણા ફરમાવી રહ્યા હતા. ૧૮૫૭ના વિપ્લવ પછી તેઓ મક્કએ-મુઅઝ્ઝમહ તરફ હિજરત કરી ગયા. હકીમુલ ઉમ્મત ૧૨૯૯ હિજરીમાં ૧૯ વર્ષની વયે પત્ર મારફતે તેમનાથી બૈઅત થયા હતા. પછી ૧૩૦૧ હિજરીમાં જ્યારે હજ પઢવા ગયા ત્યારે રૂબરૂ બૈઅત થઈ ગયા. અને બાતિની તથા આંતરિક સુધારણામાં પ્રવૃત્ત રહ્યા, વળી પાછા ઘણું કરીને ૧૩૧૦ હિજરીમાં મક્કએ-મુઅઝ્ઝમા ગયા ત્યાં પોતાની પીર (શૈખ-ગુરૂ)ની સેવામાં છ માસ સુધી રહ્યા, બાતિની કમાલાતો સંપાદન કરી આધ્યાત્મવાદના ઇમામ તેમજ રૂહાની બીમારીઓના હકીમ બની ગયા. પોતાના શૈખે (ગુરૂએ) ખિલાફત આપી, અર્થાત પોતાના ઉત્તરાધીકારી બનાવ્યા. ત્યાંથી પાછા ફર્યા પછી ૧૩૧૫ હિજરીમાં મુદર્રિસીનો ત્યાગ કરી પોતાના ગુરૂની આજ્ઞાનુસાર તેમના જાનશીન તરીકે 'ખાનકાહે ઇમ્દાદીયહ'માં અન્તઃકરણ ભરોસે બેસી ગયા. આજે હઝરતના મુરીદો (શિષ્યો) અર્થાત રૂહાની બીમારીઓની ચિકિત્સા કરાવી તેના ઇલાજો પુછી આંતરિક-વિકાસ સાધનારાઓની સંખ્યા હજારોથી વધીને લાખો સુધી પહોંચી ગઈ છે. આપના ઇલાજોથી ફૈઝયાબ થનારાઓમાં સામાન્ય મુસ્લિમો ઉપરાંત હ. મૌ. સૈયદ સુલેમાન નદવી, હ. મૌ. મુહમ્મદ તૈયબ, હ. મૌ. શબ્બીર અહમદ સાહેબ જેવા દીની અકાબિરો પણ છે. આપના 'ખલીફાઓ' કિંવા આધ્યાત્મવાદના આદર્શ શિક્ષકોની સંખ્યા પણ સેંકડોની હદ વટાવી ગઈ છે.

આપની તસ્નીફો—હઝરતના મુબારક હાથે લખાએલા દીની ગ્રંથો અને પુસ્તકોની સંખ્યા આશરે નવસો (૯૦૦) લગભગ પહોંચી ગઈ છે. જેમાં દીનની દરેકે દરેક દિશાપર પ્રકાશ નાખવામાં આવ્યો છે. વળી આપના પુસ્તકો પૈકી સેંકડો પ્રખ્યાત પુસ્તકોના ગુજરાતી બંગાલી સીંધી, અંગ્રેજી હિન્દી વગેરે ભાષાઓમાં અનુવાદો પણ થઈ ચુક્યા છે. વળી ખૂબી આ છે કે એવા અમૂલ્ય અને અગત્યના પુસ્તકો હોવા છતાં સામાન્ય હિતાર્થે, કોઈ પણ પુસ્તકનો કૉપી-રાઈટ કર્યો નથી ! કોઈપણ પ્રેસ કે વ્યક્તિ કોઈપણ પુસ્તક પ્રગટ કરી વેચી શકે છે. એજ કારણ છે કે કેટલાક પુસ્તકોના બાર બાર, એડીશનો થઈ લાખોની સંખ્યામાં પ્રગટ થઈ ચુક્યા છે.

દીદારે રસૂલ (સલ૦)

સંપાદક

[સર્વ હક સંપાદકને સ્વાધિન છે]

રિફાઇ-સાબેરી

હિકાયત-૨૭મી હઝરત વહબ બિન મુનબ્બેહ (ર અ) ફરમાવે છે કે—જ્યારે હઝરત આદમ (અલૈ૦)ના બદનમા રૂહ મૂકી ત્યારે સૌથી પહેલા તેમની નઝર જન્નતના દરવાજા ઉપર પડી જેની ઉપર "લાઇલાહા ઇલ્લિલ્લાહ મુહમ્મદ રસૂલિલ્લાહ" લખેલુ હતુ. તે જોઇ તેમણે અજાયબી સાથે ખુદાપાકને પૂછ્યુ કે "શુ મારાથી પણ વધુ ઇઝઝત-વાળો આપે બીજો કોઇ પેદા કર્યો છે?" ખુદાપાકે જવાબ દીધો "બેશક, તારી ઔલાદ-માથી એક નબીને મે અહુજ બુઝુર્ગી ઇનાયત કરી છે"

જ્યારે હઝરત હવ્વા પેદા થયા અને હઝરત આદમે (અલૈ) તેમની તરફ પોતાની ખાહિશ દેખાડી ત્યારે ખુદાપાકે ફરમાવ્યુ કે "એ આદમ (અલૈ)! એની મેહર આપો" હઝરત આદમે (અલૈ) પૂછ્યુ "યા રબ્બુલ ઇઝઝત! મેહરની શુ રકમ અને ચીજ છે?" ખુદાપાકે કહ્યુ "જેનુ નામ જન્નતના દરવાજા ઉપર જોયુ હતુ તેની ઉપર એકસો વખત દરૂદ શરીફ મોકલો એ પછી હઝરત આદમે (અલૈ) હઝરત (સ૦) ઉપર દરૂદ શરીફ મોકલ્યા પછી હઝરત હવાને પોતાના કબજામા લીધા

હિકાયત-૨૮મી રોઝુલ ફાએકના કર્તા એક આરિફનો કિસ્સો લખે છે કે—એક દિવસ તેઓ નમાઝમા દરૂદ શરીફ પઢવાનુ ભૂલી ગયા તેઓ કહે છે કે જ્યારે હુ સુઇ ગયો ત્યારે હુઝૂર (સ૦)ને ખાબમા જોયા આપે (સલ૦) ફરમાવ્યુ "આજે મારી ઉપર તે દરૂદ મોકલ્યું નહીં" મે જવાબ દીધો હુઝૂર (સ૦) "મને દરૂદ શરીફ પઢવાનુ યાદ રહ્યુ નહીં, પણ દરૂદ શરીફને બદલે ખુદાપાકની સના કરી હતી" આપે (સલ૦) ફરમાવ્યુ કે "શુ તું નથી જાણતો કે મારી ઉપર દરૂદ મોકલવા વગર ખુદાપાક કોઇ પણ હમ્દ અથવા દુઆ કદી પણ કબૂલ કરતો નથી, અને વધુમા એવા માણસની કોઇ પણ હાજત અને ઝરૂરતને પૂરી કરતો નથી?"

હિકાયત ૨૯ મી–હઝરત ઇબ્ને અબ્બાસ (રદી) ફરમાવે છે કે–એક બદવી (જગલમા રહેનાર અરબ) પોતાની સાઢણીને મસ્જિદના દરવાજા સાથે બાધી હુઝૂર (સલ)ની ખિદમતમા આવ્યો જ્યારે હુઝૂર (સલ) સાથે વાતચીત કરી પાછો જવા લાગ્યો ત્યારે સહાબાએ કિરામે (રદી) કહ્યુ કે "હુઝૂર (સલ)! આ સાઢણી ચોરીની છે" આપે (સલ૦) તેને પૂછ્યુ "શુ આ લોકો કહે છે તે વાત ખરી છે?" બદવીએ શરમને લીધે પોતાની ગરદન નમાવી દીધી અને પોતાના આગળીથી જમીન ખોદવા લાગ્યો ખુદાપાકે સાઢણીને બોલવાની તાકત આપી જેથી તે બૂમ પાડીને બોલી કે "યા રસૂલિલ્લાહ (સલ૦) કસમ છે મને તે ઝાતે પાકની, કે જેણે આપને બશીર અને નઝીર (ખુશ ખબર દેનાર અને ડરાવનાર) બનાવી દુન્યામા મોકલ્યા છે મને આ માણસે પૈસા આપી ખરીદ કરી

છે જો કે ફલાણા માણસે મને ચોરી હતી, અને આ બેગુનાહને નાહકમા બદનામી ઉઠાવવી પડે છે"

હુઝૂરે (સલ૦) પૂછ્યુ —"એ એઅરાબી સાચુ કહે તે તારૂ માથુ ઝુકાવી શુ પઢ્યુ હતુ ?" તેણે જવાબ દીધા કે 'હુઝૂર (સલ૦) મે આ દરૂદ શરીફ પઢેલુ —

"અલ્લાહુમ્મા ઇન્નકા લસ્તા બેર બેબે ઈસ્તહદસા સનાકા વલા મઆકા ઇલાહુન અઆનકા અલા બન્કેના વલા મઆકા રબ્બે ફેનશ્રીકકા ફી રોબુબેકા અન્તા રબ્બોના કમા નકુલો વ ફવકા માયકુલુલ કાઅલુના અસઅલોકા અતો-સલ્લી અલા મુહમ્મદીન વ અન તોરેચની બરાઅતી"

હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ —"કસમ છે મને તે પાકઝાતની કે જેણે મને બુઝુર્ગી બક્ષી છે, મદીનાની બધી ગલીએ ફરિશ્તાઓથી ઠનાઠબ ભરાઇ ગઇ છે અને તે બધા આ દરૂદ લખવામા મશ્ગુલ છે જો કોઇ માણસને આવી મુસીબત આવી પડે તો તેણે પણ એજ મુજબ પઢવુ, જેથી અલ્લાહ તઆલા તેની પણ બધી મુશ્કિલો જરૂર દૂર કરશે"

મજકૂર ઉપરથી માલુમ પડે છે કે દરૂદે "તુનજીના" જેમ મજકુર દરૂદ શરીફ પણ દરેક હાજત અને મુશ્કિલો માટે અકસીર સીફત છે

હિકાયત ૨૦ મી—દમીરી હયાતુલ હયવાનમા તબરાનીથી નકલ કરે છે કે —હઝરત ઝૈદ (રદી૦) ફરમાવે છે કે ગઝવહમાથી પાછા ફરતી વખતે અમને એક બદવી મળ્યો જે ઊંટની નકીલ (લગામ) પકડી હુઝૂર (સલ૦)ની ખિદમતમા આવ્યો અને સલામ કરી બેસી ગયો, અને ઘણીવાર સુધી વાતો કરતો રહ્યો એટલામા એક માણસ દોડતો આવ્યો અને કહ્યુ "યા રસૂલિલ્લાહ (સલ૦) આ ઊંટ મારો છે" આપે (સલ૦) બદવીને પૂછ્યુ તો તે ચુપચાપ બેસી રહ્યો

બીજી રિવાયતમા છે કે-સહાબાઓએ (રદી૦) પણ તે દોડીને આવનાર માણસ સાથે મલતાપણુ બતાવ્યુ જે પરથી હુઝૂરે (સલ૦) તે બદવીના હાથ કાપી નાખવા હુકમ કર્યો જ્યારે તેના હાથ કાપવા લઇ ગયા ત્યારે ઊંટે કહ્યુ કે 'એણે મને ચોરી કર્યો નથી" જેથી હુઝૂરે (સલ૦) ફરમાવ્યુ કે 'કોઇ માણસ પેલા બદવીને પાછો લાવી શકે છે?' તે પરથી બદરી સહાબી (રદી૦) (જેઓ બદરની લડાઇમા સાથે હતા) દોડ્યા અને પેલા બદવીને પાછો લઇ આવ્યા આપે (સલ૦) ફરમાવ્યુ કે "એ એઅરાબી તે શુ પઢ્યું હતુ? કે જોકે હુ કે બધી જમીન ઉપર ફરિશ્તાઓની હાજરીથી તલ મૂકવા જેટલી પણ જગ્યા બાકી રહી નથી' તેણે જવાબ દીધો 'હુઝૂર (સલ૦) મે આપ ઉપર દરૂદ શરીફ મોકલેલુ જે આ મુજબ છે—

"અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા મુહમ્મદીન હત્તા લાયબકા મિન સલાતેકા શયઉન વ બારેક અલા મુહમ્મદીન હત્તા લાયબકા મિમ્બરાતેકા શયઉન વ સલ્લે અલા મુહમ્મદીન હત્તા લાયબકા મિન સલામેકા શયઉન વર્હમ અલા મુહમ્મદીન હત્તા લાયબકા મીર્હમતેકા શયઉન"

હિકાયત ૧૯ મા લખેલ દરૂદ શરીફ જેમ આ દરૂદ શરીફ પણ દરેક મુશ્કિલ આસાન થવા અને દરેક હાજત પૂર્ણ થવા અકસીર સીફત છે બુઝુર્ગ સાહેબો ફરમાવી ગયા છે કે—જે કોઇ આ દરૂદ શરીફને પઢે છે ત્યારે સીત્તેર ફરિશ્તા એક હજાર દિવસ સુધી તેના દફતરે આમાલમા નેકીઓ લખતા રહે છે

હિકાયત ૨૧ મી-રૌઝુન ફાએકના કર્તા લખે છે કે-એક ફાસિક (બુરા કામ કરનાર) છોકરીને તેના ખરાબ કામો છોડી દેવા તેની મા તેને હમેશા નસીહત કરતી પણ છોકરી તેને ઉડાવ જવાબ આપ્યા કરતી છેવટે છોકરી મરી ગઈ, તો તેની માને માતાની માયા મુજબ બહુજ રંજ અને અફસોસ થયો અને હમેશા વિચાર કર્યા કરતી કે છોકરી સાથે તેના પાપ બદલ શુ બદલો મળ્યો હશે?

છોકરીની મા હમેશા દુઆ માગતી કે— "યા અલ્લાહ! મારી છોકરીને અઝાબથી બચાવજે એક દિવસ પોતાની ધારણાથી વિરૂદ્ધ છોકરીને બહુજ સુખ અમનમા જોઇ, તેથી તેણે છોકરીને બહુ અજાયબીથી પૂછ્યુ કે 'મેરી જે હુ જોઉ છુ તે ખરૂ છે કે માત્ર મારા દિલને ધીરજ દેવા માટે છે?' છોકરીએ જવાબ દીધો કે—'ઓ મા! મારા પાપો બદલ લાંબી મુદત અઝાબમા હુ રહી હતી પણ એક દિવસ એક ગુન્હેગાર માણુસ કબ્રસ્તાનમા આવ્યો, અને કબરોની ભાગી તુટી હાલત જોઈ અને મુરદાઓની ખરાબ હાલતનો વિચાર કરી, તેને પાતાની મૌત (મરણ) યાદ આવી ગઈ જેથી તુરતજ તેણે પોતના બધા પાપો માટે ખરા દિલથી તૌબા કીધી, જ્યારે પોતે કરેલી તૌબા કબૂલ થઇ એમ તેના દિલે શહાદત આપી ત્યારે તેણે નબીએ આખેરૂઝઝમાન (સ૦) ઉપર એકસો વખત દરૂદ શરીફ મોકલ્યુ અને થોડુ કુર્આન શરીફ પઢી તેનો સવાબ બધા મુર્દાઓને બખ્સ્યો જેને લીધે બધા ગુનહગારોને માફી આપવામા આવી.'

હિકાયત ૨૨ મી-ઇસા બિન ઇબાદે અબુન ફેઝલ કદીને ખાબમા જોઇ પૂછ્યુ કે 'તમો સાથે કેવી વર્તણુક કરવામા આવી?' તેમણે જવાબ દીધો કે "મારા હાથની બે આંગળીઓએ મને જન્નત અપાવી છે' ઇસાએ અજાયબ થઇ પૂછ્યુ —"આ ભેદ કઇ સમજમા આવતો નથી" તેમણે જવાબ દીધો કે "જ્યારે પણ હુઝૂર (સ૦)નુ મુબારક નામ લખતો ત્યારે તેઓ (સલ૦)ના નામ સાથે દરૂદ શરીફ લખતો હતો.

હિકાયત ૨૩ મી-મઆરેજના કર્તા ઇમામ મુન અઇમ્મા કાશેફુલ ગમ્માની હકીકત લખે છે કે—એક દિવસ તેમને કોઇએ ખાબમા જોઇ પૂછ્યુ કે 'ખુદાપાકે તમો સાથે કેવી વર્તણુક કીધી?' તેમણે જવાબ આપ્યો કે "દરેક નમાઝ પછી જે દરૂદ શરીફ હુ પઢતો હતો તેને બદલ મને બખ્શી દીધો છે" દરૂદ શરીફ નીચે મુજબ છે—

"અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા મુહમ્મદીન બેઅદદે મન સલ્લ અલૈહે વ સલ્લે અલા મુહમ્મદીન બેઅદદે મલ્લમ યોસલ્લુ અલૈહે વ સલ્લે અલા મુહમ્મદીન કમા તોહીબ્બો વ તર્દા અન્નોસલ્લી અલૈહે વ સલ્લે અલા મુહમ્મદીન કમા અમરતના બિસ્સલવાતે વ સલ્લે અલા મુહમ્મદીન કમા યમ્બગીસ્સલાતો અલૈહે"

હિકાયત ૨૪મી ઇમામ ગઝ્ઝાલી (રે૦ અ૦) અહયાઉલ ઉલૂમમા હઝરત ઇમામ શાફેઇ (ર૦ અ૦)ની હિકાયત લખે છે કે—મે એક દિવસ હુઝૂર (સલ૦)ને ખાબમા જોઇ પૂછ્યુ કે હુઝૂર (સ૦) ઇમામ શાફેઇ (ર૦ અ૦)એ પોતાની કિતાબની શરૂઆતમા આ દરૂદ શરીફ લખ્યુ છે **"અલ્લાહુમ્મા સલ્લે અલા મુહમ્મદીન કુલ્લમા ઝકર હુઝ્ઝાકેરૂના વ કુલ્લમા ગફલા અન ઝિક્રેહિલ ગાફેલૂન"**

આપ (સ૦) તરફથી શાફેઇ (ર૦ અ૦) ને એના બદલામા શુ આપવામા આવ્યુ? હુઝૂર (સ૦) ફરમાવ્યુ કે એના બ નામા કયામતને દહાડે બીજાઓ માફક હિસાબના મેદાનમા

હાજર થવાની તકલીફ શાહેઇને આપવામાં આવશે નહીં"

મજ્કૂર દરૂદ શરીફ માટે હઝરત ઇબ્ને ફાખાની (રે અ)એ રિવાયત કરી છે કે—જે કોઇ દરરોજ રાત્રે સુતી વખત એને ભીતેર વખત પઢતો રહેશે તો ઈ અ હુઝુર (સ૦) ના દીદાર થશે બિસ્તર સુવાની જગ્યા, કપડા અને બદન પાક હોવા જોઇએ અને પઢવા પહેલા વઝૂ કરી પછી પઢવુ શરૂ કરવુ જોઇએ, અને જેવી રીતે કોઇ અમીર ઉમરાવને મળવા શોક-ઉમગ પેદા થાય છે તેવાજ શોક-ઉમગ સાથે પઢવુ જોઇએ

હિકાયત ૨૫મી ઇમામ ગઝાલી (ર અ) ફરમાવે છે કે—એક માણસ આપ (સ૦) ઉપર માત્ર **"સલ્લલ્લાહો અલૈહે"** એટલુજ દરૂદ મોકલતો એક દિવસ તણે હુઝુર (સ૦) ને ખાબમા જોયા આપે (સ૦) ફરમાવ્યુ કે "તુ હદીસ લખે છે ત્યારે અધુરૂ દરૂદ શા માટે લખે છે?" પેલો માણસ ગભરાઇને જાગી ઉઠયો અને તે પછી હમેશા "સલ્લલ્લાહો અલેહે વસલ્લમ" લખવા તેમજ પઢવા નક્કી કીધુ

પરચુરણ હદીસો, હિકાયતો વગેરેનુ વર્ણન—

(૧) "સવાતે નાસેરી"મા છે કે—એક દિવસ હુઝુર (સ૦) અને અસહાબ (રદી૦) બેઠેલા હતા એવામા એક જવાન માણસ આવ્યો તો હુઝુરે (સ૦) તેને હઝરત સિદ્દીક (રદી૦)થી ઉપર બેસવા કહ્યુ હઝરત સિદ્દીક અચબો પામ્યા અને બધાઓ સમજ્યા કે શાયદ હઝરત ખિઝર (અ૦) હશે કારણ કે તેમના સિવાય બીજો કોઇ હઝરત સિદ્દીક (રદી૦)થી મરતબામા એવો નથી જે તેમનાથી ઉપર બેસે ત્યારે હુઝુરે (સ૦) હઝરત સિદ્દીક (રદી૦) તરફ મોહુ કરી ફરમાવ્યુ કે 'આ માણસ મારી ઉપર એટલુ બધુ દરૂદ મોકલે છે કે બીજો કોઇ પણ માણસ તેટલુ દરૂદ મોકલતો નથી" ત્યારે સિદ્દીક (રદી૦)એ સવાલ કર્યો 'યા રસુલિલ્લાહ! આ જવાન કઇ ખાય પીએ છે કે નહીં અને દરૂદ શરીફ સિવાય બીજા કઇ કામકાજમા રોકાય છે કે નહી?" ત્યારે હુઝુરે (સ૦) ફરમાવ્યુ કે—' એ ખાય પીએ પણ છે અને દુન્યાના કામોમા મશગુલ પણ થાય છે"

થોડાક દિવસ — દિલ્હીમાં

અનુવાદક — રઝા કાઝી.

જયારે સ્ટેશન પર ઉતર્યો તો જાતજાતના અવાજો મ્હારા કર્ણોમાં ગુંજવા લાગ્યા

'કોરોનેશન હોટલ'''

"પંજાબ હોટલ!"

"રિગલ હોટલમાં પ્રતિષ્ઠિત માણસો માટે ખાસ સગવડ છે"

'સાહેબ! સ્ટ્રેન્ડ રોડ ચાલો સગવડવાળા રૂમો, ફ્લશ સિસ્ટમ, એક્સલન્ટ એરેન્જમેન્ટ''

અચાનક કોઈએ કહ્યું મ્હારૂં માનો તો સારેમ આરામ હોટલ ચાલો' અને મ્હારી આગળ ઝુકીને કહેવા લાગ્યો 'શું કહું, સચોજ! સુંદર જગ્યા છે'

મ્હને એની વાત ગમી મ્હારી આંખ તેના પ્રતિ વળી આછી દાઢી હોઠ પર પાનના ડાઘ એક આંખે કાણો આદમી હતો તો મઝાનો મ્હેં વિચાર્યું કે એની વાતમાં કેટલો વિશ્વાસ છે અને કેટલી બધી રહસ્યમય લાગે છે કે ભાગતા સમયના મુસાફરખાના એનો ભપકો આરામ હોટલ'માં મળી શકે છે

મ્હને કુવામાં પડતા રાખતો હોય એમ એક જણ બોલ્યો 'સાહેબ! ત્યાં ન જતા આરામ હોટલ તે કંઈ હોટલ છે? અરે! એ તો બે-આરામ હોટલ છે''

બીજો બરાડી ઉઠયો "બે-આરામ હોટલ! નહિ હરામ હોટલ! હરામ હોટલ! કોઈ સજ્જનને તો તેની પાસ ફરકવું પણ ભાર રૂપ લાગે એવી છે એ આરામ હોટલ

જવાબમાં પેલા આછી દાઢીવાળાનું મોં મલકાયું એનું સ્મિત એની કાણી આંખ સુધી ફેલાતું દેખાયું એ હાસ્ય ન હતું પણ મોં તોડ જવાબ હતો એની રહસ્યપણું મૌનના રિગલ હોટલના એજન્ટની જીભાજોડીથી વધારે અસરકારક નીવડી અને હું કુવામાં કુદી પડયો

'આરામ હોટલ' કુવો તો હતો જ પણ ઉંધો કુવો સાંભળવામાં આવે છે કે પહેલા એ કુવો સીધો હતો પણ ૧૮૫૭ના કાળમાં જયારે ઘણી સીધી વસ્તુ ઉંધી કરી દેવાઈ ત્યારે એ પણ આરામ હોટલ બની ગઈ હતી એ સ્ટેશન પાસેની સાંકડી ગલીમાં આવેલી હતી સાંકડી સીડીઓ પાંચ માળ ચઢતા છતા સીડીઓ પૂરી જ ન થાય દરેક માળની ચારે બાજુ રૂમો દરવાજાઓ પર ભૂરા રંગના પડદા દેખાતા હતા અને ચારે બાજુ શાંતિ છવાયેલી હતી પાંચમી માળ પર જઈને આછી દાઢીવાળાએ એક ઓરડાનો દરવાજો ઉઘાડી વિજળીની બત્તી સળગાવી મ્હેં જોયું તો તે એક વિશાળ ઓરડો હતો કે જેના બે દરવાજા બહાર ગલી તરફના પણ હતા અને અંદર વરંડા તરફ પણ ઓરડામાં બે જુના પલંગ બે ટાંગાનો એક મેજ કમરમાંથી વાંકી વળેલી બે ખુરશીઓ જાણે મને તાકી રહી હતી એક આરીસો દીવાલ પર લટકાવેલો હતો તે પણ ખુણા પરથી તૂટેલો મ્હને એવો ભાસ થયો કે આરીસો પણ એક આંખે કાણો છે અને મ્હારા તરફ હસીને કહી રહ્યો છે કે 'આ આરામ હોટલ છે' સાચેજ! ઘણી સુંદર જગ્યા છે મ્હેં ફરીને જોયું તો પેલો કાણો ગૅબ, શાંતિ, ભયાનક સન્નાટો! કાણો ક્યાં ગયો? મ્હારા શરીરમાં કંપારી છુટી અને હું બરાડી ઉઠયો —'કોઈ છે?' પણ મ્હારો અવાજ પળવાર સુધી પાંચ માળની બિલ્ડીંગમાં ગુંજતો રહ્યો

'કહો શું આજ્ઞા છે ?

હું ચોંકી ગયો કે એકાએક ક્યાંથી આ સ્ત્રી ટપકી પડી ? જાડા હોઠ, આંખોના મોટા પોપચા, ઠીંગણી પ્રૌઢ વયની પણ વસ્ત્રાલંકારની શોખીન તેને ભયભીત નજરે જોઇ હું બે ડગલાં પાછળ હટી ગયો અને પૂછ્યું 'તમે કોણ છો ?'

'હું આ હોટલની મેનેજર છું ' તેણે પાન ચાવતાં ચાવતાં જવાબ આપ્યો

'હું હું ' હું ગભરાઇને બોલ્યો ''શું અહિંયા કોઈ પુરૂષ નથી અને પેલા પેલા સાહેબ ક્યાં છે ? મ્હને અહિંયા લાવ્યા હતા તે !'

તેણે મ્હને સાંત્વન આપતાં કહ્યું 'ગભરાઓ નહિ હું હમણાં નોકરને મોકલું છું તે સાહેબ તો સ્ટેશને ઘરાકો લેવા ગયા છે હા ! આ ઓરડાનું ભાડું રોજનો દોઢ રૂપિયો અને પંખાના ચાર આના જુદા. હમણાં હું નોકર સાથે રસીદ અને એક ફોર્મ મોકલું છું જેમાં તમારૂં નામઠામ લખી આપજો' અને સાડીનો પાલવ સંભાળતી લટક મટક કરતી ચાલી ગઇ

જ્યારે હું ટાઇ કાઢવા માટે અરીસા આગળ ગયો ત્યારે તે પોતાની મોટી આંખ બંધ કરીને કહેવા લાગ્યો ''આ સ્ત્રીથી બચીને રહેજે વધુ લોહી તરસી લાગે છે '

સીડી પર પગલાં સંભળાયાં કોઇ ઉપર આવી રહ્યું હતું નોકર હશે ! અને નોકરજ હતો નોકરો જલદીથી ઓળખાઇ જાય છે તેઓના હાથો પર હર વખત વાસણ માંજવાની રાખ લાગેલી હોય છે જો કે કપડાં ચોખ્ખાં હોવા છતાં તરકારીની વાસ તો તેમાંથી આવતીજ હોય માથાના વાળ મોટા અને વિખરાયલા હોય છે

નોકરો હંમેશાં પરગામના હોય છે એટલે કે તેઓ દિલ્હીમાં હોય તો તેમની જન્મભૂમિ સહારનપુર લાહોર લખનૌ વગેરે હશે પણ દિલ્હીવાળા તો નોકર દિલ્હીમાં રહેશેજ નહિ જો તમે લાહોરમાં રહેતા હોવ તો નોકર દિલ્હી લખનૌ કે કાશ્મીરનો હશે પણ લાહોરનો તો રહેજ નહિ

આ સત્ય છે કે વર્ષોની ગુલામીમાં હિંદુસ્તાને બધું ગુમાવી નાખ્યું પણ નાક કપાવ્યું નથી તે તો જેમનું તેમ સલામત છે એટલુંજ નહિ પણ દિવસે દિવસે મોટું થતું જાય છે

મને જે નોકર મળ્યો તે અલમોડાનો હતો મોટું માથું, હસતો ચહેરો પણ આગળના ત્રણ દાંત નહારદ એટલે હું તેના હાસ્ય કે રૂદનમાં પરખ કરી શકતો ન હતો એમ તો ગરીબોના હાસ્ય અને રૂદનની રેખાઓ મળતીજ હોય છે તેણે આવતાંજ મ્હને સલામ કરી જેથી મ્હારી ગરદન અનાયાસે અકડી ગઇ

કેમકે હું નીચલા વર્ગથી સંબંધ રાખું છું એટલે શેઠ કરવાની મ્હારી ઇચ્છા પૂર્ણ થાય છે જ્યારે કોઇ નોકર કે કારકુન મ્હને ઝૂકીઝૂકીને સલામો ભરે છે ત્યારે તો મ્હને મ્હારા મોટા હોવાનો પૂરેપૂરો વિશ્વાસ થાય છે એટલે મ્હેં નોકરને કહ્યું

'પથારી પલંગ પર પાથરી દે'

આ કોટ પેલી ખૂંટી પર લટકાવી દે, મ્હને પેલો ટુવાલ આપ જોડાને પૉલીશ કર, આરીસો ઉભો કરી નાખ અને પાણી મગાવી સ્નાનની તૈયારી કર'

હજામતથી પરવારી જ્યારે હું સાબુનો ડબ્બો અને તેલની શીશી લઇ ગુસલખાના તરફ જવા ઉઠ્યો તો એકાએક મ્હારા હાથમાંથી તેલની શીશી જમીન પર પડી અને તૂટી ગઇ તેલ વહેવા લાગ્યું તો નોકરે જલદીથી શીશી ઉઠાવી તો તેની આંગળીમાં કાચ વાગ્યો અને લોહી નીકળવા લાગ્યું

હુ મનોમન બડબડયો અસભ્ય, જગલી! તેનમા લોઢી મેળવીને મ્હારુ સુગધીદાર હેર ઓઇલનું સત્યાનાશ વાળી નાખ્યુ! ગદો, જગલી બદમાશ! અને ફરી એને ધમકાવતા બોલ્યો કે "તારી પાસે ખાલી શીશી પણ બળી છે કે નહિ?"

નોકર પોતાની તેલની શીશી ખાલી કરી લાવ્યો અને જમીન પર પડેલ તેલ ભરીને શીશી મ્હને આપી હવે તેની આગળી ઉપર ફાટેલ ગદા રૂમાલની પટી બાધેલી હતી

બપોરે હુ કામળો લપ્પી સુવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો કે કોઇએ દરવાજો ખડખડાવ્યો અને પાતળી કાયાની હાથમા લીલા રગની ચૂડીઓ પહેરેલ અને શ્વેત સાડીવાળી એક સ્ત્રી અદર આવી હસીને કહેવા લાગી

"તમારી પાસે મેચીસ છે?"

તેની આખોમા કાજળી લગાવેલુ હતુ પણ તે એવી દેખાતી હતી કે તેને રાત્રે સુવાનુ ચેન મળતુ નથી, હોઠો પર લીપસ્ટીકની હળવી રેખા હતી તો પણ તે હોઠ વાસી અને ફીક્કા હતા જાણે કોઇએ બધો રસ ચૂસી લીધો હોય!

તે વધુ નજીક આવી અને ધીમેથી બોલી "હુ અદર આવુ?"

"હુ સિગારેટ પીતો નથી" એટલુ બોલી મે દ્વાર બીડી દીધા

જ્યારે હુ જાગ્યો તો સાજ પડી ચૂકી હતી હોટલ પણ ઝગમગી ઉઠી હતી ચારે બાજુ ધમાલ હતી ઓરડાના દ્વારો પર લટકેલ પરદા હાલી રહ્યા હતા એક બાજુ શરાબી ગાઇ રહ્યા હતા, બીજી બાજુ હાર્મોનિયમ વાગી રહ્યુ હતુ એક ઓરડામાથી એક એગ્લોઇન્ડિયન છોકરી વડે મો પરનો પરસેવો લૂછતો નીકળ્યો કે પરદા પાછળથી કોઈ સ્ત્રીનો અવાજ આવ્યો કે "હવે કયારે આવશો?" એગ્લોઇન્ડિયને જવાબ આપ્યો નહિ

નોકર ચા લઇને આવ્યો એટલે હુ ચા પીવા બેઠો કે નીચેથી કોઇની બૂમો સભળાઇ કોઇ પુરુષ સ્ત્રીથી પનાહ માગી રહ્યો હતો અને સ્ત્રી તેને મારી રહી હતી"

મ્હે ભયભીત સ્વરે નોકરને પૂછ્યુ "નીચે શુ થઈ રહ્યુ છે?" તે બોલ્યો "સાહેબ! તેજ લીલી ચૂડીઓ વાળી સ્ત્રી છે કે જે બપોરના તમારી પાસે મેચીસ લેવા આવી હતી" હુ બોલી ઉઠયો "પણ હુ તો સિગારેટ પીતો નથી અને હવે આ શુ થઇ રહ્યુ છે?" તેણે જવાબ આપ્યો, 'સાહેબ! વાત એમ છે કે તે સ્ત્રી શરાબના નશામા ચૂર થઇ પોતાના પતિને મારી રહી છે જે તેનો પતિ દલાલ અને હોટલનો એજન્ટ પણ થાય છે"

"સારૂ! તો પેલો કાણિયો આછી દાઢી વાળો સાચેજ! આતમ હોટલ સુદર જગ્યા છે" અને નોકરને કહ્યુ કે 'હુ ચા પીઉ છુ એટલે તુ મ્હારા બિસ્તર બાધ"

નોકરે વ્યાકુળ થતા કહ્યુ "તો સાહેબ! તમે જાવ છો? તમને અહિયા શુ દુખ છે?"

હુ જ્યારે બીલ ચૂકવવા લાગ્યો તો હોટલના મેનેજરે પૂછ્યુ "આપ શા માટે જઇ રહ્યા છો? શુ તમને આ જગ્યા પસદ નથી?"

હુ બોલ્યો "જી હા! હુ જઇ રહ્યો છુ મ્હને નિદ્રાની જરૂર છે હુ થાકી ગયો છુ મ્હને તમારી હોટલમા કોઇ સુવા દેતુ નથી"

તે હસી પડી "તમે પણ અજબ માણસ છો! અરે સાહેબ! હોટલમા કોઇ સુવા માટે આવે છે?"

૯ એક મિત્રને ત્યા કરોલ બાગ ચા પો ગયો. તેનુ ઘર કરોલ બાગના નાકે હતુ એની

પાસે ચૂરેલ મેદાન અને આજુબાજુ ચમારોની ઝુંપડીઓ હતી એટલે તે જગ્યાને ચમારવાડી કહેતા હતા ચમારવાડી તો દિલ્હીમા બીજી પણ છે પરતુ અહિયા ચમારો વસતા નથી પણ કારકુનો અને ઑફીસના બાબુઓ રહે છે શરીરો માત્ર જુદા છે બાકી આત્મા તો એકજ છે

એ ઘર ત્રણ માળનુ હતુ પહેલે માળે મ્હારો મિત્ર રહેતો હતો બીજે માળે ભાડુત, અને ત્રીજો માળ ખાલી હતો ઘરમા પાણીના નળ નગ હતા એટલે આખો દિવસ ચમારણો પાણી ભરી જતી હતી નાની છોકરીઓ, યુવાન વહુઓ અને વૃદ્ધ માતાઓ

મ્હે ચમારોને જોયા કે જેઓને ગાવા વગાડવાનો ઘણો શોખ હોય છે જ્યારે નવરાશ મળે ત્યારે એ લોકો જોડા પણ બનાવે છે નહિતર જીવનનો ઘણો ખરો ભાગ શેઠોને ત્યા કામ કરવામા, ગાવામા લડવા ઝઘડવામા અને છાકરીઓ ખરીદવા અને વેચવામા વિતાવે જે એ લોકોમા હિંદુ અને મુસલમાન પણ છે અને જો પૈસા મળે તો ખ્રિસ્તી પણ થઇ જાય છે

પરતુ એ લોકો એજ જગ્યામા રહે છે જો જગ્યા ન મળે તો એકજ ઝુંપડામા પચાસ સાઠ માણસો પણ રહી જાય છે કારાગૃહ જેવી આ વસ્તીઓ મ્હે શહેરમા પણ જોઇ છે અને હવે તો કલકત્તાથી અનેક હોલ ઉઠાવી નાખવામા આવ્યો છે પરતુ એનાથી હિંદુસ્તાનના ચમારોને કશો લાભ થયો નથી

મ્હને કરોલ બાગમા એક ચમારણ ગમી ગઇ તેનુ નામ વિજિયા હતુ સાચેજ ! વિજિયા મનને આકર્ષે એવુ નામ છે વિજિયાનુ સૌંદર્ય ઘાટીનુ શરીર અને પ્રભાવપૂર્ણ મુખડુ મ્હને ગમી ગયુ બપોરે અમે જમવા બેઠા ત્યારે મ્હારા મિત્રએ એક વાત કહી મ્હારો પ્રેમ હરી લીધો તેમણે કહ્યુ કે "વિજિયા એક દુકાનદાર ચમારની પત્નિ અને એક પજાબી કે જેને અદાલતમાથી સાઠાચાલીસો રૂપિયા પગાર મળે છે તેની રખાત છે" તો મ્હે સતોષનો શ્વાસ લીધો અને વિચાર્યું કે ચાલો એક પ્રેમથી છુટકારો થયો

એક નવયુવાનના જીવનમા જો એનુ દિલ અને દિમાગ ઠેકાણે હોય તો આવા કામ ચલાવ પ્રેમના ઘણાએ પ્રસગો સાપડે છે અને બીજી ક્ષણમા કાચની પેઠે તૂટી પણ જાય છે, પણ જો કોઇ યુવાનનુ દિમાગ ઠેકાણે ન હોય અને ઊર્મિઓ એના કાબૂમા ન હોય તો તે શુ નથી કરતો ? ઉદાહરણ રૂપે તે એક સ્ત્રીથી મન ભરીને ખરે ! પેટ ભરીને પ્રેમ કરે છે, પછી તેના સાથે લગ્ન કરે છે બચ્ચા પેદા કરે છે, નોકરી કરે છે, અને એજ ધૂનમા મરી જાય છે કે 'હાય ઝિંદગી હાય ઝિંદગી "

[અપૂર્ણ]

શૈતાનના પૂજકો

……યઝીદી……

'સાલેહ બકીલી'

ઇરાકે અરબના એક ફિર્કાનું નામ 'યઝીદિયહ' છે. આ લોકો અરબો અને કુર્દોની મિશ્ર નસલથી છે. એમની સંખ્યા લગભગ સાઠેક હજારની છે. એમનામાંથી ઘણાનું રહેઠાણ 'જબલ સન્જર'માં છે. આ પર્વત દજલા સરિતાની પૂર્વે મુસલની સામે આવેલ છે. એમની કેટલીક સંખ્યા હલબ, દિયર બકર, તિફલિસ અને તેહરાનમાં પણ મોજૂદ છે. એમની ભાષા કુર્દી ભષાની એક શાખા છે. આ લોકો ઘણા મહેનતુ, હિમ્મતી, પાકબાઝ અને મહેમાન નવાઝ છે, પણ સાથેજ તદન જાહિલ પણ છે. એનું કારણ એ છે કે તઅલીમની એમના મઝહબમાં તદન મનાઇ છે. એમની સંખ્યા ઘટી રહી છે.

એમનો મઝહબ ખરી રીતે પ્રાચીન પ્રકારની વિચિત્ર ખીચડીનું રૂપ છે. જેમાં મસીહિયત, યહૂદિયત અને ઇસ્લામ ત્રણેના તત્વો શામિલ છે. એમની માન્યતા એવી છે કે સૌથી મહાન શક્તિઓ બે છે: મલિક તાઉસ અને મલિક ઇસા. જેમાં પહેલો અહરમન (શેતાન) અને બીજો યઝદાન (ખુદા)ના અર્થમાં છે. એમાંથી દરેક શક્તિની સત્તાની મુદ્દત દસ હજાર વર્ષ સુધી રહે છે. પરંતુ આજકાલ શેતાની સત્તાનો દોર છે, જેથી તેનીજ ઇબાદત કરવી વાજિબ છે.

શેતાની સત્તાની મુદ્દતના ચાર હજાર વર્ષ ગુઝરી ચૂક્યા છે અને છ હજાર વર્ષ બાકી રહ્યા છે. એ મુદ્દત વિત્યા પછી ઇસા પ્રગટ થશે. જેઓ શેતાનને જહન્નમમાં મોકલશે. તે સ્થળે પહોંચીને એટલું બધું રૂદન કરશે કે તેના અશ્રુઓથી જહન્નમની આગ ઠંડી થઇ જશે. એ સમયે એના ગુનાહ માફ થશે. એ વખતે ફરીથી એને 'મુઅલ્લિમુલ મલાએકત' (ફરિશ્તાઓના ઉસ્તાદ)ના મરતબા ઉપર કાયમ કરવામાં આવશે.

આજકાલ મસીહનો દરજ્જો ઉચ્ચતર નથી, એનું કારણ એ છે કે હાલમાં એમનો સત્તાનો સમય નથી. તેઓ અત્યંત માયાળુ, દયાળુ, કૃપાળુ અને ભૂલો માફ કરનારા છે. જેથી તેમનાથી ડરવાની અને બંદગીની કાંઇ ઝરૂરત નથી.

ઇબાદતો અને ઝિયારતોના પ્રસંગે આ લોકો એક ઘેટાની મસીહના નામ ઉપર કુરબાની કરે છે અને સાત ઘેટાઓની શેતાનના નામે ભેટ ચઢાવે છે, કેમકે શેતાન ઘણોજ કઠોર અને ક્રોધી મઅબૂદ છે. આ લોકો મસીહના આવવા ઉપર શ્રદ્ધા રાખે છે, પણ સલીબ (ક્રોસ)ને માન આપે છે. ચંદ્ર અને સૂર્યને પવિત્ર માને છે. જે સ્થળે સૂર્યના કિરણો સીધા પડતા હોય છે, તેને રોજ ચુંબન કરે છે. એમની શ્રદ્ધા અલ્લાહ ઉપર પણ છે. પરંતુ એમની માન્યતા પ્રમાણે તેનો સંબંધ માત્ર આસમાન સાથે છે. દુન્યા અને દુન્યાની વસ્તુઓ સાથે એને કાંઇ લાગતું વળગતું નથી. જેથીજ એની ઇબાદત કરવી જરૂરી સમજતા નથી. હઝરત મુહમ્મદ સ.અ.મને પયગમ્બરે બરહક અને મક્કાને પવિત્ર સ્થળ માને છે. સર્પોની પૂજા તો કરતા એ લોકો નથી કરતા, પણ એમના પ્રાર્થનાલયોમાં મોટા મોટા શ્યામ સર્પોના ચિત્રો બનેલા હોય છે. આગમાં થૂંકવું એમની માન્યતામાં મહાન ગુનાહ છે. તે ઇમારતોની સામે જેમાં

શેતાનની મૂર્તિઓ રહે છે, કાયમ ચિરાગ રોશન રાખે છે

એમની માન્યતામા મનુષ્યની ઉત્પત્તિ આદમ અને હવ્વાથી થઇ છે પરંતુ આદમ અને હવ્વા એક એક નહિ બલ્કે એકોતેર એકોતેરની સંખ્યામા પેદા થઇ ચુક્યા છે એમાથી દરેક આદમ અને હવ્વાની વય દસ દસ હજાર વર્ષની થઇ છે રિવાયત ચાલે છે કે આરંભમા આદમ અને હવ્વા વચ્ચે આ વિષયમા ઝગડો થયો કે એમનામાથી ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ કોનામા છે આ ઝગડાને ચૂકવવાને માટે એમણે એક એક વાસણમા થુંક્યુ એને સિલબંધ કરીને નવ નવ મહીના રાખ્યુ એ પછી ખોલી જોયુ તો હવ્વાના વાસણમાથી સર્પ અને બીજા કીડાઓ નીકળ્યા, અને આદમના વાસણમાથી બે ખૂબસુરત ઓનાં એક પુત્ર અને એક પુત્રી નીકળ્યા યઝીદીઓ એમનાજ નસ્લમાથી છે હવ્વાને આ તજરૂબાના પરિણામ ઉપર એટલો બધો ગુસ્સો આવ્યો કે એ બચ્ચાઓને દૂધ પાવાથી ઇન્કાર કરી દીધો પરંતુ ખુદાએ આદમને પિસ્તાન પૈદા કર્યા જેનાથી એ વર્ષ સુધી તેમણે એ બચ્ચાઓને દૂધ પાયુ

તૂફાને નૂહ વિષે પણ એમની રિવાયત દિલચસ્પ છે કિસ્તી આવીને સંજર પર્વત ઉપર થોભી, જે એમના પહાડોનુ સૌથી ઉંચુ શિખર છે પરંતુ જેવીજ કિસ્તી આવીને થોભવા લાગી, એકાએક પહાડ એવી તેઝીપૂર્વક ઉઠવા લાગ્યો કે કિસ્તીમા કાણુ પડી ગયુ અને અને તે ડુબવા લાગી એના ઉપર કિસ્તીને વણોજ ગુસ્સો આવ્યો અને નૂહ (અલૈ૦) ગભરાઇ ગયા એ સમયે એક સર્પ એમની પાસ આવ્યો અને તેણે કહ્યુ કે, જો આપ મારી એક શર્ત કબૂલ કરવાનુ વચન આપો તો આ કાણાને હુ મારા શરીર વડે બંધ કરી દઇને કિસ્તીને ડુબતી બચાવી શકુ છુ તે શર્ત આ છે કે આપ આયંદા છુટ આપો કે હું માર રહેઠાણ ઇન્સાનની બગલમા રાખુ અને ઇન્સાની ખૂન ચુસતો રહુ હજુ આ વાતચીત ચાલીજ રહી હતી કે એક દરીઆઇ પક્ષીએ ઝપટ મારીને પોતાની ચાંચમા ઉપાડી લીધો સર્પ એ સમયે તકલીફના દર્દથી બેચેન થઇને "અખ, અખ" પોકારી ઉઠ્યો જેનો અર્થ કુર્દી ભાષામા ઝમીન, ઝમીનનો છે નૂહ (અ૦) એની મતલબ એવી સમજ્યા કે સર્પને ઝમીન ઉપર ઘસડાતા ફરવાની તમન્ના છે અને આપે એની આ શર્તને મંજૂર કરી લીધી પરંતુ એ પછી જ્યારે કિસ્તી સલામત થઇ ગઇ ત્યારે નૂહે પોતાના વચનનો ભંગ કર્યો અને જેટલા સર્પો કિસ્તીમા હતા તે સૌને એકઠા કરીને અગ્નિમા નાખી દીધા પરંતુ એમની ખાકમાથી બીજા સર્પો ઉત્પન્ન થયા જે આજ સુધી દુન્યામા મૌજૂદ છે અને ઇન્સાનોની હલાકતમા પરોવાયલા રહે છે

ગયા મહા યુદ્ધ (૧૯૧૮)મા યઝીદીઓએ ઘણા ઇસાઇઓને રક્ષણ આપ્યું હતુ અને જે તુર્કો ઇસાઇઓની શોધમા આવ્યા હતા, તેમનો સામનો કરીને તેણને શિકસ્ત આપી હતી

પત્નિની પસંદગી

[એક પત્ર]

લેખક 'નિસાર'

[આજના યુવાનો પત્નિની પસંદગી વિષે લેખ જરૂર લખી શકે છે, પરંતુ પોતે જ્યારે પરણવા નીકળે છે ત્યારે માબાપની પસંદ કરેલી છોકરીનેજ પરણે છે]

વ્હાલા દોસ્ત,

પત્ર મળ્યો, જવાબ જલદી ન આપવાનું કારણ વારંવાર શું લખવું ? જીવનમાં કદીએ જેણે નિયમસર અને વ્યવસ્થિત કશું કર્યુંજ ન હોય તેવા માણસ પાસેથી ઢીલ થવાના કારણો જાણવાની જરૂર ખરી ? અલબત્ત આપની તે માગણી સંતોષવાને બને તેટલું સ્પષ્ટીકરણ કરું છું જે આ પત્રમાં લખી છે

"મીસ મદકૂઝાનો પતિ તરીકે અસ્વીકાર કરીને મેં ભારે ભૂલ કરી છે એટલુંજ નહિ મદકૂઝા જેવી આધુનિક યુવતિને—તરછોડી કાઢી અન્યાય પણ કર્યો છે" એજ છે ને આપના પત્રની ટુંક હકીકત ? એજ છે ને આપના કહેવાનો ભાવાર્થ ? ત્યારે સાંભળો એનો જવાબ સાંભળ્યા પછી આપને યોગ્ય લાગે તેવો ફેંસલો આપજો જો કસુરવાર ઠરૂં તો કહો તે સજા ભોગવવાને તૈયાર રહીશ અને નિર્દોષ ઠરૂં તો મને મ્હાત ફેંસલો જાહેર મને આનંદ થશે

"તરછોડી કાઢી" એ શબ્દો તમારા ઉપજાવેલા છે એટલે એનો જવાબ હોયજ નહિ મેં સ્વિકારજ ન કર્યો હોય ત્યાં તરછોડવાનું રહ્યું છેજ ક્યાં ? અને અન્યાય ? યોગ્ય ન લાગતી વસ્તુને કબુલ ન કરવી એને અન્યાય કહો તો જગતમાં 'ન્યાય' જેવું તમને કંઈ દેખાશેજ નહિ મ્હને મદકૂઝા પ્રત્યે નફરત યા અણગમો નથી હું તેને પત્નિ તરીકે સ્વીકારી ન શક્યો તેનું મ્હને દુઃખ થાય છે પણ મારે મારા જીવન—સુખ પ્રત્યે જોવુંજ જોઈએ મદકૂઝાને જોતા જતા મ્હારૂં સુખ જતું રહેતું હોય તો મ્હારે શું કરવું ? નાપસંદ પડતી યુવતિ સાથે જોડાઈ જિંદગીભર બળ્યા કરવું ? સુખી ના થવું અને સુખી થવા પણ ન દેવું ? એમ કરીને બે જીવન નષ્ટ કરવા ? એ મ્હારી કમજોરી ન ગણાત ? મેં એ ભૂલ ન કરી એને તમે ભૂલ ગણો છો ?

મદકૂઝા શિક્ષિત છે ભણેલી પત્નિ મળે એ આપણા સમાજમાં સારામાં સારું લેખાય કે કન્યા કેળવણી ઓછી હોવાથી ભણેલી બહેનો ઓછી નસીબદારોનેજ મળે છે એ બધુંય ખરૂં પરંતુ ભણેલી પત્નિ મળે એમાંજ દિવા-દીન જીવનની ધન્યતા તેમના એમાંનો હું નથી પત્નિની પસંદગી દરેકની જુદી જુદી હોય એ સમજવું મદકૂઝા મને પત્નિ કરતા સહેલડીઆ દોસ્ત જેવી લાગી જે ધુન અને રંગો મ્હારામાં છે તેજ એનામાં છે અને એ તો સ્વીકારવા જેવી વાત છે કે બેનાથી બીજું મળે ત્યારે આનંદ પેદા થાય છે હું તો પત્નિમાં તે માગું છું જે મ્હારામાં નથી

નોકરીની ચક્કીમાં દસ કલાક પિસાઇને ઘેર જતાં મને એવી પત્નિ જોઇએ જે મ્હારૂ જીવન આનંદથી ભરી દે ભોળી અને રમુજી ભનકણ સ્વભાવથી મ્હાંરા ચીડાએલા દિમાગમાં આનંદના તત્વો ઉપજાવે, પોતાને ભૂલી જઇ મને પણ મ્હારૂ ભાન ભલાવી દે

એવી પત્નિ મ્હને શુ સુખ આપી શકે જે કટાળેલો ઘેર જતાંજ મ્હારી સાથે 'ટાગોર' અને 'ઈકબાલ' 'ગાલિબ' અને 'શેક્સપીઅર'ના લખાણોની ચર્ચા છેડે? 'કાનન' અને 'શાન્તા'ના કૃત્રિમ હાસ્ય જેવુ બનાવટી ફીકુ હસે? મ્હારા સામુ જોયા વગર "ઇલસ્ટ્રેટેડ વીકલી"ના ચિત્રો જોયા કરે? બૈરી, ઔરત બનવાને બદલે સભાની પરી અને એક ટ્રેસ બનવા ચાહે?

નૂતન શિક્ષણનો હું વિરોધી નથી પણ નૂતન શિક્ષણના ધાવણથી નીપજેલી ફેશન લલ્લો મને નથી ગમતી મને બનાવટ પસંદ નથી ટૂંકમાં મ્હારે જે જોઇએ છે તે મહજૂઆમાં નથી અને તે ન હોવાથી હુ તેને પત્નિ તરીકે સ્વિકારવા ના પાડુ તો એમાં કોઇ ભૂલ કે અન્યાય થતો મને તો દેખાતો નથી

'યાવર' મઝામાં હશેજ સમય મળે તો એકાદવાર એની સાથે અહીં આવી જનર એટલે વિચારોની આપ લે થતા મનનુ સમાધાન થઇ જશે

પત્રમાં તે કેટલું લખાય? શુ શુ લખાય? કેટલુંક એવુ પણ છેજ કે કાગળ પર ઉતારવા ચાહીએ છતા ન ઉતરે એવી ધુંચ રહ્યોનો ઉકેલ તો રૂબરૂમાંજ થઈ શકે *

* 'શહનાઝ' (હસ્ત લિખિત)માંથી

કારના

: કલ્મા :

હા, સત્ય આચરણથી, જાઓ છો તમે ભાગી!
તો હાથમા કલમ લઈ, શાના થયા છો બાગી ?
'એકાર' જે ઉચરો છો, તે આચરી બતાવો,
પછી જગાડો પગને પોતે તો જુઓ જાગી

નવરાગ પ્રેમ જાણો, શાના થયા છો ત્યાગી ?
નવ ત્યાગને પિછાણો, શાના થયા છો રાગી ?
અહીંના રહ્યા ન તહીંના, 'એકાર' આ જીવનમા,
કારણકે ચોટ દિલપર, કો'દી હજી ન લાગી !

શિક્ષણ જોઇએ !!!

એવુ જીવન ના મને ક્ષણ જોઇએ
જેના માટે રોજ રક્ષણ જોઇએ !

પ્રેમમા જે આખથી અશ્રુ વહે,
એક જગ હલના ન પાપણ જોઇએ !

માતૃભાષા શીખવી એ ધર્મ છે,
ધર્મની ભાષાનુ રક્ષણ જોઇએ

'દીન' ને 'દુન્યા'મા ઝોના ખાઉ છુ,
જોઇએ 'આ' પણ ને 'તે' પણ જોઇએ !

પાપ જગમા કેટલા તુજથી થયા ?
તુ જો શિક્ષિત હોય તો ગણ જોઇએ ?

ડીગ્રીથી કઈ નથી વળતુ હવે,
હવે અનુભવનુય શિક્ષણ જોઇએ !

હિંદ દેશીના છે પગાના ઘણા,
લઈ જવા 'ગીના'ને 'ગવણ' જોઇએ !

કોઈપણ આપણને અર્પે કાંઈ પણ,
તેને પહેલા કઇંક અર્પણ જોઇએ !

તારા દિલમા જોઈ લે તુજને 'અમીન',
નિજને જોવા નિજનુ દર્પણ જોઇએ

રંગીલા મસ્ત કવિ —"અમીન આઝાદ"

મુસીબત

નં. ૬

પાર્ટીમાં......?

“ તાજ ’ (સર્ટિ)

મીર સાહબનો જ્યારે પાર્ટીનો વારો આવતો, ત્યારે તેઓ કઇને કઇ બહાના બનાવી છટકી જતા મિત્રો હાજરોનાર કહેતા, “ભાઇ જુઓ આ હરામખોરી સારી નથી મહિનામા એમાંક વાર પાર્ટી આપોને ? શુ ચીકણાઇ આવી ગઇ છે ? સમજજ ડો પૂરો પગાર મળે છે તે સિવાય આ નાહની મેહરબાની પરતુ મીરસાહબ કઇ ભાવ્યા પોચ્યા ન હતા ? જ્યારે તેમનો વારો આવતો ત્યારે એમનુ કોઇ ન કોઇ સગુવહાલુ આ કાર્યમા દખલ દેવા ગુજરી જતુ યા તો એકાએક કોઈ મિત્ર ગુજરી જતો નહિ તો છેવટે તો બેગમની તબીઅતના બહાનાએ તો હોયજ ! જ્યા એક તદુરસ્ત મનુષ્યને મારવા યા મારી દેવામા કઇ વાર ન લાગે ત્યા એક સ્ત્રીને બીમાર કે બીમાર કરી દેવામા શી અડચણ હતી ? પછી મિસીસની બીમારી ને પોતાની ચિંતાનુ વર્ણન એવી ભાષામા વર્ણવતા કે સામાવાળાને વિશ્વાસ આવીજ જાય, કે ખરેખર બીમાર હશે જો કે જે પ્રાત કાળે બીમાર પડતા, તેજ સાજના ખબર મળતી કે મિસીસ નેડીઝ કલબમા ગયા છે ને ટેનીસ રમે છે કેમકે ડૉકટરે નુસખામા એમજ લખ્યુ હતુ

મિત્રોને સગાવહાલાના મરણ બાબતમા સૌથી આશ્ચર્યની વાત તો એ હતી કે રોજના મરવાથી પણ કઇ અછત થઇ ન હતી ઘણી વાર તો એમ પણ અમારા જોવામા આવ્યુ કે જે સાહેબ વર્ષો પહેલા આ દુનિયાનો ત્યાગ કરી ગયા હતા, તેઓ ફરીથી જીવતા થઇ જતા ને કબ્રમાથી નીકળીને સીધાજ મી સાહબની મુલાકાત માટે ઘેર પધારતા ! જ્યારે મીર સાહબ પોતાના કોઇ મરી ગએલા મિત્ર કે સબધીથી વાતચીત કરતા પકડાઇ જતા તો તેમની નાની સદારનપુરી ચક્ષુઓમા હયા લાજ, શરમ કે નદામતને બદલે એક હાસ્યની શરારત રમતી !

પાર્ટીનો આ મો દૌર ચાલુ હતો અમે બધા મિત્રો કલબ્બેગના ડાઇનીંગ રૂમમા બેઠા હતા ખાવામા વાર હતી વાતોના ગપાટા હાંકી રહ્યા હતા કે સિકંદરખાને મીર સાહબ તરફ ઇશારો કરી કહ્યુ

‘ કેમ મીર સાહેબ ! હવે આપના કયા સગાવહાલાએ દુન્યા છોડવાનો વિચાર કર્યો છે ?”

આખો રૂમ બધાના હસવાથી ગૂંજી ઉઠયો

“વિચાર તો મીરસાહબના હાથમાજ છે ?” ડૉકટર વહીદ હસતા ઉત્તર વાળ્યો “જેને ચાહે તેને મારી નાખે”

ડેપ્યુટી સાહબ દાઢમા બોલ્યા ‘ ઠીક છે ભાઇ, મૃત્યુ કઇ સમુદ્રપારથી નથી આવતુ ! મનુષ્ય તો એક પાણીનુ ટીપુ છે ”

ફરી ઓરડો બધાના હાસ્યથી ગૂંજી ઉઠયો

“ નહિ ઇમાનથી કહુ છુ ” મીરસાહબે પોતાનુ પોઝીશન બચાવવા માટે શરૂ કર્યુ ‘હમેશા જોઇને કોઇ વાત આવી પડે છે ખુદા મળી છે મારી તો ઘણી ઇચ્છા છે કે આ મિત્રો આજમા આજ અજવાડીયામા એક વાર

મારે ત્યાં આવો, બેસો, ગગગમ મચાવો આ નદમાં મ્હાલો. પરંતુ શું કરૂં એબ્ગિતીજ કોઈને કોઈ આફત માથા પર આવી પડે છે ગયા અઠવાડીયાની તો વાત આપ જાણતાજ હશો કે તેમને ન્યુમોનીઆનો હુમલો થયો હતો પાર્ટીની દેખરેખ તો નોકરો પણ કરી શકત, પરંતુ એક તો બીમારીના લીધે ઘરમાં બધા હેરાન હતા બીજુ એ કે જ્યાં સુધી કોઈ ચીજ તેમની હાજરીમાં ન બને ત્યાં સુધી મને તો ગમે-જ નહિ અને એ પણ છે કે ''

મીરસાહેબ પોઝીશન સાફ કરીજ રહ્યા હતા કે જમવાનું આવી ગયું અમે બધા ખાવામાં તલ્લીન હતા, જેથી કોઇએ પણ મીરસાહેબને પુરી વાત કરવા કહ્યુ, ન તો મીરસાહેબે તે વાત પૂરી કરી રૂમમાં ખાવાનો અવાજ, રકાબી-ઓની ખડખડાટ અને ચમચાઓનો ઝણઝણાટ થતો હતો

[૨]

છેવટે મિત્રોએ મીરસાહેબને જાળમાં પકડી લીધા-બકરી ઇદ નજીક હતી બધાએ કહ્યુ કે "ઇદની સાંજના બધા મિત્રો મીરસાહેબને ત્યાં જમીશુ" મીરસાહેબે પણ એ વાત મંજૂર રાખી-તે પર મિત્રોએ 'મીરસાહેબ ઝિંદાબાદ!'ના નારાઓ લગાવ્યા ને અંગ્રેજી ટોપીઓ ઓરડામાં ઉછળવા લાગી

ઇદની નમાઝ માટે બધા મિત્રો એકઠા થઇ ગયા વર્ષમાં એક પણ દિવસ નમાઝ ન પઢનારાઓએ ઇદની નમાઝ પઢી ડૉક્ટરો, બેરિસ્ટરો પ્રોફેસરો ને ઓફિસરોનો થોડો કાફલો આગાઆ અબ્બાસના બંગલાએ પહોંચ્યો, ત્યા સવારનું ખાધુ ને વાતોના ગપાટા મારવા લાગ્યા. આ બધી વાતચીતમાં મીરસાહેબ સારી રીતે ભાગ લઇ રહ્યા હતા જાણે કે તે પોતાની સભ્યતા બતાવી રહ્યા હતા.

અમે ઘણુ વિચાર્યું કે તેઓ અમારા કરતા પહેલાં ઘેર જાય પરંતુ તેઓ તો વાતોમાં એટલા તલ્લીન હતા કે ત્યાંજ જામી રહ્યા. ને ઘડીના વખતે તેઓ જલસાને લઇ પોતાને બંગલે પહોંચ્યા. અમે ડ્રોઇંગ રૂમમાં બેઠા ને મીરસાહેબ અંદર ગયા પરંતુ એવી રીતે ગયા કે અંદરનાજ રહ્યા ઘણી મુદ્દત પછી દર્શન દીધા પરંતુ કંઇક ગભરાએલા બારણામાંથીજ મને કહેવા લાગ્યા

'સિદ્દીકીમીયાં' જરા મારી વાત તો સાંભળો '' હુ તરતજ તેમની પાસે ગયો

"ખૈરીયત તો છે મીરસાહેબ?"

"ખૈરીયત કયાં છે?"

"કેમ શુ થયુ?" મે આશ્ચર્યથી પૂછ્યું

"વાત શુ થવાની હતી?" મીરસાહેબ એક ઉંડો નિસાસો ભરી કહેવા લાગ્યા 'સવારે નમાઝ માટે તૈયાર થયો તો કહેવા લાગી 'મુન્ના ને સુગ્રાને પણ મોટરમાં બેસાડી લઇ જાઓ' મે ના પાડી તમેજ બતાવો ખાનએ ખુદામાં એ બચ્ચાઓને કયાં લઇ જાઉં? પછી કહેવા લાગી નમાઝ પછી સીધા ઘેર આવજો થોડા ઇદ કાર્ડ મંગાવવા છે ખુદા જાણે તે વખતે હુ કઈ સ્થિતિમાં હતો એ નોકરોનુ કામ સાંભળી મને ગુસ્સો આવી ગયો હવે તમારાથી ગો પડદો મે ગુસ્સામાં કડવા બોલ કહ્યા ને કદાચ માર્યા પણ હોઈશ હમણું જો ઘરમાં પગ મૂકયો તો બધું અંધારપટ. ચૂલો ટાઢો પડયો છે, ને પોતે પલંગ પર પડી છે બચ્ચાઓ દદના દિવસે રડતા રડતા ભૂખ્યાજ ઉંઘી ગયા છે હમીદ નામે નોકરનો બે માસનો પગાર બાકી હતો તે લાગ જોઇ મારી કામની ચાંદ, કપડાઓની એક જોડ ને છત્રી લઇ પલાયન થઇ ગયો છે બબ્બુ નોકરને મને પૂછયા વિના ઘેર જવાની રજા આપી વધુમાં ચપા

નોકરડી સાથે તકરાર કરી કાઢી મૂકી મીર સાહબે એક ઉંડો નિસાસો ભર્યો અને અંધારપટના લીધે મને તો કંઇ દેખાયું નહિ પરંતુ તેમણે રૂમાલથી આંખો પણ લૂછીને કહેવા લાગ્યા સિદ્દીકીભાઇ ખુદાના માટે કંઇ બતાવો! હું શું કરું? એ કહો મને કંઇ જગાએ મોં દેખાડવા પૂરતોયે રાખ્યો નથી એથી તો હું પાર્ટીની જગામાં પણ નથી સાંજ સુધી તો સારા હતા રાતના તો પાર્ટીનો બંદોબસ્ત કરતા હતા ને સવારે થતાંજ તબીયત બગડી ગઈ? માન્યું કે મેં કડવા બોલો કહ્યા પરંતુ તેના ઉપર કંઇ આકાશ તૂટી પડવાનું હતું? છેવટે તો હું તેનો ધણી છું ઘરમાં પડેલાં ઠીકરાઓ પણ આપસમાં અથડાય છે તો અમો તો મનુષ્ય છીએ અમે સો વાર લડીશું પરંતુ એનો અર્થ એ નથી કે અમે અમારા કર્તવ્યને ભૂલી જઇએ જો મારી ભૂલ હતી તો તેમની એ ફરજ ન હતી કે તે મને મહેફિલમાં એમ ઝલીલ કરે સિદ્દીકીભાઇ થોડી મીનીટ માટે ઘરમાં તો આવો તે તમારી વાત માની લેશે ખુદાને માટે તેને કંઇ કહો સમજાવો મનાવો.

પરંતુ પહેલાં બહાર બેઠેલા મેહમાનોને તો અહિંયાં દૂર કરો તેમને તો પછીથી પણ મનાવી લેવાશે

'તમેજ કંઇ માર્ગ બતાવો મારું મગજ કંઇ કામ કરતું નથી પછી મેં વિચાર આપ્યો કે મેહમાનોને કહી દઇએ કે મીરસાહબની નાની પુત્રી બીજીસને ન્યુમોનિયા થઇ ગયો છે—પરંતુ બહાર એક ડૉક્ટર પણ છે જો હમદર્દીના માટે અંદર આવશે તો પછી?—તો કોઇ સગાવહાલાને મારી નાખીએ?—પરંતુ તેઓ તો પહેલાંથીજ દુન્યા છોડી ચૂક્યા છે છેવટે ઘણું વિચાર્યા પછી એક યુક્તિ ધ્યાનમાં આવી.

અમે બન્ને ગભરાએલી હાલતમાં ડ્રોઇંગ રૂમમાં પ્રવેશ્યા લાચાર થએલા મિત્રોએ અવાજ કર્યો મહેણાં માર્યાં પરંતુ મેં શાંતિથી કામ લેતાં કહ્યું 'આપ લોકોને મઝાક કરવાનું સૂઝ્યું છે ને બિચારા મીરસાહબની નાની પુત્રી બપોરથી ગુમ છે નોકરોને ચારો તરફ દોડાવ્યા છે અમે પોલીસ થાણામાં રિપોર્ટ આપવા જઇએ છીએ જેને રોટી પ્યારી હોય તે બેસી રહે તેમને ખાવાનું મળી જશે.'

તીર નિશાન પર બરાબર લાગ્યું મારા બોલવાથી બધા આશ્ચર્યમાં પડ્યા લોકોના મોં પર (જો કે બનાવટી) ઉદાસી ને હમદર્દી દેખાવા લાગી બધાએ મીરસાહબને દિલાસો આપ્યો ને ગણુગણુતા સીધાવી ગયા.

હવે બેગમને મનાવવાનો પ્રશ્ન ઉભો હતો મીરસાહબ અને હું—અમો બન્ને એક રૂમમાં જઇ બેસી ગયા પરદાની બીજી તરફ બેગમ સાહબા બેઠા હતા હવે કાયદેસર એક ગોળમેજી પરિષદ ભરાઇ મેં વાઇસરૉય મેકડોનલ્ડના કામનો ચૂકાદો દીધો ને બન્નેને પોતપોતાની વાત પૂછી.

પહેલાં મીરસાહબ બોલ્યા 'હું તેના સુખ દુઃખની હમેશાં ચિંતા રાખું છું તેને શી કમી છે? તેણીએ જે માગ્યું તે મેં આણી આપ્યું છતાં તેને મારી ઇજ્જત-બેઇજ્જતીનું કંઇ ધ્યાન નથી આજે તમોએ તેના લખ્ખણ જોઇ લીધા? મનમાં તો થાય છે કે પોતાની આ બેઇજ્જતી પર એજ વખતે કોર્ટ ભરી એ હરામખોરને મેકે ઘર મોકલી દઉં! એજ વખતે કોર્ટ દરેક જગ્યાએ કોર્ટ છે પરંતુ ખુદાના ડરથી ડરું છું આજે એ કાનના પડદા ઉઘાડી સાંભળી લે કે હવે તેણે મારે ત્યાં રહેવું અશક્ય છે અશક્ય! કેટલી માથા પર ચડતી જાય છે રાંડ કેવી! છેવટે હું ધણી છું કે થાય છે શું? જો મારું કહેવા પર ન ચાલે? મારા ઘરમાં કેને ખાવાનું ને નચાવું! એ ગાંડા વાળી કોણ છે? જો તેને રહેવું હોય તો ચૂપચાપ બની રહે નહિ તો ...' જો ... મીરસાહબ અહિં આ ન અટકાવે તો વાત કંઇ સુધી જઇ પહોંચતે

તેમની પછી બેગમ સાહેબાનો વારો આવ્યો પહેલા તો તેમણે અશ્રુઓની સાથે પોતાને બેગુન્હા સાબિત કરવાની કોશિશ કરી પછી બોલવા લાગ્યા

'ભાઇજાન ! જોયુ આપે, તેમની વાતો કેટલી ખાનદાની છે ! પત્થર ઉચકીને ફેંકી રહ્યા છે હમણા તો આપનો લિહાજ થઇ રહ્યો છે નહિ તો હુ કમભાગણી બળેલી પર જે થાય છે, તે તો મારૂ હૃદયજ જાણે છે—આજે સવારે મેં કહ્યુ જરા બાળકોને પણ સાથે લઇ જાઓ, બિચારા હેરાન થઇ રહ્યા છે માથા પર ઉચકીને લઇ જવાના તો થોડાજ હતા ગરીબો મોટરના કોઇ ખુણામા લપાઇ રહેશે બસ એટલીજ વાત પર ગુસ્સે થઇ ગયા ને લાગ્યા મારા આગળ પાછળના આત્માઓને આશિર્વાદ પહોંચાડવા ! બીજુ એ કે મેં કહ્યુ પાછા આવો તો મારા ભાઇઓ માટે બે ઇદ કાર્ડ લઇ આવજો બસ એ પરજ કૂદી કૂદીને છત ફાડવા લાગ્યા ને ગાળો આપી તમેજ ઇન્સાફથી કહો કે તે ગરીબોએ એમનુ શુ બગાડ્યુ છે ? એજ કે જે વખતે એમની સ્થિતિ સારી ન હતી તો પિતાજીએ તેમને છાતી સરસા ચાંપ્યા બાળકની જેમ ઉછેર્યા ભણાવ્યા-ગણાવ્યા ને પોતાના પુત્ર બનાવ્યા જ્યારે આવી સ્થિતિ પર આવ્યા તો તેમના ઉપકારના આ બદલા અપાઇ રહ્યા છે ! જો તમો આંખોથી જુઓ કે આપ પોતાના ઘરમા નાડને બોલાવો, નચાવો મારે શુ ? મને શુ ધમકી આપી રહ્યા છો ? મારા તરફથી આખા ઘરને આગ લગાડી દો આજ વખતે જ્યારે તમને ચિંતા નથી તો મને શા માટે ! તારી હમેશા મને હાથે વાગે છે જો મારૂ રહેવુ ગમતુ ન હોય તો હુ બચ્ચાઓને લઇ ક્યાંય ચાલી જઇશ ! એમજ માનિશ કે આ બાળકો અનાથ થઇ ગયા છે પછી એમને જે કરવુ હોય તે કરે (બેગમ રડવા લાગ્યા) એમને પૂછી જુઓ કે આખો પગાર ક્યા જાય છે ? ને વાતના બે વાગ્યા સુધી ક્યા રહે છે ? આજ લગી મને એક પાઇ પણ આપી નથી નોકરોના પગારો પણ બાકી છે દુકાનદારોના બીલના નાણા મહિનાઓ સુધી બાકી રહે છે ! શુ એ પણ કોઇ ઇજ્જતની જિંદગી છે ? એમની મુન્સફગીરીમા તો મેં કઇ સુખ જોયુ નથી—માન્યુ, કે હુ સ્ત્રી છુ, પરંતુ સાથે ઇન્સાન પણ છુ મારી કિસ્મત તો તેજ રોજ બળી ગઇ હતી કે જે દિવસે મારા બાપે એમના પાનવમા મને બાંધી હતી (બેગમ રડવા લાગ્યા)

બેગમ રડી રહ્યા હતા ને હુ જોતો હતો કે મીરસાહેબનુ હૃદય પીગળી રહ્યુ છે **સ્ત્રી જાતીના આંસૂ એ દુન્યાની ખરી કસોટી છે.**

હવે હુ પ્રમુખસ્થાનેથી બોલવા લાગ્યો 'પ્રાઇવેટ લાઇફને જો એક ગાડી સાથે સરખાવીએ તો ધણી-ધણીયાણી એ ગાડીના બે પૈડા છે જો ધણીનો દરજ્જો બાદશાહ હોય તો ધણીયાણીનો દરજ્જો વઝીરનો ! જેની સલાહ સંપ વિના રાજ્યનો કારભાર ન ચાલે "

મારૂ વ્યાખ્યાન ચાલુજ હતુ કે મીરસાહેબનો એક સપુત જાગીને રડવા લાગ્યો મીરસાહેબ તેની તરફ દોડી તેને ઉપાડી ચૂમવા લાગ્યા એ જોઇ હુ સમજી ગયો કે ધણી-ધણીયાણી સમજી ગયા છે જેથી કાઝીએ પણ પોતાનુ બિસ્તર ઉપાડી ઘરનો માર્ગ લીધો *

* —(ઉર્દૂ પરથી)

કાવ્યા

કાવ્ય વાડી

[ઈસ્માઈલી કવિઓના સાતમા કવિ સમેલનમાથી કૃક્ત મત્લા અને મક્તા

એ નાઝ ભરી આખો આખોમા સમાવી દે,
અંજામમા તુ પોતે પોતાને સમાવી દે।
તૌહીદની વીણાના છે 'અહ્મદ' મધુ ગુંજન
એ ગુંજનોમા 'હું'ના આલાપ મિલાવી દે।

તુ પર્દાનશીં હો તો પર્દાને હટાવી દે
બેપર્દા અગર હો તો દીદાર બતાવી દે।
અવકાશ 'અમીર' ક્યાછે? દુન્યા તણા ઝઘડામા
રંગીન ગઝલમા તુ કંઈ રંગ જમાવી દે।

●

તુ મારી નજર પરના પરદાને ઉઠાવી દે
જે રૂપ અસલ મારૂ છે મુજને બતાવી દે।
એ 'રમઝ' નહિ બોલે એક બોલ નહિ બોલે
છે ભાન હજી એને સાકી! તુ છકાવી દે।

●

ઝખ્મારથી ઝુંકીને એકવાર હટાવી દે,
આખોની સનમ મારી તુ પ્યાસ બુઝાવી દે।
જીવનની મજા જુદી 'દિલેર' તડપમા છે,
તુ રોજ નવી દિલમા એક આગ લગાવી દે।

દિલ્દાર! જગતને આ એક દિન તુ બનાવી દે
એ દિન મહીં ઉર્મિના જીવનને જગાવી દે।
આય 'અશક' ભલે આખો હમરાઝ બને કે ના,
તુ ભેદ પ્રણય કેરા દિલમાજ છુપાવી દે।

●

મુજ મસ્ત દિલે તારા દિલમાજ સમાવી દે
તુજ હસ્તી માંહે મારી હસ્તીને મિલાવી દે।
છે રંગ પણ અનોખો ને રૂપ પણ નિરાળા
'શુજા'ની છે એ તમન્ના તારોજ બનાવી દે।

●

મુખ પરથી જરા પર્દો પળવાર હટાવી દે,
યુગયુગના તડપનાને શાંતિમા સમાવી દે।
ચાહે છે 'સહુર' આજે બસ એજ પ્રભુ તુજથી
કાં દિવ્ય બનાવી દે! કાં છેક મિટાવી દે।

આ દિલની આરઝુને તે દિલમા સમાવી દે
બન્ને તરફ બરાબર એક આગ લગાવી દે।
છેડે ન 'લુત્ફ' કોઈ દિન બાળ છે નિયાઝ
વાતો કરીને ભોળી ના કોઈ ભમાવી દે।

●

સાહિત્યની

(પુર્વ કડી અને અંત્ય કડીઓજ) રજુ કરવામાં આવી છે —તંત્રી]

શક્તિ જો કંઈ તુજમાં શક્તિને દિપાવી દે,
અરવાચના પથીને તુ પથે ચડાવી દે!
માનવ જો 'બશીર' છે તો માનવ બની જીવી જા,
એ શાન નથી તારી માનવતા મિટાવી દે!

●

સાકી મયે વહદતનો એક જામ પિલાવી દે,
દિલમાનુ કુફ્ર જાયે ઇમાન જગાવી દે!
દરબારમાં રમતાં 'મસ્ત' એજ તો માગે છે,
બિછડેલા દિલોને તુ એકવાર મિલાવી દે!

●

ગરદન તુ સુરાહીની એકવાર ઝુકાવી દે,
એક જામ દઈ સાકી, મદહોશ બનાવી દે!
આ પ્રેમની ભૂમિમાં 'બી' પ્રેમના રોપીને,
'વેરાન બન્યા દિલને 'ગુલઝાર' બનાવી દે!'

●

દિલદાર! તુ દર્શન આ આંખોને કરાવી દે
મુજ દિલના બદનને તુ એક નૂર બનાવી દે!
દુન્યાના મહી 'જીઝવી' દિલ મગ્નો બની જઈને,
વેરાન બન્યા દિલને ગુલઝાર બનાવી દે!

●

અન્જાન હું મુજ દિલને મઝિલ તુ બતાવી દે,
ના પ્રેમ-પથ જાણુ મેં દિલને મિલાવી દે!
'નામાવટી' રંગી લે દિલ પ્રેમના રંગોથી,
એ રંગ છે એવો જે ના કોઈ મિટાવી દે!

●

સુતાને જગાવી દે, પડતાને બચાવી દે,
કર એવી અમર પયગ મુર્દાને ઉઠાવી દે!
જે ગઢ એ બનાવે 'ગઢી' બનીને જા તુ,
બને જહાનને તુ તારીજ બનાવી દે!

●

અય ઇશ્ક! તુ જીવનનુ સંગીન બજાવી દે,
તૂટેલ દિલરૂબાના સૌ તાર મિલાવી દે!
છે દૂર હજી 'મઝિલ' કંઈ દિલને તસલ્લી દો,
આશાની વીણા કેરા કંઈ ગીત સુણાવી દે!

●

"વેરાન બન્યા દિલને ગુલઝાર બનાવી દે!"

લલિત કળા

[એક વિવેચન]

[મૂળ લેખક સૈયદ આબિદઅલી 'આબિદ' એમ એ
પ્રોફેસર દયાલસિંગ કૉલેજ, લાહોર]

[નિરોગી નિગાહો હરકોઈ વસ્તુને કેવા દ્રષ્ટિબિંદુથી જુએ છે, તેનું ઈકબાની ઉદાહરણો દ્વારા રજુ કરેતુ એક તલસ્પર્શી અને વેધક (કંઈક અંશે કડકપણ) છતાં મનનપૂર્ણ વિવરણ]

અનુવાદક 'હાશિમ' ટીમોલ

આ શ્રેણીની શાઈરીનો આબેહુબ નમુનો 'જોશ' મલીહાબાદીનુ કલામ છે એમનુ એક કાવ્ય છે જેનુ મથાળુ છે–"કોહિસ્તાને દકનકી ઔરતે" એ કાવ્ય 'જોશ'ના માનસનુ આબેહુબ પ્રતીબીંબ પાડે છે

ગિરી પ્રદેશનુ પ્રાણદાયી દ્રશ્ય, ઘામધખતા તાપમા ત્યાની શ્યામવર્ણી સ્ત્રીઓ શ્યામવર્ણા પાષાણની શિલાઓ પેઠે ઉભી છે કિંતુ જીવન અને સ્વાસ્થ્ય પોષકના આ બળ–દાયી વાતાવરણમા 'જોશે' સ્ત્રીની જે તસ્વીર નિહાળી છે, તેમાય ઔરત જે શારિરીક દ્રષ્ટિએ પ્રેમ કરવાને પાત્ર બનાવવાનોજ પ્રયાસ કર્યો છે

'ચાલ જૈસે તૂદ ચશ્મે તેવર્યાં જૈસે ગિઝાબ,
આરિઝોમે જામનોકા રંગ આંખે બે–હિસાબ '

એ તસ્વીર દોરીને "શાઈરે ઈન્કિલાબ" એ શ્યામ–સૌંદર્યનો પરિચય વાચકોને નીચેના શબ્દોમા કરાવી વિદાય થાય છે "

' ઈસ તરફ્ ભારા કિસી કુદરતને ગમકી ઉઠ્ઠી,
ઉસ તરફ્ સોગનશી સોબ મનાકે ઉઠ્ઠે '

એ કવિની પ્રાર્થના આમ થાય છે એક કદરૂપી કિંતુ યુવાન સ્ત્રી સાથે આસક્તના સ્વરૂપમા પ્રેમ વ્યક્ત કરે છે

મદભર્યું યૌવન તે છે જ્યારે કર્તવ્ય–શક્તિ એની સોળે કળાએ ખીલેલી હોય જ્યારે ઇન્સાન પત્થરમાથી દૂધના દર્યા વહાવી શકે છે નર્કને સ્વર્ગમા પલટાવી શકે છે આંતરિક શક્તિના પ્રતાપે એક નવી સૃષ્ટિ સર્જી શકે છે એ કાળની તસ્વીરને આપણા જડખોર કવિએ પોતાના કાવ્યોમા અને આપણા 'આધુનિક ખસ્થામે" તેની રૂબાઈઓમા એવા અંદાઝથી ખેંચી છે જેમા માત્ર સામાન્ય કક્ષાના દૈહિક હાવભાવથી વિશેષ કશુય દેખાતુ નથી

એનુ પરિણામ એ આવ્યુ કે આપણા સાહિત્યમા જો કયાય પ્રમાણિકતા–નિર્મળતા છે તો તે કલ્પિત શાઈરીમા છે હૃદય–ગાથાના વર્ણનમા, ત્યાગના વર્ણનમા એ દોડીને જ્યારે આપણા કવિયો ખુદાની સલ્તનમા પ્રવેશ કરે છે જીવનના પ્રશ્નોથી મુખ ફેરવી લે છે તો ચિંતન અને દાઝથી સાવ કોરા થઇ જાય છે અથવા તો માનસિક–મનોદશાનુ પૃથક્કરણ કરે છે અને પોતાને ખુદમાજ ગુમ કરી દે છે મર્યાદિત વર્તુળમાથી કદિ બહાર નીકળતાજ નથી ઝિંદગીથી સંપૂર્ણ બેપરવાઇ અન્યોની પરિસ્થિતિથી સદંતર અપરિચિત એજ એમની સૃષ્ટિ, એજ એમનુ ભાગ્ય, એજ એમનુ દિન એમનુ જગત–દર્શી જામ, એમની ભક્તિ એમનુ જીવન–ધ્યાનો હેય છે જો કદિ એ ભાગીના

ડગને રીતસર હાથો વડે દબાવીને રહેજે માથુ ઉચવે છે અને વિચાર કરવા ચાહે છે તો બીજા-ઓના શ્રમનો લાભ ઉઠાવે છે એમના માટે વિચાર કરનાર કોઇ બીજા હોય છે અને તેના ચિંતન કે વિચારને જાણ્યા સમજ્યા વિનાજ તેના સૂરમા સૂર મેળવી તેમનોજ રાગ આલાપવા લાગી જાય છે અને આ મગજની પુરાણી ટેવ મુજબ લાચાર થઇ એમ સમજે છે કે અમે પોતેજ વિચારકો છીએ અને વિચારી રહ્યા છીએ અન્યોના દિમાગથી વિચારવાના કાર્યનુ નામ અમણે દેશભક્તિ રાખ્યુ એમની રાષ્ટ્રીય અને પ્રાન્તિકવાળી શાસ્ત્રી ચિંતન અને દાઝથી સાવ વેગળી હોય છે પ્રમાણિકતાનો અંશ પણ નહિ એથી અન્તર જાણે થિયેટરમા કોઇ હિજડાને એક જવાંમર્દના રૂપમા રજુ કરવામા ન આવતો હોય

એ કથનોને દ્રષ્ટિ સમીપ રાખો અને આપ જોઇ શકશો કે, 'જોશની વિચાર અને ચિંતનની મૂડી આર્થિક શબ્દ ગુંથણી તેની મોહક રચના ગોઠવણી ક્ષણિક આવેશ આપનારા શબ્દો રૂપી અંગા। એટલુજ છે તેના નતિના દાવા પાકળ, મગજની ગર્જના અર્થહીન નસો ફુલાવવાથી, મોઢા પર રતાશ આણવાથી મુઠીયો ભીંચવાથી, ભવા સંકોચવાથી કલ્પનાના ઘોડા પર સવાર થઇને હવા સાથે બાથમા ભરવાથી, મઝહબના શાસ્ત્રોને બદનામ કરવાથી, ક્રાંતિ સ્વર્ગની તથા ક્રાંતિના માર્ગમા જે વિપત્તી સ્થાનો આવે છે, જે અંતરાયો નડે છે, તેને પાર કરવા માટે કેવળ શબ્દોના ગોળાથી તેમ બીચારા તફાનોની દર્દનાક દુર્દશાની લાનતમા વદન અસહાય સ્થિતિમા સપડતા રહીને ઠેકડી કરવાથી (જે કેવળ હાસ્યાસ્પદ લાગે છે) નાપ-ક્રીય શસ્ત્રોથી મઝજ દુશ્મન સ્વારો જેવી એ કરૂણાજનક પરિસ્થિતિ છે એનાથી મનુષ્યની પ્રગતિમા પ્રતિમાન ઉદભવી શકતો નથી

કેમકે કવિનુ પોતાનુ હૃદય એ કૃતિનો આત્મા અને તેના સ્વરૂપથી સંપૂર્ણ અજ્ઞાન દીસે છે

આ ભયસ્થાનને 'ઇકબાલ'ની પારદર્શક અને સદા જાગ્રત દ્રષ્ટિ ન કેવળ પામી ગઇ બલ્કે તેણે એ રૂપના પર્દા પાછળ આપણા કવિયો, સંગીતકારો અને ચિત્રકારોની સ્ત્રી પૂજાને સ્પષ્ટ નિહાળી એ રોગનુ નિદાન સૂચવતા કહ્યુ છે કે, જેને એ સર્જનો કળાનુ સૌંદર્ય લેખે છે, તે સ્ત્રીના રૂપની શારિરીક અને જિન્સી કલ્પના છે જે કોઇ ન કોઇ સ્વરૂપમા એમના કળા-સર્જનોમા દ્રશ્યમાન થતા રહે છે જ્યારે કદિ એ સર્જનો એનાથી વેગળા થાય છે ત્યારે દંભનો સ્વાંગ સજીને આંધળા અનુકરણીયા થઇ જાય છે એમનાથી એ આશા રાખવી આકાશ કુસુમવત છે કે એમનો આત્મા એમને કોઇ મૌલિક સર્જન શક્તિની પ્રેરણા આપશે 'ઇકબાલ'ની દ્રષ્ટિમા એ મહારાથો—

"ચશ્મે આદમસે છુપાતે હે મુકામાતે બુલંદ,
કરતે હે રુહકો ખ્વાબિદા બદનકો બેદાર,
હિંદકે શાઇરો સૂરતગરો અફસાના નવિસ,
આહ! બેચારોંકે આઅસાબ પે ઔરત હૈ સવાર"

કળામા સૌંદર્ય શબ્દના ઉપયોગ પ્રતિ 'ઇકબાલ'ને જે ચીડ છે તેનુ બીજુ કારણ એ પણ છે કે જે વસ્તુને દાર્શનિક અર્થમા સૌંદર્ય કહે છે તે વાસ્તવમા આકારથી, દેહથી, હાવભાવથી, બાહ્યથી સબંધ રાખે છે આત્માથી, અર્થોથી, દિમાગથી, વિનયથી, તેને કશી નિસ્બત નથી કળાની સૃષ્ટિ રૂપની દ્રષ્ટિએ સરખી છે 'હાફિઝ'ની એક પંક્તિ, શેક્સપિયરના એક ડ્રામા, આમખનોની એક પ્રતિમામા, સૌંદર્યની દ્રષ્ટિએ કશી ઉંચનીચતા નથી કળામા સૌંદર્યનુ ઉત્તમ મધ્યમનુ વર્ગીકરણ નથી એમા ભેદ છે તે એટલોજ કે કળાની સૃષ્ટિ સૌંદર્યવાન છે અથવા સૌંદર્યવાન નથી કળાનુ કયુ સર્જન ઉચ્ચ અથવા સામાન્ય કક્ષાનુ છે તેનો નિર્ણય નિતય

અને અર્થો ના થઇ શકે છે દૈહિક સૌન્દર્ય સૌંદર્ય ના નહિ જેના અને અધમતા અર્થો અને ઉદ્દેશ, સાથે સંકળાએલ છે જ્યારે સૌંદર્ય આકૃતિ સાથે સબંધ ધરાવે છે

અગ્રેજ લેખક એનેકઝાંડરે પોતાની કૃતિ "રૂપ અને તેના મૂલ્યાંકનના બીજા તોલ માપ" માં એ પ્રશ્ન ની ઘણીજ વિસ્તારપૂર્વક સમજુતી આપી છે કિન્તુ એરિસ્ટોટલે એક મહાન સત્ય ગોખ આગળ લાવ્યો લાગ્ના સમય પહેલા કલાની મહત્તા એનું ખરૂ ગૌરવ અને સાચી મહાનતાના વિના સ્પષ્ટ પ્રશ્નનો નિર્ણય આપી દીધો છે

વિનય અને આશય સાથે કલાની ખૂબીનો જે સબંધ છે એનુ કારણ સુવહિત છે સાથ મગ પ્રમુખ કાવ્યો રચવા માટે કારીગીરીની આવશ્યકતા હોતી નથી ઉદાહરણ વિચાર (અર્થાત ગઝલ) પ્રેમ અને અભિલાષની પાબંદી સાથે મૌજુદ છે અમુક બીનામા બેજવી રચનાઓ પૂરાણા મહાત્માઓ અને લઘુ મોજુદ છે રહેજ પરિશ્રમ ઉઠાવવાથી 'આનંદ' એક ખુબસુરત સ્વરૂપ ધારણ કરી શકે છે એના સ્વરૂપ અને તત્વજ્ઞાનભર્યુ નિર્ધારણ નક્કી કરવા માટે એવા પ્રકારની કોઇ સરળતા નથી નૂતન વિચાર સરણી વ્યક્ત કરવા માટે શબ્દનુ અંતર રચના જોઇએ તેમા નવચેતન રેડવું પડે નવા વિચારદર્શન માટે નવા ઉમી નિવેજ કોઇ કાઢી પડશે આ સર્વ નિયમ થતો પછીજ અથવા એક નાદ સ્વરૂપ બેગ અર્થોની અમૂલ્ય મોતીઓને શબ્દાવલીમા ગુંથવા માટે પીંછ કલાકારની મહાનુભાવી આંગળીઓમા સહેજ પણ કંપારી ન આવવી જોઇએ દષ્ટિ ગરૂડ જેવી તિક્ષ્ણ ધૈર્ય સાગર સમું અમાપ અને હામ ગગનચુંબી હોવી જોઇએ એમ ન હોય તો આકૃતિ અને નવ ઉર્મિઓ વ્યક્તિએ સુમેળ થશે નહિ અને કલાકારનો શ્રમ અફળ જશે કલાકારને કલામર્મજ્ઞ માટે વેદી પરની મુર્તિઓને ઉદ્દેશ જુદા જુદા કવિઓએ જુદા જુદા ભાવોમા વર્ણવ્યા છે જેમાના થોડા નમુના નીચે મુજબ છે

'ખુશ્ક નેત્રો તને શાઇરને સહુ રોતા હું તમ નજર આવી હું એક મિનારે તારી શુભ (અમીર)

શાઇરીની કામ દય આતિશ મુજસ્સમ સાથે કુછ ન થાયે મઆનીને કયા મુશ્કે મુસ્તજબ ઈસે તારે તખય્યુલમે પિરોના ચાહા'

'કમાલે' એ શબ્દ અને અર્થોની ગુંથણીનો ઉકેલ નીચે મુજબ ખોલ્યો છે—

ઈમ્નેહાલે લફ્ઝો મઆની, ઈશ્નેયતે આનોતન,
જિસ તરહ અખગર કબાપોશ અપની ખાકિસ્તરમે હૈ'

સાથેજ કલાના વિષયમા સૌંદર્યને ધ્યાનમાં રાખવાથી, કેવળ આકૃતિ અને નગ્ન ખૂબીનું જ ધ્યાન નજર રહેલું છે, વિષય અને અર્થોની ઉચ્ચતા, અનોખો આશય, ચિંતનનું, નિરોગી બળ ઘણીવાર વિસારી દેવામા આવે છે જે કોમા પડતી અને પતનના દર્દનાક કાળમાથી પસાર થાય છે એમની સામાજિક અને રાજકીય હાલતોના વિકૃત અને અધમ માનસનુ એક પ્રતિબિંબ તેમની કલામા પણ દેખાઇ આવે છે વિષય અને અર્થોની તરફથી આંખો બંધ કરી લેવામા આવે છે કેવળ સાધનના પર દૃષ્ટિ કેન્દ્રિત કરવામા આવે છે પુષ્પોના રંગ અને આકાર નિહાળીનેજ રસની કલ્પના કરવામા આવે છે મધુર સ્વરોના આલાપનું નામ સંગીત, આકર્ષક આકૃતિઓના પ્રતિબિંબનું નામ ચિત્રકલા

૧૮૫૦ પૂર્વેની ઉર્દૂ શાયરીને પણ (કે હદીથી હોય કે લખાણથી) કેવળ અર્થના સિવાય માત્ર વૈદિક પૂજનનુ ઉપનામ આપી શકાય છે લખનવી દરબારના ખોળામા ઉછરેલા કવિઓની કૃતિઓ વાંચીએ માત્ર જોઇએ તો કાયમજ છે એ કવિઓનો પ્રિય વ્યવસાય માત્ર કલાના વિભિન્ન પદાર્થો સાધની કીડા માત્ર છે જુદા જુદા રંગોને મિલાવીને (કદાચ અર્થ વગરના) એક એવી અસર ઉત્પન્ન કરી જે

આપોને ગમે એ એમનુ મહાનમા મહાન દ્રષ્ટ ગણ એમના માટે શબ્દ પોતેજ મતલબ અને પોતેજ મતલબની મતલબ છે

ખુદ ન્ના ન ખુદ દુશ્ત નરવ ખુદ ગુલે ન્ના "

દ્રષ્ટત તરીકે નીચેની પક્તિ લઇએ

"જુલ્ફ લરઝાં જો દોહ ઝીસફમ મરે બઝાર ચના, હર તરફ ગૌર ઉઠા માર ચના, માર ચના બારહવરીમે બૈઠે હૈ દુશ્મન પમ બોહ માતમ હો ગયા મુજે નનદર બનાએગે ખનાબે લબ લબ્બાબે રહન રારબતે નિસાન, તુરબ્બા યે ચાહિયે તેરે બીમાર કે લિએ "

અને 'અમાનત' લખનવીની મશ્હુર પક્તિ છે

લેબોરે મલતે હૈ આંખે તેરી ગરગાબી ઞર "

ઇકબાન આપણને બાની નૈતિક સાદર્યથી ઉઠાવીને કળાના અર્થો, વિચારો અને આશયો પ્રતિ દોરી જવા ઇચ્છે છે એ પ્રશ્ન અત્યારે કવેળાના છે ઉતાવળો છે કે ઇકબાલની દ્રષ્ટિએ કળાનો અતિમ આશય શુ છે? કિંતુ એટલુ તો અવશ્ય કહીશ કે ઇકબાલની નિગાહમા કળાનુ ગૌરવ અને સૌંદર્યનો સબધ અર્થો અને આશય તેમજ કળાકારના વ્યક્તિત્વ સાથે છે ઇકબાલનુ મતવ્ય આ છે કે ખરૂ રૂપ પ્રકૃતિના વિભાજ્ય પદાર્થોમા નથી પ્રથમ પક્તિનો કળાકાર પોતાની આતરિક સૂઝને એક ભૌતિક સ્વરૂપ આપવા માટે પ્રકૃતિના વિભાજ્ય પદાર્થોમા ચૈતન્ય રેડી તેને અસ્તિત્વમા આણે છે પ્રકૃતિ પોતેજ કળાનો હકીકતના ચેહરા પર એક જર્નાનમ રૂપે છે ઇટ પત્થર માગણ રગ ધ્વનિ એ સૌ અતરિક પ્રાકટ્યનુ સાહિત્ય માત્ર છે શિલ્પી પ્રકૃતિને પોતાની કલ્પનિક આકૃતિનુ સ્વરૂપ આપે છે તે પ્રકૃતિના બીબામા પોતે ઢળતો નથી આકૃતિનુ રૂપ પણ ઇકબાલની દ્રષ્ટિએ કળાકારની પ્રતિભા અને અર્થોની લાવણ્યતા છે—

એ વિચારોને અનેક સ્થળે ઇકબાલે વ્યક્ત કર્યા છે

'આયા કહાસે નાલએ નયમે સુરૂરે મય, અસલ ઈસકી નયનવાઝકા દિલ હૈ કે ચૌબે નય

જિસ રોઝ દિલકી રમ્ઝ મુગન્ની સમઝ ગયા સમઝો તમામ મરહલા હાયે હુનર હય તય"

° ° °

'મિસ્લે ખુરશીદે સહર ફિક્રકી તાબાનીમે, બાતમે સાદહ વ આઝાદ મઆનીમે દકીક'

'ઈસકા અન્દાઝે નઝર અપને ઝમાને સે જુદા, ઈસકે અહવાલસે મહરમ નહીં પીરાને તરીક'

કળામા દેહ અને દિમાગ અર્થ અને આ કૃતિ સબધમા **અ. રહમાન બિજનોરીએ** માયકલ આજ્ઞેલાનુ એક કથન નીચે મુજબ ટાકયુ છે

બાહ્ય દ્રષ્ટિએ એમ લાગે છે કે સનાટે મતિને પાષાણમાથી કોરી કાઢી છે પરતુ એ સાચુ નથી ખરૂ જોતા તો મૂર્તિ પોતાના સ્વરૂપ પાષાણમા હોય છેજ શિલ્પી તો માત્ર એના કાતિવાન ચેહરા ઉપરથી જવનિકા ઉઠાવનારજ છે

આચેજ આ માઇકલ આજ્ઞેલાનુજ કથન હોય તો તેના ઉમદા વિચારો આગળ મસ્તક આપ્યાથી ઢળી જાય છે

કમાલ તો જુઓ કે કળા સર્જન અને આગલુ સરળ ઞોતો અર્થ તો એ થયા કે કળાકારે પોતાના સર્જન કાર્ય દ્વારા માત્ર તે રૂપને પ્રગટ કરી દેવાનુ રહે છે જે પ્રકૃતિમા પ્રથમથીજ મૌજુદ છે અર્થાત પોતાની આતરિક દુન્યાની તમામ શક્તિનો કેવળ એટલોજ ઉપયોગ કરે છે કે પ્રકૃતિની મર્યાદામા રહીને પ્રકૃતિના બીબામા ઢળી જઇને જે છે તેને શોધતો રહે

ઇકબાલનો દ્રષ્ટિકોણ એ છે કે કળાકાર સૃષ્ટિની પ્રત્યેક વસ્તુ પર પ્રભુત્વ જમાવીને પ્રકૃતિના સાધનો, પદાર્થો પર મ સાઇ ભોગવીને વિભાજ્ય પદાર્થોને તે આકાર આપે છે જે પ્રથમ તેના અતરના અયાગ ઉંડાણમા જન્મેલા હોય છે તેની દ્રષ્ટિમા પત્થરો નિર્જીવ, અચેત અને નિરર્થક છે શિલ્પી તેનુ અતર ચીરીને તેમા તે ભુતની તસ્વીર દાખલ કરે છે જે તેની આતરિક સૃષ્ટિમા ક્યારનીએ જન્મેલી હોય છે

દીવાને 'ગાલિબ' પરના મુગતાઈ ચિત્રોની પ્રસ્તાવનામા 'ઇકબાલ લખે છે કે—

એ વાતનો ઇન્કાર આપની કે પ્રાણવાન નિર્માણમાથી આકાર ઘડે કુદરતને અનુસરવુ એ તે બીનાનો ખુલ્લો સ્વિકાર છે કે કુદરત મનુષ્યના આત્મા પર સરસાઇ ભોગવે છે સર્જનની અસલ એમા છે કે કુદરત ાબળોની સામે ટક્કર લેવામા આવે, નહિ કે અતત્વોની શક્તિ ગતિનો સ્વિકાર કરી એના આગળ માથુ નમાવી દેવામા આવે જે કાઇ છે તેનો મુકાબલો જે કાઇ હોવુ જોઇએથી કરવો જોઇએ। એનુ નામ જીવન અને શકિત છે એ સિવાયની પ્રત્યેક વસ્તુ મૃત્યુ સમાન અને નાશવંત છે મનુષ્ય સતત મથનથીજ જીવત રહે છે '

(અપૂર્ણ)

સ્વીકાર અને સમાલોચના

(૧) 'હુયદરી કાવ્યસંગ્રહ' (નસીમે સહરનો અંગી અંક) [સંપાદક —કનીમુદ્દીન અબ્દુલ હુસેન હુસેની નવિચાર પાર પુના મૂલ્ય ચાર આના] આપણા યુવાન કવિ 'કિસ્મત'ના સહકારથી તૈયાર થએલો આ કાવ્યાંક ગુજરાતી મુસ્લિમ માસિકોમા લગભગ પહેલવહેલોજ છે અને સુઘડ તથા સુંદર પણ છે એમા રજુ થએલી કાવ્ય-પ્રસાદી જો કે ભિન્ન ભિન્ન રૂચિને ગમે એટલી શ્રેષ્ઠ નથી છતા આજની ઓછા ચિંતનથી અને અતિ ઉતાવળે ઘડાતી કવિતાઓ જોતા સારી છે અને એકંદરે વાચવા લાયક છે

(૨) 'મોમીન બંધુ' કાવ્ય અંક (કારીઆવાડ મોમીન પંજેભાઇ કનસ સુરત)

સાતમા ઇસ્માઇલી કવિ સમેલનમા રજુ થએલા કાવ્ય કુસુમોની માળા એટલે આ કાવ્ય અંક કેટલાક શાઇરો નવા છે છતા ગઝલના જાણકાર છે એટલે એમા આવેલી કૃતિઓ ગઝલના નામે પીરસાતુ કચુંબર નથી પણ સાત્વિક પક્વાન્ન છે અમે આવા પ્રયાસોની સફળતા ઇચ્છીએ છીએ તંત્રીનુ લખાણ પણ સ્વૈર ચિંતનમય છે નાનો છતા અંક એકંદરે સારો છે એમ કહેવુજ પડશે

(૩) 'ઉમ્મીદ' [ધી અંક કલમ સુરતનુ ત્રિમાસિક અંક ૪ થો) યુવાન વહોરા મિત્રોનુ આ સુંદર અને સબળ પત્ર અમારૂં સહચર છે એમાનુ સાહિત્ય મોમના કામનુ અને પ્રગતિશીલ છે ભાષા અને જોડણી (અને તે પણ તંત્રીની) સુધારણા માગે છે અને અમે ઉમ્મીદ થી ઉમ્મીદ રાખીએ છીએ કે તે નાઉમ્મીદ નહિજ કરી અને અમારા આ સહચરની દરેક રીતે કામ્યાબી ઇચ્છીએ છીએ

N'

—(૦)—

ઇલ્મ દોસ્તોનો મુબારક મજમો

દારૂલ ઓલમ મદ્રસા અશરફિયા અરબીયા રાંદેરનો વાર્ષિક ઈન્આમી જલસો

સ્થળ—ચુનારવાડા મસ્જીદ રાંદેર.

પ્રમુખ—હઝરત મૌલાના શબ્બીર અહમદ ઉસ્માની સાહબ

પ્રથમ મદ્રસાના કેટલાક છોકરાઓએ કીરઅત સંભળાવી હતી ત્યાર બાદ મદ્રસાના છોકરાઓએ ઉર્દૂમા તકરીર કરી હતી તે પછી હઝરત (સલ.)ની શાનમા એક તાલિબે ઇલ્મે અરબી કસીદો પઢયો હતો તે બાદ મદ્રસાના બે નાના છોકરાઓએ સવાદ કર્યો હતો ત્યાર બાદ મદ્રસાના મોહતમીમ સાહબે મદ્રસાનો રિપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યો હતો ત્યાર પછી મદ્રસાના કારી સાહબે ઇલ્મે દીનની ફઝીલત વિષેની નઝમ સંભળાવી હતી

નઝમ

અય ખુશા ઝીનતે બઝમે તરબે અહલે સુનન, આજ મેહફિલ પે મુસર્રત કી નિગાહી હે ફબન
શાદમાનીસે હે આબાદ દિલોંકા દુન્યા, ફિકરો ગમ દૂરહે મફકૂદ હે અફકારે મહન
જલ્સહ કો ચાર તરફસે હે મલાઇક ઘેરે, તા નહ ઇબ્લીસ યહાં આએ હુએ હે કહગન
નખ્રે ઇમાંપે હે રહમતે હકકી બારિશ, ઐસેં શાદાબ હૈ યૂં જૈસે કે ગુલ્હાએ ચમન
મએ વહદતસે સરમસ્ત હૈ હર કોહો પીર, નશ્શએ હુબ્બે મુહમ્મદ મેં હૈ કંઈ મગન
ક્યા સઆદત હૈ કે હર કોમે જલ્સહ કે લિયે, દસ્ત બર સીનહ મલક કેહતે હૈ, અહલન સહલન!
અશરફિયહકા હૈ યેહ જલ્સએ ઇન્આમો સનદ, ક્યૂં નહ ફિર જલ્સહ પે હો ફઝ્લે ખુદા સાયહ ફિગન
આજ રુદાદે મદ્રસહ ભી હૈ મસરૂર ઐસે, બાગબાં જૈસે હો ખુશ દેખકે ફૂલા ગુલશન
કાશિમે મદ્રસા સિતારોંકા હૈ અનકો મંઝર, ઇલ્મકી દેતે હૈ તઅલીમ બ તર્ઝે અહસન
સુન જો પાયા હૈ કેહ હૈ હઝરતે 'શબ્બીર'કા વઅઝ, આસમાનેસે ઉતર આએ ફિરિશ્તે સનસન
વઅઝ ક્યા હૈ કેહ બલાગતકા હૈ બેહરે ઝખ્ખાર, વઅઝ ક્યા હૈ કેહ ફસાહતકા મહકતા ગુલશન
વઅઝ ક્યા હૈ કેહ હકાઇક કા હૈ બાગા બહતા, અકલ ઔર ફિક્રકા ફૈલાએ હુએ હૈ દામન
વઅઝ ક્યા હૈ કેહ મઆરિફકા હૈ શમ્સે તાબાં, દમ કે દમ જિસસે દિલે ઝંગ ઝદહ હો કુન્દન
આ ગયા વઅઝકી તાસીરકા અબ ઝિક્ર યહાં, મ લખ એક ક્યૂં નહ પડ઼ે સુનકે શૌકન ઝોબન
વઅઝ ક્યા હૈ કેહ ખુમે અહમદકી હૈ સુહબાએ કુહન, પ્યાસ જો રહે નફાસતકી ગુઝારે ફૌરન
ફના હી એ'જાઝ હૈ ઇસ્નામકા અ'વાદ અ'લાદ, મદ્રસે દીનકે કાઇમ હૈં બઇ દૌરે ફિતન
આંધિયાં ચલતી હૈ ઇલ્હાદકી લેકિન હરસૂ, શમ્અ હૈ દીને મુહમ્મદકી બરાબર રોશન
હૈ બિના મદ્રસહકી સદકએ જારી બેશક, નશ્ર હૈ કુર્આનકી શાહિદ હૈ હદીસો કે મતન
બાનીયે મદ્રસહ હોતે હૈ વહાં ફસમે શા, બચ્ચે કુર્આન યહાં પઢતે હૈ બા સૂતે હસન
શર્મ હોતા હૈ અહાદીસે રિસાલત કા યહાં, આશિકે અહમદ બદિલ બનતે હૈ વો ઝીરે કફન

ફિક્‌રકે મન્ઝિલકે પર રોતી હૈ લઝરાર યહાં,	ઐ કી હોને વહાં લગતી હૈ બારિશ ઝનઝન
અશરફિયહકો મુબારક કેહ હે એક ચશ્મએ ફૈઝ	ખૂબ સૈરાબ હૈ વોહ ઇ મકી હૈ જિન્કો લગન
ઇલ્મ વોહ ઇલ્મ કેહ અહાદીસ હે જિસ્કા મખરજ,	ઇ મ વોહ ઇ મ કેહ કુર્આન હે જિસ્કા મખ્ઝન
ઇલ્મ વોહ ઇલ્મ કેહ હે બાઅસે તાબાનીએ રૂહ	જો નહીં નફ્સકી તસ્કીને લિએ દીનએ ફન
અર્ઝ હે ઉન્સે મિલી જિન્કો ફરાગતકી સનદ,	કે મએ પૈરસે ગાફિલ નહો મહમન અય્કન
ખિદમતે દીનકે મેદાનમે હૈ હિમ્મતો અઝમ	ડગમગાએ નહ કદમ દેખકે યા દાર વરસન
બરકતે ઇલ્મસે મહરૂમ હે મહરૂમે અમલ	સમ્ઝો ઇસ રમ્ઝકો જો હૈ વહી અ નામે ઝમન
ખત્મ કર 'નૂર' કે હેલ તુલ સખુન વજહે મલાન	નઝમકા તુકો સનીન્હ હૈ નહ તૂ માહિરે ફન

ત્યાર બાદ ફેરેગ થએના ચાર તાલિબે ઇ મોની દસ્તારબ ધી કરવામા આવી હતી અને બધા તાલિબે ઇલ્મોને ઇન્આમ વહેચવામા આવ્યુ હતુ તે પછી મૌલાના શબ્બીર અહમદ સાહબ તકરીર ફરમાવી હતી રાંદેર તેમજ સુરતવાસીઓ તેમજ આજુબાજુના ગામોના મહેમા નોથી મરહૂમ ભરાઇ ગઇ હતી સુરતના મુન્શીજી સાહબના મદ્રસા શૈફીના તમામ ઉસ્તાદ તેમજ તાલિબે ઇ મોએ પણ જલ્સામા ભાગ લીધો હતો જલ્સો તા ૮—૮—૪૩ના રોજ સવારે (મુ ટા) ૮—૩૦ના શરૂ થઇ ૧૨—૩૦ના ખલાસ થયો હતો

મોહતમીમ સાહેબનો રિપોર્ટ.

સાહમો આ દીની મદ્રસો પુરાણો હોવાની રૂએ સા ાએ ગુજરાતમા સર્વથી પહેલો મદ્રસો છે જેના બાની મર્હૂમે તે વખતની ખાસ દીની જરૂરતોનો ખ્યાલ કરી સને ૧૨૮૬ હિજરીમા કાયમ કર્યો હતો બાની મર્હૂમ હાજી ઇસ્માઇલ મુહમ્મ૦ અશરફ સાહબ રાંદેરી એક વેપારી અને તિજારત પેશા માણસ હતા તે વખતે મર્હૂમ કલકત્તામા વેપાર કરતા હતા સારાંશ કે કુદરતી રીતે મઝહબી જઝબાઓથી ભરપૂર હતા ત્યા મર્હૂમને એક મોટા મોહદ્દિસની સોહબત નસીબ થઇ જેમના ઇલ્મી ફૈઝ અને બરકતોથી બધા હિન્દુસ્તાનનો ખૂણેખૂણો લાભ ઉઠાવી રહ્યો હતો એટલે હઝરત મૌલાના અહમદઅલી સાહબ સાહરનપુરી (રહ) દરસે હદીસના સિલસિલામા મુકીમ હતા હાજી ઇસ્માઇલ અશરફ સાહબને એવા મોટા મોહદ્દિસની ન માત્ર સોહબત બ કે શાગિર્દિ પણ હાસિલ હતી એજ કારણે મર્હૂમ ગુજરાતમા એક દીની મદ્રસાની જરૂરતનો ખ્યાલ કરી પોતાના વતન રાંદેરમા મૌલાના મૌસૂફના ફરમાન અને ઇશારાથી મદ્રસા અશરફીઆ કાયમ કર્યો અને મુજાહેદ ફીસબીલિલ્લાહ મૌલાના વિલાયતઅલી સાહબ અને મૌલાના શેખ મુહમ્મદ આકિલ સાહબ સુરતી (રહ)ના મુબારક હસ્તે મદ્રસો ખોલવાની ક્રિયા કરવામા આવી પણ મૌલાના સુફી સુલેમાન સાહબ લાજપુરી ફરમાવતા હતા કે દારૂલ ઓલૂમ મદ્રસા અશરફીઆની બિનાનો ઇરાદો મદીના તૈયેબામા હઝરત શાહ ઇસ્હાક સાહબ મોહાજીર મદની (રહ)ના ઇશારાથી કરવામા આવ્યો હતો સર્વથી પહેલા અવ્વલ મુદર્રિસ આ મદ્રસામા જેવણુની સનદનો સિલસિલો પણ મૌલાના મોહદ્દિસ સાહરનપુરીથી હતો એટલે મૌલાના મુહમ્મદ બરકતુલ્લાહ સાહબ સુરતી મુહાજિરે મક્કી ગુજરાતમા આ મદ્રસો સર્વથી પહેલો હતો જેણે પોતાના ફૈઝ અને બરકતોથી બધા ગુજરાતવાળાઓનો ફાયદો પહોંચાડવાનો સર્વથી ઉત્તમ મોકો આપ્યો તે ઝમાનામા ગુજરાતનો હાલ જાહેલીયતના ઝમાના જેવોજ લગભગ હતો જેમા કુર્આન

અને હદીસની રૈશનીની જગ્યાએ કુફ્ર, સિર્ક અને બિદઅત તથા ગુમરાહીનો અંધકાર ફેલાયેલો હતો શરીઅતની ઇઝઝત લોકોના દિલોથી મટી ચૂકી હતી તરેહ તરેહની ખરાબ રસમોમા લોકો ફસાયલા હતા ઈસ્લામ નામનો, અને મુસલમાન કહેવાનાજ હતા! દીની અમલોથી બેહીસ અને નેકીઓથી દૂર પડેલા હતા એવા સન્જોગોમાં એક મઝહબી મદ્રસો કાયમ કરી બાની મર્હૂમે પોતાની ખાસ ઈમાની કુવ્વત જાહેર ફરમાવી આ તરક્કી પામેલો મદ્રસો તેનીજ નેક નીયતનુ ફળ છે જે આપ સમક્ષ આજે મૌજૂદ છે એ મદ્રસાની શરૂઆતના ઝમાનામા એવા એવા ગુજરાતના અકાબેરો ફારેગુતતહસીન થઈ બધા પ્રાંતોમા ફેલાઈ ગયા કે જેમની ઇલ્મી રોશનીથી શહેરો અને ગામડાઓ બધા નૂરે ઇસ્લામથી જગમગી ઊઠયા મૌલાના હાફિઝ ઇસ્માઇલ સાહબ રાંદેરી, મૌલાના કાઝી રહમતુલ્લાહ સાહબ રાંદેરી, હાફિઝ મુહમ્મદ બિન હાફિઝ સઇદ સાહબ, હાફિઝ ગુલામ મુહમ્મદ લાજપુરી સાહબ હાજી ઇસ્માઇલ મોતાલા સાહબ, મૌલાના વસી અહમદ સાહબ પીલીભીતી શાહ સાદુલ્લાહ સાહબ, સજ્જાદા નસીન ખાનકાએ કાલાહપુર, સૈયદ ઝૈનુલ આબેદીન સાહબ અહમદાબાદી જેવી હસ્તીઓ આજ મદ્રસામા પઢેલા હતા મતલબ કે આ મદ્રસો પોતાની પુરાતન દૃષ્ટિએ ગુજરાતમા બુલંદી અને ફોકીયત ધરાવે છે

મદ્રસાના નવા દૌરની શરૂઆત

જેમકે ઉપર અરજ કરવામા આવી તેમ મદ્રસો દિન બ દિન તરક્કીની બુલંદી હાસિલ કરતો રહ્યો પરંતુ કેટલાંક વર્ષ પહેલા કાંઇ એવી બાબતો વચ્ચે આડી આવી કે મદ્રસો સુસ્ત હાલતમા આવી ગયો લેકીન અલ્લાહ તઆલા જે પોતાના દીનનો હામી અને મદદગાર છે તેણે અમો મુખલિસ ખાદિમોને આ મદ્રસાની સેવા કરવાની નેક બખ્તીથી નવાજ્યા, અને ખુદાના ફઝ્લો કરમથી સને ૧૩૬૦ હિજરીથી મદ્રસો ફરી પોતાની અસલી તરક્કી તરફ વધવા લાગ્યો મગર દુન્યા જે ફિકરોની દુન્યા છે અને મુસીબતો તથા પરેશાનીઓથી ભરેલી છે, તેથી કોઈ કામ પણ માયુસ બેફિકર અને શાંતિ હાસિલ કરવાનું ઇત્મિનાન રાખી શકતો નથી બર્માનુ પતન થવાથી દીની મદ્રસાઓને જે ધક્કો લાગ્યો તેથી આ મદ્રસો પણ બચી શક્યો નથી પરંતુ ઉમ્મીદ અને બખ્શિસ ખુદાવંદી પર નજર રાખવાવાલા લોકોને અલ્લાહ તઆલા કદી મહરૂમ અને નાઉમ્મીદ કરતો નથી તે મુજબ વહદહુ લા શરીક એવા સન્જોગોમા માગણી કર્યા વિના એવા મદદગારો અને મુખલિસો પેદા કર્યા જેઓ ઘણીજ ખામોશીની સાથે આ મદ્રસાને આવા મરતબા સુધી પહોંચવાને માટે ઈમદાદ કરતા રહ્યા હવે ખુદાપાકના ફઝલથી મદ્રસાના તમામ દરજાઓમા તરક્કી મવજૂદ છે મશહૂર મદ્રસાઓની માફક ઇલ્મે અરબી, ફારસી, કુર્આને મજીદ, ઉર્દૂ તજવીદ અને કીરઅત વગેરેનુ ઉચ્ચ દરજ્જાનું શિક્ષણ આ મદ્રસામા અપાતુ છે અમારો ઇરાદો છે કે અમો આ મદ્રસાને મર્હૂમ બાનીની ઇચ્છા મુજબ જ્યાસુધી બની શકે એવી ઉંચી પદ્ધતી ઉપર લાવીએ, જેમા દરેક દરજાની પૂરેપુરી અને સર્વોત્તમ તાલીમ થાય સારાશ કે અમોએ અમારી મુશ્કેલીઓ હોવા છતા મદ્રસાની તાલીમને દરેક રીતે કાબિલે ઇત્મિનાન બનાવવાની દર વર્ષે વધારે કોશિષ કરી છે ખુદાપાકના ફઝ્લો કરમથી આ વર્ષે અરબી દરજાઓમા દૌરએ હદીસ વ શમાઈલ તફસીર અને ફિકાહ શર્હ અને નહુ, મન્તીક અને ફલસફા, ઇલ્મે હિયત અને રીયાઝી વગેરે ફનોની કિતાબો પઢાવવામા

આવી ફારસી દરજામા ગુલિસ્તા, બોસ્તા સુધી તા'લીમ થઇ કિરઅતના દ જાનો ઇન્તેઝામ ઘણા ઉંચા પ્રમાણ પર કરવામા આવ્યો છે અને અમારો ઇરાદો છે કે અમો એ દરજાની તા'લીમને ઘણા ઉંચા દરજા ઉપર પહોંચાડીએ મદ્રસામા બહાર ગામના તુલબાઓ લગભગ ૬૦ સુધી છે જેમનો ખાવા પીવાનો તેમ બધી જરૂરતોનો ખર્ચ મદ્રસો ઉપાડે છે અને અત્રેના તુલબાઓ લગભગ ૧૫૫ છે જે જુદા જુદા દરજાઓમા દાખિલ થઇ તા'લીમ હાસિલ કરે છે મદ્રસાની જરૂરતોના સિલસિલામા એક ચીઝ લાયબ્રેરી હોય છે જેમા બધા ઇલ્મ અને ફનોની કિતાબો મોજૂદ હોય કે જેથી પઢવા પઢાવવાવાળાઓને દરેક પ્રકારની કિતાબોથી મદ્રસો લાભ પહોંચાડી શકે મદ્રસામા પહેલાથીજ લાયબ્રેરી સારી પેઠે મોજૂદ હતી પરન્તુ અમારી નાચીઝ કોશિશથી ઘણી નાદિર અને ખાસ જરૂરી કિતાબોનો એક સારો જેવો ઝખીરો ભેગો થયો છે અને ભાવી ગુન્જાએશને પેશ નઝર રાખી દિન બ દિન હજી વિશાળ થતો રહેશે ઇન્શા અલ્લાહો તઆલા આ મદ્રસામા દારૂલ ઇફ્તાનુ ખાતુ પણ મોજૂદ છે ફતાવાઓના જવાબો ઉર્દૂ અને ગુજરાતી બન્ને ભાષાઓમા જરૂરત પ્રમાણે આપવામા આવે છે મહિનામા જેટલા ફતાવા થાય છે તે ગુજરાતી માસિક 'કારવાં'મા આમ લોકોના લાભ માટે પ્રગટ કરવામા આવે છે

અરબી મદ્રસાઓમા આમ દસ્તુર એજ છે કે તા'લીમી વર્ષ શવ્વાલ માસથી શરૂ થઇ શાબાન માસમા પૂર્ણ થઇ જાય છે એજ દસ્તુર મુજબ દારૂલ ઉલૂમ મદ્રસા અશરફીઆ । અરબી દરજાઓનું ઇમ્તેહાન હઝરત મૌલાના મુસ્તુફશાહ સાહબ બીન્નોરી હઝરત મૌલાના અહમદ બુઝુર્ગ સાહબ સીમલકી મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાહિબ સાહબ રાંદેરી અને મૌલાના મહમુદ બિન દાઉદ હાશિમ સાહબે લીધુ ફારસી અને ઉર્દૂનુ ઇમ્તેહાન મૌલવી મુહમ્મદ બિન હાફિઝ સાલેહ સાહબ તથા હકીમ અબ્દુર્રહમાન બિન મૌલાના ગુલામ મુહમ્મદ સાદિક સાહબે અને કિરઅત તથા હિફ્ઝ કલાસનુ ઇમ્તેહાન મૌલવી હાફિઝ કારી મુહમ્મદ નૂરગત સાહબ તડકેશ્વર વાળાએ લીધુ તેમજ નાઝેરા પઢનારાઓનુ ઇમ્તેહાન મૌલવી કાસિમઅલી સાહબ અને હાફિઝ ઇબ્રાહીમ દાઉજી બસા સાહબે લીધુ

નીચે પ્રમાણેની કિતાબોમા તુલબાઓએ ઇમ્તેહાન આપ્યુ અરબીની કુલ ૪૫ કિતાબો / ફારસીની ૧૫ કિતાબો ઉર્દૂની ૧૨ કિતાબો ઇમ્તેહાનનો નતીજો ઘણો સારો નીકળ્યો છે જેથી અલ્લાહ તઆલાનો શુક્ર અદા કરીએ છીએ ફારેગ થએલા ચાર ગુજરાતી તુલબાઓને દસ્તારે ફઝીલત તથા સનદો અર્પણ કરવામા આવશે હિફ્ઝે કુર્આનમા આ વર્ષ આઠ ગુજરાતી તુલબાઓ હાફિઝ થયા છે કેટલો ફખ્ર અને ખુશીનો મુકામ છે કે હિન્દુસ્તાનના મશહૂર મોહદ્દીસ અને મુફસ્સીર હઝરત ઉસ્તાદ મૌલાના શબ્બીર અહમદ સાહબ ઉસ્માનીએ આવી વરસાદની મોસમ અને પોતાની દીની મશગુલીયતો હોવા છતા આ જલ્સાની સદારતને કબૂલ ફરમાવી નાચીઝ મોહતમીમ અને મદ્રસાના બધા મુરબ્બીન તથા જલ્સાના હાઝરીન પર જે પોતાની મહેરબાનીયોની નવાઝિશ ફરમાવી છે તે બયાનથી બહાર અને દિલો ઝબાનથી મશકુર છે અલ્લાહ તઆલા મૌસુફના સાયાને અમો સર્વે ઉપર ઘણી લાંબી મુદ્દત સુધી કાયમ રાખે અને આપના ઇલ્મી ફૈઝોથી હિન્દુસ્તાન તેમજ ગુજરાતને મોટા ફાયદો પહોંચાડે ના શકી થશે કે અમો ઇન્આમો માટે કિતાબો, કપડાઓ અને બચ્ચાઓ માટે વાસણો આપના । સાહબો જેમકે

મૌલાના અબ્દુર્રહીમ સાહબ સાદિક, મિયા ઇબ્રાહીમ હાજી આરેફ અશરફ સાહબ, જનાબ આઝમ આરેફ ભામ સાહબ, હાજી મહમૂદ ઇબ્રાહીમ આરેફ સાહબ, હાજી અહમદ મુસા પ્રધર્સ, નૂર મુહમ્મદ ફાઝલભાઇ સાહબ, હાજી યુસુફ સાહબ કટપીસવાલા અને હાફિઝ સાલેહ સાહબનો આભાર ન માનીએ, કારણકે હદીસે નબવીમા છે કે જે લોકોનો આભાર ન માને તે અલ્લાહનો આભાર પણ માનતો નથી જરૂરી છે કે અહીંના તેમજ બહારગામથી જલ્સામા તશરીફ લાવનારા સાહબોનો પણ ખરા અતઃકરણથી આભાર માનીએ જેઓએ આવી તકલીફ આપનારી મોસમમા પોતાના જરૂરી કારોબારનો ખર્ચ કરી મદ્રસાને આભારી કર્યો

આ બધી ખુશાલી તે જાનતોડનારી રંજ અને ગમની હાલત બદ્લી દે છે જે હઝરત મૌલાના અશરફઅલી સાહબ (રહ૦)ની રેહલત અને વિસાલે હકથી પયદા થઇ મૌલાના મર્હૂમની હસ્તી એવી જામેઅહ હતી કે હિન્દુસ્તાનનો દરેક નાનો, મોટો, આલિમ, જાહિલ, ઝાકેર, શાકેર, સુફી અને સાફી સર્વના દિનોની શિફા માટે શાંતિ આપનાર મર્હૂમ તૈયાર ફરમાવતા હતા એ એવો દર્દનાક બનાવ છે કે જેને માટે અલ્લાહ તઆલાજ સબ્ર અતા ફરમાવે ઇન્ના લિલ્લાહેવ ઇન્ના ઇલયહે રાજેઉન

અહકર—અહમદ આરેફ અશરફ
મોહતમીમ મદ્રસએ અશરફીયહ
રાંદેર.

પરિક્ષકોનો અભિપ્રાવ

અહકરે તા ૧૩ ઑગષ્ટ ૧૯૪૩ના રોજ દારુલ ઓલૂમ મદ્રસા અશરફીયહના કેટલાક દરજાઓનુ ઇમ્તેહાન લીધુ અલહમ્દો લિલ્લાહ દરેક દરજાએ પોતાની હયસીયતના માફક ઘણી સારી તરક્કી કીધી છે માત્ર બે જુમ્લા પર મારો અભિપ્રાય જાહેર સમજુ છુ કે જે મદ્રસામા તુલબાઓ માટે સર્વથી કાબિલ ઉસ્તાદો રાખનામા આવે અને ત્યાનો ઇન્તેઝામ અને બંદોબસ્ત ઘણો સરસ હોઇ ત્યાથી તાલીમ સારી હોવા પર જેટલો ફખ્ર કરનામા આવે તે મુનાસિબ અને લાયક છે ખુદા એ મદ્રસાને એથી વધુ તરક્કી અર્પે અને કયામત સુધી કાયમ રાખે આમીન લી૦

મુહમ્મદ નુસ્રત તક્કેયર.

ખુદાનો શુક્ર છે કે દારુલ ઓલૂમ અશરફીયહના નવા ઇન્તેઝામને ઘણા ધ્યાનપૂર્વક તપાસવાનો મોકો મળ્યો અને દિલ ખુશ થયુ જનાબ મોહતરમ મૌલાના અહમદ અશરફ સાહબ મોહતમીમના હુકમ અનુસાર તફસીર અને હદીસોની કિતાબોનુ ઇમ્તેહાન લીધુ ઘણી બહસ અને તહકીકથી તાલીબે ઇલ્મોને તપાસ્યા મને ઘણી ખુશી ઉત્પન્ન થઇ કે ઉમ્મીદથી ઘણા દરજ્જે વધુ નતીજો ખુશી ભર્યો સાબિત થયો દુઆ છે કે અલ્લાહ તઆલા દારુલ ઓલુમ અશરફીયહને કલબ અને ચાર ગણી તરક્કી અતા ફરમાવે અને એ મદ્રસાને ગુજરાતની સરઝમીન માટે ફળદ્રુપ બગીચો બનાવે. જેથી ત્યાંના ઇલ્મોના મુશ્તાકો ફયઝયાબ થાય અને બાની તથા મોહતમીમ સાહબોની ઉમ્દા કોશિશો કારગર

અને બાકિયાતુસ્સાલેહાત કયામત સુધી ઝમાનાના પાના ઉપર ચમકતા રહે અલ્લાહ તઆલા જનાબ મોહતમીમ સાહબ અને મદ્રસાના કારકુનોને વધુ તવફીક અર્પણ કરે તજવીદ અને કિરઅત પઢનાર કેટલાક છોકરાઓનું કુર્આને શરીફ સાંભળ્યું જેથી દિલને ઘણીજ ખુશી હાસિલ થઇ વસ્સલામ

લી૦

મુહમ્મદ યુસુફ બીન્નોરી

હાલ મુકીમ—સીમલક

આ નાચીઝ પણ ઉપલા લખાણની તસદીક કરે છે

લી૦ અહમદ (બુઝુર્ગ) સીમલકી

તારીખ ૧૩ ઑગસ્ટના દિવસે અહકરે શરૂઆતના દરજાઓના તુલબાઓનું સર્ફ અને નહવમાં ઇમ્તેહાન લીધું તુલબાઓએ સવાલોના જવાબ ઘણીજ સારી રીતે આપ્યા એથી જણાય છે કે ઉસ્તાદોની તવજ્જોહ અને તુલબાઓની મહેનત સારી છે કામયાબીના નંબર હાસિલ કરી ઘણીજ ખુશી થઇ દુઆ કરૂં છું કે અલ્લાહ તઆલા આ મદ્રસાના ફયઝને હમેશા હમેશા જારી રાખે, અને એજ પ્રમાણે તરક્કી કરતો રહે આમીન

લી૦ અહકર,

અબ્દુર્રહીમ રાંદેરી

કારવાં

રાંદેર : મુસ્લિમ–શાદી, અને જન્મ–મરણ.

શાદી

૧૩–૭–૪૩ આઝમ મોહમદ મુન્તુશ મુબઈવાલા–ઝેનબબીબી મોહમદ આરેફ કમાઇ

૬–૮–૪૩ શેખ મોહમદ શેખ કાલુ રહીમ–રસુલબીબી શેખ રહેમાન રસુલ લકડાકુ

૫–૮–૪૩ સુલેમાન મુસાજી ઇસા આટયા (બરબોધન)–ઝેતુનબીબી અબ્દુલ્લાહખાન

જન્મ

૧–૭–૪૩ કાદરમીયા મહમદ હુસેન–છોકરો મહમદ હનીફ

૧–૭–૪૩ કાસમ અહમદ મોરીયા–છોકરી રસુલબીબી

૭–૭–૪૩ શેખ ઉસ્માન પીરભાઇ શેખુમીયા જુમાદાર–છોકરો મુમદહુસેન

૧૬–૭–૪૩ ઇબ્રાહીમ અહમદ મુરાદ–છોકરો કાસમ

૨૧–૭–૪૩ યુસુફ ઇસ્માઇલ આમલીઆ–છોકરી ફરીદા

૨૨–૭–૪૩ આહમદખાન હાજી ગુલાનખાન–છોકરો અબ્દુલ હરીફખાન

૨૪–૭–૪૩ યુસુફ હાજી સાદિક કુરેશી–છોકરો ગુલામ મોહમદ

૩૦–૭–૪૩ ગુલામ સકલૈન મોહમદ ગુલેદાર–છોકરી ઝુમેલબીબી

૩૧–૭–૪૩ અલી મોહમદ મદા–છોકરી અમીનાબીબી

મરણ

૪–૭–૪૩ સૈયદ આહમદ સૈયદ મહમુદ ઉમર માસ ૧ દિ ૨

૭–૭–૪૩ ઉમર હાસમ ભાદમીયા ઉમર માસ ૭ દિ ૪

૯–૭–૪૩ સાનબીબી તે મોહમદ ગુલામ મુરીવાળાની છોકરી ઉ મા ૨

૯–૭–૪૩ સૈયદ વઝીર સૈયદ અહમદ ધીંગા પટેલ ઉ વ ૬૦

૯–૭–૪૩ સૈયદ ગુલામ મોહુદીન સૈયદ અબ્દુર રહેમાન વરેઠીવાલા ઉ વ ૨૬

૯–૭–૪૩ નુરબીબી મોહમદ રહીમ ઉ વ ૨૩

૧૦–૭–૪૩ નુરબીબી તે વઝીર હુસેનની ઓરત ઉ વ, ૬૦

૧૧–૭–૪૪ અહમદ યુસુફ હાસ ઉ વ ૧ માસ ૩

૧૧–૭–૪૩ ઝુબેદામાનુ અબ્દુર રહીમખાન ઉ. માસ ૧૦

૧૨–૭–૪૩ રાબીયા બેગમ સૈયદ માહમુદ સૈયદ ઉમરની છોકરી ઉ વ ૧ મા ૨

૧૩–૭–૪૩ અબુબકર ગુ મો આ બનાસી ઉ વ ૧ મા ૩

૧૪–૭–૪૩ ઇબ્રાહીમ હાસમ ઇસ્માઇલ મન સુનો છોકરો ઉ વ ૧૦

૧૪–૭–૪૩ કાસમ ઇસ્માઇલ ઓલીયા ઉ વરસ ૩૭

૧૬–૭–૪૩ બીબી ખાનમ તે રાનુ બેગમની છોકરી ઉ વ ૮૦

૧૭–૭–૪૩ ખતીજાબીબી સરફુલા રામપુરી છોકરી ઉ વ ૪૭

૨૩–૭–૪૩ ખતીજાબીબી મહમદભાઇ ની છોકરી ઉ વ ૧

૨૩–૭–૪૩ ફાતમાબીબી મનેક પીરભાઇની ધણીઆણી ઉ વ ૬૦

૨૪–૭–૪૩ ઝોહરખાનમ મીરઝા અમીરબેગની છોકરી ઉ વ ૧ મા ૮

માહે રમઝાનુલ મુબારક સને ૧૩૬૨ હિજરીનું સેહરી અને ઇફતારી

ટાઇમ ટેબલ

આ [illegible] દીનના [illegible] મ [illegible] નવરી મ રેથી રોઝા રાખવા ફરજ છે જો બાલગને [illegible] ન આ [illegible] ન [illegible] તો [illegible] ગવાહીથી [illegible] થશે નહિ તેમ [illegible] તે [illegible] નહિ [illegible] પરદેશમાં મરફ [illegible] દીન [illegible] અને [illegible] દીન [illegible] ગવાહી [illegible] સાબિત થશે જો [illegible] તે [illegible] નહિ સાબિત થશે નહિ

વાર	ઇસ્લામી તારીખ	ઇસવી તારીખ	સેહરીનું વખત મુંબઇ ટાઇમ	મુફીદ સાદિક મુંબઇ ટાઇમ	આફતાબ તુલુઅ મુંબઇ ટાઇમ	આફતાબ… મુંબઇ
	રમઝાન	સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૩	કલાક–મી	કલાક–મી	કલાક–મી	કલાક
જુમેરાત	૧	૨	૪-૧૧	૪ ૧૬	૫-૪૬	૬–
જુમ્મા	૨	૩	૪-૧૧	૪-૧૬	૫-૪૬	૬–
સનીચર	૩	૪	૪-૧૧	૪-૧૬	૫-૪૬	૬–
ઇતવાર	૪	૫	૪ ૧૧	૪ ૧૬	૫ ૪૬	૬–
પીર	૫	૬	૪-૧૨	૪-૧૭	૫-૪૭	૬–
મંગલ	૬	૭	૪-૧૨	૪-૧૭	૫-૪૭	૬
બુધ	૭	૮	૪ ૧૨	૪-૧૭	૫-૪૭	
જુમેરાત	૮	૯	૪-૧૨	૪-૧૭	૫-૪૭	
જુમ્મા	૯	૧૦	૪-૧૨	૪ ૧૭	૫-૪૭	૬–
સનીચર	૧૦	૧૧	૪ ૧૨ (?)	૪-૧૭	૫-૪૭	૬
ઇતવાર	૧૧	૧૨	૪-૧૩	૪-૧૮	૫-૪૮	૬–
પીર	૧૨	૧૩	૪-૧૩	૪ ૧૮	૫-૪૮	૬–
મંગલ	૧૩	૧૪	૪-૧૩	[illegible]-૧૮	૫-૪૮	૬–
બુધ	૧૪	૧૫	૪ ૧૩	૪-૧૮	૫-૪૮	૬–
જુમેરાત	૧૫	૧૬	૪-૧૪	૪ ૧૯	૫-૪૯	૬–
જુમ્મા	૧૬	૧૭	૪-૧૪	૪-૧૯	૫-૪૯	૬–
સનીચર	૧૭	૧૮	૪-૧૪	૪-૧૯	૫-૪૯	૬– ૨
ઇતવાર	૧૮	૧૯	૪-૧૪	૪-૧૯	૫-૪૯	૬– ૧
પીર	૧૯	૨૦	૪ ૧૫	૪-૨૦	૫-૫૦	૬–
મંગલ	૨૦	૨૧	૪ ૧૫	૪-૨૦	૫-૫૦	૫-૫૮
બુધ	૨૧	૨૨	૪-૧૫	૪ ૨૦	૫-૫૦	૫-૫૭
જુમેરાત	૨૨	૨૩	૪ ૧૫	૪-૨૦	૫ ૫૦	૫ ૫૭
જુમ્મા	૨૩	૨૪	૪-૧૫	૪-૨૦	૫-૫૦	૫-૫૬
સનીચર	૨૪	૨૫	૪ ૧૫	૪-૨૦	૫-૫૦	૫ ૫૫
ઇતવાર	૨૫	૨૬	૪-૧૬	૪-૨૧	૫-૫૧	૫-૫૪
પીર	૨૬	૨૭	૪-૧૬	૪-૨૧	૫-૫૧	૫-૫૩
મંગલ	૨૭	૨૮	૪-૧૬	૪-૨૧	૫-૫૧	૫-૫૨
બુધ	૨૮	૨૯	૪ ૧૬	૪-૨૧	૫-૫૧	૫-૫૧
જુમેરાત	૨૯	૩૦	૪-૧૬	૪ ૨૧	૫-૫૧	૫ ૫

ઉપલા લખેલા ટાઇમથી સેહરી કરવામાં તાખીર (ઢીલ) કરશો તો રોઝો રાખનાર રોઝો થશે નહી, કારણ કે ઉલમાએના કહેવાથી ઉપરનો ટાઇમ લખ્યો છે

Printed by *Maganlal Mangaldas Patel* at The Gangotri Printing Pres
Kazipith Khanl Bazar, Surat
Published by *Azam Ahmad Ismail Vakeh for* Valisht Sahitya Karyala
Tower Road, Surat